

ZBORNÍK 0

slavku ježiču

ZBORNÍK 0 slavku ježiču

18

ZBORNÍK O SLAVKU JEŽÍČU

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

ZNANSTVENI ZBORNICI

Sv. 18.

NAKLADNIK:

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

ZA NAKLADNIKA:

akademik prof. dr. sc. Stjepan Ćosić

SUNAKLADNICI:

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo Zagreb

Ogranak Društva hrvatskih književnika – Zadar

Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Sveučilište u Zadru

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

UREDNIČKI ODBOR:

prof. dr. sc. Robert Bacalja, prof. dr. sc. Stipe Botica, prof. dr. sc. Valnea

Delbianco, akademkinja prof. dr. sc. Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer,

prof. dr. sc. Viktorija Franić Tomić, akademik prof. dr. sc. Mislav Ježić, prof.

dr. sc. Ružica Pšihistal, prof. dr. sc. Dijana Vican, prof. dr. sc. Sanja Vulić

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Tomislav Vodička, prof.

IZVRŠNI TAJNICI UREDNIŠTVA:

Martina Ćavar, prof.

Branko Ivanda, prof.

ZBORNİK O SLAVKU JEŽIĆU

*Zbornik radova sa znanstvenoga skupa o
Slavku Ježiću*

Zagreb – Zadar, 7. – 9. listopada 2021.

Zagreb, 2022.

Zbornik o Slavku Ježiću što je upravo pred vama osamnaesta je knjiga knjižnog niza *Hrvatski književni povjesničari* u okviru kojega su objavljeni brojni znanstveni i stručni radovi znanstvenih skupova posvećenih pojedinim hrvatskim književnim povjesničarima. Do sada su tako objavljeni: *Zbornik o Mihovilu Kombolu* (prvo izdanje izašlo je godine 1983., a ponovljeno izdanje 1997.), *Zbornik o Slavku Ježiću* objavljen godine 1997., *Zbornik o Franji Fancevu* godine 1998., *Zbornik o Tomi Matiću* 1998., *Zbornik o Albertu Haleru* 2000., *Zbornik o Branku Vodniku* 2001., *Zbornik o Ivanu Milčetiću* 2002., *Zbornik o Dragutinu Prohaski* 2003., *Zbornik o Milanu Rešetaru* 2005., *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* 2007. (dva sveska), *Zbornik o Šimi Ljubiću* 2009., *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom* 2011., *Zbornik o Ivi Frangešu* 2013., *Zbornik o Antunu Barcu* 2015., *Zbornik o Đuri Šurminu* 2017., *Zbornik o Miloradu Mediniju* 2018., te *Zbornik o Ljubomiru Marakoviću* 2020. Nakon prvih deset zbornika kao posebna brošura tiskana je *Bibliografija Hrvatski književni povjesničari (1883.) – 1997. – 2007.*, (Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.) Ove, 2022., godine, kao osamnaesti zbornik u spomenutom nizu, objavljen je *Zbornik o Slavku Ježiću*, čime se nastavlja znanstveni projekt istraživanja znanstvenoga i stručnoga prinosa uglednih znanstvenika s područja hrvatske književne historiografije.

Zbornicima knjižnog niza *Hrvatski književni povjesničari* prethode znanstveni skupovi o pojedinim književnim povjesničarima, pa su tako objavljeni radovi u zbornicima u pravilu prethodno izloženi na znanstvenim skupovima. Tako je i s radovima objavljenim u *Zborniku o Slavku Ježiću*. Znanstveni skup o hrvatskom književnom povjesničaru, književniku i prevoditelju Slavku Ježiću (Dubrava kraj Čazme, 17. veljače 1895. – Stubičke Toplice, 5. siječnja 1969.) održan je pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; njezina Razreda za književnost.

Znanstveni skup o Slavku Ježić s radom je započeo 7. listopada 2021. u Zagrebu, u Dvorani Antuna Bauera Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, visokog učilišta koje se priključilo ansamblu dotadašnjih suorganizatora skupa, te je s radom nastavio 8. i 9. listopada 2021.

u Zadru na zadarskom sveučilištu. Održane su ukupno tri radne sjednice, prva u Zagrebu a dvije u Zadru, čime se, uz ostalo, željela naglasiti uloga i značaj ovih dvaju hrvatskih kulturnih sredina, srednjeeuropskog – Zagreba i mediteranskog – Zadra, tih dvaju kulturnih krugova kojima pripada hrvatska književna i kulturna baština što ju je iznimno dobro znao prepoznati i protumačiti znanstvenik Ježić u svojoj monografiji *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941.*, prvoj hrvatskoj cjelovitoj književnoj povijesti, ostvarivši respektabilne prinose poznavanju nacionalne književne i kulturne i političke povjesnice. Također, sudionici skupa su posjetili Dubravu, rodno mjesto Slavka Ježića te postavili vijenac na njegovo spomen-obilježje. U ovom zborniku objavljena je Kronika održanog Znanstvenoga skupa.

Na Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću svoje sudjelovanje prijavilo je tridesetak referenata, od toga osamnaestero iz Zagreba, četvero iz Osijeka, troje iz Zadra, po jedan referent iz Splita, Sinja, Gospića, Varaždina, te po jedan referent iz inozemstva: Chieti / Pescara (Italija), Kijev (Ukrajina), Mostar (BiH). Nažalost, održavanje skupa nisu dočekala dvojica prijavljenih referenata: godine 2020. preminuo je akademik Tonko Maroević (Zagreb) a 2021. Jevgenij Paščenko (Kijev, Ukrajina). U *Zborniku* se donosi cjeloviti Paščenkov tekst što ga je autor uspio završiti prije svog preminuća, te sažetak Maroevićeva izlaganja koji je autor poslao uredništvu uz prijavu teme.

Organizator Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću bio je Fakultet Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu kao glavni nositelj organizacije, te kao suorganizatori: Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo, Ogranak Društva hrvatskih književnika Zadar, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli te Sveučilište u Zadru, čime su se organizacijski na jednom važnom filološkom projektu našle mnoge važne hrvatske ustanove i društva u kojima se sustavno provode humanistička, napose književnopovijesna i uopće filološka istraživanja. Sastav suorganizatora skupa ujedno pokazuje da su se na projektu *Hrvatski književni povjesničari* okupili znanstvenici s brojnih hrvatskih sveučilišta što je zasigurno hvalevrijedna činjenica sama po sebi, pogotovo jer su već prije samoga skupa uslijedile pripreme da se znanstveni radovi, napisani nakon održanih priopćenja, i objave u zasebnom zborniku.

O Ježićevu znanstvenom opusu u *Zborniku o Slavku Ježiću*, svjedoči niz raznovrsnih znanstvenih priloga tridesetak autora, te nekoliko stručnih priloga. Objavljivanje *Zbornika* nije dočekala jedna od stalnih suradnica projekta *Hrvatski književni povjesničari* dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik koja

je preminula 3. veljače 2022., te se njezin prilog *Zborniku* objavljuje postumno.

Osebnost Ježićeve znanstvene, prevodilačke, književne i kazališne djelatnosti bila je uistinu poticajna istraživačima u osvjetljavanju njegova cjelovitog opusa, čime je *Zbornik* ujedno postao jednom od nezaobilaznih pretpostavki u određivanju Ježićeva mjesta u hrvatskoj filologiji, a napose u književnoj historiografiji. Ujedno u *Zborniku* se donosi Ježićev životopis te dosad najpotpunija Ježićeva bibliografija, te literatura o Slavku Ježiću.

Znanstveni skup o Ježiću donio je niz novih znanstvenih i stručnih prosudbi o raznim aspektima bogatog i vrijednog prinosa tog plodnog interdisciplinarno orijentiranog znanstvenika hrvatskoj književnoj historiografiji i kulturnoj povijesti. Zahvaljujući svojoj znanstvenoj akribičnosti i savjesnosti, kao i dosljednoj pozitivističkoj orijentaciji, Slavko Ježić se pokazuje kao velik i nezaobilazni lik hrvatske filologije, te je s punim pravom našao svoje mjesto u dva zbornika edicije *Hrvatski književni povjesničari*. To tim više jer je svojom književnopovijesnom sintezom *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941*. (Zagreb, 1944.), postavio temelje moderne hrvatske književne historiografije.

Tihomil Maštrović

Radovi sa znanstvenoga skupa

Slobodan Prosperov Novak

O povijesti hrvatske književnosti Slavka Ježića nakon 77 godina

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Ježić, S.

Slavko Ježić je cjelinu hrvatske književnosti i način na koji ju je on doživljavao otkrio u (pod)naslovu što ga je poželio dati svojoj *Hrvatskoj književnosti* objavljenoj 1944. godine. Taj podnaslov pokazuje piščevo uvjerenje da je svoj književni materijal sabrao u »okviru narodne povijesti«. Za pisca ove prve hrvatske sintetski zamišljene cjelovite nacionalne književne povijesti bila je hrvatska književnost prije svega niz dokumenata javnog života, i to prije svega sagledavanih u okviru povijesti, ali svakako i u zemljopisnom okviru što su ga u deset stoljeća svojih napora na književnom polju zaokupili Hrvati. Za razliku od svojih suvremenika Kombola, Barca ili Halera, Ježiću je bila posve daleka pomisao prema kojoj bi se povijest hrvatske književnosti imala pisati kao povijest umjetničkih ukusa iz kojih se onda pojavljuju pojedinačne i snažne umjetničke osobnosti. Njemu je bila strana ideja o književnoj povijesti kao nizu zatvorenih iskaza pojedinačnih osobnosti; strana mu je bila ideja o samodostatnim svjetovima umjetnika koji se, mišljeni u cjelini nacionalne književne povijesti, tumače s obzirom na svoju usklađenost s moralnim procesima društva; stran mu je bio pomodni odnos koji se uspostavljao između književnih činjenica kao organiziranog sustava vrijednosti što nadilaze svoj pojedinačni umjetnički značaj. Ježiću je, da budemo jasni, bila strana povijest književnosti ako bi ona bila prije svega povijest stilskih, poetičkih i sličnih sustava. Ne treba ipak misliti da je stoga Slavko Ježić ispisao književnu povijest kao sociologiju ili kao niz tekstova u kojima bi se društvo iskazivalo. Ne, Slavko Ježić, makar da su mu suvremenici bili spomenuti Kombol, Barac, i Haler, ide drukčijim putem. On ne piše povijest u kojoj bi se nizala navodno lijepa i ružna djela, ne piše povijest u kojoj bi se revolucionarne i konzervativne osobnosti susljedovale. Sve je to Ježić odbacio kao polazište, jer se za njega književnost ne svodi na ideje i osjećaje doba i staleža.

Nažalost, ono što je bilo posve samorazumljivo godine 1944. kada je Ježićeva knjiga tiskana i autoru i njegovim čitateljima, ono što je nama nje-

zinim priređivačima u drugom izdanju iz 1993. bilo također kristalno jasno, nije više, nažalost, jasno u jednom od ključnih priručnika za hrvatsku književnost u četveroknjižju naslovljenom *Hrvatska književna enciklopedija* tiskanoj 2010. godine. To djelo urednički potpisuje Velimir Visković i ono je u većem dijelu svojih metodoloških postavki već danas posve zastarjelo. Ako je suditi po nekim kasnijim Viskovićevim objavama, on je za te knjige vodio rat, navodno ga je dobio premda mi se čini da je on stvorio uistinu monumentalno djelo koje u središnjim svojim postavkama i ostvarajima može zadovoljiti tek svoga autora i neke njegove istomišljenike koji ga slijede više zbog politike nego zbog književnosti. Ovo što smo rekli pokazat ćemo na primjeru tretiranja Slavka Ježića i to samo jednog segmenta njegova rada, njegove epohalne *Hrvatske književnosti*. Na prvoj razini Velimir Visković sasvim je ispravno postupio kad je za pisanje natuknice o Ježiću izabrao akademika Dubravka Jelčića. Ovaj je autor napisao jedan od pogovora drugom izdanju Ježićeve *Hrvatske književnosti*, a u trenutku dok je pisao tu natuknicu imao je iza sebe dva izdanja svoje *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1996., kao i njezin prijevod na talijanski jezik. U Jelčićevoj vrlo sažetoj natuknici, jer mu je takva naručena, o Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* napisana je vrlo točna rečenica koja glasi: *Hrvatska književnost* prva je cjelokupno koncipirana sinteza hrvatske književnosti. I to je sve, jer Jelčićeva natuknica što se one famozne retkarine tiče, ima redaka koliko i natuknica o književniku Radi Šerbedžiji, pa onda jedva malo više od natuknice o pjevaču Branimiru Štuliću. Ovdje ću stati sa statistikom jer dalje neću nabrajati. Moglo bi nam se dogoditi da nas statistički diskurs odvede daleko od merituma i da nas zavara. Jer u Viskovićevoj enciklopediji ima još jedno mjesto, a ono nas ovdje zanima, gdje se posebno raspravlja i o *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića. To mjesto nalazi se u općoj natuknici naslovljenoj »Povijest književnosti«. Tu autorica, ime joj sami pronađite, ne ponavlja ono što tvrdi Dubravko Jelčić u istoj enciklopediji, a to je da je Ježićeva knjiga prva cjelokupno koncipirana sinteza hrvatske književnosti. Autorici su i Đuro Šurmin i Mate Ujević napravili isto što i Ježić pa, po njoj, njemu nikako ne pripada prvenstvo. Naravno, mi možemo prihvatiti da netko drugačije ocjenjuje slijed književnih činjenica, ali u spomenutoj natuknici postoji tridesetak redaka gustoga teksta u kojima se autorica usred jedne pozitivno zamišljene enciklopedije obračunava s Ježićevom poviješću književnosti. Najprije, u svom strašnom tekstu ona je između ostaloga napisala da se u Ježićevoj knjizi mnogostruke stilske posebnosti g u b e u okviru priče o prošlosti koja je oblikovana prema ideološkim interesima autora književne povijesti! Zatim autorica tvrdi da je Ježić događaje iz književne povijesti prikazao kao posljedicu društvenih zbivanja, ustrajavajući na uspostavi kauzalnih odnosa između književnopovijesnog i

antropodruštvenog sustava. Sve to on, prema ovoj autorici, sprovodi tako da mu knjiga obiluje periodizacijskim i pojmovnim nedosljednostima, da brka kriterije književnopovijesnih i antropodruštvenih etiketa (opet!!!! – op. pisca). Kad bi se u jednoj rečenici saželo sve ono što ova autorica misli o Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* onda je to da je ta knjiga nacionalnom okviru i povijesti dala prednost pred estetičkim kategorijama. Kad bi sve to i bilo istina, a nije, to svakako ne bi mogao biti razlog da se usred jednog enciklopedijskog djela pokušava poniziti autora prve cjelovite hrvatske književne povijesti.

Ipak sve ovo što je u Viskovićevoj *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* napisano u natuknici »Povijest književnosti« ima ipak i jednu dodatnu rečenicu, rečenicu koja prividno s Ježićevom *Hrvatskom književnošću* nema veze jer se nalazi u uvodu spomenute natuknice. Zbog te rečenice ovo i iskazujemo! Jer upravo ondje, udaljena od svoga ciljanog predmeta ta rečenica posve je strašna dok govori o pravoj duhovnoj razini Viskovićeve enciklopedije. Naime, u tom uvodu gdje se ona nalazi, navode se različite koncepcije povijesti književnosti. One su navedene nasumce, na vrlo zbrkan način, ali ipak usred tih ocjena strši jedna koja se, naravno neizravno, zbog godine kad je objavljena *Hrvatska književnost* Slavka Ježića, na nju izravno odnosi. Ta rečenica govori o stavu pripadnika Nove kritike, dakle grupe autora među kojima se mogu spomenuti T. S. Eliot ili I. A. Richards ili R. Wellek, da ne idem dalje u nabranje tih slavnihi imena pretežno angloameričke kritike, govori o njihovom stavu o povijesti književnosti. Ta se rečenica podmuklo odnosi na Ježićevu *Hrvatsku književnost* i na njezin nacionalni okvir. U natuknici iz Viskovićeve enciklopedije ona glasi: »Predstavnici Nove kritike ističu nacističku zloporabu književno povijesnog diskursa u neknjiževne svrhe«.

Eto, to je rečenica koju neću dalje razlagati. Neka sama svjedoči sramotu svojih autora i urednika. Neka je njih dvoje nastave braniti i govoriti da ona nema vezu sa Slavkom Ježićem i s ocjenom njegove *Hrvatske književnosti* u istoj natuknici. Toliko o tomu i toliko o tomu da još uvijek ima onih kojima je nacionalni okvir književne povijesti nešto nedopustivo, nešto što treba kad god je moguće brisati i osuđivati. Za te ljude mi očito godine 1993. nismo oslobodili Ježićevu veleknjigu u njezinom drugom izdanju. Za njih još i danas vrijede okolnosti u kojima je okvir nacionalne povijesti za naraciju književne povijesti potrebno brisati, kritizirati i povezivati s fašizmom, kojega su njima puna usta i kad su ga svi razumni ljudi zaboravili. Jer Velimir Visković nikako da razumije da zločin nema pamćenje!

Na žalost ovih ljudi, a oni su kao svaka glupost dobro raspoređeni, sve što je Slavko Ježić od povijesti književnosti želio, rekao je onim drugim dijelom svoga, nažalost, samo maštanog naslova, rekao je sintagmom o hrvatskoj književnosti u okviru narodne povijesti. Književnost za Ježića ne čuva neku

konstantu nacionalnog osjećaja, neku idealnu tvar, neki entitet koji bi postojao za Trpimirovića i koji se vraća u svim osobnostima i u svim epohama i u svim književnim činjenicama. Ježić je materijal hrvatske književnosti doživio kao dokument javnog života, točnije, kao niz dokumenata koji svjedoče kako okvir povijesti nije jednom zasvagda idealistički dan te da nije dovoljno vjerovati kako on sam sebe obnavlja ili kako ga obnavlja sam trud povjesničara. Ne, Ježić zna da narod nije jednom zauvijek dana kategorija, da to nije entitet nepromjenjiv i idealističan. Narod i narodni okvir jezične povijesti trajno i uporno se mijenjaju i razvijaju i u toj stalnoj mijeni nazire se obzor stalnosti hrvatske književnosti i, nazire se okvir njena kontinuiteta, nazire se njezina napisanost.

Godine 1944. bilo je za očekivati da će takvu sintetsku povijest hrvatske književnosti još prije Slavka Ježića poroditi pera dvojice inače tada najinformativnijih i predmetu već desetljećima najbližih znalaca, Antuna Barca i Mihovila Kombola. Ježić ih je preduhitrio i iskoristio priliku da svojom sintezom zadugo ostane jedinim svjetskim povjesničarem koji se odvažio na pothvat prikaza cjeline hrvatske književnosti. I drugi su nakon Ježića pokušavali slično, ali su ili ostali na pola puta, ili su hrvatsku književnost vidjeli tek u zajedništvu s drugim južnoslavenskim literaturama, ili su jednostavno bili isuviše blizu školničkoj i didaktičkoj namjeni svojih poslova.

Slavko Ježić je povjesničar kojemu je pothvat pisanja cjelovita pregleda hrvatske književnosti uspio. Mjera utopijskog u tako velikim poslovima neizbježna je, ali u prosudbi nas potomaka u obzir se, srećom, uzimaju samo ostvaraji. Želje se brzo zaborave. Slavko Ježić stvorio je djelo što je s obzirom na razinu svoje točnosti i skladnosti i danas moguće ponuditi najširoj čitateljskoj provjeri. U vrijeme dok je Ježićev rukopis dovršavan, u vrijeme dok je ispisivana ova hrvatske književnost »u okviru narodne povijesti«, Antun Barac se zbog svojih političkih pogleda našao u izolaciji, pa se u ratnom vremenu bavio tek istraživanjem šutnje. Mihovil Kombol, koji je netom i zakratko stupio na upražnjeno profesorsko mjesto Franje Fanceva, dovršavao je stariju dionicu svoje sinteze, dionicu koja je, nažalost, ostala njegovom jedinom sintezom iako je iz danas poznatih podataka posve jasno kako je doista u to vrijeme bio u poziciji da zbog svojih jasnih uvida u sva razdoblja obuhvati hrvatsku književnost jedinstvenim pogledom. Za takav posao čini se da nije imao ni snage, a ni hrabrosti!

Slavko Ježić, za razliku od Barca i Kombola, nije u javnosti bio poznat po svojoj primarnoj kroatističkoj upućenosti. Ipak, neke su se njegove kvalitete u toj struci bile poznate najprije iz objavljenih prinosa o Frankopanovoj ostavštini, a s druge je strane u stručnoj javnosti bila poznata Ježićeva gotovo

anegdotalna upućenost u druge europske književnosti, što mu je davalo nesumnjiv kredibilitet da se okuša u istom onom pothvatu koji 1932. godine nije pošao za rukom Mati Ujeviću, to jest da u jednom dahu, ali računajući sa svim rezultatima književne znanosti, pa i komparativne književnosti, napiše pregled svih književnih činjenica iz hrvatske povijesti. Uz to Slavko Ježić se istakao kao redaktor čak šest zborničkih knjiga o novijoj hrvatskoj književnosti u kojima su najvažnijim suradnicima bili upravo Mihovil Kombol i on sam.

Danas kad pišemo ovaj tekst o Ježićevoj povijesti hrvatske književnosti mi moramo prije svega odgovoriti na upit: Kako to da Ježićev model još uvijek funkcionira? Kako to da je njezin aktualitet i danas posve realan, kako to da Ježićevu povijest književnosti nije uzdrvalo njezino višedesetljetno izbijanje do godine 1993. kada se pojavilo njezino drugo, na svoj način obnoviteljsko i uskrisiteljsko izdanje. Taj aktualitet dolazi iz činjenice što je mreža koju je on spleo u svojoj knjizi, a to je bio, kako on sam kaže, njezin *okvir* temeljen na narodnoj povijesti, još i danas bez ostatka funkcionira. Zbog toga pitanje koje sada želimo postaviti, jest pitanje na koje ćemo pokušati odmah i odgovoriti ili barem osjetiti da na nj treba odgovoriti, glasi ovako: Zašto nakon Slavka Ježića, zašto gotovo pola stoljeća nakon pojave Ježićeve sinteze godine 1944. nije bilo moguće da netko ponovno na isti ili srodan način otčita cjelinu hrvatske književnosti i hrvatskog pisanja kao dokumenta javnog života, kao niz dokumenata? Zašto je, da budemo izravniji, to postalo moguće tek nakon nastanka nezavisne i demokratske hrvatske države? Zašto je tek tada ponovno bilo moguće misliti hrvatsku književnost kao cjelinu, i to naravno, u okviru njene narodne povijesti? Dodali bismo, i geografije.

Reći ću već na ovom stupnju moj odgovor: To nije bilo moguće zbog toga jer je okvir, okvir narodne povijesti i geografije kao izvorište promišljanja svih napisanih tekstova u hrvatskom duhovnom političkom prostoru, nakon završetka Drugog svjetskog rata bio doveden u pitanje. Zbog toga je dobro iznijeti ovdje jedan pogled na stanje povijesti hrvatske književnosti u vrijeme brisanja Ježićeve povijesti i njezine prisilne odsutnosti! Ne računajući torzo Kombolove povijesti iz 1945., koja jest torzo znamo li da njezin autor nije bio ništa manje upućen u hrvatsku književnost tzv. novog doba; ne računajući Barca, koji je doduše nešto slabije poznao starija razdoblja i čija je sinteza, kako ju je on nazvao, jugoslavenske književnosti, bila rađena prije svega za potrebe inozemstva i pisana stručno, ali ne i s potrebnom energijom, a čija je povijest mlađih razdoblja zbog smrti autorove bila prekinuta; tek su se koncem šezdesetih godina prvi put mogle pojaviti ideje o pisanju cjelovite povijesti hrvatske književnosti. Te su se ideje pothranjivale radovima šire grupe stručnjaka koja se okupila na pripremi knjiga iz edicije *Pet stoljeća hrvatske*

književnosti. Već je i sam naslov te edicije pokazivao kako ispravni Ježićev osjećaj za okvir narodne povijesti više ne postoji. Okvir je odjednom postalo preuskih pet stoljeća, a tek je velika antologija Vlatka Pavletića na samom kraju toga razdoblja, dakle pred sam slom *Hrvatskog proljeća*, pokazala da je moguće misliti hrvatsku književnost i od pradavnih početaka do danas. U tom smjeru išla su i upozorenja Radoslava Katičića. U tom smjeru išlo je i tiskanje priručnika što ga je Krešimir Georgijević posvetio hrvatskoj književnosti u Bosni i sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Pokušaj Miroslava Šicela da napiše cjelovit pregled književnosti novijeg razdoblja datira u isto vrijeme, ali je taj pokus bio opterećen željenom razinom srednjoškolskog priručnika. Preštampavanje istog priručnika petnaestak godina kasnije bilo je istog naboja, a autorov pokušaj da dade sintezu koja je nazvana *Hrvatska književnost* našao se zbog neprevladavanja Barčevih ograničenja na razini koja je bila diktirana trenutačnim političkim redukcionizmom školskih programa.

Suvišno je tumačiti u okviru kojih se političkih ideja potkraj šezdesetih godina ponovno bila probudila želja za promišljanjem hrvatske književnosti u cjelini. Politički slom *Hrvatskog proljeća* samo je prividno usporio te težnje, pa su se one, potaknute nekim za Hrvatsku ipak prihvatljivim elementima u Ustavu iz godine 1974., uza sve teškoće i progone nacionalnog projekta pojavile u kratkom periodu hinjene liberalizacije i to u krilu Sveučilišne naklade Liber. Danas je potrebno biti svjestan tog postproljećnog necjelovitog i kratkog, ali ipak prisutnog intelektualnog nacionalnog buđenja. U to vrijeme, dakle, nakon sloma *Hrvatskog proljeća*, sredinom sedamdesetih godina, stupila je na scenu generacija proučavatelja odgojena i instruirana na Matičinom izdavačkom pothvatu *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, generacija koja od tada, neće imati nekih većih problema s političkim establišmentom i koja će manje-više nesmetano moći iskazivati svoje poglede na cjelinu hrvatske književnosti. Naravno, sve je to bilo lakše i stoga što je vlast motrila na starije i eksponiranije. U generaciji mlađih proučavatelja okupljenih oko Odsjeka za južnoslavenske filologije i komparatistiku na zagrebačkom Filozofskom fakultetu stjecao se čitav niz stručnih i općekulturnih preduvjeta za osjećanje cjelovitosti hrvatske književnosti, i to u posve pluralnom metodološkom obzorju. Nije nevažno ako kažemo da se ovaj pogled mogao začinjati i u okrilju novog ustavnog položaja hrvatskoga jezika i kratkotrajnog daška liberalizma, ali je nakon poznatih komunističko-tribalnih sukoba i oživljavanja još konzervativnijih tendencija krajem sedamdesetih godina, a pred sam fizički nestanak Josipa Broza, sve ovo još jednom došlo u pitanje.

Projekt pod nazivom *Povijest hrvatske književnosti* bio je, dakle, najznačajniji rođan pokušaj nakon ustoličenja edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Začet je početkom sedamdesetih godina u okrilju Sveučilišne naklade

Liber od grupe profesora kojima su glavni ton davali Ivo Frangeš i Stanko Lasić, a s kojima se u toj fazi, pored niza stručnjaka za strane književnosti, surađivali i Eduard Hercigonja, Maja Bošković-Stulli, Divna Zečević, Rafo Bogišić, Franjo Švelec, Marin Franičević, Milorad Živančević te Ivo Frangeš, najizrazitija, ali time i najzazornija osobnost. Već i po svojoj najboljoj upućenosti trebao je Stanko Lasić tada preuzeti posljednje dvije knjige, posvećene književnosti XX. stoljeća, ali su okolnosti kako s Lasićevom osobnom sudbinom, tako i sa pritiscima iz sfere politike učinili da je ovaj projekt, koji je okupio velik broj pisaca, ostao torzom; šesta i sedma knjiga nisu nikad izišle. Pokušaj sa većom grupom autora također je ostao bez uspjeha. Kada je bila dovršena moguća količina teksta i kada je postupno bilo tiskano prvih pet svezaka, vidjelo se da je dobivena tek zbirka monografija od kojih neke, poput one Hercigonjine i teksta Maje Bošković-Stulli, predstavljaju same vrhove slavističke struke u ovom stoljeću. Zanimljivo je da pojava ove, uvjetno rečeno sinteze dolazi upravo u trenutku kada na scenu stupa generacija novih proučavatelja, generacija koja, kako smo rekli, nije imala problema s cjelinom hrvatske književnosti te je vrlo elegantno riješila sve za prethodnike složene probleme prosudbe manirizma i baroknosti hrvatske književnosti, kao i niz komparatističkih zagonetki. Ali je, nažalost, ta generacija, bila još uvijek neartikulirana u trenutku kada je direktor Libera Slavko Goldstein započinjao svoj izdavački pothvat pa je nije ni mogao koristiti u kolektivnim poslovima. Možda je u tom trenutku, da je bilo više strpljenja i manje taštine, mogao biti prilično dobro riješen problem sinteze, naglasit ću da je bilo više strpljenja! Nažalost, o neostvarenom nije danas potrebno maštati. Generacija mlađih proučavatelja hrvatske književnosti, a njima su se uskoro pridružili i nešto mlađi stručnjaci za tzv. novija razdoblja postupno je stasala već u vrijeme kada su se pojavljivale knjige iz edicije *Pet stoljeća*. Nije nevažno da su svi oni stasali u okrilju generacije koja je bila nemoćna da književnost što traje najmanja deset stoljeća označi adekvatnom vremenskom sintagmom i koja u svojem okviru jedva da je smjela vidjeti i postojanje hrvatske književnosti u Boki, Bosni i Vojvodini.

Svim se ovim naporima k sintezi moraju dodati još i rezultati Zavoda za znanost o književnosti koji je godine 1978. tiskao knjigu *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, djelo u kojem su se stekli svi uvjeti za početak jednog sintetskog pristupa, ali je napadaj na knjigu, koji je odmah uslijedio iz čisto političkih razloga, još više obeshrabrio one mlađe što su iz njenih stranica mogli povući pouku o potrebi povratka samosvijesti na temelju one spasonosne formule što ju je sebi bio zadao Ježić, formule o književnosti u okviru narodne povijesti. Iz svega je izišao torzo koji je danas, prije nego sinteza hrvatske književnosti, tek prava slika stanja u hrvatskoj znanosti i društvu onoga doba, potkraj sedamdesetih godina. Bilo je to vrijeme kada se i

u školskim priručnicima pod vodstvom diktatora tadašnje metodičke prakse, profesora Dragutina Rosandića, obavljala redukcija nomenklature iz čitave baštine i kada se književnost u naobrazbi postavljala u podređeni položaj prema pedagogiji i didaktici. Moglo bi se reći, kako za veliki Liberov pokušaj *Povijesti hrvatske književnosti*, tako i za Zavodsku zbirku studija o hrvatskoj književnosti, da su njihovi rezultati u školničkoj praksi bili zatrti u desetljeću koje je slijedilo. Nije nemoguće statističkom metodom utvrditi kako upravo tada, potkraj sedamdesetih godina, dolazi do usamljivanja pojedinačnih napora, pa je Zavod za znanost o književnosti, nemajući nade raditi na sintezi, pokrenuo monografsku ediciju portreta hrvatskih pisaca. Bila je to za sada posljednja velika kolektivna akcija Ive Frangeša. Zanimljivo je svakako spomenuti da su najveći kolektivni pokušaji književnih stručnjaka u kasnim sedamdesetim godinama morali biti ograničeni žanrovima, kao što je to bilo u slučaju dosta uspjele serije zbornika o drami i kazalištu u vezi s Danima hvarskog kazališta, a kolektivni su rezultati bili vidljivi i u seriji zbornika s tri dubrovačka simpozija nastala u ambijentu UNESCO-a, što ih je zaslužni profesor Frano Čale, izvorno talijanist, savršeno organizirao i posvetio sudbini Petrarce, Dantea i Vojnovića.

Paralelno s ovim projektima u okviru Sveučilišne naklade Liber tekao je i posao na izradi posebne knjige u okviru višesveščanog pregleda svjetske književnosti. U izravnoj vezi s tim projektom pojavio se godine 1977. u *Forumu* Frangešov esej »Drevni glasi« u kojem je prekrasnim stilom, ali bez kruga novih informacija, ponudio kostur prvoj polovici svoje buduće povijesti hrvatske književnosti, knjige koja je prvotno bila zamišljena kao nikada realiziran nezavisni dio povijesti književnosti Jugoslavije, što je inače trebala izići kao osmi svezak Liberove edicije svjetske književnosti. Budući da je stručnjak za novija razdoblja, Frangeš se deset godina nakon tiskanja ovog fragmenta prihvatio da za istog urednika, Slavka Goldsteina, sada u drugom poduzeću, zaokruži posao početak »Drevnim glasima« i trasiran njegovim dugogodišnjim radom na novijim razdobljima hrvatske književnosti, te iskustvom s drugim europskim književnostima i 1987. napiše svoju *Povijest hrvatske književnosti*.

Karakteristična je Goldsteinova pojava i u ovom Frangešovu pothvatu, jednako kao i u prvom Liberovu projektu. Frangeš se prihvatio posla, okupio je manju grupu suradnika na bio-bibliografskom dodatku i knjiga je izišla providena biobibliografskim natuknicama i uputama o piscima. Pobudila je veliku pozornost, ali je, za razliku od i tada neprevladanog Ježića, suviše inzistirala na povezivanju stilskih, anegdotalnih i unutrašnjih veza i silnica, tražeći svakoj pojavi zajednički entitet i nazivnik, već prema autorovim pogledima na prirodu književnosti, u jednom idealistički mišljenom duhu nacije i ideji o utopijskoj mjeri nacionalne svijesti i nepromjenjivoj težnji k ujedinjenju kod svih pisaca i u svim tekstovima. Takav postupak, primjereniji eseju

nego povijesnom pregledu, odveo je Ivu Frangeša nepotrebnom redukcijom, a njegovo stilsko majstorstvo zavaralo je samog pisca i često ga odvodilo putem kojim je njegovo djelo postajalo potragom za identitetom hrvatske književnosti, ali ne i pričom o njenoj povijesti, o njenu postojanju u okviru povijesti i geografije. Frangešova knjiga bila je 1987. prvorazredni politički događaj, a ostat će i dalje estetski dokument vremena koje je imalo nevolje i s geografijom i s poviješću hrvatske književnosti, ali je ipak pokazalo spremnost za shvaćanje unutrašnje duhovne cjeline nacionalnog trajanja hrvatske književnosti. Bio je to, uostalom, put prema današnjem povratku legitimnosti okvira narodne povijesti u mišljenje cjelovitosti hrvatske književnosti. O Frangešovoj knjizi u javnosti se dosta raspravljalo, njene vrline su velike, ali ostaje činjenicom da ona nije obradila cjelokupni hrvatski geografski prostor, izostavivši Boku kotorsku, Bosnu i Hercegovinu te Srijem, na čemu Ježić inzistira. Činjenicom je da je Frangešova zaokupljenost poveznicama između pojava pokazala orkestriranost stotina hrvatskih tekstova, pokazala utopijsku mjeru hrvatstva u našoj književnosti, ali ju je svakako nemoguće usporediti s Ježićevom čistom slikom niza iskaza koji iz svog vremena govore i o svojem vremenu, ali govore i nešto što je razumljivo u čitavom okviru, a da se pritom na tu dvojnu činjenicu ne upozorava apelativnom i odveć direktnom frazom suvremenika. Načelo sadašnjosti u svojoj knjizi Ježić razapinje kao nevidljivu mrežu, a Ivo Frangeš ga prečesto personalizira. To su, čini se, i dva pola, te bez želje da bilo što sudimo s obzirom na njihovu vrijednost, možemo za sada i jednom i drugom željeti stoljetno postojanje u svijesti generacija. Povijest je Frangešovoj manirističkoj knjizi perika, kod Ježića povijest je prije lubanja oko koje se navlači koža jednog skladnog lica. Povijest narodna i geografija narodna, konstrukcijska su okosnica za Ježića.

Nije bilo slučajno što je Frangešova *Povijest* u svom prvom izdanju izišla iz tiska u vrijeme kada se u Hrvatskoj pojavljuju tendencije liberalizacije, kada se jasnije nazire skori raspad totalitarizma i nije slučajno da je jedan od prvih zagovornika višestranačja bio upravo njezin izdavač Slavko Goldstein. Jednako tako nije slučajno da je upravo bard hrvatske kroatistike Ivo Frangeš izveo taj, do sada najrelevantniji pokušaj pisanja jedinstvene povijesti hrvatske književnosti u posljednjih pedeset godina, dakle nakon Ježićeva pothvata iz 1944. Inače, drugo izdanje Frangešove *Povijesti hrvatske književnosti* kada se pojavilo sredinom devedesetih godina XX. stoljeća nije moglo ukloniti svoj krivo položeni okvir, nego su u tom izdanju bili otklonjeni izravni propusti i značajno povećan katalog spominjanih autora.

Na jednom mjestu Shakespeareova *Othela* Desdemona pita prijetvornog Jaga: »Što ćete to pisati o meni, sada kada mi pišete pohvalnicu?« A Jago joj odgovori: »Ne pitajte me, gospođo, ja Vam nisam drugo nego kritičar«.

Tako i pisac ovih redaka, jednako kao i pokojni Dubravko Jelčić, a obojica smo radili na drugom izdanju njegove *Hrvatske književnosti*, dakle ne mogu i nismo mogli pisati pohvalu Ježiću. Mi smo priređujući drugo izdanje njegove povijesti ipak odustali biti njezini kritičari. Mi smo obojica spremajući svoje povijesti hrvatske književnosti koje su se uskoro počele objavljivati radije ispisali pohvalu Ježiću zbog toga što je uspio da čak pola stoljeća nakon njega nitko ne može ni pokušati ono što je njemu pošlo za rukom. Pisac ovih redaka dakle mora priznati da je zavidan i ljubomoran kritičar, jer je i sam autor jedne srodne knjige. Mogu dakle i danas, jednako kao i godine 1993., u povodu Slavka Ježića i njegove kroatističke sinteze, biti jedino kritičar vremena u kojem je bilo moguće da se zamagli narodni okvir hrvatske književne povijesti, u kojem je bilo moguće da mu se odsutnost učini navodno samorazumljivom, navodno samodostatnom. A taj okvir nije i neće nikada sam sebi biti dovoljan nego se mora stalno i iznova promišljati, revidirati i poboljšavati. Jer književnost, kao i narod, kao i svi njegovi znakovi, stalno se razvija i mijenja. Ali tu mijenu može ovjeriti jedino čvrsto promišljeni okvir nacionalne povijesti. Slavko Ježić stvorio je čvrsti metodološki okvir iz kojeg je bilo moguće da književnost progovori kao dokument, kao trag javnog života. O tim tragovima Ježić daje jedno od najuvjerljivijih svjedočanstava. Te tragove poredao je u slijed koji i danas ima isti čar kao i onda kad je bio napisan. Ježićeva je povijest knjiga koja, kada je zavolite, kao da vam veli: Sada kada si me ostavio, podloži mi se i povjeruj mi, predaj mi se svim svojim senzibilitetima, svojom inteligencijom, svojim razumom. Ježić je to znao! Šteta je samo što njegova knjiga bila gotovo pola stoljeća prisiljena na šutnju i odsutnost.

Njezin povratak publici zapravo je napor da se hrvatski čitatelj vrati ondje gdje ga je istrгло jedno vrijeme koje je, što namjerno, što nenamjerno, radilo na dokidanju onoga što je lucidni, ali i vrlo akribični Slavko Ježić skromno i savršeno točno nazvao okvirom narodne povijesti. Sreća ove novije egzistencije Ježićeve *Hrvatske književnosti* leži i u tomu što ona, sada kad ima distancu od 75 godina, ne mora tretirati novije pojave, dakle neće kanonizirati ni jednu noviju svetost. To ovoj knjizi nije mana, a evo i zbog čega: Način na koji je Ježić tretirao svoje suvremenike, njegova objektivnost, njegovo prihvaćanje svih relevantnih iskaza bez obzira na osobnu predrasudu ili pogled ili osjećaj, sve to dobra je škola nama koji svakodnevno upadamo u napast da poželimo suditi književnosti svojih suvremenika. I u tom smislu će Ježićeva knjiga popuniti svoju i tuđu odsutnost.

Ipak ima ih koji se s ovim što upravo izrekoh uopće ne bi složili, a što više ima među njima onih koji vladaju nekim važnim prostorima suvremene hrvatske duhovnosti. Njima sam posvetio jedan mali intermezzo u ovom ese-

ju, jednu ne odveć optimističnu adendu ovoga eseja o Slavku Ježiću. Inače ovaj tekst posvećujem Slavkovu sinu akademiku Mislavu koji je puno učinio na oživljavanju interesa za opus svoga pokojnoga oca.

O POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI SLAVKA JEŽIĆA NAKON 77 GODINA

Sažetak

Svoj esej autor u cjelini posvećuje *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića. Osvrće se na kontekst u kojem je nastajala ova knjiga, zatim raspravlja o vremenu u kojem se pojavila i samo godinu dana po objavljivanju bila zabranjena i potpuno odsutna iz književnog života. Autor opisuje razdoblje razvitka hrvatske književne povijesti u vrijeme odsutnosti Ježićeve knjige. Spominje nastanak drugoga izdanja ove knjige godine 1993. da bi zatim pokazao kako još uvijek danas ima onih kojima smeta činjenica što je građivo hrvatske književnosti u Ježićevoj povijesti tretirano u okviru nacionalne povijesti. Izvode o trajanju toga nesporazuma oko Ježićeve knjige autor razotkriva na stranicama *Hrvatske književne enciklopedije* Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža gdje se Ježićeva *Hrvatska književnost* neizravno stavlja u vezu s vremenom fašizma samo zato jer je nastala za vrijeme Drugog svjetskoga rata.

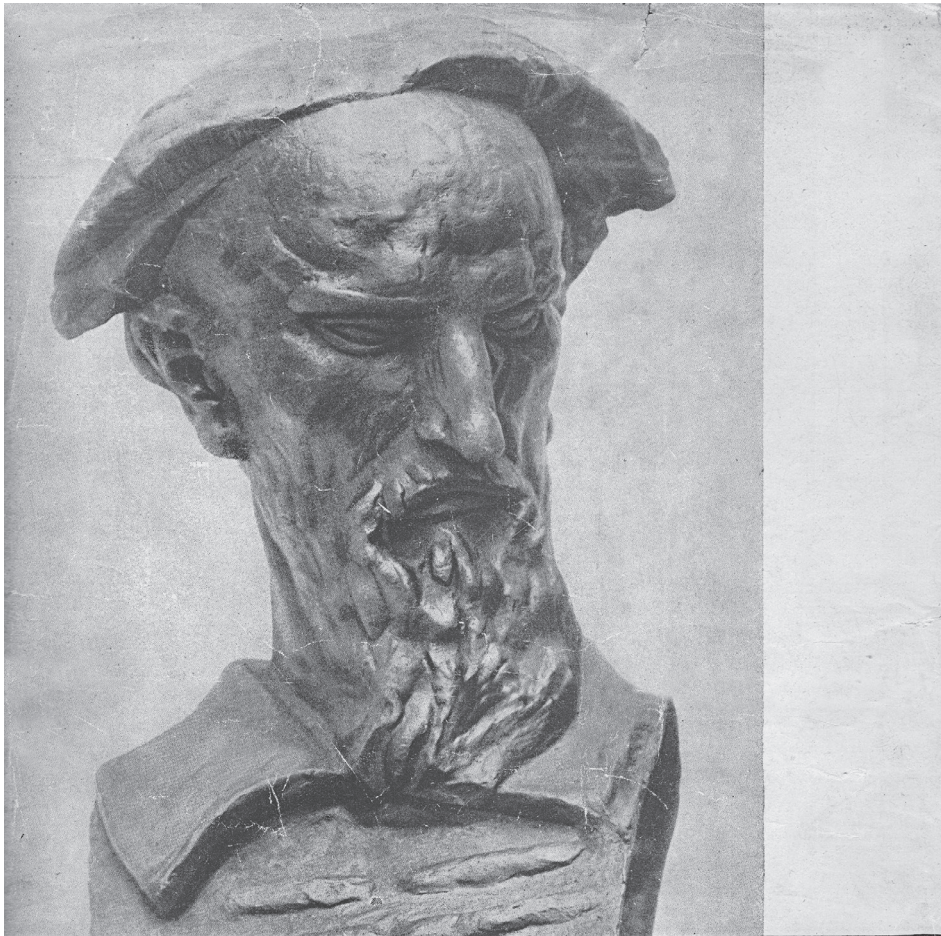
Gljučne riječi: Slavko Ježić, povijest hrvatske književnosti, Enciklopedija hrvatske književnosti, Ivo Frangeš

ON JEŽIĆ'S CROATIAN LITERATURE AFTER 77 YEARS

Summary

The author dedicated his essay entirely to Slavko Ježić's *Croatian Literature*. He comments on the context in which the book had been written and then discusses the time of its appearance and the fact that only a year after its publication it was forbidden and became completely absent from literary life. The author describes the period in the development of Croatian literary history while Ježić's book was banned. He mentions the appearance of its second edition in 1993, showing that today there are still some who are bothered by the fact that material from Croatian literature in Ježić's history was approached within the framework of national history. Inferences about the duration of that disagreement regarding Ježić's book the author discloses on the pages of *Hrvatska književna enciklopedija* [*Croatian Literary Encyclopaedia*] by Leksikografski zavod Miroslav Krleža, where Ježić's *Croatian Literature* is indirectly related to the period of fascism just because it appeared at the time of the Second World War.

Key words: Slavko Ježić, history of Croatian literature, Encyclopaedia of Croatian literature, Ivo Frangeš

SLAVKO JEŽIĆ

HRVATSKA
KNJIŽEVNOST

Sl. 1.: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas 1100 – 1941*
(Zagreb, 1944.)

Ružica Pšihistal

O naciji i naraciji uz čitanje Ježićeve povijesti hrvatske književnosti (1944.)

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

Uvod

Povijest hrvatske književnosti Slavka Ježića (1944.) prva je cjelovita znanstvena nacionalna književna povijest,¹ koja nosi biljeg vremena i prostora u kojem je nastala zajedno s tadašnjim stupnjem znanstveno-kritičkih prinosa i autorski zamišljenom idejom cjeline. Za cjelinu je najvažniji početak. Bez početka nema cilja, nema svrhe, nema zapleta, nema cjelovite povijesne naracije. Početak je istaknut već naslovom: *Hrvatska književnost od početaka do danas*. Epistemološki i metodološki okvir Ježićeve povijesti čini pozitivizam,² kao mjesto utemeljenja znanosti o književnosti u XIX. stoljeću i najtrajniji model književne povijesti (Solar, 288).³ U nastojanju da opravda dvoznačnost naslova, kao povijest književnosti i književnost u povijesti (Compagnon, 229), književna je povijest sve do kasnih 60-ih godina – unatoč različitim kritikama i pokušajima izdvajanja iz metodološkoga pozitivizma od ruskog formalizma do različitih oblika estetičke i imanentne kritike (Croce, nova kritika) – zadržala temeljene postulate znanstvenoga pozitivizma, kao što su objektivnost, točnost i provjerljivost znanja (usp. Oraić Tolić, 43–44, 64–76, Perkins, 8–12). Nastupom postmodernoga epistemološkoga konstruktivizma povijesni je narativ, kao i svaki drugi narativ, tek

---

¹ *Hrvatska književnost* Mate Ujevića (1932.) desetljeće prethodi Ježićevoj povijesti i može se smatrati prvom cjelovitom nacionalnom književnopovijesnom sintezom, ali ne i znanstvenom (nedostaje joj čak i bibliografija primarnih izvora). Pisana je znanstveno-popularnim stilom i objavljena u izdanju Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, koje je izdavalo popularna djela iz područja književnosti, povijesti i kulture.

² U kronološkom smislu Ježićeva povijest pripada naprednijoj fazi tradicionalne pozitivističke paradigme (usp. Brešić, 78; Meić, 95).

³ Pozitivistička povijest književnosti bila je i ostala paradigma svake povijesti književnosti, a kritika pozitivizma uvijek je i kriza povijesti književnosti (Solar, 288).

»priča«, konstrukt i fikcija, pri čemu su i »priča« i »konstrukt« i »fikcija« zamjenjivi pojmovi. Nacionalna je povijest (književna, kao i svaka druga) u tom konceptualnom okviru »velika priča« o fiktivnom identitetu nacije, o kolektivnom subjektu koji ne postoji ni prije ni izvan naracije, dakle *naracija nacije*.⁴ Budući da »izmišljene tradicije«, prema Hobsbawmu, teže uspostavi kontinuiteta s »herojskom prošlošću«, u nacionalističkom izmišljanju tradicije povijest je »legitimacija« djelovanja i »vezivo za koheziju grupe« (139, 148). Tradicija dakle s konstruktivističkim premisama nije realitet, nego plod izmišljanja kontinuiteta (gdje ga nema) i manipulativne konstrukcije povjesničara s ciljem razvijanja osjećaja zajedničke pripadnosti. Za pravljenje političke ili književne nacije potrebno je tek figurativno i narativno lukavstvo povjesničara »pripovjedača«.

Ako je moderna književna povijest XIX. stoljeća rođena s modernim europskim nacionalnim državama, a nacionalne su književne povijesti s idejom književnosti kao artikulaciji nacionalnog identiteta bile kruna znanosti o književnosti, unaprijedivši institucionalizaciju književnosti i osiguravši filologiji političko opravdanje, društveni i akademski prestiž (Neubauer, 100), nije li vrijeme da poslije konstruktivističkoga obrata u »postnacionalnom« dobu *humanistike u ruševinama* (Readings, 2016) odustanemo od nacionalne književne povijesti? Pitanje međutim ima smisla samo uz pretpostavke da su nacije moderni konstrukt »prerušen u nešto drevno i prirodno« (usp. Hirschi, 22) i da je književnopovijesni narativ istoznačan fikciji. Ništa nas međutim ne sprječava da krenemo od racionalnih pretpostavki: nacije postoje, a povijest književnosti nije fikcijski nego znanstveni žanr sa znanstvenim metodologijom i epistemologijom, koja se služi pripovijedanjem kao univerzalnim kognitivnim alatom. Na tim je pretpostavkama temeljena Ježićeva povijest. Čitanje Ježićeve povijesti može nam stoga biti polazište za razmišljanje o razlozima i smislu nacionalne književnopovijesne naracije, kao i okvir za moguću rekonceptualizaciju, koja se ne može temeljiti na recikliranju pozitivističke paradigme, ali ostaje u kategoriji znanstvenosti i izbjegava potonuće u postmodernistički relativistički i konstruktivistički kaos.

---

⁴ Dekonstrukcija nacije kao fiktivnog entiteta s fiktivnim identitetom u postmodernim se teorijama provodi hipotezom o »pravljenju«, *zamišljanju* (Anderson) ili konstrukciji nacije pripovijedanjem o naciji. Zbornik eseja *Nation and Narration*, 1990., koji je uredio postkolonijalni teoretičar H. Bhabha, svojevrсно je manifest takva pristupa. Primjena takva pristupa na hrvatsku književnu historiografiju vidljiva je već u naslova monografije B. Škvorca (*Naracija nacije*, 2017.), a važno je teorijsko uporište i za jezikoslovnu dekonstrukciju veze jezika i nacije kod Kordić u poglavlju »Naracijom do nacije« (158–188). Nacija je za Bhabhu ambivalentna i konceptualno neodređiva metafora, a bivanje nacijom (*nationness*) opisuje frejdovskim terminima *heimlich / unheimlich* – prvi se odnosi na milinu ognjišta ili doma, a drugi na užas prostora, rase ili Drugoga (2).

1. Sudbina jedne knjige

Ulaskom partizana u Zagreb 8. svibnja 1945. – godinu dana nakon što je završen tisak Ježićeve povijesti (5. travnja 1944.) – povijest je krenula *ab ovo*, a da bi se mogao odigrati taj »mesijanski« novi početak bio je potreban aktivni i organizirani zaborav, nasilni prekid s tradicijom i nacionalnim kulturnim pamćenjem. Ključna je značajka totalitarnih sustava, kako razlaže Arendt, razviti potpuno nove političke institucije za što je potreban radikalni raskid s tradicijom, točnije razaranje ili uništavanje svih »društvenih, pravnih i političkih tradicija« (*Izvori totalitarizma*, 447). Nije bilo dovoljno ubiti, protjerati ili isključiti iz javnog života političke neistomišljenike, pa čak niti »ubiti« svaku pisanu ili izgovorenu riječ koja je ideološki subverzivna u odnosu na novi poredak. Revolucionarna transformacija društva nije konačni cilj totalitarnih ideologija. Njihov je konačni cilj, tvrdi Arendt, preobraziti samu ljudsku prirodu (*Izvori totalitarizma*, 444). Na progresivnom putu ostvarenja tog cilja vrijedi, kao i u prirodnom svijetu, zakon opstanka.⁵ Opstaje najsposobnija »progresivna« klasa, odumire sve štetno i nesposobno. Pojmovi kao što su »kriv« i »nedužan« u totalitarnim su ideologijama besmisleni. Jednostavno treba ukloniti sve što stoji »na putu«.

Na putu konstrukcije ili »pravljenja« jugoslavenske nacije, koju pseudointeligenzija podupire jugoslavenska književna nacija,⁶ ključne su prepreke bila kulturna pamćenja u kanonizirajućoj struji nacionalne historiografije. Povijest hrvatske književnosti koja ima početak, a onda i cilj i smisao bila je »prirodni neprijatelj« ili »nametnik«. Premda je nacionalno pitanje deklarativno bilo riješeno federativnim ustrojem SFRJ, u praksi se provodio jugoslavenski unitarizam, a sukladno totalitarnom sustavu koji nikada ne objavljuje prave ciljeve, sustavno je laganje bilo dio »društvene normalnosti« (Arendt, *Izvori totalitarizma*, 401). Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija mogla je bezgranično prakticirati totalitarno umijeće laganja uz stalni rast simpatizera.⁷ Cenzura tako službeno nije postojala, ali se praktič-

⁵ Engels nije slučajno pohvalno proglasio Marxa »Darwinom povijesti«, napominje Arendt (*Izvori totalitarizma*, 450).

⁶ Ideja o jednom jeziku, jednoj književnosti i jednom narodu Južnih Slavena nije nova. Jasno je istaknuta primjerice u tzv. Bečkom dogovoru (1850.): »(...) znajući da jedan narod treba jednu književnost da ima i po tom sa žalosti gledajući kako nam je književnost raskomadana, ne samo po bukvcu nego i po jeziku i pravopisu, sastajali smo se ovijeh dana da se razgovorimo kako bismo se, što se za sad može, u književnosti složili i ujedinili« (Greenberg, 170). Zamisao o jugoslavenskom »esperantu« aktualna i danas kroz ideju o policentričnom »srpsko-hrvatskom jeziku«.

⁷ Dok je u tiraniji jedan izvana protiv svih koji su unutra, u totalitarizmu vođa i njegova partija ostvaruju vlast iznutra (ne izvan ili iznad), nalazeći se u središtu lukovice čije ovojnice čine različite skupine (stranačko članstvo, birokracija, profesionalna udruženja, elitne skupine, nadzorni »organi« itd.) koje održavaju privid normalnog svijeta (Arendt, *Between Past and Future*, 99).

ki provodila (usp. Hebrang Grgić, 124) i to uz Naredbu o zabrani ustaške i fašističke literature od 10. travnja 1945. koja je vrijedila za sve knjige koje su objavljene za vrijeme trajanja NDH. Samo zbog nadnevka kada su tiskane, zabranjene su, uništene ili spremljene u zatvorena spremišta i knjige »F. M. Dostojevskog, Homera, Victora Hugoa, Jeana Racinea, Augusta Šenoa, Ivane Brlić-Mažuranić i mnogih drugih« (Stipčević, *Cenzura u knjižnicama*, 138). Budući da je Ježićeva povijest objavljena 1944. njezina je »štetnost« bila i zakonski opravdana. Najveći dio naklade je uništen, a preostali dio smješten je na »sigurno« u zatvorenim spremištima knjižnica bez informacija o postojanju proskribirane knjige. Praksa »čišćenja« knjiga naslijeđena iz totalitarnog sustava NDH nastavljena je, i to temeljitije, u novom totalitarnom jugoslavenskom komunizmu (usp. Vegh, 2015). Bespredmetno je bilo postavljati pitanje ima li u knjizi ustaške ideologije i jesu li u njoj zastupljeni »pošteni« intelektualci, kao što je primjerice Krleža. Ako se prihvati prva premisa Partije, koja je uvijek i u svemu u pravu, da je Ježićeva povijest objavljena u »zločinačkom režimu« ona objašnjava sve. U totalitarnoj ideologiji, tvrdi Arendt, samo jedna premisa vodi u linearni niz potencijalno beskonačnih zaključaka: »Ako kažeš A, moraš reći i B i C i tako dalje sve do kraja smrtonosne abecede« (*Izvori totalitarizma*, 459). Kada se ideologija prihvati ozbiljno i u nju se počne vjerovati nastaju »jezgre logičkih sustava u kojima, kao u sustavu paraoničara, sve slijedi razumljivo i čak obvezatno kada se prihvati prva premisa« (Arendt, *Izvori totalitarizma*, 444).

Ježićeva je povijest hrvatske književnosti bila dakako štetnija od Homera ili Dostojevskoga koji su se mogli čitati i u nekom drugom izdanju. Ona je i aktualno i dugoročno bila izrazito štetni ili ubojiti »nametnik« za jugoslavenski nacionalizam. Štetna je bila i zbog historiografskoga sadržaja i zbog (hrvatskoga) imena koje je prvi nositelj identiteta svake etničke skupine i nacije,⁸ nezakonita je bila jer je objavljena u vrijeme NDH. Činjenica da je njezin autor obavljao javne funkcije u »neprijateljskom« režimu (uz sveučilišnu nastavu bio je i od 1941. nadstojnikom Odsjeka za književnost i umjetnost Ministarstva narodne prosvjete) nije od krucijalne važnosti. Ježić bi jednako bio »kažnjen« ili izbrisan iz javnoga života da je istu knjigu napi-

⁸ O dugoročnoj subverzivnosti hrvatskoga imena svjedoči primjerice sudbina *Hrvatske enciklopedije* Mate Ujevića (1941. – 1945.), čije je izdavanje poslije 1945. prekinuto, a naklada većinom uništena, osobito petog sveska. Nazvati enciklopediju nacionalnim imenom bilo je moguće tek u samostalnoj Hrvatskoj (1999. u izdanju Leksikografskog zavoda Miroslava Krleže). Hrvatski izdavački bibliografski zavod djelomice je spašen od potpunoga uništenja pod nazivom Leksikografski zavod FNRJ (1950.), da bi kasnije bio preimenovan u Jugoslavenski leksikografski zavod (1962), potom u Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža (1984.) i konačno 1991. u sadašnji naziv (Leksikografski zavod Miroslav Krleža). O sudbini *Hrvatskog biografskog leksikona* i pokušajima ubojstva njegova imena usp. Stipčević, 1997.

sao samo kao gimnazijski profesor i možemo biti sigurni da bi knjiga o povijesti hrvatske književnosti bila neprijateljska i da nije objavljena u NDH.⁹ Ježićev je »krimen« bio zapečaćen time što je napisao koherentnu, cjelovitu i znanstveno utemeljenu povijest hrvatske književnosti. Aktivni i zapovjedeni zaborav trebao je uroditi pasivnim zaboravom, spontanom gubitkom sadržaja pamćenja (usp. A. Assmann, »Canon and Archive«, 97–98). Nasilno brisanje iz aktivnoga kanonskoga pamćenja ne znači međutim tek bezbolno prebacivanje u pasivno arhivsko pamćenje, jer je samo aktivno cirkulirajuće pamćenje nositelj identiteta zajednice (A. Assmann »Canon and Archive«, 97–107). U zatvorenim spremištima, kao u neuređenim i pretrpanim skladištima, Ježićeva povijest nije mogla cirkulirati u akademskoj zajednici, praktički nije ni postojala. Nije bilo moguće lagodno odložiti kao »staro odijelo« hrvatski nacionalni identitet i odjenuti novi jugoslavenski, a da se prije toga ne izbrišu kulturna sjećanja na vlastitu prošlost.

Danas su nam razlozi »subverzivnosti« Ježićeve povijesti u vrijeme Titove Jugoslavije više-manje logični – jer ludost totalitarizama leži upravo u »logičnosti« kojom se gradi sustav (Arendt, *Izvori totalitarizma*, 444). Iza zovno je međutim pitati se zašto je poslije kratkog vremena njezina oživljavanja novim izdanjem (1993.) i znanstvenim skupom o Ježiću (1995.) ona danas ponovno zazorna? Zašto ona i danas izaziva nelagodu, koja se može otkloniti demistificiranjem »objektivnosti« njegove historiografske metode (Žužul, »Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 16)? Ako već nije moguće pronaći otvorene ideologeme, onda je svakako »poželjno« iz novohistorističke perspektive pronaći (neizbježne) skrivene ideološke upisanosti.¹⁰ Iz jedne premise – nema ideološki nedužne povijesti književnosti – slijedi tautološki niz: homogena i kontinuirana nacionalna književnost samo je »znanstveni mit«, »fikcija« ili »velika priča« (Žužul, »Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 7, 17).

2. Objektivnost i narativnost u književnoj povijesti

U Ježićevu povijest upisano je povjerenje u znanstveno istraživanje i mogućnost da se uz različita metodološka ograničenja bude što bliže pozitivističkome objektivističkom idealu, koji zahtijeva utišati autorski glas bez

⁹ Ujevićeva povijest (*Hrvatska književnost: pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*) primjericice bila je objavljena 1932. i također ostala »nevidljivom« u zatvorenim spremištima knjižnica.

¹⁰ Ideologija se u Ježićevoj povijesti, prema Žužul, skriveno uvlači iz tri smjera: »implicitna samorazumljivost autoriteta istine«, »funkcionalizacija književnosti«, »uvjetovanost književnopovijesne interpretacije i povjesničarevih namjera kontekstom« (*Izmišljanje književnosti*, 13).

razdvajanja na uloge »pripovjedača« i »autora«. Ježić jasno iskazuje autor-sku namjeru da objektivno prikaže književnu povijest: »da se dobije što ispravnija slika obćega književnoga života i razvoja« (VII). Takva namjera doista upućuje na autoritativnu instanciju, ali ne i na »dogmatski značaj«. ¹¹ Autoritet Ježićeve povijesti temelji se na autoritetu znanja, utemeljenom u samostalnom proučavanju literature i poznavanju prethodnih istraživanja, u što je uložen »golem trud« kako autor samosvjesno otkriva u posljednjoj rečenici predgovora. To empirijskim podacima potkrijepljeno, istraženo, sabrano i ispričovijedano znanje ne pretendira na dogmatsko, nekritičko prihvaćanje. Evidentno je to već iz prve rečenice predgovora u kojoj se spominju »najnovije naučne tekovine« u skladu s kojima je povijest napisana. Recentnost znanstvenih postignuća, na koja se Ježić oslanja, implicira upravo antidogmatičnost, točnije opovrgljivost ili privremenost književnopovijesne sinteze i otvorenu mogućnost da ih novija znanstvena postignuća dopune ili opovrgnu, što je vodeći kriterij znanstvenosti. ¹² Autoritet Ježićeva narativa podupire i konceptualna strogost, koja će zadovoljiti njemu suvremene znanstvene standarde, sustavnost klasifikacije, provjerljivost i točnost podataka.

Dok je iz poststrukturalističke konstruktivističke perspektive objektivnost »obmana«, koja ideološki manipulativno pseudolegitimira znanstvenost književnopovijesnog narativa, ¹³ iz pozitivističke vizure ona podrazumijeva osobnu nepristranost i neopterećenost subjektivnim vrijednosnim preduvjetenjem. Da je takva objektivnost moguća i ostvariva Ježićeva povijest potvrđuje uvrštavanjem i pisaca iz suprotstavljenog ideološkog »tabora« bez vrijednosnih diskvalifikacija. Štoviše, značajka je takve objektivnosti da se i svjetonazorske ideološke orijentacije pisaca promatraju kao neutralne činjenice, kako Ježić čini dok primjerice opisuje pokret »serbokroaticizma« i priključivanje Vladimira Čerine »jugoslavenskom nacionalizmu« ili izdvaja Andrića kao »najjaču književnu ličnost među Hrvatima nacionalističke omladine« (383–383). Upravo je zamisao *cjelovitosti* razvitka nacionalne književnosti – koja je za novohistoriste utopijski totalitet – limitirala i ukloni-

¹¹ »Ambicija historiografskog diskursa da govori u ime stvarnosti, da se za razliku od fikcionalnog diskursa legitimira kao objektivno i jednoznačno prikazivanje, polučuje njezin autoritativni, dogmatski značaj« (Žužul, »Iluzije književnopovijesne historije«, 14).

¹² Kriterij znanstvenosti prema *popperovskom* načelu opovrgljivosti (*falsifiability*) nije verifikacija nego testabilnost. Znanstvene su teorije za razliku od pseudoznanstvenih ili mitskih teorija metodološki tako postavljene da ih je moguće izložiti osporavanju ili pobijanju, što implicira njihov privremeni status. (usp. Berčić, 54).

¹³ Radikalnu narativističku kritiku objektivnosti historiografije (kao diskurzivnog ideološkog konstrukta) donosi Jenkins (32, 51–53). Za kritički osvrt na Jenkinsov pristup historiografiji usp. Hammeršak, 2010.

la moguće ideološke graničnike iz Ježićeva književnopovijesnoga narativa.¹⁴ Za volju objektivnosti i cjelovitosti on je odlučio »ne prešutjeti« ni jedno ime koje je imalo značajniji utjecaj na književni razvoj.

»Prokazati« ili diskreditirati objektivnost njegova pristupa moguće je stoga samo uz lažnu alternativu ili objektivnost ili fikcionalnost, što je u temelju izokrenuta pozitivistička perspektiva.¹⁵ Novohistorističko čitanje Ježićeve povijesti objektivnost stavlja u navodnike i razotkriva da njegov »'objektivistički' historiografski prikaz nužno otklizava u subjektivističku fikcionalizaciju« (Žužul, »Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 7). Objektivnost i fikcionalnost nisu međutim fenomeni istoga reda koji bi mogli stajati u usporednom ili u suprotnom odnosu,¹⁶ jer je fikcionalnost modus literature, prema Genetteu esencijalni kriterij literarnosti (13), a objektivnost je značajka iskaza ili suda koji je nepristran te »točno i vjerno izražava stvarnost ili stanje stvari« (Sabotič, Kušar, 166). Jednačenje povijesnoga narativa i književnog narativa kao fikcijskih provedeno je, kako obrazlaže Doležel, »fatalnom dvostrukom jednadžbom«: gradnja zapleta (*emplotment*) = književni postupak = stvaranje fikcije, iz koje je proizašla sljedeća: povijesni narativ = književni narativ = fikcijski narativ (najčešće u skraćenoj formulaciji povijest = fikcija) te postala »postmodernističkom dogmom« bez teorijskog utemeljenja i logičkog opravdanja (Doležel, *Possible Worlds of Fiction and History*, 21).¹⁷ Posrijedi je logička pogreška *non sequitur*, jer iz premise da se (narrativna) povijest služi pripovjednim postupcima ne proizlazi zaključak da je ona jednaka fikcijskom narativu.¹⁸ Ljudski je jezik, prema Doleželu, nesposoban stvoriti pravu, realnu ili »aktualnu« stvarnost te je stoga osuđen na »moguće svjetove« (*Possible Worlds of Fiction and History*, 30).¹⁹ Između »mogućih fikcionalnih« i »mogućih povijesnih svjetova« postoji međutim

¹⁴ Objektivnost je, kako izlaže Gross, regulativna ideja prema kojoj se ravna povjesničar (ne i »apsolutna istina«), a njegova suprotnost je pristranost (ne subjektivnost, koja je neuklonjiva od čovjeka kao subjekta spoznaje), pri čemu su objektivni »oni iskazi koji što cjelovitije obuhvaćaju predmet istraživanja i pridonose spoznaji u okviru određenoga istraživačkog pitanja« (*Suvremena historiografija*, 377–378).

¹⁵ Historiografija doista ne može apsolutno objektivno prikazati prošlost, ali iz toga ne proizlazi zaključak o postupku fikcionalizacije, kako zaključuje Žužul »Apsolutna nemogućnost historiografije da prikaže prošlost još je jedan vid fikcionalizacije književnopovijesnoga diskursa o kojem progovara De Certeau« (»Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 16).

¹⁶ Opozicija objektivnosti nije fikcionalnost, nego subjektivnost ili »pristranost«.

¹⁷ Kovanica H. Whitea, prema Bitiju, označuje »prirodnu«, uzročno-posljedičnu fabulaciju (289), a Višeslav Aralica prevodi ju kao »pripovjednost« (usp. White, 622).

¹⁸ »Izjednačavanje povijesti i fikcije tautologijom se krijumčari u postmodernističku paradigmatu. Gradnja zapleta (*emplotment*) je književni postupak, dakle, povijest je jednaka stvaranju fikcije« (Doležel, »Fictional and Historical Narrative: Meeting the Postmodernist Challenge«, 251).

¹⁹ »Jedina vrsta svjetova koju je ljudski jezik sposoban stvoriti ili proizvesti su mogući svjetovi« (Doležel, »Fictional and Historical Narrative: Meeting the Postmodernist Challenge«, 253).

stabilan sustav razlika unatoč sličnosti na razini diskursa. Znakovita je razlika među njima u vrsti »praznina«. I izmišljeni i povijesni svjetovi su nepotpuni, ali praznine u povijesti su epistemološke, tj. definirane ograničenjima u znanju, dok su praznine u fikciji ontološke i svaka nepotpunost u povijesnom narativu koja je uzrokovana bilo čime osim nedostatkom znanja namjerno je iskrivljavanje istine te može voditi u totalitarnu historiografiju (Doležel, »Fictional and Historical Narrative: Meeting the Postmodernist Challenge«, 256–258; *Possible Worlds of Fiction and History*, 33–41).

Znanstvena metodologija i epistemološki okvir povijesti kao znanstvene discipline, kao i ontološki status predmeta istraživanja, koji postoji prije čina pisanja i dostupan je empirijskom istraživanju, čine povijesni narativ znanstvenim i stoga podložnim provjeri znanstvene zajednice: »Za razliku od autora fikcije, povjesničari se bave predmetom i definicijama predmeta koje su otvorene za javnu provjeru i raspravu« (Lorenz, »Can Histories be True«, 326). Nepremostivu granicu do apsolutne objektivnosti kod povjesničara čini *subjektivitet* (ne subjektivnost) koji izražava jednostavnu činjenicu »da je čovjek subjekt« nositelj spoznajnih i voljnih čina i postupaka, dakako i *povijesno* egzistirajuće biće (Sabotič, Kušar, 166, 167). Nije stoga potrebno dokazivati da Ježićeva povijest »ipak« odražava određene vremenske uvjete u kojima je realizirana (Žužul, »Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 16), jer to ništa ne govori o njezinoj fikcionalnosti, kao ni i o objektivnosti ili subjektivnosti (ideologiji) autora,²⁰ nego potvrđuje notornu činjenicu da je kao ljudsko djelo nastala u kontekstu i da povjesničar kao ljudsko povijesno biće ne raspolaže Božjom točkom »fokalizacije«.

Trajna poteškoća povjesničara svih profila leži u tomu što »imamo sofisticirane koncepcije prošlosti, ali ne i adekvatan oblik u kojem ih prenijeti« (Perkins, 53). Književni povjesničari nisu iz toga izuzeti. Ako je doista tako da »književna povijest ne može prikazati prošlost onakvom kakva je doista bila, objektivno prikazivanje prošlosti nikako ne može biti njezina funkcija«, zaključuje Perkins, i mogli bismo otklizati u drugu krajnost te ustvrditi »da je funkcija književne povijesti stvarati korisne fikcije o prošlosti« (182). Međutim, književna se povijest, dodaje Perkins, ne može odreći ideala objektivnoga prikazivanja prošlosti, makar ga i ne može doseći »jer bi bez njega drugost prošlosti bila u potpunosti rasplinuta u beskrajne subjektivne i ideološke re-aproprijacije« (185). Funkcija (»jedina smisljena«) povijesti književnosti nije

²⁰ Foucaultova teza da povijesni konteksti proizvode režime istine, na koju se poziva Žužul (*Izmišljanje književnosti*, 15) nije ništa drugo nego panrelativistička krilatica metodološki neupotrebljiva u pitanjima objektivnosti ili osobne odgovornosti povjesničara u prikazivanju prošlosti. U takvu ideološki predisponiranom okviru sve je ideologija.

dakle »stvoriti upotrebljivu fikciju o književnoj prošlosti«, kako Perkinsa tumači Žužul (»Krlježini dani u Osijeku – Književna povijest iz ruku pjesnika, a ne pripovjedača«, 119), nego upravo suprotno. Ideal objektivnosti podupire najvažniju funkciju književne povijesti: »postaviti književnost prošlosti na distancu, kako bi se osjetila njezina drugost« (Perkins, 185).

3. Historizam i nacionalni identitet

Ježićeva povijest temeljena je na tradicionalnom ili *starom* historizmu prema kojemu je povijest slijed događaja koji želimo razumjeti, objasniti i analizirati njihove uzročne veze, ali i orijentacijski izvor vrijednosti iz kojih razumijemo smisao postojanja u sadašnjosti (usp. Hroch, 199).²¹ Pripovijedanje o nacionalnoj književnosti *od početka do danas* nedvojbeno ima funkciju pružiti naciji – koja pripovijedanjem o prošlosti postaje svjesna »zajedničke sudbine« – poticaje za identifikaciju, učvrstiti zajedništvo i odgovoriti na formativno identitetsko pitanje.²² Književnost izražava, izgrađuje i oblikuje nacionalni identitet, što je ujedno i cilj pisanja književne povijesti, kao medija koji prenosi vrijednosti, smisao i svrhu te povijesti.²³ Društvena zadaća takve povijesti bliska je modelu »kulturnog nacionalizma«, koji se razvijao pod utjecajem Herdera i teži moralnoj obnovi i integraciji nacionalne zajednice, pri čemu je ključni element povijesno pamćenje: »Zato su važni povjesničari koji iznova otkrivaju nacionalnu prošlost i ocrtavaju njezinu sudbinu i umjetnici koji slave junake te nacije i stvaraju na temelju kolektivnog iskustva naroda« (Smith, 181).²⁴

U metodološkom smislu Ježić slijedi »genetičko-evolutivni« konceptualni model, iskušan u povijesti francuske književnosti (*Francuska književnost do kraja klasičnoga doba*, 1928.), koji mu omogućuje promatranje događaja u odnosu na ono što je prethodilo i u odnosu na ono što je uslijedilo (usp.

²¹ Hroch nabrāja ukupno deset ključnih značajki historizma, koji je od polovice XX. stoljeća pod izrazitom kritikom modernizma (199). O historizmu usp. Berger (»Introduction. Narrating the Nation: Historiography and Other Genre«, 15).

²² Pojam »nacionalizam« u općem smislu označava stav koji pripadnici nacije imaju kada brinu o svom nacionalnom identitetu (Mišćević, 2001.). Podržati osjećaj zajedništva i identiteta pripovijedanjem o zajedničkoj prošlosti, podsjeća Perkins, nije funkcija samo nacionalnih književnih povijesti XIX. stoljeća, nego i suvremenih književnih povijesti o klasi, spolu, regiji ili etničkim skupinama (180–181).

²³ U tom su smislu nedvojbeno gradbeni elementi Ježićeva modela povijesti, kako izdvaja Žužul, nacionalni identitet, jedinstveni jezik i jedinstvena književnost, kao i zajednička država, odnosno geografski prostor (*Izmišljanje književnosti*, 14).

²⁴ Oslanjajući se na ideje Johna Hutchinsona, Smith posebno izdvaja Hrvate – uz Čehe, Mađare i Poljake – kao jasno »ocrtane nacije« s omeđenim granicama, samosvjesnim stanovništvom i bogatim pamćenjem (182).

M. Ježić, 291–292), razumijevanje odnosa između književnosti i konteksta u povijesnome slijedu, pri čemu je odabir književnih »imena« kao događajnih sekvenci u narativu uvjetovan njihovim mjestom i dinamičkom ulogom u dijakronijskom sustavu. Nije stoga težište na estetskim kriterijima u uvršćavanju književnih djela u tijek povijesti, niti na izdvajanju velikih pisaca, što bi vodilo u monumentalni tip povijesti, nego na izdvajanju onih pisca koji su »bili od odlučnijeg utjecaja na razvoj i dalji život književnosti« (Ježić, VII–VIII).²⁵ Značajka je to »narrativne razvojne povijesti«, koja ne poznaje »skokove« ni »preokrete« nego kontinuitet sagledava kroz niz razvojnih ili evolutivnih promjena (Perkins, 2–3). Raznoliki i neizbrojivi književni »događaji« u vremenskom luku od gotovo devet stoljeća (od 1100. do 1941.) čine u Ježićevoj književnopovijesnoj sintezi nacionalnu književnost kao »veliko jedinstvo«, natpersonalni entitet ili rječnikom W. Diltheya »idealno jedinstvo« ili »logički subjekt« (Perkins, 3), zahvaljujući odabiru onih jedinica koji sudjeluju u razvoju unoseći promjene, ali u isto vrijeme signaliziraju kontinuitet i postojanost, budući da je »povijesni identitet postojanost kroz promjene u vremenu«, odnosno *istosť* unatoč različitosti (Lorenz, »Representations of Identity«, 28).

Nacionalna književna povijest Slavka Ježića (1944.), kao i desetak godina ranije Mate Ujevića (1932.) nisu se mogle dogodile slučajno. U »glavama« obojice nesumnjivo je bila ideja smisla, koherentnosti, kontinuiteta i cjelovitosti razvoja i nacije i nacionalne književnosti. U Ježićevoj povijesti događaji iz književne povijesti, koji su u prednjem planu ili središtu promatranja, uklapaju se ili projiciraju na zadnji plan koji čine događaji iz etnopovijesti (povijest hrvatskoga naroda). U hermeneutičkom smislu međutim Ježić izbjegava reduktivni pozitivistički determinizam jer događaji iz etnopovijesti, uglavnom iz političke događajne povijesti ne objašnjavaju književne događaje. Oni nisu njihov uzrok, kao što ni književni događaji nisu posljedica političkih događaja. Uloga je etnopovijesti osigurati *razumljivost* književnog razvoja: »tok književnog života bit će razumljiviji, ako se prikaže u okviru poviesti hrvatskoga naroda« (VII).²⁶ *Razumljivost* povijesnoga tijeka hrvatske književnosti uz pomoć etnopovijesti, kao političko-kulturnoga konteksta, osigurana je njihovom odvojivošću i odnosivošću. Odvojivost se realizira u smislu relativne autonomnosti književnoga razvoja koji nije puka posljedica događaja iz etnopovijesti, a odnosivost u smislu identitetskih konvergencija

²⁵ Ježić izdvaja primjer Ljudevita Gaja, čiji je rad »malen i malene umjetničke vrijednosti«, ali golemoga utjecaja na hrvatski narodni preporod (VIII).

²⁶ Posrijedi je važna opozicija *objašnjavanje/razumijevanje* pod utjecajem Wilhelma Diltheya kao stup opozicije *Naturwissenschaft / Geisteswissenschaft*. (usp. Doležel, *Pogled s Karlova mosta*, 73).

književne povijesti i etnopovijesti, književnih, kulturnih i političkih težnji. Istaknuti te identitetske konvergencije ujedno je i autorska intencija, jasna iskazana u predgovoru: »nastojao sam, da u knjizi iztaknem povezanost književnoga rada kako u svim pokrajinama, tako i između pojedinih razdoblja (...). Na taj se način može dobro vidjeti, kako su unatoč vjekovne razcjepkanosti (...), Hrvati ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke narodne pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću, a konačno i za svojom cjelovitom i zajedničkom narodnom državom« (VIII). Cjelovitost hrvatske književnosti u prostornome i vremenskom smislu pokazatelj je kulturnih i političkih približavanja, težnji za istim ciljevima. I književna povijest i etnopovijest pruža dakle zajednici »koherentnu sliku o sebi«, bez koje nema identiteta koji funkcionira kao snažni imunološki svake zajednice (usp. J. Assmann, »Cultural Identity and Political Imagination«, 120).²⁷

Ježić ne koristi pojam nacije i ne razlikuje razvojne stupnjeve na putu od etničke zajednice do nacije, ali realitet hrvatskoga naroda za njega nije primordijalistička prirodna i nepromjenjiva organska datost, nego mu pristupa parenijalistički te prati integralni razvoj etnosa u kontinuitetu od prvih zabilježenih početaka do suvremenosti. Premda je taj razvoj povijesno i društveno uvjetovan, njegov se neprekinuti kontinuitet u povijesti i pripadnost doživljava primordijalistički (»trajno i svuda« osjećaj narodne pripadnosti). Prizvuk kulturnoga primordijalizma,²⁸ posljedica je uvida u subjektivni doživljaja etničnosti, empatičke privrženosti narodu kao identitetskoj vlastitosti. Kulturne »tvorbe nacionalizma«, među kojima je na prvom mjestu književnost, iskazuju ljubav prema naciji u »tisućama različitih formi i stilova«, podsjeća Anderson, otklanjajući stereotipe »progresivnih«, »kozmpolitskih« intelektualaca o »patološkom karakteru nacionalizma« (128–9). Doživljaj primordijalnosti odnosi se u prvome redu na jezik. Nacija se zamišlja, doživljava i poima po jeziku (ne po krvi), jer ono što je zaljubljenosti osobi oko, to je patriotu jezik »koji je povijest učinila njegovim materinskim« (Anderson, 139).

Etnicitet i jezik nije moguće rastaviti – premda nisu identični – budući da jezik nije samo sredstvo iskazivanja misli i medij funkcionalne komunikacije (sporazumijevanja), nego i složen semiotički sustav koji u određenim politič-

²⁷ Kolektivni je identitet, prema J. Assmannu, kao i individualni identitet (personalni i kulturni) pitanje znanja, svijesti i refleksije, koherentne slike o sebi te ima važnu funkciju stvaranja zajedništva, jer slika koju skupina ima o sebi povezuje članove u zajednicu, a postoji samo ukoliko je oni prepoznaju (»Cultural Identity and Political Imagination«, 111–113).

²⁸ Naspram biološkog ili genetskog primordijalizma »tla i krvi«, kulturni primordijalizam atribute iskonskoga veže uz kulturne fenomene (jezik, običaji, religija i dr.), jer upravo kulturne datosti objašnjavaju neprekinutu snagu etničnosti (Smith, 155–157).

kim i kulturnim kontekstima postaje simbolički kriterij pripadnosti etničkoj ili političkoj zajednici (Škiljan, 234, 249).²⁹ Nasuprot radikalnim konstruktivističkim tezama koji odriču ukorijenjenost nacije u povijesti i jeziku, jezik je ključni označitelj i simbol etničnosti u slavenskoj, romanskoj i germanskoj jezičnoj skupini (Smith, 187), a povezivanje jezika i etnosa barem u judeo-kršćanskoj tradiciji nije slučajno.³⁰ Kada će se odigrati vernakularna mobilizacija ili politizacija vernakulara ovisi o povijesno i politički uvjetovanim čimbenicima. Anderson primjerice drži da su izum tiska, konkretnije razvoj tiskarskog kapitalizma kao prve industrije široke potrošnje i nastanak čitateljstva na vernakularu od kraja XVIII. stoljeća odigrali ključnu ulogu u »zamišljanju« nacije (42–50), dok Joseph (22) i Hirschi (104–118) preklapanje etničkih i jezičnih granica te čvršće vezivanje pojma jezik i pojma nacije smještaju u renesansno razdoblje.³¹ Hastings pak lingvističke uvjete za nastanak nacije pomiče u razvijeni srednji vijek, kada homogenizacija jezične zajednica započinje širenjem prijevoda *Biblije* na vernakularne jezike uz utjecaj biblijske ideje o jedinstvu naroda, jezika, vjere, teritorija i države prema Izraelu kao modelu onoga što bi trebalo biti nacija (27, 28–32). Za prastanje etniciteta u naciju kao »samosvjesniju zajednicu« ili barem u »protonaciju«, prema Hastingsu, nije odlučujuće postojanje države-nacije nego raširenost vernakularne komunikacije na pisanom *književnom* jeziku: »Bez sumnje najvažniji i najrasprostranjeniji faktor za nastanak i razvoj nacije iz jednog ili više etniciteta jest vlastita, nacionalna književnost« (29).

4. Zamišljanje ili *diseminacija* nacije

Razvoj povijesnih znanosti u Europi nerazdvojivo je povezan s razvojem modernih nacionalizama. Upravo su nacija i nacionalno uspostavili dominantnu paradigmu u povijesti kao akademskoj disciplini od polovice XIX. do polovice XX. stoljeća s produženim trajanjem do kraja XX. stoljeća (Berger, »A Return to the National Paradigm«, 631). Janusovo lice nacionalizma okrenuto je budućnosti, u kojoj nalazi ispunjenje obećanja, kao i prošlosti u

²⁹ Konstituiranje jezičnih zajednica, prema Škiljanu, ne nastaje spontano, kao što ni jezik nije konstitutivni element etniciteta, no onog trenutka kada se počne svjesno realizirati simbolička funkcija jezika, on postaje simbol kolektiva i nastaje »prava« jezična zajednica, iz čega proizlazi da se etnički i jezični identitet u određenim kontekstima uvjetuju (40, 137, 151–152, 157, 158).

³⁰ »*Biblija* je najizravniji izvor modernoga (postrenesansnoga) shvaćanja nacije kao skupine ljudi koje povezuje rođenje, jezik i kultura, a koji žive u određenom području« (Joseph, 22).

³¹ Upravo su renesansni humanisti, obrazlaže Hirschi, stvorili koncept autonomnih nacija uključenih u multipolarnu konkurenciju između jednakih (116, 212), »svaki nacionalist u renesansi bio je humanist, ali nije svaki humanist bio je nacionalist« (120). Posebice u njemačkim renesansnim humanistima Hirschi vidi preteče Herdera i prototipove modernih jezičnih nacionalista.

kojoj nalazi temeljne elemente za nacionalni identitet, koji čine kontinuitet i zajedničko podrijetlo. Institucionalizacija književne znanosti u devetnaestom stoljeću bila je također duboko upletena u formiranje i razvoj modernih nacionalizama. Otkada je književnost prepoznata kao 'bit' (*Inbegriff*) intelektualnog života nacije u Bečkim predavanjima F. Schlegela 1812., književnost i znanost o književnosti – posebice nacionalna književna povijest – stekle su krunsko političko opravdanje. Vernakularna književnost i nacionalna filologija bile su glavne snage u stvaranju modernih europskih nacija (Neubauer, 99).

Postmodernizam uočava vezu nacionalizma i nacionalne historiografije te ulaže golem napor u raskrinkavanju nacionalnih povijesnih narativa kao »fikcija« o zajedničkom podrijetlu i neprekinutom kontinuitetu, proglašavajući upravo povjesničare arhitektima nacionalnih mitova (Hirschi, 10, 24–25). Međutim, ako je nacionalizam doista bio važan impuls za razvoj povijesnih znanosti u Europi, a povjesničari teleološkim konceptom nacionalne povijesti imali tako važnu ulogu u konstrukcijama nacije vrijedi pretpostaviti i obrnuto. Vjerodostojnost povjesničara ovisila je o znanstvenoj metodologiji njihova rada i od njih se očekivalo da potkrijepe tvrdnje koje su iznosili jer bi u protivnom mogli biti proglašeni kao puki »fabulisti« na sramotu vlastite nacije (Hirschi, 16). Drugim riječima, rad povjesničara nužno je intersubjektivnoga karaktera te podložan provjeri znanstvene zajednice i upravo je novi zamah u razvoju povijesnih znanosti poticao nacionalističko bavljenje prošlošću. Realna mogućnost da se u povijesnu naraciju upletu nacionalistički mitovi implicira također i realnu mogućnost konstrukcije antimitova istoga konceptalnoga temelja u inverznoj slici. Navodna demistifikacija može se najučinkovitije provesti stvaranjem novih (anti)mitova kao pseudoznanstvenih konstrukta: »Tvrdnja da su nacije i nacionalizam moderni konstrukti izmišljeni u ideološke svrhe sama je po sebi modernistički (ponekad i postmodernistički) ideološki konstruiran koncept koji zahtijeva dekonstrukciju« (Gat, Jakobson, 384). Proučavanje nacije i nacionalizma pristrano je ideološkim stavovima i pokazalo je »lažnu svijest«, prvo od nacionalista, ali kasnije i od njihovih kritičara. Povijest nacionalizma ne može se odvojiti od povijesti europske znanosti ili točnije od društvenih uloga kojima su znanstvenici težili i od uloga koje su im dodijeljene. Nacionalizam doista može biti, i zaista je često bio dio znanstvene samopromocije, ali to je primjenjivo i na »antinacionalizam« (Hirschi, 15).

Radikalnost konstruktivističkoga pristupa ne počiva samo na pretpostavci da narativno oblikovanje nacionalne povijesti nosi nužna epistemološka ograničenja, nego na odricanju realiteta nacionalnog identiteta kao »fikcionalne konstrukcije« (Žužul, »Moć (fikcije) književnopovijesne naracije«,

169; Kordić, 196–201),³² a u sljedećem koraku i same nacije. Budući da ne postoje objektivni kriteriji za postajanje nacijom, ona postoji samo u pripovijedanju kao »pripovjedna fikcija« (Kordić, 185–196). Nacionalna književna povijest iz takvih je premisa instrument pravljenja, konstrukcije (ne rekonstrukcije) ili *izmišljanja književne prošlosti*, jedna od »velikih priča« o nacionalnom identitetu ili o homogenoj ili kontinuiranoj nacionalnoj književnosti (Žužul, »Iluzije književnopovijesne hi-storije«, 7, 8). Pozadina je takvih izvoda postmodernistička »doktrina« o panfiktionalnosti, koja odbacuje razliku između fikcionalnih i nefiktionalnih narativa i sve narativne tekstove proglašava fikcijom (Ryan, 417–418), koja je dovela i do kolapsa naratologije i do urušavanja integriteta povijesti kao znanstvene discipline. Hipoteza da je svaki narativ fikcija rastočila je i realitet prošlosti o kojoj se pripovijeda i ideju povijesnosti, što je vidljivo u sljedećem modelu zaključivanja: »Budući da je ona (povijesnost) proizvedena u formi naracije, ona je je po svojoj prirodi fikcija« (Škvorc, 78). Andersonova sintagma o naciji kao »zamišljenoj zajednici« pri tomu je najlakši put za diskreditaciju ideje nacije i nacionalnih povijesnih narativa:

Polazim od hipoteze da je nacija proizvod, odnosno posljedica konstruiranog niza ispisivanih pri/povijesti, fikcijskih tekstova i ostalih oblika narativnih konstrukta koji su je pro/izveli. Nacija je, tvrdim dalje, smještena u mogući svijet kao ideološki konstrukt, kao imaginarna zajednica, kako je napisao Benedict Anderson (Škvorc, 7).³³

Magloviti pojam »imaginarne zajednice« doista zvuči konstruktivistički i može se koristiti za prokazivanje nacije kao iluzije ili izmišljotine, ali je epistemološki i metodološki neupotrebljiv jer, kako Anderson sâm priznaje, sve su zajednice veće od prvobitnih sela u kojima su se svi međusobno poznavali licem u lice, pa možda čak i one, zamišljene (17). Ne postoji dakle razlika između lažne i istinite zajednice – sve su zamišljene – razlika je tek u stilu ili načinu zamišljanja. Ideja »zamišljene zajednice« stoga je prikriveni esencijalizam te kako lucidno zaključuje Hirschi besmislena upravo s konstruktivističkoga gledišta jer svaku zajednicu »treba 'zamisliti' kako bi bila 'stvarna'« (10). Konačno, početna je Andersonova teza, koju ne napušta do kraja studije da »kraj nacionalizama uopće nije na vidiku« te da je »bivanje nacijom najuniverzalnija priznata vrijednost u političkom životu našeg doba« (14).

³² Kordić izjednačava nacionalni identitet, nacionalizam (kao patološku pojavu, jer je »primitivan«, »reakcionaran« itd.) i patriotizam, budući da ne postoji »dobri nacionalizam« (202).

³³ Andersonov argument o »zamišljanju nacije« pod patronatom književnosti koristi i Žužul za prokazivanje nacionalnog identiteta kao fikcionalne konstrukcije (»Moć (fikcije) književnopovijesne naracije«, 168–169).

Književni projekt dekonstrukcije ili *diseminacije* nacije nije međutim izuzet od ideološko globalističkih implikacija jer je za »raspršivanje« nacije osnovni preduvjet gubitak nacionalnog povijesnoga pamćenja. Globalna kultura ne uzima u obzir ukorijenjenost kultura u vremenu i prostoru i »neka istinska neimperijalna 'globalna kultura' – bez vremena, bez mjesta, tehnički i afektivno neutralna – mora biti bez pamćenja i stoga bez identiteta ili upada u postmoderni pastiš postojećih nacionalnih kultura te se raspada na svoje sastavne dijelove« (Smith, 199). Nacionalizam doista ne može bez otkrivanja etničkog naslijeđa, ali mitovi, sjećanja i vrijednosti iz etničke prošlosti »nailaze na odjek zato što već počivaju na živim tradicijama tog naroda koji ih i ujedinjuju i razlikuju od susjeda« (Smith, 46). Prognozirani nestanak nacija još se nije dogodio. Nacije se više u znanstvenom diskursu ne opisuju primordijalistički kao prirodne i organske datosti, ali obnovljeno zanimanje za nacije i nacionalno za što su kao katalizator poslužila politička previranja poslije kraja Hladnoga rata i pada komunizma, u novije vrijeme i neuspjeh globalizacije, svjedoči da se nacija »vratila« ili nije ni nestala s povijesne pozornice, budući da je ona još uvijek široko prihvaćena kao »najmoćnija zajednica pamćenja« (Berger, »A Return to the National Paradigm«, 673).

5. Kriza znanstvenoga znanja i epistemološki konstruktivizam

Duboka legitimacijska kriza »znanstvenoga znanja«, o kojoj govori Lyotard (2005.) u svojem »izvještaju o znanju« (*Postmoderno stanje: izvještaj o znanju / La condition postmoderne: Rapport sur le savoir*, 1979.), započela je ranih 60-ih s pojmom *paradigme* Thomasa Khuna (*Strukture znanstvenih revolucija / The Structure of Scientific Revolutions*, 1962.) »kao društveno uvjetovane istine i normalne znanosti kao rutinskoga posla« (Oraić Tolić, 64–65), da bi od kasnih 60-ih s nastupom postmoderne dovela do uspostave epistemološkog konstruktivizma koji će do konca XX. stoljeća objaviti kraj ili »smrt« moderne znanosti. Pojmovi kao što su objektivna istina, sustavnost i racionalnost, neutralnost i autonomija znanja prekriveni su, a vodeći pojam u posthunovskim teorijama znanja i znanosti, kao i u metateorijskim raspravama pojedinih znanstvenih disciplina postaje »konstrukt«, sa snažnim uporištem u Foucaultovoj teoriji odnosa moći i diskursa. U oštrom otklonu od esencijalizma, epistemološki konstruktivizam »pretpostavlja da spoznaja nije otkrivanje ni odraz stvarnosti kako god je nazivali (bit, ideja, *Ding an sich*, 'ono nešto ondje', 'grube činjenice'), nego konstrukt (proizvod) spoznajne i društvene svijesti« (Oraić Tolić, 64–65). Dok umjereni konstruktivizam

kategorije kao što su subjekt, nacija i znanje stavlja u zagrade i promatra ih kao povijesno i kulturno uvjetovane fenomene, ali ne dovodi u pitanje njihov realitet, radikalni konstruktivizam kao ekstremni nastavak srednjovjekovnog nominalizma osporava sve opće kategorije (*universalia*) koje postoje samo poslije stvari (*post res*), ali i cijelu zbilju premješta u polje predlogične konstrukcije, čime je dovedena u pitanje mogućnost da stvarnost ili barem neki njezin dio postoji neovisno o našem umu, pa je i činjenica postala modus fikcije. Ukratko, u radikalnoj inačici konstruktivizma nema ničega što nije i ne može biti konstrukcija,³⁴ što bi primijenjeno na pripovijedanje značilo da svaki narativ samim tim što je nužno pripovjedna »konstrukcija« proizvodi svijet o kojemu pripovijeda, koji ne postoji ni prije ni izvan njega. Polazne su pretpostavke takvih tautoloških izvoda ukidanje razlike između činjenice i fikcije, faksijskih, znanstvenih i fiksijskih narativa te poništavanje načela ontološkog realizma (Schaeffer, 99).

Postmodernistički skepticizam (spram velikih pripovijesti), antifundacionalizam i gotovo refleksni otpor prema svakoj vrsti autoriteta i tradicije (Sim, 4) dodatno je osnažio epistemološki konstruktivizam s posebnim naglaskom na poništavanju znanstvenosti svih oblika narativnoga znanja. Znanstveno znanje, prema Lyotardu, naracijom poništava svoj legitimitet, jer s jedne strane zahtijeva izdvajanje »denotacijske jezične igre« uz isključenje ostalih, ali ne uspijeva izmaći jezičnoj igri »narativnoga znanja« te tako »može znati i priopćiti da je pravo znanje samo ako pribjegne drugome znanju, priči, koja je za njega neznanje« (36, 41).³⁵ Narativna povijest, kao »velika pripovijest« *par excellence* izgubila je time »velike junake« »velike zaplete« i »velike ciljeve«, znanje o prošlosti postalo je »ideološka konstrukcija u službi interesa moći«, historija kao akademska disciplina svela se na »igru jezika« i »fikciju (Gross, »Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti«, 177–178). Na polju historiografije temeljito preispitivanje »znanstvenosti« historiografije, zbilo se »narativnim zaokretom« H. Whitea 70-ih godina (usp.

³⁴ Radikalni konstruktivizam uključuje i konstruiranost biološkoga spola (ne samo kulturnoga roda), a parodijsku primjenu konstruktivističke teze i radikalnoga kognitivnoga relativizma na zakon gravitacije izveo je Alan Sokal, ugledni profesor fizike kada je 1996. objavio članak privlačnoga postmodernističkoga naslova »Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity« (»Prelaženje granica: Prema transformativnoj hermeneutici kvantne gravitacije«), a zatim u intervjuu u časopisu *Lingua Franca*, javno razotkrio podvalu u vrhunski besmislenom radu, potkrijepljenom brojnim citatima autoriteta kao što su Derrida, Lacan, Lyotard, Irigaray i dr. Rad je nastao u jeku »znanstvenih ratova« i izazvao brojne polemike koje su između ostaloga uključivale i pitanje metodologije znanstvenoga rada i pitanje recenzentskog postupka u uglednom časopisu kulturnih studija naglašeno lijeve orijentacije (usp. Polšek, 1998; Oraić Tolić, 72).

³⁵ Raskid s »narativnim znanjem« u postmoderni Lyotard cinično povezuje s gubitkom smisla: »Jadikovanje što se u postmoderni 'gubi smisao' u stvari je žaljenje što znanje u načelu više nije narativno« (38).

Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, 289; *Strano tijelo pripovijesti*, 9–11; Beljan, 207–212) s kobnim zanemarivanjem povijesnih istraživanja kao temelja povijesnog narativa i asimilacijom narativne povijesti književnom fikcijom (usp. Lorenz, »Can Histories be True«, 309–329).

Književna povijest, kao grana znanosti o književnosti, koja dijeli epistemološke i metodološke poteškoće historije kao akademske discipline situacija, našla se u još zapletenijim odnosima jer prošlost kojom se bavi čine i književne *res gestae* (književni tekstovi) kao predmet istraživanja i povijesne *res gestae* kao njihov kontekst. Njezinu je konstruiranost poststrukturalizam mogao prokazati na više razina. Prvo, jer je prošla stvarnost kao kontekst jezično posredovana, nepristupačna neposrednoj spoznaji i nije ju moguće objektivno priopćiti ili prenijeti; drugo, jer književni tekstovi nisu odvojivi od konteksta, nego nerazmrsivo upleteni u kontekst u odnosu prožimanja i preklapanja prema načelu kontingencije, a ne koherencije ili smislenosti; treće, jer povijest književnosti postupkom pripovijedanja i narativnim zapletom proizvodi fikciju.

Sociološki konstruktivizam u postmodernističkim teorijama nacije, na istim konceptualnim premisama, u etničkim i nacionalnim fenomenima »razotkriva« fiktivne osnove u pripovijestima njezinih nositelja (Smith, 3; Lawrence, 198, 204–206) i time proširuje klasičnu modernističku paradigmu, koja je nacijama osporavala kontinuitet i drevnost, ali ne i realitet. Nacija u postmodernističkim teorijama postoji tek kao tekst koji se može dekonstruirati književnim kategorijama. U takvom konceptualnom okviru nacionalna povijest, kao i povijest nacionalne književnosti s »esencijalističkim« kategorijama (nacija, povijest, književnost) u naslovu, nije samo nemoguć nego i besmislen projekt.

Zaključno. Čemu nacionalna književna povijest?

Utjecajna studija *Is Literary History Possible* (1992.) uglednoga britanskoga književnoga povjesničara Davida Perkinsa na pitanje je li književna povijest moguća preliminarno odgovara niječno: »Slijedio sam rekonstrukciju discipline s najvećom pozornosti i simpatijom, ali pokušavajući pisati povijest književnosti, nisam uvjeren (ili razuvjeren) da je to moguće učiniti« (11). Doista, prvih 174 stranica posvećeno je obrazlaganju i iznošenju uvjerljivih argumenata zašto je tomu tako – ne samo kod narativne razvojne povijesti, nego i kod enciklopedijske i kod konceptualne književne povijesti – ali da nije posrijedi odrično nego skeptično »ne« uvjerava nas posljednje

poglavlje posvećeno funkcijama književne povijesti, u kojemu Perkins mijenja ton i način argumentacije te prelazi na pravu apologiju književne povijesti kao discipline unatoč svim pokušajima njezine diskreditacije (175–186). Kada mijenja fokus s pitanja je li povijest književnosti moguća na važnije pitanje je li povijest književnosti potrebna, Perkins izriče odlučno »da«. Književna povijest ima nezamjenjivu ulogu u društvenom, kulturnom i povijesnom kontekstu i važan utjecaj na čitanje: »Povijesno znanje pomaže nam da bolje razumijemo, cijenimo ili uživamo u pročitanim« (182). Dok se iz perspektive književnog povjesničara književna povijest piše sa željom »objasniti, razumjeti i uživati u književnim djelima« (178), ona je iz perspektive čitatelja korisna jer »aktivira« dijalog s prošlošću, ali i nužna jer bez njezina posredovanja »ne bismo mogli i ne bismo čitali mnoga književna djela pa i cijela razdoblja«, a »naučiti čitati iz perspektive povijesti književnosti je poput odrastanja« (185).

Smijemo li Perkinsonove tvrdnje primijeniti na nacionalnu književnu povijest? Je li i ona nemoguć, a potreban i nuždan projekt? Odgovoriti možemo samo ako smo prije toga odgovorili postoji li ili ne postoji nacija. Radikalni konstruktivistički odgovor bio bi odlučno »ne«, jer je nacija konstrukt ili fikcija »konstruirana« ili napravljena u nacionalističkim pri/povijestima o nacionalnom »ja«. Takav odgovor dekonstruira samog sebe i to uz pomoć književnih instrumenata dekonstrukcije kojima se služi. Ako naime nacija ne postoji prije niti izvan pri/povijesti u kojoj se o naciji pripovijeda, tada je i takav zaključak također konstrukt i može se dekonstruirati, a budući da se temelji na kognitivnom nihilizmu koji nema ni cilja ni granica može se provoditi u nedogled. Umjereni konstruktivistički odgovor u tradiciji klasičnoga modernizma bio bi neodlučno »da« i dopustio bi pripovijedati o naciji od kraja XVIII. stoljeća. Važno je međutim imati u vidu da se u novijim teorijama nacija i nacionalizama umjerenih konstruktivista, kakav je primjerice Hirschi, u fokus vraćaju konkretna povijesna istraživanja (28), a uvjeti za konstrukciju nacija i nacionalizama pomiču dublje u povijest, više stoljeća prije modernizacijskih procesa. Štoviše, konkretna povijesna istraživanja, bez univerzalističkih teorijskih premisa, s varijabilnim modelima nacija i nacionalizama u ovisnosti o konkretnim povijesnim, kulturnim i geopolitičkim uvjetima te elastičniji konstruktivistički modeli pokazuju da su iza teorija o naciji kao »fake« zajednici stajali »fake« konstruktivisti (Hirschi, 26–29). Razborito je dakle prihvatiti konkretnu kulturnu uvjetovanost nacije s dubokim korijenima u povijesti (umjereni konstruktivizam), ali ne fikcionalnost nacije (radikalni konstruktivizam), kao što je razborito odbaciti stajalište da su nacije oduvijek i vječne (radikalni primordijalizam), ali i prihvatiti reali-

tet subjektivnih osjećaja pripadnosti i privrženosti naciji (emski pristup).³⁶ Prokazivanje fikcionalnosti nacije uz pomoć prokazivanja fikcionalnosti narativne povijesti, osim što je logično neodrživo te ruši znanstveni status nacionalne povijesti kao akademske discipline, ima i skriveni ideološki zaplet. Ako je naracija univerzalni generički model spoznaje, a prošlost, osobna ili kolektivna, ima smisla tek ako o njoj možemo ispričovijedati koherentnu i razumljivu priču, tada je isključivanje pripovijedanja iz povijesti izručivanje prošlosti kaosu i besmislu. Kaos kao »antizaplet« tada nije posljedica spontane entropije, nego primijenjen na nacionalnu povijest vrlo vjerojatno može implicirati visoko ideologiziran zaplet »globalističke priče«. Možemo se složiti s tvrdnjom da je nacionalnoj povijesti, uključujući i književnoj, cilj osnaživanje nacionalnoga identiteta aktivacijom povijesnoga pamćenja, ali analogijom ga možemo protegnuti i na anacionalne i antinacionalne pothvate dekonstrukcije nacionalne povijesti, kojima je vrlo vjerojatno cilj brisanje nacionalnoga povijesnoga pamćenja i identiteta.

Primjenjujemo dakle Perkinsonove zaključke na nacionalnu književnu povijest. Nacionalna književna povijest težak je, vjerojatno i nemoguć projekt, ali potreban želimo li zadržati dijalog s vlastitom književnom prošlošću i ne postati zarobljenici (post)globalne sadašnjosti. Povijest »odozgo«, monokauzalnost, sigurnost rankeovske paradigme kao ni identitetski determinizam više nisu prihvatljivi epistemološki odabiri i skloniji smo promatrati prošlost kroz mrežu »asimetričnih, interaktivnih i konkurentskih vremenskih linija« (Iggers, 54–55), ali i takva se povijest – ukoliko želi biti čitana – mora ispričovijedati, koherentno, razumljivo i uz poštivanje znanstvenih epistemoloških granica, a nešto se pri tomu mora i ispustiti. »Jedina cjelovita književna povijest bila bi prošlost sama«, upozorava Perkins, »ali to ne bi bila povijest«, jer ne bi sadržavala ni interpretaciju ni objašnjenje (14). Bez aktivnoga cirkulirajućega pamćenja koje se ne prenosi spontano, nego u obliku koherentnoga pripovijedanja o (književnoj) prošlosti, ostaje nam potonuće u pasivno, antikvarno, *arhivsko* pamćenje. Arhivi su međutim izloženi brzom zastarijevanju, a kada prestanu biti relevantni, »transformiraju se u gomilu (moguće kompromitirajućeg) otpada« (A. Assmann, »Canon and Archive«, 103).

³⁶ Američki sociolingvist Joshua Fishman, primjerice, naglašava potrebu da se u raspravama o etnicitetu, posebice o odnosu jezika i etniciteta, uvaži i pristup iznutra (*emski*) te napokon provede argumentirana akademska rasprava između konstruktivizma, koji ima apsolutnu dominaciju u akademskim krugovima i primordijalizma, koji je još prisutan u političkoj i kulturnoj svakodnevnici (202).

Literatura

- Anderson, Benedict, *Nacija: zamišljena zajednica. Razmatranje o porijeklu i širenju nacionalizma*. Prevele Nata Čengić i Nataša Pavlović, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Arendt, Hannah, *Between Past and Future*. Viking Press, New York, 1968.
- , *Izvori totalitarizma*, Mirjana Paić Jurinić, Disput, Zagreb, 2015.
- Assmann, Aleida, »Canon and Archive«. *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, uredili Astrid Erll i Ansgar Nünning, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 2008., str. 97–107.
- , *Der lange Schatten der Vergangenheit: Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. C. H. Beck, München, 2006.
- Assmann, Jan, »Cultural Identity and Political Imagination«. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, uredio Jan Assmann, Cambridge, Cambridge UP, 2011., str. 111–141.
- Beljan, Iva, »Naracija u historiografiji«. *Umjetnost riječi*, sv. br. 3–4, str. 201–224; 2010.
- Berčić, Boran, »Popper, Hempel i Wason – o psihološkoj i logičkoj asimetriji verifikacije i falsifikacije«. *Revija za sociologiju*, sv. 39, br. 1–2, str. 23–41; 2003.
- Berger, Stefan, »Introduction. Narrating the Nation: Historiography and Other Genre«. *Narrating the Nation: Representations in History, Media and the Arts*, uredili Stefan Berger, Linas Eriksonas, Andrew Mycock, Berghahn Books, New York, 2013., 1–16.
- Berger, Stefan, »A Return to the National Paradigm? National History Writing in Germany, Italy, France, and Britain from 1945 to the Present«. *The Journal of Modern History*, sv. 77, br. 3, 2005., str. 629–678.
- Bhabha, Homi K, »Introduction«. *Nation and Narration*. Uredio Homi K. Bhabha, Routledge, London, 1990., str. 1–7.
- Biti, Vladimir, *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
- , *Strano tijelo pripovijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.
- Brešić, Vinko, »Između povijesti i književnosti«. *Republika*, sv. 44, br. 7/8, str. 70–89; 1978.
- Compagnon, Antoine, *Demon teorije*. Prevela Morana Čale, AGM, Zagreb, 2007.
- Doležel, Lubomír, »Fictional and historical narrative: meeting the postmodernist challenge«. *Narratologies: New Perspectives on Narrative Analysis*, uredio David Herman, Ohio State UP, Ohio, 1999., str. 247–273
- , *Possible Worlds of Fiction and History: The Postmodern Stage*. The John Hopkins UP, Baltimore, 2010.
- , »Poststrukturalizam. Pogled s Karlova mosta«. *K.: časopis za književnost, književnu i kulturalnu teoriju*, sv. 10, br. 2011, str. 56–81.
- Fishman, Joshua A., »The Primordialist – Constructivist Debate Today.« The Language – Ethnicity Link in Academic and in Everyday-Life Perspective. *Ethnonationalism in the Contemporary World. Walker Connor and the Study of Nationalism*, uredila Daniele Conversi, Routledge, New York, 2004., str. 83–91.

- Gat, Azar i Alexander Jakobson, *Nations: The Long History and Deep Roots of Political Ethnicity and Nationalism*. Cambridge UP, New York, 2013.
- Genette, Gerard, *Fikcija i dikcija*. Preveo Goran Rukavina, Ceres, Zagreb, 2002.
- Greenberg, Robert D., *Language and Identity in the Balkans: Serbo-Croatian and Its Disintegration*. Oxford UP, New York, 2001.
- Gross, Mirjana, »Dekonstrukcija historije ili svijet bez prošlosti«. *Historijski zbornik*, sv. LXII, br. 1, 2009., str. 165–195.
- Gross, Mirjana, *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Novi Liber, Zagreb, 1996.
- Hameršak, Filip, »Kako (pro)čitati promišljanje historije (uz hrvatski prijevod knjige Keitha Jenkinsa i okrugli stol 'Historijska znanost prije i poslije postmoderne')«. *Portal hrvatske historiografije*. 4. kolovoza 2010., <http://historiografija.hr/?p=1933>. Pristupljeno 7. srpnja 2021.
- Hastings, Adrian, *Gradnja nacionaliteta*. Buybook, Adamić, Sarajevo – Rijeka, 2003.
- Hebrang Grgić, Ivana, »Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas«. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, sv. 43, br. 3, str. 117–134; 2020.
- Hirschi, Caspar, *The Origins of Nationalism. An Alternative History from Ancient Rome to Early Modern Germany*. Cambridge UP, Cambridge, 2012.
- Hobsbawm, Eric, »Izmišljanje tradicije«. *Kultura pamćenja i historija*, uredile Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing & Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
- Hroch, Miroslav, »Kraj historizma?«, *Pro tempore*, br. 12, str. 197–207; 2017.
- Iggers, Georg G., *Geschichtswissenschaft im 20. Jahrhundert* Vandenhoeck – Ruprecht, Göttingen, 2007.
- Jenkins, Keith, *Promišljanje historije*. Prevela Snježana Koren, Srednja Europa, Zagreb, 2008.
- Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941*. Ante Velzek, Zagreb, 1944.
- Ježić, Mislav, »Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895.–1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti«. *Obnovljeni život*, sv. 75, br. 3, str. 291–295; 2020.
- Joseph, John E., *Language and Politics*. Edinburgh UP, Edinburgh, 2006.
- Kordić, Snježana, *Jezik i nacionalizam*. Durieux, Zagreb, 2010.
- Lawrence, Paul, *Nationalism: History and Theory*. Routledge, London, 2014.
- Lorenz, Chris, »Can Histories be True? Narrativism, Positivism, and the 'Metaphorical Turn'«. *History and Theory*, sv. 37, br. 3, str. 309–329; 1998.
- , »Representations of Identity: Ethnicity, Race, Class, Gender and Religion. An Introduction to Conceptual History«. *The Contested Nation: Ethnicity, Class, Religion and Gender in National Histories*, uredili Stefan Berger i Chris Lorenz, Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York, 2008., str. 24–59.
- Lytard, Jean-Francois, *Postmoderno stanje. Izvještaj o znanju*. Prevela Tatiana Tadić, Ibis grafika, Zagreb, 2005.

- Meić, Perina, *Čitanje povijesti književnosti (metodološki modeli književnopovijenskih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti)*. Alfa, Mostar, 2010.
- Miščević, Nenad, 2001. »Nationalism«. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/search/searcher.py?query=Nationalism> Posjećeno: 7. srpnja 2021.
- Neubauer, John, »The Institutionalisation and Nationalisation of Literature in nineteenth-century Europe«. *Narrating the Nation: Representations in History, Media and the Arts*, uredili Stefan Berger, Linas Eriksonas, Andrew Mycock, Berghahn Books, New York, 2013., str. 97–116.
- Oraić Tolić, Dubravka, *Akademsko pismo. strategije i tehnike klasične retorike za suvremene studentice i studente*. Ljevak, Zagreb, 2011.
- Perkins, David, *Is Literary History Possible?* The Johns Hopkins UP, Baltimore, 1992.
- Polšek, Darko, »Sokalova 'psina'. Nova metoda znanstvene prijevera i njezina relevancija za sociologiju znanosti i kulture«. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, sv. 7, br. 1–2, str. 223–238; 1998.
- Readings, Bill, 2016. *Sveučilište u ruševinama*. Prevela Nevena Erak, Meandarmedija, Zagreb.
- Ryan, Marie – Laure, »Panfictionality«. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*, uredili David Herman, Manfred Jahn i Marie-Laure Ryan. Routledge, London, New York, 2005., str. 417–418.
- Schaeffer, Jean-Marie, »Fictional vs. Factual Narration«. *Handbook of Narratology*, uredili Peter Hühn, John Pier, Wolf Schmid, Jörg Schönert, Walter de Gruyter, Berlin, 2009., str. 98–114.
- Sabotič, Ines i Stjepan Kušar, »Subjektivno i objektivno u pisanju povijesti. Oglad o povjesničarevu subjektivitetu i s njime povezanim predmetima«. *Historijski zbornik*, sv. LXXII, br. 1, 2019., str. 165–187.
- Solar, Milivoj, *Filozofija književnost*. SNL, Zagreb, 1985.
- Sim, Stuart, *The Routledge Companion to Postmodernism*. Routledge, London, 2001.
- Smith, Anthony D., *Nacionalizam i modernizam: kritičkih pregled suvremenih teorija nacija i nacionalizama*. Prevela Mirjana Paić Jurinić, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2003.
- Stipčević, Aleksandar, *Cenzura u knjižnicama*. Zagreb: Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti, 1992.
- Stipčević, Aleksandar. *Priča o hrvatskom biografskom leksikonu: pokušaj ubojstva jedne knjige*. Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
- Škiljan, Dubravko, *Govor nacije (jezik, nacija, Hrvati)*. Golden marketing, Zagreb, 2002.
- Škvorc, Boris, *Naracija nacije. Problemi književne (pri)povijesti*. Književni krug Split, Split, 2017.
- Ujević, Mate, *Hrvatska književnost: pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1932., 2009.²
- Vegh, Željko, »Sudbina hrvatskih knjiga kršćanske tematike i nadahnuća u Gradskoj knjižnici u Zagrebu u doba komunizma«. *Kroatologija*, sv. 6, br. 1–2, str. 27–93; 2015.

- White, Hayden, »Historijska pripovjednost i problem istine u historijskom prikazivanju«. Preveo Višeslav Aralica, *Časopis za suvremenu povijest*, sv. 36, br. 2, str. 621–635; 2004.
- Žužul, Ivana, »Iluzije književnopovijesne historije«. *Fluminensia*, sv. 22, br. 2, str. 7–19; 2010.
- , »Moć (fikcije) književnopovijesne naracije. Kulturološka analiza Frangešove *Povijesti hrvatske književnosti*«. *Umjetnost riječi*, sv. LVI, br. 3–4, str. 153–174; 2010.
- , *Izmišljanje književnosti*. Meandarmedia, Zagreb, 2019.
- , »Krlježini dani u Osijeku – Književna povijest iz ruku pjesnika, a ne pripovjedača«. *Krlježini dani u Osijeku 2019. Tri desetljeća Krlježinih dana u Osijeku*, uredila Martina Petranović, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku, Filozofski fakultet Zagreb – Osijek, Osijek, 2020., str. 111–122.

O NACIJI I NARACIJI UZ ČITANJE JEŽIĆEVE POVIJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI (1944.)

Sažetak

Čitanje Ježićeve povijesti (1944.), kao prve cjelovite znanstvene nacionalne književne povijesti, u ovoj je studiji polazište za racionalnu konceptualizaciju odnosa između pojmova nacija i naracija u književnoj historiografiji te kritički pristup postmodernom konstruktivizmu. Epistemološki konstruktivizam u postmoderni osporava postulate moderne znanosti kao što su sustavnost, logičnost i mogućnost neutralne spoznaje, kao i esencijalističke kategorije, među kojima su nacija, identitet i povijest. Iz radikalnijeg konstruktivističkoga motrišta povijesni kontinuitet i identitet nacije ne postoji nego se »pravi« (konstruira) »zamišlja« ili »izmišlja« pripovijedanjem, iz čega proizlazi da je nacija fikcija, tekst ili konstrukt »prerušeni« u nešto »iskonsko« i »prirodno«, a narativna nacionalna (književna) povijest tek »velika priča« sa skrivenim ideološkom pozadinom. Tvrdnja o naciji (političkoj i književnoj) kao fikcijskom konstrukturu proizlazi iz poništavanja razlike između naracije i fikcije, a temelji se na logičkoj pogrešci u zaključivanju, jer iz činjenice da se povjesničar služi kauzalno i temporalno uređenim pripovijedanjem ne proizlazi zaključak da stvara fikciju niti da je narativna znanstvena povijest književni ili fikcijski žanr. Dekonstrukcija radikalnih konstruktivističkih teza može biti nova prilika za post-postmodernu nacionalnu književnu povijest, koja ne ide za recikliranjem starih modela, ali ne odustaje od pripovijedanja kao univerzalnog kognitivnoga alata, od znanstvenih epistemoloških i metodoloških granica, kao ni od realiteta nacije.

Ključne riječi: nacija, naracija, nacionalna književna historiografija, Slavko Ježić, postmodernizam, konstruktivizam

ON NATION AND NARRATIVE THROUGH THE READING OF JEŽIĆ'S
HISTORY OF CROATIAN LITERATURE (1944)

Summary

Reading Ježić's History (1944), as the first complete scientific national literary history, is the starting point in this study for a rational conceptualization of the relationship between the concepts of nations and narratives in literary historiography and a critical approach to postmodern constructivism. Epistemological constructivism in the postmodern contradicts the postulates of modern science such as systematicity, logic, and the possibility of neutral cognition, as well as essentialist categories, among which are nation, identity, and history. From a more radical constructivist point of view, the historical continuity and identity of a nation does not exist but is »made« (constructed) »imagined« or »invented« by narration, which means that nation is a fiction, text or construct »disguised« into something »primordial« and »natural« and narrative national (literary) history is just a »big story« with a hidden ideological background. The claim about the nation (political and literary) as a fictional construct stems from the annulment of the difference between narration and fiction, and is based on a logical error in reasoning, because the fact that the historian uses causal and temporal arrangement of narration does not lead to the conclusion that he creates fiction. nor that the narrative scientific history is a literary or fictional genre. The deconstruction of radical constructivism theses may be a new opportunity for post-postmodern national literary history, which is not for recycling old models, but does not give up on storytelling as a universal cognitive tool, with scientific epistemological and methodological boundaries, nor from the reality of the nation.

Key words: nation, narration, national literary historiography, Slavko Ježić, postmodernism, constructivism

Ivan Pederin

Osvrt na *Hrvatsku književnost od početka do danas 1100 – 1941*
(Zagreb, 1944.) Slavka Ježića

Pregledni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Ježić, S.

Riječ *osvrt* u naslovu za knjigu koja je tiskana pred pedesetak godina u našim prilikama možda je neobičan jer je osvrt riječ za novoizašlu knjigu. Ježićeva knjiga nama je dragocjena, ali je postala dostupna tek u naše dane zato što je izišla 1944. pa je autor zbog te knjige nepravedno izbrisan iz hrvatske znanosti o književnosti poslije Drugoga svjetskog rata u kumunističkoj Jugoslaviji što je, možemo reći, jedinstveno u znanosti uopće.

Ježić je oblikovao tu knjigu tako da je pred većinom poglavlja napisao članak o povijesnim prilikama o književnosti o kojoj se u poglavlju piše i tako odnosno razdoblje udomio u povijesnom vremenu.¹ To je slabost knjige jer povijest brzo zastarijeva, a Hrvatska nije do u XX. st. zapravo imala uredne pismohrane. Međutim, s druge strane u *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*² nema članka *Literaturgeschichte, nego Literatur und Geschichte* Bertholda Emricha u kojoj pisac polazi od nazora da su ove dvije znanstvene grane međusobno uvjetovane. Ježić za razliku od Kombola polazi od kulturno povijesnog, a ne estetskog gledišta.³ Naša je pismohrana bila u Budimu. Iz Budima ju je 1849. donio u Zagreb Kukuljević, a Khuen ju je vratio u Budim pa je i zbog toga dobio od Davida Starčevića nogu u stražnjicu. Tako smo mi tek poslije Prvoga svjetskog rata dobili pismohranu, u kojoj zapravo nismo našli upravo ništa, pa smo se uvijek služili novinama kod pisanja naše

¹ Begründet von Paul Merker und Wolfgang Stämmeler, zweite Auflage. Neu bearbeitet und unter redaktioneller MITARBEIT VON KLAUSKANZOG SOWIE MITWIRKUNG zahlreicher Fechgelehrter herausgegeben von Werner Kohlschmied und Wolfgang Mohr, Zweiter Band, L-O, Walter de Gruyter & Co. str. 110–143.

² *Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, 2001.

³ Nikica Kolumbić, »Periodizacija hrvatske književnosti u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 49.

povijesti a novine, kako znamo, nisu vjerodostojni izvor. Ovdje moramo svrnuti pogled prema Miroslavu Šicelu koji je utvrdio da Ježić nije imao mnogo značajnih prethodnika, ako ih je imao uopće.⁴

Khuen je, dakle, dobio nogu. Časnik ili državni činovnik koji bi bio tako uvrijeđen bio bi degradiran, osim ako napadača ne bi izazvao na dvoboj. Ako bi ga u dvoboju ubio, bio bi osuđen po zakonu, a car bi ga onda pomilovao. Ako je časnika uvrijedio čovjek koji mu socijalno nije bio ravan kao Starčević Khuenu, uvrijeđeni bi potegao sablju i lupao ga pljoštimice na ulici ako je trebalo. Khuen se pozvao na zakon *crimen laese maiestatis* jer Khuen je imao naslov pravog tajnog savjetnika, a takav stupanj imaju suvereni. To je Khuen kao ban kraljevine Hrvatske-Slavonije i bio. Starčević je otišao u tamnicu. A hrvatska povijest ostala je bez valjanih izvora. Talijani su nam 1943. odnijeli zadarsku pismohranu u Mletke, ali su je morali vratiti i ona je mogla proraditi tek 1950-ih, ako je mogla, jer je napisana na latinskom, talijanskom i njemačkom. Ježić je dakle donio sobom greške naše stare povjesnice... i mi ćemo ih morati spomenuti.

U prvom poglavlju Ježić je opisao povijesni prostor hrvatskoga naroda polazeći od uvjerenja da je narod – jezik, teritorij i povijest. Neko doba je i Bosna bila dio Hrvatske. Dijelovi Hrvatske došli su pod mletačku vlast, to su Istra i Dalmacija koja to nije u potpunosti bila, tako Ježić (*acquisto nuovo*). *Nuovo i novissimo aquisto* su zemlje koje smo u XVIII. st. vratili od Turaka. Trpimir osniva hrvatsku narodnu dinastiju, a iz Carigrada dolaze braća Ćiril i Metodij i donose bogoslužje na narodnom jeziku, a Tomislav širi granice Hrvatske na sjever do Drave. Ovdje moramo spomenuti Radoslava Katičića koji je počeo s prapoviješću.⁵ Ježić nek nam ne zamjeri, jer mi kritiziramo pisce povjesničare na koje se Ježić oslanjao.

Slično moramo reći i za poglavlje *nezavisne hrvatske države*, a to je povijest hrvatskih narodnih vladara u kojem nalazimo napadnu neobaviještenost o tim vladarima jer o njima imamo samo ne mali broj papinskih pergamenata što nam kažu da su ti vladari nerijeporna činjenica, ali ne znamo gdje je bio njihov dvor, tko je sve bio na tom dvoru, da li je bio *praeceptor* (*Hofmeister*) koji je umio pisati i koji je bio upravitelj dvora i pisac vladarevog

⁴ Miroslav Šicel, »Književnopovijesni aspekti ilirizma u viđenju Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 18–19. Prema Šicelu Ježić je dao ozbiljni prinos periodizaciji hrvatske književnosti koji važi i danas. Božidar Petrač smatra da je politika od 1914. do 1929. bila neraspložena prema piscima koji su nastojali naći neku cjelinu u književnosti. »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 71. Ovaj pisac vidi u Ježićevoj *Povijesti* najcjelovitije mišljenje u hrvatskoj književnosti, nav. dj., str. 75.

⁵ Radoslav Katičić, *Litterarum studia, Književnost i naobrazba ranog hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, MMVII.

životopisa.⁶ U Europi bi neki knez progasio nezavisnost tako što bi počeo kovati svoj novac. Da li smo mi imali svoj novac u ranom srednjem vijeku? Kad je Kukuljević putovao po Italiji njegova glavna teškoća bila je što bi u svakoj od tadašnjih talijanskih državnica naišao ne neki drugi novac pa bi morao mijenjati novac pri čemu bi ga malo ili više i prevarili. Katičić koji je radio po biskupskim, samostanskim i župskim pismohranama prikazao je sliku Dalmacije kao kolijevke hrvatskoga naroda u kojoj djeluju Bizantinci, papini ljudi, Franci, Hrvati (koji govore slavenski), Mletci, Avari (za koje ne zna kakvim jezikom govore, ali izgledaju različito od Hrvata) – tu su još rimski gradovi koji govore romanski, a Katičić o tom jeziku ne piše ništa. Ježić o tom dobu piše opširno, Ježić manje opširno i sa slabijim poznavanjem, ali s vrlo opširnom informacijom o književnom stvaralaštvu u Dalmaciji, toj kolijevci Hrvata. Ta rana naša pismenost razvija se u vrlo bliskoj vezi s rimskom pismenošću i pismenošću Mletaka i Apeninskog poluotoka. Ta pismenost je čakavska. U njoj se miješaju povijest i književnost. Tu se pojavljuju Bedričićeva kuća kao kulturno središte, pa franjevac Frane Glavinić, Istranin, koji piše i ulazi u hrvatsku književnost.

Ovdje možemo istaknuti da se u toj srednjovjekovnoj Hrvatskoj pojavljuju razni narodi koji govore raznim jezicima. Ali jedino hrvatski jezik se ne da potisnuti ni ugušiti. Hrvatski pokazuje neočekivano energiju koju nisu pokazali jezici Franaka i Avara.

Razdoblje turskih ratova Ježić opisuje kao doba nevolje i opasnosti. Turci skrnave žene i djevojke, otimlju djecu, kršćane nazivaju nevjernicima, kaurima. Tadašnji naši političari bez mnogo uspjeha mole kršćanstvo za pomoć. Ovdje valja reći da su Turci bili bez sumnje velika vojna snaga. Osmanli su nastojali osvojiti Beč pa su prodirali u Mađarsku. Na kraju su Hrvatska i Mađarska bile *reliquiae reliquiarum olym inclyti regni*. Turci nisu prisilno islamizirali, njihova osvajačka politika išla je za tim da steknu novo kršćansko pučanstvo koje će kao kmetovi plaćati harač. Naziv *kaur* znači u islamu ono što je kod nas *poganin*. Prodiranje u Dalmaciju išlo je teško jer se mletačka mornarica uspješno suprotstavljala Osmanima, a u tu mornaricu bi svaki hrvatski grad u Dalmaciji morao dati po jednu galiju sa *supracomesom* (zapovjednikom). Kopnom su Osmanli prodirali teško jer su se njihovi veliki rasni konji slabo kretali po našim kamenitim stazama. Prijevoz njihovih topova i hrane jedva da je bio moguć. Oni nisu uspjeli osvojiti ni jedan grad u Dalmaciji osim Nina. Međutim, kršćanske vojske doživljavale su poraze od Turaka. Kršćanski feudalci imali su svoje milicije – pandure. U slučaju

⁶ Tu možemo spomenuti samo saksonca Gottschalka o kojem imamo samo malo vijesti iz druge ruke.

rata car bi pozvao na oružje sve feudalce koji bi doveli svoje pandure. Tu bi bila slabo plaćena i još gore obučena vojska koja se nije mogla suprotstaviti Turcima. Međutim, u XVI. st. je Hernán Cortéz osvojio Meksiko i tamo našao rudnike srebra. Sad je Karlo V. imao novaca da stvori dobro plaćenu i discipliniranu vojsku koja je u XVII. st. istjerala Osmane iz Budima i prodrla na Balkan uz Dubrovačku obavještajnu podršku.⁷ Sada Osmanska carevina ratuje defenzivno i slabi.

Međutim, opasnost tada za Hrvatsku postaje bečki centralizam i germanizacija, a hrvatski velikaši prihvaćaju strani francuski jezik. Germanizacija je značila da se od jezičnih reformi Josipa II. iz zemalja više nije smjelo pisati na Dvor na latinskom, valjalo je pisati na njemačkom. Beč nije utjecao na jezik kojim će se pisati ili govoriti u nekoj kraljevini. Uskoro se javlja šarenilo u Carevini. Dvor i velikaši govore francuski, obrazovano građanstvo govori njemački. Turski ratovi dali su naše junake kakav je bio Nikola Šubić Zrinski.

Uskoci su bili Hrvati i prognanici iz zapadne Bosne koji su se našli u Dalmaciji bez sredstava za život pa su pljačkali i zbog toga su došli u sukob s Mletcima koji su Madridskim mirom uspjeli onemogućiti nadvojvodu u Grazu i papu da pomažu uskoke, koji nisu bili poraženi već su nastavili rat na maloj vatri. Ali taj rat s krijumčarenjem potrajat će do francuske okupacije i uništiti mletački sustav na Jadranu po kojem je svaki brod morao doploviti u mletačku luku. Tu počinje nazadovanje Mletaka.⁸ Marija Terezija osniva Vojnu krajinu i smiruje tursku opasnost.

Ježićev opis turskih ratova svakako je zastario. On opaža da Dubrovčani i ne samo Dubrovčani imaju običaj da pozovu učitelje i liječnike iz Italije. To su bili *rectores scholarum* i *medici fisici*, to nije bila mjera potalijančivanja, nego veza sa zapadnim svijetom. Učitelja (*rector scollarum*) zapošljava veliko vijeće odnosnog grada i često ga zove iz Italije. Ti učitelji obavljaju važnu kulturnu ulogu. Dubrovnik živi više nego ostali gradovi u Dalmaciji u blagostanju pa se znanost i književnost u tom gradu razvija. A taj grad i drugi gradovi u Dalmaciji ostaju i dalje aristokratske republike. Ježić navodi da zastaje na mjestu odakle vodi *Dubrovački put (Via Ragusina)* što vezuje dva najvažnija grada na svijetu, to je cesta koja vodi od mjesta gdje se danas nalazi Dubrovnik prema Carigradu. Zbog te ceste Dubrovnik je nastao na tom mjestu, diplomatski je priznavao tursku vlast. Dubrovčani su osim harača nosili u Carigrad i mito za paše na Porti pa su tako znali sve što se na Visokoj Porti zbiva. Nitko nije mogao voditi rat ili diplomatske odnose s Portom bez

⁷ Ivan Pederin, »Dubrovnik kao središte europske diplomacije u Morejskom ratu«, *Dubrovnik*, XVI, br. 2–3, str. 205–233; Dubrovnik, 2005.

⁸ Imam u pripremi rad o zadnjoj fazi uskočkog rata protiv Mletaka.

Dubrovačke podrške. Ježić piše da u Dubrovniku nikad nije ugasnula hrvatska narodna svijest. On to i dokazuje.

Ježić je mnogo pažnje posvećivao narodnoj književnosti pa je napisao poglavlje pod naslovom »Hrvatsko narodno pjesništvo« u kojem je pisao da je ono djelo darovitih pojedinaca koje prihvaća narod i pamti njihovo djelo, ali ne i pisca, što je, mogli bismo reći, važna razlika prema umjetničkoj književnosti koja njeguje kult pisca i rado nalazi *velike pisce* čije djelo štiti zakonima o autorskim pravima. Ježić navodi i rodove narodnog pjesništva – pripovijetke, gatke, poslovice, zagonetke i pitalice. Narodna književnost cvate za feudalizma, a građanstvo je politički narod bez osobitog smisla za narodno pjesništvo kojemu je grad preuzak, jer ono treba velike teritorije napučene seljacima, dakle narodnim pjesnicima ravne ljude. Narodno pjesništvo je narodna duša koja se razvija u primitivnim vremenima. A to pjesništvo bilježe i sabiraju sabirači. Feudalizam je prijatelj narodnom pjesništvu, a pjesništvo stvaraju vojnici, dvorjanici, guslari koji su osobito omljubljeni kod Poljaka. Ježić piše dalje o književnim rodovima narodnog pjesništva. Opaža da se narodno pjesništvo rado prihvaća na dvorovima, ali ne ide dalje do njemačkih *Hofmeistera*, viteškog romana, a ni do starofrancuske poezije na okcitanskom jeziku, a ni do španjolskog narodnog pjesništva. Ništa ne upućuje prema braći Grimm i njihovom istraživanju narodnog pjesništva. Ipak, opaža da su neke ugledne ličnosti naše i ne samo naše povijesti spomenute u narodnim pjesmama. Piše i o uglednim pjevačima. On opaža i cijeni odjeke narodnoga pjesništva u starijoj hrvatskoj književnosti, opaža da su velikaši obično imali ponekog pjesnika koji bi pjevao njima u čast. Od takvih pjesnika do *Hofmeistera* na dvorovima samo je jedan korak. Narodna pjesma izdiže ideal muškosti snage i hrabrosti.

U poglavlju »Hrvatska književnost Dalmacije i Dubrovnika u doba renesanse« Ježić počinje sa starodalmatskim, spominje M. Bartolija i posljednjeg čovjeka koji je taj jezik znao – to je Tuone Udaina koji je umro 1898., a onda se povlači s priznanjem da od toga jezika nemamo niti jedan rukopis. Nastavlja s prikazom jezikâ koji su se u Dalmaciji i Dubrovniku govorili ili su bili u upotrebi. Latinski naziva *službenim*. Vlastima i državama prije Napoleona bio je pojam službenog jezika stran. U Dalmaciji je prvi dekretirao jedan jezik kao uredovni Vincenzo Dandolo godine 1807.⁹ Hrvatski se često naziva *lingua schiava*. Ježić spominje kao jezike Dalmacije hrvatski i talijanski, ali ne piše jasno kad i zašto se neki jezik govorio ili pisao jer onda još nije bilo poznata mletačka jezična praksa u Dalmaciji (a slično i u Dubrovniku)

⁹ Ivan Pederin, »Strani i uredovni jezik u Hrvatskoj«, *Jezik*, 29, br. 3, str. 65–73; Zagreb, 1982.

ni dragomanska škola i služba.¹⁰ Preko ovih tijela tekli su odnosi s feudalcima u unutrašnjosti, a kasnije s Turcima.¹¹ Ježić spominje hrvatski jezik u vrlo starim ispravama, a potom poslovice, narodne pjesme. Stih dubrovačkog pjesništva je dvanaesterac, pa glatkiji osmerac. Ako on cijeni hrvatsku književnost u Dubrovniku to je jer je imala oslonac u narodnoj književnosti. Kod stvaranja toga stiha možda je (tako Ježić) djelovala crkvena književnost srednjeg vijeka prema istraživanjima Konstantina Jirečeka, a taj stih veza je između dubrovačke i dalmatinske književnosti. Međutim, dubrovačka književnost blisko je povezana i s firentinskom i uopće tajjanskom književnosti i tu se ističe Petrarco. Dubrovačka književnost nije nikako imitacija talijanske ili firentinske. Ovdje moramo spomenuti važnost Firence, njezine znanosti i kulture. Firentinski učenjaci stvorili su sliku svijeta bez koje ne bi bilo Christofera Colomba, Ameriga Vespuccija i drugih. Firenca je tu bila radionica, a španjolski kralj je dao broodove za te podvige. Firenca je bila najjači bankarski centar, pa je Lorenzo il Magnifico poslao u Split svog agenta Francesca Cambija čiji je brat imao kuću u Mletcima. Tako je proradio najaktivniji gospodarski trokut u predkolumbovoj Europi.¹² Ako ocjenjujemo te utjecaje i veze moramo istaknuti neoprez starijih pisaca koji su negativno ocjenjivali te utjecaje i hrvatsku književnost kao vazalnu književnost firentinske književnosti. Pojam originalnosti i plagijata pojavio se u XIX. st., a stvorila ih je cenzura.¹³ U industrijsko doba književnost je postala ili je nastojala postati roba, a onda je autorsko pravo valjalo zakonom zaštititi.¹⁴

Međutim, Ježić u našim vezama s Firencom dokazuje trajnu orijentaciju Hrvatske prema europskom Zapadu što nije za raspravljanje. A Firenca je majka europskog klasicizma koji su nosile u Europu firentinske djevojke koje su se udavale u Francuskoj kao Caterina de Medici i druge koje su se udavale na druge dvorove. Caterina de Medici je uljudila Francusku i naučila sirove vitezove da ne jedu rukama nego vilicama, itd. U tom smislu naše veze s Firencom služe hrvatskoj, osobito južnohrvatskoj kulturi na čast. Naša starija književnost prema Ježiću stoji između Firence i narodnoga pjesništva.

¹⁰ Isti, »Školovanje mletačkih dragomana za turski, arapski, perzijski i hrvatskosrpski jezik od XV. do XVIII. stoljeća i njihova služba«, *Istorijski zbornik*, Institut za istoriju u Banja Luci, N. S., br. 9, str. 35–51; 1988. Stavrianos, *The Balkans since 1453.*, New York, 1953. Joseph Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford University Press, 1964.

¹¹ Ivan Pederin, »Islam, kršćanstvo i Hrvati«, *Bosna Franciscana*, XXII, br. 40, str. 85–124; Sarajevo, 2014.

¹² Ivan Pederin, *Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva*, Split, 1946., str. 124 ff.

¹³ Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008.

¹⁴ Jednom sam u Društvu hrvatskih književnika rekao da književnost nije roba. Na mene su skočile dvije kolegice i ustvrdile da je roba. Ja sam ih tada upitao: »Tko je od nas kupio kuću od autorskih honorara?«

Gundulić je pisac koji se služio stranim uzorima, a bio je toliko snažna ličnost da je tim pozajmicama dao vrijednost i dubinu u svom književnom stvaranju.

Kao teškoću naše starije književnosti Ježić ističe da se tadašnja književnost većinom nije tiskala, nego se širila prijepisima.¹⁵ Napokon je 1708. – 1719. dubrovački nadbiskup Stjepan Cupili osnovao tiskaru u Dubrovniku. Do tada su se dubrovačke knjige tiskale u Mletcima, ali i u Firenci.

Ježić je potom prikazao utjecaj i širenje dubrovačke knjige u Hvaru i pjesničke poslanice koje sve više povezuje južnohrvatske pisce, a oni su, mi bismo dodali, općinski a ne nacionalni pisci. On je prikazao razne teškoće hrvatskih pisaca koji su kao Hektorović morali bježati pred Turcima što su jednom nakratko bili osvojili Hvar. Njegovo *Ribanje* je ribarska ekloga prema Ježiću. Ježić se nadalje više pozabavio Markom Marulićem Pečenićem i Petrom Zoranićem. pisci kojima se u ovom poglavlju bavi Ježić svi su se međusobno poznavali i izmjenjivali svoja djela. Pojavio se napokon utjecaj Jacopa Sannazara i njegovog pastirskog spijeva *Arcadia* kojega Ježić naziva romanom, valjda zbog njegove duljine kao što kraća književna djela naziva novelama jer su kratke. Ježić nije puno analizirao svoje pisce i njihova djela sa stajališta književnog roda.

Marina Držića Ježić smatra najvećim dubrovačkim piscem koji je pokušao državni udar u Republici. Ovo poglavlje možemo, uza sve mane, nazvati najuspjelijim u njegovoj povijesti hrvatske književnosti.

U poglavlju »Pokušaji reformacije: početci narodne pismenosti u slobodnoj Hrvatskoj (1550–1600)« Ježić je uočio da je protestantizam iz Njemačke djelovao u Sloveniji i Mađarskoj, ali je u Hrvatskoj ostao stran jer je uglavnom bio pokret emigranata u Njemačkoj, a među njima se, uz Luthera i Melanchtona, isticao Istranin Andrija Vlačić Franković. Hrvatsku protestantsku promidžbu ojačao je u Njemačkoj barun Hans Ungnad bivši štajerski zemaljski kapetan, nasljedni župan varaždinski i vojni zapovjednik na hrvatsko-turskoj granici. Njegovi suradnici bili su Stjepan Konzul Istranin iz Pazina i Juraj Juričić iz Vinodola u Hrvatskom primorju koji su prevodili protestantske knjige na hrvatski, izdavali ih na glagoljici, pa su našli čitatelje među nekim hrvatskim svećenicima. Calvinizam koji se širio u Mađarskoj jedva je nailazio na odziv u Hrvatskoj, možda zato što je hrvatski ban grof Ivan Drašković na požunskom saboru 1597. uzviknuo da će se prije izdvojiti s Hrvatskom iz krune sv. Stjepana nego dopustiti da se ta *kuga kalvinistička*

¹⁵ Stipe Botica opaža važnost narodne književnosti kod Dubrovčana, u: Stipe Botica, »Narodna književnost i kultura u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 44.

širi u Hrvatskoj. Tako je katolicizam postao jedina religija u Hrvatskoj, što je bila opreka Mađarskoj. Ali u Slavoniji se tada razvila hrvatska pismenost na kajkavskom narječju. U to doba je i Nikola Zrinski nabavljao hrvatske spise na kajkavskom pisane glagoljicom što svjedoči o vezi hrvatskoga sjevera i juga. Ježić piše kako je obitelj Zrinskih naginjala protestantizmu, ali opravdano dovodi u sumnju nazore nekih krugova u Hrvatskoj o povezanosti kajkavske književnosti i reformacije. Za Ježića je hrvatska konzervativna katolička zemlja što mu ne možemo osporiti.

Ježić piše o »Posljednje dvije renesansne generacije u Dalmaciji i Dubrovniku« kao o razdoblju smanjene književne proizvodnje u kojoj se ipak pojavljuje Martin Benetović pučanin, i glazbenik i orguljaš na Hvaru koji se orijentirao prema plautovskoj komediji. Spominje ostrogonskog nadbiskupa, Šibenčanina Antuna Vrančića, Zadrana Brnu Krnarutića i njegov spjev *Vazetje Sigeta grada* nastao prema maloj kronici Ferenc Črnka, napisan čistom čakavštinom, koja je preuzeta po jednom glagoljskom prijepisu. Ježić piše da je to prvo književno djelo iz hrvatske povijesti, a mi bismo mogli dodati da je Nikola Šubić Zrinski uz Rolanda najljepši junak europske povijesti. Pisac Krnarutić smatra da je protestantizam izazvao gnjev Gospodinov i da je uzrok hrvatskim neuspjesima protiv Turaka. O Dubrovniku Ježić piše da je taj grad dobio biskupa Talijana Lodovica Brocadellija koji je sagradio vilu na otoku Šipanu gdje su se okupljali pisci. Mi bismo mogli dodati da je benediktinska opatija *Sancti Stephani in Pinis* u Splitu bila prebenda kardinala Bessariona gdje su se ljudi iz njegovog kruga sastajali sa splitskim intelektualcima. U Dubrovniku je tih godina osnovana *Accademia dei concordii* kao sastajalište dubrovačkih intelektualaca. Slične akademije osnivale su se tih godina na Apeninskom poluotoku.

Ježić piše u ovom poglavlju o Dominku Zlatariću iz bogate pučanske obitelji koja je kasnije primljena u Vijeće. On je postao čak rektor sveučilišta u Padovi. Bio je rektor u doba kad je za njegova mandata došlo do žestokih sukoba između njemačkih i francuskih sudenata. Nema podataka da bi Zlatarić mirio zavađene studente, ali ga je po isteku mandata odlikovala Mletačka Republika s naslovom *aequs auratus*. Ježić ga opisuje kao vrlo kulturnog poliglota, vrlo dobrog prevoditelja. Njegove pjesme smatra najboljim u Dubrovniku njegova doba. Pisac dosta škrto opisuje Cvijetu Zuzorićevu, škrtije nego drugi pisci koji su je opisali kao domaćicu što je držala književni salon. Međutim, preko nje su se razvijale književne veze između Dubrovnika i njezinog novog prebivališta Jakina.

Ježić piše o Ignaciju Mažibradiću koji je bio nezakoniti sin Maroja Šuljage, a mi moramo primijetiti da u doba prije XIX. st. biti rođen izvan braka

nije značilo socijalnu diskvalifikaciju kao u XIX. i XX. st.¹⁶ Nadalje Ježić piše o Jurju Barakoviću, piscu *Vile Slovinke* u čijim se stihovima nazrijeva nešto kao »sveslavenska ideologija« koja počinje kod Mavra Orbinija *Il regno degli Slavi*, o čemu će još biti riječi niže. Baraković k tome piše pjesme slijedeći narodne uzore, a piše i sonete kojih nema kod starijih pjesnika. S Barakovićem štokavština dobija na važnosti, a čakavština se povlači iz književnosti. Ovdje možemo istaknuti da se hrvatski učio na svim papinskim sveučilištima u Europi od XVI. st. nadalje.¹⁷ Taj jezik smatran je u papinskoj kuriji najljepšim jezikom u Slavenu. Hrvatski se učio zajedno s grčkim, hebrejskim i drugim jezicima klasične starine.

U poglavlju »Književnost katoličke obnove i baroka (XVII. stoljeće)« Ježić je uvodno istakao ulogu isusovaca, franjevac i pavlina u vraćanju otpadnika u Crkvu, a spomenuo je Osmane kao sklonije pravoslavlju nego katolicizmu. Osmanska carevina bila je federacija više *mileta*, a to su bile vjerske zajednice u kojima je prvosvećenik odnosno zajednice upravljao tom zajednicom u svim stvarima, osim u pitanju odnosa prema islamu i u krvnim deliktima. Poslije muslimanskog, najvažniji je *milet* bio pravoslavni pa je carigradski patrijarh imao stupanj vezira, a pečki stupanj paše. Oni su mogli doći sultanu u svako doba, a ako su negdje putovali pratio ih je odred turskih vojnika. Katolici nisu imali svoga *mileta* jer je njihov vjerski poglavar sjedio u Rimu i pozivao na križarske ratove protiv islama. Nisu poznate ozbiljnije dogmatske rasprave i prijepori između katolika i pravoslavnih, ali pravoslavni su se obično loše odnosili prema katolicima.

Osnovna ćelija države bili su *timari* kojima je na čelu bio spahija. Seljaci timara bili su obično kršćani koji su bili osobno slobodni, ali su bili dužni dati harač. Poslije smrti Sulejmana Veličanstvenoga spahije su počeli prisvajati timare pa bi postali begovi, a timari čitluci. Begovi su plaćali harač, ali ne uvijek, imali su punu sudbenu vlast nad kršćanskim seljacima.

Glavni pisac katoličke obnove bio je zadarski kanonik Šime Budinić, pa Pažanin i misionar u Osmanskoj carevini Bartol Kašić koji je promicao štokavštinu i smatrao da je ona najljepši slavenski govor. Frane Glavinić i Rafael Levaković ponovno tiskaju glagoljske rukopise, a mletačka vlast šalje pisma na sela – *mandati delle ville* na hrvatskom i glagoljicom. Mletačka vlast rado

¹⁶ Ivan Pederin, »Put od feudalnog do građanskog braka u Dalmaciji«, *Bosna franciscana*, XXVI, br. 48, str. 51–65; Sarajevo, 2018.

¹⁷ Ovo doznajem od Stjepana Krasića. O prodoru štokavštine pisao je i Bartol Kašić. Vidi: Vladimir Horvat »Problem prvog razdoblja u periodizaciji Hrvatskog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 31.

se i često služila hrvatskim jezikom u upravljanju Dalmacije.¹⁸ Glavinić je izdao neke nabožne knjige i posvetio ih je Zrinscima. Kod ovih pisaca nastaje ideal stvaranja jedne velike slavenske države. Franjevci pobuđuju književni rad u Bosni koji je bio prestao, a jezik nazivaju slovinski, ilirski, hrvatski ili bosanski. Među njima je djelovao franjevac Margitić¹⁹ od kojega je Vuk St. Karadžić prihvatio štokavštinu. Franjevci izdaju u Bosni duhovna religiozna djela na hrvatskom i za puk kao npr. Mate Divković. Divković je upravo sraštao s narodom, a jako je vezan s Dalmacijom. Hadži Jusuf književno stvara na hrvatskom, a tako i nabožni pisac Muhamed Hevaji Uskufi. Isusovci osnivaju u Zagrebu gimnaziju 1606. kojoj je 1632. dodana bogoslovija, a 1662. i Filozofski fakultet. Najplodniji pisac katoličke obnove u Zagrebu je Nikola Krajačević Sartorius, a za njim Juraj Habelić, rektor isusovačkog kolegija u Zagrebu. Književni rad Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana kreće se izvan katoličke obnove. Bilo je to razdoblje bez znatnijih književnih djela, ali s vrlo usrdnim radom na pismenosti.

U Dubrovniku se nastavlja renesansna književnost usporedno s radom crkvene obnove. Ježić u ovoj književnosti koju naziva baroknom ističe njezinu želju da djeluje reprezentativno. U to doba umro je najveći dubrovački pisac Dživo Fran Gundulić. Ježić njegova *Osmana* ističe kao najznatnije hrvatsko djelo u čijem rukopisu, nažalost, nedostaju dva pjevanja. Ježić u dubrovačkoj književnosti nalazi Ariostove tragove. *Osmana* su izdali ilirci i to je djelo igralo znatnu ulogu u hrvatskom preporodu. Mi bismo mogli dodati da u tom djelu odzvanja Sveta Liga i rat protiv Osmana na kraju XVII. st. Ježić u *Osmanu* nalazi i tragove Torquata Tassa i njegovog *Gerusalemme Liberata*. Pjesnik razvijene renesanse je prema Ježiću Ivan Bunić Vučić koji je u svoje djelo uveo anakreontiku osobito u svojim počasticama. Bunić je prema Ježiću pisac s velikim smislom za pravu mjeru u književnosti. Junije Palmotić je svoj religiozni ep *Kristijadu* dotjerivao cijelog života, a to djelo izdao mu je brat poslije njegove smrti.

Stijepo Đurđević bio je raskalašeni mladić koji je zbog svoje nasilne ćudi kažnjan tamnicom. Kasnije je napisao šaljivi spijev *Derviš* s dosta turcizma. Književnost XVII. st. u Dubrovniku nije književnost burnih događaja, nego mirnog kršćanskog pogleda na književnost s kajanjima zbog grijeha u mladosti, a iznimkom Bunića-Vučića i njegove profinjene estetske ljubavne poezije.

¹⁸ Ivan Pederin, *Mletačka uprava privreda i politika u Dalmaciji (1409. – 1797.)*, Dubrovnik, 190.

¹⁹ Isti, »Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslovca Stipana Margitića Jajčanina«, *Kritika*, 4, br. 17, str. 211–224; 1971. Isto u: »Začinjavci, štioći i pregaoci«.

Ježić piše poglavlje pod naslovom »Svjetovna književnost banske Hrvatske u XVII. vijeku« u kojem se bavi književnim stvaranjem dvojice bojovnih hrvatskih velikaša – grofa Petra Zrinskog i kneza Frana Krste Frankopana. To nisu bili salonski velikaši, kao npr. franucuski, nego vojnici. Petar Zrinski nije bio dobar pjesnik, a njegovo djelo *Adrianskoga mora sirena* prijevod je pjesme njegova brata Nikole *Adriai tengernek Syrenaia*. Nikola Zrinski bio je gojenac mađarskog Cicerona primasa i nadbiskupa Pétera Pázmánija. Nikola Zrinski putovao je u Rim gdje ga je papa Urban VIII. ljubazno primio. Ježić se pita je li Nikola Zrinski bio više Mađar nego Hrvat jer je uglavnom živio u Mađarskoj, a njegova pjesma Jadranu mogla je 1848. igrati ulogu u mađarskim nastojanjima da se prošire do Jadrana. Frankopanov književni opus skroman je, a Ježić ga nije visoko valorizirao. On je počeo prevoditi Molièreova *George Dandinea*, ali je preveo samo četiri pjevanja, Ježić ga ne smatra znatnim pjesnikom.

Vrlo zanimljiv i vrijedan je Ježićevo članak o Senjaninu Pavlu Ritteru Vitezoviću koji je istakao svoj zahtjev da se oslobode dijelovi Hrvatske pod Osmanskom vlašću, što su prije njega tražili Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan i što će ostati težnja Hrvata do oslobođenja Bosne 1878. Vitezović je bio ravnatelj zemaljske tiskare i razvio prosvjetnu književnost, a napisao je i djelo *Croatia rediviva* i time zacrtao ideju ujedinjene Hrvatske. On je time orijentirao duševno stanje hrvatskih intelektualaca prema političkim problemima nacije i prema teškom stanju kršćana, a osobito Hrvata u Bosni. Bio je to početak XVIII. st. i rusko-turskog rata u kojem su pravoslavni na Bakanu bili na strani Rusa pa su Osmani na njima iskaljivali svoj gnjev. Oni su im ukinuli Pečku patrijaršiju. Tada su mnogi pravoslavci bježali pred turskim zulumom u Hrvatsku gdje su primani lijepo, ali su se vladali ružno, pa su u Boki istisnuli katolike i prisvojili naše crkve i samostane, a pokušali su i ubiti barskog nadbiskupa Vicka Zmajevića koji je morao pobjeći u Zadar.²⁰ Vitezović je pisao povijesna djela u stihu o padu Bosne, krbavskoj bitci i pitanjima jezika. Bio je jako privržen štokavskom narječju.

Ovdje moramo upozoriti na europski okvir Vitezovićevo hrvatskoga ekspanzionizma. U doba prijelaza XVII. u XVIII. st. i u XIX. st. buja nacionalizam. Vitezović je njegov prethodnik sa svojim zahtjevima za ujedinjenjem i oslobođenjem hrvatskih zemalja. U to doba Ugo Foscolo u svojim *Sepolcri* piše o pčelicama koje iz Grčke bježe pred Osmanima na Apeninski poluotok ili malo kasnije Napoleon osvaja Dalmaciju, pripaja je kratkovječnom *Re-*

²⁰ Ivan Pederin, »Zadarski nadbiskup Vicko Zmajević i pravoslavlje«, *Zadarska smotra*, LXV, br. 1–2, str. 9–14, 86–94; Zadar, 2016.

gno d'Itaia, da bi dopro do Levanta i u Tursku te došao do sirovina. Johann Gottlieb Fichte 1814. drži predavanja *Reden an die Deutsche Nation* u kojima vidi ujedinjenu Njemačku od rijeke Maas u Belgiji do rijeke Memel u današnjoj Litvi, od rijeke Adige u Italiji do Baltika. August Hoffmann von Fallersleben piše pjesmu u kojoj ponavlja granice Njemačke koje je zacrtao Fichte. Izbija grčki ustanak. Mi možemo reći da je naš Vitezović prednjačio u tim pokušajima ujedinjenja nacija koji bitno nisu imali neposrednog uspjeha, ali se dva svjetska rata bez tih pokušaja ne daju zamisliti.

Ježić se dosta kratko osvrnuo na kasnu dubrovačku književnost u poglavlju »Epigoni u Dalmaciji i u Dubrovniku« i tu je spomenuo Spliciánina Jerolima Kavanjina, Zadránina Ivana Tanzlingera Zanottija, isusovačkog đaka pa pučku lakrdiju kao nešto novo, književnost punu grube komike koja je odgovarala pučkom ukusu što može reći o dekadenciji plemstva, tu se pojavljuju likovi koji nastoje postati begovi ili gospari, nevjerne žene sa svojim ljubavnicima. Đaci su se hvalili, a on je s dozvolom glavara isusovaca prešao u benediktince. Kao istaknutog pisca u Dubrovniku Ježić spominje dum Ignacija Džorži-Đurđevića s neobičnim životopisom. On je kao knez u Konavlima živio veselo, postao je i kapetanom Lovrijenca, a onda je zbog odbijene ljubavi stupio u isusovce, svršio filozofiju i prešao u benediktince. Tu je spjevao nabožni spjev *Uzdasi Mandaljene pokornice* o kojemu Ježić piše kao najtipičnijem baroknom djelu. Ježić piše kako je u Dubrovniku u XVII. st. slovjensko ime gotovo istisnulo hrvatsko, ali je zapravo sinonim i za hrvatsko ime. Ježić smatra da je ta zabuna dovela do shvaćanja da svi Slaveni govore isti jezik koji se sastoji od više dijalekata. Taj slovjski ili hrvatski bio je dugo jezik sporazumijevanja papinske kurije i moskovskog patrijarhata što nije mala stvar.

U poglavlju »Racionalizam i narodno prosvjećivanje (XVIII. stoljeće)« racionalizam je imao više smisla za prirodne znanosti, matematiku, fiziku i slično, a znao je osvojiti i suverene kao Katarinu II. Veliku, Josipa II. i Friedricha II. U Dubrovniku Ježić u to doba nalazi spleke, spominje Ruđera Boškovića kao našeg najvećeg uma koji se uspio razviti u inozemstvu, ne u Dubrovniku. Spomenuo je isusovačkog đaka Rajmunda Kunića prevoditelja *Ilijade* na latinski pa Brnju Zamanju koji je na latinski preveo *Odiseju*. Đuro Ferić pisac je latinskih poslanica. Ježić ne spominje njegove veze s dalmatinskim fiziokratima.²¹ To je stečevina kasnijih istraživanja. Marko Bruero-

²¹ Ivan Pederin, »Đuro Ferić kao pjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika Hrvatskog narodnog preporoda«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. 21, str. 225–250; Dubrovnik, 1983.

vić (Marc Bruère Desrivaux) bio je rodom Francuz, ali ga je u Dubrovniku odgojio Đuro Ferić pa je on postao najhrvatskiji od svih dubrovačkih suvremenika. Ovo razdoblje doba je kad je učenost nadvisila pjesništvo i učenje klasičnih jezika.

U poglavlju »Dizanje vjerskog osjećaja i narodne svijesti među Hrvatima pod tuđim gospodstvom« u kojem Ježić, poslije opisa uloge isusovaca u baroku, prikazuje ulogu franjevaca u obrazovanju naroda osobito u Slavoniji gdje su franjevci pripojeni mađarskoj pa slavonskoj provinciji. Tu Ježić prikazuje rad Stipana Margitića Markovca, fra Tome Babića, pisaca pobožnog štiva koji budi vjerski žar, ali i obrazuje čitatelja. Lovro Šitović rođeni je Musliman koji je pokršten pa se zaredio za franjevca gdje je postao pjesnik. Franjevci su bili u vrlo bliskom doticaju s narodom pa su dobro poznavali narodnu književnost kao Filip Grabovac koji je bio dušobrižnik hrvatskih vojnika u mletačkoj službi. Njega su oklevetali Drnišani ili Sinjani i on je dopao tamnice *Sotto i piombi*. Najznatnije među franjevačkim piscima fra Andrija Kačić Miošić je napisao *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* u stilu narodne pjesme u desetercima, a u namjeri da obrazuje svoj puk. Njegovo djelo najčititanije je cijeloj hrvatskoj književnosti.²² U toj knjizi očuvana je piščeva ličnost. Ježić je ovu knjigu analizirao za razliku od nekih drugih knjiga.

U poglavlju »Prosvjećivanje oslobođene Slavonije« Ježić piše o Matiji Antunu Relkoviću kojega naziva najistaknutijim prosvjetiteljskim piscem kod nas. On je bio vojnik koji je dospijeva u francusko zarobljeništvo, u Dresdenu je izdao svoju knjigu *Satir iliti divji čovik u verše Slavoncem*. Relković u tom djelu smatra da je sve zlo u hrvatskom narodu posljedica *pridrasuda* koje valja istrijebiti. Ovo mišljenje donijelo mu je i neprijatelja, ali i vrlo mnogo čitatelja pa je poslije prvog izdanja brzo uslijedilo drugo.

Dok u Dubrovniku djeluju isusovci, u stvaranju mentaliteta pisaca u Slavoniji djeluju više franjevci i pavlini koji nastoje obrazovati narod. Oni su bliži narodnoj književnosti, osobito fra Andrija Kačić Miošić. U Slavoniji je djelovao franjevac Matija Petar Katančić koj je arheologiju podigao do znanosti, pa je na sveučilištu u Budimu predavao arheologiju i numizmatiku, znanosti koje su se već bile proširile u mnogim zemljama u Europi, a i u Dalmaciji.

U poglavlju »Banska Hrvatska do sloma jozefinizma« Ježić vidi bečki centralizam, hrvatske velikaše sa svojim intresima kako služe Dvoru, niže plemstvo zaokupljeno lokalnom politikom i malobrojno građanstvo protka-

²² Ivan Pederin, »Kačićev 'Razgovor ugodni naroda slovinskoga' – susret srednjega vijeka i modernog patriotizma«, *Kačić*, 2, str. 3–21; 1969.

no tuđim elementima. Isusovci Andrija Jambrešić i Franjo Sušnik su izdali *Lexicon Latinum interpetatione Illyrica, Germanica, Hungarica locuples* (Zageb, 1742.). Prema Ježiću je najmarkantniji pisac sjeverozapadne Hrvatske Tituš Brezovački kao pisac igrokaza i kajkavac. Brezovački se pokazuje nesklon jozefinizmu. Tada se pojavila u Zagrebu i jedna brošura u kojoj anonimni pisac kritizira raskalašenost zagrebačkog svećenstva i njegov nerad osobito Kaptola. XVIII. stoljeće je doba u kojem se stvari ne razvijaju uvijek glatko, a taj pokret vode isusovci i pavlini. Oni su u tom stoljeću zadužili Hrvatsku i podigli obrazovanje njezinih žitelja.

Ježić je u poglavlju pod naslovom »Hrvatski preporod« opisao našu borbu protiv uvođenja mađarskoga kao uredovnog jezika u Hrvatskoj. To isto je učinio i Ježićev sumještani Đuro Šurmin.²³ Ježić je tu borbu i objasnio. Da su Mađari uspjeli oni bi imali nemalu prednost u državnoj službi pred ostalim narodnostima pod krunom Sv. Stepana. A Mađara je pod tom krunom (bez Hrvatske) bila samo jedna četvrtina. Hrvati bi bili zapostavljeni. To je doba kad je nastajalo hrvatsko građanstvo i razvijalo se i baš preko službe u državnom činovništvu. Međutim grof Balassa Ferenc de Gyarmat tražio je 1797., kad je ugašena Mletačka republika, veliku Mađarsku od Baltika do Jadrana što im nije dao car Franjo II. jer je utvrdio da je Dalmacija bila bizantska tema, a on je onda još bio rimski car, prema tome sljednik Bizanta.²⁴ Taj zahtjev grofa Gyarmata sadržavao je zahtjev Mađara da dobiju izlaz na otvoreno more (*tengere magyar*) što su Mađari vrlo uporno tražili do prvog svjetskog rata.²⁵ Ovu borbu okončao je Jelačić tako što je 1847. dekretirao u Saboru hrvatski kao uredovni, a kralj je njegovu odluku potvrdio 1851. odlukom *Durch allerhöchste Beschliessung* koja se nije mogla nikad ukinuti.

Međutim Ježić nije spomenuo ni Jelačića koji se posvadio oko ovih pitanja s Kossuthom Lajosem pa mu je Kossuth zaprijetio sabljom. Kossuth je bio civil i mali plemić, a Jelačić je onda bio pukovnik i barun. Carevina je bila apsolutistička i militaristička. Jelačić je na to krenuo u rat.²⁶ Poslije bitke kod Pakózdá koja je završila bez pobjednika, Jelačić je krenuo u Beč i s feldmaršalom knezom Aloisom Windisch Graetzom ugušio Listopadsku revolu-

²³ Ivan Pederin, »Đuro Šurmin i preporod«, *Zbornik o Đuri Šurminu*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb-Varaždin-Čazma, Hrvatski književni povjesničari, sv. 15, gl. urednik Tihomir Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 51–65.

²⁴ Ivan Pederin, *Napoleon i europske sile u borbi za Damaciju*, Zadar, 2015.

²⁵ Ivan Pederin, »Unutarnji sukobi i savezi u Habsburškoj Carevini, Verba volant – skripta manent«, *Zbornik u čast akademika Stjepana Krasića*, str. 293–298; Split, 2019.

²⁶ Ivan Pederin, »Josip Jelačić i Dalmacija kao odskočna daska za austrijski prodor na jugoistok (1850-ih godina), (O 200 obljetnici rođenja)«, *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 11–26; Zadar, 2001. Isti, »Grof Jelačić und die Südostpolitik der Monarchie – Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku«, *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 27–74; Zadar, 2001.

ciju, otišao na Dvor i objasnio caru Ferdinandu da ne može pustiti Mađare na Jadran, već da treba prodirati na jugoistok što je Dvor i prihvatio, pa je ušao u rat na strani Jelačića. Sada je Jelačić mogao i zaustaviti mađarizaciju, a hrvatski je do kraja Carevine ostao uredovnim jezikom u Hrvatskoj. Hrvati su se borili za latinski, jer je to za njih značilo očuvanje njihovih prava, ali je poslije 1848. ipak hrvatski ostao uredovnim jezikom. Ovdje možemo pimiti da su njemački mnogi rado učili, a mađarski nitko. Valja k tome opaziti da Ježić nije spominjao Jelačića. Zašto? Kod nas se 1850-ih godina smatralo da se Dvor pokazao nezahvalan prema Jelačiću i da ga je izigrao.²⁷ S druge strane Jelačić je bio šef vojne obavještajne službe u Zadru, a o takvim ljudima malo se zna. Tada je izašao Mažuranićev ep *Smrt Smail-Age Čengića* kao pravi vapaj za oslobođenjem Bosne koji će Dvor čuti.²⁸

Mi se na ovom mjestu možemo čuditi zašto je Ježić ostao pri ovim malo važnim stvarima, a nije se bavio ratom i orijentacijom Carevine na prodor na jugoistok koji je imao odraza na europsku politiku druge polovice XIX. st. Hrvatsku politiku sada vode pisci i intelektualci koje predvodi Ljudevit Gaj. Ježić ga opisuje kao rođenog vođu, a mi moramo istaknuti veliki utjecaj grofa Janka Draškovića koji je imao veza na Dvoru, a bio je i prijatelj češkog grofa Kolowrata koji je također imao veza na Dvoru. To su bili prvi koraci austro-slavizma koji će biti najvažniji unutar carevinski savez. A u njemu se isticao i češki grof Józef Sedlnicki, do tada predsjednik Carskog dikasterija policije, a pomagao je i rodoljubni pokret Hrvata u Dalmaciji²⁹ koji je, prema Ježiću, budilo književnost. Ilirizam je, kako ističe Šurmin, vodio računa o političkoj ulozi žena o čemu govori i Draškovićev spis *Ein Wort an Iliriens hochherzige Töchter*. Preporod je bio u prilično velikoj mjeri velikaški pokret kao uostalom i u Mađarskoj gdje je čelnik preporoda bio grof Széchenyi István. Važnije je bilo da je u ilirizmu stvoren savez Hrvata i Dvora čiji su interesi bili obično sukladni.

Ježić je uvrstio članke o važnijim pjesnicima ilirizma – Mirku Bogoviću, Stanku Vrazu, prvom hrvatskom piscu koji je bio profesionalac u književnosti, a bio je Vraz – slovenski Nijemac. Piše članak o Kukuljeviću kojeg smatra polihistorom. Mi dodajemo da je on bio plemić i časnik u *Ungarische adlige Leibgarde* u kojoj su mladi časnici učili vojne vještine, ali su slušali

²⁷ Isti, *Dalmacija i Hrvatska u vanjskoj politici bečkoga Dvora*, Zadar, 2005. Političko nezadovoljstvo Hrvata, Srba i Talijana za Bachova apsolutizma u Dalmaciji, str. 298ff.

²⁸ Isti, »Mažuranićev spjev Smrt Smail-Age Čengića pitanja nastanka i recepcije«, *Bosna franciscana*, XXIV, br. 44, str. 181–186; Sarajevo, 2016.

²⁹ Isti, »Carsko-kraljevska policija u stvaranju novog doba u Dalmaciji«, *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815.*, Gradski muzej Makarska, 2017., str. 377–385.

predavanja iz povijesti i književnosti. Kukuljević je ušao u tu jedinicu na preporuku Janka Draškovića.³⁰

I napokon Ježić je napisao članak i o Petru Preradoviću časniku i piscu koji je počeo s pjesmama na njemačkom, da bi potom napisao »Putnika« stožernu pjesmu preporoda i hrvatskog rodoljublja. Josip Bratulić smatra da je termin preporod bolji od ilirizma jer je preporod dugo razdoblje o kojem zavisi cijela hrvatska književna i jezična tradicija.³¹ S preporodom smo, prema Bratuliću, postali narod i Jugoslavija nije uspjela sa svojom teorijom da u Jugoslaviji postoje tri plemena, Srbi, Hrvati i Slovenci koji će se stopiti i postati Jugoslaveni, a zapravo Srbi.

Potom je Ježić napisao poglavlje pod naslovom »Hrvatski romantizam od apsolutizma do nagodbe (1849–1868)«. U tom poglavlju Ježić piše da je Dvor vodio vanjsku politiku prema unutarnjim prilikama, te da su lojalni Hrvati dobili za nagradu ono što su Mađari dobili za kaznu. To je kritika Nagodbe, koju ne možemo odobriti jer su Hrvati i Mađari imali svoju odvojenu kraljevinu, a kraljevina je imala u svojoj ruci unutarnju politiku, upravu, policiju, sudstvo, bogoštovlje i nastavu i to su imali Hrvati isto kao i Mađari. Međutim, Carevina je poštovala dinastizam i legitimizam i zato se nije mogla preurediti po federalističkom načelu što je bila želja svih Hrvata i zato je iskazivao prezir prema Jelačiću, što nije istina jer je Jelačić kao ban modernizirao Hrvatsku tako da je uveo austrijski građanski zakonik, umjesto feudalnog mađarskog Verböcija, po kojem je sudio mjesni grof pa ga je Franjo Josip unaprijedio u domaršala i dao mu naslov grofa.³² Nažalost je Jelačić rano umro, ali Dvor je nastavio voditi politiku na jugoistoku koju je savjetovao i zacrtao Jelačić osobito prema Bosni.³³ Ježić piše kako njemački

³⁰ Ivan Pederin, »Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Augusta Harambašića Bronislavu Grabowskom«, *Republika*, LXIII, br. 5, str. 105–110; Zagreb, 2007., Isti, »Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafaříku o glagoljici«, *Croatica et slavica iadertina*, III, str. 231–258; Zadar, 2007., Isti, »Kukuljević kao životopisac i povjesničar južnohrvatske književnosti«, *Riječ*, god. 15, sv. 4, str. 224–241; 2009., Isti, »Jelačićev putopisac Kukuljević«, *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209–2009.*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine, Zagreb – Varaždin, 2009., str. 596–608; Isti, »Kukuljević kao povjesničar umjetnosti?«, *Osvit*, XV, br. 3–4, str. 29–39; Mostar, 2009., Isti, »Kukuljević kao političar i govornik«, *Republika*, LXVI, str. 76–92; Zagreb, 2010., Isti, »Kukuljević kao povjesnik«, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 12, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 25–53; Isti, »Ivan Kukuljević kao nacionalni pjesnik i dramski pisac«, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 12, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 65–89.

³¹ *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 5ff.

³² Ivan Pederin, »Jelačić u ratu i apsolutizmu«, *Dometi*, 22, br. 3–4, str. 61–72; Rijeka, 2012.

³³ Isto.

postaje nastavni jezik u školama, ali ne navodi izvore, a Kukuljević, kako piše Ježić, osniva 1850. Društvo za jugoslavensku povjesnicu i starine. Ježić piše o 1850-im godinama kao o Bachovom apsolutizmu, što nas buni, jer po tome izgleda da je do tada država bila liberalna ili nešto slično, a nije, ona je uvijek bila i ostala apsolutistička, a sam Ježić piše kako je u tim godinama Austrija bila policijska država. Pa ipak Ježić piše kako je za toga apsolutizma uvedena jednakost pred zakonom i kako su ukinuti feudalni odnosi. To su bile stečevine austrijskog građanskog zakonika kojeg je sa suvremenim sudovima uveo u Hrvatsku Jelačić. Tadašnje književnike Mirka Bogovića, Dragojlu Jarnevićevu i bosanskog franjevca Ivana Franju Jukića smatra romantičarima, ali ne pokušava objasniti što je to romantizma. Mi moramo ovdje reći da austrijska cenzura nije voljela romantizma i nije dopuštala uvoz knjiga njemačkih romantičara.³⁴ Cenzura nije rado i nije često zabranjivala već objavljene knjige, ona je djelovala na književnike i pisce. Zbog toga djela pisaca koje spominje Ježić ne znaju za romantički pojam prirode koja nije božja, već sam Bog. Ona ne zna za kult smrti koji potječe kod romantičara od Goetheova *Werthera*, ne zna za kult glazbe.³⁵ To i drugo teško ćemo naći u hrvatskih pisaca, ili možda kod rano umrlog Rikarda Fliedera Jorgovanića pa kod Antuna Nemčića Gostovinskog koji piše dosjetljivim lepršavim stilom kako je pisao Jean Paul u njemačkoj književnosti.

U prilogu o Anti Starčeviću Ježić je poslije ne osobito zanimljivog prikaza njegovog školovanja prikazao Starčevićev sukob sa Vukom St. Karadžićem koji je u *Srbi svi i svuda* pisao o Hrvatima kao *Srbima zakona rimskog* i time otpočeo našu raspru s velikosrbima koja nije prestala ni do danas. Karadžić je i Muslimane proglasio *Srbima zakona turskog*. Mi smo se prema Srbima odnosili u okviru jugoslavenstva koje je kod nas staro, kod Starčevića taj odnos postaje polemičan. On je smatrao da hrvatski književni jezik ima svoju fizionomiju, tri dijalekta dok je srpski protkan rusizmima. Srbima je naveo da njih Konstantin Pofirogenet smatra slugama, da riječ Serb potječe od latinskog *servus* – rob.³⁶ Zbog toga je Gaj zaoštrio odnose sa Starčevićem, a Mirjana Gross ga je u *Povijesti pravaške ideologije* (Zageb, 1973.) nazvala malograđanskim ideologom. Mi bismo dodali da je pravoslavna crkva mišljenja da su Hrvati u Dalmaciji prisilno pokatoličeni Srbi, da je Dalmacija iskonski bila bizantinska tema, a kasnije je došla pod zapadne sile. Katičić nije potvrdio ovo mišljenje i ovu tradiciju. Ali je utjecaj Starčevića u Hr-

³⁴ Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008., str. 100ff

³⁵ Vidjeti Paul Kluckhohn, *Das Ideengut der deutschen Romantik*, Tübingen, 1966.

³⁶ Tako piše Porfirogenet u glavi 32 svog *De administrando imperio*.

vatskoj bio i ostao vrlo velik, a Mirjana Gross ne spominje njegov sukob s Karadžićem, a ni dugotrajna trvenja Hrvata i Srba zbog Karadžića, kao i zbog uvjerenja pravoslavne crkve.

Mi Starčeviću možemo zamjeriti njegovu vrlo žestoku borbu protiv Nagobe koja je ostala i morala ostati bez učinka, jer Carevina nije postala federacija što je željela hrvatska politika, nije ni mogla, jer je Carevina bila legitimistička i dinastijska. Međutim, Jelačić je Carevinu usmjerio pema ekspanziji na jugoistok i Bosni, a to je nešto značilo u Hrvatskoj, pa su interesi Dvora i Carevine bili sukladni. Unutar Austrije nikad se nije smirio sukob i trvenja Dvora i Budima, kako naprijed vidjesmo, ali ovdje zamjećujemo unutarnji savez Dvora, Hrvata i Čeha. Starčević se žestoko, ali bezuspješno borio za federalizam, pa ipak Hrvatske nema bez Ante Starčevića.

U poglavlju »Nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti« Ježić vidi Nagodbu kao okvir u kojem se odvijao hrvatski javni život, osobito poslije 1873. kad je banom postao Ivan Mažuranić koji je nastavio s reformama što ih je proveo Jelačić. Bilo su to reforme u školstvu, upravi i pravosuđu. Trvenja s Mađarima nisu prestajala pa je došlo do incidenata zbog dvojezičnih grbova. Banom je 1883. postao grof Khuen Hedervary Karoly. Ježić prikazuje daljnje incidente kao paljenje mađarske zastave i nade hrvatskih političara da će doći do trijalizma što se nije dogodilo.

U poglavlju »Šenoino doba: prijelaz iz romantizma u realizam (1869–1881)« Ježić je osjetio gibanja u hrvatskoj književnosti koja će se kasnije nazivati protorealizmom što je počeo u časopisu *Vienac* koji je izlazio od 1860. – 1903. i u kojem je hrvatska književnost postala faktor i govornik s nacionalnim porukama.³⁷ U to doba Hrvatska je postala suvremenom nacijom. Ježić tu ističe Franju Markovića kao protumađarskog pisca, Augusta Šenoa kao rođenog versifikatora koji književnosti daje ulogu u stvaranju i razvitku nacije, a Ježić osobito cijeni njegov povijesni roman.³⁸ Breier nalazi u Šeninim romanima mješavinu realizma i romantizma. On je naslutio protorealizam što će se u Hrvatskoj napisati kasnije. Ježić je tu ipak dokazao dobar književni instinkt.

U poglavlju »Realizam i naturalizam« Ježić smatra da je realizam vezan s usponom pravaštva. Zamjera da seljaci školuju sinove da budu činovnici i da se Hrvati puno iseljavaju. On opaža da brojni pisci nastoje u svojim djelima opisati neku malu provincijsku sredinu kao Vjenceslav Novak. Antu Ko-

³⁷ Ivan Pederin, *Časopis 'Vienac' i književna Europa*, Zagreb, 2006.

³⁸ Nije spomenuo Šenoine veze s Eduardom Breierom koju je u austrijsku književnost unio roman valterskotovskog tipa. Vidi: Ivan Pederin, »Der historische Roman in Österreich und Kroatien, Eduard Breier und August Šenoa«, *Österreichische Osthefte*, Bd. 19, Heft 4, str. 276–286; 1977.

vačića opisuje kao pisca koji opisuje prijelaz seljaka u gospodina. O Evgeniju Kumičiću piše da se on smatrao naturalistom, ali da je naturalizam kod njega manira više nego svjetonazor.

Nadalje, piše Ježić da je kult Zrinskih i Frankopana pravaški kult. O njima je Kumičić napisao *Urotu Zrinskih i Frankopana* koja je imala velikog uspjeha kod čitateljstva. Ježić se bavi djelom Ljube Babića koji je ušao u književnost s pseudonimom Ksaver Šandor Gjalski i smatra ga najčitanim hrvatskim piscem. Mi bi mogli dodati da je bio plemić i da to ima odraza u njegovom djelu, a plemića baš i nema u književnosti. Međutim, u romanima Gjalskoga čitamo o kultiviranom Zagorju plemenitaša, ne o svadljivim seljacima kao kod Ante Kovačića. Gjalski nalazi uzor svog lika koji je gospodar svoje žene i sluga svoje zemlje. Ovdje se možemo prisjetiti Zole i njegova romana *La terre – Zemlja* u kojem ostarjeli seljak ne može više obrađivati svoju zemlju pa je daje sinu koji će ga ubiti, ali on mu daje zemlju jer neobrađena zemlja pati. Tu Zola piše o moćnom instinktu seljaka i neodoljivoj ljubavi prema zemlji. Hrvatski realizam nije dao roman o zemlji kakav je napisao Zola. Kozarac, međutim, piše o otuđenju sela i grada u svojim *novelama*. Ovdje moramo osporiti ovaj termin jer je novele pisao Boccaccio, a u XIX. st. širi se kratka pripovijetka, a kod Vjenceslava Novaka srećemo modernu kratku pripovjetku bez tradicionalnog završetka. Ježić kritizira Kozarca što je u tom smislu pisao o mrtvim kapitalima, a manje o živim. Tu se Ježić iskazuje kao naprednjak. Ovdje možemo spomenuti kritiku urbanizacije kod Novakovog *Tita Dorčića* kod kojeg glavni junak propada jer smatra da književnost nije da zabavlja, već da prosvjeđuje, ističe da su Tita Dorčića natjerali da bude sudac, a on postaje loš sudac. Tu se Novak bliži naturalizmu.³⁹ Pišući o Augustu Harambašiću, on navodi njegov životopis, ali ne spominje da se radi o pravašu i sinu pravoslavnog oca koji smatra da književnost nije da zabavlja, već da prosvjeđuje. Pišući o Silviju Strahimiru Kranjčeviću usmjerio se na njegov životopis, ali ne spominje da je radio u oslobođenoj Bosni kao i mnogi drugi Hrvati koji su u Bosni ustrojili suvremenu uljudbu što ne bi bili mogli Nijemci ni Mađari koji nisu znali hrvatski.⁴⁰ S osloncem na Branimira Livadića i Milana Marjanovića piše da je Kranjčevićeva lirika brevijar slobodarstva i izraz krize prijelaza iz tradicionalizma u suvremenost. Ježić piše o Vatroslavu Jagiću koji je život proveo u Odesi pa u Berlinu, i tu je postao vrlo ugledni slavist i ne spominje pitanje zašto on to nije postao u Zagrebu. Ježić je s ovim poglavljem dao vrlo važni prilog o hrvatskoj književnosti koja djelu-

³⁹ Ivan Pederin, »Put Vjenceslava Novaka prema naturalizmu, marksizmu i socijalnom katolicizmu«, *Croatica Christiana Periodica*, 8, br. 14, str. 64–123; Zagreb, 1984.

⁴⁰ O Hrvatima doseljenicima vidjeti fond Beriva u Magyar orszagos Leveltar u Budimpešti.

je u nacionalnom životu, ali je zapostavio pitanje karakteriziranja književnih razdoblja realizma i naturalizma, pri čemu se mora priznati da je naturalizam dao vrlo oskudnih plodova hrvatskoj književnosti. U svakom slučaju Ježićevi sudovi o realističnim hrvatskim piscima vrijede i danas.

U poglavlju »Artizam Hrvatske moderne. Nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895 – 1918)« Ježić piše o Srbima u Hrvatskoj koji sklapaju sporazum s Khuenom pa se u školama uvodi obvezatno učenje ćirilice. Hrvati sad ostaju bez saveznika, ali je predsjednik Stranke prava Josip Frank uhvatio Khuena kako kradom hrvatski novac prebacuje u Budimpeštu. O tome je održao govore u Saboru pa su 1903. izbile tako jake demonstracije u Zagrebu da je Khuen morao otići.⁴¹ God. 1895. prigodom kraljevog posjeta Zagrebu studenti su zapalili mađarsku zastavu. Oni su izbačeni sa sveučilišta pa su nastavili studij u Pragu ili Beču.

Hrvatska književnost počinje se orijentirati prema Hermannu Bahru, Émilu Zoli i Maurice Maeterlincku. Osniva se *Društvo hrvatskih književnika* kojem predsjedava ne osobito daroviti Ivan Trnski, pripadnik kluba Starih. Vrlo je djelatatan Gjuro Arnold koji je kao i Trnski pripadnik Starih. Planula je i žestoka borba Starih i Mladih. Osjeća se nazočnost braće Antuna i Stjepana Radića, ideologa i političara. Serbokroatizam jača i na hrvatskoj strani, kako piše Ježić, a mi u to sumnjamo jer u Dalmaciji jača polemika jednih i drugih koji svojataju Dubrovnik⁴² (a može se reći da ona traje do danas). U književnosti se pojavljuje Vladimir Vidrić oko kojeg su se raspile polemike njegovih poštovalaca i neprijatelja. Ježić o Vidriću ne zauzima stav. Dragutin Domjanić, poslije početnih uspjeha, povlači se u kajkavizam i zagorska zavičajna lirska raspoloženja. Milan Begović dugo živi u Njemačkoj, dobro upoznaje svjetsku književnost, a Ježić u njegovim djelima ne nalazi ekspresionizam kao u drami *Bez trećega*.⁴³ Ježić smatra Begovića znatnim dramskim piscem, rođenim pjesnikom. Nažalost, Begović je praktički zapostavljan poslije 1945.

Ježić osobito simpatizira Stjepana Miletića jer je bio bogat i nezavisan pa ja uzeo kazalište u zakup i uveo kazališni stil meiningerovaca, dakle s povijesno vjernim kostimima što je bilo vrlo skupo i on je, čini se, bankrotirao.⁴⁴ Prema Ježiću, Miletić je zagrebačko kazalište oslobodio provincijal-

⁴¹ Ivan Pederin, »Josip Frank kao govornik i Khuenov protivnik«, *Zadarska smotra*, LXII, br. 76–90/ 5772; br. 111, str. 5–8; Zadar, 2013.

⁴² Ivan Pederin, *Austrijska vlast u dalmatinskoj politici (1878–1914)*, Zadar, 2009.

⁴³ Ivan Pederin, »Pripovjetke, kratke priče i životopisi Milana Begovića«, *Književna Rijeka*, I, br. 2–3, str. 73–76; Rijeka, 1996. i drugi radovi ovog pisca o M. Begoviću.

⁴⁴ Ivan Pederin, *Časopis 'Vienac' i književna Europa*, Zagreb, 2006., str. 237ff.

nosti. Srđan Tucić se orijentirao prema Lavu Tolstoju, što nije bilo običajeno u to doba, bar se Tolstoj u *Viencu* i ne spominje. S Tolstojem je vezan i Milan Ogrizović koji je za rata bio urednik *Beogradskih novina* pa je poslije prešućivan. Ogrizovića Ježić opisuje kao vrlo znatnog čovjeka u kazalištu. Ježić vrlo pohvalno piše o Senjaninu Milutinu Cihlaru Nehajevu, ali ga ne spominje kao ekspresionista.⁴⁵ Dinko Šimunović nije prema Ježiću pisac tugaljivih pripovjedaka o dalmatinskoj Zagori, nego pisac ostvarenja sna o snazi i ljepoti. Ali, Šimunović je slabo poznavao svjetsku književnost. O Antunu Gustavu Matošu je pisao kao o osnivaču književnosti jer nije imao sreću da bude rentijer kao Turgenjev ili Flaubert. Ježić je prikazao i poneku polemiku oko Matoša, a napisao je i da je dobio grč u kažiprstu pa se morao odreći sviranja u orkestru beogradske opere. Bio je bohem što je užasavalo zagrebačke građane, ali im je s druge strane imponiralo. Matoš je bio jedan od prvih hrvatskih pisaca koji je bio kavanski čovjek, a kavana se pojavila kao čimbenik u književnosti s kavanom u kojoj je sjedio Baudelaire u Parizu. Ali prema Ježiću tek je Ljubo Wiesner od kavane napravio stil književnog života. Ježić čita kritička sjela o ekspresionizmu u njemačkoj književnosti.

Wiesner je bio i teoretičar hrvatskih simbolista, ali je dodao da u nazivu simbolisti i nema smisla. On je u Nikoli Poliću Zagrepčaninu otkrio pisca i pjesnika bohema, bliskog Baudelaireu i Mallarméu. Polićeve pjesme su pejsaž stanja »*duše...diskretne poluglasne intimne ispovijesti*«. Polić je vizualist, blizak glazbi i slikarstvu koji piscu može dati ushit kakav je ranije davala religija. Nikola Polić bio je neobuzdani bohem. Njegov stariji brat bio je Janko Polić Kamov, isključen iz sušačke gimnazije i zatvoren na tri mjeseca, i litalica koji je odlutao do Barcelone gdje je i umro, a grob mu se ne zna. On spada u osobito razbarušene pisce hrvatske književnosti.⁴⁶

Ježić je nastavio s člankom o Tinu Ujeviću koji je također bohem, a upisivao je studij književnosti u Zagrebu, Beogradu i Parizu, nije ga završio, a *kelner* je poštovao koliko i profesore. Pisao je pjesme i eseje sabrane u knjigama *Skalpel kaosa* i *Ljudi na vratima gostionice*. Ujević je savršeno dobro poznavao hrvatski jezik i znao je u njemu naći literaturnost, ali Ježić to ne istražuje, već nalazi da su njegove pjesme biografije njegova JA. Autobiografizam je inače svojstvo romantičke književnosti, npr. kod Novalisa ili samoga Goethea koji nije bio romantičar, ali je u romantizmu snažno djelovao. Uje-

⁴⁵ Ivan Pederin, »Esejistika Milutina Cihlara Nehajeva«, *Marulić*, 17, br. 3, str. 351–368; Split, 1984., Isti, »Književno djelo Milutina Cihlara Nehajeva«, *Republika*, 45, Heft 5, str. 178–190; Zagreb, 1989.

⁴⁶ Ivica Matičević, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 81.

vić je bio pjesnik koji nikad nije našao put do građanske ili crvenograđanske karijere, a kad je umro cijeli književni Zagreb hodao je za njegovim lijesom što je oneraspoložilo vlast jer Ujević nikad nije bio blizak sočrealizmu, a ni politici. Štoviše, Ujević je ipak odležao u tamnici nekih šest mjeseci.

Valja nam reći da u zapažanju Ježića odjeci pariške književne radionice nisu bili glasni u hrvatskoj književnosti, a ni bečke Moderne. Pariška književna radionica bila je suradnja francuskih pisaca i Federica García Lorce, a Lorce nema bez Góngore.⁴⁷ Tu nalazimo jedan kontinuitet od nekoliko stoljeća književnosti, a Ježić je znao naći kontinuitet hrvatskoga naroda i njegove književnosti već od sedmog stoljeća. Time je on dao oblik Hrvatskoj.

Ježić je prikazao južnoslavensko ujedinjenje kao zabludu Hrvata. Kao ni drugi naši pisci Ježić nije spomenuo Italiju kojoj je zajamčena Dalmacija ako stupi u rat na strani Atlante. Međutim, kasnija istraživanja pokazala su da nitko nije bio sklon Jugoslaviji, pa ni Nikola Pašić, koji se priklonio Jugoslaviji kad nije dobio Skadar i izlaz na more. Jugoslaviju je stvorio Ante Trumbić. Italija je u smislu Londonskog pakta 1915. okupirala Dalmaciju do rta Planke i spremala se da je anektira. Trumbić je otišao u Pariz i razgovarao s uglednim masonima pa u London gdje je učinio isto. Njemu je uspelo uvjeriti London i Pariz da stvori Jugoslaviju i izigraju Italiju koja je dobila samo Istru, Rijeku i Zadar.⁴⁸ Mussolini je onda počeo govoriti da su liberali izdali Italiju. Uspjelo mu je prigrabiti vlast, a onda je rekao da je prvo što će učiniti biti – aneksija Dalmacije, a to je i učinio 1941.

U ovom razdoblju silno je djelovao Vladimir Nazor, pisac kojeg Ježić smatra prvenstveno lirskim pjesnikom vezanog s Giosué Carduccijem, Victorom Hugoom i simpatijama za Heinea. Nazorov ep i pjesme prožete su zanosom za životom. On je smatran nacionalnim pjesnikom zbog zbirke *Hrvatski kraljevi* s kojom se suprotstavio Gabriele d'Annunziju i talijanskim presizanzijama. Međutim, njegovo vrijeme došlo je 1941. Ideal ustanka i Nazora bila je zapadna demokracija engleskog tipa. Ali, onda je došlo do prodora staljinizma uz podršku Moskve. Staljnizam su vodili Tito, Đilas i Ranković i on je sazvao AVNOJ.⁴⁹ I, povijest je u velikoj mjeri ostavila traga na književnosti.

Slavko Ježić napisao je sliku Hrvatske u njezinim povijesnim odnosima i perspektivi, to je prva znatna povijest hrvatske književnosti. On je tu hr-

⁴⁷ Dámaso Alonso, *Estudios y Ensayos Gongorinos*, Madrid, 1970.

⁴⁸ Ivan Pederin, *Jadransko pitanje*, Rijeka, 2007.

⁴⁹ Ivan Pederin, »Vinko Nikolić kao urednik, Zbornik *Hrvatske revije* kao sporazum emigracije i domovine«, *Bosna franciscana*, XXIV, br. 45, str. 61–83; Sarajevo, 2016. i drugi moji radovi o Vinku Nikoliću, dugogodišnjem predsjedniku hrvatske zajednice u Argentini. Isti, »Vinko Nikolić, katolik, pjesnik i izbjeglica«, u: *Bosna franciscana*, XXIV, br. 45, str. 45–61; Sarajevo, 2016., »Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji«, *Zadarska smotra*, god. XLV, br. 1–3, str. 87–121; Zadar, 1996.

vatsku književnost pokazao u odnosu s hrvatskom poviješću i to je svakako jedinstveni podvig u hrvatskoj znanosti. On je književnost našao u povijesti i tu smo našli svoj identitet, identitet malog naroda koji se borio za svoj opstanak i pobijedio sve svoje nadmoćne neprijatelje – Talijane, Mađare i napokon i Jugoslaviju koju je srpski narod prisvojio.

Njegovo djelo izišlo je godine 1944. U njemu nema fašizma i njegovih odjeka, ali je Ježić sa svojim djelom izbrisan iz Hrvatske. O njemu nitko nije znao ništa. Umro je nepoznat 1969. Zašto je Ježić izbrisan iz Hrvatske? Nova država 1945. očigledno nije mogla podnijeti da tako važno djelo napiše netko tko nije bio u Partiji. Ona je bez sumnje nastojala stvoriti novu jugo-znanost koja će k tome biti marksistička. A što je to marksistička znanost? Sad moramo misliti o odnosu znanosti i ideologije. Ali Ježićevo djelo nije jedino koje je izbrisano iz hrvatske kulture. Od svih knjiga koje su objavljene u NDH, knjižnice nisu smjele davati na čitanje niti jednu. O njihovoj vrijednosti nije se govorilo. Ovdje smo prikazali Ježićevu povijest književnosti, ali smo dodali neke dijelove, osobito iz povijesti, u kojima smo korigirali marksističku povjesnicu. Neka nam oprost, naš dragi Ježić.

Što smo dodali? Hrvatska je, kako smo naprijed rekli bila (osim Dubrovnika) bez pismohrana. Zadarsku pismohranu odnijeli su profesori Cencetti i Gabiza u Mletke,⁵⁰ ali su je morali vratiti pa je onda bilo moguće pisati nejugoslavensku povijest na temelju pismohrane, a ne novina. A komunistička povjesnica je nastala u komitetima, ne na sveučilištima, a nova znanost nastala je u pismohranama, domaćim i stranim. U tu znanost sada primamo našeg Slavka Ježića s isprikom zbog dodataka.

Literatura

- Stipe Botica, »Narodna književnost i kultura u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 44.
- Vladimir Horvat, »Problem prvog razdoblja u periodizaciji Hrvatskog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 31.
- Radoslav Katičić, *Litterarum studia, Književnost i naobrazba ranog hrvatskog srednjovjekovlja*, Zagreb, MMVII.
- Paul Kluckhohn, *Das Ideengut der deutschen Romantik*, Tübingen, 1966..

⁵⁰ »Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji«, *Zadarska smotra*, god. XLV, br. 1–3, str. 87–121; Zadar, 1996.

- Nikica Kolumbić, »Periodizacija hrvatske književnosti u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 49.
- Ivica Matičević, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 81.
- Ivan Pederin, *Jadranska Hrvatska u povijesti starog europskog bankarstva*, Split, 1946., str. 124 ff.
- Ivan Pederin, »Put Vjenceslava Novaka prema naturalizmu, marksizmu i socijalnom katolicizmu«, *Croatica Christiana Periodica*, 8, br. 14, str. 64–123; 1984.
- Ivan Pederin, »Književno djelo Milutina Cihlara Nehajeva«, *Republika*, 45, Heft 5, str. 178–190; Zagreb, 1989.
- Ivan Pederin, »Kačićev *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* – susret srednjega vijeka i modernog patriotizma«, *Kačić*, 2, str. 3–21; 1969.
- Ivan Pederin, »Pojam jezičnog i književnog standarda kod bogoljubnog bogoslovca Stipana Margitića Jajčanina«, *Kritika*, 4, br. 17, str. 211–224; 1971. Isto u: »*Začinjavci*« *štioci i pregaoci*.
- Ivan Pederin, »Der historische Roman in Österreich und Kroatien, Eduard Breier und August Šenoa«, *Österreichische Osthefte*, Bd. 19, Heft 4, str. 276–286; 1977.
- Ivan Pederin, »Strani i uredovni jezik u Hrvatskoj«, *Jezik*, 29, br. 3, str. 65–73; Zagreb, 1982.
- Ivan Pederin, »Đuro Ferić kao pjesnik hrvatskih fiziokrata i jedan od začetnika Hrvatskog narodnog preporoda«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku*, sv. 21, str. 225–250; Dubrovnik, 1983.
- Ivan Pederin, »Esejistika Milutina Cihlara Nehajeva«, *Marulić*, 17, br. 3, str. 351–368; Split, 1984.
- Ivan Pederin, »Školovanje mletačkih dragomana za turski, arapski, perzijski i hrvatskosrpski jezik od XV. do XVIII. stoljeća i njihova služba«, Institut za istoriju u Banja Luci, *Istorijski zbornik*, N. S., br. 9, str. 35–51; 1988.
- Ivan Pederin, »Pripovjetke, kratke priče i životopisi Milana Begovića«, *Književna Rijeka*, I, br. 2–3, str. 73–76; Rijeka, 1996.
- Ivan Pederin, »Josip Jelačić i Dalmacija kao odskočna daska za austrijski prodor na jugoistok (1850-ih godina), (O 200 obljetnici rođenja)«, *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 11–26; Zadar, 2001.
- Ivan Pederin, »Grof Jelačić und die Südostpolitik der Monarchie – Josip Jelačić i austrijska politika na jugoistoku«, *Zadarska smotra*, god. L, br. 5–6, str. 27–74; Zadar, 2001.
- Ivan Pederin, »Dubrovnik kao središte europske diplomacije u Morejskom ratu«, *Dubrovnik*, XVI, br. 2–3, str. 205–233; Dubrovnik, 2005.
- Ivan Pederin, *Dalmacija i Hrvatska u vanjskoj politici bečkoga Dvora*, Zadar, 2005. Političko nezadovoljstvo Hrvata, Srba i Talijna za Bachova apsolutizma u Dalmaciji, str. 298ff.

- Ivan Pederin, *Časopis 'Vienac' i književna Europa*, Zagreb, 2006.
- Ivan Pederin, »Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Augusta Harambašića Bronislawu Grabowskom«, *Republika*, LXIII, br. 5, str. 105–110; Zagreb, 2007.
- Ivan Pederin, »Pisma Ivana Kukuljevića Sakcinskog Pavlu Josefu Šafaříku o glagoljici«, *Croatica et slavica iadertina*, III, str. 231–258; Zadar, 2007.
- Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008.
- Ivan Pederin, »Jelačićev putopisac Kukuljević«, *800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209–2009.*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine, Zagreb – Varaždin, 2009., str. 596–608.
- Ivan Pederin, »Kukuljević kao povjesničar umjetnosti?«, *Osvit*, XV, br. 3–4, str. 29–39; Mostar, 2009.
- Ivan Pederin, »Kukuljević kao životopisac i povjesničar južnohrvatske književnosti«, *Riječ*, god. 15, sv. 4, str. 224–241; 2009.
- Ivan Pederin, *Austrijska vlast u dalmatinskoj politici (1878–1914)*, Zadar, 2009.
- Ivan Pederin, »Kukuljević kao političar i govornik«, *Republika*, LXVI, str. 76–92; Zagreb, 2010.
- Ivan Pederin, »Kukuljević kao povjesnik«, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 12, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 25–53.
- Ivan Pederin, »Ivan Kukuljević kao nacionalni pjesnik i dramski pisac«, u: *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 12, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 65–89.
- Ivan Pederin, »Jelačić u ratu i apsolutizmu«, *Dometi*, 22, br. 3–4, str. 61–72; Rijeka, 2012.
- Ivan Pederin, »Josip Frank kao govornik i Khuenov protivnik«, *Zadarska smotra*, LXII, br. 76–90 / 5772; br. 111, str. 5–8; Zadar, 2013.
- Ivan Pederin, »Islam, kršćanstvo i Hrvati«, *Bosna Franciscana*, XXII, br. 40, str. 85–124; Sarajevo, 2014.
- Ivan Pederin, *Napoleon i europske sile u borbi za Damaciju*, Zadar, 2015.
- Ivan Pederin, *Časopis 'Vienac' i književna Europa*, Zagreb, 2006., str. 237ff.
- Ivan Pederin, »Mažuranićev spjev Smrt Smail-Age Čengića pitanja nastanka i recepcije«, *Bosna franciscana*, XXIV, br. 44, str. 181–186; Sarajevo, 2016.
- Ivan Pederin, »Đuro Šurmin i preporod«, *Zbornik o Đuri Šurminu, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 15, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 51–65.
- Ivan Pederin, »Carsko-kraljevska policija u stvaranju novog doba u Dalmaciji«, *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815*, Gradski muzej Makarska, 2017., str. 377–385.
- Ivan Pederin, »Put od feudalnog do građanskog braka u Dalmaciji«, *Bosna franciscana*, XXVI, br. 48, str. 51–65; Sarajevo, 2018.
- Ivan Pederin, »Unutarnji sukobi i savezi u Habsburškoj Carevini, Verba volant – skripta manent«, *Zbornik u čast akademika Stjepana Krasića*, str. 293–298; Split, 2019.

Ivan Pederin, *Mletačka uprava privreda i politika u Dalmaciji (1409. – 1797.)*, Dubrovnik, 1990.

Ivan Pederin, »Zadarski nadbiskup Vicko Zmajević i pravoslavlje«, *Zadarska smotra*, LXV, br. 1–2, str. 9–14, 86–94; Zadar, 2016.

Miroslav Šicel, »Književnopovijesni aspekti ilirizma u viđenju Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 18–19.

OSVRT NA HRVATSKU KNJIŽEVNOST OD POČETKA DO DANAS 1100 – 1941
(ZAGREB, 1944.) SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

Nema suvremene nacije bez svoje književnosti, i bez povijesti te književnosti. Takvu povijest književnosti, jedinu do tada napisao je Slavko Ježić i objavio je u zao čas godine 1944., uoči propasti Nezavisne države Hrvatske. Nova vlast zabranila je knjižnicama da izdaju knjige koje su izišle za NDH, što je pogodilo Ježića. Nova vlast željela je stvoriti novu, marksističku znanost što ju je odvelo na strampuće jer nova vlast nije računala s time da politika i znanost nisu isto.

Ključne riječi: Slavko Ježić, povijest hrvatske književnosti

A REVIEW ON CROATIAN LITERATURE FROM THE BEGINNING
TO THE PRESENT: 1100 – 1941 (ZAGREB, 1944) BY SLAVKO JEŽIĆ

Summary

There is no contemporary nation without its literature and without the history of that literature. Such history of literature, the only good one until then, was written by Slavko Ježić and published at an unfortunate moment in 1944, shortly before the downfall of the Independent State of Croatia. Ježić was affected by the new government's decision to put a ban on lending books published during the time of the Independent State of Croatia from public libraries, as well as on reading them. The new government wanted to create a new, Marxist science which led it astray, because it did not count on the fact that politics and science are not the same thing.

Key words: Slavko Ježić, history of Croatian literature

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Hrvatska književnost od početaka do danas Slavka Ježića

(Metodološki odabiri i smjernice)

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

*Znanost nije zbirka činjenica
niti opis vanjskih predmeta,
istraživački je akt kojim poniremo
u nove strukture pri sve većem
rasponu svoje misli.*

I. Supek

Svestrani hrvatski kulturni i književni djelatnik Slavko Ježić (1895. – 1969.) koji je stjecajem životnih okolnosti (i neprilika) bio profesor, prevodilac, antologičar, tekstolog, izdavač, intendant HNK-a, pjesnik i pripovjedač, čitav se svoj radni vijek, na ovaj ili onaj način (studije, kritike, članci, predgovori, kritička izdanja) bavio temama iz povijesti hrvatske književnosti, što je najposlije rezultiralo sintezom *Hrvatska književnost od početaka do danas*. Ta je reprezentativna knjiga znakovite naslovnice izdana u Zagrebu godine 1944. te pretiskana u izdanju Grafičkog zavoda Hrvatske 1993., također u Zagrebu.¹

Ježićeva književnopovijesna sinteza tek je u novije vrijeme popraćena osvrtima te ocjenom kako je riječ o iznimnom i jedinstvenom radu. Ranija recenzija Tona Smerdela u *Novoj Hrvatskoj* (1944.)² nije mu bila blagonaklona, dok je poslije Drugog svjetskog rata Ježićeva *Hrvatska književnost*, ukoliko nije bila prešućivana bila marginalizirana, dobivši tek pokoji enciklopedijski redak, točnije pet redaka u *Enciklopediji Jugoslavije*, godine 1960. Nešto je

¹ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, 1993.

² Ton Smerdel: »Dr. Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas«, *Nova Hrvatska*, br. 121; Zagreb, 1944.

opširnija natuknica u *Jugoslovenskom književnom leksikonu* i *Leksikonu pisaca Jugoslavije* u izdanju Matice srpske u Novom Sadu,³ s potpisom Vere odnosno Milorada Živančevića, koji se u svom radu najviše od svih povjesničara referirao na Ježićeve književnopovijesne doprinose te ih držao relevantnima. U ostalim povijestima hrvatske književnosti Ježić je navođen usputno kao literatura ili referencija, dok u Frangešovoj *Povijesti* (1987.) nigdje nije spomenut, osim kao podatak u Literaturi. U PSHK, u zajedništvu s još petoricom povjesničara, odmjerenom mu je, ako izuzmemo predgovor i bibliografiju, tek tridesetak stranica (387–425 str.).⁴ Međutim, na poticaj Filozofskog fakulteta u Zadru u povodu 100. obljetnice rođenja S. Ježića, kao svojevrsno vraćanje duga, održan je znanstveni skup koji je rezultirao *Zbornikom o Slavku Ježiću* (Zagreb, 1997.) koji potpisuju Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, kao izdavač, te Tihomil Maštrović kao glavni urednik.⁵

Ovaj će rad pokušati postaviti nekolicinu temeljnih pitanja i na njih, isto tako, pokušati podastrijeti argumentirane i objasnidbene odgovore, kako bi se, 76 godina nakon prvotiska *Hrvatske književnosti* pokušao situirati književnopovijesni doprinos Slavka Ježića u kontekstu hrvatske književne historiografije. Uz njegov se rad često vezuju tvrdnje kako je riječ o prvoj kompletnoj povijesti hrvatske književnosti kao cjelini, od početaka do (Ježićeve) suvremenosti, što je tek donekle točno.

Ježić uistinu ne cijepa hrvatski književni korpus na neprirodne cjeline dvojbenog kriterija, na tzv. staru i na tzv. noviju (novu) književnost, već je pravilno promatra kao *unicum*, odnosno kulturološki i duhovno-identitetski *continuum*. To je već godine 1898. učinio i Đuro Šurmin, pa iako naslov njegove *Povijesti* obuhvaća književnost hrvatsku i srpsku, on je srpsku književnost obradio kao *corpus separatum*, a hrvatsku, bez cezure, vodi do svoje suvremenosti, Tresić-Pavičićevih *Novih pjesama* i dramskih ostvarenja, do 1897. godine.

Istinu za volju ne treba preskočiti ni podatak da postoje, uglavnom zanemareni radovi, *Pregled Davida Bogdanovića* i *Hrvatska književnost* Mate Ujevića⁶ koji su, svaki prema svojim uvidima, obuhvatili cjelokupnost gra-

³ Milorad Živančević: »Ježić Slavko, *Jugoslavenski književni leksikon*«, Matica srpska, Novi Sad, 1971., str. 178.

⁴ Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić, *Izabrana djela*, PSHK, Zagreb, 1983. Slavko Ježić: Članci (str. 387–426), priredio Josip Bratulić.

⁵ *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb–Zadar, 19.–22. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

⁶ David Bogdanović: *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, I-II, Zagreb, 1914. Mate Ujević: *Hrvatska književnost*, Zagreb, 1932.

diva hrvatske književnosti, uključujući i ostvarenja vojvođanskih i gradišćanskih Hrvata (Ujević). Slavko Ježić još je u studentskim danima u ocjeni Bogdanovićeve *Pregleda* zapisao kako je *Pregled* kao književnopovijesni rad zastario.⁷ Iskaz bi se mogao iščitati i kao Ježićevo intencionalno polazište, »obećanje« kako će njegova moguća buduća sinteza biti suvremenija i metodološki razgovijetna. S metodološkog očista, odnosno polazišta teorije povijesti književnosti, stvari nisu tako jednostavne. Ježićeva *Hrvatska književnost* ugledala je svjetlo dana u ljeto 1944., iste godine kada je u prosincu Mihovil Kombol pisao »Kratki predgovor« za izdanje svoje neprikosnovene *Povijesti* koja će, tiskana još uvijek etimološkim pravopisom, izaći u Matici hrvatskoj 1945., mjesec dana prije 8. svibnja.⁸

Uspoređujući te dvije sinteze, Ježićevu i Kombolovu, sa stanovišta tzv. zastarjelosti, a riječ je o metodološkom vidu, stvari su očigledne. Kombolova je *Povijest novum* u hrvatskoj historiografiji, prevratnička u antifilološkom i antipozitivističkom poimanju povijesti; ona je distinktivan, metodološki utemeljen književnopovijesni diskurs. Njeni teorijski parametri očituju konceptijski dug estetičkim postavkama B. Crocea i njegovoj tezi kako povijest književnosti, ukoliko uopće i jest moguća, treba biti »povijesno književno djelo«, a književnost jest estetski znak, forma, bezvremenska i protuvremenska i da »poesia« ima biti fokus njene povijesti. Kombolova *Povijest* modificirana je primjena Croceovih postavki u marginalizaciji izvanknjiževnih činjenica, osim onih gdje je očita interakcija književnosti i povijesnih događanja.

Ukoliko usporedimo Ježićevu i Kombolovu sintezu, dvije književnopovijesne »vršnjakinje«, s obzirom na stupanj suglasja s nekim od metodoloških smjernica znanosti o književnosti XX. stoljeća, Ježićeva *Hrvatska književnost*, temeljena na filološkom pristupnom modelu kao i jeziku, svakako jest zastarjela. Međutim, problem nipošto nije linearan već zahtijeva razmatranje više razina, kako bi se argumentirala utemeljenost ocjene, što zadire u teoriju povijesti književnosti.

Polazište svojega rada programski je naglasio sam Ježić u »Predgovoru«, u objasnidbenoj preambuli, uz napomenu kako je nastojao predočiti cjelovit i zaokružen pregled hrvatske književne prošlosti u suglasju s »najnovijim naučnim tekovinama«, te da će razvoj hrvatske književnosti »prikazati u okviru povijesti hrvatskog naroda«.⁹ Ovo je zapravo ključna rečenica.

Naime, prvotni radni naslov, kako se iščitava iz faksimila rukopisa, glasio je *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*, što jasno oči-

⁷ Slavko Ježić: »Dr. David Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske«, knj. I, Zagreb, 1915., *Nastavni vjesnik*, XXIV/9, str. 628–634; Zagreb, 1916.

⁸ Mihovil Kombol: *Poviest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb, 1945.

⁹ Slavko Ježić: »Predgovor«, *Hrvatska književnost*, str. 5.

tuje nekoliko presudnih čimbenika. Kao prvo Ježić je svoj rad atribuirao pregledom, a ne poviješću, s naglaskom na nacionalnoj povijesti. Istini za volju, toj je inicijalnoj premisi u potpunosti ostao vjeran.

Već i letimičan pogled u *Hrvatsku književnost* otkriva kako je početak svakog poglavlja i odjeljka posvećen nacionalnoj povijesti, koja je predočavana opširno, akribično i dokumentirano, a uvodni odjeljak I. poglavlja »Srednji vijek« podastire i zemljopisne odrednice hrvatskog prostora, obuhvaćajući eksplicitno i Bosnu (Hercegovinu) kao i dijelove Boke Kotorske. Općepovijesni pasusi mahom su uvodni, ali ponekad mogu biti i interpolirani u dijelove poglavlja o kulturološkim procesima (doba narodnog preporoda) te podupiru Ježićevu premisu kako je upravo povijest temeljna okosnica kontekstualizacije hrvatske književnosti.

Uz općepovijesne činjenice »događajnicu«, on napose relevantnom drži političku povijest, pa je sukladno tome (pre)temeljit u eksplikaciji političkih stranaka, njihovih suodnosa kao i relaciji sa susjednim zemljama Habsburške Monarhije, posebice s Mađarima.

Kulturna je povijest zastupljena skromnije, činjeničko, pa i u razmatranjima o Preporodu, tom prijelomnom razdoblju hrvatske kulturno-književne povijesti, prevladava politička i društvena dimenzija nauštrb lingvističke i književnosne, uz nedostatak šireg kulturnopovijesnog i književnopovijesnog europskog konteksta. Ježić očito književnu produkciju, književnost, drži refleksom povijesnih i političkih situacija, pa možda nije pretjerano ustvrditi tek povijesno i kulturno-identitetskom nadopunom hrvatskoga nacionalnoga bića.

U razdobljima eksplicitnih poetičkih i stilskih osobitosti, kao što je primjerice stilska formacija realizma, Ježić, također izdvaja političko-povijesni vid i dimenziju. Iako je realizam u *Hrvatskoj književnosti* obrađen sadržajnije od ranijih razdoblja prva rečenica ispod naslovne natuknice »Realizam i naturalizam« (1882. – 1895.) glasi: »Uspom realizma u hrvatskoj književnosti vezan je s usponom pravaštva u osamdesetim godinama«,¹⁰ iza čega slijedi kratak rezime Stranke prava od Folnegovićeve i Starčevićeve inicijative do raskola i osnutka Čiste stranke prava.

Iako Ježić u opservacijama o hrvatskim realističkim piscima, ukratko i skromno, navodi njihove osobitosti, kao i tematske krugove njihovih opusa, on najviše pozornosti posvećuje Eugenu Kumičiću koji u pravaškom listu *Hrvatska vila*, u kojem uz programatski tekst Janka Iblera, objavljuje svoj kompilacijski rad »O romanu«. U Kumičića, koji je slovio kao pravaški

¹⁰ Slavko Ježić, isto, str. 266.

pripovjedač, ali s književnoestetskog vida ne može biti najznačajniji pisac razdoblja, više je naglašena njegova pravaška opredjeljenost negoli karakteristike njegova književnog izričaja. Međutim, tematske i stilske Kumičićeve osobitosti, od *Jelkina bosiljka* i *Začudenih svatova* s romantičarskim reziduama u motivima i opisima, do »naturalističkih« *Olge i Line* i *Gospođe Sabine*, nemaju nikakve veze s njegovim stranačkim svjetonazorom. Da se Ježić oslanjao na književnoestetski kriterij Kumičić bi imao minorniju poziciju, dok bi slijedom književnopovijesnog vida, kao poveznica, svakako imali biti navedeni Šenoini realistički nagovještaji (protorealizam), kao što je uglavnom slijedeći Šenoin kod, Kumičić pisao i svoje povijesne romane. Osim toga, kao vrsni romanist (prijevodi, antologije, osvrti) upravo na primjeru Kumičića Ježić je mogao kompetentno komparatistički podastrijeti utjecaje (Kumičić – Zola) kao i domete tih poticaja u rasponu od prihvaćanja do napada (Pasarić u *Vijencu* 1889.).

Taj je nedostatak čitak i u slučaju još jednog »stekliša«, A. G. Matoša. Cjelina Matoševa opusa, svi žanrovi, uredno su pobrojani, ukratko, školski neinterpretativno i to ponajmanje pjesništvo, uz navođenje tek nekoliko strofa, vapaja nad sudbinom Hrvatske (»1909.«, »Stara pjesma«, »Pri svetom kralju«) i to posve izvan konteksta poetičkog razvojnog kontinuiteta. Matošev je boravak u Parizu tek naveden, ali nije markiran književni pravac (simbolizam, impresionizam) ili francuski pjesnik (npr. Paul Verlaine) koju su itekako koordinirali Matoševo pjesništvo i njegovu samosvojnu poziciju u antagonizmima Starih i Mladih.

* * *

Hrvatska književnost podijeljena je u tri velike periodizacijske cjeline: I. Srednji vijek (XII. – XV. stoljeće), II. Renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo (XVI. – XVIII. stoljeće) te III. Hrvatski preporod i nova književnost (XIX. i XX. stoljeće). Svaka od ovih cjelina u daljnjoj dijakronijskoj klasifikaciji dijeli se na poglavlja (16) koja imaju niz paragrafa i predpoglavlja kojima je obuhvaćena cjelina povijesnog, političkog, kulturnog i književnog korpusa.

Najstarije razdoblje, srednji vijek, strukturalno je pozicionirano na isto-vjetan način kao i ostale cjeline. Prvih pet glava (str. 9–25) usredotočeno je na povijesno-politički kontekst, dok je »hrvatsku pismenost« dopalo desetak stranica u 5. glavi knjige i to je najslabiji i najmanje relevantan dio Ježićeve sinteze. Naime, Ježić polazi od zastarjele premise kako je riječ o tekstovima i spomenicima tek kulturnopovijesne vrijednosti i značenja, o pukoj pismenosti, bez ikakvih književnosnih komponenti.

Valja podsjetiti na činjenicu kako je uvodno poglavlje Vodnikove *Povijesti*¹¹ posvećeno istom razdoblju, pisao Vatroslav Jagić pod naslovom »Hrvatska glagolska književnost«. Jagić, inače, znanstveno utemeljen na povijesno-genetičkom postupku, bio je itekako senzibiliziran za estetske, stilsko-jezične i versifikacijske osobine hrvatskih srednjovjekovnih tekstova. Dapače, u svojoj *Historiji*¹² Jagić bi upozoravao na njihove ekspresivne vrednote ističući »obilati razgovjetan jezik«, pronalazeći sintaktičke stilske odlike čak i u starohrvatskim juridičkim spisima i povijesnim tekstovima. Eduard Hercigonja u Jagićevim prosudbama nazire čak i obrise »pravne stilistike«, kao i Jagićevo shvaćanje srednjovjekovlja kao stilske formacije.¹³ Jagić je svekako bio prvi u netradicionalnom razumijevanju srednjovjekovne književnosti i glagolitike, kao početka hrvatske književnosti. Toj se prosudbi najposlije priklonio i Antun Barac koji je 1944. u »Putovima hrvatske književnosti« prigovorio Slavku Ježiću da se nije referirao na Jagićeve pobude, uz tvrdnju kako je srednjovjekovna književnost, iako žanrovski i svjetonazorski usko vezana uz svoje vrijeme, itekako bogata i zanimljiva ne samo »za lingviste, nego isto tako i za književne povjesnike«.¹⁴

Uistinu, bilo je za očekivati da će se četrdesetih godina XX. stoljeća bar uzeti u obzir ako ne i nadograditi nešto od Jagićevih pomaka u čitanju glagoljskih tekstova, njegova periodizacijska shema s pet razvojnih faza, što bi bilo u korist a ne na štetu hrvatske medievistike, nezaobilazne za razvoj hrvatske književnosti i jezika. Da su se slijedile te pobude i vidjele moguće poveznice s kasnijim razdobljem, kao što je to uvidio Medini, sa sviješću da su bez predrenesansnog razdoblja, uključujući narodno stvaralaštvo, jezične, stilske i versifikacijske osobine hrvatske renesanse teško zamislive, srednjovjekovna dionica Ježićeve *Hrvatske književnosti* bila bi vjerodostojnija. Štoviše, da su se naglasile, da posudim Vodnikovu sintagmu, organske veze dvaju razdoblja ukazala bi se neodrživost tvrdnje o pet stoljeća hrvatske književnosti. Dapače protegnula bi se bar pet stoljeća unatrag, što je svojim opusom i predočio i potvrdio Eduard Hercigonja, vraćajući književnosno i estetsko dostojanstvo višestoljetnoj tzv. pismenosti.

Ježićev pogled u srednjovjekovno razdoblje nudi tek niz podataka, bibliografski popis, reduciran, jer su izdvojeni samo određeni žanrovi. Riječ je o pravnim spisima (statuti, kodeksi) i liturgijskim tekstovima (misali, brevijari)

¹¹ Branko Vodnik: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga II., Zagreb, 1913.

¹² Vatroslav Jagić: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga* (Staro doba); Zagreb, 1867.

¹³ Usporedi Eduard Hercigonja: *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983., str. 21–30.

¹⁴ Antun Barac: »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, XVII/8, str. 401–411; Zagreb, 1944.

uz popratnu misao kako je, u najvećoj mjeri, sve bilo podređeno »crkvenim potrebama«. Stoga nisu navedeni svjetovni tekstovi, tek je više prostora posvećeno povijesnoj prozi, točnije *Ljetopisu popa Dukljanina*. Onodobno još nije bila razrađena teorija rodova, posebice ne za medievističke radove, ali je svakako valjalo predočiti određenu klasifikaciju pa i nekakav raspored na dijakronijskoj osi. To je osnovna zamjerka Ježićevom radu koji je oslonjen na literaturu s kojom je veoma dobro upoznat tako da često govori iz druge ruke (Fancev, Grgec, Jagić) što potpuno zastire ikakav individualni doseg i ocjenu. »Uzet kao cjelina, Ježićev je tekst o srednjovjekovnoj pismenosti umrtvljen, statički sklop činjenica i fakata koji predočeni bez suvislog protjecanja u vremenu, bez odrednica i ritamskih zasjeka na dijakronijskoj osi te književnosti i nisu mogli rezultirati drugačijom ocjenom razdoblja.«¹⁵

* * *

Druga velika cjelina *Hrvatske književnosti* obuhvaća književnost od renesanse do prosvjetiteljstva te je strukturirana po istoj shemi kao i prethodna. Uvodno je usmjerena na povijesni i politički kontekst (str. 41. – 58.), na »tri stoljeća raskomadane Hrvatske«, s asocijacijom na Vitezovića, gdje je Ježić sintetizirao presudne odrednice povijesnog prostora i vremena. Književnopovijesne čimbenike, karakteristike pisaca i djela, Ježić svrstava pod stilsko-formacijsku odrednicu renesanse, koja je je bila »jedna od najjačih duševnih spona Hrvata s europskim Zapadom.«¹⁶ Šteta što su temeljna obilježja talijanske renesanse dana općenito, ukratko i šturo, iako pri tom Ježić iskazuje vrsno poznavanje, primjerice petrarkističkih tekstova, što su ih prvi dubrovački pjesnici prevodili i inkorporirali u svoje stihove, transformirajući ih uz pomoć svoje jezične i stilske tradicijske podloge. Da je Ježić donekle svjestan važnosti tradicijske podloge bez koje renesansna književnost ne bi bila kakva jest govori činjenica kako je on, nakon općepovijesnih razmatranja, postavio poglavlje o narodnom pjesništvu, s posebnim osvrtom na bugarštice. Međutim, i u njemu je također primjetna implicitna dvojba može li se srednjovjekovna pismenost smatrati književnošću.

Periodizacijski je za sve pisce razdoblja do XVII. stoljeća, s nadnaslovom »Književnost katoličke obnove i baroka«, Ježić iznašao generacijski princip te je sve pisce sistematizirao veoma pregledno u pet generacijskih skupina, završno s *Vilom Slovinkom* Jurja Barakovića. I u tom segmentu književnosti

¹⁵ E. Hercigonja, isto, str. 90.

¹⁶ Slavko Ježić, isto, str. 71.

starijih razdoblja on ne ulazi u estetsko- vrijednosne sudove već navodi općenite značajke, udžbenički korektno, mahom s osloncem na mišljenja povjesničara koju se bavili određenim piscem (Rešetara npr.). Ježić i inače u svoj tekst često inkorporira postojeće sudove, kao parafrazu ili navod, citatno, bibliografski, što lomi i opterećuje primarni tekst. Svrsishodnije bi bilo taj materijal postaviti u fusnote ili nadopune u zasebnim bilješkama, npr. u dodatku, u zaglavlju. S druge strane taj postupak, prisutan u čitavoj *Hrvatskoj književnosti*, pridonosi njenoj filološko-dokumentarističkoj utemeljenosti, uz iskazivanje Ježićevoga velikog poznavanja kontinuiteta struke. Uz oslonac na dotadašnja postignuća povjesnika Ježić prilično prostora posvećuje genezi, podrijetlu i izvorima gradiva, tema i oblika književnih djela, ukazujući u slučaju renesansnih tekstova na važnije talijanske predloške, npr. Sannazarove pastore, *drammu rusticale*, ribarske ekloge, Siensku školu, na antičke pisce, primjerice Plauta i Terencija. Zapravo više je govora o izvorima negoli o osobinama, na primjer Držićevih drama, koje dobivaju tek nekoliko veoma općenitih opaski. Najautentičnije je Ježić progovorio o Gunduliću, o *Suzama*, ne samo s poznavanjem, već i razumijevanjem, s doživljajnom bliskošću i toplinom, što odaje kako je imao i doživljajni i izričajni kapacitet za drukčiji, puno individualniji pristup.

Međutim, hvalevrijedan je Ježićev periodizacijski odabir, jer se uz povijesno-političke i povijesno-kulturne okvire odlučio za stilsko-formacijske termine renesanse odnosno baroka, koji je u hrvatsku historiografiju uveo B. Vodnik, služeći se posve suvereno baroknim stilskim značajkama (*Slavonska književnost*).¹⁷ U tom kodu, doduše digresivno, valja spomenuti kako je stilski odabir Ježićev nazočan također poslije, kada u pristupu kasnijim razdobljima Ježić izdvaja jedan od najznačajnijih pravaca s početka XX. stoljeća, ekspresionizam, vjerojatno upućen i potaknut radovima Ljubomira Marakovića koji je prvi i do danas nezastarjelo pisao o toj važnoj stilskoj orijentaciji, odnosno pravcu s početka dvadesetog stoljeća.

* * *

Treća velika cjelina Ježićeve *Hrvatske književnosti* naziva se »III. Hrvatski preporod i nova književnost (XIX. i XX. stoljeća)« u kojoj su obuhvaćena kulturna i književna obilježja od Preporoda do 40-ih godina dvadesetog stoljeća. Hrvatski narodni preporod, presudna dionica hrvatskog povijesnog vremena i prostora, uz život i rad F. K. Frankopana, bila je težišna književno-

¹⁷ Branko Drechsler: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*, Zagreb, 1907.

povijesna tema Ježićeve rada. Tome svjedoče hrestomatije *Ilirska antologija* (1934.) te *Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX stoljeća*¹⁸ (1944.), u kome je tiskan isti prilog, uvodna studija iz *Antologije*, te još dva eseja i jedan članak.

Sumarij Ježićeve poimanja Preporoda svodljiv je, uglavnom, na dvije težišnice. Kao prvo on ima svoju predpovijest u postojećem kontinuitetu političkih težnji da se objedini rascjepkani nacionalni teritorij i lokalni jezici/govori, odnosno da dođe do nacionalne, kulturne i jezične homogenizacije putem kodifikacije jezika. Ta se razvojna crta prati od Pavla Rittera Vitezovića i Ivana Derkosa koji upućuju na štokavski idiom, do Draškovićeve *Disertacije* (1832.) i Gajeve krilatice da se lira složi »u jedno soglasje«. Autentičnom hrvatskom traženju rješenja standardizacije narodnog jezika valjalo bi pribrojiti i nastojanje Maksimilijana Vrhovca, rješenje Bartola Kašića, kao i Ozaljskog kruga koji nije imao jezični program, ali je imao svijest o Hrvatskoj koja traži središte, nudeći ujediniteljsko trojno jezično iskustvo. Sve to bila je povijesna, intelektualna i emocionalna podloga za kasnije djelovanje Ljudevita Gaja i sljedbenika.

Ježić, naime, želi pokazati kako Preporod nije izniknuo *ex nihilo*, pa iako nije posve autonoman ima osvjedočenu autentičnost. Dapače, on u svojoj *Hrvatskoj književnosti* nastoji minimalizirati ilirsku epizodu, ilirski pokret koji nakon Gajeve *Kratke osnove* (1830.), *Danice* (1835.) te izlaska *Narodnih novina* i *Danice ilirske* počinje godine 1836., kao isječak u trajanju od sedam godina, do zabrane ilirskog imena (1843.), jer su se (pan)slavenska mobilizacija i trend homogenizacije kulturnog potencijala iskazali kao moguća prijetnja Austriji. Međutim, ta je ilirska epizoda ipak bila težišni dio Preporoda, pa je naziv ilirski pokret za to razdoblje postao uvriježen. Ježić je ponudio terminološku trijadu, hrvatski preporod, ilirski pokret i ilirizam koji označuje kao »panslavizam u minijaturi«, držeći, s osloncem na Đuru Šurmina, da je hrvatski narodni preporod autentičniji naziv za razdoblje koje se nakon ilirske faze, pa i zahvaljujući njoj, osmislilo kao kroatocentričan pothvat kulturnog i jezičkog konstituiranja, darujući hrvatskom narodu nacionalno-identitetsku iskaznicu, kao *sine qua non* definiranja svake ozbiljne nacije. Ježićeve rezime, na tragu Franje Fanceva, glasilo bi kako je Pokret ipak bio samosvojan hrvatski pokret, a ne smjerokaz prema južno(jugo)slavenstvu.

Zanimljivo je kako se u kasnijim književnopovijesnim sintezama uglavnom posezalo za periodizacijskim rješenjima koja bilježe povratak ilirizma kao odrednice razdoblja. Primjerice, Ivo Frangeš u svojoj *Povijesti* 6.

¹⁸ Slavko Ježić, *Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX. stoljeća* (Poviestni pregled i dokumenti), Zagreb, 1944.

poglavlje naslovljava »Doba romantizma. Ilirizam. Apsolutizam«,¹⁹ dok je razdoblje u četvrtoj knjizi *Povijesti hrvatske književnosti* u izdanju Libera i priredbi Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, iz pera vrsnog kroatista Milorada Živančevića, naslovljeno jedino *Ilirizam*.²⁰

Ježićeva je elaboracija Preporoda činjenično potkrijepljena i obaviještena, s iscrpnim bilježenjem tijeka događaja, ali joj, kao i većini književnopovijesnih sinteza nedostaju određeni čimbenici, kao što su problematizacija silnica i osobito spojnica u genezi i oblikovanju presudnog razdoblja hrvatske povijesti, koje bi uklopljeno potom u širu sliku moglo iskazati svu njegovu pluralnost.

Razdoblje, naime, ima više konstitutivnih elemenata i vidova:

1. politički, autonomno hrvatski vid, ali i širi, unutar Monarhije (odnosi s Austrijom i Mađarskom)
2. kulturnopovijesni i lingvistički, u nastojanjima standardizacije jezika važne za narodni identitet.
3. književni vid i pozicioniranje unutar europskog romantizma
4. zasnutak i oblikovanje slavistike kao zasebne filološke discipline.

Svi pobrojani čimbenici, svaki na svoj način, tvore uzročno-posljedični niz utjecaja na prirodu i tijek preporodnog gibanja te bi zahtijevali zasebnu studiju, međutim u ovoj prigodi tek nekoliko važnijih pojašnjenja.

Preporodna događanja nastajala su u okvirima romantičarskih htijenja za ozbiljenjem modernih europskih nacija i nastojanja oko narodnosnih osobitosti, posebno starina i jezika. Osobito su to uznastojali Nijemci, još pod utjecajem Herderovih ideja, a u slavenskome svijetu Česi koji i jesu mentorirali premise ilirskog pokreta. Budući da je Herder u razdiobama i karakterizaciji etnika (»*Stimmen der Völker*«) između ostalog posebno naglasio poslanstvo i perspektivu Slavena, bio je to početni impuls za promišljanje kulturne i jezične problematike slavenskih naroda i važan korak k oblikovanju slavistike, koja je nakon germanistike i romanistike, i naravno klasične filologije, oblikovana posljednja među filološkim grupama, što je okrunjeno slavističkom katedrom u Beču (1849.). Otac slavistike Josip Dobrovsky, Slovak Jan Kóllar i Pavel Šafarik, posve predani ideji slavenske uzajamnosti (J. Kóllar: *O litérarnej vzájmnosti*, 1837.), gotovo mesijanizma, prionuli su poslu oko jezične problematike, politički, intelektualno, pa i emocionalno presudne za svaku narodnosnu skupinu. To je bila podloga romantičarskog panslavizma.

¹⁹ Ivo Frangeš: *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1987., str. 172.

²⁰ *Povijest hrvatske književnosti* I-V, IV. knjiga, Milorad Živančević, *Ilirizam*; Ivo Frangeš, *Realizam*, Zagreb, 1975.

Za južne Slavene, četvrtu skupinu slavenskih naroda nedefiniranog jezičnog statusa, ilirsko ime smatralo se dobrim rješenjem (Ilirske provincije, Ilirsko kraljevstvo, Ilirska slovnica), a bilo je poznato i Slovencima i Srbima. U takvom okolišu i atmosferi zatekao se Ljudevit Gaj kojeg su u njegovim reformističkim traženjima preuzele i oblikovale ilirske ideje Kóllara i Šafarika, temelji ilirizma, kojima je do kraja (jedini) ostao odan. Gajev, možda nije pretjerano reći, jugoslavizam dolazio je do izražaja i u njegovom odnosu spram Ante Starčevića. Dakle, ilirska zamisao i ilirski jezik koji bi obuhvaćao čitav južnoslavenski prostor činio se spasonosnim rješenjem. Međutim, kako na južnoslavenskim prostorima zbog povijesno-političkih, državno-pravnih, teritorijalno-etničkih i kulturoloških preplitanja niti je bilo a niti ima jednostavnih rješenja i ta se odluka očitovala višeslojnom, višeznačnom i s dalekosežnim posljedicama.

Fran Miklošič, prvi profesor bečke slavistike i kasniji Jagićev mentor, kao štajerski student u Grazu, pod utjecajem Stanka Vraza, suučenika u mariborskoj gimnaziji, bio je uključen u tzv. ilirski klub u kome je participirao i Lj. Gaj te je oduševljen slavenstvom bio sklon ilirskoj ideji, objavivši dvije ljubavne pjesme u *Danici*. Kasnije se posve distancirao, za razliku od Vraza, Ilira iz Štajerske, koji je kao »Potnik proti jugu« participirao u kulturnim događajima u Zagrebu, postavši izvrstan hrvatski romantičarski pjesnik, kritičar i pokretač *Kola*.

Prekretnica u Miklošiča bio je susret sa sunarodnjakom, visokim bečkim službenikom i dvorskim knjižničarem, Jernejem Kopitarom (1838.), koji ga je posve pridobio ne samo za slavistiku već i (veliko) slovensku ideju.²¹ Kopitar, autor i inicijator karantanske i panonske teorije prema kojima su zapadni Hrvati (kajkavci) »po svoji slovnici in zgodovini Slovenci« i koji je još 1811. pisao: »Tudi privincialno Hrvatsko in zahodno Ogrsko si moram še pribojevati«. I još: »Slavonski dijalekt... še spada k srbskemu«.²² Prema tim koncepcijama, opasnim za hrvatski nacionalni korpus, nacionalno i jezično okljaštrenoju Hrvatskoju, pripali bi tek čakavski Hrvati. Sličnim zamislama, manje-više bili su skloni i slavistički čelnici, ne iskazujući osobito razumijevanje za hrvatske probleme. Jagić, Miklošičev nasljednik u Beču, bio je toga itekako svjestan, zapisavši kako nam Kopitar i Miklošič »domovinu prikrojše«,²³ te da smo »nasuprot Nijemcem a i samim Slavenom još uvijek kano

²¹ Više o tome: Jože Pogačnik: »Miklošič in ilirizem«, u *Prevrednotenja*, Ljubljana, 2001. str. 54–68.

²² Citati preuzeti iz: Jože Pogačnik: *Bartholomäus Kopitar, München, 1978*. Kopitarova korespondencija s Dobrovskim i Kopitarova pisma Zoisu iz 1811. godine.

²³ Vatroslav Jagić: »Recimo koju. Progovorio Frane Kurelac«, *Narodne novine*, 1860., prema PSHK, knjiga 43, Zagreb, 1963., str. 99.

među vatrom i vodom«. ²⁴ U prvoj polovici XIX. stoljeća, dakle, na jezičnom se planu očito moglo dogoditi svašta na štetu hrvatskog nacionalnog korpusa, »među vatrom i vodom« ili između čekića i nakovnja, bečke politike i mađarskih agresivnih posizanja te slavističkih čelnika nezainteresiranih za hrvatske nacionalne interese. Logična i posljedična stoga bila je odluka preporoditelja da se odbaci ilirsko ime i zamijeni hrvatskim, kako bi nastavili posao definiranja kulturne i jezične samobitnosti, temeljne za nacionalni korpus.

Standardizacija se temeljila na štokavskom varijetetu koji se učinio većinskim, s velikim osloncem na Dubrovnik, zrelost njegovog jezika i književnosti. Kajkavac Gaj i inače bilingvalan, kao i mnogi ilirci, Kukuljević, Drašković (njemački jezik), Preradović (*Lina-Lieder*), prionuo je uz taj projekt i proces, pridobivši isprva žestoke protivnike (Ignjat Kristijanović, napose krug oko Ante Kuzmanića i *Zore dalmatinske*). Standardizirana novoštokavska ijekavica postaje općehrvatski standardni jezik koji je pod političkom egidom bečke dvorske administracije, Jerneja Kopitara i njegovog pulena i miljenika Vuka Stefanovića Karadžića, doveo do tzv. Bečkog književnog dogovora (1850.). To je otvorilo put procesu hrvatsko-srpske jezične unifikacije i južnoslavenskom zajedništvu i postalo klica svih budućih nevolja, preko Đura Daničića (pravim imenom Đorđe Popović), vukovaca, sve do nedavnih dana. Hrvatski se jezik, naime, sve više prestajao oslanjati i referirati na hrvatske govore, na tzv. narječja i idiome kao i na višestoljetnu književnu i jezičnu tradiciju. U tom kodu valja spomenuti i M. Krležu koji je u *Baladama*, protestno izdanim 1936. na ilirsku obljetnicu, protestno pisanim kajkavskim jezikom, iskazujući nostalgiju, pijetet i otpor, pokazao izuzetan lingvistički, leksikološki i ekspresivni potencijal stoljetnog jezika gurnutog na substandardnu dijalektalnu razinu, poput čakavskog koji iza sebe ima povijesnost gotovo desetak stoljeća i najmanje 500 godina književnosti i bio zapravo svojedobni standard. Ilirci i Gaj u *Planetarionu* nazvani su grobarima, a Gajevo ime Krleža odbacuje apostrofirajući ga grafostilemom, njemačkom grafijom, posve u skladu sa svojom dnevničkom rečenicom, kako su Iliri bacili kajkavski i čakavski jezik kroz prozor kao trupla.

I na kraju još jedna važna opaska o Ježićevim periodizacijskim rješenjima spomenutog razdoblja, itekako znakovitim za njegovu književnopovijesnu zamisao. Ježić, naime, hrvatski romantizam smješta tek u razdoblje apsolutizma, dok se u preporodnom periodu, od tridesetih do pedesetih godina, romantizam kao duhovna i stilska odrednica razdoblja gotovo i ne spominje, iako je ovo razmatranje pokazalo kako je uza svu složenu političku situaciju

²⁴ Vatroslav Jagić, isto, str. 33.

upravo (njemački) romantizam bio okvir, spojnica i opravdanje za teme i probleme, pa i određena rješenja tog razdoblja.

Naime, »Književni radnici hrvatskog preporoda (1830 – 1850)«, kako je Ježić naslovio svoje poglavlje, uza budničare, bili su i dobri hrvatski romantičarski pjesnici, prvenstveno Vraz, Preradović, Demeter, Mažuranić, što bi se odmah objelodanilo da su se kao parametar svrstavanja uzimali književnopovijesni, književnoestetski i stilskoformacijski čimbenici, kao i europski književni prostor.

Stoga tek kao podsjetnik i posve nesustavno i ilustrativno: romantičarske bile su teme i motivi, primjerice smrt i ljubav, štoviše metafizika smrti i apsolutizacija bezvremenske ljubavi, kao i posizanje za orijentalnim strofama (arapske ghazale). Za usporediti je Preradovićevu »Smrt«, »Mrtvu ljubav«, »Lina-Lieder«, tu je i Vrazov *Sanak i istina* (1845.), posebice njegova »Ispovijest« koju je »pisao sluteći smrt« itd.

Nakon svega i za sam kraj kratak sumarij metodoloških čimbenika, parametara i rješenja Ježićeve *Hrvatske književnosti od početaka do danas 1100 – 1941*. Slavko Ježić posve je bio u pravu naslovivši preliminarno svoj rad *Pregledom hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*. To ova knjiga u stvari i jest: pregled, a ne povijest (hrvatske) književnosti, manje književnopovijesna a više povijesnoknjiževna sinteza u kojoj su iscrpno razrađeni i dokumentirani složenost, izazovnost i tijek narodne povijesti, pri čemu do izražaja dolaze autorova poznavanje povijesne znanosti kao i njegova metodičnost u nizanju gradiva sa svim mletačko-turskim, austrougarskim i karadorđevićevskim strahotama hrvatske povijesti. U takvom konceptijskom promišljanju književnost je djelomice svedena na ilustraciju, refleks i, doduše veoma važnu, pratilicu svih tih povijesnih zbivanja.

Naime, pozitivizam, a mislim na izvornu poziciju književnopovijesnog pozitivizma XIX. stoljeća, ne na zablude nerazboritog cjepidlačenja nevažnim podacima koje je iznevjeravalo smisao posla i zaobilazilo književno djelo, bio je ipak usredotočen na tumačenje književnosti. Naime, riječ je o filozofskoj i metodološkoj paradigmi uvjerenosti kako će biografskim činjenicama, prilikama i okolnostima (Taineov milieu), čitavim pozitivističkim uzročno-posljedičnim lancem uspjeti objasniti razvoj književnosti kao i književna ostvarenja. Pozitivizam je nadalje imao ideju i vjeru kako je odgovor u rekonstrukciji prošlosti (historizam) i sve su te razine bile intreaktivne, isprepletale su se, opće s književnosnim.

Međutim, u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* tome nije tako jer je očigledan rez, cezura, postoje dvije cjeline, jedna je povijesna, a druga književnosna, koje autor principom subordinacije prati i dokumentira. Povijest

književnosti nadalje, implicitno ili transparentno treba iskazivati određeni sud o vrijednosti književnog djela i pretpostavlja kriterij razdiobe i hijerarhije, što znači da je posve objektivno nemoguće usustaviti književnu povijest. Štoviše, aksiološka je neutralnost u (humanističkim) znanostima zapravo nemoguća. Bez subjektivnog, da ne kažem kreativnog, estetskog, etičkog i poetološkog upogleda u razvoj, tijek i promjene književnih događanja, bez tih konstitutivnih čimbenika, moguće je ostvariti jedino pregled.

Hrvatska književnosti Slavka Ježića eklatantan je primjer dokumentarističkog, metodičnog pregleda književnosti nevjerojatne akribije s preciznim činjenicama. Riječ je o filološkoj metodi nizanja podataka do iscrpnosti, ponekad i samosvrhovito. Filološki pristup, međutim, može biti tek temeljna predradnja, kako bi se iz predvorja moglo stupiti u autentične prostore povijesti književnosti.

Uistinu je šteta da je tako zadivljujući napor, pedantnost, informiranost, znanje i korektnost u prezentiranju gradiva, kakve iskazuje Slavko Ježić, uglavnom ostao temeljna vrijednost, posebice što je u slučaju Lucića, Gundulića, Mažuranića i Vidrića autor probio ljušturu neindividualnosti, napisavši nekoliko lijepih, čitkih ocjena koje govore kako mu estetsko, uživljajno i subjektivno nije bilo tuđe i da se nije trebao kako bi izbjegao osobni stav i bio »objektivan«, u karakterizaciji pisaca oslanjati u potpunosti na ocjene prethodnika i citirati tuđa (pa i različita) mišljenja. Tako o Nazoru pomaže Barac, o Ujeviću (na jednoj jedinoj stranici!) Kozarčanin i Stanko Šimić, o Matošu Ogrizović, Livadić i Grabowski o Kranjčeviću, dok mu je u starijim razdobljima najčešći oslonac Milan Rešetar.

A da se osobni stav i ukus ne mogu izbjeći ponešto iskazuje i prostor namijenjen nekom piscu. Dok je Tin Ujević stisnut na jednoj stranici, minorniji Wiesner i Domjanić dobili su tri pune stranice, a Harambašić, posve minoran stihotvorac, izjednačen je (prostorno) s najvećim pjesnikom svoga doba, Kranjčevićem s kojim je u ruci svoje prve radove pisao Miroslav Krleža.

I posve zaključno: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*. Slavka Ježića pregled je usustavljen na premisama filološkog dokumentarizma unutar devetnaestostoljetne historicističke koncepcije i kao takav potreban je i dobrodošao doprinos književno-povijesnoj tradiciji nacionalne književnosti jer je u njoj ostvaren »pregled svih književnih činjenica iz hrvatske povijesti«,²⁵ što Slavku Ježiću, kako je iz inicijalnog naslova knjige razvidno i čitko, uostalom i bijaše namjera.

²⁵ Slobodan Prosperov Novak: »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti« u: Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, 1993.

Literatura

- Antun Barac: »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, XVII/8, Zagreb, 1944., str. 401–411.
- David Bogdanović: *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, I-II, Zagreb, 1914.
- R. S. Crane, *Critical and Historical Principles of Literary History*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1971.
- Branko Drechsler: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*, Zagreb, 1907.
- Ivo Frangeš: *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1987.
- Eduard Hercigonja: *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.
- Vatroslav Jagić: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga (Staro doba)*; Zagreb, 1867.
- Vatroslav Jagić: »Recimo koju. Progovorio Frane Kurelac«, *Narodne novine*, 1860., prema PSHK, knjiga 43, Zagreb, 1963.
- Slavko Ježić: »Dr. David Bogdanović: *Pregled književnosti hrvatske i srpske*«, knj. I, Zagreb, 1915., *Nastavni vjesnik*, XXIV/9, str. 628–634; Zagreb, 1916.
- Slavko Ježić, *Ilirska antologija/ književni dokumenti hrvatskog preporoda*, Zagreb, 1934.
- Slavko Ježić, *Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX. stoljeća (Poviestni pregled i dokumenti)*, Zagreb, 1944.
- Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, ponovljeno izdanje, Grafički zavod Hrvatske, 1993.
- Mihovil Kombol: *Poviest hrvatske književnosti do preporoda*, Zagreb, 1945.
- Jože Pogačnik: *Bartholomäus Kopitar*, München, 1978.
- Jože Pogačnik: *Prevrednotenja*, Ljubljana, 2001.
- Jože Pogačnik: »Miklošič in ilirizem«, u *Prevrednotenja*, Ljubljana, 2001. str. 54–68.
- Slobodan Prosperov Novak: »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti« u: Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, 1993.
- Povijest hrvatske književnosti I-V*, IV. knjiga, Milorad Živančević, *Ilirizam*; Ivo Frangeš, *Realizam*, Zagreb, 1975.
- Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić, *Izabrana djela*, PSHK, Zagreb, 1983. Slavko Ježić: *Članci* (str. 387–426), priredio Josip Bratulić
- Ton Smerdel: »Dr. Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas«, *Nova Hrvatska*, br. 121; Zagreb, 1944.
- Mate Ujević: *Hrvatska književnost*, Zagreb, 1932.
- Branko Vodnik: *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga II., Zagreb, 1913.
- Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb-Zadar, 19. – 22. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Milorad Živančević: »Ježić Slavko«, *Jugoslavenski književni leksikon*, Matica srpska, Novi Sad, 1971.

HRVATSKA KNJIŽEVNOST OD POČETAKA DO DANAS SLAVKA JEŽIĆA
(METODOLOŠKI ODABIRI I SMJERNICE)

Sažetak

Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941. Slavka Ježića pregled je usustavljen na premisama filološkog dokumentarizma unutar devetnaestostoljetne historicističke koncepcije i kao takav potreban je i dobrodošao doprinos književno-povijesnoj tradiciji nacionalne književnosti jer je u njoj ostvaren »pregled svih književnih činjenica iz hrvatske povijesti« (S. P. Novak), što Slavku Ježiću, kako je iz inicijalnog naslova knjige razvidno i čitko, uostalom i bijaše namjera. Prvotni radni naslov, kako se iščitava iz faksimila rukopisa, glasio je *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*, što jasno očituje nekoliko presudnih čimbenika. Kao prvo Ježić je svoj rad atribuirao pregledom a ne poviješću, s naglaskom na nacionalnoj povijesti. Istini za volju, toj je inicijalnoj premisi u potpunosti ostao vjeran. Već i letimičan pogled u *Hrvatsku književnost* otkriva kako je početak svakog poglavlja i odjeljka posvećen nacionalnoj povijesti, koja je predočavana opširno, akribično i dokumentirano.

Kulturna je povijest zastupljena skromnije, činjenično, pa i u razmatranjima o Preporodu, tom prijelomnom razdoblju hrvatske kulturno-književne povijesti, prevladava politička i društvena dimenzija. Ježić očito književnu produkciju, književnost, drži refleksom povijesnih i političkih situacija, pa možda nije pretjerano ustvrditi da je njegova *Hrvatska književnost* tek povijesno i kulturno-identitetskom nadopunom hrvatskoga nacionalnoga bića.

Gljučne riječi: hrvatska književna historiografija, Slavko Ježić

SLAVKO JEŽIĆ'S CROATIAN LITERATURE FROM THE BEGINNING
TO THE PRESENT: 1100 – 1941
(METHODOLOGICAL CHOICES AND GUIDELINES)

Summary

Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941 by Slavko Ježić is a survey of literature systematized on the premises of philological documentarism within the 19th century historicist concept and as such it is a needed and welcome contribution to the literary-historical tradition of the national literature, because it included »the survey of all literary facts from Croatian history« (S. P. Novak). After all, as it is perfectly clear and legible from the initial title of Ježić's work, that was the author's intention. The first, working title, as it can be read from the autograph's fascimile, was *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti* (*Survey of Croatian Literature in the Context of National History*), which clearly shows several crucial factors. Firstly, Ježić attributed his work as a survey, not history, putting an emphasis on national history. To be honest, he remained com-

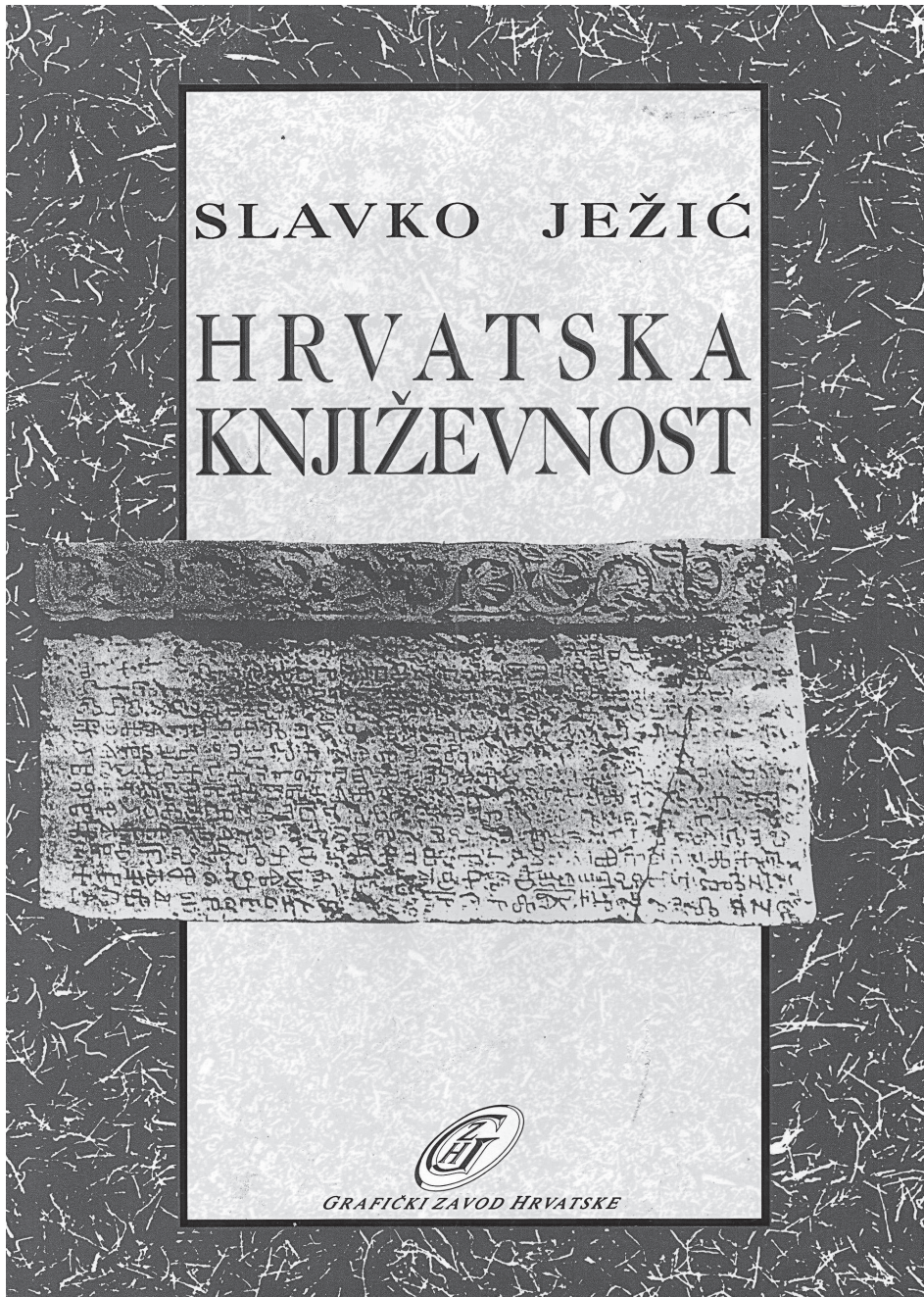
pletely true to that initial premise. Even just a glance at *Croatian Literature* discloses that the beginning of each chapter and section is dedicated to national history, which is presented in detail, meticulously and based on documents. Cultural history is represented more modestly, factually, so even in considerations about the Revival, that crucial time period in Croatian cultural and literary history, the political and social dimension prevails. It is obvious that Ježić considers literary production, literature, to be a reflex of historical and political situations, so it probably would not be an overstatement to say that his *Croatian Literature* is only a historical and cultural identity complement to the understanding of Croatian national entity.

Key words: Croatian literary historiography, Slavko Ježić

Sl. 2.: Slavko Ježić u svojoj radnoj sobi u Zagrebu

Sl. 3.: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas 1100 – 1941*
(2. izd.: Zagreb, 1993.)

Zaneta Vidas Sambunjak

Srednji vijek i renesansa u
*Hrvatskoj književnosti od početka
do danas: 1100 – 1941* Slavka Ježića

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Ježić, S.

Prve povijesti književnosti nisu jasno odvojene od opće nacionalne povijesti. Razvile su se iz biografskih zbornika vladarskih kuća i kronika koji su opisivali svečane događaje kao što su krunidbe, bitke, kraljevske ženidbe i slično. Na taj su način nacionalne povijesti postale kronikama događaja. Rane povijesti književnosti povijesti su kraljevskih kuća proširene na djelatnost obrazovanih pisaca, bilježnika, svećenika ili znanstvenika koji su djelovali na dvorovima. Takve rane povijesti nacionalnih književnosti u pravilu se bave počecima nacionalnog života do kasnog srednjeg vijeka. Bili su to nizovi knezova, biskupa, kraljeva ili papa, popisi značajnih redovnika i građana, svetačke legende i sl. Ta djela postajala su osloncem kolektivne samosvijesti, polazištem za pisanje nacionalnih povjesnica i povijesti nacionalnih književnosti s kojima je počeo obrat u životu nacija i zanimanje za nacionalno biće. Povijest nacionalne književnosti je pokušaj stvaranja reda i načela pri istraživanju nacionalnog identiteta. Književna povijest postala je tako autobiografija nacije, sređivanje nacionalnog duha i sredstvo ustrojavanja nacionalne svijesti, a istodobno i sredstvo polemike među nacijama, što je jasno vidljivo u *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941* (1944.) Slavka Ježića.¹

Slavko Ježić (1895. – 1969.), književni povjesničar, prozaist i prevoditelj napisao je djelo *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100. – 1941.* (1944.), povijesno kritički pregled hrvatske književnosti koji se smatra prvom cjelokupno koncipiranom sintezom hrvatske književnosti.² Ježićeva po-

¹ Ivan Pederin, »Povijest i književna povijest kao autobiografija nacije«, *Encyklopaedia moderna*, XVI., br. 46, str. 101–105; 1996.

² Dubravko Jelčić, »Ježić, Slavko«, *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 2. Gl – Ma, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 219 – 220, ovdje str. 220; Zagreb, 2009.

vijest književnosti tiskana je 1944., a godinu nakon toga preostala naklada je uništena, jer je knjiga proglašena politički nepodobnom.³

Pogledat ćemo najprije književno-povijesno djelo *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941* (1944.) prema kriterijima prosuđivanja povijesti književnosti, odnosno zahtjevima koje je književnoj povijesti postavio već Felix Vodička četrdesetih godina prošlog stoljeća, ali i kriteriju koji je postavio književni povjesničar Antun Barac godine 1929. Ovi se kriteriji zajedno mogu smatrati solidnim temeljem za procjenu kvalitete neke književne povijesti:

1. Prema kriteriju praćenje kretanja književne strukture i opisa književnih djela sa stajališta imanentnog književnog razvitka,⁴ Ježić se koristi komparativnim pristupom opisujući, na primjer, preklapanja hrvatske i talijanske književnosti te se referira na radove prethodnih hrvatskih književnih povjesničara, iako se kritizira njegova trijadna organizacija gradiva, periodizacijska i pojmovna nedosljednost razvidna u brkanju književnopovijesnih i antropodruštvenih etiketa, kao i prepoznavanje nasljedovanja modela B. Vodnika.⁵
2. Kriterij rekonstrukcija odnosa djela i historijske stvarnosti, pisca i društva,⁶ zadovoljen je namjerom da sveukupnost nacionalne književnosti prikaže u okviru opće nacionalne povijesti. Pri tome je postavio granice identiteta nacionalne književnosti u granice njezina jezika. Događaje iz književnog života Ježić je prikazao kao posljedicu društvenih zbivanja, uspostavljajući kauzalne odnose između književno-povijesnog i antropodruštvenog sustava, čime spada u tradicionalne obrasce hrvatske književnopovijesne prakse.⁷ Iz naslova Ježićeva djela ono hrvatsko upućuje da su Ježiću, uz književne odrednice, jednako važne i društvene, a one su nedvosmisleno donijele ideološka podvaganja.
3. U skladu s kriterijem praćenja promjena književnih vrijednosti i životnost književnih oblika kroz promjenu književnih navika publike (književne norme),⁸ Ježić nastavlja ideju hijerarhijski nadređena me-

³ Ivana Žužul, »Povijest književnosti«, *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3. Ma – R, str. 431 – 435, ovdje str. 432.

⁴ Marijan Šabić, »Prema hipertekstualnoj povijesti nacionalne književnosti«, *Fluminensia*, 14, br. 1., str. 31–44, ovdje str. 32; 2002.

⁵ I. Žužul, »Povijest književnosti«, str. 432–433.

⁶ Šabić, str. 32.

⁷ I. Žužul, »Povijest književnosti«, str. 432–433.

⁸ Šabić, str. 32, 41.

hanizma periodizacije, a slijedi je razvrstavanje korpusa prema stoljećima, čime se podržava zamisao o kontinuitetu kulturnog identiteta zajednice.⁹

4. Prema Antunu Barcu književni povjesničar u prvom redu treba ići za tim da pruži što točnije i iscrpnije informacije o književnom životu, piscima, tekstovima, publici i širenju ideja, te da proučava književno djelo sa socijalnog aspekta te u nacionalnom, europskom i svjetskom kontekstu. Barac je nastojao pokazati da jedan autor metodološki ni sadržajno nikako ne može izraziti totalitet nacionalne književne povijesti. A. Barac inzistirao je na multiaspektualnosti i interdisciplinarnosti proučavanja književnih djela, odbacivao je svaku metodološku jednoobraznost, anticipirajući stav postmoderne kritičke svijesti po kojem se u humanističkim disciplinama gube granice općeg i pojedinačnog, jer se svakom pojedincu priznaje pravo da pridonese općem omjeravanjem vlastite spoznaje o tuđu.¹⁰ Nadalje, prema Barcu, književni povjesničar može izabrati aspekt i spoznajne aparate, ali će mu svaka spoznajna sinteza biti upravljena vlastitim važnosnim kriterijem određenim doživljajem i procjenom pojedinog ili skupine književnih tekstova na osnovi kojih uspostavlja hijerarhiju aspekata po relevantnosti za pojedini književni tekst.¹¹ U nastavku rada analizirat će se i propitivati ovaj kriterij odnosa općeg i pojedinačnog, jer je Ježić svoju koncepciju povijesti književnosti prožeo idejom formiranja specifičnog hrvatskog identiteta, ali i Ježićev važnosni kriterij, s ciljem da se detaljnije prouči na koji način Ježić aktivno sudjeluje u oblikovanju nacionalnog identiteta, jer je takvo poticanje nacionalnog entuzijazma uobičajeno gotovo za sve hrvatske povijesti književnosti.¹²

Bez sumnje se može tvrditi da Ježićevo djelo, iako povijest književnosti, spada u tradiciju s domoljubnim i rodoljubnim odrednicama. Kad je to tako, treba provjeriti kakav je odnos nacije, nacionalizma i književnosti i koju ulogu Ježićevo djelo pri tome igra, budući da je 1945. proglašeno politički nepodobnim.

Prof. Ivan Pederin smatra da se iz Fichteovih govora njemačkoj naciji (*Reden an die deutsche Nation*) uočava da je zapadni tip nacionalizma oslobođen na merkantilizam, dok je srednjoeuropski nacionalizam obilježen fiziokratskom tradicijom i poljodjelstvom. Tako se srednjoeuropski nacionalizam

⁹ I. Žužul, »Povijest književnosti«, str. 432.

¹⁰ Šabić, str. 37.

¹¹ Isto, str. 32.

¹² I. Žužul, »Povijest književnosti«, str. 432.

oslanja na spjev Albrechta Halera *Die Alpen* i na romane Jeremias Gothelfa (Alberta Bitziosa) *Uli der Knecht* i *Uli der Pächter*. Oba pisca bili su Švicarci, ali njihova djela snažno su djelovala u njemačkom nacionalizmu na razvitak njemačke seoske pripovjetke (*Dorferzählung*) i na kasniji zavičajni roman (*Heimatroman*) koji je postao pretečom nacionalsocijalizma. U teoriji njemačkog Sturm und Dranga i romantizma nacija nastaje iz prirode i povijesnog razvitka, a tako i jezik kao oznaka nacije. U Herderovoj misli nacija i njezin duh (*Volkgeist*) proizvod je podneblja i povijesnog razvitka. Romantizam je ovom pojmu nacije pridodao još pseudoreligiozni zanos i uvjerenje da je nacija zajednica i zajedništvo. Njemački romantičar Novalis u eseju *Die Christenheit oder Europa* nagovještuje buduće ideološke poglavare država nalik na totalitarne države koje će paliti odnosno zabranjivati knjige. Njemački romantički filozof Friedrich Schleiermacher povezo je kršćanstvo i politiku, pa je na taj način religija postala čimbenikom velike važnosti u suvremenom nacionalizmu i totalitarizmu. Sve gore rečeno može se u raznim oblicima pokazati u Ježićevoj povijesti hrvatske književnosti, ali zaključak važnosti religije u nacionalizmu, potiče na daljnje razmišljanje o Ježićevoj povijesti hrvatske književnosti, jer vraća na pojmove specifično, pojedinačno i opće, univerzalno, koje sam naslov povijesti hrvatske književnosti nastale 1944. implicira sam po sebi, ali na što upućuje i samo zabranjivanje naklade te književne povijesti, a i jedan je od kriterija procjenjivanja vrijednosti književne povijesti.¹³

Ježić naglašava da se hrvatski identitet povezuje s kršćanstvom.¹⁴ A kako je svaki pojam kao takav u odnosu na neki drugi – onda to isto vrijedi i za binarnu opoziciju između dva oblika identiteta, kršćanskoga i islamskoga na primjer, kojeg spominje sam Ježić, ali ga ne promatra u cijelosti. Postavlja se pitanje koja je uloga u njihovu korištenju za definiranje određene vrste nacionalnog identiteta. Uspostavljanje nečijeg kršćanskog identiteta postavlja se u odnosu na neki drugi religiozni identitet. Ali isticanje nečijeg religioznog identiteta potrebno je samo kad je taj status ugrožen od strane nekog drugog religioznog identiteta, pa je tako izazvani identitet u položaju da se brani, kao da ne postoji, a ne da se stvara, da ga se pobija, a ne izgrađuje. Time se onda negira i identitet nacije, negirajući se samim činom naglašavanja tvrdnje, jer ako je identitet nesumnjiv, onda ga ne treba niti braniti, niti u ime identiteta nacije napadati. Tlačitelj gubi svoje samopouzdanje, jer napada i pokazuje svoju slabost i nesigurnost,

¹³ I. Pederin, »Povijest i književna povijest kao autobiografija nacije«, str. 103.

¹⁴ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100. – 1941*, A. Velzek, Zagreb, 1944., str. 35: »A borba se vodila fanatičnom žestinom orientalnih pravovjernih protiv kršćanskih nevjernih i nevjerojatnom okrutnošću. Na crkvenim saborima u Rimu i Lateranu dizali su biskupi medruški i splitski uzalud svoj glas, da upozore Zapad na tužno stanje kršćana u Hrvatskoj«.

jednako kao i potlačeni koji se brani i time dovodi u pitanje svoje postojanje odnosno ukazuje na sumnju u njega. Što dovodi do zaključka da su napad na religiju i obrana iste nesiguran kriterij za izgradnju nacionalnog identiteta. Najprije, nacionalizam se bori na terenu koji su već zacrtali njegovi antagonisti. Ako je Ježić vodio neku vrstu opozicijske politike, onda se kretao pod znakom ironije, jer je sigurno znao kako neizostavno reagira na društvenu situaciju koju su stvorili njegovi antagonisti. Jasno je da u Ježićevoj povijesti književnosti nema izražavanja poetske ljutnje prema vladajućem poretku koja bi se odnosila na ugnjetavanje nečijeg društvenog identiteta, ali su birani književni tekstovi u kojima se naglašava poetska borba s ugnjetavačkim poretkom. Nadalje, nacionalizam se odnosi na samoostvarenje nekog naroda. Taj narod mora imati vrlo određene potrebe i želje, a po uzoru na autonomnu ljudsku osobnost. Problem nije toliko u razlikovanju potreba i želja ovog naroda – na primjer u utvrđivanju toga koje od tih želja i potreba nagovješćuju poželjnu budućnost, a koje su samo refleksi represivne sadašnjosti, već u samoj činjenici da su te želje potisnute.¹⁵ Slično tvrdi Ivan Pederin kad kaže da je nacija skupna osobnost slična osobnosti pojedinca, a prema Pederinu i jedno i drugo potječe iz *Biblije*. Tako je nacija postala u Europi niz ljudi ili segment nekadašnjeg *puka Božjega (populus Dei)* po tome što je taj niz ljudi prebivao na segmentu zemlje kojim je upravljao neki knez po milosti Božjoj i svećenstvo. Jasno je da Ježić piše o potisnutoj potrebi i želji hrvatskoga naroda za samoostvarenjem, pa bi se pri Ježićevom opisu srednjovjekovne književnosti i opisa problematičnih odnosa knezova, svećenstva i ljudi na segmentu zemlje odabranom kao hrvatski segment moglo govoriti da pokušava održati i prenositi nacionalnu svijest implicitno ističući da je teritorijalni, jezični i narodnosni integritet Hrvata tijekom njihove prošlosti i sadašnjosti bio ugrožen od raznih političkih čimbenika i vojnih sila.¹⁶

Nacija doista doživljava potrebe koje su potisnute i koje zahtijevaju ostvarenje; samo, moguće je da je jedan učinak takve represije taj što naciju čini radikalno nesigurnom po pitanju kakve su zapravo njezine potrebe. Vrlo represivni uvjeti zbog kojih nacija ima potrebu za slobodnim izražavanjem također ju čine djelomično nesigurnom po pitanju tko je ona sama po sebi. Ako subjekti imaju potrebe, tada već znamo koja barem jedna od tih potreba mora biti, naime, potreba da znamo koje su potrebe. Nacionalizam za ovu točku pretpostavlja da je subjekt nekako intuitivno svjestan samoga sebe; privilegirajući koncept samoostvarenja, uzdiže odnos subjekt-objekt nad onog

¹⁵ Terry Eagleton, »Nationalism: Irony and commitment«, u: Terry Eagleton, Fredric Jameson, Edward W. Said, *Nationalism, Colonialism, and Literature*, A Field Day Company Book, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1990., str. 23 – 42.

¹⁶ I. Pederin, »Povijest i književna povijest kao autobiografija nacije«, str. 103.

subjekt-subjekt, dok su izražavanje i formuliranje potreba uvijek dijaloška stvar i čini se da se potrebe i želje uvijek u nekom smislu dobivaju natrag od »Drugoga«. ¹⁷ Zato se postavlja pitanje je li Ježić dok je posebno zaokupljen očuvanjem i obranom hrvatskog jezika, poticanjem privrženosti zavičajnoj slavi, nacionalnoj prošlosti, potičući državotvornu ideju, jezik i vjeru kao ishodište identiteta uopće svjestan toga da je takav identitet jednako konstrukcija tlačitelja koliko i »autentični« osjećaj samoga hrvatskog naroda, odnosno samog Ježića kao autora, onoga koji zapravo vodi kroz svijet stvoren tekstem, i, kad je o književno povijesnom tekstu riječ, njegova tvorca i onoga koji stvara zakone u tom tekstu.

Jasno je da je pokušaj zaobilaženja specifičnosti nečijeg identiteta u ime slobode uvijek pogibeljan i da je neophodno ukidanje represije općenito. Ako ćemo u Ježićevoj povijesti hrvatske književnosti gledati politiku, a što možemo, jer je proglašena politički nepodobnom, onda se razlikuju emancipatorska politika, ona Ježićeva i radikalna politika, ona koja je zabranila Ježićevu knjigu. Ako emancipatorska politika traži od radikalne politike da propiše što se mora učiniti da bi se u ovom slučaju hrvatski narod emancipirao, ova to može učiniti, ali ne može propisati sadržaj onoga što će se nakon toga živjeti, to ovisi o osjećaju samoostvarenja i slobode naroda koji se želi emancipirati. Svaka emancipatorska politika tada mora započeti sa specifičnostima, što Ježić i čini pokušavajući odrediti specifičnosti hrvatskog naroda, jezika, književnosti i kulture u odnosu na Slavene, Talijane, Austrijance i sl. jer sloboda o kojoj je riječ je jednostavno sloboda koju uživaju određene druge skupine da odrede svoj identitet kako žele, što je očito i Ježićev cilj. Tako Ježić na prvom mjestu u stvari zagovara politiku različitosti ili specifičnosti koja je u konačnici uzrok istovjetnosti sa svim ostalim skupinama i koja je uzrok univerzalnog identiteta, odnosno prava skupine koja je žrtva da u svojoj posebnosti bude ravnopravna s drugima što se tiče samoodređenja. Univerzalno pravo svih je da budu slobodni, zajednička bit ili identitet svih ljudskih subjekata je da budu autonomni. Jedina točka uživanja takve univerzalne jednakosti je otkrivanje i življenje vlastite posebne razlike. Bit cijelog procesa nije univerzalna istina, pravo i identitet, već konkretna posebnost. Samo što takva posebnost ne bi bila primjetna, a da ne prolazi kroz filter jednakosti. ¹⁸ Znači da bi se moglo diferencirati, netko mora ujednačavati. Jedno ne isključuje drugo. Jer da Ježić nije imao primjer za ujednačavanja hrvatstva, na primjer pod slavenstvo i sl., ne bi mogao uočiti razlike hrvatstva u odnosu na spomenuti segment. Primjer za to iz Ježićeve povijesti hrvatske književnosti

¹⁷ Eagleton, str. 23–42.

¹⁸ Isto, str. 23–42

je Bašćanska ploča, za koju on, pozivajući se na starije izvore, kaže da je napisana hrvatskim jezikom i da ima osobine čakavskog dijalekta,¹⁹ iako se zna da je temeljni sloj jezika Bašćanske ploče staroslavenski.²⁰

Stoga je najsterilniji oblik nacionalizma onaj koji samo uzdiže danu (postojeću) posebnost prema onoj univerzalnoj, umjesto da prihvati i univerzalno i posebno, jer, rekli smo, jedno uključuje drugo, odnosno jedno ne isključuje drugo. Do oslobađanja posebnosti ne može se doći zaobilaznjem univerzalnog i ignoriranjem vrijednosti koje univerzalno daje posebnom i obrnuto. Ježić kao dio političke oporbe koji je želio razviti vlastiti diskurs o mjestu, nasljeđu, potrebama Hrvata i sl., sad oponaša kulturne oblike svojih protivnika. Na primjeru Bašćanske ploče zbog hrvatske kulture oduzima od slavenske kulture; da to nije učinio, činilo bi mu se da je njegova povijest hrvatske književnosti nepotpuna, okrnjena. Ipak su domoljubne i rodoljubne odrednice Ježićeve povijesti hrvatske književnosti dio pozitivne kulture koja je omogućila političku emancipaciju Hrvata iako se na mjestima može propitivati način na koji je to učinjeno. Potlačenim skupinama je zajednička samo činjenica da su ugnjetavane. Njihov je kolektivni identitet u tom smislu negativan, definiran antagonizmom prema nekom političkom poretku, a ne zajedničkim pozitivnim karakteristikama. Međutim, taj negativni kolektivni identitet potlačenosti dužan je s vremenom stvoriti određenu pozitivnu kulturu, bez koje je politička emancipacija vjerojatno nemoguća. Nitko ne može trajno živjeti bez osjećaja sebe ili se osloboditi ropstva bez snažne svijesti o tome tko je. Bez takve samosvijesti čovjek ne bi ni znao što mu nedostaje; a subjekt koji sebe smatra potpunim ne osjeća potrebu za pobunom. U tom smislu, »negativnost« potlačenog naroda – njegov osjećaj za sebe kao nepripadajućeg ili iscrpljenog prilagođavanjem – već implicira pozitivniji stil bivanja. Pravi trijumf otuđenja bio bi ne znati da je netko uopće otuđen. No budući da se bilo koji takav pozitivan identitet razvija unutar ugnjetavačkih uvjeta, dijelom i kao kompenzacija, uvijek će biti u određenoj mjeri u odnosu sa svojim antagonistima. Sljedeći korak naroda, nacije koji politički započinju, u svojoj specifičnosti, su određene potrebe i želje. No, potreba i želja su također ono što ih otvara prema nekoj široj društvenoj dimenziji, jer potrebe i želje stvaraju u odnosu na tu širu društvenu dimenziju, a ono što se postavlja unutar ove dimenzije jest pitanje koji bi opći uvjeti bili potrebni da bi se ispunile te posebne potrebe i želje.²¹ Ježić u svojoj povijesti hrvatske

¹⁹ Ježić, str. 13: »Taj kameni natpis, napisan hrvatskim jezikom i glagoljskim pismenima, najstariji je hrvatski jezični spomenik, poznat pod imenom Bašćanska ploča«.

²⁰ Stjepan Damjanović, »Jezik Bašćanske ploče«, *Fluminensia*, Vol. 2 / No. 1–2, str. 71–77; 1990.

²¹ Eagleton, str. 23–42.

književnosti naslovom njezina drugog poglavlja »Stvaranje nezavisne hrvatske države u srednjem vijeku«, ali i na drugim mjestima kao u opisu poraza na Krbavskom polju,²² implicira da je to sloboda izbora određivanja Hrvata kao nezavisne zajednice ljudi istoga jezika, povijesti, (prolivena) krvi i vjere.

No, te potrebe i želje više nisu proizašle iz same srži svakog pojedinca jednog naroda, nacije, jer nema sumnja da nitko ne želi ratove i prolijevanje krvi pa je jasno da su ovako iskazane potrebe transformirane diskursom drugoga, tlačitelja, onoga koji prolijeva krv i ratuje i sl. jer i tlačitelj i krvnik ima svoje želje i potrebe. Sad postaje shvatljivo da dugoročno nijedna želja (ni tlačitelja ni potlačenoga) nije ostvariva bez ispunjenja želja svih uključenih u proces. To bi pretpostavljalo jednostavnost, cjelovitost, jedinstvo. Svaka strana može iskusiti snagu specifičnih želja, potreba i zahtjeva, na primjer, da bi se oslobodilo nesnosnog ugnjetavanja, ali i općenitu istinu da jedan takav zahtjev, ma koliko ispravan i hitan, u konačnici ne može dovesti do političke budućnosti u kojoj će svi biti zadovoljni.²³

Jasno je onda da je Ježić svojom poviješću hrvatske književnosti implicitno zahtijevao nekakvu transformativnu politiku. Njegova je pretpostavka očito bila da je to moguće, jer je sam smatrao da je hrvatski narod, nacija, suđeci bar po načinu na koji je Ježić predstavio hrvatsku književnost, jezik, kulturu i povijest, odlučan, samopouzdan dionik koji bi mogao polučiti uspjeh, no postavlja se pitanje je li takvo samopouzdanje uistinu bilo moguće u vrijeme kad je nastala njegova povijest književnosti ili je to bila samo njegova samopouzdanost kao Hrvata i je li sam Ježić idealni revolucionar koji razbija nametnuti politički identitet, koji ima osjećaj vlastitih moći i kapaciteta, svijesti o sebi kao dioniku koji izvodi iz rutine društvenog života ili su to Hrvati.

Uzimajući u obzir kriterije za vrednovanje povijesti književnosti otprilike u vrijeme nastanka Ježićeve povijesti književnosti u kojima ima i naznaka postmoderne kritičke svijesti u odnosu na opće i pojedinačno, odnosno specifično i univerzalno, ali i Ježićeve važnosne kriterije koji su se dali iščitati iz njegova prikaza srednjovjekovne i renesansne književnosti, možemo zaključno tvrditi da je Ježić pisac povijesti književnosti koji je brižljivo pazio na dojam koji će njegovo djelo proizvesti i na učvršćivanje nacionalne svijesti kod domaćih ljudi. Možemo reći da je u duhu Hofmannsthala htio prikazati hrvatsku književnost kao sažeti pojavni oblik postojanja hrvatske nacije,

²² Ježić, str. 19: »Dojam poraza na Krbavskom polju bio je na suvremenike strahovit. U blizini razbojišta, u Novom, piše u to doba brevijar hrvatski pop glagoljaš Martinac, pa je na svom brevijaru napisao uz ostalo i ove riječi: »Tagda že padoše krēpci vitezi i boriteli slavni v premoženii ih veri radi Hristovi...«.

²³ Eagleton, str. 23 – 42.

hrvatsku književnost kao izraz hrvatske nacije, počelo hrvatske nacionalne politike i načelo po kojem bi se ta politika trebala voditi, pa možemo reći i da je jedan od njezinih tvoraca,²⁴ unatoč tome što se s time neki ne bi složili, jer pojam 'nacionalna književnost' obilježavaju kao anakronizam, razmišljajući da je prije nacija proizišla iz književnosti nego obratno.²⁵ No, kao prva sinteza hrvatske književnosti slobodno se može zaključiti da je postala ugaoni kamen države i državne ideologije, pa je kao takva ova književna povijest imala prvorazrednu političku i državotvornu funkciju, jer je igrala ulogu u integraciji skupina čitatelja i društvenih razreda, a posebno zato što je nastala u vrijeme izrazitih političkih tenzija.²⁶

Literatura

- Stjepan Damjanović, »Jezik Bašćanske ploče«, *Fluminensia*, Vol. 2 / No. 1–2, str. 71–77; 1990.
- Terry Eagleton, »Nationalism: Irony and commitment« u: Terry Eagleton, Fredric Jameson, Edward W. Said, *Nationalism, Colonialism, and Literature*, A Field Day Company Book, University of Minnesota Press, Minneapolis, London, 1990., str. 23–42.
- Dubravko Jelčić, »Ježić, Slavko«, *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 2. Gl – Ma, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, str. 219–220; Zagreb, 2009.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, A. Velzek, Zagreb, 1944.
- Ivan Pederin, »Povijest i književna povijest kao autobiografija nacije«, *Encyklopaedia moderna*, god. XVI., br. 46, str. 101–105; 1996.
- Ivan Pederin, »Književnost i politika«, *Obnovljeni život*, (51), 3, str. 201 – 216; 1996.
- Marijan Šabić, »Prema hipertekstualnoj povijesti nacionalne književnosti«, *Fluminensia*, 14, br. 1, str. 31–44; 2002.
- Ivana Žužul, »Povijest književnosti«, *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3. Ma – R, str. 431 – 435.

²⁴ I. Pederin, »Književnost i politika«, *Obnovljeni život*, (51), 3, str. 201–216, ovdje str. 215–216; 1996.

²⁵ Šabić, str. 35.

²⁶ I. Pederin, »Književnost i politika«, str. 215.

SREDNJI VIJEK I RENESANSA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
OD POČETKA DO DANAS: 1100 – 1941 SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U ovom se radu pokušava dati odgovor na pitanje je li Slavko Ježić (1895. – 1969.), književni povjesničar i kritičar, uočava i kako gleda na ideju općeg i pojedinačnog u srednjovjekovnoj i renesansnoj hrvatskoj književnosti i kulturi u svom djelu *Hrvatska književnost od početka do danas 1100 – 1941* (1944): kao proces koji se temelji na suradnji ili konkurenciji, na solidarnosti ili suparništvu i koji je kratkoročni i/ili dugoročni utjecaj tih pojmova u njegovom djelu.

Ključne riječi: Slavko Ježić, hrvatska srednjovjekovna književnost, hrvatska renesansna književnost

THE MIDDLE AGES AND RENAISSANCE IN SLAVKO JEŽIĆ'S CROATIAN
LITERATURE FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT: 1100 – 1941

Summary

This paper will try to answer the question of whether Slavko Ježić (1895 – 1969), a literary historian and critic, notices and how he views the idea of the general and the individual in medieval and renaissance Croatian literature and culture in his work *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941* (1944): as a process based on cooperation or competition, on solidarity or rivalry and which is the short-term and /or long-term impact of these concepts in his work.

Key words: Slavko Ježić, Croatian literary historiography

Mislav Ježić

Povijesti francuske i hrvatske književnosti Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Ježić, S.

Uvod

Slavko Ježić (Dubrava, 1895. – Zagreb (Stubičke Toplice), 1969.) bio je kroatist, slavist i romanist, povjesničar književnosti hrvatske i francuske, tekstolog – priređivač kritičkih izdanja djela niza hrvatskih pisaca, antologičar svjetske, francuske i hrvatske poezije, prevoditelj s desetak jezika, pisac romana i pripovijedaka i pjesnik.

Napisao je prvu povijest francuske književnosti u nas *Francuska književnost do kraja klasičnoga doba (842. – 1715.)*,¹ no nije uspio dovršiti drugi njezin dio od klasičnoga doba do XX. stoljeća, kako je planirao, ili zbog drugih obveza, ili zato što nije bilo interesa u nakladnika. Svakako, bio je naveo u knjizi da je taj drugi dio *Novija francuska književnost (XVIII. – XX. stoljeće)* u pripremi (str. III).

Za hrvatsku je znanost Slavko Ježić najznatniji po tome što je napisao prvu cjelovitu povijest hrvatske književnosti *Hrvatska književnost od početka do danas (1100. – 1941.)*,² kojoj je izvorno naslov trebao biti *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*, ali je promijenjen, možda po savjetu nakladnika.

Usprkos znanstvenim i stručnim odlikama, obje su povijesti književnosti Slavka Ježića bile uvelike prešućivane od mnogih kroatista, pa i romanista, posebno u vrijeme Druge Jugoslavije. To ne znači da se u njihovim djelima ne mogu naći mnogi neoznačeni sadržaji, pa i odlomci, crpljeni iz njegovih djela, ne znači, dakle, da ih barem neki nisu pažljivo čitali. No znači, uz ostalo, da je »nesreća« da je hrvatska književnost njegova objavljena 1944.,

¹ Zagreb: Tisak i naklada tiskare »Merkantile« Gj. Jurtiša i drugovi, 1928.

² Zagreb: Naklada A. Velzek, 1944.

a da je po završetku rata zbog toga velik dio naklade bio uništen, obilježila auktora kao politički nepodobna, a u totalitarnim i srodnim poredcima, kakav je bio i poredak u komunističkoj Jugoslaviji, slabiji ljudi izbjegavaju doticaj s nepodobnima da se ne bi politička stigma prešla i na njih.

Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842. – 1715.)

Slavko Ježić objavio je 1928. knjigu *Francuska književnost do kraja klasičnog doba* (842. – 1715.). Iz »Predgovora« saznajemo da mu je uzela tri godine rada i dvije godine čekanja na izdanje. »Izgleda upravo čudno, kako da ni kod Hrvata ni kod Srba ni kod Slovenaca nema do danas još takva djela« (tj. priručnika za francusku književnost). »Nije mi bila namjera pisati popularno djelo. Ovakav priručnik trebaju u prvom redu studenti, profesori i uopće intelektualci, koji traže u njemu solidnu informaciju i pouzdanog vodiča... Djelo je pisano stručno i, razumije se, s upotrebom stručne literature, ali se ta navodi uvijek pred poglavljem, kako je to običaj po čitavome svijetu, a ne da se svaki pojedini podatak potkrepljuje citatima ispod retka, kako se radi samo u djelima direktno istraživačkim i namijenjenima uskom krugu stručnjaka... Meni je bila živa težnja da, makar i što sumarnije, ocrtam kulturnu pozadinu i okarakteriziram *milieu*, u kojem su pisci živjeli i u kojem su njihova djela nastajala, da tako književne pojave dobiju svoje pravo značenje, a pisci i djela da dobiju reljefa i plastičnosti... Ovaj genetičko-evolutivni momenat, bez kojega se, držim, ne može dati pravo shvaćanje literarnih pojava, ja sam pomno držao u vidu, i nadam se, da će i poznavacima francuske književnosti gdjejoja pojava doći tako u jasnije svijetlo i u življu vezu s ostalim književnim pojavama, nego što je to redovno u priručnicima za literaturu« (str. VII–VIII)

Što to znači?

To znači da Slavko Ježić počinje knjigu općom bibliografijom najznanije literature o francuskoj književnosti (povijesti književnosti, filologiji pomoćne struke, monografije i studije, časopisi, kritička izdanja tekstova), a poslije će posebna poglavlja počinjati specifičnom bibliografijom za njih. Potom govori o genezi francuskoga naroda i jezika, počinje s osnovnom kronologijom vladara, a zatim daje glavne podatke o povijesti od početaka u antici do kraja vladanja Luja XIV., a na kraju daje osnovne podatke o povijesti i raširenosti francuskoga jezika. Veliki dijelovi knjige prikazuju potom srednji vijek (str. 23–130), renesansu (131–231) i klasično doba, tj. XVII. st. (235–390), a tomu je dodano kazalo imena. Da je napisao i drugi dio povijesti

francuske književnosti, knjiga bi, iako je pisana iznimno obavijesno i sažeto, obuhvaćala jamačno znatno preko 800 stranica!

Vojmir Vinja u vrlo lijepu prikazu francuske srednjovjekovne književnosti do stogodišnjega rata u *Povijesti svjetske književnosti* navodi riječi Bertranda de Bar-sur-Aube u prijevodu: »Samo su tri *gestae* u moćnoj Francuskoj. / Ona o kralju francuskome je najodličnija. / Druga koja dolazi za njom, zavređuje da to kažem, / govori o Doonu bijele brade. / Treća *gesta* koju svi cijene / govori o ponositu junaku Garinu de Monglane«.³ A Slavko Ježić (1928., str. 28) navodi iste stihove u izvorniku (bez prijevoda):

*N'ont que trois gestes en France la garnie:
Du roi de France est la plus signorie.
Et l'autre après bien est droiz que gel die,
Est le Doon a la barbe florie...
La tierce geste qui molt fist a proiser
Fu de Garin de Monglane le fier.*

Tumačeći junačku poeziju, *chansons de geste*, navodi dvije hipoteze o njenu postanku. Stariju je postavio Gaston Paris. Po njoj je nastala od pučkih lirskih pjesama koje bi vojnici, aedi i žongleri (*joglers, jogledors*) postupno pretvarali u epske narativne pjesme. Mlađu su razvili Philipp August Becker i Joseph Bédier. Po njoj ne bi bilo »Pjesme o Rolandu« (*Chanson de Roland* iz »Geste o franačkome kralju«) ili »Pjesme o Vilimu« (*Chanson de Guillaume* iz »Garinove geste«) da nisu redovnici na putu u hodočastilište sv. Jakova od Compostele htjeli žonglerskim pjesmama zabaviti i privući hodočasnike u samostan u Gelloneu s grobom sv. Vilima u Provansi i na »grob Rolandov« u katedrali u Blaye u Girondei. Ježić smatra da će ova hipoteza vjerojatno još morati pretrpjeti korektura, ali da je unesla stvarno raspravljanje i jasnoću pogleda. Time uvodi kvalificirane čitatelje u otvorene znanstvene rasprave o neriješenim pitanjima, a cijeni u znanosti konkretnost i jasnoću (str. 29–31).

Kada se govori o romanu koji se javlja oko polovice XII. stoljeća, Slavko Ježić prvo tumači izraz i pojam romana: od priloga *romanice* »romanskim jezikom« (pisan sastav), a takva nisu bila učena djela nego pripovjedna; u početku pripovijetke u stihovima, kasnije u prozi (prozna su sprva bila *conte, histoire, chronique*); zamjena oblika *romanz* s nominativom stvorila je akuzativ *romant* od kojega imamo *romantique* i *romantisme*; kasnije kraće: *roman* (str. 41). Vojmir Vinja govori o pridjevu koji označuje pučki govor, a zatim s vrijedošću imenice svaki književni sastav na narodnome govoru dok

³ Vinja, Vojmir: »Srednji vijek«, u: *Francuska književnost*, Povijest svjetske književnosti (sv. 3), Zagreb: SN Liber – Mladost, 1982., str. 13.

se ne suzi na značenje književne vrste (str. 19). Obojica prenose iste spoznaje romanistike, ali za različito čitalaštvo: Ježić piše filološki precizno za studente i profesore, a Vinja znalački, ali popularno za širu kulturnu publiku.

Potom Slavko Ježić navodi izvore tzv. britanskog gradiva za romane bretonskoga cikla: to su spisi biskupa Galfrida (Gaufrey) de Monmout-ha (+1154.): *Prophetia Merlini* (već *Historia Britonum* iz IX. st. pripisana Nenniju govori o Merlinu), *Vita Merlini* te *Historia regum Britanniae*, djelo »koje ide za tim, da u Artusu stvori pendant Karlu Velikome«. Potom tumači tu tvrdnju razrađujući kako Artus ima poput Karla svoje paladine koji se skupljaju oko okrugog stola. Kada spominje pjesnika Wace-a, koji se nadovezuje na Galfrida, te Waceov *Roman de Brut*, tumači: »Bruto je nećak Enejin i utemeljitelj Britanije...« Isto se tako trudi sažeto, ali sadržajno objasniti pojam i simboliku Grala u legendi o svetome Gralu koji dvostruko povezuje Isusa i Josipa iz Arimateje (posuda iz keltskoga mita pritom postaje kalež krvi Isusove, a on poslije spašava Josipa iz tamnice), a zatim povezuje Merlina i Parcivala (str. 42–43). Svugdje se osjeća želja da se preciznim podacima povežu činjenice u preciznu genetičko-evolutivnu sliku.

Tako i kada govori o antičkome ciklu romana poput *Roman de Troie* (Benoit de Sainte-Maure, oko 1165.), *Roman d'Énéas* (možda također njegov), i *Roman de Thèbes*, ističe da im izvor nisu Homer ni grčki tragici (*graecum est, non legitur*), nego Dares Phrygius (*Historia de excidio Troiae*) i Dictys Cretensis (*Ephemeris belli Troiani*), krparije iz IV. i V. stoljeća, te rimski pjesnici Vergilij i Statij (str. 48–49). I za *Roman d'Alexandre* (Alberic de Besançon / Pisançon, a poslije Alexandre de Bernay, Eustache i Lambert li Tors, krajem XII. st.) ističe da mu je izvor bio Pseudokalisten (tobožnji pratilac Aleksandrov) prema izvratku *Epitome Iulii Valerii* (IX. st.) i *Alexandri Magni iter ad paradisum* (IV. st.), a ne raniji grčki i rimski pisci. Kada govori o najdražesnijem orijentalome romanu »cantefable« *Aucassin et Nicolette* (oko 1200.), govori kratko, ali razgovijetno o njegovoj nehistoričnosti i o orijentalome izvoru jer će Aucassin biti Al-Kâsim (str. 51). To utvrđivanje izvora jednako je nužno za filološki pristup tekstovima kakvu auktor želi poučiti studente, kao i za kulturnopovijesno razumijevanje književnosti do kojega mu je stalo.

Osim toga, Ježić daje sažeto i osnovne podatke o utjecaju francuskih *chansons de geste* i romana na druge europske srednjovjekovne književnosti (talijansku, španjolsku, englesku i osobito njemačku, str. 38–39). Isto će tako uputiti čitaoce u međunarodni utjecaj francuskih srednjovjekovnih romana (npr. str. 46–47).

Zbog propisanoga opsega prinosa u ovome *Zborniku*, neće biti moguće davati više podrobnih primjera, ali nadam se da i ovi kažu više nego samo

uopćeni sudovi o obavijesnosti knjige. Ipak, može se navesti da se i u dijelu o srednjem vijeku obrađuju još i povjesničari, lirska poezija, satirična poezija, alegorična didaktična, religiozna i moralna književnost te razvoj dramske književnosti. U dijelu o renesansi objašnjavaju se pojmovi humanizma, renesanse i reformacije; prikazuju se François Rabelais i drugi pripovjedači, zatim Pierre de Ronsard, Joachim du Bellay i pjesnici Plejade, Montaigne i moralisti te renesansni teatar. U dijelu o klasičnome dobu govori se o utjecaju društva na jezik i književnost, o salonima i o Academie française, zatim o pjesništvu, Françoisu de Malherbe i reformi poezije, o filozofskoj i religioznoj literaturi (o jansenizmu, libertinizmu, kvijetizmu, o Renéu Descartesu, Blaiseu Pascalu, Jacques-Bénigneu Bossuetu i drugima), o svim vrstama romana (sentimentalno-pastoralnome romanu, herojsko-galantnome, pikarskome i satiričnome romanu, građanskome realističnome te psihološkome romanu), zatim vrlo razrađeno o klasičnome teatru, o Pierreu Corneilleu, Molièreu i Jeanu Racineu, s mnogo podataka o izvedbi i o teorijskim raspravama, i napokon o klasičnoj poetici i kritici te o društvenoj i odgojnoj literaturi, a završuje sa sporom potkraj XVII. stoljeća oko veće izvrsnosti starih (antičkih pisaca) koje kao uzor zastupa Nicolas Boileau i mladih (modernih) koje uzdiže Charles Perrault.

Možda o djelu Slavka Ježića nešto može reći i usporedba s kolektivnom poviješću francuske književnosti (Vojmir Vinja, August Kovačec, Mirko Tomasović, Helena Mandić-Pachl, Jere Tarle, Gabrijela Vidan, Melita Wolf, Ingrid Šafranek, Zvonimir Mrkonjić, Gajo Peleš, Jelena Zuppa) u izdanju SN Liber i Mladosti (1982.), koja na 280-ak stranica obrađuje isto razdoblje (do XVIII. stoljeća). Cijeli pregled književnosti u Francuskoj obaseže 745 stranica. Taj pregled pisan nizom ruku uglednih stručnjaka, većinom lijepo i upućeno, teži tomu da bude razumljiv, čitak i jasan širemu krugu kulturnoga čitateljstva. Stoga opuštenijim stilom opisuje pojedina razdoblja ili auktore i čita se lakše od Ježićeve knjige jer ima mnogo manju gustoću podataka u odnosu na okvirna tumačenja. Jednim se dijelom može reći i da ima manje komparatističkoga pristupa i da manje povezuje književne pojave u konkretne »genetičko-evolutivne« veze nego Ježić. Popis literature svodi se na kraju na nešto više od jedne stranice popisa »najčešće korištenih povijesti francuske književnosti« te »poznatih djela koja obuhvaćaju pojedina razdoblja ili povijest jednog žanra«. Iznimno je uvršteno »nekoliko temeljnih studija o nekim književno-teoretskim problemima«. Navedeno je i »više prijevoda na hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski, značajnih djela iz pera stranih, nefrancuskih povjesničara i teoretičara književnosti« (str. 744–745). Za ostalo auktori preporučaju »iscrpnu i sistematiziranu bibliografiju koja prati izdanje prvih dvaju svezaka *Francuske književnosti* čiji je glavni urednik [...]

prof. dr. Branko Džakula« (Sarajevo, Beograd, 1976. i 1978.). U bibliografiji ni u tekstu ne spominje se pedeset i četiri godine ranije objavljena *Francuska književnost* Slavka Ježića. Više nismo u razdoblju kada takve knjige nije bilo »kod Srba ni kod Slovenaca«.

Ako se pak uspoređi *Francuska književnost* Slavka Ježića s *Histoire de la littérature française* Gustava Lanson, koju kao ugledan pregled češće navodi,⁴ a navodi se i u *Francuskoj književnosti* u izdanju SN Liber-Mladost,⁵ Ježić se ne prepušta bujnim osobnim razmišljanjima o pjesnicima i piscima kao Lanson, nego kao pravi filolog, ako treba, rado navodi prosudbe mjerodavnih suvremenika auktora (i to u francuskome izvorniku), koje izvršno ocrtavaju njihovu ulogu i recepciju. Čini se, osim toga, da se Lanson ne poziva na ključna djela njemačke romanistike, a da ih Slavko Ježić navodi uz istaknuta djela francuske romanistike. Tako, naprimjer, Ježić navodi i citira kao tvorca hipoteze o crkvenom i žonglerskome podrijetlu francuskih srednjovjekovnih epova Ph. A. Beckera, a za njim J. Bédiera, dok Lanson Beckera ne spominje, a Bédierove analize, uz nešto otvorenih pitanja, vrlo pohvalno i iscrpno izlaže.

Uopće bi se moglo dodati da Ježićeva knjiga zbog sažimanja velikoga broja podataka glavne tokove razvoja prati razmjerno iscrpnijim opisom i tumačenjem, ali mnogim sporednim pojavama razmjerno šturo samo daje mjesto u cjelini te je njihovo spominjanje gdjekad svedeno na razinu bilježaka koje je teže pratiti. Iako piše stilom otežalim od podataka iz stručne literature, Slavko Ježić promišljenom povezanošću njihovom otvara čitatelju vidike na predaju tekstova i književnu povijest da bi im svaka pojava došla u jasnije svjetlo i u življu vezu s ostalim književnim pojavama, kako sam objašnjava u »Predgovoru«. U tome je velika vrijednost metode u knjizi.

U *Zborniku o Slavku Ježiću* iz 1997. Gabrijela Vidan piše: »Ježićeva *Francuska književnost* povijesno je vrlo zanimljivo djelo, pogotovo ako je primjereno kontekstualizirano, ali ostaje štivo samo za specijaliste [...] ona teško danas može poslužiti kao udžbenik. Razloga ima više, od novih znanstvenih spoznaja, različitih pristupa književnoj analizi, novih ideoloških obrazaca koji nameću drugačija čitanja pa do obvezatne prateće ikonografije i drugih vizualnih i inih podrški koje suvremeni čitatelj očekuje.«⁶ Iako je dio njenih opazaka plod njena živa praćenja novijih spoznaja od kojih neke i

⁴ Paris: Librerie Hachette, 11ème edition revue, 1909. Prvo izd. 1894.

⁵ Navodi se izdanje koje je još preradio i Paul Tuffrau iz 1952.

⁶ Vidan, Gabrijela: »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 143–153, navod sa str. 149.

spominje, a i živa profesorskoga iskustva s novim naraštajima – a ovo manje govori o vrijednosti Ježićeva djela nego o naobrazbi i radinosti mladih naraštaja i o novim ideološkim obrascima – ipak je neshvatljivo da knjižnica za romanistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu nema prvu hrvatsku, i ujedno razmjerno iznimno zahtjevnu, ali i iznimno obavijesnu, povijest francuske književnosti (do kraja klasičnoga doba) dostupnu u svojem inventaru. (Danas bi se mogla učiniti i dostupnom na mreži). Možda bi ju koji profesor, a možda i koji zainteresiraniji student, ipak uzeo u ruke, a svakako bi morao za nju barem znati.

Na kraju bi se moglo reći da Slavko Ježić francusku učenost i razgovijetnost povezuje s točnošću i obavijesnošću njemačke romanistike svojega vremena, a da romanističkoj neofilologiji načelno daje temeljitost klasične filologije. To su vrline koje njegovoj *Francuskoj književnosti* daju vrijednost koja se ne bi trebala smatrati prolaznom.

Hrvatska književnost od početka do danas (1100. – 1941.)

Slavko Ježić je prvi napisao i (ovaj put cjelovitu) povijest hrvatske književnosti: *Hrvatska književnost od početaka do danas (1100. – 1941.)*, objavljenu prvi put 1944., a drugi put 1993.⁷ Već navođenje godina u naslovu djela upućuje na jednaku težnju preciznosti kao i u povijesti francuske književnosti koja je bila i velika vježba za povijest hrvatske književnosti. (Iz godina se vidi i da se nije upuštao u prikaz književnosti u doba Drugoga svjetskoga rata.)

I ova se knjiga temelji na velikoj stručnoj literaturi, koja se i ovaj put navodi po poglavljima, samo tehnički ne na početku knjige i na počecima poglavlja, nego u razrađenoj bibliografiji na kraju knjige (str. 381–404).⁸ Ipak, usprkos postojanju mnogih izvrsnih znanstvenih radnja o hrvatskoj književnosti, a i djelomičnih povijesti (regionalnih ili pojedinih razdoblja) hrvatske književnosti, ovaj put Slavko Ježić nije, kao u romanistici, imao na raspolaganju cjelovitih pregleda povijesti književnosti, nego drži primat auktora koji je takav cjelovit pregled prvi napisao.

Izvorno planirani naslov *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti* još bi više naglasio onaj »genetičko-evolutivni moment«, kao i kulturni i povijesni kontekst na koji je Ježić toliko svjesno pazio već i pišući povijest francuske književnosti. No ovaj put su povijesni uvodi razrađeniji i stoga stoje na počecima svakoga poglavlja o nekome književnom razdoblju

⁷ Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1993.

⁸ U ovome se radu stranice navode prema drugome izdanju iz 1993.

hrvatske književnosti, a ne samo jednom na početku knjige kao u prikazu francuske književnosti.

I u »Predgovoru« tomu djelu vidi se da je imao metodički promišljen pristup radu: »Ovu sam knjigu počeo pisati sa željom da bih dao cjeloviti i zaokruženi pregled našeg današnjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti, u skladu s najnovijim naučnim tekovinama. Uz to sam smatrao da će tok književnog razvoja biti razumljiviji ako se prikaže u okviru povijesti hrvatskoga naroda. Osobito sam nastojao da se dobije što ispravnija slika općega književnog života i razvoja, a u nj da se onda uklope pojedini književnici sa svojim pojedinačnim značajkama«. Tu spominje i to da je prikaz književne povijesti do kraja XVIII. stoljeća dosta zbijen, no da je »u ovoj knjizi prvi put iznesena sustavno i povezano slika hrvatskoga književnog života XIX. stoljeća«. Još kaže: »Naročito je hrvatska moderna ovdje prvi put donesena u zaokruženoj slici koja unatoč zbitosti donosi ipak i mnogo pojedinosti.« (str. 5) Iako u prikazu svih razdoblja ima i vlastitih prinosna, neka je razdoblja, kao XIX. stoljeće i hrvatsku modernu, Slavko Ježić prvi zaokruženo prikazao u toj knjizi.

O njegovim prinosima u prikazima drugih razdoblja pisali su već neki znanstvenici: tako je u prethodnome *Zborniku o Slavku Ježiću*⁹ profesor Nikica Kolumbić istakao da je Ježićeva periodizacija starije hrvatske književnosti u četiri razdoblja, kao i razlikovanje pet generacija u renesansnoj književnosti, prinos na kojem se temelji »suvremena, znanstveno fundirana periodizacija«.¹⁰ Doista, Slavko Ježić čini se da je utemeljio periodizaciju povijesti hrvatske književnosti kakvu poznajemo jer prije njega Šurmin, Vodnik, pa i nešto poslije Kombol, nemaju prave eksplicitne periodizacije, što ne znači da nisu poznavali povijest književnosti i glavna strujanja, ali ju uvelike raspoređuju po imenima auktora koje književno i estetski procjenjuju, kao i mehanički po stoljećima, a nisu ju stavili u »okvir povijesti«, pa ni razlikovnih stilskih i kulturnopovijesnih razdoblja u koja onda mogu rasporediti auktore, a Ježić jest.¹¹ Ježić je i tu primijenio ono što je učinio i u *Francuskoj književnosti*, gdje je rekao: »Meni je bila živa težnja da, makar i što sumarnije, ocrtam kulturnu pozadinu i okarakteriziram milieu, u kojem su pisci živje-

⁹ Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, 1997.

¹⁰ Kolumbić, Nikica: »Periodizacija starije hrvatske književnosti u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 49–58.

¹¹ To ne znači da njihov povijesno sumarniji, a pojedinačno atomizirani pristup nekada ne otkriva zanimljive povijesne odnose. Tako Šurmin dijeli hrvatsku književnost na tri doba (prvo, drugo i treće), a srpsku na dva doba (prvo i drugo), pri čem se vidi da srpsko drugo odgovara hrvatskomu trećemu. Tu je i razlog zašto se je moralo i u povijesti hrvatske književnosti to razdoblje odijeliti kao »novija književnost« od »starije« jer se time dobivaju dva razdoblja i podudarnost postaje veća no u Šurmina.

li i u kojem su njihova djela nastajala, da tako književne pojave dobiju svoje pravo značenje, a pisci i djela da dobiju reljefa i plastičnosti« (str. VII–VIII). Tu je periodizaciju jednako tako promislio i za »noviju književnost«, kao što su neki drugi uočili, ali Kolumbić je, razumljivo, pisao o »starijoj«.

A Vladimir Horvat istakao je Ježićevo razumijevanje »doba dalje priprave Hrvatskoga narodnog preporoda« kao bitan iskorak, naime stav da je »proces uvođenja narodnog jezika u književnost obavljen u Hrvata već u toku 14. stoljeća«, a da »1495. izlazi u Mletcima štampom *Lekcionar Bernardina Splićanina*« – pa time Horvat tumači da se ta godina može uzeti kao početak dalje priprave (tijekom triju stoljeća);¹² to je, rekao bih, upravo iskorak u smislu shvaćanja povijesti hrvatske književnosti kao cjeline, a ne kao dvaju odijeljenih razdoblja starije i novije književnosti, što je uvelike bilo motivirano političkim razlozima, a ne znanstvenima. S time je u svezi i zamašno Ježićevo kritičko izdavanje djela hrvatskih pisaca XIX. stoljeća, čime je jasno pokazivao da se jezik i književno stvaralaštvo najboljih pisaca XIX. stoljeća nastavljaju na ranija razdoblja, pa da se ne smiju odvajati od njih, kako se je to željelo gledati iz perspektive hrvatskih vukovaca, gramatičara hrvatskoga ili srpskoga jezika i povjesničara jugoslavenske književnosti. Ivica Matičević naglasio je kako je dijakronijsko-periodizacijsko izdvajanje ekspresionizma nov književnopovijesni prinos Slavka Ježića.¹³ A Antun Pavešković govori o teatrološkoj upućenosti i obavijesnosti prikaza hrvatske dopreporodne drame i kazališta u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića.¹⁴ Uopće, Slavko Ježić posvetio je mnogo pažnje kazalištu i u svojoj *Francuskoj književnosti* i u *Hrvatskoj književnosti*. To ga je zanimanje osposobilo i da se praktički uhvati u koštac s problemima kazališta kada je 1938. – 1939. obavljao službu intendanta Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu, o čem je izvrsno pisao Tihomil Maštrović.¹⁵

Cjelovitost povijesnoga toka hrvatske književnosti naglašena je već u naslovu, a što se cjelovitosti prostora tiče, o tome govori već prva rečenica prvoga poglavlja, koja podsjeća na Caesarov uvod o Galiji, o kojoj će pisati u

¹² Horvat, Vladimir: »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 31–38.

¹³ Matičević, Ivica: »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 79–88.

¹⁴ Pavešković, Antun: »Značaj hrvatske dopreporodne drame i kazališta u 'Hrvatskoj književnosti od početka do danas 1100.–1941.' Slavka Ježića«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 59–68.

¹⁵ Maštrović, Tihomil: »Doprinos Slavka Ježića hrvatskom kazalištu«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 175–190.

djelu o galskom ratu: »Sav politički i kulturni život hrvatskoga naroda vezan je uz imena pet oblasti: Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna i Dubrovnik«. A u »Predgovoru« to kazuje ovako: »Nastojao sam da u knjizi istaknem povezanost književnog rada, kako u svim hrvatskim pokrajinama, tako i između pojedinih razdoblja... Na taj se način može dobro vidjeti kako su, unatoč vjekovnoj rascjepkanosti i životu u različitim državama i pod različitim vladarima, Hrvati ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke narodne pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću, a konačno i za svojom cjelovitom i zajedničkom narodnom državom« (str. 6). Zato njegova povijest hrvatske književnosti ne samo da je prvi cjeloviti njezin pregled, nego se odlikuje i time što svjesno ne dijeli hrvatsku književnost na staru i novu, i ne izostavlja književnost ni u jednoj hrvatskoj zemlji ili pokrajini zato što u nekim razdobljima nije bila u istoj političkoj zajednici s drugima. Znao je da je takva rascjepkanost obilježila cijelu hrvatsku povijest, a da je hrvatski narod kroz sva vremena političke podijeljenosti održala hrvatska kultura, njezin jezik i književnost.

O metodi u toj knjizi imao sam već prilike kratko pisati u pogovoru drugomu izdanju (Ježić²1993., str. 423): »Povijesni je okvir pritom sfera izvanjske uzročnosti u književnoj povijesti, koja je upravo na hrvatsku književnost imala vrlo uočljiv utjecaj, bilo da se radi o izboru biblijskih tema u Marulića u skladu s povijesnim potrebama, bilo o obilježenosti hrvatskoga realizma i naturalizma stvaralaštvom književnika pravaša i t. sl. Povijesni okvir daje Ježićevu pristupu značaj objektivnosti, koji on ljubomorno čuva, pa se osjetno suzdržava od subjektivnih estetskih sudova i od lijepoknjiževne stilizacije vlastitoga teksta. No to ne znači da je za njega estetska osjetljivost neznatnija od fotografije. Tek što on poradi znanstvenosti, kako ju je shvaćao, i poradi trajnosti sudova, pronalazi objektivnije načine od vlastitih iskaza da izrazi estetske prosudbe: bira i navodi riječi pjesnika, šturo radi sažetosti, ali ipak znakovito, i one uglazbljuju povjesnikove podatke, dajući im pravi književni suzvuk; navodi, zatim, dobro probrane prosudbe suvremenika i supjesnika ili kritičara i povjesničara književnosti,¹⁶ koje su i same postale povijesne činjenice, ali drugim povijesnim podacima daju pun književni estetski kontekst...¹⁷ Moglo bi se reći da u poglavljima o književno snažnijim razdobljima (renesansa, barok, moderna) prevladava takva književno-estetska sastavnica, a u razdobljima gdje je književnost podvedenija pod društvenu funkciju (srednji vijek, racionalizam i prosvjetiteljstvo, preporod) prevladava u knjizi povijesna sastavnica«. To je važno razumjeti. Bez povijesne sastavnice, knji-

¹⁶ Kada su na stranim jezicima, onda ih navodi u izvorniku.

¹⁷ Uvelike je tako postupao već i u svojoj *Francuskoj književnosti*.

ževna bi se djela ovih razdoblja i njihova uloga mogli lako potcijeniti, a bez književno-estetske sastavnice povijesni bi utjecaj izvrsnih književnih djela mogao izgledati neznatan. Stoga je takav pristup metodološki bitno promišljeniji od isključivo estetskoga ili od pozitivističkoga povijesnoga.

U prvome dijelu knjige (str. 7–37) nakon zemljopisnoga i povijesnoga uvoda u srednji vijek slijedi sažet pregled hrvatske pismenosti u srednjem vijeku od Bašćanske ploče do prvih inkunabula: crkvene latinske i glagoljaške književnosti, legenda, pravnih i povijesnih djela, pjesništva i crkvene drame. Već se i tu, kao i svugdje u kasnijim razdobljima, djela stavljaju, gdje je god primjereno, u međunarodni kontekst. Kao drugi dio knjige (str. 39–179) slijedi povijest triju stoljeća raskomadane Hrvatske pa prikazi renesanse, crkvene obnove i prosvjetiteljstva. Amo je na početak uklopljeno i hrvatsko narodno pjesništvo za koje se je interes među obrazovanima pojavio u renesansi. Tu Ježić, na temelju povijesnih podataka i potvrda pojma »dijačkih junačkih« pjesama, sudi na način usporediv (podrijetlo nije pučko nego aristokratsko), no i različit od suda o francuskoj epskoj poeziji (podrijetlo nije crkveno, ali će se na to pjesništvo poslije nadovezati npr. franjevački prosvjetiteljski pjesnici XVIII. st.): »Iz svega toga možemo zaključiti da su na dvorovima hrvatskih feudalaca ti »dijaki« bili tvorci (a možda uz njih i gospoda sama) onih junačkih pjesama, koje su preko vojnika dolazile u narod i tamo se širile od usta do usta« (str. 63). Slijedi književnost Dalmacije i Dubrovnika, prve tri generacije (do 1560.), zatim pokušaji reformacije i početci narodne pismenosti u slobodnoj Hrvatskoj, pa posljednje dvije renesansne generacije na jugu (do 1600.). Potom se prikazuje književnost katoličke obnove i baroka (XVII. st.), pa racionalizam i narodno prosvjećivanje (XVIII. st.). Treći dio knjige obuhvaća Hrvatski preporod i novu književnost (str. 181–378): uz povijesne uvode obrađuju se hrvatski preporod, romantizam do nagodbe (1868.), nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (do 1918.) te književnost između dvaju ratova (do 1941.). Ovdje zbog propisana opsega rada nema mjesta ulaziti u pojedinosti.

Prikazu književnih razdoblja redovito, dakle, prethodi prikaz povijesnih prilika. On je redovito sažet, ali vrlo obavijestan. I kada govori o povijesti od hrvatskih vladara narodne loze i od slavenskih misija Ćirila i Metodija do kraja srednjega vijeka, i kada govori o trima stoljećima raskomadane Hrvatske, i kada govori o vremenu Hrvatskoga preporoda, zatim apsolutizma i nagodbe, i kada govori o razdoblju između dvaju svjetskih ratova, brižno bira bitne podatke koji će dati kontekst književnomu stvaralaštvu, a reći nešto i o životnim okolnostima u hrvatskim zemljama. Mogu se tu naći rječiti podatci o prodiranju hrvatskoga življa i jezika u dalmatinske gradove, o romanskome jeziku u Dalmaciji, o glagoljaškoj tradiciji i o narodnome pjesništvu, o susta-

vu državne uprave pod Osmanlijama, o prilikama u doba renesanse i reformacije, katoličke obnove i baroka (bira riječi: reformacija, ne protestantizam; katolička obnova, ne protureformacija itd.; uvodi pojam baroka u književnost znatno prije kasnijih naših književnih teoretičara koji su se time istakli), o previranjima u vremenu sukoba s Mađarima i stvaranja Austro-Ugarske, ili o razdoblju stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i međuraću. Mnoge su političke prosudbe iz novije povijesti jasnije formulisane nego u većini povijesnih djela, pa se iz ove povijesti književnosti može naučiti kako je razlika u shvaćanju nove Kraljevine SHS između Hrvata i Srba dovelo do ogorčenja u Hrvatskoj terorom pod Svetozarom Pribičevićem, ali i do ogorčenja Pribičevićeva Beogradom te do Seljačko-demokratske koalicije. A potom je došlo do ubojstva Radićeva i njegovih najbližih suradnika u Narodnoj skupštini u Beogradu, a i do planova »amputacije« Hrvatske. Njihovo navođenje u knjizi može suvremenomu čitatelju dublje razjasniti i ratne ciljeve i u mnogo kasnijim 1990-im godinama. Sve što se je od povijesnih i političkih prilika odrazilo u književnosti i životu književnika, takvim se pristupom mnogo bolje razumije.

Istodobno se ne zanemaruje ni ono što se je u književnosti stvaralo u međunarodnome književnom kontekstu, koji Slavko Ježić odlično poznaje i uzima u svim razdobljima u obzir, ili što se je događalo logikom unutrašnjega razvoja nacionalne književnosti. Danas bi se, u vrijeme naglašavanja vrijednosti interdisciplinarnosti i multidisciplinarnosti u znanosti, takav pristup morao smatrati ponovo vrlo modernim.

Moglo bi se dati mnogo primjera tanahnoga i preciznoga biranja najznatnijih podataka, vođenja misli i građenja cjelovite slike povijesti hrvatske književnosti i njena konteksta u knjizi. Jedan je od ishoda takva postupka da se u toj knjizi, ne deklarativno, nego slaganjem činjenica u povezano tkivo pokazuje zašto se hrvatska književnost ne dijeli na staru i novu, nego je cjelovita, i u njoj je XIX. stoljeće preporod, a ne početak ni iz čega. Čak ni raskid vukovske škole s tradicijom u jezikoslovlju nije doveo do usporediva prijekida u književnosti iako je ono vrijeme dovelo do jezičnopolitičkoga eksperimentiranja dijela hrvatskih pisaca s ekavicom. Ono je trajalo kratko, a po ubojstvu Radića u Beogradu posve je prestalo.

A s druge je strane, i moderne i suvremene auktore Slavko Ježić prikazivao nepristrano, procjenjujući njihovu književnu vrijednost i utjecaj, i nikoga nije izostavljao, upravo zato da bi pružio cjelovitu i nepristranu sliku ne samo starije, nego i suvremene književnosti. U tome mnogi smatraju da je bio uzor čestitosti i znanstvene odgovornosti. O tome govori i prosudba Božidara Petrača iz *Zbornika o Slavku Ježiću* iz 1997.: »I da zaključimo!

Očite su razlike kako su svoje suvremenike tretirali Slavko Ježić, a kako pak oni koji su došli nakon njega. Slavko Ježić je bez predrasuda, pa i bez obzira na svoje sklonosti i prijateljstva, objektivnošću, znanstvenom i ljudskom moralnošću nadmašio sve svoje nasljednike.¹⁸ Tako i ostajemo kod zaključaka da Ježićeva objektivnost gotovo nikoga ne izostavlja, a vrednuje estetski ono što je najtransparentnije, te da Ježićeva *Povijest hrvatske književnosti* pa i (njegove?) suvremene književnosti do danas figurira kao najcjelovitija, i još uvijek aktualna, unatoč drugim vrijednim pokušajima.¹⁹

O odnosu *Hrvatske književnosti* Slavka Ježića prema prethodnima (redovito djelomičnim) povijestima hrvatske književnosti ne može se ovdje podrobnije razlagati. No može se spomenuti da je Ježić o svim svojim prethodnicima i sâm pisao u knjizi, odao im dužno priznanje i dao kratku ocjenu (osobito str. 361–365), a njihova djela navodi i u bibliografiji (str. 381–400). To su Vatroslav Jagić (po Ježiću: učenjak svjetskoga glasa, enciklopedijskoga znanja, pisac iscrpnoga pregleda književnosti do kraja XIV. st., str. 296), Šime Ljubić (str. 358), Ivan Broz (str. 361, i drugi tu slijede), Ivan Milčetić, Milan Rešetar (temeljiti radovi o dubrovačkoj književnosti), Đuro Šurmin (prva sinteza povijesti hrvatske i srpske književnosti), David Bogdanović, Milorad Medini, Vinko Lozovina, Tomo Matić (ističe njegove radove o dubrovačkoj i slavonskoj književnosti), Branko Vodnik (čije djelo smatra najznatnijom sintezom povijesti hrvatske književnosti do XVIII. st.), Dragutin Prohaska, Franjo Fancev (čije radove visoko ocjenjuje po rješavanju nekih ključnih pitanja povijesti hrvatske književnosti), Mihovil Kombol (koji je do tada, uz ostalo, objavio školski priručnik o starijoj književnosti, a još nije svoje kapitalno djelo o njoj), Mate Ujević (s kraćim pregledom hrvatske književnosti), Antun Barac (kod kojega naglašava studioznost i estetsku kritiku) te povjesničari pokrajinskih književnosti Ivan Kukuljević, Josip Forko, Milorad Medini, Franjo Bučar, Hamdija Kreševljaković, Vinko Lozovina. S druge strane, o kasnijim djelima Kombola, Barca, skupine naših istaknutih književnih povjesničara (SN Liber – Mladost),²⁰ pa Ive Frangeša, Miroslava

¹⁸ To je pisano u vrijeme kada su posljednje povijesti hrvatske književnosti bile Frangeševa i Šicelova, a one Dubravka Jelčića i Slobodana Prosperova Novaka nisu još bile objavljene.

¹⁹ Petrač, Božidar: »Hrvatska književnost između dva rata u Slavka Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 69–77, navod sa str. 77.

²⁰ Radi se o velikom pothvatu u pet knjiga u izdanju SN Liber – Mladost s nizom auktora: *Usmena i pučka književnost* 1978. (Maja Bošković-Stulli, Divna Zečević), *Srednjovjekovna književnost* 1975. (Eduard Hercigonja), *Od renesanse do prosvjetiteljstva* 1974. (Marin Franičević, Franjo Švelec, Rafo Bogišić), *Ilirizam, realizam* 1975. (Milorad Živančević, Ivo Frangeš), *Književnost moderne* 1978. (Miroslav Šicel). Ta velika povijest, međutim, završava prije nego Ježićeva jer u njoj je ostala nenapisana povijest književnosti nakon moderne. U periodizaciji se pak, na primjer, ne spominju katolička obnova

Šicela, Dubravka Jelčića i Slobodana Prosperova Novaka nije još mogao pisati, ali su od njih Novak i Jelčić pisali o Slavku Ježiću u više navrata, pa tako i u pogovorima drugomu izdanju njegove *Hrvatske književnosti*. Što su rekli o Slavku Ježiću govori i o njima.

Prosperov Novak tako piše da je »u stručnoj javnosti bila poznata Ježićeva gotovo anegdotalna upućenosti u europsku književnost, što mu je davalo nesumnjiv kredibilitet da se okuša u istom onom pothvatu [...] da u jednom dahu, ali računajući sa svim rezultatima znanosti, pa i komparativne književnosti, napiše pregled svih književnih činjenica hrvatske povijesti«. (Ježić, ²1993., str. 413) I dalje: »Kako to da Ježićev model i dalje funkcionira? Činjenica je da mreža što ju je spleo, da okvir, kako on to kaže, koji je dao – i danas funkcionira. [...] Zašto nakon Slavka Ježića, zašto gotovo pola stoljeća nakon pojave Ježićeve sinteze nije bilo moguće da netko ponovno na isti ili srodan način otčita cjelinu hrvatske književnosti i hrvatskog pisanja kao dokumenta javnog života, kao niz dokumenata? Zašto, da budemo izravniji, sve do jučer poslijepodne nije bilo moguće misliti hrvatsku književnost kao cjelinu, i to u okviru njene narodne povijesti? Dodali bismo, i geografije«. (str. 414) »Zbog toga, dakle, Ježiću *imprimatur* nad drugim izdanjem ove knjige izgovara čitavih pola stoljeća nemoći« (str. 419).

Dubravko Jelčić u svojem pogovoru daje i kratke usporedbe Slavka Ježića s drugim povjesničarima književnosti. A o Ježiću kaže: »U trenutku kad ovo pišemo i kad izlazi drugo izdanje Ježićeve *Hrvatske književnosti* od njezina prvog izdanja dijeli nas [...] punih 47 godina, zamalo dakle pola stoljeća. Pa ipak, ni današnji kritičar, a još manje čitatelj, ne može ustvrditi da je riječ o zastarjelom djelu, o djelu prevladanom i pokopanom prohujalim vremenom... Sasvim dostatan razlog za tvrdnju, da je *Hrvatska književnost* Ježićeva nadživjela jedan ljudski vijek i ušla u red književnopovijesnih djela neprolaznoga značenja« (Ježić, ²1993., str. 405). I dalje: »Ježić je usred tolikih neprijateljstava pisao svoju povijest hrvatske književnosti savjesno i objektivno, temeljito i akribično, sa zavidnom nepokolebljivošću *vlastitog*

---

ni barok, ili romantizam i naturalizam. A nisu obuhvaćene ni sve hrvatske zemlje. Ipak, taj veliki pregled ima vrijednih spoznaja, a vjerojatno najizvornije i najobilnije nove prinose donose prikazi usmene književnosti (Bošković Stulli) i srednjega vijeka (Hercigonja).

Posve posebno mjesto izvan uobičajenih okvira predstavlja monumentalno književnopovijesno djelo Radoslava Katičića o počecima književnosti u Hrvatskoj (od kasne antike) do XII. stoljeća *Litterarum studia* 1998. To je velika sinteza svega što se može znati o razdoblju koje je najvećim dijelom prethodilo onomu što ga opisuje Hercigonja u srednjovjekovnoj književnosti, ili još Jagić u svojem »prvome dobu« u Vodnikovoj povijesti književnosti. To je, dakle, sinteza znanja o onome o čem se je u povijesti hrvatske književnosti vrlo malo znalo i malo nastojalo saznati, pa zadivljuje koliko se o tome ipak može znati. Tu su mnoga znanja namrli arheolozi, klasični filolozi i povjesničari, ali je Katičić znao što je od toga i zašto ključno za razumijevanje pismenosti i kasnije književne kulture u Hrvatskoj.

stava, odolijevajući dosljedno svim kušnjama vremena, ideološkim pritiscima što ih je to nesretno doba *ipso facto* nametalo. Ježićeva knjiga bila je istinita i poštena. I valjda je i to jedan od razloga, što ni danas nije osporena. Istina se ne može osporiti. Ne može je osporiti ni vrijeme» (str. 411).

Literatura

Knjige:

- Slavko Ježić, *Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842.–1715.)*, Tisak i naklada tiskare »Merkantile« Gj. Jurtiša i drugovi, Zagreb, 1928.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.–1941.)*, A. Velzek, Zagreb, 1944; drugo izdanje Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Francuska književnost, *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 3, ur. Gabrijela Vidan, SN Liber – Mladost, Zagreb, 1982., str. 7–745.
- Gustave Lanson, *Histoire de la littérature française*, 11ème édition revue, Librairie Hachette et Cie, Paris, 1909.
- Zbornik o Slavku Ježiću: Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb–Zadar, 19.–25. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, ur. Stipe Botica, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

Članci i poglavlja:

- Vladimir Horvat, »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog prepoda prema djelima Slavka Ježića«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 31–38.
- Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.–1941.)*, drugo izdanje Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 405–411.
- Mislav Ježić, »Napomena uz drugo izdanje 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.–1941.)*, drugo izdanje Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 421–424.
- Nikica Kolumbić, »Periodizacija starije hrvatske književnosti u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 49–58.
- Tihomil Maštrović, »Doprinos Slavka Ježića hrvatskom kazalištu«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb 1997., str. 175–190.
- Ivica Matičević, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb 1997., str. 79–88.

- Slobodan Prosperov Novak: »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.–1941.)*, drugo izdanje Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.
- Antun Pavešković, »Značaj hrvatske dopreporodne drame i kazališta u 'Hrvatskoj književnosti od početka do danas 1100.–1941.' Slavka Ježića«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb 1997., str. 59–68.
- Božidar Petrač, »Hrvatska književnost između dva rata u Slavka Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 69–77.
- Gabrijela Vidan, »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb, 1997., str. 143–153.
- Vojmir Vinja, »Srednji vijek«, u: Francuska književnost, *Povijest svjetske književnosti*, knjiga 3, Zagreb: SN Liber – Mladost, 1982., str. 7–70.

POVIJESTI FRANCUSKE I HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

Slavko Ježić (1895. – 1969.) auktor je prve povijesti francuske književnosti u Hrvata, dok još takva djela nije bilo ni u Slovenaca ni u Srba, a isto tako i prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti, u kojoj ju nije dijelio na stariju i noviju književnost, nego je hrvatski narodni preporod u XIX. stoljeću shvaćao kao preporod starije književnosti u novije doba. Moglo bi se reći da je njegova povijest francuske književnosti, koju stjecajem okolnosti nije nastavio poslije klasičnoga doba, iako je to bio planirao, bila svojevrsna stručna i metodološka priprema za pisanje povijesti hrvatske književnosti, koju je doveo do suvremenosti. U obama djelima pokazao se je kao filolog koji književnost stavlja i u društvenopovijesni i u umjetnički kontekst jer je smatrao da se bez toga »genetičko-evolutivnoga momenta« književne pojave ne mogu pravo razumjeti, kao što se bez estetičko-kritičkoga ne mogu pravo cijiniti. Te dvije književne povijesti izrijeckom ne teoretiziraju i ne vode metodološke ni estetičke rasprave, pa se nedovoljno obrazovanu ili nepažljivu čitatelju može činiti da su pozitivističke, jer sadrže silu sređenih podataka, a promači da iza njih stoji dobro promišljen metodološki i teoretički nazor koji auktoru jamči pouzdanost tumačenja i ne dopušta prolazne i pomodne improvizacije.

Prošle 2019. godine napunilo se je pola stoljeća od smrti Slavka Ježića, a ove 2020. godine 125 godina od njegova rođenja. Možda je neobično da je ime znanstvenika i književnika koji je u životu, zahvaljujući široku znanju i velikoj marljivosti, objavio preko stotinu ne članaka, nego knjiga — ako se računaju ne samo auktorske, znanstvene i književne, nego i kritička izdanja hrvatskih pisaca, prijevodi djela iz

francuske i drugih književnosti, antologije i druga djela — razmjerno malo poznato široj kulturnoj javnosti. No to mnogo govori o vremenima u kojima je živio i kojima je usprkos stvarao i radio.

Ključne riječi: Slavko Ježić, povijest književnosti, hrvatska književnost, francuska književnost, periodizacija

SLAVKO JEŽIĆ'S HISTORIES OF FRENCH AND OF CROATIAN LITERATURE

Summary

Slavko Ježić (1895–1969) wrote the first history of French literature in Croatia, before any such work appeared among the Slovenes or Serbs. He wrote also the first complete history of Croatian literature. It is characteristic of this work that he did not divide the Croatian literature into old and new, but interpreted the Croatian national revival in the 19th c. in the sense of continuity as the revival of the old literature in modern times. His *History of French Literature*, which he brought to the end of the Classical Period, but, due to circumstances, did not extend up to modern times, as was first envisaged, can be considered as a demanding professional and methodological preparation for his work on his *Croatian Literature* which he succeeded in bringing to present time. In both works he proved to be a philologist who strives to place the literature into its socio-historical and artistic context because of his conviction that without that »genetical and evolutive« approach one cannot properly understand literature, just as one cannot properly estimate it without the esthetical and critical approach. Both Ježić's literary histories refrain from theorizing explicitly and from methodological or aesthetical discussions. Therefore, an insufficiently educated or superficial reader might take them to be purely positivist because they do contain lots of systematized data, if he overlooks the very thoughtful implicit methodological and theoretical framework guaranteeing the reliability of interpretation and dismissing transitory and fashionable improvisations.

In 2019 half a century elapsed since the demise of Slavko Ježić, and it is in 2020. that 125 years passed since his birth. It may look strange that the name of a scholar and writer who published over one hundred books in his life – including those that he authored himself, as well as very reliable critical editions of Croatian authors, or very appreciated translations of French and other writers – is relatively unknown to the wider cultural public. However, that reveals much less about him than about the times in which he lived and in spite of which he produced his impressive scholarly and literary work.

Key words: Slavko Ježić, history of literature, Croatian literature, French literature, periodization

**FRANCUSKA
KNJIŽEVNOST
DO KRAJA KLASIČNOG DOBA
(842.-1715.)**

**NAPISAO
DR. SLAVKO JEŽIĆ**

ZAGREB 1928.

**TISAK I NAKLADA TISKARE „MERKANTILE“ (GJ. JUTRIŠA
I DRUGOVI) ZAGREB, ILICA 35.**

Sl. 4.: Slavko Ježić, *Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842. – 1715.)*
(Zagreb, 1928.)

Cvijeta Pavlović
Mirna Sindičić Sabljo

Slavko Ježić i Romain Rolland

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.
821.13

Romanistički prilozi Slavka Ježića

Slavko Ježić (1895.–1969.), jedan od najvažnijih povjesničara hrvatske književnosti (Jelčić, 1995.), značajan je dio znanstvene karijere posvetio proučavanju francuske književnosti.¹ Romanistiku je studirao na Sveučilištu u Beču u razdoblju od 1912. do 1917. godine, a usavršavao se tijekom studentskoga boravka u Parizu 1921. godine.² Bio je redoviti profesor francuske književnosti na Visokoj pedagoškoj školi, a potom na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Iznimno značajan doprinos hrvatskoj romanistici dao je monografijom *Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842. – 1715.)*, prvom povijesti francuske književnosti napisanoj na hrvatskom jeziku, objavljenom 1928. godine (vidi: Vidan, 2013.). Oslanjajući se na postavke Gustava Lanson, Ježić književni razvitak poima u okviru povijesti francuskoga naroda i književnost vezuje uz identitet nacije.

Gabrijela Vidan istaknula je Ježićev doprinos popularizaciji francuske književnosti među hrvatskim čitateljstvom i ukazala da je njegov rad nezaobilazan za sve koji se bave intelektualnom klimom međuratnog razdoblja u Hrvatskoj (1997: 145). Ježića je posebice zanimala francuska lirika, o čemu svjedoče i antologije koje je priredio: *Izbor iz francuske poezije* (1924.), *Iz stare francuske lirike (Savremenik, br. 7–8, 1927.)* i *Francuska lirika* (1941.) (vidi: Pavlović, 2013.). Priredio je deveto, prerađeno, izdanje *Francuske grammatike* (1939.) Julija Adamovića, kao i niz izdanja književnih tekstova na francuskome jeziku (E. Scribe, J. Verne, Molière, Ch. Perrault). O francuskoj

¹ »Ovaj je rad financiralo/sufinanciralo Sveučilište u Zadru institucionalnim projektom broj IP.01.2021.15.«

² Detaljnije u prilogima sabranim u zbornicima radova *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*, gl. ur. T. Maštrović, Zagreb, 1997., i *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor* (ur. I. Stopfer, Zagreb, 2013.).

je književnosti i kazalištu redovito objavljavao feljtone u različitim periodičkim glasilima.

Vrlo važan doprinos hrvatsko-francuskim kulturnim i književnim vezama dao je i svojim prevoditeljskim opusom. S francuskoga je jezika preveo tekstove Edmonda de Rostand, Françoisisa Villona, Molièrea,³ Honoréa de Balzac, Guya de Maupassant, Alfreda de Musset, Jeana de La Fontaine, Marcela Prévosta, Gustava Le Bona, između ostalih.

Korpusu Ježićevih prijevoda s francuskoga jezika pripadaju i prijevodi romana Romaina Rollanda (1866. – 1944.), francuskoga romanopisca, dramatičara, esejista i muzikologa koji je za života bio cijenjen i slavan, a danas je gotovo zaboravljen. Namjera ovoga rada sagledati je Ježićev doprinos hrvatskoj recepciji francuskoga nobelovca Romaina Rollanda, s posebnim naglaskom na njegovim prijevodima iz Rollandova ciklusa romana *Jean-Christophe* (1904. – 1912.).

Romain Rolland, naš suvremenik?

Romain Rolland za života je bio poznat i cijenjen autor. Nakon smrti, kao i mnogi drugi književnici, pao je u zaborav iz kojeg ga posljednjih godina povjesničari književnosti sustavnim istraživanjima njegova opusa pokušavaju izvući i ukazati da je, zbog tema koje su ga preokupirale, Rolland naš suvremenik (Jeanneret, 1999: 143).

Romain Rolland društveni je kapital stekao obrazovanjem na prestižnim pariškim obrazovnim institucijama (Lycée Saint-Louis, Lycée Louis-le-Grand, École normale supérieure) i na École française de Rome, gdje je tijekom dvije godine pripremao disertaciju o opernoj glazbi prije J.-B. Lullyja i A. Scarlattija. Nakon stjecanja doktorata, aktivno se posvetio muzikologiji. Predavao je povijest umjetnosti i glazbe na Sorbonnei i École normale supérieure, organizirao je prvi znanstveni skup o povijesti glazbe u Francuskoj, pokrenuo časopis *Revue d'histoire et de critique musicale* i objavio niz muzikoloških rasprava.⁴ Bio je jedan od najvećih pobornika wagnerizma u Francuskoj.

³ O Ježićevim prijevodima dramskih tekstova, Molièrea posebice vidi: Đ. Škavić, Z. Babić, »Uloga Slavka Ježića u hrvatskom dramskom prevodilaštvu«, u: *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*, ur. T. Maštrović, Zagreb, 1997., str. 155–166.; T. Maštrović, »Slavko Ježić i hrvatsko kazalište«, u: *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor*, ur. I. Stopfer, Zagreb, 2013., str. 77–97.

⁴ Detaljnije o Rollandu muzikologu: Y. Jeanneret, »Le monde de la musique de Romain Rolland: figure auctoriale, communication littéraire et travail d'écriture«, *Cahiers de Brèves*, br. 13, 2004., str. 10–15; M. Rheinhardt, »Romain Rolland et la musique: quelques aspects moins connus d'une symbiose«, u: *Permanence et pluralité de Romain Rolland, actes du colloque*, Nevers, Conseil Général de la Nièvre-BnF, 1994.

Na samom početku XX. stoljeća Romain Rolland istaknuo se kao jedna od ključnih figura pučkoga kazališta u Francuskoj. Bio je njegov promotor, ali i teoretičar. Razmišljanja o kazalištu izložio je u duljem eseju naslovljenom »Pučko kazalište: rasprava o estetici novoga kazališta« (»Le Théâtre du peuple: essai d'esthétique d'un théâtre nouveau«, 1903.). Bio je stava da moderno kazalište mora imati onu ulogu u društvu koju je imalo u vrijeme antičke Grčke, da mora biti u dosluhu sa svojim vremenom i široke slojeve društva učiniti svjesnima njihova klasnog podrijetla. Pisao je kazališne kritike i dramske tekstove, koji su objedinjeni pod naslovom »Kazalište Revolucije« (*Le Théâtre de la Révolution*).⁵

Godine 1904. objavljen je prvi svezak Rollandova odgojno-obrazovnog romana *Jean-Christophe*, kojim, oslanjajući se na baštinu H. de Balzaca i É. Zole, prije Marcela Prousta, otvara put romanu-rijeci (*roman-fleuve*) koji su u međuratnom razdoblju pisali Jules Romains, Georges Duhamel i Roger Martin du Gard. *Jean-Christophe* pripovijeda o životu njemačkog glazbenika Jean-Christophea Kraffta, od djetinjstva, odrastanja, preko otkrića umjetničke vokacije, školovanja u Parizu, prijateljstva s Francuzom Olivierom, ljubavnih veza i tako dalje.⁶ Roman je intelektualni portret generacije koja je živjela u Europi od kraja XIX. stoljeća do početka Velikoga rata. Postigao je veliki uspjeh u Francuskoj⁷ i u inozemstvu, koji ga je učinio poznatim široj čitateljskoj publici i osigurao mu mjesto u francuskom književnom kanonu prve polovice XX. stoljeća.

Početak Prvoga svjetskog rata Rollanda je zatekao u Švicarskoj, gdje je boravio sve do 1919. godine. U to je vrijeme zauzimao izrazito pacifističku poziciju, o čemu je pisao u esejima sabranima u knjizi naslovljenoj *Iznad svjetine* (*Au-dessus de la mêlée*).⁸ U esejima je zagovarao zajedništvo svih Europljana, čime je izazvao brojne reakcije, posebice u Francuskoj gdje je optužen za izdaju i dezerterstvo. Knjiga je dobro primljena u Engleskoj, Sjedinjenim Američkim Državama i neutralnim državama (Švicarskoj, Švedskoj, Nizozemskoj). Pacifistički angažman jedan je od osnovnih razloga zašto mu je 1916. godine dodijeljena Nobelova nagrada.⁹

⁵ Ciklusu pripadaju: *Paques fleuries*, *Le Quatorze-Juillet*, *Les Loups*, *Le Triomphe de la raison*, *Le Jeu de l'amour et de la mort*, *Danton*, *Robespierre*, *Les Léonidas*.

⁶ *Jean-Christophe* ima deset dijelova, objavljenih između 1904. i 1912. godine: *L'Aube* (1904.), *Le Matin* (1904.), *L'Adolescent* (1905.), *La Révolte* (1907.), *La Foire sur la place* (1908.), *Antoinette* (1908.), *Dans la maison* (1909.), *Les Amis* (1910.), *Le Buisson ardent* (1911.) i *La Nouvelle Journée* (1912.).

⁷ Godine 1913. dobio Le Grand Prix de l'Académie française.

⁸ U knjizi su sabrani eseji, apeli, manifesti i otvorena pisma prethodno objavljena u *Journal de Genève*.

⁹ O kontekstu dodjele nagrade više u: R. Cheval, »Le prix Nobel de Romain Rolland«, *Revue d'Histoire littéraire de la France*, br. 6, str. 912–921; 1976.

I po završetku Velikoga rata nastavio je zazivati europsko jedinstvo.¹⁰ Aktivno je djelovao kao angažirani intelektualac lijevoga usmjerenja. Bio je izraziti germanofil pa se posebice trudio oko poboljšanja francusko-njemačkih odnosa, ali i europsko-ruskih, pa je kasnije poslužio sovjetskoj staljinističkoj propagandi, a nije se prema staljinizmu izriječno kritički postavio.

U razdoblju između dva velika svjetska sukoba napisao je biografije uglednih umjetnika (L. van Beethovena, Michelangela, C. Péguyja, L. N. Tolstoja itd.), vodio korespondenciju s nizom europskih intelektualaca (S. Zweig, H. Hesse, J.-R. Bloch, E. Pivat, M. Gorki i mnogi drugi)¹¹ te se aktivno zanimao za indijsku civilizaciju i hinduizam, o čemu svjedoči njegova korespondencija s Mahatmom Gandhijem i Rabindranathom Tagoreom. Posljednje godine svoga života, ujedno godine Drugoga svjetskoga rata, proveo je na svom imanju u Vézelayju u Burgundiji.

Nakon Rollandove smrti njegovo djelovanje nestaje iz središta zanimanja književne javnosti. Autor koji je dvadesetih i tridesetih godina bio čitaniji od Andréa Gidea, Paula Valéryja i Paula Claudela (Nadeau, 1967: 209), koji je u značajnoj mjeri pridonio raskidu s tradicijom realističkoga romana i koji je prije Jean-Paula Sartrea djelovao pišući lijevo angažirano, nakon smrti izgubio je istaknutu poziciju u francuskom književnom polju.

Na gubitak istaknute pozicije u književnom polju figure koja je obilježila francuski i međunarodni intelektualni život u prvoj polovici XX. stoljeća utjecalo je nekoliko faktora.¹² Prvi od razloga zasigurno je nekritička apologija staljinizma tijekom tridesetih godina. Vjerovao je da Rusija ima snagu obnoviti europsku civilizaciju pa je na poziv Maksima Gorkog godine 1935. posjetio Moskvu i imao audijenciju kod Staljina.¹³ Kao i mnogi drugi književnici, i Rolland je šutio o moskovskim suđenjima i propustio brojne prilike da osudi zlostavljanja i usmrćivanja glada u Ukrajini i drugdje u SSSR-u (David-Fox, 2005.). Francuski su književnici dali doprinos izgradnji Staljinova kulta osobnosti u međunarodnim komunističkim krugovima i Rolland nije bio jedini francuski književnik koji je tih godina putovao u S.S.S.R. Među

¹⁰ S tim je ciljem 1923. godine pokrenuo književni časopis *Europe*.

¹¹ Rolland je vodio korespondenciju s brojnim akterima europske intelektualne scene. U razdoblju od 1886. do 1944. godine napisao je nekoliko tisuća pisama. Posljednjih su godina objavljena brojna kritička izdanja njegove korespondencije s Stefanom Zweigom, Georgesom Duhamelom, Sigmundom Freudom, Maksimom Gorkim i Jean-Richardom Blochom.

¹² Prema Pierreu Bourdieuu (1998.) književno polje je dinamično, nestabilno i mijenja se pod utjecajem drugih polja i sukoba unutar sebe. Ovisno je o političkim i ekonomskim previranjima u društvu.

¹³ Rollandov je posjet tretiran kao državnički i iskorišten za kulturnu propagandu, što je pogodilo i Rollandovoj iznimno plodnoj recepciji u SSSR-u.

putnicima u taj dio svijeta bili su i André Malraux, Louis Aragon, André Gide, Henri Barbusse, Paul Éluard i brojni drugi, čija je pozicija u književnom polju i danas neupitna.¹⁴ Bernard Duchatelet drži da ne bi trebalo dopustiti da osobni politički stavovi postaju važniji od književnog teksta pri ocjeni autorova opusa.

Na Rollandovo izmiještanje u književnom polju zasigurno su utjecale i promjene čitateljskog ukusa te smjena generacija. Da je došlo do promjene u recepciji njegova opusa u drugoj polovici XX. stoljeća svjedoči niz činjenica. Njegov je dramski opus zaboravljen, a većina naslova teško dostupna u knjižarama.¹⁵ Maurice Nadeau (1967.) konstatira da je godišnjica Rollandova stotog rođendana u Francuskoj prošla gotovo neopaženo.

Iako njegova popularnost među širom čitateljskom publikom opada, Rolland je ipak osigurao mjesto u književnom kanonu. Recentnije povijesti francuske književnosti pamte ga poglavito kao autora *Jean-Christophea*, angažiranog intelektualca pacifističke orijentacije i pobornika pučkog kazališta (Bancquart, Cahné, 1992.; Décaudin, Leuwiers, 1996.; Brunel, 2005.; Brunel, Huisman, 2007.). U povijesti francuskoga romana nije zauzeo istaknutu poziciju stoga što je imao jaku generacijsku konkurenciju: njegov romaneskni opus vremenski koincidira s opusima Anatolea Francea, Pierrea Lotija, Paula Bourgeta i Mauricea Barrèsa koji su zauzimali središnju poziciju u književnom polju na samom početku XX. stoljeća, a potom s opusima autora okupljenih oko časopisa *La Nouvelle Revue Française*, koji dominantnu poziciju zauzimaju idućih desetljeća.

Ozbiljniji porast književnoznanstvenoga zanimanja za Rollandov opus, posebice na sveučilištima i istraživačkim centrima u Burgundiji, uočljiv je posljednja dva desetljeća, usporedno s obnovljenim zanimanjem za druge autore istoga naraštaja (Bourget i dr.). Nova istraživanja ukazuju na slojevitosti njegova opusa i aktualnost tema koje su ga zanimale. U fokusu zanimanja istraživača njegovo je kazalište,¹⁶ muzikološki opus,¹⁷ intelektualni

¹⁴ O Staljinovoj figuri u francuskoj političkoj kulturi od 1920. do 1950. vidi: L. Stern, 'The Creation of French-Soviet Cultural Relations: VOKS in the 1920s and the French Intelligentsia', *AUMLA: Journal of the Australasian Universities Language and Literature Association*, br. 89, 1998.; A. Sobanet, *Generation Stalin: French writers, the fatherland, and the cult of personality*, Indiana University Press, Bloomington, 2018.

¹⁵ Detaljnije o toj temi u: Jeanneret, 1999. i Jeanneret, 2001.

¹⁶ Primjerice, C. Meyer-Plantureux, *Romain Rolland: Théâtre et engagement*, Caen, Presses universitaires de Caen, 2012.; M. Denizot, *Le »Théâtre de la Révolution« de Romain Rolland: Théâtre populaire et récit national*, Honoré Champion, Paris, 2013.

¹⁷ Primjerice, B. Duchatelet (ur.), *Romain Rolland et la musique*, PU Dijon, Dijon, 2013.; H. Audéon (ur.), *Romain Rolland musicologue*, Editions universitaires de Dijon, Dijon, 2017.

angažman¹⁸ i indološki opus¹⁹. Hoće li znanstvena istraživanja otvoriti put rehabilitaciji zanimanja čitateljske publika, otvoreno je pitanje.

Recepcija Romaina Rollanda u Hrvatskoj

Hrvatska kultura kroz različite tiskovine redovito je pratila zbivanja u francuskoj književnoj produkciji od sredine XIX. stoljeća, a posebice u vrijeme moderne.²⁰ No u književnim časopisima hrvatske moderne Rollandovo se ime ne spominje, osim u usputnoj bilješci B. Livadića (Košutić-Brozović, 1969: 486–487). U hrvatskoj se periodici o Rollandu prije drugoga desetljeća XX. stoljeća nije pisalo.²¹ Prvi je članak Dragutin Prohaska objavio 1912. godine, a intenzivnije se o njemu pisalo 1916. i 1917. godine kad je u Zagrebu izvedena Rollandova drama *Vuci (Les Loups)*.²² Od tada pa do 1941. godine Rollandov se rad redovito pratio.²³ Pisalo se o novim izdanjima njegovih tekstova i izvedbama drama.²⁴ Nakon godine 1945., znanstveno-kritičko zanimanje za Rollanda izrazito opada, a iznimka je znanstvenoistraživački interes Helene Mandić-Pachl.²⁵ No, s druge strane, Rollandova su djela prevođena na hrvatski jezik, a godine objavljivanja prijevoda znakovite su kao kulturno-politički biljeg vremena.

¹⁸ Primjerice, D. J. Fisher, *Romain Rolland and the Politics of Intellectual Engagement*, University of California Press, Berkeley, 1988.; L. Charrier, R. Roudil (ur.), *Centenaire d'«Au-dessus de la mêlée» de Romain Rolland: regards sur un texte de combat*, Éditions universitaires de Dijon, Dijon, 2015.; F. Taricone, *Romain Rolland. Pacifista, libertario e pensatore globale*, Guida, Napoli, 2017.

¹⁹ R. Roudil (ur.), *Romain Rolland et l'Inde: un échange fructueux: célébration du centenaire du prix Nobel de littérature de Romain Rolland*, Éditions universitaires de Dijon, 2016; M.-A. Camano Pineiro, »Romain Rolland: an encounter with India«, *Cedille*, br. 11, 2015., str. 69–101.

²⁰ Vidi: M. Kožul, »Međukulturni utjecaj: hrvatska i francuska književnost u XX. stoljeću«, u: *Hrvatska/Francuska. Stoljetne povijesne i kulturne veze*, prir. D. Katunarić, Most/The Bridge, Zagreb, 1995., str. 107–118.

²¹ Rollandovo se ime ne spominje u Brešičevoj *Bibliografiji časopisa 19. stoljeća*, kao ni u monografijama S. Lapende *Francuski duh u hrvatskoj periodici u Dalmaciji 1844.–1918.* i D. Šimundže, *Francuska književnost u Viencu*.

²² U HNK Zagreb 1917. godine izvedeni su *Vuci*, u prijevodu Nine Vavre, vjerojatno s njemačkoga jezika. Isti dramski tekst izveden je u režiji Božidara Viočića 1963. u Zagrebačkom dramskom kazalištu.

²³ Kompletna bibliografija radova o Rollandu objavljenih na području prve i druge Jugoslavije objavljena je u: H. Mandić-Pachl, »Romain Rolland en Yougoslavie«, *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, br. 24, str. 241–258; 1967.

²⁴ Godine 1927. u HNK u Zagrebu izvedena je *Igra ljubavi i smrti (Le Jeu de l'amour et de la mort)*, u prijevodu Slavka Batušića, godinu dana prije pariške premijere.

²⁵ H. Mandić-Pachl, »La musique – compagnon de route de Romain Rolland«, *Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, br. 15–16, 1963.; H. Mandić-Pachl, *Neobjavljene drame Romaina Rollanda s osvrtom na Rollandove dramaturške poglede*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu, 1973.

Uz Slavka Batušića,²⁶ Petra Skoka, Rudolfa Maixnera važan je doprinos recepciji Rollandova opusa u hrvatskoj kulturi dao i Slavko Ježić. Ježić je o Rollandu pisao u *Književnim horizontima*²⁷ i na hrvatski je jezik godine 1932. preveo kratki roman *Petar i Luca*,²⁸ a 1947., u suradnji s S. Krešićem priredio je višesvesčani roman *Jean-Christophe* (sa zamjenom funkcija od sveska do sveska). Prije *Petra i Luce*, jedini objavljeni prijevod u formatu knjige Gandhijeva je biografija iz 1924. godine.²⁹ Godine 1940. objavljeni su prijevodi Tolstojeve, Beethovenove i Michelangelove biografije,³⁰ a svi ostali prijevodi objavljeni u knjiškom izdanju datiraju iz pedesetih godina³¹ ili iz XXI. stoljeća.³²

Slavko Ježić kao prevoditelj i tumač djela Romaina Rollanda

Slavko Ježić objavio je prijevod Rollandova djela *Petar i Luca* 1932. godine, tj. nakon što je Rolland ovjenčan Nobelovom nagradom za književnost i nakon što je postigao svjetsku slavu. Taj je roman Rolland i napisao postnobelovski, kao već glasovit i »posvećen« književnik (*Pierre et Luce*, 1920.), što znači da je Ježić posegnuo za djelom proslavljenoga i svjetski priznatoga književnika te ga prijevodom približio hrvatskoj književnoj publici u fazi u kojoj je francuski književnik nastojao potvrditi dodijeljene mu lovorike. Taj je Ježićev prevoditeljski pothvat hvalevrijedan, jer su njime prevoditelj i izdavač (Minerva) željeli hrvatsko čitateljstvo marljivo pravodobno držati u tijeku sa svjetskim književnim gibanjima.

Pierre et Luce za povijesnu pozadinu ima Prvi svjetski rat s okosnicom u Parizu 1918. i poveznicu sa zbivanjima na Zapadnom frontu, a u liku naslovnoga junaka Pierrea autor je ponudio svojevrsnoga modernog Hamleta u

²⁶ S. Batušić, »Romain Rolland kao čovjek i književnik«, *Savremenik*, br. 9–10, str. 375–378; 1927.

²⁷ S. Ježić, »Romain Rolland – Životopisna skica«, *Književni horizonti*, br. 10–12, str. 242–245; 1935.

²⁸ Novi prijevod romana *Petar i Lucija*, Milana Bogdanovića, objavila je zagrebačka Zora 1951. godine.

²⁹ *Naš Gandhi*, prev. Josip Vandekar, Zagreb, Radićeva slavenska knjižara, 1924.

³⁰ *Tolstoj*, prev. Zlatko Milković, Biblioteka lijepo knjige, Zagreb, 1940.; *Beethoven*, prev. Zlatko Milković, Zagreb, Biblioteka lijepo knjige, 1940.; *Michelangelo*, prev. Zlatko Milković, Zagreb, Biblioteka lijepo knjige, 1940.

³¹ *Colas Breugnon*, prev. Milan Bogdanović, Zagreb, Zora, 1952.; *Današnji muzičari*, prev. Dane Smičiklas, Zagreb, Kultura, 1952.; *Nekadašnji muzičari*, prev. Magda Kanitz, Zagreb, Mladost, 1955.

³² *Život Vivekanande: univerzalno evanđelje*, prev. Marin Domitrović, Zagreb, CID-Nova, 2006.; *Michelangelov život*, Zagreb, Nova knjiga Rast, 2013.

ljubavnoj priči o odnosima staleža, vrijednostima i prioretima u ratno doba. Već takav Ježićev odabir sugerirao je prevoditeljske preferencije, uz dakako i objektivnost pri selekciji u sprezi prevoditelja i izdavača.

Potom je – s iskustvom prevođenja Rollandove proze – Slavko Ježić objavio već spomenuti osvrt u *Književnim horizontima* 1935. pod naslovom *Romain Rolland – životopisna skica*. Tako nastali osvrti uvijek su iznimno kvalitetni jer prevoditelji kao *closerreaderi* pronicu u slojeve i kontekste, potrebne za tumačenje djela i života književnika. Stoga se Ježićev članak svrstava u vrijedne i vjerodostojne zapise o Rollandu, koji i danas može poslužiti kao smjernica za pristup francuskom književniku.

Treći rad posvećen Rollandu najopsežniji je i ujedno najopterećeniji znakovima vremena: riječ je o prijevodu proslavljenoga Rollandova romana *Jean-Christophe* u nekoliko svezaka. Slavko Ježić preveo je šest knjiga u dva sveska prijevoda u izdanju Hrvatske seljačke tiskare: I. svezak (*Svitanje, Jutro, Mladić*) i III. svezak (*Antoinette, U kući, Prijateljice*), a II. svezak (*Pobuna, Sajam na trgu*) preveo je Vladislav Kušan. Stjepan Krešić redigirao je i korigirao prva tri sveska, a u idućem svesku zamijenili su uloge: Ježić je bio redaktor, a Krešić prevoditelj IV. sveska hrvatskoga izdanja (*Gorući grm, Novi dan*). Redosljed hrvatskoga izdanja donekle se razlikuje od francuskoga izvornika. Prvu ideju Rolland je prema vlastitom svjedočanstvu za ovaj roman dobio u Rimu 1890. g. Započeo ga je pisati 1903., te objavljujivati u svescima od 1904. godina, a završio je 1912. g.: *L'Aube et le Matin*, 1903., *L'Adolescent*, 1904., *La Révolte*, 1906., *Antoinette*, 1906., *La Foire sur la place*, 1907., *Dans la Maison*, 1907.–1908., *Les Amies*, 1909., *Le Buisson ardent*, 1910.–1911.; *La Nouvelle Journée*, 1911.–1912.

Nekoliko se prevoditelja okušalo u prevođenju ciklusa romana *Jean-Christophe*: primjerice, naslove *Pobuna* i *Sajam na trgu* objavljene u II. svesku izdanja pod naslovom *Jean Krištof* Hrvatskog tiskarskog zavoda 1947. prevela je i Marija Neorčić, a pod naslovom *Ivan Krištof* u izdanju Hrvatskog štamparskog zavoda 1917. prevoditelj je bio Dragutin Grdenić (*Konac putovanja, Gorući grm*). Nakon Drugoga svjetskog rata bilo je teško doći do posla, Slavko Ježić izgubio je posao na Sveučilištu pa je moguće su podjelu posla, a i drukčiji poredak romana (*Antoinette – Sajam na trgu*) uvjetovali rokovi prevođenja višesveščanoga romana u izdanju Hrvatske seljačke tiskare. U konačnici, Slavko Ježić preveo je dijelove romana koji su mu po stilu i osobnom afinitetu bili bliski.

Traduktološka analiza Ježićeve prijevoda romana *Jean-Christophe*

Prevedeći šest romana Rollandova ciklusa *Jean-Christophe* Ježić je još jednom potvrdio svoju prevoditeljsku vještinu i mar za što vjerniji prijenos što je moguće većega broja sastavnica izvornika. Sintaktičkom i leksičkom analizom utvrđena je iznimna pozornost i sustavnost Ježićeve prijevoda po metodi zasnovanoj na načelu prevođenja riječ po riječ gdje god je to moguće, dok se frazeološki susplituti pojavljuju kad je bilo potrebno postaviti znakove u kontekst, odgovoriti na zahtjeve »duha jezika«.

Prijevodni hrvatskih prevoditelja sredine XX. stoljeća često sadrže eliptične postupke, omissije i sl., no takvi se postupci u Ježićevo pothvatu vrlo rijetki:

<i>... et pures de tout alliage étranger (Antoinette, 829)</i>	<i>... čiste od svake strane primjese (Antoinette, 7)</i>
<i>terres labourées, prairies, petits cours d'eau (Antoinette, 829)</i>	<i>uzorane njive, mali potoci (Antoinette, 7)</i>
<i>car leur nom s'était scindé, en cours de route, comme un caillou qui se fend en deux, en dévalant (Antoinette, 832)</i>	<i>jer ime im se rascijepilo, kao što se šljunak raskoli u dvoje spuštajući se nizbrdice (Antoinette, 10)</i>
<p>I) <i>Il eut un geste lassé, sourrit amèrement, et la quitta.</i> *</p> <p><i>Personne n'entendit le coup de revolver. (Antoinette, 855)</i></p> <p>II) <i>Libera nos, Domine!</i> *</p> <p><i>L'amitié était retrouvée.</i> <i>(Dans la maison, 1024)</i></p>	<p>I) <i>On je umorno mahnio rukom, gorko se nasmiješio i izišao. Nitko nije čuo revolverskog hica. (Antoinette, 36)</i></p> <p>II) <i>(Oslobodi nas, Gospodine!)</i> <i>Prijateljstvo se obnovilo.</i> <i>(U kući, 235)</i></p>

Izostanak oznake * u posljednjem primjeru ne mora biti nužno prevoditeljeva nego moguće (i) nakladnikova odluka ili previd. Bez obzira na to tko je proveo tu omissiju, ona nije dosljedna kroz čitav svezak, tj. oznaka * se često ipak pojavljuje na mjestima na kojima ju sadrži izvornik i ima svoju vrijednost kao oznaka elipse, stanke, promjene prizora ili sl.

Ježićeve preciznost također dolazi do izražaja u potrazi za ekvivalentima i općekulturnim supstitutima, primjerice:

... laid comme les sept péchés capitaux (Antoinette, 844) – ružan kao sedam glavnih grijeha (Antoinette, 24)

Primjer je naveden da bi se istaknulo prevoditeljevo dobro poznavanje općih pojmova, ali i preciznost nasuprot uvriježenim a često pogrešnim pučkim sintagmama i tumačenjima: dok u većini jezika ne postoji pomutnja oko fraze »sedam glavnih grijeha«, u hrvatskom jeziku često se pogrešno navodi fraza »sedam smrtnih grijeha«, što ne samo da nije točno nego je i daleko od teološke poruke. Riječ je o najčešćim dakle glavnim ljudskim grijesima, i dovoljno ih je odvagati s *10 Božjih zapovijedi* da se uputi na oprez pri tumačenju njihove kakvoće, težine, kauzalnosti tj. »smrtnosti«. Ježić kao intelektualac-prevoditelj to je jako dobro znao i primijenio, za razliku od brojnih suvremenih prevoditelja i interpretatora.

Ježićeva preciznost dolazi do izražaja u prepoznavanju prisutnosti stranih jezika u tekstu, što je između ostaloga znak poštivanja ideje izvornika pa prevoditelj tu raznolikost izvornika zadržava i u prijevodu. Tako Rolland zadržava talijanski jezik Danteovog đavla ne koristeći francuski prijevod pa ga i Ježić navodi u Danteovim talijanskim izvornim stihovima:

»... *Ed egli avea cul fatto trombetta...*«

a uz njih Ježić skrupulozno navodi: *Danteov Pakao XXI, 139*, što u nekim Rollandovim izdanjima izostaje pa je moguće da se prevoditelj sâm pobrinuo za tu bilješku (*Antoinette*, 10).

Jednako se Ježić odnosi i prema pojavi njemačkih citata:

*Getrost! Es ist der Schmerzen wert, dies Leben,
Solang...
... mit uns ein treues Auge weint.*

za koje sâm Rolland nudi i francuski prijevod:

(*»Courage! Aussi longtemps que deux yeux fidèles pleurent avec nous, la vie vaut de souffrir.«*) (*Dans la maison*, 1982)

Ježić ponovno nudi hrvatski prijevod, no on citat ne prevodi s francuskoga jezika tj. ne prevodi iz Rollandove manje prilagodbe duhu francuskoga jezika – Ježićev prijevod nije posredan (s njemačkoga preko francuskoga u hrvatski) nego izravan (iz njemačkoga u hrvatski) pa se ne događa odmak u odnosu jednine i množine koju je učinio Rolland u svojem prijevodu nego je hrvatski prijevod vrlo točan:

»Tješi se! Vrijedi trpjeti boli u životu, dok s nama jedno vjerno oko plače.« (*U kući*, 298)

Ježić možda nije znao da je riječ o citatu iz pjesme Friedricha Hölderlina *An Neuffer*, jer bi to vjerojatno i zabilježio, no to je u ovom postupku irelevantno: Hölderlinovo ime Rolland ne navodi, a Ježićevi navodi autora ionako su njegov posebni dodatak, obogaćenje za čitatelja, gdje god je to prevodite-lju bilo razvidno, a na brojnim mjestima i postoje, pa je Ježić dokazao svoj velik trud u uputnicama na izvornike gdje god mu je to bilo moguće.

Jednako postupa i s engleskim jezikom. Rolland navodi:

Romain Rolland	Slavko Ježić
<i>I will come again, my sweet and bonny, I will come again.</i> (»Je reviendrai, bien-aimé, je reviendrai...«) (<i>Antoinette</i> , 920)	<i>I will come again, my sweet and bonny, I will come again...</i> <i>Ja ću se vratiti, ljubljeni moj, ja ću se vratiti.</i> (<i>Antoinette</i> , 109)

U tom opsegu intervencija znakovit je Ježićev postupak zadržavanja izvornika uz dodatak prijevoda i onda kad ga u izvorniku nema. Tako navodi Danteov *Pakao* u talijanskom izvorniku za svršetak knjige *Dans la maison* (koja u Ježićevu prijevodu pod naslovom *U kući* predstavlja drugi dio trećega sveska):

*Taciti, soli e senza compagnia,
n'andavan l'un dinnanzi, e l'altro dopo,
come i frati minor vanno per via...*
(*Dans la maison*, 1086)

Uz izvornik na talijanskom jeziku Ježić u zagradama dodaje postojeći hrvatski prepjev i točno navodi izvor, pjesnika Vladimira Nazora: Dante, *Pakao*, XXIII, 1–3 – Prev. V. Nazor:

(*Šuteći sami i bez pratnje pođosmo,
Moj vođa naprijed, a ja sa njim. Mala
kao što Braća hodaju po putu...*)
(*U kući*, 302)

a prevodi i neke glasovite navode, pripadne općoj kulturi i obrazovanju, ali su upravo takvi prijevodi potvrda dosljednosti u provođenju metode, kao i vrijedan dokaz prevoditeljeva šireg poslanja:

Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria...
Nema veće boli nego sjećati se sretnih vremena u nevolji. (Dante, *Pakao* V,
121–3)
(*Antoinette*, 111)

Za takve se dodatke, prisutne kroz sve tri prevedene knjige toga sveska, Ježić odlučio upravo s toga što je kao prevoditelj trajno skrbio o približavanju što je moguće više elemenata i poruka teksta čitatelju. To potvrđuje i francuski citat u stihu, koji Ježić najprije navodi u izvorniku a potom donosi vlastiti prijevod.

Romain Rolland	Slavko Ježić
<i>De fille oiseuse et languarde, De Juif patelin papelard, D'ami fardé, D'ennemi familier, Et de vin éventé, LIBERA NOS, DOMINE! (Dans la maison, 1024)</i>	<i>De fille oiseuse et languarde, De Juif patelin papelard, D'ami fardé, D'ennemi familier, Et de vin éventé, Libera nos Domine! (Od djevojke dokone i jezičave, Od Židova laskava licemjera, Od naličena prijatelja, Od kućnog neprijatelja, Oslobodi nas, Gospodine!) (U kući, 235)</i>

Jedino kad se u Rollanda pojavljuju navodi naslova književnih djela Ježić primjenjuje mješoviti model te djelomično zadržava naslove izvornika (kad su prepoznatljivi ili općepoznati u izvornom obliku), a djelomično ih prevodi na hrvatski jezik: *Art poétique*, *Lutrin*, *La Pucelle*, *Tisuću i jedna noć*, *Bagdaski kalif*, *Lov mladog Henrika*, *Put po Kini* i dr.

Prevoditeljska vještina iskazuje se također u retorici i elokvenciji, koje u sprezi s leksičko-sintaktičkom preciznošću čini Ježićeva rješenja iznimno ekspertnima:

<i>mais sans scrupule exagéré (Antoinette, 830)</i>	<i>ali bez pretjeranih tankočutnosti (Antoinette, 8)</i>
<i>il l'était de sa sensibilité (Antoinette, 831)</i>	<i>bio je darežljiv tankočutnošću (Antoinette, 9)</i>
<i>comme des tuyaux d'orgues (Antoinette, 836)</i>	<i>kao piskovi orgulja (Antoinette, 15)</i>
<i>Dans leur molle province (Antoinette, 844)</i>	<i>u mekoputnoj provinciji (Antoinette, 23)</i>
<i>pour ranger des draps dans une armoire (Antoinette, 855)</i>	<i>da uredi rubeninu (Antoinette, 35)</i>
<i>Des Italiens pouilleux, avec une racaille d'enfants, flânaient sur les bancs, ou se disputaient aigrement. (Antoinette, 865)</i>	<i>Ušljivi su Talijani s klatežem djece dangubili po klupama ili su se jako prepirali. (Antoinette, 47)</i>
<i>à la lueur d'une vieilleuse (Antoinette, 871)</i>	<i>uz svijetlo žiška (Antoinette, 53)</i>

Modifikacije su raznovrsne, a pojavljuju se najčešće u sprezi s dosjetljivim približavanjem duhu hrvatskoga jezika:

<i>... comme aux plus grossiers et aux plus intelligents (Antoinette, 829)</i>	<i>... zajednički najprostijima i najobrazovanijima (Antoinette, 7)</i>
<i>grand travailleur et bon vivant (Antoinette, 830)</i>	<i>veliki radnik i veseljak (Antoinette, 8)</i>
<i>actif (Antoinette, 832)</i>	<i>poduzetni (Antoinette, 10)</i>
<i>avec une nuance prud'hommesque (Antoinette, 832)</i>	<i>za nijansu sentenciozno-banalnom (Antoinette, 11)</i>

Adaptacije su nešto češće od ostalih oblika odmaka od izvornika, ali i one su vrlo bliske blagim modifikacijama s jedne ili pak ekspertnosti s druge strane te dovode do pomaka u suptilnim nijansama ili su povezane s frazeološkim načelima:

<i>de plaisanteries énormes (Antoinette, 830)</i>	<i>paprenih šala (Antoinette, 9)</i>
<i>des bouts-rimés (Antoinette, 832)</i>	<i>rimovane doskočice (Antoinette, 10)</i>
<i>Dans la maison, Antoinette jouait sur son piano des cavatines à fioritures italiennes. (Antoinette, 853)</i>	<i>U kući je Antoinette svirala na glasoviru kavatine s melodijskim ukrasima. (Antoinette, 33)</i>
<i>Et la nuit, sous la lune, telles les bulles d'air qui montent à la surface d'un étang, les notes perlées des crapauds. (Dans la maison, 937)</i>	<i>A noću, po mjesecini, poput zračnih mjehura, što se dižu na površini ribnjaka, biserni kreket žaba. (U kući, 134)</i>
<i>la petite élite des Français vraiment libres (Dans la maison, 958)</i>	<i>mala elita Slobodnih Francuza (U kući, 158)</i>
<i>où l'on était obligé de se serrer le ventre (Les Amies, 1089)</i>	<i>kad je trebalo stegnuti kajiš. (Prijateljice, 305)</i>
<i>Qu'est-ce que vous venez foutre ici? (Les Amies, 1090)</i>	<i>Koga vruga tražite ovdje? (Prijateljice, 305)</i>
<i>Il s'était imposé à Paris par son énorme »autogobisme« (Les Amies, 1091)</i>	<i>Nametnuo se u Parizu svojom golemom sposobnošću da sve »proguta«. (Prijateljice, 307)</i>
<i>pour écraser un adversaire personnel, il eût de bonne foi bouleversé l'État (Les Amies, 1091)</i>	<i>i da smrvi ličnog neprijatelja, on bi bona fide oborio državu. (Prijateljice, 307)</i>
<i>Christophe, un moment troublé, se ressaisit aussitôt, et les envoya tous promener. (Les Amies, 1102)</i>	<i>Christophe, na čas smućen, odmah se sabra i posla ih sve do đavola. (Prijateljice, 320)</i>

Kontekstni zaključak

Ciklus u 10 svezaka *Jean-Christophe*, u kojemu je prikazan razvoj glazbenika nadahnuta ljubavlju prema životu, Rolland je pisao iz koncepcije humanističkoga heroizma te izgradio na ideji europske umjetničke komunikacije, tj. razmjene francuskih i njemačkih umjetničkih, književnih, glazbenih i drugih kanona. Uprizorujući duhovnu klimu prije Prvoga svjetskog rata, to je djelo po svojim estetskim kvalitetama, od brojnih navoda Goethea i drugih klasika europske književnosti do intermedijalnih reminiscencija pa i izravnih navoda (glazbenih primjera i dr.), bilo blisko afinitetima prevoditelja Slavka Ježića.³³ Epska kompozicija uz naglašen poetski ton ciklusa uklapaju se u umjetničke smjernice esteticizma kao ranoga modernizma a tematika proizlazi iz filozofije humanizma s idealističkom ljubavi prema čovječanstvu. Taj je Rollandov zanos prema ljudskosti u heroizmu sadržavao i kult revolucije koji će ga kasnije u djelima i životu približiti indijskoj filozofiji te naposljetku komunizmu, no ciklus *Jean-Christophe*, kao i *Petar i Luca*, nastao je u ranijoj Rollandovoj stvarateljskoj fazi. Kao ljevičarski književnik, a k tome dobitnik Nobelove nagrade, Rolland se dobro uklapao u izdavačku politiku Jugoslavije neposredno nakon Drugoga svjetskog rata. Sva četiri sveska *Jean-Christophea* izašla su u hrvatskom prijevodu 1947., dakle prije Rezolucije Informbiroa, pa ni epizoda audijencije francuskoga književnika kod Staljina nije još bila zazorna, naprotiv. S druge strane Slavko Ježić u poslijeratnim okolnostima tim je prijevodima mogao zadovoljiti i vlastite estetske kriterije. Rolland je kao pacifist u 1920-im godinama bio vrlo blizak i hrvatskim mirotvorecima, braći Radić i Hrvatskoj seljačkoj stranci, a Slavko Ježić cijenio ga je kao književnika, što je pokazao metodom prevođenja. Analiza njegova prijevoda potvrđuje da je i u ovom zahtjevnom žanru Ježić dosljedan i izvrstan prevoditelj, te su njegovi prijevodi Rollandovih romana i danas za preporuku ne samo po književnopovijesnom nego i po kriteriju najviših standarda suvremenoga prevođenja.

³³ T. Maštrović (ur.), *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. godišnjice rođenja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.; I. Stopfer (ur.), *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor*, FFpress, Zagreb, 2013.

Bibliografija

- Bancquart, Marie-Claire, Cahné, Pierre, *La littérature française du XXe siècle*, P. U. F., Paris, 1992.
- Bourdieu, Pierre, *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Éditions du Seuil, Paris, 1998.
- Brunel, Patrick, *La littérature française du XXe siècle*, Armand Colin, Paris, 2005.
- Brunel Pierre, Huisman Denis, *Littérature française des origines à nos jours*, Vuibert, Paris, 2007.
- David-Fox, Michael, »The 'Heroic Life' of a Friend of Stalinism: Romain Rolland and Soviet Culture«, *Slavonica*, 11, br. 1, 2005., str. 3–29.
- Décaudin, Michel, Leuwers, Daniel, *Histoire de la littérature française. De Zola à Apollinaire*, Flammarion, Paris, 1996.
- Jeanneret, Yves, »Romain Rolland 1998. Une figure effacée de l'Europe«, *Hermès*, br. 23–24, 1999., str. 137–144.
- Jeanneret, Yves, »Effacement d'une figure. Romain Rolland«, *Les cahiers de médiologie*, br. 11, 2001., str. 46–53.
- Jelčić, Dubravko, »Portret Slavka Ježića«, u: *Nove teme i mete*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 277–286.
- Košutić-Brozović, Nevenka, *Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne*, Rad JAZU, knj. 12, 1969., str. 403–665.
- Mandić-Pachl, Helena, »Romain Rolland en Yougoslavie«, *Studia Romanica et Anglica Zagrabienisia*, br. 24, 1967., str. 241–258.
- Maštrović, Tihomil, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. godišnjice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Nadeau, Maurice, »Romain Rolland«, *Journal of Contemporary History*, 2, br. 2, 1967., str. 209–220.
- Pavlović, Cvijeta, »Francuska lirika Slavka Ježića 1941.«, u: *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor*, ur. I. Stopfer, FF Press, Zagreb, 2013., str. 19–28.
- Rolland, Romain: *Jean-Christophe*. Édition définitive. Édition Albin Michel, Paris, 1956., prema prvom cjelovitom izdanju: Albin Michel 1931.
- Rolland, Romain: *Jean-Christophe. II. Pobuna. Sajam na trgu*, prev. Vladislav Kušan, red. i kor. Stjepan Krešić, Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947.
- Rolland, Romain: *Jean-Christophe. III. Antoinette. U kući. Prijateljice*, prev. Slavko Ježić, red. i kor. Stjepan Krešić, Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947.
- Rolland, Romain: *Jean-Christophe. IV. Gorući grm. Novi dani*, prev. Stjepan Krešić, red. Slavko Ježić, Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947.
- Stopfer, Irena (ur.), *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor*, FF Press, Zagreb, 2013.

- Vidan, Gabrijela, »Dr. Slavko ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar hrvatske i francuske književnosti«, u: *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. godišnjice rođenja*, gl. ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 143–153.
- Vidan, Gabrijela, »Erudicija i nedoumice zaljubljenika u francusku književnost, slučaj Slavka Ježića«, u: *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor*, ur. I. Stopfer, FF Press, Zagreb, 2013., str. 43–49.

SLAVKO JEŽIĆ I ROMAIN ROLLAND

Sažetak

Slavko Ježić značajan je dio svoga opsežnog znanstvenog opusa posvetio francuskoj književnosti i kulturi. Njegova je posrednička uloga između hrvatske i francuske kulture iznimno značajna, o čemu svjedoči i niz dosad objavljenih istraživanja na tu temu. O Ježićevu zanimanju za francusku književno-jezičnu kulturu svjedoče i njegova *Francuska književnost do kraja klasičnog doba* (1928.), izdanje Adamovićeve *Francuske gramatike* (1939.), antologija *Francuska lirika* (1940.), kao i prijevodi Molièrea, La Fontainea, Guya Maupassanta, Honoréa de Balzac itd. Namjera ovoga rada sagledati je Ježićev doprinos hrvatskoj recepciji, danas gotovo zaboravljenog, francuskog nobelovca Romaina Rollanda (1866.–1944.), s posebnim naglaskom na njegovim prijevodima šest (od deset) Rollandovih romana iz ciklusa *Jean-Christophe*.

Ključne riječi: Romain Rolland, francusko-hrvatske književne veze, traduktološka analiza, Slavko Ježić, *Jean-Christophe*

SLAVKO JEŽIĆ AND ROMAIN ROLLAND

Summary

Slavko Ježić dedicated a significant part of his scientific career to the research of French literature and culture. His mediating role between Croatian and French culture was extremely important, as evidenced by a number of studies published so far on this topic. Ježić has written a history of French literature until the end of the classical period (1928) and has edited Adamović's *French Grammar* (1939) as well as the anthology *French Lyrics* (1940). He has also translated works by Molière, La Fontaine, Guy Maupassant, Honoré de Balzac etc. The intention of this paper is to analyze Ježić's contribution to the Croatian reception of, now almost forgotten French Nobel Prize winner, Romain Rolland (1866 – 1944), with special emphasis on his translations of Rolland's prose from the cycle of novels titled *Jean-Christophe*.

Key words: Romain Rolland, French-Croatian literary connections, translational analysis, Slavko Ježić, *Jean-Christophe*

PREPJEVI S FRANCUSKOGA SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

Kao zagovornik i prevodilac francuske lirike Slavko je Ježić poduzeo nekoliko važnijih akcija, a svakako je najznačajnije priređivanje antologije *Francuska lirika* (1941.), sa solidnim pregledom galskoga Parnasa od početka do Drugoga svjetskog rata. Sam je pritom Ježić preveo četrdesetak (pretežno amblematskih) pjesama, uglavnom tradicionalnih oblika. Ranije razdoblje, do romantizma, praktički je sam prepjevao, a okušao se i verzijama novijih autora do Maxa Jacoba i Valerya.

Nakon Drugoga svjetskog rata javio se solidnim izborom La Fontaineovih basni, te plodno surađivao u *Antologiji svjetske lirike* (s Gustavom Krklecom), brinući se posebno upravo za francusku participaciju, svjestan kako je moderna francuska poezija jamačno bila najutjecajnija u univerzalnim razmjerima, s posebnim odjecima kod Hrvata, kojima je i sam znatno kumovao.

Ključne riječi: francuska lirika, »Plejada«, romantizam, simbolizam, »prokleti pjesnici«

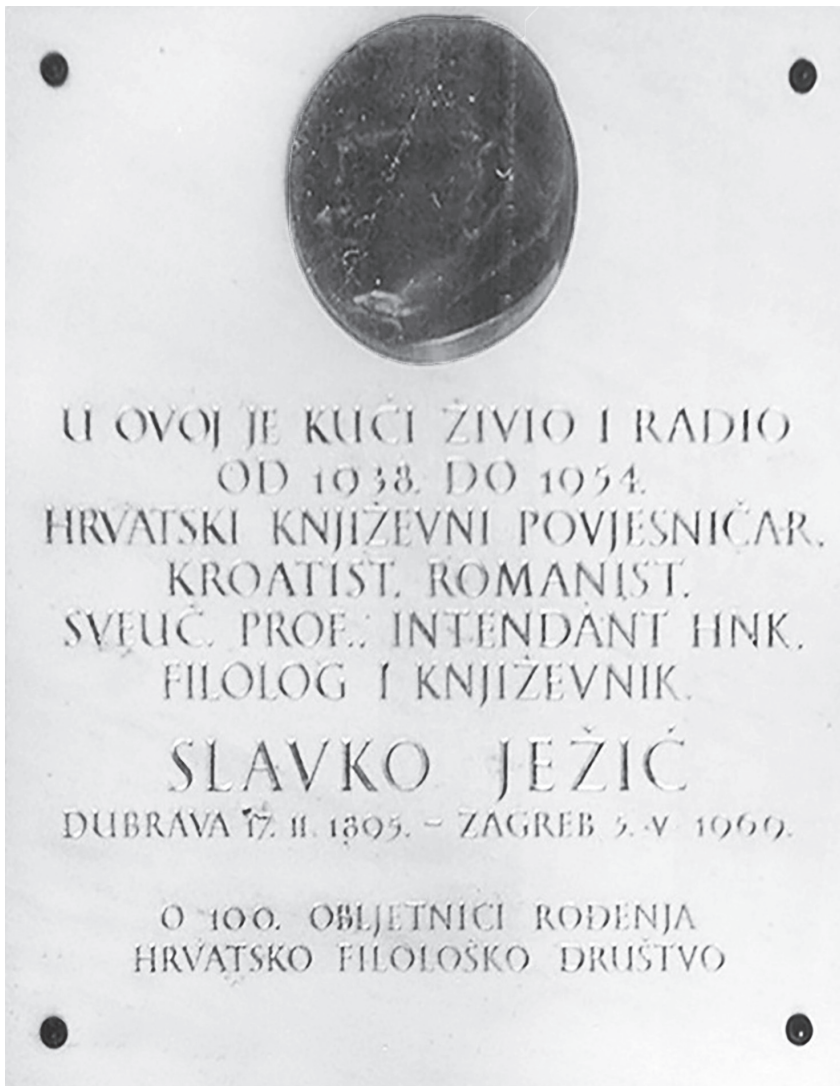
SLAVKO JEŽIĆ'S POETIC TRANSLATIONS FROM FRENCH LANGUAGE

Summary

As an advocate and translator of French lyric poetry, Slavko Ježić had undertaken several important actions among which the most important surely was the editorship of the anthology *Francuska lirika* [*French Lyric Poetry*] (1941), with a substantial overview of Gallic Parnassus from the beginning until the Second World War. Ježić himself translated some forty (predominantly emblematic) poems, mostly traditional in form. The earlier period, before Romanticism, he virtually translated by himself, and he also tried his skills in the versions by more recent authors up to Max Jacob and Valery.

After the Second World War he published a sound selection of La Fontaine's fables and was a prolific contributor in *Antologija svjetske lirike* [*An Anthology of World Lyric Poetry*] (together with Gustav Krklec), responsible especially for the French participation, aware that modern French poetry was undoubtedly the most influential in universal proportions, with significant response in Croatian culture, to which he himself greatly contributed.

Key words: French lyric poetry, »Pleiad«, Romanticism, symbolism, »the damned poets«

Sl. 5.: U Zagrebu je u Medulićevoj ulici broj 5, dne 30. rujna 1996. postavljena spomen ploča s reljefom Slavka Ježića

Tihomil Maštrović

Prinos Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji (Kritičko izdanje *Sabranih djela Augusta Šenoa*)

Pregledni članak
UDK 821.163.42.09 Šenoa, A.
821.163.42 (091)

Kada je godine 1963. Izdavačko poduzeće Znanje odlučilo objaviti kritičko izdanje *Sabranih djela Augusta Šenoa*, priređivanje tog izdanja povjerilo je Slavku Ježiću, koji je u tom poslu zaista imao velikog iskustva budući da je već priredio izdanja brojnih hrvatskih pisaca, pa tako i ona Frana Krste Frankopana,¹ Vjenceslava Novaka,² Silvija Strahimira Kranjčevića,³ Vatroslava Jagića,⁴ Stanka Vraza,⁵ Mirka Bogovića i Antuna Nemčića,⁶ Ivana Mažuranića i Dimitrija Demetra⁷ i dr., koja su prva moderna kritička izdanja hrvatskih novijih pisaca. Ježić je priređivač i *Sabranih djela Augusta Šenoa*; prvi ih je put priredio u izdanju Minerve; te su tako od 1932. do 1934. tiskana u dvanaest knjiga u njegovoj redakciji.⁸ Minervinom izdanju *Sabranih djela Augusta Šenoa* prethodilo je kritičko izdanje Šeninih *Pjesama*, prvo (1931.)⁹ i drugo izdanje (1932.),¹⁰ što su ga, također u izdanju Minerve, o 50. obljetnici pjesnikove smrti priredili dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić.

---

¹ Fran Krsto Frankopan, *Djela*. Priredio dr. Slavko Ježić. Srpska Kraljevska Akademija, Izdanje zadužbine Koste Stojanovića 2. Posebna izdanja, knjiga 108. Filozofski i filološki spisi, knjiga 27. Beograd, 1936., str. 235.

² Vjenceslav Novak, *Sabrana djela* /12 knjiga/. Priredio Slavko Ježić. *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1931./33.

³ Silvije Strahimir Kranjčević, *Djela* /4 knjige/, priredio Slavko Ježić, Zagreb, 1933./1934.

⁴ Vatroslav Jagić, *Djela IV*. /Kritičko izdanje priredio S. Ježić, 5 knjiga/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.

⁵ Stanko Vraz, *Pjesnička djela I*. /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.; isti, *Pjesnička djela II*. /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. JAZU, Zagreb, 1954.; isti, *Pjesnička djela III*. /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. JAZU, Zagreb, 1955.

⁶ Mirko Bogović – Antun Nemčić, *Djela*. Priredio S. Ježić. Zora, Zagreb, 1957.

⁷ Ivan Mažuranić – Dimitrija Demeter, *Djela*. Priredio S. Ježić. Zora, Zagreb, 1958., str. 444.

⁸ August Šenoa, *Sabrana djela*. Priredio dr. Slavko Ježić, Minerva, Zagreb, 1934. /12 knjiga/

⁹ August Šenoa, *Pjesme*. Prvo potpuno kritičko izdanje. Priredili o 50. obljetnici pjesnikove smrti dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić. *Noviji hrvatski pisci*, posebno izdanje knjige, izvan serije, Minerva nakladna knjižara d.d., Zagreb, 1931. /Str. nepag. 1–VIII + 521/

¹⁰ August Šenoa, *Pjesme*. Drugo izdanje. Priredili o 50. obljetnici pjesnikove smrti dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić. *Noviji hrvatski pisci*, posebno izdanje knjige, izvan serije, Minerva nakladna

Dobivši priliku da se tridesetak godina kasnije, godine 1963. i 1964. ponovno prihvati posla priređivanja sveukupnih Šenoinih djela, Ježić je odlučio da, sada u izdanju Znanja, ona budu priređena na način potpuno u skladu s tekstološkim načelima priređivanja kritičkih izdanja.¹¹

Pristupajući ovom zahtjevnom priređivačkom poslu krajnje stručno i odgovorno Slavko Ježić je ponajprije obavio raspored Šenoina sveukupnog književnog opusa po knjigama. Piščevi prozni i pjesnički prilozi raspoređeni su u 11 knjiga kritičkog izdanja *Sabranih djela Augusta Šenoae*, time da je posljednja 12. knjiga ovog izdanja monografija o životu i djelu velikog hrvatskog pisca iz priređivačeva pera. U dogovoru s izdavačem Ježić je Šenoina djela raspoređio po književnim rodovima, a unutar rodova nastojao ih je složiti kronološkim redom, dakako elastično primjenjujući taj princip. Raspored gradiva primjeren je tekstološkim pravilima pa su pojedine knjige tako i oblikovane; u prvoj knjizi donose se pjesme;¹² od druge do osme knjige objavljeni su pripovijesti i romani; tako su u drugoj knjizi tiskani: *Turopoljski top*, *Blijedi mjesec*, *Do tri puta bog pomaže*, *Dusi narodne straže* i roman *Zlatarovo zlato*;¹³ u trećoj knjizi: *Prijan Lovro*, *Lijepa Anka*, *Kapetan Izailo*, *Barun Ivica*, *Mladi gospodin*, *Čuvaj se senjske ruke*, *Kako došlo tako prošlo*, *Ilijna oporuka*;¹⁴ u četvrtoj knjizi objavljeni su romani *Seljačka buna* i *Diogenes*;¹⁵ u petoj knjizi donose se pripovijesti: *Karamfil s pjesnikova groba*, *Pruski kralj*, *Turci idu*, *U akvariju*, *Vladimir*, *Prosjak Luka*;¹⁶ šesta knjiga sadrži ova djela: *Kanarinčeva ljubovca*, *Zvonar topdžija*, *Branka*, a u ovu knjigu uvrštena je i *Ljubica*, jedina Šenoina drama, te *Dramski fragmenti*;¹⁷ knjige sedam¹⁸

knjižara d.d., Zagreb, 1932. /Str. nepag. 1–VIII + 521/

¹¹ August Šenoa, *Sabrana djela*. Kritičko izdanje. Priredio Slavko Ježić /u 12 knjiga/. Znanje, Zagreb, 1963./1964.

¹² A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga I, *Pjesme*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹³ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga II, *Turopoljski top / Blijedi mjesec / Do tri puta bog pomaže / Dusi narodne straže* i roman *Zlatarovo zlato*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹⁴ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga III, *Prijan Lovro / Lijepa Anka / Kapetan Izailo / Barun Ivica / Mladi gospodin / Čuvaj se senjske ruke / Kako došlo tako prošlo / Ilijna oporuka*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹⁵ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga IV, *Seljačka buna / Diogenes*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹⁶ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga V, *Karamfil s pjesnikova groba / Pruski kralj / Turci idu / U akvariju / Vladimir / Prosjak Luka*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹⁷ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VI, *Kanarinčeva ljubovca / Zvonar topdžija / Branka / Ljubica / Dramski fragmenti*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

¹⁸ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VII, *Kletva / Dio I.*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

i osam¹⁹ sadrže najobimniji Šenoin roman *Kletva* raspoređen dva dijela; Šenoine književne kritike, feljtoni, rasprave i publicistički članci objavljuju se u devetoj knjizi, a među različitim člancima tu su uvršteni i njegovi prvi publicistički i uopće prvi tiskani prozni tekstovi što su pod zajedničkim naslovom *Dopisi iz Praga* izlazili u *Pozoru* u godinama 1861. i 1862., te najvažniji dio Šenoinih feljtona koji su pod naslovom *Zagrebulje* tiskani od 1866. pa do 1870. u zagrebačkim novinama *Pozor* i *Vijenac*;²⁰ u desetoj knjizi sabrane se Šenoine kazališne kritike pisane od kazališne sezone 1860./1861. do sezone 1880./1881., pri čemu se donosi i hrvatski prijevod onih kazališnih kritika koje je autor u sezoni 1867./1868. objavio na njemačkom jeziku u zagrebačkom časopisu *Agramer Zeitung*.²¹ Za ovu knjigu kritičkog izdanja Slavko Ježić je angažirao hrvatskog kazališnog kritičara i publicista Pavla Cindrića, koji je izradio odgovarajuće teatrološke bilješke, popise kazališnih djela i umjetnika, rječnik stranih riječi i izraza te popis imena za tu knjigu Šenoinih *Sabranih djela*.²² I ovaj primjer svjedoči o Ježićevu perfekcionizmu, budući je pouzdano znao da će Cindrić, kao dobar poznavatelj hrvatskoga kazališta, uz Šenoine kazališne kritike sastaviti kvalitetne kritičke napomene. Jedanaesta knjiga *Sabranih djela* donosi piščeve putopise, različite članke, polemike, prigodne sastavke i bilješke.²³

U posljednjoj, dvanaestoj knjizi Šenoinih *Sabranih djela* Slavko Ježić objavljuje monografiju o velikom piscu naslovivši ju: *Život i djelo Augusta Šenoa*. O sveobuhvatnosti i iscrpnosti Ježićeva književnopovijesnog zahvata svjedoče naslovi pojedinih poglavlja monografije. Navest ćemo naslove svih poglavlja onim redom kako su napisani, a ukupno ih je 22: 1. Porodica Johanna Schöynohe i Aloisa Schönoe; 2. Mladi dani Augusta Šenoa; 3. Đa-

¹⁹ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VIII, *Kletva* / Dio II. / Dopunio Josip Eugen Tomić / priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

²⁰ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga IX, *Dopisi iz Praga* / *Različiti članci* / *Feljtoni* / *Zagrebulje* / *Rasprave*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

²¹ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga X, *Kazališne kritike* / *Prilozi* (sastavio Pavao Cindrić), priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

²² Pavao Cindrić (Slavonski Brod, 1929. – Zagreb, 1998.), hrvatski kazališni kritičar i publicist. Završio glumačku školu u Novom Sadu, Višu pedagošku školu u Zagrebu te diplomirao na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 1955. do 1980. godine radi u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu kao lektor u Drami i Operi te voditelj Arhiva, prevoditelj i urednik kazališnih izdanja. Pisao kazališne feljtone, scenarije, prikaze i biografije hrvatskih kulturnih radnika i umjetnika (*Hrvatski i srpski teatar*, 1960.; *80 godina školovanja glumaca u Zagrebu 1881–1961*, 1963.; *Koncertni Zagreb*, 1971.). Bio je glavni urednik enciklopedijskog izdanja o HNK-u u Zagrebu *Hrvatsko narodno kazalište 1894–1969* (1969.), *Lea Deutsch – zagrebačka Anne Frank* (2008.). Uz kazalište bavio se zagrebačkom kulturnom poviješću te filmom. Bio je član Društva hrvatskih književnika.

²³ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga XI, *Putopisi* / *Hrvatski gradovi* / *Književnost i umjetnost* / *Prigodni članci* i *polemike* / *Različite bilješke*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

kovanje na Griču i susreti s Gajem; 4. Stihovi »sevničkom lijepom cvijetu« i zbirka tete Babete; 5. Posjet pjesnikovu grobu i krštenje kod izvora Save; 6. *Pozor* i hrvatsko novinstvo nakon pada Bachova apsolutizma; 7. Na slaven-skim stazama u Pragu i Beču; 8. Kazalište u novim prilikama; 9. Cave criticum! 10. Turopoljska idila i hrvatska stvarnost; 11. U kazalištu iza kulisa; 12. Simbioza Jugoslavenske akademije i Matice Ilirske; 13. Prve godine *Vijenca* i *Zlatarevo zlato*; 14. Književni rad do *Vijenca pjesama*; 15. Otvorenje Sveučilišta i izgradnja moderne Hrvatske; 16. Urednik *Vijenca*; 17. Suradnici; 18. Čitalačka publika; 19. Rad u Matici i kazališne recenzije u *Vijencu*; 20. Šenoini pogledi na književnost i sukobi s »mladima«; 21. Veliki potres u Zagrebu i posljednji dani Augusta Šenoe; te posljednje 22. poglavlje: Oproštaj s pjesnikom i sud kasnijih naraštaja.²⁴

Uz priređivačevu monografiju o piscu, dvanaesta knjiga obogaćena je nizom vrijednih priloga iz Šenoine ostavštine; to su ulomci Šenoina dnevnika *Moji zapisi*, potom njegova pisma Ištvanic-Šenoa, Đuri Deželiću, Franji Markoviću, Budi Budisavljeviću, Ivanu Trnskomu, te pismo pobratimu (iz Italije); slijede dva teksta (ulomak proze *Matovilac* i *Perzijske pjesme*); donose se i prijepisi Šenoinih dokumenata; piščeve gimnazijske svjedodžbe, dokumenti vezani uz službu, uz Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu te uz časopis *Vijenac*. Dvanesti svezak Šenoinih *Sabranih djela* priređivač zaključuje »Bibliografijom radova Augusta Šenoe« te nizom slikovnih priloga, od faksimila dokumenata iz piščeve ostavštine do fotografija vezanih uz pisca i njegovu obitelj.

*

Kritičko izdanje *Sabranih djela Augusta Šenoe* obuhvatilo je cjelokupno piščevo književno djelo. Priređivač tog izdanja Slavko Ježić popratio je bilješkama svaku knjigu, pri čemu je o svojim studioznim redaktorskim, tekstološkim i kritičkim zahvatima izvjestio u napomenama svakoj knjizi. Priređivač je imao u vidu da su kritička izdanja temelj znanstvenoj interpretaciji autorova književnog opusa sadržanom upravo na presudnoj činjenici da se u redaktorskom postupku nije ništa provelo što bi bilo u suprotnosti s autorovim htijenjem u objavljivanju njegova djela. Pri tome su zanemarivi korekcijski postupci, provedeni jedino u slučajevima stanovitih pravopisnih ujednačavanja i ispravljanja tiskarskih grešaka koje je Ježić uočio usporedbom s rukopisnim predlošcima.

²⁴ A. Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, kniga XII, priredio dr. Slavko Ježić, Slavko Ježić: »Život i djelo Augusta Šenoe«, *Prilozi*, Znanje, Zagreb, 1964.

Privedivačeve *Napomene* uz svaku knjigu kritičkog izdanja Šenoinih *Sabраниh djela* sadrže i podatke o društvenom, političkom i nacionalnom, kontekstu u okviru kojega su pisani pojedini tekstovi. Tako npr. kritički komentirajući Šenoine *Zagrebulje III*. Slavko Ježić iznosi podatak da je godine 1876. moskovski profesor A. Majkov iznio u člancima objavljenim u novosadskoj *Zastavi* mišljenje da Hrvata ionako nema više od 800.000, pa im je preporučio da se pretvore u Srbe. To je među Hrvatima, dakako, izazvalo ogorčenje. Šenoa je reagirao povjesticom *Smrt Petra Svačića*, koja se završuje stihovima:

*Mi? – Satrli smo grobu vrata.
Da, još nas ima, još Hrvata!*

Istodobno, piše Ježić, Đuro Deželić je napisao knjižicu *Hrvatska narodnost ili Duša hrvatskoga naroda*, a Majkovu se, nezadovoljna njegovim istupom, otvorenim pismom obratila i sveučilišna mladež zagrebačka.²⁵

Kako kritičko priređivanje Šenoinih djela, uostalom kao i svako drugo kritičko izdanje, nije imalo svrhu popularnog izdanja, nikakvo moderniziranje teksta, usklađivanje s postojećim jezičnim normama u svrhu približavanja publici, nije za Ježića dolazilo u obzir. Strogo primjenjujući tekstološka pravila i postupke priređivač nije ništa mijenjao u Šenoinom tekstu, bilo da je riječ o pojedinim izrazima, bilo da su to različiti oblici riječi, itd. Ma koliko su se neki leksemi ili oblici riječi razlikovali od suvremenog jezika, odnosno standardnih jezičnih normativa ili pak od pravopisnih pravila, priređivač nije mijenjao Šenin jezik niti prilagođavao suvremenim normama pjesnička sredstva koja je pisac koristio. Poštovao je jezik posljednjeg izdanja odgovarajućeg teksta za piščeva života, pri čemu su neke jezične promjene, ukoliko ih je uopće i bilo u odnosu na prethodna izdanja, posljedica autorove volje, a nipošto priređivačeve. Tekstovi iz postume tiskani su onako kako stoje u autorovu rukopisu. Priređivač je u svom poslu iscrpno koristio sve dostupno mu dokumentarno i bibliografsko gradivo koje mu je olakšalo iznimno zahtjevan pothvat složene redaktorske obrade, te ga je također obilno koristio za napomene o izdavačkoj sudbini pojedinih Šenoinih djela.

Dakle, u kritičko izdanje *Sabраниh djela Augusta Šenoe* Slavko Ježić je uvrstio sve što je pjesnik za života objavio i sve što se, kao postuma, u njegovoj rukopisnoj ostavštini sačuvalo. Važno je također istaći da Ježić nije vršio, ni kvalitativan ni kvantitativan izbor među Šenoinim tekstovima, bez

²⁵ Slavko Ježić, »Napomene«, u: August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga IX, *Dopisi iz Praga / Različiti članci / Feljtoni / Zagrebulje / Rasprave*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964., str. 640.

obzira koliko su pojedini prilozi za njegovu opsežnu produkciju bili nevažni. Priređivačev stav bio je da u kritičkom izdanju *Sabranih djela Augusta Šenoe* objavi sve što je pisac napisao, pri čemu se u traganju za Šenoinim djelima nije samo služio postojećim bibliografijama i odgovarajućom literaturom, već je temeljito pregledao cjelokupnu dostupnu mu piščevu ostavštinu, koja se dijelom čuva u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, dijelom u zbirci Šenoine rukopisne ostavštine u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, te u obiteljskoj zbirci Šenoinih rukopisa.

U kritičkom izdanju *Sabranih djela Augusta Šenoe*, obzirom na umjetnička htijenja piščeva kao i obzirom na načela kritike teksta, temeljem bibliografskih i arhivskih istraživanja, njihov priređivač Slavko Ježić predočio je dakle, prvi puta u izdavačkoj povijesti kritičkih izdanja sabranih djela jednog hrvatskog pisca, kritički pripremljen tekst cjelokupnog autorovog stvaralačkog opusa, a preko kritičkog aparata i komentara nastojao je prikazati proces njegovog nastajanja, izvijestiti o njegovoj izdavačkoj povijesti, sa svrhom da se Šenoin stvaralački opus normativno stabilizira u svom konačnom obliku. Tekstološku pripremu osnovnog tekstovnog materijala priređivač je ostvario poštujući čvrsta načela priređivanja sabranih djela. U tom poslu jedna od najvažnijih tekstoloških zadaća bila je odrediti osnovni tekst, pri čemu se pod pojmom osnovni tekst smatra onaj tekst koji se na temelju tekstološke kritike svih postojećih autorskih neprijepornih tekstovnih oblika nekog djela može izabrati i utvrditi kao posljednja realizacija piščevih umjetničkih htijenja, tzv. »posljednja piščeva volja«; taj tekst predstavlja osnovu kritičkog izdanja, a sve ostale redakcije navode se samo u nezaobilaznoj funkciji njegovih varijanata osnovnog teksta, odnosno izvora za ispravljanje tekstovnih oštećenja ili neautorskih mijenjanja. Na tako utvrđenom tekstu priređivač je vršio strogo precizirane tekstološke zahvate; ispravljanje mogućih autorskih pogrešaka mehaničke ili stvarne prirode, tiskarskih i prepisivačkih pogrešaka, tuđih promjena u tekstu, cenzuriranih mjesta u tekstu, itd. U tom poslu Ježić prije svega postupa na osnovi vlastitih kritičkih kriterija razumijevanja i prepoznavanja unutrašnje logike umjetničkog djela, ali se uvijek služi i rezultatima ranije ostvarenih književnih proučavanja. Zapravo, u tome je i smisao tekstologije kao specifičnog pristupa književnom djelu.

Pristupajući priređivanju kritičkog izdanja Šenoinih *Sabranih djela* nadasve stručno, savjesno i moralno, Ježić je želio ostvariti nekoliko važnih činjenica za kvalitetniju recepciju Šenoinog književnog stvaralaštva. Ponajprije, svojim je kritičkim izdanjem želio objelodaniti sve što je taj velikan hrvatske književnosti napisao, bez obzira na žanr djela ili pak na njihovu već postojeću recepciju. Objedinjavanje cjelokupnog stvaralačkog opusa velikoga hrvatskoga pisca, prije Ježićeva tekstološkog pothvata, nikada nije bilo

provedeno na takav stručan način. Tekstološki poslovi na tom projektu zaista su bili obimni i složeni, to tim više jer se pred obimnošću Šenoine književne produkcije teško u hrvatskoj dotadašnjoj književnosti moglo naći uzora.

Razmatrajući zadaće tekstologije Davor Kapetanić upozorava da ona ima svoje vlastito značenje u znanosti o književnosti. Ne samo što na teoretskom planu odražava suvremeno stanje znanosti o književnosti (polazna točka npr. stilističke kritike i tekstologije jest tekst, shvaćen smisaono i estetski), već čini osnovu na kojoj počiva studij književnosti. Interpretacija, potvrđena rezultatima proučavanja teksta literarnog djela, postiže objektivnost; jer samo istraživanje dinamike teksta (bilo dinamike piščeva rada na tekstu ili dinamike njegova objavljivanja) pokazuje tendencije stvaranja, otkriva autorsku nakanu, što je nezaobilazna pretpostavka svake interpretacije djela. Tekstološki pristup povijesti teksta književnog djela rješava u stvari ista pitanja kao i povijest književnosti, ali na materijalu jednog djela.²⁶

Nadalje, Ježićev je cilj bio da se kritičkim izdanjem velikoga pisca osiguraju preduvjeti za znanstveno istraživanje i proučavanje ponajprije Šenoina književnog opusa, ali i cjelokupne hrvatske književnosti Šenoina doba. Zadaća je priređivača bila kritičkim izdanjem pružiti autentično piščevo književno djelo te izvjestiti o svim relevantnim činjenicama njegova nastanka i njegove kasnije sudbine, napose one izdavačke. Nasuprot izdavačkoj djelatnosti kao svojevrsnoj »industriji« stoji tekstološko izdavanje kao određen analitički i kristalizacijski postupak kome je cilj istraživanje tekstovnih netočnosti i uspostavljanje ispravnog teksta književnog djela. U kritičkom izdanju *Sabranih djela Augusta Šenoe* priređivač je svojom sustavnom obradom i prezentacijom teksta pružio ključ budućim istraživačima za razumijevanje Šenoina književnog djela u cjelini. Sustavno primijenjujući tekstološki pristup kod priređivanju djela Ježić nije vršio nikakav izbor ni prema estetskom, ni prema nekom drugom kriteriju odabira.

*

Na tragu Ježićeve tekstološke paradigme priređivanja kritičkog izdanja sabranih djela hrvatskih pisaca nastao je niz izdanja današnjeg Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Naime, suradnici na Ježićevu projektu Dragutin Tadijanović i Dubravko Jelčić, zajedno s ostalim suradnicima u Zavodu: Marijanom Matkovićem, Davorom Kapetanićem, Nedjeljkom Mihanovićem,

²⁶ Davor Kapetanić, »Tekstologija kao pristup književnom djelu«, *Umjetnost riječi*, br. 1/4; Zagreb, 1961.

Vidom Flaker i drugima su, početkom sedamdesetih godina XX. stoljeća, uočili potrebu stabiliziranja književnih opusa kanonskih pisaca hrvatske književnosti te se posvetili tekstološkom radu priređivanja kritičkih izdanja njihovih sabranih djela, nastavivši priređivanje kritičkih izdanja sabranih djela hrvatskih pisaca. Ostvarili su u tom poslu zapažene rezultate, jer su u spomenutoj znanstvenoj ustanovi priređena kritička izdanja sabrana djela Antuna Gustava Matoša, Silvija Strahimira Kranjčevića, Vladimira Nazora, Ivana Gorana Kovačića, Tina Ujevića i dr., a taj impozantni niz upravo zaključuju *Sabrana djela Milana Begovića*, od kojih je već objavljeno 20 svezaka, a četiri su spremna za tiskanje.²⁷ Tako je, eto, Ježićeva paradigma priređivanja kritičkoga izdanja sabranih djela hrvatskih pisaca nastavila živjeti dugo nakon njegove smrti, svjedočeći o neponovljivoj znanstvenosti i marljivosti te o ćudorednoj čestitosti tog velikana hrvatske znanosti, kulture i umjetnosti.

Literatura

Djela hrvatskih pisaca (priređio Slavko Ježić)

a) VJENCESLAV NOVAK

Vjenceslav Novak, *Sabrana djela /12 knjiga/*. Priredio Slavko Ježić. *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1931/33.

Vj. Novak, *Pavao Šegota*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka, I, Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1931.

V. Novak, *Pod Nehajem*. Priredio dr. Slavko Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka, II, Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.

Vj. Novak, *Informator*, Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka, III, Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1933.

Vj. Novak, *Nikola Baretić*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka, IV, Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.

²⁷ Uredničko vijeće *Sabrana djela Milana Begovića* što ih izdaje HAZU i Naklada Ljevak čini tim u kojem su urednici pojedinih svezaka: Hrvojka Mihanović-Salopek, Antun Pavešković, Andrea Sapunar i Sanja Vulić, a u njegovu radu u ime izdavača Naklade Ljevak sudjeluju i Zdenko Ljevak te Nives Tomašević. U nekim su već objavljenim svescima surađivali Vida Flaker, Ivan Meden, Snježana Mostarkić, te Nina Vinski, a Vijeću je na početku rada predsjedavao akademik Dubravko Jelčić, zatim akademik Ante Stamać. Glavni urednik kritičkog izdanja *Sabranih djela Milana Begovića* je Tihomil Maštrović. Likovni urednik izdanja je Luka Gusić. Od 2002. do 2010. godine objavljeno je 20 svezaka kritičkog izdanja *Sabranih djela Milana Begovića*. Kada se Begovićeve *Sabrana djela* objave u cijelosti, sadržavati će ukupno 24 sveska, s mogućnošću da se dodatno objave još dva sveska: *Pisma Milanu Begoviću I i II*.

- Vj. Novak, *Podgorka*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, V, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.
- Vj. Novak, *Posljednji Stipančići*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, VI, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.
- Vj. Novak, *Dva svijeta*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, VII, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.
- Vj. Novak, *Zapreke*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, VIII, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1932.
- Vj. Novak, *Tito Dorči*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, IX, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1933.
- Vj. Novak, *Podgorske pripovijetke. Francuzovo raskuće*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, X, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1933.
- Vj. Novak, *Teški život. Što je krivo?* Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, XI, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1933.
- Vj. Novak, *Za narod i omladinu*. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, XII, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1933.
- Vj. Novak, Pavao Šegota, II. izdanje. Priredio dr. S. Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1934.
- Vj. Novak, *Pod Nehajem*, II. izdanje. Priredio dr. Slavko Ježić. *Djela Vjenceslava Novaka*, *Noviji pisci hrvatski*, Minerva, Zagreb, 1934.

b) AUGUST ŠENOVA

- August Šenoa, *Pjesme*. Prvo potpuno kritičko izdanje. Priredili o 50. obljetnici pjesnikove smrti dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić. *Noviji hrvatski pisci*, posebno izdanje knjige, izvan serije, Minerva nakladna knjižara d.d., Zagreb, 1931. /Str. nepag. 1–VIII + 521/
- August Šenoa, *Pjesme*. Drugo izdanje. Priredili o 50. obljetnici pjesnikove smrti dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić. *Noviji hrvatski pisci*, posebno izdanje knjige, izvan serije, Minerva nakladna knjižara d.d., Zagreb, 1932. /Str. nepag. 1–VIII + 521/
- August Šenoa, *Sabrana djela*. Priredio dr. Slavko Ježić, Minerva, Zagreb, 1932. – 1934. /12 knjiga/
- August Šenoa, *Zlatarevo zlato*. /Uvod napisao dr. Josip Nagy/. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, Minerva, *Djela Augusta Šenoa*, VIII., *Noviji hrvatski pisci*, Zagreb, 1932.
- August Šenoa, *Seljačka buna*. Priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, IX., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1932.
- August Šenoa, *Diogenes*. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, X., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1932.
- August Šenoa, *Seljačka buna*. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, XI., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1932.
- August Šenoa, Prva knjiga pripovijesti 1865.–1874. /*Turopoljski top, Blijedi mjesec, Do tri puta Bog pomaže, Dusi narodne straže, Prijan Lovro, Lijepa Anka, Kapetan*

- Izailo, Barun Ivica*; Dodatak: *Prima donna* /. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, III., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1933.
- August Šenoa, Druga knjiga pripovijesti 1875.–1876. /*Mladi gospodin, Čuvaj se senjske ruke, Kako došlo tako prošlo, Ilijina oporuka*/. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, IV., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1933.
- August Šenoa, Treća knjiga pripovijesti 1878. / *Karanfil s pjesnikova groba, Pruski kralj, Turci idu, U akvariju* /. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, V., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva; Zagreb, 1933.
- August Šenoa, *Pjesme izvorne i prevedene*. Priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, I., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1934.
- August Šenoa, *Ljubica. Dramski fragmenti. Pjesnička ostavština*. Priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, II., Minerva, Zagreb, 1934.
- August Šenoa, Četvrta knjiga pripovijesti 1879. / *Vladimir / Prosjak Luka* / Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, VI., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1934.
- August Šenoa, Peta knjiga pripovijesti 1880. – 1881. /*Kanarinčeva ljubovca / Zvonar topdžija / Branka*/. Tekst priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, VII., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1934.
- August Šenoa, *Zagrebulje i drugi feljtoni*. Priredio dr. Slavko Ježić, *Djela Augusta Šenoa*, XI., *Noviji hrvatski pisci*, Minerva, Zagreb, 1934.
- August Šenoa, *Sabrana djela*. Kritičko izdanje. Priredio dr. Slavko Ježić /u 12 knjiga/. Znanje. Zagreb, 1963. – 1964.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga I., *Pjesme*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga II., *Turopoljski top / Blijedi mjesec / Do tri puta bog pomaže / Dusi narodne straže* i roman *Zlatarovo zlato*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga III., *Prijan Lovro / Lijepa Anka / Kapetan Izailo / Barun Ivica / Mladi gospodin / Čuvaj se senjske ruke / Kako došlo tako prošlo / Ilijina oporuka*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga IV., *Seljačka buna / Diogenes*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga V., *Karanfil s pjesnikova groba / Pruski kralj / Turci idu / U akvariju / Vladimir / Prosjak Luka*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VI., *Kanarinčeva ljubovca / Zvonar topdžija / Branka / Ljubica / Dramski fragmenti*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VII., *Kletva / Dio I.*, priredio Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.
- August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga VIII., *Kletva / Dio II.* / Dopunio Josip Eugen Tomić / priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1963.

August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga IX., *Dopisi iz Praga / Različiti članci / Feljtoni / Zagrebulje / Rasprave*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga X., *Kazališne kritike / Prilozi* (sastavio Pavao Cindrić), priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga XI., *Putopisi / Hrvatski gradovi / Književnost i umjetnost / Prigodni članci i polemike / Različite bilješke*, priredio dr. Slavko Ježić, Znanje, Zagreb, 1964.

August Šenoa, *Sabrana djela*, kritičko izdanje, knjiga XII., priredio dr. Slavko Ježić, *Slavko Ježić: »Život i djelo Augusta Šenoae«*, Prilozi, Znanje, Zagreb, 1964.

c) SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ

Silvije Strahimir Kranjčević, *Djela* /4 knjige/, priredio Slavko Ježić, Zagreb, 1933./1934.

d) FRAN KRSTO FRANKOPAN

Fran Krsto Frankopan, *Djela*. Priredio dr. Slavko Ježić. Srpska Kraljevska Akademija, Izdanje zadužbine Koste Stojanovića 2. Posebna izdanja, knjiga 108. Filozofski i filološki spisi, knjiga 27. Beograd, 1936., str. 235.

e) VATROSLAV JAGIĆ

Vatroslav Jagić, *Djela IV.* /Kritičko izdanje priredio S. Ježić, 5 knjiga/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.

f) STANKO VRAZ

Stanko Vraz, *Pjesnička djela I.* /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953.

S. Vraz, *Pjesnička djela II.* /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1954.

S. Vraz, *Pjesnička djela III.* /Kritičko izdanje priredio S. Ježić/. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1955.

g) MIRKO BOGOVIĆ – ANTUN NEMČIĆ

Mirko Bogović – Antun Nemčić, *Djela*. Priredio S. Ježić. Zora, Zagreb, 1957.

h) IVAN MAŽURANIĆ – DIMITRIJA DEMETER

Ivan Mažuranić – Dimitrija Demeter, *Djela*. Priredio S. Ježić. Zora. Zagreb, 1958., str. 444.

Literatura

Davor Kapetanović, »Tekstologija kao pristup književnom djelu«, *Umjetnost riječi*, br. I/4; Zagreb, 1961.

PRINOS SLAVKA JEŽIĆA HRVATSKOJ TEKSTOLOGIJU
(KRITIČKO IZDANJE *SABRANIH DJELA* AUGUSTA ŠENOE)

Sažetak

Slavko Ježić je priredio izdanja brojnih hrvatskih pisaca, pa tako i ona V. Novaka, S. S. Kranjčevića, V. Jagića, S. Vraza, M. Bogovića i A. Nemčića, I. Mažuranića, M. Mažuranića, D. Demetra i dr., koja su prva moderna kritička izdanja hrvatskih novijih pisaca. Ježić je priređivač i *Sabranih djela Augusta Šenoe*; prvi ih je put priredio u izdanju Minerve; te su tako od 1932. do 1895. tiskana u dvanaest knjiga u njegovoj redakciji. Dobivši priliku da se tridesetak godina kasnije ponovno prihvati posla priređivanja sveukupnih Šenoinih djela, Ježić je odlučio da sada, u izdanju Znanja, ona budu priređena na način potpuno u skladu s tekstološkim načelima priređivanja kritičkih izdanja. Kritičko izdanje *Sabranih djela* Augusta Šenoe obuhvatilo je cjelokupno piščevo književno djelo. Piščevi prozni i pjesnički prilozi raspoređeni su u 11 svezaka, time da je posljednji 12. svezak ovog izdanja monografija o životu i djelu velikog hrvatskog pisca iz priređivačeva pera.

Ježić je imao u vidu da su kritička izdanja temelj znanstvenoj interpretaciji autorova književnog opusa, sadržanom upravo na presudnoj činjenici da se u redaktorskom postupku nije ništa provelo što bi bilo u suprotnosti s autorovim htijenjem u oblikovanju vlastitih djela, a o svojim studioznim redaktorskim, tekstološkim i kritičkim zahvatima izvjestio je u monografiji o Augustu Šenoi. Priređivačev je cilj bio da se kritičkim izdanjem Šenoina cjelokupnoga opusa stabilizira književni opus tog kanonskog pisca hrvatske književnosti, čime se osiguravaju preduvjeti za razumijevanje njegova književnog opusa u cjelini te stvaraju ozbiljne stručne pretpostavke za daljnja znanstvena istraživanja i proučavanja ali i za poznavanje hrvatske književnosti Šenoina doba.

Ključne riječi: Slavko Ježić, August Šenoa, kritička izdanja hrvatskih pisaca, tekstologija

SLAVKO JEŽIĆ'S CONTRIBUTION TO CROATIAN TEXTOLOGY
(CRITICAL EDITION OF AUGUST ŠENOA'S *COLLECTED WORKS*)

Summary

Slavko Ježić was the editor of works written by many Croatian writers, such as V. Novak, S. S. Kranjčević, V. Jagić, S. Vraz, M. Bogović and A. Nemčić, I. Mažuranić, M. Mažuranić, D. Demeter etc. These publications are the first modern critical editions of works by Croatian authors from the 18th and 19th century in which their editor, contrary to the 19th century textological practices, made efforts to preserve the original language of each author. Ježić is also an editor of the *Collected Works of August Šenoa*. They were first published by Minerva, twelve volumes under his editorship were published from 1934. Thirty years later, Ježić again got an opportunity to be an editor of Šenoa's complete works and this time, published by Znanje, he decided to edit them entirely in accordance with textological principles of editing

critical editions. The critical edition of August Šenoa's *Collected Works* included all of the author's literary works. Šenoa's prose and poetical contributions are arranged in 11 volumes and the last, 12th volume of this edition is a monograph about life and work of a notable Croatian author written by the editor (1964).

Ježić was aware that critical editions make the foundation of scientific interpretation of the author's literary opus, based precisely on the crucial fact that during the editing process nothing was done which would be contrary to author's wishes and intentions regarding the formation of his or her works. He reported about his meticulous editorial, textological and critical interventions in a monograph on August Šenoa. The editor's goal was to publish the critical edition of his complete works in order to stabilize the literary opus of Šenoa as the canonical author of Croatian literature, which would ensure preconditions for the understanding of his literary opus in its entirety and create serious professional assumptions for further scientific research and study, but also for the knowledge of Croatian literature of Šenoa's time.

Key words: Slavko Ježić, August Šenoa, critical edition, textology

Sl. 6.: Pred spomenikom Slavku Ježiću u Dubravi
– Mislav Ježić i Tihomil Maštrović

PRVI
HRVATSKI PRIPOVJEDAČI
IZA PREPORODA

1850—1880

UREDIO
DR. SLAVKO JEŽIĆ

ZAGREB
MINERVA NAKLADNA KNJIZARA D. D.
1935

Sl. 7.: *Prvi hrvatski pripovjedači iza Preporoda 1850 – 1880*, uredio: Slavko Ježić
(Zagreb, 1935.)

Pavo Barišić

Romantik ili realist?

Književno djelo Ante Starčevića u *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas* Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Starčević, A.

Pripada li Ante Starčević književnim stvaralaštvom romantizmu ili realizmu? Je li bliže u svojim izričajima tradiciji ili modernosti? Pitanja se ne mogu jednoznačno odgovoriti s obzirom na raznovrsne umjetničke žanrove kojima se koristio kao i na duljinu razdoblja u kojemu su nastajala njegova djela. Očito ima elemenata i jednoga i drugoga. Treba zato pomno razlučiti što pretežno pripada jednom, a što drugom stilskom obilježju. Više je autora lomilo koplja na tim pitanjima. Rješenje nije doneseno jer je teško postići suglasje na toj dvojbi. Preostaje nepristrano razmatrati argumente za i protiv koje iznose pojedini autori.

U povijesnom pregledu *Hrvatske književnosti od početaka do danas* obradio je Slavko Ježić Starčevićovo književno stvaranje u okviru poglavlja »Hrvatski romantizam od apsolutizma do nagodbe (1849. – 1868.)«.¹ Dvije su stvari koje izazivaju pozornost, pa u neku ruku i spoznajno čuđenje, a vrijedi ih spomenuti na početku razmatranja. Prva je što tvrdokornoga realistu u politici i znamenitoga saborskoga govornika, koji je svoje idealistički zanesene prijatelje poput Eugena Kvaternika spuštao na zemlju, prikazuje u okviru umjetnosti romantike. Očekivalo bi se da će biti smješten među književne realiste. Jer upravo je pravaški prvak svojim političkim idejama i jedinstvenim perom inspirirao niz sljedbenika i nastavljača koji su dali najveće prinose književnom realizmu pa i naturalizmu u Hrvatskoj.

Tako je Krešimir Nemeć uočio kako se uzlet pravaštva pod Starčevićovim utjecajem podudara s »usponom realizma u hrvatskoj književnosti«.² U

¹ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100 – 1941*. Prema prvom izdanju knjige: Naklada Antuna Velzeke, Zagreb, 1944. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 231–235.

² Krešimir Nemeć, »Pravaštvo i hrvatska književnost«, u: *Jezik književnosti i književni ideologemi*, Zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole, urednik Krešimir Bagić, Zagreb, 2007., pretpisak u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 463–488, ovdje str. 470.

tom su svjetlu neki od povjesničara poput Dragutina Prohaske ili Dubravka Jelčića, za razliku, ali i u osloncu na Ježića, nastanak realizma pa i naturalizma u hrvatskoj književnosti u cijelosti povezivali s utjecajem starčevićanskoga idejnoga kruga. Nemeć je izložio paradigmatičan pregled razvoja realizma u pozitivnom i u negativnom vidu od Augusta Harambašića, Ante Kovačića, Eugena Kumičića, Ante Tresića Pavičića preko Ksavera Šandora Gjalskoga do Antuna Gustava Matoša. Po momemu sudu, u njegovim se opisima znade pronaći kategorija koja nije uvijek opravdana. Tako primjerice isticanje da su pravaši zastupali tezu o »apsolutnom zlu« na poprištu s kojim su se razračunavali. Ako se krećemo u književnim formama, satiri i ironiji, onda treba i te kategorije uzeti s određenim odmakom.

Druga je značajka u Ježićevu povijesnom pregledu također rječita. Odnosi se na opseg prikaza koji je pripao pojedinom književnom opusu. Brižljivi povjesničar hrvatske književnosti daje Starčeviću najviše mjesta i zacijelo mu time pripisuje osobito značenje u navedenom poglavlju. Odsječak o romantizmu »pod apsolutizmom (1849. – 1860.)« donosi kao posljednji i najopsežniji autorski osvrt od 231. do 235. stranice pregled književnih i jezikoslovnih radova samotnika iz Like. Prikaz je dvostruko veći od članka o Adolfu Veberu ili Mirku Bogoviću. Jedino njih trojica dobivaju zasebne odjeljke u tom poglavlju. Bogovića izdvaja kao »najistaknutiju književnu ličnost za vrijeme apsolutizma«³, ali je Starčević ocijenjen višim ocjenama i istaknutijim književnim portretom.

Ježić pripisuje ličkom piscu »naročito mjesto u književnosti«. Označuje ga kao »samonikao i jak stvaralački duh«.⁴ U usporedbi s njime, plodno Bogovićevo stvaralaštvo, koji se okušao kako u lirici i prozi tako poglavito u zapženim dramskim djelima, nije ocijenjeno toliko snažnim izričajem. Unatoč Vodnikovim uzvišenim pridjevima da su Bogovićeve tragedije »najjača pjesnička djela u hrvatskoj književnosti ovoga doba«, Ježić je stroži u prosudbi. Priznaje da se radi o dramskim djelima koja stvara »inteligentan i načitan čovjek«. No ipak ocjenjuje da u Bogovićevu izričaju »nema snage da stvara živa i organska djela«.⁵ Prema tako visoko postavljenim mjerilima književnoga povjesničara očito je Starčević pokazivao veću stvaralačku energiju i jakost.

U ovom ogledu polazim od razmatranja o književnoj romantici i realizmu te osebjnom mjestu Ante Starčevića i elemente njegova romantičarskoga idealizma na koje je ukazao Slavko Ježić. Slijedi opis i komentar Ježićeva prikaza u svjetlu njegovih prosudaba i vrjednovanja pojedinih Starčevićevih

³ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100 – 1941.*, o. c., str. 224.

⁴ Isto, str. 231.

⁵ Isto, str. 225.

djela i pogleda. U trećem koraku donosim osvrt na utjecaj i recepciju Starčevićevih ideja u književnosti te se pobliže osvrćem na njegove glavne pravaške književne nastavljачe Augusta Harambašića, Antu Kovačića i Eugena Kumičića. Zaključno iznosim prosudbu o mjestu i značenju njegova književnoga opusa prema onome ključu kako ga je Ježić otvorio svojim pristupom te obrazlažem modernost i realističnost Starčevićeva romantizma.

Romantični idealizam

Ježićev je povijesni pregled književnoga razvoja vrlo zgusnut. Obiluje mnoštvom prikupljenih podataka, pomno i promišljeno odabranih i raspoređenih. Nema izdvojenih teoretskih razmatranja o stilskim podjelama i epohama književnoga stvaralaštva. Ali se stilske formacije provode na djelu. U sadržajnim komentarima jasno izlazi na vidjelo kako pisac iznimno dobro poznaje razvoj europske i svjetske književnosti prema kojoj raspoređuje hrvatske autore i stvaralaštvo. Razmatra ih u sklopu i s osvrtima na europske književne struje i autore.

Nakon poglavlja o racionalizmu i prosvjetiteljstvu dolazi poglavlje o novoj književnosti u hrvatskom narodnom preporodu. Zaključuje kako se u preporodnom pokretu u bitnome susreću elementi romantizma koji je dominirao u europskoj umjetnosti na prijelomu stoljeća i prvih desetljeća XIX. stoljeća. Te su struje očito imale znatna utjecaja na razvoj hrvatske književnosti. A onda je zasebno poglavlje posvetio »hrvatskom romantizmu« od apsolutizma do nagodbe. U njemu se susreće niz uglednih književnih imena od kojih su se neki dokazali već u narodnom preporodu. Takva su istaknuta imena primjerice Dragojla Jarnevićeva i Mirko Bogović. Uz njih obrađuje stvaralaštvo Adolfa Vebera, Vladimira Nikolića, Janka Tombora, Ivana, Ferdu i Mijata Stojanovića, Iliju Okrugića Srijemca, Matiju Bana, Medu Pucića, Antuna Kazalija, Špiru Dimitrovića Kotaranina, Luku Botića, Janka Jurkovića i Antu Starčevića.

Koje romantične motive Ježić posebice prepoznaje kao obilježje stvaralaštva u navedenih autora te ih time svrstava u zajedničku stilsku formaciju? Odgovori na ta pitanja dolaze do izražaja na više mjesta u njihovim portretima. Vidljivi su, primjerice, u obradbi književnih motiva Janka Tombora (1825. – 1911.). Dvije godine mlađi suvremenik, koji je na Kraljevskom sveučilištu u Pešti studirao teologiju od 1844. do 1846. i družio se s Veberom, Kvaternikom i Starčevićem, bio je posebice istaknut kao suradnik *Nevena* u razdoblju kada je i Starčević objavljivao svoje priloge i uređivao taj časopis. Napominje također da je u to vrijeme Starčević vršio i dužnost tajnika Matice

ilirske. Pri tom bilježi kako je Tombor u književnoj crtici iz 1852. pod naslovom »Božjak morovički« opisivao temu iz slavonskoga srednjega vijeka. Dakle, riječ je o prepoznatljivom romantičnom motivu povratka u prošlost, osobito u razdoblje srednjega vijeka.

Slijedi niz od pet novela objavljenih 1854. i 1855. – »Odmetnik«, »Noćna luč«, »Hajdukova zaručnica«, »Ljubav na istoku« i »Kula na Dunavu«. U njima prepoznaje Ježić upravo »romantičko nastrojenje«. ⁶ Jer ti književni pokušaji na romantičan način čitateljima dočaravaju priče o »hajducima i barunima«. Uz povijesni romantičarski okvir ističe se i pastoralni ugođaj. Romantika je osobito uzdizala jednostavnost prirode i nostalgiju za povijesnim pripovijedanjima zavijenim u maglu sjećanja i nostalgije.

Za romantičare su uz idealiziranu prirodu i običaje bili obilježavajući također motivi jezika, narodnosti i naravno politike. Upravo je u svim tim elementima Starčevićovo djelo duboko romantično. Od prvih pjesama, pisanih u preporodnom zanosu, kao i u putopisima iz Like, prikazuje jednostavan način života, veliča prirodu, narodnu tradiciju, jezik i drevnu politiku. Na tim je osloncima Ježić opravdano odlučio vrhunac Starčevićeva književnoga stvaralaštva izložiti pod oznakom romantizma. Uz sav realizam, posvjedočen u životu i politici, pisac iz Žitnika ipak, poput romantičarā, polazi od vidika idealizma. Njegovo je književno stvaralaštvo, kao i životna filozofija, zasnovano na uvjerenju da su ideje ono što pokreće povijesna zbivanja i određuje stvarnost. Upravo je romantika do vrhunca uzdizala ideale prema kojima je ravnala i uljepšavala grubu stvarnost.

U analizi pojedinih Starčevićevih djela otvorit će se pojedinačne romantične teme. Ježić pokazuje da hrvatski romantizam nije zakašnjela struja. Romantika je nešto što se u raznim oblicima stalno ponavlja od prvih proplamsaja u XVII. stoljeću, a osobito na svojem vrhuncu, krajem XVIII. i početkom XIX. stoljeća. No ona je prisutna i kasnije, tijekom cijeloga XIX. stoljeća. Ideali koje je visoko uzdignula ostali su privlačni tako da i XX. stoljeće vrlo često poseže natrag za romantičnim temama, kako u umjetnosti tako i u politici.

U čemu se ogleda tolika privlačnost romantike da se umjetnici i filozofi stalno iznova vraćaju njezinim uzorima i zanosima? Ona je zacijelo koliko povijesni toliko i nad-povijesni fenomen. Jer svojim idealima pomaže u nadilaženju raskola koje donosi napredak društva pri raslojavanju i raspadanju tradicionalnih oblika življenja, izazvanih posvemašnjom industrijalizacijom i poznanstvljenjem svijeta. Oslonac je za traženje povijesnoga identiteta u

⁶ Isto, str. 226.

običajima, jeziku i predaji. Estetički je most za pomirenje onoga što se u stvarnosti rastvorilo, zbiljskih proturječja života, naravnoga stanja i civilizacije. Upravo iz te romantične idile ličkoga života, običaja i ćudoređa, javlja se mladi pjesnik svojim prvijencima.

Obilježja romantike

Prikaz Starčevićeva umjetničkoga stvaralaštva započinje Ježić upućivanjem na objave pjesama i putopisa u znamenitoj *Danici horvatskoj, slavonskoj i dalmatinskoj* Ljudevita Gaja. Prvi je objavljeni naslov članak »Něšto o pirnih običajih u Lici«, tiskan u broju 35. *Danice* od 30. kolovoza 1845. Ističući značenje toga članka, Josip Horvat uvrstio je Starčevića s razlogom u red prvih »prozaista hrvatskoga preporoda«. ⁷ Stavio je taj članak uz bok putopisima *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića i *Putositnice* Antuna Nemčića.

Tematika je doista romantičarska, narodni običaji i naravno stanje društva. U Rousseauovu stilu uzdiže se idila i zanos za čarima pučkoga života. Uzor je univerzalne ljudskosti u slavnoj starini sačuvanoj u predaji narodnih pjesama i običaja. Ježić je već u tom prvom članku uočio nešto što je ostalo prisutno u Ličaninovu opusu do kraja, a to je odnjegovan stil izričaja. Povjesničar koji se ne razmeće pohvalama ipak ne propušta napomenuti da je taj opsežni članak tiskan »lijepim narodnim jezikom«. ⁸ Prema uzoru na svojega strica Šimu, očito je mladi Ante već zarana počeo sustavno prikupljati i oplemenjivati narodno govorno blago. Pravi romantik poštuje i oponaša genij pučkoga stvaralaštva, narodni duh. Poput Herdera, koji je u svojoj slavnoj zbirci *Narodnih pjesama (Volkslieder)* iz 1788. u Goetheovu prijevodu objavio pučku baladu »Asanaginicu«, prepoznaje u pjesničkim tvorevinama puka njegov osobit značaj i utjecaj na razvoj jezika.

Ježić se osvrće na prve Starčevićeve pjesme objavljene u duhu dubrovačkih pjesnika i narodne poezije. One su zacijelo plod romantične orijentacije i bavljenja poviješću i pjesništvom vlastitoga naroda. S obzirom da zbog kratkoće prikaza ne spominje naslovom ni sadržajem četiri prve tiskane pjesme, valja se detaljnije ovdje na njih osvrnuti. Jedna je bila otisnuta i na naslovnoj stranici slavne Gajeve *Danice*. Svjedoči to ne samo o osobitoj vrijednosti mladoga romantičnoga pisca nego i o uredničkom vrjednovanju njegovih književnih ostvarenja.

⁷ Josip Horvat, *Ante Starčević. Kulturno-povijesna slika*. Pretisak izdanja Antuna Velzeka, Zagreb, 1940. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990., str. 72 i sljedeća.

⁸ Slavko Ježić, o. c., str. 231.

Riječ je o sljedećim pjesmama u kojima se obrađuju romantične ljubavne teme i veliča stvaralački genij narodne umjetnosti. »San i istina« objavljena je u *Danici* br. 15 od 12. travnja 1845. »Věrnı podložnici premilostivomu svomu kralju Ferdinandu V.« pjesma je tiskana na naslovnoj stranici 16. br. *Danice* na 19. travnja 1845. »Dva sunca« ugledala su svjetlo dana u br. 26. *Danice* 28. lipnja 1845. »Tužba« je objavljena u *Danici* br. 48 od 29. listopada 1845. Glavni urednik Ljudevit Gaj, »uzbuditelj naše narodnosti«, kako ga je Starčević nazivao, prepoznao je očito književnu snagu i originalnost dvadeset-dvogodišnjega autora koji je u to doba pohađao studij filozofije na Zagrebačkoj akademiji znanosti. Upravo je on mladom pjesniku i polazniku Zagrebačke akademije prvi otvorio prostor vodećega književnog časopisa, a ta se suradnja nastavila i kasnije nakon povratka sa studija u Pešti.

Tako su formativne godine mladoga pjesnika na studiju u Zagrebu i Pešti bile u znaku romantičnoga pokreta i buđenja narodnosti. U Mađarskoj je već dozreli pjesnik i doktor filozofije taj pokret zajedno s ostalim polaznicima Kraljevskoga sveučilišta iz raznih pokrajina Monarhije promatrao s prvih redova uzavrele povijesne pozornice.

Ježić navodi kako je Ante svoje prve književne radove potpisivao anagramom A. V. Rastevčić. Valja uz to dodati da je mladi pjesnik koristio i druge pseudonime i imena za svoje umjetničke prvijence. Tako se potpisao pseudonimom A. V. Rastevčić-Žitničanin uz poemu »Podertini Solina« u *Zori Dalmatinskoj*. Moguće da je i akronim A. Z., kojim su potpisane *Političke iskrice*, izveden od Ante Žitničanin. Ježić ističe kako je prvi rad pod pravim autorskim imenom A. V. Starčević-Ličanin objavio pjesmu »Odziv od Velebita« u 20. broju *Danice* 5. svibnja 1848.

Dalje Ježić ukazuje na Starčevićevu suradnju u časopisu *Zora Dalmatinska* sljedeće 1846. godine. Časopis je uređivao Ante Kuzmanić i u njemu također piše Antin stric, Šime Starčević. Tu je objavio dvije pjesme koje se smatraju Antinim posljednjim lirskim stihovima: »Ličanin Zori Dalmatinskoj«⁹ i »Podertini Solina«.¹⁰ Pisao je kasnije, do kraja života, puno u stihovima, ali uglavnom satiru.

Novija istraživanja Josipa Bratulića iznijela su na vidjelo da je Starčević u žanru satiričnih tekstova započeo pisati već u *Zori Dalmatinskoj*. Odnosi se to ponajviše na razdoblje studija u Pešti 1847. i 1848. Kako su tekstovi nepotpisani, nisu pouzdano potvrđena autorstva.

⁹ *Zora Dalmatinska*, III, br. 1, 5. siječnja 1846. Citirano prema Ježić, na istom mjestu.

¹⁰ *Zora Dalmatinska*, III, br. 2, 1846. Citirano prema Ježić, na istom mjestu.

»Čini se da je prve satiričke tekstove Ante Starčević počeo pisati u 'Zori dalmatinskoj'; ili je bar nastavio stričevim koracima, poimence pojedine *Poslanice ličke pastirice* odnosno *Poslanica ličke pastirice Stane Gledović* koje se u literaturi pripisuju Šimi Starčeviću, ali u nekima se osjeća i nazire duh, stil, načitanost i ironija Ante Starčevića.«¹¹

Bratulić je naveo još nekoliko naslova koji ukazuju na veliku vjerojatnost da je Starčević već u Pešti počeo izraženije razvijati satirični stil pisanja koji nije bio prisutan u opusu njegova strica. Radi se o satiričnoj crtici »Prigovaranje s babom« koju potpisuje s Ivan Cervarić. Meni se ta hipoteza čini opravdanom iz još jednoga razloga. Mala je vjerojatnost da Ante Starčević prestaje pisati u razdoblju između 1846. i 1848., kada se vraća iz Pešte. Tako bi se dalo zaključiti iz dosadašnjega pomanjkanja tekstova s njegovim imenom u tom razdoblju. Vjerojatnije je da Ante i u Pešti nastavlja svoje književno stvaralaštvo i ogleda se u novim žanrovima. Ironijski odmak, koji je tako karakterističan za njegov način oslikavanja stvarnosti, otkrio je već tijekom studija.

Ocrtavajući Starčevićev stil, pomni kroničar književne povijesti naglašava kako se u prvim radovima »povodi za dubrovačkim pjesnicima i narodnom poezijom«.¹² No ne ulazi detaljnije u književno stvaralaštvo u razdoblju od 1845. do 1850. Premda naglašava da su pjesme pisane »lijepim narodnim stihovima« i »lijepim narodnim jezikom«, nije ih pobliže naveo i protumačio. To se zacijelo može objasniti na više načina. Ali bih se priklonio stajalištu da je nakon kratkoga uvoda sačuvao prostor za »glavni književni rad Starčevićev«, za koji je smatrao da »pada u doba apsolutizma«.¹³ Ističe kako se tadašnje Starčevićovo stvaralaštvo proširilo u razne struke književnosti: »radi kao kritik, feljtonist, povjesničar, prevodilac, dramski pisac, filozof i gramatik«.¹⁴ Dakle, ne spominje više pjesnika.

Prvi književni radovi, koje Ježić pobliže prikazuje, pripadaju žanru proznih filozofskih članaka. Jedan je nepotpisani ogled iz Vežićeva *Općega zagrebačkog koledara za 1850. godinu*: »Djetinjstvo, muževnost, mladost, starost«. Ne spominje drugi ogled iz *Koledara*, objavljen pod naslovom »Starost«. Ježić uočava autorove simpatije prema mladosti, ali s pravom ukazuje na uzor muževnosti. No, sjajno zaključuje da je za dobro društvo potreb-

¹¹ Josip Bratulić, »Predgovor«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 367–374, ovdje str. 369.

¹² Slavko Ježić, o. c., str. 231.

¹³ Na istom mjestu.

¹⁴ Na istom mjestu.

no sačuvati ravnovjesje članova svih životnih doba. Potrebit je »i starac, jer suspreže bijesni radikalizam i ne dopušta demagogije«. ¹⁵ Često se kasnije Starčević u svojim oglecima i govorima oslanjao na teme životnih doba. Tako je primjerice dao sjajnu analizu razloga jakobinske strahovlade u »Ustavima Francezke«. Jednostavno je nasilne poteze vlasti povezao s činjenicom što se u Narodnoj skupštini nakon izbora 1793. našlo puno mladih ljudi ispod trideset godina. Prevladao je obijesni radikalizam.

Drugi je rad filozofska kozerija pisana u obliku putopisne humoreske »Poslanica pobratimu D. M. u B«. Ježić ju je označio kao »izvršnu satiru na suvremeni život«. Ilustrirao je ironično korištenje izraza »istomišljenik« za one koji su istoga mišljenja s drugima, naglašavajući istinsko Starčevićovo zalaganje za originalnost i neovisnost vlastitoga mišljenja. Navodi sjajan aforizam i svojevrsnu Starčevićovu etičku maksimu:

»Zadovoljan ćeš biti, ako ne budeš više iskao negoli ti je treba za moći kreposno živjeti«. ¹⁶

Zacijelo zadivljen izražajnošću tih filozofskih izreka pridodaje kako je Starčević u svojem *Hrvatskom kalendaru za godinu 1858.* objavio »oko četiri stotine aforizama, koji su plod njegova razmišljanja i njegove etike«. ¹⁷ Time je posredno i ponudio uvjerljiv odgovor na pitanje što se moglo dogoditi s nikad tiskanom *Etikom*, za koju je u »Izjavljenju« sam Starčević tvrdio kako je napisao 30 araka. Vjerojatno je to djelo pisano u obliku zbirke aforizama. To je njezin istinski sadržaj, etika je koncipirana kao praktičan i poučan nauk o djelovanju. Starčević u »Poslanici pobratimu D. M. u B« piše o »znanosti života«. To je istinska *etika*. Ona je sažeta u *Kalendaru*, ali je isto tako došla do izražaja u njegovim predstavkama, oglecima i govorima. Pa i sam »Naputak za pristaše Stranke prava« pisan je u obliku zbirke od trideset političko-etičkih načela.

Ocjenjujući Starčevićev dramski opus, Ježić je pravilno zaključio kako je napisao tri drame, dodajući u zagradi – »možda i četiri«. Jer poznata su samo tri naslova dramskih tekstova, a o četvrtom se piše vjerojatno krivo tumačeći Starčevićovu izjavu iz lipnja 1854. No u tom se odlomku Ježićevo povijesti nalazi nekoliko nepreciznosti u godinama koje valja ispraviti.

¹⁵ Isto, str. 232. O Starčevićevim prvim filozofskim oglecima i starosti v. Pavo Barišić, »Etika kao znanost života«, u: *Filozofija prava Ante Starčevića*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996., str. 65–91.

¹⁶ Na istom mjestu.

¹⁷ Na istom mjestu.

Autor točno povezuje dramu *Selski prorok*, koju je u povodu stote obljetnice rođenja autora 1923. »priopćio i uvodom popratio« Ljubomir Maštrović, s rukopisom drame *Prorok*. No, igrokaz iz narodnoga života nije napisan 1851. nego 1852. S dramom *Porin* javio se Starčević na natječaj »Matice Ilirske« iz 1851., a ne 1850., kako piše Ježić. Ispravno je napisao da se na natječaj iz 1853. javio s igrokazom *Ljubomir* te da je kazališni odbor »zaključio da ga kupi od pisca«. ¹⁸ O svim trima naslovima postoje svjedočanstva u objavljenim uglavnom pozitivnim pa i pohvalnim kritikama. No, za navodnu četvrtu dramu iz 1854. postoje samo nagađanja.

Za dramu *Selski prorok* Ježić ističe kako »donosi dobre prizore iz narodnog života: seoski vrač, 'prorok', pomaže razbojnika Gruju, koji želi pridobiti Milicu, a obitelj joj potrovati, ali na koncu Milica dobije ljubljenoga Stojana, a krivci su kažnjeni«. ¹⁹ Ponavlja prigovor natječajnoga odbora kako igrokazu manjka »dramske napetosti«. No, ipak je zaključio da je šteta što taj igrokaz nije postavljen na kazališnu pozornicu: »da se je davala u svoje vrijeme, ta je drama mogla dati publici ono, što su joj kasnije dali Freudreichovi *Graničari*«. ²⁰

Razlog što drama nije uprizorena javno u kazalištu Ježić ne pronalazi u njezinoj kvaliteti ili nedostatku autora nego u općem stanju u društvu i apsolutističkoj vladavini za koje se od godine 1852. »nije za hrvatsko prikazivanje dalo učiniti ništa; u kazalištu je doskora prevladala talijanska opera, a domala i njemačka drama«. ²¹ Dakle, sklonost umanjivanju vrijednosti vlastitoga umjetničkoga stvaralaštva i pomodnost za stranim nije u Hrvatskoj puka novija pojava nego ima duboku ukorijenjenost u navikama i brojne primjere u prošlosti. Zato se Starčević i danas vrjednuje u prvom redu kao pojava izvan prevladavajućih struja svojega vremena. Nije to samo slučaj s prosuđivanjem umjetničkih djela nego se dovodi u pitanje i njegova državnopravna filozofija koju rese crte iznimne originalnosti i utemeljenosti u hrvatskom narodnom biću. No on je s ponosom isticao vlastitu sklonost novotarstvu i oslanjao se na prosudbu i ukus puka.

Najviše je prostora u prikazu Starčevićevih postignuća Ježić posvetio jezičnim i pravopisnim pitanjima. U tom je sklopu od polemičkih tekstova u *Danici* iz lipnja 1852. u mudroslovcu iz Like prepoznao »prvoga otvoreno-ga i odlučnoga neprijatelja Vuka Stefanovića Karadžića«. ²² Izneseni su bitni

¹⁸ Na istom mjestu.

¹⁹ Na istom mjestu.

²⁰ Na istom mjestu.

²¹ Na istom mjestu.

²² Na istom mjestu.

argumenti za hrvatski jezik i ime. Pri tom Ježić suptilno uočava kolika je velika bila Starčevićeva zasluga kao odbornika i tajnika Matice Ilirske »da se u 'Nevenu' svuda upotrebljava ime *hrvatsko* za jezik i narod, i da se piše propisanim školskim pravopisom (koji nije bio Karadžićev)«. ²³ Pisac povijesti hrvatske književnosti spominje i Starčevićev pokušaj pisanja hrvatske »rječoslovice«, koja nije ugledala svjetlo dana, premda je uputio poziv na pretplatu. Na jezičnim se pitanjima izbrusila svijest o državnoj samobitnosti hrvatskoga naroda.

Polazeći od jezika i u prijelazu prema političkim pitanjima, Ježić u Starčevića ističe kao »najznačajnije« što je spoznao dalekosežnost Karadžićevih velikosrpskih stajališta i prvi se otvoreno suprotstavio njegovim jezičnim i pravopisnim reformama. Ukazao je na članak »Srbi svi i svuda« te prikazao polemiku s novosadskim *Srpskim dnevnikom* o postojanju hrvatskoga jezika. Premda je dao Starčeviću za pravo u obrani samostalnosti hrvatskoga jezika i pravopisa, ipak je zaključio kako se kao pisac, koji nije filolog po struci, u pravopisnim rješenjima usredotočio na sitnice i sporedne stvari dok je zanemario duh jezika i ono bitno.

Među krive prosudbe stavlja priklanjanje ekavštini umjesto ijekavskoga »blejanja«. Obrazlaže djelovanjem »instinkta narodne samoobrane« činjenicu što se Hrvati kao književni jezik ipak odabrali ijekavštinu oslonjenu na jezičnu baštinu Dubrovnika, a Srbi ekavštinu koja se koristila u Vojvodini gdje je nastajala nova srpska književnost. Tako je »ironijom sudbine« nastala jezična i pravopisna razlika posve suprotno od onoga što su zagovarali i Karadžić i Starčević.

O pozadini razvoja i dosezima Starčevićeve »jezično-stilske osebnosti«, koju neki tumače kao »jezičnu stranputicu«, kako je to učinio primjerice Dubravko Jelčić, pisao je Marko Samardžija. On je obrazlagao kako je Starčević pokušao načiniti odmak od Karadžićeva pravopisa te je u drugim dijelovima osim u izboru ekavice »u osnovi slijedio književnojezičnu koncepciju Zagrebačke filološke škole«. ²⁴ To je svakako pozornosti vrijedna hipoteza koja zaslužuje daljnja istraživanja.

Nadalje je Ježić nastavio pomno prikazivati Starčevićev književni stvaralački rad tijekom pedesetih godina. Spominje bilješke i feljtone, objavljene u *Nevenu*, posebice ističući članak o Zagrepkinjama u *Nevenu* iz 1853., koji je izazvao burne rasprave. Spomenuo je pripovijest »*Prizor iz života*« te prije-

²³ Isto, str. 234.

²⁴ Marko Samardžija, »Starčevićev jezični paradoks«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 129–142, ovdje 134 i sljedeća.

vode Anakreontovih začinaka s grčkoga. Zbog prosuditelja Demetra, Vebera i Mažuranića, koji nisu predavali recenziju njegova prijevoda Anakreonta, Starčević je istupio iz Odbora Matice Ilirske.

Uz književni rad, koji je Starčević tijekom desetljeća i pol, od 1845. do 1860. smatrao svojim životnim pozivom i zadaćom, Ježić ističe i njegove pokušaje estetičke kritike. Posebice ukazuje na književni ogleđ u *Narodnim novinama* »Ignacija Đorđića *Razlike pjesni*« iz 1855., koji označuje kao »prvi hrvatski esej o staroj dubrovačkoj književnosti«. ²⁵ Navodi *Kalendar* iz 1858. u kojemu su svi prilozi pisani rukom urednika Starčevića, a ističe književnim značenjem humoresku »Uputa«. Ukazao je na još jednu humoresku, objavljenu u *Narodnim novinama* 1858. pod naslovom »Prizor iz godišnjeg ispita«, za koju iznosi pretpostavku o Starčevićevu autorstvu.

Sve u svemu, prikazani opus nije malen. Šest pjesama, tri drame, dva putopisa, niz jezičnih i povijesno-književnih ogleđa, feljtona i polemika, dvije humoreske, pet poslanica, prijevodi Anakreontovih začinaka, dijelova *Biblije* itd. Opravdana je tvrdnja kako se radi o jednom od najplodnijih hrvatskih književnika u razdoblju od 1845. do 1860.

Književnik ili državnik?

Ježić je svestrano prikazao Starčevićev književni i jezikoslovni opus. Portretirao je 15 godina njegova stvaralaštva, u dobi od 22. do 37. godine života. Osvijetlio ga je kako djeluje kao »kritik, feljtonist, povjesničar, prevodilac, dramski pisac, filozof i gramatik«. ²⁶ Doista, recepcija je tek kasnije potvrdila opravdanost njegove smione ocjene da je riječ o najplodnijem autoru snažna izričaja i duboke izvornosti, izgrađena na vrhunskim umjetničkim uzorima. ²⁷ Izrazio je s pravom žaljenje što su neka djela iz toga razdoblja ostala u rukopisu i zagubljena. No, je li time završena Starčevićeva književna karijera, kao što se to dogodilo s velikim piscem Ivanom Mažuranićem, čije je umjetničko pero zašutjelo ulaskom u aktivnu politiku?

Tako bi se moglo zaključiti iz Ježićeva prikaza. To potvrđuje njegova završna i pomalo začudna prosudba: »Ali književna karijera Starčevićeva tim je završena«. ²⁸ U jednom smislu to bi donekle moglo biti točno. Doista, obno-

²⁵ Na istom mjestu.

²⁶ Slavko Ježić, o. c., str. 231.

²⁷ Božidar Petrač prikazao je valove recepcije i aktualnost Starčevićevih djela u članku »Trajne vrijednosti Ante Starčevića (1823. – 1896. – 2003.)«, u: Ante Starčević, o. c., str. 415–428. V. također od istoga autora »Ladanov književni portret Ante Starčevića« u istom zborniku, str. 489–504.

²⁸ Slavko Ježić, o. c., str. 234.

vom političkoga života od svršetka razdoblja apsolutizma doktor filozofije prebacuje težište svojega djelovanja na političko polje. U *Narodnim novinama* počinje 1860. objavljivati oglede »Politika«, »Diplomacija«, »Zajednica i zajedničari« itd. Mogli bi se u tom pogledu složiti s Ježićem da je područje politike više »odgovaralo njegovoj prirodnoj sklonosti« i borbenoj naravi.

No, u drugom smislu Starčevićeva književna karijera trajala je do kraja njegova života. On je i kao državnik ostao originalan i plodan književnik. A karijeru pisca ionako nikada nije imao u profesionalnom obliku. Uvijek se izdržavao drugim i pomoćnim djelatnostima. I kada je bio urednik časopisa *Neven*, obavljao je tu funkciju kao počasnu, bez plaće. Nije imao sreće s javnim službama dok je za njima težio, a poslije im se uklanjao. Publicistička djelatnost u časopisima *Zvekan*, *Hrvat*, *Sloboda*, *Hrvatska* i *Hrvatsko pravo* nije bila skopčana s javnim službama, ali je ispunjena vrhunskim književnim ostvarenjima. Njegovi su tekstovi bili iznimno popularno i čitano štivo u širokim krugovima. Uz to su bili poticajno nadahnuće za brojne književnike toga doba.

Stoga kada bismo prihvatili tezu da je krajem pedesetih godina dokončan Starčevićev književni put, tada bismo izvan razmatranja ostavili najveća postignuća hrvatske književne satire. Primjerice, *Pisma Magjarolacah* započeta su 1867. i sabrana u knjizi 1879., a smatraju se najčitanimim književnim štivom na hrvatskom jeziku u XIX. stoljeću. Za Matoša kao i kasnije za Krležu to su najsajjniji vrhunci hrvatskoga stvaralaštva.²⁹ U tom djelu autor posve napušta romantični stil izražavanja. Mašta jest i dalje umjetničko sredstvo, ali je iskaz realističan do naturalizma.

Zlatko Posavac potvrđuje za *Pisma Magjarolacah* da je »riječ o konceptu kritičkog realizma i polemičnog naturalizma, svojedobno vrlo suvremenog i posve modernog«. ³⁰ Tako bi ostao pretežno romantik. No, on je i začetnik modernih pravaca realizma i naturalizma s poetikom kojom svomemu pisanju daje zadaću 'vjernoga' i 'istinitoga slikanja' stvarnosti. Na osebujan je način u književni izričaj uveo i motive estetički 'ružnoga'. Služio se pri tom diogenovski inspiriranim cinizmom i juvenalovskom satirou. Rijetko u svojim tekstovima govori o pojmu ljepote.

²⁹ U ogledu »Ante Starčević: Ironije i biblizmi u *Pismima Magjarolacah*« Dean Slavić pomno je prikazao vrhunska stilska obilježja, raspored sadržaja i temeljne namjere pisca pri raskrivanju istine u nenadmašnim i žestokim satirama. Tekst je prvotno objavljen u časopisu *Forum* 2002., a pretiskan u zborniku *Ante Starčević*, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 375–413.

³⁰ Zlatko Posavac, »Između tradicije i moderniteta. Studija o 'stekliškoj' estetici Ante Starčevića«, *Novija hrvatska estetika*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 63.

Uz izvrsno poznavanje recepcije Rousseaua i književne pozornice romantizma i realizma, Stanko Lasić u dobro postavljenoj ishodišnoj strategiji pri razmatranju ekstremnih antiteza u ogledu »Nekolike uspomene« nije bio posve pravedan u prosudbama Starčevićevih osebujnih kovanica »Magjarolac«, »Slavoserb«, i drugih humorističnih dosjetaka. Naime, prilično je zanemario ironijsku razinu u njegovim satiričnim slikama i naglasak stavio na »autobiografsku« dimenziju. No, Starčević u radikalnoj ironiji ismijava i ujeda ne samo svoje protivnike nego šiba i samoga sebe kao »stekliša«, »fantastu«, »liberalca«.³¹ Satira pomaže oštrini kritike po uzoru na cinike, ali ne štedi ni vlastite poroke. Zato se dobije drugačija slika kada se promotri kako je Starčević posve drugačiji kada piše »ozbiljne« tekstove nego što je slika koja se pojavljuje u satiri. Čovjek koji sa svijećom po danu traži ljude poigrava se svim kutovima promatranja kako bi na vidjelo iznio pravu istinu o svijetu i društvenim pojavama.

Obilje je drugih književnih tvorevina koje je Starčević objavio od 1860. do kraja života. Po tome se bitno razlikuje od Ivana Mažuranića, koji je pre-stao s književnim stvaralaštvom nakon ulaska u politiku 1848. Zato za ocjenu Starčevićeva književnoga djela predlažem pomirljiviju tezu. Ulaskom u političku arenu Starčević je prebacio težište svojega rada s književnosti na politiku. Bilo je kod njega politike i prije 1860., ali je književno stvaralaštvo ostalo prisutno u svim njegovim žanrovima. Uz vrhunska književna djela koja je pisao kao saborski zastupnik on je i svoje parlamentarne govore, predstave pa i političke programe pisao u najljepšem književnom stilu.

Istaknut ću tu kao ogledan primjer »Napatuk za pristaše stranke prava« iz 1871. To nije običan tekst određenoga političkoga programa. Riječ je o programskim odrednicama pisanim na najvišim književnim standardima u obliku 30 aforizama. Kao što je suvremenik Nietzsche, jamačno prema istim književnim uzorima velikih francuskih moralista, preferirao književnu formu aforizma u svojim filozofskim tekstovima, tako je i Starčević svoje govore i istupe garnirao blistavim aforističnim porukama i izričajima. Od »Političkih iskrica« i njegovih brojnih tekstova koristi snažan i kratak izričaj, jezgrovit i sažet. U njima progovara duboka misao i refleksija o pitanjima svijeta života. Istaknuti književnik i prevoditelj Stanislav Šimić, koji je i sam u esejističkom

³¹ Usp. Stanko Lasić, »Starčevićeve pamfletske strategije: svijet ekstremnih antiteza«. (Ulomak iz studije O »nekolikim uspomenu« (1870) Ante Starčevića), u: *Ante Starčević*, o. c., str. 429–462. Izvorno tiskano u: *Jezik književnosti i književni ideologemi*. Zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole, urednik Krešimir Bagić, Zagreb, 2007. O Starčevićevoj satiri usp. Jasna Turkalj, »Zvekan – humor, satira i karikatura kao sredstvo pravaške propagande«, *Povijesni prilozi*, 18, str. 121–160; 1999.

izričaju bio pod utjecajem Starčevićeva stila, za njega je kazao da je ostvario najveće domete aforizma u hrvatskom jeziku:

»Zbijenost izražavanja – posljedica istinoljubivosti – dotično zgusnuće životnosti u jeziku, usredotočenje duhovnih snaga koje su tako ojačane, odlika je klasične proze. Sposobnosti za takva svojstva stila i stalno mislilačko raspoloženje očituje se u njega (Starčevića, op. a.) u aforističkom uobličavanju rečenica. Obilje njegovih misli općenito životnog smisla do dana je današnjega najviše što ga je jedan pisac u hrvatskom jeziku ostavio«. ³²

Fasciniranost Starčevićevim stilom nije zacijelo bez osnove. I koliko god takva ocjena izgledala na prvi pogled pretjeranom, svjedoči o neobičnim vrhuncima do kojih se usamljeni filozof iz Like popeo u vlastitom iskazu. Nastavio ga je primjenjivati u svakom obliku izričaja kojima se do kraja života služio. Starčević je virtuoz aforizma i kao saborski govornik i kao pisac uvodnika u dnevnom tisku, jednako ga koristi kao pisac literarne satire kao što ga ugrađuje u načela etičko-političkoga programa. Iz svake njegove izražajne forme bljesne misaona iskrica zavijena u izreke oblikovane poput lakonskih kratkih odgovora. Posrijedi je ogledavanje i odmjeravanje tvrdnje u općem okviru filozofijske refleksije o smislu djelovanja i istini življenja. Sve o čemu piše i govori, to razmatra u širem kontekstu narodne mudrosti i učene misaone baštine. Teško je pri tome jednoznačno odvojiti politiku od etike ili pak umjetnost od znanosti.

Tezu o Starčevićevu napuštanju književne karijere i prijelazu u političku arenu valja promatrati u sklopu šire analize spisateljske djelatnosti u Hrvatskoj za vrijeme i poslije apsolutizma. Pregledom književnoga stvaralaštva Ježić je uočio kako se tijekom šestoga desetljeća i suzbijanja slobode stvaralaštva osjeća posvemašnje mrtvilo i oskudnost u književnim djelima. Zbrojio je tek dvadesetak naslova objavljenih knjiga godišnje, od čega su »oko polovica njih bili školski udžbenici«. ³³ Uočio je isto tako da su se stvaralačke energije, koje su se snažno razbuktale u preporodnom razdoblju, u doba apsolutizma iz književnosti i politike usmjerile više u pravcu povijesnih i jezičnih istraživanja, prirodnih znanosti i prevođenja.

Posve se preokrenulo zbivanje koje je Starčević primijetio na početku apsolutizma 1851. Tada je u članku o »domaćem knjižestvu« ustvrdio: »Čim

³² Stanislav Šimić, »Starčevićev stil«, u zborniku: *Dr. Ante Starčević. O 40. godišnjici smrti*, Naklada Pramacica K. D., Zagreb, 1936., str. 69–75, ovdje str. 72.

³³ Slavko Ježić, o. c., str. 240.

većma gine kod nas politički život, tim se većma diže književni«. ³⁴ Deset godina poslije zamirao je književni život da bi otvorio vrata prigušenoj političkoj energiji. Zatomljene stvaralačke snage ponovno eruptiraju otvaranjem političkoga života nakon *Listopadske diplome* 1860. Glavni razboj djelatnosti tako se opet upravo iz književnosti prenosi na političko polje.

Nizu književnih stvaratelja koji se bacaju na javni život i posvećuju politici pripada i Starčević. No, za razliku od nekolicine njih koji su nakon početnoga oduševljenja naišli na razočarenja u politici te se ponovno vratili natrag književnosti i znanosti, Starčević je uz sva otrježnjenja i gubitke iluzija, progone i zatvaranja, u politici i javnom djelovanju ipak ostao do kraja. Tako su se neki od razočaranih iz javnosti sve više povlačili u osamu, poput Bogovića, Kukuljevića, Vukotinovića, Vebera i Perkovca. Njih Ježić imenom spominje. Nasuprot njima, Ježić promatra pisca iz Like u krugu srednje generacije između 30 i 40 godina koji su »manje-više zabavljeni politikom« pa je njihovo izbjivanje iz književnosti itekako bilo primjetno.

Obrazloženje je da Starčević poradi svoje borbene naravi upravo na političkom poprištu pronalazi »pravo područje, koje je odgovaralo njegovoj prirodnoj sklonosti i na kojem je mogao razviti živu djelatnost za ostvarenje svojih velikohrvatskih koncepcija«. ³⁵ Ne treba pri tom naravno zanemariti ni činjenicu da svestrani mislitelj i nakon ulaska u politiku nastavlja pisati književna i filozofska djela. Piše i stvara još više. On je po pozivu umjetnik i filozof jednako kada govori u Saboru kao i kada svakodnevno piše uvodnike i članke u satiričnim ili političkim glasilima.

Ublaženi realizam

Prikaz Starčevićeva utjecaja u književnosti pokazuje kako njegovi nastavljači zadržavaju određene romantične motive i teme, ali su nedvojbeno zaslužni za uvođenje i promicanje književnoga realizma. Nastaje neobičan splet romantičnih i realističnih sastojaka u književnim ostvarenjima pravaša. Premda je od vremena obnove i jačanja Stranke prava 1878., kada pravaški pokret bilježi sve veći uzlet i utjecaj u društvenom životu, u francuskoj knji-

³⁴ Ante Starčević, »Domaće knjižestvo«, *Narodne novine*, 30. 12. 1851. u: Dubravko Jelčić (ur.): Ante Starčević, *Književna djela*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1995., str. 441.

³⁵ Slavko Ježić, o. c., str. 273. Koliko su Starčevićevi govori pisani biranim književnim stilom i retoričkim figurama izlazi na vidjelo u instruktivnoj analizi Deana Slavića, »Retorika i stil Starčevićevih govora«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 143–168. Usp. također moj »Pogovor« u izdanju *Ante Starčević, Djela I: Govori*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995.

ževnosti već bio vidljiv trag Zolinih naturalističkih teorija, ipak nisu posve odustali od romantičnih tema i sadržaja u orijentaciji prema realizmu.

Pravaši su, pa i sam Starčević, među francuskim realističkim prvacima otkrivali umjetničke vrhunce i tražili vlastite uzore. Ježić tu ambivalentnost ocrta na primjeru kritike Šenoina *Prosjaka Luke* u *Slobodi*, koju je 1880. napisao Janko Ibler pod pseudonimom Desiderius. Izrijekom obrazlaže kako su pravaši »u duši« pristaše ideala romantike:

»I naturalizam, što ga teoretski zagovara mlada generacija, nije nikao u vezi s materijalističkim gledanjem na svijet – pravaši su u duši veliki romantici – već u vezi s odvrćanjem od Nijemaca i traženjem uzorâ kod Francuzâ, koji su uživali simpatije pravaša; on je kopija Zolinih teorija, koje su uostalom i sami pravaši doskora otklonili.«³⁶

Odvajajući političku raspravu od prijepora o umjetničkom pravcu, Ježić ističe u velikim pravaškim književnim djelima mješavinu romantičnih elemenata sa zahtjevima modernoga realizma. Unatoč programskim zahtjevima za odmakom od pjesništva prema području znanosti i realnom promatranju ljudi od krvi i mesa, moderni je roman u hrvatskoj književnosti osamdesetih godina pod Starčevićevim utjecajem zadržao romantične crte i odmjeravanje stvarnosti prema idealima.

No, istodobno je pridonio i širenju realizma: »Uspon realizma u hrvatskoj književnosti vezan je s usponom pravaštva u osamdesetim godinama.«³⁷ Za uzlet realizma zaslužan je i sam Starčević, ali su ga nosili ponajviše njegovi sljedbenici i nastavljači. Među velikim književnim imenima osvrnuti ću se posebice na dva – Eugena Kumičića i Antu Kovačića. Uz njih bih želio iz pravaškoga kruga spomenuti također najvećega pravaškoga pjesnika osamdesetih godina Augusta Harambašića i »najvećega hrvatskoga pjesnika devetnaestoga stoljeća« Silvija Strahimira Kranjčevića. Njihova ostvarenja Ježić izlaže s posebnim uvažavanjem stvaralačkih dosegâ.

S obzirom da se radi o političkom pokretu, rasprava između romantizma i realizma u pravaškom književnom uzletu može se promatrati i u svjetlu politike. Pravaški se umjetnici utječu realizmu u težnji za udaljavanjem od romantičnoga narodnjačkoga idealiziranja života. Ježić romantiku vezuje uz južnoslavenske idejne konstrukcije i sanjarije koje su realističnim pravašima bile neprihvatljive.

³⁶ Slavko Ježić, o. c., str. 262.

³⁷ Isto, str. 266.

»Nezadovoljni maglovitim jugoslavenstvom kao i oportunistom narodnjaka, te njihovim književnim idealizmom, pravaši su stali tvrditi da je književniku dužnost zagledati u život naroda i iznijeti ga realistički, kakav jest, bez uljepšavanja i idealiziranja. 'Život, pravi neokrinkani život i priroda, to ima da bude predmet i romansijeru za roman i novelistu za novelu, i pjesniku za pjesmu, i dječjem piscu za pripovijesti' (Ibler, *Hrvatska vila*, 1884., 158.)«³⁸

Za Starčevićevom realističkom maksimom, prema kojoj pisac ima zadaću govoriti istinu i opisivati stvaran život, Ježić poseže kako bi protumačio zašto se Eugen Kumičić okreće prema Zolinim naturalističkim uputama. Označuje ga opravdano »najvećim piscem iz pravaških redova«.³⁹ Obrazloženje je da se umjetnik mora ravnati prema stvarnom životu u svim njegovim, pa i najgorim, stranama kada traži građu za svoja djela. Romantične sanjarije i nestvarna izmišljanja gube privlačnost. Prema uzorima znanstvenoga pozitivizma umjetnost treba prikazivati zbiljski život. Kumičić je za vrijeme svojega dvogodišnjega boravka u Parizu 1875. – 1877. proučavao naturalističke programske tekstove i upoznao vodeća književna ostvarenja.

No, pokazalo se da ni sam predstavnik naturalizma u književnosti iz Istre nije ostao kod proklamiranih načela koja je prvotno radikalno preuzimao od francuskih uzora Zole i Flauberta. Tako je nastajao »realizam blažega stila«⁴⁰ u kojemu je romantika zadržala određeno značenje. Pokazalo se kako nije ključno odakle pisac uzima svoju građu nego način na koji ju obrađuje. Realizam i kada opisuje stvarne likove i događaje ne može izbjeći piščevu fantaziju i pripovijedanje nevjerojatnoga. Stoga Ježić zaključuje kako »Kumičićev 'naturalizam' daje po koji put više dojam fantastičnosti roman-feuilletona u stilu Suea i Dumas, negoli naturalizma u stilu Zole«.⁴¹ Tako se razvijao svojevrsni romantični realizam. U zbiljske događaje i likove unose se fantastični momenti. Oni daju privlačnost.

»Sam razvoj realizma bio je uvjetovan i vanjskim i unutarnjim uzrocima. Radikalizam pravaštva kao reakcija na narodnjačke ('obzoraške') tradicije ilirizma i idealizma u književnosti naglašavao je hrvatstvo, a realizam je u prvom naletu gurnuo do granice naturalizma. To je pomoglo uklanjanju šablone, koja

³⁸ Isto, str. 268.

³⁹ Isto, str. 273. Za usporedbu, Mirjana Gross također ističe kako je Eugen Kumičić podigao »najznačajniji spomenik Starčeviću i Kvaterniku... pretočivši u svoj roman 'Urota Zrinsko-Frankopanska', posvećen 'otcu otačbine', samu bit izvorne pravaške ideologije«. No ona taj roman ocjenjuje kao »djelo skromne stvaralačke moći«. *Izvorno pravaštvo. Ideologija, agitacija, pokret*, Golden Marketing, Zagreb, 2000., str. 651 i sljedeća. O razvoju pravaštva v. također Stjepan Matković, *Čista stranka prava 1895. – 1903.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.

⁴⁰ Isto, str. 269.

⁴¹ Na istom mjestu.

je uokvirila književnost, a stvorilo je i neku atmosferu *slobodarstva i slobodomjla*, koja je privukla i one pisce koji nisu mnogo marili za ideje pravaštva. Realizam je isprva tek *izvanjskog značaja*, iscrpljuje se u smionosti pisca da iznese i brutalne momente života, a u jezgri je sadržaj pripovijesti romantičan (Kumičić)«. ⁴²

Za izgradnju Kumičićevih umjetničkih nazora Ježić je istaknuo tri odrednice. Prva je njegovo primorsko podrijetlo iz istarskoga Brseča. Druga je književno formiranje u Parizu. A treća je obilježila njegovo književno stvaralaštvo pristajanjem uz Starčevićeve pravaške ideje. Iz toga je spoja oblikovan pisac koji je pomiješao naturalističke elemente s romantikom u prikazu hrvatske stvarnosti. Za razliku od mnogih koji su Kumičića promatrali pretežno pod naturalističkom etiketom, Ježić je otkrio u dubini pravašku romantičnu supstanciju. Njegove opise negativnih strana prema Zolinu utjecaju prepoznao je kao vanjski okvir, tehniku i maniru. Romantični je sadržaj u njegovim opisima negativnih likova i pokvarenih ljudi, a pogotovu u radnji. Ježić obrazlaže kako je pravaštvo pripomoglo Kumičiću da se spasi iz opasnoga raskola u koji je upao tako što je posegnuo za povijesnim temama. Naravno, prva na dohvat bila je povijesna priča o sudbini Zrinskih i Frankopana koju su upravo Starčević i pravaši slavili kao primjer hrvatskoga viteštva i stradanja. Tako je uz vrhunske opise u *Začudenim svatovima*, koje je Ježić svrstao među najljepše u hrvatskoj književnosti, nastao i povijesni roman *Urota Zrinsko-Frankopanska* koji je stekao iznimnu popularnost.

Premda je Ante Kovačić također realistično obrađivao teme iz svakodnevnoga i stvarnoga života, u njegovim je djelima romantizam još izraženiji, Ježić posebice ističe romantične elemente u romanu iz 1877. *Baruničina ljubav*. Iz romantičnoga repertoara izdvaja sljedeće sastavnice: »bakanalska gozba, zavodjenje nevine djevojke, neodržani dvoboj, himbeni značajevi, ljubav majke prema vlastitom sinu, samoubojstvo i dr.«⁴³ Ali isto tako primjećuje i zadržavanje romantičnih »tragova« u cjelokupnom opusu.

Jedan od najznačajnijih predstavnika hrvatskoga realizma, pisac čudesnoga romana *U Registraturi*, nesumnjivo je istodobno i pisac romantike. Roman je ispunjen piščevom razigranom fantazijom. Uz dojmljive opise izražajnoga naturalizma prepleću se romantični motivi jezovitih zbivanja i sudbina. Od Starčevića je pisac prihvatio i satiričan stil oštrog oslikavanja stanja uz radikalnu kritiku pojava u društvu. Iz vlastite žestoke naravi razvio je »stekliški« način ujedanja koji mu je donio i niz životnih neugodnosti.

⁴² Na istom mjestu.

⁴³ Isto, str. 272.

Kovačićevo osebujno prepletanje romantike i realizma ilustrirao je Ježić poduljim navodom preuzetim iz pera Milana Marjanovića:

»Kovačić je bio pravaš, seljački sin kajkavskog Zagorja, uz to žestoke naravi. Žestina njegova je potencirala romantiku do divljih, velebnih vizija; seljačka narav dala mu je grubost i robustnost; zagorski kraj, humovit, gusto napučen, bez velikog horizonta, dao mu je smisao za opažanje detalja, za zgusnutost stila, za koncentraciju pogleda; kajkavski duh dao mu je smisao za satiru, humor i za realizam stila...; pravaški odgoj, zanos, te utjecaj Starčevića, radikalizama..., to mu je dalo pravac i poticaj da ruši, da se ruga, da karikira cijelo naše društvo«. ⁴⁴

Navedeni primjeri potvrđuju koliki je snažan pečat Starčević ostavio svojim djelom i idejama. Iz pravaških su redova potekli naj snažniji stvaratelji koji su umjetnost živjeli iz njezine društvene zadaće. Njihova su djela ujedno poruke o pravdi i nepravdi, nesretnim sudbinama i raskrivanju društvenoga licemjerja. Književnost ima etičku dimenziju.

Moderni romantik

Značenje Ježićeva prikaza osobito dolazi do izražaja kada se stavi u kontekst ne samo prethodnih nego i naknadnih pregleda povijesti hrvatske književnosti. Njegov portret plodnoga pisca i utjecajnoga državnika, osebujnoga kritičkoga duha u književnosti i »najbeskompromisnijega pera hrvatskog javnog života 19. stoljeća«, kako Starčevića označuje Zlatko Posavac, »iznimka« ⁴⁵ je ne samo u odnosu na prethodne pisce i urednike povijesti hrvatske književnosti nego može poslužiti kao rijedak uzor i danas. Jer se pokazuje kao usamljen primjer umjetničke prosudbe koji baca svjetlo na razloge zašto je bio zanemaren Starčevićev književni rad kako u kraljevskoj tako i u socijalističkoj Jugoslaviji. Određeni su pomaci načinjeni od početka devedesetih godina, ali zacijelo još ni danas nije u potpunosti vrjednovano njegovo književno stvaralaštvo. Zato valja pomno istražiti Ježićeva obrazloženja.

Pokazao je kako Starčević započinje pod utjecajem idejnih strujanja svojega doba kao oduševljeni pobornik romantičnih inspiracija ilirskoga pokreta koji je doživljavao svoj vrhunac i klimaks upravo u njegovim formativnim godinama u klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Gajeve *Ilirske narodne novine* i

⁴⁴ Isto, str. 273.

⁴⁵ Zlatko Posavac, »Interferencija tradicije i moderniteta. Studija o 'stekliškoj estetici' Ante Starčevića«, u: *Novija hrvatska estetika. Studije i eseji*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 45–90, ovdje, str. 45.

Danica ilirska počinju izlaziti 1836., tri godine prije nego što je Starčević došao u Zagreb. Njegovo je zagrebačko školovanje stoga u znaku književnoga i jezičnoga romantičnoga preporoda koji udara temelje prvim političkim strankama i demokratskom političkom životu u Hrvatskoj. Na njima se nadahnjivao u formativnom razdoblju i udahnjivao romantične ideale i zanos u snagu narodnoga stvaralaštva.

U romantičnim pokretima književnost preuzima ulogu predvodnice u izgradnji narodnosti, narodne svijesti. Književnost zapravo ima političku zadaću. U tom je smislu Starčević romantični pisac koji je prihvatio književnost kao polugu za izgradnju nacionalne zadaće. Romantik postavlja idejni svijet kao uzor prema kojemu promatra stvarnost, romantik je idealist. U tom je pogledu također Starčević romantik.

Ali je Ježić potvrdio u Starčevićevu stvaralaštvu i znatan utjecaj na realizam. Vidljivo je to ne samo u njegovim djelima nego još više u idejnim poticajima kojima su ona zračila na pravaške sljedbenike i književnike. S pravom je Posavac upotrijebio prisposobu o prožimanju »tradicije i moderniteta«. Jer tu je doista riječ o otvaranju obzora književnoga moderniteta na drevnim zasadama i osloncima na snagu narodnoga stvaralaštva. Za Posavca su Starčevićevi tekstovi stoga »za Hrvate i Hrvatsku najizrazitije i najsudbonosnije *kontaktno mjesto tradicije i moderniteta*, povijesno mjesto na kojem oni unutar tradicije romantičkog klasicizma čine prve pretpostavke i elemente novog, tj. stvarajući ga što je na pomolu novog stilskog razdoblja, toliko tipičnog za pozitivističko 19. stoljeće: na pomolu – *realizma*«. ⁴⁶ Naravno, odmah se žuri dodati napomenu kako Starčević nije »pozitivist«. Ali zacijelo jest moderan i uvjerljiv kao romantik i realist.

Kada podvučemo crtu iz uvriježenih ocjena, zaključno se možemo složiti s većinom Ježićevih prosudaba. Možemo potvrditi kako je Starčević na prvom mjestu sjajan pisac, »samonikao i jak stvaralački duh« koji je plodnim stvaralaštvom zaslužio »naročito mjesto u književnosti«. U kojoj god formi piše, dade se prepoznati njegov osebujan iskaz o zbiljnosti. Moguće je pri tom u njegovim izričajima pronaći elemenata romantizma i klasicizma kao i realizma ili naturalizma. Zato je svoj i originalan.

Moj je konačan odgovor na uvodnu dvojbu kako ipak pretežu elementi romantizma nad realizmom. Koliko god nastojao oslikati stvarnost vjerno i kako čuti stvarni život, iza njegovih opisa zapravo se krije mjerilo i uzor, vrjednota i ideja, istina i pravda prema kojima se rasuđuje zbiljski svijet. Po tome je velik i nenadmašan svjedok i ljetopisac hrvatske stvarnosti, nadahnut europskom starinom i klasikom.

⁴⁶ Zlatko Posavac, »Između tradicije i moderniteta«, o. c., str. 47.

Ali je istodobno zagledan u velike ideje prava i pravednosti, istine i dobrote kojima se umno rasvjetljuju pravci kretanja svjetske budućnosti. Ne treba se pri tom opterećivati time što je romantika duboko bila naklonjena prošlosti pa i prečesto okrenuta tradiciji jer to ne isključuje modernost. Romantika je uvijek i iznova moderna. Na najbolji način to posvjedočuje Starčević svojim književnim djelima i nadasve modernim i demokratskim pogledima na visoke ideale humanizma i romantike.

Literatura

- Barišić, Pavo: »Pogovor«, u: *Ante Starčević, Djela I: Govori*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 447–491.
- Barišić, Pavo: *Filozofija prava Ante Starčevića*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1996.
- Bratulić, Josip: »Predgovor«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 367–374.
- Gross, Mirjana: *Izvorno pravaštvo. Ideologija, agitacija, pokret*, Golden Marketing, Zagreb, 2000.
- Horvat, Josip: *Ante Starčević. Kulturno-povijesna slika*. Pretisak izdanja Antuna Velzeka, Zagreb, 1940.; Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
- Jelčić, Dubravko (ur.): *Ante Starčević, Književna djela*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1995.
- Ježić, Slavko: *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100 – 1941*. Prema prvom izdanju knjige: Naklada Antuna Velzeka, Zagreb, 1944.; Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Lasić, Stanko: »Starčevićeve pamfletske strategije: svijet ekstremnih antiteza«. (Ulomak iz studije O »nekolikim uspomename« (1870) Ante Starčevića), u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 429–462. Izvorno tiskano u: *Jezik književnosti i književni ideologemi. Zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole*, urednik Krešimir Bagić, Zagreb, 2007.
- Matković, Stjepan: *Čista stranka prava 1895.–1903.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001.
- Nemec, Krešimir: »Pravaštvo i hrvatska književnost«, *Jezik književnosti i književni ideologemi*, Zbornik radova 35. seminara Zagrebačke slavističke škole, urednik Krešimir Bagić, Zagreb, 2007., pretisak u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 463–488.
- Petrač, Božidar: »Trajne vrijednosti Ante Starčevića (1823. – 1896. – 2003.)«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*,

- urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 415–428.
- Petrač, Božidar: »Ladanov književni portret Ante Starčevića«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 489–504.
- Posavac, Zlatko: »Između tradicije i moderniteta. Studija o ‘stekliškoj’ estetici Ante Starčevića«, u: *Novija hrvatska estetika*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991., str. 45–90.
- Samardžija, Marko: »Starčevićev jezični paradoks«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 129–142.
- Slavić, Dean: »Retorika i stil Starčevićevih govora«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 143–168.
- Slavić, Dean: »Ante Starčević: Ironije i biblizmi u *Pismima Magjarolacah*«, u: *Ante Starčević. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija u povodu 120. godišnjice smrti*, urednik Antun Pavešković, priredili Stjepan Matković / Božidar Petrač, Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2017., str. 375–413.
- Šimić, Stanislav: »Starčevićev stil«, u zborniku: *Dr. Ante Starčević. O 40. godišnjici smrti*, Naklada Pramatica K. D., Zagreb, 1936., str. 69–75.
- Turkalj, Jasna: »*Zvekan* – humor, satira i karikatura kao sredstvo pravaške propagande«, *Povijesni prilozi*, 18, str. 121–160; 1999.

ROMANTIK ILI REALIST?
 KNJIŽEVNO DJELO ANTE STARČEVIĆA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI
 OD POČETAKA DO DANAS SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U članku se polazi od pitanja pripada li Ante Starčević književnim stvaralaštvom romantizmu ili realizmu. Je li bliže u svojim izričajima tradiciji ili modernosti? Ponajprije se razmatraju obilježja književne romantike i realizma te prikazuje osebujno mjesto Ante Starčevića i elementi njegova romantičarskoga idealizma na koje je ukazao Slavko Ježić. Slijedi opis i komentar Ježićeva povijesnoga pregleda u svjetlu njegovih prosudaba i vrjednovanja pojedinih Starčevićevih djela i nazora. U trećem koraku donosi se osvrt na utjecaj i recepciju Starčevićevih ideja u književnosti te se pobliže osvrće na glavne pravaške književne nastavljače Augusta Harambašića, Antu Kovačića i Eugena Kumičića. Zaključno se iznosi prosudba o mjestu i značenju pišćeve književnoga opusa prema onome ključu kako ga je Ježić otvorio svojim pristupom te se obrazlažu modernost i realističnost Starčevićeva romantizma, »interferenciju tradicije i modernizma« (Zlatko Posavac).

Podvlačeći crtu iz uvriježenih ocjena, izlazi na vidjelo opravdanost većine Ježićevih prosudaba. Potvrđuje se njegova ocjena kako je Starčević na prvom mjestu sjajan pisac, »samonikao i jak stvaralački duh« koji je plodnim stvaralaštvom zaslužio »naročito mjesto u književnosti«. U kojoj god formi piše, daje se prepoznati osebujan iskaz o zbiljnosti. Moguće je pri tom u njegovim izričajima pronaći elementa romantizma i klasicizma kao i realizma ili naturalizma. Zato je svoj i originalan. Stoga je konačan odgovor na uvodnu dvojbu da ipak pretežu elementi romantizma nad realizmom. Romantika je uvijek i iznova moderna. Na najbolji način to posvjedočuje Starčević svojim književnim djelima i nadasve modernim i demokratskim pogledima na visoke ideale humanizma i romantike.

Ključne riječi: romantik, realist, povijest hrvatske književnosti, Ante Starčević, Slavko Ježić

ROMANTICIST OR REALIST?
 LITERARY WORK OF ANTE STARČEVIĆ IN CROATIAN LITERATURE
 FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT BY SLAVKO JEŽIĆ

Summary

The main question when Ante Starčević's literary work is discussed is if it should be characterized as romanticist or realistic. Is it closer in its expression to tradition or modernity? Firstly, the characteristics of literary romanticism and realism are studied and a specific place of Ante Starčević and elements of his romanticist idealism pointed out by Slavko Ježić are outlined. The description and commentary from Ježić's historical survey in the context of his assessments and evaluations of certain Starčević's works and viewpoints is presented. In the third step, a review on

influence and reception of Starčević's idea in literature is summarized and given a more detailed account of his main Party-of-Right continuators: August Harambašić, Ante Kovačić and Eugen Kumičić. In conclusion, an evaluation about the place and meaning of his literary opus according to the key which Ježić used in his approach is stated, and modernistic and realistic qualities of Starčević's romanticism are explained, »the interference of tradition and modernism« (Zlatko Posavac). After a closer analysis of conventional assessments, justification of the majority of Ježić's judgements comes to light. His judgement of Starčević as first of all an excellent writer, »a self-made and strong creative spirit« who owing to his productive literary work deserves »a special place in literature«. Whatever genre he wrote in, there is a recognizable statement about reality. However, in his expressions, it is also possible to find elements of romanticism and classicism, as well as realism or naturalism. That is why Starčević is true to himself and original. My final answer to the introductory uncertainty is that elements of romanticism outweigh the realistic ones. Romanticism is always and again modern. Ante Starčević and his literary works, but most of all by modern and democratic views on high ideals of humanism and romanticism proves it best.

Key words: romanticist, realist, history of Croatian literature, Ante Starčević, Slavko Ježić

Andrea Sapunar Knežević

Slavko Ježić o Stanku Vrazu

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09

O Stanku Vrazu, velikom hrvatskom romantičarskom pjesniku, književni povjesničar Slavko Ježić pisao je u više navrata; u svojoj nezaobilaznoj *Ilirskoj antologiji* (1934.),¹ u *Uvodu u ilirski pokret i njegovu književnost* (1934.),² potom u knjizi *Hrvatska kritika od preporoda do realizma*, sv. I. »Od Vraza do Markovića« (1950.),³ a na nj se posebno osvrnuo u svom vrijednom književnopovijesnom djelu *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941*. Kao poseban prinos poznavanju Vraza istaknimo da je Ježić bio urednik kritičkog izdanja Vrazovih *Pjesničkih djela* objavljenih u Akademijinoj ediciji u tri sveska 1953., 1954. i 1955.

Hrvatski i slovenski pjesnik, kritičar i prevoditelj Stanko Vraz (pravo ime Jakob Frass), (Cerovec, Slovenija, 30. lipnja 1810. – Zagreb, 24. svibnja 1851.) studij prava i filozofije pohađao je u Grazu. Pjesnički rad započeo je na slovenskom jeziku i to na zavičajnom dijalektu, što je bio razlog zašto svoje pjesme nije početkom 1830-ih želio objaviti u časopisu *Kranjska čbelica*. Nakon prvoga posjeta Hrvatskoj 1833. oduševio se ilirskim pokretom. Iste je godine u Grazu upoznao Ljudevita Gaja; surađivao je u *Danici* od prvoga broja, potpisujući se isprva kao »Ilir iz Štajera«. Od 1837. pisao je isključivo na hrvatskom jeziku, a potkraj 1838. trajno se nastanio u Zagrebu te postao prvim hrvatskim profesionalnim književnikom. Pisao je i pod pseudonimom Jakob Rešetar s Cerovca te Nenad Bezimenović. Godine 1842. s Dragutinom Rakovcem i Ljudevitom Vukotinovićem pokrenuo je časopis *Kolo*, a od 1846. do 1948. bio je tajnik Matice ilirske.

---

¹ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti* 1830. – 1930., svezak I., Zagreb, 1934., br. str. 287.

² Slavko Ježić, *Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost*. Studije o ilirizmu 1., Napisao dr. Slavko Ježić, Zagreb. Poseban otisak iz *Ilirske antologije*. Posveta gospodinu Milanu Rešetaru svomu profesoru i prvom savjetniku u naučnom radu (mjesto prinosa za *Rešetarov zbornik* – posvećuje ovu radnju njegov zahvalni učenik S. Ježić, Književni život, Zagreb, 1934., br. str. 77

³ Slavko Ježić, *Hrvatska kritika od preporoda do realizma*. »Hrvatska književna kritika«, urednik Petar Lasta, sv. I. »Od Vraza do Markovića«. Priredio: Antun Barac. Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1950.

U *Ilirskoj antologiji*, u poglavlju »Pisci i djela«, uz izbor iz književnih djela sedamnaest književnika preporodnog razdoblja Slavko Ježić donosi i izbor iz književnog opusa Stanka Vraza.⁴ U tu svojevrsnu antologiju poezije hrvatskih književnika tzv. »ilirskog razdoblja« Ježić uvrštava sljedeće Vrazove pjesničke uradke: »Djulabije« III., »Stihove čitatelju«, »Raznost mnjenja«, »Sveta mĕšta«, »Mahna i grieh«, »Lude glave«, »Osveta naravi«, »Rublji«, »Dug i platja« te »S magarca na ništa«. Uz Vrazove pjesme Ježić je sastavio piščevu životopisnu bilješku te bibliografski obradio Vrazova djela tiskana u knjižnom obliku, među kojima su, izdvojena, i njegova posmrtna izdanja te izbor iz važnije literature o Stanku Vrazu. U Ježićevu pjesničkom izboru Vrazovih pjesama zanimljiva je pjesma »Mahna i grieh« koju Ježić preuzima iz Vrazovog pjesničkog ciklusa »Komari i obadovi«.⁵

MAHNA I GRIEH

Hrvat:

Zar li mi Hrvati niesmo dobri ljudi,
Mirna, krotka srca, bezazlene ćudi?
Veselo sve trpeć kô golub il ovca!
Mućeć se za druge bez slave i novca!
Pa nas sviet opeta bez pomilovanja
Kô zlotvore grdi, kô kuje proganja.

Prijatelj:

Istina 'e! kriepostna neima vam primjera:
Vi ste dobri, mirni, krotki *et caetera*.
Ali sve to vama ništa nepomaže.
Kad sviet u vas jednu mrzku mahnu kaže –
Ljudomrzku mahnu i on grieh materni,
Što ste vi Slaveni i tom rodu vierni.

U *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas: 1100 – 1941* Slavko Ježić navodi da je Vraz bio »oduševljeni slavitelj narodne poezije kao i Kopitar«.⁶ Pišući o virtuoznoj i analogijskoj »pjesni ljuvenoj« Hanibala Lucića

⁴ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 251–259.

⁵ *Djela Stanka Vraza*, III, str. 179.

⁶ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 71.

iz XVI. st. *Jur ni jedna na svit vila*, koja svoju paralelu ima i u narodnoj lirici novijeg doba, Ježić upozorava da Vraz razmatra kako je u njoj pjesnik »ostavio teretni dvanaesterac i uzelo lakši i narodniji osmerac«, stoga ju je nazvao »pjesmom nad pjesmama« stare hrvatske lirike.⁷

Razmatrajući Vrazovo preporoditeljsko djelovanje Ježić tvrdi da je on jedno vrijeme, kao i Ljudevit Gaj i drugi, bio pod utjecajem slavista Šafarika, smatrajući da je naš jezik tek jedno od narječja »velikog slavenskog jezika«, stoga su uz narodno ime jezika dodavali oznaku »slavenski«, tako je npr. kod Gaja »horvatsko-slavensko« pravopisanje, a Stanko Vraz, »još u 'izjasnjenjima' prvom izdanju svojih *Đulabija* (1840.) tumači to shvaćanje ovako: »Nijedan Slavjan ne može potpunog znanja svojega domaćega prirođenoga (narječja) steći, nijedan u svom narodu vrsnik – filosof biti, koji se ne uči i bistrim okom ne pazi takodjer ustroj ostalih *narečjah* srodnih«.⁸

Za studija u Grazu Stanko Vraz se susreće s Franom Kurelcem, Dimitrijom Demetrom, Matijom Murkom, Milutinom Baltićem i dr. a u tom gradu upoznaje i Ljudevita Gaja, kada on godine 1827. u Graz prelazi iz Beča. Vraz međutim tada s njima ne dogovara neko književno ili političko povezivanje. Franjo Fancev smatra da nije, kako se ponekad pisalo, u Grazu djelovao neki »ilirski klub« ili nešto slično. Ideju slavenskog povezivanja zastupat će Gaj sljedeće godine, nakon što odlazi u Peštu gdje uči pravo te tamo upoznavši Jana Kollara, preko njega stupa u vezu sa Šafarikom, i ta dvojica slavista su na nj trajno djelovali sa svojim panslavenskim idejama. Gaj u Budimu godine 1830. izdaje svoju *Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja* koja je izašla u dvojezičnom obliku (hrvatski/njemački). Ta se knjižica od 27 stranica uzima kao početak vala hrvatskih preporodnih gibanja i s pravom se navodi kako je pronijela autorovo ime diljem domovine. Godine 1831. Gaj se vraća u rodnu Krapinu da bi od 1832. nastavio živjeti u Zagrebu.⁹

Stanko Vraz nije uspio završiti studije u Grazu, već se godine 1838. odlučio za stalno nastaniti u Zagrebu, započevši život profesionalnog književnika. Bio je među prvim suradnicima novopokrenutog preporoditeljskog lista *Danica*, kojemu je urednik bio Ljudevit Gaj, objavivši svoj prilog već u prvom godištu izlaženja; u 36. broju objavljena je njegova balada »Stana i Marko« i otada se potpisuje imenom Stanko Vraz. Godine 1837. počele su u *Danici* izlaziti Vrazove »Đulabije, ljubezne ponude za Ljubicu« (u knjizi je 1. izdanje tiskano 1840.).¹⁰ *Danica* je izlazila od siječnja 1835. do lipnja 1849., pa u godini 1853., zatim od 1863. do 1867., ukupno 21 tečaj.

⁷ Isto, str. 83.

⁸ Isto, str. 192.

⁹ Isto, str. 197.

¹⁰ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 251.

Sagledavajući cjelokupni ilirski pokret, od trenutka kada je Gaj za *Narodne novine* i za *Danicu* uzeo me ilirsko – godine 1835. do zabrane ilirskog imena u siječnju 1843. Slavko Ježić nalazi da je on izvršio svoju povijesnu ulogu: preporodio je hrvatski narod i osposobio ga za borbu za vlastitu egzistenciju. »Pravopis je uredio, jezik izgradio, razvila se književnost, organizirala se politička borba – stvorio se narodni ponos, samosvijest, ili, kako se onda reklo: probudila se *narodnost*. Makar kako teški dani čekali hrvatski narod u budućnosti, njegova narodnost je bila jaka i otporna – on više nije mogao propasti«. ¹¹

Razmatrajući burne događaje s početka 1943., vezane uz zabranu ilirskog imena, koji su doveli do kraja tzv. »ilirskog pokreta« Slavko Ježić, posebice izdvaja stavove Stanka Vraza karakteristične za to preporodno doba: »Zabrana ilirskog imena nije mogla zaustaviti preporodno gibanje među Hrvatima. Ali ona je u prvi mah unijela veliko zaprepaštenje u redove iliraca. Kako je prirodno da vojskovođa odgovara za izgubljenu vojnu, tako se i sada sve ogorčenje sasulo na Gaja. Vraz, koji je bio od svih iliraca najviše književnik, pa mu je politička strana pokreta bila daleka, veli da je povod zabrani ilirskog imena dala 'buka i barbarizam, s kojim su nekoji domoroci nastojali to ime u politički život uvoditi'. Zbilo se to, ovdje Ježić citira Vraza: 'osobito po krivnji jednog čovjeka, koji je imao pouzdanje čitavog naroda', ali je sve radio 'polag svoje pohlepe za nečim, što se izustiti ne može bez gada i groze'«. Da bi naglasio ove Vrazove riječi ovdje Ježić stavlja uskličnik i upitnik, te nastavlja citirati Vraza: »Sad si skinu glavu, no škoda da pri tom i narodu najveću zadao ranu, koj ga je obožavao kao svoga Boga«. ¹²

Razmatrajući Gajevu ulogu koji se od stvarnog vođe ilirskog pokreta u jednom trenutku preobrazio u tragičnu ličnost cijelog preporoda, Ježić naglašava da je upravo Vraz prvi jasno izrekao Gaju zamjerku što je svojevolumno pretvorio ime »horvatsko« u »ilirsko«, a da zato nije tražio ni dobio dopuštenje, što je sve učinio sa željom da književnost posluži za *političke* ciljeve koji su ostali nepoznanicom većini hrvatskih književnika preporodnog doba. ¹³ »Sve su te rasprave oko ilirskog imena posebice snažno uzburkale hrvatsku javnost, nakon što je kraljevom naredbom od 11. siječnja 1843. zabranjeno ime *ilirsko*. Otada se koristi se samo jedno ime *hrvatsko*, uostalom kao i do početka tzv. »ilirskog pokreta« 1846., a s kraljevom naredbom iz 1843. taj pokret, kako rekosmo, završava svoje postojanje. Kod nekih literata i političara nastupila je stanovita klonulost«. Ježić, međutim, navodi Vrazove riječi

¹¹ Isto, str. 75.

¹² Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do 1941.*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 204–205.

¹³ Isto, str. 205.

kojega optimizam ne napušta i nakon tog događaja: »Mi književnici nismo još klonuli«. ¹⁴

Jednu bitnu točku svog programa ilirizam nije uspio ostvariti. Nije naime, smatra Ježić, za tu često proklamiranu ideju jedinstva ili, po njihovu »sloge«, uspio pridobiti Slovence i Srbe. Tako se, kaže on, normalnim razvojem događaja suzio njegov akcijski radius na same Hrvate. Unatoč priličnog broja mladih simpatizera Slovenci su ilirizmu dali »samo jednog slavnog uskoka – Stanka Vraza, a i tog su njihovi vođe smatrali idajicom. Kleru je, kako neki ističu (Đuro Šurmin), bio zazoran ilirski uzor – lutoran Kollár; a mladi slovenski simpatizeri ilirizma regrutirali su se iz redova klera. Slovenski učenjaci, Kopitar kao i kasnije Miklošić, bili su zadojeni slovenskim partikularizmom, a pomalo i šovinizmom: Kopitar se pak nadao da će hrvatske kajkakavce strpati u slovensku jezičnu i narodnu grupu, kao što je Miklošić pokušao čak da i jezik Svete braće panonskom teorijom slovenizira«. ¹⁵ Ježić upozorava da su, osim toga, »Slovinci toliko bili pod utjecajem njemačkog jezika i kulture, da su smatrali analognim položaj Hrvata prema Mađarima i nisu shvaćali, čemu toliki otpor na hrvatskoj strani«. ¹⁶ Tako je Slovenac Stanko Vraz ostao usamljen među sunarodnjacima, te postao iznimka u pokušajima iliraca u stvaranju tzv. »ilirske sloge«.

U uvodu svoje *Ilirske antologije* Ježić navodi Vrazov komentar o Gajevoj odluci da *Danicu* nazove ilirskim imenom: »Gajeve novine ne nose više imena *ilirskog* što mu se tim laglje zabrani, jerbo na to ime nije imao dopuštenje, nego svojevoljno g. 1836. ime *Narodne novine horvatske*, za koje je stekao privilegium, pretvorio jednim mahom u *ilirske*. Domorodci, koji su za tu anomaliju znali, nagovarahu ga da ište dopuštenje, što bi i bio steko; nu badava. On ih nesluša: a sad smo u kaši do kolëna« (S. Vraz, *Građa*, I, str. 248.). Vraz piše i epigrame protiv Gaja, od kojih su neki vrlo oštri, zaključuje Slavko Ježić. ¹⁷

Nezadovoljni postojećim stanjem, piše Ježić, »već godine 1842. pokrenuli su Vraz, Vukotinović i Rakovac prvu ozbiljnu i vrlo vrijednu reviju *Kolo* (po uzoru *Časopisa Českého Museum*) koja stoji posve na visini tadanjih europskih književnih revija«, ostvarivši time želju brojnih hrvatskih književnika. ¹⁸ U *Kolu* je odmah 1842. objavljen je znameniti esej »Ilirizam i kroati-

¹⁴ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 70.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, str. 69.

¹⁸ Isto, str. 206.

zam« Ljudevita Vukotinovića, uz Stanka Vraza i Dragutina Rakovca trećeg člana uredništva prvog hrvatskog književnog časopisa.¹⁹ U tom članku, kojeg Slavko Ježić donosi u svojoj *Ilirskoj antologiji* Vukotinović nastoji u ime uredništva pojasniti shvaćanje ta dva u preporodno doba često spominjana pojma čiji razumijevanje je nekima bio velik problem. »Usudjujem se u ime naše strane javno izpovjediti, da nijedan Ilir o ilirizmu političkom ništa neznade... *ilirismus* je dakle u smislu političkom ništa. Izmišljotina je, strašilo samo, koje su odrodice samo izmislili, koji se skrivača igraju, koji dva lica imadu, čas antinacionalno, čas horvatsko, i koji ipak niti za slavensku, niti za magjarsku narodnost pravoga srca imadu. Oni ne imadu, niti mogu imati pred očima onaj sveti ideal (uzor) koi nas upaljuje, kojeg svaki dan vidimo, čujemo: *domovinu*«. ²⁰ (...) I dalje tumači Vukotinović: »*Kroatisam* s druge strane je život naš politički. *Kroatisam* je zaštita, pod kojom mi radimo. U smislu konstitucionalnom, svi smo Horvati. Tu smo od negda bili, i to ćemo ostati. (...) *kroatizam* je život naš politički. (...) Pustimo *kroatisam* za politiku, a ostanimo u literaturi kod *ilirizma*«. ²¹

U književnopovijesnom propitivanju razdoblja romantizma Slavko Ježić kao najistaknutijeg pisca tog razdoblja navodi Stanka Vraza, osobito kao pjesnika, ali i kao književnog kritičara. Svemu prethodi njegov hrabri čin kojim zbog preporodnih ideja napušta slovenski jezik, što su mu Prešern i Miklošić jako zamjerili. Vraz nije pjevao davorija ni budnica, naglašava Ježić, nego ljubavne pjesme, te se čak u svom »Odgovoru bratji, što žele da pjevam davorie«²² opravdava zbog svoje nesklonosti takvom pjesničkom izražavanju. S druge strane, važna je Vrazova folkloristička djelatnost sadržana ponajprije u sabiranju narodnih pjesama.²³

Prvi hrvatski književni časopis *Kolo*, na čijem su izdavanju i uređivanju sudjelovala tri ugledna književnika Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović i Dragutin Rakovac, pokrenut je godine 1842.,²⁴ postavši ujedno prva ozbiljna i vrijedna revija u hrvatskoj književnosti »koja stoji posve na visini tadanjih europskih književnih revija«, kako ističe Slavko Ježić.²⁵ U tom je časopisu

¹⁹ Ljudevit Vukotinović, »Ilirisam i Kroatisam«, *Kolo*, II, Zagreb, 1842., str. 109–115.

²⁰ Lj[udevit] Vukotinović: »Ilirisam i Kroatisam«. U: Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 140–144.

²¹ Isto.

²² Stanko Vraz, »Odgovoru bratji, što žele da pjevam davorie«, *Danica*, III, 48.

²³ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 251.

²⁴ Godine 1842. objavljen je I. i II. svezak *Kola*, III. svezak potom izlazi 1843., dok se IV., V., i VI. svezak pojavljuju četiri godine kasnije – 1847. Ostale sveske (VII.–IX.) uredili su Andrija Torkvat Brlić i Mirko Bogović.

²⁵ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., str. 71.

Stanko Vraz svojim kritičkim prikazima utemeljio prvu hrvatsku ozbiljnu književnu kritiku.²⁶ Prema književnim pitanjima kritičar određuje svoj stav da se ilirska književnost mora više osloniti na narod i njegove pjesme, na bogatu folklornu baštinu koja itekako može biti poticaj i inspiracija autorskog književnog stvaralaštva. Važno je podsjetiti da je Vraz 1839. objavio zbirku slavenskih narodnih pjesama upravo s ciljem da pomogne poznavanju i promicanju narodnog književnog stvaralaštva.²⁷

Pisci poticaje mogu naći i u starijoj književnosti, osobito onoj nastaloj prethodnih stoljeća u Dalmaciji i Dubrovniku, razmatra dalje u svojoj književno-kritičkoj teoriji Stanko Vraz, ali ne tako da nova djela budu puka imitacija ranijih književnih ostvarenja. Vraz je nastojao svojom književnom kritikom, zaključuje Ježić, iskorijeniti dilentizam i tako postići približavanje hrvatske književnosti razinama drugih razvijenijih i kvalitetnijih europskih književnosti.²⁸

Zagovarajući u *Kolu* svojim književnim kritikama kvalitetna književna ostvarenja koja će ići ukorak s europskim estetskim vrhuncima, Vraz se mnogima piscima i zamjerio. I Vrazov kolega iz uredništva *Kola* Ljudevit Vukotinović također poziva hrvatske pisce da vode računa o umjetničkoj vrijednosti svojih djela. Svi oni u *Kolu* žele pokazati da Gaj nije u pravu kada pred književnike stavlja u prvom redu političke zadaće književnog rada, nadređujući ih onim književnim, odnosno estetskim.²⁹ Vukotinović to osobito jasno iznosi u članku »Tri stvari književstva – ukus, slog, kritika«,³⁰ u kojem ističe potrebu da se pisci upoznaju s estetikom, koja ako i ne može stvoriti umjetnika, može mu pomoći da razvije prirodene sposobnosti i da se oslobodi krivih mišljenja.³¹ Vraz je to isto činio, podsjeća Ježić, ne samo kao književni kritičar, već i kao pjesnik, on je naše pisce podsticao na postizanje umjetničkih vrijednosti svojih književnih djela. Kao dobru ilustraciju svoje tvrdnje Ježić navodi i jednu karakterističnu Vrazovu pjesmu takvog sadržaja:³²

²⁶ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do 1941.*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 212.

²⁷ Stanko Vraz, *Narodne pjesme ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske*. Skupio i na svjet izdao... Razdělak I. [Motto:] Woman singt, das lass Dich fröhlich nieder: Böse Menschen haben keine Lieder. Schiller. U Zagrebu, K. p. ilir. Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja, 1839., br. str. XXII–204

²⁸ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do 1941.*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 212.

²⁹ Analizu književno-povijesnih pogleda Slavka Ježića na hrvatski narodni i književni preporod dao je Miroslav Šicel u članku »Književno-povijesni aspekti ilirizma u videnju Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 17–21.

³⁰ Ljudevit Vukotinović, »Tri stvari književstva – ukus, slog, kritika«, *Kolo*, III, Zagreb, 1843.

³¹ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do 1941.*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 217.

³² Isto, str. 216–217.

NADRIKNJIŠTVO

Kod nas piše sve, što nosi uha,
 Nudeć kupcu pa kakvo je da je,
 I umrijet će, ako l' tako ustraje,
 Duh slovenski s tog svagdanjeg kruha.
 Ne ima čorbi toj soka ni duha...
 Europa je k duhu već dorasla,
 Jer ju pisci krijepkom hranom hrane...
 A mi puk naš hoćemo bez masla
 Da othranimo uz knjige neslane...³³

Pišući o ukupnosti Vrazova pjesničkog rada kao glavnu Vrazovu zbirku pjesama Ježić izdvaja *Đulabije* (1840.) koje sadrže ljubavne pjesme, što su najprije izlazile u *Danici*, a posvećene su Ljubici Cantilly. Upravo ljubavna lirika jest najvrjedniji dio njegove književne djelatnosti. Kao pjesnik *Đulabija* i niza soneta *Sanak i istina*, on unosi u hrvatsku liriku svjež, lak i nepatvoren izraz, nasuprot izražajnosti i retorici, što je prevladavalo u pjesmama većine hrvatskih preporoditeljskih pjesnika. Godine 1841. Vraz objavljuje svoju knjigu povjestica *Glasovi iz dubrave Žeravinske*. Potom je u Pragu izdao »različite pesni« *Gusle i tambura* (1845.) kojima su dodane i neke satire »Istina i šala«, koje potpisuje kao Jakob Rešetar s Celovca.³⁴ Poznavajući dobro Vrazovu književnu ostavštinu Ježić naglašava da pjesnik pjeva i epigrame, ali malo ih izdaje za života.³⁵ Veliku popularnost što ju je imao kao pjesnik Vraz je prvenstveno stekao zbirkom ljubavnih pjesama *Đulabije*,³⁶ iako se književni kritičari slažu da je najljepša zbirka njegovih soneta i gazela okupljena pod imenom »Sanak i istina« (1845.).

Vraz je pisac iznimno široke kulture, dobar poznavatelj mnogih europskih književnosti svoga doba te je i u svoje književno stvaralaštvo ugradio neke od najboljih dostignuća europske romantičarske literature, poštujući pri tom i ponajbolju hrvatsku književnu tradiciju, osobito dubrovačkog pjesništva, kao i postignuća hrvatskog i slovenskog narodnog književnog stvaralaštva.³⁷ Na svim tim pretpostavkama utemeljio je svoj vlastiti književni izraz,

³³ Stanko Vraz, *Djela*, III., str. 182.

³⁴ Stanko Vraz, *Gusle i tambura*. Različite pjesni. Knjiga prva. Zlatni Prag. U nar. tiskarni Jar. Pospišila, 1845.

³⁵ Isto.

³⁶ Stanko Vraz, *Djulabie*. Ljubezne ponude za Ljubicu od Stanka Vrata [Motto:] I sunn'd my heart in beauty's eyes. Byron. U Zagrebu, 1840. Posvećeno Lj. Vukotinoviću na uspomenu god. 1836., 1837., 1838.

³⁷ Usp. Andrea Sapunar Knežević / Marijana Togonal, »Stanko Vraz – jedan od utemeljitelja hrvatske folkloristike«, *Kolo*, XXX, br. 3, str. 91–107; Zagreb, 2020.

nezaobilazan u sagledavanju najvažnijih hrvatskih književnih postignuća u XIX. stoljeću.³⁸

Oduvijek je piscima bilo teško osigurati životnu egzistenciju isključivo književnim radom, a upravo Stanko Vraz je bio prvi hrvatski profesionalni književnik koji nije imao drugoga građanskog zvanja, ističe Slavko Ježić, navodeći činjenicu da je to osobito vrijedilo od njegovih književnih početaka do godine 1846. kada je postao tajnikom Matice ilirske i na tom mjestu ostao sljedećih pet godina, do svoje smrti. Taj mu je posao s jedne strane pomogao riješiti brojne egzistencijalne probleme što su ga dotad mučili kao pisca koji je teško mogao živjeti samo od svog književnog rada ali, s druge strane, kako je morao raditi na svim područjima javnoga, a naročito prosvjetnoga života, nije mu ta mnogostrana zaposlenost dala razviti svoj nesumnjivi književni, posebice lirski, talenat.³⁹ Ježić navodi i podatak kako su od znatnijih književnika koji se javljaju u preporodno doba, dvojica od njih, možda upravo zbog teških životnih okolnosti, svoj život završila na isteku tog razdoblja: Antun Nemčić koji umire 1849. u dobi od 36 godina i Stanko Vraz koji umire 1851., u dobi od 41 godine.⁴⁰

Uz Mažuranića, Vraz i Preradović, a donekle i Demeter, za Slavka Ježića su pisci koji su ostvarili djela kanonske pjesničke vrijednosti u hrvatskoj književnosti devetnaestoga stoljeća, sve do pojave Augusta Šenoa. Njihov je umjetnički rad tim značajniji jer se većina dotadašnje književne produkcije ne diže mnogo iznad prosječnosti pa je to razdoblje više obilježio dilentizam nego ozbiljno umjetničko stvaranje.⁴¹

* * *

Prepoznavši književne i uopće ljudske vrijednosti što su krasile Stanka Vraza, Slavko Ježić je od 1953. do 1955. priredio sabrana *Pjesnička djela Stanka Vraza*. U prvoj knjizi objavljene su Vrazove *Đulabije*,⁴² u drugoj knjizi pjesničke zbirke *Glasi iz dubrave žeravinske* i *Gusle i tambura I – II*,⁴³ dok

³⁸ Usp. Tihomil Maštrović, *Stanko Vraz u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: povodom 200. godišnjice rođenja hrvatskoga književnika*, urednice Ana-Marija Dodigović / Sonja Martinović, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 5–6.

³⁹ Vidi bilješku br. 29.

⁴⁰ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100–1941*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 210.

⁴¹ Isto, str. 245.

⁴² Stanko Vraz, *Pjesnička djela I. Đulabije*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 10, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1953., br. str. 375.

⁴³ Stanko Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske / Gusle i tambura I – II*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., br. str. 455.

su u trećoj knjizi objavljeni Vrazovi pjesnički prijevodi iz različitih slaven-skih književnosti pod naslovom *Cvjetnik slovinski*, zatim pjesnički prijevodi iz književnosti ostalih naroda *Kita cvijeća zamorskog* te Vrazov različiti kritički članci pod zajedničkim naslovom *Proza*.⁴⁴

U prvoj knjizi sabranih Vrazovih *Pjesničkih djela* objavljeno je Vrazovo najvažnije pjesničko djelo *Đulabije*. U uvodnom tekstu »Vrazove *Đulabije*« Slavko Ježić precizno iznosi okolnosti nastanka tog Vrazova pjesničkog djela, koristeći opsežnu literaturu, kako zapise samog pjesnika, tako i onih brojnih hrvatskih i slovenskih kritičara i izvjestitelja o Vrazovu djelu, kao i dostupno mu gradivo iz piščeve ostavštine. Ježić je ovo izdanje priredio poštujući sva tekstološka načela kao potrebnu pretpostavku kritičkog izdanja.⁴⁵ Analizirajući podrobno sve varijante *Đulabija* za prvi svezak Vrazovih *Pjesničkih djela* priređivač je uzeo tekst zadnje Vrazove redakcije, kao posljednje za piščeva života, a kako je Vraz vršio naknadne ispravke, pa i na konačnom čistopisnom prijepisu, i te je njegove dopune i ispravke također uzeo u obzir. U bilješkama Ježić donosi osvrt na rukopise Vrazovih *Đulabija*, zatim dva pisma Ljubičina oca Vrazu, potom dva Vrazova oglasa o izdavanju *Đulabija* 1840., kao i napomene uz njemački prijevod *Đulabija*.

Drugi svezak Vrazovih *Pjesničkih djela* donosi pjesničku zbirku *Glasi iz dubrave žeravinske* i zbirku *Gusle i tambura I – II*. Slavko Ježić je pristupio temeljitoj reviziji cijele Vrazove ostavštine te pokušao naći onaj način izdanja, koji bi najviše odgovarao Vrazovim pjesničkim intencijama, a njih je priređivač otkrio pažljivo razmatrajući tekstove što ih je Vraz za života tiskao, ali i one što su ostali u rukopisu. Isto tako, Ježić je razmotrio i sva priređivačka rješenja što su ih u dosadašnjoj povijesti izdavanja Vrazovih djela primijenili drugi priređivači (Veber, Mesić, Vodnik, F. Petračić i dr.), preuzimajući dobra tekstološka rješenja ukoliko ih je bilo i odustajući od onih dvojbenih i nestručnih.⁴⁶

U drugom svesku Vrazovih *Pjesničkih djela* Slavko Ježić donosi, u sistematiziranom pregledu, objavljene pjesničke zbirke i pjesničke cikluse, te niz Vrazovih pjesničkih tvorbi od kojih su brojne nepoznate širem čitateljstvu. U toj knjizi priređivač donosi sav pjesnikov originalan hrvatski rad na stihu, koji nije ušao u prvu knjigu: u naravi to su dvije pjesničke zbirke, što ih je izdao za života (*Glasi iz dubrave žeravinske*, *Gusle i tambura I.*) te brojne

⁴⁴ Stanko Vraz, *Pjesnička djela III. Cvjetnik slovinski / Kita cvijeća zamorskog / Proza*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 12, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1955., br. str. 520.

⁴⁵ Slavko Ježić, »Vrazove *Đulabije*«, u: Stanko Vraz, *Pjesnička djela I. Đulabije*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 10, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1953., str. 349–360.

⁴⁶ Slavko Ježić, »Redakcija ovog izdanja«, u: S. Vraz, *Pjesnička djela I. Đulabije*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 10, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1953., str. 361–363.

pjesme razasute po časopisima i rukopisnoj ostavštini. Vraz je svoje *Dulabije* višekratno popravljao što je od priređivača zahtjevalo izniman tekstološki napor, dok je s ovom drugom knjigom bilo je nešto drugačije, budući da pjesnik svoje pjesme iz navedenih zbirki nije kasnije mijenjao. Slavko Ježić ističe da je prvu knjigu Vrazovih *Pjesničkih djela* trebalo redigirati s naročitom pomnjom, a u drugoj je trebalo sakupiti svu poeziju što je Vraz napisao.⁴⁷ Tu u prvom redu spada zbirka *Gusle i tambura, Knjiga druga*, te u »Dodatku« ciklus pjesama *Istina i šala II*, koja sadrži a) *Pjesni*; b) *Sonete*; c) *Strijeje Apolonove*.

U mnogim pjesmama uvrštenim u drugu knjigu Vrazovih *Pjesničkih djela*, pjesnik u petrarkističkom nadahnuću iskazuje ljubavno očitovanje blisko onom platonskom ljubavnom osjećaju što ga je iskazao u *Dulabijama*, posebice u ciklusu »Sanak i istina«, pokazujući svoj trajan interes za neorenesansnu ljubavnu liriku.⁴⁸

Treći svezak Vrazovih *Pjesničkih djela*, što ih je priredio Stanko Vraz, brojem stranica je najopsežniji. U njemu se donose njegovi pjesnički prijevodi iz slavenskih književnosti objedinjeni naslovom *Cvjetnik slovinski* te pjesnički prijevodi iz drugih europskih književnosti pod naslovom *Kita cvijeća zamorskog*. U *Cvjetniku slovinskom* Ježić objavljuje Vrazove prijevode iz slovenske književnosti (pjesme Valentina Vodnika, Fr. Vl. Miklošiča i Antuna Krempela), iz češke književnosti (devet pjesmama iz »Kraljodvorskog rukopisa« i jedna pjesma K. Jaromira Erbena), iz ruske književnosti (pjesme A. S. Homjakova, N. M. Jazykova, M. S. Lermontova, A. Puškina, D. Venevitinova, te A. Žukovskog), iz poljske književnosti – po jedna pjesma A. Mickiewicza i D. Magnuszewicza.

Zanimljivi su Vrazovi pjesnički prijevodi iz drugih europskih, neslavenskih književnosti prikupljeni pod naslovom *Kita cvijeća zamorskog*. Donose se Vrazovi prijevodi iz engleske, škotske i irske književnosti (pjesme Roberta Burnusa, Lorda Byrona, Abragama Cowleya, Gawina Douglasa, M. Draytona, Williama Drummonda, Williama Dunbara, Richarda Galla, Olivera Goldsmitha, Felicia Hemansa, Roberta Herricka, Alexandera Humea, Williama Millera, Th. Moorea /*National airs 1–3; Irish Melodies 1–12*/, Francisa Quarlesa, Alexandera Rodgera, Williama Thowa, Edmunda Wallera, Thomasa Wyatta), iz talijanske književnosti (pjesme Tommasa Orossija, A. Mafeia, Piera Angela Fiorentina, i jedna *Napuljska* narodna pjesma) te iz litavske književnosti – litavske narodne pjesme.

⁴⁷ Slavko Ježić, »Predgovor«, u: S. Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske, Gusle i tambura I–II*, Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., str. 5.

⁴⁸ Stanko Vraz, »Sanak i istina«, u: S. Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske / Gusle i tambura I – II*, Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., str. 213–242.

Vrazov prijevod litavskih narodnih pjesama zanimljiv je već zbog činjenice da je na hrvatski jezik razmjerno malo prevedeno iz litavske književnosti, ali i zbog činjenice da je Vraz bio dobar poznavatelj hrvatske, slovenske, pa i bugarske narodne književnosti, stoga je njegovo zanimanje za narodne književnosti ostalih europskih naroda tim razumljivije. Ježić stoga, ilustracije radi, u trećem svesku Vrazovih *Pjesničkih djela* kao »Dodatak«, donosi devetnaest litavskih narodnih pjesama (od njih 73) što ih je na hrvatski preveo Stanko Vraz.⁴⁹

Istražujući Vrazove stvaralačke zamisli u oblikovanju svojih pjesničkih zbirki Suzana Coha naglašava da Slavko Ježić u svom kritičkom izdanju Vrazovih *Pjesničkih djela* nije zanemario činjenicu da među sonetima, od kojih je Vraz dio objavio u *Danici* (1845., dvanaest njih), a dio u *Iskri* (1846., šesnaest), ima i prijevoda, te je čak ustvrdio da ti prijevodi »iz starijih i novijih pjesnika djeluju doduše nekako kao ‘tuđe tijelo’«, ⁵⁰ ostavio ih je kao sastavnice ciklusa, nalazeći da se time najviše približio izvornoj autorovoj nakani⁵¹ s ciljem da, kako to Ježić kaže, »dade zaokruženu lirsku historiju jedne ljubavi: od prvih početaka, preko različitih faza i kasnijih trzavica, pa do završne rezignacije.« Prijevodi uklopljeni u ciklus »Sanak i istina« otkrivaju još dvije stvari, navodi Coha: Prvo, da je, kao i inače u svojoj prijevodnoj praksi koja »uključuje tekstove izvorno napisane na 11 jezika, ili podrijetlom iz 14 nacionalnih književnosti (slovenska, češka, slovačka, ruska, poljska, litavska, engleska, škotska, irska, njemačka, talijanska, francuska, španjolska i portugalska)«, i u slučaju prijevoda integriranih u ciklus »Sanak i istina« – Vraz postupao na način koji je sam, u spomenutome »Predgovoru i zagovoru«, opisao kao *prikrajanje robe* »inostranih zemalja« po »naški«, koja se potom prodaje »(tako rekuć) pod svoje«. ⁵²

Pod zajedničkim naslovom *Proza* u zadnjoj knjizi Vrazovih *Pjesničkih djela* Ježić donosi sakupljene različite Vrazove proze, svrstane pod I: »Članci i dopisi« objavljeni u različitim hrvatskim, slovenskim, poljskim, austrijskim, češkim i srpskim novinama i časopisima tridesetih i četrdesetih godina XIX. stoljeća, pod II: objavljen je »Pregled knjigopisni (bibliografija)«, a pod III. tiskane su Vrazove različite »Objave, oglasi, vijesti i bilješke«. U »Predgovoru« Vrazovim *Prozama* Ježić ističe da su većina tih članaka dopisi

⁴⁹ Stanko Vraz, *Pjesnička djela III. Cvjetnik slovinski / Kita cvijeća zamorskog / Proza*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 12, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1955., str. 147–161.

⁵⁰ Stanko Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske / Gusle i tambura I – II*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., str. 9.

⁵¹ Usp. Suzana Coha, »O značenju i recepciji Stanka Vraza u povijesti hrvatske književnosti«, *Kolo*, XXX, br. 3, str. 70–83; Zagreb, 2020.

⁵² Stanko Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske / Gusle i tambura I – II*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., str. 115.

ili izvadci iz dopisa, što ih je Vraz pisao različitim književnicima.⁵³ Osim s hrvatskim piscima brojna je Vrazova korespondencija s književnicima i urednicima u drugim europskim zemljama, najčešće slavenskim. Od njih je dobio obavijesti o književnom životu u njihovim književnostima, a sâm je slao podatke o hrvatskim književnim prilikama. Iako su ti članci tek obavijesnog sadržaja, opet su važno vrelo za poznavanje tadašnjeg književnog rada, kako kod nas tako i u svijetu, naglašava Ježić. Osim toga Vraz se nije dvoumio izricati sudove o svojim suvremeniciima i polemizirati s njima, pa su nam ti njegovi dopisi još vrijedniji, zaključuje njihov priređivač.⁵⁴

Među trideset i osam Vrazovih »članaka i dopisa« Slavko Ježić je uvrstio i Vrazov predgovor njegovoj knjizi *Narodne pjesni ilirske, koje se pjevaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske* iz 1839., zatim Vrazov putopis »Put u gornje strane« objavljen 1844. u *Iskri*,⁵⁵ članak »Narodne pjesme bugarske« tiskan 1847. u časopisu *Kolo*,⁵⁶ i brojne druge.

Pod naslovom »Pregled knjigopisni (bibliografija)« Ježić nadalje donosi Vrazove članke vezane uz izdavaštvo, što je u naravi niz obavijesti o izlasku pojedinih knjiga i časopisa, te bibliografija hrvatskih, slovenskih i srpskih knjiga i časopisa objavljenih od 1844. do 1847. Na kraju, u trećem svesku Vrazovih *Pjesničkih djela*, priređivač donosi »Objave, oglase, vijesti i bilješke« tumačeći to potrebom da u kritičkom izdanju književnog opusa jednog pisca bude sabrano sve što je Vraz napisao s ciljem da se čitateljima pruži pogled na književne i knjižarske prilike naših preporoditelja budući je to »kadšto vrlo vrijedna građa za historiju hrvatskog preporoda«.⁵⁷

Kao književni povjesničar Slavko Ježić je prepoznao vrijednosti književnog opusa Stanka Vraza u kontekstu hrvatskoga književnog romantizma, stavljajući ga u svojoj povjesnici uz bok Petra Preradovića i Ivana Mažuranića kao kanonskih pisaca tog doba. Ističe, također, pišćevu stvaralačku kulturnu aktivnost u hrvatskim kulturnim društvima u doba narodnog preporoda, osobito Matice ilirske u kojoj je vršio dužnost tajnika, zatim njegov urednički rad, u prvom redu onaj kod izdavanja prvog hrvatskog književnog časopisa *Kolo*, koje je započelo izlaziti u Zagrebu godine 1842., glasno i jasno zagovarajući estetske vrijednosti u književnom stvaralaštvu, nasuprot podređivanju

⁵³ Slavko Ježić, »Predgovor« u: Stanko Vraz, *Pjesnička djela III. Cvjetnik slovinski / Kita cvijeća zamorskog / Proza*. Priredio Slavko Ježić, Noviji pisci hrvatski, knj. 12, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1955., str. 245–246.

⁵⁴ Isto, str. 245.

⁵⁵ Stanko Vraz, »Put u gornje strane«, *Iskra, Zabavni sastavci*. Izd. Ivan Havliček, 1844., str. 127–150.

⁵⁶ Isti, »Narodne pjesme bugarske«, *Kolo*, IV, 1847., str. 37–43, *Kolo*, V, 1847., str. 54–57.

⁵⁷ Vidi bilješku br. 42.

književnosti političkim zadaćama što ga je promicao dio iliraca na čelu s Ljudevitom Gajem.

Stanko Vraz je, zaključuje Ježić, među hrvatskim piscima romantizma ipak znatno pridonio pobjedi narodnoga duha i narodnoga jezika, a za to je, kao i za otpor štetnom tuđinskom utjecaju, uporište nalazio u svom pjesničkom stvaralaštvu, ali i u narodnim pjesmama koje sustavno prikuplja, istražuje i objavljuje.

Mnogostruki su oblici zanimanja Slavka Ježića za književni i uopće stvaralački opus Stanka Vraza, ostvareni prvenstveno u širokom zahvatu književnopovijesnih prosudbi, potom u nizu književnokritičkih tekstova, također i u antologijskom izboru Vrazovih pjesama, kao i njegovih kritičkih članaka nastalih u preporodno doba o različitim hrvatskim književnim i društvenim događajima. Međutim kruna Ježićeva bavljenja Stankom Vrazom, tim klasikom hrvatske književnosti, nedvojbeno su tekstološki solidno, uz obilne napomene, pripremljena tri sveska Vrazovih *Pjesničkih djela* u izdanju Akademije godine 1953., 1954. i 1955. što je najvažniji Ježićev prinos za svako buduće kvalitetno određivanje piščeva mjesta u povijesti hrvatske književnosti.

Slavko Ježić je od svoje najranije mladosti pokazivao zanimanje za pjesništvo Stanka Vraza, o čemu svjedoči jedan zanimljiv podatak iz Ježićeve bibliografije. Naime, već godine 1909. Slavko Ježić je, pod pseudonimom Slavoljub Ježić, objavio svoje prve pjesme od kojih neke i na esperantu. To su ujedno i prvi objavljeni radovi mladog Slavka Ježića – godine 1909. imao je tek 14 godina. Jedna od tih pjesama se zove: »Cu vi iam vidis? El Stanko Vraz«, odnosno u prijevodu na hrvatski: »Jeste li ikada vidjeli? Za Stanka Vraza«. Pjesma je objavljena u listu *Kroata Esperantisto*, (I, br. 9-10; Zagreb, 24. 12. 1909.) službenom glasilu Društva hrvatskih esperantista osnovanog 1909. u Zagrebu koje je od 1909. do 1911. na esperantu i hrvatskom izdavalo taj časopis sa zadaćom širenja esperanta u Hrvatskoj i promicanja hrvatske književnosti u svijetu prijevodima na esperanto. Taj podatak ujedno nam pokazuje Ježićevo polustoljetno zanimanje za pjesništvo Stanka Vraza.

Literatura

- Suzana Coha, »O značenju i recepciji Stanka Vraza u povijesti hrvatske književnosti«, *Kolo*, XXX, br. 3, str. 70–83; Zagreb, 2020.
- Slavoljub Ježić [pseud. Slavka Ježića], »Cu vi iam vidis? El Stanko Vraz«, *Kroata Esperantisto*, I, br. 9-10; Zagreb, 24. 12. 1909.
- Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Književni dokumenti hrvatskoga preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić, Minerva nakladna knjižara d.d. 1934. *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.*, svezak I., Zagreb, 1934., br. str. 287.
- Slavko Ježić, *Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost*. Studije o ilirizmu 1., Napisao dr. Slavko Ježić, Zagreb. Poseban otisak iz *Ilirske antologije*. Posveta gospodinu

- Milanu Rešetaru svomu profesoru i prvom savjetniku u naučnom radu (mjesto prinosna za *Rešetarov zbornik* – posvećuje ovu radnju njegov zahvalni učenik S. Ježić, *Književni život*, Zagreb, 1934., br. str. 77.
- Slavko Ježić, *Hrvatska kritika od preporoda do realizma*. »Hrvatska književna kritika«, urednik Petar Lasta, sv. I. »Od Vraza do Markovića«. Priredio: Antun Barac. Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1950.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941*, II. izd., (prema prvom izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.), Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 71.
- Miroslav Šicel, »Književno-povijesni aspekti ilirizma u viđenju Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 17–21.
- Tihomil Maštrović, »Stanko Vraz« u: *Stanko Vraz u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu: povodom 200. godišnjice rođenja hrvatskog književnika*, katalog izložbe, urednice Ana-Marija Dodigović i Sonja Martinović, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2010., str. 5–6.
- Andrea Sapunar Knežević / Marijana Togonal, »Stanko Vraz – jedan od utemeljitelja hrvatske folkloristike«, *Kolo*, XXX, br. 3, str. 91–107; Zagreb, 2020.
- Stanko Vraz, *Pjesnička djela I. Đulabije*. Priredio Slavko Ježić, *Noviji pisci hrvatski*, knj. 10, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1953., br. str. 375.
- Stanko Vraz, *Pjesnička djela II. Glasi iz dubrave žeravinske / Gusle i tambura I – II*. Priredio Slavko Ježić, *Noviji pisci hrvatski*, knj. 11, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1954., br. str. 455.
- Stanko Vraz, *Pjesnička djela III. Cvjetnik slovinski / Kita cvijeća zamorskog / Proza*. Priredio Slavko Ježić, *Noviji pisci hrvatski*, knj. 12, urednik akademik Antun Barac, JAZU, Zagreb, 1955., br. str. 520.
- Zbornik o Stanku Vrazu, hrvatskom pjesniku i književnom kritičaru*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Samoboru u studenome 2010. povodom 200. godišnjice rođenja Stanka Vraza (1810. – 2010.), glavna urednica Andrea Sapunar Knežević, Samobor, 2011.

SLAVKO JEŽIĆ O STANKU VRAZU

Sažetak

O Stanku Vrazu, velikom hrvatskom romantičarskom pjesniku, književni povjesničar Slavko Ježić pisao je u više navrata; u svojoj nezaobilaznoj *Ilirskoj antologiji* (1934.), u *Uvodu u ilirski pokret i njegovu književnost* (1934.), potom u knjizi *Hrvatska kritika od preporoda do realizma*, sv. I. »Od Vraza do Markovića« (1950.), a na nj se posebno osvrnuo u svom vrijednom književnopovijesnom djelu *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941*. Kao poseban prinos poznavanju Vraza važno je istaći da je Ježić bio urednik kritičkog izdanja Vrazovih *Pjesničkih djela* u Akademijinoj ediciji *Noviji pisci hrvatski* objavljenih u tri sveska 1953., 1954. i 1955.

Uz Mažuranića, a donekle i Demetra, Stanko Vraz i Petar Preradović za Slavka Ježića su pisci koji su ostvarili djela kanonske pjesničke vrijednosti u hrvatskoj književnosti devetnaestoga stoljeća, sve do pojave Augusta Šenoa. Njihov je umjetnički rad tim značajniji jer se većina dotadašnje književne produkcije ne diže puno iznad prosječnosti, pa je to razdoblje više obilježio dilentantizam negoli ozbiljno umjetničko stvaranje. Solidno obrazovan te dobar poznavatelj brojnih stranih književnosti Stanko Vraz je, ističe Ježić, među hrvatskim piscima romantizma znatno pridonio pobjedi narodnoga duha i narodnoga jezika, a za to je, kao i za otpor štetnom tuđinskom utjecaju, uporište nalazio u svom pjesničkom stvaralaštvu, ali i u narodnim pjesmama koje sustavno prikuplja, istražuje i objavljuje.

Ključne riječi: Slavko Ježić, Stanko Vraz, hrvatski narodni preporod

SLAVKO JEŽIĆ ON STANKO VRAZ

Summary

Several times Stanko Vraz, a great Croatian romanticist poet, was the topic of interest of a literary historian Slavko Ježić. Ježić wrote about him in his indispensable *Ilirska antologija (Illyrian Anthology)* (1934), in *Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost (Introduction to Illyrian Movement and its Literature)* (1934), then in the book *Hrvatska kritika od preporoda do realizma (Croatian Criticism from the Revival to Realism)*, vol. I. »From Vraz to Marković« (1950), and Vraz has a special place in Ježić's valuable literary-historical work *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941. (Croatian Literature from the Beginning to the Present)*. As a special contribution to the knowledge of Vraz, it is important to point out that Ježić was an editor of the critical edition of *Pjesnička djela (Poetic Works)* by Stanko Vraz, published in three volumes (1953, 1954 and 1955) in the Academy's edition *Noviji pisci hrvatski (Recent Croatian Authors)*. Apart from Mažuranić, and to a certain degree Demeter, in Slavko Ježić's view Stanko Vraz and Petar Preradović are authors of works of canonical poetic value in Croatian 19th century literature, until the appearance of August Šenoa. Their literary work becomes even more important if we remember the fact that most of literary production at that time was not much above average quality, so that period was marked more by amateurism than by serious artistic work. Ježić points out that as a solidly educated man and a connoisseur of many foreign literatures, Stanko Vraz, among Croatian romanticist writers, significantly contributed to the victory of national spirit and national language, finding foothold for putting up resistance towards harmful foreign influence in his poetic work, but also in folk songs which he systematically collected, researched and published.

Key words: Slavko Ježić, Stanko Vraz, Croatian national revival

STANKO VRAZ

PJESNIČKA DJELA

I.

ĐULABIJE

Predio

SLAVKO JEŽIĆ

ZAGREB 1953

Sl. 8.: Stanko Vraz, *Pjesnička djela, I, Đulabije*.
Predio: Slavko Ježić (Zagreb, 1953.)

ILIRSKA ANTOLOGIJA

KNJIŽEVNI DOKUMENTI HRVATSKOG
PREPORODA

SASTAVIO I UVOD NAPISAO

DR. SLAVKO JEŽIĆ

Z A G R E B

MINERVA NAKLADNA KNJIZARA D. D.

1 9 3 4

Sl. 9: Slavko Ježić, *Ilirska antologija. Književni dokumenti Hrvatskog preporoda* (Zagreb, 1934.)

Daniel Miščin

Silvije Strahimir Kranjčević u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića

Izvorni znanstveni tekst
UDK 821.163.42.09

Uvod: Ježićev ogled u kontekstu kritičke literature o Silviju Strahimiru Kranjčeviću

Povijest kritičke misli o Silviju Strahimiru Kranjčeviću izrazito je nemirna. Nakana ovog ogleda je postaviti tekst o Kranjčeviću u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića u odnos prema tim nemirima. Kako bi to bilo moguće, valja prije svega odgovoriti na uvodno pitanje: zašto je Kranjčevićovo djelo gotovo oduvijek pobuđivalo tako ostrašćena čitanja?

Upravo na tragu tog pitanja posegnimo za dvjema povezanim i izrazito simboličnim pojedinostima iz Kranjčevićeve biografije koje se odnose na njegov boravak u Zagrebu u drugoj polovici kolovoza 1902. godine. Naime, Kranjčević je sudjelovao na velikoj proslavi pjevačkoga društva *Kolo*¹ na kojoj se okupila onodobna nacionalna kulturna elita.² Kako je vidljivo i iz njegove korespondencije,³ s predstavnicima je te elite Silvije provodio duge sate razgovarajući s njima u svojoj omiljenoj *Narod-*

---

¹ Proslava se održavala od 14. do 17. kolovoza 1902. Primjerice, *Naša sloga* o tim događajima piše da se »u oči Velike Gospe okitio sav bijeli Zagreb u svečano ruho, sa svake kuće vijala se hrvatska trobojnica. Sve oživjelo, a animaciju povećavao velik broj gostiju sa svih strana hrvatske domovine«; *Naša sloga*, XXXIII, br. 62, str. 1; Pula, 21. kolovoza 1902.

² Usp. Ilija Kecmanović, *Silvije Strahimir Kranjčević. Život i delo*, Sarajevo [1948.], str. 128.

³ Usp. primjerice dvije Silvijeve razglednice što ih je poslao supruzi u Sarajevo. Na njima su potpisani Albini, Hatze, Badalić, Dvorniković, Mihovil Nikolić, Rudolf Horvat i drugi; usp. Daniel Miščin, *Skriveni svijet Silvija Strahimira Kranjčevića. Silvijeva i Elina pisma*, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 264. Za navođenje pisama ovdje koristimo ovaj izvor, a ne standardniji, treći svezak Akademijinih *Sabranih djela* Silvija Strahimira Kranjčevića, zato što je ondje, iz razumljivih razloga, Kranjčevićeva opsežna korespondencija donesena samo u izboru. U navedenu pak izvoru nalaze se sva poznata pisma Silvija Strahimira Kranjčevića i njegove supruge Ele.

noj kavani.⁴ Možda baš istovremeno s tim druženjima, obližnje je Društvo hrvatskih književnika 21. kolovoza 1902. donijelo odluku da će u povodu skore proslave tridesete obljetnice smrti Petra Preradovića pozvati upravo Kranjčevića da u toj prilici održi svečani govor. Silvija je ta odluka istodobno iznenadila i obradovala. Štoviše, u pismu supruzi kojim je o tome izvješćuje, Kranjčević kao osvjedočeni ljubitelj nacionalnih svečanosti,⁵ napominje da će »svečana povorka krenuti pred Preradovićev spomenik na Akademijском trgu gdje će Gjalski kao potpredsjednik Društva, ovjenčati pjesnikov kamen«.⁶ Kranjčevićev govor u čast Preradoviću treba dakle razumijevati u kontekstu te svečanosti. Novinski su izvjestitelji pritom simpatično primjećivali da se tom prilikom, posljednjeg dana kolovoza 1902., u dvorani Matice hrvatske okupio »velik broj općinstva, napose gospođa«.⁷ Birajući svečane riječi i pohvale, Silvije je u tom govoru Preradovića proglasio genijem i gotovo ga divinizirao.⁸ Jedna od slušateljica tog govora, kasnije književnica i glasovita polonistica, a tada tek osamnaestogodišnja Zdenka Marković, genija pak nije vidjela u Preradoviću, već u Kranjčeviću kojega naziva prorokom.⁹ Koliko god bi se ta riječ mogla smatrati dokazom mladenačkog pretjerivanja

⁴ Zapis o Kranjčeviću u toj kavani nalazi se na prvoj stranici rukopisnih bilježaka Dušana Plavšića o Silviju Strahimiru Kranjčeviću naslovljenih »O Silviju Str. Kranjčeviću«. Iz mojih uspomena. One se nalaze u pjesnikovoj ostavštini koja se čuva u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti; sign. HR HAZU/167 – 24/758 (rukopis je vidljiv na: www.sskranjcevic.hr, u kategoriji ostavština Dušana Plavšića, provjereno 29. siječnja 2020.). U skladu s napomenama u tom tekstu koje se poklapaju i s drugim izvorima, ta se kavana nalazila na glavnom zagrebačkom trgu, u blizini Praške ulice. Dvokatnica je to graditelj Bartola (Bartolomeja) Felbingera (danas Trg bana Josipa Jelačića 15). Narodna kavana čiji je vlasnik bio Andrija Černi, bila je poznato sastajalište patriotski raspoloženog građanstva. O povijesti te kavane usp. Olga Maruševski, *Iz zagrebačke spomeničke baštine*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 271. Odmah do Narodne bila je (u kući trgovca Pavla Hatza) Velika kavana. Tu kuću (danas Trg bana Josipa Jelačića 16) također je izgradio Felbinger, ali je ona srušena sredinom dvadesetih godina prošlog stoljeća radi gradnje hotela Milinov, današnjeg hotela Dubrovnik.

⁵ Usp. »Iz notesa Ele Kranjčević«, Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela II: Pjesme II: Neuvršteno u pjesnikove zbirke, postuma*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958., str. 656. Kako je uobičajeno, u ovom će ogledu pri prvom spomenu pojedinog izvora biti navedena puna bibliografska jedinica, a u svakom sljedećem, navod će biti skraćen na ime autora, naslov i broj stranice na koju se navod odnosi.

⁶ Usp. Silvijevo pismo supruzi Eli od 22. kolovoza 1902. Tekst pisma: Daniel Miščin, *Skriveni svijet Silvija Strahimira Kranjčevića. Silvijeva i Elina pisma*, Školska knjiga, Zagreb, 2008., str. 269–270. Silvije na ovom mjestu spominje »Akademijjski trg« (danas Trg Josipa Jurja Strossmayera) kao mjesto Preradovićeva spomenika. To je, naravno, točno, jer je taj spomenik (kojega je gradu darovao Stjepan pl. Miletić) otkriven 1895. i postavljen na trg koji spominje Kranjčević, a na Preradovićev je trg, svoje današnje mjesto, preseljen tek 1956. Autor spomenika (izrađenog 1892.–94) je kipar Ivan Rendić. Uzgred, podsjetimo da je Rendić također i autor nadgrobno spomenika Preradoviću u mirogojskim arkadama.

⁷ *Dom i svijet*, br. 18, str. 358; 1902.

⁸ Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela III: Proza, prepjevi pisma*, priredio Ivo Frangeš, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1967., str. 378.

⁹ Usp. Zdenka Marković: »Uspomena na S. Kranjčevića«, *Savremenik*, III, br. 12, str. 738; 1908.

i podlijeganja atmosferi, ta njena, upravo mitska slika Kranjčevića koji govori u čast Preradoviću, ipak je znakovita. Moglo bi se naime ustvrditi da se baš tim govorom, u simboličnom smislu, zapravo dogodila *smjena na tronu nacionalnog pjesničkog Parnasa*. Parafrazirajući poznatu misao Hannah Arendt o Heideggeru, moglo bi se ustvrditi da je Kranjčević, dotad tajni kralj hrvatske poezije, časteći svoga prethodnika, upravo tada izašao iz potaje. Tim svojim uznositim slovom, sâm Kranjčević, naravno, nije dao povoda takvoj »prevratničkoj« pomisli.

Unatoč tome, ta se smjena ipak dogodila, budući da se baš ta slika simboličnog susreta Kranjčevića i Preradovića može u istom smislu povezati i s jednim drugim detaljem tog istog odnosa. Na tu je pojedinost s punim pravom upozorio Ivo Frangeš. On naime navodi da je književni povjesničar Branko Drechsler Vodnik Kranjčeviću poslao svoju monografiju o Preradoviću,¹⁰ ispisavši pritom Silviju sljedeću posvetu: »Pišući ovu studiju o Preradoviću, neprestano sam osjećao da ste mu oteli prvenstvo u hrvatskoj knjizi«. Komentirajući je, Frangeš dodaje da to nije kurtoazija »osobitog štovatelja«, nego »iskren, razložan i osvjedochen sud čovjeka koji zna što je poezija i što književna kritika«. ¹¹ Svakako, kako god procijenili mjeru Vodnikove iskrenosti, valja dati pravo i njemu i Frangešu. Naime, četiri godine prije tog govora i pet prije te posvete, Kranjčević je u istoj ustanovi u kojoj je održao govor u čast Preradoviću, Matici hrvatskoj, objavio svoje *Izabrane pjesme*.¹² Kasnije će se pokazati da je baš tom zbirkom Kranjčević označio konačni izlazak nacionalnog pjesništva iz razdoblja romantizma, bez obzira na to je li taj romantizam bio doista zakašnjeli¹³ ili samo produženi.¹⁴ U svakom slučaju, Preradović mu je jedan od ključnih predstavnika, a za Kranjčevićevu liriku doista vrijedi da je »dinamizirala tematsku, metričku i koncepcijsku statičnost hrvatskog pjesništva pri kraju i na kraju XIX. stoljeća i otvorila joj šire horizonte u naletu ideja što su dohodile sa Zapada«. ¹⁵ Međutim, kako ta usporedba Preradovićeve i Kranjčevićeva pjesništva ne bi ostala tek kod tih svakako točnih i ustaljenih, ali stoga možda i pomalo okoštalih suprot-

¹⁰ Branko Drechsler, *Petar Preradović. Studija*, Tiskara Terezije Fischer, Zagreb, 1903.

¹¹ Ivo Frangeš, »Sačuvani ideali«, *Forum*, 11–12, str. 1381; 1998.

¹² Silvije Strahimir Kranjčević: *Izabrane pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1898.

¹³ Usp. Miroslav Krleža: »O Kranjčevićevoj lirici«, *Eseji III*, Zora, Zagreb, 1963., str. 11 i 16.

¹⁴ S druge strane, tu Krležinu tezu o zakašnjelosti romantizma u hrvatskoj književnosti relativizira primjerice: Mirko Tomasović: *Kroatističke i romanističke prouke i portreti*, Leykam international, Zagreb, 2018., str. 30 i 216.

¹⁵ Isto, str. 30–31. S obzirom da su *Izabrane pjesme* objavljene 1898., tj. na kraju XIX. stoljeća, a sljedeća Kranjčevićeva zbirka, *Trzaji* 1902., tj. na početku XX. stoljeća, jasno je i posve očekivano da Tomasović spomenute Kranjčevićeve zasluge temelji prvenstveno na *Izabranim pjesama*.

stavljanja, valja osluhnuti smisao jedne Ježićeve napomene u njegovu tekstu o Preradoviću. On naime opravdano naglašava važnost i Preradovićeve refleksivne lirike u kojoj se on »diže do snažnih vizija Božjega veličanstva«,¹⁶ ističući u tom smislu pjesme *Smrt, Bogu i Nada*. Analizirajući danas te Preradovićeve pjesme na koje upozorava Ježić, može se, doduše mirno ustvrditi da u njima nema tako karakteristično kranjčevićevskog gromoglasja s izrazitim metafizičkim nadahnućem (do kojega se Silvije uzdigao upravo *Izabranim pjesmama*) ali, u tim pjesmama metafizička je problematika ipak prisutna, ponegdje i vrlo suptilno. Iako je nesumnjivo da je Kranjčevićeva pjesnička zvijezda zasjenila i Preradovića i čitav njegov naraštaj (što je shvatio još jedan Kranjčevićev suvremenik, Milan Marjanović)¹⁷ baš te Preradovićeve pjesme pokazuju da taj prijelaz ipak nije bio tako nagao kako se ponekad čini.

Svakako, upravo tom »smjenom na tronu« tj. ovim simboličnim ustoličenjem Kranjčevića kao nespornog prvaka u hrvatskoj poeziji s kraja XIX. i početka XX. stoljeća, može se objasniti razmjerno opsežna kritička literatura o Kranjčeviću. Unatoč mnogolikim hrvatskim šutnjama i suspregnutostima koje u prošlom stoljeću nerijetko nisu bile prijateljem neopterećenog pisanja, o Silviju je od njegova vremena¹⁸ do danas napisano više od osam stotina bibliografskih jedinica. To se može učiniti povoljnim po Kranjčevića jer bi se i taj obilan odjek mogao smatrati jednim od dokaza Kranjčevićeva mjesta među prvacima nacionalne književnosti. Kao takav, Kranjčević je bio i vidljiv i zanimljiv. Ipak, valja ustvrditi da je barem djelomice, to obilje bilo i uzrokom posve osobite nevolje u recepciji Kranjčevića. Naime, kako se pokazalo već za Kranjčevićeva života, njega su, prvenstveno zbog izrazite metafizičnosti *Izabranih pjesama*, ne samo čitali, već i rado prisvajali. Ipak, to prisvajanje nije bilo samo pokloničko, već nerijetko i izrazito ideologizirano. Pritom Kranjčević kao da je gubio pravo na vlastiti glas i umjesto toga postojao sredstvom tuđih mu ciljeva. Tako je pjesnik tijekom velikog dijela dvadesetog stoljeća neumorno napadan i branjen, a u toj ostrašćenoj borbi njegovu su se djelu pridavala nerijetko i posve suprotna, međusobno nespojiva obilježja. Tako su primjerice, jedni Kranjčevića nazivali panteistom¹⁹ pa i pravim antikršćaninom,²⁰

¹⁶ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 215.

¹⁷ Usp. primjerice: Milan Marjanović: *Izabrana djela*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 309.

¹⁸ Prva bibliografska jedinica u tom dugom nizu Šrepelova je recenzija Kranjčevićeva prvijenca iz 1885; Milivoj Šrepel, »Bugarkinje. Spjevao Silvije Strahimir Kranjčević, U Senju 1885.«, *Vienac*, XVII, br. 33, str. 522 – 525; 1885.

¹⁹ Usp. Criticus [Antun Mahnić]: »Silvije Strahimir Kranjčević« *Hrvatska straža*, I, str. 104; Krk – Senj – Rijeka, 1903.

²⁰ Usp. Izidor Poljak: »Ideje Silvija Strahimira Kranjčevića«, *Vrhbosna*, XXIII, br. 5, str. 79–81; 1908.

a drugi istovremeno »neizlječivo kršćanskom dušom«,²¹ što nije smetalo da ga usuprot tome smatraju i schopenhauerovcem i budistom.²² Treći su ga pak proglasili antiklerikalistom,²³ zatim socijalistom,²⁴ pa čak i tvorcem čitave predmarksističke propedeutike. Taj je isti marksizam, štoviše, Kranjčeviću nametnuo još radikalniju etiketu pjesnika trajne revolucionarne aktualnosti,²⁵ pa je u skladu s tim, prostor između njegovih strofa ponegdje ukrašavan i simbolima vladajuće ideologije, tj. petokrakim zvijezdama.

Iako je izlaskom iz Jugoslavije, počevši od posljednjeg desetljeća dvadesetog stoljeća, to poigravanje s Kranjčevićevim stihovima zamijenjeno prevladavajuće utemeljenijim stajalištima, čak ni poneka najnovija čitanja Kranjčevića ne pošteduju njegovo djelo starih, upravo spomenutih nevolja. Naime, na krilima sveprisutne »smrti autora«, Kranjčevića se i u naše vrijeme ponekad tumači začudno neovisno od samog njegova teksta. Upravo bi se na takvu samovolju moglo primijeniti ono što je Ante Stamać u svom predgovoru Staigerovu klasiku nazvao »svaštarskim esejističkim buncanjem, što ga rado zovu postmodernim«.²⁶

Treba li, usuprot tome, toj dugoj povijesti problematičnih pristupa Kranjčevićevu opusu suprotstaviti neko hermeneutičko načelo, valjalo bi ponoviti upravo ono što je u svojoj kritici Gadamerove hermeneutike istaknuo Emilio Betti. Nasuprot u novije vrijeme čestim zahtjevima za autonomijom subjekta, Betti podsjeća na tzv. kanon hermeneutičke autonomije objekta²⁷ koji glasi: *sensus non est inferendus sed efferendus*, što znači da se značenje *ne unosi nego iznosi*, iščitava, a ne učitava. Tumačenje prema tome, treba poštovati objekt kojeg tumači. Time se, prema Bettijevu mišljenju, izbjegava opasnost da se tumačenje svede na obično subjektivno dodjeljivanje značenja tom objektu.²⁸

²¹ Tin Ujević: »Trnokop u Silvijevoj bašti«, *Hrvatska književna kritika VIII*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 275.

²² Usp. Criticus [Antun Mahnić]: »Trzaji. Silvije Strahimir Kranjčević«, *Hrvatska straža*, III, str. 395. Krk – Senj – Rijeka, 1903.

²³ Usp. Ljudevit Dvorniković: *Studije za psihologiju pesimizma*, Izdanje hrvatskog štamparskog zavoda, Zagreb, 1923., str. 170.

²⁴ Usp. Janko Polić Kamov: »S. Kranjčević. Impresija«, *Novele i eseji*, Hrvatska književna naklada, Zagreb, 1938., str. 172.

²⁵ Usp. Marijan Matković: »Kranjčević i hrvatska kritika«, *Republika*, IV, 11–12, str. 1009; Zagreb, 1948.

²⁶ Ante Stamać, »Predgovor«, Emil Staiger: *Temeljni pojmovi poetike*, Ceres, Zagreb, 1996., str. 6.

²⁷ Druga inačica imena tog istog kanona je imanencija hermeneutičkog mjerila.

²⁸ Usp. Emilio Betti, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988., str. 64–65. Gadamer pak odgovara na tu kritiku u predgovoru drugom izdanju svojeg glavnog djela. Usp. Hans-Georg Gadamer, *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978., str. 13–14. Usp. opširnije o toj raspravi: Richard E. Palmer, *Hermeneutics. Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*, Northwestern University Press, Evanston, 1969., str. 46–65.

U svakom slučaju, obuhvatnim pogledom na recepciju Kranjčevićeva opusa, razmjerno je lako ustvrditi da se ona, iz različitih razloga i s raznolikim motivima, prečesto nije pridržavala tog ključnog naglaska Bettijeve hermeneutičke metodologije. Upravo na toj podlozi, ogled bi se o Kranjčeviću na stranicama *Hrvatske književnosti* Slavka Ježića mogao analizirati baš kao svojevrsna protuteža svim sukobljavanjima oprečnim etikama kojima je tijekom svoje burne povijesti u našoj književnoj kritici bilo izloženo Kranjčevićovo djelo. Usuprot toj nevolji, čini se da upravo u Slavku Ježiću Kranjčević ima stručnog i stoga mjerodavnog čitatelja. Njegovom bi se temeljnom vrlinom mogla smatrati spremnost vraćanja Kranjčeviću tekstu i to upravo u smislu spomenuta Bettijeva zahtjeva. Stoga će pristup ogledu o Kranjčeviću u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića biti obilježen preispitivanjem upravo te hipoteze.

Komentar teksta o Kranjčeviću u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*

Pristupajući analizi teksta o Kranjčeviću u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*, valja prije svega spomenuti zanimljivu podudarnost: Kranjčević i Ježić imali su rođendan istoga dana u godini, 17. veljače. Naime, Slavko Ježić rođen je točno na dan kad je Silvije Kranjčević slavio svoj 30. rođendan!²⁹ S tog bi se motrišta moglo dodati još i ovo: upravo na dan kad je maleni Slavko Ježić slavio svoj treći rođendan, i Silvije je imao osobit razlog za slavlje. On se upravo tog dana, u sarajevskoj katedrali oženio Elom Kašaj. Osim toga, valja ustvrditi da je prvo kritičko izdanje pjesnikovih sabranih djela (u četiri sveska, priredio ih je Branimir Livadić)³⁰ objavljeno u izdavačkom nizu *Noviji hrvatski pisci*, a urednik čitavog tog niza bio je upravo Slavko Ježić. Kako se može zaključiti iz završnog dijela njegova teksta u *Hrvatskoj književnosti*, vjerojatno je da se, pišući o Kranjčeviću, Ježić služio upravo tim izdanjem. Valja također napomenuti da je taj Ježićev tekst o Kranjčeviću zapravo kratak, tj. da je opsegom manji od tri stranice.³¹ Ipak, to je posve u okvirima strukture i opsega tekstova o drugim književnicima u toj knjizi.

Svoj tekst o Kranjčeviću Slavko Ježić očekivano započinje tekst navođenjem biografskih podataka. Između iznesenih stajališta u tom dijelu teksta,

²⁹ Uzgred, samo dva dana ranije, 15. veljače 1895., Kranjčević je u *Nadi* objavio svoju poznatu pjesmu »Anđeo bola«.

³⁰ Branimir Livadić (prip.), *Djela Silvija Strahimira Kranjčevića* (sv. 1: *Za narod*; sv. 2: *Za čovjeka*; sv. 3: *Pred vizijama*; sv. 4: *Kroz život i djelo*), Minerva, Zagreb, 1934.

³¹ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, str. 290–292.

valja upozoriti na dva detalja koja se odnose na Kranjčevićev studij u Rimu. Prvi među tim detaljima često se navodi u literaturi o Kranjčeviću, dok drugi, zbog svoje uzgrednosti, uglavnom prolazi nezamijećen.

Ježić naime navodi da je Kranjčević »morao, po želji očevoj, u Rim«. ³² Spominjući to, posve je jasno da se Ježić zapravo oslanja na jednu napomenu Ele Kranjčević koja također napominje da je Silvije u Rim otišao »po želji oca svoga« ali tu tvrdnju čini blažom, dodajući: »...i preporukom biskupa senjskog Posilovića«. ³³ O tim okolnostima uvjerljivo je pisao upravo Posilovićev nasljednik iz našeg vremena, nedavno preminuli gospičko-senjski biskup Mile Bogović. Iako on to ne spominje izravno, čak ni kad raspravlja o Kranjčeviću kao đaku koji je zbog, kako piše, »mladenačkog nestašluka«, ³⁴ ostao bez mature, ³⁵ valja primijetiti ključnu pojedinost u vezi s tim: kao učenik koji nije položio maturu, Kranjčević je, u pogledu nastavka svog školovanja, imao vrlo sužen izbor. Posilović je to znao i ta spoznaja o Kranjčevićevoj nevolji s maturom zasigurno je imala udjela u njegovu zauzimanju za Silvija. Unatoč tome što dio Posilovićevih motiva sigurno treba prepoznati i u manjku svećenika u njegovoj biskupiji, njegova se blagonaklonost Kranjčeviću vidi i u tome što je on pismom molio rektora *Germanicumum* (rinskog zavoda u kojem će Silvije nastaviti svoje školovanje) da ga primi unatoč tome što su rokovi za prijavu već bili prošli. ³⁶ Tako su biskupi zapravo imali vrlo važnu ulogu u oba smjera Silvijeva putovanja u Rim: Posilović u odlasku, a Strossmayer u povratku. ³⁷

Nadalje, pogleda li se spomenuta »želja oca« u tom svjetlu, čini se da ona prije govori o razboritosti Spiridona Kranjčevića nego o njegovoj prisili. Ipak to uvjerenje o presudnosti očeve želje koju je moguće izvesti iz spomenute Eline napomene (a ona je redovito vjerodostojni izvor u pogledu podataka o Silvijevu životu) učvrstilo se u literaturi o Kranjčeviću iz još barem dva razloga. Prvo, posve je nesumnjivo da se, nakon što je Silvije prekinuo ško-

³² Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, str. 215.

³³ Ela Kranjčević: »O Silvijevom životu i bolesti«, Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela II: Pjesme II: Neuvršteno u pjesnikove zbirke, postuma*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958., str. 638.

³⁴ Mile Bogović, »Odras Kranjčevićevog bogoslovskog studija u Rimu u njegovim pjesama«, Ana Vukelić (ur), *Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! (nova čitanja)*. Zbornik radova 1. senjskog interdisciplinarnog simpozija, Grad Senj, Senj, 2018., str. 165.

³⁵ O tim okolnostima piše Kranjčević u *Pabircima iz života*. Usp. Silvije Strahimir Kranjčević: »Pabirci iz života«, *Sabrana djela III: Proza, prepjivi pisma*, priredio Ivo Frangeš, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1967., str. 9.

³⁶ Usp. Mile Bogović, »Odras Kranjčevićevog bogoslovskog studija u Rimu u njegovim pjesama«, (bilješka 34, str. 160.)

³⁷ Silvije je, kao što je poznato, o svojoj odluci da se vrati u Hrvatsku još u Rimu razgovarao s biskupom Strossmayerom koji mu je nakon povratka u domovinu i financijski pomogao.

lovanje u Rimu i vratio se u domovinu, njegov otac ljutio na njega. Zato neko vrijeme Silvije nije smio u Senj. To je očito, ne samo na tragu Eline napomene iz spomenutog teksta s biografskim podacima o Silviju,³⁸ nego i zato što svoju prvu pjesničku zbirku, *Bugarkinje*, Silvije nije pripremio za tisak u Senju (premda je ondje tiskana) već u Vrhovinama, gdje je u tim okolnostima potražio utočište kod svoje tete Amalije Lončarić.

S druge strane, baš presudnost »želje oca« u Silvijevu odlasku u Rim rado se naglašavala u kasnijim ideološkim borbama oko Kranjčevića, jer je u njezinu svjetlu bilo lakše isticati mladenačke korijene kasnijeg pjesnikova antiklerikalizma, tako vidljivog u nekim njegovim zrelim stihovima, primjerice u »Eli! Eli! Lama Azavtani«!³⁹ ili pak u jednoj od njegovih posljednjih pjesama, »Hristovoj slici«.⁴⁰ Osim toga, da je udio očeve volje u Kranjčeviću odlasku u Rim znatno manji nego što se obično misli, vidljivo je i iz jedina pjesnikova autobiografskog zapisa. Pozornije čitanje tog teksta ukazat će na naglašeno *Silvijevu* odluku u tom smislu, koja je, s obzirom na spomenute okolnosti u kojima se našao, zapravo posve razumljiva. On naime piše: »Tad me zateče vijest da mogu, ako hoću, u Rim. U nekom spleenu, u nekoj magli duševnoj, rvajući se sa nekim neizvjesnim idealima budućnosti, *ja sam na to i pristao*«.⁴¹

U kontekstu iste, rimske životne epizode Silvija Strahimira Kranjčevića, Slavko Ježić spominje i obojanu metaforu. U vezi s Kranjčevićevim odlaskom iz Rima, on piše da je pjesnik »svukao crnu halju«.⁴² Ježić pritom zasigurno misli na uobičajenu svećeničku reverendu koja je, naravno, crne boje, ali je baš u kontekstu te njegove asocijacije zanimljivo podsjetiti na jednu neobičnu okolnost. Naime, odjeća germaničara nije bila crne, već crvene boje. Zato su onodobne pitomce *Germanicuma* Rimljani nazivali »piccoli cardinali«, tj. »mali kardinali«. No, to je doista tek uzgredni detalj.

Prvoj Kranjčevićevoj zbirci, *Bugarkinjama*, koju Kranjčević objavljuje 1885. u kontekstu spomenutih mladenačkih okolnosti, Ježić u svom osvrtu posvećuje tek jedan ulomak, ponavljajući u njemu ustaljene, ali točne ocjene o pravaškim utjecajima na Silvijev rani stih, te o njegovim šenoinsko-harambašićevskim uzorima. Daleko pak najveći dio svog teksta, Ježić posvećuje *Izabranim pjesamama*, središnjoj Kranjčevićevoj pjesničkoj zbirci. Ježić to

³⁸ Usp. Ela Kranjčević: »O Silvijevom životu i bolesti«, str. 639.

³⁹ Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela I: Pjesme*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958., str. 241–242.

⁴⁰ Silvije Strahimir Kranjčević: isto, str. 516.

⁴¹ Silvije Strahimir Kranjčević: »Pabirci iz života«, str. 9. *Moj kurziv*.

⁴² Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, str. 290.

opravdava posve nedvosmislenim i odlučnim tvrdnjama: »Najplodnije stvaralačke godine bile su od 1890. do 1898. Njihov rezultat su *Izabrane pjesme* u Matičinu izdanju«. ⁴³

Prepoznajući upravo u tim pjesmama vrhunac Kranjčevićeva stvaralaštva, Ježić podsjeća da je Kranjčević čitao Büchnera, Darwina, Häckela, Schopenhauera, Hartmanna i Nordaua. ⁴⁴ Valja napomenuti da je dio tih imena iz Kranjčevićeve lektire navela Ela Kranjčević u još jednom biografskom tekstu o Silviju (*Silvijeva soba*) nastalom neposredno prije no što je nakon suprugove smrti odlučila prodati njegovu sobu i stol, rukopise i knjige koje su bile u njoj Institutu za proučavanje Balkana. ⁴⁵ Zato taj tekst i završava melankoličnom rečenicom: »Zbogom, moja mala, draga sobice«. ⁴⁶ Soba je u Institut prenesena već 6. studenog 1909., tj. nekoliko dana nakon prve godišnjice smrti Silvija Strahimira Kranjčevića. Tome valja dodati da je temeljito istraživanje Kranjčevićeve lektire proveo jedan od Silvijevih učenika Vladimir Ćorović, koji je načinio ne samo popis svih knjiga iz te Silvijeve sobe neposredno nakon njezina premiještanja u Institut, već je popisao i sve Kranjčevićeve marginalije i potcrtavanja u tim knjigama. ⁴⁷ Iako je većina tih knjiga sačuvana do danas pa te marginalije istraživači mogu i neposredno vidjeti, taj Ćorovićev rad postao je ne samo jednim od temeljnih radova u istraživanju utjecaja drugih autora na kasnog Kranjčevića, već se upravo u njemu nalaze argumenti zbog kojih je bjelodano da navodeći te utjecaje Ježić ima potpuno pravo.

No, svakako je još važniji od te dosljednosti, stajalište je koje Ježić izvodi na temelju tih podataka. Naime, on će prvo ustvrditi da je Kranjčević stihovima *Izabranih pjesama* postao »pjesnikom novih ideja koje su u ono doba pokretale duhove pa su i njega oduševljavale«. ⁴⁸ Ono što će Ježić izvesti iz toga pokazuje da on upravo sjajno uočava bit problema ondašnje i kasnije kritike Kranjčevićevih djela. Naime, on nastavlja: »Zato su te pjesme odmah oduševljeno prihvatili pristaše novih ideja, a njihovi protivnici postali su i pjesnikovi protivnici«. ⁴⁹ Važnost temeljne implikacije te tvrdnje Slavka Ježića za razumijevanje recepcije Kranjčevićeva djela gotovo je nemoguće

⁴³ Isto, str. 291.

⁴⁴ Isto mjesto.

⁴⁵ Danas se Kranjčevićeva soba nalazi u Muzeju književnosti i pozorišne umjetnosti u Sarajevu.

⁴⁶ Ela Kranjčević: »Silvijeva soba«, Silvije Strahimir Kranjčević, *Sabrana djela II: Pjesme II: Ne-uvršteno u pjesnikove zbirke, postuma*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958., str. 649.

⁴⁷ Vladimir Ćorović, »Lektira Silvija Strahimira Kranjčevića«, *Građa za povijest književnosti Hrvatske*, Zagreb, X, str. 1–100; 1927.

⁴⁸ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, str. 291.

⁴⁹ Isto mjesto.

prenaglasiti. On naime dobro razumije da je Kranjčevićev stih postao poprištem idejnih, a zapravo svjetonazorskih borbi, primjerice onih koje su, još za Kranjčevićeva života, plamtjele između zagovornika modernizma s jedne i tradicionalizma s druge strane. Upravo pod tim vidikom valja unutar Kranjčevićeve kritike promatrati glasnogovornike rane katoličke oporbe Kranjčeviću, tj. primjerice spomenute Poljakove i Mahnićeve članke. Problem tih tekstova nije u mjeri u kojoj se njihova kritika može opravdati Kranjčevićevim stihovima, nego u tome što se Kranjčevićevi stihovi ondje promatraju prvenstveno kao poprišta borbe za obranu vlastita svjetonazora, a manje u smislu njihove umjetničke relevantnosti kojom bi bilo dopušteno da ti stihovi i *ne moraju* ujedno biti i pjesnikova intimna ili svjetonazorska ispovijest.

Podsjećajući da je roman *Zločin i kazna* ostavio na Kranjčevića intenzivan dojam⁵⁰ i da je kao posljednji božićni dar od supruge dobio dvosveščani njemački prijevod *Braće Karamazovih*, u razumijevanju tog problema mogao bi dobro doći Bahtinov zaključak o Dostojevskom. Mihail Bahtin naime upozorava da se »stvaralaštvo Dostojevskog raspalo na niz samostalnih i proturječnih filozofskih konstrukcija koje zastupaju njegovi junaci«. Bahtin odmah zatim odlučno dodaje: »To ni iz bliza nisu na prvom mjestu filozofski pogledi samoga autora«. ⁵¹ Tako nastaje ono što Bahtin naziva »polifonijom«, zato što Dostojevski ne stvara nijeme robove (kao Zeus) već slobodne ljude koji mogu stati *pored* svoga tvorca, ne složiti se s njim, pa čak se i pobuniti protiv njega«. ⁵² Imajući u vidu upravo ta Bahtinova stajališta i propitujući mogućnost da se ona analogno primijene barem na dio Kranjčevićevih stihova oko kojih su se toliko lomila koplja, posegnimo ovdje tek za jednim primjerom, izdvajajući ga iz mnoštva sličnih. Podsjetimo, dakle, da je primjerice Mahnić zaključio da postoji frapantna sličnost između Schopenhauerovih i Kranjčevićevih izvoda. ⁵³ Tim povezivanjem Kranjčevića i Schopenhauera, Mahnić je zapravo »otvorio bojište« nad Kranjčevićevim stihovima, i to upravo u smislu spomeneute Ježićeve napomene. S obzirom da je taj izdvojeni primjer reprezentativan, valja krenuti baš njegovim tragom i upitati: što je na temelju cjelokupne pjesnikove ostavštine doista moguće zaključiti o njegovu odnosu prema Schopenhaueru?

Želimo li tražiti tu sličnost, čini se da Kranjčevićevi stihovi doista nude brojne mogućnosti, počevši primjerice od preispitivanja Schopenhauerova

⁵⁰ Usp. Vladimir Ćorović, »Lektira Silvija Strahimira Kranjčevića«, str. 2. i 48–49.

⁵¹ Mihail Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskog*, Nolit, Beograd, 1967., str. 55.

⁵² Mihail Bahtin, isto, str. 56.

⁵³ Usp. Criticus [Antun Mahnić], »Trzaji. Silvije Strahimir Kranjčević«, *Hrvatska straža*, III, str. 395; Krk – Senj – Rijeka, 1903.

utjecaja na oblikovanje Kranjčevićeva pesimizma, pa do zanimljive mogućnosti da je nadahnuće za pjesmu *Iza spuštenijeh trepavica* pjesnik možda pronašao i na početnim stranicama Schopenhauerova glavnog dijela *Svijet kao volja i predodžba*. Vratimo li se još jednom spomenutom Ćorovićevu radu i to upravo s tom predodžbom o presudnom Schopenhauerovu utjecaju osobito na kasniju Kranjčevićevu liriku, moglo bi se učiniti da i on, barem neizravno, podupire tu tezu. Naime, Ćorović navodi čak tri Schopenhauerove knjige u Silvijevoj biblioteci, precizno pritom ukazujući na brojna i obilna potcrtavanja u tim knjigama.⁵⁴ Time se, naravno, u skladu s Mahnićevim uvjerenjem, može dokazivati obilan Silvijev dijalog sa Schopenhauerom.

Međutim, je li u tom zanosu koji se nadahnjuje uvjerenjem o potvrđenoj analogiji, doista opravdano prečuti autoritativnu tvrdnju Ele Kranjčević koja se odnosi upravo na Silvijev odnos prema Schopenhaueru? Ona naime doista potvrđuje da je Silvije u Schopenhauerovim djelima »mnogo toga podvlačio, metao upitnike«, ali i dodaje: »...prem sam sama čula iz njegovih ustiju da ga nije begenisao ni volio«. ⁵⁵ Nije li dakle moguće ovim Elinim navodom osporiti upravo ono što stoji u temelju »svjetonazorskih« kritika Kranjčevićeve poezije, tj. uvjerenje da postoji nužna veza između Silvijeve lektire i njenih odraza u njegovim stihovima s jedne, i njegovih osobnih uvjerenja s druge strane? Čini se da je to moguće, i zato bi hermeneutički ključ za čitanje barem nekih osporenih Kranjčevićevih stihova ipak mogao biti bliže analogiji sa spomenutim Bahtinovim uvidima o polifonijskoj interpretaciji djela Dostojevskoga, nego pretpostavci da su Kranjčevićevi stihovi doslovni otisci pjesnikove nutrine i njegovih vlastitih stajališta.

Podsjećajući još jednom na Ježićev naglasak o borbi zagovornika različitih ideja nad Kranjčevićevim stihovima, nema nikakve sumnje da bi upravo Slavko Ježić bio odličan sugovornik u raspravi o upravo postavljenoj tezi. To se pokazuje upravo na području preispitivanja odnosa između Kranjčevićeve lektire i njegovih stihova. Tako primjerice Ježić piše da je Silvija »studij radničkoga pitanja doveo do Comteova pozitivizma«. ⁵⁶ Iz te razborito oprezne stilizacije očito je da Ježić prepoznaje vezu između Kranjčevićevih interesa i Comteovih ideja, ali pritom *ne* tvrdi da je studij Comtea Silvija učinio pozitivistom. Dakle, taj je postupak svakako na tragu razlikovanja iz spomenute napomene Ele Kranjčević o Silvijevu odnosu prema Schopenhaueru. Štoviše, kad bi takva Ježićeva osjetljivost za nijansu bila češća u Kranjčevićevoj kri-

⁵⁴ Usp. Vladimir Ćorović, »Lektira Silvija Strahimira Kranjčevića«, str. 93.

⁵⁵ Ela Kranjčević, »Silvijeva soba«, str. 645. *Moj kurziv*. »Begenisati« – svidati se, dopadati, biti po ukusu, odobriti, suglasiti se, diviti se, visoko cijeniti nekoga.

⁵⁶ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, str. 291.

tici, to bi sigurno doprinijelo izbjegavanju brojnih nesporazuma iz povijesti recepcije Silvijeva opusa.

Doista, neki od tih nesporazuma svakako proizlaze upravo iz pitanja o biti i iskonu Kranjčevićeva pesmizma, pa je baš u tom smislu zanimljiva još jedna pojedinost u završnom dijelu Ježićeva teksta o Kranjčeviću. Naime, oslanjajući se na Livadićeve prosudbe i nedvosmisleno ih prihvaćajući («Livadić je dao nekoliko *vrlo ispravnih* karakteristika Kranjčevićeve poezije»⁵⁷). Ježić upravo preuzima Livadićev glas. Ovdje valja istaknuti tek jednu od takvih tvrdnji: »ostavljale su patnje mnogogodišnje bolesti duboke tragove u njegovoj [Kranjčevićev] poeziji. Njegov pesimizam nalazi u vrijeme *Izabranih pjesama* još dovoljno otpora i uravnoteženosti. U vrijeme *Trzaja* predaje se on samome sebi, dok se u vrijeme posljednjih pjesama pretvara u klonulost, apatiju pa i zgađenje».⁵⁸ U ovom je navodu posebno zanimljivo povezivanje *mnogogodišnje* bolesti s pojavom Kranjčevićeva pesmizma, jer bi se ponekim usputnim pogledom na Kranjčevićevu biografiju doista mogao dovesti u pitanje prije svega taj spomen Kranjčevićeve »mnogogodišnje bolesti«. Doista, kraj Kranjčevićeva života obilježen je borbom s bolešću, a vanjski je znak te činjenice njegovo liječenje i bolnički dani u bečkoj klinici. No, Silvije se onamo zaputio u prvim danima rujna 1906., a »izmučen je počimao« na sarajevskom katoličkom groblju već dvije godine kasnije, tj. posljednjeg dana listopada 1908. Kako je onda moguće uvjerljivo govoriti baš o »mnogogodišnjoj« Silvijevoj bolesti? Ili oslanjanje tek na tu kronologiju zapravo – skriva istinu? Zasigurno ovo drugo, jer se ta istina iz Kranjčevićeve ostavštine može pročitati – tek iz rijetkih napomena njegovih bližnjih, pa i između njihovih redaka. Naime, točno je da je Silvije operiran u Beču, ali iz jedne Eline napomene,⁵⁹ nekih mjesta iz njihove korespondencije,⁶⁰ baš kao i nekih zapisa Kranjčevićevih suvremenika,⁶¹ proizlazi da je Silvije bio ozbiljno bolestan već 1903. godine. Međutim, izgleda da bi početak te ozbiljne bolesti valjalo pomaknuti još unatrag, svakako još prije izlaska posljednjeg broja *Nade* (15. prosinca 1903.) s obzirom da se u uredništvu tog časopisa odigrao znakovit susret koji govori baš o tome. Naime, u sobi uredništva

⁵⁷ Isto, str. 292. *Moj kurziv*.

⁵⁸ Isto mjesto.

⁵⁹ Usp. Ela Kranjčević: »O Silvijevom životu i bolesti«, str. 640; usp. također i Silvijevo pismo od 16. prosinca 1906., Daniel Miščin, *Skriveni svijet Silvija Strahimira Kranjčevića. Silvijeva i Elina pisma*, str. 359.

⁶⁰ »Onako kako su me liječili u Sarajevu ne bi možda nikada krenulo na bolje«; Silvijevo pismo od 14. studenog 1906., Daniel Miščin, isto, str. 302.

⁶¹ Usp. tekst pisma što ga je napisao dr. Oskar Kaunitz, *Sabrana djela III: Proza, prepjevi pisma*, str. 783. Usp. također i: Ljuboje Dlustuš, *Silvije Strahimir Kranjčević. Život i probrane pjesme*, vlastita naklada, 1918., str. 10.

posjetio ga je Milan Ogrizović. U tom razgovoru on je pitao Kranjčevića o planovima novih stihova, ali mu je Silvije odgovorio oštrim protupitanjem: »Ta šta bi ti htio od mrtvaca?«. Zaprepašteni Ogrizović odgovara i nastavlja: »Kako – od mrtvaca? – onda si mi tamo i poslije na šetnji – u snijegu – tumačio da si bolestan. Nisam mogao pravo vjerovati i držao sam da mnogo sam sebi sugeriraš. Nu ti si me uporno, hladno i mirno stao uvjeravati otkud je ta bolest, kako će se širiti i kako će te uništiti. – Ja sam mrtvac – završio si«. ⁶² Uz to, imajući u vidu barem dva Silvijeva ranija pisma iz kojih je očito da ih je napisao u bolnici, ⁶³ moguće je zaključiti da je Silvije zapravo bio ozbiljno bolestan već 1902., nedvojbeno postavši pacijentom već ubrzo nakon povratka iz Zagreba sa spomenute proslave u čast Petra Preradovića sredinom kolovoza te, 1902. godine. ⁶⁴

Vratimo li se u svjetlu ovih biografskih uvida citatu iz Ježićeva teksta o mogućoj povezanosti Kranjčevićeve bolesti s njegovim pesimizmom, valja podsjetiti da *Trzaji* izlaze upravo u to vrijeme (1902.) što znači da stihove za tu zbirku Kranjčević piše kao već bolestan čovjek. To je važno, zato što prilično uvjerljivo ukazuje na mogućnost da korijen Kranjčevićeva pesimizma, barem u tom stadiju njegova života, zasigurno nije »beamterski«, kako je svojevremeno pisao Matoš. ⁶⁵ Taj pesimizam, čini se, ne proizlazi iz činovničke dosade ili teorijskog umovanja koje dokolicu suzbija revolucionarnim idejama s modernističkim nadahnućem. Ako se o tome i može spekulirati u vezi s *Izabranim pjesmama*, ipak je vrlo vjerojatno da pesimizam iz *Trzaja* nije utemeljen prvenstveno *teorijski*, već *egzistencijalno*. Ta egzistencijalnost bit je one Kranjčevićeve oštre poruke Ogrizoviću, a pesimizam koji iz nje proizlazi posljedica je »umiranja na milimetre«, ⁶⁶ kako je suton svog života nazivao sâm Silvije. Te spoznaje posve su u skladu s citatom o povezanosti Kranjčevićeve bolesti i pesimizma, navedenom u Ježićevu tekstu. Dakle, spomenute mu okolnosti daju posve pravo i još su jedan dokaz vjerodostojnosti ogleđa o Kranjčeviću u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*.

⁶² Milan Ogrizović, »Na rastanku sa Silvijem«, *Hrvatska smotra*, knj. V, sv. 2, str. 45–46; 1909.

⁶³ To se vidi iz nedatiranih pisama, vjerojatno s kraja rujna ili početka listopada 1902. Usp. Daniel Miščin, *Skriveni svijet Silvija Strahimira Kranjčevića. Silvijeva i Elina pisma*, str. 271–272.

⁶⁴ O tom kontekstu opširnije sam pisao na drugom mjestu: Daniel Miščin, »Silvije Strahimir Kranjčević i Ivan Meštrović. Jedno bečko prijateljstvo«, Ana Vukelić (ur), *Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! (nova čitanja). Zbornik radova 1. senjskog interdisciplinarnog simpozija*, Grad Senj, Senj, 2018., osobito str. 17–19.

⁶⁵ Antun Gustav Matoš, *Sabrana djela*, sv. XIX, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Liber i Mladost, Zagreb, 1973., str. 350, sličan kontekst također i na str. 355.

⁶⁶ Ela Kranjčević: »O Silvijevom životu i bolesti«, str. 642.

Zaključak

Imajući u vidu sve u raspravi podastrte razloge, na temelju se analiziranog teksta o Kranjčeviću u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića može se ustvrditi da je on Kranjčevićev stručan i pouzdan čitatelj koji je temeljne elemente pjesnikova života, kao i ključne smjerove interpretacije i valorizacije njegova djela vjerodostojno prikazao.

Promotrimo li pak taj Ježićev tekst o Kranjčeviću u svjetlu temeljnog principa Bettijeve hermeneutičke metodologije, tj. kanona hermeneutičke autonomije objekta, to postaje još jasnije. Naime, iako je pisao usred »tjeskobna vremena«, Slavko Ježić je i sebe i Kranjčevića bjelodano sačuvao od prečesto ponavljane pogreške u kritici Kranjčevića: pretvaranja njegovih stihova u povod i poprište različitih idejnih i svjetonazorskih sporova.

Zahvaljujući takvom Ježićevu uravnoteženom pristupu i primjerenom argumentaciji, njegov tekst nudi realnu sliku o mjestu Silvija Strahimira Kranjčevića u hrvatskoj književnosti.

Literatura

- Bahtin, Mihail, *Problemi poetike Dostojevskog*, Nolit, Beograd, 1967.
- Betti, Emilio, *Hermeneutika kao opšta metoda duhovnih nauka*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1988.
- Criticus [Antun Mahnić], »Silvije Strahimir Kranjčević« *Hrvatska straža*, I; Krk – Senj – Rijeka, 1903.
- Criticus [Antun Mahnić]: »Trzaji. Silvije Strahimir Kranjčević«, *Hrvatska straža*, III; Krk – Senj – Rijeka, 1903.
- Ćorović, Vladimir, »Lektira Silvija Strahimira Kranjčevića«, *Grada za povijest književnosti Hrvatske*, X, str. 1–100; Zagreb, 1927.
- Dlusuš, Ljuboje, *Silvije Strahimir Kranjčević. Život i probrane pjesme*, vlastita naklada, 1918.
- Dom i svijet*, br. 18; Zagreb, 1902.
- Drechsler, Branko, *Petar Preradović. Studija*, Tiskara Terezije Fischer, Zagreb, 1903.
- Dvorniković, Ljudevit: *Studije za psihologiju pesimizma*, Izdanje hrvatskog štamparskog zavoda, Zagreb, 1923.
- Frangješ, Ivo, »Sačuvani ideali«, *Forum*, 11–12; Zagreb, 1998.
- Gadamer, Hans-Georg, *Istina i metoda*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1978.
- Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Kamov, Janko Polić, *Novele i eseji*, Hrvatska književna naklada, Zagreb, 1938.

- Kecmanović, Ilija, *Silvije Strahimir Kranjčević. Život i delo*, Sarajevo, [1948.].
- Kranjčević, Silvije Strahimir, *Izabrane pjesme*, Matica hrvatska, Zagreb, 1898.
- Kranjčević, Silvije Strahimir, *Sabrana djela I: Pjesme*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958.
- Kranjčević, Silvije Strahimir, *Sabrana djela II: Pjesme II: Neuvršteno u pjesnikove zbirke, postuma*, uredio Dragutin Tadijanović, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1958.
- Kranjčević, Silvije Strahimir, *Sabrana djela III: Proza, prepjevci pisma*, priredio Ivo Frangeš, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1967.
- Krleža, Miroslav, *Eseji III, Zora*, Zagreb, 1963.
- Livadić, Branimir (prir.), *Djela Silvija Strahimira Kranjčevića* (sv. 1: *Za narod*; sv. 2: *Za čovjeka*; sv. 3: *Pred vizijama*; sv. 4: *Kroz život i djelo*), Minerva, Zagreb, 1934.
- Marjanović, Milan, *Izabrana djela*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
- Marković, Zdenka, »Uspomena na S. Kranjčevića«, *Savremenik*, III, br. 12; Zagreb, 1908.
- Maruševski, Olga, *Iz zagrebačke spomeničke baštine*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.
- Matković, Marijan, *Kranjčević i hrvatska kritika, Republika*, IV, 11–12; Zagreb, 1948.
- Matoš, Antun Gustav, *Sabrana djela*, sv. XIX, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Liber i Mladost, Zagreb, 1973.
- Miščin, Daniel, *Skriveni svijet Silvija Strahimira Kranjčevića. Silvijeva i Elina pisma*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.
- Naša sloga*, god. XXXIII, br. 62; 21. kolovoza 1902.
- Ogrizović, Milan, »Na rastanku sa Silvijem«, *Hrvatska smotra*, knj. V, sv. 2, str. 45 – 46; 1909.
- Palmer, Richard E., *Hermeneutics. Interpretation Theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*, Northwestern University Press, Evanston, 1969.
- Poljak, Izidor, »Ideje Silvija Strahimira Kranjčevića«, *Vrhbosna*, XXIII, br. 5; Sarajevo, 1908.
- Staiger, Emil, *Temeljni pojmovi poetike*, Ceres, Zagreb, 1996.
- Šrepel, Milivoj, »Bugarkinje. Spjevao Silvije Strahimir Kranjčević, U Senju 1885.«, *Vienac*, XVII, br. 33, str. 522 – 525; Zagreb, 1885.
- Tomasović, Mirko, *Kroatističke i romanističke prouke i portreti*, Leykam International, Zagreb, 2018.
- Ujević, Tin, »Trnokop u Silvijevoj bašti«, *Hrvatska književna kritika VIII*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Vukelić, Ana (ur): *Zdravo ste nam, braćo, u kamenu Senju! (nova čitanja). Zbornik rado-va I. senjskog interdisciplinarnog simpozija*, Grad Senj, Senj, 2018.

SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ
U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U članku se analizira tekst posvećen Kranjčeviću u *Hrvatskoj knjiženosti* Slavka Ježića. Ta analiza oslanja se na dvostruku kontekstualizaciju. S jedne strane ona polazi od simboličnog značenja Kranjčevićeva govora u čast Petra Preradovića (1902.) kao smjene na tronu prvaka hrvatske lirike. Takvo razumijevanje Kranjčevićeva mjesta u hrvatskoj lirici kraja XIX. i početka XX. stoljeća dovelo do opsežne bibliografije članaka o Kranjčeviću. Ježićev se ogleđ o Kranjčeviću promatra u odnosu na tu produkciju, i to u svjetlu temeljnog principa hermeneutičke metodologije Emilija Bettija, tj. kanona hermeneutičke autonomije objekta. Takvom je analizom utvrđeno da je Ježićev tekst o Kranjčeviću pouzdan, uravnotežen i stoga realan prikaz Kranjčevićeva mjesta u hrvatskoj književnosti.

Ključne riječi: Ježić, Kranjčević, Preradović, pesimizam, Schopenhauer

SLAVKO JEŽIĆ ON SILVIJE STRAHIMIR KRANJČEVIĆ

Summary

The article analyzes the text on Kranjčević in Slavko Ježić's book *Croatian Literature*. This analysis relies on double contextualization. On the one hand, it starts from the symbolic meaning of Kranjčević's speech in honor of Petar Preradović (1902) as a symbolic shift on the throne of the champions of Croatian poetry. Such an understanding of Kranjčević's place in Croatian lyric poetry at the end of the 19th and the beginning of the 20th century led to an extensive bibliography of articles on Kranjčević. Ježić's essay on Kranjčević is viewed in relation to this bibliography, and in the light of the fundamental principle of Emilio Betti's hermeneutic methodology, that is the canon of hermeneutic autonomy of the object. Such an analysis established that Ježić's text on Kranjčević is a reliable, balanced and therefore realistic presentation of Kranjčević's place in Croatian literature.

Key words: Ježić, Kranjčević, Preradović, pessimism, Schopenhauer

Sanda Ham

Ježićevo tumačenje serbokroatizma u *Hrvatskoj književnosti*

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09

Uvod

Malo je znanstvenika koji se služe nazivom *serbokroatizam*. Kronološki gledano, čini se da se naziv prvi put pojavljuje 1944. u *Ježićevoj Hrvatskoj književnosti od početka do danas, 1100 – 1941*; drugi put će ga upotrijebiti Brozović (1971.); treća je potvrda u Telećana (1985.), četvrta u Auburgera (1999.);¹ peta u Matijevića (2002.). Već se po navedenim imenima vidi da je riječ o različitim znanstvenim područjima – povijest književnosti, jezikoslovlje, nacionalna povijest. Budući da Auburger ne navodi Ježića, Brozovića i Telećana, Brozović Ježića, Telećan ni Brozovića ni Ježića, a Matijević ni jednog od prethodne četvorice, moguće je da su svih pet autora upotrijebili *serbokroatizam* neovisno jedan o drugomu pa su moguća i različita značenja.

O *serbokroatizmu* u Ježića pisali su suvremeni autori, ali prihvaćajući naziv *serbokroatizam* kao sam po sebi razumljiv ideologizam. Zvonko Kovač (1997.: 97.) piše o *serbokroatizmu* u svjetlu Ježićeva pogleda na odnos hrvatske književnosti »prema susjednim slavenskim književnostima«; Perina Meić (2012.: 177.) spominje pokret serbokroatizma uz Ježićev opis djelatnosti Vladimira Čerine, smatrajući da je riječ o ideološkom kriteriju kojim se služi Ježić i prema kojemu Čerinu svrstava u određenu skupinu književnika; Ivana Žužul (2019.: 97. – 98.) tumači da Ježić tako »ističe modulativne društvene i političke kodove koji oblikuju značajke hrvatske književnosti«.

U ovom se radu tumači značenje naziva *serbokroatizam* u Ježića i uspoređuje se sa značenjima koje taj naziv ima u hrvatskoj filologiji i jezikoslovlju te u nacionalnoj povijesti.

---

¹ Poslije Auburgerove knjige naziv je ušao u širu upotrebu.

Serbokroatizam kao riječ i naziv

Potruga po hrvatskoj normativnoj literaturi za riječi *serbokroatizam*, njezinu značenju ili pravopisnom liku, ne će polučiti uspjeh. Riječ *serbokroatizam* suvremeni hrvatski rječnici ne navode, nema je u pravopisima, a ni gramatikama – za suvremenu normu to je riječ koja ne postoji.

Budući da riječ nije zabilježena u rječnicima i da ne postoji leksikografski opis te riječi, za sada se ne može pouzdano utvrditi kada je nastala i u kojem se značenju upotrebljavala.

Može se dvojiti o pravopisnom liku te riječi – *serbo-kroatizam* ili *serbokroatizam* – naime u ta se dva pravopisna lika potvrđuje. Prema pravilima suvremenoga pravopisa, trebalo bi pisati *serbokroatizam*, kao što se uglavnom i piše. Naime, za *serbo-kroatizam* pronađeno je samo nekoliko potvrda.²

Prvi dio složenice *serb-* svoj lik duguje njemačkom jeziku: *Serbokroatizmus*, a nazivi su *Serbokroatisch* – srpskohrvatski jezik, *serbokroatisch* – srpskohrvatski (Matešić, 2015.: 1553.) još uvijek u suvremenim njemačkim rječnicima. Iz naših su nestali, nisu zabilježeni ni uz naznaku *pov*.

Da bi se odredilo značenje, potrebno je zaći u tekstove, a ondje ćemo pronaći najmanje četiri značenja *serbokroatizma*:

1. naziv za velikosrpsku unitarističku jezičnu politiku
2. naziv za riječ iz srpskohrvatskoga jezika (koja se upotrebljava u kojem drugom jeziku)
3. naziv za političko djelovanje unutar Hrvatske kojim se zagovara jedinstvo Hrvata i Srba, počevši od dolaska na vlast hrvatsko-srpske koalicije 1906.
4. naziv za političko djelovanje Hrvatskog katoličkog pokreta, osobito »nacionalista« Hrvatskoga katoličkoga seniorata.

Sva su četiri značenja srodna, u njima su prepletene političke, kulturne i jezikoslovne značenjske sastavnice, te sastavnice znače politički i jezični dodir Hrvata i Srba, a razlikuju se što je u prvim dvama značenjima nadređena jezikoslovna sastavnica, a u trećem i četvrtom politička.

Najčešće se danas naziv *serbokroatizam* upotrebljava u izrazito negativnom značenju kao sastavnica velikosrpske unitarističke jezične politike, kao srpska riječ nametnuta hrvatskomu jeziku.³

² Više o tome u bilješci 13.

³ Vidi primjerice: Mate Kovačević, *Navala serbokroatizma na hrvatski* (<https://www.hkv.hr/izd-jeno/vai-prilozi/i-lj/kova-mate/14512-m-kovacevic-navala-serbokroatizma-na-hrvatski-jezik.html>)

Serbokroatizam u suvremenoj filologiji i jezikoslovlju

Pojam *serbokroatizma* izbio je u središte pozornosti hrvatske javnosti 1999. kada je njemački slavist i kroatist Leopold Auburger objavio u Njemačkoj knjigu *Die Kroatische Sprache und der Serbokroatismus*, a osobito nakon njezina prijevoda na hrvatski jezik i objavljivanja u Hrvatskoj 2009. Na hrvatskom je naslov *Hrvatski jezik i serbokroatizam*. Knjiga je izazvala veliki odjek, napisano je nekoliko pohvalnih prikaza,⁴ ali i kritika,⁵ nadahnu-to je nekoliko radova.⁶ Riječ je o knjizi važnoj za hrvatsku kulturu, jezičnu povijest i povijest uopće.

Auburger definira *serbokroatizam* kao prijeteći političko-jezični program nastao tijesnim dodirima hrvatskoga i srpskoga naroda i jezika:

»Od druge polovice 19. st. taj je jezični dodir programski vođen i ideološki racionaliziran. Bio je usmjeren prema unifikaciji hrvatskoga i srpskoga, a u korist srpskoga jezika, što je bio i konačni cilj unifikacije. Program tog jezičnog dodira kao kompleksne, povijesnojezične i posebice jezičnopolitički dinamične cjeline ovdje se označava nazivom serbokroatizam«. (Auburger, 2009.: 11.)

Dakle, *serbokroatizam* u značenju u kojem ga definira Auburger, ponaj-prije je jezikoslovni naziv.

Velimir Piškorec prvi je hrvatski jezikoslovac koji je s Auburgerovom knjigom, dok još nije bila prevedena na hrvatski, upoznao hrvatsku javnost i prema naravi stvari morao je upotrijebiti i odgovarajuće nazivlje. Preuzima naziv *serbokroatizam*, ugledajući se na njemački jezik, ali predlaže i naziv *srbohrvaština*:

»U ovom sam tekstu njemački nazivak *Serbokroatismus* prevodio *serbokroatizam* i *srbohrvaština*. Doduše, nazivak bi mogao značiti i ono što se naziva *srbizmom*, posuđenicom iz srpskoga. S obzirom na važnost Auburgerova djela i ove terminološke inovacije za diskurs o povijesti hrvatskoga jezika, valjalo bi stručno raspraviti o pogodnosti tih hrvatskih istovrijednica ili predložiti kakve druge nazivke«. (Piškorec, 2001.: 103.)

Predlažući naziv *serbokroatizam*, Piškorec ostaje u postojećim okvirima: naziv se već od prije upotrebljavao, a tako i srodni nazivi *serbistika* i *serbokroatistički*. Grčević (2001.a: 122.) upozorava da je po svoj prilici Dalibor Brozović prvi u nas upotrijebio naziv *serbokroatizam*, imenujući tim

⁴ Piškorec, 2001.; Bašić, 2010.; Sesar, 2010.

⁵ Lehfeldt, 2000.; Tafra, Košutar, 2011.

⁶ Auburger, 2011.; Grčević, 2001., 2001.a, 2001.b.

nazivom »velikosrpske, centralističke i slične tendencije« (Brozović, 1971.: 197.), odnosno, jugoslavenski unitarizam koji je

»... u biti uvijek bio samo serbokroatizam, tj. ograničen na hrvatskosrpsko jezično područje. Unutarnji mu je kriterij dakle jezičnog karaktera...« (Brozović, 1971.: 198.).

Brozović i Auburger *serbokroatizam* upotrebljavaju u izrazito negativnom značenju, međutim, u nekih se autora taj naziv potvrđuje u neutralnom značenju, kao riječ iz srpskohrvatskog jezika. Takva upotreba nije česta i veže se uz jugoslavensko vrijeme. Primjerice, Milivoj Telečan 1985. u radu *Slavenski elementi u leksikografskom djelu Enrica Rosamanija* govori o jeziku koji naziva srpskohrvatskim i dokazuje postojanje srpskohrvatskih leksema u venecijanskom. Te lekseme, posve neutralno, naziva *serbokroatizmima*.

Serbokroatizam u hrvatskoj nacionalnoj povijesti

Naprijed je opisano pojavljivanje *serbokroatizma* u filološkim i jezikoslovnim radovima, međutim, *serbokroatizam* se potvrđuje i u radovima o hrvatskoj nacionalnoj povijesti. U Matijevića (2002.: 174., 2006.: 45.) označuje djelatnost Hrvatskoga katoličkoga pokreta koja zagovara narodno jedinstvo Hrvata i Srba. To narodno jedinstvo zamišljeno je, prema prvacima Hrvatskog katoličkog pokreta, kao političko i vjersko jedinstvo kojemu će na čelu biti Hrvati i Katolička crkva. Prema riječima pokretača i čelnika Pokreta krčkoga biskupa Antuna Mahnića:

»Njiva na istoku dozrijeva. A tko će biti prvi, koga će Gospodar poslati na katoličku žetvu istočne njive, ako ne opet narod hrvatski, koga uz to s istočnim narodom vežu veze krvi i jezika?

Evo narode hrvatski, na samomu naumu Providnosti, u savjetu je Trojednoga Boga zaključeno, da preuzmeš među rođenom braćom, koja bijahu krivnjom kobnih slučajeva kroz tisuću godina podijeljena, poslanstvo ujedinjenja« (Mahnić, 1918.: 1.)

Djelatnost i ciljevi Hrvatskoga katoličkoga pokreta jasno su se oblikovali na II. hrvatskom katoličkom kongresu u Ljubljani 1913., međutim početkom ustrojavanja Hrvatskog katoličkog pokreta smatra se izlazak prvoga broja *Hrvatske straže* 1903.,⁷ časopisa koji pokrenuo i uređivao biskup Antun Mahnić. Unutar Hrvatskog katoličkog pokreta izniknuo je 1912./1913. Hrvatski katolički seniorat »elitna organizacija Hrvatskog katoličkog pokreta«

⁷ O *Hrvatskoj straži* vidi: Bozanić (1993.), Matijević (2006.).

(Matijević, 2006.: 55.). Članovi su, osim intelektualaca iz katoličkih redova, brojni laici, istaknuti hrvatski kulturni djelatnici i književnici. U redovima Hrvatskoga katolička seniorata oblikovala se struja »nacionalista« s programom ujedinjenja Srba, Hrvata, Slovenaca i Bugara. Uz narodno jedinstvo, seniori nacionalisti pronose i zamisao ujedinjenja Katoličke i Pravoslavne crkve na Balkanu. (Matijević, 2006.: 67.). Hrvatski katolički seniorat raspušten je 1941.

Serbokroatizam u Ježića kao naziv za politiku hrvatsko-srpske koalicije

Valja imati na umu da je Ježićeva povijest ponajprije povijest književnosti, a nacionalne je povijesti u njoj toliko da se bolje razumije književna pa ne treba ni očekivati potanku povijesnu raščlambu. Uz to, ovdje ne opisujem Ježićev odnos prema Hrvatskom katoličkom pokretu i *serbokroatizmu* i je li taj odnos imao utjecaja na Ježićev prikaz hrvatske književne povijesti i vrijednosti pojedinih književnika u toj povijesti,⁸ ovdje opisujem što u Ježića znači riječ *serbokroatizam* – ima li značenje ponajprije jezikoslovnog naziva koje joj se daje u suvremenoj filologiji i jezikoslovlju⁹ ili značenje politike ujedinjenja Hrvata sa Srbima koje joj se daje u suvremenoj nacionalnoj povijesti.¹⁰ Naime, u tim se dvama značenja danas upotrebljava *serbokroatizam*.

Slavko Ježić u svojoj povijesti književnosti, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100 – 1941* (1944)¹¹ *serbokroatizam* u povijest književnosti uvodi uz *hrvatsko-srpsku koaliciju* iz 1906., komentirajući da se obnovila zamisao narodnog jedinstva

»u obliku *serbo-kroatizma*, nove nacionalističke formule o jednom narodu *hrvatsko-srpskom* ili *srbsko-hrvatskom* koja je naslijedila tradicije Gajeva ilirizma i Strossmayerova jugoslavizma« (Ježić, 1944.: 317.).¹²

⁸ To čine Kovač (1997.) i Žužul (2019.).

⁹ Kao što je u Auburgera (1999.).

¹⁰ Kao što je u Krište (1994., 2004.) i Matijevića (2006.).

¹¹ Knjiga je doživjela 1993. drugo izdanje.

¹² Nadalje se u radu uz navod iz Ježićeve *Hrvatske književnosti* bilježi samo brojem stranice. Potrebno je protumačiti pravopisna obilježja Ježićeve *Hrvatske književnosti* jer se ovdje navodi bez mijenjanja izvornoga teksta: Ježićeva je povijest pisana morfonološkim pravopisom koji je tada bio na snazi. Otuda lik *srbski* (u kojem nije zabilježeno jednačenje po zvučnosti *b > p*) umjesto suvremenoga *srpski* (u kojem je zabilježeno jednačenje). Umjesto suvremenoga *ije*, piše se *ie*: primjerice, umjesto *unaprijed*, piše se *unapried*. Kada je riječ o pisanju *serbo-kroatizam* sa spojnicom, malo je potvrda u Ježića, uglavnom piše *serbokroatizam*. Nisam uočila razliku u značenju između *serbo-kroatizma* i *serbokroatizma*, riječ je samo o neujednačenom pisanju istoga pojma. Pridjev Ježić uvijek piše sa spojnicama: *srbsko-hrvatski*.

U *Ilirskoj antologiji* – opsežnomu opisu i dokumentiranju Gajeva ilirizma (1934.) ne služi se Ježić nazivom *serbokroatizam*, a tako ni uz Strossmayerov »jugoslavizam«. Pojavljivanje je i tumačenje *serbokroatizma* u Ježića povezano uz političko djelovanje hrvatsko-srpske koalicije i uz doba vladavine te stranke kada je »serbokroatizam postao službenom politikom vlade«. (328.). Ježić govori o političkoj »akciji serbokroatizma« (329.) smatrajući ju dijelom velike akcije »u prilog Srba koju vodi beogradski list ‘Slovenski jug’« (328.). i da je do »sloge Srba s Hrvatima došlo na mig Beograda« (328.). »Za rata«,¹³ kaže Ježić »dobiva serbokroatizam sve više ime i oblik jugoslavenski, te obuhvaća, uz Hrvate i Srbe, također i Slovence« (330.).

Uz naziv *serbokroatizam* Ježić najčešće upotrebljava imenice *akcija* ili *pokret*: *akcija serbokroatizma*, *pokret serbokroatizma*, međutim ne pripisuje taj pokret nikomu izravno. Spominje klerikalce i njihovu »srbofilsku politiku« (325.), Milana Marjanovića koji »od g. 1910 – 1914. radi živo na pokretu serbo-kroatizma« (332.), Čerinu koji se »priključuje nacionalističkom pokretu serbokroatizma« (382.). O Hrvatskom katoličkom pokretu i njegovoj zauzetosti za *serbokroatizam* Ježić ne govori izravno, ali poveznice naznačuje.

Ježić spominje katolički pokret, ali kao pokret katoličkih književnika. Ustrojavanje pokreta veže uz katolički kongres (1900.) i Jakšu Čedomila (1944.)¹⁴ koji je u svojem izlaganju dao poticaj za ustrojavanje i zadao programske smjernice.

»Pokret katoličkih književnika (podupiran od katoličkog episkopata: Mahnić, Stadler, kasnije Šarić), odlikuje se dobro organiziranom propagandom i velikom disciplinom. G. 1908. ima već oko dvadesetak omladinskih katoličkih listova; centralni list je *Luč*, koja počinje izlaziti g. 1905., u Beču (ur. Ivan Butković, poslije Lj. Maraković). Kasnije su se katoličkoj omladini iz »Luči« priključili oni Stari, koji nisu pristali uz sporazum s Mladima (Arnold, Hranilović, Kršnjavi i dr.), i osnovali su *Kolo Hrvatskih Književnika* (15. V. 1913.), kojemu je za predsjednika izabran Đuro Arnold. »Prosvjeta«, koja je bila uređivana kao katolički obiteljski list, uzela je ime *Hrvatska Prosvjeta*, i postala je književnim glasilom katoličkih književnika. Prve godine uređivao ju je Petar Grgec (1914.), kasnije Ferdo Rožić (1915–1919.), i konačno Ljubomir Maraković. Za vrijeme rata velik je dio katoličke omladine pristao uz srbskohrvatski pokret, odnosno jugoslavenski nacionalizam, pa su prihvatili i ekavštinu kao govor svoga književnoga jezika«. (384.)

¹³ Ježić ne govori o dvama svjetskim ratovima, nego samo o svjetskom ratu – što se odnosi na Prvi svjetski rat.

¹⁴ Jakša Čedomil pseudonim je Jakova Čuke. Izlaganjem je bio nezadovoljan biskup Mahnić koji će Jakova Čuku kritizirati u *Hrvatskoj straži*. On godine 1903. prestaje pisati, a raspravljalo se je li za njegovu šutnju odgovoran biskup Mandić i njegovo nezadovoljstvo Čukinim izlaganjem, vidi: A. R. Buerov, 1942. (pseudonim Andrije Radoslava Glavaša)

Ježić na više mjesta u knjizi govori o katoličkim književnicima (pripadnicima katoličkog književnog pokreta, odnosno Hrvatskog katoličkog pokreta) (306., 324. – 325., 346., 383. – 386., 456.), o ulozi katoličkih književnika u sukobu starih i mladih, o »katoličkoj Moderni«, o novinama i časopisima koje su pokretali, o njihovim književnim djelima. O političkom djelovanju kaže malo – da su isprva politički bili najbliže Starčeviću, a potom jedna skupina Radiću i da su osnovali vlastitu političku stranku (»klerikalci vulgo furtimaši«) (325.), da su uoči Prvoga svjetskoga rata i poslije Rata većim dijelom pristali uz jugoslavenstvo. Ne spominje Narodno-obrambenu sekciju Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Domagoj¹⁵ (iako piše o istaknutim domagojcima, primjerice, M. Paveliću, Deželiću, Grkcu i Lj. Marakoviću) koju je Grgec opisao da je

»najozbiljnija politička škola, koja je ikada postojala u Hrvatskoj sa zadaćom realnoga proučavanja hrvatskoga naroda i njegovih susjeda« (Matijević, 2002.: 174.).

Serbokroatizam kao dio političkoga programa Hrvatskoga katoličkoga pokreta Ježić ne spominje, tek da je pokret katoličkih književnika pristao uz *serbokroatizam*.

Serbokroatizam u Ježića kao filološki i jezikoslovni naziv

U suvremenoj kroatistici *serbokroatizam* ponajprije ima filološko i jezikoslovno značenje. U skladu s Auburgerovim tumačenjem, *serbokroatizmom* se smatra posve određena jezična politika stvaranja zajedničkoga jezika Hrvata i Srba, na štetu hrvatskoga jezika. Auburger definira tu politiku kao srbizirajuću, unitarističku, pansrbističku i »velikosrpsku vanjskopolitičku ekspanziju« (Auburger, 2009.: 11.). S obzirom na snagu utjecaja serbokroatizma na hrvatski jezik, Auburger povijest hrvatskoga jezika dijeli na osam razdoblja.

Budući da je Ježićeva *Hrvatska književnost* objavljena 1944. posljednja tri Auburgerova razdoblja povijesti hrvatskoga jezika ne će biti važna za tumačenje *serbokroatizma* u Ježića jer je riječ o razdobljima od 1945. do danas.¹⁶ Stoga se ovdje u najkraćim crtama prikazuje prvih pet Auburgerovih razdoblja. Prvo je razdoblje od kraja XVI. st. pa do kraja XVIII. st. U tom

¹⁵ Opširnije o Domagoju i politici ujedinjenja sa Srbima i Slovencima, vidi: Matijević, 2002.

¹⁶ Riječ je o dvama jugoslavenskim razdobljima (šestomu okosnicu čini *Novosadski dogovor*, a sedmomu *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika*) i hrvatskom (osmo razdoblje hrvatske slobode).

razdoblju *serbokroatizam* nema utjecaja na hrvatski jezik. Drugo razdoblje, *serbokroatizam* koji »pripada aktualnoj povijesti serbokroatizma« (Auburger, 2009.: 23.) započinje krajem XVIII. st. i završava Karadžićevim spisom *Srbi svi i svuda* (1849.). Tomu razdoblju pripada i ilirizam. Početak je trećega razdoblja i prevlasti *serbokroatizma* Bečki dogovor 1850. To razdoblje traje od 1850. do 1918. Tu Auburger svrstava hrvatske filološke škole, a nositeljima *serbokroatizma* smatra hrvatske vukovce, izdvajajući Tomu Maretića i Ivana Broza kao čelne. Od srpskih vukovaca naglašava ulogu Đure Daničića. Pred kraj trećega razdoblja pomiče se »težište u korist srpskoga jezika, koje je zapravo serbokroatizam sa srpske strane zamijenilo čistim srpstvom...« (Auburger, 2009.: 124.), a tu svrstava Skerlićevu anketa koja Hrvatima nudi ekavštinu, a Srbima latinicu. Četvrto razdoblje započinje 1918. i traje do 1941. Između ostaloga, u to razdoblje pripada *Pravopisno uputstvo* (1929.), *Benešićeva gramatika s razlikovnikom* (1937.), *Guberina-Krstićeve razlike* (1940.). Peto je razdoblje za trajanja Nezavisne Države Hrvatske.

Ježićeva *Hrvatska književnost* završava povijest književnosti 1942. godine (a ne 1941. kako joj kaže naslov) jer je posljednje djelo koje spominje *Zbornik hrvatskih sveučilištaraca* iz 1942., dakle, dijelom pripada, prema Auburgerovoj podjeli, petom razdoblju hrvatske jezične povijesti. Naprijed je rečeno da postanak *serbokroatizma* Ježić veže uz hrvatsko-srpsku koaliciju 1906. pa taj naziv uvodi u svoju *Hrvatsku književnost* na 317. str. u poglavlju: »D. Artizam hrvatske Moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895. – 1918.)«. Budući da naziv *serbokroatizam* Ježić upotrebljava za razdoblje poslije 1906., prema Auburgerovoj podjeli bila bi riječ o kraju trećega razdoblja. Valja naglasiti da Ježiću *serbokroatizam* nije razdjelni kriterij, tako da usporedba s Auburgerovom razdiobom povijesti hrvatskoga jezika ovdje služi samo da bi se utvrdio odnos između suvremenoga značenja *serbokroatizma* i Ježićeva.

Ježić ne tumači *serbokroatizam* kao jezikoslovni pojam, ne govori o *serbokroatizmu* kao o jezičnoj politici. To ne znači da ga ne uočava. U okviru *akcije serbokroatizma*, ali *serbokroatizma* koji je upravljana iz Srbije, Ježić tumači Skerlićevu anketu (1913.) i pristajanje dijela Hrvata uz nju:

»Od vrlo velike je važnosti anketa, sto ju je Skerlić pokrenuo u »Srb. Knjiž. Glasniku« (1913.), bi li se ekavština ili jekavština upotriebila kao zajednički književni jezik Srba i Hrvata. Prema sredini, u kojoj je anketa pokrenuta, prema njenoj spretnoj formulaciji, a i prema raspoloženju momenta, izhod anketi bio je već unaprijed jasan: većina odgovora izjasnila se za ekavicu, naročito onih iz Dalmacije (vrlo odlučno zastupa ekavicu dr. Josip Smodlaka); kod toga su Hrvati redovno predlagali, da bi se kao »ustupak Hrvatima« uzelo kao zajedničko

pismo latinica. Ta je anketa našla dosta jaki odjek naročito kod pisaca mlađe hrvatske generacije. Čak i neki pravaši počinju pisati ekavski (I. Krnic), a mlađi klerikalci gotovo isključivo stadoše upotrebljavati ekavicu. Miroslav Krleža čitav niz godina piše ekavski, a s njime i niz mladih socialnih pisaca« (329.).

U Skerlićevu anketu Ježić ne ulazi dublje, iako kaže da je »od vrlo velike važnosti«, a njegova je interpretacija postanka i rezultata ankete bliska suvremenim interpretacijama.¹⁷ Kao i Auburger, u njoj vidi srpski nacionalizam.

Akciji serbokroatizma i njezinu razmahu u Hrvatskoj Ježić pripisuje brojna »uzajamna izdanja« hrvatskih književnika u Srbiji i srpskih i slovenskih književnika u Hrvatskoj do Prvog svjetskoga rata. (329.). U filološkom – jezikoslovnom značenju, *serbokroatizam* Ježić nadalje ne spominje, ne odgovara na jezična i jezikoslovna pitanja koja su se postavljala između svjetskih ratova, a ni u doba NDH.

Imena i djela hrvatskih vukovaca koja su presudno utjecala na hrvatski jezik, Ježić navodi i opisuje, ali ne i njihov normativni utjecaj; ne upotrebljava naziv *vukovac* pa ni naziv *hrvatski vukovac*:

»Najstariju generaciju, koja je pojam filologije prihvaćala u njenom najširem značenju (književnost, kulturna povijest, etnografija i druge pomoćne znanosti te lingvistika), predstavljaju kod Hrvata: Vatroslav Jagić, Ivan Broz, Ivan Milčetić, Tomo Maretić, Đuro Šurmin, David Bogdanović, Dragutin Boranić, Stjepan Bosanac, Đuro Körbler, Milorad Medini, Vinko Lozovina, Tomo Matić, Branko Vodnik, Dragutin Prohaska, Franjo Fancev, Mihovil Kombol, Albert Haler, Stjepan Ivšić« (390. – 392.).

Primjerice, najutjecajniji hrvatski vukovac Tomo Maretić predstavljen je ovako:

»... bavi se pretežito lingvistikom, ali je proučavao i narodne pjesme, a bavio se i poviješću hrvatskoga pravopisa i prevođenjem. Glavno mu je djelo *Gramatika i stilistika književnoga jezika* (1899., 2. popravljeno izd. 1931.), najobseznija hrvatska gramatika...« (391.).

U Maretićevu »glavnom djelu« izostavljeno je ime jezika – Maretić je napisao gramatiku hrvatskoga ili srpskoga jezika¹⁸ i to je doista najopseznija gramatika toga doba, ali nastala na građi iz Karadžića i Daničića pa je upitno koliko je hrvatska (Ham, 2006.).

¹⁷ Primjerice, Jonke, 1971.: 201. – 209.

¹⁸ Puni naslov: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*.

Ježić ne imenuje filološku vukovsku školu, a standardizacijsku napetost koja raste od druge polovice XIX. st.¹⁹ pripisuje zagrebačkoj i riječkoj školi,²⁰ ali i Anti Starčeviću:

»Kako se ljudi nisu mogli izživljavati na drugim područjima, to su se svom žestinom i ogorčenošću bacili na sitne pravopisno-jezične polemike, pa su se oko šestdesetih godina stvorile i dvie škole: »zagrebačka«, kojoj je glavni zastupnik Adolfo Veber (a uza nj su A. Mažuranić, Vjek. Babukić i dr.), koja piše *h* u genitivu plurala (zato njenim pristašama nadjenu Kurelac ime »ahavci«), a mjesto *č* uvodi kasnije pisanje *ie-je*; i »riečka«, kojoj je na čelu Kurelac, koji piše gen. plurala uobće bez nastavka (kako je nekada bilo u starom jeziku): zemalj, otac, žen. Posebno stanovište zauzeo je u tim pitanjima Ante Starčević (v. § 116.), koji traži ekavski izgovor za glas *č* (reka, dete), pisanje i izgovor *er* za samoglasno *r* (Hrvat, deržanstvo), a *h* da se piše gdje se izgovara, ali on ga piše i u genitivu plurala, gdje se ne izgovara« (232.).

Istaknutog slovničara zagrebačke škole, Adolfa Vebera ocjenjuje kao književnika, a ne jezikoslovca, smatrajući mu knjiženi rad uspjelijim nego jezikoslovni i citirajući Barca:

»Veberove pripoviedke uzdižu se u hrvatskoj novelistici svoga vremena nad većinu tadašnjih naših novelističkih pokusa, i po njima je ovaj pisac za hrvatsku književnost ipak značajniji nego što bi bio kao predstavnik »ahavaca« (242.).

Danas drugačije gledamo na djelatnost zagrebačke filološke škole, osobito u kontekstu *serbokroatizma* u Auburgerovu značenju, zagrebačku školu i Vebera tumačimo kao posljednju crtu zaštite hrvatskoga jezika od srbizirajuće jezične politike u XIX. st. (Jonke, 1971., Ham, 2006.).

Međutim, pristup jezičnoj povijesti u kojoj se ne opisuje gramatičarska djelatnost hrvatskih vukovaca, prepoznaje se i u Marakovića i Ujevića, autorima školskih priručnika u doba NDH.²¹ Čini se da je riječ o onodobnom općeprihvaćenom pogledu na povijest hrvatskoga jezika.²² Primjerice, Stjepan Ivšić protivnik je etimološkoga pravopisa²³ što je vrlo jasno iz njegova rada *Etimologija i fonetika u našem pravopisu* (Ivšić, 1938.). Ježić izravno ne govori o pravopisnom pitanju svojega vremena,

¹⁹ Riječ je o početku trećega razdoblja u Auburgera.

²⁰ Zadarsku filološku školu Ježić ne spominje. O Anti Kuzmaniću govori kao o uredniku *Zore dalmatinske* (225.) i protivniku ilirizma i *velikosrbstva* (245.), ali ne i kao vodećoj osobi zadarske filološke škole. Navodeći glavna djela Šime Starčevića ističe da je taj pisac »originalna duha« stvorio »najsavršeniji pravopis prije Gaja«, pisao je ikavski i »prvi posve točno obilježio četiri hrvatska akcenta«.

²¹ Opširnije vidi Ham, 2020.

²² Iako smo do sada dobili nekoliko monografija o hrvatskom jeziku i jezičnoj politici u NDH (Samardžija, 2008.) ostaje nerazbistreno pitanje odnosa službene politike prema gramatičkoj normi hrvatskih vukovaca.

²³ Što se smatra i razlogom njegova progona u NDH, vidi Ham, 2012. – 2013.

makar je pravopis zaokupljao tadašnju hrvatsku javnost zbog povratka na morfonološki pravopis, odnosno, pravopis *ahavaca* – zagrebačka se škola služila morfonološkim pravopisom.²⁴ Ježić, tumačeći Bečki dogovor, neizravno podupire Ivšićevo mišljenje:

»Jezikoslovci se baciše u borbe oko pravopisa, koji je baš u to doba dobio osnovni oblik, što mu je ostao kroz punih devedeset godina. Dana 28. ožujka 1850. podpisali su naime hrvatski književnici: Ivan Kukuljević, Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vinko Pacel i Stjepan Pejaković, srbski: Vuk Stefanović Karadžić i Đuro Daničić te Slovenac Franjo Miklošić t. zv. *bečki dogovor* (štampan u 76. br. *Nar. Novina* 1850.), u kojemu daju ova osnovna načela za zajednički pravopis Hrvata, Slovenaca i Srba...« (232.).

Bečki dogovor nije pravopisni dogovor, a čak i da jest, taj »zajednički pravopis« ostvaren je tek političkim pritiskom Pravopisnog uputstva 1929. i bio je doista kratkotrajan. Pretpostaviti se može da, govoreći o zajedničkom pravopisu, Ježić govori o »fonetskom pravopisu« budući da navodi kako je ostao na snazi 90 godina. To dakako nije posve točno, ali podupire Ivšićevu argumentaciju za *fonetiku*, a protiv *etimologije*. Za bolje razumijevanje Ježićeva pristupa nije zanemarivo što je Ježić bio prvim tajnikom društva Hrvatski jezik kojemu su predsjedavali Tomo Matić i Stjepan Ivšić. (Tijan, 1938.). Kada je o pravopisu riječ, opisana je u Ježića pravopisna i leksikografska djelatnost Ivana Broza:

»Izradio je prvi hrvatski školski pravopis na fonetičkom principu (*Hrvatski pravopis*, 1892.; iza njegove smrti nova je izdanja priredivao Dragutin Boranić), a priredio je i građu za *Rječnik hrvatskoga jezika*, koji je popunio i sam rječnik izdao kanonik F. Iveković« (1901., 2. sv.) (390.),

ali ne i suvremenika, primjerice autora poznatih *Razlika* Guberine i Krstića (1940.) ili autora *Korienskoga pisanja*, Klaića (1942.). Njihova imena nisu spomenuta. Dobro je napomenuti i to da je Ježićeva *Hrvatska književnost* pisana morfonološkim pravopisom – 1944. nije bilo druge pravopisne mogućnosti. Ježiću se doista ne može pripisati politička pristranost pa čak ni u tumačenju *serbkroatizma*.

Ne treba pomisliti da prešućena jezikoslovna djelatnost hrvatskih vukovaca znači i prešućivanje protuhrvatske djelatnosti Vuka Stefanovića Karadžića i srpske politike. Usuprot, Ježić vrlo jasno tumači velikosrpsku politiku poslije Garašaninova *Načertanija* iz 1844. i Karadžićeva *Srbi svi i svuda* iz 1849.;²⁵ Karadžićeva nastojanja da sve štokavsko proglasi srpskim, a tako

²⁴ U doba se zagrebačke škole nazivao *etimološki* ili *korieneki*.

²⁵ O datiranju *Srba svih i svuda*, vidi: Auburger, 1999.: 65.

i dubrovačke i bosanske i dalmatinske štokavske književnike, ali tu politiku i nastojanja ne naziva *serbokroatizmom* (iako se u opisu jasno prepoznaje da jest riječ o *serbokroatizmu* u Auburgerovu značenju)

»Karadžićevu tezu prihvatila je i službena Srbija, koja je, osim prikupljanja svih Srba za slučaj raspada Turske, uzela za zadaću (po Garašaninovu *Načertaniju* iz g. 1844.) »narod katoličkih veroispovedanija od Austrije i njenog upliva odvrćati i Srbima priljubiti«...

U tom duhu vođena je srbska službena politika, pisana srbska povjestnica i odgajana inteligencija, a književni povjestničari su hrvatske pisce Dubrovnika Bosne, a i Dalmacije, ukoliko su bili štokavci, naprosto proglasili Srbima« (244. – 245.).

Ježić četiri stranice svoje povijesti (244. – 247.) posvećuje Starčeviću odgovoru na Karadžićeva politička i jezična nastojanja, smatrajući da je:

»Najznačajnije za Starčevića, što je on prvi otvoreni i odlučni neprijatelj Vuka Stefanovića Karadžića i njegovih jezičnih i pravopisnih reforma. Izvor tomu neprijateljstvu je Karadžićev velikosrbski stav...« (244.).

Starčevićeve rasprave Ježić zaključuje riječima se Starčević, iako »izpravno-ga stanovišta« o posebnosti hrvatskoga jezika, izgubio u jezičnim sitnicama

»Ali tu je instinkt narodne samoobrane sam djelovao, pa se tako razvio izraziti hrvatski književni jezik zasebne fizionomije i različit od jezika, kojim se Srbi služe u književnosti, a koji se osniva na t. zv. beogradskom stilu« (245.).

Iz navoda izdvajam riječ *samoobrana* jer svjedoči o svijesti da je hrvatski jezik napadnut i ugrožen srbizacijom pa je tako filološka i jezikoslovna bit naziva *serbokroatizam* izrečena i bez upotrebe samoga naziva.

Zaključak

Značenje *serbokroatizma* koje se uvriježilo u hrvatskoj filologiji i jezikoslovlju poslije Auburgerove knjige (1999., 2009.) – značenje velikosrpske unitarističke jezične politike – u Ježića se ne potvrđuje. Dakako da Ježić ne pristaje uz srbiziranje hrvatskoga jezika, ali značenje *serbokroatizma* kao naziva koji mi danas upotrebljavamo kao filološki i jezikoslovni naziv, u Ježića izostaje.

Slavko Ježić upotrebljava naziv *serbokroatizam* za političko djelovanje unutar Hrvatske kojim se zagovara jedinstvo Hrvata i Srba, počevši od dolaska na vlast hrvatsko-srpske koalicije godine 1906.

Literatura

- Leopold Auburger, *Die Kroatische Sprache und der Serbokroatismus*, Gehrhard hess Verlag, Ulm/Donau, 1999.
- Leopold Auburger, *Hrvatski jezik i serbokroatizam*, Maveda i HFD, Rijeka, 2009.
- Leopold Auburger, »Die Gliederung der Geschichte der kroatischen Literatursprache in drei Epochen und acht Serbokroatismus-Perioden«, *Filologija*, br. 56, str. 1–21; Zagreb, 2011.
- Nataša Bašić, »Hrvatski u srpskohrvatskom tijesku«, *Jezik*, god. 57, br. 2., str. 71–78; Zagreb, 2010.
- Julije Benešić, *Gramatyka języka chorwackiego czyli serbskiego*, Instytut Wydawniczy Biblioteka Polska, Warszawa, (Na koricama je autorovo ime u obliku: Juljusz Benešić), 1937.
- Anton Bozanić, »Povodom 90. obljetnice izlaženja časopisa 'Hrvatska straža' 1903 – 1918.«, *Riječki teološki časopis*, god. 1, br. 2, str. 271–280; Rijeka, 1993.
- Dalibor Brozović, »O sadanjem času na kružnici jezičnoga sata«, *Kritika*, br. 17, str. 190–210; Zagreb, 1971.
- A. R. Buerov, »Zašto je Jakša Čedomil prestao pisati o književnosti u tridesetpetoj godini života?«, *Hrvatska revija*, god. 15., br. 3., str. 118–127; Zagreb, 1942.
- Jakša Čedomil, *O književnosti*, Hrvatski izdavački bibliografski zavod, Zagreb, 1944.
- Stjepan Ivšić, »Etimologija i fonetika u našem pravopisu«, *Hrvatski jezik*, god. 1, br. 1, str. 3–13; Zagreb, 1938.
- Mario Grčević, »O hrvatskome jeziku i kroatistici u suvremenoj njemačkoj slavistici«, *Filologija*, br. 53, str. 65–83; Zagreb, 2001.
- Mario Grčević, »O serbokroatizmu u suvremenoj njemačkoj slavistici«, *Jezik*, god. 4, br. 4, str. 121–132; Zagreb, 2001.a
- Mario Grčević, »Još jednom o serbokroatizmu u suvremenoj njemačkoj slavistici«, *Jezik*, god. 48, br. 4, str. 182–192; Zagreb, 2001.b
- Petar Guberina i Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, MH, Zagreb, 1940.
- Sanda Ham, *Povijest hrvatskih gramatika*, NZ Globus, Zagreb, 2006.
- Sanda Ham, »Suvremeno jezikoslovlje o Ivšićevu odnosu prema hrvatskomu književnomu jeziku«, *Jezik*, god. 59, br. 5, str. 186–196; god. 60, br. 1, str. 25–31; Zagreb, 2012. – 2013.
- Sanda Ham, »Dvije Marakovićeve Žetve – 1941. i 1943.«, *Zbornik o Ljubomiru Marakoviću*, uredio Tihomil Maštrović, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2020., str. 187–204.
- Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, Minerva, Zagreb, 1934.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100 – 1941*, Naklada A. Vezlek, Zagreb, 1944.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100 – 1941*, NZ Globus, Zagreb, 1993.

- Ljudevit Jonke, *Hrvatski književni jezik 19. i 20. stoljeća*, MH, Zagreb, 1971.
- Adolf Bratoljub Klaić (uz suradnju članova Hrvatskoga državnog ureda za jezik), *Koriensko pisanje*, Hrvatski državni ured za jezik, Zagreb, 1942.
- Zvonko Kovač, »Odnos 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića prema susjednim slavenskim književnostima«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, uredio Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 89–98.
- Jure Krišto, *Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850–1918.*, HSN, Zagreb, 1994.
- Jure Krišto, *Hrvatski katolički pokret (1903.–1945.)*, Glas Koncila, Zagreb, 2004.
- Werner Lehfeldt, »Auburger, L.: Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus, Ulm 1999.«, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, br. 59, str. 216–226; Tübingen 2000.,
- Antun Mahnić, »Zvanje hrvatskoga naroda«, *Novine*, god. 5, br. 108., str. 1; Zagreb, 1918., (prema Matijević, 2006.:15.)
- Josip Matešić (urednik), *Njemačko-hrvatski univerzalni rječnik*, NZ Globus, IHJJ, Zagreb (autori: Renate Hansen-Kokoruš, Josip Matešić, Zrinka Pečur Medinger, Marija Znika), 2015.
- Zlatko Matijević, »Narodno obrambena sekcija Hrvatskoga katoličkog akademskog društva Domagoj (1913./1914. godine)«, *Croatica Christiana periodica*, god. 26, br. 50, str. 157–175; Zagreb, 2002.
- Zlatko Matijević, *Lučonoše ili herostrati*, Prilozi poznavanju crkveno-nacionalne povijesti Hrvata početkom XX. stoljeća, Erasmus naklada, Zagreb, 2006.
- Perina Meić, *Smjerokazi* (teorijske i književnopovijesne studije), Synopsis, Zagreb – Sarajevo, 2012.
- Velimir Piškorec, »Kraj serbokroatistike«, *Jezik*, god. 48, br. 3, str. 102–110; Zagreb, 2001.
- »Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine SHS«, *Prosvetni glasnik*, Beograd (ministar prosvete Božo Ž. Maksimović), 1929.
- Marko Samardžija, *Hrvatski jezik, pravopis i jezična politika u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, HSN, Zagreb, 2008.
- Dubravka Sesar, »Hrvatski jezik i serbokroatizam ili car je gol«, *Filologija*, br. 55, str. 143–218; Zagreb, 2010.
- Branka Tafra, Petra Košutar, »Nova periodizacija povijesti hrvatskoga književnoga jezika«, *Filologija*, br. 57, str. 185–204; Zagreb, 2011.
- Pavao Tijan, »Iz Društva 'Hrvatski jezik'«, *Hrvatski jezik*, god. 1, br. 1, treća omotna stranica; Zagreb, 1938.
- Milivoj Telečan, »Slavenski elementi u leksikografskom djelu Enrica Rosamanija«, *Čakavska rič*, god. 13, br. 1, str. 117–128; Split, 1985.
- Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti*, Meandramedia, Zagreb, 2019.

JEŽIĆEVO TUMAČENJE SERBOKROATIZMA U
HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI*Sažetak*

U radu se opisuje značenje naziva serbokroatizam u suvremenoj filologiji i jezikoslovlju te u suvremenoj nacionalnoj povijesti i ta se značenja uspoređuju s Ježićevim tumačenjem serbokroatizma.

Suvremena filologija i jezikoslovlje naziv upotrebljavaju za jezičnu velikosrpsku politiku, a suvremena nacionalna povijest za djelovanje Hrvatskog katoličkog pokreta i osobito Hrvatskog katoličkog seniorata na ujedinjenju Hrvata i Srba.

Usporeba s Ježićevim tumačenja naziva pokazuje da Ježić kroz serbokroatizam ne tumači jezičnu politiku, a ni djelovanje Hrvatskog katoličkog pokreta. Serbokroatizam povezuje uz vladavinu hrvatsko-srpske koaliciju 1906. i uz hrvatsku politiku do Prvoga svjetskoga rata kada serbokroatizam postaje jugoslavenstvo.

Ključne riječi: Slavko Ježić, povijest hrvatske književnosti, serbokroatizam

JEŽIĆ'S INTERPRETATION OF THE TERM SERBOKROATIZAM
(SERBO-CROATISM) IN JEŽIĆ'S CROATIAN LITERATURE*Summary*

The paper describes the meaning of the term serbokroatizam in contemporary philology and linguistics as well as in present-day national history, and those meanings are then compared with Ježić's interpretation of serbokroatizam (Serbo-Croatism). Contemporary philology and linguistics use the term for the Great-Serbian language politics and contemporary national history for the activities of Croatian Catholic Movement, and especially of the Croatian Catholic Seniority, directed towards the union of Croats and Serbs. Comparison with Ježić's interpretation of the term shows that Ježić did not use serbokroatizam in the context of explaining linguistic politics or the activities of Croatian Catholic Movement. He makes a connection between serbokroatizam and the rule of Croatian-Serbian coalition in 1906 and Croatian politics until the First World War when serbokroatizam becomes Yugoslavism.

Key words: Slavko Ježić, history of Croatian literature, Serbo-Croatism

SLAVKO JEŽIĆ

**PROBLEMI
HRVATSKOG NARODNOG
KAZALIŠTA**

KONSTATACIJE I SUGESTIJE

ZAGREB
KNJIŽEVNI ŽIVOT
1940

Sl. 10.: Slavko Ježić, *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta. Konstatacije i sugestije* (Zagreb, 1940.)

Ana Lederer

Kazališna epizoda Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 792

U ciklusima upravljačkih kriza tijekom povijesti prvoga nacionalnog kazališta, posebice karakterističnih za Dramu, jedno od turbulentnijih razdoblja druga je polovica tridesetih godina XX. stoljeća, što reflektira političku, ekonomsku i društvenu krizu uoči Drugoga svjetskog rata u Kraljevini Jugoslaviji, odnosno dugotrajnu krizu kazališnoga sustava u postojećem državnom legislativnom okviru: Pozorišni zakon (1925.) određuje da je na čelu zagrebačkog Narodnog kazališta upravnik, kako Julije Benešić iscrpno opisuje u intendantskim uspomename – ograničen nedostatnim proračunom, financijskom arbitražom Mestne kontrole i cenzurom.¹ Nakon četverogodišnjega mandata najdugovječnijega ravnatelja Drame HNK u Zagrebu Josipa Bacha (1931. – 1935.)² – čija se razdoblja kazališnoga upravljanja, inače atribuirana kao autokratska, mogu sagledavati i kao razdoblja kontinuirane stabilnosti sustava usprkos svim okolnostima – uz gotovo istodobni odlazak intendanta Petra Konjovića, na čelo nacionalne kuće dolazi Branimir Šenoa, a uz njega tijekom tri godine po jednu sezonu vodstvo Drame preuzimaju Branko Gavella (1935./36.) i Tito Strozzi (1936./37.) te Dubravko Dujšin (od 31. 10. 1937.).

Intendant u tridesetima nije mogao sam odabrati svoje suradnike – ravnatelje Drame i Opere, pa i glavnog tajnika – već ih je izravno imenovalo Ministarstvo prosvjete: kad Šenoa zbog bolesti podnosi ostavku na mjesto vršitelja dužnosti upravnika, 18. lipnja 1938. imenovan je na istu dužnost dr. Slavko Ježić, inspektor prosvjetnog odjeljenja Kraljevske Banske uprave u Zagrebu. Večer prije posljednje predstave u sezoni nakon koje umjetnici putuju na glumački kongres u Splitu, 1. srpnja 1938. glavni tajnik Slavko Batušić u pokusnoj dvorani predstavlja članovima kazališta novoga intendanta

---

¹ Vidjeti članak: Nikola Batušić, »Dva zakona iz međuratnog razdoblja«, *Novi Prolog*, god. II (XIX), br. 6–7, str. 157–167; Zagreb, 1987./88.

² Bach je bio direktor Drame od 1908. do 1920., a potom od 1921. do 1935. i glavni tajnik. Za vrijeme bolesti 1934. zamjenjuje ga glumac i redatelj Hinko Nučić.

Slavka Ježića koji u kratkom govoru iznosi smjernice svoga rada, posebice o rješavanju teške financijske situacije te moli potporu za najbolje namjere u vodstvu kazališta. Intendantu u odlasku Branimiru Šenoi javno se priznaju zasluge, a u pozitivnu bilancu pribraja mu se kratkotrajno zaustavljanje financijskih dugova predšasnika, izboren kredit za djelomičnu obnovu zgrade 1937., očuvanje scenske slike baštinjenih umjetničkih tradicija te naposljetku i zasluge za skladan odnos između uprave i osoblja kao preduvjet dobroj radnoj atmosferi u uvijek nemirnom kazališnom svijetu; njegovu ravnatelju Dubravku Dujšinu koji i dalje ostaje na čelu Drame nakon prve sezone, upravo u tjednu dolaska novoga intendanta Ježića, u novinama kritički se raščlanjuje realizirani repertoar i umjetnička razina pojedinih premijera, ipak, uvijek uz naglašavanje realnih produkcijskih i umjetničkih mogućnosti brojčano oslabljenoga te mlađim glumcima deficitarnoga ansambla što je morao iznijeti velik broj naslova na dvije pozornice. Doduše, već u svibnju 1938. u tjedniku *7 dana* anketom »Što je zapravo s hrvatskom dramom?« započinje javno problematiziranje Dujšinova upravljanja (sintagmama kao »repertoarna bezglavost«, »razočaranje publike«), pa on saziva konferenciju za novinstvo početkom lipnja kako bi se očitovao na prigovore. Dok je na poziciji ravnatelja Opere od 1930. neupitan autoritet dirigenta Krešimira Baranovića, uskoro će se pokazati kako zatečeni ravnatelj Drame Dujšin i novi intendant od početka nisu bili umjetnički istomišljenici; bez mogućnosti izbora najbližih umjetničkih suradnika, Slavko Ježić dolazi na kraju sezone kazališta iscrpljenoga opet nagomilanim dugovima, zakonski nedefiniranim i nedostatnim proračunom, prethodnim promjenama ravnatelja u Drami, odlaskom starije glumačke generacije, slabijim odazivom publike na klasičan dramski repertoar.

Afirmativnom predstavljanju intelektualne i književne biografije četrdesetogodišnjega intendanta respektabilan prostor otvorile su samo *Novosti* 21. lipnja 1938.³ u kojima je objavljivao i kazališne kritike (od 1937. do 1939., pod pseudonimom Yes), a tri tjedna nakon imenovanja iste su novine objavile i razgovor o kazališnim pitanjima, među ostalim naglašavajući Ježićevu profesionalnu povezanost s kazalištem (nastavnik u Glumačkoj školi, prevoditelj, kazališni kritičar). Na samom početku toga razgovora naglašava da je »za vršioca dužnosti postavljen samo privremeno« te da mu je »prva i glavna dužnost upoznati materijalne prilike kazališta i razmotriti mogućnost za njegovu sanaciju« (mk, 1938: 11), a na pitanje o promjenama koje namjera provesti kaže da je prerano bilo što govoriti jer je zatekao već stvorenu

³ Ši. [Šiprak, Ivan], »Novi intendant zagrebačkog kazališta inspektor dr. Slavko Ježić. Život i rad dra. Ježića na literarnom polju«, *Novosti*, XXXII, br. 8, str. 67; Zagreb, 21. lipnja 1938.

situaciju, a »ukoliko do promjena i dođe, one će se morati vršiti postepeno i pažljivo, da ne dođe do nepotrebnih trzavica i da normalni rad kazališta ne bi stradao« (mk, 1938: 11). Ozbiljno, oprezno, ali ipak vrlo određeno iznoseći svoje stavove, posebice je zanimljiv odgovor na pitanje o tomu što bi trebalo učiniti za sređivanje situacije, u kojemu je orisao i trenutno nezavidno stanje kazališnoga sustava – i s obzirom na materijalnu situaciju, ali i s obzirom na otpor kazališnoga mentaliteta na promjene, što se dakako ne mijenja sve do danas:

»Iako je teško već sada reći što bi valjalo učiniti za sređivanje prilika u kazalištu, pogotovo prije razgovora s mjerodavnim faktorima, ipak je izvan svake sumnje da će takav rad u interesu same institucije vjerojatno češće morati pozlijediti i materijalne interese i lične ambicije pojedinaca. To dakako mora imati za posljedicu veliku nepopularnost onoga, koji će to sređivanje provoditi. Ne znam još koga čeka nezahvalna zadaća, ali već se sada može primijetiti žučljivo raspoloženje onih kojima su lični interesi *suprema lex*, pa se trse da ih čim brže i spretnije maskiraju brigom za našu odličnu instituciju« (mk, 1938: 11)

Svakako, izvrsno je procijenio povijesno trajnu nepopularnost pozicije svakoga čelnika kazališta koji namjerava provesti ozbiljne promjene sustava upravljanja, u kratkom vremenu i sam iskusivši nezahvalnost te pozicije, a puno prije nego li je mogao ili pokušao nešto promijeniti u doista kriznoj situaciji toga kazališnoga desetljeća.⁴

Intendantska epizoda književnika, književnog povjesničara i prevoditelja Slavka Ježića koja nije trajala ni jednu sezonu, ispreplela se s ravnateljskom dionicom glumačke legende Dubravka Dujšina, a koja također nije puno dulje trajala (31. listopada 1937. – 15. ožujka 1939.), pretvorivši se u »jedan od najmučnijih skandala u kazališnom životu Zagreba u međuraću« (I. Mrduljaš, 1988: 268). Stoga je nezaobilazan akter u detaljnoj kronološki strukturiranoj monografiji Igora Mrduljaša o *poslovima i danima* Dubravka Dujšina kojemu je ravnateljski posao bio jedno od težih profesionalnih razdoblja, pa je teatrolog rekonstruirao slijed zbivanja u sučeljavanju intendant i ravnatelja pomno praćenoga u tada politički ostrašćenom novinstvu. Izrodivši se u aferu tijekom dva tjedna ožujka 1939., u nesporazumima oko Dujšinove ostavke i Ježićeva traženja novoga ravnatelja te obostrane nespret-

⁴ U jesen, na početku sezone 1938./39., u razgovoru objavljenom također u *Novostima* Ježić govori o financijskom stanju i dugovima koji su proizašli iz realnih rashodovnih potreba kazališta, planovima kako ih sanirati kroz kredit koji ne bi opteretio proračun za produkciju te naglašava da je prijeko potrebno kreditom realizirati izgradnju spremišta za kulise (Vidjeti članak: K., »O prilikama u kazalištu«, *Novosti*, XXXII, Zagreb, 25. rujna 1938.). Inače, novine redovito izvješćuju o Ježićevim pokušajima realizacije toga kredita.

nosti u komuniciranju, uključena je bila i svekolika javnost – publika što je nakon izvedbe *Dunda Maroja* skandirala za Dujšina kao ravnatelja, a protiv Ježića, dio glumačkoga ansambla (24 člana) koji se javnim pismom očitovao o nemiješanju u njihov sukob, ali i poričući postojanje akcije kojom bi podržali ostanak Dujšina na poziciji ravnatelja, novine koje su većinom zauzimale Dujšinovu stranu – a naposljetku je presudio ministar prosvjete odlukom o Dujšinovu razrješenju 16. ožujka 1939. te imenovanju novoga v. d. direktora Drame Mate Grkovića. Dujšin tada odlazi na »odulji dopust« da bi se početkom svibnja vratio na svoju kazališnu pozornicu, a nakon što novine zdušno nastavljaju kampanju protiv intendanta, uskoro i Slavko Ježić odlazi na tromjesečni dopust 12. travnja 1939., dakle, do kraja sezone, predavši kao v. d. upravnik dužnost glavnom tajniku Slavku Batušiću te se više ne vraća u kazalište sve do razrješenja s dužnosti 4. listopada 1939. odlukom Bana novouspostavljene Banovine Hrvatske.⁵ U kazališnim zapisima *Iza zastora* (1981.) Julije Benešić u poglavlju *Od Miholja do Đurđeva* opisuje okolnosti u kojima je 3. listopada 1939. dekretom imenovan Ježićevim nasljednikom, a da prethodno nije bio »ni pozvan ni saslušan ni zapitan« (J. Benešić, 1981: 227) prihvaća li dužnost, kao ni kad je iznenada nakon devet mjeseci razriješen, zaključujući da je ipak uspio pokrenuti Glumačku školu: »Barem će nešto ostati od onih neuspjelih, grotesknih, smiješnih, zlih i posve glupih devet mjeseci moje *treće* intendature«. (J. Benešić, 1981: 239) Kroz tih devet mjeseci opisujući »vanjske i nutarnje tegobe« – tmurnu kazališnu atmosferu toga vremena te nemoguće »vanjske« političke, zakonodavne i društvene okolnosti života kazališta – Benešić iz prethodnoga intendanskoga iskustva sažeto analizira problem sustava i zakona ujedno predlažući rješenja.

U devet mjeseci intendanskoga mandata nemoguće je ostaviti značajnijega umjetničkog traga, ali Ježić je zato knjigom *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije* (1940.) ostavio nezaobilazan prilog teatrološkim istraživanjima povijesti hrvatske kazališne produkcije kojega bi valjalo »razmatrati u kontekstu sustavnog ispitivanja mogućnosti organizacije i ustroja nacionalne kuće« (T. Maštrović, 1997: 181). Ježićev doprinos hrvatskom kazalištu u različitim profesionalnim ulogama (intendant, autor knjige o problemima kazališnog upravljanja, kazališni kritičar, dramski prevoditelj, član porote Demetrove nagrade, predavač u Glumačkoj školi) – iako cjelokupnim opusom nije pripadao svijetu autentičnih *homo theatralisa*

⁵ Upravo kako je opisano u satiričkim stihovima Micky u *Zagrebačkom listu* pod naslovom »JEŽIĆ...«: »Micky-evo proročanstvo /Istina je bila: /Da će Ježić 'odježiti'/Mjeseca – Aprila...//Ta afera našla se je /U posljednjoj fazi, /Jer na jedan dulji dopust/Taj Ježić – odlazi...// Takav dopust – diplomatski/ Svaki lako shvaća, /Jer tko jednom ga nastupi/ Natrag se ne – vraća/ Micky«. Micky, »JEŽIĆ...«, *Zagrebački list*, 14. travnja 1939.

– sveobuhvatno analizira Tihomil Maštrović u znanstvenom članku »Doprinos Slavka Ježića hrvatskom kazalištu« (1997.) ustvrđujući da taj doprinos »nije samo poticajan, već je i nezaobilazan, kako u ocjenjivanju stvaralačkog opusa tog uglednika hrvatske umjetnosti, tako i u sagledavanju povijesti hrvatskoga kazališta u cjelini« (T. Maštrović, 1997: 187).

Objavljujući je kao analitički *post festum* svoje kazališne epizode što se odigrala u jednom od razdoblja kazališnih kriza XX. stoljeća te javno omalovažavan otišavši iz nacionalne kuće sa stigmom *nekazališnoga čovjeka* nedvojbeno je ne samo svojim novinskim oponentima nego ponajprije svekolikoj kazališnoj struci kroz iskustvenu analizu upravljanja namjeravao izložiti prijedloge za rješavanje problema, pokazujući tako i svoje kompetencije. Pišući neposredno nakon odlaska iz kazališta stoga nije mogao pa ni želio izbjeći izravno referiranje na situacije u kojima se nalazio, kao svojevrсну naknadnu repliku kritičarima i oponentima u razdoblju obnašanja dužnosti čelnika nacionalne kuće, a ovako svoje motive objašnjava na kraju knjige:

»Sve, što sam u ovom prikazu napisao, rezultat je moga opažanja i iskustva. Napisao sam to bez ikakvih ličnih ambicija bilo koje vrsti i s mnogo ljubavi za naše Hrvatsko kazalište, koje se sada nalazi na prekretnici svoje historije – u času, kada se sprema novi kazališni zakon, i kada bi trebalo da u slobodnoj domovini započne novu epohu plodnog stvaralaštva.

Smatrao sam potrebnim, da se jednom otvoreno pretresu zamršene prilike u kazalištu i da se javnosti, zavaravanoj nejasnim i tendencioznim prikazivanjem toga stanja, iznesu činjenice i istinito stanje jasno i iskreno pred oči. Najveća će mi zadovoljština biti, ako i ova razmatranja pomognu nešto tomu, da se konačno nađe – pravi put iz krize Hrvatskog kazališta« (S. Ježić, 1940: 44)

U konciznom kratkom uvodu svojih *konstatacija i sugestija* o sustavu kazališnog upravljanja pod naslovom *Kazalište i javnost* Ježić naglašava poziciju iznimne popularnosti najreprezentativnije kulturne ustanove što je jedina »kako tako pristupna i najširim slojevima naroda« (S. Ježić, 1940: 3), ali i kako dnevne novine tematiziranjem često nepostojećih skandala odnosno senzacionalizmom oblikuju javno mišljenje, zbog čega u sjeni ostaje »bit kompliciranih teatarskih problema« (S. Ježić, 1940: 3). Ipak, javnost je svejedno uznemirena i realnim stanjem krize (promjene uprava, ostavke, dugovi), pa se po Ježićevu mišljenju ne može odustati od pokušaja ozbiljne rasprave i pronalaženja rješenja: »Ali ovako ozbiljno pitanje ne može se ipak riješiti samo slijeganjem ramena, dezinteresiranjem o jednom neobično važnom kulturnom problemu, nego ipak treba razmotriti općenite probleme kazališta, a kad ih pobliže razgledamo, oni će nam postati jasniji, a uvjeren sam, da će onda biti lakše potražiti i naći puta i načina saniranju današnje kazališne

krize« (S. Ježić, 1940: 4). Govoreći u idućem poglavlju o *Zadaći kazališta* Ježić upozorava da je u postojećem povijesnom trenutku posve očekivano i neophodno postavljati pitanja o revizijama ustanova te kako je i sama povijest kazališta zapravo niz profesionalnih metamorfoza, od načina poimanja glume pa do socijalne pozicije umjetnika. Ključno je, međutim, pitanje što se zahtijeva od suvremenog kazališta odnosno koja mu je zadaća: »Umjetnička, odgojna, zabavna ili propagandna? Ako mu je svrha i reprezentativna – što treba da reprezentira?« (S. Ježić, 1940: 5) Hrvatsko kazalište kojemu je u institucionalnom začetku primarna zadaća bila razbuktavanje nacionalne svijesti publike, po Ježićevu mišljenju razlogom je zašto se nije sve do Prvoga svjetskog rata uspio stvoriti autentičan i ozbiljan nacionalni repertoar, dok se u postojećim političkim okolnostima dvadesetih i tridesetih nije dopuštala kritika suvremenih zbivanja koju je publika očekivala. Analizirajući problem suvremenoga nacionalnog kazališta Ježić u svoju interpretaciju uzroka kriza uključuje publiku odnosno faktor neispunjenoga obzora očekivanja publike, utvrđujući kako se razvijalo nezadovoljstvo i publike i pisaca i svih kazališnih faktora, sve u širem kontekstu svjetske gospodarske krize i sve većih financijskih tegoba.: »Pa kako to redovno u ovakvim situacijama biva, jedni su bacali krivicu na druge: publika na kazalište i pisce, ovi opet na publiku, glumci na upravu, uprava na glumce, dok se na kraju krajeva kazalište nije našlo u – permanentnoj krizi!« (S. Ježić, 1940: 7) U novom političkom kontekstu Banovine Hrvatske za Ježića je nedvojbeno da kazalište mora ostati u kontaktu sa suvremenom stvarnošću kao odraz svoga vremena, a usprkos tomu što je kazališna ustanova produkt građanske klase, ono mora opet postati *kazalište za narod* odnosno mora se uspostaviti »živi duhovni kontakt između hrvatskog naroda i njegova kazališta« (S. Ježić, 1940: 10), ali uvijek na visokoj umjetničkoj razini i sukladno svojoj kulturnoj misiji. U uvodnom okviru ocrtavajući genezu kazališne krize i tumačeći je kroz povijesno promjenjive odnose kazališta i publike, Ježić potom egzaktno prijedloge za promjene elaborira u sljedećim poglavljima: *Organizacija uprave, Članstvo; materijalne prilike i problem razvrstavanja, Financijska situacija, Kazališni zakon (uredba)* i *Put iz krize Hrvatskog kazališta*.

Započevši izlaganje svojih prijedloga promjena, posve logično, temom o *Organizaciji uprave* Ježić razjašnjava diskrepanciju između nedostatnog i za hrvatsko kazalište otežavajućega legislativnoga okvira za rad kazališta što se modificirao po *Uredbi o Narodnom pozorištu u Beogradu* (1911.) s izmjenama i dopunama 1922. i 1925. te njegove primjene u kazališnoj stvarnosti. Naime, iako se po toj uredbi čini kako intendant »ima gotovo diktatorsku vlast« (S. Ježić, 1940: 11) definiranu u devetnaest točaka – a koje kao čelna osoba koja zastupa i odgovara za rad kazališta u suštini ima i danas – njego-

ve goleme ovlasti na papiru u praksi su, po mišljenju bivšega intendanta, s vremenom postale karikatura. Također, koliko god bila nesuvremena, uredba kao temeljni akt kazališta (danas: Statut) ipak jasno utvrđuje i djelokrug rada članova uprave, ali u kazališnoj stvarnosti intendant i su se mogli mijenjati, a direktori su pojedinih *resora* (danas: umjetničkih grana i službi) »gotovo suvereno vodili svoju posebnu politiku, i umjetnički i financijsku, donoseći odluke i bez konzultiranja s upravnikom, a kamo li da bi mu podnosili referate i prijedloge, da on stvori odluku« (S. Ježić, 1940: 13). Drugim riječima, intendant i su snosili odgovornost za odluke koje nisu donosili, pa onda i za sve neuspjehe, a protivljenje čelne osobe takvom sustavu izazvalo bi unutarnji otpor i organizirane medijske akcije rušenja ugleda intendanta, a čime bi se zapravo rušio »i ugled kazališta prema vani i autoritet vlasti prema unutra; disciplina se konstantno srozavala« (S. Ježić, 1940: 13). Nedvojbeno opisujući vlastiti slučaj kojim oprimjeruje način funkcioniranja unutarnje strukture vladanja (ili kako kaže – vladavine *kazališne oligarhije*) što je proizvelo kontinuirano stanje krize kazališta, prvi uvjet za obnovu po njegovu mišljenju je uspostavljanje autoriteta intendanta u punom opsegu njegovih ovlasti, a koji bi pri tom trebao imati »potpuno povjerenje i potpunu potporu vlasti, ali treba da uživa ili bar da steče i povjerenje kazališnih članova« (S. Ježić, 1940: 15). Ježić točno određuje dva uporišta za obnašanje funkcije intendanta – potporu vlasti odnosno politike koja ga imenuje i povjerenje članova kazališta: međutim, povijest pokazuje kako su intendant i balansirali jer je uvijek jedno nedostajalo – ili nisu imali povjerenja vlasti ili nisu imali povjerenja u samom kazalištu.

Zanimljivo je i kako opisuje profil intendanta za kojega se, doduše, ne mogu točno odrediti stručne kvalifikacije, ali svakako mora biti »opće vrijedna ličnost« (S. Ježić, 1940: 16) koja ne bi trebala u pravilu biti samo činovnik nego i slobodne profesije, književnik ili javni radnik, pa stoga predlaže i mogućnost natječaja za mjesto intendanta te ugovorom zajamčen minimalan rok trajanja njegove dužnosti (danas: mandat) jer mu je inače nemoguće ostvariti programske zamisli. Predlažući profil, uvjete i način izbora intendanta u suštini slično kako je u našem suvremenom kazališnom sustavu, Ježić razlaže i svoju viziju organizacije uprave »u četiri odsjeka: umjetnički, administrativni, financijski i tehnički« (S. Ježić, 1940: 17) opisujući posao, hijerarhiju i suradnike svakoga odsjeka posebno te predviđa mogućnost sazivanja užega umjetničkog, gospodarskog ili upravnog vijeća.⁶ U predloženoj kazališnoj

⁶ Umjetničko vodstvo pripada ravnateljima drame i opere, koji imaju svoje tajnike. Ravnatelju drame umjetnički su suradnici dramaturg, redatelji, scenografi i lektor. Ravnatelju opere umjetnički suradnici su dirigenti i korepetitori, šef baleta, redatelji i scenografi. Ježić predviđa i radna mjesta arhivara, za arhiv drame i baleta.

organizaciji u svim pitanjima kazališne produkcije konačne odluke donosio bi intendant u okviru kazališnog zakona i u okviru predviđenog proračuna te je za svoj rad odgovoran »šefu prosvjete i banu Hrvatske« (S. Ježić, 1940: 18). Ulazeći još i u načelno razvrstavanje radnih mjesta na bezuvjetno državne činovnike (šef računovodstva i blagajnik) i sve ostalo kazališno osoblje koje bi se trebalo razvrstavati po kazališnom statusu, prijedlog organizacije uprave završava prijedlogom ključne ovlasti intendanta kako bi mogao ostvariti svoje umjetničke i poslovne ciljeve, mogućnosti koju sam Ježić kao intendant nije imao:

»Kako je zadaća kazališta eminentno umjetnička, i kako uspjeh umjetničkih nastojanja i programa intendantova ovisi o umjetničkom vodstvu, a po tom uspjehu i javnost i vlast najviše prosuđuju vrijednost intendantova rada, to umjetničko vodstvo moraju imati u rukama osobe *ličnog povjerenja* upravnikova; isto takva osoba mora biti i *glavni tajnik* kazališta. Zato treba da ostavkom ili prestankom službe intendantove, *automatski* prestaju i funkcije glavnog tajnika, ravnatelja drame i ravnatelja opera. Ako novi intendant ne postavi odmah kod svog dolaska nove ličnosti na ta mjesta, vršit će dotadašnji funkcionari spomenute dužnosti s karakterom privremenosti, koja može da traje najviše šest mjeseci. Do isteka tog roka, intendant je dužan ili postaviti nove ličnosti ili stare potvrditi u njihovim funkcijama.

Samo na taj način moći će intendant imati mogućnost da ostvari svoj umjetnički program i da snosi odgovornost za rad kazališta pred javnošću, kao i pred svima odgovornim faktorima« (S. Ježić, 1940: 19)

Držeći da je umjetničko osoblje najvažnije u kazališnoj organizaciji, a zadaća je intendanta da glumcima stvori uvjete za kreativnu posvećenost i odnos međusobnog povjerenja kao preduvjeta za skladan rad, u uvodu četvrtoga poglavlja *Članstvo; materijalne prilike i problem razvrstavanja* predlaže razdiobu kazališnog osoblja na »činovničko, umjetničko (glumci, pjevači solisti i zbor, balet, glazbenici), tehničko i pomoćno« (S. Ježić, 1940: 20). Postojeće probleme koji proizlaze iz šarolikoga nazivlja s obzirom na vrstu posla i iznose plaća za 56 zaposlenika Drame, Ježić analizira na primjeru platne liste iz listopada 1939.⁷ Zakonima i uredbama uvjetovana, nepravedna je i razlika među članovima koji su državni činovnici (s pravom na mirovinu) i onih na jednogodišnjim ugovorima (bez toga prava). Ježić zastupa uređivanje prava na socijalnu sigurnost, protiveći se i apsurdnom razvrstavanju glumaca u državne činovnike te predlaže stvaranje *posebnog kazališnog statusa*

⁷ »Kako se po propisima o budžetu mogu popunjavati samo ona mjesta, koja su budžetom predviđena, morao je i jedan dio činovnika naći utočište u 'drami', bilo pod imenom redatelja, bilo pod imenom 'člana drame'« (S. Ježić, 1940: 21).

»sa sistematizacijom beriva, udešen prema potrebama kazališta, a na temelju principa, što ih treba da ustanovi kazališni zakon (ili uredba). U tom statusu treba da budu predviđena sva stalna mjesta, od upravnika pa do posljednjeg tehničkog radnika, s njihovim osnovnim plaćama te funkcionalnim ili umjetničkim dodacima, odnosno naknadama za prekomjerni rad« (S. Ježić, 1940: 23). Naglašava i da kvalifikacija statusa ne znači i apsolutnu umjetničku kvalifikaciju te predlaže da se zakonom odredi i razvrstavanje zaposlenih glumaca po umjetničkim sposobnostima – protagonist (prvi glumac), glumac (druge i sporedne uloge), epizodist (male i sporedne) – ali s omjerom tih kategorija unutar ansambla sukladno tijekom vremena stečenom scenskom iskustvu, dok bi se u kategoriju *volontera* ubrajali netom školovani mladi glumci koje bi se, kroz najmanje godinu a ne više od tri godine, kao vanjske suradnike umjetnički procijenilo kao buduće članove ansambla Drame, isprva u statusu epizodista. Predlažući analognu razradu kategorizacija i ostaloga kazališnog osoblja (Opera) kao i administracije, Ježić predlaže model za plaće što bi se sastojala od *osnovne plaće* i *umjetničkog dodatka*, a nakon prvih deset godina na ugovoru glumac bi stekao i prava na mirovinu. Dok se kasnije u varijacijama različitih povijesnih okolnosti odnosno različitih državnopravnih legislativnih okvira te umjetničkih i profesionalnih mijena u hrvatskom glumištu sve do danas ostvaruju mnogi prijedlozi i rješenja Slavka Ježića iz 1940., do danas je ostao neostvaren jedan njegov zanimljiv prijedlog kojim završava poglavlje – da se kazališnim zakonom odredi osnivanje zasebnoga *Kazališnog mirovinskog zavoda*, s prijedlogom načina punjenja toga fonda.

Ipak, financijska stabilnost temelj je nesmetanoga funkcioniranja i prosperiteta kazališta što kao neprofitna kulturna ustanova ne može pokrivati svoje rashode redovitim prihodima (ulaznice, najam prostora), već mu se mora osigurati subvencija, o čemu raspravlja u petom poglavlju *Financijska situacija*. Temeljni je problem nedostatno financiranje sukladno realnim potrebama kazališnog organizma te način raspolaganja financijama koji je dovodio intendanta u nemoguće situacije kako bi održao produkciju. Ježić objašnjava da je morao osigurati kredit za dugove kao i njegov predšasnik Branimir Šenoa ali i nasljednik Julije Benešić: koliko god se intendanti trudili, kazališni rashodi uvijek su nadilazili realizirane prihode završavajući svaku sezonu s minusom između milijun i dva milijuna tadašnjih dinara. Kazališni proračun formira se iz tri izvora – *Državna dotacija*, *Brutto prihod kazališta*, *Subvencija Savske banovine* i *općine grada Zagreba* – pri čemu je vlastiti prihod kazališta nemoguće precizno predvidjeti. I tada kao i danas, kazališni proračun ne određuje se po sezoni nego po fiskalnoj godini, a Ježić zagovara donošenje proračuna temeljem što detaljnijega financijskog planiranja sezone u skladu s prirodnim ritmom života kazališta te planiranje

repertoara, scenografske nacрте i troškovnike za iduću sezonu, a prije kraja tekuće. Iskustveno oprīmjerujući analizu proračuna uz konkretne prijedloge za financijsku stabilnost koju bi u znatnijem iznosu subvencije trebali omogućiti Savska banovina i Grad Zagreb, Ježić poglavlje poentira stavom kojim definira misiju nacionalnoga kazališta:

»Iako bi se iznenađenom čitaocu mogla nametnuti tužna pomisao, vrijedi li podržavati instituciju, koja svojim prihodima pokriva samo jednu četvrtinu svojih potreba, mora se takvo shvaćanje *a limine* otkloniti, jer državno i narodno kazalište nije i ne može biti lukrativno poduzeće. Ono je jedan umjetnički zavod s velikom kulturnom zadaćom, a ujedno služi i kao narodna reprezentativna kulturna ustanova. To može tkogod smatrati i luksuzom, ali luksuz su onda i visoke škole, umjetničke galerije, muzeji i druge slične ustanove« (S. Ježić, 1940: 34–35).

Pišući svoje konstatacije i sugestije uoči hitnoga rješavanja kazališnih problema donošenjem Uredbe o glumištima u Banovini Hrvatskoj 1940., u kratkom poglavlju *Kazališni zakon (uredba)* u 12 točaka razmatra što i kako bi legislativno trebalo definirati, zapravo sažimajući prethodno detaljnije razrađene prijedloge: I. *Zadaća kazališta* (umjetnička i nacionalna); II. *Banovinska kazališta* (važnost i osječkog i splitskog HNK) III. *Organizacija uprave* (kako je predlaže u trećem poglavlju); IV. *Kazališno članstvo* (sistemizacija odnosno poseban Pravilnik HNK u Zagrebu); V. *Kazališni proračun* (budžet); VI. Propisi o jubilejima i proslavama; VII. *Propisi za dopuste, za gostovanja, za bolovanja (poštedu u bolesti)*; VIII. *Disciplinski propisi*; IX. *O podjeljivanju besplatnih i pogodovnih ulaznica*; X. *Propisi o tantijemama i autorskom pravu*; XI. *Kazališni mirovinski zavod i uvjeti o umirovljenju*; XII. *Prijelazne i druge odredbe*. Na kraju Ježić predlaže savjetovanje svih zainteresiranih strana te uvažavanje različitih mišljenja i prijedloga kako bi se oblikovala ozbiljna završna verzija zakona/uredbe što omogućava život kazališta na daleko čvršćim temeljima za nesmetan umjetnički rad.

U posljednjem poglavlju *Put iz krize Hrvatskog kazališta* Ježić sažima uzroke tadašnje krize u osam točaka: »1. Nedostatna financijska sredstva; 2. Neracionalno gospodarenje; 3. Pretjerane lične ambicije članova uprave, njihov međusobni rivalitet i sukobi sa članstvom; 4. Njihovo zajedničko rušenje autoriteta upravnikova (intendantova) prisvajanjem njegove vlasti, a izbjegavanjem odgovornosti; 5. Popuštanje upravnikovo članovima uprave zbog njegove prevelike okupiranosti financijalnim brigama i zbog nesigurnosti njegova položaja; 6. Opadanje discipline u kazalištu zbog gubitka autoriteta sa strane uprave; 7. Tendenciozno, nesavjesno i neznačajno pisanje jednog dijela štampe o kazališnim prilikama; 8. Opće javne prilike« (S. Ježić, 1940:

43). Držeći da je rješenje u organizaciji, ustroju i uređenju položaja kazališnih zaposlenika, autoritetu uprave i uspostavi discipline, financijskoj stabilnosti ali i izlazu iz kruga neprestanih afera kako bi se, među ostalim, vratilo povjerenje publike, Ježić se, dakle, i na kraju knjige vraća problemu odnosa publike prema kazalištu. Citirajući Augusta Šenou, Stjepana Miletića i Nikolu Andrića koji su, pišući o svojim kazališnim iskustvima u borbi s očekivanjima publike te repertoarnom balansiraju između umjetničkih zadaća i koncesija ukusu široke publike, dosljedno zastupali stav o važnosti kulturne i nacionalne misije zagrebačkoga HNK, Ježić će o velikom kulturnom naporu glede upravljanja tada jedinim kazalištem u gradu zaključiti: »U laviranju između težnje za umjetničkim ciljevima i težnja za punom blagajnom leži tragičnost situacije kazališnog vodstva« (S. Ježić, 1940: 42). Ako u tom laviranju doista leži i jedna od trajnih nebrojenih zamki kazališnoga upravljanja, u kontekstu povijesnih okolnosti tadašnje krize bivši je intendant svojom knjigom namjeravao ne samo dijagnosticirati probleme kazališnog organizma, nego i sugerirati rješenja, kako uostalom i glasi njezin podnaslov – *konstatacije i sugestije*. Kratkotrajna kazališna epizoda Slavka Ježića što se odigrala u povijesnom kontekstu burnih političkih promjena i tmurne teatarske atmosfere, možda je manje važna i svakako prolazna u njegovoj bogatoj profesionalnoj biografiji, ali knjiga što ju je napisao iz svoga kazališnoga iskustva pokazuje i njegovo razumijevanje kazališta i upravljačke kompetencije koje, na žalost, nije imao prigode pokazati u punom opsegu.

Višestruko teatrološki važni, *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta* objavljeni 1940. godine, povjesničarima hrvatskoga kazališta XX. stoljeća razotkriva unutarnje odnose i čimbenike krize izvanredno precizno objašnjavajući sve posljedice organizacijskih, legislativnih, ustrojbenih i financijskih nedostataka za uspješno kazališno upravljanje. Čitajući pak prijedloge egzaktnih rješenja za krizu toga vremena, iz perspektive dostignuća suvremene kazališne produkcije i upravljanja, možemo utvrditi da su se do danas, dakle tijekom osamdeset godina od objavljivanja knjige, mnoga Ježićeva rješenja ugradila u naš kazališni organizam odnosno profesionalizam. Nakon kratkotrajnog i neugodnog kazališnog iskustva, kakva već u pravilu i jesu sva iskustva hrvatskih intedanata bez obzira na trajanje, Slavko Ježić ispisao je znalački, izravan, jasan i nadasve lucidan tekst o kazalištu *iza zastora*, zanezaren ali nedvojbeno nezaobilazan za razumijevanje kazališta XX. stoljeća.

Literatura

- Nikola Batušić, »Dva zakona iz međuratnog razdoblja«, *Novi Prolog*, II (XIX), br. 6–7, str. 157–167; Zagreb, 1987./88.
- Julije Benešić, »Iza zastora«, *Rad JAZU*, Zagreb, 1981.
- Slavko Ježić, *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije*, Književni život, Zagreb, 1940.
- K., »O prilikama u kazalištu«, *Novosti*, XXXII, Zagreb, 25. rujna 1938.
- Tihomil Maštrović, »Doprinos Slavka Ježića hrvatskom kazalištu«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, gl. ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 175–189.
- Micky, »Ježić...«, *Zagrebački list*, Zagreb, 14. travnja 1939.
- Igor Mrduljaš, *Dubravko Dujšin, Poslovi i dani*, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa, Zagreb, 1988.
- Mk [Milan Katić], »Zagrebačko kazalište je ponosno na svoju visoku tradiciju i nju treba poštivati i dalje njegovati. Novi upravnik g. dr. Slavko Ježić govori o kazališnim pitanjima«, *Novosti*, XXXII, br. 185, str. 11; Zagreb, 9. srpnja 1938.
- Ši. [Šiprak, Ivan], »Novi intendant zagrebačkog kazališta inspektor dr. Slavko Ježić. Život i rad dra. Ježića na literarnom polju«, *Novosti*, XXXII, br. 8, str. 67; Zagreb, 21. lipnja 1938.

KAZALIŠNA EPIZODA SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U jednom od razdoblja velikih kazališnih kriza XX. stoljeća Slavko Ježić jednu sezonu 1938./1939. bio je intendant Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu, nakon čega objavljuje knjigu *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije* (1940.) kojom ostavlja nezaobilazan prilog teatrološkim istraživanjima povijesti hrvatske kazališne produkcije. Knjiga što ju je napisao iz kratkotrajnoga kazališnog iskustva upravljanja pokazuje njegovo razumijevanje kazališta i upravljačke kompetencije koje nije imao prigode pokazati u punom opsegu. Dijagnosticirajući sve organizacijske, legislativne, ustrojbene i financijske nedostatnosti za uspješno kazališno upravljanje, Ježić analizira probleme, ali i sugerira prijedloge egzaktnih rješenja za krizu toga vremena, a za koje iz perspektive dostignuća suvremene kazališne produkcije i upravljanja, možemo utvrditi da su se do danas, dakle tijekom osamdeset godina od objavljivanja knjige, ugradila u naš kazališni organizam odnosno profesionalizam.

Ključne riječi: Slavko Ježić, Hrvatsko narodno kazalište, intendant

SLAVKO JEŽIĆ'S THEATRICAL EPISODE

Summary

In one of the periods of serious theatrical crisis of the 20th century, during one season, 1938/1939, Slavko Ježić was the theater manager of the Croatian national theater in Zagreb. After that he published a book *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije* (*Problems of the Croatian national theatre – Observations and Suggestions*) (1940), by which he left an indispensable contribution to theatrological research of the history of Croatian theatrical production. The book that he wrote based on his brief experience of theater management shows his understanding of theater and managing skills which he did not have an opportunity to show in full scope. Diagnosing all organizational, legislative, constitutive and financial shortcomings standing in the way of successful theatrical management, Ježić analyzes problems but also puts forward suggestions with exact solutions for the crises of that time. From the perspective of achievements of contemporary theatrical production and management, we may say that until the present, that is during eighty years after the publication of his book, Ježić's solutions incorporated into our theatrical organism that is professionalism.

Key words: Slavko Ježić, Croatian national theater, theater manager

P. E. N. CLUB
ZAGREB

Slavko Ježić

Sl. 11.: Iskaznica PEN kluba Slavka Ježića

Bojan Marotti

Krstićeva prosudba Ježićeve *Hrvatske književnosti*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09

1. Uvod

Godine 1944. objavio je hrvatski filozof, jezikoslov, albanolog, leksikograf, književnik i prevoditelj Kruno Krstić (1905. – 1987.) nevelik članak o knjizi Slavka Ježića *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*. Članak je izašao u listu *Hrvatski narod* pod naslovom »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o »Hrvatskoj književnosti« Dra Slavka Ježića«, i to 3. kolovoza, otprilike tri mjeseca nakon što je knjiga bila objavljena.¹ Knjiga se je naime u »izlozima knjižara« pojavila potkraj travnja, upravo 27., kako nas 29. travnja u istome listu izvješćuje Vinko Nikolić u razgovoru što ga je vodio sa Slavkom Ježićem, gdje kaže »pred dva dana«.²

Tih je godina, od 1940. do 1945., Krstić jako puno pisao, a i dosta objavljivao, i to o vrlo raznolikim područjima, primjerice o filozofiji i o jezikoslovlju, te posebice o filozofiji jezika, no isto tako i o hrvatskome (književnome) jeziku i o (hrvatskoj) književnosti.³ Taj se njegov »uzlet«, ili »zamac«, može pratiti

---

¹ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.

² Vidi: Vinko Nikolić, »Značajno djelo hrvatske književne poviesti: Razgovor s Prof. Drom Slavkom Ježićem, piscem 'Hrvatske književnosti' (Zagreb, 1944. izd. A. Velzeka)«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1022, str. 6; Zagreb, 29. travnja 1944.

³ Popis Krstićevih radova, što ga je sastavio Mladen Švab, može se naći u *Zborniku radova o Krunu Krstiću* (vidi Mladen Švab, »Bibliografija Krunoslava Krstića«, *Zbornik radova o Krunu Krstiću*, urednik Aleksandar Stipčević, Društvo zadarskih Arbanasa, Zadar, 1998., str. 87–101). U knjizi Kruno Krstić, *Studije, rasprave i članci*, koju je priredio Božidar Petrač (Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Glas Koncila – Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2015.), također se nalazi bibliografija (str. 356–360), koju je sastavio prireditelj, a u kojoj se navode knjige te (posebno) izbor članaka. Među knjigama naveden je i *Hrvatski pravopis*, što su ga tijekom ljeta i jeseni godine 1941. sastavili Franjo Cipra, Petar Guberina i Kruno Krstić, te je trebao biti objavljen do početka školne godine 1941./1942., ali mu je slog uništen, a objelodanjen je istom 1998. (to je dakle njegovo prvo izdanje; vidi Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marotti, Artresor naklada, Zagreb, 1998.). U svojoj knjizi *Prema domovini misli: Oglеди o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre* (Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.), uz ogled »Začetnik filozofije jezika u Hrvatskoj« (str. 88–105), i

od članka *Hrvatski književni jezik*, koji je objavljen u ožujku 1940.,⁴ i poznate knjige *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, objelodanjene iste godine, što ju je napisao zajedno s Petrom Guberinom,⁵ pa do prikaza *Kratkoga uvoda u filozofiju* Vilima Keilbacha, članka koji je izašao 5. travnja 1945.,⁶ dakle kakvih mjesec dana prije sloma Nezavisne Države Hrvatske. Nakon sloma, Krstić pet godina nije objavio nijedan rad, a i nakon 1950., s iznimkom pojedinih priloga za različita izdanja Leksikografskoga zavoda, objavljuvao je razmjerno malo, jer je u novoj državi bio *persona non grata*.

2. Krstićev rad godine 1944.

No, spomenuta godina 1944. jedna je od njegovih najplodnijih: objavio je naime 16 što većih, što manjih radova, u rasponu od kratkih prikaza i osvrtu, pa do većih (i vrlo velikih) te iznimno važnih rasprava. Evo što je sve izašlo:

1. »Jožčenkov teži slučaj«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 942, str. 4; Zagreb, 25. siječnja 1944.
2. »Behaviorizam, granični slučaj psihologije: Čovjek – reaktivni stroj J. B. Watsona«, *Spremnost*, god. 3, br. 103, str. 9; Zagreb, 13. veljače 1944.
3. »Filozofija i jezik«, *Vienac*, god. 36, br. 3, str. 47–59; Zagreb, svibanj 1944.
4. »Prvi hrvatski prikaz sredovječne filozofije: Drugi dio »Poviesti filozofije« dra Franje Šanca D. I.«, *Spremnost*, god. 3, br. 121, str. 9–10; Zagreb, 11. lipnja 1944.
5. »Prvi hrvatski prikaz sredovječne filozofije: Odgovor dra K. Krstića na primjedbe dra F. Šanca«, *Spremnost*, god. 3, br. 126, str. 7; Zagreb, 16. srpnja 1944.

sām sam priložio jedan odabir Krstićevih radova (s posebnim obzirom na jezikoslovlje i na filozofiju jezika; str. 100–105). No ni Švabova bibliografija nije potpuna, jer je, primjerice, kao što će se uskoro vidjeti, Krstić 1944. objavio tri (filozofska) članka koja se u njoj ne navode.

⁴ Vidi: Kruno Krstić, »Hrvatski književni jezik«, *Obzor*, god. 80, br. 51, str. 1–2; Zagreb, 2. ožujka 1940.

⁵ Vidi: Petar Guberina – Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1940.

⁶ Vidi: Kruno Krstić, »Dr. Vilim Keilbach: Kratak uvod u filozofiju«, *Hrvatski narod*, god. 7, br. 1301, str. 2; Zagreb, 5. travnja 1945. Riječ je o knjizi Vilim Keilbach, *Kratak uvod u filozofiju*, Izdalo Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1945. Premda je posrijedi vrlo kratak članak, upravo »notica« o tome da je spomenuta knjiga objavljena, Krstićeva je prosuda ipak posve jasno izrečena, tako da se može odčitati i njegovo neslaganje s Keilbachovim pristupom. Usp. primjerice ovaj ulomak: »U 11 kratkih poglavlja donosi dr. Keilbach nekoliko pogleda na pojam, podjelu i sustav filozofije uobče, a zatim razpravlja o kršćanskoj, skolastičkoj, tomističkoj i modernoj filozofiji. Djelce dra Keilbacha [knjiga obaseže 61 stranicu formata B5 – op. B. M.] obuhvatilo je tek nekoliko početnih poglavlja iz one cjeline, koju redovito zovemo 'uvodom u filozofiju', a budući da je razpravljanje dielom informativno, a dielom apologetsko-polemičko, moći će 'Kratak uvod u filozofiju' u prvom redu korisno poslužiti slušačima bogoslovlja [...].« Krstić je dakle vrlo oštar prosuditelj, nema običaj podilaziti sročitelju pojedine knjige, pa to valja imati na umu i kada je riječ o Ježičevoj *Hrvatskoj književnosti*.

6. »Slavni put hrvatske knjige«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1095, str. 3; Zagreb, 19. srpnja 1944.
7. »Rast i razvitak jednoga jezičnog koriena«, *Izbor najboljih svjetskih članaka*, br. 1, str. 60–64; Zagreb, srpanj 1944.
8. »Skok u cjelinu: Razmatranja o činima totalizacije«, *Hrvatska revija*, god. 17, br. 7, str. 377–385; Zagreb, 1944.
9. »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o »Hrvatskoj književnosti« Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.
10. »Nekaj o 'Divjim kostajnama' Vlaste Uršić«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.
11. »Dječja duša i dječji sviet«, u knjizi: André Lichtenberger, *Mali Trott*, prevela Vanda Lipnjak, predgovor napisao Kruno Krstić, Matica hrvatska, Zagreb, 1944., str. VII–XXX.
12. »Kako je gradjen bitak?: Prvo predavanje filozofa N. Hartmanna«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1154, str. 2; Zagreb, 6. listopada 1944.
13. »Položaj čovjeka u svemiru i poviesti: Drugo predavanje filozofa Nikolaja Hartmanna«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1155, str. 2; Zagreb, 7. listopada 1944.
14. »Nietzsche filozof životne dinamike: Predavanje filozofa Alfreda Bäumlera«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1166, str. 2; Zagreb, 20. listopada 1944.
15. »Narod, država, nacionalizam«, *Hrvatska smotra*, god. 12, br. 11–12, str. 421–481; Zagreb, studeni – prosinac, 1944.
16. »Razvoj i ustrojstvo hrvatskog jezika«, *Znanje i radost: Enciklopedijski zbornik*, knj. 3, glavni urednik Ivo Horvat, Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1944., str. 40–45.

Dovoljno je pogledati samo prva dva od navedenih članaka, pa da čovjek stekne uvid u svu »raznolikost« Krstićevih radova, kako u smislu »tematskoga raspona«, tako i sa stajališta »žanra« kojemu ti radovi pripadaju. Primjerice, članak *Jožčenkov teži slučaj* neka je vrsta humoreske, napisana povodom knjige *Teži slučaj* hrvatskoga novinara i pisca Josipa Blažine,⁷ koji je objavljivao pod pseudonimom *Jožčenko*, a pisao je upravo humoreske, pa je i knjiga *Teži slučaj* zbirka takvih humorističnih priča. No, knjiga je objavljena vjerojatno u vlastitoj nakladi, vrlo je nemarno uređena, te k tomu nelijepa izgleda (danas bi se reklo da su *design* i *layout* ispod svake razine).⁸ Utoliko je Jožčenkova

⁷ Rođen je u Križišću 14. ožujka 1905., dakle iste godine kada i Krstić, a umro je u izgnanstvu, u Boliviji, 13. prosinca 1987., samo tjedan nakon nakon Krstića, koji je ovaj svijet napustio 6. prosinca iste godine.

⁸ Vidi: Jožčenko, *Teži slučaj*, [s. n.], [s. l.], [s. a.]. Na knjizi dakle nije naveden ni nakladnik, ni mjesto, a ni godina izdanja. Na drugoj se stranici nalazi samo ovaj podatak: »Tiskara 'Merkantile', (Jutriša i Sedmak), Zagreb«, pa se otuda može zaključiti da je knjiga objelodanjena u Zagrebu. Budući da je Krstićev članak izašao 25. siječnja 1944., knjiga se je vjerojatno pojavila početkom te 1944. (kako se obično navodi), ili možda krajem 1943.

knjiga *Teži slučaj* i sama zapravo jedan »teži slučaj«, pa u naslovu Krstićeva članka valja vidjeti dvoznačnost. Ili pak, kako kaže Krstić:

»Već po vanjskoj opremi Jožčenkova je knjižica prilično težak slučaj. [...] Izdavač je izostavio mjesto i godinu izdanja, sadržaj, copy-right, različite dozvole, popis dosadašnjih i budućih djela, vinjete, ilustracije, glasove domaće i strane kritike, oglas Državne štedionice, crtež autora i sve one ostale pojedinosti knjižke toalete, koje knjizi daju pristojan građanski obraz, a bibliografima osiguravaju životnu sreću i zadovoljstvo.«

Dakako, Krstić namjerno »pretjeruje«, jer ni uobičajena tadašnja izdanja nisu imala upravo sve što je nabrojio. Primijetiti je međutim pojam »knjižka toaleta«, jer to je ono što je Gérard Genette svojedobno nazvao »paratekst«.⁹ Nakon toga uvoda, Krstić »skida« Jožčenkov stil, ili Jožčenkov diskurs, te piše humorsku o knjizi *Teži slučaj*, koja je, eto, i sama teži slučaj. Pri tome međutim nije riječ o pravoj »kritici« knjige, ili njezina sročitelja, nego više o šali, o svojevrsnoj, kako bi se danas na razgovornoj razini reklo – »internoj zafrkanciji«, jer je očividno da su Krstić i Jožčenko, tj. Josip Blažina, prijatelji. Ako se o nekoj »kritici« uopće može govoriti, onda je posrijedi »kritika«, ili radije gorka »dijagnoza« stanja i prilika u kojima žive i Krstić i Blažina te 1944. usred rata u Hrvatskoj.

Napokon, ta je humoreska, tj. taj Krstićev članak, potpisana pseudonimom *Ly-Tai-Fu*, kojim je Krstić katkada potpisivao svoje književne sastavke, poput znanstvenofantastične pripovijesti, ili romana, kako neki kažu, *Izlet na Mars*, što ga je napisao u suradnji s Lukom Perinićem.¹⁰ Prema tome, tu se

⁹ Vidi o tome: Gérard Genette, *Seuils*, Éditions du Seuil, Paris, 1987. Knjiga je možda poznatija u engleskome prijevodu: Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, translated by Jane E. Lewin, foreword by Richard Macksey, Cambridge University Press, Cambridge, 1997. Zapravo, ono što navodi Krstić, ponajviše pripada u onu vrstu parateksta koju Genette zove *péritexte éditorial* (engleski *publisher's peritext*).

¹⁰ *Izlet na Mars* izlazio je u nastavcima u časopisu *Krijes* tijekom školne godine 1931./1932. (god. 12, br. 1, str. 11–13; Zagreb, 15. rujna 1931.; god. 12, br. 2, str. 24–27; Zagreb, 15. listopada 1931.; god. 12, br. 3, str. 40–42; Zagreb, 15. studenoga 1931.; god. 12, br. 4, str. 58–60; Zagreb, 15. prosinca 1931.; god. 12, br. 5, str. 74–77; Zagreb, 15. siječnja 1932.; god. 12, br. 6, str. 89–91; Zagreb, 15. veljače 1932.; god. 12, br. 7, str. 105–108; Zagreb, 15. ožujka 1932.; god. 12, br. 8, str. 122–124; Zagreb, 15. travnja 1932.; god. 12, br. 9–10, str. 138–140; Zagreb, 15. svibnja 1932.). Potom je ponovno izlazio u nastavcima u dnevniku *Hrvatska straža* 1933. (god. 5., br. 53, str. 7; Zagreb, 5. ožujka 1933.; god. 5., br. 59, str. 7; Zagreb, 12. ožujka 1933.; god. 5., br. 65, str. 7; Zagreb, 19. ožujka 1933.; god. 5., br. 70, str. 7; Zagreb, 25. ožujka 1933.; god. 5., br. 76, str. 7; Zagreb, 2. travnja 1933.; god. 5., br. 82, str. 7; Zagreb, 9. travnja 1933.; god. 5., br. 87, str. 11; Zagreb, Uskrs 1933.; god. 5., br. 92, str. 7; Zagreb, 23. travnja 1933.; god. 5., br. 98, str. 7; Zagreb, 30. travnja 1933.; god. 5., br. 103, str. 7; Zagreb, 7. svibnja 1933.; god. 5., br. 109, str. 7; Zagreb, 14. svibnja 1933.; god. 5., br. 115, str. 8; Zagreb, 21. svibnja 1933.). No u *Hrvatskoj straži* nije objavljena cjelina, jer su vlasti zabranile daljnje izlaženje. Objavljeno je sedam nastavaka iz *Krijesa* i otprilike četvrtina osmoga nastavka, te se taj dvanaesti nastavak u *Hrvatskoj straži* prekida usred rečenice (»To je svima na prvi pogled bilo jasno, no nikako se nisu mogli dosjetiti kako su

pseudonim *Ly-Tai-Fu* odnosi na obojicu.¹¹ Posrijedi je međutim više satira na prilike u prvoj Jugoslaviji negoli prava znanstvena fantastika.

S druge strane, članak *Behaviorizam, granični slučaj psihologije: Čovjek – reaktivni stroj J. B. Watsona*, svojevrstan je filozofski ogled, ako već ne i prava rasprava, objavljen u tjedniku *Spremnost*. Premda je riječ o »behaviorizmu«, ili o »bihevizizmu«, kako se danas obično govori, dakle o jednome smjeru u suvremenoj psihologiji, kažem ipak »filozofski ogled«, i to zato što je riječ o filozofiji psihologije, ili pak o pitanju što je zapravo njezin pravi predmet, čime se psihologija doista bavi. Krstić je i doktorirao na sličnoj »temi« početkom 1937. Naslov je njegove disertacije bio *Psihologija i njen predmet: Perspektivna polimorfnost predmeta psihologije*.¹² U navedenome se pak članku bavi poznatom knjigom Johna Broadusa Watsona (1878. – 1958.) *Behaviorism*, objelodanjenom 1924.,¹³ koja se obično drži temeljnim uvodnim priručnikom u psihologiju toga smjera (ili pak u psihologiju općenito, kako to smatra Watson).¹⁴ Usprkos tomu što je očevidno da se Krstić ne slaže s takvim pristupom psihologiji, jer »u sklopu psihologijskih nastojanja, kako ih je klasična europska znanost marljivo i smišljeno razvijala, ekstremni je behaviorizam nesklapnost i paradoks«, njegovo je razmatranje trijezno i vrlo »objektivno«, ali istodobno i kritično. Tako primjerice ustvrđuje da nitko »ne može razumno sprečavati da se vrše izraživanja s čistoga stajališta ponašanja (behaviora) u stanovitim situacijama«, no

---

odjednom ovamo dospjeli. Sjećali«. Osim toga nedostatka, ima inače i dosta razlika, posebice jezičnih, između tih dvaju »izdanja«. Treći je put, bez sudjelovanja Luke Perinića, i u malo duljoj inačici negoli u *Krijesu, Izlet na Mars* izlazio u tjedniku *Dom i svijet* u 28 nastavaka (prvi 19. studenoga 1939., a posljednji 20. lipnja 1940.).

¹¹ Evo što o tome kaže Luka Perinić, pišući godine 1996. o svome prijateljevanju i suradnji s Krunom Krstićem: »Sigurno se pitate, kakve sa svim tim ima veze Kinez Ly-Tai-Fu? Ima, jer taj Kinez smo Kruno i ja – naime to smo ime izmislili kao naš pseudonim za tu zgodu [tj. za pisanje *Izleta na Mars* – op. B. M.]. Sami smo kombinirali razne pseudonime, ali smo na koncu (dvoglasno) prihvatili ime nekog Kineza, kojega je Kruno bio izmislio. [...] Kruno je ostao dugo vezan i za naš pseudonim Ly-Tai-Fu, pa ga je nastavio rabiti sam, bez mene, za svoje brojne duhovite kozerije [...].« Vidi Luka Perinić, »Iz moje ladice – V.«, *Marulić*, god. 29, br. 1, str. 50–59; Zagreb, siječanj – veljača, 1996. (posebice poglavlje *Ly-Tai-Fu*, str. 53–55).

¹² Disertaciju je obranio 9. veljače 1937., a u doktora filozofije promoviran je 27. veljače. U povjerenstvu su bili Albert Bazala, Ramiro Bujas i Stjepan Matičević. Disertacija do danas nije objavljena u cjelini. Samo je godine 1937. izašao njezin drugi dio pod naslovom *Karakterizacije »psihičnoga« i određenja predmeta psihologije* ([s. n.], Zagreb) Ostali dijelovi, osim »Predgovora« (gdje je navedena i literatura), bili su ovi: 1. »Uvod: Predmet znanosti uopće i njegova dijalektika«, 3. »Ovisnost psihičnoga od jedne epistemološke osi i perspektivna polimorfnost te osi«, 4. »Historijska geneza psihologijskog aspekta«, 5. »Zaključak«.

¹³ Vidi: John B. Watson, *Behaviorism*, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., London, [1924.] (takoder: The People's Institute Publishing Co., New York, [1924.]). Knjiga se sastoji od 12 poglavlja, a nastala je na osnovi Watsonovih predavanja (prvo poglavlje ima naslov »What is Behaviorism?«, a dvanaesto »Personality«).

¹⁴ Usp. npr. ovu rečenicu (*Preface*): »Therefore, the author hopes that this book will offer a happy approach to the whole field of psychology«.

ipak dodaje i to da ako se ukloni »doživljajno uporište psihologije [...], uklanja se i sama psihologija kao znanost«. A uklanja se kao znanost zato što »nestaje« njezin predmet, naime ono što su Grci zvali ψυχή (što god da ta riječ znači, tj. kako ju god preveli: ‘duša’, ‘svijest’, ‘svjestitost’).¹⁵

Potom je u svibnju uslijedio članak *Filozofija i jezik*, objelodanjen u *Viencu*, zacijelo jedna od ključnih rasprava u povijesti hrvatske filozofije dvadesetoga stoljeća (ili pak – u povijesti hrvatske filozofije koja je pisana hrvatskim jezikom).¹⁶ Zatim je u lipnju u *Spremnosti* izrazito kritički, pa i »negativno«, prikazao drugi dio *Povijesti filozofije* Franje Šanca,¹⁷ a u srpnju odgovorio na Šančeve prigovore¹⁸ primjedbama što ih je uputio njegovoj knjizi, ušavši tako s njime u dosta oštru polemiku.¹⁹

Valja ovdje još spomenuti tri članka što ih je objavio u listopadu u *Hrvatskome narodu* (»Kako je gradjen bitak?: Prvo predavanje filozofa N. Hartmanna«, »Položaj čovjeka u svemiru i povijesti: Drugo predavanje filozofa Nikolaja Hartmanna« i »Nietzsche filozof životne dinamike: Predavanje filozofa Alfreda Bäumlera«), jer su nam to tri dragocjena svjedočanstva o tome da su jedan Nicolai Hartmann (1882. – 1950.) i jedan Alfred Bäumler (1887. – 1968.) održali na jesen 1944. predavanja u Zagrebu (Hartmann, štoviše, dva). A to su ujedno ta tri članka koja se ne navode ni u jednoj bibliografiji.²⁰ Upozoriti je napokon i na izvanrednu raspravu »Narod, država, nacionalizam«, objavljenu u *Hrvatskoj smotri*, a početkom 1945. i kao posebni otisak, koja i dalje čeka na svoju pravu »recepciju«, jer do danas nije u nas primjereno ni shvaćena, ni interpretirana.

¹⁵ Usp. i sljedeći, neobično važan stavak: »U behaviorizmu je izričito izpušten srednji član klasične psiholojske triade (podražaj – doživljaj – izražaj), tako da je njegov znanstveni predmet neposredovan odnos između podražaja i reakcije organizma, čime se jedino behaviorizam razlikuje od fiziologije«. Kažem »neobično važan«, prisjetimo li se kojim je smjerom krenula psihologija u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskoga rata.

¹⁶ O tome pojmu »hrvatska filozofija pisana hrvatskim jezikom« (što znači vlastitim jezikom, a ne nekim inojezičnim sustavom, poput latinskoga i talijanskoga u prošlosti, ili pak engleskoga danas), kao i o tome razdoblju u povijesti hrvatske filozofije, vidi Bojan Marotti, *Prema domovini misli: Oglеди o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019. (na više mjesta, ali posebice »Uvod«, str. 13–23). O navedenoj raspravi »Filozofija i jezik« pisao sam na više mjesta, ali vidi npr. Bojan Marotti, »Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35, br. 69–70, str. 123–180; Zagreb, 2009., te također u spomenutoj knjizi *Prema domovini misli: Oglеди o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, str. 207–266.

¹⁷ Vidi: Franjo Šanc, *Povijest filozofije*, II. *Filozofija srednjega vijeka*, Izdaje Knjižnica Života, Zagreb, 1943.

¹⁸ Vidi: Franjo Šanc, »Prvi hrvatski prikaz srednjovječne [tako!] filozofije: Osvrt na primjetbe dra Krune Krstića«, *Spremnost*, god. 3, br. 125, str. 6; Zagreb, 9. srpnja 1944.

¹⁹ Vidi o toj polemici: Bojan Marotti, »Kako oriječiti misao?: O jednome Krstićevu prigovoru Šančevoj *Filozofiji srednjega vijeka*«, *Scopus*, god. 4, br. 13–14, str. 33–44; Zagreb, 2000., te također u knjizi Bojan Marotti, *Tročlani sklop: Oglеди o filozofiji jezika*, Artresor naklada, Zagreb, koja je u tisku.

²⁰ Vidi međutim o tome: Zlatko Posavac, *Hrvatska estetika: Povijesni pregled*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2019., str. 280–281.

3. O naslovu Krstićeva članka

No dakle, prije triju navedenih članaka o predavanjima dvojice uglednih filozofa, a nakon spomenute polemike, te upravo dvanaest dana prije negoli je iz tiska izašla knjiga Andréa Lichtenbergera *Mali Trott*,²¹ za koju je Krstić napisao predgovor, početkom je kolovoza u *Hrvatskome narodu* objavljen njegov osvrt na Ježićevu *Hrvatsku književnost*.²²

Ponajprije, valja obratiti pozornost na naslov toga osvrta, ili toga prikaza – »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o ‘Hrvatskoj književnosti’ Dra Slavka Ježića« – pa raščlambu započeti upravo od naslova. Naime, u tome je naslovu Krstić uporabio tzv. figuru pretericije, figuru kojoj je i inače bio sklon,²³ a koju vole zvati i »izrazom skromnosti« (ili »τόπος-om skromnosti«). Posrijedi je latinska riječ *praeteritio* (prema glagolu *praeterire* ‘ići mimo’, ‘prolaziti’), a grčki se nazivlje παράλειψις (prema glagolu παραλείπω ‘propuštam’, ‘mimoilazim’, ‘preskačem’), odakle *paralipsa*. U nas pretericiju spominju i Janko Tomić, koji ju prevodi glagolnom imenicom *prelaženje*,²⁴ i Ivan Filipović, koji veli *prelazak*.²⁵ U latinskome ima više nazivaka za tu figuru osim navedenoga, npr. *occultatio*, *occupatio*, *ommissio*, a u grčkome se kadšto kaže i ἐναντίωσις ‘proturječje’, ‘protuslovlje’, a kadšto pače i ἀντίφρασις ‘proturijek’. Potonje pak zato što se pretericija osniva zapravo na proturječju, ili – bolje je reći – na protusmislenosti, na paradoksu: tvrdi se naime da se o nečem neće govoriti, ili da se o nečem ne može govoriti jer da besjednik nije u to upućen, a istodobno se o tome govori. Stoga ju naš Luka Zima određuje ovako:²⁶ »Ta se figura dakle sastoji u tom, da se nešto pod izgovorom, kao da se je prešutjeti htjelo, istom onda ukratko kazuje«.

Valja međutim razlikovati dvije »vrste« pretericije: onu kojom se besjednik ograđuje od onoga o čem (ipak) govori, i onu kojom niječe da uopće ima što

²¹ Na posljednjoj stranici knjige *Mali Trott* piše sljedeće: »Tiskanje ove knjige završeno je 15. kolovoza 1944.« Krstićev je predgovor još jedan izvanredan tekst, ali ovdje ne mogu o tome govoriti.

²² Valja podsjetiti da je *Mali Trott*, kao 12. svezak, objavljen u *Knjižnici svjetskih pisaca*, kojoj je urednikom bio Slavko Ježić.

²³ Primjerice, pri kraju spomenutoga predgovora *Malomu Trottu* kaže ovako (str. XXIX–XXX): »Ovo nekoliko misli o duši djeteta, o svijetu, koji se pred tom dušom otkriva i o gdjekojem obćem pitanju, koje se pojavilo prilikom zagledanja u zanimljivu sliku djetinjstva, iznio sam, bez želje za sustavnošću i podpunošću, kao niz slobodnih razmišljanja, na koje me potaklo čitanje Lichtenbergerova ‘Trotta’. Nisam ni pokušao nacrtati zaokruženu sliku dječje psihologije; i površan psihologijski prikaz djetinjstva kao razvitka pojedinih sposobnosti u nizu vremenskih razdoblja tražio bi čitavu knjigu«.

²⁴ Vidi: Janko Tomić, *Hrvatska stilistika*, Tiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1875., str. 39.

²⁵ Vidi: Ivan Filipović, *Kratka stilistika: Za građanske i višje djevojačke škole*, Nakladom knjižare Lav. Hartmána, Zagreb, 1876., str. 28.

²⁶ Vidi: Luka Zima, *Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom*, Na sviet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880., str. 127.

reći (premda o tome govori).²⁷ Možda joj stoga najbolji određaj, zovući ju *occultatio*, donosi *Rhetorica ad Herennium* nepoznatoga pisca (IV, XXVII, 37):²⁸ »Occultatio est cum dicimus nos praeterire aut non scire aut nolle dicere id quod nunc maxime dicimus [...]«.

Vratimo li se sada na Krstićev naslov, jasno je da je to istodobno i ograda (»nevezan razgovor«) od onoga što namjerava reći, ali istodobno i nijekanje (vlastite) stručnosti (»nestručan razgovor«). Dakako, time uspostavlja stanovit »odmak« od onoga što će iznijeti, koji sa svoje strane otvara prostor za ironiju (prema grčkome εἰρωνεία ‘prijetvor’, ‘pretvara’, ‘dvoličnost’),²⁹ ali ujedno i pridaje »temi«, onomu naime o čem kani govoriti, svojevrsnu (dodatnu) važnost, čime pak stječe osobitu pozornost čitatelja.³⁰

4. Krstićeva prosudba prosuditelja Ježićeve knjige

Takav naslov omogućuje Krstiću da svoj prikaz ne započne usko stručnom, ili strogo znanstvenom raščlambom *Hrvatske književnosti* Slavka Ježića, nego da na početku članka upozori na određene okolnosti, upravo na neke »izvanznanstvene« razloge o kojima treba voditi računa kada se ocjenjuju dotad izrečene prosudbe o Ježićevoj knjizi. Stoga Krstić započinje ovako (navodim uvodni ulomak u cjelini):³¹

²⁷ Vidi u vezi s time A. Francisca Snoeck Henkemans, »Manoeuvring Strategically with *Praeteritio*«, *Argumentation*, god. 23, br. 3, str. 339–350; September 2009. Usp. npr. ovaj ulomak (str. 343): »On the one hand, there are cases where the speaker denies that he is committing himself to a certain proposition; and on the other hand, cases where the speaker denies that he is going to tell something, mention something or talk about something. If a speaker says that he is not saying something [...], or denies that the sincerity condition for asserting is fulfilled [...], or that the preparatory condition that the speaker has evidence for his assertion [...] is fulfilled, he thereby indicates that he is not prepared to commit himself to a certain proposition. This is different in cases where the speaker announces that he will not tell something [...] or claims that the second or third preparatory condition are not fulfilled [...]. The speaker then does not deny that he is prepared to commit himself to a proposition, but only denies that he is prepared (or able) to talk about something«.

²⁸ Navodim prema Loebovu izdanju: [Cicero], *Ad C. Herennium de ratione dicendi (Rhetorica ad Herennium)*, with an English translation by Harry Caplan, William Heinemann – Harvard University Press, London – Cambridge, Massachusetts, 1954. (pretisak 1964.), str. 320. *Rhetorica ad Herennium*, napisana potkraj 80-ih godina pr. Kr., najstarije je latinsko djelo o retorici koje je dospjelo do nas. Kadšto se pripisuje Ciceronu (Marcus Tullius Cicero), no on nije pisac toga djela (zato su uglate zagrade), a nije ni Lucius Cornificius, kojemu se također katkada pripisuje (tako npr. navodi Zima).

²⁹ Ironija redovito »prati« figuru pretericije, a katkada se pretericija smatra i (pod)vrstom ironije.

³⁰ Vidi o porabi pretericije u diskursu, kao i o njezinim »strateškim« svojstvima, A. Francisca Snoeck Henkemans, »The Contribution of *Praeteritio* to Arguers’ Strategic Maneuvering in the Argumentation Stage of a Discussion«, *Bending Opinion: Essays on Persuasion in the Public Domain*, edited by Ton Van Haften, Henrike Jansen, Jaap De Jong & Willem Koetsenruijter, Leiden University Press, Leiden, 2011., str. 133–142. Općenito o pretericiji vidi i Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., str. 262–264.

³¹ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o ‘Hrvatskoj književnosti’ Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

»Nedavno objavljena »Hrvatska književnost« dra Slavka Ježića izazvala je kudikamo više razgovora i ustmenih ocjena nego javnih prikaza i kritika. Jednom dielu nepovoljnih ocjena, osobito ustmenih, moramo potražiti razlog u onom poglavlju Ježićeve knjige, koje govori o mladim suvremenima («Između dva rata»). Pojedini pisci, koji među nabrojenima u tom poglavlju nisu našli svoga imena, digli su na dra Ježića kuku i motiku. Pa kako su ljudi već takvi, da nerado priznaju kako im glava gori ognjicom pozliedjene taštine, »nepriznati« književnici nastoje svoj osobni jed prekuhati u obćenite zamjerke, koje bi trebale pogoditi Ježićevo djelo kao cjelinu. Nevolja je velika što »književnika« ima danas kod nas na pretek, pa je prilično velik broj poniženih i uvriedjenih, koji reže na dra Ježića i zasipavaju svoju okolinu različitim sudovima o njegovoj knjizi, sudovima, od kojih se taloži ono, što obično zovemo javnim mišljenjem«.

Krstić dakle, s jedne strane, iznosi »činjenice«, naime da je Ježićeva *Hrvatska književnost* izazvala više »ustmenih ocjena nego javnih prikaza i kritika«, te da među njima ima i »nepovoljnih ocjena«, no s druge strane, pruža i odgovor zašto je tako, tj. da je glavni razlog za te »nepovoljne ocjene« ono poglavlje Ježićeve knjige gdje se obrađuje suvremena književnost, poglavlje koje nosi naslov »Između dva rata (1918–1941.)«. ³² U temelju tih prigovora ne stoje prema tome znanstveni razlozi, nego »ognjica pozliedjene taštine«, ili pak – kako će to »nietzscheovski« odmah potom ustvrditi – »ono mračno, duboko osobno, 'ljudsko, nadasve ljudsko'«, ³³ i to u onih koji u tome poglavlju nisu spomenuti.

Na te se »ustmene ocjene«, pa i na ono što su mu rekli prijatelji, znanci, uopće ljudi s kojima se susreće, ³⁴ u svome članku Krstić više puta pozivlje, pa primjerice kaže i ovo: ³⁵

»O tom zadnjem kobnom poglavlju knjige čuo sam od jednoga prijatelja primjetbu, koja mi se čini posve točna: 'Eto', kaže on, 'da je bilo tko u Hrvatskoj

³² Vidi: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944., str. 395–408. Vidi o tome poglavlju npr. Božidar Petrač, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja*, glavni urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 69–78, te također Ivica Matičević, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, u istome zborniku, str. 79–88.

³³ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

³⁴ Krstić je u to vrijeme (od 27. siječnja 1943. do 19. travnja 1945.) radio kao profesor na II. muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Vidi o tome u spomenutoj knjizi Kruno Krstić, *Studije, rasprave i članci*, str. 354 (te općenito poglavlje »Životopis Krune Krstića«, str. 352–355, koji je sastavio prireditelj Božidar Petrač).

³⁵ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

napisao to poglavlje, ne bi ništa bolje prošao od Ježića. Pa sve da je Ježić iz svih objavljenih knjiga, časopisa i novina izpisao imena svih onih, koji su ikada deset redaka napisali, opet bi mnogi graknuli: netko zbog toga, što je došao poslije, a ne prije, netko zato, što je došao s ovima, a ne s onima, netko, što su osim njega spomenuti drugi, netko opet stoga, što mu Ježić uz ime i prezime nije dometnuo dvie, tri ili deset rieči privage. Nema tu pomoći; osinjak je osinjak.’»

Usuprot takvu pristupu, ili takvim pristupima iz »osinjaka«, Krstić donosi sljedeći pravorijek: »Prava, stručna ocjena Ježićeve knjige još se nije pojavila«.

5. Smerdelov prikaz

Da, Krstić veli – nije se pojavila, no jedna se je ipak pojavila, i to 25. svibnja u listu *Nova Hrvatska* pod naslovom »Dr. Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.*«, a napisao ju je Ton Smerdel (1904. – 1970.), doktor klasične filologije,³⁶ i teško je povjerovati da Krstić taj članak nije pročitao. Štoviše, Smerdelova je nakana – makar ona izrijekom naznačena – upravo stručna, znanstvena prosudba, jer na početku svoga prikaza Ježićeve knjige navodi i svojevrsni »ideal«, ili »svrhu«, kako kaže, kojoj bi trebali težiti svi oni koji pišu bilo o jednoj epohi, bilo o povijesti ukupne hrvatske književnosti. A zatim kaže ovako:³⁷

»Udružiti književnu poviestnu metodu s književno estetskom, pa onda dati književnu poviest, kao izraz ne samo stila i njegove snage, nego i težnji književnog i u širem smislu očitovanja same pisane rieči, to bi morao biti ne ideal, nego kriterij za pisanje poviesti književnosti. To sve doista spada u metodologiju književne znanosti, koja se danas obilno služi tekovinama estetike i psihologije umjetničkog stvaralačva«.

Smerdel se potom osvrće na dva načela koja je u »Predgovoru« svoje knjige naveo Ježić: dati »pregled našeg današnjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti, u skladu s najnovijim naučnim tekovinama« i »tok književnoga razvoja« prikazati »u okviru poviesti hrvatskog naroda«.³⁸ No u vezi s time Smerdel prigovara da je u knjizi »previše historiziranja«, da to »nije književnost u užem smislu, nego sve ono, što je napisano u nekom odredjenom vremenu«, te da

³⁶ Doktorirao je iste godine kada i Krstić, tj. 1937., na Filozofskome fakultetu u Beogradu radom o Aristotelovu pojmu katarze (κάθαρσις). Valja spomenuti da je osobito potkraj života, šezdesetih godina prošloga stoljeća, objavio više zbiraka pjesama na latinskome jeziku, te da se smatra jednim od najistaknutijih novolatinskih pjesnika druge polovice XX. stoljeća u svijetu.

³⁷ Vidi: Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'«, *Nova Hrvatska*, god. 4, br. 121, str. 5; Zagreb, 25. svibnja 1944.

³⁸ Vidi: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, str. VII.

takva »metoda može biti dopuna kulturnoj poviesti, ali lomi sve zakone sinteze bez koje nema ni pregleda neke književnosti, a kamo li poviesti književnosti«.³⁹

I tada, nakon tih općih prigovora knjizi u cjelini, Smerdel odjednom prelazi na ono posljednje poglavlje »Između dva rata (1918–1941.)«, pa ustvrđuje da se upravo tu vidi sav »promašeni cilj«, navedene metode, jer da su »naglašene sitnice, a književnost, osim književnog stvaranja M. Budaka slabo ocrtana i bez sinteze uokvirena u ovakvo poviestno zbivanje«.⁴⁰ Zatim iznosi što je u knjizi dobro (to se uglavnom tiče starijih razdoblja), te što nije dobro, a potom i nabraja poimence koga je sve Ježić propustio spomenuti. Pri tome navodi i ono mjesto iz Ježićeva »Predgovora« gdje sam Ježić kaže da »nikoje ime nije izpušteno namjerice«,⁴¹ ali Smerdel u tome vidi samo Ježićevu »dosjetljivost«, kojom se je unaprijed htio ograditi od (mogućih) prigovora.⁴²

I dakako, nije na kraju potrebno posebno ni isticati da Smerdel nije uvršten u to posljednje, kako kaže Krstić – »kobno« poglavlje. To je nešto što (povratno) upozorava na to da je Krstić (ipak) poznao Smerdelov članak (koliko god da ga u svome prikazu Ježićeve knjige uopće ne spominje). Valja međutim dodati i to da Smerdel jest spomenut u knjizi Mate Ujevića *Hrvatska književnost*, koja je objavljena 12 godina prije, i koja je znatno manjega opsega. Smerdel se navodi u odjeljku *Suvremeni pjesnici*, odsjeka *Suvremena književnost*, potpoglavlja »Od g. 1860. do danas«, a unutar velikoga poglavlja »Književnost XIX. i XX. stoljeća«. Evo što kaže Ujević:⁴³ »TON SMERDEL (rođen g. 1904.) piše pjesme, pripovijesti, kritike i studije o piscima«. Godine 1932., kada je objavljena Ujevićeva knjiga, Smerdel je imao svega 28 godina, a 1944., kada je izašla Ježićeva, punih 40.

6. Načelo dokumentarnosti

Kako rekoh, to da Krstić govori o »nepovoljnim ocjenama« onih koji nisu uvršteni u spomenuto »kobno« poglavlje, pokazuje zacijelo da je poznao Smerdelov članak. Ali to nije jedino što nas upozorava da je taj članak pozna-

³⁹ Vidi: Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'«, *Nova Hrvatska*, str. 5.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Vidi: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, str. VII.

⁴² Vidi: Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'«, *Nova Hrvatska*, str. 5.

⁴³ Vidi: Mate Ujević, *Hrvatska književnost: Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*, Izdaje Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1932., str. 191. Usp. i »2. izdanje«: Mate Ujević, *Hrvatska književnost: Pregled hrvatskih pisaca i knjiga*, priredio i predgovor napisao Milivoj Solar, Ex libris, Zagreb, 2009., str. 215.

vao. Krstić naime svoju prosudbu Ježićeve *Hrvatske književnosti*, nakon što je otklonio prigovore onih iz kojih progovara samo »ognjica pozliedjene taštine«, započinje slično kao i Smerdel, tj. od onoga načela koje spominje i sam Ježić u »Predgovoru« svoje knjige – da »tok književnoga razvoja« namjerava prikazati »u okviru poviesti hrvatskog naroda«. Krstićeva je međutim procjena vrijednosti, pa i smisla toga načela posve drugačija od Smerdelove.

Prije svega, valja podsjetiti da je to načelo sam Ježić znatno opširnije objasnio u već spomenutom razgovoru koji je s njime vodio Vinko Nikolić u travnju. Tako na Nikolićevo pitanje:⁴⁴ »Vi ste, mislim, našu književnost prikazali u okviru hrvatske narodne poviesti?«, Ježić odgovara:⁴⁵

»Da, i to zato, jer smatram, da će tok književnog razvoja u okviru obće hrvatske poviesti biti mnogo razumljiviji. Kod nas je Hrvata od prvih početaka pa do najnovijeg vremena kulturni, posebno književni život, tiesno vezan uz obće javne političke prilike. Ta na primjer borbe protiv Turaka jako su se odrazile u našoj književnosti. Te borbe u onim teškim vremenima nisu mogle ne zanimati naše književnike, i oni su, svi redom, o njima pisali. Isto tako znatan dio književnosti 17. stoljeća stoji u znaku kršćanske obnove. [...] Želimo li razumjeti Hrvatski preporod u 19. stoljeću, možemo ga shvatiti samo u svezi s borbom protiv germanizacije, odnosno mađarizacije. Sve su se političke borbe hrvatskoga naroda kroz stoljeća duboko odrazile u književnosti; zato bez političke pozadine ne bismo mogli razumjeti djela naši pisaca«.

I taj je razgovor s Ježićem u *Hrvatskome narodu* Krstić zacijelo čitao. Razmatrajući dakle to načelo, Krstić najprije veli da je Ježić svoje »obećanje« iz »Predgovora« »u punoj mjeri i izvršio«, jer »njegova knjiga obuhvaća prilično potpun pregled hrvatske političke i kulturne poviesti«. ⁴⁶ No tomu ne prigovara, jer smatra da će to čitatelju koji ne poznaje potanko narodnu povijest, »vrlo dobro poslužiti, da pojedine književne pojave pravilno i razložno smjesti u obći tok narodnoga života«. ⁴⁷ Stoga je već na osnovi toga moguće odčitati da Krstić postupno ulazi u (prikrivenu) raspru sa Smerdelom. Ta (prikrivena) raspra postaje još očividnijom u idućem koraku, kada Krstić iznosi svoj vlastiti uvid, i ujedno svoj glavni stavak, o temeljnome obilježju Ježićeve *Hrvatske književnosti*, naime kada nastoji odgovoriti na pitanje o kakvoj je zapravo povijesti (hrvatske) književnosti riječ. Evo toga Krstićeva odgovora:⁴⁸

⁴⁴ Vidi: Vinko Nikolić, »Značajno djelo hrvatske književne poviesti: Razgovor s Prof. Drom Slavkom Ježićem, piscem 'Hrvatske književnosti' (Zagreb, 1944. izd. A. Velzeka)«, *Hrvatski narod*, str. 6.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Isto.

»Premda dr Ježić nije u svom predgovoru izričito iztaknuo, da želi u prvom redu dati dokumentarni prikaz hrvatske književnosti, da će se, što je moguće više, držati poviestno uglavljenih činjenica, stvarnih podataka, a sudove i vrijednostne ocjene stegnuti na najužu mjeru (ili i njih svesti na dokumentaran oblik iznoseći ih kao mišljenja i opažanja drugih), on je uistinu gotovo čitavu svoju knjigu i zamislio i izradio u duhu načela dokumentarnosti«.

Prema tome, ono što po Krstićevu mišljenju Ježićevu knjigu čini osobitom pa i osebujnom poviješću (hrvatske) književnosti, jest *načelo dokumentarnosti*. I to ne samo zato što se Ježić drži »poviestno uglavljenih činjenica« ili »stvarnih podataka«, nego možda još i više stoga što i »sudove i vrijednostne ocjene« nastoji svesti na *dokumentaran* oblik, tj. iznijeti ih »kao mišljenja i opažanja drugih«. I to je onda (prikriveni) odgovor Smerdelu, koji to ne vidi (ili ne želi vidjeti).

Utoliko – zaključuje Krstić – ne može nam biti »na štetu« knjiga »koja nastoji oprezno i suzdržljivo donieti stvari, koje su provjerene i provjerive, koja mnogo ne sudi i ne ocjenjuje, ali nam daje ono, ili nas bar upućuje na ono, o čemu će se suditi i što će se ocjenjivati«. ⁴⁹ Dodaje naravno »da će se u knjizi naći oveći broj propustâ, omašaka i gdjevoja stvarna pogriješka«, ⁵⁰ ali da će Ježić to moći ispraviti »u drugom izdanju, osobito zahvaljujući onim poniženima i uvriedjenima koji će [...] pomnjivo potražiti svaku dlačicu u jajetu 'Hrvatske književnosti'«. ⁵¹

I na taj način zapravo zaključuje, ili »zatvara« raspru o pogriješcima, naravno – s primjetnom količinom ironije.

Nakon što je ustvrdio da je temeljna osobina Ježićeve knjige dokumentarnost, tj. da je ona u cjelini zamišljena i napisana »u duhu načela dokumentarnosti«, Krstić se ipak, moglo bi se reći »kritički«, osvrće na taj svoj upravo sročeni stavak, na taj stavak koji je dakle njegov vlastiti uvid, pa potom, sa stanovitim odmakom od sebe samoga, ili od svoje vlastite spoznaje, kazuje sljedeće: ⁵²

»Može mu gdjetko to i prigovoriti [tj. Ježiću načelo dokumentarnosti – op. B. M.], osobito onaj, tko drži, da je prava poviest, osobito književna, otkrivanje zbivanja, koja se odvijaju iznad i izpod činjenica, koji vjeruje, da činjenice ima-

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Jedan je broj tih propusta u kolovoškome broju *Hrvatske revije* naveo Antun Barac u svome razmjerno opširnome prikazu Ježićeve *Hrvatske književnosti*, ne pišući vjerojatno ni sam u potpunosti onkraj »pozliedjenih taština«, ali zbog posve drugih razloga od onih Smerdelovih. Vidi: Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, god. 17, br. 8, str. 401–411; Zagreb, 1944. (posebice str. 403–405).

⁵¹ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

⁵² Isto.

ju značenje poviestnih događaja samo onda, kad su protumačene kao stanovita vrijednostna ostvarenja«.

Posve je jasno da tako ne govori jedan filolog, pa ni lingvist, ako želimo razlikovati te dvije struke, a pogotovo ne leksikograf ili povjesnik (književnosti). Uočiti je naime da ovdje iz Krstića progovara doktor filozofije. Ipak, Krstić kao da si ne dopušta biti ponesen »sirenskim« zovom mudroljublja, makar ne u ovome članku, pa se odmah vraća u »tvrdnu« zbilju, okraj filozofije, na »tlo« suhih činjenica. I zatim, poput kakva kritičara Hegela i hegelovstva, veli ovako:⁵³

»Onaj, koji dru Ježiću i s te strane prigovara, ima i nema pravo. Svako pisanje poviesti počinje od kroničarskog bilježenja golih događaja te se oprezno i postepeno uzpinje do otkrivanja suvislog i pravilnog zbivanja kao ostvarivanja stanovitih obćih potreba i težnja«.

To je naravno istina, ali postavlja se pitanje s kime to Krstić »raspravlja«. Komu je to zapravo upućeno? Tomu (mogućemu) »prigovaratelju« Ježićevoj knjizi, ili samomu sebi? Jer, kada se pažljivo pročita dva posljednja navotka, stječe se dojam kao da je Krstić najprije iznio jedan mogući pristup, recimo pristup povijesnoj znanosti općenito (a ne samo povijesti književnosti) te istodobno i jedno shvaćanje povijesti i povijesnosti, no da ga je odmah zatim i otklonio. U tome ne bi trebalo vidjeti mogući prigovor Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*, nego prije svega »razgovor sa samim sobom«. To su naime mjesta, a ima ih nekoliko u članku, gdje Krstić u čitatelju nastoji »poljuljati« spoznajnu »samorazumljivost«, stečenu naobrazbom ili kako drugačije, takva mjesta na kojima ga pokušava – i opet se može reći »filozofski« – navesti na to da se sam zapita što je zapravo povijest, pa onda i povijest (hrvatske) književnosti. Napokon, to su mjesta gdje je moguće odčitati i Krstićeve vlastite odgovore na tako postavljena pitanja, te istodobno razabrati i njegove poglede na to kako bi se mogla (na)pisati (jedna) povijest (hrvatske) književnosti.

7. Krstićev zaključak – ponovno figura pretericije

Valja na kraju podsjetiti da Krstić svoje rasprave, osvrte i prikaze nikada nije pisao ni pravocrtno, ni jednoprotežno. Tako je i s ovim njegovim člankom, jer i taj je članak nedvojbeno višeslojan. Pri tome je moguće razlikovati najmanje tri razine. Ponajprije, uvidjevši da određen broj prigovora Ježićevoj knjizi nije znanstveno utemeljen, nego da su razlozi takvih »nepovoljnih

⁵³ Isto.

ocjena« izvanznanstvene naravi, Krstić je to prepoznao i takve prigovore duhovito otklonio. Na drugoj se razini odvija Krstićev poziv na trijeznu prosudbu Ježićeve *Hrvatske književnosti*, pri čem je, smirivši strasti, upozorio na njezine neupitne vrijednosti, koje će biti prepoznate istom potkraj prošloga stoljeća.⁵⁴ Mjestimice je međutim, i to je ta treća razina, bez ikakva nametanja, iznio i neke svoje poglede na hrvatsku književnost i na njezinu povijest, pa i na povijesnu znanost općenito.

Na kraju se svoga članka, uspostavljajući time stanovitu ravnotežu, pače i simetričnost, s naslovom i s njegovim početkom, Krstić »vraća« figuri pretericije, pa veli ovako:⁵⁵

»Kako sam već u naslovu ovoga članka natuknuo, sve su ovo razgovori nestručnjaka, nesustavna razmišljanja nad dojmovima, koji nemaju nikakva službenog, vjerodostojnog i mjerodavnog pokrića. Iznio sam ih, da ubijem dosadu onima, koji čekaju pravoriek stručnih sudaca. Njihovo viećanje malo predugo traje; bilo bi već vrijeme da se zaključci proglase«.

Ti će »zaključci« uskoro »biti proglašeni« u navedenome Barčevu prikazu. No, povratak u pretericiju, ili u ἀντίφρασις, kako su ju Grci kadšto zvali, u tu figuru proturječja i paradoksa, dopušta Krstiću novi »odmak«, tako reći *post festum*, od svega što je dotad bio (iz)rekao i napisao, pružajući mu istodobno mogućnost da u taj »novonastali prostor« ponovno »unese« znatne količine ironije.

Literatura

- Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012.
- Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, god. 17, br. 8, str. 401–411; Zagreb, 1944.
- [Cicero], *Ad C. Herennium de ratione dicendi (Rhetorica ad Herennium)*, with an English translation by Harry Caplan, William Heinemann Ltd – Harvard University Press, London – Cambridge, Massachusetts, 1954. (pretisak 1964.).
- Franjo Cipra – Petar Guberina – Kruno Krstić, *Hrvatski pravopis*, priredio Bojan Marrotti, ArTresor naklada, Zagreb, 1998.
- Ivan Filipović, *Kratka stilistika: Za gradjanske i više djevojačke škole*, Nakladom knjižare Lav. Hartmána, Zagreb, 1876.
- Gérard Genette, *Seuils*, Éditions du Seuil, Paris, 1987.

⁵⁴ Vidi o tome općenito radove u spomenutome zborniku *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja*, glavni urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

⁵⁵ Vidi: Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, str. 5.

- Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, translated by Jane E. Lewin, foreword by Richard Macksey, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Petar Guberina – Kruno Krstić, *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1940.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.
- Jožčenko [tj. Josip Blažina], *Teži slučaj*, [s. n.], [s. l.], [s. a.].
- Vilim Keilbach, *Kratak uvod u filozofiju*, Izdalo Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, Zagreb, 1945.
- Kruno Krstić, *Psihologija i njen predmet (perspektivna polimorfnost predmeta psihologije): (Odlomak)*, [s. n.], Zagreb, 1937.
- Kruno Krstić, »Hrvatski književni jezik«, *Obzor*, god. 80, br. 51, str. 1–2; Zagreb, 2. ožujka 1940.
- Kruno Krstić [pod pseudonimom Ly-Tai-Fu], »Jožčenkov teži slučaj«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 942, str. 4; Zagreb, 25. siječnja 1944.
- Kruno Krstić, »Behaviorizam, granični slučaj psihologije: Čovjek – reaktivni stroj J. B. Watsona«, *Spremnost*, god. 3, br. 103, str. 9; Zagreb, 13. veljače 1944.
- Kruno Krstić, »Filozofija i jezik«, *Vienac*, god. 36, br. 3, str. 47–59; Zagreb, svibanj 1944.
- Kruno Krstić, »Prvi hrvatski prikaz sredovječne filozofije: Drugi dio »Poviesti filozofije« dra Franje Šanca D. I.«, *Spremnost*, god. 3, br. 121, str. 9–10; Zagreb, 11. lipnja 1944.
- Kruno Krstić, »Prvi hrvatski prikaz sredovječne filozofije: Odgovor dra K. Krstića na primjedbe dra F. Šanca«, *Spremnost*, god. 3, br. 126, str. 7; Zagreb, 16. srpnja 1944.
- Kruno Krstić, »Slavni put hrvatske knjige«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1095, str. 3; Zagreb, 19. srpnja 1944.
- Kruno Krstić, »Rast i razvitak jednoga jezičnog korijena«, *Izbor najboljih svjetskih članaka*, br. 1, str. 60–64; Zagreb, srpanj 1944.
- Kruno Krstić, »Skok u cjelinu: Razmatranja o činima totalizacije«, *Hrvatska revija*, god. 17, br. 7, str. 377–385; Zagreb, 1944.
- Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.
- Kruno Krstić, »Nekaj o 'Divjim kostajnama' Vlaste Uršić«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.
- Kruno Krstić, »Dječja duša i dječji svijet«, u knjizi: André Lichtenberger, *Mali Trott*, prevela Vanda Lipnjak, predgovor napisao Kruno Krstić, Matica hrvatska, Zagreb, 1944., str. VII–XXX.
- Kruno Krstić, »Kako je gradjen bitak?: Prvo predavanje filozofa N. Hartmanna«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1154, str. 2; Zagreb, 6. listopada 1944.
- Kruno Krstić, »Položaj čovjeka u svemiru i poviesti: Drugo predavanje filozofa Nikolaja Hartmanna«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1155, str. 2; Zagreb, 7. listopada 1944.

- Kruno Krstić, »Nietzsche filozof životne dinamike: Predavanje filozofa Alfreda Bäumlera«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1166, str. 2; Zagreb, 20. listopada 1944.
- Kruno Krstić, »Narod, država, nacionalizam«, *Hrvatska smotra*, god. 12, br. 11–12, str. 421–481; Zagreb, studeni – prosinac, 1944.
- Kruno Krstić, »Razvoj i ustrojstvo hrvatskog jezika«, *Znanje i radost: Enciklopedijski zbornik*, knj. 3, glavni urednik Ivo Horvat, Naklada Hrvatskoga izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1944., str. 40–45.
- Kruno Krstić, »Dr. Vilim Keilbach: Kratak uvod u filozofiju«, *Hrvatski narod*, god. 7, br. 1301, str. 2; Zagreb, 5. travnja 1945.
- Kruno Krstić, *Narod, država, nacionalizam*, [s. n.], Zagreb, 1945.
- Kruno Krstić, *Studije, rasprave i članci*, priredio Božidar Petrač, Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Glas Koncila – Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2015.
- André Lichtenberger, *Mali Trott*, prevela Vanda Lipnjak, predgovor napisao Kruno Krstić, Matica hrvatska, Zagreb, 1944.
- Bojan Marotti, »Kako oriječiti misao?: O jednome Krstićevu prigovoru Šančevoj *Filozofiji srednjega vieka*«, *Scopus*, god. 4, br. 13–14, str. 33–44; Zagreb, 2000.
- Bojan Marotti, »Pojam jezika u Kruna Krstića (članci 1940. – 1945.)«, *Prolegomena*, god. 4, br. 1, str. 71–92; Zagreb, lipanj 2005.
- Bojan Marotti, »Rječnik hrvatskoga filozofskoga nazivlja«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, god. 35, br. 69–70, str. 123–180; Zagreb, 2009.
- Bojan Marotti, *Prema domovini misli: Oglеди o hrvatskoj filozofiji od Markovića do Cipre*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2019.
- Ivica Matičević, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj 'Hrvatskoj književnosti'«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja*, glavni urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 79–88.
- Vinko Nikolić, »Značajno djelo hrvatske književne poviesti: Razgovor s Prof. Drom Slavkom Ježićem, piscem 'Hrvatske književnosti' (Zagreb, 1944. izd. A. Velzeka)«, *Hrvatski narod*, god. 6, br. 1022, str. 6; Zagreb, 29. travnja 1944.
- Luka Perinić, »Iz moje ladice – V.«, *Marulić*, god. 29, br. 1, str. 50–59; Zagreb, siječanj – veljača, 1996.
- Božidar Petrač, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja*, glavni urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 69–78.
- Zlatko Posavac, *Hrvatska estetika: Povijesni pregled*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2019.
- Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'«, *Nova Hrvatska*, god. 4, br. 121, str. 5; Zagreb, 25. svibnja 1944.
- A. Francisca Snoeck Henkemans, »Manoeuvring Strategically with *Praeteritio*«, *Argumentation*, Vol. 23, Issue 3, str. 339–350; September 2009.
- A. Francisca Snoeck Henkemans, »The Contribution of *Praeteritio* to Arguers' Strategic Maneuvering in the Argumentation Stage of a Discussion«, *Bending Opinion*:

- Essays on Persuasion in the Public Domain*, edited by Ton Van Haften, Henrike Jansen, Jaap De Jong & Willem Koetsenruijter, Leiden University Press, Leiden, 2011., str. 133–142.
- Franjo Šanc, *Povijest filozofije*, I. *Filozofija starih Grka i Rimljana*, Izdaje Knjižnica Života, Zagreb, 1942.
- Franjo Šanc, *Povijest filozofije*, II. *Filozofija srednjega vieka*, Izdaje Knjižnica Života, Zagreb, 1943.
- Franjo Šanc, »Prvi hrvatski prikaz srednjovječne [tako!] filozofije: Osvrt na primjetbe dra Krune Krstića«, *Spremnost*, god. 3, br. 125, str. 6; Zagreb, 9. srpnja 1944.
- Mladen Švab, »Bibliografija Krunoslava Krstića«, *Zbornik radova o Krunu Krstiću*, urednik Aleksandar Stipčević, Društvo zadarskih Arbanasa, Zadar, 1998., str. 87–101.
- Janko Tomić, *Hrvatska stilistika*, Tiskom Dragutina Albrechta, Zagreb, 1875.
- Mate Ujević, *Hrvatska književnost: Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*, Izdaje Hrv. knjiž. društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1932.
- Mate Ujević, *Hrvatska književnost: Pregled hrvatskih pisaca i knjiga*, priredio i predgovor napisao Milivoj Solar, Ex libris, Zagreb, 2009.
- John B. Watson, *Behaviorism*, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., London, [1924.]
- Zbornik radova o Krunu Krstiću*, urednik Aleksandar Stipčević, Društvo zadarskih Arbanasa, Zadar, 1998.
- Luka Zima, *Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom*, Na sviet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1880.
- Znanstveni i književni rad Slavka Ježića: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja*, glavni urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

KRSTIĆEVA PROSUDBA JEŽIĆEVE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Godine 1944. objavio je hrvatski filozof, jezikoslov, albanolog, leksikograf, književnik i prevoditelj Kruno Krstić u listu *Hrvatski narod* nevelik članak pod naslovom »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«. Članak je izašao 3. kolovoza, otprilike tri mjeseca nakon što je sama knjiga Slavka Ježića, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941.*, bila objelodanjena. U prilogu se razmatra Krstićev poziv na trijeznu procjenu Ježićeve *Hrvatske književnosti*, knjige koja je, prema njegovim riječima, izazvala »kudikamo više razgovora i ustmenih ocjena nego javnih prikaza i kritika«. Poziv je to na smirenu i stručnu prosudbu, onkraj »ognjice pozliedenih taština«, u kojima se očituje »ono mračno, duboko osobno, »ljudsko, nadasve ljudsko«. Navedeni Krstićev članak, gledajući u okviru »ranoga čitanja« Ježićeva djela, zauzumlje (ne samo redoslijedom objavljivanja)

središnje mjesto, naime između također nevelika prikaza što ga je pod naslovom »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'« objavio Ton Smerdel 25. svibnja u listu *Nova Hrvatska*, i razmjerno opširna članka Antuna Barca *Putovi hrvatske književnosti*, koji je objelodanjen u kolovoškome broju *Hrvatske revije*. Pri tome je Krstićev osvrt višeslojan, te ga je moguće čitati na tri razinama. Ponajprije, uvidjevši da određen broj prigovora Ježićevoj knjizi nije znanstveno utemeljen, Krstić ih je duhovito otklonio. S druge je strane upozorio na nedvojbene vrijednosti Ježićeve *Hrvatske književnosti*, koje će biti prepoznate istom potkraj prošloga stoljeća. Napokon, i to je treća razina, Krstić je iznio i neke svoje poglede na hrvatsku književnost i na njezinu povijest, pa i poglede na samo pisanje povijesti (hrvatske) književnosti.

Ključne riječi: Kruno Krstić, Slavko Ježić, Ton Smerdel, Antun Barac, povijest hrvatske književnosti

KRSTIĆ'S REVIEW OF JEŽIĆ'S CROATIAN LITERATURE

Summary

In 1944, Croatian philosopher, linguist, albanologist, lexicographer, writer and translator Kruno Krstić published a rather small article in the newspaper *Hrvatski narod* entitled »A Little Free and Unprofessional Conversation on Dr. Slavko Ježić's 'Croatian Literature'«. The article appeared on August 3, approximately three months after Slavko Ježić's book, *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100–1941*, was published. The paper discusses Krstić's call for a sober critique of Ježić's *Croatian Literature*, a book which, in his words, provoked »far more conversations and verbal judgements than public reviews and criticism«. It was a call for calm and professional evaluation, beyond the »fever of wounded vanities«, in which »the dark, the deeply personal, the »human, all too human« is manifested«. Krstić's article, viewed in the context of the »early reading« of Ježić's work, occupies a central place (not only in the order of publication), namely among the also rather small article entitled »Dr. Slavko Ježić: 'Croatian Literature from the Beginning to the Present, 1100–1941'«, published by Ton Smerdel on May 25 in the newspaper *Nova Hrvatska*, and a relatively extensive review by Antun Barac *Paths of Croatian literature*, which appeared in the August issue of *Hrvatska revija*. Krstić's article is multi-layered, and can be read on three levels. First of all, realizing that a number of objections to Ježić's book were not scientifically based, Krstić humorously dismissed them. On the other hand, he pointed to the undoubted values of Ježić's *Croatian Literature*, which will not be recognized until the end of the last century. Finally, and this is the third level, Krstić presented some of his views on Croatian literature and its history, as well as his opinion on how to write a history of (Croatian) literature.

Keywords: Kruno Krstić, Slavko Ježić, Ton Smerdel, Antun Barac, history of Croatian literature

Sl. 12.: Članska iskaznica Društva hrvatskih književnika Slavka Ježića iz 1925.

Dubravka Brunčić

Oblikovanje slavnskoga književnog kanona u književnopovijesnim raščlambama Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

I.

Tema oblikovanja slavnskoga književnog kanona rijetko se istražuje u književnoznanstvenim razmatranjima hrvatske književnosti. Milovan Tatarin pisao je o tvorbi XVIII-stoljetnoga slavnskog književnog kanona (2018.), a Katarina Ivon i Sanja Vrcić-Mataija o zastupljenosti slavnskih autora u hrvatskom dječjem književnom kanonu (2019.). Niz je autora također isticao potrebu revalorizacije slavnske književnosti. Dubravko Jelčić zamjerio je književnim povjesničarima jer su »s pogledom upravljanim samo na Dubrovnik i Zagreb, gubili iz vida slavnsku komponentu« (1985: 9) i previđali značajnu ulogu slavnske dionice u uspostavljanju književnopovijesnoga kontinuiteta na cijelom hrvatskom prostoru, a Matko Peić konstatirao je da »[a]utori gotovo svih pregleda hrvatske književnosti nisu prikazali slavnsku književnost onako kako to ona zasluđuje«, iako djela pojedinih autora »stoje na vrhu hrvatske književnosti« (1984: 5). Budući da je riječ o slabije istraženoj temi, a imajući u vidu ulogu povijesti književnosti u tvorbi književnih kanona kao »institucionaliziranoga ‘pamćenja književnosti’« (Erl, 2011: 77), u ovom će se radu istražiti strategije oblikovanja slavnskoga književnog kanona u književnopovijesnoj sintezi Slavka Ježića *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941* (1944., ²1993.).

Književni se kanon ovdje shvaća kao zamišljeni korpus reprezentativnih književnih djela kojima je »(obično) akademska institucija pripisala središnju važnost za jednu kulturnu zajednicu« i preko kojih ona ovjerava »svoje estetičke i ideološke sklonosti«, a na čije (re)konstruiranje utječe »povijesn[a] varijabilnost ne samo estetičkih vrijednosti, već i samog pojma književnosti« (Biti, 1997: 170). Oblikovanje književnoga kanona počiva na mehanizmima »selekcija i isključivanj[a]« (Assmann, 2002: 65), a time i pamćenja i

zaboravljanja (Erll, 2011: 75), pri čemu se odabrani korpus književnih djela (re)valoriziranjem, kontinuiranom (re)distribucijom i recepcijom održava u kolektivnom pamćenju.

Razmatrajući mehanizme oblikovanja kanona Gregory Jusdanis naglašava njegove nacionalnointegracijske učinke: »književni kanon, kao zbirka tekstova koji prenose priču o naciji, pojednostavljuje iskustvo solidarnosti, omogućujući ljudima da se prepoznaju kao građani jedinstvene nacije. On tako ne samo da predstavlja nacionalni identitet, već istodobno sudjeluje u njegovom stvaranju, posredujući nacionalne vrijednosti« (cit. u Protrka, 2008: 42). Može se reći da je i tvorba slavonskoga književnog kanona u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* determinirana kulturnopovijesnim, estetskim i političko-ideološkim parametrima, pri čemu se uz reprezentiranje regionalnoga književnog korpusa istodobno naglašavala važnost slavonske dionice u (re)kreiranju nacionalnoga kulturnopovijesnog kontinuiteta te su se isticanjem vrijednosti slavonskoga regionalnog kanona ujedno proširivale granice hrvatskoga književnog kanona.

II.

Križanje mehanizama gradnje regionalnoga i nacionalnog književnog kanona te njihovi potencijalni nacionalnointegracijski učinci determinirani su, među ostalim, strukturom *Hrvatske književnosti* koja ima obilježja tradicionalnoga književnohistoriografskoga modela koji se temelji na filološko-pozitivističkom historizmu i ideji teleološkoga razvoja »nadosobnoga entiteta« povezanoga s književnošću poput nacije, regije, rase, duha vremena, žanra itd. (Perkins, 1992: 2). Kao što se naglašava u novijim čitanjima, *Hrvatska je književnost* koncipirana kao pripovijest koja prikazuje prolazak nadosobnoga entiteta kroz razvojne faze. Konkretno, u Ježićevoj povijesti nacija zauzima središnje mjesto (pri)povijesti te se kroz (re)konstruiranje povijesti hrvatske književnosti ovjerava i povijesni kontinuitet hrvatske nacije (usp. Ivić, 2007: 400 – 403; Žužul, 2019: 53–104). Nadalje, kao i brojne druge hrvatske književnopovijesne sinteze, *Hrvatska književnost* ustrojena je prema dijakronijsko-prostornom načelu klasifikacije.¹ Važnost prostora u definiranju granica i sadržaja pojma hrvatske nacionalne književnosti čiji je razvoj, iz Ježićeve vizure, neodvojiv od nacionalne događajne povijesti, istaknuta je već na prvim stranicama: »Sav politički i kulturni život hrvatskoga naroda vezan je

¹ Na to su obilježje hrvatskih povijesti književnosti upozorili V. Brešić (2003: 213) i Coha (2012: 208).

uz imena pet oblasti: Hrvatska, Slavonija, Dalmacija, Bosna i Dubrovnik. Geografska područja, što ih označuju ta imena, mienjala su se u toku poviesti jedno na štetu drugoga, ali ona sva zajedno tvore poviestni prostor hrvatskoga naroda« (1944: 3). Konstatiravši rascjepkanost hrvatskih teritorija koja se odrazila i na književno-kulturni život, S. Ježić ističe namjeru oblikovanja nacionalno-književne (pri)povijesti prikazivanjem poveznica »književnog rada kako u svim hrvatskim pokrajinama, tako i između pojedinih razdoblja« (isti: VIII), argumentirajući to hrvatskim »osjećaj[em] zajedničke narodne pripadnosti«, težnjama »za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću« te »cjelovitom i zajedničkom narodnom državom« (isti: VIII).²

Kroz konstruiranje se nacionalne (pri)pripovijesti u Ježićevu književno-historiografskom diskursu konstruira i pripovijest o Slavoniji, slavonskim regionalnim kulturnopovijesnim specifičnostima, razlikama, otporima, njihovim prevladavanjima i integriranju regije u zamišljeni nacionalni okvir. Time se ujedno oblikuje i reprezentira slavonski regionalni kulturni identitet te, u okviru toga, i identitet slavonske književnosti. Dakle, »naracija nacije«, da se poslužim poznatom sintagmom H. Bhabhe (2002.) uključuje i naraciju regije.

U hrvatskoj se književnoj historiografiji, pa tako i kod S. Ježića, regionalni identiteti književnih korpusa (pr. slavonska književnost, dubrovačko-dalmatinska književnost, kajkavska književnost) iščitavaju i reprezentiraju kao prednacionalni ili protonacionalni do XVIII. stoljeća te kao unutarnacionalni, odnosno »varijante nacionalnoga identiteta« (Brešić, 2003: 264) od početka XIX-stoljetnih nacionalno-integracijskih procesa. Ako se identitet slavonske književnosti promatra »kao identitet povijesti, prostora i njegove kulturne baštine« (isti: 264), može se reći i kako je tvorba književnoga kanona značajan segment oblikovanja slavonskoga regionalnog identiteta i identiteta slavonske književnosti.

Jednu od temeljnih pretpostavki za oblikovanje slavonskoga književnog kanona, a time i važnu sastavnicu u konstruiranju identiteta slavonske književnosti predstavlja utvrđivanje početka razvoja slavonske književnosti i njezina prostornoga okvira. Kao što se uvriježilo u dotadašnjoj književnoj historiografiji, i u Ježićevoj se *Hrvatskoj književnosti* početak smješta u razdoblje nakon Karlovačkoga mira 1699., povlačenje granica Osmanskoga Carstva i integraciju Slavonije, determinirane kao »hrvatski teritorij prema iztoku sve do Zemuna« (1944: 174), u Habsburšku Monarhiju. U pripovijest

² O oblikovanju nacionalnoga identiteta, uključujući i oblikovanje nacionalnoga prostora, u Ježićevu književnohistoriografskom diskursu usp. I. Žužul (2019.). O Ježićevim prikazima različitih književnopovijesnih razdoblja i žanrova te o teorijsko-metodološkim odrednicama njegova književnohistoriografskog diskursa usp. radove u *Zborniku o Slavku Ježiću* (1997.).

o početku ugrađen je orijentalistički diskurs koji se manifestira kroz stereotipiziranu predodžbu o zaostalosti i kulturno nerazvijenoj Slavoniji kao posljedici osmanske vladavine koju je trebalo »izvesti iz poludivljeg života« (isti: 174), u čemu su značajnu ulogu imali hrvatski franjevci, a potom i isusovci. Takav je način oblikovanja slavonske književne (pri)povijesti bio ne samo u funkciji dijagnosticanja književno-kulturnih prilika, nego i »potvrđivanja vrijednosti (...) dijalektičkih antiteza [predodžbama »divljega«, »zaostaloga«, nap. D. B.] ‘civilizacije’, ‘zdravlja’ i ‘pravovjerja’« (White, 1978: 151), naglašavanja eurocentrične i zapadnocentrične vizure u (samo)zamišljanju i (samo)reprezentiranju slavonske i hrvatske književne kulture kao ne-orijentalnoga, ne-osmanskog i ne-islamskog prostora.³

U Ježićevu se književnopovijesnom diskursu povijesno-političke okolnosti, dakle, postavljaju kao okvir i determinanta književnoga razvoja. Različiti imperijalni centri moći (Osmansko Carstvo, Habsburška Monarhija itd.) i hegemonijski, kolonijalni diskursi koje su proizvodili reprezentiraju se kao mehanizmi onemogućavanja i(li) utišavanja književno-kulturnoga rada, a time i slavonske regionalno-kulturne pa potom i nacionalno-kulturne (samo) identifikacije i (samo)legitimacije. Književnopovijesni diskurs, pak, kao što je upozorio i Nenad Ivić, reinterpreтира i transformira traumatična iskustva u pripovijesti o junačkim poduhvatima otpora, ustrajnosti i prevladavanja izazova (2007: 397). Sudjelujući u izgradnji i ovjeravanju književnoga kanona, književna povijest uspostavlja poveznice između nacionalne prošlosti i sadašnjosti. Štoviše, »kanonizacija uključuje ublažavanje ili prikrivanje rana, stvarajući dojam da se doista nikakav razdor nije dogodio« (LaCapra, 1996: 23) i konstruirajući ujedno predodžbu o nacionalnom književno-kulturnom kontinuitetu.

III.

Uz definiranje prostora, važna je pretpostavka tvorbe slavonskoga književnog kanona utvrđivanje korpusa autora i djela. U književnohistoriografskim je usustavljanjima istaknuto kako je slavonska književnost kor-

³ Na neutemeljenost je takvih predodžbi Slavonije upozorio Zlatko Posavac koji smatra da ona nakon osmanske vlasti [n]ije područje bez ikakvih kulturnih tradicija uračunavajući ovamo i udio visoke kulture Turske koji je daleko, daleko viši nego li o tome govore simplificirane Reljkovićeve invective o ‘turskim školama’« (1991: 107–108). Kritičkim preispitivanjima, rečeno imagoškim rječnikom, negativnih heteropredodžbi o Turcima treba pridodati i primjedbe Ivana Slamniga o (ne)namjerno zanemaranom turskom mediteranskom nasljeđu. Naime, »kada govorimo o mediteranstvu, povezujemo taj pojam i nesvjesno s talijanskim jezikom i kulturom: Turke, pravi mediteranski narod, zabacujemo iz te slike, zaboravljajući na sličnost dućančića na Ponte Vecchii u Baš-Čaršije« (1986: 12).

pus tekstova koje su napisali autori koji su podrijetlom (i)li radom vezani uz sjeveroistočni prostor Hrvatske (Marijanović, 1987: 192; Brešić, 2003: 213). Pojmom *slavonska književnost* dio autora, kao što primjećuje V. Brešić, »označava samo hrvatsku književnost u Slavoniji XVIII. stoljeća, odnosno do preporoda« (isti: 223) i tretira ju se kao jednu od hrvatskih regionalnih/pokrajinskih dopreporodnih književnosti, ali se u novije vrijeme pojam primjenjuje i u analizi novije književne produkcije (Peić, 1984.; Brešić, 2003.; Coha, 2012.) pa će se pojam *slavonska književnost* na taj način i u ovom radu upotrebljavati.⁴

Prema prosudbama S. Marijanovića, slavonski se zavičajni književnici mogu determinirati prema trima kriterijima: autori rođeni i djelatni u Slavoniji (Antun Kanižlić, Josip Kozarac, Ivan Kozarac itd.), autori rođeni u Slavoniji i djelatni u drugim sredinama (Janko Jurković, Jagoda Truhelka, Antun Gustav Matoš itd.) te autori doseljeni iz drugih sredina i književno djelatni u Slavoniji (Vid Došen, Josip Kosor, Ivana Brlić-Mažuranić itd.).⁵ Taj se klasifikacijski model, uz određene modifikacije s obzirom na (ne)uključivanje pojedinih autora, može uočiti u hrvatskoj književnoj historiografiji XIX. i XX. stoljeća,⁶ a preuzima ga i S. Ježić u razmatranjima dopreporodne slavonske književnosti (uvrštava Matiju Antuna Relkovića, Antuna Kanižlića, Vida Došena, Matiju Petra Katančića itd.), kao i novije slavonske književne produkcije (»Slavonija je dala dva iztaknuta pisca (uz Kosora, koji je rodom Dalmatinac): Jozu Ivakića i Ivu Kozarca«, 1944: 357).

Nasljedovanje klasifikacijskih kriterija potvrđuje tezu Davida Perkinsa o prenošenju književnih taksonomija »kulturnom transmisijom« i oblikovanju književnih povijesti iz drugih književnih povijesti (1992: 73). U skladu s tim, može se također reći da su klasifikacije književnosti također jedna od strategija oblikovanja i reprezentiranja regionalnih identiteta, odnosno da se kroz njih manifestira performativnost književnohistoriografskih regionalističkih diskursa koji »proizvode stvari koje imenuju« (Culler, 2000: 114).

⁴ U novijim se analizama također upotrebljavaju i pojmovi »književnost u Slavoniji« i »hrvatska književnost u Slavoniji« kojima se označava kontinuitet književnoga stvaranja na prostoru Slavonije (usp. H. Sablić Tomić / G. Rem, 2003: 13).

⁵ O navedenim načelima klasifikacije usp. S. Marijanović (1987: 194 – 195).

⁶ Slavonskim književnicima Šime Ljubić smatra, primjerice, A. Kanižlića i M. A. Relkovića koji, prema ovdje navedenoj klasifikaciji, pripadaju prvoj skupini, M. P. Katančića i A. Ivanošića iz druge skupine te G. Peštalića koji bi pripadao trećoj skupini autora. S druge strane, slavonskim piscem smatra i T. Brezovačkog, a V. Došena hrvatsko-dalmatinskim književnikom. (usp. Ljubić, 1869: 481–501). Branko Vodnik slavonskim književnicima, među ostalima, smatra A. Kanižlića, M. A. Relkovića, A. Ivanovića, M. P. Katančića i V. Došena (usp. 1907./1994.). O klasifikacijskim načelima Josipa Forka koja se također uspostavljaju prema navedenim kriterijima usp. Z. Šundalić (1996.).

IV.

Načelno se može reći da kanonski model središnje književne vrijednosti S. Ježić temelji na spoju kulturnopovijesnih i književnoestetskih kriterija, iako u dodjeljivanju autorima i djelima položaja u književnopovijesnim razdobljima dominiraju kulturnopovijesni kriteriji, što je eksplicitno istaknuto u »Predgovoru«: »nikoje ime nije izpušteno namjerice; samo to se (...) događa, da ostaje prešućen ili slabije iztaknut gdje koji pisac, koji je s umjetničkoga gledišta možda vredniji od mnogih spomenutih; ali ovi su bili od odlučnijeg utjecaja na razvoj i na dalji život književnosti. Najbolji je za to primjer Ljudevit Gaj (Ježić, 1944: VII). Ježićeva je *Hrvatska književnost* kritizirana zbog izostanka estetskih kriterija, nerazlikovanje »književnosti u estetičkom smislu« od široko shvaćene pismenosti (Barac, 1944: 406) te »previše historiziranja« koje »književnost ne uokviruje, nego je razčlanjuje« (Smerdel, 1944: 5).

Preciznosti radi, treba reći da je S. Ježić u svojim radovima, pa tako i u *Hrvatskoj književnosti*, promišljao o književnoestetskim mjerilima vrednovanja. Načelno razlikuje »velike« i »male« pisce. Kao kriterije vrijednosti ističe originalnost i književnu imaginaciju, smatra da su veliki pisci »iz boli i trzaja vlastite duše stvorili nešto općeno-čovječanskoga« i da se u njihovim djelima manifestira »da[h] vječnosti« (1921: 82). Vrijednost književnoga djela ne vidi u formalno-tehničkim obilježjima, nego, na tragu B. Crocea (odnosno, preciznije, Halerove recepcije Croceovih estetičkih postavki),⁷ naglašava da ono »mora biti umjetnički izraz iskrenog unutarnjeg doživljaja« (1944: 131). S druge strane, mali pisci imaju kulturnopovijesno značenje, mogu biti talentirani, ali im nedostaje originalnost i maštovitost.

Temeljni je Ježićev problem što nije razvio pa stoga nije niti mogao dosljedno primijeniti jasne estetske kriterije, nego je pretežito preuzimao prosudbe drugih analitičara, kombinirao filološku i pozitivističku metodu, iznosio sadržajne interpretacije i bio-bibliografske podatke. Status se potencijalne književne vrijednosti pri tomu uspostavlja na temelju iskazanih vrijednosnih sudova o književnoj produkciji te prostoru posvećenom pojedinim književnicima kao obliku implicitnoga vrednovanja, pri čemu reprezentativni autori (A. Kanižlić, M. A. Relković, M. P. Katančić, J. Jurković, J. Kozarac, A. G. Matoš, I. Kozarac, J. Kosor itd.) dobivaju više prostora. Imajući u vidu i Ježićevo nastojanje detaljnije obraditi XIX-stoljetnu i dotadašnju XX-stoljetnu književnost, to je, u slučaju prikaza književne produkcije slavonskih autora, rezultiralo skromnijom obradom i valorizacijom dopreporodne dionice, na-

⁷ Riječ je o preuzimanju nekih postavki Halerove analize *Suza sina razmetnoga* I. Gundulića (1938.). O kroćanstvu A. Halera usp. Batušić (1971.).

glašenijim razmatranjem književnoga rada od kasnoga romantizma i protorealizma do ekspresionizma te nefunkcionalnim gomilanjem bio-bibliografskih podataka o recentnoj produkciji bez adekvatne kontekstualizacije i interpretacije književnih opusa.

Pri razmatranju potencijalnoga kanonskog statusa slavonskih autora i njihovih djela izbor je uvjetovan nastojanjem da se utemelji i reprezentira kontinuitet nacionalne književne tradicije, prevladaju regionalni, politički, socijalni, teritorijalni i kulturni rascjepi te ovjeri vrijednost nacionalne književnosti spram zamišljenoga ideala europske i svjetske književnosti, a ujedno je determiniran i nizom »unutarknjiževnih vrijednosti« poput reprezentativnoga statusa unutar stilske formacije, žanrovske i tematske inovativnosti.⁸

Dok se nastojalo (re)konstruirati kontinuitet povijesnoga razvoja hrvatske književnosti, u uspostavljanju slavonskoga dopreporodnog, XVIII-ostoljetnog književnog kanona i njegovu inkorporiranju u nacionalni književni kanon u Ježićevu se književnopovijesnom diskursu istovremeno reprezentiralo različite diskontinuitete i(li) manjkavosti. XVIII-stoljetnoj slavonskoj književnosti dodjeljuje se tako ambivalentni status rubne i zakašnjele u odnosu na dubrovačko-dalmatinski barokni književni kanon te reprezentativne za hrvatsku prosvjetiteljsku tradiciju, ali istodobno skromnih estetskih dosegâ.

U razmatranjima se izdvajaju četvorica reprezentativnih autora, A. Kanižlić, M. A. Relković, M. P. Katančić i A. Ivanošić, koji se potom diferenciraju s obzirom na književnopovijesno i kulturnopovijesno značenje. S obzirom na estetske kriterije, religiozna poema *Sveta Rožalija* A. Kanižlića ocijenjena je kao najkvalitetnije djelo slavonske XVIII-stoljetne književnosti, ali Kanižlić u odnosu na dubrovačko-dalmatinsku književnu tradiciju »pripada još zakašnjelomu baroku« (1944: 176). Pri tomu se Kanižlićevo nadostavljanje na djela Ivana Gundulića i Ignjata Đurđevića, čime se implicira njegov doprinos uspostavljanju poveznica između književnoga sjevera i juga. Dok je Kanižlić dobio kanonski status kao predstavnik kasnoga slavonskog baroka, M. A. Relković ga je zaslužio kao »[n]ajvažniji, najtipičniji i najpopularniji prosvjetiteljski pisac« (isti: 177) u čijem je spjevu *Satir iliti divji čovik* oblikovana predodžba zaostale Slavonije, iznesene su protuturske ideje te se radilo na prosvjećivanju puka. Za razliku od Kanižlićeve *Svete Rožalije* koja pripada visokoestetskom kanonu, *Satir* je »pučka knjiga« i »bez ikakvih umjetničkih pretenzija« (isti: 178), no Ježić ističe pragmatičke, didaktičke interese djela, njegovu popularnost i čitanost (*Satir* je »do danas doživio oko petnaest izdanja«, isti: 178), kao i intertekstualna preispisivanja u sklopu polemika između

⁸ Opširnije o različitim kriterijima prosudbe književnih djela usp. M. Protrka (2008: 34–39, 46–52).

pristaša i protivnika *Satira*, što je nesumnjivo pridonijelo osnaživanju Relkovićeve mjesta u kanonu. Naime, neovisno je li riječ o afirmaciji ili osporavanju, »intertekstualni učinak« brojnih djela u okviru polemike oko *Satira* može se »tumačiti i kao ponovno upisivanje (potvrđivanje)« Relkovićeve »lika i djela u pamćenje zajednice« (Protrka, 2008: 136). Književni rad M. P. Katančića, kojega smatra posljednjim važnijim slavonskim piscem na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće, prvotno smješta u kontekst prosvjetiteljstva i polemika oko *Satira* te izdvaja zbirku latinskih i hrvatskih pjesama *Jesenski plodovi* (*Fructus auctumnales*), ne uočavajući njezine klasicističke stilsko-poetičke odrednice te ocjenjujući najvrjednijima pjesme koje su »najbliže narodnom duhu« (Ježić, 1944: 180). A. Ivanošića smatra najkvalitetnijim autorom povijesno-ratničke epike, pisanim pod utjecajem kačićevske poetike, a iako smatra da je njegov šaljivo-komični spjev *Sličnorični nadpis groba Zvekanovoga* »ponajbolja humoristična pjesma starije hrvatske književnosti« (isti: 175), nije preciznije elaborirao u čemu vidi vrijednost toga djela.

*

Katalog se kanonskih i(li) reprezentativnih autora u *Hrvatskoj književnosti* proširuje s razvojem književne produkcije u XIX. i XX. stoljeću. Dok u preporodno-romantičarskom razdoblju nema reprezentativnih slavonskih autora, u razmatranjima je druge polovice XIX. stoljeća zanimljiva obrada slavonske humorističke proze i njezinih triju predstavnika – Janka Jurkovića, Vilima Korajca i Josipa Eugena Tomića – kao primjer književnohistoriografskoga ovjeravanja statusa Požege kao važnoga slavonskog i hrvatskog književno-kulturnog središta,⁹ rada na afirmaciji humorističke proze kao dijela književnoga kanona te proizvodnje i ovjere kanonizirane interpretacije¹⁰ »tipičnoga slavonskog« humora u djelima tih autora. U tom se smislu moraju donekle korigirati, inače u dobroj mjeri opravdane, primjedbe M. Peića o nedostatnom istraživanju i neadekvatnoj valorizaciji slavonske književnosti. Iako M. Peić navodi kako »Matoševu tvrdnju da kad ne bi bilo slavonskih pisaca, da u hrvatskoj književnosti ne bi bilo humora – nitko nije išao provjeravati (1984: 6), činjenica da S. Ježić u okviru cjelovite povijesti hrvatske

⁹ Na značenje Požege za slavonsku i hrvatsku književnu kulturu upozorio je ranije i A. Šenoa. Pišući o književnom radu J. Jurkovića u *Viencu*, navodi: »Jurković je Požežanin. Taj mali slavonski kraj dao je našoj knjizi za čudo puno književnika, počam od Kanižlića i Relkovića sve do Tomića i Cirakija i to dobrih književnika« (1878: 260).

¹⁰ Prema D. LaCapri, »ne postoje intrinzično kanonski tekstovi, nego kanonske uporabe i interpretacije tekstova« koje, uz isticanje odabranih, kanonskih obilježja istovremeno »eliminiraju, pripitomljuju ili radikalno marginaliziraju njihova nekanonska ili osporavajuća obilježja« (1991: 205).

književnosti izdvaja slavonsku humorističku prozu kao zanimljivu sastavnicu, predstavlja čin književnohistoriografskoga vrednovanja.

Status Požege S. Ježić ovjerava apostrofiranjem doprinosa spomenutih požeških humorista inoviranju žanrovske slike hrvatske XIX-ostoljetne književnosti i moderniziranju književnoga kanona, čime su ujedno doprinijeli i stilsko-poetičkim promjenama jer su »razbijali romantičku atmosferu svoga vremena prikazujući ljude i život oko sebe s većom ili manjom dozom humora, koji je sam po sebi realistički elemenat u književnom stvaranju« (1944: 279). Usuprot tvrdnji Aleide Assmann kako se u procesima tvorbe književnoga kanona isključuje nemoderno i premoderno, »autori lomova, ludila, vizije, humora i društvenog angažmana« (2002: 66), ovaj primjer pokazuje kako specifične kulturnopovijesne okolnosti u različitim regionalnim i nacionalnim književno-kulturnim sredinama determiniraju mehanizme selekcije i isključivanja. Štoviše, Ježić ne zaboravlja napomenuti kako je J. Jurković pisanje komedija i humorističkih proza podupro i kritičko-teorijskom refleksijom, primjerice, u članku »Moja o kazalištu« (*Neven*, 1855.), ističući njihovu etičku i pedagošku vrijednost (usp. 1944: 240). U tom je smislu potencijalni subverzivni učinak tih tekstova spram kanona romantizma istovremeno donosio i nove estetske mogućnosti. U tom se smislu pozitivnim ocjenjuje Jurkovićeva originalnost u potretiranju likova u humorističkim prozama, kao i uvođenje realističkih elemenata u prozni diskurs (»Uza sve romantičke uzore, način pisanja Jurkovićev je *realističan*«, isti: 240).

Reprezentiranje, pak, autora i interpretacija književnih opusa kao primjera zamišljenoga slavonskog tipa humora proizvodom su intertekstualnoga posredovanja stereotipnoga etnokarakterološkoga konstrukta o dobrodušnom i veselom Slavoncu, a koji S. Ježić preuzima od Vlodoja Dukata i, slijedom njega, od Augusta Šenoa: »Humor pak njegov istinski je, nije izvještačen, već izvire iz nutrine piščeve. To je pravi 'slavonski' humor pročišćen i prekaljen bogoslovskim odgojom, izabranom lektirom piščevom i kulturnom sredinom, u kojoj se kretao; humor, koji se sladko i od srдца smije ili dobroćudno smieši, no kadšto mu uza smiešak zacakli suza u očima'« (isti: 240).¹¹ Afirmativno pisanje o humorističkim prozama proistječe iz uspješ-

¹¹ Usp. kod V. Dukata (1913: 224–225). Pišući o V. Korajcu, V. Dukat preuzima Šenoinu tezu o slavonskom (požeškom) tipu humora (isti: 251). U skladu s razumijevanjem naroda kao primordijalne danosti, Šenoa tumači zamišljene organske poveznice između prostora, autora i njegova književnog stvaralaštva: »Život priprost, običaji stari, ne dirnuti tudjinstvom. Na takovu tlu raste ponajbolje humor, onaj čisti, pravi, zdravi humor bez satiričke oštine« (1878: 260). U hrvatskoj književnoj historiografiji (re)konstruiranje takvih stereotipnih predodžbi nije rijetkost pa tako, primjerice, T. Matić, kao što je primijetila R. Pšihistal, u radu »Bolesni simptomi obiteljskoga života po slavonskim selima u osamnaestom stoljeću« (1936.) »utvrđuje posebni slavonski *emotip*, 'bezbrizne slavonske rase'« (2011: 76) koji tumači kao proizvod podneblja.

noga književnog oblikovanja »slavonskoga« humora (»pisano neodoljivom komikom«, »zdrav humor«), portretiranjem uvjerljivih likova i uspješnom umjetničkom nadogradnjom narodne baštine (predaja, anegdota, leksika) i pisanja »čistim i jedrim narodnim govorom« (isti: 279). Na taj su se način kroz književnohistoriografski diskurs istodobno proizvodile regionalne posebnosti te regionalna književna dionica integrirala u nacionalni književni korpus.

S. Ježić uočava važnost kulturnih institucija u vrednovanju književne produkcije i tvorbi književnoga kanona. Komentirajući raslojavanje književnih i kulturnih potreba u drugoj polovici XIX. stoljeća, osvrtuje se i na pokretanje Zabavne knjižnice kao nakladničkoga projekta Matice hrvatske. Uz prijevode stranih autora, objavljujvana su i izvorna djela hrvatskih književnika, Augusta Šenoa te slavonskih autora Janka Jurkovića i Josipa Eugena Tomića. Njihovu reprezentativnost i vrijednost simbolički naglašava umjetnička oprema knjiga, a ovjeravaju stručni članci koji donose evaluacijske prosudbe kritičarskih autoriteta:¹² »I otdada se redaju (...) svi znatniji hrvatski pisci, od kojih mnogi danas već zauzimaju u književnosti položaj 'klasika devetnaestog stoljeća'«; mnoga su djela izdana s dobrim i stručnim uvodima, a sva uzornoj opremi« (1944: 266).

Međutim, ipak odbacuje Tomićev potencijalni status kanonskoga autora. Citirajući mišljenje Milana Ogrizovića, ocjenjuje Tomića kao osrednjega pisca koji »'niti je artista, niti eksperimentator (...), on je samo zanimljiv i ugodan pripovjedač'« (1944: 230). Ključni segmentom njegova rada smatra romaneskni opus, a najvrjednijim ocjenjuje društveni roman *Melita*. Pri tomu ponavlja teze prethodnih analitičara (V. Dukata, E. Štampara) o vidljivoj utjecaju francuskoga autora idealističkih romana Georgesa Ohneta,¹³ no recepcija toga popularnog autora nije potvrda Tomićeva korespondiranja sa zapadnoeuropskim književnim idealom, nego svojevrsni diskvalifikativ jer smatra da je odstupio od žanrovskih konvencija budući da je »htio da dade sliku propadanja hrvatskoga plemstva, a u stvari pokazuje, kako nizko može pasti žena visokoga roda, ako se poda razuzdanom životu« (isti: 280). U razmatranju povijesnih romana Ježić kanonizira (danas već uvriježenu) prosudbu o Tomiću kao Šenoinu nastavljaju koji nije dosegao Šenoinu umjetničku

¹² O ulozu kulturnih institucija, evaluacijskih instanci i autoriteta u oblikovanju književnoga kanona usp. M. Protrka (2008: 164–202).

¹³ Riječ je o jednom od stalnih mjesta u prosudbama o J. E. Tomiću koje će se redovito, iz različitih interpretativnih vizura, (re)producirati i u novijim književnohistoriografskim raščlambama, usp. Jelčić (1977: 153) i Nemeč (1994: 123). O recepciji G. Ohneta u hrvatskoj književnosti usp. S. Šoštarić (2018.).

razinu te mu zamjera svojevrsnu regresivnost književnoga rada i oslanjanje na prevladanu romantičarsku književnu tradiciju (»Iako je njegov pripovjedački rad stvoren većinom u devetom i desetom deceniju devetnaestog stoljeća, Tomić ipak u to doba već predstavlja pisca starije generacije, na koju on i nadovezuje mimo nastojanja novih naraštaja«, isti: 280).

Natuknica o Tomiću zanimljiva je i kao primjer prožimanja i sučeljavanja različitih evaluacijskih diskursa u Ježićevim književnohistoriografskih razmatranjima. On se osvrće na pravaška valoriziranja Tomićeve književne produkcije, od prvotnih apologija romana *Zmaj od Bosne*¹⁴ koje su korespondirale s pravaškim interesom za Bosnu, demontažom antiislamskih ideologema i percepcijom bosanskoga muslimanskog plemstva kao dijela hrvatskoga naroda,¹⁵ do kasnijih Ogrizovićevih osporavanja literarnih vrijednosti. Ježić time (re)kreira raspravu o procedurama oblikovanja i revidiranja književnoga kanona, što ujedno potvrđuje tezu J. Guilloryja da se interpretacije književnih djela oblikuju u određenim institucionalnim okvirima, često prilagođavaju aktualnim sociokulturnim prilikama i potrebama legitimiranja određenih političko-ideoloških ideja i koncepata (1994: 135).

Kanonski status dodjeljuje pak, Augustu Harambašiću i Josipu Kozarcu, koje smatra reprezentativnim autorima hrvatskoga realizma, te Antunu Gustavu Matošu, Ivanu Kozarcu, Josipu Kosoru, i Ivani Brlić-Mažuranić kao reprezentativnim autorima hrvatske moderne. Pri tomu se može uočiti kako prikazi brojnih književnika i njihove književne produkcije funkcioniraju kao intertekstualno posredovane »stereotipizirane konstrukcije« koje se prenose »iz povijesne rekonstrukcije/konstrukcije u re/konstrukciju« (Škvorc, 2017: 237) i koje su »proizvedene u obliku čvrstih mjesta identifikacije i ideološke nominacije« (isti: 238). Takvim se postupcima stvara privid stabilnosti književnoga kanona, ali i otvaraju prostori za književnopovjesničarske reevaluacije. Primjerice, A. Harambašić je »pravaški bard«, poveznica između Šenoe i Kranjčevića, J. Kozarac tematizira socijalno i moralno »propadanje Slavonije«, roman *Đuka Begović* I. Kozarca karakterizira »kritika slavonskoga mentaliteta«, J. Kosor je »hrvatski Gorki«, I. Brlić-Mažuranić »hrvatski Andersen«, u A. G. Matošu je »utjelovljen prvi pokušaj *spoja* Evrope i Hrvatske« (Ježić, 1944: 366), pri čemu je boravak u Parizu »gdje je moderni artizam nikao« (isti: 361) imao značajnu ulogu u Matoševu umjetničkom

¹⁴ S. Ježić ističe »srdačan prihvata sa strane hrvatske stranke prava, a izašao je upravo u času, kad su oči svih Hrvata bile uprte u Bosnu« (1944: 230).

¹⁵ O pogledima Stranke prava na Bosnu u drugoj polovici XIX. stoljeća usp. J. Rapacka (2002: 29).

profiliranju.¹⁶ Navedenim se atribucijama u slučaju potonja tri autora nastojalo istaknuti poveznice hrvatske književnosti s drugim europskim književnim kulturama i, ujedno, isticanjem srodnosti ili intertekstualnih poveznica s kanonskim autorima iz različitih europskih književnosti potvrditi kanonsku vrijednost hrvatskih autora.

Pri raščlambi realizma Ježić preuzima regionalistički koncept kao tada već uspostavljeni model njegova književnohistoriografskog usustavljivanja,¹⁷ što tumači izvanknjiževnim razlozima – reakcijom hrvatskih književnika na onodobne društvenopolitičke prilike (otpor Stranke prava idealizmu Narodne stranke, negativnim aspektima banovanja K. Khuen-Héderváryja), zahtjevom za »realističnijim« i socijalno-kritičkim prikazivanjem aktualnih domaćih prilika te biografijama pisaca iz kojih iščitava afinitet za pisanje o vlastitim zavičajnim prostorima, a dijelom i unutarknjiževnim razlozima poput recepcije europskih književnih strujanja (ruskoga i francuskog realizma, talijanskoga verizma itd.).

Ključnim slavonskim realističkim autorom smatra Josipa Kozarca za kojega navodi da »[n]ajmanje formalne umjetničke dotjeranosti unosi u svoja djela« (isti: 295), ne pojašnjavajući što pod tim misli. Ipak, visoki položaj u hrvatskom i slavonskom realističkom kanonu Kozarac je, među ostalim, stekao zbog žanrovskih obilježja njegova književnog opusa: romanâ među kojima *Mrtve kapitale* Ježić ocjenjuje njegovim najznačajnijim djelom, pripovijedaka sa slavonskom tematikom te posebice psiholoških novela (*Oprava*, *Mira Kodolićeva*) jer su ti prozni oblici dominirali u realističkom žanrovskom sustavu.¹⁸ U kontekstu hrvatskoga realističkog romana J. Kozarac značajan je kao autor djela socioekonomske tematike. Oblikovanje i reprezentiranje

¹⁶ Te je atribucije S. Ježić, naravno, preuzeo iz radova različitih hrvatskih kritičara i povjesničara. Slične ocjene A. Harambašića mogu se pronaći kod A. Barca (A. Harambašić kao »bard stranke prava«, 1935/1968: 125) i Lj. Marakovića (A. Harambašić »spaja dinamizam Šenoin s Kranjčevićevim«, 1936a: 125). O čitanjima J. Kosora kao »hrvatskoga Gorkog« u tekstovima različitih autora usp. C. Pavlović (2001.), o recepciji I. Brlić-Mažuranić kao »hrvatskoga Andersena« usp. M. Tušek-Šimunković (1994.), a o čitanjima A. G. Matoša kao književno-kulturnoj poveznici između Hrvatske i Europe usp. B. Škvorc (2017: 235–247). Riječ je o prosudbama koje su se često intertekstualno preuzimale, a iščitljive su i u suvremenim književnim povijestima i književnopovijesnim studijama.

¹⁷ Pišući o hrvatskoj inačici realizma, M. Marjanović navodi da je tadašnja književnost »prelazila (...) na skoro isuviše detaljan studij pojedinih krajeva« obavljajući »dio posla koji inače vrši društvena kritika i sociologija« (1975: 336). D. Prohaska ističe kako su realisti oblikovali »tipove s lokalnim i pokrajinskim značenjem, a nijesu stvorili tipa općehrvatskoga, kao što su stvorili Rusi općeruskog tip« (1975: 489).

¹⁸ Prema A. Fowleru, »među brojnim čimbenicima koji determiniraju kanon, žanrovi su sigurno najutjecajniji« (1982: 216), a vrijednost se književnih djela često utvrđuje s obzirom na njihov položaj u žanrovskoj hijerarhiji.

slavonskih regionalnih identiteta u Kozarčevu opusu interpretira se s obzirom na iščitane tematske i idejne odrednice romana kao problematiziranje (unutar)nacionalnih prijepora i trauma: eksploatatorskoga tuđinskog režima, odnarođivanja nedozrele inteligencije, društveno-ekonomskoga raslojavanja, produbljivanje razlika između sela i grada te kao orođenu regionalnu i nacionalnu (pri)povijest: »žena ne će da ima porodicu, podaje se razvratnu životu, a mužkarac ne će da radi, odbija se od zemlje i prepušta tuđincu« (isti: 296). Ipak, Kozarcu se zamjeraju hladnoća i tendencioznost u prikazivanju slavonske problematike, no vrlo se pohvalno ocjenjuju psihološke novele u kojima je »dao male umjetničke minijature« (isti: 297). U prosudbi se pri tomu prožimaju pozitivistički biografizam i psihologizam, a kriteriji vrednovanja uspostavljaju se s obzirom na element osjećajnosti koji Kozarac uspijeva unijeti u književni tekst, što se smatra potvrdom da je u njega »kucalo toplo srce, pa da je i one dosta opore i tvrde realističke stranice ostalih djela pisala ruka čovjeka, koji je mnogo osjećao za svoj narod« (isti: 297).

U prosudbama Augusta Harambašića također se naglašava ambivalenosti njegova pjesničkog opusa. Iako smatra da je prvotni literarni uspjeh i ugled determiniran činjenicom da je promovirao političko-ideološke ideje Stranke prava te da su mnogi stihovi prepuni »površnosti, praznine i banalnosti« (isti: 308), Ježić preuzima mišljenje A. Barca o Harambašiću kao »istinjskom umjetniku« (isti: 308). Kao i u ocjeni Kozarčeva rada, ključnom »unutarnjiveznom« vrijednošću smatra iskrenost i duboke emocije, kao i vještinu spajanja sadržajnoga i formalnog plana, zbog čega njegovim pjesmama daje važno mjesto u povijesti hrvatske lirike.

Zanimljivo je primijetiti da regionalistički model klasifikacije književne produkcije Ježić dijelom primjenjuje i na hrvatsku modernu. U usustavljanju dijela književne produkcije mogu se iščitati rečenice poput: »Sriem i Slavonija također su zastupani u književnosti ovoga vremena« (isti: 356), »Slavonija je dala dva iztaknuta pisca (uz Kosora, koji je rodnom Dalmatinac): Jozu Ivakića i Ivu Kozarca« (isti: 357). Na isti način, primjerice, komentira dio književnih predstavnika Hrvatskoga zagorja i Dalmatinske zagore i Bukovice, čime naznačuje tvorbu regionalnih identiteta kao jednu od temeljnih odrednica njihove književne produkcije.

Najistaknutije mjesto među slavonskim autorima u kanonu hrvatske moderne, kao što je već rečeno, imaju A. G. Matoš, I. Kozarac, J. Kosor i I. Brlić Mažuranić koji svoj kanonski status zadobivaju prema različitim kriterijima.

Može se reći da Ježićeva *Hrvatska književnost* predstavlja važnu etapu u kanonizaciji Ivana Kozarca. U stručnoj se literaturi naglašava kako je I. Kozarcu u kritičkim prosudbama često dodjeljivan status minornoga, drugo-

razrednog autora (usp. Bilić, 2006: 431 – 432). Vidljivo je to, primjerice, u čitanjima Mate Ujevića koji, ne prepoznajući artistske kvalitete Kozarčeva književnog opusa, ocjenjuje da je »bez smisla za red i određenost u pripovijesti« (1931: 168). Nasuprot njemu, Ježić se nadostavlja na liniju književnopovjesničarskih prosudbi koje Kozarcu dodjeljuju status umjetnički vrijednoga autora,¹⁹ posebno ističući vrijednost romana *Đuka Begović* u kojem su oblikovani kompleksni psihološki i socijalni profili likova. Pretežito citirajući i parafrazirajući slavonske analitičare Kozarčeva književnog rada (D. Prohasku, J. Bognera, J. Ivakića), preuzima i niz danas već tipiziranih ocjena o romanu koji karakterizira »kritika slavanskoga mentaliteta«, prikaz »propadanja slavonskog sela«, »osjećaj za ljepotu slavanskoga pejzaža« te zaključuje kako je riječ o romanu koji je »trajni dokumenat jedne epohe slavanskoga života« (isti: 358). Preuzimanje i kolažiranje prosudbi književnih kritičara i povjesničara u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* također je primjerom tvorbe regionalističkoga diskursa i regionalnih identiteta, i to intertekstualnim posredovanjima stereotipiziranih interpretacija koje počivaju na esencijalističkom shvaćanju slavanskoga identiteta te olako zamućuju granice između fikcionalnosti književnoga prikaza i izvantekstualne stvarnosti, pripisujući romanu dokumentarnu vrijednost i iščitavajući ga kao »presliku« stvarnosti. Međutim, navedena obilježja nisu potvrde Kozarčeva navodnog provincijalizma, nego Ježić ovjerava Kozarčev kanonski status naglašavajući stilska obilježja artizma, čime ga se smješta u književnopovijesni okvir hrvatske moderne. Zaključujući svoju analizu, naglašava temeljna obilježja koja su se u velikoj mjeri do danas održala u prosudbama Kozarčeve književne produkcije: estetske kvalitete romana (»život je donesen sasvim artistski«) kojega karakterizira »iskreni osjećaj za ljepotu slavanskoga pejzaža. K tomu dolazi i ljepota izraza« (isti: 358) te pomak od puke tendencioznosti ka slojevitijem socijalno-psihološkom portretiranju likova (»on jače izgrađuje svoje ličnosti i njihove čine obrazlaže karakterom, a ne samo prostim nagonom krvi«, isti: 358) kao manifestacije Kozarčeva moderniteta.

I dok su J. i I. Kozarac čitani kao autori čiju književnu produkciju primarno karakterizira oblikovanje i reprezentiranje slavonskih regionalnih identiteta, A. G. Matoš, J. Kosor i I. Brlić-Mažuranić dobivaju kanonski status, među ostalim, zbog uspostavljanja poveznica između hrvatske i europske književne produkcije te bogate svjetske recepcije njihovih djela.

Najistaknutije mjesto među svim književnicima pripalo je A. G. Matošu, autoru kojemu se u dotadašnjim, kao i u kasnijim domaćim književnohistori-

¹⁹ Primjerice, Lj. Maraković smješta I. Kozarca uz bok D. Šimunoviću ocjenjujući ih kao »dva snažna pripovjedača koji dotadanju folklornu pripovijetku pretvaraju u artistski istančanu sliku kraja i moderno izoštrenu studiju rasne psihologije« (1936b: 130).

ografskim i književnokritičkim hijerarhijama redovito dodjeljuju najviše pozicije. Matošev se status nacionalnoga klasika legitimira njegovim umjetničkim habitusom i kvalitetama književne produkcije. Njegova je kanonizacija vezana uz književnohistoriografsku (re)konstrukciju moderne kao razdoblja kada »počinje u svim smjerovima evropejiziranje hrvatske književnosti i umjetnosti« (isti: 319), što se manifestiralo kroz recepciju suvremenih stilskih strujanja (simbolizma, impresionizma, secesije itd.). Boraveći u inozemstvu, izgradio je znanje i svjetonazor »na vrelu, gdje je moderni artizam nikao, u Parizu« (isti: 361), za razliku od hrvatskih suvremenika koji su u doticaj s aktualnim europskim književno-kulturnim gibanjima dolazila posredno preko Beča i Praga. Ježić tako konstatira da je Matoš je od svih hrvatskih književnika moderne bio »najveći i najiskreniji artist« (isti: 360) koji je naglašavao estetske vrijednosti književnoga teksta kao temeljni ideal. Klasičnim ocjenjuje Matoševu liriku, inače, reprezentativni književni rod hrvatske moderne, u kojoj su najbolje ostvareni Matoševi estetički principi: ljepota, kult riječi, muzikalnost stiha. Pozivajući se na Barčeve konstatacije da je u lirici izrazio »cielu svoju intimnost« i da je »'njegova lirika nije samo najbolji, nego i najkarakterističniji dio njegova stvaranja'« (isti: 365), Ježić, primjenjujući načela pozitivističkoga psihologizma, ustvrđuje kako je »Matoš bio u dnu svoje ličnosti *lirski* disponiran čovjek« (isti: 367).

Niz je odrednica determiniralo Matošev umjetnički habitus. Bio je feljtonist, putopisac, esejist, kritičar i polemičar koji je pozorno pratio onodobnu hrvatsku književnu produkciju, pisao je oglede o različitim svjetskim književnicima i različitim književno-kulturnim temama, a ti su tekstovi bili »dokaz velike interesne sfere Matoševa duha« (isti: 364) i njegove erudicije. Prisilno emigrantsko iskustvo i izbjivanje iz Hrvatske osnažili su njegovu privrženost domovini, što je ostavilo traga u njegovu cjelokupnom književnom opusu: »Ta se nota ljubavi prema Kroaciji provlači kroz cielo Matoševo djelo« (isti: 362). S. Ježić rekreira povijest njegove legitimacije koja je započela još za Matoševa života, primjerice u Ogrizovićevu identificiranju Matoša kao artista i pohvalama njegovih pripovijedaka koje iščitava u maniri pozitivističkoga psihologizma kao »'refleks[e] doživljenih duševnih situacija'« (isti: 363). Afirmativno se pisanje o Matošu nastavlja u godini njegove smrti u predgovoru Ljube Wiesnera čuvenom zborniku *Hrvatska mlada lirika* (1914.) kada apostrofira Matoša i Vidrića kao književne uzore. Taj zbornik, kao i almanah *Grič*, »u kojima su se javljali pjesnici Matoševa kruga« (isti: 367) pokazuje da se Matošev kanonski status ovjeravao ne samo kritičkim i književnohistoriografskim osvrtima, nego i intertekstualnom recepcijom njegova rada. Osim toga, njegovoj je popularizaciji pridonio, prema Ježićevoj prosudbi, i bohemski stil života kojim se odupirao hrvatskomu malograđan-

skom društvu (isti: 366). Sve je to utjecalo, uključujući i Ježićeve ocjene, stvaranju svojevrsnoga kulta A. G. Matoša i uspostavljanju njegova književnog opusa kao normativne književno-kulturne vrijednosti.²⁰

Status je kanonskoga autora Matoš, dakle, stekao superlativnim kritičkim ocjenama estetskih vrijednosti njegova književnog opusa, artizmom i zalaganjem za autonomiju književnosti kao (auto)poetičkim strategijama, ali i kulturno-političkim razlozima, artikuliranima u već spomenutoj sintagmi »prvi pokušaj spoja Evrope i Hrvatske« (1944: 366). Matošev se književni rad, naime, istodobno interpretira kao potvrda kontinuiteta nacionalne osviještenosti i kao mjesto (re)produciranja europskih književno-kulturnih vrijednosti. Pri tomu Ježić naglašava odmak od puke recepcije europskih književnih uzora i ističe Matošev afirmativni odnos spram vlastite književno-jezične tradicije, postavljanje zahtjeva sebi i drugim autorima da »stvaraju *izvorno*, kao da su sami Evropljani« i pisanje isključivo hrvatskim jezikom (1944: 366). Prema njegovim prosudbama, zbog boravka je u inozemstvu Matoš ostao izvan sukoba Starih i Mladih koji su obilježili modernistički pokret u hrvatskoj književnosti te je svoj umjetnički habitus izgrađivao na sintezi koncepcija i ideja obiju skupina: »S Mladima ga je vezalo jednako gledanje na književnost (individualizam, sloboda stvaranja, artizam), a sa Starima njihovo nastojanje, da se očuva kontinuitet u književnosti i sklonost prema historizmu i hrvatskoj tradiciji« (isti: 361). Na Matoševu primjeru Ježić ujedno pokazuje svoje razumijevanje lijepoga i vrijednog u književnosti kao spoj nacionalnih i europskih književnih strujanja, oslanjanje na literarnu tradiciju i njezina nadogradnja. Na temelju svih navedenih parametara književnohistoriografskog vrednovanja Ježić ocjenjuje Matoša kao hrvatskoga književnog klasika i kao jednu »od najznačajnijih hrvatskih književnih ličnosti na početku XX. stoljeća« (isti: 366).

Recepcija i vrednovanje Kosora također su determinirani njegovim umjetničkim habitusom »vječitoga bohema«, »svjetskoga skitnice«, »književnoga samouka« koji je u europskim književno-kulturnim utjecajima obilježenu hrvatsku modernu »unio svojim pripoviedkama goli i neposredni život, osobito onaj 'sa dna života'« (isti: 349) te jednoga od rijetkih autora koji je, živeći i stvarajući u inozemstvu, uspio doći do inozemnih pozornica. Ježić pri tomu revidira atribuciju Kosora kao hrvatskoga Gorkog koja je, prema njegovu mišljenju, točna »samo s obzirom na sredinu, koja je bila analogna sredini Gorkoga, ali Kosorov način iznošenja bio je izvorno njegov«

²⁰ Ježićeva razmatranja Matoša oprimjeruju teze A. Assmann o trima vidovima kanoniziranja klasika: »stroga selekcija i isključivanje«, »ukidanje vremenske dimenzije« pridavanjem autorima i njihovim djelima statusa normativnih, vječnih vrijednosti te stvaranje »kulta ličnosti« kanoniziranjem autora i njegova djela (2002: 65–66).

(isti: 349). Sve navedeno odredilo je Ježićevu prosudbu Kosorove književne produkcije u okviru koje kvalitetnijom smatra dramsku produkciju od romaneskne. Međutim, dok je u Matoševu književnom opusu vidio sretan spoj hrvatskih i europskih književno-kulturnih vrijednosti, Kosoru zamjera nes(p)retnu recepciju ruskoga realizma i europskoga artizma koja je rezultirala ulaganjem u teme koje su »dražile njegov iskonski, nikakvim školskim znanjem natrunjeni talent« i pisanjem djela koja su »katkada groteskna mješavina genialnih naslućivanja i najbanalnijih izpraznosti« (isti: 349). Pišući o drami *Požar strasti*, Ježić evidentira Kosorovu inozemnu književnu afirmaciju koja je prethodila domaćemu priznanju, uočavajući također i podijeljenu recepciju Kosorova književnog rada, »neobičan i jak talent«, kao i inozemno stereotipizirano čitanje stranoga, nepoznatog Drugog (Kosorova podrijetla i slavonskih, hrvatskih tema) kao inferiornoga: »negativne [su] strane stavljane na račun primitivne i barbarske sredine, u kojoj je autor nikao i živio« (isti: 349). Unatoč tomu, temeljne vrijednosti Kosorova književnog rada vidi u uvođenju realističkih elemenata nasuprot, prema Ježićevu shvaćanju, prenaplašenoga dekadentizma i opterećenosti literarnim uzorima u hrvatskoj moderni, kao i obogaćivanju hrvatskoga jezičnog izričaja (ne navodeći što pod tim točno misli) i stavljanju hrvatskoga jezika u ravnopravan položaj s drugim europskim jezicima (isti: 351).

Slavonski se književni kanon, dakle, zamišlja i reprezentira prvotno kao maskulina pripovijest. Iako spominje različite slavonske književnice, poput Jagode Truhelke, Zdenke Marković, kanonski potencijal ima jedino Ivana Brlić-Mažuranić jer je »stvorila nekoliko odličnih djela za djecu« (1944: 359), poput dječjega romana *Čudnovate zgone šegrta Hlapića*, djela su joj prevedena na brojne strane jezike, a kanonski je status, titulu »hrvatskoga Andersena« stekla bogatom svjetskom recepcijom zbirke bajki s elementima slavenske mitologije *Pričama iz davnine*. Zanimljivo je, pri tomu, uočiti da ne spominje njezino primanje u članstvo JAZU-a 1937., iako je o tome izvjestio ondašnji tisak,²¹ dok je kulturno-institucionalni angažman i utjecaj J. Jurkovića uredno istaknuo (isti: 239). Identificirajući je prvotno s obzirom na njezin obiteljski habitus, poveznice s poznatim javnim muškim figurama (unuka bana književnika I. Mažuranića, kći književnika V. Mažuranića, supruga odvjetnika V. Brlića), Ježić pridonosi stvaranju predodžbe ženskoga književnog rada kao onoga koje treba maskulinu ovjeru kada se iz rodno subordinirane pozicije upisuje u dominantni maskulini diskurs. Istodobno usmjerava recepciju njezina opusa i pozicionira ga u područje dječje književnosti koje je »dosljedno patrijarhalnoj logici razdvajanja muške-javne od ženske-privatne sfere, bilo rezervirano za žene« (Protrka Štimec, 2019: 68).

²¹ O tome usp. D. Zima (2014: 245).

V.

Na temelju se raščlambe književnopovijesne sinteze *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941* Slavka Ježića može zaključiti da je to djelo imalo značajnu i zanimljivu ulogu u oblikovanju slavonskoga književnog kanona. Ježićeve su se prosudbe temeljile na spoju kulturnopovijesnih i estetskih kriterija, pri čemu se također očitovala (p)određenost književnoga kanona nacionalnoidentifikacijskim potrebama. Kanonski se potencijal slavonske književnosti determinirao nizom različitih »unutarknjiževnih« i »izvanknjiževnih vrijednosti«, od reprezentativnoga statusa autora i djela unutar stilske formacije, žanrovske i tematske inovativnosti te potvrđivanja vrijednosti slavonske i hrvatske književnosti spram zamišljenoga ideala europske i svjetske književnosti. Iako bi se Ježićevoj povijesti književnosti moglo prigovoriti zapostavljenost i nedosljednost u primjeni estetskih kriterija, neadekvatnu i skromnu obradu dopreporodne slavonske književnosti, zanemarivanje i(li) previđanje relevantnosti autora iz novije književnosti (primjerice, Josipa Freudenreicha i Srđana Tucića), treba reći i da je Ježić svojim prosudbama pridonio afirmaciji i ovjeri kanonskoga statusa niza relevantnih slavonskih književnika, a time i afirmaciji statusa slavonske književnosti unutar hrvatskoga književnog kanona. Pri tomu se uz reprezentiranje regionalnih književnih specifičnosti naglašavala važnost slavonske dionice u (re)kreiranju nacionalnoga kulturnopovijesnog kontinuiteta te se afirmiranjem vrijednosti slavonskoga regionalnog kanona ujedno (re)definirao hrvatski književni kanon.

Literatura

Predmetna Literatura:

Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.

Slavko Ježić, *Život i rad Krste Frankopana*, Matica hrvatska, Zagreb, 1921.

Stručna Literatura:

Aleida Assmann, *Rad na nacionalnom pamćenju*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.

Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, XVII, br. 8, str. 401–411; Zagreb, 1944.

Antun Barac, »Bilješke o 'mladima' i 'starima'«, *Članci i eseji*, PSHK, knj. 101, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1968., str. 117–148.

Nikola Batušić, »Albert Haler«, A. Haler, M. Kombol, B. Gavella, Lj. Maraković, *Eseji, kritike, studije*, PSHK, knj. 86, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 5–21.

- Homi K. Bhabha, »Introduction: narrating the nation«, *Nation and Narration*, ur. H. K. Bhabha, Routledge, London – New York, 2002., str. 1–7.
- Anica Bilić, »Ivan Kozarac i literarna Slavonija«, *Dani Hvarskog kazališta, knj. 32: Prostor i granice hrvatske književnosti i kazališta*, ur. N. Batušić, Zagreb – Split, HAZU – Književni krug, 2006., str. 431–446.
- Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
- Vinko Brešić, »Slavonska književnost i novi regionalizam. Prilog hrvatskoj književnoj topografiji«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 4, str. 213–271; Zagreb, 2003.
- Suzana Coha, »Slavonska književnost i povijest nacionalne književnosti – regionalizam i nacionalni identiteti«, *Nova Croatica*, VI, br. 6, str. 207–227; Zagreb, 2012.
- Jonathan Culler, *Književna teorija – vrlo kratak uvod*, AGM, Zagreb, 2000.
- Vladoje Dukat, »O našijem humoristima: Antunu Nemčiću, Janku Jurkoviću, Vilimu Korajcu«, *Rad JAZU*, knj. 197, str. 139 – 260; Zagreb, 1913.
- Astrid Erll, *Memory in Culture*, Palgrave MacMillan, New York, 2011.
- Alastair Fowler, *Kinds of Literature*, Harvard University Press, Cambridge, 1982.
- John Guillory, *Cultural Capital*, Chicago – London, The University of Chicago Press, 1994.
- Nenad Ivić, »Conceiving of Croatian Literary Canon, 1900–1950«, *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries, vol. III: The making and remaking of literary institutions*, ur. M. Cornis-Pope, J. Neubauer, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 2007., str. 395–403.
- Katarina Ivon / Sanja Vrcić-Mataija, »Regionalni poetski modeli i suvremeni kanon hrvatske dječje književnosti«, *Croatica et Slavica Iadertina*, XV, br. 1, str. 209–233; Zadar, 2019.
- Dubravko Jelčić, *Vallis aurea*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1977.
- Dubravko Jelčić, *Slavonske male stvari*, Društvo književnika Hrvatske, Vinkovci, 1985.
- Dominick LaCapra, *Representing the Holocaust: History, Theory, Trauma*, Cornell University Press, Ithaca – London, 1996.
- Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži, knj. II*, Emidija Mohovića Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka, 1869.
- Ljubomir Maraković, »Hrvatska književnost 1860.–1896.«, *Obzor, spomen-knjiga: 1860–1935*, Tisak i naklada Tipografije d. d., Zagreb, 1936a, str. 124–126.
- Ljubomir Maraković, »Hrvatska književnost u XX. vijeku«, *Obzor, spomen-knjiga: 1860–1935*, Tisak i naklada Tipografije d. d., Zagreb, 1936b, str. 130–134.
- Stanislav Marijanović, »Slavonska zavičajna književnost«, *Regija – činilac integralnog razvoja*, ur. T. Karpati, M. Rebić, Sveučilište u Osijeku, Osijek, 1987., str. 190–200.
- Milan Marjanović, »Hrvatska književnost, njezin put i njezino obilježje«, *Hrvatska moderna: kritika i književna povijest*, PSHK, knj. 71, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 325–338.

- Krešimir Nemeč, *Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća*, Znanje, Zagreb, 1994.
- Cvijeta Pavlović, »Josip Kosor u pariškim kavanama«, *Dani Hvarskog kazališta*, knj. 27: *Književnost i kazalište hrvatske moderne – bilanca stoljeća*, ur. N. Batušić et. al., Zagreb – Split, HAZU – Književni krug, 2001., str. 214–227.
- Matko Peić, »Hrvatska književnost u Slavoniji«, *Slavonija – književnost*, Radničko sveučilište »Božidar Maslarić«, Izdavački centar Revija, Osijek, 1984., str. 5–27.
- Zlatko Posavac, »Reljković i estetika«, *Vrijeme i djelo Matije Antuna Reljkovića*, ur. D. Tadijanović, J. Vončina, JAZU, Zavod za znanstveni rad, Osijek, 1991., str. 105–115.
- David Perkins, *Is Literary History Possible?*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1992.
- Dragutin Prohaska, »Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850–1915.«, *Hrvatska moderna: kritika i književna povijest*, PSHK, knj. 71, Zora – Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 479–498.
- Marina Protrka, *Stvaranje književne nacije*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2008.
- Marina Protrka Štimatec, »Palimpsest ženskog pisanja: ambivalencije autorstva Ivane Brlić-Mažuranić«, *Politike autorstva*, Hrvatska sveučilišna naklada – ZZK, Zagreb, 2019., str. 67–79.
- Ružica Pšihistal, »Življena i pisana povijest osamnaestostoljetne Slavonije u Matičevoj književnopovijesnoj vizuri«, *Satir nije divji čovik*, Matica hrvatska, Osijek, 2011., str. 47–78.
- Joanna Rapacka, *Leksikon hrvatskih tradicija*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.
- Helena Sablić Tomić / Goran Rem, *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
- Ivan Slamnig, »Mediterranski položaj i sjevernjačke vizije Hrvata«, *Sedam pristupa pjesmi*, Izdavački centar, Rijeka, 1986., str. 11–18.
- Toni Smerdel, »Dr. Slavko Ježić. 'Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.'«, *Nova Hrvatska*, IV, br. 121, str. 5; Zagreb, 1944.
- August Šenoa, »Janko Jurković«, *Vienac*, X, br. 16, str. 259–262; Zagreb, 1878.
- Boris Škvorc, *Naracija nacije: problemi (književne) pri/povijesti*, Split, Književni krug, 2017.
- Sanja Šošarić, »Francuski naturalisti i antinaturalisti u hrvatskom književnom kanonu«, *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, knj. XX.: *Književni kanon*, ur. C. Pavlović et. al., Književni krug – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta, Split – Zagreb, 2018., str. 101–113.
- Zlata Šundalić, »Literarne rasprave Josipa Forka o slavonskoj književnosti 18. stoljeća«, *Dani Hvarskog kazališta*, knj. XXII., *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, ur. N. Batušić et. al., Književni krug, Split, 1996., str. 292–308.

- Milovan Tatarin, »Slavonski književni kanon 18. stoljeća: kako su Relković, Došen i Kanižlić postali popularni«, *Na korist i zabavu Slavonaca*, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., str. 15–69.
- Miroslava Tušek-Šimunković, »Recepcija djela Ivane Brlić-Mažuranić u svijetu«, *Ivana Brlić-Mažuranić: prilozi sa znanstvenostručnog kolokvija 1994. o 120. godišnjici rođenja*, ur. V. Vukelić, Grad Slavonski Brod – Matica hrvatska, Slavonski Brod, 1994., str. 65–71.
- Mate Ujević, *Hrvatska književnost*. Jeronimska knjižnica, Zagreb, 1931.
- Branko Vodnik, *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*, Privlačica, Vinkovci, 1994.
- Hayden White, *Tropics of Discourse*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1978.
- Dubravka Zima, »Ivana Brlić-Mažuranić, članstvo u Akademiji i Nobelova nagrada«, *Libri & Liberi*, III, br. 2, str. 239–261; Zagreb, 2014.
- Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji, Zagreb, 1997.
- Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti*, Meandar, Zagreb, 2019.

OBLIKOVANJE SLAVONSKOGA KNJIŽEVNOG KANONA U KNJIŽEVNOPOVIJESNIM RAŠČLAMBAMA SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U radu se razmatraju strategije oblikovanja slavonskoga književnog kanona u povijesti književnosti Slavka Ježića *Hrvatska književnost od početka do danas 1100–1941* (1944.). Istražuju se načela književne klasifikacije korpusa slavonske književnosti, kriteriji njegova vrednovanja, uspostavljanje mjerila kanonske vrijednosti te (p)određenost književnoga kanona nacionalnoidentifikacijskim potrebama, što se manifestira kroz prožimanje mehanizama tvorbe slavonskoga regionalnog i šireg hrvatskoga književnog kanona. Pri tomu se pokazuje kako se uz reprezentiranje regionalnih književnih specifičnosti naglašavala važnost slavonske književnosti u (re)kreiranju nacionalnoga kulturnopovijesnog kontinuiteta te se afirmiranjem vrijednosti slavonskoga regionalnog kanona ujedno (re)definirao hrvatski književni kanon.

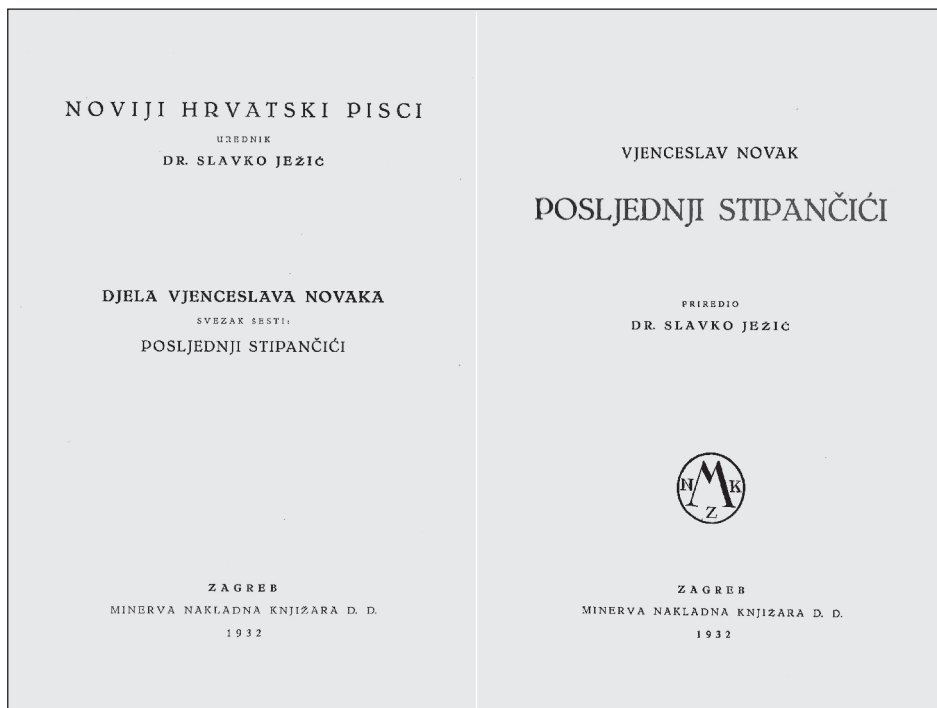
Gljučne riječi: Slavko Ježić, povijest književnosti, hrvatska književnost u Slavoniji, regionalni književni kanon, nacionalni književni kanon

THE FORMATION OF THE SLAVONIAN LITERARY CANON
IN THE LITERARY-HISTORICAL ANALYZES OF SLAVKO JEŽIĆ

Summary

The paper discusses the strategies of shaping the Slavonian literary canon in Slavko Ježić's literary history *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941* (1944). It explores the principles of literary classification of the corpus of Slavonian literature, the criteria of its evaluation, the establishment of the concept of canonical value and the subordination and determination of the literary canon by national identification needs, which is manifested through the permeation of the mechanisms of the formation of the Slavonian regional and Croatian literary canon. It is also shown that alongside the representation of regional literary specifics, the importance of Slavonian literature in (re)creating national cultural and historical continuity was emphasized, and by affirming the values of the Slavonian regional canon, the Croatian literary canon was also (re)defined.

Key words: Slavko Ježić, literary history, Slavonian literature, regional literary canon, national literary canon

Sl. 13.: Slavko Ježić priredio je djela Vjenceslava Novaka. Svezak šesti: *Posljednji Stipančići* (Zagreb, 1932.)

Stipan Tadić

»Nejunačkom vremenu unatoč«: obilježja vremena djelovanja Slavka Ježića

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42.09

Uvod

Slavko Ježić (1895. – 1969.), hrvatski književnik, povjesnik književnosti i prevoditelj, rođen je 1895. godine u Dubravi kraj Čazme. Završio je Realnu gimnaziju u Bjelovaru, a studij romanistike i slavistike u Beču gdje je doktorirao 1916. godine na temu Frana Krste Frankopana, čiju je prvu monografiju o životu i književnom djelu priredio (Ježić, M., 2013.).

Radio je kao profesor u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, gimnaziji u Osijeku te kao sveučilišni nastavnik na Višoj pedagoškoj školi, Filozofskom fakultetu u Zagrebu i Višoj pedagoškoj školi u Splitu. Djelovao je kao nadstojnik Odsjeka za književnost i umjetnost Ministarstva narodne prosvjete, član Matice hrvatske te Royal Society of Arts (London, Engleska).

Pisao je prozu i poeziju, a među brojnim objavljenim zbirkama i pjesmama, ističe se »Se ci sciус« kao prvo hrvatsko književno djelo na esperantu.

Bavio se poviješću hrvatske književnosti, posebice ilirizma. U njegovom stvaralačkom osobi, važno je istaknuti njegovo najznačajnije djelo *Hrvatska književnost od početka do danas*, prvu cjelovitu povijest hrvatske književnosti, izdana u vrijeme NDH, 1944. godine. Djelo je poznato kao priručnik hrvatske književnosti, ali i razlog umirovljenja 1947. godine dolaskom komunističkoga režima na vlast u Hrvatskoj i trajnog prešućivanja djela i spomena Slavka Ježića.

Društveno-kulturološki i povijesno-politički kontekst Ježićeva djelovanja

Kako i Ježić u svome najpoznatijem djelu, *Hrvatska književnost od početka do danas*, kroz cjelovite, iscrpne i precizne podatke smjestio povijest

hrvatske književnosti u kontekst opće političke i kulturne povijesti, tako treba i njegovo djelo i djelovanje sagledati u kontekstu širih društveno-kulturoloških i povijesno-političkih (ne)prilika u kojima živio i djelovao, obilježenih poglavito velikim totalitarnim režimima XX. stoljeća.

Od raspada Austro-Ugarske Monarhije preko stvaranja kraljevine Jugoslavije do Nezavisne Države Hrvatske

Namjera je ovim panoramskim prikazom društveno-političkih i povijesno-kulturnih okolnosti u kojima je živio i djelovao Slavko Ježić ukazati na neodvojivost njegovog djelovanja od istih čimbenika. Govorimo o vremenu u kojemu je nestalo Austro-Ugarska Monarhija, te je nastala nova država Država Slovenaca, Hrvata i Srba koja je ujedinjenjem s Kraljevinom Srbijom kasnije postala Jugoslavija, određena kroz diktaturu i srpsku hegemoniju. U vihoru Drugoga svjetskoga rata stvorena Nezavisna Država Hrvatska bila je pod izravnim utjecajem glavnih totalitarizama XX. st. Nakon rata hrvatski je narod iz jednog totalitarizma prešao u drugi – komunistički. Povijesno putovanje odvijalo se od zloga goremu.

Ovaj sažetak povijesno-kulturnih i sociopolitičkih okolnosti, odnosno ključnih čimbenika, koji su sudbonosno utjecali na hrvatski narod i njegovu povijest samo je pokušaj da se, velikim koracima – rekao bi Cezar, notiraju ključna povijesna događanja i kulturni i društveno-politički okviru kojemu je živio i djelovao Slavko Ježić.

Utjecaji vremenskih događanja i duhovne silnice određenoga vremena, kao i široki povijesni, društveni, kulturni i politički kontekst, također su konstitutivni dio razumijevanja svijeta u kojemu je Slavko Ježić napisao svoje kapitalno djelo. Kao što je i sam rekao: »Nastojao sam da u knjizi istaknem povezanost književnog rada kako u svim hrvatskim pokrajinama, tako i između pojedinih razdoblja; gledao sam da istaknem međusobne utjecaje kao i lične dodire između različitih pisaca. Na taj se način može dobro vidjeti kako su – unatoč vjekovne rascjepkanosti i života u različitim državama i pod različitim vladarima – Hrvati ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću...« (Ježić, 1944).

Književnost i njezina povjesnica još od vremena iliraca i hrvatskoga preporoda imale je snažan utjecaj i ulogu u modernizacijskim procesima hrvatskoga društva. Taj se proces može pratiti preko razdoblja realizma (1850. – 1892.) i njegove kritičke (ali i idealizacijske) »rekonstrukcije« stvarnosti u svim njegovim fazama, u kojemu je razdoblju, uz književnost, posebice

Vienac, kao javni medij, unatoč Šenoinu »gavanstvu« (kako ga je nazivao Kovačić), odigrao temeljnu ulogu u kulturnoj modernizaciji Hrvatske i stvaranju kulturalnog identiteta Hrvata (Milanja, 2002., 47–48).

Na hrvatskim su prostorima književnosti i njezina intelektualna elita, kroz cjelovitu hrvatsku povijest, bili i značili *uvijek više* od same književnosti. One su, za razliku od drugih europskih zemalja u kojima je građanstvo bilo glavnim temeljem razvoja nacionalnog identiteta, preuzimale i ulogu s(a)vijesti u društvu. Samim time imale su i snažan utjecaj na ideološkom i društveno-političkom području.¹

Božidar Petrač smatra kako su najbliži uzori Slavku Ježiću u njegovu pregledu suvremene (tadanje) hrvatske književnosti bili Mate Ujević, Ljubomir Maraković i Josip Bogner (Petrač, 1997., 70). Mate Ujević napisao je knjigu sličnog naslova, *Hrvatska književnost s podnaslovom »Pregled hrvatskih pisaca i knjiga«*. Izišla je u Jeronimskoj knjižnici godine 1932., a obuhvaćala je cjelokupnu hrvatsku književnost, uključujući književnost Hrvata Bunjevaca i Gradišćanskih Hrvata.

U svom »Portretu Slavka Ježića« tu sličnost s Ujevićevim pregledom vrlo dobro uočava Dubravko Jelčić.² On kaže da »Ujević cjelinu hrvatske književnosti, njezine izvore i njezin tijek, prati s jedinstvenoga povijesnog motrišta, videći u književnosti snažan izraz hrvatske nacionalne energije«. Upravo je to ono što Milanja kaže da je hrvatska književnost značili »*uvijek više* od same književnosti« (Milanja, 2002., 6–7). Ona je naime kroz svu povijest bila i snažan element konstituiranja hrvatskoga nacionalnog identiteta, a time i hrvatske dražavotvornosti.

Ježićeva *Hrvatska književnost od početka do danas*

Ježićevo djelo *Hrvatska književnost od početka do danas* je informativno-znanstveni pregled hrvatske književnosti u razdoblju od 1100. godine do 1941. godine, od vremena hrvatskih narodnih vladara i početaka pismenosti, preko Srednjovjekovne i Preporodne književnosti do hrvatske Moderne.

Knjigu je izdala Naklada A. Velzek iz Zagreba, 1944. godine, za vrijeme NDH, što je bio dovoljan razlog vladajućoj komunističkoj partiji da njegovo

¹ Razumije se pak da to treba razlikovati od dijametralno oprečnoga pojma *politizacija kulture* u totalitarnim režimima, kakav je primjerice bio komunistički sustav. U totalitarnim režimima politizacija kulture cjelovitoj kulturi, književnosti poglavito, u načelu oduzima autonomnost stvaranja, sam identitet i cjelovito kulturno stvaralaštvo podvrgava ciljevima režima. Cjeloviti život podređen je totalitarnoj ideologiji i vladajućoj partiji.

² Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100.–1941.*, Zagreb, 1993.

djelo ne samo marginalizira, nego i prešućuje. To se to djelo 45 godina vladanja komunističkoga režima nije smjelo niti spomenuti ne samo u obrazovnom nego i u cjelovitom kulturnome i društvenom okružju. Tek je definitivnim padom s povijesne pozornice komunističkoga sustava u Hrvatskoj (1991.) i dolaskom višestranačja i demokratskih izbora, Grafički zavod Hrvatske izdao drugo izdanje knjige 1993. godine. Gotovo poslije polustoljetnog prešućivanja i »zaborava« u vremenu komunističkoga nenarodnoga režima, samo zbog činjenice da je djelo bilo izdano u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Bio je to dostatan »krimen« da se taj najobjektivniji i najcjelovitiji prikaz hrvatske književnosti cjelovitoga hrvatskoga kulturnoga prostora od svojih početaka pa do vremena izdanja, prešućuje i gurne u zaborav zbog svoje »nepodobnosti« komunističkim strukturama. Očigledno su u njemu prepoznali snažan temeljac hrvatskoga kulturalnoga i nacionalnoga identiteta.

Uz književnost, kršćanstvo je utisnulo neizbrisiv pečat u duhovnosti, moralu, kulturi i običajima hrvatskoga naroda. Kršćanstvo je ostavilo iznimne tragove u usmenoj i pisanoj hrvatskoj književnoj baštini. Stoljeća hrvatske književnosti zorno pokazuju dva bitna izvorišta ukupne europske civilizacije i kulture. To su antičko i rimsko-latinska baština mediteranskoga kulturnoga kruga i njezino nerazdvojivo prožimanje s kršćanstvom, točnije kazano, pripadanje zapadnome, katoličkom kršćanstvu.

Ova dva temeljna obilježja hrvatske kulture ne samo da su odigrala snažnu ulogu u modernizacijskim procesima hrvatskoga društva i stvaranju kulturalnog identiteta nego su imala snažnu ulogu u integraciji naroda. To pak osigurava sasvim konkretan povijesno-kulturni i društveno-politički kontekst. S tim je, razumije se, povezano i *rađanje, geneza nacije*.

Ježić je u svom djelu dao cjeloviti i zaokruženi pregled hrvatske književne prošlosti, uzimajući u obzir ukupnost hrvatskih kulturnih i povijesnih prostora (Petrač, 1995.). Pri tome je uzeo u obzir i neizbrisivu ulogu (zapadnoga) kršćanstva. U svome djelu Ježić naglašava važnost Marulićeve *Judite*. Ovaj prvi umjetnički ep hrvatske književnosti, u versih *harvacki* složena, za Ježića predstavlja »neoboriv dokaz izvorne hrvatske stvaralačke snage, kao vrelo novih poticaja i kao stup slave i ponosa svakog Hrvata« (prema Petrač, 1995., 83). Navedeno je još jedan dokaz Ježićevog stava isticanja nacionalne književnosti te kršćanskih temelja koji se nalaze u njenom tkanju.

Koliko je cjelovit Ježićev prikaz povijesti hrvatske književnosti pokazuje i činjenica da je svoju pozornost poklonio autorima svih krajeva koji su kulturološki pripadali hrvatskome narodu uključujući i one koji su zbog povijesnih (ne)prilika živjeli i djelovali u različitim državama. Držao je da su Hrvati uvijek imali osjećaj zajedničke narodne pripadnosti i težnju za zajedničkim jezikom, književnošću i narodnom državom (Jelčić, 1993.).

Ježićev odnos prema suvremenicima

U pregledu njemu suvremene hrvatske književnosti Ježić je zadržao objektivni, znanstveni pristup. Nepristranost njegovog pristupa, očituje se ponajprije u pisanju o djelima onih koji su pripadali *suprotnome taboru*, odnosno komunističko-partizanskom pokretu: Ivan Goran Kovačić, i barem u tom vremenu Vladimir Nazor, kao i u pristupu lijevo orijentiranih književnika Miroslava Krleže i Augusta Cesarca (Petrač, 1997.). Ježićevo poimanje razvoja i povijesti hrvatske književnosti u potpunosti je suprotnosti s Krležinim.³

U »Predgovoru« svoje povijesti hrvatske književnosti, zapisao je: »Zbog potpunosti prikazan je i naraštaj iza moderne, kao i najnovija književnost koja se počela stvarati iza Prvoga svjetskoga rata, i kojoj velik dio predstavnika ne samo da još živi nego mnogi nisu još ni dobili svoj konačni književni lik, dok su najmlađi tek na početku svoga stvaranja«. Riječ je, dakle, o nastojanju da samo i jedino u pregledu, u grubim crtama dade prikaz (njemu) suvremene hrvatske književnosti. Ježić je u svom prikazu iznimno objektivni, nikoga ne izostavlja, a vrednuje estetski ono što je najtransparentnije. Petrač, kao primjer iskrenih tendencija i sveobuhvatnog pristupa, ističe rečenicu: »Ali nikoje ime nije ispušteno namjerice« (Ježić, 1944., 6; Petrač, 1997., 73).

Što se suvremene književnosti tiče, Ježić ističe kako ima plan »tamo neposredno iza moderne pa do naših dana«, podvrgnuti temeljitom proučavanju njezinu bude li moguće i ne učini li to tko drugi – i napisati posebnu knjigu« (Ježić, 1944., 6).

Svoj plan druge knjige u komunističkom režimu niti je smio niti mogao realizirati, a čak je i njegova *Hrvatska književnost*, odnosno, povijest hrvatske književnosti sve do naših dana ostala posve prešućenom. Činjenica da je Ježićevo najvažnije djelo *Hrvatska književnost od početka do danas* izdana za vrijeme NDH bila je dostatan razlog novom režimu za odbacivanje te da se to objektivno i znanstveno utemeljeno djelo prešućuje kao da nije niti napisano.

³ Krleža, barem u »prometejskim« početima svoga stvaranja, poziva na dekonstrukciju vlastite nacionalne književne, a time i kulturne i povijesne baštine riječima: »Vatre! Vatre! Vreme je, da se spali i uništi i razbije najveća laž sviju naših sakrosaktnih laži, legendarna laž nad lažima, laž hrvatske književnosti« (Krleža, prema Gašparović, 1989., 16). Krleža, koji je sebe smatrao komunističkim revolucionarom i *sporio se o svemu sa svima* (Lasić), u ovim riječima pokazuje, ne samo anarhističko nijekanje vlastitih korijena, već i neshvaćanje da se novo doba (uvijek) naslanja na prethodno, tradiciju, pa i onu nacionalnu, nastavljajući je te time i samo postaje tradicijom.

Komunizam i (a-nacionalni) identitet

U komunističkim zemljama politička partija, koja je veleprevratom došla na vlast, sebe je držala »vodećim subjektom« društvenih promjena na svim područjima života. »Subjektivne snage« su nastojale ne samo interpretirati realnost već je, prema svome »znanstvenome pogledu na svijet« i promijeniti. Naravno, sukladno svojoj totalitarnoj ideologiji.

U formiranju jugoslavenskoga identiteta, bilo je važno »raskrstiti s religijom i prošlošću«, a to su bila dva temeljna konstitutivna elementa hrvatskoga kulturnoga i nacionalnoga identiteta. Socijalizam je predstavljao proces u kojemu je prošlost i sadašnjost trebala biti dekonstruirana kako bi se konstruirala »svijetla« budućnost. Budući da su prošlost i sadašnjost identificirane kao neprijatelji »svijetle budućnosti«, njihovo nasilno zatiranje držalo se opravdanim. U tom kontekstu, Ježićeva posvećenost prošlosti, odnosno povijesti hrvatske književnosti, nespojiva je s komunističkim »novim početkom«. Stoga nimalo ne iznenađuje potpuno zatiranje kulturne i duhovne baštine, hrvatske poglavito. Razumije se da su se time rušile i temeljne odrednice kulturnoga i nacionalnoga identiteta Hrvata.

Naprotiv, svako isticanje nacionalnog identiteta bilo je krajnje nepoželjno. I u tome komunistički režim prepoznaje još jedan Ježićev »griješ«. Samo njegovo proučavanje nacionalne književnosti i njene uloge u razvoju nacionalnog identiteta (npr. povezanost književnosti i hrvatskog nacionalnog preporoda) bilo je u suprotnosti s vodećim načelima a-nacionalnog komunističkoga režima u kojemu nije bilo mjesta isticanju etničke, kulturalne i nacionalne pripadnosti.

Komunizam i književnost

Neki marksistički autori navode da postoji važna povezanost između poezije i komunizma jer se pjesnici služe jezikom, a jezik je zajedničko vlasništvo (Steven, 2017., prema Niven, 2019.). Ova zanimljiva teza sažima svu izgubljenost kojom je komunistička ideologija tretirala književnost i književnike.

Klasični marksistički pristup zasniva se na ideji da književnost služi proizvodnji društvenog konsenzusa. U toj ulozi zamjenjuje religiju i time postaje odgovorna za društveni moral. Ova je perspektiva suprotstavljena Althusserovoj, koja smatra da književnost može zaobići ideologiju, a u skladu je s razmišljanjima Eagletona, koji smatra da autor ne može obići ideologiju budući da su svi pojmovi kroz koje doživljavamo svijet oko nas ideologizirani (Beker, 1999.).

Kako bi analizirali povezanost komunizma i književnosti, neki autori koriste pojmove Bourdieuove filozofije. Bourdieu, teoretičar književnosti, u svojoj *Teoriji kulturnog polja* definira polje kao autonomni mikrokozmos unutar društvenog makrokozmosa u kojemu se stalno odvijaju borbe za kapital između dominantnih i dominiranih pozicija moći (Bourdieu, 1995.). Bourdieu ističe da je literarno polje u jednom svom djelu autonomno, a u drugom dijelu ovisno od vanjskih polja moći.

Akademsko i književno polje su autonomni onoliko koliko su nezavisni od vanjskih polja moći. U totalitarnim režimima, uključujući komunizam, politika i vlast su vanjsko polje moći s (gotovo) apsolutnom vlašću pa su akademsko i književno polje pod njihovim izravnim utjecajem, što je u suprotnosti s Bourdieovim teoretskim postavkama prema kojima bi taj utjecaj trebao biti neizravan i ograničen. Književno polje u komunističkom režimu, kao i cijelo kulturno polje, izravno ovisi o vlasti, odnosno polju moći koje kroz književnost i kulturu ostvaruje svoje vlastite ciljeve (Satkauskytė, 2018.). Neki od tih ciljeva su objašnjavanje komunističke ideologije (npr. kroz djela marksističke teorije), infiltracija vrijednosti socijalizma (npr. kroz književni pravac socijalističkog realizma) ili formiranje socijalističkog identiteta (npr. u Jugoslaviji). Kako bi se ostvarili ti ciljevi, država je imala pravo koristiti razne represivne metode, kao što smo svjedočili u slučaju Slavka Ježića, koji je naprasno gurnut na društvenu marginu jer svojim djelom nije »služio« ideološkim ciljevima političkog režima.

U totalitarnim sustavima, pa tako i onom u kojem je živio i djelovao Slavko Ježić, postojala su nepisana ili *pisana* (u komunističkom sustavu!) pravila o tome kako treba stvarati književnost i/ili pisati njezinu povjesnicu, a svako odstupanje je bilo osuđivano od strane *književne, odnosno ideološke kritike*, koja je bila u službi političkog aparata. No, tim i takvim »*pravilima unatoč*«, Slavko Ježić je napisao do danas najobjektivniju povjesnicu hrvatske književnosti od njezinih početaka pa sve do 1941. godine.

Promotrimo li Hrvatsku u poratnom razdoblju, nakon dolaska komunističkoga režima na vlast, kada je stvarana Jugoslavija i jugoslavenski identitet, možemo zaključiti da se isto očekivalo i od hrvatske književnosti. I dok se dio autora odrekao svoje umjetničke autonomije kako bi bili u službi režima i poboljšali sustav (Periša, 2019.), djelo Slavka Ježića potpuno je prešućivano, kao da nije niti postojalo. Književna kritika, koja je nemilosrdno isključivala svakoga tko nije poštivao od režima nametnute norme, pokazavši kako književnost ne može biti slobodna ako je književna kritika u »čeličnim okovima zadanog sistema s vrlo rigoroznim uputama« (Periša, 2019., str. 232).

Revitalizacija hrvatske nacionalne države i Ježićevo djelo

Osnivanjem samostalne i neovisne Republike Hrvatske početkom 90-ih godina XX. stoljeća, došlo je do stvaranja samostalne i neovisne hrvatske države u kojoj se može slobodno revalorizirati, u komunizmu prešućivana, hrvatska nacionalna, povijesna i kulturološka baština. Promjenom društveno-kulturoloških i povijesno-političkih okolnosti, djelo i djelovanje Slavka Ježića prestalo se prešućivati. Oslobođanjem od okova totalitarnog režima, došlo je do oslobođanja i vrjednovanja hrvatske kulturne i povijesne baštine. Osobi i djelu Slavka Ježića daje se primjereno mjesto u hrvatskoj povijesnici književnosti. Time je konačno ispravljena nepravda koju mu je komunistički režim nanio.

Zaključak

U komunističkoj Jugoslaviji, kao i u ostalim totalitarističkim društvima, umjetnost i književnost pa čak i sloboda razmišljanja i govora bile su podjarmljene ideologiji. Dolaskom komunističke vlasti godinom 1945. prekida se gotovo svaka nit s tradicijom u hrvatskoj kulturnoj baštini. Poglavitito s njezinim dominantnim religioznim i nacionalnom obilježjima. Novi komunistički poredak, u svrhu stvaranja »cjelovite socijalističke ličnosti«, traži tzv. socijalističku i socrealističku literaturu (traktorska lirika). Neposredno nakon dolaska komunističkoga sustava na vlast neki od hrvatskih književnika su završili smrću (Mile Budak, Vinko Kos, Gabrijel Cvitan, Branko Klarić), neki iz straha pred »osloboditeljima« nepovratno otišli u emigraciju (Vinko Nikolić, Rajmund Kupareo, Srećko Karaman, Antun Nizeteo, Antun Bonifačić, Lucijan Kordić), a mnogi hrvatski intelektualci i kulturni djelatnici, *obilježeni kao (moralno-politički!) nepodobni* bili su marginalizirani, udaljeni iz javnoga života i namjeno prešućivani.

Djelo Slavka Ježića, objavljeno u ratnim okolnostima 1944. godine, doista je zadivljujući primjer etičkoga i moralnog ponašanja i primjer objektivnog pristupa književnom opusu onih s kojima niti je dijelio moralno-etičke stavove, niti svjetonazorska gledišta, niti politička uvjerenja. Ježić, koji je svojim djelom *Hrvatska književnost od početka do danas*, ali i svojim cjelokupnim djelovanjem, pokazao visoki stupanj, ne samo objektivne znanstvenosti, već i etičnosti i čovječnosti, u takvim društveno-kulturološkim i povijesno-političkim okolnostima, dolaskom na vlast komunističkoga režima 1945., postaje *persona non grata*, a njegovo djelo namjerno prešućivano i gotovo izbrisano iz hrvatske kulturne povijesti.

Uspostavom samostalne hrvatske države, djelu Slavka Ježića daje se primjereno značenje i priznaje zasluženost mjesto među hrvatskim kulturnim djelatnicima, književnicima i povjesnicima književnosti. Svjedoče tome znanstveni radovi, održani znanstveni simpoziji i objavljeni *Zbornici* njemu u čast.

Literatura

- Miroslav Beker, *Suvremene književne teorije*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1999.
- Pierre Bourdieu, *The Rules of Art*, Stanford University Press, Stanford, 1995.
- Evgeny Dobrenko, »Soviet Multinational Literature: Approaches, Problems, and Perspectives of Study«, *The Literary Field under Communist Rule, series Lithuanian Studies without Borders* (ur. Aušra Jurgutienė i Dalia Satkauskytė), Academic Studies Press, Brighton, 2018., str. 3–17.
- Darko Gašparović, »Krlježa spram modernizma«, *Fluminensia*, I, br. 1, str. 13–20; 1989.
- Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. str. 405–411.
- Mislav Ježić, »Slavko Ježić, znalac francuske i hrvatske književnosti«, u: Slavko Ježić. Romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor (zbornik radova sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić u Zagrebu 22. ožujka 2012.); Zagreb, 2013., str. 98–118.
- »Slavko Ježić«, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 30. 11. 2020.
- Stanko Lasić, »Mladi Krlježa i njegovi kritičari«, *Globus/Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske*, Zagreb, 1987.
- Cvjetko Milanja, *Kulturna modernizacija u Hrvatskoj 19. stoljeća*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2002.
- Alex Niven, »Mark Steven, Red Modernism: American Poetry and the Spirit of Communism«, *Literature & History*, XXVIII, br. 1, str. 118–120; svibanj, 2019.
- Josip, Periša, »Filozofija književnosti: sukob ideologije i književnosti na primjeru fenomena socrealističke književnosti«, *Čemu*, XV, br. 26, str. 226–235; 2019.
- Božidar, Petrač, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, gl.ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet u Zadru – Hrvatsko filološko društvo, Zadar – Hrvatsko filološko društvo, Zagreb – Zavod za povijest hrvatske književnosti HAZU, Zagreb, 1997., str. 69–78.
- Božidar, Petrač, »Duhovne odrednice hrvatske književnosti«, *Croatica Christiana Periodica*, XXIV, br. 36, str. 77–95; Zagreb, 1995.
- Dalia Satkauskytė, »Introduction«, *The Literary Field under Communist Rule, series Lithuanian Studies without Borders* (ur. Aušra Jurgutienė i Dalia Satkauskytė), Academic Studies Press, Brighton, 2018., str. 8–17.

»NEJUNAČKOM VREMENU UNATOČ«:
OBILJEŽJA VREMENA DJELOVANJA SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U ovome je radu riječ o sociokulturnim i povijesno-političkim (ne)prilikama u kojima je djelovao i stvarao Slavko Ježić. Slavko Ježić poznati je hrvatski kulturni djelatnik, književnik, povjesnik književnosti, prevoditelj. Zbog same činjenice da je njegovo kapitalno djelo *Hrvatska književnost od početka do danas* izišlo u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, u nenarodnom totalitarnom, komunističkom sustavu bio je potpuno »zaboravljen« i namjerno prešućivan. Nije mu se čak ni ime smjelo spomenuti. Kao što je poznato, temeljna duhovna, sociokulturna i povijesno-politička obilježja vremena u kojima je djelovao bila su obilježena diktaturom, ratom i totalitarnim režimima. Unatoč tome, jedno od glavnih obilježja njegova rada je ponajprije kritičan, znanstven i objektivan pristup. Tako, primjerice, u spomenutom djelu više pozornosti i teksta posvećuje lijevo orijentiranom i liberalnom Miroslavu Krleži, nego li dužnosniku NDH Mili Budaku. On u totalitarnom režimu objektivno prikazuje i pozitivno vrjednuje književni opus lijevo orijentiranih pisaca – Augusta Cesarca, Ivana Gorana Kovačića, Vladimiru Nazora, koji se u to vrijeme već nalazi s partizanima, i Miroslava Krleže.

Djelo Slavka Ježića, objavljeno 1944., *nejunačkom vremenu unatoč*, doista je zadržavajući uzor etičko-moralnog ponašanja i primjer objektivnog pristupa književnom opusu (i) onih s kojima niti je dijelio moralno-etičke, niti svjetonazorsko-aksiološke vrjednote i stavove, a niti politička uvjerenja pa ipak je sama činjenica da je njegovo glavno djelo izdano u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1944.) bio dostatan razlog da ga komunistički režim i jugo-komunistička diktatura, došavši na vlast (1945.), trajno prešućuju i zatiru spomen njegovu sjećanju u hrvatskome narodu.

Ključne riječi: Slavko Ježić, jugo-komunistička diktatura, znanstvena etika

»IN DEFIANCE OF UNHEROIC TIMES«:
CHARACTERISTICS OF THE PERIOD OF SLAVKO JEŽIĆ'S ACTIVITY

Summary

This article describes social and cultural, as well as historical and political circumstances under which Slavko Ježić worked. He was our well known, but unfairly forgotten and deliberately silenced (by a totalitarian regime) author, literary historian, translator.

The period in which Slavko Ježić was professionally active were characterized by dictatorship, wars and totalitarian regime. Despite that, one of the main characteristics of his work is a scientific and objective approach. In his *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941*, published during the Ustasha regime in 1944, his objectivity is evident from the facts that he objectively represented

authors such as August Cesarec, Ivan Goran Kovačić, Vladimir Nazor and Miroslav Krleža, all Communists. He even provided more attention and space to the left-wing and liberal author Miroslav Krleža than to the regime's high-ranking official Mile Budak.

This review of croatian literature through history, published in unheroic times, is indeed an impressive example of ethical and moral conduct. Furthermore, it is a scientific and objective review of literary works, including those written by authors with whom Ježić did not share neither moral and ethical nor political beliefs. This, however, was not enough for the Communist regime. The mere fact that his work was published during the Ustasha regime in the Independent State of Croatia (1944) was reason enough for the Communist regime and Yugoslav dictatorship, after assuming power in 1945, to pass over in silence his literary work and systematically erase him from cultural memory of Croatian people.

Key words: Slavko Ježić, Yugoslav-Communist dictatorship, ethics in science

CHARLES SEIGNOBOS

HISTORIJA SUVREMENE CIVILIZACIJE

S FRANCUSKOGA PREVEO

DR. SLAVKO JEŽIĆ

Nove vlasti u Evropi u XVIII. stoljeću. — Kolonijalno vladanje. — Pokret oko reforme u Evropi. — Francuska revolucija. — Djelo revolucije. — Borba revolucije s Evropom. — Konsulat i carstvo. — Borba Napoleona. — Restauracija u Evropi. — Ustavno vladanje.

ZAGREB, 1923.

IZDANJE KNJIŽARE GJOROJE ČELAP.

Sl. 14.: Slavko Ježić je s francuskoga preveo knjigu Charlesa Seignobosa *Historija suvremene civilizacije* (Zagreb, 1923.)

Robert Bacalja

Pravaštvo i pravaši u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09

Uvod

Od samog početka djelovanja Slavka Ježića zamjećuje se njegov snažan interes za teme koje se po svom predznaku mogu odrediti kao međašne za hrvatsku kulturu i književnost, a moguće ih je vezati i uz kompleks pravaštva. Jedan od bitnih znakova pravaških tema, bilo pravaških političara, historio-grama, književnika te književnih povjesničara su zasigurno Zrinski i Frankopani, a upravo Ježić počinje s tom temom¹ koje akteri hrvatske državotvorne politike ističu kao svoju temu s kojom u XIX. stoljeću i kasnije upućuju na odnos Habsburga i uopće Austrijske politike prema Hrvatima. Pogledamo li Ježićevu bibliografiju onda je temu Frankopana uz rane objave (»Književna ostavština Frana Krste Frankopana« u *Građi za povijest književnosti hrvatske*, knj. 8; »Fran Krsto Frankopan kao književnik« u *Savremeniku*; »Pravopis Frana Krste Frankopana« u *Nastavnom vjesniku* 1915.) nastavio i kasnije (»Značaj Frankopana i njegovo značenje u književnosti« u *Savremeniku* 1919. zatim objavljuje studiju »Život i rad Frana Krste Frankopana«, 1921. i 1936. priređuje *Djela Frana Krste Frankopana*, a u svom kapitalnom djelu *Hrvatskoj književnosti* središnji dio poglavlja C. »Svjetočna književnost banske Hrvatske posvetio je Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu«² (145–150).

---

¹ »Naime, već u dvadesetoj godini života (1915.) on dovršava studiju o Frankopanu i priređuje za tisak u Kostrenčićevu izdanju ispuštene pjesme (...) nepunih šest godina nakon toga (1921.) Ježić – već tada i još dugo poslije je najbolji poznavalac Frankopanovih djela – objavljuje u izdanju Matice hrvatske monografiju *Život i rad Frana Krste Frankopana* (...) To je u osnovi bila njegova doktorska disertacija koju je pod naslovom 'Die literarische Tätigkeit Fran Krsto Frankopans' kao dvadesetjednogodišnjak 1916. obranio na bečkom Sveučilištu« (Švelec, 1997: 107).

² Zanimljivo je da je u prethodnim poglavljima istaknuo brojne ilustracije iz života i rada Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana (pod brojem 43. faksimil naslovnice *Adrinskoga mora sirene*, pod brojem 44 faksimil »jedne strane iz 'Sirene'«, pod br. 45 sliku iz naslova *Sirene* Petra Zrinskog, zatim pod br. 47 portret Frana Krste Frankopana, br. 48. portret Petra Zrinskog, a pod br. 49 faksimil »Oprostno pismo Petre Zrinskog ženi Katarini« (29. IV. 1671.) te br. 50. »Rukopis Katrine Zrinske (Božjakovina, 4. VII. 1647.)« i br. 51. »Ulomak Frankapanova koncepta pjesme 'Venus nastane davat audienciju'«.

U svojem je kapitalnom djelu *Hrvatska književnost* Ježić veliku pozornost dao književnim zbivanjima tijekom XIX. stoljeća. U stotinjak stranica u poglavlju »III. Hrvatski preporod i nova književnost (XIX. i XX. stoljeće) obrađuje teme »Hrvatski preporod«, »Hrvatski romantizam od absolutizma do nagodbe (1849.–1868.)« i »Nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (1868.–1918.)«. Upravo u ovom poglavlju prati pravaštvo i pravaše i njihovu ulogu u stvaranju hrvatske kulture i književnosti i njihov utjecaj u hrvatskoj politici te napose nacionalno-identifikacijski potencijal koji donose u svojim objavama prvaci pravaša na čelu s Antom Starčevićem. U navedenom poglavlju realizira glavninu svojih osvrta i zaključaka na pojavu pravaštva.

Pravašto kao ideologija, pravaštvo u izgradnji nacionalnog identiteta

Ante Starčević

Naročito mjesto u svome pregledu daje Ježić prvaku i utemeljitelju pravaške politike Anti Starčeviću. Njemu posvećuje u književnom portretiranju u poglavlju »Hrvatski romantizam od absolutizma do nagodbe (1849–1868)« čak pet stranica (242–247). Nitko od književnih poslenika nije dobio više prostora od Starčevića što *eo ipso* dovoljno govori o Ježićevu vrednovanju pojave Ante Starčevića u hrvatskoj politici i kulturi. Najviše apostrofira Starčevićev odnos prema Vuku Stefanoviću Karadžiću³ i očito u tome vidi formiranje Starčevića kao političara⁴ i pravaške politike uopće.⁵ Napose Ježić upućuje na pogubnost tih Karadžićevih stavova koji su onda preuzeli srpski književni povjesničari jer su »hrvatske pisce Dubrovnika, Bosne i Dalmacije, ukoliko su bili štokavci, naprosto proglasili Srbima« (Ježić, 1944: 245). Upravo u tom razdoblju (kako ističe Ježić) kad je srbijanska politika naišla

³ »Prikazujući iscrpno velikosrpske aspekte Karadžićeva programa Ježić im suprotstavlja stavove *bezkompromisnog Hrvata* Starčevića, djelomice prati njihovu polemiku koju prekida Gaj *Izjavljenjem radi Starčevićevih članaka o Srbima i srbskom jeziku*« (Kovač, 1997: 95).

⁴ »Hrvatski je narod prema Stračeviću uvjerenju, imao dovoljno vlastitih snaga i vrijednosti, što potvrđuje njegova povijest, na koje se može osloniti i koje može afirmirati u svojoj samostalnoj državi. Stoga se odlučno suprotstavljao ustupcima i kompromisima prema Austriji i Ugarskoj, te učenju o slabosti Hrvata i potrebi traženja oslonca u slavenskim, odnosno južnoslavenskim narodima, što su zagovarali ideolozi jugoslavizma. Traženje rješenja hrvatskog pitanja u bilo kakvim okvirima i zajednicama, a ne u samostalnoj hrvatskoj državi, Hrvatima može donijeti samo propast, vjerovao je Starčević« (Turkalj, 1999: 123).

⁵ »Izvor tomu neprijateljstvu je Karadžićev velikosrpski stav, što ga je naročito formulirao u članku »Srbi svi i svuda« (napisan već 1836., a štampan u *Kovčežiću za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*, Beč, 1849.), u kojem je proglasio Srbima sav narod Srbije, Crne Gore, Bosne, Hercegovine, Bačke, Banata, Hrvatske, Slavonije sa Srijemom, i Dalmacije sve od Trsata do Bojana, a za Macedoniju i Arnautsku da se ne zna, koliko i tamo Srba imade« (Ježić, 1944: 244).

na plodno tlo i u nekih hrvatskih kulturnih djelatnika (Matija Ban u Dalmaciji, Tomo Kovačević, Blaž Jožić i Ivan Franjo Jukić u Bosni) mijenjaju se i Starčevićevi stavovi.⁶ U isticanju Starčevićeva književnog opusa do njegova potpunog okretanja politici Ježić navodi i odgovor na pisanje srpskog tiska nakon što je 1852. odbor Matice Ilirske dao u zadatak Anti Kuzmaniću knjigu *Das Buch der Natur*.⁷ Starčević u polemici kako ističe Ježić navodi da zapravo »srbski jezik ne postoji«. ⁸ Ježić detaljno referira o Starčevićevu književnom radu tijekom apsolutizma, ali ističe da je Starčević očito osjetio da neće književnošću moći ostvariti političke ciljeve premda je tijekom pedesetih intenzivno radio (piše o pjesništvu Ignjata Đurđevića⁹ 1855. te objava *Hrvatskog kalendara* 1858.¹⁰ Nadalje, Ježić rekonstruira politički kontekst početka šezdesetih godina XIX. stoljeća i Starčevićev udio u tim kretanjima, pa tako i njegov stav o pitanju naziva jezika. Za njega kaže da je šutio od 1852. do 1868. i da je tada objavio raspravi »Ime Serb« u kojoj iznosi stavove koji su »po značaju i po idejama i po političkom radu živa opreka biskupu Strossmayeru« (Ježić, 1944: 248). Na taj način se ističe nova i drugačija politička platforma¹¹ od one narodnjačke koja će doći do izražaja naročito u

⁶ »Starčević, koji je već u početku apsolutizma od ilirca postao *bezkompromisan* Hrvat, osjetio je i u 'bečkom dogovoru' (111) nastojanje Karadžićevo da Hrvate dovede pod srbsku kapu (...)« (Ježić, 1944: 245).

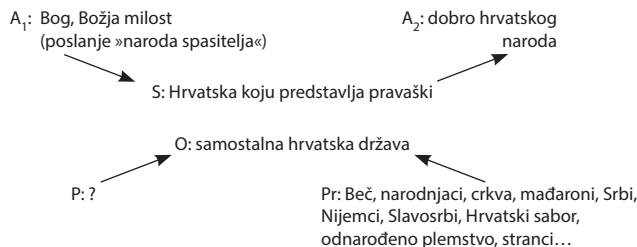
⁷ »To je bio uzrok da je novosadski 'Srbski dnevnik' napao Maticu i tom zgodom utvrdio, da *hrvatski jezik uobće ne postoji*« (Ježić, 1944: 245).

⁸ Ježić upućuje na Starčevićev britki odgovor (u kojem ima uz one sadržaje kojim im je odgovorio istom mjerom doista odgovora na neka bitna pitanja razlike hrvatskog i srpskog jezika i naravno odgovor na i dan danas srpsko svojatanja dubrovačke književnosti) i koji je »nišanači na dotadanji srbski književni jezik, koji se osnivao na crkvenom jeziku i bio protkan rusizmima (t. zv. 'slavenosrbski') (...) dok Hrvati imaju tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko, a svakako je izobraženije, negoli ono, koga neki srbskim zovu. Uz to on, upirući se na Porfirogeneta, koji veli 'Srbi se rimskim jezikom zovu Servi', a to znači *robovi*, dok hrvatsko ime da dolazi od 'hrvati se', dakle *boriti se*, – tvrdi, da je hrvatsko ime puno častnije. (...) I navodeći, kako dubrovački pisci nazivlju svoj jezik hrvatskim, pobije srbsku tezu, da je dubrovačka književnost srbska (*Narodne novine*, 18. VII. i 27. IX. 1952.)« (Ježić, 1944: 246).

⁹ »to je prvi hrvatski esej o starijoj hrvatskoj književnosti (...)« (Ježić, 1944: 247).

¹⁰ »Dokora dolazi obnova političkog života, i tu je Starčević našao za svoju borbenu narav pravo područje, koje je odgovaralo njegovoj prirodjenoj sklonosti i na kojem je mogao razviti živu djelatnost za ostvarenje svojih velikohrvatskih ideja« (Ježić, 1944: 247).

¹¹ AKTANTSKI MODEL (na primjeru pravaške ideologije)

osamdesetim godinama XIX. stoljeća¹² i koja će se prelijevati i u kulturni i književni prostor u Hrvatskoj, što će posebice Ježić istaknuti vezano za književnu klimu i aktere u doba realizma. Plod i djelovanje politike Stranke prava Ježić do u detalje prati i očito s mišlju da je pravaška politika zapravo promijenila sliku Hrvatske i dala nova identitetska polazišta¹³ koja su bitno pridonijela afirmaciji narodnog bića u zamršenoj političkoj i situaciji.¹⁴ Napose se izdvaja Starčevićovo vodstvo u sedamdesetim godinama, u vrijeme kad hrvatskom politikom dominiraju narodnjaci, a hrvatskom književnošću Šenoa.¹⁵ Tu Ježić ističe prijelomnu ulogu Starčevića koji je odbacivao jugoslavenstvo i sve ono što je ta ideologija donijela u hrvatskoj kulturi i pritom pridobio mlade.¹⁶ To pridonosi novom zaokretu hrvatske književnosti, onom prema francuskim izvorima,¹⁷ napose naturalizmu koje su kako ističe Ježić prihvatili pravaši (premda su bili u biti romantici) što je bilo u svezi s »odvraćanjem od Nijemaca« (Ježić, 1944: 277). Starčevićev udio u politici prati i u razdoblju realizma i njegovu zaslugu za pokretanje i uređivanje novih i

¹² »Na prvim izborima (god. 1884.), još je loše prošao (misli se na Khuena Hedervarya, op. R. B.), jer je od 110 mandata dobila opozicija 41 mandat, od toga neodvišnjaci 13, a stranka prava 25! Stranka prava, koja je iza Kvaternikove bune bila potisnuta u pozadinu, stekla je u osamdesetim godinama velik broj pristaša, koji se ističu i u javnom životu i u književnosti« (Ježić, 1944: 261).

¹³ »Protivnog je mišljenja Ante Starčević, koji traži, da se Hrvati oslone sami na sebe i uzdaju u vlastitu snagu; neka ne daju, da itko drugi odlučuje hrvatskom sudbinom, Nego Bog i Hrvati! Slavenstvo ime otklanja kao sramotno ('slavoserbi'), a odklanja pojam 'slavenstva' kao cjeline; za njega su 'Rusi Rusi, Poljaci Poljaci, Hrvati Hrvati.' (...) U osmom deceniju jugoslavenstvo se pomalo gubi, jer ga više nitko neće: Austrija ga se boji, jer za nju ono znači bacanje pogleda preko državnih granica; (...) za Hrvate je ono koncesija, koja je trebala da ukloni narodnostne osjetljivosti južnih Slavena, u prvom redu Srba, pa kada to nije uspjelo, vraćaju se Hrvati opet svomu narodnom imenu hrvatskomu. To je ujedno i posljedica pojačanog utjecaja pravaša i njihova uspona u prvoj polovici osamdesetih godina« (Ježić, 1944: 265).

¹⁴ »Pravaštvo kao svojevrstan fenomen u novijoj povijesti Hrvata (...) odigrao je ključnu ulogu u procesu formiranja i konstruiranja moderne hrvatske nacije, osobito u drugoj polovici XIX. stoljeća kada je najviše bilo ugroženo hrvatsko nacionalno biće, i ujedno zacrtalo put prema stvaranju potpuno samostalne hrvatske države kao svom krajnjem idealu i cilju. Obrana, integracija i homogenizacija hrvatske nacije koja, po mišljenju klasika pravaške misli Ante Starčevića i Eugena Kvaternika, ima pravo i dužnost da na temelju prirodnoga i povijesnog prava ujedini sve hrvatske zemlje i stvori vlastitu državu, temeljna je njegova zadaća« (Diklić, 1998: 5).

¹⁵ No, unatoč tom bremenu politike, Ježić Šenin književni rad izdvaja kao medašni: »I što je više prolazilo vrijeme od smrti Šenoine, to se više njegova ličnost oslobađala od sjena suvremenih osobnih i političkih omraza, a ostajao je svietli lik hrvatskog umjetnika-stvaraoca. (...) Taj svestrani rad za narod Šenin je životni credo; njime je prožeo sva svoja književna djela, i to je ono, što im daje trajnu vrijednost, i zbog čega Šenoa danas već uživa ugled hrvatskog klasika« (Ježić, 1944: 277).

¹⁶ »Ali omladina, koja je bila pravaški orijentirana, prihvatila je Starčevićovo negiranje svih kulturnih tekovina, što su dobivene zaslugom jugoslavenski orientirane generacije. Starčević g. 1979., kad je hrvatska književnost već imala djela Markovića i Šenoine piše: 'Knjižtva nema, vladajuće čerkčanje nije van plaćena sramota' («Pisma Madarolacah«, str. IV.)« (Ježić, 1944: 276).

¹⁷ I taj zaokret bio je u skladu s pravaškom politikom: »*Hervatska* je isticala da Hrvati moraju i kao ljudi i kao nacija biti najveći prijatelji Francuza. Proglašavala je francusku kulturu pravim blagoslovom čovječanstva i žalila što se rijetki Hrvati mogu otrešti svog 'poživinčenja' i upoznati francuski napredak« (Gross, 1973: 173.)

utjecajnih glasila¹⁸ koji su zaslužni za širenje pravaške misli i za uzdizanje pravaške politike.¹⁹ Upravo ovo pravaško jedinstveno djelovanje na čelu s Antom Starčevićem polučilo je uspjeh te se kako ističe Ježić »Zbog žestokog i agresivnog tona, kojim se (uz ‘Staroga’) služe naročito mladi pristaše stranke prava, nazvali su ih protivnici ‘steklišima’ (kajkavski: ‘stekli pes’ = bijesno pseto). To pogrdno ime prihvatit će oni kao počast« (Ježić, 1944: 282). Ovdje Ježić izdvaja i političke uspjehe državotvorne pravaške koncepcije: devet zastupnika 1881., povećanje njihovog broja 1883. za šest novih zastupnika. Selidbu Starčevića i vodstva stranke u Zagreb, iste godine izlazak *Slobode* u Zagrebu i početak izlaženja značajnog književnog lista *Hrvatske Vile*. Sljedeće godine (1884.) već za Khuenova banovanja dobivaju 24 zastupnika, i naravno Ježić bilježi i onaj glasoviti »saborski vritnjak« koji je razjario Khuena (»kad je na glasovitoj saborskoj sjednici od 5. listopada 1885. dobio udarac nogom od Dr. Davida Starčevića (po drugoj verziji od Josipa Gržanića)« (Ježić, 1944: 282). Za razliku od Ježića, Frangeš drugačije gleda na pravašku politiku te za njihov uzlet početkom osamdesetih ističe da je »Raspuštanje Vojne krajine (1881.) i njezino vraćanje pod jurisdikciju hrvatskog Sabora još je više raspirilo verbalni, doduše, ali u krajnjoj liniji neugodan pravaški radikalizam« (Frangeš, 1987: 197). No, pravaši su se (gledajući na njihov politički rad), kako je pokazalo nadolazeće vrijeme i Khuenov rad da onesposobi opoziciju,²⁰ razjedinili u više frakcija i tako razjedinjeni nastavili u drugim formama i političkim opcijama svoj budući rad. Sve te mijene pravaške politike bilježi Ježić u iznošenju političkih prilika do 1918. godine u Austriji.²¹ No, i Ježić i kasnije Frangeš na isti način ističu političku žestinu kojom se na svoje protivnike pravaše oborio Khuen.²² Svakako u kontekstu-alizaciji hrvatske politike i hrvatske povijesti u prvom redu Ježić promatra

¹⁸ »God. 1878. izvukoše i dr. Antu Starčevića iz Jastrebarskog, a gdje je radio u kancelariji svoga sinovca Davida v. b118), i odvedoše ga u u Sušak, te mu predadoše list ‘Primorac’ (izl. 1873–1878.), koji se prozva *Sloboda* i postade dnevnikom i glasilom stranke prava (1878–1886.)« (Ježić, 1944: 282).

¹⁹ Suvremeni historiografski osvrti na politiku pravaša iznose kako se »Opće nezadovoljstvo svih društvenih slojeva Banske Hrvatske s nagodbenim režimom odrazilo (...) i na rast popularnosti i utjecaja Stranke prava među građanstvom, dijelom svećenstva te širim slojevima naroda, pretvarajući je od malobrojne grupe istomišljenika u snažan nacionalni pokret« (Turkalj, 2000: 463).

²⁰ »Godine 1887. dolazi u sabor jedanaest pravaških zastupnika, a 1892. samo njih nekoliko. To znači eliminiranje opozicije iz političkog života. *Khuenovština slavi orgije; ona daje ton čitavom javnom životu devedesetih godina*. Khuen truje inteligenciju; najbolje umove narodne nastoji predobiti dajući im ugledne i unosne položaje; manjina, ako se ne pokore, uništava egzistencije bez skupula« (Ježić, 1944: 282).

²¹ Usp. Ježić, 1944: 261–264.

²² »Harambašić je dopao zatvora zbog sasvim bezazlene pjesme u prozi *Tri molitve*, dok je najbo-ribeniji pravaš, dr. David Starčević, nećak Antin, uklonjen iz Sabora i optužen; odsjedio je četiri godine tamnice, čak mu je i doktorat poništen. Mnogi mladi ljudi podvili su šiju i postali pokorni činovnici režima; trag su im u literaturi satirične pjesme Ante Kovačića (*Pokornom kljusetu*, 1886.) i Silvija Strahi-

kroz promjene kojim se rukovalo pravaštvo u svojoj političkoj borbi. Tako bilježi da se 1902. dogodila fuzija »neodvisne narodne stranke« i »stranke prava«. ²³ Ježić bilježi sudbonosne i prijelomne događaje u kojima su akteri i pravaši, pa nakon spaljivanja mađarske zastave u Zaprešiću, Hrvatskog narodnog pokreta 1903., Khuen odlazi iz Hrvatske nakon dvadeset godina. Nadalje, Ježić ističe i druge bitne odrednice hrvatske politike uoči Prvoga svjetskog rata gdje su akteri pravaši, »hrvatsko-srbsku koaliciju« i djelovanje Josipa Franka i čiste stranke prava ²⁴ i sve povijesne odluke do 1918. koje dovode do »razzapa Austro-ugarske monarhije« i odcjepljenja Hrvatske od monarhije i 1. prosinca 1918. kada je »proglašeno (...) ujedinjeno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnija Jugoslavija« (Ježić, 1944: 264). Konačno, pravaštvo se utopilo u pulsiranju događaja i političkih odluka koje su nastale nakon Prvoga svjetskog rata dijelom nošene vanjskim, a dijelom unutarnjim čimbenicima. (Misli se na brojne ugovore npr. Londonski, Pašičevići dogovor s Italijom, Versajski pakt i dr.).

Ježić o pravaštvu raspravlja, odnosno pravaše unosi u dijelu pregleda Nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (1868.–1918.) iznosi kako je Kvaternikova Rakovička buna dala »ministrima Andrassyu i Beustu jake argumente protiv popuštanja Slavenima, pa je Hohenwart pao, i dualizam se konačno učvrstio« (Ježić, 1944: 260).

Pravaši i realizam

C. Realizam i naturalizam (1882–1895.)

Ježićevo praćenje pravaša i pravaške misli kao vodećeg čimbenika u promjenama u osamdesetim godinama XIX. stoljeća osobito se vezuje uz razdoblje realizma ²⁵ (*realizam i naturalizam*). I ovdje decidirano govori o

mira Kranjčevića (*Gospodskom Kastoru*, 1891.) te roman *U noći* Ksavera Šandora Gjalskog« (Frangeš, 1987: 197–198).

²³ To je onaj dio pravaša koji se 1895. razišao sa Starčevićem, te je tom »fuzijom« s »neodvisnom narodnom strankom« ujedinjena »u 'hrvatsku opoziciju', koja se godinu dan kasnije prozove 'hrvatska stranka prava'. U upravni odbor ulaze Dr. Šime Mazzura, Dr. Milivoj Dežman, Dr. Ante Radić, Fran Folnegović, Josip Pasarić, Frano Supilo, Ivan Lorković i dr.« (Ježić, 1944: 262).

²⁴ »Nove izbore proveo je novi ban barun *Pavao Rauch* (1908–1910.), ali nije odbio nijednoga mandata. Njega podupire i savjetuje dr. Frank, sa svojim najužim krugom prijatelja, i nekadanji Khuenov predstojnik za bogoštoviju i nastavu dr. Iso Kršnjavi. Oni vjeruju, da će ipak doći do trijalizma, u kome bi Hrvati postali treći državotvorni faktor u monarhiji. Od Franka se 24. IV. 1909. odcjepljuje dr. Mile Starčević i njegovi prijatelji: dr. Ante Pavelić, zubar, dr. I. Peršić i dr. ('milinovi')« (Ježić, 1944: 263).

²⁵ Ježić također navodi u svom pregledu i činjenice vezane i za one književnike koji su se dijelom vezali uz pravaštvo. I u jednom od najznačajnijih opusa hrvatskog književnog realizma, Ksavera Šandora Gjalskog Ježić ističe vezanost za pravaštvo i njegov interes za Kvaternika i njegov rad. I nakon toga zaokret zrelog Gjalskog prema »slavenofilstvu«. (»Premda je bio odgojen u ilirskim tradicijama, i

tome kako je prodor realizma u hrvatsku književnost vezan uz uspon pravaša. Potanko iznosi povijesne činjenice o zaokretu hrvatske politike krajem sedamdesetih kad se pravaši angažiraju u hrvatskoj politici nalazeći prostor za djelovanje potaknuti oportunističkom politikom narodnjaka. Sam princip realističnog oblikovanja književnog gradiva Ježić navodi kao otklon od narodnjačkog »maglovitog jugoslovenstva«, »oportunizma« i »književnog idealizma«: »Pravaši su stali tvrditi, da je književniku dužnost zagledati u život naroda i iznieti ga *realistički*, kakav jest, vez uljepšavanja i idealiziranja« (Ježić, 1944: 284). Naravno u ovaj kompleks ide i pravaška okrenutost naturalizmu također usko vezana za njihov politički program koji se suprotstavljao njemačkom utjecaju.²⁶ No i tako ideološki uvjetovan izbor književnog stila, zaključuje Ježić, dao je u tom razdoblju neke pomake, može se reći uzdrmao književnu žabokrečinu koju je diktirao narodnjački idealizam te istaknuo hrvatstvo: »To je pomoglo uklanjanju šablone, koja je uokvirila književnost, a stvorilo je neku ideju *slobodarstva* i *slobodoumlja*, koja je privukla i one pisce, koji nisu mnogo marili za političke ideje pravaštva« (Ježić, 1944: 285). No, činjenica da su neka naturalistička stilska polazišta osim u Kumičića našla odjeka i u pisaca koji nisu okrenuti naturalizmu (npr. u Draženovića i Vojnovića koji stoje prema svom predmetu hladno i objektivno kao Zola i Flaubert, usp. Ježić, 1944: 285). A cijela književna klima i osjećaj se mijenja pod tom pravaškom retorikom, te se kako ističe Ježić (opet unoseći pravaše u svoje zaključke)²⁷ okreću problemima svojega naroda i gledaju na pojave analitički i kritički. Nadovezujući se na naturalizam Ježić nalazi da unatoč prodoru naturalizma na hrvatsku književnost »djeluje znatno i ruski realizam, koji je više socijalan i human« (Ježić, 1944: 285). Govoreći o žanrovskoj opredijeljenosti, Ježić navodi kao najprikladniji žanr novelu ili roman koji su pogodni za analizu društvenih prilika, te ističe regionalnu zastupljenost i svojevrsnu policentričnost interesa hrvatske književnosti toga doba u kojem nije ispušten ni jedan dio hrvatskog prostora, te niti jedan dio slojeva

Gjalski je prošao svoju periodu pravaškog oduševljenja, od viših gimnazijskih razreda do potkraj sveučilišnih studija (...)« (Ježić, 1944: 292) ili referira o pravašu Danilu Mediću, i recepciji *Različite pjesme prvog doba*: »Nisu dakako niti 'slavoserbi' bili sama utjelovljena otmjenost. To su prikazali već god. 1873., kada je izašla knjiga pjesama nesumnjivo nadarenog prvog pravaškog pjesnika, pravoslavnog Hrvata Danila Medića (...) Tu je knjigu napao 'Obzor' (16. VI. 1873.) govoreći o 'fakinskoj verzifikaciji' i tvrdeći povodom Medićevih pjesama: ' U njih se riše pojet Medić sav savcat što jest, nakazan i sablaznjiva protuha ovog svieta, koja će naći gdje god pod plotom svoj grob, dok mu vrane izpiju kratku pamet izpod duge kose.' (v. 132)« (Ježić, 1944: 376) i dr.

²⁶ Kako smo već istaknuli koji je »u vezi s odvrćanjem od Niemaca i traženjem uzorâ kod Francuza, koji su uživali simpatije pravaša (...)« (Ježić, 1944: 277).

²⁷ »Kad su oko godine 1885. nastali teški dani za pravaše, a i za sav hrvatski narod (...)« (Ježić, 1944: 285).

hrvatskog društva ili zanimanja (Usp. Ježić, 1944: 285–286). Dakle, Ježić podcrtava dinamičan književni proces koji je otvoren upravo žestokim nastupom pravaške politike i pravaških književnika i kritičara tijekom sedamdesetih i na početku osamdesetih i koji je dao dikciju cijelom razdoblju koje se prvenstveno naslonilo svojim istraživačkim, analitičkim i kritičkim perom na probleme hrvatskog naroda toga doba.²⁸ Kao osjećaj koji prevladava u osamdesetim u književnosti je pesimizam koji je uvjetovan društvenim prilikama, a isti osjećaj pesimizma zastupljenog u pripovjedača vidi i u poeziji koja je dana »s mnogo patosa koji se gubi u verbalizmu, ali nadomješćujući ilirsku davoriju daje novu budnicu, s jakim bojnim parolama (Harambašić), da preko socialnih refleksija (Hranilović, Arnold, Deželić i dr.) nađe sintezu svih idejnih strujanja svoga vremena u Kranjčevićevom pesimizmu, koji se diže do obćečovječanskih vidika« (Ježić, 1944: 286). Očito da su i u poeziji akteri pravaši (Harambašić i Kranjčević) i da su upravo oni dali glavni ton pjesništvu iz osamdesetih, a napose je Harambašić vezao svoj rad uz stranku prava. Upućujući na dramsku produkciju Ježić ocjenjuje da se drama nije mogla razviti zbog cenzure, a tek navodi neke pokušaje (Rorauereove, Derenčinove i Kumičićeve drame) sve do sredine devedesetih kada se pojavljuje Ante Tresić Pavičić. Nadalje, vidi veliki doprinos pravaša u tim dinamičnim osamdesetim koje su u hrvatsku književnost donijele mnoge promjene u širenju periodike. Najprije tradicionalni *Vienac*, koji je vodio Šenoa sedamdesetih 1882. je bio u »pravaškim rukama« (ur. Folnegović, a zapravo ga uređuje Ibler), a toj specifičnoj hrvatskoj književnoj i društvenoj dinamici pridonose pravaški časopisi²⁹ koji niču na početku osamdesetih, ali se ubrzo zbog progona pravaške politike gase. Ovu časopisnu koncepciju novije hrvatske književnosti Ježić prati od romantizma, a naročito dinamiku u realizmu, moderni i ekspresionizmu, upravo na značenje časopisa u književnim i društvenim procesima na koje upućuje Brešić, »da upravo periodika, u svim svojim inačicama, najbolje pokazuje ne samo to kako književnost nije tek neka statična nepromjenjiva kategorija, već i to kako je književni časopis u prvom redu društvena, a tek onda književna činjenica« (Brešić, 2007: 126).

²⁸ »Opaža se zapuštenost naroda, koji izseljuje u Ameriku, a tuđinac njeguje njegovu zemlju« (Ježić, 1944: 285).

²⁹ »Mladi izdavaju svoj almanah 'Hrvatski Dom' (1876., 1877. i 1888.) (...) God. 1882. pokreću pravaši na Sušaku i svoj književni list *Hrvatsku Vilu* (1882–1885.), koji sljedeće godine seli u Zagreb (1882.) urednik Harambašić, 1883–4. Harambašić i Kumičić, 1855. Kokotović); kad' Hrvatska Vila' prestaje izlaziti, zamjenjuje ju *Balkan* (1886–87.; ur. 1886. Harambašić i Kokotović, 1887. Kokotović i Kukor). Sada već nastaju sve žešći progoni pravaške stranke i njezine štampe, pa više nema ni posebnog pravaškog lista« (Ježić, 1944: 283).

Modelativni pristup – pravaštvo i književni model

Eugen Kumičić

Pravaštvo koje usmjerava u izboru književnog gradiva

Rječiti primjer modelativnosti prema pravaškim utjecajima dao je Ježić u Kumičićevu književnu opusu. Najprije analizira i ocjenjuje Kumičićev naturalistički pasaž i sam izbor i obradu gradiva. Ježić ističe kako je Kumičić s naturalizmom došao u slijepu ulicu. U njega Ježić pronalazi samo naturalizam kao »maniru« premda ga nosi »glas naturalističkog pisca«. Već je onodobna književna kritika u dovoljnoj mjeri raspravila s piscem njegovu nakanu uvođenja naturalizma u hrvatsku književnost.³⁰ Ibler pak govori kako »u njegovim djelima nema ni traga realizmu (...) jer je u njima prikazano sve nevjerojatno (Barac, o.c., 77)«. Upravo to apostrofira Ježić kao negativnu stranu njegova književnog oblikovanja³¹ i zaključuje kako iz ondašnje perspektive »Kumičićev 'naturalizam' daje po koji puta više dojam fantastičnosti roman-feuilletona u stilu Suea i Dumasa, negoli naturalizma u stilu Zolek« (Ježić, 1944: 284). Povijesne teme za koje se Kumičić nakon naturalističkog eksperimenta opredjeljuje spašavaju njegov književni opus. Zapravo pravaštvo pridonosi tom novom izboru, kako ističe Ježić,³² tj. presudno je u novom modeliranju ili zaokretu Kumičićevu prema povijesnim temama što pridonosi njegovom književnom uspjehu i dobroj recepciji. Ovdje Ježić detaljno analizira novi Kumičićev pristup. Pa tako u tom zaokretu na prvo mjesto stavlja »historijski roman *Urota Zrinsko-Frankopanska*« (Ježić, 1944: 291), zatim ističe dramu *Petar Zrinski* i spis *Petar Zrinski i Fran K. Frankopan i njihovi klevetnici*. Zaključuje kako je ta pravaška retorika (protiv Austrije)³³ u Kumičićevu djelu imala utjecaj na publiku, tj. da joj je »godilo (...) vidjeti urotnika protiv tuđinske vlasti, makar i u historijskoj perspektivi. (...) Svojom 'Urotom' stekao je Kumičić popularnost, koja se donekle približila Šenoinoj«

³⁰ Pasarić u svojem članku »Hoćemo li naturalizmu?« zaključuje: »Tuj nastaje pitanje da li će ova tuđa biljka koju kane presaditi u naš skromni hrvatski vrt uroditi dobrim plodom, ili neće li svojim velegradskim zagušljivim i nezdravim mirisom okužiti novu postojbinu. Francez a ni Parižlija nije univerzalan čovjek da bi se njegove doktrine mogle uporabiti za svaku rasu, pleme i narod. A svaki narod ima svojih životnih pitanja i potreba n a koje valja da se svaki iskren rodoljub obazire, bio on publicista, pjesnik, učenjak, romanopisac itd.« (Pasarić, 1976: 140–141), a Čedomil inače u pohvalnoj kritici manje oprezno i izravno izdvaja slojeve Kumičićeva opusa: »Kumičić je počeo svoj rad opisivanje krasnih seoskih i gradskih ljubovnih idila, a došao je sad do najogavnijih prizora iz gradskog života« (Čedomil, 1976: 319).

³¹ »(...) kod Kumičića je naturalizam više manira, negoli umjetnički nazor. (...) značajeve svojih osoba prikazuje romantički, a pogotovu mu je romantička fabula« (Ježić, 1944: 291).

³² »Iz te ga je opasnosti spasilo njegovo pravaštvo, koje ga je privelo tomu, da u borbi za hrvatska prava stane svoju pažnju obraćati sve više hrvatskoj prošlosti« (Ježić, 1944: 291).

³³ Pravaška politika je definirana borbom protiv Austrije, Mađžara i Srba (vidjeti izvore povijesne).

(Ježić, 1944: 291). Ježić podvlači kako je upravo »kult Zrinskih i Frankopana« koji su pravaši stvorili³⁴ potaknulo i Kumičića za Urotu.³⁵ Zapravo Kumičić je u središnjem dijelu hrvatske književnosti na ovu prigodničarsku temu³⁶ koju su pravaši nje govali u svojim glasilima, odgovorio romanom i drugim tekstovima i time započeo niz u devedesetim godina devetnaestog stoljeća koji nastavlja Higin Dragošić, Ante Tresić-Pavičić³⁷ i dr.

Onaj dio pravaške politike protiv Mađara³⁸ pronalazi Ježić u drugom dijelu Kumičićevih povijesnih tema o dinastičkim borbama u vrijeme kralja Dmitra Zvonimira u romanu *Kraljica Lepa*. Ovaj Kumičićev posljednji roman Ježić također pozitivno ocjenjuje upućujući na jak dojam pojedinih dijelova teksta, pogotovo ubojstva kralja Zvonimira kod 'Petih crikvah' i smrti Petra Svačića kod Gvozda« (Ježić, 1944: 292). Upravo je izbor ovog modela prema Ježiću spasio Kumičićev književni rad: »U svojim historijskim romanima Kumičić je opet našao sebe: divni opisi mora, podle spletke i nasilje tuđinaca, ljubavna romantika, sve to na široko zasnovanoj poviestnoj osnovi, karakteristika su ovih dviju historijskih romana« (Ježić, 1944: 292). Premda i u ovim tekstovima Ježić pronalazi mane Kumičićeva umjetničkog izražaja, koje izrijekom ne navodi, upravo ovaj model ocjenjuje uspješnim, a toj ocjeni pridonosi »historijski interes i osjećajna opredjeljenost publike« (Ježić, 1944: 292). Konačno pozitivnu ocjenu ovih povijesnih Kumičićevih romana

³⁴ »Pravaši su stvorili kult Zrinskih i Frankopana u hrvatskoj književnosti; Kumičićev roman bio je kruna toga kulta. U Petru Zrinskom uskrsnula je banska vlast predstavljena kao kraljevska: Hrvati su tuđem vladaru predali samo krunu, ali ne i žezlo, simbol vlasti. Gotovo u svakoj rečenici koju izgovara Petar Zrinski prepoznajemo Starčevićev i Kvaternikov nauk« (Nemec, 2008).

³⁵ »Iz mržnje na Austriju pravaštvo je stvorilo kult Zrinskih i Frankopana, a to je bio jedan od glavnih povoda, da je Kumičić proučio katastrofu Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana (...)« (Ježić, 1944: 291).

³⁶ Npr. Harambašićeva pjesma »Mučenicima« koja kao niz pjesama evocira taj povijesni događaj s podnaslovom (U spomen 30. travnja 1671.) gdje se dozivaju mučenicima: »— Petre bane, daj ne časi,/Daj posljedni bojna hata,/Izbavi nas težke biede,/Težke biede, muke ljute,/O ta još u boju vriede/Hrvatske nam sablje krute! (...) Ustaj bane! Ustaj Zrinski,/Spasi narod sirotinski!/ Ustaj, bane, pa nas vodi,/Ili k smrti, il k slobodi!« (Harambašić, 1895: 39–40).

³⁷ »Naime, već se ubrzo nakon objave Kumičićeva romana u *Domu i svijetu* pojavila u *Prosvjeti* 1893. od br. 2–7 drama *Posljednji Zrinski* koju je Higin Dragošić posvetio dr. Josipu Franku. Dakle, cijela je urota iz XVII. stoljeća u pravaškom krugu dobila svoju interpretaciju u smislu antihabsburškog stava i poruke, i konačno svoje aktere. (...) A s druge strane, kako navodi Batušić (spominjući aktere Kumičićeva romana): »(...) a budući da je Higin Dragošić već prije u drami *Posljednji Zrinski* (1894) prikazao sudbinu Petrova sina Ivana zvanog Gnade, iz *urotničkog* kompleksa preostala je do tog doba još uvijek neteatralizirana tragedija Petrove supruge Katarine (...)« (Bacalja i Batušić prema Bacalja, 2017: 64).

³⁸ Tu se prelama u tematici pravaški stav, kojeg ističe Ježić kada govori o političkoj situaciji u osmom desetljeću XIX. stoljeća: »Uz zanos za slavenstvo vrlo je značajna za to razdoblje i mržnja na Austriju (...) Ta je Mržnja podpuno shvatljiva nakon opetovanih pokušaja absolutizma i germanizacije. K tomu se kod hrvatskih rodoljuba, koji brzo spoznaše i nepouzdanu prijateljstvo Mađara, pridružuje neraspoloženje pa čak i oštri neprijateljski stav prema Mađarima« (Ježić, 1944: 265).

zaključuje njihovom didaktičnom ulogom, odnosno kao korisnog štiva u izgradnji nacionalnog identiteta što je svakako produkt modela kojeg je razvio pisac noseći se pravaškim ciljevima i tematikom.

Pravaški model oblikovanja karaktera u romanima

Prvenstveno se to odnosi na Kumičićev književni rad. Glasovit Ježićev zaključak da su za Kumičićevo »književno formiranje bile odlučne tri činjenice: da je rođen na moru, da se književno odgojio u Parizu i da se politički opredielio za pravaštvo« (Ježić, 1944: 290) odmah se očituje u oznaci modela književnog oblikovanja.³⁹ Tako na primjeru Kumičićevih pripovijesti i romana *Začuđeni svatovi* Ježić izdvađa pravaški model: »Kako je Kumičić iskren rodoljub, to će se ova osebina razviti doskora tako, da će spletkari i zločinci biti većinom stranci, Niemci, Talijani ili Madžari, a plemeniti ljudi bit će dakako Hrvati. (Takvi su loši karakteri i zli ljudi npr. u 'Primorcima' Madžar Vörös, u 'Začuđenim svatovima' Talijani: Saleti, Maletti, Murelli, u 'Otrovanim srcima' Nijemac Plank, u 'Preko mora' Talijani Stambelli i grof Sponga i dr.)« (Ježić, 1944: 290). Naravno, moramo pratiti u ovom slučaju i Šenoin utjecaj na pisce hrvatskog književnog realizma i njihovo preuzimanje šenoinskog modela gdje su strancima građeni karakteri redovito negativno.⁴⁰

Ante Kovačić

Isto tako se Ježić osvrće i na Kovačićev opus. Zaključno ističe koristeći Marjanovićevu studiju iz *Savremenika* 1907., kako je »Kovačić bio pravaš (...) pravaški odgoj, zanos, te utjecaj Starčevića, radikalizam . . ., to mu je dalo pravac i poticaj da ruši, da se ruga, da karikira cijelo naše društvo (Marjanović, *Suvremenik*, 1907., 77.)« (Ježić, 1944: 289). Svakako iz podcrtanog Marjanovićeva citata Ježić jasno ukazuje na bitnu odrednicu Kovačićeva djela, a to je satira koju on zasigurno uzima od pravaških satiričkih objava od samog početka djelovanja pravaša i satiričnog lista *Zvekana*⁴¹ koji uređuje

³⁹ Jelčić u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* napose apostrofira Kumičićev boravak u Parizu: »prvi hrvatski pisac koji je, studirajući u Parizu, upoznao jedan zapadnoeuropski književni pravac na samom njegovom izvoru« (Jelčić, 1997: 146).

⁴⁰ Rječit primjer te negativne karakterizacije (u ovom slučaju vanjske) je građenje karaktera Franje Tahija (naravno sa svom onom negativnom povijesnom percepcijom ove osobe) u *Seljačkoj buni*: »Među visokim ramenima sjedila mu krupna, šiljasta glava; nad uskim visokim čelom uzvijala se duga bijela i vunasta kosa. Lice bijaše mu crveno, surovo, nos tubast, nosnice široke, usne debele, brada i brkovi dugi, bijeli. Ispod jakih, poput metlice, bijelih obrva škiljila do dva malena siva oka, žacava ali vazda ponešto pritvorena« (Šenoa, 1964: 76).

⁴¹ »Naslovnica lista u cijelosti je Starčevićeva idejna tvorevina. Na gornjoj polovici nalazi se u crtežu lik Zvekana, prurušenog Starčevića, koji kao Diogen svjetiljkom po Hrvatskoj traži čovjeka« (Turkalj, 199: 123).

Ante Starčević: »Zvekanova oštra politička i društvena satira u prozi, stihu i karikaturi, koja se prvenstveno obarala na Narodnu stranku, napadala i kudila njezin program, žigosala 'praktičnu' politiku njezinih vođa, izlažući je sudu javnosti, otkrivala je Starčeviću nazočnost i njegov prevladavajući utjecaj« (Turkalj, 1999: 122–123).

Pjesništvo koje modelira pravaška retorika

August Harambašić

Kao rječit primjer pravaške retorike izdvaja Harambašićevu poeziju. Situiraajući njegov pjesnički opus između Šenoe i Kranjčevića Ježić najprije u ocjeni pjesničkog opusa raščlanjuje poeziju koja je potaknuta pravaštvom. I recentna hrvatska književna historiografija ističe u književnika pravaša uporabu književnosti u svrhu političke borbe, a tim osvrtima posebno se prepoznaje Harambašićeva pojava: »Brojna su književna djela napisana kao ilustracija pravaškog programa pa bi se za ovu priliku mogla napraviti čitava skala mogućih interakcija pravaške ideologije i književnost: od agitacijskih pjesama koje veličaju pravašku ideologiju (a koje se u poetičkom smislu ne odmiču od nekadašnjih preporodnih budnica), preko pamfleta, pravaških satira, parodija i travestija, sve do roman s tezom u kojima radnja treba samo potvrditi valjanost pravaškog učenja, odnosno njihova moralno-politička načela« (Nemec, 2008). U hrvatskoj književnoj povijesti nema pjesnika koji je toliko zaživio s politikom i strankom kojoj pripada.⁴² Ježić posebno napominje kako je svoje *Slobodarke* posvetio Anti Starčeviću, kako je u knjizi objavio i Starčevićev portret, a stihovi koje navodi zapravo su stranački poziv.⁴³ Drugi primjer Harambašićeve stranačke lirike pronalazi i u *Ružmarinkama* gdje se lirski subjekt poistovjećuje sa strankom. U pjesmi »Ja sam, draga, dobar Hrvat«, koju bismo mogli nazvati novom budnicom,⁴⁴ najavljuje se dugotrajna i uporna borba⁴⁵ za hrvatska prava, i u kojoj će vodeću ulogu imati

⁴² Nedjeljko Mihanović ističe da je Harambašićeva politička angažiranost »za njegov pjesnički talent bila fatalna. Pišući o tome pitanju A. G. Matoš je tu okolnost obrazložio ovim zaključkom: 'Svaka suvremenost je privremenost, pa pjesnik, vežući se uz stranku, može se s njom doduše i dići, ali obično s njome ljosne« (Mihanović i Matoš prema Mihanović, 1966: 23).

⁴³ »O bud'te ljudi, junački Hrvati,/Pa ustanite listom poput lava!//Slobodi vi ste već pred sami vrat./Do nje vas vodi samo stranka prava....« (Harambašić u Ježić, 1944: 307).

⁴⁴ Šicel ističe kako nalazimo u Harambašićevoj poeziji »tri ključne riječi: *Hrvatska – sloboda – narod* (rod). Ta tri elementa kao bitne sastavnice Harambašićeva doživljaja i shvaćanja domoljublja lako je odčitati gotovo u svim njegovim stihovima na tu temu: više nego ijedna drugi pjesnik do njega Harambašić otvoreno zastupa ideju samostalnog hrvatstva i šalje energične pozive u boj (...)« (Šicel, 2005: 30).

⁴⁵ »Ali nek im i uspije,/Da nas jednoč mogu strti:/Naša djeca nastavit će/Borbu iz anaše smrti!« (Harambašić, 2005: 102).

upravo pravaši. Navodeći te primjere Ježić iznosi kako je upravo tim tipom pjesništva prozvan »bardom stranke prava« te da se u njegovu pjesništvo zrcali ideologija stranke: »iz nje izbijaju dvie njezine najznačajnije crte: mržanja na Austriju i velikohrvatsko shvaćanje« (Ježić, 1944: 307). Ježić na kraju interpretacije Harambašićeve stranačkom politikom obojane poezije izdvaja Harambašićev tekst *Hrvatskoj* upućujući na pjesnikovo široko shvaćanje Hrvatske i hrvatskog prostora: »A njegova Hrvatska ima prostrane granice:

*Od Adrije tamo da hladna Timoka,
Od Balkana pa do Triglava visoka
Svud su tvoja djeca – i svud sreća huda!«*

(Ježić i Harambašić prema Ježić, 1944: 307).

Šicel pak ističe kao je Harambašić jednom drugom varijacijom iste teme pjesmom VII. (»Plemenština jest za stalno«) »zapravo zapao u zabludu, koja nije bila strana ni nekim radikalnim pravašima. Naime, Harambašić je prihvatio tezu da su Hrvati, Slovenci i Srbi istina, tri plemena, ali jedan narod pod hrvatskim imenom⁴⁶ (...)« (Šicel, 2005: 30). I on potkrjepljuje tu tezu na isti način, navodeći Harambašićev »širi hrvatski prostor«: »*Hrvatska je bez slobode/Od Adrije do Timoka!*« (Harambašić, prema Šicel, 2005: 30). A iz Harambašićeve slike tog prostora u pjesmi *Hrvatskoj* koju navodi Ježić, jasnije je na što je mislio Harambašić, upravo ono što ističe Šicel: »Tu se oni krste raznimi imeni,/Al su zato redom sužnji zarobljeni,/Jer razdiru sami tvoja divna uda« (Harambašić, 1966: 33) tj. omeđuje hrvatski nacionalni teritorij u skladu sa Starčevićevim politički maksimalizmom« (Nemec, 2008). A poznato je kakav je stav Starčevića prema »Južnim Slavenima«: »Sredstvo nacionalne integracije Starčeviću je bila i vjerska tolerancija. Ideologija koja se gradila na predodžbi da su Južni Slaveni triju vjera Hrvati, morala je poučavati da je 'vera stvar duševnosti', da se narod ne smije dijeliti po vjeri, da se svakome mora dopustiti vjerska sloboda i da dosadašnje vjerske razmirice u tobože jednom narodu služe samo njegovim neprijateljima« (Gross, 1973: 176). Jedna specifična tema pravaša o hrvatskom prostoru očituje se u i pjesmi »Rob«. Harambašić izražava stav da Bosna pripada Hrvatskoj, a da još služi cara, i tim stihovima (uz primjer kako jezik i narod tuđin ne razumije)⁴⁷ Ježić crta taj Harambašićev stav koji je vezan za ideologiju stranke prava (Što je Bosna Hrvatskoj dati primjer iz literature!). No, Ježić uz ovu stranačkom politikom izraženu poeziju, analizira i Harambašićevu ljubavnu liriku koja je

⁴⁶ I on potkrjepljuje tu tezu Harambašićevim širim prostorom.

⁴⁷ Ježić to ističe sljedećim stihovima: »Plač i lelek djece tvoje/Ti tuđinci ne shvaćaju,/Jerbo ni tvoj jezik liepi/Ni tvoj narod ne poznaju. . .« (Harambašić, prema Ježić, 1944: 307).

imala recepciju u širim čitateljskim slojevima koji su pratili izdanja Matice hrvatske, *Vienac* i *Hrvatsku Vilu*. U ocjeni je izdvaja kao »liriku đaka, seoskih učiteljica poluinteligencije« (Usp. Ježić, 1944: 307). No, unatoč ovako istaknutoj Harambašićevoj recepciji Ježić ovog pjesnika-pravaša cijeni kao graditelja hrvatskog stiha od Šenoe do Kranjčevića i držeći se Barčeva izbora iz *Antologije* (1926.), smatra da te »pjesme ostaju neizbrisive u poviesti hrvatske lirike« (Ježić, 1944: 308).

Silvije Strahimir Kranjčević

Ježić Kranjčevića smatra najvećom pojavom hrvatskog pjesništva XIX. st., osobito pjesništva devedesetih godina XIX. stoljeća. I Kranjčevićeve početke smješta u krug pravaške lirike (*Bugarkinje*, 1885.). Naglašava kako se razvijao nošen pjesničkim opusima svojih uzora, npr. Šenoe, što ističe u pjesmi »Uspomeni Augusta Šenoe«, a poticaji su mu došli, naravno i od njegovih pravaških prethodnika Harambašića, Vukelića, Palmovića⁴⁸ (vidi Palmović u Ježića), pa i Kovačića (Usp. Ježić, 1944: 309). Polazeći od jasno istaknute ocjene Kranjčevićeva rada možemo istaknuti kako je Ježić njegovom pjesničkom opusu posvetio najviše prostora te ga interpretirao od prvih stihova do velikih općeljudskih i svemirskih vizija u kojem se pravcu razvijala Kranjčevićeva misao. Ježić naglašava da se i ovaj pjesnik, jedan od najvećih pjesnika razvijao u duhu pravaštva i kasnije u svojim fazama dosegao sam vrh hrvatskog pjesništva). U Kranjčevića koji piše pod Harambašićevim utjecajem pronalazi pravaškom ideologijom ispunjene stihove, te ih izdvaja kao stihove u kojima prevladava domoljublje te »'koja naglašava i ljubav prema ženi, a i sva druga čuvstva' ('Hrvatskoj', 'Narodu', 'Hrvatskoj majci', 'Bog i Hrvati', 'Hrvatica kod kolijevke' i dr.)« (Ježić, 1944: 309). Očito je Kranjčevićovo političko opredjeljenje, ali i prihvaćenost pravaške lirike Harambašićevog tipa našlo velikog odraza u njegovoj ranoj lirici. Iščitavajući navedene stihove, nalazimo snažne odjeke pravaškog programa: »Oj, Hrvatsko sveta, kad ću tako za te/Pod žrtvenik klonut čela moći vedra?« (Kranjčević, 1958: 14); »Pa osveta kad barjak digne sveti./Kad kliknu braća: 'S Bogom i Hrvati!'/Ti prije neg ti u krv sin se sleti./Ko majka mač ćeš osvetni mu dati!« (Kranjčević, 1958: 24). No, Ježić već u tom Kranjčevićevom prvijencu pronalazi izuzetna talent, a i pronalazi uz realističnu notu⁴⁹ koja ga

⁴⁸ »Pravaškom pokretu pripadao je i svećenik ANDRIJA PALMOVIĆ (1847. do 1882.), ali je poput pobratima mu Frana Folnegovića prihvaćao i neke Strossmayerove ideje. (...) Palmović je najveći talent posljednjeg romantičarskog pokoljenja« (Ježić, 1944: 281).

⁴⁹ »Uz to pjesme 'Radniku' i 'Suzi roblja' unose jednu sasvim novu notu, koja se kasnije nazvala socialnom. Tu se svakako vide prvi jači utjecaji realističkog shvaćanja onog vremena na pjesničko stvaranje« (Ježić, 1944: 309).

odvaja od romantičkog pjevanja i osobnu crtu kojom izražava ljubav prema svom zavičaju. Premda je Kranjčevićovo pjesništvo niklo u krilu pravaške lirike, Ježić ističe kako je upravo njegovo pjesničko preusmjeravanje i zrelost u devedesetim plod usvajanja novih ideja koje mu je donijelo uspjeh: »U ovim je pjesmama Kranjčević iznio svoj nazor o svietu i dao svoj obračun s filozofskim i vjerskim problemima svoga vremena. Utvrđeno je da je čitao Büchnera, Darwina, Häckela, Schopenhauera, Hartmanna, Nordaua i stručna djela o sociologiji. Studij radničkoga pitanja doveo ga je do Comteova pozitivizma« (Ježić, 1944: 310). Možda je i to bio plod pravaškog programa jer kako znamo Starčević »uvijek zahtijeva od svojih pristaša da razmišljaju o problemima i da njegovu načelu dadu i sami originalne prinose« (Gross, 1973: 175). Možemo zaključiti da je upravo odmak od pravaškog modela (za razliku od Kumičića) Kranjčeviću dao nove prostore za misao i pjesničku realizaciju.

Pravaši u moderni

Govoreći u razdoblju moderne Ježić u svojoj pomnoj eksplikaciji političkih i kulturnih prilika izdvaja i djelovanje pravaša u tim prijelomnim momentima zaokreta hrvatske književnosti. Crtajući politički trenutak, kako smo već naveli, potanko iznosi probleme s kojima su se nosili pravaši progonjeni Khuenovom politikom i konačno raskolom na frakcije. Osvrćući se na književne događaje, ističe poziciju pravaške skupine književnika u poetikama starih i mladih: »Tako se pravaška grupa mladih književnika u umjetničkom pogledu prilično slagala s Mladima, ali je naglašavala hrvatsku nacionalnu misao i nadovezivala se na pravaške tradicije« (Ježić, 1944: 324). Izdvaja i njihovo glasilo *Hrvatsku Smotru* koja je izlazila od 1906. do 1910. te urednika Zvonimira Vukelića i suradnike (Matoša, Ogrizovića, Krnica, Galovića i samog Vukelića). Bilo je za očekivati da će Ježić istaknuti Matoševo pravaštvo, no on je više interesa (što je razumljivo) posvetio Matošu i Europi, odnosno analizi Matoševa djela i Matoševu artizmu s obzirom na utjecaj, europskih književnosti, osobito francuske.⁵⁰ Ističe kako je na Matoša boravak izvan Hrvatske i dobro poznavanje stranih književnosti ostavila izvan borbe starih i mladih, jer i njega s mladima veže »jednako gledanje na književnost (individualizam, sloboda stvaranja, artizam), a sa Starima njihovo nastojanje, da se očuva kontinuitet u književnosti, i sklonost prema historizmu i hrvatskoj tradiciji« (Ježić, 1944: 361). U svom velikom zahvatu u Matošev

⁵⁰ »Svoje je nazore Matoš izgradio na vrelu, gdje je moderni artizma nikao, u Parizu, dok su ostali naši modernisti te ideje dobivali iz druge ruke, iz Beča ili Praga« (Ježić, 1944: 361).

književni opus, Ježić zaključuje kako je Matoš »jedna od najznačajnijih hrvatskih književnih ličnosti na početku 20. stoljeća«. ⁵¹ Ježić poentira s Matoševim povratkom u Hrvatsku, cijeneći koliko je Matoš napravio s novim naraštajem pjesnika i njegovom školom pjesništva u kavani i načinu života koji je donio iz Pariza i tuđine. Plod toga je i pjesništvo *Hrvatske mlade lirike*, pjesnika kojima »je orijentacija redovno pravaška« (Ježić, 1944: 367). Napose iz kruga mladih pravaša-književnika izdvaja opus Milana Ogrizovića, ⁵² kojemu je posvetio i ponajviše interesa naglašavajući neobične pojave u njegovu političkom, književnom i javnom životu ⁵³ koji se nije uklapao ni u kakve službene okvire bilo građanskog ili političkog života. Posebno u njega izdvaja to dvojstvo koje karakterizira mlade pravaše, a koje mu zapravo otvara bogatiji i obuhvatniji književni model: »K Mladima ga privlači naglašavanje individualizma i slobode stvaranja, a sa Starima ga veže ljubav za tradiciju i kontinuitet u književnosti« (Ježić, 1944: 346). Zapravo je ovo književnopovijesna Ogrizovićeva rehabilitacija, tako je još jedan književni pravaški model (model koji je stvorenu u pravaša u moderni) u Ježićevu pregledu dobio zamjetno mjesto u hrvatskom dramskom stvaralaštvu uopće. Model koji se temeljio na interpretaciji poznatih tekstova iz hrvatske književnosti *Propast kraljevstva hrvatske krvi* (koji je rađen prema Kumičićevu romanu *Kraljica Lepa*, 1905.) *Smrt Smail age Čengića* 1919. ili je uzimao iz narodne književnosti (*Hasanaginica*, 1909.), *Banović Strahinja* (kako ističe Ježić, prikazana 1912., izd. 1913.), što se može povezati s novim zaokretom hrvatske politike u doba Balkanskih ratova ⁵⁴, ali koji nalazi upravo moderan izraz u onom dvojstvu o kojem govori u djelovanju pravaša-književnika u moderni koji prihvaćaju europske uzore, ⁵⁵ a ostaju vezani uz tradiciju. Ježić vrednujući Ogrizovićeve drame/dramatizacije, ipak ističe činjenicu da je publika bolje prihvatila *Hasanagicu* (jer je riječ o samostalnom djelu) nego

⁵¹ Te potanko ističe bitne odrednice Matoševa djelovanja: »U njemu je utjelovljen prvi pokušaj spoja Evrope i Hrvatske; dok su drugi književnici zadovoljavali samo s time, da se Hrvatska ravna po uzoru Evrope, da je dakle *imitira*, Matoš je zahtievao od sebe i od drugih da stvaraju *izvorno*, kao da su sami Evropljani, služeći se jedino kao medijem za izražavanje svojim hrvatskim jezikom« (Ježić, 1944: 366).

⁵² »Politički orijentiran kao pravaš' frankovac', bio je g. 1908. biran i za narodnog zastupnika« (Ježić, 1944: 346).

⁵³ To Ježić naglašava da je to Ogrizovićevo »unutarnje kolebanje« dovelo do toga da »Udvara starijoj sestri, a onda se zaljubljuje u mlađu i vjenča se s njome; na izborima 1911. izstupa kao pravaš, ali – samostalno, i propada; itd.« (Ježić, 1944: 346).

⁵⁴ »(...) Ogrizović je pokušao izreći umjetničku poruku o potrebi uzajamnosti života između Srba i Hrvata – u trenutku kad je i sam s pozicija pravaških prelazio na koncepciju jugoslavenske ideje« (Šicel, 2005: 227).

⁵⁵ »Razumije se da je i dobro poznavanje svjetske književnosti (Ibsen, Tolstoj, Dostojevski, Hauptmann, Schönherr, Maeterlinck i dr.) pripomoglo formiranju Ogrizovićeve književne ličnosti« (Ježić, 1944: 348).

Smrt Smail age Čengića, a u njegovoj prilagodbi tekstova iz jednog medija u drugi (iz epa u dramu, ili npr. kako kanonsko djelo hrvatske književnosti dati u novom ruhu), Ježić napominje kako »se radi o dramtizaciji umjetničkog epa, moglo bi se reći o prebacivanju dvodimenzionalne umjetnine u tri dimenzije. Kako je Mažuranićeva pjesan jedno od najsavršenijih djela hrvatske književnosti, mogu se druga djela (bez obzira na sadržaj) samo više ili manje približiti njegovoj ljepoti; tako i Ogrizovićeva inače tehnički uspjela dramtizacija znatno po umjetničkom poimanju iza epa (...)« (Ježić, 1944: 347). Kao posljednje veliko djelo Milana Ogrizovića navodi dramu *Vučina* iz 1921., a kao karakteristiku Ogrizovićeve stvaranja izdvaja i erotiku koju komparira s Begovićevim unošenjem erotike.⁵⁶ Svodeći recepciju Ogrizovićeve djela zaključuje kako »se jedan dio književnoga rada Ogrizovićeve sve više učvršćuje kao trajni sastavni dio hrvatske književnosti (...)« (Ježić, 1944: 348), a pri tom izdvaja *Hasanginicu* i *Vučinu* što je dobra procjena Ježića jer se upravo *Hasanginica* očuvala kao trajni kazališni izazov u mnogim interpretacijama u hrvatskim kazalištima do naših dana. Upravo taj model ili modeliranje koje izdvaja u pravaša u moderni dalo je prema Ježiću trajne vrijednosti hrvatske književnosti što se jasno očituje u književnom opusu Milana Ogrizovića.

Zaključak

Premda je očito imao simpatije za pravaše i pravaški orijentirane književnike u kojima vidi identitetske narodnosne ideje koje su trebali očuvati narodni identitet i pridonijeti stvaranju moderne hrvatske kulture i književnosti s hrvatskim predznakom, Ježić je u svojoj prosudbi objektivan, pa i unatoč tome što ne prihvaća ideologiju jugoslavenstva, one književnike koji su stvarali pod tom ideološkom matricom unatoč tome objektivno vrednuje. Tome je rječit primjer Šenoe, kojeg ocjenjuje tih četrdesetih godine unatoč očitom Šenoinom jugoslavenstvu (a sjetimo se samo Kovačićevih satira (»Šenoe urednik«, »Iz Bombaja«). Očito je Ježić u svojim promišljanjima o povijesti hrvatskog naroda vidio pravaše kao snagu koja je mogla povesti Hrvate prema svojoj samostalnoj državi, a što se nije dogodilo zbog navedenih povijesnih okolnosti koje eksplicira u svojem tekstu o književnosti druge polovice XIX. stoljeća. Tako je dobar dio svojeg osvrtu na prilike u XIX. stoljeću posvetio Anti Starčeviću, kao najsnažnijoj pojavi hrvatske politike

⁵⁶ »Ali dok je erotika na pr. kod Begovića više artističko sredstvo (ona se služi intimnim životom, da izrazi erotiku), kod Ogrizovića je ona elemenat intimnoga života, koji njome dobiva svoju puninu i po njoj dolazi do izražaja« (Ježić, 1944: 348).

i kulture toga doba i uspjesima pravaške politike koja je mijenjala hrvatsko društvo nošena idejama samostalne hrvatske države i s hrvatskim nacionalno-identifikacijskim potencijalom koji je odbacivao druge identitete (npr. jugoslavenstva) koji su zastupani u koncepcijama ondašnjih političkih aktera (napose narodnjaka). Njegova koncepcija književnosti kao povijesti naroda u pravašima vidi onu sol koja je mogla ostvariti tu stoljetnu želju hrvatskog naroda da ima svoju državu. Svakako vidi tu snagu i u pravaških književnika koji su pravaški program, svojim žestokim nastupima (napose Kovačić, Kumičić) integrirali u svoje književne objave i na taj način stvorili jedan specifični tijek unutar nacionalne književnosti koji je temeljio svoje gradivo i poruke na poticaju prava naroda na svoju kulturu, književnost i konačno, kako smo rekli i svoju nacionalnu državu. Tijek koji je razvijen s usponom pravaške politike u sedamdesetim godinama devetnaestog stoljeća i davao bitne naglaske razvoju hrvatske književnosti tijekom realizma (Kumičić, Kovačić, Kranjčević i dr.), a sačuvao se i u moderni gdje su također osobiti ton razvoju hrvatske književnosti dali pravaši Matoš, Ogrizović, Vukelić, Galović i dr., koji jesu sadržajem ostali vezani za tradiciju, ali su u skladu s novim promišljanjima mladih unijeli i novu snagu književnog izraza koju su temeljili na europskim uzorima. Model koji se može izvesti iz Ježićevih promišljanja o pravašima i pravašima u književnosti, spasio je pojedine književne opuse tijekom realizma koji su zapali u slijepu ulicu (Kumičićev) ili u razmišljanju o modelu pravaškog pjesništva Harambašića vidi do kojih se visina popularnosti i prihvaćenosti može uspeti pojedini književni opus ako je u suglasju s recentnom politikom. Ili napuštanje upravo tog pravaškog modela u Kranjčevića koje ga je dovelo do samog vrha hrvatskog pjesništva. U moderni, pravaši kao i u realizmu uz vezanost uz tradiciju, što je naravno izraženo u ideologiji pravaštva pokazuju veliku otvorenost prema recentnim književnim zbivanjima (Kumičić i Zola u realizmu)⁵⁷ što je odraz pravaškog programa,⁵⁸ a najbolji primjer je Matoševo djelo, pravaša stekliša koji je imao izuzetno rafinirani odnos prema onome što je odraz moderniteta bez obzira na granice i ideologiju, a posebno u tom Matoševu spoju Hrvatske i Europe. Ježić naglašava Matoševu misao o izvornosti (budući su Europljani) i stvaranju na svom hrvatskom jeziku. Konačno, u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* dan je iscrpan uvid u sve mijene pravaštva i pravaša u hrvatskoj politici i književnosti u tih pedesetak godina koji se stvarno iščitava od početaka do svojevrsnog kraja u djelovanju, od Ante Starčevića do Milana Ogrizovića.

⁵⁷ Ili promotrimo li samo *Ladanjsku sektu* Ante Kovačića, onda ćemo naći odjeke darvinizma, socijalizma i dr.

⁵⁸ »Starčević je zapravo upućivao nosioce svoje 'vatre' kako će oni dalje poučavati narod. Razumije se da vrline, za kojima je morala težiti pravaška elita, nisu bile samo izraz općih ljudskih vrednota. Njih je trebalo uskladiti s potrebama hrvatskog naroda i s njegovom misijom« (Gross, 1973: 175).

Literatura

- Bacalja, Robert (2017) Recepcija drame Ante Tresića Pavičića *Katarina Zrinska* u kritici moderne, u: *XIII. Međunarodni kroatistički skup* (zbornik radova), ur. S. Blažetin, Pečuh, Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 63–76.
- Batušić, Nikola (2001) Historicistički klasicizam i secesijski prizvuci u dramama Ante Tresića Pavičića, u: Batušić, Kravar, Žmegač, *Književni protusvjetovi / Poglavlja iz hrvatske moderne*, Zagreb, Matica hrvatska, 133–144.
- Brešić, Vinko (2007) Časopisi i periodizacija, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU u Varaždinu* (18), 121–128.
- Čedomil, Jakša (1976) Eugen Kumičić, u: *Kritika u doba realizma* (pr. Ivo Frangeš), Zagreb, Zora, Matica hrvatska, 290–323.
- Diklić, Marjan (1998) *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Zadar, Matica hrvatska Zadar, Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanost i umjetnosti u Zadru.
- Frangeš, Ivo (1987) *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, Ljubljana, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba.
- Gross, Mirjana (1973) *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest.
- Harambašić, August (1966) »Hrvatskoj«, u: August Harambašić, Fran Mažuranić, *Pjesme i proza / Lišće i druga prozna djela*, Zagreb, Zora, Matica hrvatska, 32–33.
- Harambašić, August (2005) »Ja sam, draga, dobar Hrvat«, u: A. Harambašić, *Izabrana djela*, Zagreb, Matica hrvatska, 102.
- Harambašić, August (1895) »Mučenici«, u: *Izabrane pjesme*, Zagreb, Naklada Matice hrvatske, 39–47.
- Jelčić, Dubravko (1997) *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, Naklada P.I.P. Pavičić.
- Ježić, Slavko (1944) *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941*, Zagreb, Naklada Velzek.
- Kovač, Zvonko (1997) »Odnos 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića prema susjednim slavenskim zemljama«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. T. Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 89–98.
- Kranjčević, Silvije Strahimir (1958) Hrvatskoj, u: *Sabrana djela, Pjesme I.* (ur. D. Tadijanović), Zagreb, JAZU, 13–15.
- Kranjčević, Silvije, Strahimir (1958) »Hrvatskoj majci«, u: *Sabrana djela, Pjesme I.* (ur. D. Tadijanović), Zagreb, JAZU, 23–24.
- Mihanović, Nedjeljko (1966) August Harambašić, u: August Harambašić, Fran Mažuranić, *Pjesme i proza / Lišće i druga prozna djela*, Zagreb, Zora, Matica hrvatska, 7–24.
- Nemec, Krešimir (2008) Pravaštvo i hrvatska književnost, <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=59&naslov=pravastvo-i-hrvatska-knjizevnost> (pristupljeno: 1. rujna 2021.)

- Pasarić, Josip (1976), »Hoćemo li naturalizmu?«, u: *Kritika u doba realizma* (pr. Ivo Frangeš), Zagreb, Zora, Matica hrvatska, 137–147.
- Šenoa, August (1964) *Seljačka buna*, Zagreb, Matica hrvatska, Zora.
- Šicel, Miroslav (2005), »Predgovor« u: August Harambašić, *Izabrana djela* (pr. M. Šicel), Zagreb, Matica hrvatska, 13–36.
- Švelec, Franjo (1997), »Ježićeva izdanja Frankopanove pjesničke ostavštine«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. T. Maštrović), Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 107–116.
- Turkalj, Jasna (2000), »Pravaški humorističko-satirički listovi kao prenositelji političkih poruka 80-ih godina 19. stoljeća«, *Časopis za suvremenu povijest*, (32), 3, 463–472.
- Turkalj, Jasna (1999), »Zvekan – humor, satira i karikatura kao sredstvo pravaške propagande«, *Povijesni prilozi*, (18), 121–160.

PRAVAŠTVO I PRAVAŠI U JEŽIĆEVOJ HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

U radu se analiziraju Ježićevi osvrti na pravašku politiku u XIX. stoljeću, napose njegove prosudbe uloge pravaške politike i pravaša u stvaranju i oblikovanju pojedinih razdoblja hrvatske književnosti. Cilj je rada prikazati Ježićevo pozicioniranje pravaša i pravaštva u hrvatskoj književnoj historiografiji, ali i njegovoj interpretiranju pravaštva u hrvatskoj povijesti. Usto se rad bavi Ježićevim pravaškim interpretacijskim ključem koji je postavljen u dijelu *Hrvatska književnost / B. Šenoino doba: prielaz iz romantizma u realizam (1869–1881.) i C. Realizam i naturalizam (1882–1895.)* kojima otvara razdoblje realizma (hrvatski identitet prema jugoslavenstvu ili npr. posezanje pravaša za francuskim naturalizmom kao protuteža germanskom utjecaju i dr.) i po kojem interpretira pojedine književne opuse. U radu se napose izdvajaju pravaški političari i književnici pravaši zastupljeni u *Hrvatskoj književnosti*, ali i upozorava na dinamiku rasta i pada utjecaja pravaša u hrvatskoj književnosti što se podudara s rastom i utjecajem pravaške politike u hrvatskom društvu i njezinu slabljenja na kraju XIX. stoljeća, što Ježić ističe kao uzrok Khuenove oštre reakcije na političke uspjehe pravaša u osamdesetim godinama i suzbijanje uzleta pravaške politike. Jedna od zadaća rada je i osvijetliti kako se na te događaje i književno-povijesne situacije na koje upućuje Ježić referira suvremena historiografija i književna povijest.

Ključne riječi: pravaštvo, hrvatska književnosti, Slavko Ježić, hrvatski književni realizam

MEMBERS OF CROATIAN PARTY OF RIGHT AND PARTY
OF-RIGHT IDEAS IN JEŽIĆ'S *CROATIAN LITERATURE**Summary*

The paper analyzes Ježić's reviews on the Party-of-Right politics in the 19th century, especially his evaluations of the role of the Party-of-Right politics and members of Croatian Party of Right in the creation and formation of certain periods in Croatian literature. The aim of this research is also to show Ježić's positioning of members of Croatian Party of Right and Party-of-Right ideas in Croatian literary historiography, as well as his interpretation of Party-of-Right ideas in Croatian history. Furthermore, the paper deals with Ježić's Party-of-Right interpretative key established in the following parts of *Croatian Literature: B. Šenoa's period: transition from romanticism to realism (1869–1881.)*/Šenoa's period: transition from romanticism to realism (1869 – 1881) and *C. Realizam i naturalizam (1882–1895.)*/Realism and naturalism (1882 – 1895), through which he introduces the period of realism (Croatian identity in comparison to Yugoslavism or, for example, Party-of-Right oriented authors' interest in French naturalism as a counter-balance to German influence etc.) and according to which he interprets individual literary opuses. The paper places particular emphasis on Party-of-Right politicians and authors of that orientation presented in *Croatian literature*, but also draws attention to the dynamics of rise and fall of the influence of the members of Croatian Party of Right in Croatian literature, which corresponds to the growth and influence of Party-of-Right politics in Croatian society and its weakening at the end of the 19th century, which, according to Ježić, is the cause of Khuen's harsh reaction on the Party-of-Right political achievements during the 1880s and suppressing the rise of Party-of-Right politics. One of the goals of the paper is also to show how these events and literary-historical situations addressed by Ježić are referred to by the present-day historiography and literary history.

Key words: Party-of-Right ideas, Croatian Literature, Slavko Ježić, Croatian literary realism

ANTOLOGIJA SVJETSKJE LIRIKE

UREDILI
SLAVKO JEŽIĆ I GUSTAV KRKLEC

1956

KULTURA – ZAGREB

Sl. 15.: Slavko Ježić i Gustav Krklec uredili su *Antologiju svjetske lirike*
(Zagreb, 1956.)

Stipe Botica

Kačićev odnos prema povijesti, povijesnim dokumentima i poeziji

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 821.163.42.09

Djelo i djelovanje Andrije Kačića Miošića nezaobilazno je u svim povijestima hrvatske književnosti. Vodeći hrvatski književni povjesničari uglavnom su detaljno raščlanjivali Kačićovo djelo i njime uglavnom gradili prosvjetiteljska načela u književnom poimanju. Detaljno je to učinio i Slavko Ježić u svojoj povijesti književnosti pa bih ovdje želio ponešto raščlaniti kako je sâm Kačić poimao povijest, a donekle i povijest poezije, odnosno književnosti u cjelini. Ovo Kačićovo poimanje povijesti i povijesti u književnim djelima smatram tim značajnijim što ni jedan pisac XVIII. stoljeća nije tako temeljito utkan u hrvatsku povijest, posebice književnu povijest kao Andrija Kačić Miošić svojim djelom *Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga*, napose u svome drugom izdanju 1759.¹

Slavko Ježić² raščlanjuje strukturu Kačićeva *Razgovora ugodnog*, oslonac na narodnu pjesmu i »lične značajke pjesnikove«. Zaključuje da je »njegov namjera da prosvjetli neuki puk i zanese ga slavom njegove prošlosti, nikla više iz didaktičkih negoli iz umjetničkih poriva«. Uz pohvalu njegovoj općoj čitanosti kod Hrvata, ističe da se u njemu našao »pjesnik, koji je uspio da ga svi staleži prihvate kao svoga, i da tako stvarnošću bude preteča onoga, za čim su težili hrvatski preporoditelji i svi kasniji književnici«. Ova kratka Ježićeva ocjena i procjena *Razgovora ugodnog* poslužila mi je da promotrim neke aspekte Kačićeva poimanja povijesti i odnosa povijesti i stvarnosti, odnosno obiju u književnim djelima. Sveukupnu monografsku obradu Kačićeva djela objavio sam u prigodi proslave 300. obljetnice autorova rođenja,³

---

¹ Od osamdesetak izdanja ovoga Kačićeva djela za svoju smo ekspertizu odabrali kritičko izdanje *Razgovora ugodnog naroda slovinskoga* (zajedno s Reljkovićevim *Satirom*) Sveučilišne naklade »Liber« što ga je priredio Josip Vončina, u Zagreb 1988. Svi su citati u tekstu iz tog izdanja.

² Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100 – 1941.*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944. (pretisak, »Grafički zavod Hrvatske«, Zagreb, 1993., str. 165–167).

³ Stipe Botica, *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga / Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Zbornik »Kačić«, Zagreb, 2003. Odatle sam preuzeo i veći dio teksta ovoga rada.

a ovdje ću se iz te monografije poslužiti, uz dopune, odredbom Kačićeva poimanja »povijesti«, odnosom povijesti i »poezije« i njihovim međusobnim suodnosom. Odmah temeljna misao: Kačić je želio opjevati povijesne događaje na temelju pouzdanih i »provjerenih« izvora, dokumenata pa je mnoge događaje i ličnosti obrađivao po različitim povijesnim djelima. Može se sa sigurnošću navesti da je takvih izvora iz hrvatske onodobne historiografije najmanje dvadesetak,⁴ a podjednak je broj i iz inozemne povijesne literature.⁵ Na različite je načine povijesno gradivo iz tih tiskanih djela prosuđivao i prepjevavao. Za to ima više potvrda i iz njegovih stilizacija u djelu, kao i inter-citatnih odredbi. Primjerice, raspravljajući o različitim povijesnim dokumentima i svome pjevanju, iza pjesme »o Ferdinandu i Juri Kastriotiću« (br. 35) kaže: »U ovome događaju ne slažu se pisaoči, jer niki oće da je Skenderbeg vojsku francusku razbio, svu Pulju i gradove, koji se bihu od kralja Ferdinanda odvrgli, priuzeo; i ovo svidochi Barlecio Arbanasin. Ali talijanski pisaoči Kastriotiću druge slave ne daju nego da je Francuze istirao izpod Barleta pak da se je ončas natrag povratio. Talijanci daju slavu svojizim paizanom, a Barlecio svojizim. *Virujte komu oćete, a ja slidim moje govorenje*« (isticanje S. B.) (str. 364). Jasno je, dakle, da Kačić, kad prozno opisuje spomenuti događaj, ostaje vjeran dostupnim povijesnim podacima. Kad, pak, opjevava povijesni događaj, i tada želi slijediti redosljed koji se nalazi u povijesnom dokumentu. Kada se o pojedinom događaju dokumenti razilaze, tada postupa po svome nahodjenju, onako kako je mislio da je najvjernije istini. Obilno je koristio takvo gradivo, čak do kategorije gomilanja. »U dokumentarnoj književnosti gomilanje isječaka iz zbilje, paradoksalno, često služi razgradnji 'efekta realnoga': tekstovi su toliko zasićeni autentičnom dimenzijom da postaju arteficialni. (...) Dokument u književnosti otvara nove perspektive i interpretacije konkretnih povijesnih zbivanja i društvenih procesa.«⁶ Ako se pogledaju Kačićeve pjesme koje su nastale na temelju povijesnih dokumenata, vidljivo je da je uznastojao, koliko je to god bilo moguće, *sačuvati povijesnu vjerodostojnost* koja je donekle zajamčena dokumentom. Premda je svjesan što znači *literariziranje zbilje*, njegovo djelo pokazuje da nema ni govora ni o superiornosti ni o istovrijednosti književne zbilje nad povijesnom zbiljom. Za njega je istina nedjeljiva, bez obzira pokazuje li se u povijesnom iskazu ili književnom diskurzu. Kačićeva *istina* ne pozna modalitete. I nje-mu je do čuvanja istine, jedinstvene povijesne i književne. Zato u svome djelu tako skrbno zagovara, bar dvjesto puta, čuvanje izvorne istine. A istina

⁴ Botica, nav. dj., str. 43–52.

⁵ Botica, nav. dj., str. 52–57.

⁶ Milka Car, *Uvod u dokumentarnu književnost*, Leykam, Zagreb, 2016., str. 10.

ovoga tipa najbolje izlazi iz *tradicije*. Zato će u Kačića biti tako poštovanja prema *simbolima tradicije*, bez obzira je li u prvom planu istaknut neki važni povijesni događaj, junak i junaštvo, viteštvo, elitizam, rod, i sl. Zna nadalje Kačić da se tradicija može naslijediti i čuvati, kao zajedničko dobro, ali ne mehanički, ni prisilno ni bezvoljno. Nju treba poznavati, živjeti, osjećati, posvojiti. Tek tako ona postaje *živa tradicija* i sudbina čovjeka, sudbina koja nije teret, već zadovoljstvo i naslada. *Razgovor ugodni* je oživljena tradicija i opjevana epopeja pojedincima (junacima i vitezovima) koji su zaslužili aureolu *uspomene*. Kačićevo djelo i jest *razgovor* s takvom tematikom, te je autor želio takav »razgovor ugodni« prenijeli u naslijeđe svima, a naročito malom čovjeku. Kačić je pretpostavljao da takav »mali čovjek« uvijek zna što će s tim nasljeđem jer ga je prenio u svoj psihološki prostor.

Odnosu povijesti i poezije Kačić je u svojim djelima (ovdje mislim i na *Korabljicu*) pružio niz ilustrativnih i provjerenih primjera koji su se obilno ostvarivali u hrvatskome kulturnom okružju. Ipak je i u tom pogledu *Razgovor ugodni* i svojom strukturom i utjecajem dao značajniji prinos. Kačić je, i kad je obradio neku temu, upućivao da se o tome može i više i učinkovitije. Nakon proznog dijela *Slidi smrt Jure Kastriotića* na 1467 kaže: »Puno se još stvari od njega piše i štije, koje za ne uzmažati sasvim moje govorenje ostavljam. Talijanski ko razumi, neka štije Sagreda, Barlecija i Giammariu Biemi Brešanina, iz kojizi sam u kratko ovo izvadio i u slovinski jezik složio za siromaha težake i čobane koji latinski ne znadu« (str. 391). Kačić je prenosio istinu koja se lako pamti, a bio je svjestan da pouzdanu istinu najbolje čuvaju povijesni dokumenti, a da su njegove pjesme samo dio te autentične istine. Nije stoga čudno što se upustio u pisanje i tiskanje svoje povijesti (*Korabljice*) nakon drugog izdanja *Razgovora ugodnog* s kojim je već za života postigao značajnu slavu. *Korabljica* je trebala biti knjiga koja će pouzdano svjedočiti povijesnu istinu, a *Razgovor ugodni*, u svome stihovanom dijelu, reinterpretaciju povijesne istine. Ipak, i mimo autorove volje, *Korabljica* je slabije djelo od *Razgovora ugodnog* i po njoj u hrvatskoj književnosti i kulturi ne bi nikako bio ono što je postao svojom *Pismaricom*.

Cijeli život ga mučilo pitanje odnosa povijesne istine i poetske istine. O nadređenosti povijesne zbilje (istine) literarnoj dao je niz primjera. Možda najočitije kad je iza četvrte pjesme o Sibinjaninu Janku dodao: »Rečena pisma bi izvađena iz različiti istorija latinski i talijanski. Ko li želi vas događaj obilato i svršeno znati, neka štije Sagreda, kronike reda s. Frane i knjige koje se zovu 'Joannes triumfans'« (str. 418). Pohvalio je, naravno, povijest jer ona, prema njegovu shvaćanju, prikazuje »vas događaj«, a književno oblikovanje samo dio događaja. Uputio je, dakle, Kačić, čitatelje i istraživače koji žele

povijesne događaje »savršeno znati« na čitanje povijesnih knjiga, ali je isto tako znao da su za njegove pretežite recipijenta – slušatelje, njegove pjesme prava i istinska povijest, jer oni drukčije povijesti ne znaju. Nije u takvom shvaćanju Kačić bio usamljen, jer se to dobrim dijelom odnosilo na cijeli europski kulturni krug,⁷ gdje je opismenost također bila vrlo niska, pa je općenito na europskome prostoru povijesnu istinu predočavao *junački ep* do svršetka XII. stoljeća.⁸ Kačićevi su glavni protagonisti, i kao književni likovi ali i kao autentične povijesne osobe, okupili ono najvrednije što su mogli predmnijevati njegovi recipijenti: junaštvo, pravičnost, čovječstvo, osjećajnost, bogobojaznost, uljudbu, sve one odlike koje im je prenijela u baštinu europska (i kršćanska) kultura i civilizacija od srednjega vijeka nadalje.⁹ U poeziji koja to opjevava, najbolje žive te *slike povijesti*. Na taj je način Kačić ujedinio i susreo povijest i poeziju, čime je bliz shvaćanju aristotelizma o odnosu povijesti i poezije, posebice glede *sličnosti* onoga što se prikazuje i jezičnoj mogućnosti da se izrazi to *oponašanje*.¹⁰ Na tragu je, dakako, i Platonova mišljenja o *pravoj stvarnosti* i *prividu stvarnosti*. Književnost je samo blijeđa slika prave stvarnosti koju povijest pokazuje.¹¹

Ovaj mali komentar može pomoći o Kačićevu shvaćanju odnosa »povijesti« i »poezije«, posebice može pomoći razumijevanju Kačića-pjesnika. I kad piše pjesmu, on ostaje povjesnikom i za njega je fabulacija samo dobra zaštita da se ne izgubi spomen na (iz)vrsna djela i djelatnike. Djelomična imaginacija kojom je prozeo povijesne aktere (i prostor, i vrijeme), samo je obrambena zona protiv smrti, umiranja, uništenja. Odabrane je likove okitio junačkom aureolom, da ih otme smrti i zadrži u životu (sjećanju, viziji). Povjesnik tako ne radi, i zato u Kačićevu djelu povjesnik uvijek bdi nad pjesnikom, e da bi mu donekle »ukrotio« pjesničku imaginaciju. Pjesnički povjesnik je, naravno, nešto drugo, posebice književni povjesnik – kako ga razumijevalo njegovo vrijeme. Stoga nije nikako mogao prihvatiti, kao idealno, model narodne pjesme u prikazivanju povijesnih tema. Narodna se pjesma, najčešće, dobrim dijelom ili sasvim udaljila od zbiljskih povijesnih podataka ili ih je relativizirala. Kačić se i zbog toga dobrim dijelom, posebno tematski,

⁷ Usp. o tome: Vladimir Stipetić / Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, HAZU, Zagreb – Dubrovnik, 2004.

⁸ Usp. o tome: E. Auerbach, *Mimesis*, Nolit, Beograd, 1978., str. 120–124.

⁹ Usp. o tome: Franco Cardini, *L'uomo medievale*, Roma/Bari, 1989., str. 112–113.

¹⁰ Usp. o tome: Gérard Genette, *Mimologije. Put u Kratiliju*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1989., str. 92–94.

¹¹ Ante Stamać, *Teorija metafore*, Zagreb, 1983.

Vanda Božičević, *Riječ i slika. Hermetički i semantički pristup*, Biblioteka »Filozofska istraživanja« Hrvatskoga filozofskog društva, Zagreb, 1990., str. 39–41.

udaljio od narodne pjesme. Kako se udaljio od narodne pjesme, može posvjedočiti i Kačićev odnos prema Marku Kraljeviću, najvećem junaku epske narodne pjesme, posebice u nekih južnoslavenskih naroda.¹² U Kačića nema Marka ni kao lika, ni kao junaka (tek je ponegdje korelat usporedbi!), kao što ga nema ni kod Slovenaca.¹³ A hrvatska ga usmena tradicija (i pjesma) pozna od XVI. stoljeća, primjerice u Splitu je 1547. slijepi vojnik i sav narod u sav glas pjevao o Marku, a nekoliko godina poslije Hektorović zapisao suptilnu bugaršćicu o »Marku i bratu mu Andrijašu«.¹⁴ Kačić, nakon pjesme u kojoj kritizira »oholost grčku«, dodao je i ovo: »Nahodi se u mojim prošastim knjižicama (prvo izd. RU iz 1756., – op. S. B.) u govorenju od Kraljevića Marka da ga rišćani za sveta drže: ono nisu riči moje, nego nadometak jednoga koji je moje istorije pripisiva, zato mi ne primi za zlo, jer ja kriv nisam« (str. 443).

Kačić se i ovakvim odnosom prema Marku, kao paradigmatskom liku usmene epske pjesme, znatno udaljio od usmene pjesme jer je za svoje opijevanje izabrao tek dio zbilje (iz dokumenata), i to onaj dio koji je prikladan za njegovo poimanje epskoga. Marko je kao povijesni lik beznačajan, a svoju je slavu stekao kao usmenoknjiževni lik. Kačić ga je mimoišao u svome pjesničkom opijavanju povijesti, ali je zato epopejizirao Janka Sibirjanina i Jurja Kastriotića, i brojne hrvatske junake o kojima je, u pravilu, sklado po jednu pjesmu. Kako je u prozi znao na dugo nabrajati junake i njihove podvige, u pjesmi bi to skratio, a ponekad i popratio riječima: »Ostale ti kazivati neću/ jer bi pisma odveć duga bila./Neka piva kome je ugodna,/ nek ostavi kome je neplodna« (str. 503).

Odabir iz epskoga repertoara za svoje opijevanje svjedoči da mu je važniji povijesni dokument nego »narodna pisma«. Što odatle bira može posvjedočiti i dugo »govorenje od stare i plemenite kuće Kačića«. Tu nabraja rodoslovno stablo od davnina, i to mu je zalag povijenoga trajanja. Sklonost genealogijama može se razumjeti samo kao metodološko načelo, odnosno

¹² Primjerice, u Makedonaca, kao što pokazuje djelo Kirila Pemišliskog, *Marko Krale: legenda i stvarnost*; »Misla«, Skopje, Matica makedonska, knj. 9, 1983.

I u srpskim je narodnim pjesmama Marko dominantan lik, što se osobito dojmilo N. Tommasea koji je u Marku i Kosovu vidio »besmrtno legende«, a 56 pjesama »Kraljevićadi« htio objediniti u cjelinu, kao stanovitu epopeju. Usp. o tome: Mirjana Drndarski, *Nikola Tomazeo i naša narodna poezija*, »Institut za književnost i umetnost«, knj. 23, Beograd, 1989., str. 130–132, 310–314.

¹³ Tijekom XVI. stoljeća kad je »bilo obdobje silovitih turških vpadova na slovensko ozemlje«, jedina jača tema je bila »o zmagi nad Turki pri Sisku l. 1593.« Ali je, potom, bilo nešto pjesama, ponajviše prebjega pred Turcima, »o kraljeviću Marku v Beli krajini. Drugod po Sloveniji je izpričan kot Knez ali Mladi Marko«. Marija Stanonik, *Slovenska slovstvena folklor*, Zbirka »Klasje«, DZS, Ljubljana, 1999., str. 22.

¹⁴ Usp. o tome: Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost*, U: Maja Bošković-Stulli/Divna Zečević, *Usmena i pučka književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, Mladost-Liber, Zagreb, 1978., str. 191–204.

geneologija kao stereotip jer je u naravi genealoških koncepcija da se u obradi ide što dublje u prošlost, pa makar se time izravno ide u mitološko-poe-tološku viziju. Svi genealozi vole »igre« iz daleke prošlosti, domišljanja i legendarne konstrukcije, a novije vrijeme zahvaćaju u naravnoj zbilji. Tako je i Kačić pratio jedan ogranak Kačića – Bilopavlovića, i kaže: »Dodoše Bilopavlovići od Biloga polja iza Mostara u vrime bosanskoga razasutja i sagrađiše u Bristu crkvu svete Mare, od koji se lipa pisma piva ter ovako počimlje: »Svu noć sjala jasna mmisečina / u po noći krvav daždic nađe, / car porobi Bilopavloviće / i zarobi dva gospodičića, / Mirka jedno, a Milinka drugo etc. *Svu pismu ne mećem, jer je i dica pivaju* (isticanja S. B.)« str. 571). Ovih je pet stihova koje i »dica pivaju« zasigurno fragment narodne pjesme, ovdje posve sukladan Kačićevu poimanju povijesne istine.

Kačićeva je istina u pjesmama ako je to ikako moguće, uvijek povje-sničarski vjerna pa ma kakav epilog bio. Da mu je bilo stalo do istine i da je nije htio iznevjeriti, govori u pogovoru nekim pjesmama za koje nije imao pisane dukumente nego usmeno kazivanje. Primjerice za junaka »Marijana Terzijića iz Kobaša« reče: »Ako, moj štioče, nađeš u pismi rečenoj štogod da je na drugi način bilo, nemoj mi za zlo primiti, jer *kako mi ljudi kazaše, onako ja složi* i pismu učini. Daleko sam od tizi strana: sve očito, kako je bilo, znati ne mogu, i koliko znado, toliko pridado« (str. 638). Kačić je, naravno, iz tiskanih povijesnih knjiga bio upućen u povijesne događaje, što pokazuju prozni dijelovi uz pojedine pjesme. Povijest je, prema tome, slagao u stihove kad je osjetio da u nekom događaju ima motiv koji se može opjevati. Čak bi se moglo reći da je pjesma samo mali isječak cjelovita povijesnog događanja. Zbog potpune vjernosti dokumentu=povijesti, nema u Kačićevim pjesmama one maštovitosti kao u darovitih pjesnika narodne muze. Kačić je, doduše, dotakao »magični svijet narodne junačke pjesme«,¹⁵ ali ga je svjesno zaobi-šao. Učinio je to svjesno, a da postigne još vredniju namjenu: disciplinira i odvraća recipijente od prevelika fantaziranja, i da ih »privoli« da važne teme, kao što je povijesna, koliko toliko usklade s povijenom zbiljom. Time bi, mi-sli Kačić, dobila i povijest i poezija, a još više oskudna hrvatska recipijentska populacija. Upravo je time »*Razgovor* obavio ogromnu zadaću: stvorio je pu-bliku kadru da svoju usmenu književnost prima i posredstvom knjige, čitanja, a ne samo pjevanja«. ¹⁶ Kačićevo djelo je nezaobilazno u stvaranju hrvatskog književnog čitateljstva, pa i ovom temom: vjernost povijesnim izvorima i povijesnim dokumentima.

¹⁵ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska et al., Zagreb, 1987., str. 119.

¹⁶ Frangeš, isto, str. 121.

Literatura:

- E. Auerbach, *Mimesis*, Nolit, Beograd, 1978., str. 120–124.
- Maja Bošković-Stulli, »Usmena književnost«, U: Maja Bošković-Stulli/Divna Zečević, *Usmena i pučka književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, Mladost-Liber, Zagreb, 1978., str. 191–204.
- Ante Stamać, *Teorija metafore*, Zagreb, 1983.
- Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska et al., Zagreb, 1987.
- Franco Cardini, *L'uomo medievale*, Roma/Bari, 1989., str. 112–113.
- Gérard Genette, *Mimologije. Put u Kratiliju*, »Grafički zavod Hrvatske«, Zagreb, 1989., str. 92–94.
- Vanda Božičević, *Riječ i slika. Hermetički i semantički pristup*, Biblioteka »Filozofska istraživanja« Hrvatskoga filozofskog društva, Zagreb, 1990., str. 39–41.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100 – 1941.*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944. (pretisak, »Grafički zavod Hrvatske«, Zagreb, 1993.
- Stipe Botica, *Andrija Kačić Miošić*, Školska knjiga / Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Zbornik »Kačić«, Zagreb, 2003.
- Vladimir Stipetić / Nenad Vekarić, *Povijesna demografija Hrvatske*, HAZU, Zagreb – Dubrovnik, 2004.
- Milka Car, *Uvod u dokumentarnu književnost*, Leykam, Zagreb, 2016., str. 10.

KAČIĆEV ODNOS PREMA POVIJESTI, POVIJESNIM
DOKUMENTIMA I POEZIJI

Sažetak

Djelo i djelovanje Andrije Kačića Miošića nezaobilazno je u svim povijestima hrvatske književnosti. Vodeći hrvatski književni povjesničari uglavnom su detaljno raščlanjivali Kačićevo djelo i njime uglavnom gradili prosvjetiteljska nečela u književnom poimanju. Detaljno je to učinio i Slavko Ježić u svojoj povijesti književnosti, Kačićeva je istina u pjesmama ako je to ikako moguće, uvijek povjesničarski vjerna pa ma kakav epilog bio. Da mu je bilo stalo do istine i da je nije htio iznevjeriti, govori u pogovoru nekim pjesmama za koje nije imao pisane dokumente nego usmeno kazivanje.

Andrija Kačić Miošić je, naravno, iz tiskanih povijesnih knjiga bio upućen u povijesne događaje, što pokazuju prozni dijelovi uz pojedine pjesme. Povijest je, prema tome, slagao u stihove kad je osjetio da u nekom događaju ima motiv koji se može opjevati. Čak bi se moglo reći da je pjesma samo mali isječak cjelovita povijesnog događanja. Zbog potpune vjernosti dokumentu=povijesti, nema u Kačićevim pjesmama one maštovitosti kao u darovitim pjesnika narodne muze. Kačić je, doduše, dotakao »magični svijet narodne junačke pjesme«, ali ga je svjesno zaobišao. Učinio

je to svjesno, a da postigne još vredniju namjenu: disciplinira i odvraća recipijente od prevelika fantaziranja, i da ih »privoli« da važne teme, kao što je povijesna, koliko toliko usklade s povijesnom zbiljom. Time bi, misli Kačić, dobila i povijest i poezija, a još više oskudna hrvatska recipijentska populacija. Upravo je time njegov *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* obavio ogromnu zadaću: stvorio je publiku kadru da svoju usmenu književnost prima i posredstvom knjige, čitanja, a ne samo pjevanja. Kačićevo djelo je nezaobilazno u stvaranju hrvatskog književnog čitateljstva, pa i ovom temom: vjernost povijesnim izvorima i povijesnim dokumentima.

Ključne riječi: Andrija Kačić Miošić, Slavko Ježić, usmena književnost

KAČIĆ'S RELATIONSHIP TOWARDS HISTORY, HISTORICAL DOCUMENTS AND POETRY

Summary

Andrija Kačić Miošić's opus and work is imperative in all histories of Croatian literature. Leading Croatian literary historians generally provided detailed analyses of Kačić's work and mostly used it to construct principles of Enlightenment in comprehension of literature. Slavko Ježić also did it, in great detail, in his history of literature. Kačić's truth in poems is, whenever possible, always historically true regardless of the epilogue. From an afterword to some poems for which he did not have written documents but only oral narration, it is evident that he cared about the truth and that he did not want to betray it.

Andrija Kačić Miošić was, of course, familiar with historical events from printed historical books, as prose parts added to certain poems clearly show. Thus, he arranged history into poetry whenever he felt that in an event there is a motif which can be celebrated in verse. It could even be said that a poem is only a small segment of a whole historical occurrence. Due to a complete faithfulness to document=history, Kačić's poems are not as imaginative as the poetry of talented poets inspired by folk muse. Kačić, it is true, came in touch with »the magical world of heroic folk poem« but he deliberately avoided it. He did it consciously, in order to achieve an even more valuable purpose: to discipline and discourage recipients from too much fantasy and to encourage them to harmonize important topics, such as historical, as much as possible with historical reality. That would, in Kačić's opinion, be a gain for both history and poetry, and even more for a meager population of Croatian recipients. Precisely that was a huge task of his *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (*Pleasant Conversation of Slavic People*): it created audience competent to receive its oral literature through the medium of books and reading, not only by oral transmission. Kačić's work is unavoidable in the creation of Croatian literary audience, and with this topic in particular: faithfulness to historical sources and historical documents.

Key words: Andrija Kačić Miošić, Slavko Ježić, oral literature

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić

Slavko Ježić o fra Andriji Kačiću Miošiću

Izlaganje (referat sa znanstvenog skupa)

UDK 821.163.42.09

Cijenjena gospodo organizatori, suorganizatori, domaćini, predavači i svi sudionici ovoga Znanstvenog skupa!

Sve vas srdačno pozdravljam našim drevnim franjevačkim pozdravom *Pax et bonum – Mir i dobro* u ime Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja, Svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske, Franjevačke klasične gimnazije u Sinju, Uredništva Zbornika *Kačić* i u svoje ime.

Upozorit ću na fra Andriju Kačića Miošića u djelu dr. Slavka Ježića.

Dr. Slavko Ježić, znanstvenik, književni povjesničar, pjesnik i prevoditelj svakako je veliko ime hrvatske znanosti i kulture. Posebno je važno njegovo djelo *Hrvatska književnost od početka do danas*.¹ To je prva, cjelovita, znanstveno obrađena sinteza hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do polovice XX. stoljeća. Pisac je u tom djelu posvetio doličnu pozornost fra Andriji Kačiću Miošiću i njegovu djelu.²

Ovdje ćemo upozoriti na nekoliko važnih naglasaka i podataka koje je S. Ježić iznio u svojoj knjizi.

Pisac opravdano tvrdi da je *Razgovor ugodni naroda slovinskoga* (dalje: RU)³ »zapravo kronika južnih Slavena«, a da je ogromnu popularnost stekao pjesmama objavljenim u tom djelu, koje je narod nazvao jednostavno *Pismarica*.⁴ Također ispravno veli da je fra Andrija označio svrhu svoje knjige: 1.

---

¹ *Hrvatska književnost od početka do danas 1100–1941*. Napisao Slavko Ježić. Naklada A. Veljek, Zagreb, 1944., str. VIII+461 (o fra Andriji Kačiću Miošiću, str. 170–172). Dalje: S. Ježić, *HK*.

² S. Ježić kratko spominje dva Kačićeva djela: *Elementa peripatethica (!) juxta mentem ... J. Duns Scoti* (1752.) i *Korabljica* (1760.), a posebno se zadržao na njegovu *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga* (Mletci, 1756. i 1759.).

³ Do danas je objavljeno preko 70 izdanja *Razgovora ugodnoga*. U ovom članku služiti ćemo se kritičkim izdanjem koje je priredio Tomo Matić: Djela Andrije Kačića Miošića. Knjiga prva: *Razgovor ugodni*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (Stari pisci hrvatski, knj. 27), Zagreb, 1942., str. LX+625. Dalje: T. Matić, *RU*.

⁴ S. Ježić, *HK*, 170.

slava Božja, 2. da ondašnji junaci imaju uzore u hrabrim pradjedovima i 3. da uspomena na te velikane što dulje traje.⁵

Što se tiče sadržaja Ježić veli da *RU* nije podijeljen na određene dijelove, ali se ipak mogu jasno vidjeti tri cjeline: 1. vladari i sveci, 2. borbe s Turcima i 3. pjesme u čast pojedinih gradova i junaka.⁶

Sam fra Andrija Kačić ističe da ne piše *RU* »za ljude koji latinski i talijanski jezik posiduju« (znaju). On piše za ljude »koji izvan slovinski drugim jezikom govoriti ne znadu«, a onda konkretno navodi »za siromahe, težake i čobane, koji latinski ne znadu«.⁷

Starac Milovan, kako fra Andrija sam sebe naziva, veli da je od raznih pisaca (navodi neka imena) preuzeo istinite povijesne podatke, a od nekih je ljudi dobio vjerodostojne dokumente, pa je na temelju tih vrela napisao svoju knjigu. Stoga tvrdi da piše na temelju dokumenata, ozbiljnih povjesničara i vjerodostojnih svjedoka.⁸

Pisac *RU* je kao vrhunski intelektualac onoga vremena (»lector jubilatus«, danas bi se reklo sveučilišni profesor) dobro je poznao i narodne pjesme, pa je neke uvrstio u svoj *RU* (npr. »Pisma od grada Zadvarja«).⁹ Od narodne pjesme A. Kačić je preuzeo *deseterac*, koji se lako pamti i još lakše pjeva. Pisao je *štokavskom ikavicom*, koju je još kao dijete naučio u rodnom Bristu, a tako su pisali i brojni pisci Franjevačke provincije Sv. Križa Bosne Srebrene na prostoru od Jadranskoga mora, preko Bosne, Slavonije i Budima u Ugarskoj do Sofije u Bugarskoj. Ta su dva elementa (štokavska ikavica i *deseterac*) presudno utjecala da je *RU* tako prirastao duši maloga čovjeka. Stoga neki koji fra Andriju Kačića nazivaju pučkim i narodnim pjesnikom, ili samo skupljačem narodnih pjesama, možda su imali u rukama njegov *Razgovor ugodni*, ali ga nisu pomno čitali.

Fra Andrija je u toj formi (ikavski *deseterac*) ponudio svoju knjigu čitateljima (»težacima i čobanima«). Kao prosvjetitelj želio je oduševiti čitatelja da ljubi Boga, da upozna velikane svoga hrvatskog naroda, ali i drugih naroda (svece, kraljeve, hrabre vitezove i junake), koji su se borili za slobodu, istinu i pravdu.

⁵ S. Ježić, *HK*, 171.

⁶ S. Ježić, *HK*, 171.

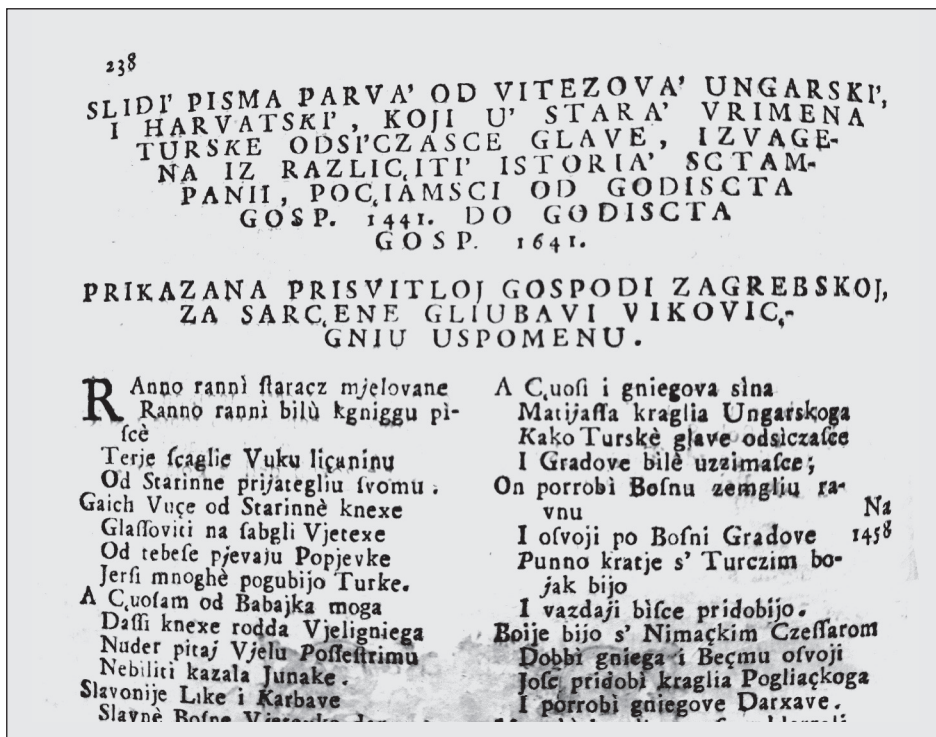
⁷ T. Matić, *RU*, 5, 615.

⁸ T. Matić, *RU*, 615.

⁹ Sam svjedoči da je tu pjesmu zapisao i objavio u *RU* kako je čuo da je narod pjeva. Pjesma ima 59 stihova (T. Matić, *RU*, 63). No, kad je u povijesnim knjigama vidio kako su se događaji zbili, pjesmu je preradio prema tim vrelima i objavio u drugomu izdanju *RU*. Pjesma ima 142 stiha (T. Matić, 542–544). Pjesnik inače tvrdi da želi o povijesnim događajima pisati istinito, što je pokazao preradujući i objavljujući u drugom izdanju *RU* tu pjesmu o Zadvarju.

S. Ježić ističe da je Starac Milovan želio prosvjetom oplemeniti neuki puk i da je zbilja postao pravi narodni pjesnik, koji je uspio da su ga svi stалеži prihvatili kao svoga.¹⁰ U tom smislu je fra Andrija »narodni pjesnik«, tj. narod ga je prihvatio kao svoga pjesnika i učitelja. Cijeli je *RU* knjiga koja didaktički pristupa čitatelju i pomaže mu da shvati povijesnu istinu, društvene i političke prilike vremena u kojemu živi i da ga oduševi da stvara svoju i za cijeli narod bolju i sretniju budućnost.

Evo samo jednoga konkretnog primjera. Starac Milovan svoj hrvatski narod didaktički je sasvim ispravno upozorio na snažne *integracijske silnice*. To se vidi u mnogim njegovim pjesmama, a osobito u pjesmi pod naslovom »Slidi pisma prva od vitezova ungarški i hrvatski, koji u stara vrimena turske odsicaše glave, izvađena iz različiti istorija štampani, počamši od godišta Gosp.(odnjega) 1441. do godišta Gosp.(odnjega) 1641. Prikazana prisvitoj gospodi zagrebskoj za srčene ljubavi vikovičnju uspomenu.«¹¹

Sl. 16.: Naslov i posveta pjesme iz Kačićeva *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* (2. izdanje – 1759.)

¹⁰ S. Ježić, *HK*, 172.

¹¹ T. Matić, *RU*, 457–466.

RAZGOVOR

U G O D N I

NARODA SLOVINSKOGA

U komuse ukazuje početak, i svarha kragliaa Slovinskij, koj punno godičtaa vladafce tvijm Slovinskim darxavam; frazičitim pismam od kragliaa, Banaa, i Slovinskij vite-zovaa, izvagien iz različiti knigaa Talianskii, i Sloxen u jezik Slovinski.

P O F R A

ANDRII CACICHIU

MIOSSICHIU SCTIOCZU
IVBILATOMU

Iz Brista, Reda male bratje S. Frane,
Darxave Prif. Odkupiteglia
u Dalmaczij

*Prikazano Prifvltomu, i Prifpofctovanomu
Gosp. Gosp.*

V I C E N C Z U

C O S S O V I C H I U

BISKUPU KORČULANSKOMU.

U M L E C Z I N A M D C C L V I .

P o D O M I N I K U L O V I X I .

Z' D o p u s t e g n i e m S t a r e s c i a ñ a .

Sl. 17.: Fra Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Mleczi, 1756.

Naslov pjesme jasno ističe sadržaj pjesme, tj. junaštvo ugarskih i hrvatskih vitezova u borbi s turskim osvajačima u dva stoljeća (XV. i XVI.), da bi slobodni ljudi mogli živjeti u slobodnoj domovini. Pjesma iznosi povijesne činjenice na temelju ozbiljne literature. Posebno je ne samo zanimljiv, nego i vrlo znakovit i važan podnaslov te pjesme (posveta »gospodi zagrebskoj«).

Prije nego razmotrimo taj tekst, treba upozoriti na nekoliko vrlo važnih povijesnih činjenica. Fra Andrija je živio u Samostanu sv. Marije u Zaostrogu, malomu selu u Makarskom primorju, kojim je vladala Mletačka Republika, sa središtem u Veneciji. Odmah »iza brda« (od Vrgorca, Hercegovine, Bosne, Slavonije do Budima u Ugarskoj i Sofije u Bugarskoj) bilo je veliko područje koje su Turci okupirali, a središnja vlast je bio sultan u dalekom Carigradu. Preostali dio hrvatskih zemalja, tj. Banska Hrvatska, »reliquiae reliquiarum olim inclyti Regni Croatiae«, bila je pod krunom careva Austrije, koji su bili ujedno i kraljevi Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, a stolovali su u Beču. Te su tri državne tvorevine bile ondašnje svjetske velesile, jedna drugoj neprijatelji, a često su međusobno ratovala. Ostvarile su staru riječ: »Divide et impera«. Od porobljene Hrvatske svatko je ugrabio nekakvi »svoj« dio. Tako su se npr. predjeli od Jajca do Bihaća i Dubice, koje su Turci okupirali, nazivali »Turska Hrvatska«.¹²

To je bilo jedno od najtežih razdoblja hrvatske povijesti. Teško se živjelo, često ratovalo i rijetko putovalo. Cestâ, prijevoznih sredstava ni pošte gotovo nije ni bilo, pa ni nekih ustanova koje bi pružale bilo kakve vijesti (kao danas novine, RTV, telefon, internet i drugo). Posebno mala naselja (kao Zaostrog) živjela su izolirana i gotovo odsječena od ostaloga svijeta.

U takvim političkim i društvenim (ne)prilikama fra Andrija u svojoj siromašnoj samostanskoj sobici piše prosvjetiteljske pjesme i prozu.¹³ Kao starozavjetni prorok, učvršćuje vjeru u Boga, odgaja i jača nacionalnu svijest, budi nadu u bolju budućnost i pobjedu Dobra nad Zlom.

On iz jedne države (mletačke), preko dalmatinskih i bosanskih brda i planina u drugoj državi (turskoj), baca pogled u treću državu (austrijsku) i zaustavlja ga na bijelom gradu Zagrebu. Zašto baš na tom gradu? Sam pjesnik odgovara: *Prikazana prisvitloj gospodi zagrebskoj za srčene ljubavi vikovič-nju uspomenu.*

Što to piše Starac Milovan? Nevjerojatno! Fra Andrija davne godine 1759. (dakle, prije 262 godine) svoju pjesmu o hrvatskim junacima i braniteljima posvećuje *prisvitloj gospodi zagrebskoj!*

Koja su to »gospoda zagrebska«?

¹² Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*. Drugo dopunjeno izdanje, Orbis-Laus, Split, 1994., 108–109, zemljovid.

¹³ *Razgovor ugodni...* u većem je dijelu pjesničko djelo, u manjem prozno, a *Korabljica* je sva u prozi.

To je najprije »illustrissimus dominus – prisvitli gospodin« grof Franjo Nadasdy, ondašnji hrvatski ban, simbol hrvatske državnosti, i s njim svi članovi Hrvatskoga državnog sabora. To je »illustrissimus dominus – prisvitli gospodin« Franjo Thauszy, ondašnji zagrebački biskup, zatim kanonici, profesori Bogoslovne visoke škole (fakulteta), svećenici, redovnici i svi građani bijeloga grada Zagreba.

Kada bismo mogli zamoliti fra Andriju da nam danas progovori, uvjeren sam da bi isti pozdrav uputio svima današnjim građanima Zagreba, i starosjediocima i mnogim doseljenicima, koji su iz raznih naših krajeva došli u Zagreb i pravi su građani naše metropole. Dakle, Starac Milovan pozdravio je i danas pozdravlja Zagreb i sve njegove građane.

Važno je da ih pozdravlja, ali je još važnija tema o kojoj piše. Nije to zabava, ni rasonoda, pa nisu to ni neki manji i veći problemi svagdašnjega gradskog života. To je puno važnije i ozbiljnije. To je poziv da treba baciti pogled na dugu povorku ili galeriju divnih likova, hrabrih junaka i neustrašivih branitelja slobode domovine Hrvatske. Mnogi su od njih svoju ljubav prema Domovini posvjedočili vlastitom krvlju. To su naši mučenici, to su naši vitezovi i borci za slobodnu Domovinu. Pjesnik nudi građanima Zagreba da se zagledaju u te heroje, u te branitelje i da im se dive, ali da ih i nasljeđuju.

Nameće se još jedno pitanje koje traži odgovor: zašto Starac Milovan sve to radi? Na to pitanje mi ne moramo tražiti odgovora, jer je sam pjesnik odgovorio. Njegov je odgovor kristalno jasan, a sadržajno tako lijep i divan da ljepši i divniji ne može biti: »... za srčene ljubavi vikovičnju uspomenu«. Dakle, fra Andrija ljubi Zagrepčane, i to srdačno, tj. sa svim srcem. A koliko će ta ljubav trajati? Sam kliče »za vikovičnju uspomenu«, tj. za vijeke vjekova, zauvijek. To je zaista jednostavno, divno i iskreno rečeno.

Zamislimo kako je bilo u malim i siromašnim kućicama, po selima širom domovine, u večernjim satima, poslije molitve i skromne večere, doživjeti ovakav prizor: članovi obitelji i poneki susjed, sjedeći u polutama, uz vatru na kominu, slušaju mlađega člana obitelji da gromkim glasom iz Kačićeve *Pismarice* pjeva o hrabrim vitezovima »koji turske odsicaše glave«.¹⁴

Ta pjesma slušatelje potiče da gledaju na Zagreb, središte hrvatstva, da poštuju i vole njegove građane »srčanom ljubavlju«. Tisuće i tisuće Hrvata (i drugih naroda) stoljećima su slušali tu poruku. U srcima djece i mladeži, odraslih i starih ta je poruka našla plodno tlo, zaživjela, ukorijenila se i rađala

¹⁴ Akademski slikar, profesor i dekan Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, Mladen Veža (+2010.) više mi je puta pripovijedao kako je kao dječak, s drugima, bezbrojne večeri proveo u rodnomu selu, u Pojinoj kužini, slušajući Kačićeve pjesme o vitezovima i junacima, o konjanicima i sabljama, o borbama i ratovima. Vraćajući se kući svi bi zaspali i sanjali o tim junacima i njihovim podvizima. Čak je umjetnik izradio sliku s legendom »Čitanje u Pojinoj kužini«. Slika je objavljena u: Fra Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinškoga*, Split, 1983., str. 59.

svijest o jedinstvu hrvatskoga naroda, o nacionalnom identitetu i ponosu, o jednom važnom i snažnom središtu koje privlači, koje ujedinjuje, koje daje snagu i nadu da narod, *Deo juvante – s Božjom pomoću*, ima pravo živjeti kao svoj na svomu, mirno i sretno u svojoj Domovini.

Te i slične poruke stoljećima je malomu čovjeku slao Starac Milovan. Te su poruke bile *integracijske silnice* koje je u svojim pjesmama slala Kačićeva *Pismarica*. U toj je pjesmi Starac Milovan to tako kratko i jasno kazao.

Uz mnoge takozvane »male ljude« tim su se duhom zadojili brojni hrvatski intelektualci, znanstvenici, književnici i umjetnici, npr. Ljudevit Gaj, Petar Preradović, Ivan Mažuranić, Ivan Meštrović, Milan Pavelić, Mladen Veža i brojni drugi.

Ima i drugih tema i pitanja koja su vrlo važna, o kojima je fra Andrija pisao. Kako je istakao S. Ježić, pjesnik nije pjevao samo o svijetlim likovima svoga hrvatskog naroda, nego i o osobama drugih naroda, posebno Albanaca, Bugara, Mađara, Srba i drugih. Iako je njegova *Pismarica* puna borba i ratova s turskim osvajačima, ipak je Starac Milovan i Turcima posvetio svoje stihove u pjesmi koju je naslovio »Slidi pisma od glavara turski i silni junaka«.¹⁵

Albanci su zahvalni Starcu Milovanu što je brojne pjesme posvetio njihovom junaku Skenderbegu Jurju Kastriotiću.¹⁶ Bugari su ponosni i zahvalni A. Kačiću što je svojim pjesmama o njihovim vladarima probudio ponos i pomogao njihovu narodnom preporodu.¹⁷ Srbi su se služili i hrvatskim izdanjima *RU*, ali su objavili i 12 izdanja ćirilicom (prvi u Budimu, 1897.).¹⁸

Osim toga, treba upozoriti da su neke Kačićeva pjesme prevedene na 14 europskih jezika.¹⁹ No, sve to prelazi okvire ovoga članka.

Na kraju treba istaknuti da je Slavko Ježić, u dotada jedinjoj kompletnoj povijesti hrvatske književnosti, kratko i jasno upozorio na vrijednosti koje narodu nudi djelo Starca Milovana i to u formi koja je prirasla srcu jednostavnoga puka i u svojoj knjizi Starcu Milovanu i njegovu djelu posvetio zasluženu pozornost.

Hvala na pozornosti!

¹⁵ T. Matić, *RU*, 598–602.

¹⁶ Esad Mekuli, (Tri pjesme o Skenderbegu), *Jeta e re*, Priština, 1967., 6, 1183–1196; 1968., 1, 21–24.

¹⁷ Jordan Trifonov, *Zografskata blgarska istorija*, Spisanie na Blgarskata akademija na naukit i izkustvata, Sofija, 1940., knj. 60, 66+16.

¹⁸ Fra Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, izd. »Kačić«, Split, 1983., 50–53.

¹⁹ Hrvatinić Gabrijel Jurišić, »Prijevodi pjesama fra Andrije Kačića na strane jezike i njihov utjecaj na europski romantizam«, *Kačić*, br. 39–40, str. 41–51; Split, 2007. – 2008. Treba upozoriti da je fra Emerik Pavić preveo i objavio pjesme i prozu (izbor) iz Kačićeva *Razgovora ugodnoga – Descriptio soluta et rythmica regum, banorum ... Slavinarum seu Illyricorum...*, Budae, 1764., 190.

Literatura

- Jordan Trifonov, *Zografska blgarska istorija*, Spisanie na Blgarskata akademija na naukit i izkustvata, Sofija, 1940., str. 66+16.
- Djela Andrije Kačića Miošića* (pr. T. Matić). Knjiga prva: *Razgovor ugodni*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1942., 625.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas 1100–1941*. A. Velzek, Zagreb, 1944., 459.
- Esad Mekuli, (Tri pjesme o Skenderbegu), *Jekta e re*, Priština, 1967., 6, 1183–1196; 1968., 1, 21–24.
- Fra Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Kačić, Split, 1983., 539.
- Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*. Drugo dopunjeno izdanje, Orbis-Laus, Split, 1994., 249.
- Stipe Botica, Andrija Kačić Miošić, Zagreb, Školska knjiga, Filozofski fakultet Split, Zbornik »Kačić.«, 2003.
- Fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić, »Prijevodi pjesama fra Andrije Kačića na strane jezike i njihov utjecaj na europski romantizam«, *Kačić*, XXXIX–XL, 39–40, 41–51; 2007. – 2008.

SLAVKO JEŽIĆ O FRA ANDRIJI KAČIĆU MIOŠIĆU

Sažetak

Slavko Ježić u *Hrvatskoj književnosti od početka do danas* (1944.) posvetio je fra Andriji Kačiću Miošiću doličan prostor (s. 165–167). Osim podataka o pjesnikovu životu, upozorio je da je *Razgovor ugodni* za pjesnikova života doživio dva izdanja: prvo s 41 pjesmom (1756.) i drugo sa 138 pjesama (1759.). A. Kačić je osjetio da čitatelj više voli pjesmu, nego prozu. Stoga piše pjesme u rimi i strofi, u narodnom desetercu i štokavskoj ikavici. Tvrdi da iznosi povijesne činjenice »kako su se dogodile«, tj. objektivno. Vrela su »knjige latinske, talijanske i hrvatske«. S. Ježić drži da se u *RU* mogu prepoznati 3 cjeline: slovinski (hrvatski) vladari i sveci, borba protiv turskih osvajača i pjesme u čast junaka i gradova. Ističe junake koji su uzori novomu naraštaju. Svoje je djelo namijenio priprostom puku, tj. težacima i pastirima. U predpreporodno doba Kačić je istaknuti prosvjetitelj. Njegov *Razgovor ugodni* pun je integracijskih silnica i poruka, kao pjesma posvećena »gospodi zagrebskoj«, koje su utjecale na brojne čitatelje na cijelom hrvatskom jezičnom području, a i šire. Utjecao je i na stvaranje hrvatskoga književnog jezika i na mnoge književnike i pisce.

Ključne riječi: fra Andrija Kačić, *Razgovor ugodni*, pjesme, junaci, prosvjetitelj, integracijske silnice.

SLAVKO JEŽIĆ ON THE LITERARY WORK
OF ANDRIJA KAČIĆ MIOŠIĆ*Summary*

In his book *Croatian Literature from the Beginning to the Present* (1944), Slavko Ježić devotes a good deal of attention to father Andrija Kačić Miošić (pp. 165–167). He provides information about the poet's life and his most important work *Razgovor ugodni* (*Pleasant Conversation*), twice published during the poet's lifetime; the first edition in 1756 (41 poems) and the second one in 1759 (138 poems). Poetry was the preferred medium for artistic expression since it could stick in the mind of Kačić's contemporaries far better than prose. Therefore, he wrote poems in pure štokavian language, using living oral tradition and decasyllabic intonation. His work is a versified chronicle of historical events based on the principle of credibility. Kačić was inspired by Latin, Italian and Croatian sources of the time. According to Ježić, the *Pleasant Conversation* can be divided into three parts: Slavonic (Croatian) rulers and saints, the struggle against Ottomans' invasions, and poems in honor of heroes and towns. Kačić's heroes have been role models for the new generations to come. He devoted his work to the common people, i.e. farmers and shepherds. In the pre-Renaissance period, Kačić was a prominent educator. The integrative force and messages of his *Pleasant Conversation* have influenced many readers throughout the Croatian speaking territories and beyond. He also influenced the creation of the Croatian literary language and inspired many writers.

Key words: father Andrija Kačić, *Pleasant Conversation*, poems, heroes, educator, integrative forces

Translated by Angelina Gašpar

S. JEŽIĆ

Dodo i Bucco

Sl. 18.: Slavko Ježić, *Dodo i Bucco*. /Iz tatine bilježnice./ (Zagreb, 1943.)

Hrvojka Mihanović-Salopek

Slavko Ježić kao prozni pisac i njegova književna percepcija

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

Slavko Ježić (1895. – 1969.) istaknuo se kao književni povjesničar (pisac povijesnog pregleda *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941*), prevodilac s više od deset jezika, antologičar, izdavač kritičkih izdanja hrvatskih pisaca, filolog kroatist, slavist i romanist, kazališni intendant, urednik i priređivač brojnih književnih izdanja. Istaknuo se ne samo kao temeljit znanstvenik, već i vrlo marljiv poticatelj i organizator književnog i kulturnog života, među ostalim poznato je da je jedan od utemeljitelja hrvatskoga P. E. N. kluba, član francuskoga P. E. N. kluba, a svojim književnokritičkim osvrtima i prikazima uspostavljao je neprestane paralele i relacije između drugih europskih i hrvatske književnosti, posebice plodonosno između francuske i hrvatske književnosti.

Međutim, u rijetkim trenucima slobodnog vremena, Slavko Ježić se i sam okušao kao prozni autor, pa će se u ovom članku obratiti pozornost na njegov prozno-romaneskni opus, ali i prikazati koliko je taj prozni rad zapravo refleks njegovih teoretskih i idejnih koncepata na temelju kojih je realizirao visoku razinu svojih filoloških i književnopovijesnih postignuća.

S nepunih 28 godina Slavko Ježić se okušao kao romanopisac, a njegov roman *Brak male Ra. Roman iz običnog života u veliko doba* izlazio je isprva u nastavcima u časopisu *Vijenac*,¹ a potom je iste 1923. u cjelini objavljen u ediciji Naklade *Vijenac* u Zagrebu. Autorska napomena upućuje da je roman pisao u razdoblju od rujna 1921. do siječnja 1923. u više gradova (u Parizu, Berlinu, Beču, Münchenu i Zagrebu) u kojima je boravio, kao što znamo iz biografije, tijekom svojega intenzivnog studijskog usavršavanja i stjecanja poliglotskog znanja. Kao motto svom romanu Ježić je uzeo citat iz komedije Alfreda Musseta *Les Caprices de Marianne (Marijanini hirovi)* premijerno izvedene 1833., u kojoj tematika uzaludnih nerealnih ljubavnih nadanja, lju-

---

¹ *Vijenac*, I, br. 4 – 25; Zagreb, od 23. siječnja do 19. lipnja 1923.

bavnih zapleta, mondenog života, dandy stila i sanjarenja korespondira s tematikom Ježićeva romana. Na određeni način već iz motta, a potom i pišćeve tematike možemo uvidjeti da Ježić želi u hrvatskoj prozi otvoriti put prema uvođenju tada suvremenog kasnomodernističkog romana koji usporedo isprepleće psihološke i sociološke analitičke elemente, raščlanjuje moderniji strindbergovski pogled na ljubavne zaplete, prikazuje karakterizaciju građanskih krugova i uvodi nove i različite pripovjedne tehnike. Kao poznavatelj europskih književnih zbivanja, Ježić je nastojao pojave u europskoj književnosti realizirati u svojim beletrističkim ostvarenjima, a razdoblje modernizma, postmodernizma i secesije bili su mu posebno zanimljivi.

U vrijeme kad je roman izašao pratilo ga je sedam kritičkih osvrtâ:

1. Đ. Dimović: »Pretinac male Ra«, *Dom i svijet*, XXIII, br. 11, str. 218–219; Zagreb, 1920.
2. Ivan Nevistić: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jugoslavenska njiva*, VII, br. 5, str. 121–123; Zagreb, 1923.
3. Rudolf Maixner: »Brak male Ra«, *Obzor*, LXIV, br. 1, str. 212; Zagreb, 1923.
4. Neutvrđeni autor potpisan d-n: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Hrvat*, V, br. 2, str. 1004; Zagreb, 1923.
5. P. V. Brežan: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jutarnje novosti*, I, br. 2, str. 2; Zagreb, 1923.
6. Milan Begović: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Savremenik*, br. 1, str. 348–350; Zagreb, 1923.
7. F. Sušnik: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jutro*, V, br. 5, str. 142; Zagreb, 1924.

Pored toga, na Ježićev roman osvrnuo se i Branko Vodnik, ali indirektno, u sklopu svoje kritike o Begovićevoj zbirci kratkih novela i proznih minijatura *Nasmijana srca*.²

Kritičari su se u svojim prikazima razilazili u ocjeni, pa su time ujedno pokazali svoje različite perceptivne svjetonazore i raznovrsna očekivanja od uloge romana na našem prostoru.

Ako izuzmemo općenite, informativne i zapravo neutralne prikaze Sušnika i Brežnika koji samo notiraju izlazak djela, ostali prikazi svaki sa svog afektivnog i idejno-programatskog kritičarskog polazišta pružaju parcijalan odslik kako Ježićeva romana, tako i koncepcije o ulozi literature. Nevistić je nastojao omalovažiti Ježićev roman, nazivajući ga štivom »za guvernante«, dakle površnim, diletantskim. Pritom je Nevistić napisao jednu rečenicu koja iako intonirana pejorativno, zapravo nosi važnu i atraktivnu karakteristiku

² Verus [pseudonim Branka Vodnika], »Milan Begović: Nasmijana srca«, *Jugoslavenska njiva*, god. VII, br. 2, str. 88; Zagreb, 1923.

Ježićeva romana. Nevistić je smatrao da je djelo bezlično i da se »šminka nekom evropskom civilizacijom, sakrivajući svojim napudranim obrazima pred vremenom i pred samom sobom svoju poroznost i svoju falzifikaciju«. Ova rečenica izrečena s predbacivanjem zapravo je vrlina Ježićeva romana jer je autor na realističan način nastojao prikazati raspad Habsburškog carstva reflektirajući vrlo vjerno, možda čak i dokumentarno pojedine pripadnike tog društva s njihovim privlačnostima, rafiniranim kulturnim navikama, istinskom ili glumljenom otmjenošću, ali i sa nezadovoljstvom, prijetvornošću, dekadencijom, suprotnostima, paradoksima i nerijetko dvostrukim društvenim i privatnim moralom.

Autor pod pseudonimom inicijala *d.n.* je prvi vrlo pohvalno ocrtao Ježićev roman u časopisu *Hrvat*. Uz nedvojbeno lijep, kultiviran Ježićev izraz, naglasio je najveću kvalitetu Ježićeva romana, a to je nov pristup koncepciji i tehnici romana. Neutvrđeni kritičar nije doduše ulazio u detaljnije objašnjenje te koncepcije pa bismo ga s današnje pozicije trebali nadopuniti.

Smatram da je Ježić stvorio vrst modernističkog hibridnog romana u kojem pronalazimo više književnih žanrova: strukturu autobiografsko-memoarskih doživljaja kombinirao je s elementima klasičnog romana, unosio elemente dijaloga, ali i unutarnjeg monologa, a pored toga pronalazimo elemente klasične korespondencije, ali i dnevničke proze. Elemente realističkog pristupa fabuli autor je u jednoj epizodi presjekao sa simboličnom pričom, te s interpolacijama kasnoromantičarske osjećajnosti i umetcima lirskih pjesama u prezentiranju ljubavnih unutarnjih proživljavanja. U opisima političke atmosfere interpolirao je fragmente autentičnih dokumentarnih zbivanja. Ježićev roman zapravo je putokaz prema postmodernističkoj hibridnoj formi romana. Međutim, s obzirom na Ježićeve mladenačke godine u kojima su zanos i polet nadvladali strogu kritičku racionalnost, držim da se njegov roman gubi u nepotrebnim marginalnim epizodnim skicama, koje retardiraju usporenu i rascjepkanu fabulu. Pored toga, autor u pojedinim mjestima daje maha dugačkim i razvučenim emocionalnim opisima, a nagli prijelazi s emocionalnog na društveno-političko područje mogu biti u realnom životu mogući, ali oni su dezorijentirajući u siže, koji bi trebao biti pažljivo iscizeliran raspored gradiva unutar zaokružene, kompaktne ili barem pregledne kompozicije umjetničkog djela.

Upravo Ježićevo nonšalantno miješanje mnoštva likova, od kojih su brojni samo u sporednoj, gotovo zanemarivoj ulozi, gomilanje različitih epizodnih zbivanja unutar radnje te načini variranja proznog diskurza od realističkog, dokumentarnog, do romantičarsko melankoličnog, lirskog i simboličnog navelo je Rudolfa Maixnera da Ježićev roman prvenstveno ocjeni kao površno

Slavko Ježić
Brak male Ra

Zagreb 1923

Sl. 19.: Slavko Ježić, *Brak male Ra*. Roman iz običnog života u veliko doba
(Zagreb, 1923.)

i lako sentimentalno štivo za zaljubljene, kao bidermajersku osjećajnost po uzoru na Lamartinea u kojoj se pruža »za melankolike prikladni poticaj da se dižu vjetrovi uzdaha«. Međutim, kad Maixner prigovara plačljivoj atmosferi i mnoštvu međunarodnih fraza i literariziranih citata, on u velikoj mjeri zapravo iskazuje svoj vlastiti animozitet prema konvenciji građanskog salonskog načina života i komuniciranja u ljetovalištima. Ipak, nadodala bih da je to i jedan veliki nesporazum između očekivanja književnog kritičara i ovog romana. Usprkos svim svojim mladenačkim razbarušenostima i neujednačenostima, Ježićev *Brak male Ra* u čitavom svom prvom dijelu ne predstavlja klasičan roman likova, već je on roman milieua i posebne atmosfere vremena u kojoj je belle époque cvao u bjesomučnom uživanju života, u larpurlartističkoj sveopćoj pomodnosti, artificijelnosti, afektaciji, ali je istodobno reflektirao i klicu svojeg urušavanja, što su povijesni događaji dva svjetska rata potvrdili i zapečatili. Pa iako je u drugom dijelu romana emotivni odnos glavnog junaka Cezara i udate dame Mire većina kritičara ocijenila kao nedovoljno uvjerljiv, ako ga promatramo iz predočene atmosfere vremena u kojoj su se kršile, ali i ustrajno slijedile građanske konvencije, nije nemoguće da se hipokrizija između javnog strogog morala i osobnih prikrivenih emotivnih čežnji na kraju rasplela upravo kao u finalu Ježićeva romana.

U svom kritičkom osvrtu na Begovićeva *Nasmijana srca*, Branko Vodnik (potpisan pod pseudonimom *Verus*) uperio je svoj osobito narogušen kritički žalac i na Ježićev romaneskni prvijenac: »Urednik 'Savremenika', organa DHK, jest pornograf, a ovih dana javio se »Romanom male Ra« i tajnik DHK dr. Slavko Ježić kao pornograf. A taj pornografski roman, preštampan iz *Vijenca*, izazvao je u pristojnom zagrebačkom društvu tim veću sablazan, što u njemu dolaze živa lica iz ovoga društva, samo s malo izvrnutim imenima. Predstavnici DHK postaju tako pogibao za naše društvo, u koje ulaze da ga izrabe i onda pornografijama diskreditiraju«. ³ Nesmiljenom topovskom paljbom Vodnik je u istom osvrtu napao i Begovićeva *Nasmijana srca* pa je za tu, danas više dobroćudno-šaljivu negoli otvorenu erotsku prozu napisao: »Neke su skice u toj knjizi onakve kakve možemo naći u knjigama 'Nur für Herren', pa je žalostan znak naše kulture da je redaktor naše književne revije, što je izdaje DHK, autor te dvosmislene i nemoralne knjige«. U svakom slučaju, vidimo da je Vodnik ljubavne sekvence Ježićevog romana zloupotrijebio za obračun s vodećim predstavnicima DHK. S obzirom da je u to vrijeme Vodnik već trebao poznavati pojedine erotizirane proze Marcela Prevosta (npr. *Don Juanke*, koje izlaze u hrvatskom prijevodu u Zagrebu, 1922.; *Ženska*

³ Verus [pseudonim Branka Vodnika], »Milan Begović: Nasmijana srca«, *Jugoslavenska njiva*, god. VII, br. 2, str. 88; Zagreb, 1923.

pisma, Zagreb, 1923.) Octavea Feuilleta (*Dnevnik jedne žene*, izlazi preveden u Zagrebu, 1914.), Augusta Strindberga (*Brakovi – pripovijesti iz bračnog života*, inozemno izdanje 1884. – 1886., hrvatsko izdanje – Zagreb, 1926.) te Dina Segrea (potpisivanog kao Pitigrilli), Stefana Zweiga, Guya de Maupassanta i drugih, upravo je neshvatljivo dezorijentiran u svom pogrđnom i netočnom žanrovskom određivanju Begovićeve i Ježićeve proze. Moguće je pretpostaviti da razlog Vodnikova obračuna leži i u karijerističkim, ali i nekim privatnim osobnim razlozima, pogotovo što kritičar sa zgražanjem navodi da su se pojedini članovi zagrebačkog društva prepoznali u Ježićevom romanu, što zapravo pokazuje da je Ježić bio odličan, realističan književni portretist u oblikovanju pojedinih romanesknih likova.

Naposlijetku, posegnuti nam je za najmeritornijom i najznačajnijom kritikom Ježićeva romana koju je napisao tadašnji najveći i međunarodno proslavljen hrvatski pisac i dramatičar Milan Begović u *Savremeniku*. Milan Begović je kao izvrstan poznavalac psihološke karakterizacije, a osobito kao sjajan opservator ženske psihe i erotiziranih situacija, prigovorio da je prikaz ljubavne relacije između glavnih likova Cezara i Mire neuvjerljiv, odnosno previše knjiški namješten. Posebice je lik Mire smatrao nedosljednim. Možemo reći da je Begović u prikazu ljubavnih tema u svojem vremenu bio smion, ali nikad vulgaran, te je dobro primijetio da je kod tada mladog Slavka Ježića u prikazu mogućih erotskih tema pobijedila bojažljivost, građanska uvidavnost, zapravo svojevrsna autocenzura. Upravo obrnuto od Vodnikova neutemeljena napada, iz Begovićeve kritike objektivno razaznajemo da kod Ježića ne samo da nema pornografije, nego pisac bježi i od prikaza erotiziranih situacija. No pored određenih opravdanih zamjerki prema Ježićevoj razlivenoj strukturi pripovijedanja i građenja cjeline romana, Begović je istaknuo i vrijednosti Ježićeva mladenačkog pokušaja: pohvalio je lirsku atmosferu, originalnu tehniku i opservacijsku darovitost autora.

Međutim, pokazat ćemo da je veza između Ježićeva romana i Begovićeve stvaralaštva puno jača i složenija negoli se to na prvi pogled može zamijetiti. Upravo početkom dvadesetih godina XX. st. Begović je po prvi put inaugurirao oblik kratke erotske proze (poznate pod njem. terminom *Kurzgeschichte*) u hrvatsku prozu, a upravo Slavko Ježić je jedini u svom kritičkom osvrtu ispravno uočio europske uzore i temeljne strukturalne karakteristike ovog Begovićeve žanra.⁴ Pojedine kratke pikantne erotske proze Begović je počeo prvi put objavljivati 1921. (od kolovoza do prosinca) u *Jutarnjem listu* pod pseudonimom »Malvolio« (tj. »Zlobnik«) kao npr. *Dva Pyjama*, *Neokaljano pero*, *Predestinacija*, *Gong*, *Landru u Zagrebu*, *Klub sedmorice*. Također u

⁴ Slavko Ježić, »Milan Begović: *Nasmijana srca*«, *Vijenac*, I, knj. II, br. 2, str. 62–63; Zagreb, 1923.

Jutarnjem listu Begović je od 12. veljače do 19. ožujka 1922. objavio idući ciklus erotskih crtica objedinjen pod naslovom *Moderne parabole*. Potom je od 2. travnja do 3. prosinca 1922. svakih sedam dana Begović objavljivao u *Jutarnjem listu* oblik duhovite erotske proze *Pisma Zagrepčanke* pod pseudonimom »Ezop s Griča«. Zadnji ciklus trinaest kratkih novela erotske tematike Begović je objavio od 1. travnja do 21. listopada 1923. u *Jutarnjem listu* pod pseudonimom Hipolit (prema simboličnom značenju grčkog prijevoda imena »onaj koji pušta konje u trk«, dakle, u prenesenom značenju onaj koji pušta maha svojim osjećajima i strastima). Naposljetku, 1923. (u istoj godini kad izlazi i Ježićev roman *Brak male Ra*) Begović je napravio izbor svojih objavljenih kratkih erotskih proza i tiskao ih u zbirci *Nasmijana srca*, Zagreb, 1923.⁵ Svojim kratkim, duhovitim, intrigantnim i šarmantnim crticama, pisanim briljantnim leggiro stilom, Begović je stvorio živu i duhovitu kroniku tadašnjeg mondenog građanskog društva, a ujedno je ismijao ljudsku lakovjernost, hirovitost i slabost, a ponajviše dvoličnost izraženu u opreci između glumljenog strogog uzornog građanskog javnog ponašanja i raskalašenih kuloarskih ljubavnih spletki koje stoje u tajnoj pozadini javnog ponašanja. Svojim razotkrivanjem intimne psihologije likova i portretiranjem društvenih navika i konvencija Begović je snažno utjecao na Ježićev roman, ali je pritom Begović bio smioniji u razotkrivanju pojedinih tabuiziranih odnosa, pružajući samosvojan modernistički stil srednjoeuropskog epikurejstva i ironije. Tadašnja stroga puritanska kritika nije dobrohotno niti s razumijevanjem dočekala Begovićevo inauguriranje novog žanra i nove tematike. Jedino Milostislav Bartulica⁶ i Slavko Ježić ispravno su i stručno odredili žanr, cilj, kontekst i europske uzore Begovićevih erotskih crtica. Kao izvrstan poznavalac europske, a osobito francuske kulture, Ježić je odmah uočio francuske uzore koji su srodni Begovićevim pričama u *Nasmijanim srcima*, a pritom je ironizirao kritičarska očekivanja i njihove velike fraze o povijesno-društvenoj, herojskoj zadaći svake prozne tematike. Ježić u *Vijencu* odlično opaža: »U najnovijoj knjizi Begoviću nije niti na kraj pameti da postavlja i rješava probleme, da cizelira karaktere, da produbljuje djelo psihologijskom analizom. To su feljtoni, kozerije, opaske, više puta i vrlo uspjele, uvijek sa stanovi-

⁵ Temeljiti uvid u cjelinu Begovićevih kratkih proza vidi u izdanju *Sabrana djela Milana Begovića, Proze*, (prir. Hrvojkina Mihanović-Salopek, gl. urednik Tihomil Maštrović), sv. XIII, Naklada Ljevak i HAZU, Zagreb, 2003.

⁶ Milostislav Bartulica, »Nasmijana srca«, *Jugoslavenski narod*, II, br. 82, str. 3; 1923. U svom prikazu Bartulica komentira: »Daleko od toga da bude trivijalan, on nastoji da se prilagodi vremenu i da omanjim djelima prikaže suvremeni duh našeg ambijenta uopće, a zagrebačkog ponapose. U ovim crticama ima sijaset lijepih momenata, prekursnih ljubavnih paradoksa, obučenihi zgodno udešenim avantirama«.

SLAVKO JEŽIĆ

ŽIVOTI U SJENI

NOVELE

Z A G R E B 1 9 4 3

Sl. 20.: Slavko Ježić, *Životi u sjeni. Novele* (Zagreb, 1943.)

tom natruhom erotike, ispričane na dušak, proračunane na poentu, i po tome zanimljive i najprikladnija lektira, da se čovjek malo rastrese. Ti su ležerni feljtoni pisani i adekvatnim stilom – onako u francuskoj maniri«. ⁷ Potom Ježić uspoređuje Begovićev prozni oblik s Balzacovim pričama *Contes drolatiques (Vragoljaste priče)* ⁸ iz kojih Begović citira istovjetnu namjeru svoje knjige, a to je zabaviti čitatelja, a ne ga popravljati ili odgajati. Pored Balzaca Ježić u Begovićevoj zbirci pronalazi utjecaj Marcela Prevosta te Begovićevu crticu *Glupi kolega* smatra čak svojevrsnom varijacijom Prevostove crtice *Vingt – Unit jours* iz *Lettres de femmes*, a ove precizne komparacije Ježić je suvereno mogao uspostavljati jer je upravo on bio urednik i autor predgovora i za Prevostovo hrvatsko izdanje *Lettres de femmes – Ženska pisma*, objavljena u Zagrebu 1923. S obzirom da je jedan dio domaće kritike odmah dignuo buru i počeo napadati Begovića kao »pornografskog pisca«, Slavko Ježić je u završnom dijelu svoje kritike trezveno umirio duhove, posebice one koji vjerojatno nisu niti pročitali knjigu, nego su se samo pridružili hajci, te je zaključio: »Unatoč svojoj erotici, autor nije nikad grub, neukusan ili čak nepristojan – ništa gori od recimo, Prevosta u tom genreu. Zato mi se čini, da bi uperiti sve kritičarske mikroskope i kirurške noževe, pa staviti pod njih ovu knjigu i htjeti nekim učenim aparatom raspravljati o idejama, o moralu i estetici ovih feljtona – da bi to značilo oboriti žestoku topovsku vatru na dobroćudnog zekonju, koji je tek malo izmilio u polje, jer ga je izmamilo vedro nebo i toplo sunce«. ⁹ Činjenica je da u europskoj književnosti s početka XX. stoljeća, a osobito dvadesetih godina dolaze u modu otvoreniji, nonšalantniji, duhovito-podsmješljivi prikazi problematike muško-ženskih relacija i oni ujedno postaju odbljesak atmosfere i duha vremena »belle epoque«. Primjerice popularna Prevostova *Pisma Parižanke o ljubavi* već 1904. izlaze u nakladi St. Kugli u Zagrebu, u njemačkoj književnosti sličan žanr erotskih žurnalističkih priča nalazimo početkom XX. st. kod Alfreda Neumanna, (npr. *Marthe Munk*), Stefana Zweiga (zbirka novela *Verwirrung der Gefühle*, iz 1926. (*Čuvstvene zablude i smutnje*), u talijanskoj književnosti pojavljuje se Dino Segre- Pitigrilli, u engleskoj John Galsworthy (*S onu stranu sreće i ljubavi*, objavljeno na hrvatskom u Zagrebu 1929.). U poljskoj književnosti se prodorom modernijih opisa ljubavne tematike istaknuo Zygmunt Niedzwiecki, čije zbirke *Erotike*, Zagreb, 1904. i *Nove erotike*, Zagreb, 1908. izlaze u

⁷ Slavko Ježić, »Milan Begović: *Nasmijana srca*«, *Vijenac*, I, knj. II, br. 2, str. 62; Zagreb, 1923.

⁸ Balzacove *Vragoljaste priče* Slavko Ježić je preveo s francuskog i objavio u izdanju »Prosvjete« u Zagrebu 1953., a isti prijevod ponovno je objavila izdavačka kuća »August Cesarec« u Zagrebu 1990. Ježićev prijevod Balzacovih djela *Vragoljaste priče* i *Sitni jadi bračnog života* objavljeni su u izdanju koje je priredio Milan Crnković, Honore de Balzac, *Analitičke studije*, »Otokar Keršovani«, Rijeka, 1961.

⁹ Slavko Ježić: »Milan Begović: *Nasmijana srca*«, *Vijenac*, I, knj. II, br. 2, str. 63; Zagreb, 1923.

Zabavnoj biblioteci. Tu biblioteku je uređivao dr. Nikola Andrić, a kao čest prevoditelj ili autor predgovora u biblioteci je surađivao i Slavko Ježić. Ipak, sva navedena beletristika je u prikazu ljubavnih odnosa više ili manje prikri-vena velom naslućivanja, a još daleko od tipa proze koju je realizirao David Herbert Lawrence u svom romanu *Ljubavnik Lady Chatterley*, objavljenom u Firenzi 1928.

Međutim, kad rekapituliramo kako su tadašnji kritičari s uvredljivim polemičkim reakcijama napali Begovićev odabir erotskih tema, nije isključeno da je ta negativno usmjerena kritička percepcija donekle utjecala i na Ježićevo stvaranje romana *Brak male Ra*, a možda i skrivila da je Ježić brižljivo reducirao ili možda autocenzurirao smionije erotске scene ili nesputanija razmišljanja u uporabi unutarnjih monologa glavnih likova svojega romana. U svakom slučaju jedan nezanemarivi dio hrvatskih kritičara nije se bavio ni analizom ni strukturom književnog djela, već su preuzimali ulogu javnih moralizatora ili čak političkih propagatora svojih ideoloških opcija. Drugi su od literature očekivali programsku koncepciju i zahtijevali da književnost preuzme ciljeve povijesno-političkih ili etičkih ideja.¹⁰ Međutim, u pristupu novim, modernistički koncipiranim proznim ostvarenjima koje su promovirali Milan Begović i Slavko Ježić, najviše kozmopolitskog sluha pokazao je slovenski kritičar Ivan Pregelj. On je pišući u časopisu *Dom i svet* o Begoviću, izrekao i indirektnu misao o Ježićevom romanu: »Zagreb hoće biti majhen Pariz, tudi moda hoće svoj harač«.¹¹

Usprkos mladenačkim nedoradenostima, Ježićevo *Roman male Ra* pokazuje svojega autora kao kultiviranog poznavatelja i poklonika europske modernističke literature, kao vještog opservatora koji skicira mnogobrojnu galeriju različitih likova iz vremena sutona Habsburške Monarhije. U svojoj prosudbi Ježićeva romana Krešimir Nemeć istiće: »To je jedan od rijetkih pokušaja u našoj književnosti da se uđe u svijet i život mondenih krugova, u njihovu svakodnevicu, u erotске odnose i u naličje građanskog braka«.¹² Ali

¹⁰ Kao primjer ideološke polemike navodim polemiku Jurja Demetrovića, člana socijalističke stranke i profesora Vladimira Bazale o ciljevima znanosti »Polemika. K psihologiji Zagrebačkog univerzitet«, iz časopisa *Jugoslavenska njiva* (god. VII, br. 2, str. 87; Zagreb, 1923.) u kojoj je Bazala konstatirao da u tadašnjoj Jugoslaviji ima sedamdeset posto nepismenih tj. analfabeta, pa bi smjerove znanstvenih istraživanja trebalo potražiti u potrebama i željama čovječanstva, dok mu Juraj Demetrović bojovno odgovara: »Nasuprot g. Bazali i njegovim vječnim pitanjima, s kojima nauka, po mom skromnom mišljenju, nema nikakva posla, tvrdim: *sve ima da služi narodu*, i što mu ne služi treba da narod pregazi...«

¹¹ Ivan Pregelj, »Milan Begović: *Nasmijana srca*«, *Dom in svet*, god. XXXVI, br. 8, str. 253; Ljubljana, 1923.

¹² Krešimir Nemeć, »Romaneskní pokušaj Slavka Ježića«, u *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2 (gl. urednik: Tihomil Maštrović), Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu, sv. 2, str. 138; Zagreb, 1997.

u nastavku rada Nemeć neopravdano oštro konstatira da su »politička zbivanja nakalemljena na glavnu radnju bez osobite unutrašnje logike i motivacije i funkcioniraju u romanu kao svojevrsni materijal izvan sižea«. ¹³ Prema svjedočanstvu Ježićeve sina akademika Mislava Ježića, Slavko Ježić je zbiljski sudjelovao i nazočio zbivanjima u kojima je jedan dio hrvatskih predstavnika izglasao nakon raspada Habsburške Monarhije samostalnost Hrvatske i potom odmah, bez ikakve mogućnosti plebiscita, prestanak samostalnosti i ulazak 29. listopada 1918. u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. U tom dijelu romana pronalazimo rečenice istinitih komentara različitih skupina ljudi, brojne lucidne opaske i taj dokumentarni dio predstavlja odmak, kontrast i neku vrstu naglog prizemljenja mondenih i intelektualnih krugova koji su živjeli »salonskim« stilom života u Habsburškoj Monarhiji. Međutim, moramo zapaziti, da je Slavko Ježić bio u to vrijeme iskusniji pripovjedač, vjerojatno bi tom dokumentarnom prikazu povijesno-političkih zbivanja, kao i cijelom romanu pristupio s manje opširnosti, a s većom koncentracijom na ključne pomake zbivanja.

Smatram da se najvidljivija zamjerka Ježićevom romanu nalazi u nedorečenom i povremeno neuvjerljivo iskonstruiranom književnom prikazu psihološko-konverzijske i ljubavne relacije između dva glavna lika, pisca Cezara i nesretno udate dame Mire – male Ra u drugom dijelu romana, na što je upozorio Milan Begović. Nasuprot tome, kao vrijedan, uvjerljiv opis unutrašnjeg proživljavanja možemo istaknuti uspjeti, profinjeni lirsko-senzualni opis previranja, mora i kupanja u prvom dijelu romana u drugom poglavlju: »Tuga za izgubljenim, čežnja za novim, a strah pred nepoznatim! Nemaš u krevetu mira...kao da je samim iglama nastrt – moraš da ustaneš, a izađeš na tu sjajnu mjesečinu, da se iz punih grudiju nasišeš zraka i da među plavim sjenama drveća pustiš slobodan tok mislima i sanjama... Te su noći raspirivale žeravku, što je već gotovo utrnila pod teškom naslagom pepela – onu njenu mladenačku dušu što se trzala i borila, ali je već izmučena klonula pod teretom banalnog i konvencionalnog života... Ništa joj nije ostalo do onog podrugljivog smješka, koji joj se potkradao sve nehotice, kad je slušala gdje drugi govore o idealima, vjeruju u njih, ili ih je gledala, kako se bore plivajući poput struje – a znala je, da će napokon i oni nemoćno klontiti poput nje i položiti oružje. Odatle taj smiješak tako značajan po nju!.. Da, njena je duša bila već umorna, ona je već položila oružje... Ali sada osjeća sav užas toga poraza – njena se uspavana energija stala buditi, želja za životom živo je odjeknula u njenoj duši...Zar da prođe kroz život kao fantom, bez traga i spomena, manja od najmanjeg meteora, koji je barem za nekoliko časaka

¹³ Krešimir Nemeć, »Romaneski pokušaj Slavka Ježića«, Ibid. str. 139.

planuo i zakrijesio svemirom, prije nego je zauvijek utrnuo?!... Sve se u njoj buni protiv takve pomisli, sve je to muči, ne da joj spavati, tjera je noću napolje – tamo uz miris mora, uz draganje povjetarca i uz sjaj mjesečine, tamo se opet budi mala djevojčica s nepokvarenom dušom i ranjenim srcem, tamo se opet nada, čezne i trpi...«¹⁴

Druga kritička zamjerka namijenjena je kompozicijskoj pripovjednoj nekompatnosti koja se pokazuje u već spomenutoj razlivenosti tj. gomilanju brojnih epizodnih likova i zbivanja koji usporavaju glavnu radnju i rasplinjuju pažnju čitatelja. Za razliku od Krešimira Nemeca, smatram da izbor gradiva (tj. prikaz nemirne i grube postratne političke zbilje) ima svoju dobru uvjerljivost i tvori opreku lagodnom mondenom životu, prikazanom u prvom dijelu romana te ujedno ljulja temelje lagodnog pa i ljubavnog života u svim slojevima društva. Problematičnost prikazanog gradiva očituje se jedino u opširnosti, pojedinim nebitnim detaljima, odnosno u nedostatku rezanja suvišnog gradiva. Ali, nasuprot tome, moguće je Ježićev roman promatrati i kao svojevrsan eksperiment, u kojem mnoštvo epizodnih likova oslikava mozaik vremena i prostora, a miješanje brutalnih zbiljskih ratnih i postratnih zbivanja sa polunadstvarnim svijetom poezije, rafiniranih manira, ljubavnih veza i aristokratskih konvencija predstavlja sraz dvaju kontrasnih strana življenja u mijeni vremena. Ne treba zaboraviti da i *Forsythe Saga* proslavljenog nobelovca Galsworthyja nije u potpunosti imuna od parcijalnih razlivenosti, pa možda ne treba biti pretjerano strog niti prema Ježićevu prvijencu, posebice ako kao glavno lice romana tretiramo raznoliku atmosferu društva. Taj kontrast između nostalgije i težnje mondenih krugova da se očuva određeni stil života i hedonizam nasuprot naturalističkim zbivanjima svjetskog rata i raspadanjem carstva Ježić dobro reflektira sljedećom rečenicom: »Kao lakrdijaš u cirkusu, i mi tako koracamo po napetoj žici života i mučimo se da uhvatimo ravnotežu. Ali lakrdijaš može da se povрати, ako nije dobro započeo, može da iznova pokuša steći ravnovesje. Mi ne možemo nikad više natrag. Čim smo načinili korak naprijed, žica je postala za toliko kraća...«¹⁵ Međutim, kad promatramo njegov mladenački romaneskni rad, možemo uočiti da je Slavko Ježić posebice autentičan u dokumentarnom prikazu političkih previranja, pljački, te sukoba koji se zbivao između naivnih hrvatskih ideala o međunarodnom bratstvu i proračunatog grabeža za politički položaj u vremenu nakon raspada Habsburške monarhije i početka stare Jugoslavije. Evo primjerice nekoliko dokumentarnih i vrlo dalekosežnih romanesknih vivsekcija društveno-političke atmosfere nastale nakon fatalnog i naivnog ulaska Hrvata u

¹⁴ Slavko Ježić, *Brak male Ra. Roman iz običnog života u veliko doba*, Zagreb, 1923., str. 94–95.

¹⁵ Isto, str. 15.

SHS: »I kao kroz san slušao je, kako Pribičević govori, te je samo na mahove razabirao smisao njegovim riječima:... Treba naročito da se naglasi, da u toj zajedničkoj državi Slovenci, Hrvati i Srbi imaju da budu potpuno jednak faktor... Ne radi se o tome i ne može i ne smije se raditi o tome, da se u tom jedinstvenom narodu pojedini dijelovi majoriziraju ili nultificiraju...«¹⁶

» – Možda imaš i pravo, dragi Feđa, ali mi smo svi potišteni. Tisuću godina se borimo za to, da jedamput budemo potpuni gospodari u svojoj kući, i gle, već nakon mjesec dana dajemo kućne ključeve u druge ruke! Zar da tu čovjeka ne zaboli srce? Reci samo!«¹⁷

»...Zar nijesu intelektualci prvi zvani na posao? Malo ste prije govorili o aristokraciji duha...

Vrlo laskavo, milostiva... Samo ne znam hoće li ta aristokracija naći odziva kod naroda u času, kad ga besavjesni demagozi vode najužasnijim putevima....«¹⁸

U realističkom prikazu zbiljske političke stvarnosti Ježić se pokazao kao lucidan seizmograf pulsa društvenih previranja i dalekovidno je predvidio dugogodišnje zablude hrvatskog naroda vezane uz jugoslavensku političku opciju. Nažalost, posljedice tih hrvatskih političkih promašaja utjecale su i na nepravednu i nezahvalnu sudbinu višedecenijskog marginaliziranja i prešućivanja književnopovijesnih i filoloških realizacija Slavka Ježića.

Kao prozni stvaralac Slavko Ježić se okušao i u novelistici te je 1943. objavio zbirku novela *Životi u sjeni*.¹⁹ U toj zbirci pronalazimo 5 novela: *Manevri u Zelengaju*, *Zločinstvo Đuke Franića*, *Križni put Imbre Pavračca*, *Gospodična Laura*, *kraljevska ugarska poštarica*, *Ljubav na jezeru*. Novele su nastale kao rezultat Ježićevih autobiografskih memoarskih prisjećanja i zapažanja, od dana djetinjstva, pa sve do zadnje novele *Ljubav na jezeru* u kojem se glavni lik – piščev alter ego nalazi u poststudentskim godinama. U ovim novelama autor kroz retrospektivnu vizuru realističkim stilom opisuje socijalne motive, zbiljske ljude i događaje u prve četiri novele, dok je u petoj ljubavnoj noveli koja se pretežno zbiva u Parizu, prisutan veći unos lirizma, kasnog romantizma, snovitosti i čulnosti u prikazu idealizirane ljubavi prema neznanki Leoniji.

Kroz prvu novelu *Manevri u Zelengaju* autor se vraća u najranije djetinjstvo i oživljavaajući parcijalno vizuru sebe kao petogodišnjeg dječaka, opisuje

¹⁶ Isto, str. 172.

¹⁷ Isto, str. 200.

¹⁸ Isto, str. 180.

¹⁹ Slavko Ježić, *Životi u sjeni*, Hrvatska narodna prosvjeta (ur. biblioteke Frano Alfirević), Tiskara Poljak i Glatz, knj. 9, Zagreb, 1943.

svijet svojeg okruženja: dječачke igre, obiteljske blagdane, život u Zagrebu, ljubavne pustolovine rođakinje Tinke, pojam domovine, prvi snažni dojam vojske, prva nazrijevanja značenja pojedinih riječi iz žargona, kao npr. dječaku ostaje nedohvatno zašto izraz »flundra« koristi uvrijeđeni momak za svoju bivšu djevojku, a znanac za Austriju. Plastično je dotaknut život malih ljudi i atmosfera vremena u kojoj se osjeća antiaustrijski naboj pred prvi svjetski rat i raspad Habsburške monarhije te se s ironijom unose tadašnji vojni citati: »Mi znamo da moramo biti soldati i dati svoj život za cara i Austriju«. ²⁰ Ježić u noveli vješto prepleće pripovjedni diskurs iz perspektive dječaka koji otkriva svijet s perspektivom autora kao zrelog promatrača koji tek iz retrospektivne vizure doživljava pojedine protekle događaje u punini njihova značenja.

U noveli *Zločinstvo Đuke Franića* Ježić ponovno realistički prikazuje život malih ljudi i svoj doživljaj škole. U pripovjednom fokusu nalazi se nesretna sudbina buntovnog dječaka Đuke Franića koji se ističe fakinskim ponašanjem u školi, a s udovicom Jelom stiče svoja prva ljubavna iskustva.

Đukina ljubavna afera razotkriva se u krajnje tragičnim okolnostima: uslijed požara našao se u Jelinoj kući i pokušao spasiti Jelinu kćerkicu Baricu, ali je ona podlegla opeklinama. Žandar Miloš nepravедno izaziva, krivi i vrijeđa Đuku, a on ga nesretnim slučajem ubija i potom bježi i završava u legiji stranaca. Žandari koriste nesretnu sudbinu Jele da bi je seksualno iskorištavali i time autor ponovno ističe odnarođenu, tuđinsku i okrutnu policijsku aparaturu u kojoj se običan, osiromašen svijet nalazi u potpuno obespravljenom položaju.

Najbolji pripovjedni portret Slavko Ježić je ostvario u noveli *Križni put Imbre Pavračca*, gdje uvjerljivo ocrtava lik seoske lude, odrpanca i pijanca, koji povremeno pomaže u poslovima svih vrsta da bi preživio. Imbre je čovjek beskućnik kojega sudbina nije mazila i koji se propio nakon utapanja voljene djevojke i na određeni potonuo u vlastitom beznađu. Pritom je Ježić maestralno realistički opisao i psihologiju seoske sredine koja nema suosjećanja prema njemu, nego ga zlobno ponižava i uživa u zbijanju okrutnih šala s njim. Međutim, u svojim polupijanim stanjima Imbre često govori bez straha i cenzure. Indikativna je izjava učitelja koji zapaža: »Nije taj Imbro baš takva luda kako si mislite. Mnogo puta je on bliže istini, nego svi mi pametni ljudi«. ²¹ Kulminacija novele zbiva se u tijeku izbora na kojima mađaroni odnose pobjedu jer uspijevaju podmititi glasače i varati u glasovima. U selu su

²⁰ Isto, str. 6.

²¹ Isto, str. 31.

se ljudi ipak pobunili protiv prevare. Uslijed vala prosvjeda Imbro je smrtno stradao od žandarske bajunete i tek tada se psihologija seoske mase okreće sa simpatijama prema njemu i priređuje mu svečani pogreb. Pri završetku ove ironično-tragične realistične novele i sam Ježić je iskazao svoje rodoljublje i povjerenje u tzv. malog nezamijećenog čovjeka iz naroda u riječima Imbrinog opijela: »Na grobu mu je držao govor narodni zastupnik Malančec, i mnogi su plakali. Gospodin je zastupnik, uz ostalo, rekao – Govorili su, da si bio luda Imbro, a bio si mudrac. Poput uztrpljivog Joba podnosio si udarce sudbine i prezir svojih bližnjih, a ipak si život svoj žrtvovao za njihovo dobro... Nisi imao ni doma ni ikog svoga, pa ipak je srce tvoje ljubilo one, koji su te prezirali, ljubilo je sve tvoje bližnje i njihove domove, cielu ovu liepu zemlju, tvoju domovinu Hrvatsku...«²²

Ovom novelom Ježić je duboko ušao ne samo u atmosferu vremena koju je opisao, već i u mentalitet naroda bez države, u kojem sitne duše prigibaju koljeno pred tuđim satrapima, a iživljavaju se na slabijima i nemoćnima, da bi se na kraju Imbrine tragične sudbine pokazala proročanski točnom Matoševa izjava prema kojoj »hrvatska smrt ima puno više ukusa negoli život«.

U četvrtoj noveli *Gospodična Laura kraljevska ugarska poštarica* Ježić ponovno stvara vrlo uvjerljiv, tragikomičan lik uobražene, odnarođene malo-građanke poštarice Laure. Ona poltronski ističe svoje prezime kao mađarsko, a ne zna niti riječi mađarskog, narcisoidno uživa u svojoj sitnoj činovničkoj ulozi, nadmeno pušta ljude čekati ispred pošte ne bi li tako pokazala svoju umišljenu nadmoć. Ispod te krinke uobraženosti otkrivaju se nesretne ljubavne Laurine priče i njezino tragično naličje. Naposljetku svoj apsurdan kraj poštarica Laura doživljava slomom monarhije, kad izgubivši pojam o realnim zbivanjima, sijeda, osiromašena i zapuštena tvrdoglavo brani grb ugarske pošte od narodnog ogorčenja i pritom pada mrtva od kapi.

Kroz sve četiri novele Ježić je po uzoru na Vjenceslava Novaka i hrvatske realiste ocrtao odlične portrete ljudi i stvorio uspjelu memoarsko-dokumentarnu, ali i općenitu plastičnu socijalnu atmosferu vremena. Iz tog niza iskače peta novela *Ljubav na jezeru* u kojoj autor opisuje isječke iz svojih studentskih dana, ali i stvara jednu iskonstruiranu neoromantičarsku ljubavnu fabulu s natruhama fatalizma, koja počinje u mondenim krugovima kasina na ženevskom jezeru, preko života u Parizu i ljubavi prema modernoj kurtizani iz pariškog polusvijeta, te završava nategnutim sretnim ishodom. Iako u ovoj petoj noveli ima obilje piščeve erudicije i njegove zanesenosti francuskom kulturom i slobodom života u Parizu, ova ljubavna novela u karak-

²² Isto, str. 43.

terizaciji likova nosi određenu naivnost i nedorađenost, te su novele vezane uz domaće društvene prilike puno dojmljivije. Štoviše, pojedini likovi (Đuke Franića, Laure Kollarich, Imbre Pavražca) imaju sjajnu psihološku karakterizaciju i u njima u nabojima realističkog prikaza osjenjenog nijansama ironije, crnog humora i tragedije osjećamo puls živih sudbina kao i atmosferu teško pritisnutog narodnog duha s proplamsajima devijacija, izdaja, ali i nesalomive otpornosti. Na Ježićev roman i novele svoj utjecaj je ostavila i kritička metodologija i koncepcija Gustava Lanson (1857. – 1934.) bazirana na proučavanju složenih međudnosa između društvenih utjecaja i autora, te čitateljskog očekivanja i teksta. Književno djelo Lanson je proučavao kao rezultat sraza između kolektivnih povijesno-društvenih snaga i autonomnog rada individualnog književnog genija što je tumačio i zagovarao u svojoj knjizi *Méthodes de l'Historire Littéaire*, objavljene 1925. Iz tog izvora potječe naglašena prisutnost društvene problematike u Ježićevim prozama.

Pored toga, kroz četiri Ježićeve realističke novele ispunja se i onaj književni putokaz kojega je nagovijestio August Šenoa, povezavši književnost s općim narodnim povijesno-političkim i kulturnim životom. Zbog toga u pohvalu ovih četiriju autorovih novela upotrijebit ću citat samog Ježića koji je on napisao uzdižući Augusta Šenou u radu *Hrvatska pripovijetka iza preporoda*, a koji možemo primijeniti i na samog Ježića – novelista: »...šibao je političke prevrtljivce, rugao se umišljenim veličinama, imao toplo srce za bijedne i potlačene, isticao ličnu vrijednost pojedinca, osjećao vrijednost tradicije i osvježavao poznavanje narodne prošlosti...«²³

Možemo zaključiti, šteta je da su nezahvalne i bešćutne političke okolnosti, posebice nakon Drugog svjetskog rata, onemogućile Slavka Ježića u daljnjem proznom stvaranju. Bio je maknut s Filozofskog fakulteta u Zagrebu, bio je tretiran kao politički nepoćudan i morao je raditi mnoge ponuđene prevodilačke i uredničke poslove, a s nepunih 58 godina je umirovljen, tako da u tim okolnostima nije bilo previše mjesta za objavljivanje vlastitih beletrističkih djela. Postojeće društveno-ekonomske okolnosti u novoj Jugoslaviji zaustavile su Ježića u beletrističkom autorskom radu (od kojega ne bi mogao živjeti niti on sam, a kamoli njegova obitelj), ali na temelju vrlo uspješnih dijelova njegovih proza moguće je pretpostavljati da bi se Ježić razvio u vrsnog pripovjedača. Njegov kreativni talent posvjedočuje i njegova pjesnička zbirka *Somnia vitae*, objavljena u Zagrebu 1933.

²³ Slavko Ježić: *Hrvatska pripovijetka iza preporoda* u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić, knj. 121/ I, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1983., str. 424.

Ipak, Slavko Ježić se nije dao obeshrabriti skućenim mogućnostima svojega doba, pružio je ogroman prinos znanstvenim autentičnim tj. kritičkim izdanjima hrvatskih pisaca (*Sabrana djela Vjenceslava Novaka*, 12 knjiga tijekom 1931. – 33.; *Sabrana djela Augusta Šenoae* 1964. u 12 knjiga; *Cvjetnik slovinski. Kita cvijeća zamorskog*, antologija proze iz 1955.; *Uvod u ilirski pokret i njegovu književnosti*, Zagreb, 1934.; *Hrvatski putopisci 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, 1955.; *Život i rad Frana Krste Frankopana*, Zagreb, 1921.; *Hrvatska pripovijetka iza preporoda 1850.–1880.*, Zagreb, 1935.; *Problemi hrvatskog narodnog kazališta*, Zagreb, 1940.; *Hrvatski preporod u prvoj polovici 19. stoljeća*, Zagreb, 1944.; *Hrvatski putopisci 19. i 20. stoljeća*, »Zora«, Zagreb, 1955.; priređena djela S. S. Kranjčevića, Stanka Vraza, Dimitrija Demetra, Antuna Nemčića, Ivana i Matije Mažuranića, Ivana Kozarca i dr.) te naposljetku nezaobilaznu kroatističku povjesnicu *Hrvatska književnost od početka do danas*, Zagreb, 1944. Jednako tako važan je i nezaobilazan njegov prevodilački i znanstveni rad na tumačenju francuskih pisaca (Balzaca, Molierea, Maupassanta, Prevosta, Perraulta, Musseta, Alberta Seravusa, Julesa Vernea, Romain Rollanda i dr.) te kapitalna izdanja: *Francuska književnost do kraja klasičnog doba 842. – 1715.*, Zagreb, 1928.; *Francuska lirika*, osam stoljeća francuske lirike, historijski pregled i pokušaj sinteze, Zagreb, 1941. i *Antologija svjetske lirike* Zagreb 1956. koju je priredio s Gustavom Krklecom u opsegu od 996 stranica.

Naposljetku, možemo uspostaviti i jednu bitnu paralelu. Kao što je u svom povijesnom pregledu hrvatske književnosti *Hrvatska književnost od početka do danas*, Slavko Ježić sustavno i s velikim književnoestetskim afinitetom opisao razdoblje Moderne, tako je i u svom romanu, kao i u novelama autor iskazao na temeljima realizma prodor modernističkih proznih postupaka u tankočutnijoj psihološkoj karakterizaciji likova, u miješanju elemenata dokumentarizma, autobiografizma, atipičnih retrospektivnih pomaka, unutarnjeg doživljenog govora, miješanja elemenata lirizma, simbolične parabole, secesijske dekorativnosti salonskih dijaloga, ali i političke polemike u pripovjednu strukturu romana. Iako mu životne prilike nisu dopustile da u dokolici usavršava i izivi svoj beletristički dar, možemo reći da je u svojim mladenačkim pokušajima itekako naslućivao i krčio puteve budućnosti razvoja postmodernističke proze. Međutim, i u svojim pripovjednim ostvarenjima, kao i u svojim književnopovijesnim djelima Slavko Ježić je uvijek izvrsno uočavao i realizirao usporedbe i paralele s uzorima iz drugih europskih književnosti te je cjelokupnim svojim radom dokazao trajnu oslonjenost i pripadnost hrvatske književnosti europskom književnom krugu.

Važnija literatura

- Slavko Ježić: »Milan Begović, Nasmijana srca«, *Vijenac*, I, knj. II, br. 2, str. 62–63; Zagreb, 1923.
- Đ. Dimović: »Pretinac male Ra«, *Dom i svijet*, XXIII, br. 11, str. 218–219; Zagreb, 1920.
- Ivan Nevistić: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jugoslavenska njiva*, VII, br. 5, str. 121–123; Zagreb, 1923.
- Rudolf Maixner: »Brak male Ra«, *Obzor*, LXIV, br. 1, str. 212; Zagreb, 1923.
- Neutvrđeni autor potpisan d-n: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Hrvat*, V, br. 2, str. 1004; Zagreb, 1923.
- P. V. Brežan: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jutarnje novosti*, I, br. 2, str. 2; Zagreb, 1923.
- Milan Begović: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Savremenik*, br. 1, str. 348–350; Zagreb, 1923.
- F. Sušnik: »Slavko Ježić, Brak male Ra«, *Jutro*, V, br. 5, str. 142; Zagreb, 1924.
- Verus (pseudonim Branka Vodnika), »Milan Begović, Nasmijana srca«, *Jugoslavenska njiva*, god. VII, br. 2, str. 88; Zagreb, 1923.
- Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, br. 8; Zagreb, 1944.
- Josip Bratulić, *Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić*, u Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 121 / I, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
- Krešimir Nemeć, »Romanesknj pokušaj Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 137–142.
- Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničar*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.

SLAVKO JEŽIĆ KAO PROZNI PISAC I NJEGOVA KNJIŽEVNA PERCEPCIJA

Sažetak

U radu se analiziraju obilježja Ježićeva mladenačkog romana *Brak male Ra* (Zagreb 1923.) kao i zbirke novela *Životi u sjeni* (Zagreb, 1943.) te se stavljaju u kontekst hrvatske književne povijesti i europskih beletrističkih kretanja. Kritički pregled Ježićeva romaneskog prvijenca odražava određene mladenačke propuste u pogledu rascjepkanosti i nepreglednosti fabulativne osnovice i viška marginalnih epizodnih fragmenata, ali u pripovjedačkom i stilskom oblikovanju pokazuje i smisao za inovativne postupke. Slavko Ježić je otvorio put prema jednoj vrsti modernističkog hibridnog romana u kojem pronalazimo više književnih žanrova: strukturu

autobiografsko-memoarskih doživljaja kombinirao je s elementima klasičnoga realističkog romana, unosio dramske elemente dijaloga, ali i unutarnjeg monologa, a pored toga primijenio je elemente klasične korespondencije, ali i dnevničkih zapisa. Realistički pristup fabuli autor je u jednoj epizodi presjekao sa simbolično-alegorijskom pričom o traženju sreće, a na više mjesta i s interpolacijama kasnoromantičarske osjećajnosti i umetcima zasebnih, cjelovitih lirskih pjesama u prezentiranju ljubavnih unutarnjih proživljavanja. Nasuprot tome, u opise političke atmosfere unio je fragmente autentičnih povijesnih dokumentarnih zbivanja. Ježićev rad sagledan je u kritičkoj komparaciji s tadašnjom književnokritičkom percepcijom, a također i s današnje recepcijske točke. Posebna paralela uspostavljena je između Ježićeva romana i Begovićeve zbirke *Nasmijana srca*, Zagreb 1923. Ježićeve realističke novele koje pokazuju opservatorsku pripovjedačku zrelost, ali i manjak pripovjedne inovacije, sagledavaju se unutar kontinuiteta hrvatske realističke proze koja po uzoru na Augusta Šenou i Vjenceslava Novaka te metodološku noviju koncepciju Gustava Lansona povezuju književnu prozu s odrazom općega narodnog povijesno-političkog i kulturnog života.

Ključne riječi: odrazi realističke proze, *belle époque* u hrvatskoj književnosti, modernistički hibridni roman

SLAVKO JEŽIĆ AS A PROSE WRITER AND HIS LITERARY PERCEPTION

Summary

The paper analyzes the characteristics of Ježić's novel *Brak male Ra* (*Little Ra's Marriage*, Zagreb, 1923) which he wrote in his youth, as well as of his collection of stories *Životi u sjeni* (*Lives in the Shadow*, Zagreb, 1943), also placing them in the context of Croatian literary history and European trends in fiction. A critical review of Ježić's first novelistic work shows certain youthful failures with regard to factuality and unclarity of the plot and an excess of marginal episodic fragments, but displaying a talent for innovation in narrative and stylistic structure. Slavko Ježić opened a way towards a modernist, hybrid novel type in which we can detect several genres: he combined the structure of autobiographies and memoirs with elements of a classical realistic novel, inserting dramatic elements of a dialogue and also inner monologue, and apart from that, applying elements of classical correspondence and diary notes. In one of the episodes the author cut the realistic plot approach with a symbolic-allegorical story about search for happiness, and in several places also with interpolations of late Romanticist sentimentality and inserts of separate, complete lyrical poems in representation of inner love experiences. On the other hand, in the descriptions of political atmosphere, the author introduced fragments of authentic historical documentary events. Ježić's work has been analyzed in critical comparison with the then literary-critical perception, but also from today's point of reception.

A particular parallel has been established between Ježić's novel and Milan Begović's collection *Nasmijana srca* (*Smiling Hearts*, Zagreb, 1923). Ježić's realistic stories, which show the maturity of the narrator as an observer but also the lack of narrative innovation, are studied in the context of continuity of Croatian realistic prose, which following the model of August Šenoa and Vjenceslav Novak and Gustav Lanson's more recent methodological concept, interconnects literary prose with a reflection of general national historical, political and cultural life.

Key words: reflections of realistic prose, *belle époque* in Croatian literature, modernistic hybrid novel and European influences

Antun Pavešković

Ježićeve frankopanske teme

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

Trajan, višeznačan i do danas aktualan problem urotnika iz XVII. stoljeća neizostavan je dio historiografske narativizacije hrvatskoga kulturnog i znanstvenog prostora. Ove žrtve dvorske odmazde, tjelesne i političke, vremenom su postali najljući svjedoci u mitskom procesu protivu vladara i kuće koji su ih stajali glava, preuzimajući neeksplicitnu, ali moćnu, ulogu predvodnika progonstvenog diskursa čija jednodušna žrtva postaje Leopold, pa i cijela loza austrijskih dinasta. Kao i uvijek u povijesti i životu – žrtva je najveći optužitelj. No, kako se povijest mijenja, tako i žrtvovno središte u tim mijenama prisvaja druge, nove identitete, pa nam, krajem prošloga i početkom novoga stoljeća, protagonisti iste dinastije postaju saveznici, rehabilitirajući se u našim očima koalicijom s hrvatskom sviješću u procesu protiv države koju smo gradili dvaput, prvi put na ruševinama njihova carstva.

Ježić se, još kao vrlo mlad auctor, dvadesetogodišnjak, dotakao zrinško-frankopanskog kompleksa studijom o Frankopanovioj književnoj ostavštini¹, da bi nakon Prvoga svjetskog rata, u vrijeme kad je u doba konačnog razočarenja austrougarskim odnosom spram Hrvata i uopće Slavena u monarhiji bilo očekivano isticati ma koji motiv na tragu antiaustrijske, točnije, protuhabsburške društvene i političke retorike, tiskao knjigu izabranih Frankopanovih djela, s uvodnom, opsežnom i temeljitom studijom. Poznata hrvatsko-mađarska urota sigurno se pokazala izglednom kako u konkretno povijesnom kompleksu, tako i kao estetski potentna pripovijest, ne samo u književnosti, ali tamo potencijalno najplodnija, i Ježić je 1921. u knjižici *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela* otvara prikazom povijesnoga konteksta tradicionalnih napetosti između srednjovjekovnih velikaških obitelji i vladara koji je, hoće li biti uistinu gospodar u zemlji, »morao skršiti moć velikaša, koji se do skrajnje nevolje nijesu mnogo brinuli za njegovu volju. Koristeći se neslogom i svađama između raznih velikaških

---

¹ Slavko Ježić, »Književna ostavština Frana Krste Frankopana«, *Grada JAZU*, knj. VIII, Zagreb, 1915.

porodica, izigravali su ih kraljevi jedni protiv drugih, dok u drugoj polovici petnaestog stoljeća nije kraljevska vlast tako osilila, da su se velikaši uzeli smatrati sretnima, ako su mogli steći naklonost vladarevu, te biti pripušteni na dvor, da svojom prisutnošću povećaju njegov sjaj«. ²

Konačnoj afirmaciji dinastijske svestlasti u zemljama krune austrijske, pokazuje Ježić, ispriječili su se još samo staleži izbornih kraljevstava Ugarske i Hrvatske čiji se auktoritet temeljio na zlatnoj buli Andrije II. »Da ih oslabe, poplavili su carevi obje kraljevine njemačkom soldateskom, tobože kao pomoć za obranu protiv Turaka, ali zapravo su ovi Nijemci haraćili i pustošili zemlju još i gore od Turaka, pa su sa svojom bahatošću i silovitošću navukli na se strašnu mržnju hrvatskih i ugarskih velikaša, a i cijeloga naroda ugarskoga i hrvatskoga«. ³ Takav nam povijesni kontekst jasno, makar možda i donekle pretjerano, predočuje raspoloženje daleko prije same bune, u kome je »kasniji hrvatski ban Petar Zrinski još kao mladić kidao u Primorju nedaleko Bakra carske dvoglave orlove, a i kasnije nije nikad ove svoje mržnje tajio«. ⁴

Poticaje, tijek i sudbinu urote opisao je Ježić slijedeći povijesne radove Lukjanenka, Račkog, Vodnika, Lopašića, Matića, Klaića, Bojničića, Srkulja, Knotta, ali iznad svega Ferde Šišića i to Šišićev članak »Zrinsko-Frankopanska katastrofa« (tiskan u časopisu *Hrvatska njiva*, 1918.), knjigu *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, studiju »Posljednji Zrinski i Frankopani na braniku domovine« (u zborniku *Posljednji Zrinski i Frankopani*, 1908.) te sintezu *Hrvatska povijest*. Povjesnički gledano, Ježić se ovim nasljedovanjem situirao u školu erudicijsko-genetičke historije oblikovane kao »'znanost o događajima' ili 'znanost o pojedinačnom' uglavnom na *političkom području*, a istražuje najviše djelatnosti i ideje istaknutih ličnosti«. ⁵

Mada su početna desetljeća XX. stoljeća uspostavila i strasno gajila zrinsko-frankopanski kult, Ježić je, raščlanjujući ove velike osobnosti, bio spram njih dovoljno kritičan da, možda upravo sa stajališta koje promovira velike protagoniste, pomno uoči i neke njihove ljudske slabosti, usuprot hagiografskim težnjama doba koje je ove likove hrvatske povijesti kontekstualiziralo ne samo kao afirmaciju nacionalne identitetske tradicije, nego i kao emblematске oznake recentnog protuaustrijskog raspoloženja. Ne treba, naime,

² Slavko Ježić, *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921., str. 9.

³ Ibid., str. 10.

⁴ Ibid.

⁵ Mirjana Gross, *Historijska znanost / Razvoj, oblik, smjerovi*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980., 28.

zaobići činjenicu da su svega koju godinu prije objelodanjenja ove knjižice, 30. travnja 1919. kosti dvaju hrvatskih velikaša pokopane u zagrebačkoj katedrali pod geslom, jednim inače od boljih nesporazuma javne svijesti, iz Frankopanove stihovane pobudnice kojom ovaj bodri mladiće da se odazovu pozivu na stavnju – »Navik on živi ki zgine pošteno«. Također, sagledavanja konteksta vremena radi, prisjetiti se i da su, nakon pronalaska kostiju Zrinskog i Frankopana 1907., »Braća hrvatskoga zmaja« njihove ostatke iz skupnog groba prenijeli i pohranili u privremenu raku jer je njegova hrvatska kraljevska milost Franjo Josip I. osobno zabranio njihovo prebacivanje u Zagreb. Bio je potreban žarko priželjkivan rasap jednoga carstva i silazak s povijesne scene jedne moćne dinastije da se, nakon ponovnog prekapanja groba 28. travnja, dva dana kasnije kosti, kako ih se patetično i ne bez opravdanja naziva, hrvatskih mučenika konačno smire u domovini.

Ježić nam predočava i detalje odnosa lišene tragičke uzvišenosti. Zapravo, prizemne i pomalo nečasne, odudarne slici idealnih muževa i gigantskih patnika. Zrinski ne samo da »nikada nije imao pravog povjerenja u svog šurjaka«⁶ nego ga je, sumnjajući u njegovu izdaju, optužio kao glavnoga krivca za urotu koga da je »zanijela mladost njegova, vatra i slavohleplje«⁷. S druge strane, vidimo Frankopana koji je, čuvši za svakovu nelojalnost, i sam »štošta iskazao, što je opteretilo Zrinskoga«.⁸ Ipak, navodi Ježić i opravdanje, u svakom slučaju nužno radi očuvanja idealizirane predodžbe, ali i ne osobito uvjerljivo obrazloženo – svemu je kriva njemačka podmuklost koja je »uvukla među oba nesretnika žalac nepovjerenja i mržnje, koji je razumljiv, kad se zna, da su obadvojica tek preko trećih ustiju doznawali jedan za iskaze drugoga«.⁹

Slijedom spomenuta metodološkog koncepta predočuje Ježić niz detalja o suđenju, tamničkim danima, posljednjim časima te samom pogubljenju vrlo zorno, mjestimično psihološki iznijansirano proniknuvši u mučnu atmosferu i nutarnje stanje pogubljenika.¹⁰ Smrt velikih osobnosti polučila je dalekosežne povijesne posljedice: »Maknuvši tako s puta najopasnije svoje protivnike mogao je habzburški apsolutizam da razastre crna svoja krila nad

⁶ Ježić, *Život i rad...*, op. cit., 19.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Tijekom svog boravka u Zagrebu simpatičan stari gospodin, carević bez zemlje i kraljević bez kraljevstva, Otto Habsbug Lotaringijski poklonio se u zagrebačkoj katedrali zemnim ostacima Zrinskog i Frankopana, uz duboko, moguće i sasvim iskreno žaljenje sudbine koja ih je zatekla. Tempora mutantur, nos et mutamur in illis! Maliciozno je upitati bi li se jednakim pijetetom glavari slavne i propale dinastije Otto poklonio ovim kostima da je, umjesto virtualno, zaposjedao stvarno prijestolje.

Hrvatskom i Ugarskom. Dvor se poslužio izlikom, da su se Hrvati i Madžari kao narod pobunili, a ne kao pojedinci, pa je za kaznu obustavio na neko vrijeme ustav. Prilike su u taj čas bile mnogo gore, negoli za Josipa II. Hrvatsko kraljevstvo smatralo se austrijskom provincijom«. ¹¹

Mada je Ježićev zahvat metodološki obojen idealističkim historizmom, mnogo manje pozitivističkom varijantom tradicionalne historije na koju se kao na opći okvir svog prikaza oslonio, ne može mu se osporiti precizno kauzalno prepoznavanje društvenih struktura, makar daleko od osviještenog uokvirenja prikaza strukturalnom ili integralnom historijom. O uzrocima i posljedicama na širi povijesni suodnos djelovanja urotnika pisao je sa razumijevanjem, ali se ipak vraća na teme aktualne erudicijsko-genetičkoj historiji: osobnostima, psihološkim ocrtima. Petar Zrinski potreban mu i radi snažnog isticanja protunjemačkog raspoloženja, uravnoteženo je oslikan kao muževan i ponosit, žestok i nagao, »veliki junak, ali mali diplomata. I u tamnici je on kao lav u kavezu, pa da mu je kojom srećom uspjelo pobjeći, nikada se ne bi dosta napio njemačke krvi i nasitio osvete. On je velik i u nevolji trpi, ali se ne tuži; mrzi, ali ne prosi. On se ne kaje poput Frankopana, i podaje se usudu samo zato, jer si ne može pomoći«. ¹²

Drugi je junak druga priča, ali i za nju Ježić, pokazavši ovim opisima i znatnu dozu romansijerskog, spisateljskog dara, sposobnosti da se zađe juncima pod kožu, da ih se iz stvarne i izdvojene povijesne situacije uzdigne do prepoznavanja čitateljeva cjelokupna životna iskustva, ¹³ ima razumijevanja: »No, krivo bismo učinili Frankopanu, da ne shvatimo njegove slaboće. On i nije bio pravi urotnik. Sa Zrinskim se uopće nije slagao, pa ih je samo mržnja na Nijemce i krivica, što je pod nebo za osvetom vapila, združila napokon. Tako je Frankopan dospio u urotu kao Pilat u vjerovanje, i nikako nije mogao shvatiti, da bi bio toliko kriv, te bi morao životom nastradati. Razumijemo, da je požalio svoju mladost, koja je venula u tamnici, i da se pokajao, što se zapleo u urotu. Ta život čovjeku još toliko toga obećava, kad mu teče istom dvadeset i osma«. ¹⁴

¹¹ Ježić, *Život i rad...*, op. cit., str. 22.

¹² Ibid., str. 23.

¹³ Radoslav Katičić, »Književnost i jezik«; Zdenko Škreb / Ante Stamać, *Uvod u književnost. Teorija, metodologija. Grafički zavod Hrvatske*, Zagreb, 1983., str. 156.

¹⁴ Ježić, *Život i rad...*, op. cit., str. 24.

Frankopan je, inače, u trenutku smrti bio nešto stariji. Sukladno Vončininoj ekspertizi, zaključiti je da je rođen 1638., 1639. ili najkasnije u prvoj polovici 1640. Bez glave je, dakle, ostao s trideset tri, dvije ili najmanje s trideset i jednom godinom, što i opet nije doba za odlazak iz ovoga svijeta, mada je sam podatak važniji radi povijesne preciznosti, a manje da bi nešto bitno promijenio u psihološkoj slici čovjeka kome na rubu mladosti i pragu zrelosti oduzimaju život (Josip Vončina, »Fran Krsto Frankopan«, *Fran Krsto Frankopan: Djela*, Stari pisci hrvatski, knj. 42, HAZU, Zagreb, 1995., str. 13).

Nakon životopisa i povijesnih događaja prelazi povjesnik na književno stvaranje Frankopanovo. Započinje *Elegijom*, tiskanom najprvo 1656., od kog se izdanja nije sačuvao niti jedan primjerak, te posthumno 1794. godine. Opis sudbine samoga teksta, nastanak, pronalaženje u ostavštini prethode formalnom opisu djela. Potanje raščlanivši njenu strukturu, imenovavši njenih pet dijelova retoričkim terminima, nije upozorio kako je formalna kompozicija pjesme preuzeta iz retorike. Procjena je suzdržana: »Elegija je ispjavana s poletom, ali je puna fraza, koje podsjećaju na kićeni stil onoga doba, što se još jače odrazuje u kasnijim pjesmama Frankopanovim«. ¹⁵ Naglašava jak utjecaj klasika, navlastito Vergilija i Ovidija.

Treće poglavlje, zabavljeno talijanskim akademičkim raspravama, započinje kratkim razmatranjima o Frankopanovoj književnoj ostavštini te njegovu pjesništvu, naglašavajući da se poezijom bavio od mladih dana, ne tek u zadnjem razdoblju života. Glede akademičkih rasprava na talijanskome, Ježić izražava sumnju u njihovu autentičnost, a potom opisuje kontekst u kom se javljaju talijanske akademije kao plod učenoga sedamnaestoga stoljeća i ujedno simptom opadanja talijanske književnosti. Naglašavajući talijansku dekadansu, on manirizam cijeni nimalo laskavo »napirlitanim sečentističkim stilom«, modnom ludošću kojom je zaražena cijela Europa, u francuskim salonima njegovan kao moda precioza, u Engleskoj srodnim eufuizmom, u Španjolskoj gongorizmom koji je utjecao i na Calderona. ¹⁶ Frankopanov opus na talijanskom uglavnom obuhvaćaju prijevodi suhopranih rasprava talijanskih akademija na bečkom dvoru na kome je nasljedovanje apeninske literarne mode dovelo do toga da se na bečkom dvoru »uopće nije više govorilo njemački«, ¹⁷ a motive za njihovo pisanje Ježić apsolvira preuzimajući Kostrenčićevo mišljenje da je Frankopan želio ustrojiti akademiju po uzoru na talijanske.

Četvrto poglavlje bavi se konačno Frankopanovim *magnum opusom*, pjesničkim nizom čiji naslov i danas gotovo gnomski odzvanja u kolektivnom pamćenju, ali je tu i »jedna zbirka pjesama na narodnu, prepisanih od sluge, i jedna zbirka nabožnih pjesama, pisanih rukom Frankopanovom, s ispravicima, znak dakle, da su u konceptu, pa da bi ih trebalo još prepisati na čisto«. ¹⁸ Slijedi filološki precizan opis, poglavito tekstološki, *Garlica*, potom *Zganki za vrime skratiti*, kao uvod poticajnoj raščlambi psihološke motivacije njihova auktora, prije svega konkretno povijesnog, razmatranje

¹⁵ Ježić, *Život i rad...*, op. cit., str. 30.

¹⁶ Ibid., str. 35.

¹⁷ Ibid., str. 35–36.

¹⁸ Ibid., str. 39.

čijih tekstualnih ostvarenja vodi spoznavanju implicitne književne osobnosti. Poticaj analizi Ježiću je paradoksalna situacija u kojoj Frankopan istodobno izlučuje iz zbirke zagonetke, pri čemu mu nije dostatno uvjerljiva Kostrenčićeva teza »da je Frankopana smetala lascivnost Zganki, pa ih je zato ispustio«. ¹⁹ Pita se Ježić kako to da »i u *Gartlicu* ima lijep broj pjesama, koje lascivnošću nimalo ne zaostaju za zagonetkama, pa su ipak ostale u zbirci«. ²⁰ Konačno je rješenje ovoj aporiji pozitivističko, snažnim oslonom, naime, na hermeneutiku koja motive estetskom postupku nalazi u životopisnim realijama: »Vidi se po nekim spisima u Frankopanovoj ostavštini, da je taj lakoumni i veseli pjesnik ljubavnih i raspuštenih pjesama postajao u tamnici sve pobožnijim«. ²¹ Frankopan se u tamnici, dakle, nije bavio samo pjesništvom, što »potvrđuje spis, što ga je Frankopan napisao vlastitom rukom, a nosi naslov 'Proposita in posterum faciendi' [...]. Tu je Frankopan pribilježio, kada će se ispovijedati«. ²² te naveo i konkretan raspored moljenja određenih molitvi. Činjenica pobožnosti, logična čovjeku kome se u tamnici bliži nimalo izgledan kraj, dovoljan je argument da čovjek predan pobožnom životu »nije istodobno pjevao one lascivnosti«. ²³ Neupitna je logika ovog zaključka, no, sa dašnjeg stajališta upitnim, mada ne i nelegitimnim, ostaje tumačenje, recimo slikovito, bibliografije biografijom.

Opširno citiranje i jednako ekstenzivnu analizu pjesnikova predgovora zbirci zaključuje Ježić, ostajući vjeran pozitivističkim pretpostavkama, te zom da su ova zbirka kao i dosta raspuštene pjesme na narodnu nastale u tamnici »ali još u ono prvo vrijeme, kad je Frankopan čitavu situaciju shvaćao na laku ruku«. ²⁴ S istoga razloga nalazi Ježić mogućim da je prijevod *Georgea Dandina* ostavljen nedovršenim »jer se poslije pjesniku nije dalo, da prevodi komediju, u kojoj se bračna nevjera simpatično prikazuje. Onda je uzeo prevoditi Crescentove nabožne pjesme. Prema tome nam Frankopanova pobožnost i raskajanost u zadnjim mjesecima života najbolje tumači dualizam u njegovu stvaranju«. ²⁵

Precizno datiranje i formalni opis zbirke Ježić završava pripomenom da potpuno izdanje *Gartlica* ne postoji prije ovoga njegova, no da je najveći dio pjesama ove zbirke, pjesama na narodnu, kao i sve nabožne pjesme, izdao Kostrenčić pod naslovom *Vrtić* još 1871. Komparativistička dimenzija

¹⁹ Ibid., str. 40.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Ibid., str. 41.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid., str. 43.

²⁵ Ibid.

Ježićeva zahvata započinje prikazom Frankopanova uzora, pjesničke zbirke *Diparti del Cerscente* austrijskog nadvojvode Leopolda Vilima, odnosno kraćim životopisom nadvojvode te formalnim opisom zbirke i razmatranjima o auktorstvu pjesama. Poredbeni uvid, popraćen opširnim opisima i citatima Guarinija, Marina, ali i manirističkih Gundulićevih stihova, naglašavajući formalističku narav onodobne talijanske sećentističke poezije, zaključuje: »Puno manji pjesnik od Gundulića je Frankopan. Ali i njegov uzor je tek neznatni jedan epigon, kojemu se već ni ime u literaturi ne spominje. Glavno vrelo Frankopanovo je Crescente«. ²⁶ I sam imitator, dakle, Leopold Vilim bio je slab uzor, a Frankopan stoga još slabiji pjesnik. Sa filološkog stanovišta bitnom primjedbom o razlici spram Gundulića zadire Ježić u kulturnopovijesnu dimenziju, konkretno apostrofirajući situaciju razrožnosti hrvatskih kulturnih i političkih sredina. Jer, dok je Gundulić »pred sobom imao gotov književni jezik na svom dijalektu, Frankopan je zapravo morao stvarati svoj jezik za lirsku poeziju«. ²⁷

Pobrojivši pjesničke žanrove, ističe Ježić da je Frankopan, s obzirom na lakoću poetskog izrijeka, najnaravniji u lascivnim temama, ali ga kao pjesnika alimentira poglavito s njegovih čeznutljivih vapaja za tihim idiličkim životom ili s uzdisanja za slobodom, za životom, za ljubavlju. U poglavlju o dijačkim junačkim razmatra Ježić osam Frankopanovih pjesama ispjevanih na narodnu, kratko zabilježivši teoriju o tzv. junačkim pjesmama kao, iskažimo to terminima uporabnim nakon njegova vremena, potonulom kulturnom blagu, navodeći stavove Meiera, Prohaske, Maretića, Drechslera. Opisujući ih formalno i sadržajno, Ježić se drži dvojbeno uvjerenja da je riječ o doslovnom bilježenju narodne poezije. Realniji u procjeni tzv. zganki, Ježić smatra da se one samo djelomično oslanjaju na narodne zagonetke, uz mogućnost, poglavito zbog frivolnosti nekih, i utjecaja kakve talijanske zbirke zagonetki, cijeneći vještinu auktora koji postavlja »pitanje tako dvoznačno, te je čovjek upravo prisiljen, da pomišlja na neka 'škakljiva' rješenja, a kad tamo odgovor je posve bezazlena«. ²⁸ Zbirka sentencija tek rijetko podsjeća na narodne poslovice, neki su nastali slijedom klasične lektire, a usve su ti »aforizmi posve obične misli, ništa osobito originalno, gdjekoji čak i vrlo slabi«. ²⁹

U sedmom poglavlju Ježić prikazuje nedovršeno apokaliptično djelo, punim naslovom »Po vsem svitu razglašena, prečudna i strašna trumbita sudnjega dneva, v kojem vsih ljudi profesije i meštrije, zagrišenja i hudobnosti

²⁶ Ibid., str. 51.

²⁷ Ibid., str. 52.

²⁸ Ibid., str. 67.

²⁹ Ibid., str. 70.

po Luciferu šegavo pripovidana i pred oči držana biti hote; hasnovita stati ni samo človluku na radost, nego i duši na korist i pobojlšanje«, poznata ukratko kao »Trumbita sudnjega dneva«. Iscrpan prikaz sadržaja djela povod je naglasku na realističnost teksta u kojemu se pred oči čitatelja dovode svi ljudi onoga doba »s njihovim dobrim i lošim svojstvima, i te ljude arkanđeo Mihajlo brani, a Lucifer optužuje«. ³⁰ Usuprot tradicionalnoj biblijskoj vrsti čija je apokaliptičnost odraz podjednako teleološkog straha s onkrajaja, kao i konkretnih društvenih turbulencija, Frankopanov je zahvat, ističe Ježić, prvenstveno satira »na različite staleže i prilike Frankopanovaja vremena«. ³¹ Posve izmjestivši djelo iz tradicionalnog biblijskog žanra kao odgovora na krizno doba, ³² najvjerojatnijim uzorom navodi tradiciju »sredovječnijh satira na različite staleže, koje su u Francuskoj i Italiji bile vrlo raširene«. ³³ Ježićevoja prosudba, mada ne eksplicitnom definicijom, smješta Frankopana u niz postbiblijskih apokaliptičara koji »polaze od uvjerenaja da su današnji svijet i vrijeme nepopravljivo pokvareni: zato se očekuje odlučan i konačan Božji zahvat koji bi to stanje preokrenuo«. ³⁴

Nedovršen prijevod Molièreovaja *George Dandina* na slovenski jezik, predmet bavljenaja narednoga poglavlaja, nastao je, prema Ježiću, negdje između 1669., kada je djelo tiskano, i 1671. kada je Frankopan pogubljen, a da je preveden izravno s francuskog originala zaključuje, slijedom ekspertize Tome Matićaja koji je Frankopanov prijevod našao puno točnijim nego njemački s kojim je mogao doći u doticaj za svog boravka u Beču 1670. Sažet opis drame, kratko prepričavanje sadržaja zaključuje filolog opaskom o razlozima prijevoda na slovenski koga je Frankopan doživljavao tek jednim narječjem hrvatskoga jezika.

Deveto poglavlje, zauzeto Frankopanovim najpoznatijim djelom, započinje svojevršnjim recepcionističkim razmatranjem, ograničenim vremenom, a navlastito činjenicom da se Iserovaja i Jaussovaja estetika recepcije, poznata kao konstanška škola, pojavila i razvila tekar sedamdesetih godina XX. stoljeća. Mada ovdje u strogo metodološkom smislu ne možemo govoriti o spoznavanju recepcije, možemo reći da je dvojba treba li netiskana djela, nepostojeća u književnosti svoga vremena, smatrati ravnopravnim dijelom književnosti, anticipacija suvremenih izučavanja književnosti, ³⁵ pri čem Ježić

³⁰ Ibid., str. 72.

³¹ Ibid., str. 75.

³² Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 475.

³³ Ibid.

³⁴ *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, siječanj 2009., str. 804.

³⁵ Suvremene književne teorije, raščinjajući neupitnost književnog djela, čitatelja, komunikacije na relaciji čitatelja, djela i auktora, u samome djeluj prepoznaju odraz ne samo stvarnosti kao takve, kako je to naučavala rigidna marksistička teorija odraza, nego prije svega književne i kulturne stvarnosti.

sasvim točno zaključuje da takva djela imamo, barem sa stanovišta kulturne povijesti, uzeti u obzir, jer, ako ovakvi pisci nisu izravno utjecali na svoje vrijeme, to je vrijeme utjecalo na njih. Pisac je, bez obzira na stvarne poticaje i vlastito djelo kao poticaj drugim djelima i auktorima, odraz vremena, ali ne u smislu teorije odraza, nego kao dionik zajedničkih koordinata jednoga književnog naraštaja.³⁶ Ježić, dakle, drži kako u povijest književnosti spadaju tek uradci nazočni u svom dobu, dok bi oni otkriveni naknadno, spadali u povijest kulture, a tek posredno i u književnu povijest.

Ježićevo poimanje pisca kao fenomenološkog jedinstva inačica je romantičarskog shvaćanja auktora nedjeljivim individuumom čije se djelo ima motriti »kao puka izvedenica nečeg važnijeg – autorske biografije, autorova karaktera, autorova talenta, autorske intencije, stila itd.«,³⁷ iz čega logično proizlazi »da su samo oni pisci *veliki*, koji su iz boli i trzaja vlastite duše stvorili nešto opće-čovječanskoga; koji su iz ljudske prolaznosti znali istrgnuti jedan momenat, koji tvori dio vječnosti, i snažnom svojom intuicijom omogućili nam, da proživimo neko duševno stanje, neke osjećaje, što smo ih sami tek mutno naslućivali«.³⁸ Jedinstvo auktora podrazumijeva i jedinstvo recepcije, no zanimljiva je Ježićeve aksiološka distinkcija velikog i malog pisca, ne do kraja jasno izvedena te se oslanjamo na pretpostavku da Frankopana nije držao velikim stvaraoцем jer svojim djelom nije dosegao općeljudsku razinu, razinu totaliteta, onoga što Ježić jezgrovito krsti *vječnošću*. »On je zapravo samo talentiran čovjek, koji je napisao i ponešto dobrih stihova, odnosno par pjesmica u kojima probija njegova subjektivnost«.³⁹ Međutim, i tu se opet vraćamo na Ježićevo u osnovi romantičarsku pretpostavku o jedinstvu auktora i djela, točnije prvenstvu auktora nad djelom, »Frankopan vrijedi više, nego podosta dubrovačko-dalmatinskih imena, kojima je sva zasluga, da su njihovi nosioci napisali obilje bezvrijednih stvari, i da su se nesrećom ti rukopisi sačuvali. Frankopan vrijedi više, jer je i kao čovjek zanimljiv, i jer je njegov ipak dokumenat njegova vlastita života, i ako nema u njemu daha vječnosti«.⁴⁰ Usput, svjedočili smo svakakvim tezama o našoj predpreporodnoj književnosti, o njenoj preživjelosti, mrtvosti, o narikačama i praznim kompilatorima, ali ovako oštro i cinično razračunavanje s čitavim razdobljima prije preporoda nigdje drugdje nismo našli. Ipak, kako tako

³⁶ Klaudio Giljen, *Književnost kao sistem*, Nolit, Beograd, 198?, str. 64.

³⁷ Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., str. 22.

³⁸ S. Ježić, *Život i rad...*, op. cit., str. 82.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

obrazloženo, uzmemo li obzir da se našu književnu baštinu često otpisivalo bez ikakva aksiološki utemeljena kriterija.

U nastavku prikaza do izražaja i opet dolazi metodologija navlastita erudicijsko-genetičkoj historiji: usmjerenost k jakim osobnostima kao pokretačima povijesnih zbivanja, trud da se psihološkim o crtima objasne motivi njihova povijesnog sjelovanja. Ova historiografska koncepcija, dionikom koje je, kako smo vidjeli, Ježić tek s druge ruke, spaja se s opisanim viđenjem književnosti kao ishoda konkretnog povijesnog auktora u konkluzijskoj sintezi: »Zrinski i Frankopan posve su drugoga karaktera i temperamenta, pa su i njihova literarna djela sasvim različita. Zrinski nije ništa originalno napisao, jer nije imao pjesničke imaginacije. On prevodi djela svoga brata, samo dodaje nešto svojih moralnih refleksija i ističe nešto više hrvatstvo, nego njegov brat. Jer on je imao nešto više osjećaja za narod – što je onda bilo narod – od ponositog aristokrata svoga brata; treba samo pročitati samosvijesni predgovor Nikolin i usporediti ga s riječima Petrovim. Značajno je, da se u Petrovoj ostavštini našla i jedna bugarštica o Svilojeviću – i njemu su se dakle ‘dijačke’ svidale. Zapravo je ova sklonost hrvatstvu kao neki demokratski potez u Petra, jer su i u ono doba zajedničke ‘majčice Hungarije’ Hrvati bili smatrani nečim inferiornijim prema Madžarima. Zato se je valjda gordiji i aristokratskiji Nikola i privolio madžarstvu.«⁴¹

Petrova *Opsada sigetska* u ovakvom kontekstu također je psihološki objašnjiva, kao odraz silne mržnje na Turke i na Nijemce, zajedničke braći Zrinski, Katarini i bratu joj Franu Krsti. »Istom kada je perfidija njemačka došla do vrhunca, stišala se nešto mržnja na Turke, da se tim jače razbukti mržnja na Nijemce.«⁴² Potvrdu žestoka Petrova antinjemstva nalazi Ježić, naravno u njegovim stihovima, a ne zaboravlja i osobnu nelojalnost protumačiti ovom mržnjom: »Nije se najljepše ponio prema svome šurjaku, svoje grijehe nastojao je natovariti na njegova leđa, ali i to možemo shvatiti kao želju, da se uzmogne spasiti i osvetiti mrskom Nijemcu. Toj je mržnji na Nijemce ostao vjeran do zadnjega časa; on nije u duši oprostio caru, kako je to učinio Frankopan.«⁴³

Frankopan je suprotivan karakter. Mlad, mekoputan, slobodoljubiv i ljubitelj života, povremeno sustao, sve su to atributi dokazani citatima iz pjesama »Srce žaluje da vilu ne vidi« i »Cvitja razmišljenje i žalostno protuženje«. Njegov žal za životom i kajanje što se uopće upustio u urotničku avanturu,

⁴¹ Ibid., str. 83.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid., str. 84.

mada nije kukavica, nego tek netko kome je strašno »mladu umrijeti, kad voliš život, a sunce je tako toplo, a žene se tako lijepe«. ⁴⁴ Naredni odlomci očekivano spajaju opis društvenih prilika u Italiji kamo je Frankopan kao talijanski zet često putovao, duhovne atmosfere dekadentnog seičenta, ispraznosti literarne proizvodnje, iz svega izvlačeći zaključak o Frankopanovoj recepciji talijanske književne mode. Talijani su u prednosti, imaju izgrađen književni jezik kojega Frankopan nema, nego ga mora stvarati sam. »Zato su njegovi stihovi ponajviše teški i tvrdi, i zaostaju daleko za talijanskim uzorima«. ⁴⁵ I opet zaključak na tragu romantičarski zasnovanog teorema o primatu osobnosti nad djelom: »Samo ondje, gdje probija njegovo vlastito osjećanje, ali to je nažalost vrlo rijetko, stihovi se nešto lakše čitaju, jer i ne zamjećujemo toliko vanjskog oblika«. ⁴⁶ U tom su tonu i razmatranja o lascivnosti nekih stihova koje filolog pripisuje modi vremena, nastojeći na taj način opravdati pjesnika, kao i zaključak o motivima žanrovskog i sadržajnog zaokreta: »A kad ga je uhvatio strah pred smrću, postao je pobožan. Boji se, da bi mogao načiniti put 'kuda za vazda gre se', pa se plaši pred računom, što bi ga imao položiti Bogu. Onda prevodi nabožne pjesme i pravi zavjete. I sam se zgraža nad svojom obiješću i nad razuzdanim tonom nekih svojih pjesama. Ali tamo negdje duboko u duši, gdje je još tinjala iskra nade u spas, tamo gdje su mu još te pjesme drage, i ne nalazi u njima 'jada al čemera, ki bi zdravju škodil.' I makar se sad u nevolji bojao Boga, da dođe na slobodu, on bi i opet takove pjesme pjevao, i s kakvim veseljem!«. ⁴⁷

Sažimlje Ježić sve prije rečeno o Frankopanu, jezgrovito opisuje njegov opus, izvodeći pritom zaključak sasvim prikladan, a valjda i iskren, jer to bijaše sam početak sudbine što će se tek kasnije iskazati zlom, povijesnom trenutku kad se njegova knjiga o Frankopanu s izborom iz književnikova djela i pojavila, kojim tumači izbor jezika na koji je preveo Molièra: »Kako je za svoj prijevod upotrijebio slovenački dijalekat, to vidimo, da je Frankopan i današnju generaciju pretekao, provodeći praktično ono, što ona idejno zamišlja – on je u praksi *prvi Jugoslaven* u našoj književnosti«. ⁴⁸

Nakon ove knjige, čiju smo uvodnu studiju, u osnovi doktorsku disertaciju obranjenu 1916. u Beču pod naslovom *Die literarische Tätigkeit Fran Krsto Frankopans*, upravo raščlanili, priredio je Ježić knjigu Frankopanovih djela tiskanu u Beogradu 1936. ⁴⁹ U periodici je o Frankopanu objavljivao

⁴⁴ Ibid., str. 86.

⁴⁵ Ibid., str. 87.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid., str. 88.

⁴⁸ Ibid., str. 89.

⁴⁹ Slavko Ježić, *Djela Frana Krste Frankopana*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1936.

višeokratno.⁵⁰ O stanju svijesti i zrelosti sredine izvrsno svjedoči sudbina pjesama tiskanih, uz uvodnu studiju, u *Građi JAZU* 1915. Tu je prvotno Ježić objelodanio skupinu onih pjesama koje je 1871. s njihove lascivnosti (pa i bezobraštine) izostavio u svom izdanju Ivan Kostrenčić.⁵¹ Presudili im nisu ni moralni, još manje filološko-znanstveni, nego upravo primitivno-moralistički razlozi.⁵² Priredene znanstvenom strogošću i savješću, one su najprije uvrštene u *Građu*. »Ali, ubrzo je slijedila reakcija. Knjiga je povučena, Ježićev prilog izlučen i uništen, te je ponovno izišla ista *Građa*, umanjena za Ježićev prilog. Ipak, u javnost je otposlano ponešto neizmijenjenih primjeraka, pa su se tako i oni našli i do danas sačuvali u nekim našim najvažnijim bibliotekama kao rijetkost, između ostalih i u zadarskoj Znanstvenoj knjižnici.«⁵³

U svojoj obimnoj *Hrvatskoj književnosti od početka do danas. 1100–1941.*, umješta Ježić Frankopana u povijesni kontekst raskomadane Hrvatske, očekivano ako u najmanju ruku znamo da je ova povjesnica prvotno zamišljena pod naslovom *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*. Naglašena društvenopovijesna komponenta Ježićeva pisanja oslanja se, vidjeli smo, na erudicijsko-genetičku historiju, te je stoga i logično da su u prvom planu pojedinačni povijesni događaji navlastito političke obojanosti, te da su istaknute konkretne povijesne, a tek potom i književne, implicitne auktorske osobnosti. Sljedstveno tome, na planu književne povjesnice, povijesno-sociološkim pristupom i biografskom metodom, sam je književni fenomen kontekstualiziran »u širi društveno-sociološki milje determiniran ponajprije utilitarno-etičkom koncepcijom umjetnosti«.⁵⁴ Stoga Ježić naglašava da se Frankopanov rad, mada nastao u doba protureformacije (barok je kao književnoznanstveni pojam očigledno ovisan o povijesnoj formaciji), tako i rad Petra Zrinskog i Pavla Rittera Vitezovića, kreće izvan okvira katoličke obnove.⁵⁵ Slijedom svojih izučavanja ovog opusa, prvu rečenicu o Frankopa-

⁵⁰ Slavko Ježić, »Fran Krsto Frankopan kao književnik«, *Savremenik*, g. X, br. III–IV, IX–XII; Zagreb, 1915. Slavko Ježić, »O sljepoći Kupidovoj«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIV, br. 3; Zagreb, 1916.

Slavko Ježić, »Pravopis Frana K. Frankopana«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIV, br. 3; Zagreb, 1916.

Slavko Ježić, »Značaj Frankopanovih i njegovo značenje u književnosti«, *Savremenik*, k. XIV, br. 6; Zagreb, 1919.

Slavko Ježić, »Talijanske pjesme Frana K. Frankopana«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIX, br. 3–4; Zagreb, 1920.

⁵¹ *Vrtić, pjesme Frana Krste markeza Frankopana, kneza Tržačkoga*, izdao Ivan Kostrenčić, Zagreb, 1871.

⁵² Očito, u Hrvatskoj je časno izgubiti glavu, a nečasno pisati erotsku poeziju.

⁵³ Franjo Švelec, »Ježićeva izdanja Frankopanove pjesničke ostavštine«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2 (gl.ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 109.

⁵⁴ Perina Meić, *Čitanje povijesti književnosti*, Alfa, Mostar, 2010., str. 94.

⁵⁵ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100 – 1941*. Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944., str. 127.

nu započinje konstatacijom, a u istom tonu zaokružuje i članak o urotniku i književniku, da ovaj nije bio veliki pjesnik. »Sve je to tipična epigonska poezija, gdje su još najbolje anakreontske pjesme, koje međutim često prelaze u prostotu, pa i nepristojnost, te refleksivne pjesme, u kojima imade i po koja iskrena nota«. ⁵⁶

Ježićeva zasluga za osvjetljenje frankopanskog kompleksa prije svega jest filološka i historiografska. Frankopanovo je djelo temeljito poznavao i u okvirima svojih kompetencija ga i predstavio, definitivno ga aktualizirajući kao bitno, mada ne i veliko poglavlje hrvatske književnosti. Da mu je ovakvim tretmanom nanio nepravdu, bilo bi prestrogo reći, a u najmanju bi se ruku time zanemario instrumentarij kojim se služio i mogao služiti unutar svoga povijesnog trenutka. U svakom slučaju, njegovi su zahvati u opus i tumačenja istoga, uza sva ograničenja dostupnih mu ili odabranih metoda, omogućila sva potonja čitanja Frankopanova opusa, među kojima i ono najcjelovitije i najkompetentnije iz pera Josipa Vončine.

Literatura:

- Vrtić, *pjesme Frana Krste markeza Frankopana, kneza Tržačkoga*, izdao Ivan Kostrenčić, Zagreb, 1871.
- Vladimir Biti, *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2000., str. 22.
- Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, siječanj 2009., str. 804.
- Mirjana Gross, *Historijska znanost / Razvoj, oblik, smjerovi*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980., 28.
- Klaudio Giljen, *Književnost kao sistem*, Nolit, Beograd, 1982., str. 64.
- Wilfrid J. Harrington, *Uvod u Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 475.
- Slavko Ježić, »Književna ostavština Frana Krste Frankopana«, *Građa JAZU*, knj. VIII, Zagreb, 1915.
- Slavko Ježić, »Fran Krsto Frankopan kao književnik«, *Savremenik*, g. X, br. III–IV, IX–XII; Zagreb, 1915.
- Slavko Ježić, »O sljepoći Kupidovoj«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIV, br. 3; Zagreb, 1916.
- Slavko Ježić, »Pravopis Frana K. Frankopana«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIV, br. 3; Zagreb, 1916.
- Slavko Ježić, »Značaj Frankopanovih i njegovo značenje u književnost«, *Savremenik*, k. XIV, br. 6; Zagreb, 1919.
- Slavko Ježić, »Talijanske pjesme Frana K. Frankopana«, *Nastavni vjesnik*, k. XXIX, br. 3–4, Zagreb, 1920.
- Slavko Ježić, *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921., str. 9.

⁵⁶ S. Ježić, *Hrvatska književnost...*, op. cit., str. 148.

- Slavko Ježić, *Djela Frana Krste Frankopana*, Srpska kraljevska akademija, Beograd, 1936.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100 – 1941*. Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.
- Radoslav Katičić, »Književnost i jezik«, Zdenko Škreb / Ante Stamać, *Uvod u književnost. Teorija, metodologija. Grafički zavod Hrvatske*, Zagreb, 1983., str. 156.
- Perina Meić, *Čitanje povijesti književnosti*, Alfa, Mostar, 2010., str. 94.
- Franjo Švelec, »Ježićeva izdanja Frankopanove pjesničke ostavštine«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl.ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 109.
- Josip Vončina, »Fran Krsto Frankopan«, *Fran Krsto Frankopan: Djela*, Stari pisci hrvatski, knj. 42, HAZU, Zagreb, 1995., str. 13

JEŽIĆEVE FRANKOPANSKE TEME

Sažetak

Studija razmatra bavljenje Slavka Ježića povijesnom osobnošću i književnim djelo Frana Krste Frankopana. Spominju se svi Ježićevi radovi o Frankopanu, njegova priređenja Frankopanovih djela, ali je glavna pozornost usmjerena na njegov izbor iz pjesnikova opusa objelodanjen 1921., a nešto je više analitičke pozornosti posvećeno i prikazu Frankopanova djela u Ježićevu kapitalnu pregledu hrvatske književnosti iz 1944. Raščlamba izbora iz 1921. koji je popraćen prikazuje okvire historiografske metodologije kojom se Ježić služio, a njegov cjelovit pregled hrvatske književnosti analizira se iz perspektive književnopovijesne metodologije. Zaključak je da bi bez njegovih radova bilo nemoguće suvremeno kritičko čitanje ovoga važnog književnog opusa.

Ključne riječi: književna povijest, historiografija, povjesnica, urota, Frankopani

JEŽIĆ'S FRANKOPAN TOPICS

Summary

The paper analyzes Slavko Ježić's studies of the historical personality and literary work of Fran Krsto Frankopan. All Ježić's works on Frankopan are mentioned, his editing work of Frankopan's editions, but the main focus is on his selection from the poet's opus published in 1921. Part of the analysis is also directed at the outline of Frankopan's work in Ježić's capital survey of Croatian literature from 1944. The analysis of the selection from 1921 shows the framework of historiographical methodology that Ježić used, and his integral survey of Croatian literature is analyzed from the perspective of literary historical methodology. The conclusion is that without his works, a contemporary critical reading of this important literary opus would be impossible.

Key words: literary history, historiography, history, poetry, conspiracy

Miljenko Buljac

Milan Begović u pregledu *Hrvatska književnost* Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42(091)
821.163.42.09 [1] Ježić, S.

Uvod

Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941 Slavka Ježića, tiskana 1944. u Velzekovoj nakladi, prvi je cjeloviti pregled hrvatske književnosti koji je obuhvatio sve važnije podatke i prosudbe o književnicima, ocjene, interpretacije i tumačenja njihovih umjetničkih dosega s potporom drugih istraživača, kao i važnija književna i kulturološka zbivanja tijekom stoljeća, sve od Bašćanske ploče do početka Drugoga svjetskog rata. Njegova je povjesnica neobilazan izvor svima koji imaju svrhu proučavati važne sastavnice hrvatske kulture i književnosti, ugraditi ih u prostor svoje duhovnosti, a još više onima koji će ih vezati uz zvanje i poslanje, bilo stvaranje novih vrijednosti ili pak u procesima obrazovanja, poučavanju i poduci. I sâm Slavko Ježić razvijao je filološku misao, oslobađao ju je onodobnih teorija *socijalne determinacije* i *nasljednih uvjetovanosti*, prilagođavao prinosima teorija koje su se tada počele razvijati: *psihologije* i *psihoanalize*, *strukturalizma*, *semiotike* i *fenomenologije*. U njegovu pregledu nema suvišnoga biografizma, demagoških ideologema, osporavanja onog zastarjelog, patrijarhalnog koje nije suvremeno, ali je preživjelo, trajalo kroz stoljeća.

Odabrali smo književno stvaralaštvo Milana Begovića kako bismo na njegovu primjeru istražili učinkovitost Ježićeve metodologije s obzirom na prinose u raznolikim književnim žanrovima i okolnostima u kojima je nastajalo u nekoliko razdoblja i stilskih formacija, a pritom bila nam je važna njihova neznatna dobna razlika književnika i književnoga povjesničara te osjetljivost kojom se još živuće autore unosi u sustav, a on im se opire. Naravno, u istraživanju nismo ostali samo na Begovićevim primjerima nego smo nastojali pridodati i neke akcente koji su obilježili Ježićev znanstveni projekt.

Milan Begović u Ježićevoj elaboraciji

Zasebnu tematsku natuknicu Slavko Ježić namijenio je Milanu Begoviću, kojom je na četiri stranice predstavio opus, odnosno uobličio njegov književni portret. Natuknici su prethodila četiri spomena. Također, u tri kasnija navrata upozorio je na posebnosti zbivanja i pojava vezanih uz književnika te na bliskosti i razlike sa suvremenicima.

Prvi spomen je na 300. stranici u podnaslovu »Artizam hrvatske moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895. – 1918.)«. Ježić izvješćuje o časopisima: *Hrvatska misao* koji izlazi vrlo kratko, da bi u novom ruhu bio preimenovan u *Novo doba*, ali mu Stjepan Radić od 1903. do 1905. godine daje slavenofilsko obilježje. U Beču izlazi *Mladost* sa šest brojeva 1898., uređuju ga Vladimir Vidrić i Milivoj Dežman, a u njima su prijevodi Xeresa de la Maraje (Begovića) književnog štiva Catulle Mendèsa, Tome Kobora i G. D'Annunzija.

Drugi spomen Begovićeve imena u prigodi je otvorenja Umjetničkoga paviljona u Zagrebu. Društvo hrvatskih umjetnika, hrvatskih secesionista, priredili su izložbu u toj prigodi od 15. prosinca 1898. do 10. ožujka 1899. godine. O tome u četiri broja *Hrvatskoga salona*¹ između 23 umjetnika i književnika surađuje i Xeres de la Maraja (Milan Begović). Također, likovni umjetnici i nekoliko hrvatskih književnika pokrenuli su mjesečnu smotru za književnost i umjetnost *Život*² (knjiga I. i II. 1900. – urednik Milivoj Dežman, knjiga III. 1901. – urednik Srđan Tucić). List donosi reprodukcije slika i kipova »hrvatskih i stranih likovnih umjetnika, a po opremi ocijenjena je najljepšom revijom koju su Hrvati dotad imali« (Ježić, 1944: 302). Na 303. stranici treći je spomen Milana Begovića, koji je potpisnik rezolucije Mladih u DHK protiv predsjednika MH, koji je protivan njihovim pogledima o rodoljubnim dužnostima i slobodi umjetničkoga stvaranja.

¹ »[Prosvjednu] Listu i uvodno slovo napisao je Gjalski, koji se priklonio Mladima, a ostali su suradnici: Mihovil Nikolić, Ivo Pilar, Vladimir Vidrić, Srđan Tucić, Dušan Plavšić, Ivanov (M. Dežman), Alberto Weber, Napoleon Špun-Stržić, Dragutin Zelinski (Domjanić), M. Nehajev (Cihlar), B. Livadić, S. S. Kranjčević, Stjepan Miletić, Xeres de la Maraja (M. Begović), V. Borotha (Treščec), V. Nazor, I. Krnic, A. Grado (Benko), T. Alaupović, L. Ladanjski (dr. Čačković), Mirza Safvet (Safvet beg Bašagić), Ylajali (Nina Vavra), Stjepan Španjić« (Ježić, 1944: 300).

² Među suradnicima su: Kranjčević, Domjanić, Lisičar, Nazor, Mih. Nikolić, Tresić, Vidrić, Begović, Borotha, Gjalski, Matoš, Milan Šenoa, Tucić, N. Andrić, Kozarac, Livadić, Marjanović, Miletić, Turić, Dukat, Ogrizović, Leskovar, Krnic, Lunaček, Nehajev, Sabić, Vojnović, Bertić i dr.« (Ježić, 1944: 302).

Natuknica o Milanu Begoviću

O lirskome pjesništvu Milana Begovića

Pregled Begovićeve natuknice otisnute od 317. do 320. stranice, označen je brojkom 156., a započinje osvrtom o lirskom pjesništvu. Natuknica je isključivo namijenjena Begoviću, za razliku od prethodne u kojoj su obuhvaćeni Mihovil Nikolić, Vladimir Vidrić i Dragutin Domjanić, ili iduće, u kojoj su osvrta na Stjepana pl. Miletića, Iva Vojnovića, Petra Petrovića Peciju i Josipa Kosora. Ježić je na taj način dao posebnu važnost autoru.

Književni povjesničar precizno navodi kako je Milan Begović kao lirski pjesnik ušao u književnost, donosi generalije o rođenju, ističe bitnu odrednicu njegova intelektualnoga habitusa po kojoj je romanist, uz podatke o profesuri u Splitu, dramaturškoj i redateljskoj specijalizaciji u Hamburgu i Beču (1908–1912–1920), a od 1920. u domovini. Profesor je glumačke škole, vrlo kratko i ravnatelj drame (1927–1928), potom je obavijest o umirovljenju. Književni povjesničar sigurno je znao razloge preranom odlasku u umirovini, ali ih nije naveo.

Slavko Ježić posvetio se Begovićevu pjesničkom opusu: navodi đачke, dječачke i mladenačke pjesme tiskane u *Vijencu*, uvezanu rukovet *Gretchen* i zbirku *Pjesme* iz 1996., kojoj dopisuje »mladenački verbalizam, lektiru Heine, Musseta, Harambašića i Kranjčevića, uz nešto modernističke natruhe« (ibid., 317).

Književni povjesničar posvećuje 17 redaka *Knjizi Boccadoro* (1900.), koja je po njegovu mišljenju »znatan datum u povijesti hrvatske lirike« (ibid., 317), a o ostalom pjesništvu piše u 10 redaka. Naglašava ono što su prije njega isticali važnom sastavnicom: »Erotika, koja je značajna za sve Begovićevo stvaranje, a koja u prvoj zbirci ima još pubertetskih akcenata, ovdje dobiva svoj artistski oblik. Bogatstvom slika i jezičnog izražaja unio je Begović mnogo 'plein-aira' u dotadanji 'clair-obscur' hrvatske lirike, koju je formalno obogatio dajući svome izražaju oblik soneta, ballate, pastourelle i tercine« (ibid., 317), rekli bismo, unio je Begović vedrinu umjesto donedavnih svijetlo-sivih tonova hrvatske i svoje vlastite lirike.

U osvrtu na Begovićevo lirsko pjesništvo, Slavko Ježić oslonio se na raspravu Josipa Bognera iz 1906. o *Kvartetu*, koju ne samo da je prihvatio, nego je s uvjerenjem potvrdio kako će »ostat [će] u svojoj biti uopće sud o Begoviću kao liriku« (ibid., 317). Ježić navodi:

»'Boccadoro' je ljubavni kanconijer, sav prodahnut poganskom žeđi za uživanjem i zahuktan požudom za erotskim izivljavanjem. U tom erotskom

mahnitanju ima i kulturne prerajinanosti i arkadijske sirove jednostavnosti; u atmosferi toga lirizma trepti i prezasićenost zapadnjačkoga senzibilističkog uživača i priprostost... sirova seljaka. Ima u tim stihovima pravoga i krivoga lirskog pulziranja, ali i mnogo umjetnoga i namještenoga praznog kazivanja. Tek u svima ima bogatoga i raskošnoga verbalizma, u najboljem smislu te riječi. Jezičko je bogatstvo *Boccadora* golemo i dotada ni od jednoga našeg pjesnika neostvareno. Muzika stiha doduše nije uvijek skladna, no zato je nadmještava uvijek baršunasto šuštanje riječi, što omamljuje i iluzionira, iako se ne doimlje svakad duboko duše« (ibid., 317).

Unatoč tome što je Begović početkom četrdesetih godina imao već zakružen opus, nedostatak literature o njegovim djelima, nedostatak komparativnih uzoraka i analiza razlogom su oskudnom izvoru književnom povjesničaru Slavku Ježiću, a bili su i prava rijetkost do kasnih devedesetih kad su priređena čak dva simpozija, kojima su iznjedrena i dva zbornika: *Milan Begović i njegovo djelo* u listopadu 1996. u Vrlici, te *Recepcija Milana Begovića* u prosincu 1996. u Zagrebu i Zadru. U skladu s pjesničkim novostima i rastom senzibiliteta neophodno je recipijenta uputiti na Begovićevo poigravanje s formalnim savršenstvom soneta i ostalih pjesničkih oblika, i utvrditi lakoću kojom je nizao distihe, tercine, sestine, osmeračke i šesterake katrene, jedanaesterce sa sinicezom te rime none uz vrlo rijetke nestrofirane pjesme, ostavivši u naslijeđe pjesničko djelo sa svim oblicima i potvrdama: sonete, kancone, stance, sestine, strambote, silabične elegijske distihe, strofe nalik safičkim i alkejskim, balade (balatta), romance, pastourelle (pastorale). Begović se poigravao s konvencijama i uživao u težnji k neponovljivom. Topika Begovićevih pjesama je zavičajna čak i onda kad opisuje salon bogate plemkinje iz kuće Boccadoro. Koliko god bio nošen daljinama i širinama svjetskim, taj Europljanin, sputan gorčinama i ograničenjima velikoga svijeta, žarkim se nostalgijama vraćao Vrlici i svojem djetinjstvu (*Vrlici*, 1898.; *Dunja*, 1912.), i stoga bi na taj žar barem trebalo podsjetiti. Bez tog izvora ne bi bilo ni senzualnosti, ni putenosti, a ni dubine boli koja je stalnom pratilicom užicima. Sva ostalo je dodatak oplemenjen novim znanjima, klasičnim i onim praktičnim s europskih širina. Senzibilnost je utkana u novu kvalitetu, pjesnik je postao modernim petrarkistom s odnjegovanim kultom čiste ljepote: Zoe je djeva ošišane i obrijane kose, s napudranom perikom na glavi, prekrivenom šeširo. Začudnost koju poimanjem ljepote ostavlja u oprjci je Šimunovićevoj pastirici ugojenih i crvenih obraza.

Pišući o ciklusu soneta *Život za cara* (1904.) Ježić i dalje citira Bognera: »ima i stvaralačke vizionarnosti, i topline, i iskrene lirske ponesenosti«, po-

tom nastavlja »a dotjeraniji je oblikom i verzifikacijom, i jezično bogatiji« (ibid.). Zbirka *Vrelo* (DHK, 1912.), koje obuhvaća i *Knjigu Boccadoro* i *Život za cara*, »ujedno je i zaključan kamen u zgradi Begovićeve lirskog stvaranja« (ibid., 317). Matičino izdanje *Izabranih pjesama* (1925.) donosi samo izbor iz *Vrelo*, koje pokazuje »dalje izgrađivanje na istoj erotičkoj bazi, u 'baršunastom šuštanju riječi', obogaćujući hrvatsku liriku novim motivima (Liddy, Eva) i iznoseći otvoreno Begovićevo umjetničko geslo: *In voluptate ars*« (ibid., 317).

U eksplikaciji o bliskim pjesnicima Ježić je uspoređivao: »Nazorove pjesme prožete su već od početka zanosom za životom, divljenjem snazi, obožavanjem prirode. Tražeći uporišta za svoj snažni polet u visine, on otklanja romantična maštanja, što ih Xeres de la Maraja (Begović) pjeva svojoj ljepotici Zoi, i zagrijava se za svetu baštinu slavensku na žalost mora Baltičkoga« (347). Vrlo učinkovit komparativni osvrt hrvatskoga pjesništva u odnosu na europsko: u jednoj rečenici iskazao je ono što je svojstveno dvadesetim i tridesetim godinama:

»*Lirika* je doživjela svoj najljepši procvat u ovom razdoblju, i njome Hrvati mogu ući potpuno dostojno u okvir evropske književnosti. Vjerni ostaju tradicionalnoj tehnici stiha i rime pjesnici starije generacije (Domjanić, Nazor, Begović, Wiesner, Tin Ujević) i oni rođeni potkraj stoljeća (G. Krklec, r. 1899., M. Feldman, r. 1899., L. Perković, r. 1900., i V. Majer, r. 1900.), kao i neki mlađi...« (ibid., 375). Upozorili bismo i na odjeke intermedijalnosti i intertekstualnosti, na poetski sinkretizam pjesništva, glazbe, plesne umjetnosti i likovnosti (usp. Vida Flaker, 2004²: 397–474). Milan Begović istodobno je i pjesnik neponovljivih romanca, a njihova je posebnost što se nakon opjevane nesreće romance pretiču u balade (*Mlinar Sima, Jedan Božić*).

O dramskom stvaralaštvu Milana Begovića

Pregled nastavljamo Ježićim izborom niza Begovićeve genoloških vrsta i oblika: »Pisao je pjesme, drame, romane, novele, književne studije (Vojislav Ilijić, Mostar, 1905.), kazališne i književne kritike, prevodio za kazalište iz njemačkoga (Goethe, Schiller, Grillparzer, Kleist, Hofmannsthal), iz talijanskog (Goldoni, D'Annunzio, Pirandello) i iz francuskog (Maeterlinck, Portoriche, Bataille)« (ibid., 317). Već navodom imena dramskih autorā iz navedenih književnosti, Ježić je misli upravio prema Begovićeve europejstvu, ali i zauzetosti da hrvatskim recipijentima učini bliskim ključna pjesnička djela drugih naroda. Nakon kratkog obrazloženja Begovićeve sklonosti kazalištu

i dramskom stvaranju, Ježić navodi naslove drama koje naziva aktovkama, jednočinkama, objavljenih u revijama i almanasima, tiskanim pak 1921. u tzv. ‘malim komedijama’ od kojih su neke već imale izvedbe: *Myrrha*, *Menuet*, *Venus Victrix*, *Biskupova sinovica*, *Čičak*, *Pred ispitom zrelosti*. Izlučio je Ježić *Gospođu Walewsku* i nazvao prvom značajnijom dramom u stihovima, sastavljenom od pet činova, i temom o ljubavi Napoleona i Poljakinje, dramom namijenjenom za čitanje: »Prave radnje i nema do četvrtoga čina; fali psihološka motivacija; veća je pažnja posvećena dekorativnosti lica i sredine; drama se pretvorila u neki dekorativni teatar, u kome sve treperi od otmjene atmosfere, finoće, lijepih gesta i lepršavih stihova« (ibid., 318). Imamo dojam da mu je na jeziku leljuala sintagma »salonska drama«, ali ju nije izgovorio. Život u tuđini – Beču i Hamburgu, u kojima se Begović temeljito upoznao s tehničkim problemima scene i sa svjetskim dramskim stvaranjem, po Ježićevu mišljenju, imalo je odjeka u *Stani Biučića*, jednočinki s tematikom iz vrličkoga života, dramu o majci koja iz ljubavi prema svom nezakonitu djetetu »pada sve dublje u moralnu kaljužu« (ibid.), i pritom upućuje na europski naturalizam i Hauptmannovu *Rose Bernd*. Ježić prosuđuje da je Begović uz Krležu i Kosora u trećem i četvrtom deceniju naš najplodniji pisac, i pritom navodi djela: *Svadbeni let* (1922., prikazan 1923.), *Božji čovjek* (1924.), *Pustolov pred vratima* (1926.), *Hrvatski Diogenes* (1928.), *Amerikanska jahta u splitskoj luci* (*Srpski književni glasnik*, 1929., prikazana 1930.), *Bez trećega* (prikazana 1931., a tiskana u *Tri drame* (*Božji čovjek*, *Pustolov pred vratima*, *Bez trećega*, 1934.)). Ježić je naveo i drame: *Čovjek je slabo stvorenje* (prikazana 1933. u Brnu), *Dva prstena* (1935.), *I Lela će nositi kapelin* (1936.), *Badnje večer Katice Degrelove* (1938.). »Begovićeve drame priređene su na brojnim europskim scenama u 15 država i u više od 70 gradova, a prevedene su na 13 europskih jezika: bugarski, češki, engleski, esperanto, francuski, mađarski, norveški, njemački, poljski, rumunjski, ruski, slovački i talijanski jezik« (Maštrović, 2011: 130–131).

Ježić je samo jednom rečenicom podsjetio na libreto *Eru s onoga svijeta* (1936.) i glazbu Jakova Gotovca, operu koja je »osvajala srca i bila prihvaćena i doživljena kao pravo otkriće, kao zrcalo našega života, umjetnosti i kulture, kao jedinstveni artefakt kojem se utječemo u svim okolnostima društvenoga života kad osjetimo potrebu pokazati svijetu tko mi zapravo jesmo« (Buljac, 2015: 131). Begovićev libreto je pjesmotvor koji se doduše oslanja na desetak lirskih i epskih narodnih pjesama, bilo cjelovitih ili u potaninostima i narodnih napjeva rere, ojkavice, gange ili bećarca. U strukturi libreta stapaju se sve genološki oblici, a među lirskim su još poskočice, brojalice,

pohvalnice, rugalice, elegijske pjesme, gazele, žalopojke, naricaljke, odjeci ekloga, pastirskih i bukoličnih pjesama i cingareske s proricanjem (ibid., 12).

Raznolikost pjesničkih oblika utkanih u libreto i obilje poetskih metafora i metonimija držimo važnim zalogom koji zaslužuje ozbiljniji osvrt na *Eru*. Ježić podsjeća: »Dvije stvari značajne za Begovića kao dramatičara: veliko poznavanje svjetskih pisaca i savršeno vladanje scenskom tehnikom. U njegovu *Božjem čovjeku* ima claudelovskog zamaha, u *Pustolovu* se odražuje poznavanje Hauptmanna (*Hanneles Himmelfahrt*), Dimova (*Nju*), Andrejeva, Pirandella, donekle i Crommelyncka i Lenormanda, a slično i u drugim djelima, ali te veze sa stranim autorima nisu ga spriječile da stvori nekoliko iskreno proživljenih djela« (ibid., 1993: 318). Čvršće uporište svojim obrazloženjima Ježić nalazi u pogledima Marka Foteza: »Begović se povodi za strujama, on se povodi katkad i za političkim situacijama, obazire se na potrebne mogućnosti stanovitih glumaca – ali iz svih tih motiva nastaje ipak djelo, koje živi samo u sebi i samo od sebe« (ibid., 318).

Drugo kritičko uporište Ježić je našao u pouzdanim prosudbama Ljubomira Marakovića: »... da bi Begovićeva stvaralačka inspiracija i formalna istančanost dala daleko više i jače kad ne bi bilo utrke za vanjskim uspjesima, proslavama i pozama... Pa iako se u svakom njegovom djelu vidno osjećaju pabirci iz najnovijih literarnih i kazališnih senzacija, tako da su ona katkad upravo mozaik različitih refleksa, osim njegove formalne vještine, koja je neosporna, ostaje na dnu svega uvijek ista dominantna njegove književne ličnosti; kao i pred četrdeset godina, g. Begović je i danas ostao poganin, kojemu sve služi samo za uživanje života« (ibid., 318).

Pišući o tipičnim junacima Ogrizovićevih drama, Slavko Ježić je u pregledu književnosti usporedio njegovu *erotiku* s Begovićevom: »većina njegovih [Ogrizovićevih – op. M. B.] djela ima za okosnicu ljubav, a ženskinje je u njima prikazano u svim nijansama duše, i kao djevojka i kao žena, i kao ljubovca i kao majka. Ali dok je erotika npr. kod Begovića više artistskičko sredstvo (on se služi intimnim životom da izrazi erotiku), kod Ogrizovića je ona elemenat intimnoga života, koji njome dobiva svoju puninu i po njoj dolazi do izražaja« (ibid., 324).

Ježić naglašava važnost Begovićih tehničkih rješenja dramske izvedbe oslonivši se na Fotezove stavove: »nije ona [njegova tehnika] duboka, tajanstvena sila, ona trajna nedokučiva harmonija klasike, već je to sklad postignut namještenim i pažljivo odabranim sredstvima... Kad Begović to svoje znanstvo, svoje poznavanje scenskih zakona i vladanje njima, upotrijebi uz dobar sadržaj, on napiše dobro djelo, a kad mu je to prazna vanjska forma, ljuska bez jezgre, nastaje djelo prolazne vrijednosti' (ibid., 318). Općenito se

smatraju trima najboljim Begovićevim dramama *Božji čovjek*, *Pustolov pred vratima* i *Bez trećega*.

Za prvi čin *Božjega čovjeka* smatra Bogner da je »ne samo tehnički naj-snažnije konstruiran, nego je i životno najzgušnjiji... a psihološki je naju-vjerljivije i najbolje zahvaćen... U crtanju senzualno-erotskih provala i izživ-ljavanja, u prvom činu, Begović je bez sumnje potpuno uspio, jer je on s tim kompleksom prisno saživljen'; scensko-tehnički okvir je izvrstan: 'Scena je puna dinamike i akcije, i radnja teče brzim dramskim tempom uza sve to što život u drugom i trećem činu izbljeđuje.' *Pustolov pred vratima* prikazuje pak podsvjesna erotska izživljavanja bolesne djevojke. Značajne su crte komada psihoanaliza i groteska. 'I po svojim teatarskim i po svojim književnim oso-binama *Pustolov* je jedna od najvećih vrijednosti naše moderne dramatičke, a i u općoj evropskoj dramskoj književnosti predstavlja vrijedno djelo. *Bez tre-ćega* je psihološka drama. 'Atmosfera je u njoj teška, karakteri komplicirani, a psihologiziranje stalno i detaljno.' Muž i žena sastaju se nakon osam godi-na, a rastali su se u ratu ne doživjevši ni bračne noći; njihov sastanak pun je dramske napetosti, koja za vrijeme igre trajno raste, dok ne dođe do eksplo-zije u pucnju revolvera, kojim žena-djevojka ubija ljubljenoga muža, koji ju je duboko pozlijedio svojim cinizmom i nepovjerenjem. I scenskom tehnikom (igraju samo dvije osobe) i dramskom graduacijom ovo djelo pripada među najbolje proizvode hrvatske moderne dramske književnosti« (ibid., 319).

Iako je Ježić prema Begovićevu dramskom radu bio ravnodušan, uz Bo-gnerovu i Marakovićevu znanstvenu potporu stvorio je prihvatljivu ljestvicu vrijednosti:

»Milan Begović se doduše već godine 1905. pojavio na kazališnim da-skama svojom *Venus Victrix*, a godine 1906. *Gospođom Walewskom* i godine 1909. *Stanom*, ali glavni dio njegova kazališnoga rada pada u razdoblja iza svjetskoga rata. Koncem XIX. stoljeća i u godinama prije rata dominiraju hr-vatskom pozornicom druga imena; među njima su najistaknutija: od starijih, Ivo Vojnović i Ante Tresić-Pavičić, a od mlađih Srđan Tucić i Milan Ogrizović; krajem prvoga decenija javlja se i Josip Kosor« (ibid., 320), čime je Slavko Ježić na prihvatljiv način vrednovao kazališni život u Hrvatskoj, Ipak, Ježić nije raspolagao pouzdanim podatcima o recepciji Begovićevih drama.³

³ Upozorili bismo na oskudne podatke o kazališnoj recepciji Begovićevih drama, osobito *Pustolo-va*, kojeg je talijanski redatelj Bragaglia s družinom L'Avventuriero približio publici u Napulju, Bariju, Bologni, Ferrari, Milanu i Trstu, potom i u Latinskoj Americi, u Rio de Janeiru, Sao Paulu, Montevideu i Buenos Airesu. Begović je bio najizvođeniji strani autor u Italiji, čime mu je kralj dodijelio visoko odličje komendatora, a bio je i na audijenciji kod Mussolinija (Blasina-Miseri, 1998: 92–93), što mu je uneseno u krivnju za suradnju s fašistima na suđenju 1945. kad su mu na pet godina oduzeli pravo na rad, objavljivanje i izvođenje kazališnih djela.

O romanesknoj prozi

Ježićev osvrt počinje tvrdnjom o Begoviću koji je stekao vidno književno mjesto i kao pripovjedač »... ostao vjeran erotskim motivima i temama, ali je *Dunja u kovčegu* (1921.) najbolji roman u hrvatskoj književnosti, pun ljubavne rasplamtjelosti, muzikalan jezikom i ritmom u rečenici, s toliko formalne dotjeranosti, da mu čitave stranice djeluju upravo antologijski. Na obavijesnoj razini odmah slijedi najava *Gige Barićeve* (tiskane u *Novostima* 1930., zatim u 3 knjige 1940.) koja je veliki društveni roman iz poratnoga građanskoga života, pun znalačkog prodiranja u ondašnje prilike i u psihologiju tadanjega svijeta, bez ikakve moralizatorske tendencije, već naprosto u težnji da se prikažu život i ljudi kakvi su bili. Iz zadnjeg poglavlja stvorena je drama *Bez trećega*. Napisani roman *Bisag-grad* nije još izišao u štampi« (ibid., 319).

I to je sve u Ježićevu priopćenju. Nameće se dojam o nedostatku pravih studija i estetskih ocjena o složenim romanesknim strukturama. Stoga bismo svakom onom tko se odluči pisati pregled povijesti hrvatske književnosti predložili da romanesknoj cjelini pridoda i Begovićevu životopisnu prozu »Breviarum vitae meae«, koja zavodljivim štivom može ispuniti visoka estetska mjerila, čak i kompozicijskim rješenjima iako recipijentu ostavlja dojam pretjeranih intertekstualnih unosa, aforizama, mudrih izreka i uzgrednih misli, jedne odulje pjesme, sekvenca koje se osamostaljuju. Pisac je na zanimljiv način aktualizirao poglede i stavove *pijanca života* – oženjenoga muškarca Bruna, njegov poseban svjetonazor uz briljantnu raspravu o ćudoređu, što je 1980. i potaknulo Mirka Žeželja da upravo tu sastavnicu promakne u dominantnu crtu Begovićeva karaktera, stav prema kojem nismo nimalo skloni, i koji bismo htjeli relativizirati: za sve svoje užitke na ovom svijetu, Begović se nadisao golemom patnjom.

Također, i *Dunja u kovčegu* (1921.) visoko je estetizirana intelektualna meditativna proza posve jasnih vremenskih planova i nekoliko neprimjetno umetnutih.⁴ Pisac je ovladao svim vještinama prikazivanja, osobito intenziv-

⁴ Prvi vremenski plan obuhvaća osam poglavlja u romanu sa stlačenim, komprimiranim zbivanjima u jednom sranjskom danu od podneva do kasne noći. Od 9. do 21. poglavlja raspoređeni su događaji koji zahvaćaju novi vremenski plan razvučen na sljedećih petnaestak dana. Treći vremenski plan odnosi se na zbivanja s preskocima od listopada do siječnja, a u kompoziciji romana zahvaća građu od 22. do 24. poglavlja. Peti vremenski plan obuhvaća šest zaključnih poglavlja i donosi narativni skok od 5 godina s proljetnim, odnosno 6 godina s ljetnim događajima koji se iz Vrlike prenose u Rijeku, odnosno Opatiju. U naratorovim razmatranjima sazdana su mekana snatrenja i sanjarenja glavne aktantice. Intimni planovi u *Dunji u kovčegu* profilirani su pruhovljeno, suptilno.

nom koloristikom doživljaja. On ih ne opisuje nego prikazuje. Duhovni etimon ključ je koji osmišljava naslov i sva višeznačna polja.⁵

Pavao Pavličić (1997: 159–178) autor je zanimljiva ogleđa o strukturi i kompoziciji te o organizaciji vremenskih planova u romanu *Giga Barićeva*. Milan Begović klasik je hrvatske književnosti, koji je romanima zavrijedio časní naslov začetnika hrvatske visoko estetizirane intelektualističke proze. Taj afektivni hipokoristik mogli bismo s pravom proširiti i na njegove novele.⁶ U osvrtu na prinose romanu i noveli dvadesetih i tridesetih godina Ježić je prosudio: »Osim Nehajevljeva romana *Vuci* (1937.), Begovićevih novela, Nazorovih pripovijesti i nekih manje važnih djela pisaca starije generacije, nekadanje moderne, dolaze u ovo doba do izražaja i neki pisci srednje generacije: Đuro Vilović, Stjepko Trontl, Slavko Kolar i naročito Mile Budak« (Ježić, 1944: 376). Ježić u ovom nizu ne navodi *Povratak Filipa Latinovicza*, *Na rubu pameti* i *Banket u blitvi*, romane Miroslava Krležę.

O novelama Milana Begovića

U natuknici Ježić je napisao: »Kao novelistá dao je Begović najprije svoja *Nasmijana srca* (1923.); to su zapravo duhoviti feljtoni i kozerije, uvijek sa stanovitom natruhom erotike, ispričani nadušak, proračunani na poentu, bez velikih pretenzija i bez značenja za književni razvoj Begovićev. Knjiga novela *Kvartet* (1936., s predgovorom J. Bognera) sadržaje četiri novele, od kojih je prva («Kvartet») uzorna kompozicijom; u njoj je Begović ostvario

⁵ U metafori 'dunja u kovčegu', olfaktivnoj odrednici koja povezuje mikrostrukturu i makrostrukturu, skupljene su sve jezične sastavnice kao nositeljice sveukupnih značenja: kult prirodne ljepote, neiskvarenosti, neizvještačene ljubavi, čednosti, čistoće, iskrenosti, plemenitosti. Sve su se semantizacije slegnule u toj metafori i utjelovile u stasaloj djevojci, u sokovima života. Dunja, nekada cvijet i sočni plod na stablu, sada plod, sočan i mirisav sačuvan u kovčegu, u škrinji. Tim olfaktivnim znakom otkriveno je novo obzorje romaneskne proze, nova sintaksa koja u drugi plan potiskuje homogeni narativni iskaz, a priziva poetizaciju ambijenta, meditacije, diktat srca, psihološka stanja. U novom tonalitetu, u tom novom koloritu idilični se, pa čak i sentimentalni ugodaji na poseban način stapaju sa zbiljskim, autobiografskim. *Dunja u kovčegu* donosi prepoznatljivi topos, okolnosti, aktante i atmosferu ukorijenjenu u zbiljskom. Verističkim detaljima pisac slika promjene na njenom licu, obrvama, usnama, očima, ali ova promjena psihološke je naravi. Ivo Frangeš osporio je vrijednosti romanu: »Ugađajući publici Begović je 1921. napisao 'najbolji hrvatski lirski roman' (kako se tada govorilo), *Dunju u kovčegu*. I publika i kritika oduševljavale su se sladunjavom erotikom te priče«, zaključio je Frangeš (1987: 306).

⁶ Tako je Begović uspio u onom što je u hrvatskoj književnosti malo kome uspjelo: udovoljiti i odgovoriti zahtjevnim estetskim mjerilima i u novelističkoj, i u romanesknoj prozi. Uporabom različitih stilskih postupaka uspješno je prevladavao otpore jezičnoga materijala, a punoćom svoje umjetnosti riječima obogatiti i oplemeniti svoje poetsko pismo, i tako nas darivati neobičnim formama, kako novelama s ruralnom, seoskom, zavičajnom tematikom, kojima dopisujemo i roman *Dunja u kovčegu*, jednako tako i nizom romana i novela u kojima je upravo urbani »Zagreb dobio svoju privlačnu salonsku sublimaciju« (Mihanović-Salopek, 1998: 368).

potpuno uronjavanje u ljudsku dušu i podsvijest. Uzorna je i kompozicijom i psihologijom i jezikom također posljednja novela »Dva bijela kruha« (ibid., 319). Izvorni naslov je: »Dva bijela hljeba« pa nam se Ježićev intervent (*kruha*) čini brzopletim. Naveli smo autorski dio Ježićeva teksta, a u nastavku citira Bognera: »Humano-tragična nota i čovječanska toplina, koja prodahnjuje ovo pripovijedanje, daje mu na mjestima značenje one prave proživljene i intimno proosjećane ‘socijalne’ umjetnosti, kakva se proživljava sa strana velikih majstora-slikara čovječjega udesa i tragike« (Bogner). Ostale su dvije novele (»Pulchra vidua« i »Pozorišna karijera Žarka Babića«) zapravo odlomci iz romana *Giga Barićeva*. U zbirci *Puste želje* (1942.) sabrao je sedam Begovićevih novela, koje su nastale u različito doba njegova stvaranja, a povezane su manje i više (osim zadnjih dviju) zajedničkim motivom, erotikom (»Nerotkinja«, »Krzno od sibirske vjeverice«, »Posljednji posjet«, »Parabola«, »Jana«, »I Lela će nositi kapelin«, »Luka Laktaš«). Treba spomenuti i izvanredni putopis *Put po Italiji* (1942.), kojemu blistavi stil, umjetnička prodornost, lirski erotika i romantična dirljivost daju naročito mjesto u Begovićevu književnom stvaranju, a i u hrvatskoj putopisnoj književnosti« (ibid., 319–320).

Sa skromnih devetnaest redaka predstavljena je Begovićeva novelistika. »Dva bijela hljeba«, popraćena skandalom i prijetnjom Begoviću da ga proglašuje plagijatorom novele »Žena bez Božića« (1930.) autora Đure Vilovića, koji je fabulu uobličio prema filmskoj priči *Žute knjižice*, ruskoga filma koji se prikazivao u zagrebačkim kinematografima 1929. godine. U Vilovićevu štivu Begović nije uspio iščitati dubinu ljudske drame za koju je držao da ju je on tek naćeo pa se upustio stvarati svoju novelu (Luko Paljetak, 1998: 197–217).⁷

»Dva bijela hljeba« bolna je, potresna i tragična novela Begovićeva, kako posvjedoći i Ivo Frangeš: »... najbolja [je] tvorba, divna, turobna novela

⁷ Nejasnoće nisu otklonjene sve do Paljetkove studentske rasprave iz 1998., kad je dvojba odbaćena nakon tekstoloških istraživanja mogućeg Vilovića utjecaja na Begovića. Paljetak je razmotrio raznolike konvencije i tehnike, modalitete, motivsko-tematska uporišta, strukturu te jezične i stilske posebnosti. Pošao je od kvantitete: Vilovića novela sastoji od 9 tiskanih stranica, Begovića pak od 41. Begovićeva priča progutala je prethodnu. Vilovića priča govori o Bari koja je već šest mjeseci u pećalbi, Begovića je velikim dijelom vrlička, pri čemu izriječkom navodi lokalitete (Maovice, Vrlika, Koljane, Dragović, Sinj, Split, Drniš, prijevoj Lemeš) i donosi prvi opis vožnje automobilom u hrvatskoj književnosti. Tužna je ovo priča o mladoj ženi, o majci koja pošlje muževa i svekrvina nagovora ostavlja obitelj i svoje dojenčce, da bi u pećalbi postala dojiljom tuđem djetetu, čija je majka pobolijevala i nije mogla hraniti dijete. Lakomost za novcima i darovima, uz izazove braćne nevjere, kojima je unatoč opiranju i sama podlegla, uz poniženja dostojanstva žene i majke svojom je naivnosti postala preljubnicom, žrtvom lacmanske podvale. Doznajući za smrt vlastitoga djeteta, o čemu joj nisu čak ni htjeli reći, ostavlja sve, hrli noćnim vlakom, a onda satima pješaći preko vrleti s drniške strane prema Maovicama kako bi gorkim cvilom zagrlila grob svojega jedinka.

šimunovićevske provenijencije, moćna u svome lirizmu i bolna u svojoj tragici, »Dva bijela hljeba«. Još jedan dokaz da je Begovićev 'razlaz' sa Šimunovićem i Nazorom, uza sve bučne uspjehe i zadovoljstva, bio uporno ali u biti zaobilazno traženje vlastitoga izraza. Ono tajnovito, ono neizrazivo nalazilo se, kao i u Šimunovićevu slučaju, mnogo bliže nego Sjeverno more i talijanski gradovi: u sućuti koja je omogućila da se ispjeva tužna sudbina za ljudstvo prevarene, za ljubav pokradene, za dijete orobljene seljanke Jece« (Frangeš, 1987: 307).

I novela »Nerotkinja« s izuzetnom dramskom impostacijom dirljiva Nikičina ispraćaja u vojsku: tri osobe, tri boli, tri raznolika psihograma. Tri osobe u kojima su u isti mah muž i žena, dvojica braće, djever i snaha. Ispraćaj je s visine brežuljka, s vrhunca na kojem snaha s djeverom ispraća muža. Na povratku kući s djeverom, penje se prema novom emocionalnom vrhuncu: izaziva ga, pecka i draži. Od dahtanja i pomame otvara novu stranicu u svojem životu. Prestrašena trogodišnjom odsutnosti, intimnosti kreveta kasnije je dijelila s djeverom. Taj erotski listić bio bi u svakom drugom slučaju činom prijestupničkim, a u Begovićevu primjeru ostaje i opravdanim, i čistim, i čednim. Da ništa drugo o Milanu Begoviću ne znamo osim ovog, bili bismo uvjereni kako je riječ o klasiku hrvatske književnosti.

Zamijetili smo u noveli »I Lela će nositi kapelin« pravu orkestraciju opisa doživljajnih stanja i raspoloženja, pa čak i opisa pejzaža za razliku od romana, i od drugih novela u kojima su rijetkost, ostvareni samo u naznakama.⁸ U krug novelistike Milana Begovića vezane za zavičaj, možemo uključiti pripovjedne proze »Pozorišna karijera Žarka Babića« (1930.) te »Mister Kvit (pastel)«, koje su uz neznatne promjene, naravno i posve nov dopisani dio, umetnute u romaneskno tkivo *Gige Barićeve*, romana tiskana godine 1940. godine.

⁸ Navodimo također kako je u ovoj noveli na poseban način poetsko pismo okrijepljeno tematskim fugiranjem: motivi tuđe i vlastite štete, nevolje i propasti, motiv uspješnog gazdinstva, motivi nedostižnog, bilo gradnjom dvora ili udajom koja će dati status sučevice ili načelnikovice tj. pravo na nošenje kapelina, motivi beznađa, ljubomore, oskudice, trenutka velikih odluka, ironije, poniznosti, uspjeha, igre očaja i lukavosti, motiv neotporne vladi, provalije, nemira, prepričavanja sna, spoznanja krivnje, motiv močvare, oprostajnog pisma i motiv suicida. Begovićeva veristička tehnika temeljena je na zornom promatranju i znalačkom probiru motiva, odabiru onog bitnog, ali i sposobnosti da se iz detalja istrgne više nego iz umetnute priče, da se izluči sva spoznajnost, iskustvo jednog svijeta, rekli bismo – njegove zakonitosti. Nevjerojatnom snagom u književnoj psihometriji nižu se pomnožene doživljajnosti, svaka pak u svojoj posebnosti. Iz tek prividno nezainteresirana pričanja potkrijepljena nizom opservacija, preskoka s lica na lice, s osobe na osobu, iz situacije u situaciju, pisac iznosi pred recipijenta rezultantu specifičnog življenja, ali i sasvim neobičnu priču u kojoj će proključati nešto toliko bolno koliko i nevjerojatno.

Ježićev pregled hrvatske književnosti u cjelini

Najveća vrijednost Ježićeva pregleda književnosti jest u sveobuhvatnosti, u zahvatu kojim je tisućugodišnja književnost hrvatskoga naroda posložena u jednom svesku. Književni povjesničar je u književne procese unio i nekoliko desetaka svojih suvremenika, a taj posao vrlo je osjetljiv jer djelatni vijek mnogima od njih nije bio dovršen, a sve se to događalo u opakim ratnim vremenima kad su prijetile brojne ugroze. Ako pozornije iščitavamo njegovu književnu povjesnicu, mogli bismo doći do zaključaka: preciznije od drugih Ježić je razriješio dvojbu tko su 'začinjavci'. Uz pjesnike Zbornika Nikše Ranjine naveo je kako su to bili i »pučki pjevači nabožnih kako i svjetovnih narodnih pjesama« (Ježić, 1993: 76). Ježić se potvrdio izvrsnim poznavateljem društvenih i političkih okolnosti. Odmjerenom ali učinkovitom elaboracijom stvarao je poglede na vrijeme i zbivanja.⁹

Za *Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine* (1568.) Ježić navodi kako je riječ o »književnoj vrsti ribarske ekloge (ecloga pescatoria)« (ibid., 86). Zadugo se nad spjevom Petra Hektorovića nadvijala Kombolova oštra kročeanska prosudba.¹⁰ Poetičnost je u svakom Hektorovićevu stihu, a

⁹ Npr. iz izvješća Giovannija Giustiniana, Ježić navodi podatke o Dubrovniku koji je sredinom XVI. stoljeća imao 30.000 stanovnika. Imetak većeg broja obitelji iznosio je stotinu tisuća dukata. U gradu živjelo se slobodno, nitko se nikom nije pokoravao želeći održati svoj grad i očuvati toliko dragu slobodu. I građani, i one službene osobe susretljivi su i ljubazni, uljudni, pokazuju otmjeno držanje. U tom vedrom dubrovačkom ambijentu razvio se drukčiji duševni život nego u dalmatinskim gradovima, koji su gospodarski i politički nazadovali. U Hvaru je obitelj Vidali (Vitaljić) imala preko tisuću dukata prihoda godišnje, upola manje imale su obitelji Lucić, Hektorović i Paladini. Na Korčuli su najviše imali tri stotine, a na Braču dvjesto dukata. Vlastelini u Zadru imali su 400–500, neki i po 700 dukata. U Šibeniku, Trogiru i Splitu bilo je malo bogatijih kuća s prihodima 200 dukata, a svi ostali bili su puka sirotinja.

Većina književnika iz Dubrovnika putovala je svijetom. Pjesnik Šiško Menčetić odlazi 1494. u Drinopolje u svojstvu zastupnika trgovačke udruge Menčetić-Crijević srediti ostavštinu Trojana Lamprice Crijevića. Pjesnik Nikola Dimitrović trguje i putuje posvud, dospio je čak u Aleksandriju. Komediograf Marin Držić osim Italije koju je prolazio uzduž i poprijeko, odlazi u pratnji pustolova Roggendorfa u Carigrad. I Antun Vrančić je sa svojih putovanja svjedočio putopisnom prozom, omiljenom književnom vrstom. Neki putuju kao trgovci i kulturnjaci: Ludovik i Ilija Crijević, neki kao diplomati ili prognanici poput Vetranovića. Juraj Šižgorić, potomak stare plemićke obitelji, doktorirao je kanonsko pravo u Padovi. Ivan Vitez od Sredne, ujak Jana Panonija, poslao ga je na školovanje u Ferraru učiti klasične jezike da bi u Padovi nakon jedanaest godina postao doktorom kanonskoga prava. Ilija Crijević boravi u Rimu trinaest godina kamo ga je odveo rođak Stjepan Zamanja, poslanik pape Siksta IV., i omogućio mu školovanje koje je vodio Pomponije Leto. Antun Vrančić studirao je u Padovi. Sinekuru i položaj osigurali su mu majčin rođak Petar Berislavić, a još više ujak Ivan Statileo. Kao što su se njegovi bližnji pobrinuli o njemu, tako se i on pobrinuo o sinovcu Faustu Vrančiću. Sve to što je Ježić naveo imanentno je književnosti, shvaćanju prilika i obzorju očekivanja.

¹⁰ Kombolov toliko isticani stav o Hektorovićevu 'realizmu', fotografiji stvarnosti, nepjesničkoj, kao svakoj fotografiji«, uz ocjenu kako »Hektorovićevo djelo nije doduše bez poezije, ali se ona nalazi u bugarštici o Kraljeviću Marku i bratu mu Andrijašu, a donekle i u pjesmi o Radosavu Siverincu« (Kombol, 1961: 136–137).

ne samo u bugaršticama. Prihvatljiva je Ježićeva ocjena kako u *Ribanju* nema »ni renesansne erotike, ni ljubavne romantike, ni velikog idealiziranja, ni kićenog stila – sve je priprosto, prirodno, istinsko i živo« (Ježić, 1944: 86). Kombolovu oštru ocjenu razgrnuo je prvo Frano Čale, povezujući ribolovne i razgovorne pasuse te razmatranjem pjesničkoga u *prigovaranjima*, a sve u svrhu viđenoga i slućenoga, alegoreze zbiljskoga i onostranoga (usp. Čale, 1974: 5–17). *Ribanje* je Ježiću ‘spjev’, a mi bismo rekli ‘epilij o ribanju i ribarskom prigovaranju’. Tonko Maroević ga je pak nazvao »*ribolovnom, pjesmohvatnom i djelotvornom plovidbom*« (2019: 21).

U pregledu *Povijesti hrvatske književnosti* Mihovil Kombol je godine 1961. još navodio Čubranovićevo autorstvo *Jejupke*. Zabunu je unosila ranija prosudba Vatroslava Jagića kako su autori Jejupki ‘pjesnički dioskuri’ Džore Držić i Šiško Menčetić. Književna je povijest prije pedesetak godina riješila navedenu dvojbu. Već 1944. Ježić je bio na tragu otkriću autorstva navodom o pjesničkoj poslanici Petra Hektorovića upućenoj Mikši Pelegrinovićevu o *Jejupki* koja je 20. srpnja 1528. u Dubrovniku javno izgovorena (usp. 1944: 80). O Držićevoj poeziji, Slavko Ježić tvrdi kako bi *Pjesnima ljuvenim* bolje pristajao naziv *Pjesni razlike* jer osim ljubavnih ima među njima dramskih prologa, elegija i prigodnica...« (Ježić, 1993: 93).

Književni povjesničari Ivana Bunića Vučića uglavnom drže lirskim katoličkim baroknim pjesnikom, i to prema senzibilitetu doba u kojem je živio i stvarao, dopuštajući mogućnost da svatko u svojem povijesnom vremenu može biti drukčiji od ostalih. Slavko Ježić uspoređuje ga s Gundulićem (1589. – 1638.), koji je »kao pjesnik predstavnik katoličkoga baroka, dotle je njegov suvremenik Ivan Bunić Vučić, kojeg je književna povijest poznavala kao Vučićevića (Dživo Sara Bunića, Bona, 1594. – 1658.) pjesnik životnoga osjećaja visoke renesanse« (ibid., 135).

Slavko Ježić piše o Vladislavu Minčetiću (1617. – 1666.) i uvjerava kako se tako pisao naš pjesnik s ‘i’ iako je iz obitelji Šišmundove (Šiškove) (usp. ibid., 140).

Ježić upućuje na zajedništvo hrvatskoga sjevera i juga, panonske i jadranske Hrvatske, na posjet Dubrovniku Petra Zrinskoga u kojem je devet godina ranije ohrabrio Dubrovčane¹¹ i darivao ih sabljom Zmaj-Ognjenoga Vuka, a godine 1660. tiskao je *Adrianskoga mora sirenu*.

¹¹ U nekim izvorima navodi se kako je bio i u Kotoru. Ban Petar slavom je ovjenčani borac koji je upadima u Bosnu porušio brojne turske kule i utvrde, i odnosio plijen. S brojnijom vojskom zaskočio ga Deli-paša Badanjkić, ali ga Petar u dvoboju ubije, što Turke nagna u bijeg. Tako je praunuk Nikole Šubića Zrinskoga, hrvatskoga Leonide, postao uzdanicom u slamanju turske sile i tjeranju iz hrvatskih zemalja.

Iznimno, u Ježićevu je pregledu poglavlje *Dizanje vjerskog osjećaja i narodne svijesti među Hrvatima pod tuđim gospodstvom* (ibid., 162–169) važan korak u artikuliranju sastavnica prosvjetiteljstva, književnog razdoblja koje ima poveznicu na cijelom prostoru, također i smisao da se odredi prema nositeljima okupljenim oko crkve, moćne institucije narodnoga života.

Najveću zamjerku Ježićevu pregledu hrvatske književnosti uputili bismo što se svrstao među književne povjesničare: Šrepela, Vodnika i Kombola, koji su iz renesansnih obzorja gurali Marulića, iako su njegove prosudbe bile sasvim blage u odnosu na ostale, a još blaže prema Krležinim invektivama. O Maruliću ostavio je zapis: »Latinska su mu djela plod one mistične škole crkvenih pisaca, koja je zastupana glasovitim djelom Tome Kempenca *De imitatione Christi*, koja je bila reakcija na paganističke (poganske – op. M.B.) zablude averoističke skolastike, temeljene na doktrini o vječnosti materije i teoriji koja daje važnost ljudskom umu.

Prema zaključku

Slavko Ježić je koristeći skromne izvore zasnovane na studijskim raspravama Josipa Bognera i Ljubomira Marakovića, vlastitom erudicijom i razrađenom metodologijom u svoj pregled povijesti hrvatske književnosti unio natuknicu o suvremeniku Milanu Begoviću, u kojoj je u izdvojenim odlomcima prikazao njegovo pjesništvo, dramske prinose i sklonosti dramaturgiji, potom osvrte na romanesknu i novelističku prozu, rekli bismo korektno, jednostavno i u zadanom zasebnom okviru, čime mu je dao i na važnosti. Vrlo kratko posvetio se lirskim pjesmama i zbirci *Boccadoro*, upozorio na novi senzibilitet, ugođaje i odabire »lelujavih riječi«, na 'uvezene' pjesničke oblike te sklonost tradicionalnoj tehnici stiha i rime. O lirsko-epskim tvorbama izostao je spomen. Stvarajući Begovićev književni portret, isticao je Ježić njegove dramske prinose i sklonost dramaturgiji, od koje je najvećim dijelom i zarađivao kruh svagdašnji. Pronicavo je odgonetnuo kako će nestati pljeska publike i tantijema od kazališnih izvedbi njegovih drama, koje su skromnije vrijednosti, pomodne i prolazne, a do toga je uskoro i došlo. Partizani su ga protjerali iz Bisag-града, a uskoro 1945. oduzeli su mu pravo na rad, objavljivanje i izvođenje kazališnih djela. Misao Slavka Ježića iz godine 1944. bila je proročanska, kojom će »...proza ostati kao najtrajnija Begovićeva vrijednost i da će Begovićeve novele i romani nadživjeti i njegovu liriku i njegove drame« (ibid., 319–320). Libretu *Eri s onoga svijeta* Ježić je darivao samo jednu rečenicu čime zaključujemo da nije bio upoznat ni s onodobnom recepcijom neponovljiva artefakta. Ipak, jasno je naznačio: »Begović [se] ipak nikad (ili

gotovo nikad) nije spustio ispod razine umjetnika. U tom mu je pomogla i njegova romanska kultura i istančani umjetnički ukus i topli lirizam rođenog pjesnika« (ibid.).

Nedostatak studija i rasprava o hrvatskim književnicima nije spriječio Slavka Ježića da uobliči gotovo tisućljetni pregled povijesti književnosti, osobito u onom segmentu u kojem je zahvatio kulturološka i književna zbivanja koja su ga vezala uz suvremenike. Pisati s odmakom donosi lakoću jer su se ocjene slegnule, ali je neophodna reinterpretracija, pogled iz novih uporišnih točaka temeljenih na novim književnoteorijskim spoznajama i uz primjenu senzibilnosti novijega doba. Ježić se potvrdio izuzetnim filologom koji razlikuje poslanje od pukog dovršenja poslova, koji je znao gledati kroz stoljeća, i koji je trajne vrijednosti duha znao prepoznati u njihovoj sinkroniji i dijakroniji, a ne samo u povijesnim prijelomnim zbivanjima. Istaknuli smo vrline kojima je zahvatio periodizacijske cjeline i novim svjetlom interpretirao i protumačio određene pojave i uklanjao nejasnoće. Odabirom natuknice namijenjene Milanu Begoviću istražili smo razine interpretacije, književni kontekst, periodizacijske cjeline, poetiku i odnose prema romanskim i drugim oblicima, piščevo europejstvo i odnos prema zavičaju, genološke pristupe, korištenje literature i nova obzorja recepcije. Dotjeranim interpretativnim pregledom hrvatske književnosti Ježićeva knjiga ukazuje na prinose tisućljetne pisane hrvatske riječi, i na prinose predane u baštinu europskome latinitetu. Nastala u doba kad se svijet raspadao, u nemirnim ratnim okolnostima, izuzetno je značajan prinos hrvatskoj filologiji, kroatistici i kroatologiji, a slijedom toga književnoj znanosti i povijesti književnosti.

Literatura

- Milan Begović, »Breviarum vitae meae«, u: *Pisma. Autobiografski zapisi*, Sabrana djela, sv. XXI., ur. Ivan Meden i Anton Pavešković, gl. ur. T. Maštrović, Zagreb, Naklada Ljevak – HAZU, 2004., 377–423.
- Antonia Blasina-Miseri, »Sudbina Pustolova pred vratima u Italiji«, u: *Recepcija Milana Begovića*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 120. obljetnice rođenja Milana Begovića, Zagreb – Zadar, 5. – 8. prosinca 1996., gl. urednik Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu i dr., 1998., 91–96.
- Josip Bogner, *Studije i portreti. Udio Slavonije u hrvatskoj književnosti i kulturi. Dva deset stoljeće*, knj. 1., ur. Dubravko Jelčić, priredila Antonija Bogner-Šaban, Vinkovci, Ogranak Matice hrvatske – HAZU, Centar za znanstveni rad Vinkovci, 1993.
- Miljenko Buljac, *Libreto Ero s onoga svijeta i književni zavičaj Milana Begovića*, Hrvace, Vlastita naklada, 2015.

- Frano Čale, »O jedinstvu nadahnuća u *Ribanju i ribarskom prigovaranju*«, u: *Petar Hektorović, Ribanje i ribarsko prigovaranje*, Školska knjiga, Zagreb, 1974., str. 5–17.
- Vida Flaker, »Napomene o svesku devetom. Recepcija *Dunje u kovčegu*«, u: *Sabrana djela Milana Begovića*, sv. IX., ur. Vida Flaker, gl. ur. Tihomil Maštrović, Zagreb, Naklada Ljevak – HAZU, 2004.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, (Sinkronijske tablice: Ivica Matičević), drugo, znatno prošireno izdanje, Biblioteka hrvatske povijesti, ur. Josip Pavičić, Zagreb, Naklada Pavičić, 2004.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100.–1941.*, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1944,¹ 1993.²
- Zoran Kravar, »Knjiga Boccadoro i modernistički kostimirani kanconijer«, u: *Milan Begović i njegovo djelo*, Zbornik radova, ur. Josip Ante Soldo, Vrlika – Sinj, Općina Vrlika – Ogranak MH u Sinju, 1997., 27–39.
- Tonko Maroević, »Hektorovićeve mjera. Prinos čitanju zaokružena opusa«, u: *Colloquia Marvliana XXVIII*, 450. obljetnica izdanja Hektorovićeve Ribanja i ribarskog prigovaranja, Split, Književni krug, 2019., 21–34.
- Tihomil Maštrović, *Neukrotivo svoji. Kroatističke rasprave i članci*, Zagreb, Erasmus naklada – Nacionalna i sveučilišna biblioteka, 2011.
- Hrvojka Mihanović-Salopek, »Begovićeve erotske kratke proze«, u: *Recepcija Milana Begovića*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 120. obljetnice rođenja Milana Begovića, gl. urednik Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 5. – 8. prosinca 1996., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu i dr., 1998., str. 359–370.
- Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskoga romana od 1900. do 1945.*, Posebna izdanja, ur. Dubravka Težak, Zagreb, Znanje, 1998.
- Luko Paljetak, »Dva bijela hljeba Milana Begovića. Geneza motiva«, u: *Recepcija Milana Begovića*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa povodom 120. obljetnice rođenja Milana Begovića, ur. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 5. – 8. prosinca 1996. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu i dr., 1998, str. 197–217.
- Pavao Pavličić, »Glazba, slikarstvo i književnost u romanu Giga Barićeve«, u: *Zbornik radova sa skupa Milan Begović i njegovo djelo*, ur. Josip Ante Soldo. Vrlika – Sinj, 1997., 159–178.
- Drago Šimundža, *Bog u djelima hrvatskih pisaca. Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*, sv. 1, Redovita izdanja za članstvo, knj. 8, Zagreb, Matica hrvatska, 2004.
- Nina Vinski, »Recepcija romana Giga Barićeve«, u: Milan Begović, *Giga Barićeve. Roman iz zagrebačkog poslijeratnog života*, sv. XII., knj. III., Sabrana djela Milana Begovića, gl. ur. Tihomil Maštrović, Zagreb, Naklada Ljevak – HAZU, 2004.
- Mirko Žeželj, *Pijanac života. Životopis Milana Begovića*, Zagreb, Znanje, 1980.

MILAN BEGOVIĆ U PREGLEDU *HRVATSKA KNJIŽEVNOST* SLAVKA JEŽIĆA*Sažetak*

U cjelovitu pregledu *Hrvatska književnost od početka do danas 1100–1941* (1944.) Slavko Ježić je zasebnu tematsku natuknicu namijenio Milanu Begoviću, kojom je na četiri stranice predstavio opus, odnosno uobličio njegov književni portret. Također, u sedam navrata upozorio je na posebnosti književnih zbivanja i pojava vezanih uz književnika te na bliskosti i razlike sa suvremenicima. Autor rasprave razmotrio je način na koji je književni povjesničar proučio, interpretirao i protumačio Begovićeve književna djela, periodizacijske cjeline i okvire u kojima je predstavljen, poetiku i estetske dosege, genološke odrednice, pjesničke, pripovjedne, novelističke, romaneskne, dramske i kazališne sastavnice, izvore na kojima je Ježić zasnivao prosudbe, unosio, analizirao i istražio građu, faktografiju, biografske i bibliografske značajke te niz aspekata o književnim i kulturološkim kontekstima u kojima je pisac djelovao: njegova literarna opredjeljenja i shvaćanja književnosti, a na poseban način kazališne umjetnosti, potom književne pojave u odnosu na onodobna obzorja očekivanja, piščevo europejstvo, svjetonazor, odnose prema tradiciji i patrijarhalnom svijetu te piščevu recepciju u nas i u svijetu.

Ključne riječi: književni povjesničar, književni portret, drama i kazalište, europejstvo, genološki oblici

MILAN BEGOVIĆ IN REVIEW OF SLAVKO JEŽIĆ'S *CROATIAN LITERATURE**Summary*

In »Croatian Literature from the Beginning to the Present 1100–1941« (1944), Slavko Ježić intended a separate thematic entry for Milan Begović, with which he presented his opus on four pages, ie shaped his literary portrait. Also, on seven occasions, he pointed out the peculiarities of literary events and phenomena related to the writer Begovic, as well as the closeness and differences with contemporaries. In the discussion, the author of the article considered the ways in which the literary historian studied and interpreted Begović's literary works, the periodization units and the frameworks in which he was presented, poetics and aesthetic achievements, genealogical determinants, poetic components, short stories, novelistic, dramatic and theatrical components, and the sources on which Ježić based his judgments, entered, analyzed and researched material, factography, biographical and bibliographic features and a number of aspects of literary and cultural contexts in which the writer acted, his literary orientations and understandings of literature, and in a special way of theatrical art, then literary phenomena in relation to the then horizons of expectations, the writer's Europeaness, worldview, attitudes towards tradition and the patriarchal world and the writer's reception in the homeland and in the world.

Key words: literary historian, literary portrait, drama and theater, Europeanism, genealogical forms.

Dean Slavić

Budak i Krleža u Ježića i Frangeša

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42
821.163.42 (091)

0. Moć, estetika i ideologija

Andrew Cecil Bradley pisao je o sublimnom, znači uzvišenom u književnosti, pa naveo poticajnu skalu odrednica, ili ocjena povezanih s estetskom vrijednosti: uzvišeno, veliko, lijepo, dražesno i zgodno (usp. Bradley: 40). Pri tome je znakovit činitelj koji bitno utječe na prvu i najvišu ocjenu: »Medutim je moć određene vrste ono što stvari čini uzvišenima, a ne dražesnima, i beskraj moći čini ih uzvišenima, a ne tek velikima« (Bradley: 46).

Ako je moć u književnom djelu bitna, onda je dobro imati na umu ideologiju. Ona pruža moć preko ideologema, znači simbola izravno povezanih s velikim sustavima misli i ustanovama koje ih provode u život. Riječ je o motivima kakovi su križ, zvijezda, imena osnivača religija i filozofija ili njihovih promicatelja, te naravno o nacionalnim, stališkim i stranačkim simbolima. Takvi simboli imaju snagu koja je bila nakupljena u predaji određene religije ili filozofije i prenosi se na novo umjetničko djelo. Uzvišenost iskaza postiže se, jednim dijelom, i uporabom riječi ideološkoga podrijetla. Naravno da je surječje uvijek bitno i da sâm ideologem ne mora puno značiti. Jaki osjećaji, teški sukobi, snažni likovi, uvjerljivost prikaza, širina i dubina opisanoga prostora, sve to pruža moć umjetnici riječi. Također, stremeci prema moći, pa onda i uzvišenom kao najvećoj ocjeni lijepoga, tekst može zapasti u patetiku ili nagomilanost bez sustava – i time se urušiti pod težinom koju ne može nositi.

Idući je način kojim ideologija i moć djeluju na estetiku činjenica da izbor ideologije određuje piscu mjesto na ljestvici priznatosti. Pri tome u samom njegovom djelu i ne mora biti puno ideologema, nego ih može prizivati umjetnikov životopis. Eliot je pružio pošten i tvrd iskaz u tom smislu, a njegova rečenica djeluje kao da se izravno nastavlja na prije iznesene Bradleyeve misli: »Veličinu književnoga djela ne određuje samo književno

mjerilo; je li nešto uopće Literatura određuje samo književno mjerilo» (Eliot: 97). Rečenica otvara niz upita, prije svega što je samo književno mjerilo? Pripadaju li nacionalni jezik kojim pisac piše i ideologija za koju se zauzima književnim mjerilima ili su oni izvan književnih mjerila? Možda su i izvan književnosti i u njoj. Ako su izvan književnih mjerila, držim da upravo veličina jezika i moć ideologija, uz ostala mjerila, određuju veličinu književnoga djela. Mislim reći da prosuđivani pisac i njegovo djelo imaju puno više izgleda za dobre ocjene ako pripadaju nacionalnomu jeziku i ideologiji koju zastupa prosuditelj. Za razliku od Eliota koji misli da ono izvan književnosti određuje tek stupanj vrijednosti književnoga djela, srest ćemo i situacija u kojima ideologija određuje i što uopće jest književnost.

Kritičari koji pripadaju određenoj ideologiji hvale svoje pisce, na taj način djelo na umjetan način prave velikim, sublimnim, jednom riječju uzvišenim. Dapače, i kad hvale klasike iz davno prošlih vremena, u njima nalaze potvrde svojih svjetonazora i stavova, pa tako neizravno hvale svoje ideologije. Recepcija kao da poprima obilježja hipnoze, pri čemu mislim da se riječi prijašnjih uglednika o veličini prenose na mlađe recipijente, koji prihvaćaju zdravo za gotovo da je nešto uzvišeno. Ili prihvaćaju riječi o tome da nešto uopće ne valja.

Povjesničari književnosti imaju veliku moć nad piscima, a to je poglavito jasno u malenim jezicima, gdje ni tržište ni šira čitateljska zajednica ne mogu napraviti puno, zato što su oni sitni, pa bi netko mogao reći da nemaju nikakva stvarnoga utjecaja. Sve je u vlasti medija i kritičara umreženih u moćne ustanove, među kojima su djelotvorne i školske vlasti, bolje reći vlasti nad školom.

Za povjesničara književnosti biva najlagodnija, i ujedno najgora, ona situacija u kojoj se našao postavljenim na bitno mjesto, prije svega mislim na akademsku zajednicu i nakladničku industriju, upravo zbog pripadnosti određenoj ideologiji, ili zato što joj se ne protivi. Tada će ideologija, izravno ili neizravno, i diktirati povjesničaru kako valja pisati jer će joj se time odužiti za uslugu koju je napravila njemu, stavljajući ga u dobar položaj. Oni pisci koji idu protiv srednjih struja određena doba, bivaju strpani u kut, ovlaš spomenuti, imenovani uz porugu, i konačno – posve odrezani, preskočeni u popisima, antologijama i povijestima književnosti. Ako prethodne rečenice kritiziraju prošla, totalitarna vremena, one ujedno pokušavaju osvjetliti budućnost. Ne znam hoće li se u njoj naći netko sposoban izazvati velike i moćne kritičare te promijeniti njihove sudove. Naravno da i povjesničari imaju svoju muku, jer ih struka sili da dobro ocijene i ono što ideologija o kojoj ovise nikako ne prihvaća.

Ideologija nije pogibeljna ako se kraj nje nalazi druga ideologija, ako se one mogu međusobno na pravedan način nadmetati i pružati svoje slike prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Schwartzmantel dobro kaže da su ideologije bile kritizirane stoga što su vodile revolucionarne i monolitičke politike, te su nametale jedan jedinstveni pogled na društvo, s groznim ishodima. No, dodaje i sljedeće: »Ideološke politike mogu biti pluralistične, dopuštajući nužno supostojanje različitih svjetonazora unutar istoga političkoga sustava« (Schwartzmantel: 196). U teoriji to biva tako, ili bi moglo biti na demokratskom zapadu, no u praksi se svaka ideologija bori za apsolutnu prevlast. Pri tome ideologije naravno djeluju iza koprene, ili dimnoga zastora svoje tobožnje tolerancije. Možda je presudna činjenica što posve suprotne ideologije teško mogu suživjeti na istom prostoru i u istom vremenu: narod i država moraju se odlučiti žele li višestranački ili jednostranački sustav, prihvaćaju li pravo osobnoga vlasništva u cijelosti ili ga ne prihvaćaju. Ima, naravno, još takvih upita. Kad je jedan sustav prihvaćen, on mora odlučiti koliku će slobodu promidžbe dopustiti suprotnim stavovima. U svijetu književnosti, ideologija preko svojih znanstvenika i umjetnika nameće svoju sliku svijeta.

1. Krleža i Budak u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* iz 1944.

1.1. Društvene okolnosti

Ježić je pisao unutar sustava koji je nesumnjivo imao totalitarnu narav, već po tome što praktično nije bilo stranaka, nego je vodeću ulogu u raspodjeli ključnih kadrova i odluka imao ustaški pokret. Pisци koji su mislili drugačije bili su umoreni poput Cesarca, morali su šutjeti kao Krleža ili se pridružiti komunističkoj oružanoj pobuni, koja je svoje glavne snage imala izvan gradskih središta. Posljednju su mogućnost izabrali Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić. Komunistički je pokret s vremenom prodirao preko svojih uhoda sve dublje i sve više u ustanove Nezavisne Države Hrvatske. Država je bila određena savezništvom s ondašnjom Njemačkom, pod vlašću nacista, koji su u doba kad se pojavila Ježićeve knjige gubili rat. Bilo je izgledno da će Krležin položaj i ugled biti znatno boljim kad rat završi. No, vlasti u NDH rano su se pozitivno odredile prema Krleži, točnije, htjele su ga pridobiti na svoju stranu i prije negoli se ishod rada, i time usud NDH, počeo okretati na drugu stranu.

Stav ustaškoga pokreta prema Krleži bio je prije svega određen samim Krležinim stavom prema državi nastaloj godine 1941. Iako je prije rata bio jedan od najgorljivijih tumača i promicatelja komunizma, što znači da u skladu s odlukama Kominterne iz Moskve nije bio za hrvatsku državnu samostal-

nost, Miroslav Krleža nije se priključio oružanoj pobuni protiv NDH. Krleža je boravio u Zagrebu, a njegova supruga, Srpkinja Leposava Kangrga, bila je glumica u Hrvatskom narodnom kazalištu, odnosno Hrvatskom državnom kazalištu. Nastupala je pod imenom Bela Krleža i glumila, između ostaloga, upravo u dramatisiranom Budakovom *Ognjištu*, zatim i kao Marthe u Goetheovu *Faustu*. S druge strane, Krleža je odbio sve ponude ustaške vlasti za konkretnu suradnju, pa nije pristao biti s Budakom pokretačem književnoga časopisa, nije želio biti intendantom Hrvatskoga državnoga kazališta i nije želio u NDH ništa objavljivati. Točno je da Krleža nije smio ući u čitanke za mladež što ih je pisao Mate Ujević – koji je inače u slobodno vrijeme spašavao Židove, pa je za to poslije dobio priznanje suvremene izraelske država Pravednik među narodima. Nije ga bilo ni u Marakovićevim školskim čitankama s naslovom *Žetva*.

Gestapo je u travnju 1941. na nekoliko dana stavio Krležu u zatvor, što je nažalost snašlo i njegovu suprugu (Banović: 12 – 14). Stav ustaških vlasti bio je u početku ispunjen prije svega sumnjom. Bilo je u ustaškom krugu i ljudi koji su vrlo rano pomogli ovom piscu, pa su intervenirali i kad je bio uhićen, mislim na liječnika Đuru Vraneševića, pa i na samoga Budaka, koji će postati Doglavnik (Banović: 13). Vjerojatno je točno i to da je posao glumice koji je Bela Krleža ipak nastavila obavljati davao određeni legitimitet ovom paru. Snježana Banović kaže da je vedri repertoar u kojem je glumila bio cijena za život. Ali, da su joj to zabranili, danas bi zacijelo svi govorili o novom dokazu progona. Osim toga, da su ustaše htjele, bile bi počinile nasilje nad ovim parom i uz spomenutu glumom izraženu lojalnost.

Ustaška je vlast ipak rano pokazala da ne će progoniti Krležu, te da neprisutnost u lektiri za mladež ne znači i progon iz hrvatske književnosti. Marko Čović bio je i sâm književnik, zaposlenik Ministarstva bogoštovlja i nastave, tajnik ministra Mile Budaka, urednik ondašnje *Hrvatske revije* i direktor dnevnih listova *Hrvatski narod* i *Nova Hrvatska*, istina od 1944. U tjedniku *Spremnost* objavio je 10. travnja 1942. članak u kojem ustvari poziva Krležu na suradnju s godinu dana starom državom. Članak ima podnaslov »Od hrvatskoga književnika Mile Budaka do hrvatskoga književnika Miroslava Krleže«. Lasić i Donat, tumači koji su proučavali događaje desetljećima nakon pada NDH, dobro su prosudili što se je zapravo zbivalo, a njihove stavove potvrđuje i Matičević. Spomenuti članak iz *Spremnosti* nije bio tek Čovićeva zamisao, nego je riječ o ponudi vrha ondašnje vlasti, Glavnoga ustaškoga stana, samoga Pavelića i jasno Budaka (Matičević: 78).

Budak je višekratno i javno hvalio Krležinu književnost za NDH, a sâm je Krleža također vjerovao da ga je on spasio u doba odmah nakon nastanka

države (Jonjić i Matković, 2012: 170). Konačno, Pavelić će osobno primiti Miroslava Krležu, koji će se odazvati pozivu na razgovor, ili će biti na taj razgovor prisiljen, ali ne će pristati ni na kakvu suradnju.

Prikazane pojedinosti govore da je društveno okružje oko Krleže u doba kad Ježić piše, a napose kad objavljuje, svoju *Hrvatsku književnost* pružalo autoru određenu količinu slobode u prosudbi kontroverznoga umjetnika riječi. Sada zalazim u spekulacije koje ne mogu dokazati: ako je vlast u NDH s jedne strane gledala prijekim očima na Krležu, ali ga je nastojala pridobiti za sebe, djelovao je i tlak rastućega komunističkoga pokreta i pobune koja je iza sebe imala i Saveznike na zapadu i sovjetsku vojsku na istoku.

Moram također podsjetiti da je komunist Krleža ostao u Zagrebu stoga što se nije slagao s određenim snagama unutar komunističke partije, pa se je bojao da bi ga ovi mogli umoriti ako bude kraj njih na oslobođenom području. Kad ga je Gestapo na početku vladavine NDH bio priveo u zatvor u Petrinjskoj, tamo su bili i neki skojevci, znači mladi komunisti, koji su Krležu doslovno popljuvali (Banović: 12 – 13). Moglo se je znači dogoditi i to da Krleža padne u tešku nemilost nakon što komunistička vojska uđe u Zagreb.

Prostor slobode za pisca povijesti hrvatske književnosti unutar svih tih silnica, po mojoj prosudbi, nije bio velik – ali je bio ipak očit, i Ježić ga je znalčki iskoristio. Stupanj njegove slobode, ali i stavove ondašnjega sustava, potvrđuje i činjenica da je u njegovu *Hrvatsku književnost* ušao i pisac koji se je praktično oružjem borio protiv te države, mislim na Vladimira Nazora, koji je dobio solidnih pet stranica.

Okolnosti koje su tumačile Krležinu situaciju u doba od 1941. do 1945. dijelom mogu osvijetliti i Budakov položaj. Autor je već od mladih dana bio Pavelićevim prijateljem, pa je bio nakon 1918. i zaposlen u njegovom odvjetničkom uredu u Gundulićevoj 20 (Jonjić i Matković: 27). Ovaj umjetnik riječi je od početka svojega djelovanja bio pravaš, a uređivao je *Hrvatsku misao* od 1923. do 1925. Pretrpio je atentat velikosrpske tajne policije 7. lipnja 1932., a uskoro će morati u emigraciju, dobrim dijelom i stoga što mu monarhistički jugoslavenski režim onemogućuje život jer kao odvjetnik ne može djelovati. U NDH je bio ministrom bogoštovlja i nastave, onda poslanik u Berlinu. U proljeće 1943. imenovan je ministrom vanjskih poslova, što gubi nakon nediplomatskih poteza oko nastojanja da NDH proširi svoj teritorij nakon sloma fašističke Italije. Do kraja rata, Budak nije izravno sudjelovao u političkom životu iako je bio član Duglavničkoga vijeća, koje ipak nije imalo bitnih utjecaja.

Budakov je književni uspjeh mogao biti naslućen zbirkom pripovijedaka *Pod gorom*, ali je prekretnica pojava *Ognjišta* iz 1938. Roman je na početku

nakratko zabranjen (usp. Jonjić i Matković: 89), a onda je dočekan nizom pohvala od strane desnih kritičara. Krležin ljevičarski *Pečat* ipak će godine 1939. objaviti prikaz koji je napisao književnik Mate Balote, a koji će djelo uglavnom negativno ocijeniti, dapače će se i narugati tekstu.

Roman će uskoro, uz ostalo, biti preveden na njemački i na finski. Budak je u doba kad Ježić piše svoju povijest hrvatske književnosti sigurno najhvaljeniji hrvatski književnik, kako u Hrvatskoj, gdje je zapravo državni književnik u punom smislu riječi, tako i u inozemstvu. Tko bi se želio posve negativno odrediti, kazao bi da je Budak bio u NDH režimski umjetnik.

Djelovale su ipak i suprotne silnice, prije svega činjenica da Njemačka gubi rat, što je značilo da ni NDH ne će opstati. Slijedom toga, oni koji su bili istaknuti u ustaškom pokretu bit će u najmanju ruku kažnjavani od komunisti. Bilo je jasno da ni njihova vlast ne će imati demokratsku narav, da ne će dopuštati ideološki pluralizam, i da će biti nasilna prema protivnicima. Oni koji te protivnike hvale, također bi mogli stradati. Sve je to moralo utjecati na dvojbe oko Budaka i njegova djela, i na sve navedene okolnosti Ježić je morao misliti.

1.2. Prikaz dvaju književnika

Miroslav Krleža i Mile Budak uvršteni su u knjigu u dijelu *Između dva rata*. Grubo rečeno, prvomu je pripala čast najutjecajnijega živućega književnika otprilike do godine 1938., a drugomu godine nakon toga. Knjiga prati razvoj hrvatske književnosti do godine 1941.

Krleža je u središnjem prikazu svoje djelatnosti dobio 56 redaka, u kojima nema ni jednoga negativnoga suda. On je glavni predstavnik ekspresionizma i »središnja hrvatska književna ličnost od kraja rata do sredine tridesetih«.

Velik dio prostora posvećen je eseju »Hrvatska književna laž«, objavljenom u *Pečatu* 1919. Ježić navodi Krležine misli, a onda, iznenađujuće, i umjetnikov naknadni komentar u *Književnoj republici* iz 1923. Same su misli pisane uglavnom ekavicom, zapravo bi se moglo reći i srpski, jer u drugom tekstu vidimo i riječ »uopšte«. Ježić ne komentira ni jezik ni misli, no dobro zaključuje da je to gledanje ostalo »u suštini značajno za sav opsežan Krležin književni rad« (Ježić: 374). Krleža inače piše u *Književnoj republici* o tome da je stao na stranu robova i da je njihova »klasna mržnja nepravde i nasilja« ustvari jedini motor napretka i izlaska iz »haosa«. Ima li u ovom navodu riječi *mržnja* traga Ježićeve distance, teško je danas reći.

Nakon toga slijede 22 retka u kojima se najviše jednostavno nabrajaju Krležina djela, a komentara, raščlambi, sinteza, prosudbi i ocjena ima znatno manje. Ježić navodi da je Krleža u ranijim godinama vodio tešku borbu za prikazivanje, pa spominje zabranu *Galicije* na dan premijere 30. XII. 1920. U ovom su očite simpatije prema Krležinu djelu, a jasna je kritika monarhističke politike u Jugoslaviji. Ciklus o Glembajevima dobiva 6 redaka, navedeno je da drame prelaze iz ekspresionizma u socijalnu i psihološku analizu »nove stvarnosti«. Novele, drame i fragmenti iz glembajevskoga kruga spomenuti su uz prikaz rasapa građanske obitelji, koja se obogatila na nepošten način, a potomci završavaju u zločinu, samoubojstvu i ludilu.

Inače je ovaj književnik spomenut još na str. 307., jer piše ekavski te na str. 318. gdje je Begović uz Krležu i Kosora najplodniji pisac trećega i četvrtoga desetljeća XX. stoljeća – misli se očito na dvadesete i tridesete godine.

Mile Budak dobio je 39 redaka, skoro 17 manje od Krleže, što držim znakovitim u smislu procjene važnosti. Nije ipak bez težine sud da je njegova popularnost prva »uspjela potisnuti u pozadinu Miroslava Krležu« (Ježić: 376). Tekst donosi životopisne natuknice, pa spominje, usporedno s književnim djelima, pokušaj atentata 7. lipnja 1932., emigraciju i povratak iz nje 1938., zatim organizaciju ustaškoga pokreta – misli se na organizaciju u Hrvatskoj od te 1938. – onda ministarske i poslaničke dužnosti.

Prema Ježiću, ličke novele bivaju samo studije za *Ognjište* koje »ostaje glavno djelo Budakovo i jedan od najboljih romana hrvatske književnosti uopće« (Ježić: 377). Ni jedno Krležino djelo nije dobilo tako visoku ocjenu. Sljedeća mi tvrdnja izgleda ako ne dvojbenom, a ono dosta fluidnom, naime Ježić kaže da je tu ostvarena težnja novije svjetske književnosti »da pisac u djelu pokaže rasne i psihičke osobine svoga naroda i svoju povezanost s narodom«. Ježić je sigurno znao što je bio Hippolyte Taine pisao o sredini, rasi i povijesnom času, pa mi ovaj podsjećaj na rasne teorije ne izgleda previše pogodenim. Ne mislim reći da *Ognjište* ne prikazuje osobine hrvatskoga naroda, ali bi se to moglo reći i za Držićevu *Novelu od Stanca* i za Gundulićeva *Osmana* i za *Dubravku*, da ne govorimo o Karnarutićevu *Vazetju Sigeta grada*. Goetheov *Faust* očito je povezan s njemačkim duhom, a niz kritičara to spominje, među ostalima i veliki Emil Staiger. Isto bi se moglo reći i za Shakespeareove tragedije i za Balzacove romane kakvi su *Otac Goriot* i *Sjaj i bijeda kurtizana*, u odnosu prema engleskomu i francuskomu narodu. Ne vidim da se u *Ognjištu* inzistira na naciji i rasi više nego u drugim ključnim djelima Zapada, uostalom se rasa u romanu i ne spominje – djelo je izvan ikakvih izravnih političkih sukoba. Dapače, antagonist Blažić koji iznosi tvrdnje što bi se mogle, uz nešto truda, protumačiti bliskošću s nacizmom, biva poraženim, a od strane središnje inteligencije temeljito poniženim.

Ne vidim točnom ni misao koja govori da *Ognjište* nije razumska konstrukcija pomno proučenih detalja, nego da je intuitivno doživljavanje i dozivanje u sjećanje dojmova iz najranijega djetinjstva. U ovoj misli vidim trag negativnoga stava. Točno je upravo suprotno, ono što je napisao Maraković, naime da je »neodoljiv dojam života, doživljenosti« velika vrijednost djela (Maraković: 164). Glede konstrukcija, držim da je Budak napisao izvrstan primjer romanse, samo što je ovaj žanr u njegovu romanu toliko uspješno sraštao sa sadržajem, likovima, fabulom i ambijentacijom da ga kritičari dugo nisu mogli ni opaziti. Tvrdnje o dozivanju dojmova iz djetinjstva posljedica su činjenice da je Ježić znao kako je *Ognjište* napisano u iseljeništvu u Italiji. Samo što je prikaz svetoročke i lovinačke sredine toliko jasan, pružen s toliko podrobnosti i preglednosti da je očito kako je pisac u cijelosti ispunio zahtjeve koje epika stavlja pred umjetnika: pružiti zornu sliku prostora i vremena. Pod slikom ovdje podrazumijevam ono što prava opsežna epika uvijek nudi, naime cijelu zbirku slika ili široku panoramu.

Sljedeća je Ježićeva misao stoga posve pogođena: »U *Ognjištu* je nezaboravno prikazan čitav duhovni i tjelesni život seljaka u svoj njegovoj praiskonskoj snazi i dinamici, sa svim svijetlim i tamnim stranama«. Ježić također dobro ističe obitelj kad govori o »nagonskoj, bezbrojnim generacijama nasljeđivanoj težnji da se ne utrne ognjište, da se ne prekine kontinuitet obitelji«.

Autor govori bez kritičkih tonova o drugim Budakovim djelima, pa i onima s gradskom tematikom, te ističe da likovi iz ove književnosti pomalo ulaze u svijest hrvatskoga općinstva i postaju sastavnim dijelom njegova duhovnoga života, pri čemu spominje Shakespearea i Molièrea. Naravno da sama uporaba gorostasnih imena biva velikim komplimentom. Dotaknuo se je i prijevoda, a nije jasno biva li misao po kojoj strani svijet još ne može uživati u Budakovu bogatom i jedrom narodnom jeziku kritika tih prijevoda. Možda je povjesničar mislio da imamo premalo prijevoda, ili da malo stranaca uči hrvatski jezik.

U cjelini gledano, autor *Hrvatske književnosti* pisao je o dvama velikim i onda živućim umjetnicima očito oprezno, ali ujedno i uravnoteženo i smireno. Nema misli ni riječi koje bi pokazivale da je pokleknuo pod teretom moćnih ideologija koje su okruživale i njega i predmet njegove znanosti, i nema znakova osobnih razračunavanja.

Pri tome moramo znati da se je Slavko Ježić morao boriti s još jednom težinom, koja je sigurno usložnjavala njegov povjesničarski posao, iako nije bila izravno povezana ni s ideologijama ni s politikama. S težinom o kojoj mislim nešto kazati sreću se svi koji pišu o živim književnicima. Budak je

rođen godine 1889., a Krleža 1893., što znači da su u vremenu kad Ježić piše svoju povijest hrvatske književnosti mogli biti sposobni stvoriti niz novih vrijednih djela, a mogli su se i na različite načine razvijati. Nova djela mogla su, iako uglavnom nisu, pružiti novo svjetlo i onomu već napisanomu.

Povijesni događaji međutim će ušutkati oba umjetnika – Budaka umorstvom, a Krležu visokim položajem i komforom. Budak će ipak nakon godine 1941., koju je Ježić postavio kao granicu svojega istraživanja, doista napisati nekoliko vrijednih djela. Dapače je posljednji roman *Bazalo* nedvojbeno u vrhu njegova stvaralaštva. Roman *Gospodin Tome* donosi prvorazrednu i duhovitu parabolu koja naviješta pad Trećega Reicha, s volom Zekonjom u glavnoj ulozi.

2. Krleža i Budak u Frangešovoj *Povijesti hrvatske književnosti iz 1987.*

2.1. Društvene okolnosti

Frangješ je pisao unutar sustava koji je također imao totalitarnu narav, već po tome što uopće nije bilo stranaka, nego je vodeću ulogu u raspodjeli ključnih kadrova i odluka imao Savez komunista Jugoslavije. Partija je istina mijenjala ime, no bît joj se nije presudno razvijala. Pisци koji su mislili drugačije bili su umoreni poput Budaka, zatvarani poput Čížeka, morali su šutjeti kao Horvatić ili se pridružiti emigraciji kao Boris Maruna. Neke su iseljeničke organizacije, kakva je bila Hrvatsko revolucionarno bratstvo, vodile oružanu borbu protiv države Jugoslavije i komunizma. Nacionalne snage teško su prodirale u ustanove komunističke države, a osjetnih je pomaka ipak bilo za vrijeme Hrvatskoga proljeća, od polovice šezdesetih do 1971. Doba nakon sloma hrvatskoga proljeća, i osamdesete godine dvadesetoga stoljeća, ljevičarski intelektualac Anton Vujić, i sam sudionik događaj oko godine '71., ocijenio je vremenom restaljinizacije. U tom vremenu svoju knjigu objavljuje Ivo Frangješ.

Nakon dvojbi na samom početku, odmah nakon pobjede partizanskoga pokreta 1945., Krleži je brzo oprošten sukob na književnoj ljevici i boravak u Zagrebu u doba NDH. Držan je najvećim hrvatskim, a u nekim procjenama i najvećim jugoslavenskim piscem, a živio je sa suprugom u vili na Gvozdu. Ako i nije imao stvarnu vlast, utjecaj mu je bio posve jasan, poglavito u kulturi. Bio je dugo vremena u Centralnom komitetu Saveza komunista Hrvatske; njegov potpis pod Deklaracijom o položaju i nazivu hrvatskoga jezika biva lijepom gestom, nakon koje više ne će biti član spomenutoga važnoga tijela ondašnje vlasti. Krleža je bio od godine 1950. na čelu Jugoslavenskog

leksikografskoga zavoda. Lijepa je gesta bila i otvaranje posla za Nikolu Šopa, koji deset godina nakon rata nije smio objavljivati. Krleža je naravno u Zavodu figurirao kao osoba koja donosi sve bitne odluke, ali je intervenirao i u pojedine natuknice u enciklopediji. Velik je dio posla ustvari obavljao Mate Ujević, koji je bio zaslužan i za prijašnju *Hrvatsku enciklopediju*. *Opća enciklopedija* koju je izdao upravo Jugoslavenski leksikografski zavod dodijelila je Krleži 101 redak; njegova supruga Bela Krleža ima 13 redaka. (Šentija, Krleža: 4, 642).

Krleža je bio zastupljen u svim školskim programima, pa i u onima za osnovne škole, gdje se predstavio ulomak iz *Povratka Filipa Latinovicza*. Krleža je u vrijeme komunizma, odnosno socijalizma, u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj bio državni pisac, a tko bi želio biti skrajnje niječno određen, kazao bi da je bio režimski pisac.

Nakon sloma NDH, Mile Budak predao se je u Austriji s kćeri Grozdanom engleskim snagama koje su ga izručile komunističkoj vojsci nove Jugoslavije. Optužen je u Zagrebu između ostaloga za veleizdaju (optužnica K. 68/1945), a Vojni sud II. armije osudio ga je na smrt vješanjem; kazna je vjerojatno izvršena 7. lipnja 1945. Budakova kći Grozdana Budak, koja se nije bavila politikom, ubijena je kraj Škofje Loke 25. svibnja 1945. u 21. godini. Za vrijeme komunizma bilo je zabranjeno iznositi ove podatke, a Budak je bio u Hrvatskoj zabranjen pisac. U prije spomenutoj *Općoj enciklopediji* u godini 1977. Mile Budak nije zastupljen. U godini 1982. nalazimo kratku zabilježbu. U Srbiji je situacija bila drugačija, pa je Matica srpska u Novom Sadu izdala godine 1972. *Leksikon pisaca Jugoslavije* u kojoj je Budak zastupljen na dvjema stranicama velikoga formata sa slikom i popisom literature koja uključuje i emigrantske autore.

2.2. Prikaz dvaju književnika

Miroslavu Krleži posvećeno je u Frangešovoj knjizi puno prostora pa mu je djelo prikazano na skoro dvadeset stranica (284–300; 338–341). Nijedan drugi književnik nije dobio toliko mjesta, što je u skladu s otvorenom izjavom u kojoj Matoš na samrtnoj postelji čita Krležu »koji će postati ne samo središnja osoba hrvatskog književnog Novecenta, nego i najveća književna pojava cjelokupne hrvatske književnosti« (Frangeš 1987: 284). Uvodne tri stranice prvoga dijela posvećene su književnomu surječju Krležinih početaka, pa autor piše i o *Hrvatskoj mladoj lirici*. Istaknut je Kranjčevićev, pa i Kamovljevi utjecaj na tumačenoga književnika, a pomno je, u okvirima koje to dopušta žanr nacionalne povijesti književnosti, interpretiran *Hrvatski*

bog Mars. Djelo je za Frangeša sigurno najbolnija europska proturatna knjiga iz doba prvoga svjetskoga rata (289). Iako je sam pridjev »najbolnija« vrlo subjektivno određen, pohvala je velika. Europa ima niz prvorazrednih umjetnina riječi povezanih s tom temom, na primjer *Putnika između obaju svjetova* Waltera Flexa iz 1916., onda roman *Na zapadu ništa novo* Ericha Marije Remarquea iz 1928., zatim poezije Georga Trakla, Wilfreda Owena i Ruperta Brookea. Hrvatska je dala Budakovo *Ratno roblje* i Domjanićevu liriku.

Frangeš u svojem prikazu Krležine umjetnosti navodi i razočaranja u kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, poslije Kraljevinu Jugoslaviju, i to dobro povezuje s jezičnim upitom: nakon umorstva Stjepana Radića godine 1928. hrvatski književnici opet počinju pisati ijekavski (294). Sve bitne Krležine knjige dobit će sažet, jasan i izrazito povoljan komentar, kako romani *Banket u Blitvi*, *Povratak Filipa Latinovicza* i *Na rubu pameti*, tako i dramski, i ne samo dramski, glembajevski ciklus. Roman *Zastave* također je pohvaljen, iako se ovdje može čuti i kritički ton: knjiga je »dijelom umjetnički fascinantna, a dijelom kompozicijski razvučena«, no odmah se dodaje kako je to neka vrsta »hrvatskoga *Rata i mira*« (299).

U drugom dijelu prostora posvećena Krležinom opusu, Frangeš tumači *Balade Petrice Kerempuha*, u kontekstu drugih pjesničkih ostvaraja na narječjima. *Balade* su ipak prema Frangešu »umjetnička realizacija pučkog pogleda na život i povijest« (339). Zanimljiva je usporedba ovih poema s Mažuranićevim *Smail-agom* kao prethodnikom i Goranovom *Jamom* kao djelom koje slijedi Krležine balade. Poema je uz ostalo ponesena Krležom, pa je »moderna i tradicionalna, još jedan dokaz o smislu i zadaći poezije na udesnim povijesnim prekretnicama« (341). Frangeš će konačno govoriti i o *Dijalektičkom antibarbarusu* iz 1939., a pri tome pokazuje da će vrijednost ovoga polemičkoga teksta, pa onda očito i ispravnost Krležinih stavova, osvijetliti tek sukob sa staljinizmom godine 1948.

Dvadeset stranica koliko je dobio Krleža može biti jasnijim u usporedbi s prostorom posvećenim drugim umjetnicima riječi. Marin Držić dobio je tako pet stranica, Gundulić devet, Šenoa velikih 12, Matoš osam, Kranjčević pet, Ujević je dobio šest stranica, Cesarić dvije, Cesarac dvije, Šop dvije i Marinković četiri. Možda je u ovome najveća nepravda počinjena Ivi Brešanju, autoru – po mojem sudu – najbolje hrvatske drame, koji je tek jednom spomenut. Mjerilo koje sam prikazao može također biti dvojbenim, jer se u Šeoninu, kao i Krležinu prikazu, tumače i duh vremena, pa i drugi stvaratelji.

Mile Budak uopće nije spomenut u Frangešovoj *Povijesti hrvatske književnosti*, kako nisu spomenuti Vinko Nikolić, Boris Maruna i drugi pisci iz iseljništva. Ovi pisci nisu sudjelovali u oružanoj borbi protiv Socijalističke

Federativne Republike Jugoslavije. Ivo Brešan bio je uporno hvaljen od strane struke, a preziran od komunističkih vlasti.

Kako smo vidjeli, Budak je smio biti objektivno prikazan u *Leksikonu pisaca Jugoslavije* izdanom u Srbiji, u Novom Sadu godine 1972. Teško je odgovoriti na upit o tome što zapravo znače ovi usporedni podatci. S jedne bi se strane moglo reći da je komunistička i velikosrpska diktatura bila u ondašnjoj Socijalističkoj Republici Hrvatskoj puno stroža nego u Socijalističkoj Republici Srbiji. Možda su najviše slobode uživali na prostorima Socijalističke Republike Slovenije. Teško se je oteti dojmu da su Slovenija, a poglavito Srbija bile onda manje-više slobodne, a Hrvatska je imala de facto kolonijalni položaj. Mislim da je Neven Jurica negdje napisao kako Frangešova *Povijest* djeluje kao da je napisana na milicijskom stolu – nažalost ne mogu sada naći izvor.

S druge strane valja se pitati nije li akademik Ivo Frangeš, veliko ime književne kritike u hrvatskoj filologiji onoga vremena, mogao ipak pisati drugačije. Frangeš je bio članom Saveza komunista, a teško da bi bez toga uvjeta postao šefom na Katedri za noviju hrvatsku književnost godine 1956. No, Frangeš je i isključen iz Partije i to zbog Deklaracije o položaju i nazivu hrvatskoga jezika, a bio je i pod prismotrom Službe državne sigurnosti, kolokvijalno rečeno Udbe (Krašić: 2). Podsjetit ću da je Krleža zbog *Deklaracije* bio izbačen iz Centralnoga komiteta.

U segmetnu kojim se ovdje bavim, mislim da je očito kako Frangešova povijest hrvatske književnosti zaostaje za Ježićevim djelom. Točno je da je Krležin opus pomno prikazan, puno bolje nego što ga je prikazao Ježić. Ali je, po mojem sudu, isto tako točno da je ovaj književnik previše uzdignut u ocjeni, a na račun onih koji nisu uopće spomenuti, ili su tek imenovani.

3. Krleža i Budak u Frangešovoj *Geschichte der kroatischen Literatur* iz 1995.

3.1. Društvene okolnosti

Padom komunizma, pala je i komunistička diktatura u Jugoslaviji, a onda se je i država raspala, jer nije mogla živjeti drugačije nego kao diktatura. Frangeš je svoju povijest hrvatske književnosti na njemačkom mogao pripremati za vrijeme Domovinskoga rata, kad su govor o prošlim vremenima, a poglavito prosudba minulih književnih djela, postali slobodnima. Rečeno znači da nije bilo nikakva diktata od strane vlasti. Nova vlast usredotočena oko Hrvatske demokratske zajednice morala se je prije svega skrbiti o vojnoj

obrani samostalne Republike Hrvatske, koja je tek proglasila i stekla nezavisnost, i kojoj je dobar dio teritorija bio pod velikosrpskom okupacijom sve do kolovoza 1995. i vojne akcije Oluja. Dapače je Podunavlje s Vukovarom ostalo pod okupacijom još nekoliko godina. Neprijatelj koji je nekada djelovao u socijalističkim ustanovama sada se je preselio na drugu stranu bojišta. Simptomatičan je slučaj književnika Gorana Babića, za vrijeme komunizma urednika novina za kulturu »Oko«. Pisac je bio uglavnom, iako ne stalno, posve blizak komunističkoj vlasti, a onda je emigrirao u Srbiju. U Hrvatskoj nije bilo lustracije, bivši članovi Saveza komunista mogli su samo izabrati neku od novih stranaka, a ako su se našli u stranci koja je na određenom području ili u određenoj ustanovi imala vlast, zadržali bi položaje ili bi napredovali. Katkada nisu niti morali ulaziti u nove stranke. Točno je da maleni hrvatski narod, pritisnut ratom i borbom za goli život, tada i nije imao mogućnosti za ozbiljnu lustraciju. No, vrlo je vjerojatno točno da se je moglo dati manje prostora bivšim istaknutim komunistima. Uostalom, takvi su pokušali i svrgnuti legalno izabranoga predsjednika Franju Tuđmana godine 1993., za vrijeme rata. Takvi će poslije u raznim ustanovama i birati svoje nasljednike.

Hrvatski emigrantski pisci vratili su se 1990. u domovinu, a među njima su bili Vinko Nikolić i Boris Maruna. Vjenceslav Čížek, teško progonjen i osuđivan na višegodišnju robiju u doba druge Jugoslavije i komunizma, živjet će u Njemačkoj i umrijeti u Dortmundu godine 2000.

Nakon pada komunizma i uspostave samostalne države Republike Hrvatske, djelo Miroslava Krleže i dalje je zastupljeno u srednjoškolskim programima i lektirama, dapače je i najzastupljeniji hrvatski pisac u sustavu Državne mature iz 2010. (usp. Nikčević: 72). Vila na Gvozdu postaje Memorijalni prostor godine 2001. Krleža dobiva niz spomenika, između ostaloga je u Opatiji postavljena skulptura Marije Ujević – Galetović, i to na Slatini, kraj samoga središta. Krleža nije bio osobito povezan s Opatijom, mislim da je upravo u to mjesto dolazio kao turist u hotel Ambasador, no ipak ulica u gradu, točnije stubište, također nosi njegovo ime. Rečeno navodim kao prikaz klime odnosa prema književniku.

Kad govorimo o kazalištu, koje je za Krležu bitno jer su mu dvije glem-bajevske drame posebno vrijedan dio opusa, od godine 1991. do 2015. bilo je 78 premijera (Nikčević: 81).

Sve povijesti hrvatske književnosti, odnosno romana, pisane nakon obnove hrvatske državnosti, dat će Krleži istaknuto mjesto, mislim na dobro poznata djela Dubravka Jelčića, Slobodana Prosperova Novaka i Krešimira Nemeca.

Situacija u književnim i ideološkim prosudbama koje pišu različiti hrvatski umnici, odnosno intelektualci, pokazuje međutim i jasne podjele u stavovima. Riječ je o posljedici slobode misli i tiska. Situaciju, držim tako, opet izrazito dobro tumači Sanja Nikčević. »Krležoklasti dekanoniziraju i demoniziraju Krležu. Dekanonizaciju žele provesti jer smatraju da Krleža uopće nije pisac. Po njima Krležini likovi govore jezikom koji ne postoji ili je prepisan iz srednjoškolskoga udžbenika« (Nikčević: 19).

»Druga strana, krležoduli, smatraju Krležu ozbiljnim i važnim hrvatskim piscem, iznimnim kroničarom i kritičarom svog vremena ali i vizionarom budućnosti. Zapravo sve što je napisao smatraju veličanstvenim, kako je Reinhard Lauer rekao za Krležin esej o Rilkeu« (Nikčević: 39). Pri ovome podjele idu po crti desnice odnosno ljevice. Podsjetio bih čitatelja na atribut veličanstveni, koji sam tumačio na početku ovoga teksta.

Knjiga Sanje Nikčević uz ostalo dokazuje da je teza krležodula po kojoj je ovaj pisac bio u devedestima gotovo zabranjen, zapravo lažna. Meni se čini da je teza dokazana (Nikčević: 18).

Autorica također drži da je moguć i treći put, koji predstavljaju krležofili, intelektualci koji znaju štovati i proučavati ono što u Krležinu opusu doista vrijedi.

Budakova fortuna ima različita obilježja i u demokratskoj i samostalnoj državi Republici Hrvatskoj. Najbitnija je ipak činjenica da ga prije spomenute povijesti hrvatske književnosti, odnosno povijest hrvatskoga romana, tumače, uvažavaju i barem nastoje objektivno prikazati njegovo djelo. Osobno sam najbliži stavovima Dubravka Jelčića, za kojega mislim da je Budaka i najviše i najbolje čitao. Akademik Jelčić više nije među živima, pa od prethodne tvrdnje ne mogu imati nikakve koristi, da se poslužim litotom.

Neko je vrijeme Budakova zbirka novela *Opanci dida Vidurine* bila i u lektiri, no danas je tamo nema. Znakoviti su događaji koji su se zbili znatno nakon godine 1995. i pojave Frangešove knjige na njemačkom. Mještani Budakova rodnoga sela Svetoga Roka postavili su o svojem trošku spomen ploču na ogradni zid mjesne crkve. Na ploči je izričito pisalo da je postavljena književniku Mili Budaku. Odlukom hrvatske vlade od 26. kolovoza 2004., ploča je uklonjena sljedećega dana, 27. kolovoza rano ujutro, a selo je bilo puno policije.

Svetoročani su bili uporni, pa je danas na tom mjestu drveni križ sa sitnim, bijelim plastičnim slovima koja govore o žrtvi ovoga pisca, njegove kćeri i cijeloga hrvatskoga naroda. Jedna ulica u Svetom Roku nosi ime Dr. Mile Budaka. Kraj crkve je i brončani spomenik Aneri koji je napravio Slaven Miličević.

Na mjestu gdje je bila rodna kuća Mile Budaka, sada je ledina, nema doslovno ničega, a u blizini su ruševine kuće njegova rođaka.

3.2. Prikaz dvaju književnika

Tekst o Miroslavu Krleži u *Geschichte der kroatischen Literatur* ustvari u cijelosti slijedi ono što je već napisano u *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1987. Ako se nisam prevario, riječ je o prijevodu koji ne dodaje novih pojedinosti u odnosu na izvornik, a očito je da ne dodaje i ne oduzima ništa bitno.

U ovoj knjizi međutim, opet, nema Vjenceslava Čížeka, o kojem ovdje ne mogu opširnije govoriti. Mislim da kakvoća njegove književnosti, poglavito memoaristike, upravo zahtijeva određen prostor.

Glede Budaka, stvar se je sada izmijenila, jer možemo pročitati skoro osam stranica. Riječ je o distanciranoj, prigušenoj, ali upornoj negaciji vrijednosti Budakove književnosti. Iznijet ću najprije bitna Frangešova stajališta, a onda svoje stavove o njima.

Nešto slobodnije prevedeno, prva rečenica govori da Budak piše o temama koje zanimaju i Kolara, ali je ovaj pisac pun humora, dok je sve u Budaka obilježeno tragedijom. Tvrdnja se odnosi na djelo, na život i na smrt, jer je osuđen kao ratni zločinac (349). Slijedi prikaz teške ličke klime, s naznakama vrijednosti ognjišta, oko kojega se okupljaju ukućani povezani rodbinskim odnosima. Spomenute su situacije u kojima vani bijesni oluja, a ljudi sjede oko ognjišta i nastoje ga očuvati. Autor navodi pripovijetke *Privor* i *Pod gorom*, koje po njemu, dokazuju i to da je Budak bolji kao pisac seoskih pripovijedaka /Dorferzähler/, nego kao romanopisac.¹

Ognjište po Frangešovu sudu pripada najneobičnijim hrvatskim romanima prošloga stoljeća (350). Ognjište je navedeno kao simbol koji je pobuđivao nešto instiktivno (etwas instiktives wachrief), pa se spominju svibanjski izbori godine 1935. i uopće predratne okolnosti, u kojima je publika mogla biti zabrinuta za usud naroda. Frangeš tada govori o žalosnoj pripovijesti o Aneri, Lukanu i Blažiću, te o Mići, Josi i Mandi. Ima i drugih likova, no, prema autoru ove povijesti hrvatske književnosti, teško ih je društveno klasificirati. Izborom likova je ipak pogođen ukus publike. Frangeš navodi i posljednju rečenicu romana, u kojoj vidi nešto od šenoinske idiličnosti, no

¹ Frangeš bi mogao podsjećati na Dorfgeschichte, što je doslovno rečeno selska pripovijest, a u njemačkoj je znanosti o književnosti oznaka žanra, koji vuče podrijetlo od Bertholda Auersbacha i njegove knjige *Schwarzwälder Dorfgeschichte* (1854.). Oskar Walzel navodi i poglavlje romana *Münchhausen* (1839.) Karla Immermanna.

govori i o patetičnom redu atributa, te navodi da ognjišta ipak nisu tako dobro napravljena kako posljednja rečenica sugerira – roman naime na kraju svjedoči o njihovoj neuništivosti. Inače su u Frangešovom njemačkom izvorniku misli o likovima koji pogađaju ukus publike stavljene u istu dugu rečenicu s komentarom posljednje misli romana, pa je blaga pohvala popraćena novim negacijama.

Ivo Frangeš zatim govori o odnosima među ljudima u romanu koji su, po njegovu sudu, komplicirani. Kazuje također da je tek pred kraj moguće razabrati kako se događaji zbivaju u Budakovom rodnom Svetom Roku.

Teško je vjerovati, kaže Frangeš, da je Blažićeva strast jedina skrb i nesreća ovih seljana. Autor također pretpostavlja da Budak misli kako bi u selu sve bilo u redu da nema Blažićeve strasti i Lukanovih nevolja s nesretnom bolesti koja mu kosi obitelj. Nakon toga prelazi na sukob dobra i zla, pa govori da se po romanu čini kako dobro pobjeđuje jer mu u presudnom času upravo zlo pomaže. Lukan, kaže autor, začas postaje Blažić – misli se na kraj u kojem Lukan pobjeđuje.

Autor vidi razgovore vrlo banalnima, no kaže da oni ipak za sudionike imaju dublje značenje (353). Navedena je i situacija iz romana s razgovorom Svemogućega i Lukana.

Frangeš nadalje misli da u *Ognjištu* nema epskih opisa života na selu, nego je riječ o tragediji i psihološkom romanu. Autor se je ovdje, mislim pri govoru o tome da ambijentacija nije dobra, i našalio, točnije narugao, pa govori da su seljaci mogli na posao ponijeti svoje primjerke Dostojevskijevih knjiga. Također, ovaj povjesničar književnosti nalazi da u romanu nisu spomenuti ni narod ni zemlja u kojoj se sve to zbiva. Frangeš kao čitatelj ima dojam da je Budak pisao kao da gleda kroz zastore uspomena, pa nema društvenih događaja, nego vidi samo njihove posljedice, točnije morbidne psihološke tragove njihovih učinaka (die morbide psychologische Spur ihrer Auswirkungen (354).

Ovdje ću zastati, pa iznijeti svoje gledište. Prije toga moram reći da Frangešov doprinos hrvatskoj književnoj filologiji držim nezaobilaznim, a izdvojio bih veliki tekst o našem realizmu u *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1975. (nakladnici su Liber i Mladost). Niz je drugih djela također bitan, a stručnjake i ne treba posebno podsjećati na prikaz Matoševe književnosti u *Izabranim djelima* iz 1993. te na tekst o Kranjčeviću u izboru iz 1997.

S druge strane, tko bi rekao da ovaj povjesničar književnosti s Budakom nije imao sreće, bio bi vrlo blag u ocjeni.

Krenimo od prve rečenice iz povijesti hrvatske književnosti objavljene na njemačkom. Točno je da i Kolar piše o selu, kako uostalom negdje u tom

vremenu piše i Sida Košutić, a to čine i Mate Balota i Antun Bonifačić. Samo što u Budaka i te kako ima humora, jer već u prvoj zbirki nalazimo vrlo humorističnu pripovijetku *Grgičine gusle*, u kojoj se središnja inteligencija ruga velikim kradljivcima koji su gori od maloga kradljivca guslara. Tema iz današnje perspektive izgleda upravo svezvremenskom. Također je humorom ispunjena pripovijetka *Jolino oranje* iz zbirke *Opanci dida Vidurine*, koja miješa komiku i ozbiljnost u prikazu komunizma na svetoročki način. U samom *Ognjištu* humor unosi Blažić, koji se stalno ruga, pa odmah na početku pita Lukana koji su volovi njegovi, jer zna da se je podijelio imanje s bratom, pa su valjda i volove podijelili (str. 28. u izdanju Matice iz 1990.). Pred kraj romana kaže da će metnuti Lukanu mačka u gaće, pa i zmiju, jer misli lagati da se je vratio iz rata prvi Anerin muž – usput, ovdje zacijelo ima materijala za Freuda i Lacana. Sama Anera je puna humora i inteligencije kad na savjete svojih sestara da se uda na lip grunat i da je momak priličan odgovara kako ona nije ni kokoš ni krava. Time jasno i imenuje svoje sestre. Ovdje ne mogu navoditi sve humoristične elemente djela.

Ne znam je li Frangeš čitao roman *Gospodin Tome*, no tamo je nalaziv provoklasan humor u prikazu smrti vola Zekonje koji se je prežderao krumpira i djeteline pa crknuo, što je parabola o padu habsburškoga carstva, a onda i o padu Trećega Reicha.

Frangešova razmišljanja o tragičnosti Budakove smrti bivaju nedostatnima, pa i neumjesnima. Smrt ovoga umjetnika jest tragična, ali je još tragičnija smrt njegove kćeri Grozdane, koja nije spomenuta u ovoj knjizi. O tim tragedijama možda će ipak u budućnosti prosuđivati neki sud u kojem ne će sjediti ni bivši komunisti ni njihovi nasljednici.

Riječi o ličkoj zimi, i napomene o ognjištu koje nastoje očuvati oni koje kraj njega sjede držim nepotrebnima. Ima toliko toga u Budakovoj književnosti o čemu je trebalo govoriti. Ocijenio bih također da su pripovijetke *Privor* i *Pod gorom* vrijednosti po sebi, koje prikazuju događaje u otvorenim i u zatvorenim prostorima. One su ujedno bile dobra priprema za *Ognjište* i *Musinku*. Rečeno se ogleda u ambijentaciji, smještanju u vrlo jasne prostorne i vremenske koordinate, ali i u pristupu likovima, koji su dani s puno sućuti, i ujedno s odmakom koji nipošto nije hladan. Prije svega su međutim ova djela pokazala da Budak zna prikazati i voditi moćan emocionalni naboj među likovima.

Ognjište nije tragedija, nego je romansa, što je dokazano u recenziranom tekstu o Lukanu koji zainteresirani čitatelj može pogledati u časopisu *Crkva u svijetu*, IV. 2019. Oni kojima to nije teško, mogu konzultirati i sâm roman, pa uočiti da se događaji nastavljaju nakon Anerine smrti i završavaju pobjedom protagonista.

Izraz žalosna pripovijest »traurige Geschichte« (351), kojom se ocjenjuje roman *Ognjište*, držim u ovom kontekstu jednostavno nedostatnim, ovlaš izrečenim i konačno podcjenjivačkim.

Odnosi među likovima u romanu nisu komplicirani, kako to Frangeš tvrdi, i kako se može učiniti onima koji su roman čitali površno ili napreskok. Odnosi su pomno oslikani, ali su jasni. Njihov prikaz dokazuje da običan čovjek iz puka ne mora biti samo puki bedak, dostojan žaljenja, kako su prikazani seljaci u nekim drugim vrlo hvaljenim djelima, nego može biti čovjek jakih i dubokih, ali i profinjjenih osjećaja. Također može biti čovjek koji dobro zna što hoće i ima jak moralni kodeks. Junak koji je čovjek iz puka, poput Lukana, može također zadovoljiti kriterije koje je pred protagonista postavio Faulkner kad je godine 1950. primao Nobelovu nagradu: sućut, ustrajnost i žrtva. Glede osjećaja, dobro je sjetiti se i Mande koja se u teškim slutnjama skrbi nad usudom svojega Jose kad s ocem Blažićem, koji aludira na umorstvo, ide u planinu.

Pogrješan je prigovor kako tek na kraju možemo zaključiti da se događaji zbivaju u Budakovom rodnom Svetom Roku. Navest ću samo neke lokalitete izravno povezane sa Svetim Rokom koji se spominju u romanu. Tako blijeđu sunčanu zraku nad Velebitom imamo već na 14. stranici; Velebit i put za Dalmaciju nalazimo odmah u prvom poglavlju; Lovinjac je izravno spomenut već u V. poglavlju (str. 116. u izdanju Matice iz 1990.). Dovoljno je znači samo na karti potražiti Velebit i Lovinac, odnosno Lovinjac. Inače sam iz romana ispisao pedesetak imena mjesta na kojima se fabula odvija, a otprilike polovicu od toga uspio sam i detektirati u samom Sv. Roku i okolici. Mislim recimo na potok Ojevac, Ivića Bare, njivu Kruške, Vrbanov mlin, Kresojića dol, selo Lipač i još lijep broj takvih imena. Dapače, još je živ i jasen pred kućom protagonista Lukana, i kruška kraj koje je protagonist skrenuo zaoobilazno na Gradinu kako bi se obračunao s neprijateljem Blažićem. Živa je i njegova kuća. Ne mislim da je pripovjedač trebao odmah prstom pokazati na Sveti Rok, i ne mislim da je to bitno za ovu umjetninu. Kad bi neki pisac u romanu od početka prikazivao Sljeme, Savicu, Trg bana Jelačića i Staglišće, kad bi se događaji zbivali u katedrali i oko nje, onda takav autor ne bi morao svako toliko štreberski podsjećati da je fabula smještena u grad Zagreb.

Glede spomena nacionalnoga imena – za koje Frangeš misli da ga nema – naši Hrvati spominju se na str. 302. u izdanju Matice iz 1990.: »*Bilo je i više naši Hrvata, al ovi su iz naše općine*«. Kad Mićan umire, govori »*Pozdravite mi sve – svu Liku i svu Hrvatsku*« (2, 356). Zainteresirane mogu uputiti i na stranice 285, 324, i 368.

Lukan i Blažić doista su predstavnici iskonskoga dobra i iskonskoga zla. Blažić je međutim i složen lik, pa se zna praviti dobrim, a kakve su mogućno-

sti čitanja u sustavu Girardova teksta žrtvenoga jarca, moguće je naći u *Obnovljenom životu*, I., 2020. Lukan pobjeđuje Blažića na Gradini na Peršincu zato jer je od njega inteligentniji i jači, a ne zato jer postaje etički nevaljalim. Tako i Hamlet nadvladava Claudiusa, tako i Pjer Bezuhov pobjeđuje Anatola Kuragina, tako Aragorn biva jačim od svojih neprijatelja. Nema nikakve zamjene uloga: antagonisti se često prave dobrima, bivaju licemjerima, a protagonisti od njih bivaju inteligentnijima i jačima.

Frangeš je, vidjeli smo, napisao kako nema prikaza društvenoga i seoskoga života. Iz doista duga niza takvih scena mogu izdvojiti one upravo antologijske kad Joso siječe u Velebitu pasjake s ocem, a ovaj meditira kako bi ga ubio, te kad Anera moli Očenaš pred drugim djelatnicima na Lukanovu polju, ono nakon što ju Blažić nije htio primiti u kuću kao nevjestu. Prikaz pokušaja silovanja također ide u minuciozne, a moćne opise u kojima djela i osjećaji stalno bivaju u savršenoj međuigri. Imamo nekoliko prikaza sprovođa, recimo Matijin u VI. poglavlju, a nalazimo i poman prikaz oranja na početku X. poglavlja. Zainteresirani čitatelj može naći i prikaz toga kako se grablje šušanj – što je suho lišće – na početku XVI. poglavlja.

Razgovori u *Ognjištu* nisu nikada banalni, nego su uvijek životni. Tako govore živi ljudi, i tako razmjenjuju misli. No, čudno je da autor *Geschichte der kroatischen Literatur* odmah nakon ove banalnosti spominje kako ti razgovori imaju i folklornih, pa i jezovitih aluzija. Ako je situacija takvom, a jest, onda ti razgovori nisu banalni. Dostatno je sjetiti se Blažićevih aluzija s tisom, pa vidjeti koju dubinu imaju njegove riječi. Ili, još bolje, dostatno je biti svjestan Blažića koji hoda među sinovima, pa tvrdi da je Krist bio u takvu društvu kad su ga razapeli – on samoga sebe dakle lažno poistovjećuje s Kristom, a sinove imenuje razbojnicima.

Tko bi to htio, a bio bi u krivu, mogao bi i razgovore između Hamleta i Polonija, između Pjera Bezuhova i Nataše, između Romea i Julije, između Fausta i Margarete također ocijeniti banalnim.

Što se tiče čitateljeva dojma o autorovu pogledu kroz zastor, doista je točno da čitatelj može imati različite dojmove dok čita književna djela. Može ih imati i inače vrijedni i pouzdani književni povjesničar kakav je Ivo Frangeš. Samo što svaki pripovjedni umjetnik, pa i svaki vrijedan kritičar, zna da se epska slika doista iz stvarnosti transponira najprije u umjetnikovu viziju, a onda se pretače u riječi. One tada izazivaju slike u čitatelja.

Studenti kroatistike kojima sam dao da čitaju roman nikada se, doslovno nikada, nisu žalili na nejasnost prikazanih događaja i ljudi, dapače je upravo dojam žive stvarnosti prevladao u komentarima.

Frangješova interpretacija posljednje rečenice romana, koja inače kaže da su svetročka ognjišta neuništiva, doista je zanimljiva. Autor je mogao znati da je Sveti Rok bio godine 1991. okupiran, a velikosrpski osvajači porušili su u njemu svaku zgradu, prije svega crkvu. U doba kad je pripremana knjiga *Geschichte der kroatischen Literatur* selo je bilo srušeno sa zemljom. Stoga aluzije o ognjištima kakve govori Frangješ, a bez ikakve upute na zbilju, u navedenu vremenu vidim neukusnima. Hrvatska je našla snage da selo obnovi, i ognjišta su u njemu još živa.

Govoreći o romanu, Frangješ spominje i morbidnost psiholoških učinaka. Bit ću ovdje umjerenijim od njega u iznosu svojih dojmova o njegovom kritičkom tekstu. Držim naime da bi bilo žaljenja vrijedno nijekati vrijednost romana u godini 1995., samo stoga što nismo imali hrabrosti nešto dobro o njemu napisati godine 1987. Jesu li to doista bile namjere pisca povijesti hrvatske književnosti na njemačkom, to ne znam. Mislim da razumijem teorije o zabludama namjere, pa sam stoga iznio pretpostavku, koja i ne mora biti točnom. Svaki će čitatelj sam prosuditi njezinu moguću vrijednost.

Ne možemo znati ni što bi se bilo dogodilo da je autor pohvalio Budakovu umjetnost u godini 1987. Bi li izgubio šefovsko mjesto na Katedri? Bi li ga izbacili sa sveučilišta ili iz Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti? Možda bi ga izbacili iz kabineta, pa bi primao studente na hodniku? Ili ne bi imao ničega u tvornom svijetu, ali bi dobio tako puno u očima onih čitatelja kojima je stalo do istine.

Frangješ prikazuje nešto podrobnije *Direktora Križanića*, a glavni lik je za njega lošiji od Krležina Domaćinskoga. Može li itko napisati nešto bolje od Krleže? Također piše o *Rascvjetanoj trešnji*, u kojoj se opet vraća na temu ognjišta, iako je roman posve drugačije djelo od *Ognjišta*, i u njemu uz tradiciju određena života ima puno drugih slojeva. Od činjenice da je glavni negativac Hrvat iz Like, pa do antisemitskih i filosemitskih elemenata – s podsjećajima na Shakespearea – puno je toga o čemu bi povijest hrvatske književnosti mogla govoriti.

Frangješ zaključuje kako je Budak odviše patrijarhalan da bi zainteresirao suvremenoga čitatelja. Čini se da je riječ o dojmu povjesničara književnosti, jer ne vidim dokaza koji bi potkrijepili takav iskaz. Iznijet ću svoje podatke, jer sam studentima i studenticama zagrebačke Kroatistike dao čitati izabranih 15 poglavlja iz *Ognjišta*, a onda su, u idućem semestru, neki od njih čitali cijeli roman. Redovito je većina bila oduševljenom, a drago mi je da sam u slobodnom razgovoru o djelu čuo i drugačijih stavova. Riječ je o naraštajima koji su rođeni nakon godine 1993. U godini 2019. dokumentirao sam njihove stavove anonimnom anketom s ocjenama, a tako i u godini 2020. Prve je

godine raspit (anketu) ispunilo 47 studenata, a druge 51. Uglavnom su to bile ženske osobe, a nitko im prije mene o romanu nije govorio ni u srednjoj školi ni na sveučilištu. Prosječne ocjene bile su 4,006 i 3,96, znači da je roman dobio čvrste četvorke. Novi sam raspit, ili anketu, postavio studentima koji su ove godine morali čitati jedno dodatno poglavlje i u sklopu metodičkih vježbi o tome izvijestiti druge studente. Anketa je postavljena 3. veljače 2021., a do 11. veljače od mogućih 12 studenata odgovorilo ih je 5: ocjena je 4,46.

Godine 2019., u prvoj anketi 37 od 41 studenta izrazilo je želju da posjeti Sveti Rok, a godine 2020. bilo je 42 od 51 studenta koji su željeli ići na izlet u Sveti Rok.

I, sve to na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, poznatom po prevlasti ljevičarskoga duha. Možda u idućim godinama nitko ne će, u »demokratskom« duhu, potajno djelovati na studente kako bi prihvatili Frangešove, a zaboravili na svoje stavove. Meni se čini da svi mi, desni i lijevi, i bilo kako obilježeni, moramo služiti onomu što mislimo da je istina, a ne pisati ono što nekomu godi.

Posljednja rečenica o Budaku koju nalazim u *Geschichte der kroatischen Literatur*, ako ne računamo životopis, govori da je Budak pisao brzo, odnosno lako, pa nije imao potreban odmak od svojega teksta. *Die Leichtigkeit des Schreibens verhinderte den notwendigen Abstand zum eigenen Text* (357). Budak je prema vlastitom iskazu u pismu bivšemu konzulu u Ljubljani Anti Ivaniću *Ognjište* u sebi razrađivao cijelo desetljeće. Ne bih znači rekao da je pisao lako ni brzo (Jonjić i Matković: 647). U njemu nalazim uz lirsku stopljenost te sućut s likovima, i epskoga odmaka koji omogućuje pogled iz šire perspektive. Nema ni jedne suvišne rečenice, dapače ni jednoga suvišnoga motiva, a s druge strane *Ognjištu* ništa ne nedostaje. Isto se odnosi na druga velika Budakova djela, kakav je veći dio pripovijedaka te romani *Musinka* i *Bazalo*. Nedostaje samo čitatelj koji bi čitao bez ideoloških i karijerističkih predrasuda. Točno je da svaki intelektualac nalazi udjela u nekoj ideologiji, što znači da nema čitanja bez ideoloških naočala – samo što bi, kažem, moglo biti čitatelja bez ideoloških predrasuda. Takva je čitatelja i takvu je čitateljicu u Hrvatskoj sve teže naći, što svjedoči o prijetnji koja se je nadvila nad Hrvatsku.

Literatura

I) Korpus

- Frangeš, Ivo: *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
- Frangeš, Ivo: *Geschichte der kroatischen Literatur*, Von den Anfängen bis zur Gegenwart, Böhlau Verlag, Köln, 1995.
- Ježić, Slavko: *Hrvatska književnost od početaka do danas*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., prema izdanju knjige Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.

II) Literatura

- Banović, Snježana: *Bela i Miroslav Krleža u NDH*, U: Cvijović Javorina, Ivana i Roksanđić, Drago: *Intelektualci i rat*, Zbornik radova s međunarodnoga skupa Desničini susreti 2011., Filozofski fakultet u Zagrebu Plejada, Zagreb, 2012.
- Bradley, Andrew Cecil: *The Sublime*, U: *Oxford Lectures on Poetry*, MacMillan and Co Ltd, London, 1965.
- Eliot, T. S.: *Selected Prose of T. S. Eliot*, A Harvest Book, New York, 1975.
- Hawkes, David: *Ideology*, Routledge, London and New York, 1996.
- Jonjić, Tomislav i Matković, Stjepan: *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907. – 1944.)*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 2012.
- Krašić, Wolfy: *Tudman im nije vjerovao*, Jutarnji list, 19. veljače 2017.; <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tudman-im-nije-vjerovao>; uvid 29. siječnja 2021.
- Lešić, Zdenko: *Književnost i njena istorija*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1985.
- Maraković, Ljubomir: *Ognjište*, U: Marić, Zvonko (urednik): *Zbornik radova o književniku Mili Budaku*, Split, 1998., 164. (prvi puta objavljeno u *Hrvatskoj prosvjeti*, 26/1939.)
- Matičević, Ivica: »Domovina i književnička krivnja. Što je Budakov tajnik predlagao Krleži 10. travnja 1942.« *Dani hvarškoga kazališta*, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu, Vol 45, No 1, 2019.
- Nikčević, Sanja: *Mit o Krleži*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016.
- Nikolić, Vinko (urednik): *Mile Budak pjesnik i mučenik Hrvatske*, Knjižnica hrvatske revije, Barcelona – München, 1990.
- Solar, Milivoj: *Predavanja o lošem ukusu*, Politička kultura, Zagreb, 2004.
- Schwartzmantel John: *The Age of Ideology*, MacMillan Press, London, 1998.
- Šentija, Josip (glavni urednik); Krleža, Miroslav (direktor): *Opća enciklopedija*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1977.
- Visković, Velimir (glavni urednik): *Krležiana*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1993. – 1999.

BUDAK I KRLEŽA U JEŽIĆA I FRANGEŠA

Sažetak

Tekst raspravlja o pristupu Budaku i Krleži u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* iz 1944., Frangešovoj *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1987. te Frangešovoj *Geschichte der kroatischen Literatur* iz 1995. Dva umjetnika podudarna su po vremenu stvaranja te obilježenosti ideologijama koje su odredile njihove životopise i recepciju njihove književnosti, iako su te ideologije imale različit predznak, dapače su bile sukobljene. Članak propituje količinu teksta, sadržaj i stavove iz poglavlja što su ih desničaru Budaku i ljevičaru Krleži posvetili povjesničari književnosti koji su objavili svoje ključne knjige iz povijesti hrvatske književnost u totalitarnim uvjetima, ili su pisali izravno nakon totalitarizma. Nastojat će se usporediti društvene okolnosti pisanja, ton tekstova vidljiv u rječniku i elementima izabranim u interpretaciji, količine posvećenoga prostora te mogući vrijednosni sud koji proizlazi iz napisanoga. Uzroci i posljedice dvaju, odnosno triju pristupa, ostaju dijelom u domeni pretpostavki koje nije moguće dokumentirati.

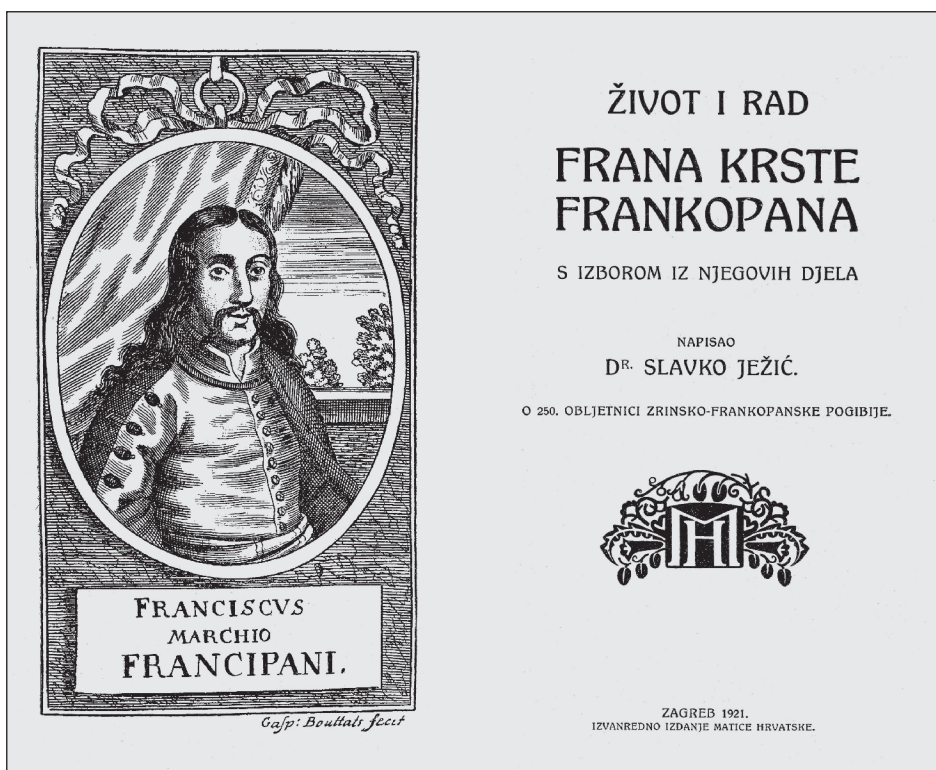
Ključne riječi: Ježić, Frangeš, Budak, Krleža, povijesti hrvatske književnosti, ideologije

JEŽIĆ AND FRANGEŠ ON BUDAK AND KRLEŽA

Summary

The article discusses the presentation of Croatian writers Mile Budak and Miroslav Krleža in the two histories of Croatian literature written during the rule of totalitarian regimes, and in one written immediately after the collapse of Communism. The text therefore considers Slavko Ježić's *Croatian Literature* from 1944, Ivo Frangeš's *History of Croatian Literature* from 1987 and Ivo Frangeš's *History of Croatian Literature* from 1995, published in Germany under the title *Geschichte der kroatischen Literatur*. The two mentioned artists are similar regarding the epoch they belonged to, and regarding strong ideological markings, which influenced their lives and the reception of their literary work. The paper studies the quantity of text, tenet and attitudes from the chapters dedicated to the rightist Budak and to the leftist Krleža in the above mentioned histories of Croatian literature. Comparison between them shows the social environment, the tone of the texts which is present in the vocabulary and in the interpreted elements and the evaluation that could be deduced from the chapters. The causes and the aftermaths of the texts remain partially in the domain of presumptions, which could not be sustained by proofs.

Key words: Ježić, Frangeš, Budak, Krleža, histories of Croatian literature, totalitarian regimes

Sl. 21.: Knjiga Slavka Ježića *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela* objavljena je u Zagrebu 1921. o 250. obljetnici Zrinsko-Frankopanske pogibije

Persida Lazarević Di Giacomo

Slavko Ježić o srpskoj povijesti i književnosti

Pregledeni članak
UDK 821.163.41 (091)

Za temu o prisutnosti srpske književnosti i povijesti u spisima hrvatskog povjesničara književnosti, kritičara, prevoditelja i književnika Slavka Ježića te njegovim dodirima sa srpskim kulturnim okruženjem, polazak od njegove bibliografije¹ je neizbježan, ali istovremeno je nemilosrdan: uvid u filološku djelatnost Slavka Ježića eksplicitno nam pokazuje da je Ježić, sasvim razumljivo, bio hrvatski orijentiran u potpunosti i njegova je sveukupna djelatnost bila usmjerena ka hrvatskoj kulturi i književnosti, pa skoro i da nije podizao pogled prema Srbima. Djeluje stoga zanimljiv podatak, na primjer, da je 1957. godine otkupio četiri pjesme u rukopisu srpskog pjesnika Alekse Šantića (1868. – 1924.) koje se danas nalaze su Zbirci rukopisa i starih knjiga u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (sig. R7089).² Ježićevih naslova koji su vezani za Srbe, dakle, jedva da ima, i svode se tek na nekoliko bibliografskih jedinica: vidimo da je još kao mlad napisao prikaz *Pregleda književnosti hrvatske i srpske* Davida Bogdanovića iz 1915. Godine.³ Dosta kasnije, 1935. objavio je u *Glasniku istorijskog društva* »Neka pisma Srba i o Srbima iz zaostavštine Ljudevita Gaja«,⁴ a naredne godine je Srpska kraljevska akademija objavila *Djela Frana Krste Frankopana* koja je Ježić priredio za tisak.⁵ Te 1936. objavio je, povodom stogodišnjice Hrvatskog preporoda, i članak »Ilirski pokret i Vojvodina«, koji je izašao u *Službenom*

---

¹ Nedjeljka Paro, »Bibliografija radova dr. Slavka Ježića«, Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 199–219.

² Bojan Čolak, »Rukopisi Alekse Šantića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu«, *Književna istorija*, 49/162, str. 259; 2017.

³ Slavko Ježić, »Dr. David Bogdanović, Pregled književnosti hrvatske i srpske, I«, *Nastavni vjesnik*, XXIV, str. 628–634; 9. svibanj 1916.

⁴ Slavko Ježić, »Neka pisma Srba i o Srbima iz zaostavštine Ljudevita Gaja«, *Glasnik istorijskog društva*, VIII/2, str. 251–286; 1935.

⁵ *Djela Frana Krste Frankopana*, priredio Slavko Ježić, Srpska kraljevska akademija, Beograd, knj. 108; 1936.

listu Dunavske banovine,⁶ kao i esej »Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj« koji je objavio *Letopis Matice srpske*.⁷ *Letopis Matice srpske* je također ugostio i Ježićev prikaz *Istorije francuske književnosti Srednjeg veka i preporodaja* Ljubomira Petrovića koji je 1937. izašao u Beogradu.⁸

Zanimljivo je da je pažnju Slavka Ježića tih tridesetih godina privukao srpski književnik, dramaturg i komediograf Branislav Nušić (1864. – 1938.) i godinu dana prije Nušićeve smrti Ježić je objavio kazališnu kritiku Nušićeve komedije *Dr.* (1936.).⁹ Također u *Novostima* je tri dana prije Nušićeve smrti izašao Ježićev kazališni referat o Nušićevom *Pokojniku* (1937.). u režiji kazališnog teoretičara i redatelja Kalmana Mesarića,¹⁰ a ubrzo potom također njegovo »Branislavu Nušiću in memoriam«.¹¹

Nekih dvadesetak godina kasnije Slavko Ježić je ponovo u srpskom okruženju, ovaj put sa jezikoslovne točke gledišta: sudjelovao je u *Novosadskom dogovoru*, dokumentu od deset zaključaka o jeziku koji su 1954. godine sastavili jezikoslovci i književnici iz Srbije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Riječ je o prijelomnom događaju u oblikovanju zajedničke jezične politike za područje četiriju središnjih jugoslavenskih narodnih republika.¹² Kako nam ističe Ljudevit Jonke, uredništvo *Letopisa Matice srpske* je potaklo 1953. godine »anketu o pitanjima srpskohrvatskog jezika i pravopisa« u kojoj je, između ostalih, uzeo udjela i Slavko Ježić.¹³ Po završetku ankete uredništvo *Letopisa* sazvalo je u Novi Sad sudionike ankete, da se uvrste perspektive za budućnost i to su tzv. novosadski zaključci o jeziku i pravopisu.¹⁴

Pa ipak, moguće je među Ježićevim spisima, prije svega u njegovom znanstvenom djelu, naći podatke i komentare vezane za srpsku kulturnu po-

⁶ Slavko Ježić, »Ilirski pokret i Vojvodina«, *Službeni list Dunavske banovine*, II/11, str. 254–255; 1936.

⁷ Slavko Ježić, »Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj«, *Letopis Matice srpske*, septembar-oktobar, X/346, str. 139–147; 1936. Ovaj esej je pretiskan iste godine zasebno, u Novom Sadu, Štamparija Jovanović i Bogdanov.

⁸ Slavko Ježić, »Dr. Ljubomir Petrović, Istorija francuske književnosti Srednjeg veka i preporodaja«, *Letopis Matice srpske*, CXI/348/2, IX–X, str. 214–215; 1937.

⁹ Slavko Ježić, »Branislav Nušić: »Dr. Komedija u tri čina. Gostovanje Mihajla Markovića. Malo kazalište 24. oktobra 1937. / Kazališna kritika – Yes«, *Novosti*, 26. X. 1937.

¹⁰ Slavko Ježić, »Branko Nušić: Pokojnik. Komedija. Predigra u tri čina. Redatelj: Ka Mesarić. / Kazališni referat – Yes«, *Novosti*, 16. I. 1938.

¹¹ Slavko Ježić, »Branislavu Nušiću in memoriam«, *Novosti*, 21. I. 1938.

¹² V.: Krešimir Mićanović, »Jedan narodni jezik i jedan jedinstven književni jezik«. Anкета Letopisa Matice srpske i sastanak u Novom Sadu«, *Društvo, kultura, svakodnevnica*. Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem Desničini dani 2018., ur. Drago Roksandić, FF press, Zagreb, 2019., str. 141–163.

¹³ V.: Ljudevit Jonke, »Novosadski sastanak i anketa Letopisa Matice srpske«, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 3/3, str. 67; 1954.

¹⁴ Isto, 68.

vijest: kao povjesničar književnosti Ježić je bio vrsni poznavatelj stare i nove hrvatske literature koju je proučavao u širem geografskom i povijesnom kontekstu, pa tako u njegovim znanstvenim djelima uočavamo i proučavamo prisutnost činjenica vezanih za prošlost i kulturu Srba. Već u početnom odjeljku prvog poglavlja »Uvoda u Ilirski pokret i njegovu književnost«, koji je kao dio *Ilirske antologije*, »smišljeno zasnovane i savesno izradjene«¹⁵ prve sveske restrospektivne edicije »Sto godina hrvatske književnosti«, izašao 1934. u Zagrebu, i gdje iznosi tezu o Ilirizmu¹⁶ kao društveno-političkom pokretu kojemu je književnost popratno sredstvo u ostvarivanju hrvatskoga nacionalnoga identiteta, Ježić ističe da su »plemenske osjetljivosti« i »izražene plemenske osobitosti« bile takve da »kroz čitavo jedanaesto stoljeće nema nikakvih veza između Hrvata i Srba, čak ni ženidba među vladarima«. ¹⁷ Ježić se vratio duboko u prošlost da bi objasnio i kontekstualizirao odnose između Hrvata i Srba, i bilo je neizbježno suočiti se sa pojmovima »ilirskog« i »slovenskog« tijekom stoljeća. Ilija Mamuzić je u svom prikazu *Ilirske antologije* zamjerio Ježiću da se »nije osvrtao na pojave u Evropi i u drugim slovenskim zemljama«. ¹⁸ Ova zamjerka ne odgovara činjenicama iznesenim u »Uvodu u Ilirski pokret«, ne samo zato što je Ježić pisao o Hrvatima i Srbima kao o dva odvojena naroda, već stoga što ilirsko ili slovensko pitanje, koje obuhvata i odnos između Hrvata i Srba, predstavlja jedno od glavnih ako ne i glavno slavensko pitanje u čitavoj Slaviji tijekom prošlih stoljeća. U okviru, dakle, ilirskoga / slavenskoga pitanja, neizbježno je pitanje naziva »ilirski« za koji kaže da »narod se sâm ne služi time imenom«. ¹⁹ Ovo je značajna Ježićeva opaska jer se time ističe razlika između endonima i egzonima koje u sebi nosi etnik »ilirski«, a koji je to u suštini bio samo formalno, a ne u odnosu na stvarni geopolitički entitet. Stoga će se Ježić i pozvati na Račkovu studiju *Borba Južnih Slovena*²⁰ u kojoj se navodi da su tri imena nacionalna: hrvat-

¹⁵ I[l]ija] Mamuzić, »Ilirska antologija. Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić. Izdanje Minervino. Zagreb 1934., 8°, 287«, *Jugoslavenski istoriski časopis*, 1/3 i 4, str. 560; 1935.

¹⁶ Usp.: Josip Bratulić, »Slavko Ježić o hrvatskom narodnom preporodu«, Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19.–22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 9–15; Vinko Brešić, »Ježićevo poimanje ilirizma«, Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19.–22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 23–29.

¹⁷ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«. Posebni otisak iz *Ilirske antologije* (Minerva, Zagreb, 1934.), *Književni život*, Zagreb, 1934., str. 7.

¹⁸ I[l]ija] Mamuzić, »Ilirska antologija. Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić«, str. 561.

¹⁹ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«, str. 28.

²⁰ Franjo Rački, *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost; Bogomili i Patareni*. Posebna izdanja. Srpska kraljevska akademija. Knjiga 87, »Planeta«, Beograd, 1931.

sko, srpsko i bugarsko, no kako su, podvlači, »Srbi i Bugari dulje održali svoje narodne države negoli Hrvati, to se kod njih i u narodu proširilo za jezik ime srpsko, odnosno bugarsko«.²¹

Ježić se, dakle, nadovezuje na fundamentalno stoljetno slavensko pitanje, a tj. pitanje filijacije slavenskih jezika,²² na osnovu koga je postojao jedan slavenski jezik, poistovjećen u više slučajeva s ilirskim, od koga su se izrodili drugi slavenski jezici koji su smatrani prošlih stoljeća narječjima: »To shvaćanje, da su slavenski jezici samo narječja, uzrokom je nazivanju (koje nalazimo i kod starijih učenih ljudi): horvatsko-slavenski, slaveno-srpski, ilirsko-slavjanski, česko-slavjanski jezik i dr.«.²³ U bilješci potom Ježić navodi primjere iz srpske književnosti, i spise Zaharija Orfelina (1768.), Dositaja Obradovića (1788.) i Vuka Stefanovića Karadžića (1814.) koji u naslovu sadrže termin *slaveno-srpski*.

Ježić se u vezi sa kronološkom pojavom imena »ilirski« pozvao na ustajenu tvrdnju da je ovaj termin prvi oput uporabio Enea Silvio Bartolomeo Piccolomini (1405. – 1464.), kasnije papa Pio II., u djelu *De Europa* (1453.). Riječ je u stvari o terminu koji je već bio u upotrebi i odnosio se na provinciju Rimske republike *Illyricum* koja je za vrijeme Rimskog carstva bila podjeljena na *Regio X Venetia et Histria* i na provincije Panoniju i Dalmaciju. Takva upravna podjela uglavnom se sačuvala do doseljenja Slavena na Balkanski poluotok, a Crkva je jednostavno preuzela tu denominaciju. Ježić se u svom objašnjenju termina »slovinski« i »ilirski« poziva upravo na ilirske / hrvatske rječnike, kao rječnik Ivana Tanzlinghera-Zanottija (1699.), ali i rječnik Andrije Jambrešića i Franje Sušnika (1742.), a posebice na Jambrešićev leksikografski članak *Illyricum*, za koji kaže:

Iz tog članka vidimo, da Jambrešić misli, da je Ilirik bio slavenska država, vjeruje dakle u *autohtonost* južnih Slavena (»Ilira!«) na njihovu sadanjem teritoriju! A što spominje ime Hrvatska za čitavu »Iliriju«, to se vjerojatno ima uzeti manje u geografskom negoli u *etnografskom* smislu, i očito znači, da su se imena hrvatsko i ilirsko često upotrebljavala kao sinonimi.²⁴

U tom smislu navodi Josipa Mikoczy-Blumenthala (1734. – 1800.), kako ističe, »najkritičnijeg od starijih hrvatskih povjesničara«,²⁵ koji je svoju

²¹ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«, str. 29.

²² V.: Micaela S. Iovine, »The 'Illyrian Language' and the Language Question among the Southern Slavs in the Seventeenth and Eighteen Centuries«, Riccardo Picchio, Harvey Goldblatt (eds), *Aspects of the Slavic Language Question*, 4 vol., Yale Concilium on International and Area Studies, New Haven, 1984., vol. 1: Church Slavonic – South Slavic – West Slavic, str. 101–156.

²³ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«, str. 30.

²⁴ Isto, str. 33.

²⁵ Isto.

studiju *Otiorum Croatiae liber unus* (1806.) započeo konstatacijom: »Seculo septimo duo populi, nominibus quidem distincti, sermone tamen, ac origine (utrique enim Slavi) moribusque pares HRVATI, (a) et SRBLI (hoc iam Seruios, Croatas illos appellamus) [...]«.²⁶ Ježić stoga potvrđuje tvrdnju Franje Fanceva da bi to značilo s jedne strane »utvrđivanje najtješnjeg hrvatskog-srpskog srodstva«,²⁷ a s druge da to razbija »*ilirofilske iluzije o autohtonstvu*«.²⁸

A kad u bilješci navodi da kod Srba ima »u književnom radu traga imenu ilirskom«, spominje kao podatak *Besjedovnik iliričesko-italijanski* (1810.) tršćanskog župnika Vikentija Rakića (1750. – 1818.), na koga je naišao u Šafaříkovo povijesti srpske književnosti.²⁹ Ježić, međutim, uopće ne spominje najbližeg suradnika Dositeja Obradovića, srpskog književnika i filologa podrijetlom iz Hrvatske, Pavla Solarića (1779. – 1821.): Solarić je taj *Besjedovnik* pripremio za tisk i u njemu je priložio obiman predgovor gdje je izložio o slavenskim jezicima i pismima, i o slovinskom i ilirskom pitanju pisao je u više navrata.³⁰ Zauzvrat, Ježić je naveo povijesnu činjenicu da je bečki dvor u dopisima doseljene Srbe počeo nazivati Ilirima, da se tomu s hrvatske strane prigovaralo, ali da ni »Srbi nisu voljeli ilirsko ime, s jedne strane, jer su bili privrženi svom srpskom imenu, a s druge strane, jer su osjećali, da Austrija izbjegavajući srpsko ime nastoji nekako da istakne svoje pravo i na taj dio »Ilira«, kad već i drugih ima u državi.«³¹ Malo potom Ježić je nastavio o uporabi ilirskog imena za slavenske krajeve i ponovo je naglasio da je »bečka vlada još od god. 1690. uvela običaj, da *Srbe* naseljene u Hrvatskoj i južnoj Ugarskoj naziva Ilirima«³² te je spomenuo mitropolita Mojsija Putnika (1728. – 1790.) kao i to da je rimsko-njemački car i ugarsko-hrvatski i češki kralj Leopold II, upravo da zaplaši Mađare, osnovao za Srbe Ilirsku dvorsku kancelariju 1791. godine. Ježić komentira da »Pod imenom ilirskim dobili su Srbi različite privilegije od bečkog dvora, ali mađžarskofilska srpska stranka, s vođom Savom Popovićem *Tekelijom*, zahtijevala je, da se te povlastice za Ilire-Srbe uzakone na ugarskom saboru«.³³

²⁶ Iosephi Mickoczi [...] *Otiorum Croatiae liber unus*, Typis Regiae Universitati Hungaricae Impressum, Budae, 1806.

²⁷ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«, str. 34.

²⁸ Isto.

²⁹ Paul Jos. Šafařík, *Geschichte des serbischen Schrifthums*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865., str. 377.

³⁰ Persida Lazarević Di Giacomo, »Per inductionem et deductionem: etymologia proxima et remota Solarićevog istraživanja porekla Slovena (sa appendixom o Iliriji)«, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10/1, str. 103–144; 2014.

³¹ Slavko Ježić, »Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost«, str. 34.

³² Isto, str. 55.

³³ Isto.

Ježić zaključuje da je ilirsko ime bilo jedino koje se moglo uporabiti »za sve tri grane južnih Slavena, koje su u prvi mah dolazile u obzir za ujedinjenje jezično, u dijalektu zvanom »ilirski jezik«, a s tendencijom za ujedinjenjem administrativno-političkim«. ³⁴ Dodaće potom da je Ljudevit Gaj upravo, kao »prodoran politički duh« i uvidio da je ilirsko ime bilo najpogodnije i nije vrijeđalo pokrajinske osjetljivosti, pa će zaključiti: »*Ilirizam* je panslavizam u minijaturi. On je idejno obuhvatao cijelo južno Slavenstvo«. ³⁵

Ako je u »Uvodu u Ilirski pokret« Ježić postavio slavensko pitanje, u *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas 1100–1941*, koju je objavio deset godina kasnije i koja je svojom koncepcijom vjerna prvotno zamišljenom naslovu *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti*, postavio je južnoslavensko odnosno jugoslavensko pitanje, ili još uže, razmotrio je tzv. akciju serbokroatizma. ³⁶ U ovoj prvoj cjelovitoj povijesti hrvatske književnosti u kojoj su brojni podatci stavljani u kontekst opće i kulturne povijesti, Ježić se nadovezao na »Uvod u Ilirski pokret« tako što je naveo knjižicu Ljudevita Gaja, *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830.) gdje je izloženo, kako podcrtava, »sjedinenje svih Hrvata [...] u jedinstvenom pravopisu i jedinstvenom književnom jeziku«. ³⁷ Ježić ističe da je u toj knjižici istovremeno »izraženo shvaćanje, da postoji samo jedan veliki slavenski jezik, koji se razpada u četiri glavna narječja: rusko, poljsko, češko i [...] 'ilirsko'«, ³⁸ pa i ovom prilikom navodi kako je kod Južnih Slavena bio običaj da se uz narodno ime jezika dodaje još i oznaka »slavenski«. Stoga se ovom prilikom poziva na *Slavenoserbski magazin* (1768.) Zaharija Orfelina, ali i na *Slaveno-serbskije vedomosti*, srpski list koji je pod utjecajem Dositeja Obradovića u Beču pokrenuo Stefan Novaković 1792. godine. Ovdje Ježić spominje i *Malu prostonarodnu slaveno-serbsku pjesnaricu* (1814.) Vuka Stefanovića Karadžića. O srpskom jezikoslovnom reformatoru će Ježić opširnije u odjeljku o »Hrvatskom romantizmu od absolutizma do nagodbe (1849. – 1868.)« gdje govori o Karadžićevom velikosrpskom stavu i o njegovom članku »Srbi svi i svuda« (1849.), »u kojemu je proglasio Srbima sav narod Srbije, Crne Gore, Bosne, Hercegovine, Bačke, Banata, Hrvatske,

³⁴ Isto, str. 56.

³⁵ Isto, str. 60.

³⁶ Usp.: Zvonko Kovač, »Odnos 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića prema susjednim slavenskim književnostima«, str. Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 89–98.

³⁷ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, str. 198.

³⁸ Isto, str. 199.

Slavonije sa Srijemom i Dalmacije sve od Trsta do Bojane, a za Macedoniju i Arnautsku da se ne zna, koliko i tamo Srba imadek.«³⁹ Ježić nastavlja, da je Karadžićevu tezu prihvatila i službena Srbija koja je imala za dužnost da priljubi narod katoličke vjeroispovjedi i navodi koji su bili srpski agenti u Dalmaciji, kao Matija Ban, a u Bosni franjevci kao Tomo Kovačević, Blaž Jožić, Ivan Franjo Jukić, koji su trebali uskladiti Srbe istočne i zapadne vjeroispovjedi. Kaže Ježić da je upravo u tom duhu vođena »srbska službena politika, pisana srbska povjestnica i odgajana inteligencija, a književni povjestničari su hrvatske pisce Dubrovnika i Bosne ali i Dalmacije, ukoliko su bili štokavci, naprosto proglasili Srbima«.⁴⁰

Kao »prvog otvorenog i odlučnog neprijatelja Vuka Stefanovića Karadžića«⁴¹ Ježić spominje Antu Starčevića, za koga kaže i da je nišanio »na dotadašnji srbski književni jezik, koji se osnivao na crkvenom jeziku i bio sav protkan rusizmima (t. zv. »slavenosrbski«)« te da je tvrdio da »srbski jezik ne postoji, dok Hrvati imaju tri narječja: štokavsko, kajkavsko i čakavsko, a svako je izobraženije, negoli ono, koga neki »srbskim zovu««.⁴² Navodi i Starčevićovo pozivanje na Porfirogeneta koji ukazivao na etimologiju etnika »Srbina« (< *servi*, 'robovi') i »Hrvat« (»hrvati se«) kao i da Starčević »pobija srbsku tezu, da je dubrovačka književnost srbska«.⁴³ Zaključuje dakle da je »Starčević vratio Karadžiću milo za drago, i to pobijajući ga točku po točku«.⁴⁴

Srbi su ponovo predmet Ježićevog interesa u povijesnoj kontekstualizaciji u odjeljku »Nagodbena hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (1868–1918).« gdje opisuje žestoke protusrpske demonstracije u Zagrebu prvih dana rujna 1902., u povodu jednog članka *Srpskog književnog glasnika* u kome su Hrvatima osporavani jezik, običaji i narodnost,⁴⁵ ali i izbore u svibnju 1806. kada su hrvatska stranka prava, naprednjaci, i srpska samostalna stranka istupili zajedno pod imenom hrvatsko-srpske koalicije.⁴⁶ Ježić nastavlja sa povijesnim kontekstom oko atentata Luke Jukića na Slavka Cuvaja 8. lipnja 1812., a zatim i balkanskim ratovima. U pododjeljku »Šenoino doba: prielaz iz romantizma u realizam (1869–1881.)« Ježić komentira da se sve »jugoslavizira«, odnosno: »Nekadanji pak ilirski panslavizam nasljeđuje

³⁹ Isto, str. 244.

⁴⁰ Isto, str. 245.

⁴¹ Isto, str. 244.

⁴² Isto, str. 245–246.

⁴³ Isto, str. 246.

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto, str. 262.

⁴⁶ Isto, str. 263.

slavenofilstvo, podržavano živom vjerom u veliku budućnost Slavenstva«. ⁴⁷ Zaključite da u »osmom deceniju jugoslavenstvo se pomalo gubi, jer ga više nitko ne će«. ⁴⁸ Na hrvatsko-srpsku koaliciju navodezuje se i u potpoglavlju »*Artizam hrvatske Moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895–1918.)*« te ponovo na 1906. godinu gdje ističe da je serbokroatizam postao »službenom politikom vlade«, ⁴⁹ i u okviru »akcije serbokroatizma« prenosi što je tada sve objavljeno: *Almanah hrvatskih i srbskih pripovjedača* (1910.) koji je pripremio Milan Ćurčin, »a na poticaj Jovana Dučića«, ⁵⁰ kao što je priredio i *Srbskohrvatski (hrvatskosrbski) almanah za godinu 1911.*, gdje se Ježiću čini zanimljivim članak povjesničara Stojana Novakovića, »Nakon sto godina«, a »koji daje uvid u srbsko gledanje budućeg srbsko-hrvatskog zajedničkog života, a nabacuje se već i ime 'jugoslavenstvo'«. ⁵¹ Ježić zatim reda izdanja koja su izašla tada u Hrvatskoj, čime bi se zatvarao lanac uzajamnih izdanja između Hrvata i Srba, i privlači pažnju i to kad spominje da se u Zagrebu pripremala proslava godišnjice rođenja crnogorskog vladike i pjesnika Petra II. Petrovića Njegoša, »koja se zavukla«, ⁵² kako kaže.

Jednu konciznu analizu delikatnih hrvatsko-srpskih odnosa Ježić daje u odjeljku »Između dva rata (1918–1941.)« gdje podcrtava:

Najpresudnije je za međusobno nerazumjevanje Hrvata i Srba bilo njihovo u osnovi različito shvaćanje o biti nove države: dok je za Hrvate Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila *nova* državna tvorevina, u koju je Hrvatska ušla (u sklopu Države Slovenaca, Hrvata i Srba) kao *nezavisan i suveren faktor*, baš kao što je i Srbija prije ujedinjenja bila nezavisna i suverena (a bila je to i Crna Gora do podgoričke proklamacije i sjedinjenju sa Srbijom, od 13. studenoga 1918.) – dotle su Srbi novu kraljevinu smatrali naprosto nastavkom i proširenjem *stare* kraljevine Srbije, koja je okupila sve Srbe u svoje granice, a povrh toga je oslobodila i braću Hrvate i Slovence, koji su sve dotle čamili u »vijekovnome robstvu«. Tu je srbsku tezu kasnije i službeno prihvatila vlada Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca kod uređivanja stanovitih međunarodnih odnosa. ⁵³

Ježić komentira da širi narodni slojevi u Srbiji nisu bili upućeni u hrvatske prilike jer nisu bili ispravno obavještavani te da je atmosfera bila zatrovana, što je dovelo do pomisli o eventualnoj »amputaciji« tj. izdvajanju Hrvatske iz

⁴⁷ Isto, str. 264–265.

⁴⁸ Isto, str. 265.

⁴⁹ Isto, str. 328.

⁵⁰ Isto, str. 329.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

⁵³ Isto, str. 396.

Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. U komentarima o uvođenju vidovdanskog ustava i diktature, čija je težina pala sva na Hrvate, »protiv kojih je bila i upearena«,⁵⁴ gubi se spomen o Srbima i njihovoj povijesti i književnosti.

Gubi se dakle srpska povijest i književnost u djelu Slavka Ježića, koje je u cijelosti prožeto hrvatskom kulturom i poviješću. No, ono malo podataka koje nam Ježić donosi o srpskoj prošlosti i kulturi od izuzetne je važnosti, kako zato što nam ukazuje na analitički karakter Ježićevih stavova, analiza i kontekstualizacije, tako i što nam donosi značajne podatke iz prošlosti, koji su dokaz Ježićevog ukrštanja filologije i povijesti, kao odlika velikih proučavatelja hrvatske književnosti i čuvenih hrvatskih filologa.

Literatura

- Bratulić, Josip, »Slavko Ježić o hrvatskom narodnom preporodu«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 9–15.
- Brešić, Vinko, »Ježićevo poimanje ilirizma«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 23–29.
- Čolak, Bojan, »Rukopisi Alekse Šantića u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu«, *Književna istorija*, 49/162, 259–279; 2017.
- Djela Frana Krste Frankopana*, priredio Slavko Ježić, Srpska kraljevska akademija, Beograd, knj. 108; 1936.
- Mamuzić I[lija], »Ilirska antologija. Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić. Izdanje Minervino. Zagreb 1934., 8°, 287«, *Jugoslovenski istorijski časopis*, I/3 i 4, str. 560; 1935.
- Iosephi Mickoczi [...] Otiorum Croatiae liber unus*, Typis Regiae Universitati Hungaricae Impressum, Budae, 1806.
- Iovine, Micaela S., »The 'Illyrian Language' and the Language Question among the Southern Slavs in the Seventeenth and Eighteen Centuries«, Riccardo Picchio, Harvey Goldblatt (eds), *Aspects of the Slavic Language Question*, 4 vol., Yale Concilium on International and Area Studies, New Haven, 1984., vol. 1: *Church Slavonic – South Slavic – West Slavic*, str. 101–156.
- Ježić, Slavko, »Branislav Nušić: 'Dr.' Komediya u tri čina. Gostovanje Mihajla Markovića. Malo kazalište 24. oktobra 1937. / Kazališna kritika – Yes«, *Novosti*, 26. X. 1937.
- Ježić, Slavko, »*Branislavu Nušiću in memoriam*«, *Novosti*, 21. 1. 1938.
- Ježić, Slavko, »Branko Nušić: *Pokojnik*. Komediya. Predigra u tri čina. Redatelj: Ka Mesarić. / Kazališni referat – Yes«, *Novosti*, 16. 1. 1938.

⁵⁴ Isto, str. 397.

- Ježić, Slavko, »Dr. David Bogdanović, *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, I«, *Nastavni vjesnik*, XXIV, str. 628–634; 9. svibanj 1916.
- Ježić, Slavko, »Dr. Ljubomir Petrović, *Istorija francuske književnosti Srednjeg veka i preporodaja*«, *Letopis Matice srpske*, CXI/348/2, IX–X, str. 214–215; 1937.
- Ježić, Slavko, »Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj«, *Letopis Matice srpske*, X/346, str. 139–147; septembar-oktobar 1936.
- Ježić, Slavko, »Ilirski pokret i Vojvodina«, *Službeni list Dunavske banovine*, II/11, str. 254–255; 1936.
- Ježić, Slavko, »Neka pisma Srba i o Srbima iz zaostavštine Ljudevita Gaja«, *Glasnik istorijskog društva*, VIII/2, str. 251–286; 1935.
- Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.
- Ježić, Slavko, *Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj*, Štamparija Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, 1936.
- Ježić, Slavko, *Uvod u Ilirski pokret i njegovu književnost*. Posebni otisak iz *Ilirske antologije* (Minerva, Zagreb, 1934), *Književni život*, Zagreb, 1934.
- Jonke, Ljudevit, »Novosadski sastanak i anketa Letopisa Matice srpske«, *Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 3/3, str. 67–70; 1954.
- Kovač, Zvonko, »Odnos 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića prema susjednim slavenskim književnostima«, str. *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 89–98.
- Lazarević Di Giacomo, Persida, »Per inductionem et deductionem: etymologia proxima et remota Solarićevog istraživanja porekla Slovena (sa appendixom o Iliriji)«, *Croatia et Slavica Iadertina*, 10/1, str. 103–144; 2014.
- Mićanović, Krešimir, »'Jedan narodni jezik i jedan jedinstven književni jezik'. Anketa Letopisa Matice srpske i sastanak u Novom Sadu«, *Društvo, kultura, svakodnevnica*. Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem Desničini dani 2018., ur. Drago Roksandić, FF press, Zagreb, 2019., str. 141–163.
- Paro, Nedjeljka, »Bibliografija radova dr. Slavka Ježića«, *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 199–219.
- Rački, Franjo, *Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost; Bogomili i Patareni*. Posebna izdanja. Srpska kraljevska akademija. Knjiga 87, »Planeta«, Beograd, 1931.
- Šafařík, Paul Jos., *Geschichte des serbischen Schriftthums*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag, 1865.

SLAVKO JEŽIĆ O SRPSKOJ POVIJESTI I KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

U ovom radu se analizira prisutnost srpske književnosti i povijesti u spisima hrvatskog povjesničara književnosti, kritičara, prevoditelja i književnika Slavka Ježića. Ježić je posvetio sveukupnu svoju djelatnost hrvatskoj kulturi i književnosti, i moguće je u njegovm djelu naći tek povremeno nadovezivanje na srpsku kulturu i povijest, i to u okviru dva momenta: kao dio slavenskog pitanja prošlih stoljeća, a u vezi sa položajem ilirskog jezika i filijacijom slavenskih jezika, i kao dio jugoslavenstva i tzv. akcije serbo-kroatizma.

Ključne riječi: Slavko Ježić, srpska povijest, srpska književnost

SLAVKO JEŽIĆ ON SERBIAN HISTORY AND LITERATURE

Summary

This paper analyzes the limited presence of Serbian literature and history in the writings of the Croatian literary historian, critic, translator and writer Slavko Ježić. Ježić dedicated his entire activity to Croatian culture and literature, and it is possible to find only occasional references to Serbian culture and history in his work and these references address two specific issues: the Slavic question of past centuries in connection with the position of the Illyrian language and the affiliation of Slavic languages; and as part of Yugoslav idea and the so-called serbo-kroatizam (Serbo-Croatianism).

Key words: Slavko Ježić, Serbian history, Serbian literature

OSAM STOLJEĆA FRANCUSKE LIRIKE

HISTORIJSKI PREGLED
I POKUŠAJ SINTEZE

NAPISAO
Dr. SLAVKO JEŽIĆ

Z A G R E B
KNJIŽEVNI ŽIVOT
1 9 4 1

Sl. 22.: Slavko Ježić, *Osam stoljeća francuske lirike. Historijski pregled i pokušaj sinteze* (Zagreb, 1941.)

Nove interpretacije baroknog slavizma na tragu doprinosa Slavka Ježića

Izvorni znanstveni tekst
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

U povijesti hrvatske književne historiografije tradiciju monografskog prikaza literarnoga razvoja predstavlja sinteza profesora Slavka Ježića *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941*, gdje on nastupa kao autor prve cjelovite povijesti književnoga stvaralaštva.¹ Rad je nastajao i objavljen u nemirnom ratnom razdoblju što bi se na svoj način moglo odraziti na tumačenju određenih pojmova. Autor stvara svoj »cjeloviti i zaokruženi pregled našeg današnjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti u skladu s najnovijim naučnim tekovinama«, kako najavljuje u »Predgovoru«.² U kontekstu društvenog ozračja obilježeni su određeni pojmovi, od kojih ćemo izdvojiti pojam slavenstva. On je predočen, između ostalog na primjeru stvaralaštva Ivana Gundulića, gdje apoteozom slavenske teme nastupa epski spjev *Osman*. Dubrovački pjesnik je uobličien prema postojećoj književnoj tradiciji, u interpretacijama ne vidimo moguće ideološke determinante razdoblja u kojem je radio Slavko Ježić. On prikazuje stvaralaštvo Gundulića prema određenome modelu u povijesti književnosti, nadopunjujući ga terminologijom, pojmovima adekvatnim stanju u tadašnjoj književnoj historiografiji, uz neminovnu autorsku inovaciju.

Osman je definiran kao *historičko-romantički ep*, koji je donio najveća priznanja autoru, izazvao najviše pozornosti istraživača. Motivacija nastanka djela povezana je, kako upućuje Slavko Ježić, s religijskim uvjerenjima pisca, koji je kao *iskreni »krstijanin spjevalac«*, koji govori o sebi, bio nadahnut idejom oslobođenja kršćanskih naroda od turskoga jarma. Takva konstatacija predstavlja predispoziciju S. Ježiću da ukaže na predodžbu o slavenstvu kao značajnom sudioniku obrane i oslobođenja od te ugroženosti. Znanstvenik

¹ »Ježić Slavko«, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 7. 1. 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29136>.

² Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 5 (dalje u zagradi upućujemo na stranicu iz ovoga izdanja).

upućuje na povijesne korijene takvoga uvjerenja koji sežu u XVI. stoljeće, kada nastaje uvjerenje o mogućnosti oslobođenja od turskoga jarma snagama slavenskih snaga sjeverne Europe. Pokreću se poduhvati, uz pokroviteljstvo poglavara Svete stolice, sudjelovanje splitskih rodoljuba da bude poduzeta *akcija u Rusiji i Poljskoj*, nastaje i raste *misao da su upravo sjeverni Slaveni zvani da skrše moć tursku. Ta je uloga u Gundulićevu Osmanu predviđena za poljskog kraljevića Vladislava, da kasnije opet Rusija postane simbol borbe protiv polumjeseca* (50). Spomenuta Rusija obilježena je kao *oslabljena u početku XVII. stoljeća* i zato se ideal osloboditelja povezivao s Poljskom, u kojoj je *Zapadna Europa vidjela budućeg osloboditelja kršćana*. Naglašeno je da je ta ideja imala pogotovo veliki odjek među južnim Slavenima zbog njihove trajne podređenosti Turcima. U tome se vidi izvor i nadahnuće nastanka misli o slavenskom zajedništvu, kao velikom Slavenstvu, koje se doživljavalo kao jedan narod, kojem su pripadali i Hrvati. Posebna zasluga pripada Mavru Orbiniju koji je popularizirao tu misao. Polazeći od predodžbi svog vremena, S. Ježić daje odgovarajuću definiciju djelatnosti dubrovačkoga opata: *Orbini je bio, da se modernim izrazom poslužimo, neke vrsti slavenski imperijalist, pa je ubrojio među Slavene i sve narode koji su u staromu ili srednjemu vijeku živjeli u krajevima, gdje se nalaze ili su se nalazili Slaveni* (131). Na temelju toga da su u slavenski korpus uključeni brojni narodi, autor zaključuje da *Orbini je tako postao ocem panslavizma u književnosti i u znanosti* (132).

Ideju velikoga slavenstva razvijaju u stvaralaštvu i drugi pisci među kojima je i Gundulić koji pjeva o tome u pjesmi o Ferdinandu Toskanskom a svoj prijevod *Oslobođenog Jeruzalema* mislio je posvetiti poljskome kralju. Međutim, vijest o pobjedi nad Osmanlijama u Hotinskoj bitci je potakla pisca da napiše svoj ep o porazu Osmana.

Prikazavši idejni poticaj nastanka Gundulićeva spjeva, S. Ježić nadalje sažeto izlaže sadržaj djela, dotaknuo se pitanja poetike, nadogradnje teksta, povijesti rukopisa, stilističkih osobina, mogućih uzora u stvaranju. Primjer Ježićevoga prikaza Gundulićeva *Osmana* uobličava metodu analize književne građe, koja se obrađuje lapidarno, koncizno, akcentuiranjem na najznačajnijim osobinama teksta, autora, povijesnih okolnosti i slično. Na primjeru fragmenta koji se odnosi na epski spjev možemo uočiti određene tendencije u interpretiranju, korištenoj terminologiji i drugim osobinama tumačenja, determiniranih vremenom nastanka knjige. U isto vrijeme probat ćemo nadopuniti informacijski sustav nekim novim spoznajama.

S. Ježić posve logično povezuje osnovni motiv nastanka spjeva s izraženom apologijom slavenstva što je izričita karakteristika hrvatske društve-

ne misli još iz renesansnoga doba i koju danas imenujemo kao hrvatski slavizam, u ovome slučaju renesansni, u smislu nastanka i širenja slavenske teme kod hrvatskih humanista. Posebice je izražen kod pisaca dubrovačko – dalmatinskoga prostora. Nastajao je zbog niza razloga korijeni kojih, kako pretpostavljamo, sežu u duboku povijesnu memoriju i nadovezuju se na predaje iz vremena migracijskih procesa srednjovjekovnoga razdoblja kada je slavenski etnos dospijevao na prostore sadašnje Hrvatske, sve do jadranskih otoka. Suočeni s neminovnim sudaranjem s domicilnim etnijama, slavenski osvajači su razvijali ideologiju vlastite militantne snage koja ima potporu božanstava što se odrazilo na mitologiziranju okoliša, tragove čega sadrži toponimija, etimologija koje povezana je s mitološkim predodžbama.³ Nota pripadnosti hrvatskih Slavena nekoj velikoj slavenskoj zajednici iz koje su oni dolazili morala je biti izražena u legendama i predajama kao ideološki temelj i reprezentativna karakteristika Slavena, što je adresirano također domicilnom stanovništvu. Dakle, ideja velikog Slavenstva mogla je postojati prije poznatih pisanih izvora koji su obilježeni elementima mitološkog sadržaja, između ostalog u Dubrovniku koji svojim nazivom demonstrira sakralni kult militantnih slavenskih osvajača.⁴

Jedan od snažnih izražaja dubrovačkoga odnosno starohrvatskoga slavizma na rubu humanizma i baroka predstavlja rad koji navodi Slavko Ježić – *Il Regno de gli Slavi*... Mavra Orbinija. Međutim, teško se složiti s definicijom istraživača da je autor tog djela bio »neke vrsti slavenski imperijalist« (131). Dubrovački opat je izražavao postojeću dominantu u društvenoj misli Dubrovnika – glorifikaciju slavenstva što je bilo izazvano nizom razloga. Prvi je bio postojeća tradicija hrvatskog slavizma koja, kako smo pretpostavili, seže do razdoblje srednjovjekovlja, izražena u usmenoj tradiciji. Naredni je razlog posebice značajan i njega je obrazložio Slavko Ježić – osmanlijska ugroženost i jačanje predodžbe o mogućnosti aktiviranja snažnog slavenskog faktora, ponajprije Poljske koja je u to vrijeme predstavljala dosta jak državnički, vjerski čimbenik. O nekoj Rusiji u vrijeme Orbinija ili Gundulića nije moglo biti ni govora jer ona je prebivala u magli neznanja u europskoj katoličkoj sredini i koja je pokušavala, često neuspješno razvedriti viziju te daleke i malo poznate zemlje. Kulminaciju europske katoličke inicijative u

³ Radoslav Katičić, *Naša stara vjera. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Matica hrvatska, 2017. Eugen Paščenko, *Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine*, Meditor, Zagreb, 1999.

⁴ Više o tome: Jevgenij Paščenko, »Povijesni korijeni Dubrovnika u sintezi Milorada Medinija«, *Zbornik o Miloradu Mediniju*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Dubrovnik, 9. – 11. studenoga 2017., *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 16, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Zagreb, 2018., str. 251–263.

težnjama da privuče Moskovsko carstvo europskome prostoru predstavljao je Juraj Križanić, upravo nošen hrvatskim slavizmom, ali baroknoga doba.⁵

Pojam beskrajnosti slavenstva kod Mavra Orbinija je bio izvan realnih okvira zbog niza razloga, i to ne samo zbog stanja tadašnje spoznaje o Slavenima, odnosno tadašnje slavistike, ako se smijemo tako izraziti, a imamo razloga, jer aktualiziranjem slavenske teme upravo u hrvatskoj kulturi počinje razdoblje pretpovijesti slavistike, nijedna druga slavenska kultura nije tako snažno akcentirala na pojmu slavenstva kao hrvatska. Zato hrvatski slavizam humanista, baroknih erudita, prosvjetitelja imenujemo početkom slavistike, sve do njenog širenja i rasta kao znanstvene struke na kraju XVIII. i nadalje tijekom XIX. stoljeća, u doba imperijalne slavistike.⁶ Mavro Orbini u prikazu slavenstva spominje kao pretke Skite, Sarmate i druge etnije. Međutim, on se rukovodio ne toliko tendencijom ustvrditi sveslavenstvo u nekom agresivnome izrazu, već stilističkim normama, tadašnjim svjetonazorom u europskoj historiografiji na koju se on u značajnoj mjeri ugledao.⁷ Povezivanje određenog europskoga naroda s prastarim etnijama, posebice sa Skitijom što vidimo i kod Orbinija nije bila njegova fantazija već je predstavljala svojevrsnu idejnu, stilističku normu široko izraženu u europskoj historiografiji. Koncept Skitije kao drevne pradomovine imao je važnu ulogu u *origo gentis* – pseudo-povijesnim djelima o podrijetlu naroda i dinastija srednjeg vijeka. Naročito je Skitija figurirala kao srednja (Jordan) ili početna (Izidor Seviljski) migracijska točka Gota; bila je zemlja podrijetla predaka Škota (Bede The Honorable, *Arbroath Declaration*) i Iraca (Book of Conquests of Ireland); domovina nordijskih bogova i predaka nordijske vladajuće dinastije (Yngling saga). Vjeruje se da su srednjovjekovni autori koristili fonetsku sličnost izraza *Scythae/Scythia*, Goti, Skoti, Svīþjoð (Švedska), Scedenig (Skandinavija) kako bi konstruirali vezu između srednjovjekovnih kraljevstava, povijesti drevnog svijeta i biblijske genealogije.⁸

⁵ Jevgenij Paščenko, *Juraj Križanić i Ukrajina. Graditelji europske kršćanske unije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016.

⁶ O tome: Jevgenij Paščenko, »Ukrajinski put prema Nazoru«, *Arte et marte. Umjetnošću i ratom*. Zbornik u čast dr. sc. Nedjeljka Mihanovića. Priredili: dr. sc. Hrvojkica Mihanović – Salopek, dr. sc. Ivan Mihanović. Naklada Bošković i Matica hrvatska Podstrana, Zagreb, 2018./2019., str. 128–131.

⁷ Jevgenij Paščenko, »Povijesni tekst prijelaznoga razdoblja: Neke osobitosti sadržaja i forme Kraljevstva Slavena Mavra Orbinija«, *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr*, Zbornik radova s XIX. Međunarodnoga znanstvenog skupa, Književni krug Split, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Split – Zagreb, 2017., str. 48–63.

⁸ Gennadiy Kazakevich, *Topos of Scythia in the medieval Origo Gentis*, APSNIM, Taras Shevchenko National University of Kyiv, (Ukraine), 2018., 4 (20), str. 46.

U svezi s opširnim prostorom slavenstva, S. Ježić vidi u tome Orbinija kao oca panslavizma. Takva definicija je česta glede predstavnika hrvatskog slavizma što se može tumačiti korištenjem terminologije novijih vremena za pojave nastale ranije. Između ostalog u opsežnoj literaturi o Jurju Križaniću također susrećemo slične tendencije imenovanja njegova slavizma panslavizmom, dok je u ruskim izvorima počesto hrvatski pisac nazivan prethodnikom ili čak začetnikom ruskoga slavenofilstva. I jedan i drugi naziv su nastali u vremenu poslije stvaralaštva Orbinija i Križanića.

Panslavizam je predstavljao političku ideologiju nastalu krajem XVIII. stoljeća i nadalje transformiranu u različitim ideološkim formama i smjerovima, ovisno o središtima apologije slavenskog zajedništva. U ruskoj sredini je prerastao u slavenofilstvo kao nacionalističku ideologiju s tvrdnjom o nadmoći Slavena glede drugih naroda, posebice zapadnih, dok je europski Zapad prikazivan kao njihov neprijatelj. Isticana je mesijanska uloga Rusije kao osloboditeljice, pod okriljem koje bi se morali stopiti *svi slavenski potoci u ruskom moru* (Aleksandar Puškin). Uz rusku viziju slavenstva i ruske dominacije, postojale su predodžbe o ravnopravnom položaju slavenskih naroda izvan Rusije, u čemu se isticao ukrajinski slavizam romantičarskoga doba i druge slavenske varijante.⁹ U nekim publikacijama o slavenstvu spominju se hrvatski primjeri slavenskog zajedništva, međutim u hrvatskom slučaju radi se o konkretnom nacionalnom izražaju otpora, vjerske ugroženosti, ponajprije od osmanlijske strane, ili od strane Venecije glede Dubrovnika. U ovom slučaju radi se o slavizmu dubrovačkog humanizma na prijelazu u barokni slavizam, kulminaciju kojega je predstavljao barokni slavizam Jurja Križanića. Njegove ideje o slavenstvu također su detreminirani problemom ugroženosti od strane Osmanlija i drugih osvajača. Predstavnici hrvatskog slavizma kao Orbini, Križanić stvaraju mitsku viziju slavenstva, ostajući izrazom baroknoga slavizma ne i neke političke platforme kakva je karakteristična za panslavizam narednog stoljeća.

Književnu kulminaciju hrvatskog baroknog slavizma predstavlja Ivan Gundulić s njegovim epom *Osman*. Pjesnik je nastavljao snažnu tradiciju dubrovačkoga slavizma, nadovezujući se na moguću kolektivnu memoriju koja seže u razdoblja slavenskog osvajanja mjesta koje dobiva ime kultnog vjerskoga središta – Dubrave. Drama *Dubravka* obilježena je upravo takvim osobinama – mitološkim predodžbama o konfrontiranju etnija – predslavenskog i neslavenskog što se alegorijski nadovezuje na mit o dolasku proljeća.

⁹ Jevgenij Paščenko, »Ukrajinske paralele stvaralaštva Andrije Kačića Miošića«, *Tragovi tradicije, znakovi kulture. Zbornik u čast Stipi Botici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., str. 101–121.

Implicitni kozmogonijski mitologem predstavlja aluziju na oslobođenje u prirodi, u isto vrijeme podrazumijeva slobodu kao ideal u otporu vanjskome neprijatelju.¹⁰

Međutim, mitološki aspekt drame *Dubravka* nije zastupljen u hrvatskim analizama stvaralaštva pisca, prioritet se davao religijskim izražajima Gundulića kao kršćanina. To potvrđuje i zaključak Slavka Ježića, prema kojem je *Suze sina razmetnoga* – najsavršenije djelo Gundulića. Svoje valoriziranje stvaralačkih dosezanja pjesnika Ježić završava citiranjem zaključka jednog od njegovih prethodnika, čime obilježava i stav svojega vremena u ocjeni nasljeđa pisca: »...u *Dubravci* je Gundulić Dubrovčanin, u *Osmanu* Slaven, ali u *Suzama sina razmetnoga* je kršćanin, a u Gundulića je kršćansko čuvstvo bilo jače i od dubrovačkoga patriotizma i od slavenskog duha«. (M. Rešetar, *Gundulićev Osman*, 1922.), (135).

Gundulićev je slavizam u *Osmanu* imao upravo kršćansko obilježje glorificiranjem Poljske kao snažnog izraza slavenske katoličke države. Spomenuta Rusija nije imala u to vrijeme slični značaj i predstavljala je objekt zanimanja zapadnog katoličanstva koje će se razbijati o tvrdi ortodoksiju istočnog kršćanstva što će simbolizirati život, stvaralaštvo i sudbina Jurja Križanića. Govoreći o Rusiji kao oslabljenoj u početku XVII. stoljeća, Slavko Ježić koristi predodžbe i terminologiju nastalu kada je ruska historiografija kasnijih stoljeća, dakle daleko iza XVII. stoljeća, već od kraja XVIII. i posebice u XIX. stoljeću stvarala i razvijala velikodržavnu ideologiju, obilježenu imperijalnim diskursom koji je deformirao povijesnu istinu, uobličavao ideologizirane vizije što se nastavlja do današnjih dana, u trećoj, postsovjetskoj Rusiji. U doba koje oslikava Gundulić, jedina slavenska zemlja koja je imala državnost s europskim priznanjem bila je monarhijska savezna formacija Kraljevine Poljske i Velikog vojvodstva Litve 1569. – 1795., poznata kao Rzeczpospolita (poljski), Republika (litvanski), Reč Pospolita (ukrajinski). Širila se na teritorije moderne Poljske, Ukrajine, Bjelorusije, Litve, Latvije, Moldavije, južne Estonije i zapadne Moskovije. Nastala 1569. godine kao rezultat Lublinske unije koja je ujedinila poljsku i litvansku državu, imajući na čelu izabranog monarha, koji je imao titulu poljskog kralja i velikog kneza Litve, imala je razvijenu vojnu snagu. Kao jedna od najvećih država na kontinentu u ranom modernom dobu, u prvoj polovici XVII. stoljeća, u vrijeme svoje moći, prostirala se na površini od oko 990 tisuća četvornih kilometara u kojoj je živjelo do 11 milijuna ljudi različitih nacionalnosti i vjera. Dominantni položaj je zauzimala Katolička crkva. U elitnoj kulturi vladala je ide-

¹⁰ O kozmogonijskom sadržaju drame: *Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine*, str. 261–271.

ologija sarmatizma. Prožimajući se tada pomodnim potragama za povijesnim korijenima u Europi XV. stoljeća, plemići su vjerovali da su potomci Sarmata, iranogovornih plemena koji su živjeli na jugu suvremene Ukrajine te su bili potisnuti Gotima u drugom stoljeću. Sarmatizam na terenima republike se širio od XVI. stoljeća, kao kultura i ideologija, izgrađena na temelju ove ideje, raširen među plemstvom Poljske, Litve, ukrajinske Zaporoške vojske, idealizirajući plemstvo kao potomke drevnih ratobornih Sarmata, stanovnika Sarmatije. U tom smislu sarmatizam je blizak određenim idejama koje su živjele u Dubrovačkoj republici i čiji glasnogovornik je bio Mavro Orbini koji je mogao čuti i o poljskoj apologiji iranogovornih ratnih konjanika s tadašnjih istočnoslavenskih prostora. Militantnost je bila kulturnim znakom baroknoga čovjeka i Reč Pospolita je to uobličavala, što je moralo jačati simpatije prema njoj u dubrovačkoj sredini.

Zahvaljujući jakoj vojsci Poljska republika je predstavljala ugrozu bliskim i udaljenim zemljama. Vodila je trajne ratove sa svojim susjedima – Moskovijom na istoku, Švedskom na sjeveru, Osmanskim carstvom i Krimskim kanatom na jugu. Govoriti o nekoj slavenskoj solidarnosti je nemoguće jer republika je ostvarivala intervencije na prostore Ukrajine i sjeverno istočne kneževine Moskovije. Potonja je dugo bivala pod tatarskom ovisnošću, oslobađajući se od nje s velikim poteškoćama.¹¹ Na takav način, naziv Rusija koji je korišten u hrvatskim radovima u doba Ježića, ali i ranije ili kasnije, nije posve adekvatan realnome imenovanju zemlje koja je bila Moskovska kneževina i nastajala kao carstvo, a zatim – kao imperij, od prvih desetljeća XVIII. stoljeća u doba osvajačke politike Petra Prvoga koji je službeno proglasio naziv Rossija.

Za hrvatsku dubrovačku sredinu Reč Pospolita je bila posebice značajna svojim kršćanstvom, dominiranjem katoličanstva. Mada je sloboda vjeroispovijesti bila proglašena aktom Varšavske konfederacije 1573. godine, tijekom cijelog postojanja države dominantni položaj u njoj zauzimala je Katolička crkva, širenje katoličanstva se koristilo kao ideološka motivacija u osvajačkim intervencijama na susjedne narode istočnog kršćanstva, ponajprije prema Rus'-Ukrajini, Bjelorusiji a također Moskoviji. Ali, za dubrovačkoga pjesnika najveći značaj je imala pobjeda slavenskog kršćanstva nad osmanlijskim neprijateljem. Upravo to je bio poticaj nastanka djela, proučavanja poljske teme i oslikavanje lika poljskoga kraljevića kao antipoda Osmanu.

¹¹ Ruska je historiografija s razdobljem opadanja rusko-sovjetskoga režima razvijala prethodnu carističku terminologiju, imenujući Moskoviju Rusijom: Jurij. G. Aleksejev, *Gosudar' Vseja Rusi*, Nauka, Sibirskoje otdelenije, Novosibirsk, 1991. U suvremenom razdoblju neoimperializma vratila se caristička terminologija.

Međutim, osim Poljaka u ratnim događajima sudjelovao je još jedan značajan etnički kontingent a to su Ukrajinci, predstavljeni njihovom poznatom militantnom snagom – kozačkom vojskom. Hotynski rat je predstavljao jednu od kulminacija u sudaru osmanlijskih snaga s kršćanskim koje su predstavljale također ukrajinske vojne formacije – kozaštvo koje je bilo u složenim odnosima s poljskim osvajačima. Ukrajinsko kozaštvo je bilo braniteljem naroda i zemlje i tatarske ugroženosti s juga, i poljske katoličke intervencije sa zapada. Kozaci su, locirani u središnjem prostoru Ukrajine uz Dnjepar, vladali središnjim dijelom Ukrajine. Dok su zapadne ukrajinske regije u državničkom smislu bile pod poljskim vladanjem, gdje je dolazilo do sudara poljskih i osmanlijskih osvajačkih snaga. Od XV. do XVII. stoljeća između Osmanskoga Carstva i Poljske vodili su se mnogobrojni ratovi za utjecaj i vlast u jugoistočnoj Europi – na ukrajinskim zemljama i u Moldaviji, na istočnom Balkanu. U borbi protiv osmanske agresije sudjelovalo je i ukrajinsko kozaštvo, osobito tijekom pomorskih pohoda. Poljske su vlasti, doživljavajući *zaporoško kozaštvo*¹² kao neprijateljsku silu, nastojale smanjiti njegovu brojnost, podrediti ga državnoj vlasti te čak potpuno ukinuti. No, sljedeći rat s Osmanskim Carstvom, koji je počeo 1620., promijenio je situaciju.

Hotynski rat 1621. dogodio se zbog sukoba interesa poljske i osmanske države u dunavskim kneževinama, kao i zbog nezadovoljstva osmanskih vlasti pomorskim pohodima zaporoških Kozaka. Kralj Sigismund III. Vaz nije uspio prikupiti dovoljno moćnu vojsku i nije našao aktivne saveznike među europskim državama, pa se u siječnju 1621. obratio za vojnu pomoć ukrajinskim kozacima, kojima je dodijelio značajnu ulogu u planiranim neprijateljstvima.

Hotynski rat je predstavljao jednu od kulminacija u sudaru osmanlijskih snaga s kršćanskim koje su uobličavale i ukrajinske vojne formacije – kozaštvo koje je bilo u složenim odnosima s poljskim osvajačima. Sveobuhvatne pripreme Osmana II. za rat primorale su Poljsku da osigura pristanak zaporoških Kozaka na sudjelovanje u nadolazećem ratu s neprijateljem. Nužnost pridobivanja kozaka, bez kojih je bilo iluzorno nadati se odbijanju osmanske navale, prisilila je Sigismunda III. da se obrati jeruzalemskomu patrijarhu Feofanu, koji se iz Moskve vraćao u Palestinu, s molbom da pozove zaporošce na borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Poziv je naišao ne samo na odjek u srcima zaporožaca, već i na potporu širokih masa ukrajinskog naroda.

Hotynski rat bio je važna karika u lancu oslobodilačke borbe ukrajinskog naroda protiv sultanskoga Carstva i Krymskoga Kanata. Iznimno je važno bi-

¹² Zaporoški kozaci bili su vojničke skupine ukrajinske etničke pripadnosti, koje su se organizirale na području Zaporožja, u južnim predjelima Dnjeptra sredinom XVI. st. te su kasnije osnovale i svoju državnost, imenovanu Kozačka vojna državnost.

lo i jačanje narodno-oslobodilačnog pokreta protiv sultanske vlasti u zemljama pod okupacijom Osmanskoga Carstva. Učinkoviti noćni napadi Kozaka nanijeli su Osmanlijama velike gubitke i umanjili borbeni duh. Uz to, Osmanu II. postalo je poznato da hotynske branitelje podržava zajednički pokret koji su vodili Poljaci – Kralj Sigismund III. kao i odred donskih kozaka. Zbog toga je sultan bio prisiljen započeti mirovne pregovore, što je zapravo značilo njegov vojni bijeg, odnosno poraz. 9. listopada zaključen je Hotynski mirovni ugovor iz 1621. godine, kojim je rat okončan.¹³

Po razmjerima, broju vojnika te ishodu, Hotynski je rat bio bez presedana u povijesti Osmanskoga Carstva. Poraz koji su Osmanlije doživjele oslabio je moć Carstva te pokazao potlačenim narodima da je Osmansko Carstvo, strah i trepet Europe, Azije i Afrike, moguće poraziti. Uz to su i ukrajinski kozaci sudjelovanjem u tom ratu dali veliki obol općeeuropskoj borbi. Spasili su poljsku armiju od neminovnog poraza, a Poljsku od teških i ponižavajućih uvjeta mira.

Hotynska pobjeda 1621. imala je i veliko međunarodno značenje. Ona je na prirodan način razmrsila zapetljani čvor međunarodnih sporova, spasila Zapadnu Europu, među ostalim i Poljsku, od osmanskih upada te svim potlačenim narodima vratila vjeru u oslobođenje od strašnog osmanskog jarma. Iako ta pobjeda nije stala na kraj teritorijalnom širenju Carstva, pokazala se za njega vrlo važnim rušilačkim čimbenikom koji je, u biti, nagovijestao početak kraja vojne slave i moći Osmanskoga Carstva.¹⁴

Ukrajinsko kozaštvo je kod Hotyna spasilo od nacionalne katastrofe ne samo ukrajinski, već i poljski narod. Hotynski rat oslabio je i položaj vlade Poljsko-Litavske Unije u njezinu sukobu s ukrajinskim kozaštvom te izazvao nepovjerenje prema politici kralja i velikaša čak i među poljskim plemstvom. Hotynska pobjeda je u trenu osnažila politički položaj ukrajinskoga kozaštva te Zaporožke Siči kao središta njegove političke državnosti u borbi ukrajinskog naroda za slobodu. Na kraju, porastao je autoritet hetmana Petra Sağajdačnog kao vojskovođe. U Europi ga primaju u antiosmansku ligu. Postojao je plan da on predvodi sveeuropsku armiju za borbu protiv Osmanlija. No Sağajdačnyj je umro 10. travnja 1622. od rane koju mu je u Hotynskoj bitci nanijela otrov-

¹³ Petro Sas, »Hotyns'ka viyna 1621« [Elektronnyy resurs], Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T. 10, NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny, »Naukova dumka«, Kyjiv, 2013. Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Khotynska_vijna_1621 (ostanniyy perehlyad: 11. 1. 2021.).

¹⁴ Сергій Комарницький, »З історії Хотинської війни«. // *Хотинчу – 1000 років*. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 1000-літтю Хотина, Хотин, 2000, с. 45–58. Hrvatski prijevod: Serđij Komarnyc'kyj. »Iz povijesti Hotynskoga rata« (S ukrajinskoga preveo Bruno Robert Kirinić), *Bukovina. Буковина* (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 97–110.

na osmanska strijela. Istaknuti ukrajinski povjesničar Dmytro Dorošenko je u liku Sağajdačnog vidio glavnog spasitelja cijele poljske države.

Bitku kod Hotyna prikazuju mnoga beletristička djela. Ivan Gundulić je svojim epom *Osman* započeo tu tradiciju. Malo je poznato da je njegov suvremenik, poljski pjesnik Waclaw Potocki (1625. – 1696.) napisao poemu o Hotynskom ratu. Međutim, stvorena 1670. poema *Hotynski rat* (12 000 redaka) bila je objavljena tek 1850. godine. O tome ratu govori ukrajinski barokni historiograf Samijlo Velyčko, autor monumentalnoga djela ukrajinske povijesno-memoarske proze. Predstavnik ukrajinske moderne Osyp Makovej napisao je na temu Hotyna pripovijest *Jarošenko* (1905.), O Hotynskoj bitci govori i ukrajinska spisateljica Zinajida Tulub u romanu *Lovci na ljide* (1934. – 1937.).

Za ukrajinsku povijest i književnost je važno da je događaje na ukrajinskim terenima, kod grada Hotyn u Bukovini opjevao hrvatski pjesnik Ivan Gundulić. U epu je oslikao i ukrajinsko kozaštvo što svjedoči o njegovim spoznajama o tom vojnom kontingentu. Ukrajinska komponenta u spjevu nije bila zaobiđena u slavistici, kijeovski istraživač R. Brandt 1879. posvetio je studiju toj temi,¹⁵ ona je privlačila pozornost Vatroslava Jagića. Zato je on usmjeravao mlade slaviste na proučavanje izvorne baze koja je pružala dubrovačkom pjesniku informaciju o kozaštvu. Kada je 1899. mladi talentirani pisac i znanstvenik Osyp Makovej stigao u Beč gdje je dobio stipendiju za slavistički seminar kod Jagića, vodeći europski slavist usmjerio ga je na proučavanje Gundulićeva spjeva što je urodilo znanstvenom studijom.¹⁶

Posebnu pozornost predstavlja oslikavanje zaporoškog kozaštva koje Gundulić prikazuje kao snažne vitezove, u duhu barokne stilistike. Ukrajinska komponenta je značajan dio Hotynske bitke, dubrovački pjesnik je bio upoznat s tom činjenicom i opjevao kozaštvo u svome epu kao izrazu hrvatskog baroknog slavizma, čime je doprinio općoj slici refleksija ukrajinskih činjenica u hrvatsko-ukrajinskim vezama baroknoga doba.

Ukrajinski kontingent u djelu hrvatskog pisca je bio proučavan u slavistici.¹⁷ Fragmenti s prikazivanjem kozačkoga viteštva prevedeni su na ukrajinski od strane istaknutog pjesnika Dmytra Pavlyčka u njegovoj antologiji hrvatskog pjesništva.¹⁸

¹⁵ Jevgenij Paščenko, »Hrvatska književnost u ukrajinskim komparativnim proučavanjima«, isti, *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbe*, Književni krug, Split, 2010., str. 72.

¹⁶ Osip Makovej, »O izvorima Gundulićeva *Osmana*«, *Hrvatska – Ukrajina, kulturne veze od Jadrana do Dnjepra*, priredio Jevgenij Paščenko, Biblioteka Relations, Zagreb, 1996., str. 73–77.

¹⁷ Vjačeslav Zajcev, »Zaporoški kozaci u Gundulićevom *Osmanu*«, *Hrvatska – Ukrajina, kulturne veze od Jadrana do Dnjepra*, priredio Jevgenij Paščenko, Biblioteka Relations, Zagreb, 1996., str. 79–84.

¹⁸ Мала антологія хорватської поезії. Ідея світу. У перекладах Дмитра Павличка, Упорядкування Дмитро Павличко, Євген Пащенко, Видавництво Соломії Павличко «Основи», Київ, 2008., стор. 24–27.

Profesor Slavko Ježić je stvorio povijesni pregled hrvatske književnosti što je predstavljalo značajan doprinos identificiranju hrvatske kulture, nacije u složenom povijesnom ratnom razdoblju. On je pružio opširnu sintezu, stvarajući lapidarne slike o svakoj značajnoj osobitosti hrvatske književne povijesti, predstavio je teoretsku bazu svojega vremena. U narednim razdobljima ona se nadopunjavala novim spoznajama kojima pripada i ukrajinski faktor.

Literatura

- Bukovina. Буковина* (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Gennadiy Kazakevich, *Topos of Scythia in the medieval Origo Gentis*, APSNIM, Taras Shevchenko National University of Kyiv, (Ukraine), 2018., 4 (20).
- Serhij Komarnyc'kyj. »Iz povijesti Hotynskoga rata«, (s ukrajinskoga preveo Bruno Robert Kirinić), *Bukovina. Буковина* (prijevodi s ukrajinskoga). Priredili Jevgenij Paščenko i Tetyana Fuderer. Hrvatsko-ukrajinsko društvo, Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2017., str. 97–110.
- Osip Makovej. »O izvorima Gundulićeva *Osmana*«, *Hrvatska – Ukrajina, kulturne veze od Jadrana do Dnjepra*, priredio Jevgenij Paščenko, Biblioteka Relations, Zagreb, 1996., str. 73–77.
- Jevgenij Paščenko, »Hrvatska književnost u ukrajinskim komparativnim proučavanjima«, *Ukrajinsko-hrvatske književne poredbе*, Književni krug, Split, 2010., str. 72.
- Jevgenij Paščenko, *Juraj Križanić i Ukrajina. Graditelji europske kršćanske unije*, Matica hrvatska, Zagreb, 2016.
- Jevgenij Paščenko, »Povijesni tekst prijelaznoga razdoblja: Neke osobitosti sadržaja i forme Kraljevstva Slavena Mavra Orbinija«, *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr*, Zbornik radova s XIX. Međunarodnoga znanstvenog skupa, Književni krug Split, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Split – Zagreb, 2017., str. 48–63.
- Jevgenij Paščenko, »Ukrajinske paralele stvaralaštva Andrije Kačića Miošića«, *Tragovi tradicije, znakovi kulture. Zbornik u čast Stipi Botici*, Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska, Zagreb, 2018., str. 101–121.
- Jevgenij Paščenko, »Ukrajinski put prema Nazoru«, *Arte et marte. Umjetnošću i ratom*. Zbornik u čast dr. sc. Nedjeljka Mihanovića. Priredili: dr. sc. Hrvojkica Mihanović – Salopek, dr. sc. Ivan Mihanović. Naklada Bošković i Matica hrvatska Podstrana, Zagreb, 2018./2019., str. 128 – 131.
- Petro Sas, »Hotyns'ka viyna 1621« [Elektronnyy resurs], Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny: T. 10, NAN Ukrayiny. Instytut istoriyi Ukrayiny, »Naukova dumka«, Kyjiv, 2013. Rezhym dostupu: http://www.history.org.ua/?termin=Khotynska_vijna_1621

Vjačeslav Zajcev, »Zaporoški kozaci u Gundulićevom Osmanu«, *Hrvatska – Ukrajina, kulturne veze od Jadrana do Dnjepra*, priredio Jevgenij Paščenko, Biblioteka Relations, Zagreb, 1996., str. 79–84.

Мала антологія хорватської поезії. Ідея світу. У перекладах Дмитра Павличка, Упорядкування Дмитро Павличко, Євген Пащенко, Видавництво Соломії Павличко»Основи«, Київ, 2008., стор. 24–27.

NOVE INTERPRETACIJE BAROKNOG SLAVIZMA NA TRAGU DOPRINOSA SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

Rad profesora Slavka Ježića *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941* predstavlja značajan prinos povijesti književnoga stvaralaštva. U kontekstu društvenog ozračja obilježeni su određeni pojmovi, jedan od kojih je vezan za pojam slavenstva. Autor koristi određenu terminologiju svoga doba kao npr. panslavizam. U radu su konkretizirani korišteni pojmovi, polazeći iz suvremene interpretacije. Posebna pozornost pružena je prikazu sudjelovanja ukrajinskih vojnih snaga u otporu osmanskim osvajačima. Prikaz ukrajinskih kozaka u borbi s Osmanlijama predstavlja jedan od izraza baroknog slavizma u hrvatskoj književnosti.

Ključne riječi: Slavko Ježić, Ivan Gundulić, barokni slavizam

NEW INTERPRETATIONS OF BAROQUE SLAVISM IN THE AFTERMATH OF SLAVKO JEŽIĆ'S CONTRIBUTION

Summary

The work of professor Slavko Ježić *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941* represents a significant contribution to the history of literary creation. In the context of the social atmosphere, certain notions are marked, one of which is related to the notion of Slavism. The author uses certain terminology of his time, such as Panslavism. The paper points out the concepts used, starting from contemporary interpretations. Special attention was paid to the depiction of the participation of Ukrainian military forces in the resistance to the Ottoman invaders. The depiction of Ukrainian Cossacks in the fight against the Ottomans is one of the expressions of Baroque Slavism in Croatian literature.

Key words: Slavko Ježić, Ivan Gundulić, Baroque Slavism

Ivana Žužul

Povijest književnosti kao znak narodne prošlosti i sadašnjosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941. Slavka Ježića objavljena je 1944. znatno prije ključnih metodoloških promjena koje su pojavom dekonstrukcionista, poststrukturalističke filozofije, novog historizma i drugih srodnih teorijskih škola u svjetskim okvirima nepovratno uzdrmale dotadašnje načine gledanja na upotrebe i prirodu historiografije. Spomenutim teorijskim uvidima, ili tekstovima teoretičara poput Barthesa, Foucaulta, Certeaua, Derrida, Whitea ili LaCapre, poljuljane su ideje o pouzdanosti, neutralnosti i transparentnosti jezika u polju književne historiografije. Držim da njihova gledišta u našoj humanistici mogu potaknuti življi multidisciplinarni dijalog o Ježićevoj povijesti i njezinoj ulozi u razvoju hrvatske književne historiografije, ali i namjeni žanra uopće. Bez obzira na to što je nastala mimo rečenih teorijskih promišljanja, ona proizvodi društveno djelatna značenja i zauzela je određeno mjesto u hrvatskom književnohistoriografskom polju. Stvaranje *Hrvatske književnosti* potpomognuto je ne samo Ježićevim osobnim profesionalnim interesima¹ nego i društveno-kulturnim vrijednostima koje njegova povijest književnosti proizvodi. Zato ne treba zazirati od poststrukturalističke teze da nema nedužnog književnopovijesnog čitanja i da se iza svakog kriju taktički ciljevi opisivanja književnopovijesne građe.²

---

¹ Slavko Ježić (1895. – 1969.) u dobi od 49 godina objavio je cjelovitu povijest književnosti *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941.* kao zaokruženu projekciju svojih književnopovijesnih istraživanja, ali i svih drugih područja njegova javnog djelovanja: prevoditeljskog, intendantskog, tekstološkog (priređivanje kritičkih izdanja ili sabranih djela) i antologičarskog rada.

² Na tu činjenicu upozorava nas Vladimir Biti u tekstu *Povijest književnosti nakon poststrukturalizma*: »Vrijeme samorazumljive, nedužne povijesti književnosti je bespovratno prošlo. Roland Barthes, profesionalni anticipator, objavio je to gotovo demonstrativno još prije četvrt stoljeća: 'Ovde je prvo objektivno pravilo: objaviti sistem čitanja, jer neutralnog sistema nema.' Zbog toga se svaka današnja povijest književnosti mora razgovijetno suočiti sa svojim ideologijskim pretpostavkama i posljedicama«. Vladimir Biti, »*Povijest književnosti nakon poststrukturalizma, Kriza hegelovskih modela*«, *Pripitumljavanje drugog, Mehanizam domaće teorije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989., str. 181.

Kao što je poznato, ta kapitalna povijest književnosti objavljena je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske u Nakladi A. Velzeke, i to 5. travnja 1944. u 5020 primjeraka, a dopuštenje za tisak izdalo je Glavno ravnateljstvo za promičbu 21. kolovoza 1943.³ Dvije godine prije njezina tiskanja, u srpnju 1942. Ježić je imenovan jednim od 10 članova Odsjeka za kritiku i duhovne znanosti Društva hrvatskih književnika. A samo godinu dana nakon izlaska Ježićeve povijesti književnosti, godine 1945. novoosnovani Sud časti Društva književnika imao je zadaću istražiti djelovanje vlastitih članova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ježićevo je navodno kompromitirajuće djelovanje⁴ za vrijeme NDH prema navedenom obrazloženju bilo dobivanje katedre na sveučilištu i tiskanje povijesti književnosti zbog čega je kažnjen dvogodišnjom zabranom objavljivanja. Iste je godine vlada federalne Hrvatske odlučila uništiti veći dio preostale naklade Ježićeve povijesti književnosti. Teško je dati brz odgovor na pitanje u čemu je ondašnja vlada vidjela njezin razoran potencijal: je li imala uvida u Ježićev predgovor u kojem otvoreno ističe neodvajanje književnosti od narodne povijesti kao svoje temeljno metodološko načelo? Je li razmatrala činjenicu da je u njegovoj povijesti književnosti obrađena književnost Bosne i Hercegovine i Srijema, a taj je geografski prostor teritorijalno obuhvaćala NDH? Iz obrazloženja Suda časti, kao što je rečeno, to nije vidljivo. Osim toga, već je u našoj književnoj historiografiji, kako to ističu npr. Jelčić ili Petrač,⁵ srodnog promatranja književnosti kao nacionalnog potencijala bilo i u *Hrvatskoj književnosti* Mate Ujevića iz 1932. jer je i on uvrstio književnost Hrvata Bunjevaca i Gradišćanskih Hrvata. No nema sumnje da je tom stigmatizacijom knjiga gotovo izbrisana iz hrvatske javnosti sve do njezina reprinteda 1993. godine. Iako je u hrvatskoj književnoj historiografiji bilo relativno malo povjesničara hrvatske književnosti koji su bili dovoljno smioni da se upuste u pothvat pisanja cjelovite povijesti književnosti prije (Đuro Šurmin, Dragutin Prohaska, Mate Ujević) i poslije Je-

³ Vidi bilješku 6. u tekstu: Vladimir Horvat, »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl.ur. Tihomil Maštrović) Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Filozofski fakultet u Zadru, Hrvatsko filološko društvo, Zadar – Hrvatsko filološko društvo, Zagreb – Zavod za povijest hrvatske književnosti HAZU, Zagreb, 1997., str. 32.

⁴ Iz Ježićeve biografije razvidno je da je u razdoblju od 1941. do 1943. bio nadstojnikom Odsjeka za književnost i umjetnost Ministarstva narodne prosvjete, godine 1943. imenovan je redovitim profesorom Visoke pedagoške škole u Splitu i netom poslije redovitim profesorom za francusku književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu do kraja 1945.

⁵ Usp. Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1994., str. 409. i Božidar Petrač, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 70.

žića (Ivo Frangeš, Dubravko Jelčić i Slobodan Prosperov Novak), recepcija njegove povijesti⁶ u tom vremenu od gotovo pola stoljeća praktički nije postojala. A i u onim slučajevima kad se dogodila, na primjer 1983. u predgovoru Josipa Bratulića u ediciji Pet stoljeća hrvatske književnosti, uglavnom se prihvaćala kao zaokružen pregled ondašnjeg znanja o hrvatskoj književnosti. Bratulić je isticao njezinu trodijelnu periodizaciju, višak povijesti, manjak estetskih kriterija i prikazivanja kontinuiteta zajedničkih težnji hrvatskih pisaca za jedinstvenim jezikom i jedinstvenom književnošću u svim našim tada razuđenim pokrajinama:

Estetski kriterij je i ovdje zapostavljen. Ježić je dao i svoju periodizaciju kojom prati pisce, upravo naraštaje pisaca. Tri su velika periodizacijska odsjeka: *I. Srednji vijek*, *II. Renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo*, *III. Hrvatski preporod i nova književnost*. Književnu građu – u okviru ta tri periodizacijska bloka prate razmatranja iz političke povjesnice. (...) Na žalost, on još uvijek promatra izdvojeno »regionalne« književne tokove: u Dalmaciji i Dubrovniku, u banskoj (»slobodnoj«) Hrvatskoj, u oslobođenoj Slavoniji, itd. Povijesna pozadina je i previše naglašena, jednako za starija kao i za novija književnopovijesna razdoblja.

Autorova želja: »Nastojao sam, da u knjizi istaknem povezanost književnog rada kako u svim hrvatskim pokrajinama, tako i između pojedinih razdoblja; gledao sam, da istaknem međusobne utjecaje kao i lične dodire između različitih pisaca. Na taj se način može dobro vidjeti kako su unatoč vjekovne rascjepkanosti i života u različitim državama i pod različitim vladarima, Hrvati ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću« jedva je iz knjige vidljiva.⁷

Ježićevo izolirano predstavljanje regionalnih književnih tijekova Bratulića je navelo na zaključak da je time autor iznevjerio obećanje iz predgovora o oblikovanju kontinuiteta zajedničkih težnji hrvatskih pisaca iz svih naših tadašnjih pokrajina za jedinstvenim jezikom i jedinstvenom književnošću. Meni se pak čini da je upravo to metodološko obećanje ispunio u najvećoj mjeri. Temeljno metodološko načelo *Hrvatske književnosti od početka*

⁶ Godine 1944. objavljeni su tekst »Malo nezavisnog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' dra Slavka Ježića« i tekst razgovora Vinka Nikolića s Ježićem »Značajno djelo hrvatske književne povijesti u Hrvatskom narodu« i tekst Tona Smerdela »Dr Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas u Novoj Hrvatskoj«.

⁷ Josip Bratulić, »Predgovor«, Milan Rešetar; Tomo Matić; Franjo Fancev; Josip Badalić; Slavko Ježić; Jakša Ravlić: *Izabrana djela*, kolo 13, knj. 121/I, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Nakladni Zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 380.

do danas: 1100–1941. »da prikazuje literaturu kao odraz kulturnog razvoja prilika, u kojima je nikla, hoće da prikaže kontinuitet ideja u literaturi«⁸ vidljivo je zacrtano, kako je zamijetio Jelčić, već u Ježićevu studentskom prikazu kritički usmjerenom na *Pregled književnosti hrvatske i srpske* Davida Bogdanovića u *Nastavnom vjesniku* 1916. i njegovu čitanju Vodnikove *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1913. Ipak, najočitiji zaokret prema analitičkim prevrednovanju mjesta Ježićeve povijesti književnosti u kanonu hrvatske književne historiografije je zbornik iz 1997., s uredničkim potpisom Tihomila Maštrovića, koji je objavljen povodom 100. obljetnice povjesničareva rođenja. Baš poput Jelčića i Prosperova Novaka u pogovorima iz reprintskog izdanja, većina autora⁹ i u zborniku iz 1997. gotovo u isti glas radni naslov *Pregled hrvatske književnosti u okviru narodne povijesti* ističe kao nužan interpretacijski podtekst te monumentalne knjige i činjenicu da bi bilo koje čitanje te povijesti književnosti bez njega bilo reduktivno. Nema sumnje da su ti uvidi konačno otvorili prostor za minucioznija čitanja Ježićeve povijesti književnosti, posebice naglašavanjem da je riječ o povijesti književnosti koja se temelji na dokumentacijskoj građi kao izvoru književnopovijesnog istraživanja, nedijeljenju starije od novije književnosti ili pisaca prema ideološkim uvjerenjima, povijesti koja je preporodnom pokretu¹⁰ prvi put dodijelila atribut hrvatski. Reprintom iz 1993. i zbornikom iz 1997. Ježićeva povijest književnosti, uzorna u filološkom smislu, konačno je zadobila zaslužene attribute izrazite objektivnosti (Božidar Petrač), nepersonalnog karaktera (Slobodan Prosperov Novak), deontologijske pozicije povjesničara (Alojz Jembrih), političke korektnosti i neoportuniteta (Dubravko Jelčić) kao i prikladnije mjesto u kanonu nacionalne književne historiografije. U rečenom zborniku pisalo se čak i iz perspektive koja podcrtava što je u metodološkom smislu ispušteno u Ježićevoj povijesti književnosti. Tako je Krunoslav Pranjić, uz nedostatak kazala pojmova, ustvrdio da Ježić, unatoč tome što je u predgovoru nagovijestio da će vlastitu povijest književnosti uskladiti s najnovijim znanstvenim dostignućima, nije slijedio francusku školu anala osnovanu 1929. ni njezin rukavac poput povijesti mentaliteta Fernanda Braudela. U trenutku objave svoje povijesti Ježić je mogao imati uvida u promjene koje je škola anala

⁸ Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 409.

⁹ Pojednim aspektima Ježićeve povijesti književnosti u zborniku bavili su se: Josip Bratulić, Miroslov Šicel, Vinko Brešić, Vladimir Horvat, Stipe Botica, Nikica Kolumbić, Antun Pavešković, Božidar Petrač, Ivica Matičević, Zvonko Kovač i Krunoslav Pranjić.

¹⁰ I to u vremenu do 1835. i nakon 1843. pripisujući mu ilirsko ime tek u sedmogodišnjem razdoblju između 1836. i 1843.

izazvala na području historiografije,¹¹ no, je li pretjerano očekivati da se Ježićeva povijest književnosti zbog toga trebala okrenuti školi anala koja je puno prije poststrukturalističke misli kritizirala pozitivističku historiografiju? Je li pomno čitanje povijesnog značenja književnih djela u *Hrvatskoj književnosti* mogao zamijeniti presjekom kulture ili društva, mikropovijestima anonimnih običnih ljudi, uključiti područja etnologije i kulturne antropologije u književnu historiografiju? U kontekstu tadašnje hrvatske književne historiografije, kad nisu bili odrađeni ni filološki pripremni poslovi, to se ipak čini nemogućom zadaćom povijesti književnosti. Međutim, to ne znači da Ježić kronološkim nizanjem važnijih povijesnih događaja u svojevrsnu »autobiografiju nacije«, u koju uklapa i *priču* o književnosti, udaljava književnost od povijesnih ili političkih pitanja. Prije bih rekla da je održivijim kompromisom za tadašnju hrvatsku književnohistoriografsku misao držao shvaćanje francuskog povjesničara i književnog kritičara Gustavea Lanson¹² o povijesti književnosti kao jednom pojavnom obliku života nacije.¹³ Povijest književnosti je za francuskog povjesničara:

jedan vid nacionalnog života: u svom dugom i bogatom razvoju ona je zabilježila svaki pokret ideja i osjećaja, koji se iskazivao i u političkim i društvenim činjenicama ili je bio očuvan u institucijama. (...) Naša najviša dužnost je one koje čitaju naučiti da u jednoj Montaigneovoj stranici, u jednoj Corneilleovoj predstavi, čak u jednom Voltaireovu sonetu raspoznaju trenutke ljudske kulture, europske ili francuske. Kao svaka povijest, povijest književnosti nastoji doći do općih stvari, odvojiti reprezentativne i pokazati povezanost općih i reprezentativnih.¹⁴

¹¹ *Hrvatska književnost* objavljena je 15 godina nakon pokretanja škole anala, a svoju romanističku naobrazbu Ježić je stekao još za vrijeme studija u Beču. Osim toga, u tom drugom desetljeću XX. st. u Parizu je boravio dulje vrijeme 1920., godinu poslije objavio članak (riječ je o članku »Académies italiennes à Vienne, une traduction slovène de Georges Dandin«, *Revue de littérature compare*, I. godište, Pariz, 1921. str. 619–621.) i 1928. pregled *Francuske književnosti do kraja klasičnog doba*. Trajni interes za francusku kulturu iskazivao je i svojim prevoditeljskim iskustvima (Molière, Rolland, Maupassant, Balzac, ...), priređenim 9. izdanjem Adamovićeve *Francuske gramatike* (1939.) te radom na antologiji *Francuska lirika* (1940.) što sve potvrđuje njegovu snažnu povezanost s književnopovijesnim i književnokritičkim tendencijama u Francuskoj.

¹² Utjecaj Lansonova pozitivizma Gabrijela Vidan je prepoznala u Ježićevu pregledu *Francuske književnosti do kraja klasičnog doba*. Usp. Gabrijela Vidan, »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet u Zadru, Hrvatsko filološko društvo, Zadar, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, Zavod za povijest hrvatske književnosti HAZU, Zagreb, Zagreb, 1997., str. 146.

¹³ Usp. Gustave Lanson, »La Méthode de l' Histoire littéraire«, *Revue du Mois*, knj. V., br. 58, str. 385–413; Pariz, 10. listopada 1910. (»Metoda istorije književnosti«. *Putevi*, XII, br. 6, str. 633–651; Banja Luka, 1996.).

¹⁴ Isto, str. 387 (prijevod moj).

Poput Lansonova i Ježić je književnom diskursu dodijelio ulogu kristaliziranja nacionalne svijesti. Ta se funkcija u *Hrvatskoj književnosti* prikazuje sintezom reprezentativnih autora i djela, njihovom usporedbom, klasifikacijom po žanrovima, pokretima i školama, te uspostavljanjem odnosa između književnog teksta i povijesnog konteksta ili književne i općepovijesne evolucije. Uvrštavanje reprezentativnih pisaca i književnih djela i u Ježićevu i u Lansonovu slučaju rezultiralo je koncepcijom povijesti književnosti čije je osnovno organizacijsko načelo prikaz kontinuiranog sveopćeg razvoja književnosti u kontekstu nacionalne povijesti da bi se čitateljima u sadašnjosti ucijepile vrijednosti nacionalne, ali i općecivilizacijske kulture. Taj koncept homogenizacije književne evolucije poststrukturalistički uvidi i uopće novija promišljanja opće historiografije nakon tzv. jezičnog obrata uglavnom čitaju kao nužan znak ograničenog pristupa vlastitom predmetu proučavanja. Cjelovite književnopovijesne interpretacije čiji je imperativ nužno jedinstvena slika kontinuiteta i progresa nacionalne književnosti pate od manjka bavljenja samim književnim tekstovima i njihovim žanrovskim kontekstualizacijama. One su obično skoncentrirane na razdoblja, pokrete, teme ili ideje. Tako da ne čudi da je u svrhu verificiranja svoje dominantne ideje o književnosti koja odražava vjekovne težnje hrvatskoga naroda i Ježić podlegao toj navici pa je i u njegovoj izvedbi izostalo navođenje književnih stilova, filozofskih izvorišta tekstova i razdoblja. Ako se i navode, funkcija im nije uvid u djelo, ni ilustracija interpretacije, nego ponajprije utjelovljenje političkog konteksta u kojem su tekstovi nastali. Pritom ne mislim da je taj kontekst irelevantan nego upravo suprotno. Kako je istaknuo Dominick LaCapra, povjesničar čiji je rad već gotovo pola stoljeća posvećen europskoj intelektualnoj povijesti, studijama traume i retoričkoj koncepciji povijesti, svaki se književni tekst nužno sučeljava s društvenim i povijesnim pritiscima, a načini na koji to čini trebali bi biti nezaobilazni problemi povijesti književnosti.¹⁵ U Ježićevu slučaju sami načini te borbe književnog teksta s društveno-povijesnim silnicama zamijenjeni su nekom vrstom objedinjavanja književnosti radi potvrđivanja ideje da su Hrvati »unatoč vjekovnoj rascjepkanosti i životu u različitim državama i pod različitim vladarima, (...) ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću, a konačno i za svojom cjelovitom i zajedničkom narodnom državom«. ¹⁶ Ježićev koncept može se dovesti u vezu s jednim od pet LaCaprinih relevantnih pristupa čitanju povijesti, tzv. modelom sinop-

¹⁵ Dominick LaCapra, *History, Literature, Critical Theory*, Cornell University Press, Ithaca – London, 2012., str. 66–67.

¹⁶ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 6.

tičkog čitanja.¹⁷ Prema LaCapri sinoptički pristup čitanju povijesti obično je usredotočen na sadržaj, a samo čitanje u istraživačkoj paradigmi nije shvaćeno kao problematično. Naziva ga još i prepričavajućim pristupom i tvrdi kako je okrenut izvještavanju o rezultatima čitanja ili sažimanja značenja velikih serija tekstova na sažet, ali lucidan način. Cilj takvog čitanja u pravilu je izvući pouzdane informacije i navesti na određeno očito značenje tekstova te razviti sveobuhvatnu tezu o razdoblju, pojavi ili razvoju kojem određeni tekstovi pridonose prvenstveno kao simptom, ilustracija ili dokazi.¹⁸ Književni tekstovi su Ježiću i simptom i dokaz *vjekovnih narodnih težnji* ali usmjerenost na njihovu rekonstrukciju prema LaCapri umanjuje drugotnost ili ostale nijanse vlastitog predmeta proučavanja povjesničara kao i dijalogizam toliko presudan za čitanje povijesti, osobito za kritičnu razmjenu s prošlošću i njezinim artefaktima. LaCapra drži da je sinoptički pristup dominantan u povijesnoj disciplini i da ne uzima u obzir njezinu označiteljsku dimenziju, nego se oslanja na postupke koji su uvriježeni kao zdrav razum profesionalne historiografije poput inzistiranja na temeljitom istraživanju, važnosti potkrjepljivanja iskaza i uspostavljanja razlike između empirijskih i spekulativnih tvrdnji.¹⁹ Na primjer, da bi osnažio apsolutna značenja²⁰ svoje povijesti knji-

¹⁷ Kad je riječ o metodološkim problemima u užem okviru povijesti književnosti pri potrazi za totalitetima poput jedinstvenog nacionalnog identiteta, jezika, države ilustrativna je studija američkog teoretičara španjolskog podrijetla Claudia Guilléna *Literature as System* (1971.): »Prvi se sastoji od razlaganja procesa o književnosti u okviru »opće povijesti«. Neposredni cilj postaje niz totaliteta, od kojih svaki apsolutno poprima jedinstveno načelo: nije samo *tout se tient* već i *tout est un*. No, može li povjesničar zabilježiti više doli nastojanja ljudi da *vis-à-vis* jedinstva materijalnog svijeta oko sebe zamisle i uspostave relativno međusobno povezane i koherentne poretke? »Može se sumnjati«, kratko navodi Jorge Luis Borhes, »da ne postoji svemir u organskom, jedinstvenom smislu ove riječi«. (prijevod moj) Claudio, Guillén, *Literature as system, Essays toward the theory of literary history*, Princeton University Press, 1971., str. 418–419.

¹⁸ Usp. Dominick LaCapra, *History and Reading*, University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London, 2000., str. 34–35.

¹⁹ Isto, str. 36–37.

²⁰ Zagovaranje spomenutih apsolutnih značenja ponajprije je vidljivo u prikazima drugih u tom smislu politički performativnih tekstova kao što su npr. *Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku* (1815.) Antuna Mihanovića, *De municipalibus iuribus et statutis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae* Josipa Kuševića (o razvoju hrvatskoga javnog prava, 1830.), *Kratka osnova horvatsko-slavenskoga pravopisanja* (1830.) Ljudevita Gaja, *Genius patriae super dormientibus liis Folium patrioticum, pro incolis regnorum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, in excitandum excolendae linguae patrie studium* (1832.) Ivana Derkosa, *Disertacija iliti razgovor, darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem kraljevinah naših, za buduću Dijetu ungarsku odaslanem, držan po jednom starom domorocu Kraljevinah ovih* (1832.) Janka Draškovića. Navedena značenja nisu rijetka ni u predstavljanju književnih tekstova. Ilustrirat ću to Ježićevem predstavljanjem epskog spjeva *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića: »Mnoge njegove misli i stihovi postali su opća svojina svakog naobraženog Hrvata, te se upotrebljavaju kao neke vrsti poslovice. Jezik, kojim je taj ep ispjevan, skladan je spoj kultiviranog književnog jezika dubrovačkih pjesnika i živog govora narodne pjesme. Idejno to djelo daje sintezu vjekovne borbe našega naroda s Turcima, pa makar da je sadržajem vezano uz Crnogorce, ono je ipak svojim umjetničkim izražajem, etičkim shvaćanjem i dubokom kulturom najhrvatskije od svih djela

ževnosti – nacionalno zajedništvo, jedinstveni jezik i jedinstvena država – Ježić i pri iznošenju provjerljivih pišćevih biobibliografskih podataka o Pavlu Ritteru Vitezoviću uvijek navodi one djelatne koji ta značenja potkrepljuju:

Težnji za sjedinjenjem svih Hrvata u jednoj velikoj državi Hrvatskoj dao je, nakon dva stoljeća rascjepkanosti, prvi ideološku formulaciju Pavao Ritter Vitezović (...) koji je u knjižici *Croatia rediviva* (1700.) izložio svoje velikohrvatsko gledanje i učinio ga tako općim dobrom. A kako se on bavio i drugim važnim pitanjima za hrvatsko jedinstvo, naročito pisanjem pravopisa, a i u pitanju zajedničkog književnog jezika nastojao naći povoljno rješenje, to je on svakako prvi preteča i otac hrvatskog narodnog buđenja i preporoda.²¹

Iako je Ježić u svojem predgovoru obećao »dati značajne crte književnoga rada pišćeva i istaknuti čime je on obogatio i unaprijedio sveukupno hrvatsko književno stvaranje«²² umjesto toga u prvom je planu Vitezovićeva uloga u oblikovanju nacionalnog identiteta: »Njegova je naročito velika zasluga što je konačno popularizirao hrvatsko ime u Banskoj Hrvatskoj (tzv. ‘gornjoj Slavoniji’) i uglavnom istisnuo ime slovensko i iliričko, ili ih barem sveo na sinonime imenu hrvatskomu, koji su se tek u drugom redu upotrebljavali.«²³ Vitezović se ne prikazuje kao književnik ili jezikoslovac, nego kao pokretač značenja za stvaranje nacije. Riječ je o *potpunim* značenjima koja prikazivanjem književne prošlosti zapravo predstavljaju svojevrsan čin otkupljenja u sadašnjosti. Ježić prednost daje činjenicama, tekstovima ili dokumentima koji će potvrditi *rečena* značenja. Drugim riječima oni drugi tekstovi koji u tom smislu nisu dragocjeni, ostaju izvan priče o književnoj prošlosti. Baš na tu činjenicu ukazuju poststrukturalistički smjerovi čitanja jer obično ti književnopovijesni postupci nisu vidljivi u prevladavajućem analitičkom diskursu znanosti o književnosti. I zbog toga ima smisla promovirati poststrukturalističke tendencije u raspravi o metodologiji povijesti književnosti, ali pritom treba paziti da ne budu povlaštene ili da ne postanu konvencionaliziranom interpretativnom metodom ili pak alternativom pomnom čitanju književnih povijesti.

Ono što LaCapra imenuje kao spekulativno, vrlo blisko je de Certeauovoj tezi o fikciji u historiografiji koja utjelovljuje nešto pogrešno i što svaki povjesničar nastoji istrijebiti iz svojeg znanstvenog diskursa, a fikcija, unatoč

iz preporodnoga doba.« (str. 213) Ili pak interpretacijom Nazorova *Medvjeda Brunde* gdje su životinje »zapravo predstavnici tipova hrvatskoga javnog života a Velebit slika hrvatske države, koja propada zbog nesloge među njezinim sinovima« (str. 349).

²¹ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 187.

²² Isto, str. 5.

²³ Isto, str. 187.

naporima povjesničara, povratno izbija na četiri moguća načina u njegovu radu.²⁴ Prvi se odnosi na činjenicu da istjerivanjem fikcije, brišući pogreške iz prošlosti, povjesničar ograničava svoju potragu za istinom o njoj. Vratimo li se Ježićevoj povijesti književnosti koja nastoji književni razvoj rasvijetliti u okviru opće povijesti hrvatskog naroda, onda se istraživanje literature ograničava na njezinu konstitutivnost u gradnji nacionalnog identiteta i zbog te povlaštene uloge književnosti koju joj je povjesničar dodijelio, manje se prostora posvećuje reprezentaciji prekida, razlika ili neujednačenosti stilskih formacija. A i međuprožimanja stilskih formacija interesantna su tek ukoliko legitimiraju jedinstvo i kontinuitet.

Tome treba pridodati i činjenicu da se dokazivanjem, tj. ponavljanjem i umnožavanjem pokušaja dijagnosticiranja *sveobuhvatnih* povijesnih značenja u što većem broju tekstova i dokumenata, povratno oblikuje teza da istinu koja se obznanjuje treba tek smisliti. Ta vrsta retoričnosti, objavljena LaCaprinom tezom o književnoj prošlosti kao tropu,²⁵ konstitutivni je višak koji gotovo svaki književnohistoriografski diskurs u pristupu gradi nastoji prešutjeti. Međutim, uzme li se u obzir drugi decerteauovski način vraćanja potiskivane fikcije u historiografskom diskursu koji prema njemu izbija onda kad se on predstavlja kao govorenje što ima pristup »realnom«, dok se fikcija deportira u »nerealno«,²⁶ onda se mora zamijetiti da Ježić književnost ne poistovjećuje s fikcijom. Dok De Certeau unatoč fikcionalnim elementima svojstvenima povijesti, povijest razdvaja od književnosti, Ježić to ne čini u svojoj povijesti književnosti. Jer da nije tako, zar bi književnost kao fikciju učinio pouzdanim medijem u prikazivanju zajedničkih povijesnih težnji hrvatskog naroda? Ako Ježić pomoću fikcije ilustrira nešto potpuno suprotno njoj, poput etabliranja narodnog povijesnog progresa, onda on ne zagovara čistu podjelu između književnosti i povijesti, osobito zato što književnost kao dokument Ježić ne prosuđuje kao manjak ili odmak od zbilje nego kao mogućnost za proizvođenje i(li) mijenjanje realnosti. Ta namjena povijesti književnosti koja nije samo npr. plod povjesničareva socioekonomskog statusa, vremena i ondašnje politike nego i pokretač sadašnje zbilje, važan je smjerokaz budućim hrvatskim povijestima književnosti. Drugim riječima, ma koliko bježala od književne upotrebe jezika, književnopovijesna istraživanja svakako mijenjaju književnu prošlost i dugoročno utječu na njezine

²⁴ Michel de Certeau, »History: Science and Fiction«, *Heterologies Discourse on the Other*, Theory and History of literature, Volume 17, University of Minnesota Press, Minneapolis -- London, 2000., str. 200.

²⁵ Isto, str. 201.

²⁶ Dominick LaCapra, *History, Literature, Critical Theory*, Cornell University Press, Ithaca -- London, 2012., str. 52.

javne reprezentacije. Na tom se tragu treba čitati LaCaprina teza o nužnosti dijaloga između povijesti i književnosti.

Ovdje ću se dotaknuti i trećeg de Certeauova vida fikcionaliziranja historiografskog diskursa koji se očituje u konstruiranju sustava korelacija između uglavnom različitih jedinica, kao na primjer kad historiografija u istraživanju prošlosti primjenjuje znanstvena pravila sadašnjosti.²⁷ To je vidljivo i u Ježićevoj povijesti književnosti kada nastoji prikazati načine na koje Literatura zrcali povijesne i geografske stoljetne napore Hrvata za totalitetima poput jedinstvenog teritorija, jezika ili države. Sam podnaslov »Stvaranje hrvatske države u srednjem vijeku« unutar prve cjeline posvećene razdoblju od XII. do XV. st. ukazuje na primjenu terminologije moderne države²⁸ na opis nekadašnjih srednjovjekovnih prostora hrvatskog naroda. Očito je riječ o naknadnoj izgradnji sustava suodnosa između najčešće teško usporedivih jedinica, ali Ježić tako nastoji konfliktno polje diskurzivnih modaliteta – književnih, pravnih, povijesnih i najšire kulturnih tekstova – homogenizirati ne bi li ostvario konzistentnu priču o jedinstvenome nacionalnom biću i državi prije njezina realnog nastanka. Do uspostavljanja problematičnih suodnosa vjerojatno dolazi zbog toga što su prostori usko povezani s društvenim životom Hrvata u srednjem vijeku prikazani kao izvorište književnopovijesne pripovijesti.²⁹ Mijene prostora, a ne kulturnih i književnih fenomena u srednjem vijeku su pokretačem pisanja povijesti književnosti, što ponovno potvrđuje da je hrvatska književnost za Ježića »prije svega niz dokumenata javnog života, i to sagledavanih u okviru povijesti, ali svakako i u okviru zemljopisa što su ga u deset stoljeća svojih napora na književnom polju zaokupili Hrvati«. ³⁰ Uostalom uzmemo li u obzir Hercigonjinu napomenu da je većina hrvatskih

²⁷ Isto, str. 202.

²⁸ Drugim riječima, Ježić referiranjem na diplomatske spomenike, papinske isprave i sl. – pokušava savladati otpor građe, objediniti povijesne prostore i stvoriti književnopovijesnu pripovijest o homogenom teritoriju nacionalne države. No, treba imati u vidu da npr. *Politološki rječnik* razdvaja upotrebu pojma nacionalne države u srednjem vijeku od one u kontekstu stvaranja građanskog društva i industrijske revolucije. Usp. Dieter Nohlen (ur.), *Politološki rječnik*, Panliber, Osijek – Zagreb – Split, 2001., str. 234. Primjerice i Stjepan Antoljak u svojem *Pregledu hrvatske povijesti* piše da se o sadašnjem nazivu Hrvatska može govoriti tek u XVIII. stoljeću. Usp. Stjepan Antoljak, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis – Laus, Split, 1994., str. 52. Napominjem da iscrpnija istraživanja historiografije hrvatske medievistike nisu u fokusu ovog rada. Također, treba priznati da i sama svojim metahistoriografskim čitanjem Ježićeve povijesti književnosti podliježem de Certeauovoj tezi nužnog proučavanja prošlosti pod tereotom sadašnjosti.

²⁹ Genealogija srednjovjekovnog »teritorija države« koja se prema Ježiću »stvarala od polovine 7. stoljeća, a potkraj 9. stoljeća (880.) postala potpuno nezavisnom kneževinom, postala u prvoj četvrti desetog stoljeća (925.) moćnom i nezavisnom kraljevinom, kojom je vladala narodna dinastija do kraja 11. stoljeća«. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1994., str. 13.

³⁰ Slobodan Prosperov Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1994., str. 413–414.

književnih povjesničara³¹ od posljednjih desetljeća XIX. st. pa sve do novijeg vremena hrvatsku srednjovjekovnu književnost predstavljala razdobljem estetski nedostatnih spisa i *uvodom u pravu* književnost, nije neobično da Ježić nije isticao njezine književopovijesne dimenzije.

Naposljetku, četvrti se nužni aspekt decerteauovske fikcije koji historiografski iskaz potiskuje, krije u tome što on, za razliku od književnosti, mita i fikcije ima stalnu ambiciju reprezentiranja realnog. No, De Certeau tvrdi da je »‘realno’ koje proizvodi historiografija također ortodoksna legenda institucionalne povijesti; (...) s obzirom na odnos diskursa prema onome što ga proizvodi, to jest, odnos s profesionalnom institucijom i znanstvenom metodologijom, historiografija se može sagledati kao nekakva mješavina znanosti i fikcije ili kao područje znanja u kojem pitanja vremena i gramatičkog vremena ponovno zadobivaju središnju važnost.«³² Prokletstvo historiografskog iskaza da bude vječno između književnosti i povijesti vidljivo je možda najprije na retoričkoj razini kad analitički diskurs zadobiva emocionalno angažiranu i poetiziranu dimenziju³³ prema predmetu proučavanja koja bi se prije mogla pripisati književnosti nego znanosti. Ono, što je teže uočiti jest da povijest književnosti svojim ozakonjenim metodološkim postupcima decerte-

³¹ Hercigonja dijelom izuzima Vinka Lozovinu, Mihovila Kombola i kasnog Antuna Barca. A u Ježićevoj povijesti pronalazi svojevrsno neuvažavanje već utvrđenih pet Jagićevih razdoblja iz njegova uvoda »Hrvatska glagolska književnost« (str. 9–64) u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1913.): »Riječ je vrlo često o nespretnom kompiliranju, oslanjanju na sudove prethodnika, a ne na vlastiti sud o *pročitanim* tekstovima. Isp. Djela I. Broza, M. Medinija, M. Murka, D. Prohaske, D. Bogdanovića, S. Ježića, F. Fanceva, A. Cronie i dr. Svjesno odbijanje (jer je nemoguće pretpostaviti nepoznavanje) Jagićeve književnopovijesne impostacije« pravnih spomenika (i nepoznavanje izvorne građe) u relativno novijim radovima očituje karakteristična zamjedba S. Ježića 'Za sredovječnu hrvatsku pismenost značajni su hrvatski pravni spomenici, koji iako ne znače književnost, opet su od velike kulturno - historijske vrijednosti.' (spac. E. H.) Nakon toga slijedi navod (u stvari, parafraza jedne – netočne – Lozovinine tvrdnje) da su pisci glagoljskih listina 'U živi hrvatski jezik unosili crkvenovenoslavske jezične elemente' (isp. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Zagreb, 1944., str. 23). Ako se, naime, željelo pisati o tom problemu, valjalo je razmotriti ga u dijakronijskoj perspektivi i ograničiti ovu zamjedbu samo na *Bašćansku ploču* i *Povaljsku listinu*, a ne govoriti o pojavi kao nečemu općenitom i tipičnom za hrvatskoglagoljsku diplomatičku građu«. Eduard Hercigonja, »Acta Croatica kao predmet književnomeđevističkog studija (I)«, *Filologija*, knj. XIV., str. 109–122; Zagreb, 1986.

³² Michel de Certeau, »History: Science and Fiction«, *Heterologies Discourse on the Other*, Theory and History of literature, Volume 17, University of Minnesota Press, Minneapolis -- London, 2000., str. 202–203.

³³ Usp. Ježićev prikaz Vidrićeve lirike: »Tako je stvorena osebujna lirika, u stilu slikarski-impresionistička, oblikom bezlična, a sadržajem intenzivno lična. Ona se doimlje kao egzotična melodija, odsvirana na nekom naročitom instrumentu, s malo žica, posebnoga zvuka, ali takva, da se nijednim poznatim glazbalom ne da ekvivalentno reproducirati. Ta melodija podsjeća na mnoge poznate, ali od svake je drukčija, zato privlači našu pažnju i sili nas da je ponovno slušamo, da se sve jače na nju koncentriramo, ne bismo li prodrli u njezinu tajnu – ali na kraju spoznajemo da je ona, unatoč svim sličnostima i poredbama ipak samo svoja, potpuno lični izraz njezina tvorca. Zbog toga je Vidrićeva poezija zauzela sasvim posebno mjesto u književnosti moderne«. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1994., str. 313.

auovskim riječima obično zakriva činjenicu o nemoći vjerodostojnog i isto-
vjetnog odraza »realnog«. Na primjer periodizacije³⁴ se mogu promatrati kao
figure koje jamče objektivno prikazivanje »realnog«. Kako je već istaknuto
Ježić iznova pregovara o prirodnosti ranije utvrđenih znakova književne pro-
šlosti kao što je npr. uhodana podjela na stariju i noviju književnost u hrvatskoj
književnoj historiografiji. Drugim riječima, u sadašnjost uvodi drugost dosa-
dašnje slike o podjeli hrvatske književnosti na starije i novije razdoblje:

Da sam se za pojedine književne pojave služio posebnim stručnim djelima i
raspravama, to se samo sobom razumije. Naročito su pažljivo upotrijebljeni,
koliko se to dalo, za *stariju književnost* radovi I. Milčetića i Stj. Ivšića, za *sred-
nju* M. Rešetara i B. Vodnika, za *noviju* A. Barca, a za stariju i noviju radovi F.
Fanceva, koji često upravo utiru puteve novim shvaćanjima (isticanja moja).³⁵

No, ta Ježićeva u predgovoru skicirana periodizacijska shema koja poč-
iva na trijadnoj podjeli hrvatske književnosti na *stariju* (srednji vijek), *srednju*
(renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo) i *noviju* (hrvatski preporod
i nova književnost) institucionalizira književnopovijesni diskurs utvrđenim
metodološkim postupcima povijesti književnosti. Također, ne treba previdjeti
da istodobno ukazuje na činjenicu da su periodizacije podložne varijacija-
ma koje mogu zadobiti različite oblike. Na taj način iz procedura povijesti
književnosti poput periodizacije probija učinak fikcije. Osim toga može se
zamijetiti da Ježić svojom trodijelnom podjelom građe ponovno uređuje pre-
dodžbe o književnoj prošlosti periodizacijom čiju je problematičnu narav u
prethodnika utvrdio.

Uostalom i Brešić je, na tom tragu, napisao da je Ježićeva periodizacija
ilirizma bila podređena ideji traženja »izgubljenog geopolitičkog jedinstva
i stvaranju zajedničkog književnog jezika«. ³⁶ A i sam Ježić se u predgovoru

³⁴ Krajem 80-ih i početkom 90-ih XX. st. periodizacije su u povijestima književnosti postale pred-
metom širega teorijskog promišljanja (Rosenberg, Fohrmann, Ort, Johnstone, Biti i Perkins). Primjerice
prema Perkinsu one su neizbježno determinirane sa šest najvažnijih elemenata: »tradicijom, ideologij-
skim interesima, estetičkim zahtjevima pisanja povijesti književnosti, izjavama autora i suvremenika o
njihovim afinitetima i antipatijama, sličnostima među autorima i tekstovima i potrebama profesionalne
karijere i politike moći institucija«. David, Perkins, *Is literary history possible?*, The Johns Hopkins
University Press, Baltimore, London, 1992., str. 69. Stoga su rezultati klasifikacija prema Perkinsu nuž-
no kontingentni i iracionalni. Biti također ističe: Tehnike su periodizacije zacijelo nužne, ali ne i nepro-
blematične društvene prakse. Valja ih pažljivo međusobno omjeravati da se ne bi okamenile ili posvetile
te da bismo razlike koje ih dijele jednu od druge osvijestili kao sastavnice samoga njihova »unutarnjeg«
identiteta. Vladimir Biti, *Strano tijelo pri/povijesti, Etičko-politička granica identiteta*, Hrvatska sveuč-
lišna naklada, Zagreb, 2000., str. 91–92.

³⁵ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 6.

³⁶ Vinko Brešić, »Ježićevo poimanje ilirizma«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Zbornik radova sa znan-
stvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil
Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 28.

kritički osvrće na vlastitu problematičnu organizaciju proučavane građe u pogledu nerazmjera prikazivanja književnosti do XIX. i od XIX. st. naovamo kao i na nemogućnost iscrpnog opisivanja razdoblja književnosti moderne koje ide u korak s povjesničarevim vremenom pisanja povijesti književnosti. Ježić je bio svjestan da književnopovijesnom reprezentacijom³⁷ sudi i o prošlosti književnosti, a samim tim i o povijesti, ali i da ih prikazuje i ocjenjuje pod teretom sadašnjosti. Reprezentacija je dakle, obilježena tom raspolovljenom kategorijom vremena koja treba premostiti nezacjeljivi rez između neuhvatljive prošlosti i njezina nužno reduciranog snimka u sadašnjosti. Time je svakom povjesničaru književnosti zauvijek oduzeta apsolutna ili objektivna kontrola nad vlastitom književnopovijesnom građom.

Iako DeCerteau i referentnost historiografskog iskaza čita kao vid pretvaranja historiografskog diskursa da može dosegnuti »realno«, Ježić je bez sumnje jedan od malobrojnih hrvatskih književnih povjesničara, barem kad je riječ o autorima cjelovitih povijesti hrvatske književnosti, koji otvoreno upućuje na rad svojih prethodnika. Ta etička pozicija povjesničara književnosti koju je već ranije Jembrih nazvao deontologijskom³⁸ i samokritični pogled na vlastitu metodologiju koji je iskazao u predgovoru još uvijek nisu standard pisanja nacionalne povijesti književnosti. U predgovoru je bez zadržske naveo određene konstitutivne nedostatke vlastitog modela. Prvi se odnosi na prostorni nerazmjer. Prikaz povijesti književnosti do kraja osamnaestog stoljeća obuhvatio je manje od polovice opsega knjige, dok se prikaz od devetnaestog stoljeća nadalje proporcionalno povećavao. Kao drugi nedostatak autor je istaknuo nužnost izbora i redukcionizma; nije bio moguć sveobuhvatan prikaz moderne jer su mnogi autori još uvijek aktivno pisali. Osvrnuo se i na problem isključivanja estetski važnijih pisaca u korist onih koji su odigrali

³⁷ Bhabha upozorava na dvostruko i rascijepljeno vrijeme pri reprezentaciji nacije: Narodi nisu jednostavno povijesni događaji ili dijelovi domoljubnoga političkog korpusa. Oni su i složena retorička strategija društvene referencije: njihovo pozivanje na pravo da budu reprezentativni izaziva krizu u procesu označavanja i diskurzivnoga istupa. Nalazimo se na spornom pojmovnom teritoriju na kojemu se o narodu nacije mora promisliti u dvostruko vrijeme; narodi su povijesni »objekti« nacionalističke pedagogije dajući diskurzu autoritet koji se temelji na povijesnom porijeklu već danome ili izgrađenome u prošlosti; ali narodi su isto tako »subjekti« procesa označavanja koji mora izbrisati svu prethodnu ili izvornu prisutnost nacije-naroda ne bi li pokazao začudna, životna načela naroda kao suvremenosti: kao znaka sadašnjosti kojim se nacionalni život opetovano iskupljuje i ponavlja kao reprodukcijski proces. (...) U stvaranju nacije kao naracije postoji raskol između kontinuirano-akumulativne temporalnosti pedagoške dimenzije i repetitivno-rekurzivne strategije performativne dimenzije. Homi Bhabha, »Diseminacija, vrijeme, pripovijest i margine moderne nacije«, Vladimir Biti, *Politika i etika pripovijedanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002., str. 165.

³⁸ Alojz Jembrih, »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 195.

odlučniju ulogu za razvoj nacionalne književnosti.³⁹ Težio je tome da njegova povijest književnosti bude pisana »u skladu s najnovijim naučnim tekovinama.« Ako je pritom mislio na komparativno proučavanje nacionalne i europske književnosti, osobito francuske, ovjereno priloženim iscrpnim izborom kritičke literature, može se ustvrditi da je i tu metodologijsku postavku ostvario. Ježić dakle povijest književnosti razumijeva kao teleologijski proces koji zrcali kontinuitet i jedinstvo razvoja nacionalnog bića. No poštujući to polazište, neizbježno je morao reducirati prikaz pojedinačnih stilskih formacija.

Ježić, prije svega zaokupljen primarnom zadaćom za cjelovitom slikom nacionalne književnosti, nije ni mogao opažati da i njegove podjele postaju nove fikcije⁴⁰ institucionalne povijesti književnosti. Istraživanje te slike nije držao spornim, niti se zamario tekstualnošću koja je, kako tvrde novohistoristi,⁴¹ za povijest književnosti jednako konstitutivna kao i povijesnost teksta. Upravo briga o tekstualnosti iz novohistorističke perspektive sputava

³⁹ »Ali nikoje ime nije ispušteno namjerice; samo to se češće i u drugim književnostima događa da ostaje prešućen ili slabije istaknut gdje koji pisac koji je s umjetničkoga gledišta možda vredniji od mnogih spomenutih; ali ovi su od odlučnijeg utjecaja na razvoj i dalji život književnosti. Najbolji je za to primjer Ljudevit Gaj, bez koga se hrvatski preporod u 19. stoljeću ne da ni zamisliti, a ipak je njegov književni rad malen i malene umjetničke vrijednosti«. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 5.

⁴⁰ Npr. Ježić u skladu s načelima svoje književnopovijesne naracije svu došenoinsku književnost proturječno čita kao nacionalno instrumentaliziranu. Time se njegova ranije uspostavljena trijadna periodizacijska shema, u kojoj s hrvatskim preporodom započinje i nova hrvatska književnost, pokazuje paradoksalnom. Na ovom mjestu novija književnost više ne počinje s preporodom nego sa Šenoininom dobom. Osim toga on između tzv. »starije« i »srednje književnosti« i tzv. »novije« konstruira opreku neestetsko -- estetsko. Tako književnosti od Bašćanske ploče do Šenoina doba oduzima bilo kakvu estetsku vrijednost: »Sva književnost devetnaestoga stoljeća do potkraj šezdesetih godina zapravo (...) je više diletantizam negoli ozbiljno umjetničko stvaranje. Piše se iz dužnosti prema narodu, zbog dizanja nacionalne svijesti, ali ne od stvaralačkih potreba. Zasluga je posebnog pjesničkog genija i visoke lične kulture, što je Mažuranić ipak stvorio veliko pjesničko djelo u svojoj *Smrti Smail-age*. Isto tako su i Vraz, Preradović, pa donekle i Demetar dali djela od izvjesne pjesničke vrijednosti, a isto tako ima dosta umjetnika i u Botiću. Pa ako je nešto talenta bilo i kod po gdje koga drugoga pisca, ipak se većina dotadašnje književne produkcije devetnaestoga stoljeća ne diže mnogo iznad prosječnosti. Prava književnost s prvim ozbiljnim umjetničkim nastojanjima i s nekim estetskim kriterijima, počinje se stvarati tek u osmom deceniju devetnaestoga vijeka. Šenoino doba znači stvaranje novije hrvatske književnosti«. Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 245.

⁴¹ »*Tekstualnost povijesti* znači, kao prvo, da ne možemo imati pristupa cjelovitoj i autentičnoj prošlosti, proživljenoj materijalnoj egzistenciji, neposredovanoj očuvanim tekstualnim tragovima određenoga društva – tragovima čije očuvanje ne možemo držati naprosto slučajnim, nego valja pretpostaviti da su barem djelomice ishod složenih i suptilnih društvenih procesa čuvanja i brisanja; i drugo, ne treba smetnuti s uma da su isti ti tekstualni tragovi predmetom novih tekstualnih posredovanja, pa shvaćeni kao »dokumenti« tvore osnovu na kojoj povjesničari temelje vlastite tekstove, koji se nazivaju »povijesti«. Kao što nas je Hayden White dojmljivo podsjetio, takve tekstualne povijesti u svojim narativnim i retoričkim oblicima neizostavno – premda nikad u potpunosti – konstituiraju 'Povijest' kojoj omogućuju pristup«. Louis A. Montrose, »Professing the Renaissance: The Poetics of Culture«, *The New Historicism*, Routledge, New York -- London, 1989., str. 20. Prijevod preuzet iz zbornika *Poetika renesansne kulture: novi historizam* (2007.) koji je priredio David Šporer (str. 60).

potragu književne povijesti za značenjima koja su u konačnom i apsolutnom smislu autentična, točna i zaokružena. Svaki se povjesničar književnosti mora pomiriti s bolnom činjenicom da je svaka reprezentacija književne prošlosti zbog vlastite tekstualne i diskurzivne odgođenosti trajno nepristupačna.

Naposljetku, čak i ako Ježić lansonovski pozitivistički model povijesti književnosti usvaja kao neopterećen teorijom, on nije lišen problema pisanja povijesti. Povijest književnosti nikad neće odustati od pridavanja smisla književnoj prošlosti i sadašnjosti i baš se zbog toga teorijske rasprave nakon poststrukturalizma o konstruktivnosti uspostavljenih značenja ne bi trebale prešućivati. Štoviše, one mogu, uvažavanjem promjena razumijevanja statusa žanra, ukazati na smjer budućih povijesti književnosti. Iako su te rasprave osporile zrcalni odnos žanra s prošlošću, one književnoj povijesti ne otimaju epistemološki status. Decerteauovski rečeno, povijest književnosti je pripovijest koja koristi fiktionalne i narativne postupke, ali to ne znači da se odriče interpretacije književnopovijesne zbilje. Pritom se neizbježne fikcije o književnoj prošlosti ne razumijevaju kao negiranje književnopovijesnih činjenica niti se njihovo pozitivističko pobrojavanje i opis prikazuju bezvrijednima, ali se mogu dopuniti propitivanjem sustava čitanja književnih tekstova, retoričkog ustroja, spoznajne logike, prihvatljivosti postupaka povijesti književnosti kao discipline. Zato mi se čini da nema mjesta strahu od ugrožavanja žanra posvemašnjom relativizacijom, koju poststrukturalistički uvidi navodno nameću objavom da je književnu prošlost nemoguće reprezentirati onakvom kakva je ona doista bila. Upravo taj moment povijest književnosti čini smislenom i nezavršivom disciplinom, kojoj se tim novim smjerom rasprava ne najavljuje nikakav kraj, nego potraga za što uvjerljivijim glasom o književnoj prošlosti. Ili, Perkinsovim riječima, jedina je smisljena funkcija povijesti književnosti proizvesti upotrebljivu fikciju o književnoj prošlosti.⁴²

Literatura

- Antoljak, Stjepan, *Pregled hrvatske povijesti*, Orbis – Laus, Split, 1994.
- Biti, Vladimir, *Povijest književnosti nakon poststrukturalizma, Kriza hegelovskih modela*, u: *Pripitomljavanje drugog*, Mehanizam domaće teorije, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989., str. 157–216.
- Biti, Vladimir, *Strano tijelo pri/povijesti, Etičko-politička granica identiteta*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000.

⁴² David Perkins, *Is literary history possible?*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1993., str. 182.

- Bhabha, Homi, »Diseminacija, vrijeme, pripovijest i margine moderne nacije«, Vladimir Biti, *Politika i etika pripovijedanja*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2002., str. 157–190.
- Bratulić, Josip »Predgovor«, Milan Rešetar; Tomo Matić; Franjo Fancev; Josip Badalić; Slavko Ježić; Jakša Ravlić: *Izabrana djela*, kolo 13, knj. 121/I, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Nakladni Zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 375–382.
- Brešić, Vinko, »Ježićevo poimanje ilirizma«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 23–29.
- Certeau, de Michel »History: Science and Fiction«, Michel de Certeau, *Heterologies Discourse on the Other*, translated by Brian Massumi, Foreword by Wlad Godzich, Theory and History of literature, Volume 17, University of Minnesota Press, Minneapolis -- London, sixth printing, 2000., str. 199–221.
- Guillén, Claudio, *Literature as system, Essays toward the theory of literary history*, Princeton University Press, New Jersey, 1971.
- Hercigonja, Eduard, »Acta Croatica kao predmet književnomedevističkog studija (I)«, *Filologija*, knj. XIV., str. 109–122; Zagreb, 1986.
- Horvat, Vladimir, »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 31–38.
- Jelčić, Dubravko, »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 405–411.
- Jembrih, Alojz, »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 191–196.
- Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- LaCapra, Dominick, *History and Reading*, Tocqueville, Foucault, French Studies, University of Toronto Press, Toronto – Buffalo – London, 2000.
- LaCapra, Dominick, *History, Literature, Critical Theory*, Cornell University Press, Ithaca – London, 2012.
- Lanson, Gustave »La Méthode de l' Histoire littéraire«, *Revue du Mois*, god V., br. 58, str. 385–413; Pariz, 10. listopada 1910.
- Montrose, Louis A., *Professing the Renaissance: The Poetics of Culture*, u: *The New Historicism* (H. A. Veesser uredio i napisao uvodni esej), edited by Routledge, New York -- London, 1989., str. 15–36; *Poučavanje renesanse: Poetika i politika kulture*, u: Šporer, David, *Poetika renesansne kulture: novi historizam*, Biblioteka Četvrti zid, 30. knjiga, Disput, Zagreb, 2007., str. 53–78.
- Nohlen, Dieter (ur.), *Politološki rječnik*, Panliber, Osijek – Zagreb – Split, 2001.

- Novak, Slobodan Prosperov, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.
- Perkins, David, *Is literary history possible?*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, London, 1993.
- Perkins, David, *Introduction, Theoretical Issues in Literary History*, ur. David Perkins, ur. David Perkins, Harvard University Press, Cambridge, London, 1991., str. 1–8.
- Perkins, David, *Literary Classifications: How Have They Been Made?*, *Theoretical Issues in Literary History*, ur. David Perkins, Harvard University Press, Cambridge, London, 1991., str. 248–267.
- Petrač, Božidar, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)«, u: *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 69–78.
- Šarić, Tatjana, »Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945–1952.«, *Radovi – Zavod za hrvatsku povijest*, knj. 42, str. 387–424; Zagreb, 2010.
- Vidan, Gabrijela »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, (gl. ur. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 143–153.
- Žužul, Ivana *Izmišljanje književnosti*, Meandarmedia, Zagreb, 2019.

POVIJEST KNJIŽEVNOSTI KAO ZNAK NARODNE PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI

Sažetak

Iako je Ježićeva *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941*. (1944.) objavljena znatno prije ključnih metodoloških promjena koje su pojavom dekonstrukcionista, poststrukturalističke filozofije, novog historizma i drugih srodnih teorijskih škola u svjetskim okvirima nepovratno uzdrmale dotadašnje načine gledanja na upotrebe i prirodu historiografije, rad polazi od pretpostavke da teorijske implikacije tih promjena mogu pridonijeti iscrpnijem istraživanju književnopovijesnog koncepta Ježićeve cjelovite povijesti. Tekst problematizira sustav takvog hegelijanskog modela povijesti književnosti i osnovnih zakona njegova funkcioniranja nastojeći tako, uz pomoć rečenih teorijskih uvida, u našoj humanistici oživjeti dijalog o ulozi Ježićeve povijesti književnosti u razvoju hrvatske književne historiografije i raspravu o namjenama žanra povijesti književnosti uopće.

Ključne riječi: Slavko Ježić, povijest književnosti nakon poststrukturalizma, tekstualnost povijesti, povijesnost tekstova

LITERARY HISTORY AS A SIGN OF NATIONAL PAST AND PRESENT

Summary

Even though Slavko Ježić published the *Croatian literature from the beginnings till today: 1100 – 1941* (1944) long before the major methodological changes irreversibly modified globally present modes of perceiving the uses and nature of historiography – owing to the appearance of deconstructionism, poststructuralist philosophy, new historicism and other similar theoretical schools – the paper relies on the assumption that the theoretical implications of the aforementioned changes can contribute to deeper insight into a literary-historic concept of Ježić's integral literary history. The paper scrutinizes the system of such Hegelian model of literary history and its basic governing principles and, grounded in the above stated theoretical concepts, attempts to rekindle in the Croatian humanities both the dialogue on the role of Ježić's literary history in the development of Croatian literary historiography, and the discussion on the uses of literary history genre in general.

Key words: Slavko Ježić, literary history after poststructuralism, textuality of history, historicity of texts

Martina Čavar

Receptivne diskrepancije Ježićeve književnopovijesne monografije

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Ježić, S.

Uvod

Hrvatski književni povjesničar Slavko Ježić (1895. – 1969.) objavio je 1944. za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske u nakladi A. Velzeka prvu cjelovitu povijest hrvatske književnosti *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941.* u 5020 primjeraka, a dopuštenje za tisak izdalo je Glavno ravnateljstvo za promičbu 21. kolovoza 1943.¹ Ta nezaobilazna književnopovijesna monografija za proučavanje hrvatske književnosti od početaka pa sve do Drugog svjetskog rata izazvala je iznenađenje i zainteresiranost po objavljivanju, a u javnosti je predstavljena tek s četirima novinskim prikazima godine 1944., potom je prešućivana, veći dio naklade je nakon Drugog svjetskog rata povučen i uništen, a autor obilježen kao nepodoban i prešućivan. Šutnja je trajala pola stoljeća, a recepcija Ježićeva plodonosnog rada u razdoblju druge Jugoslavije gotovo da nije postojala. U ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*² Matice hrvatske Ježić je predstavljen godine 1983., a tek u povoljnijem kulturnom okruženju u Republici Hrvatskoj, izlaskom drugog izdanja godine 1993. njegove *Povijesti*, započinje njezina revalorizacija i revitalizacija, a autor je izbačen iz zaborava. Zamašnjak Ježićeve recepcije zakotrljan je znanstvenim skupom povodom 100. obljetnice rođenja Slavka Ježića godine 1995.,³ a potom i objavljivanjem godine 1997. *Zbornika o*

¹ Usp. Vladimir Horvat, »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 32, bilj. br. 6.

² Josip Bratulić, »Slavko Ježić«, u: Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić, *Izabrana djela*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 379–381.

³ Znanstveni skup je održan u Zagrebu i Zadru od 19. do 22. listopada 1995. u sklopu projekta *Hrvatski književni povjesničari*, gl. istraživača prof. dr. sc. Tihomila Maštrovića.

Slavku Ježiću,⁴ u organizaciji i izdanju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Napokon je uslijedilo plodonosnije receptivno razdoblje i valorizacija Ježićeve književnopovijesne sinteze. Primjećuje se receptivna diskrepancija i postavlja se pitanje što je uzrok tomu, a o možebitnim razlozima više će biti riječi u nastavku ovoga rada nakon posvemašnjeg uvida u tekst Ježićeve književne povijesti.

Recepcija po objavljivanju

Recepcija Ježićeve književne povijesti u godini objavljivanja je oskudna. Ježićeva *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941.* objavljena je 27. travnja 1944. Prikazana je tek u trima novinskim priložima (dvama u *Hrvatskom narodu* i jednim u *Novoj Hrvatskoj*) i jednom opširnijem članku u časopisu *Hrvatska revija*. Prvo predstavljanje u formi razgovora s autorom novoobjavljenoga naslova samo dva dana nakon objavljivanja donosi Vinko Nikolić u listu *Hrvatski narod*.⁵ Knjigu drži vrijednom, a iz razgovora s autorom doznaje se da je autorova intencija bila prikazati cjelovit i zaokružen pregled dotadanjeg znanja o hrvatskoj književnosti u okviru hrvatske narodne povijesti budući da je hrvatski kulturni, a onda i književni život usko vezan uz hrvatske političke prilike. Autor je nastojao prikazati kontinuitet književnoga života od početaka do 1941., ispriopovijedati kao »roman hrvatsku književnosti«⁶ tako što donosi opće stanje književnoga stvaralaštva u pojedinom razdoblju, a potom pojedinog književnika, njegov književni rad i značenje, a ne samo sabirati i iznositi biografske podatke. Imena književnika, pojašnjava Ježić, spominje vrlo kratko, u nekoliko redaka, s nekoliko riječi ili tek spominje ime uz napomenu da nijedno ime nije namjerno ispušteno, vođen je istinom, činjenicama i objektivnošću, lišen bilo kakve ideološke ili neke druge pristranosti što se najbolje očituje u prikazu književnog stvaralaštva nakon moderne, sve do godine 1941. s kojom njegov pregled završava. Obrazlaže da je novija književnost XIX. st. opsežnija budući da je nastojao proširiti dotadanje predhodnike Šurmina, Vodnika i Fanceva koji su pisali o književnosti hrvatskoga narodnog preporoda, a uzori za stariju književnost bili su mu radovi Ivana Milčetića, Vatroslava Jagića, Stjepana Ivšića;

⁴ *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997. – br. str. 246.

⁵ Vinko Nikolić, »Značajno djelo hrvatske književne poviesti, Razgovor s prof. drom. sc. Slavkom Ježićem, piscem *Hrvatske književnosti*« (Zagreb, 1944., Izd. A. Velzeka), *Hrvatski narod*, VI, br. 1022, str. 6; Zagreb, 29. travnja 1944.

⁶ Isto.

za srednju književnost radovi Milana Rešetara i Branka Vodnika, za noviju književnost Antuna Barca, a za stariju i noviju Franje Fanceva. Ježić je crpio inspiraciju iz tisućljetne burne hrvatske povijesti te nastojao dokazati da su Hrvati, unatoč stoljetne rascjepkanosti i životu u različitim državama i pod različitim vladavinama, imali osjećaj zajedničke nacionalne pripadnosti, težnju za zajedničkim književnim jezikom i jedinstvenom književnošću, a njegova književna povijest veliki i zahtjevni poduhvat životno je djelo koje autor daruje svom hrvatskom narodu kao vrijedni javni djelatnik, smatrajući to svojom dužnošću.⁷

Dr. Ton Smerdel⁸ potpisuje kritički intoniran prikaz u listu *Nova Hrvatska* u svibnju 1944. Smerdel smatra da je zbog pomanjkanja sintetskih hrvatskih književnopovijesnih djela, premda je bilo pokušaja, Ujevićeva *Hrvatska književnost* iz 1932. i Prohaskin pregled suvremene hrvatske književnosti iz 1921., i velikog uloženoga truda, vrijednost Ježićeve književne povijesti u knjizi kao takvoj, tj. u pokušaju sinteze. Smerdel drži da Ježićeva metodologija temeljena na dvama načelima, u Predgovoru iznesenim prvim načelom, da će autor nastojati pružiti cjelovit i zaokružen pregled dotadanjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti i, drugim načelom, da će se književni razvoj nastojati razumjeti u okviru povijesti hrvatskoga naroda, što po njegovu mišljenju nije dobro. Zamjera mu previše historiziranja, nedovoljno iznošenje osobnoga mišljenja te izostavljanje nekih pojedinaca koji su po njemu trebali biti u Ježićevoj povijesti, nedostatkom smatra i kratki prikaz suvremenih književnika, a Ježićevu nakanu da napiše zasebnu knjigu o suvremenim piscima naziva domišljatošću. Za pisanje književne povijesti drži potrebno je stvoriti kvalitetne predradnje te koristiti ispravnu metodologiju u kojoj će se udružiti književna povijest s književnom estetikom, a za sve to je potrebno dugotrajan i predan rad te se nada da je Ježić primjerno pokazao smjer kojim treba ubuduće ići hrvatska znanost o književnosti.

Nakon Smerdelova kritičkog prikaza slijedi nevelik, ali umirujući prikaz Krune Krstića naslovljen »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića« u listu *Hrvatski narod*. Krstić zamjećuje da je »kudikamo više razgovora i ustmenih ocjena nego javnih prikaza i kritika«⁹ te primjećuje da nijedan povjesničar hrvatske književnosti još nije dao svoj sud o zacijelo vrijednom i značajnom djelu u hrvatskoj znanosti o

⁷ Usp. Isto.

⁸ Dr. Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941.'«, *Nova Hrvatska*, br. 121, str. 5; Zagreb, 25. svibnja 1944.

⁹ Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, VI, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.

književnosti. Nadalje, Krstić drži da je jedan od razloga zbog kojih Ježićeva knjiga nije dobro prihvaćena taj što veliki broj suvremenih književnika koji se nisu našli u knjizi, od jada i taštine, ne prihvaćaju knjigu u cjelini. Ježić se upustio u zahtjevan poduhvat, smatra Krstić, budući da je u svoju književnu povijest morao unijeti i estetska mjerila što dotad nije bio slučaj, a k tomu prije njegove povijesti nije postojala cjelovita povijest hrvatske književnosti, osim Ujevićevoga kraćeg pregleda. Ježićevo pisanje povijesti književnosti u okviru povijesti hrvatskoga naroda drži uspješnim i korisnim za sve koji nisu upućeni u cjelokupnu hrvatsku povijest, a svoju argumentaciju temelji na dokumentima, »izvor su mu djela i studije o njima«,¹⁰ a vrijednost Ježićeve povijesti, ističe Krstić, jest u sabiranju teza o pojedinim piscima, djelima i književnim razdobljima razasutim po raznim studijama. Taj hvalevrijedan poduhvat, naglašava Krstić, ostvaren je unatoč nedaćama i teškim političkim prilikama u kojima je autor živio i djelovao, a kojih ni sam nije bio lišen. Krstić se posebno osvrće na dio Ježićeve povijesti o novijoj književnosti, u kojem je »izradio neke vrhunske portrete«, prikazao detaljnije najreprezentativnije suvremene autore te ističe da je bilo tko bio autor tog dijela povijesti, uvijek bi bilo nezadovoljnih. Ježićev književnopovijesni poduhvat Krstić je usporedio s radom na njivi, naglasivši da će svaki budući književni povjesničar imati na čemu zahvaliti Ježiću bez obzira što je njiva negdje pliće, negdje dublje zaorana. Krstić pohvaljuje i dizajn knjige, obogaćen brojnim slikovnim prilozima otisnutim na kvalitetnom papiru.

Nakon Krstića koji je zamijetio da nijedan književni povjesničar nije prikazao Ježićevu knjigu, najopširniji prikaz u *Hrvatskoj reviji* dao je hrvatski književni povjesničar Antun Barac.¹¹ U svom prikazu uvodno zamjećuje da su Ježićevi predhodnici, Šurmin, Vodnik, Bogdanović i Prohaska, doživljavali negativne recenzije svojih književnopovijesnih ostvarenja, a uzroci leže ili u prevelikoj kritičnosti suvremenika ili u zahtjevnosti poduhvata. Prije nego li je utvrdio metodologiju Ježićeve književne povijesti, ističe da je autor jasno u uvodu naveo kako književnu povijest prikazuje u okviru povijesti hrvatskoga naroda, pri čemu Barac detektira neke propuste u Ježićevoj književnoj povijesti. Zamjećuje da je njegova povijest književnosti više politička negoli književna povijest, a argumentaciju temelji i na periodizaciji koja je po Barcu trebala biti oslonjena više na književnopovijesnim, a ne političkim činjenicama. Barac drži da su u Ježićevoj književnoj povijesti mjesto dobili mnogi povjesničari, jezikoslovci i politički pisci s nizom biografskih i bibli-

¹⁰ Isto.

¹¹ Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, XVII, br. 8, str. 403–411; Zagreb, kolovoza 1944.

ografskih podataka, ali s premalo govorenja o njihovoj estetskoj vrijednosti. Ono što mu zamjera jest manjak vlastitih sudova o pojedinom piscu, a u želji da bude informativan, previše donosi mišljenja drugih književnih povjesničara. Nedostatkom smatra i nesrazmjerno obrađena sva književna razdoblja pa izdvaja da su prekratko prikazani: hrvatska srednjovjekovna književnost, usmena književnost i hrvatska književnost između 1918. i 1941. premda je Ježić posljednju, suvremenu kanio prikazati u zasebnoj knjizi, napominje Barac. Ono što još nedostaje je i promišljanje koji su čimbenici i ideje utjecale na hrvatsku književnost, kakvo mjesto ona zauzima u europskom kulturnom okružju, te je li književnost djelovala i na koga u hrvatskom društvu. To su neka od pitanja koja Barac smatra neodgovorenim, premda sve te primjedbe ne smatra »cjepidlačenjem«. ¹² Barac svoju recenziju završava konstatacijom, zapravo pohvalom Ježića, ističući da se Ježić smiono upustio u pisanje književne povijesti budući da je onodobna književna historiografija tek u povojima, budući da mu je prethodilo tek nekoliko književnih povjesničara te stoga ne postoje monografije o pojedinim književnicima, a onaj tko se upusti u poduhvat pisanja cjelokupne povijesti književnosti prepušten je samom sebi, svojoj upornosti i požrtvovnosti, stoga zavrjeđuje respekt, smatra Barac. Tim Barčevim prikazom završena je onodobna suvremena recepcija Ježićeve književne povijesti. Slijedi razdoblje recepcijske šutnje koje traje do Hrvatskoga proljeća 70-tih god XX. st., a tek s uspostavom Republike Hrvatske, nakon pedesetogodišnje šutnje, polako ali sustavno, osvjetljava se lik i djelovanje Slavka Ježića.

Razdoblje recepcijske šutnje

Već i letimičnim pogledom u literaturu o Slavku Ježiću¹³ uočava se da nema autora ili publikacije koja prikazuje i vrjednuje Ježićevu književnu povijest. Točnije rečeno, nastupilo je vrijeme komunističke Jugoslavije u kojoj je učinjen kulturocid, neistomišljenici su marginalizirani, a njihova djela uklonjena te se nije znalo niti da postoje pa se nije moglo ni očekivati da se rabe u obrazovnom sustavu. Postavlja se pitanje, što je razlog tomu?! Ježićeva književna povijest *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.* očito je »sama presudila sebi« jer u nevremenu nosi *krivo* ime, objavljena je u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj što je bio dovoljan razlog da je nepo-

¹² Isto, str. 409.

¹³ »Literatura o Slavku Ježiću«, pripremila: Nedjeljka Paro, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 216–219.

dobna ili su ipak u njoj detektirali snažne elemente nacionalnoga i kulturnoga identiteta koji je rušio komunističku anacionalnu koncepciju. Ipak, razvidno je da njihovi površni ocjenjivači nisu ni zavirili u njezin sadržaj jer da jesu, mogli su zamijetiti Ježićev znanstveni objektivni pristup što dokazuje prikaz suvremene književnosti u kojem su uključeni književnici bez obzira na političku orijentaciju.

Ježićeva književna povijest sve do Hrvatskoga proljeća spominje se tek kao bibliografski podatak u enciklopedijskim natuknicama, i to: 60-tih god. XX. st.: u *Enciklopediji Jugoslavije* 1960.,¹⁴ u *Književnom godišnjaku* 1961.,¹⁵ 70-tih god. XX. st.: *Jugoslavenskom književnom leksikonu*, 1971.,¹⁶ u *Leksikonu pisaca Jugoslavije* 1979.,¹⁷ 80-tih god. XX. st.: u *Jugoslavenskom književnom leksikonu* 1984.¹⁸ Ipak, Hrvatsko proljeće donijelo je pozitivne pomake u hrvatskom društvu i kulturi pa je i ime Slavka Ježića dobilo svoj prostor te je u časopisu *Croatica* objavljen kratki afirmativni biografski članak A. Šljivarića o njemu i njegovu stvaralaštvu koji, držeći njegova ostvarenja »trajnom vrijednosti u hrvatskoj znanosti o književnosti«,¹⁹ posebnu vrijednost Ježićeve književne povijesti, jedine onodobne sinteze, vidi u njegovoj intenciji te zaključuje Ježićevim riječima: »... – unatoč vjekovne rascjepkanošći i života u različitim državama i pod različitim vladarima – Hrvati su ipak trajno imali osjećaj zajedničke pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću ...«. ²⁰ U najvećem nakladničkom projektu Matice hrvatske *Pet stoljeća hrvatske književnosti* godine 1983. predstavljen je među hrvatskim književnim povjesničarima i Slavko Ježić.²¹ Taj prikaz sadrži podulji uvodni tekst, kratku Ježićevu bibliografiju i važniju literaturu o Ježiću, izbor Ježićevih članaka, ali ne sadrži ni jedno poglavlje Ježićeva, kako napominje priređivač Josip Bratulić, »bez sumnje najznačajnijega djela, *Hrvatske književnosti od početaka do danas*« jer je Ježićevu

¹⁴ »Ježić Slavko«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, (Hil – Jugos), Zagreb, Leksikografski zavod FNRJ, 1960., str. 529.

¹⁵ (mv) [Miroslav Vaupotić]: »Ježić Slavko«, *Književni godišnjak*, Zagreb, 1961., str. 98.

¹⁶ Milorad Živančević: »Ježić Slavko«, *Jugoslovenski književni leksikon*, Novi Sad, Matica srpska, 1971., str. 178.

¹⁷ V. [Vera] Živančević: »Ježić Slavko«, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Novi Sad, 1979., 2. sv.: Đ-J, str. 587–588.

¹⁸ Milorad Živančević: »Ježić Slavko«, *Jugoslovenski književni leksikon*, 2. dopunjeno izd., Novi Sad, Matica srpska 1984., str. 285.

¹⁹ Aleksandar Šljivarić: »Slavko Ježić«, *Croatica*, I, br. 1, str. 437; Zagreb, 1970.

²⁰ Isto.

²¹ Josip Bratulić: »Slavko Ježić; Izdanja djela Slavka Ježića; Važnija literatura o Slavku Ježiću«, u: Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić: *Izabrana djela*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knj. 121/I), str. 373–384.

književnopovijesnu djelatnost u zadanom okvirima knjige teško prikazati, a da se ne našetiti cjelini, ali ju predstavlja u uvodnom tekstu, smatra ju književnopovijesnim podsjetnikom budući da sadrži obilje bibliografskih podataka s izostavljenim estetskim vrjednovanjem, a u koju je inkorporirao istraživanja drugih književnih povjesničara, po prvi put obrađeno je razdoblje Moderne.²² Bratulić drži da je Ježić svojom djelatnošću ostao trajan u hrvatskoj znanosti o književnosti. Kao najava nadolazećih političkih promjena i bolje afirmacije Ježićeve književnopovijesne ostavštine jest i leksikonska natuknica Tihomila Maštrovića²³ koja je informativna i dobar temelj za daljnja istraživanja.

Razdoblje recepcijske aktivnosti

a) Drugo izdanje Ježićeve književne povijesti

Nakon polustoljetne šutnje i marginalizacije, padom komunističkoga jed-noumlja, procesom demokratskih promjena 90-tih god XX. st. i stvaranjem hrvatske države, započelo je razdoblje ispravljanja nepravdi prema prešućivanim autorima, pa je Grafički zavod Hrvatske 1993. objavio drugo izdanje *Hrvatske književnosti od početaka do danas 1100. – 1941.* te je njome, »živim sabiralištem rasute hrvatske književne baščine«, nastavljen »neprirodno prekinuti život prvog izdanja«. ²⁴ Dodatak knjizi su članci Dubravka Jelčića, Slobodana Prosperova Novaka i Mislava Ježića. U članku »Portret Slavka Ježića« Dubravko Jelčić opisuje svoj prvi susret s Ježićevom knjigom: »Ježićeva knjiga u izlogu, reprezentativna već i svojim izgledom, s tajanstvenom glagoljicom Baščanske ploče na koricama, privlačila me je neodoljivo, raspaljujući moju znatiželju. Kod kuće sam pobrao sve duplikate maraka u serijama i još neke filatelističke vrijednosti koje nisam imao u duplikatu, ali sam ih se bio spreman odreći, prodao sve to u Filatelističkoj poslovnici dr. Vuka Simića Vakanovića u Jurišićevoj ulici i za dobiveni novac kupio željenu knjigu. Cijena joj je bila, ako me i opet sjećanje ne vara, dvije tisuće kuna«. ²⁵ Jelčić drži Ježićevu književnu povijest neprolaznom, nezastarjelom premda je prvo izdanje objavljeno prije 47 godina, odgovara književno-povijesnim znanjima vremena u kojem je nastala, bogata je preciznim i pouzdanim po-

²² Usp. Isto, str. 379–381.

²³ T.[ihomil] Maš.[trović]: »Ježić Slavko«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 2 izd., Jugoslavenski leksi-kografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1990., sv. 6, JAP-KAT, str. 94–95.

²⁴ Citati iz članka Mislav Ježić: »Napomena uz drugo izdanje 'Hrvatske književnosti' Slavka Je-žića«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 421–424.

²⁵ Dubravko Jelčić: »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 410.

datcima. Ježić je pisao književnu povijest u teška vremena sukoba dviju koncepcija Hrvatske, ali je bio »neovisan i beskrompomisan«, pisao »savjesno i objektivno, temeljito i akribično, sa zavidnom nepokolebljivošću vlastitog stava, odolijevajući dosljedno svim kušnjama vremena,...«. ²⁶ Književni povjesničar Slobodan Prosperov Novak također ističe Ježićevu akribičnost, a njegov cjelovit i pouzdan pregled hrvatske književnosti temeljen na objektivnosti i na nizu dokumenata u okviru povijesti, ali i u okviru zemljopisa, unatoč neopravdanom prešućivanju i polustoljetnom zaboravu, drži korisnim djelom, revitaliziranim drugim izdanjem. ²⁷

b) Znanstveni skupovi

Godine 1997. objavljen je *Znanstveni i književni rad Slavka Ježića*, zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja Slavka Ježića, održanog u Zagrebu, Dubravi i Zadru od 19. do 22. listopada 1995. u nizu *Hrvatski književni povjesničari*. ²⁸ Na skupu je sudjelovalo dvadeset znanstvenika koji su svojim znanstvenim radovima valorizirali dotadanju prešućivanu književnu i znanstvenu ostavštinu Slavka Ježića. Glavni urednik zbornika je Tihomil Maštrović, a svoje priloge objavljuju: Stjepan Babić, Zrinka Babić, Stipe Botica, Josip Bratulić, Vinko Brešić, Vladimir Horvat, Alojz Jembrih, Nikice Kolumbić, Zvonko Kovač, Tihomil Maštrović, Ivica Matičević, Cvijetko Milanja, Krešimir Nemeč, Antun Pavešković Božidar Petrač, Krunoslav Pranjić, Irena Stopfer, Miroslav Šicel, Đurđa Škavić, Franjo Švelec, Gabrijela Vidan.

U *Zborniku* su obrađene različite teme vezane uz svestrano Ježićevo književno i znanstveno stvaralaštvo, a ovdje će se spomenuti samo oni autori i njihovi članci koji se dotiču recepcije Ježićeve književne povijesti. Ilirizam je obrađen u člancima: »Slavko Ježić o hrvatskom narodnom preporodu« Josipa Bratulića, »Književno-povijesni aspekt ilirizma u videnju Slavka Ježića« Miroslava Šicela i »Ježićevo poimanje ilirizma« Vinka Brešića. Problematika periodizacije u Ježićevoj književnoj povijesti obrađena je u člancima: »Periodizacija starije hrvatske književnosti u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*« Nikice Kolumbića, »Narodna književnost i kultura u Ježićevoj *Hrvatskoj*

²⁶ Isto, str. 411.

²⁷ Slobodan P[rosperov] Novak: »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.

²⁸ *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997. – br. str. 246.

književnosti« Stipe Botice, »Problem prvog razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića« Vladimira Horvata, »Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića)« Božidara Petrača, »Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*« Ivice Matičevića. Franjo Švelec obradio je Ježićevo proučavanje Frankopana u članku: »Ježićeva izdanja Frankopanove pjesničke ostavštine«. Ježićeve ocjene hrvatske dramske književnosti predmet su istraživanja Antuna Paveškovića u članku: »Značaj hrvatske dopreporodne drame i kazališta u *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas, 1100.–1941.* Slavka Ježića«. Alojz Jembrih u članku »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti« ukazuje na prešućenost Ježićevih djela u novijim filološkim izdanjima nakon 1944. godine što, po njegovom sudu, nije nipošto korektno u znanosti.

Godine 2012. održan je još jedan znanstveni simpozij pod nazivom »Hommage à Slavko Ježić«²⁹ o temi hrvatsko-francuskih dodirnih veza kako bi se ispravila nepravedna i dugogodišnja zapostavljenost kroatista i romanista Ježića, autora dviju književnih povijesti, prve povijesti francuske književnosti na hrvatskom jeziku, *Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842. – 1715.)* i prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti, *Hrvatske književnosti od početaka do danas 1100. – 1941.* Zbornik koji je uredila Irena Stopfer donosi osam članaka, sljedećih autora: Zrinka Jelaska, Mislav Ježić Vladimir Lončarević, Tihomil Maštrović, Cvijeta Pavlović, Božidar Petrač, Gabrijela Vidan, Yvone Vrhovac, a ovdje ću izdvojiti članke koji se referiraju na temu ovoga rada – to su članci Božidara Petrača »Francuski književnici u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*« i Vladimira Lončarevića »Recepcija novije katoličke književnosti u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*«, kojima se osvjetljava Ježićeva kroatistička i romanistička filološka djelatnost.

c) Okrugli stol o Slavku Ježiću

U organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu i Matice hrvatske u srijedu 22. svibnja 2019. u Zagrebu održan je okrugli stol u prigodi 50. obljetnice smrti književnoga povjesničara hrvatske i francuske književnosti, tekstologa i priređivača kritičkih izdanja hrvatskih pisaca, kroatista, slavista i romanista, intendanta Hrvatskoga narodnoga kazališta, sveučilišnoga pro-

²⁹ *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta i sveučilišni profesor / Hommage a Slavko Ježić*, Zbornik sa skupa Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012., Sveučilište u Zagrebu, [organizator] Hrvatska udruga stipendista francuske Vlade; [urednica Irena Stopfer]; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

fesora, prevoditelja, pisca i pjesnika Slavka Ježića na kojem su sudjelovali: predsjednik Matice hrvatske Stipe Botica, akademici Josip Bratulić i Mislav Ježić, Mirjana Polić-Bobić s Odsjeka za romanistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu te književni povjesničari Tihomil Maštrović i Slobodan Prosperov Novak.

Stipe Botica je istakao povezanost Slavka Ježića s Maticom hrvatskom i njegov urednički rad. Josip Bratulić svoju je pažnju posvetio različitim za-branjenim ili prešućivanim tekstovima Slavka Ježića koji iza 1945. nekome nisu bili politički podobni, usprkos svojoj nesumnjivoj vrijednosti, naglasivši da je Ježić svoj najveći prinos hrvatskoj kulturi dao cjelovitom poviješću hrvatske književnosti na čiju je naslovnicu stavio Marka Marulića, oca hrvatske književnosti. Slobodan Prosperov Novak ističe Ježićevu »bespriječornu narativnost i neprekinutu linearnost«³⁰ istaknuvši da on u svojoj *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas 1100 – 1941* hrvatsku književnost smješta u europski i međunarodni kontekst koji je auctor izuzetno dobro poznao i jer su sudovi o književnoj povijesti i pojavama u njoj vrlo pouzdani i dobro odmjereni. Novak podsjeća da je Ježićev prvobitno zamišljen naslov »Hrvatska književnost u okviru narodne povijesti« izvrsno pristajao zamisli djela jer ono sustavno smješta književne pojave u njihov povijesni kontekst i time bitno osvjetljuje njihovu narav i smisao.³¹ Tihomil Maštrović ističe uspjelost i trajnu vrijednost Ježićeva književnopovijesnog rada, naglašavajući pouzdanost književnopovijesnih podataka u Ježićevoj književnoj povijesti, ali i njegovo nenatkriljeno visoko znanstveno poštenje kao i ljepotu stila toga djela. Također je osvjetlio zasluge Slavka Ježića kao intendanta Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu za hrvatski kazališni život. Akademik Mislav Ježić iznio je osobne uspomene na svog oca i njegov predani stvaralački rad.

d) Poglavlja u knjizi

Najopsežniju leksikonsku natuknicu o Slavku Ježiću napisala je Ankica Šunjić u *Hrvatskom biografskom leksikonu*³² te je za sve proučavatelje Ježićeve biografije i opusa nezaobilazna, informativna i obogaćena Ježićevim iscrpnim biografskim podacima, prikazom profesionalnog puta te tematiziranjem njegovih polja interesa. Autorica također vrednuje važna ostvarenja

³⁰ Petra Miočić, »Plemić duha i znanosti«, *Vijenac*, XXVII, br. 659 ; Zagreb, 6. lipnja 2019. <https://www.matica.hr/vijenac/659/plemic-duha-i-znanosti-29177/> (pristupljeno: 11. travnja 2021.)

³¹ Isto.

³² An.[kica] Šu.[njić], »Ježić, Slavko«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, I – KAL, Leksiokografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 489–490.

s tezama svakog djela te donosi popis važnije bibliografije, ali i literature o Slavku Ježiću. Ističe da Ježićeva književna monografija sadrži iscrpne i precizne podatke stavljene u kontekst opće političke i kulturne povijesti što dotad nije bilo zabilježeno u ponuđenoj literaturi.

Jedan od mogućih pristupa čitanju književnopovijesnih djela jest i teorijsko metodološka analiza. Takvo polazište imala je Perina Meić. U svojoj analizi zaključuje da se Ježićeva povijest književnosti temelji na povijesno-sociološkom pristupu i biografskoj metodi, a u kontekstu hrvatske znanosti o književnosti Ježićevu povijest književnosti drži naprednijom od jagićevsko-šurminovske književnopovijesne prakse. Smatra ju respektabilnom i dragocjenom književnopovijesnom studijom, ističe Ježićevu objektivnost u prezentiranju pisaca bez obzira na njihovu ideološku orijentaciju te ukazuje da Ježić književnike i njihova ostvarenja predstavlja eksplicitno bez progovaranja o njihovim međusobnim književnim utjecajima.³³ Meić Ježićevu književnu povijest svrstava u model tradicionalne pozitivističke književnopovijesne podvrste.

Ivana Žužul analizirala je dvije kapitalne povijesti hrvatske književnosti XX. st., Ježićevu i Frangešovu, te ih sagledala očima novog historizma. Smatra da nema neutralne književne povijesti, a Ježićevu književnu povijest drži važnom u izgradnji nacionalnog identiteta³⁴ budući da uključuje sve gradbene elemente: nacionalni identitet, jedinstveni jezik i književnost te zajedničku državu.

e) Ježićeva književna povijest u književnim povijestima

Na spomenutom prvom znanstvenom skupu o Slavku Ježiću, održanom 1995., Alojz Jembrih u svom je radu »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti« pozvao na poštivanje deontologije³⁵ u znanosti što u Ježićevu slučaju, složiti ćemo se, nije bilo primjerno. Na tom su tragu pregledane književne povijesti njihovim kronološkim redom

³³ Usp. Perina Meić, »Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941. (1944., 1993.)«, *Čitanje povijesti književnosti* (metodološki modeli književnopovijesnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti), Alfa, Mostar, 2010., str. 94–101.

³⁴ Ivana Žužul, »Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941«, *Izmišljanje književnosti*, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti, Meandarmedia, Zagreb, 2019., str. 53–104.

³⁵ Alojz Jembrih, »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 191–196.

objavljivanja te će se na temelju dobivenih činjenica zamijetiti kako je valorizirana Ježićeva književna povijest.

Ježićev suvremenik, hrvatski književni povjesničar Mihovil Kombol u svojoj književnoj povijesti u bilješkama o literaturi o Nikoli Zrinskom i Krsti Frankopanu poziva se na Ježićev članak u *Gradi za povijest hrvatske književnosti*, knj. VIII., te dva izdanja izbora iz djela F. K. Frankopana.³⁶ Ježićevu *Ilirsku antologiju* navodi kao referentnu literaturu o ilirskom preporodu.³⁷

Antun Barac objavio je 1954. povijest književnosti naslovljenu *Jugoslavenska književnost*. U njoj ne spominje Ježićevu književnopovijesnu monografiju. U svojoj *Hrvatskoj književnosti od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, u knjizi I., *Književnost ilirizma* ubraja u glavnu literaturu Ježićevu *Ilirsku antologiju* (Književni dokumenti hrvatskog preporoda, 1934.), a u literaturu o pojedinom autoru – Stanku Vrazu navodi Ježićevu redakciju Vrazovih *Pjesničkih djela*.³⁸ U knjizi II. *Književnost pedesetih i šezdesetih godina* u glavnu literaturu ubrojio je Ježićevo djelo *Hrvatski pripovjedači iz preporoda* (1935.),³⁹ a o Ježićevoj književnoj povijesti nema ni spomena.

Ježićevu književnu povijest ubrojio je u važnija književnopovijesna djela Krešimir Georgijević u svojoj povijesti književnosti *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*,⁴⁰ u kojoj navodi da za proučavanje Frankopana nezaobilaznim drži poznavanje Ježićevih radova.⁴¹

Miroslav Šicel u knjizi *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*⁴² donio je svoj kritički sud o Ježićevoj književnoj povijesti. Uspoređujući ju s Prohaskinim *Pregledom suvremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.), kojoj zamjera niz propusta i netočnosti, ne navodeći ih konkretnije, slično tvrdi i za Ježićevu s čime se ne bih složila, a što potvrđuje Jelčić u svo-

³⁶ Slavko Ježić, *Život i rad F. K. Frankopana* s izborom iz njegovih djela. Matica hrvatska, Zagreb, 1921.; *Djela F. K. Frankopana*, Pos. izd. srp. kr. ak. knj. 108; Beograd, 1936. u: Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 418.

³⁷ Slavko Ježić, *Ilirska antologija*, (Zagreb, Minerva) u: Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 424.

³⁸ Antun Barac, »Glavna literatura«, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga I., *Književnost ilirizma*, JAZU, Zagreb, 1954., str. 303; »Stanko Vraz – Pjesnička djela I, u redakciji Slavka Ježića (Noviji pisci hrvatski 10, Zagreb, 1953) – Pjesnička djela II (Noviji pisci hrvatski 11, Zagreb, 1954.)«, Isto, str. 305.

³⁹ Antun Barac, »Glavna literatura«, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga II., *Književnost pedeset i šezdesetih godina*, JAZU, Zagreb, 1960., str. 203.

⁴⁰ Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 306.

⁴¹ Isto, str. 107, 111 i 113.

⁴² Miroslav Šicel, »Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti«, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 329.

joj književnoj povijesti.⁴³ U svojoj *Hrvatskoj književnosti 19. i 20. st.*⁴⁴ Šicel Ježićeve književnu povijest predstavlja istim riječima kao i 1971.

U knjizi *Realizam*, četvrtoj knjizi *Povijesti hrvatske književnosti* Ivo Frangeš u popisu korištene literature naveo je i Ježićeve književnu povijest,⁴⁵ a *Ilirizam* (Milorad Živančević) na više mjesta upućuje na Ježićeve radove o pojedinim književnicima, Matiji i Ivanu Mažuraniću, Stanku Vrazu, Dimitriji Demetru, Antunu Nemčiću, Mirku Bogoviću i Josipu Eugenu Tomiću kao i na Ježićeve radove o ilirizmu.⁴⁶ Miroslav Šicel u knjizi *Moderna*, petoj knjizi *Povijesti hrvatske književnosti*, također navodi u popisu rabljenog gradiva Ježićeve književnu povijest⁴⁷ te upućuje na Ježićev članak o Josipu Kosoru⁴⁸ i Dragutinu Domjaniću.⁴⁹

U Frangešovoj *Povijest hrvatske književnosti*⁵⁰ Ježić je samo u popisu autora povijesti hrvatske književnosti. Nakon Frangešove povijesti književnosti dvojica autora, Jelčić i Prosperov Novak, potvrdili su se kao autori književnopovijesnih sinteza. Dubravko Jelčić u svojoj književnoj povijesti ocijenio je afirmativno Ježićeve književnu povijest, držeći je najzrelijim Ježićevim ostvarenjem,⁵¹ pouzdanim za buduća pokoljenja unatoč nepovoljnim društvenim prilikama u vrijeme objavljivanja. U knjizi *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas* Slobodan Prosperov Novak ne obrađuje ponasob Slavka Ježića niti njegovu književnu povijest već je samo u popisu bibliografskog gradiva⁵² uvrstio Ježićeve književnu povijest i druga važnija Ježićeva djela.

⁴³ Vidi prikaz Jelčićeve ocjene Ježićeve monografije u nastavku rada na str. 12.

⁴⁴ Miroslav Šicel, »Hrvatska znanost o književnosti«, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 276.

⁴⁵ *Povijest hrvatske književnosti, Realizam* (Ivo Frangeš), knj. 4., Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 487.

⁴⁶ *Povijest hrvatske književnosti, Ilirizam* (Milorad Živančević), knj. 4., Liber, Mladost, Zagreb, 1975., str. 30., 87, 101, 104, 115, 120, 141, 215 i 216.

⁴⁷ *Povijest hrvatske književnosti, Moderna* (Miroslav Šicel), knj. 5., Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 226.

⁴⁸ Isto, str. 213.

⁴⁹ Isto, str. 286.

⁵⁰ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 548.

⁵¹ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pa- vičić, Zagreb, 2004., str. 442.

⁵² Slobodan Prosperov Novak, »Temeljna bibliografska građa o hrvatskoj književnosti«, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 703, 705 i 712.

*

Slavko Ježić je stvarao u teškim i nepovoljnim društvenim prilikama, njegov filološki rad odlikuje se znanstvenom objektivnošću, a metodoljiju svoje književne povijesti objasnio je u Predgovoru kao opis književnog razvoja u okviru povijesti hrvatskoga naroda s ciljem stvaranja nacionalnoga identiteta. Ježićeva književna povijest, prva cjelovita povijest hrvatske književnosti, najreprezentativnije je Ježićevo djelo koje se nije uklapalo u uzuse i prosudbe onodobnog režima te, sukladno tomu, neprimjereno je zatirano i prešućivano, manje ili više, sve do 90-tih godina XX. st. Unatoč tomu, vidjeli smo u nekim izdanjima, većina književnih povjesničara ne može prešutjeti Ježićev djelatan filološki rad pa upućuju na njegove radove o pojedinim književnicima, osobito iz razdoblja preporodne književnosti, a ponajčešće je njegova književna povijest bila uvrštavana u važne bibliografske popise književnopovijesnih djela, i to sve do stvaranja Republike Hrvatske i povoljnijih prilika. Ježiću u čast postavljena je i spomen-ploča s medaljonom na zgradi u Medulićevoj 5 u Zagrebu gdje je živio i radio od 1938. do 1954., a u rodnom mjestu u Dubravi u Moslavini podignut je spomenik Slavku Ježiću, rad akademskog kipara Mladena Mikulina.⁵³ Organizirani su znanstveni skupovi, posvećeni njemu u čast, na kojima su iznošena višekratna propitivanja znanstvenika različitih specijalizacija, a najveća vrijednost njihovih izlaganja očituje se u znanstvenim radovima koji potvrđuju trajnu vrijednost Ježićeva djela i prisutnost u hrvatskoj znanosti o književnosti.

Zaključak

Ježićeva književna povijest *Hrvatska književnost od početaka do danas* dočekana je u trenutku izlaženja 1944. s osobitim zanimanjem, što je bilo i za očekivati, budući da je to bila prva sinteza u hrvatskoj znanosti o književnosti. Nježno je hvaljena, a bilo je i kritičkih prikaza, ponajviše onih koji su kritizirali previše historiziranja, ali i nesrazmjer u obradbi književnog gradiva. Činjenica da je objavljena u Zagrebu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske postat će mu teretom u vrijeme nove vlasti i razlogom zbog kojeg će Ježić u razdoblju komunističke Jugoslavije, poput brojnih drugih hrvatskih inte-

⁵³ O tome u članku Mislava Ježića, »Kronika znanstvenog skupa 'Znanstveni i književni rad Slavka Ježića' (Zagreb – Dubrava – Zadar, 19. – 21. listopada 1995.)«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 229–231 [s dvije fotografije]. U nastavku su i dva pozdravna govora, Stjepana Babića i Miroslava Šicela, prigodom otkrivanja spomenika u Dubravi, str. 232–236.

lektualaca, postati nepodoban i nepravedno prešućivan, a njegova kulturna djelatnost ostati nepoznata. Stvaranjem hrvatske države nastupa razdoblje u kojem je Ježićev književnopovijesni rad izbavljen iz zaborava te primjereno i objektivno vrjednovan i valoriziran.

Literatura

- Vinko Nikolić, »Značajno djelo hrvatske književne poviesti, Razgovor s prof. drom. sc. Slavkom Ježićem, piscem 'Hrvatske književnosti' (Zagreb, 1944., Izd. A. Velze-ka)«, *Hrvatski narod*, VI, br. 1022, str. 6; Zagreb, 29. travnja 1944.
- Dr. Ton Smerdel, »Dr. Slavko Ježić: 'Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941.'«, *Nova Hrvatska*, br. 121, str. 5; Zagreb, 25. svibnja 1944.
- Kruno Krstić, »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o 'Hrvatskoj književnosti' Dra Slavka Ježića«, *Hrvatski narod*, VI, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.
- Antun Barac, »Putovi hrvatske književnosti«, *Hrvatska revija*, XVII, br. 8, str. 403–411; Zagreb, kolovoza 1944.
- Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 418 i 424.
- Antun Barac, »Glavna Literatura«, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga I., *Književnost ilirizma*, JAZU, Zagreb, 1954., str. 303 i 305.
- Antun Barac, »Glavna Literatura«, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, knjiga II., *Književnost pedeset i šezdesetih godina*, JAZU, Zagreb, 1960., str. 203.
- »Ježić, Slavko«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 4, (Hil – Jugos), Zagreb, Leksikografski zavod FNRJ, 1960., str. 529.
- (mv) [Miroslav Vaupotić]: »Ježić Slavko«, *Književni godišnjak*, Zagreb, 1961., str. 98.
- Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Aleksandar Šljivar, »Slavko Ježić«, *Croatica*, I, br. 1, str. 437; Zagreb, 1970.
- Milorad Živančević, »Ježić Slavko«, *Jugoslovenski književni leksikon*, Novi Sad, Matica srpska, 1971., str. 178.
- Miroslav Šicel, »Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti«, *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 312–331.
- Povijest hrvatske književnosti, Ilirizam* (Milorad Živančević), *Realizam* (Ivo Frangeš), knj. 4., Liber, Mladost, Zagreb, 1975.
- Povijest hrvatske književnosti, Moderna* (Miroslav Šicel), knj. 5., Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
- V. [Vera] Živančević, »Ježić Slavko«, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Novi Sad, 1979., 2. sv.: Đ-J, str. 587–588.

- Milorad Živančević, »Ježić Slavko«, *Jugoslovenski književni leksikon*, 2. dopunjeno izd., Novi Sad, Matica srpska 1984., str. 285.
- Josip Bratulić, »Slavko Ježić«, u: Milan Rešetar, Tomo Matić, Franjo Fancev, Josip Badalić, Slavko Ježić, Jakša Ravlić, *Izabrana djela*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983.
- Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
- T[ihomil] Maš[trović], »Ježić Slavko«, *Enciklopedija Jugoslavije*, 2 izd., Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1990., sv. 6, JAP-KAT, str. 94–95.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. – br. str.: 464.
- Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 405–411.
- Mislav Ježić, »Napomena uz drugo izdanje 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 421–424.
- Slobodan P[rosperov] Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.
- Miroslav Šicel, »Hrvatska znanost o književnosti«, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 265–287.
- Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997. – br. str. 246.
- Vladimir Horvat, »Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnog preporoda prema djelima Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 31–38.
- Alojz Jembrih, »Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 191–196.
- »Literatura o Slavku Ježiću«, pripremila: Nedjeljka Paro, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 216–219.
- Slobodan Prosperov Novak, »Temeljna bibliografska građa o hrvatskoj književnosti«, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 703, 705 i 712.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 442.

- An.[kica] Šu.[njić], »Ježić, Slavko«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, I – KAL, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 489–490.
- Perina Meić, *Čitanje povijesti književnosti* (metodološki modeli književnopovijesnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti), Alfa, Mostar, 2010.
- Slavko Ježić, *romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta i sveučilišni profesor / Hommage a Slavko Ježić*, Zbornik sa skupa Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012., Sveučilište u Zagrebu, [organizator] Hrvatska udruga stipendista francuske Vlade; [urednica Irena Stopfer]; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.
- Petra Miočić, »Plemić duha i znanosti«, *Vijenac*, XXVII, br. 659; Zagreb, 6. lipnja 2019. <https://www.matica.hr/vijenac/659/plemic-duha-i-znanosti-29177/> (pristupljeno: 11. travnja 2021.)
- Ivana Žužul, *Izmišljanje književnosti*, Učinci fikcije u povijestima hrvatske književnosti, Meandarmedia, Zagreb, 2019.
- Mislav Ježić, »Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895. – 1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti«, *Obnovljeni Život*, Vol. 75, No. 3, str. 291–295; Zagreb, srpnja 2020.

RECEPTIVNE DISKREPANCIJE JEŽIĆEVE KNJIŽEVNOPOVIJESNE MONOGRAFIJE

Sažetak

Istražujući povijest književnosti i polazeći od rezultata dotadanje znanosti, književni povjesničar Slavko Ježić, u svom djelu *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100 – 1941.*, nastojao je detektirati umjetničke vrijednosti književnih djela, bez obzira na povijesni ili politički kontekst u kojem su ona nastala ili s kojim se povezuju. To Ježićevo historiografsko djelo objavljeno je u Zagrebu 1944., dakle u doba NDH, u državi koju se u jugokomunističkom okružju sotoniziralo do te mjere da su i sve one knjige koje su tiskane za vrijeme NDH proglašavane štetnim, napose pak one koje su već u naslovu imale pridjev *hrvatski*, ma što to značilo. Ježićeva je književna povijest, dakle, tiskana u nevrjeme, ponajprije jer u ratnom vohoru nije ni mogla stići do svojih čitatelja, a iza rata jer je sustavno prešućivana i zaobilažena gotovo pola stoljeća – samo zato jer je tiskana u državi koja novim vlastodršcima nipošto nije bila po volji. Valorizaciji Ježićeva znanstvenog i književnog opusa time je doista učinjena nepravda. Stvaranjem hrvatske države napokon se slobodnim znanstvenim diskurzom može govoriti o stvarima struke, o tvarnim i tvornim činjenicama, što posljedično Slavku Ježiću napokon određuje ugledno mjesto u hrvatskoj književnoj historiografiji.

Ključne riječi: Slavko Ježić, totalitarna jugokomunistička vlast, znanstvena etika

---

RECEPTIVE DISCREPANCIES OF JEŽIĆ'S LITERARY
HISTORICAL MONOGRAPH

Summary

In his research of the history of literature and starting from the results of science so far, literary historian Slavko Ježić in his work *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941* attempted to detect artistic values of literary works regardless of the historical or political context in which they were written or which they were associated with. The mentioned Ježić's historiographical work was published in 1944 in Zagreb, which means in the period of the Independent State of Croatia, state which in the Yugoslav-Communist environment was satanized to such a degree that all publications published during the Independent State of Croatia were proclaimed damaging, particularly those which already contained *Croatian* in their titles, whatever that meant. Ježić's literary history was published in an unfortunate time, first of all due to the fact that in wartime it could not reach its readers, and then after the war it was systematically passed over in silence and ignored for almost half a century – just because it was published in a state which the new regime dismissed. As a consequence, great injustice was done to the evaluation of Ježić's scientific and literary opus. After the foundation of the independent Republic of Croatia finally it became possible to speak about professional issues, about material and formative facts, in a free scientific discourse, which also means finally placing Slavko Ježić on a prominent place in Croatian literary historiography.

Key words: Slavko Ježić, totalitarian Yugoslav-Communist government, scientific ethics

Ernest Fišer

Pisci varaždinskoga književno-jezičnoga kruga u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića

Pregledni članak
UDK 821.163.42 (091)

1.

U doslovno prvoj napisanoj i objavljenoj (1944. godine) integralnoj povijesti hrvatske književnosti, koja je precizno naslovljena *HRVATSKA KNJIŽEVNOST, OD POČETKA DO DANAS, 1100. – 1941.*, njen autor SLAVKO JEŽIĆ (Dubrava kod Čazme, 17. veljače 1895. – Stubičke Toplice, 5. svibnja 1969.) – već je u »Predgovoru« te kanonske knjige želio čitateljima (i stručnjacima) pojasniti svoje temeljne znanstvene intencije, stvaralačke postupke i moguće dosegnute ciljeve. Pogledajmo:

»Ovu sam knjigu počeo pisati sa željom da bih dao *cjeloviti i zaokruženi pregled* našeg današnjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti, u skladu s najnovijim naučnim tekovinama. Uz to sam smatrao da će tok književnog razvoja biti razumljiviji ako se prikaže *u okviru povijesti hrvatskoga naroda*. Osobito sam nastojao da se dobije što ispravnija slika općega književnoga života i razvoja, a u nj da se onda uklope pojedini književnici sa svojim pojedinačnim značajkama. Kod toga su životopisni podatci svedeni na najmanju moguću mjeru, osim tamo, gdje su doneseni novi podatci, koji još nisu poznati izvan stručnih krugova; važnije mi je bilo dati značajne crte književnoga rada piščeva i istaknuti čime je on obogatio i unaprijedio sveukupno hrvatsko književno stvaranje«.¹

Na istome mjestu, u *Predgovoru*, autor je pojasnio i bitne *metodološke premise* svoga rada: »Nastojao sam da u knjizi istaknem povezanost književnog rada, kako u svim hrvatskim pokrajinama, tako i između pojedinih raz-

---

¹ Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100 – 1941.*, izd. Grafički zavod Hrvatske, urednik: Branko Matan, stručni suradnik: Dubravko Jelčić, tisak i uvez: Sveučilišna tiskara d.o.o., Zagreb, 1993., str. 5. (Riječ je o osuvremenjenom reprint-izdanju prvog izdanja ove kapitalne Ježićeve knjige, prvotno tiskane u nakladi A. Velzeka, u Zagrebu 1944.)

doblja; gledao sam da istaknem međusobne utjecaje kao i lične dodire između različitih pisaca. Na taj se način može dobro vidjeti kako su, unatoč vjekovnoj rascjepkanosti i životu u različitim državama i pod različitim vladarima, Hrvati ipak svuda trajno imali osjećaj zajedničke narodne pripadnosti, da su težili za zajedničkim književnim jezikom, za jedinstvenom književnošću, a konačno i za svojom cjelovitom i zajedničkom narodnom državom«. ²

Danas možemo sa sigurnošću ustvrditi kako je Slavko Ježić, zahvaljujući upravo svom akribičnom sintetičkom pregledu hrvatske književnosti od početaka pa praktično do polovice XX. stoljeća, ne samo ostvario sebi zadane profesionalne ciljeve, nego je i bitno unaprijedio hrvatsku književnu historiografiju svoga doba. Zašto i kako je Ježić postao jedan od stožernih, najznačajnijih modernih hrvatskih književnih povjesničara, i to u nimalo sretnim društvenim i političkim okolnostima – na vlastitom je primjeru (i pomalo emotivno) posvjedočio također jedan od istaknutih suvremenih hrvatskih književnih povjesnika, nedavno preminuli akademik Dubravko Jelčić (1930. – 2020.). Evo njegove izjave:

»On me je naučio kako se piše književna povijest. Pišući svoju povijest književnosti imao sam uvijek pred očima Slavka Ježića. Kada sam bio u nekoj dilemi, zapitao sam se kako bi to on riješio. Slavko Ježić jedan je od onih hrvatskih književnika i književnih povjesničara koji su zaista prvi put obuhvatili cjelokupnu hrvatsku književnost, od njezinih početaka do njegovih dana. To je bio hrabar pothvat, tim više što se to događalo u ratnim godinama kada bi mnogi pretpostavljali da se neki autori ne bi smjeli ni spomenuti. Tako je Krleža dobio nemjerljivo više prostora nego Mile Budak, a iako se danas nama to čini samorazumljivim, 1943. to nije bilo lako napraviti. Trebalo je (imati) i hrabrosti i poštenja. Njegov pristup je bio objektivan, temeljito je poznao činjenice, dubinski je pročitao djela o kojima je pisao, nije ni od koga prepisivao. Njegova povijest hrvatske književnosti i danas može biti zanimljiva i zbog zanimljivog stila, a ne samo zbog stručne i znanstvene vrijednosti«. ³

Na temelju prethodno iznesenih stvaralačko-poticajnih premisa oba citirana književna povjesničara, pokušat ćemo ih u nastavku ovjeriti na piscima i djelima tzv. varaždinskoga književno-jezičnoga kruga, dakle, na autorima koje je Ježić uvrstio u svoj povijesni pregled (od početaka do njegova doba). Riječ je, dakako, o autorima koji su svojim životopisom i/li djelom bili jasno povezani s gradom Varaždinom i njegovom kulturnom baštinom. Naime, u

² S. Ježić, *ibidem*, str. 6.

³ Dubravko Jelčić: »Slavko Ježić hrabro je obradio pisce svih političkih opcija«; vidi tjednik *Nacional*, Zagreb, 28. svibnja 2019., str. 56.

kronološkom nizu pojavljivanja u kontekstu hrvatske narodne povijesti Ježić u svom pregledu poimence izdvaja više od 50 pisaca (!) iz toga kruga – od Ivana Pergošića i Antuna Vramca do Miroslava Krleže, kao svojevrsnih književno-jezičnih *korifeja* pa sve do njihovih manje poznatih, ali ne i nevažnih, *nastavljača*.

2.

Pogledajmo sada s koliko je akribičnosti, pedantnosti i odmjerivosti Ježić u svome nezaobilaznom književnopovijesnom priručniku predstavio prvoga od varaždinskih navedenih *korifeja*, Ivana Pergošića. Nakon što ga je uvodno kontekstualizirao u narodni život i već postojeću kajkavsku književnu praksu panonske Hrvatske, Ježić o Pergošićevu opusu piše:

»Znatnije je djelo IVANA PERGOŠIĆA, notara i županijskog suca u Varaždinu, *Decretum, koterega je Verböczy Ištvan dijački popisao... od Ivanuša Pergošića na slovienski jezik obrnjen* (Nedelišće, 1574.), prijevod glasovitog latinskog djela *Decretum tripartitum* poznatoga mađarskoga pravника Verböczya. Hrvatski je prijevod raden po mađarskom prijevodu Blasiusa Vereša. U dva sačuvana primjerka (Budimpešta, Zagreb) razlikuje se tekst prvih štampanih araka, jedna varijanta je više kajkavska, a druga se približuje više dubrovačko-dalmatinskom književnom jeziku; no te divergencije sežu samo do polovice prvoga dijela (a ima svega tri dijela); ostatak je u obadva primjerka kajkavski. To će biti razlogom da zagrebački profesor Imbro Domin veli: 'I(van) Pergošić Werböczya ni na horvacki, kak se je dosada štimalo, nego prav rekuć na dalmatinski jezik je prenesel'. Djelo je posvećeno Jurju Zrinskomeu, sinu Nikole Sigetskoga, pa se u posveti ističe da je knjigu štampao tiskar, 'kojega Vaše Gospoctvo dopelja na korist i na odićenje sveh nevolnih i zavrženih ostankov orsaga'. To je bio putujući tiskar Hofhalter, koji je u Nedelišće došao prije Duhova godine 1574., a već godine 1575. ga je napustio. Isto tako se tiskar Manlius (Mandelc) zadržavao u Varaždinu kraće vrijeme, od godine 1586. na 1587., jer već od kolovoza te godine štampa mađarske knjige u gornjoj Ugarskoj. Prema tomu, posve su neosnovane kombinacije, kao da je Juraj Zrinski osnovao tiskaru u Nedelišću u kojoj su se tobože imale štampati reformatorske knjige. (Vidi o tom, Fancev, 'Jugoslavenska njiva', 1922. i 'Grafička revija', 1926.). U Varaždinu je Pergošić štampao i *Praefationes et epistole Erasmi Rotterdami in quattuor Evangelistas* (1587.). Umro je godine 1592.«⁴

⁴ S. Ježić, ibidem, str. 100.

Jednakim stilom i nadasve kompetentno Ježić je u svom djelu predstavio i drugoga varaždinskoga književno-jezičnoga *korifeja*, Antuna Vramca. Pogledajmo:

»Jedan od vrlo učenih Hrvata svoga vremena bio je ANTUN VRAMEC (1538. – 1587.), doktor teologije, kanonik zagrebački, pa župnik Sv. Marka, i nakon različitih duhovnih i svjetovnih službi, konačno župnik u Varaždinu, gdje je i umro. Njegova *Kronika vezda znovič spravljena kratka slovenskim jezikom po D.A. Pope Vramce kanoniku zagrebečkom* (Ljubljana, 1578.) od povijesne je vrijednosti osobito za posljednjih pedeset godina (1528. – 1578.), a osim toga u njoj su sačuvana mnoga imena mjesta u Hrvatskoj i Slavoniji prema narodnom nazivu. I ta se knjiga sačuvala samo u dva primjerka, jedan u Zagrebu (bez naslova) i jedan u Ljubljani (potpun). Zanimljivo je da je u zagrebačkom primjerku na 39. listu, gdje je riječ o Zagrebu, tekst malo drukčiji; tu se veli: ‘Bela kral zidati i načiniti včini varaš Gričku goricu v Zagrebe, i dā onem purgarom velike pravice. Ali vezda je luctvo vu njem nesložno i okorna i trda vrata, malo imajuči gizdavi, vučenim i mudrim ludem neprijatelji i protivnici jesu’. Ove zadnje rečenice nema u ljubljanskom primjerku; čini se da je Vramec za neke primjerke, možda one koji su bili namijenjeni Zagrepčanima, dao posebno složiti ovu stranu. A da je imao razloga ljutiti se na njih, vidi se po parnicama što ih je s njima vodio.

U Varaždinu je Vramec izdao godine 1586. dvije knjige svojih *Postila: Postila na vse leto po nedelne dni vezda znovič spravljena slovenskim jezikom po Antolu Vramce* i *Postila vezda znovič spravljena slovenskim jezikom po godovne dni, na vse leto*, prva s tumačenjima nedjeljnih evanđelja, a druga s tumačenjima evanđelja za ostale svece i blagdane. *Postila* je po sadržaju i po tendenciji uperena protiv protestanata i napisana da bude – kao ustuk protestantskoj *Postili* – pomoćna knjiga katoličkomu kleru; posvećena je zagrebačkomu biskupu Petru Herešincu. Uza sve to je Vramec bio mnogo napadan, i to mu je ogorčavalo život.⁵

Odmah u nastavku tog teksta Ježić poimence spominje i »trećeg u kolu varaždinskih pisaca«, ali ovaj put *nastavljača* djela dvojice njegovih slavnijih prethodnika, BLAŽA ŠKRINJARIĆA, koji je objavio religiozno-mistično djelce *De agno pashali* (u Varaždinu, 1587.), posvetivši ga upravo Antunu Vramcu.⁶ Zanimljivija je, pri tome, Ježićeva opaska da svoj jezik Pergošić naziva »slovienski«, a Vramec »slovenski«, što odgovara dalmatinsko-dubrovačkom »slovinski«. Taj se naziv običajno koristio u posavskoj Hrvatskoj sve do potkraj XVII. stoljeća, kada ga je istisnuo naziv »horvacki«, dok se za jezik Slovenaca u hrvatskim krajevima koristio naziv »kranjski«.

⁵ S. Ježić, *ibidem*, str. 100–101.

⁶ S. Ježić, *ibidem*, str. 101.

Već iz prikaza prve trojice iz »kola varaždinskih pisaca« koje Slavko Ježić uvrštava u svoju narodno-povijesnu *Hrvatsku književnost* jasno je vidljiva autorova opredijeljenost na *korifeje* (predvodnike⁷) i njihove *nastavljače*. Tako će njegovi *korifeji* iz književno-jezičnoga kruga varaždinskih pisaca: 1) zadobiti znatno veći prostor od *nastavljača* u kronološkom nizu pojavljivanja na hrvatskoj povijesnoj književno-jezičnoj sceni (Ježić bi kazao: u skladu sa *značajem* svoga djela/opusa); 2) relevantne podatke o svojim *korifejima* i *nastavljačima* Ježić pronalazi gotovo isključivo na izvornoj građi (sačuvanim spisima, arhivskim dokumentima, knjigama itd.); 3) Ježićeve prosudbe o estetskim i artistskim dometima djela pojedinih pisaca (i *korifeja* i *nastavljača*) znanstveno su utemeljene, objektivne i izvan aktualnih ideološko-političkih i zemljopisnih ograničenja određenog doba.

Dakako, valja naglasiti kako atribucije pojedinih pisaca iz varaždinskoga književno-jezičnoga kruga na *korifeje* i *nastavljače* nisu izvorno Ježićeve, ali su nam se učinile logičnim i značenjski primjerenim u odnosu na njihove osobne, pojedinačne doprinose u korpusu sveukupne povijesti hrvatske književnosti. Takve im se atribucije mogu s pravom pripisati i na temelju *značaja* koju im u svojoj integralnoj povijesti hrvatske književnosti (od 1100. do 1941. godine) pridaje i Slavko Ježić.⁸

3.

Između pedesetak pisaca iz varaždinskoga književno-jezičnog kruga koje je poimence uvrstio u svoju *Hrvatsku književnost*, Slavko Ježić je –više negoli ijedan hrvatski književni historiograf prije njega –*korifejima* zapravo atribuirao čak dvadesetak. Na osnovi prethodno obznanjenih njegovih metodoloških načela, to su (kronološkim redom rođenja) sljedeći pisci: Ivan Pergošić (umro 1592.), Antun Vramec (1538. – 1587.), Ivan Belostenec (1595. – 1675.), Juraj Habelić (1609. – 1678.), Juraj Križanić (1618. – 1683.), Tituš Brezovački (1757. – 1805.), Tomo Blažek (1807. – 1847.), Ljudevit Gaj (1809. – 1872.), Antun Nemčić Gostovinski (1813. – 1849.), Mirko Bogović (1816. – 1893.), Ivan Kukuljević Sakcinski (1816. – 1889.), Vatroslav Jagić (1838. – 1923.), Vjekoslav Klaić (1849. – 1928.), Ivan Milčetić (1853. – 1921.), Ksaver Šandor Gjalski (1854. – 1935.), Franjo Horvat-Kiš (1876. – 1924.), Branko Drechsler-Vodnik (1879. – 1926.), Ljubomir Maraković (1887. – 1959.), Miroslav Krleža (1893. – 1981.).

⁷ Prema B. Klaiću: *korifej* = istaknuti znanstveni radnik, umjetnik; prvak, slavna, istaknuta ličnost.

⁸ Vidi: Ernest Fišer: *Korifeji i nastavljači. Eseji o hrvatskim književnicima (1967.-2017.)*, izd. »Tonimir« Varaždinske Toplice i Ogranak Matice hrvatske Varaždin, 2018.

Po istim metodološkim načelima u Ježićevoj su *Hrvatskoj književnosti* kao svojevrsni *nastavljači* djela *korifeja* prikazani ovi pisci varaždinskoga književno-jezičnoga kruga: Blaž Škrinjarić (1520. – 1592.), Baltazar Milovec (1612. – 1678.), Juraj Ratkaj (1612. – 1666.), Gabrijel Jurjević (1620. – iza 1675.), Matijaš Magdalenić (1625. – iza 1670.), Gašpar Malečić (1646. – 1702.), Ivan Krištolovec (1658. – 1730.), Franjo Sušnik (1686. – 1739.), Juraj Muliš (1694. – 1754.), Andrija Jambrešić (1706. – 1758.), Hilarion Gašparoti (1714. – 1762.), Adam Baltazar Krčelić (1715. – 1778.), Juraj Maljevac /Gregur Kapucin/ (1734. – 1812.), Tomaš Mikloušić (1767. – 1833.), Jakob Lovrenčić (1787. – 1842.), Matija Smodek (1808. – 1881.), Dragutin Rakovac (1813. – 1854.), Stjepan Ilijašević (1814. – 1903.), Ivan Trnski (1819. – 1910.), Vladislav Vežić (1825. – 1894.), Franjo Rački (1828. – 1894.), Andrija Palmović (1847. – 1882.), Đuro Arnold (1853. – 1941.), Vladoje Dukat (1861. – 1944.), Mirko Breyer (1863. – 1946.), Rudolf Horvat (1873. – 1947.), Izidor Poljak (1883. – 1924.), Zvonko Milković (1888. – 1978.), Gustav Krklec (1893. – 1977.) – kao i oni Ježićevi suvremenici iz istoga književno-jezičnoga kruga koji svoja ključna pjesnička, beletristička ili književno-znanstvena djela stvaraju nakon objave prvog izdanja njegove *Hrvatske književnosti* (iz 1944. godine).

O kakvim pak je *metodološkim odrednicama* riječ pri uvrštavanju pojedinih pisaca među *korifeje* ili *nastavljače* ponajbolje je pojasnio sam Slavko Ježić, kada se suprotstavio niskim ocjenama koje su o Gundulićevoj glasovitoj baroknoj poemi *Suze sina razmetnoga* izrekli nekoji noviji hrvatski književni povjesničari. Pogledajmo što je za Ježića bitno:

»Medutim, pjesnička vrijednost lirskoga djela ne leži u samoj njegovoj tehnici, niti u nekim idejama, koje se u različitim varijantama ponavljaju kroz vjekove, i uopće ni u kakvim vanjskim akcesornim elementima. Ta vrijednost leži u intimnom donošenju pjesnikovih osjećaja. *Lirska pjesma mora biti umjetnički izraz iskrenog nutarnjeg doživljaja*. Vanjska kićenost i formalna dotjeranost mogu biti znak virtuoznosti, dakle vještine, ali bez nutarnje proživljenosti sva ta vanjština ostavlja djelo prazno i šuplje. Nije dakle važna ni pomodna tema kod Gundulića (u barokno doba bilo je mnoštvo ‘pobožnih’ spjevova), a nije bitna ni barokna stilska bujnost i kićenost, koja je samo vanjski ukras unutarne ljepote – unatoč pomodnoj temi, virtuoznoj kompoziciji i raskošnim stihovima. *Suze* su pravo umjetničko djelo, a umjetnička im je vrijednost u tome, što se u njima izražavaju najintimniji i najličniji pjesnikovi doživljaji.«⁹

⁹ S. Ježić, *ibidem*, str. 129.

Ako su, dakle, primarno *estetski kriteriji* i dosegnuta *umjetnička vrijednost*, odnosno *znanstvena relevantnost* određenoga književnog/jezičnog djela za Slavka Ježića bile presudne metodološke odrednice za izdvajanje nekog pisca među *korifeje* ili *nastavljače* u kontekstu narodne povijesti, onda nas ne treba čuditi što će on i cijelo jedno *stilsko razdoblje* hrvatske književnosti XIX. stoljeća zaključno proglasiti *diletantskim*, što će reći – neinventivnim, *nastavljačkim* (uz časne *korifejske* iznimke):

»Sva /hrvatska/ književnost devetnaestog stoljeća do potkraj šezdesetih godina zapravo je više diletantizam negoli ozbiljno umjetničko stvaranje. Piše se iz dužnosti prema narodu, zbog dizanja nacionalne svijesti, a ne od stvaralačkih potreba. Zasluga je posebnog pjesničkog genija i visoke lične kulture, što je Mažuranić ipak stvorio veliko pjesničko djelo u svojoj *Smrti Smail-age*. Isto tako su i Vraz, Preradović, pa donekle i Demeter dali djela od izvjesne pjesničke vrijednosti, a isto tako ima dosta umjetnika i u Botiću. Pa ako je nešto talenta bilo i kod po gdjekoga drugoga pisca, ipak se većina dotadašnje književne produkcije devetnaestog stoljeća ne diže mnogo iznad prosječnosti. Prava književnost s prvim ozbiljnim umjetničkim nastojanjima i s nekim estetskim kriterijima, počinje se stvarati tek u osmom deceniju devetnaestog vijeka. Šenoino doba znači stvaranje novije hrvatske književnosti«.¹⁰

Da je Slavko Ježić znanstveno kompetentno i objektivno (tj. »u skladu s najnovijim naučnim tekovinama«, kako je sam naznačio) prethodno nabrojene pisce iz varaždinskoga književno-jezičnoga kruga atribuirao na *korifeje* i *nastavljače* – moguće je jasno zaključiti već iz broja tiskanih redaka koje im posvećuje u svojoj *Hrvatskoj književnosti*. Možda su najočitiji primjeri te vrste dvojica posljednjih spomenutih iz obje »kategorije«, Krležina i Krklec. Tako će mu, primjerice, za prosudbu Krležina književnog stvaralaštva (do 1941. godine) biti potrebno gotovo šezdeset redaka (ili dvije tiskane stranice u knjizi), dok su mu za Krklečev opus (u istom razdoblju) dostatna svega četiri retka! Evo tih redaka: »GUSTAV KRKLEC (r. 1899.) pošao je u svojoj lirici tragom Rilkeovim; piše i drame i novele. Živio je i radio većinom izvan hrvatske književne sredine (*Lirika*, 1919., *Srebrna cesta*, 1921., *Nove pjesme*, 1923., *Ljubav ptica*, 1926., *Izlet u nebo*, 1928.«¹¹ A na istoj stranici svoje knjige Ježić će već u prvih desetak redaka smiono i leksikonski sažeto ustvrditi:

¹⁰ S. Ježić, *ibidem*, str. 245.

¹¹ S. Ježić, *ibidem*, str. 373.

»Glavni je predstavnik ekspresionizma i središnja hrvatska književna ličnost iza prvog svjetskog rata pa sve do sredine tridesetih godina MIROSLAV KRLEŽA (r. 1893.), koji, svršivši kadetsku školu u Pečuhu i Ludoviceum u Budimpešti, nije ušao u javnu službu, nego se posvetio potpuno književnom radu. Taj je rad neobično plodan i mnogostruk: pjesnički, dramski, pripovjedački, esejistički, kritički, polemički, urednički i publicistički. Sav je u znaku ekspresionističkog aktivizma. Formalni početak ekspresionizma može se kod Hrvata datirati godinom 1917., kad je A. B. Šimić pokrenuo list 'Vijavicu', i kad su izašle dvije Krležine knjige: *Pan i Tri simfonije* (...)«¹²

U nastavku prethodnog citata Slavko Ježić vrlo precizno i pedantno književnokritički i književnopovijesno valorizira Krležin svestrani stvaralački opus (s djelima nastalim do 1941. godine), ukazujući tako na njegovu *korifejsku ulogu* u hrvatskom književnom životu već u prvoj polovici XX. stoljeća. Valja naglasiti kako su praktično sve te Ježićeve prosudbe i ocjene Krležinih djela neosporene do dana današnjega, kao uostalom i njegove ocjene o opusima ostalih poimence nabrojanih pisaca-korifeja iz varaždinskoga književno-jezičnoga kruga. Te pak neprijeporne činjenice osiguravaju i Slavku Ježiću sasvim izdvojeno, jedinstveno mjesto u cjelokupnom korpusu hrvatske književne historiografije.

Literatura

- Fišer, Ernest (2018.) *Korifeji i nastavljajući. Eseji o hrvatskim književnicima, 1967.–2017.* Urednik: Joža Skok. Nakladnici: »Tonimir« Varaždinske Toplice i Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu.
- Jelčić, Dubravko (1995.) »Portret Slavka Ježića«. U knjizi: *Nove teme i mete*. Glavni urednik: Ante Selak. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
- Jelčić, Dubravko (2019.) »Slavko Ježić hrabro je obradio pisce svih političkih opcija«, Tjednik *Nacional*, Zagreb, 28. svibnja 2019., str. 56.
- Ježić, Slavko (1993.) *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100–1941.* Urednik: Branko Matan. Stručni suradnik: Dubravko Jelčić. Grafički zavod Hrvatske, Izdavačka djelatnost. Tisak i uvez: Sveučilišna tiskara d.o.o., Zagreb.
- Zbornik o Slavku Ježiću* (1997.) *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2, glavni urednik: Tihomil Maštrović, urednik: Stipe Botica. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu.

¹² S. Ježić, ibidem, str. 373.

PISCI VARAŽDINSKOGA KNJIŽEVNO-JEZIČNOGA KRUGA
U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

U prvoj napisanoj i objavljenoj (1944.) integralnoj povijesti hrvatske književnosti, tj. »od početaka do danas, 1100. – 1941.«, koju u svom akribičnom sintetičkom pregledu poimence obuhvaća Slavko Ježić, pisci tzv. varaždinskoga književno-jezičnoga kruga zastupljeni su, može se ustvrditi, optimalno. U tom razdoblju, dakle do svoga doba, Ježić u kronološkom nizu pojavljivanja u kontekstu hrvatske narodne povijesti izdvaja čak 50-ak autorâ iz toga kruga – od Ivana Pergošića i Antuna Vramca do Miroslava Krleže i Gustava Krkleca. A kao svestrano obaviješteni znanstvenik, upravo na osnovi preciznih analiza njihovih djela, Ježić utvrđuje mjesto i značaj tih varaždinskih *korifeja* i *nastavljača* u hrvatskoj književnoj povijesti.

Cljučne riječi: varaždinski književno-jezični krug, Slavko Ježić, korifeji i nastavljači

AUTHORS OF THE VARAŽDIN LITERARY-LINGUISTIC CIRCLE
IN SLAVKO JEŽIĆ'S CROATIAN LITERATURE

Summary

It may safely be claimed that in the first written and published (1944) integral history of Croatian literature, that is, »from the beginning to the present: 1100 – 1941«, as in this synthetical survey with scholarly meticulousness specifies Slavko Ježić, the authors of the so-called Varaždin literary-linguistic circle are represented optimally. In that period, which means until his time, Ježić chronologically, as they appeared in the context of Croatian national history, singles out no less than some fifty authors belonging to that circle – from Ivan Pergošić and Antun Vramec to Miroslav Krleža and Gustav Krklec. As a versatile and well-informed scholar, exactly on the basis of precise analysis of their works, Ježić establishes the place and significance of the Varaždin *coryphaei* and *continuator*s in Croatian literary history.

Key words: Slavko Ježić, the Varaždin literary-linguistic circle

SLAVKO JEŽIĆ

ALKASIN I NIKOLETA

STAROFRANCUSKI LJUBAVNI ROMAN
IZ POČETKA XIII. STOLJEĆA

ZAGREB 1931

Tiskara »Merkantile« (Jutriša i Sedmak) Zagreb, Ilica 35

Sl. 23.: Slavko Ježić, *Alkasin i Nikoleta. Starofrancuski ljubavni roman iz početka XIII. stoljeća* (Zagreb, 1931.)

Jasminka Brala-Mudrovčić

Lika i Ličani u Ježićevom pregledu
Hrvatska književnost od početaka do danas
(1100 – 1941)

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Uvod

»Ovu sam knjigu počeo pisati sa željom da bih dao cjeloviti i zaokruženi pregled našeg današnjeg znanja o hrvatskoj književnoj prošlosti, u skladu s najnovijim naučnim tekovinama. Uz to sam smatrao da će tok književnog razvoja biti razumljiviji ako se prikaže u okviru povijesti hrvatskoga naroda. Osobito sam nastojao da se dobije što ispravnija slika općega književnoga života i razvoja, a u nj da se onda uklope pojedini književnici sa svojim pojedinačnim značajkama. Kod toga su životopisni podaci svedeni na najmanju moguću mjeru, osim tamo, gdje su doneseni novi podaci, koji još nisu poznati izvan stručnih krugova; važnije mi je bilo dati značajne crte književnoga rada piščeva i istaknuti čime je on obogatio i unaprijedio sveukupno hrvatsko književno stvaranje«,¹ ovako je pisao hrvatski književnik, književni povjesničar i prevoditelj Slavko Ježić pišući povijest hrvatske književnosti koja je do danas vrijedan i neizostavan izvor za proučavanje hrvatske književnosti. Cjelovitim i promišljenim pristupom književnim djelima napisao je povijest književnosti prikazujući ih u njihovu povijesnom slijedu. Sustavno je obuhvatio pojavu književnosti u vremenu, opisao je i ocijenio pojedina djela s obzirom na književni i općekulturni razvoj, skupio je iskustva i znanja o pojedinim književnim razdobljima »i o određenim razvojnim tokovima unutar kraćih ili duljih vremenskih razmaka«. ² Ne dijeleći je na stariju i noviju književnost i uz zanimljive pokušaje periodizacije pojedinih razdoblja³ kroz slje-

¹ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944.

² Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 1982., str. 25.

³ »(...) možemo spomenuti njegov pokušaj periodizacije preporodnog razdoblja koji je nezaobilazan u proučavanju ilirizma«. (Katarina Ivon, »Osvrt na hrvatsku književnu povijest«, *Školski vjesnik*, vol. 58, br. 1, str. 69; 2009.

deća poglavlja postavljena logičnim slijedom dao je vrlo značajan pregled hrvatske književnosti: *I. SREDNJI VIJEK (XII. – XV. STOLJEĆE)*: 1. POVIJESNI PROSTOR HRVATSKOGA NARODA, 2. STVARANJE HRVATSKE DRŽAVE U SREDNJEM VIJEKU, 3. HRVATSKI NARODNI KRALJEVI I POČECI PISMENOSTI, 4. SREDOVJEČNA HRVATSKA POD STRANIM VLADARIMA, 5. HRVATSKA PISMENOST U SREDNJEM VIJEKU; *II. RENESANSA, CRKVENA OBNOVA I PROSVJETITELJSTVO (XIV. – XVIII. STOLJEĆE)*: 6. TRI STOLJEĆA RASKOMADANE HRVATSKE (XVI. – XVIII. STOLJEĆE), 7. HRVATSKO NARODNO PJESNIŠTVO, 8. HRVATSKA KNJIŽEVNOST DALMACIJE I DUBROVNIKA U DOBA RENESANSE: PRVE TRI GENERACIJE (1480. – 1560.), A. *Postanak i značaj dubrovačko-dalmatinske književnosti*, B. *Prva pjesnička generacija (do 1520.)*, C. *Druga i treća generacija (1520. – 1560.)*, 9. POKUŠAJI REFORMACIJE; POČECI NARODNE PISMENOSTI U SLOBODNOJ HRVATSKOJ (1550. – 1600.), 10. POSLJEDNJE DVIJE RENESANSNE GENERACIJE U DALMACIJI I DUBROVNIKU (1560. – 1600.), 11. KNJIŽEVNOST KATOLIČKE OBNOVE I BAROKA (17. STOLJEĆE), A. *Katolička obnova kod Hrvata*, B. *Zlatni vijek dubrovačke književnosti (1620. – 1667.)*, C. *Svjetovna književnost Banske Hrvatske u XVII. vijeku*, D. *Epigoni u Dalmaciji i Dubrovniku; konac baroka*, 12. RACIONALIZAM I NARODNO PROSVJEĆIVANJE (XVIII. STOLJEĆE), A. *Propadanje i zadnji trzaji dubrovačke književnosti*, B. *Dizanje vjerskog osjećaja i narodne svijesti među Hrvatima pod tuđim gospodstvom*, C. *Prosvjećivanje oslobođene Slavonije*, D. *Banska Hrvatska do sloma jozefinizma*, *III. HRVATSKI PREPOROD I NOVA KNJIŽEVNOST (XIX. I XX. STOLJEĆE)*, 13. HRVATSKI PREPOROD, A. *Pripremanje hrvatskog preporoda i sukobi s Madžarima (1790. – 1830.)*, B. *Preporodno svitanje (1830. – 1835.)*, C. *»Ilirski pokret« hrvatskog preporoda (1836. – 1842.)*, D. *Izgrađivanje hrvatskog preporoda i rat s Madžarima (1843. – 1849.)*, E. *Književni radnici hrvatskog preporoda (1830. – 1850.)*, 14. HRVATSKI ROMANTIZAM OD APSOLUTIZMA DO NAGODBE (1849. – 1868.), A. *Pad apsolutizma (1849. – 1860.)*, B. *Od listopadske diplome do nagodbe s Madžarima (1860. – 1868.)*, 15. NAGODBENA HRVATSKA I STVARANJE MODERNE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI (1868. – 1918.), A. *Nagodbena Hrvatska*, B. *Šenoino doba: prijelaz iz romantizma u realizam (1869. – 1881.)*, C. *Realizam i naturalizam (1882. – 1895.)*, D. *Artizam hrvatske moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895. – 1918.)*, 16. IZMEĐU DVA RATA (1918. – 1941.).⁴

⁴ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944.

Doista, impresivno je Ježićevo književno-povijesno znanje i dani kritički osvrtni na cijeli niz hrvatskih pisaca i njihovo stvaralaštvo, a zanimljivo je izdvojiti Ježićevo pogled na prostor Like, osebujan prostor Hrvatske u kulturološkom smislu, ali (pre)često zaboravljen i još uvijek nedovoljno istražen. U svom viđenju hrvatske književnosti kroz stoljeća ovaj književni povjesničar ne zanemaruje iznimno važnu glagoljaška baštinu nastalu na ličkom području te brojne pisce iz Like, od Ante Starčevića i Frana Kurelca, Jure (Đure) Turića, Josipa Draženovića do Lavoslava Vukelića, Petra Petrovića Pecije i Mile Budaka. Svi su ti pisci i mnogi drugi iz Like pronašli svoje mjesto u ovom po mnogo čemu iznimnom djelu hrvatske književne historiografije. Na koji način i u kojoj mjeri su Lika i Ličani privukli Ježićevu istraživačku strast i znanstveničku sklonost pokazat će analiza njegova književnopovijesnog stvaralaštva.

Lika i Ličani u Ježićevom pregledu hrvatske književnosti

»Slavko Ježić je cjelinu hrvatske književnosti i način na koju ju je on doživljavao otkrio u naslovu što ga je poželio dati svojem pregledu, u naslovu koje pokazuje piščevo uvjerenje da je materijal sabrao u 'okviru narodne povijesti'. Za pisca ove sinteze bila je hrvatska književnost prije svega niz dokumenata javnog života, i to sagledavanih u okviru povijesti, ali svakako i u okviru zemljopisa što su ga u deset stoljeća svojih napora na književnom polju zaokupili Hrvati.«⁵ U skladu s ovom tvrdnjom da se kulturna povijest teško može razgraničiti od političke i društvene povijesti, od povijesti umjetnosti i povijesti književnosti precizno i jasno te obiljem podataka započeo je Ježić sveobuhvatni prikaz cijeloga hrvatskog prostora pa tako i ličkoga područja od stvaranja srednjovjekovne hrvatske države i samih početaka pismenosti. Očekivano se ističe glagoljica i njezina važna uloga u povijesti kulture hrvatskoga naroda i u izgradnji hrvatskoga identiteta. Njome su se služili i drugi slavenski narodi,⁶ a u Hrvatskoj su razvijene i posebne inačice kojima su pisani, na staroslavenskom jeziku hrvatske redakcije i na hrvatskom na-

⁵ Slobodan P. Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 413–414.

⁶ »S obzirom na količinu glagoljskih spomenika svake vrste svi će znalci priznati da se s hrvatskim nacionalnim prostorom ne može ni izbliza uspoređivati nijedan drugi narod ni njegov nacionalni ili državni prostor. Uglavnom se svi slažu da je nakon XII. stoljeća glagoljica mogla negdje živjeti samo ako je bila povezana s hrvatskim glagoljskim prostorom. Nijedan slavenski narod ne može sa sigurnošću tvrditi da ima svoje glagoljsko desetljeće, a hrvatski narod može lako dokazati da ima svoje glagoljsko tisućljeće.« (Mile Bogović, »Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine«, u: Mile Bogović, *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zagreb, Krk: Staroslavenski institut, Krčka biskupija, 2004., str. 247–260).

rodnom jeziku, liturgijski i pravni tekstovi, osobna korespondencija, a i hrvatska književnost od XII. do kraja XV. st. uglavnom je zapisana na glagoljici. Glagoljaštvo je od samih početaka posebno živo i duhovno aktivno bilo na području Istre, Kvarnerskih otoka, Dalmacije, Gacke, Like i Krbove. Novija istraživanja nastoje ukazati na opravdanost tvrdnji da je upravo ličko područje, koje ima bogatu glagoljsku prošlost o kojoj svjedoče materijalni ostatci u obliku listina, brevijara ili epigrafskih zapisa, izvorni zavičaj glagoljice i ujedno jezgra hrvatskoga staroslavenskog bogoslužja. Primjerice, jedna je listina izdana u Otočcu godine 1444. To je darovnica kojom gospodar Otočca i Gacke Žigmund Frankopan daruje samostanu sv. Jelene kod Senja zapušteno manje mlinište u Švici.⁷ Valja spomenuti i dvodijelni brevijar *Borgiano Illirico* 5–6 koji je pisan je u drugoj polovici XIV. stoljeća u blizini današnjeg Dabra. Važan je za poznavanje molitava u Hrvata. Na temelju dopisanih zabilježaka moguće je osvijetliti povijest ovog brevijara. »Otet od Turaka, brevijar biva otkupljen od vjernika crkve Sv. Ivana iz sela Tribihovići i Okruglane, a nakon Krbavske bitke prenesen je u Vrbnik na otoku Krku. Godine 1627. prenesen je u Propagandu za vjeru u Rim te kasnije, po tajniku Propagande kardinalu Stefanu Borgia, dobiva ime *Borgiano Illirico*«. ⁸ Danas je pohranjen u Apostolskoj knjižnici u Vatikanu. Važan prilog povijesnim izvorima, pogotovo o krčko-senjskim knezovima Frankopanima, predstavljaju upravo spomenute zabilješke dopisane rukom dušobrižnika glagoljaša tijekom stoljeća. Osim toga, iz bilježaka o skupljanju sredstava za otkup brevijara, koji se nalazi na posljednjem, 248. listu pergamene prvog dijela dvosvečanog dokumenta, izbija »ljubav prema knjizi, župi, zajednici, svećeniku. Svi su ujedinjeni i spremni na najveće žrtve za svoje kulturne i duhovne vrijednosti. Oni su spremni i dati svoje živote braneći svoje svetinje – Vjeru i Domovinu. Kao da nam iz srednjega vijeka dopire odvažna i čvrsta odluka: ostati svoj na svome. Tako nam se pokrajina Gacka prikazuje od najranijih dana kao srce Like i Domovine«, ⁹ stoga je taj zapis i stavljen u temelje nove zgrade Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Ovo je područje u XIV. i XV. stoljeću bilo značajno središte kulturnog i književnog života glagoljaša te je imalo važnu posredničku ulogu u prijenosu svakovrsnih utjecaja iz Dalmacije prema kvarnerskom i istarskom području i na taj je način bitno djelovalo na stvaranje zajedničkog književnojezičnog

⁷ Izvorni tekst listine objavljen je u knjizi Ivana Kukuljevića Sakcinskog *Acta croatica – Listine hrvatske* iz 1863. godine.

⁸ Mladen Ibler, »Brevijar BORGIANO ILLIRICO 5–6«, *Senjski zbornik*, broj 36, str. 221–228; 2009.

⁹ Petar Runje, »Otočac, srednjovjekovna biskupija i kulturni centar«, *Senjski zbornik*, broj 33, str. 51–62; 2006.

idioma.¹⁰ Osim toga, većina je knjiga odnesena prema Primorju, Krku i Istri, kamo su odlazili glagoljski pisci zbog nestabilnih ratnih vremena i nadiranja Osmanlija sve više na zapad: »Poznato nam je, naime, da iz tih krajeva u XV. stoljeću i glagoljski pisci i njihove knjige putuju prema Istri i otocima, a ne obrnutim putem. Zoran su primjer Bartol Krbavac i pop Martinac«,¹¹ koje spominje Ježić dok opisuje strahovite posljedice Krbavske bitke po hrvatski narod: »Dana 4. rujna 1493. došlo je do užasna boja, u kojem bude hrvatska vojska banovom krivnjom hametom potučena. Do 13.000 junaka palo je na bojnom polju ili je bilo zarobljeno. (...) Nakon gubitka Dalmacije katastrofa na Krbavskom polju drugi je teški udarac, od koga se Hrvatska stoljećima nije mogla oporaviti. Ni taj poraz nije doduše oborio hrvatsko kraljevstvo, ali je Turcima otvorio put u srce Hrvatske; do godine 1528. sva je južna Hrvatska, osim Klisa, pala pod tursku vlast. Hrvatska je država time, nakon dalmatinskih gradova i otoka, po kojima je postala velika, izgubila i svoju vlastitu maticu, na kojoj je nikla i rascvala se, a na Krbavskom je polju izgинуo i cvijet staroga hrvatskoga plemstva. (...) Dojam poraza na Krbavskom polju bio je na suvremenike strahovit. U blizini razbojišta, u Novom, piše u to doba brevijar hrvatski pop glagoljaš Martinac«,¹² koji je na svom brevijaru napisao i riječi doživljenih strahota na Krbavskome polju.

Nadalje, Ježić spominje glagoljašku baštinu i glagoljsku produkciju,¹³ ali ih vezuje prvenstveno uz Senj kao glagoljaško središte i mjesto gdje je postojala tiskara Blaža Boranića,¹⁴ a kosinjsku tiskaru nigdje izrijeком ne spominje. Primjerice, mnogi stručnjaci tvrde da je i prva tiskana knjiga na hrvatskome jeziku *Misal po zakonu rimskog dvora* tiskana u Kosinju godine 1483., a o tome Ježić piše sljedeće: »Već godine 1483. izašla je prva glagoljicom tiskana knjiga, i to *misal*, jamačno u Mlecima, iako mjesto tiskanja nije nigdje naznačeno«. ¹⁵ Taj prvotisak »naliči na misal kneza Novaka, kao da je po njemu pripremljeno za štampu:«¹⁶ *Misal kneza Novaka*, jedna od najljepših glagoljičnih knjiga, sastoji se od 270 listova, koje je zreloom ustavnom gla-

¹⁰ Stjepan Damjanović, »Lički glagoljični tekstovi kao izvor za hrvatsku jezičnu povijest«, u: *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2003., str. 123–128; Eduard Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti II.*, Zagreb, 1975., str. 482.

¹¹ Mile Bogović, »Hrvatsko glagoljaštvo kao inkulturacijski proces«, *Riječki teološki časopis*, br. 2, str. 322; 2015.

¹² Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 25.

¹³ »(...) u 14. i 15. vijeku bila je produkcija glagoljskih knjiga ograničena uglavnom na sjevernu Dalmaciju, Hrvatsko primorje s Likom i Krbavom sve do Kupe, otoke Krk, Cres, Lošinj, Rab i sve do Zadra, te na Istru«. (Slavko Ježić, 1944., str. 29)

¹⁴ Slavko Ježić, 1944., str. 36.

¹⁵ Slavko Ježić, 1944., str. 36.

¹⁶ Slavko Ježić, 1944., str. 31.

goljicom i hrvatskom redakcijom staroslavenskoga jezika 1368. na jednom od svojih posjeda u Krbavi napisao visokoobrazovani glagoljaš humanist, krbavski knez Novak kao zavjetni dar crkvi u kojoj će biti pokopan. Ljepoti misala pridonose brojne iluminacije. Njegovi sinovi prodali su ga 1405. za crkvu sv. Jelene i sv. Petra u Nugli, kraj Roča, gdje je poslužio kao jedan od predložaka za priređivanje glagoljskoga *Prvotiska*¹⁷ čime je potvrđena cjelovitost i jezično-književno zajedništvo glagoljaškog prostora.¹⁸ *Misal* je poznat i po tome što su u njegovu kolofonu zapisani prvi hrvatski čakavski osmerački stihovi.

U sljedećem poglavlju gdje opisuje Hrvatsku u razdoblju trostoljetne raskomadnosti spominje nekoliko zanimljivih kulturoloških činjenica. Najprije opisuje okolnosti dolaska uskoka u Otočac¹⁹ pa stoljeće poslije za vrijeme Marije Terezije uređenje Vojne krajine podijeljenošću na regimente pod vojnom upravom – ličku i otočku,²⁰ potom hajdučki način života od kojih su zazirali Turci,²¹ a spomenuo je i postojanje pjesama o krajišnicima iz Like.

Ne navodeći konkretne primjere Ježić opisuje općenite karakteristike takvih junačkih pjesama koje je narod volio jer su im takve pjesme bile »snaga u borbi, utjeha u nevolji, a ponos u pobjedi«.²²

U poglavlju o književnosti katoličke obnove i baroka samo jednom rečenicom spominje ličko područje kada piše da se Fran Krsto Frankopan »godine 1663. borio s Petrom Zrinskim kod Jurjevih stijena, nedaleko Otočca i Brloga protiv Turaka«.²³ Riječ je o jednoj od najvažnijih bitaka, gdje su Hrvati pod vodstvom Petra Zrinskog spriječili Turke da uđu u istočni dio Gackoga polja i potom zagospodare cijelim prostorom osvajajući tadašnje utvrde Otočac i Brlog.²⁴ No, »bitka kod Jurjevih stijena nije u našoj historiografiji u dovoljnoj mjeri valorizirana«, tvrdi povjesničar Željko Holjevac, »iako je ona po broju ljudi koji su se našli u okršaju i po značenju u mnogo čemu ako ne ravna, onda svakako bliska Krbavskoj bitci«.²⁵

¹⁷ Marija Pantelić, »Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca«, *Radovi*, broj 5, str. 5–98; 1964.

¹⁸ Eduard Hercigonja, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, MH, 1994., str. 279.

¹⁹ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 42–43.

²⁰ Slavko Ježić, 1944., str. 45.

²¹ Slavko Ježić, 1944., str. 48.

²² Slavko Ježić, 1944., str. 63.

²³ Slavko Ježić, 1944., str. 144.

²⁴ Milan Kruhek, »Velika pobjeda Petra Zrinskog nad Turcima kod Jurjevih stijena nedaleko Otočca«, u: *Grad Otočac 4*, Otočac, str. 31–44; 1998.

²⁵ Željko Holjevac, *Gackom kroz povijest*, Otočac, 2009.

Još jednu važnu povijesnu činjenicu za lički kraj spominje u sklopu poglavlja o racionalizmu i narodnom prosvjećivanju kada opisuje nesretan život i utamničenje Antuna Kuhačevića koji je svoju nesretnu sudbinu pokušao pretočiti u skromne stihove, bez umjetničke vještine, ali s prednošću nad nekim uspješnijim lirskim ostvarenjima »da su pisani krvlju ispaćenog srca i da su pravi, iskreni i potresni dokumenti ljudskoga života«. ²⁶ Kuhačević je skončao život boraveći u tamnici preko 25 godina pod optužbom da je jedan od pokretača bune koja je buknila u ogulinskoj pukovniji, a koja je poznata pod nazivom »brinjsko-lički ustanak«.

Nekoliko poglavlja kasnije Ježić opisuje kazališni život i njegove početke uglavnom u Zagrebu, a zbog nedostupnih izvora u to doba nije Ježić spomenuo bogat kazališni život u Otočcu koji je otkriven tek u suvremenosti, pedesetak godina nakon nastajanja Ježićeve povijesti hrvatske književnosti. Naime, bez obzira na težak tadašnji život Otočka pukovnija ostala je u pozitivnoj memoriji naroda kao sustav u kojem se znao red i koji je krasila primjerena organizacija. ²⁷ Tom pozitivnom ozračju nesumnjivo je svojim djelovanjem pridonio i otočki pukovnik Nikola Maštrović, ²⁸ koji je ubrzo postao general u Otočkoj pukovniji i koji je nazvan »ocem kraja« zbog velikih pothvata koje je učinio kao čovjek koji je imao cjelokupnu svjetovnu i vojnu vlast na ovom području. Graditelj cesta, obnovitelj crkava, borac protiv gladi i neimaštine, autor knjižice kritičko-filozofsko-etičkog sadržaja tiskane 1845. u Beču *Knjiga gospodina oberstara Maštrovića svojem Otočanom*, osnivač prvog kazališta u Otočcu, koje je 1844. davalo predstave na njemačkom i hrvatskom jeziku, mnogo ranije nego što se to događalo u Zagrebu. ²⁹ Nikola Maštrović je prijateljevao s budućim hrvatskim banom Josipom Jelačićem (tada pukovnikom u susjednoj Glinskoj pukovniji), s vođom iliraca Ljudevitom Gajem (koji je lektorirao rukopis knjige posvećene

²⁶ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 168.

²⁷ O Otočkoj pukovniji napisana je zanimljiva i danas poučna knjiga, koja je 2010. doživjela prijevod u suvremeno doba, *Otočka pukovnija* Franza Bacha (Franz Bach: *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovoga kraja, njegovima žiteljima i njihovima sudbinama. Otočaner Regimentsgeschichte: vom Ursprung dieser Gegend, ihrer Bevölkerung und ihrer Schicksale.* Karlstadt, 1854.)

²⁸ *General Nikola Maštrović. Život i djelo jednog hrvatskog časnika* (Monografija), priredio Tihomil Maštrović, Zagreb, 1996.

²⁹ Na njemačkom se jeziku davao komad *Tri otca odjedanput* austrijskog dramatičara Augusta Kotzebuea (u Zagrebu je taj komad izveden tek 1855.) i na hrvatskom predstava *Drvodjelja iliti Kočijaš Petra velikoga*. Za tu je priliku Maštrović o svom trošku dao u Beču tiskati četverbojne ulaznice, naručio je nekoliko bakroreza u boji radi postavljanja scene, a prihod od ulaznica dan je u humanitarne svrhe (Tihomil Maštrović, »Hrvatsko kazalište u Otočcu godine 1844.«, u: *Grad Otočac* 3, Otočac, 1997., str. 109–120).

Otočanima) te pjesnikom i časnikom austrijske vojske Petrom Preradovićem. O tome svjedoči bogata korespondencija djelomice vođena i iz Otočca.

Nadalje, raspravljajući o kazališnim mukama i uređivanju novina u razdoblju hrvatskog romantizma od apsolutizma do nagodbe spominje Antu Starčevića, koji je odigrao važnu ulogu u uredništvu *Danice*, vršeći uz to i dužnosti tajnika Matice hrvatske, objavljujući uz put i nekoliko pjesama i prijevoda. No, punu pažnju Ježić posvećuje Anti Starčeviću posvećujući mu cijele četiri stranice u svojoj knjizi i spominjući ga još desetak puta kasnije uglavnom u kontekstu osnivanja i djelovanja Hrvatske stranke prava. Ježić piše: »Naročito mjesto u hrvatskoj književnosti zauzima samonikao i jak stvaralački duh ANTE STARČEVIĆA (1823. – 1896.). Dr. Ante Starčević bio je sinovac popa Šime Starčevića (1786. – 1858.), pisca *Nove ričoslovice iliričko-francuske* (1812.) i *Nove ričoslovice iliričke* (1812.), takoer originalna duha, koji je stvorio najsavršeniji pravopis prije Gaja, istakao važnost čistoga narodnog govora (pisao je ikavski), i prvi posve točno obilježio četiri hrvatska akcenta.«³⁰ Ježić potom detaljno opisuje životni put Starčevićev od rođenja u Žitniku, preko školovanja u Zagrebu, boravka u sjemeništima u Senju i Budimpešti, boravka u tamnici do zastupništva u hrvatskom saboru. O njegovu književnom stvaralaštvu piše sljedeće: »Starčević je propjevao u Gajevoj *Danici* 1845., a štampao je i lijepim narodnim jezikom oveći članak »Nešto o pirlnih običajih u Lici«. Godine 1846. surađuje u *Zori dalmatinskoj*. Svoje prvence potpisuje anagramom A. V. Rastevčić. U njima se povodi za dubrovačkim pjesnicima i narodnom poezijom. Najveća mu je pjesma »Odziv od Velebita« (*Danica*, 1848.), gdje slavi lijepim narodnim stihovima bana Jelačića; ona je prva potpisana pravim imenom autora. Glavni književni rad Starčevićev pada u doba apsolutizma. Radi kao kritik, feljtonist, povjesničar, prevodilac, dramski pisac, filozof i gramatik. Dobar dio radova ostao je u rukopisu i izgubio se. Filozofski mu je članak »Djetinjstvo, muževnost, mladost, starost (...)« kulturno-psihološka studija. Simpatije su mu uz mladost, a uzor mu je muževnost. Ali i starac je potrebit, jer suspreže bijesni radikalizam i ne dopušta demagogije. – Filozofska je koserija u obliku putopisne humoreske Poslanica pobratima D. M. u B., gdje šiba 'istomišljenike' tj. ljude. Koji su sa svakim istoga mišljenja. Da sačuva neovisnost svoga mišljenja, on predlaže prijatelju svoje načelo: 'Zadovoljan ćeš biti, ako ne budeš više iskao negoli ti je treba za moći kreposno živjeti'. Inače je ta poslanica i izvrsna satira na suvremeni život. Kasnije je u svomu *Hrvatskom kalendaru za godinu 1858.* štampao oko četiri stotine aforizama, koji su plod njegova razmišljanja

³⁰ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 231.

i njegove etike«. ³¹ Ježić dalje na isti detaljan način prikazuje dramsko stvaralaštvo Starčevićovo i posebno ističe *Selskog proroka*, ali ipak najveću pažnju posvećuje Starčevićev rad na jezičnim i pravopisnim reformama boreći se oštro za jezičnu i pravopisnu samostalnost Hrvata. Značajne su njegove oštre i žučljive polemike o jezičnim pitanjima, kao i humoreske »Uputa« i »Prizor iz godišnjeg ispita« ili prvi hrvatski esej o staroj dubrovačkoj književnosti objavljen u *Narodnim novinama* 1855., ali u političkom životu Starčević je našao pravo područje za svoju borbenu narav i za razvijanje žive djelatnosti »za ostvarenje svojih velikohrvatskih koncepcija«. ³² Ovim riječima Ježić završava prilog o Anti Starčeviću, a kasnije ³³ ga spominje isključivo u kontekstu žestokih borbi za ostvarenje sretnije i bolje hrvatske sudbine. Uz Antu Starčevića Ježić spominje i njegove sinovce Davida ³⁴ i Milu, ³⁵ obojicu rođenih Žitničana i uglednih i utjecajnih političara. Doista, predstavljena je cijela galerija uglednih članova obitelji Starčević.

Borbu za hrvatski jezik vodio je i Fran Kurelac, rodom iz Bruvna u Kravici, koji se u književnosti javlja 1848. porukom u *Zori dalmatinskoj* »Rodu dalmatinskomu«, u kojoj poziva braću iz Dalmacije na suradnju s ostalim Hrvatima i u borbu za slobodu. Kao poznavalac svih slavenskih jezika, Kurelac se zainteresirao za jezične oblike i riječi starih naših pisaca stvorivši svoj posebni jezik i stil, pun arhaizama, neobičnih riječi i oblika, a osim toga služio se i etimologijskim pravopisom. Sa svojim istomišljenicima osnovao je Riječku filološku školu u sklopu koje je i djelovao. Objavljivao je sastavke u prozi i u stihu, govore, pjesme prigodnice, prijevode, stare podrugljive i pastirske narodne pjesme, pjesme gradišćanskih Hrvata, filološke rasprave... Prilog o Kurelcu Ježić završava sljedećim rečenicama: »Premda je Kurelac pisao osebjnim jezikom, služio se starinskim pravopisom, a i rasprave mu nisu pisane po strogo naučnom kriteriju, ipak je on prekrasnim riječima i izabranim izrazima znao dati silnu bujnost svomu jeziku, a ličnim i bogatim svojim stilom dodao mu još i privlačnu slikovitost, koju se nitko nije usudio slijediti. Tako Kurelac ostaje do danas nenadmašivi stilist, a njegov stil uzor pravoga retoričkoga stila. A povrh svega toga, čitav mu je rad bio prožet ne-sebičnom ljubavi prema svomu narodu, zbog koje je toliko puta i tako teško stradao. 'Volim poštenu bijedu, govoraše često, nego sramotno obilje. Hrvatom se je rodio, bio i umro' (M. Breyer)«. ³⁶

³¹ Slavko Ježić, 1944., str. 231–232.

³² Slavko Ježić, 1944., str. 235.

³³ Slavko Ježić, 1944., str. 236, 237, 249, 251, 266, 267, 297.

³⁴ Slavko Ježić, 1944., str. 266.

³⁵ Slavko Ježić, 1944., str. 267.

³⁶ Slavko Ježić, 1944., str. 243.

Budu Budisavljevića, književnika rođenog u Bjelopolju pokraj Korenice godine 1843., koji se školovao u Senju, Rijeci i Beču, koji je radio je u više hrvatskih krajeva (poručnik u Ogulinu i Oštarijama, Oštarije, veliki bilježnik u Bjelovarskoj županiji, veliki župan u Požegi i Ličko-krbavskoj županiji, veliki župan u Zagrebu...), čija se svestranost ogleda u pripovijetkama, zapi-sima o suvremenima, člancima o planinarstvu (njegovim nastojanjem osno-vano je Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu) i medicini koje je objavljiva-ovao u tadašnjim glasilima i kojemu su humorističnost, fantastičnost i narodno pripovijedanje dominantna obilježja književnog stvaralaštva (najpoznatija djela: *S ličke grude*, *Iz starog zavičaja*, *Iz mojih uspomena* i *Pripovijesti i sjećanja*) Ježić spominje u kontekstu djelovanja u Riječkoj filološkoj školi (bio je prijatelj i istomišljenik Frana Kurelca) i kao novog pripovjedača koji se pojavio godine 1875. pripoviješću *Očajnik Milivoj*.³⁷

U to vrijeme djelovao je i Lavoslav Vukelić³⁸ iz Gornjeg Kosinja koji se javljao pjesmama ponajviše u *Vijencu* i čija je najpoznatija pjesma »Kod Solferina« tiskana posmrtno.

Nedugo poslije Vukelića Ježić spominje Danila Medića, pravaša po uvjerenju (svojedobno je zbog političkih uvjerenja dijelio zatvorsku sudbinu s Antom Starčevićem), autora zbirke *Različite pjesme prvog doba* (1873.), ističući da je njegova lirika iznikla iz rodoljubne pravaške inspiracije jedina uz Šenoine pjesme zavrijedila pažnju jer, ističe Ježić, »začuduje ljepotom jezika, okretnošću stiha, ali i domoljubnim osjećajem. Njegova oda *Hrvatskoj*, iako okovana srokom sestine, odskače nad nespretnom versifikacijom starije generacije, a svojom dikcijom ('Tuđin s tebe plašt škrletni skide...') daje intonaciju cijelom nizu pravaških pjesama kasnijih generacija (...)³⁹

U poglavlju o realizmu i naturalizmu u Ježićevoj povijesti hrvatske knji-ževnosti pronašla su mjesta još dva Ličanina, Josip Draženović iz Stajnice i Jure Turić iz Gospića. Njih Ježić predstavlja kao pripovjedače, autore novela ili romana, koji uspješno analiziraju suvremene prilike i realno crtaju tadaš-nji život. Ježić spominje Draženovićeve *Crtice iz hrvatskog života*, *Iskrice*, *Crtice iz primorskoga malograđanskoga života* i *Povijest jednog vjenčanja*, Turićevog *Hajduka Ivana*, *Darove svijeta*, *San ili javu*, *U mraku*, *Igru živo-tom...* za Turića piše da je »manje pričalac, a više oštroumni promatrač naoko neznatnih stvari. Javlja se od godine 1880. novelama iz ličkoga života, naro-čito iz doba razvojačenja Krajine i hajdukovanja (koje se prikazuje vrlo rea-

³⁷ Slavko Ježić, 1944., str. 241, 253.

³⁸ Slavko Ježić, 1944., str. 254, 255.

³⁹ Slavko Ježić, 1944., str. 265, 266.

listički); njegove pripovijesti pune su jedrih ličkih i graničarskih tipova«,⁴⁰ a za Draženovića kaže da je pisao »pripovijesti, novele i crtice, koje su rađene upravo minuciozno, pisane sažetim jezikom, a osobe u njima prikazane s hladnom objektivnošću, katkada upravo leđeno, samo u prvim pripovijestima ima romantičkih tragova. Opisuje ponajviše primorski malograđanski život; iznosi i bijedne ljude sa dna života«. ⁴¹ Ovoj grupi književnika pripada i Ivan Devčić kojeg Ježić spominje kao uspješnog slikara bivše Vojne Krajine. ⁴² Devčić je rođen u Gospiću godine 1857. Nakon završene učiteljske škole u Petrinji radio je kao učitelj u Brušanima, Ličkom Osiku, Skočaju, Gospiću, Slunju i Kraljevici. Povijesnim pripovijetkama obuhvatio je prostor nekadašnje Vojne Krajine: *Bunjevačka buna*, *Brinjsko-lički ustanak*, *Kobna osveta*, *Uskočka osveta*, *Pad kneza Kurjakovića*, *Posljednji knez sa otoka Krka*, *Hrvati i Hrvatska pod Napoleonom* i dr. Bio je suradnik u mnogim časopisima (npr. *Hrvatskoj vili*, *Vijencu*, *Prosvjeti*).

U poglavlju »Artizam hrvatske moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895. – 1918.)« prikazao je Ježić književno stvaralaštvo Petra Petrovića Pecije, književnika rođenog u Otočcu godine 1877. Pecija je nakon završenog šumarstva radio kao šumarski inženjer u Iloku, Čabru, Samoboru i Zagrebu. Književnu popularnost postigao je uglavnom jednočinskim komedijama i šalama tematski vezanim za ličko područje. *Rkać*, *Ruška*, *Čako*, *Seja* i *Braca* drame su kojima se svrstao u red tvoraca pučkoga igrokaza. Iz književnog opusa izdvaja se komedija *Pljusak* koja se smatra jednom od važnijih hrvatskih komedija između dvaju svjetskih ratova. Pecijino književno stvaralaštvo Ježić predstavlja sljedećim riječima: »Ličanin je i PETAR PETROVIĆ PECIJA (r. 1877.), koji je u svojim crticama i feljtonima, a pogotovo u svojim komedijama i aktovkama iznosio realističkim stilom ponajviše erotske momente iz seoskoga ličkoga života. Piše narodnim jezikom, unoseći u nj osobine ličkoga govora; odlikuje se vedrim humorom, katkada i toplim lirizmom, potrebitom dozom sentimentalnosti i iskrenom simpatijom za te seoske lole i bećare. Kasnija su mu djela i nešto krupnija u šali i više proračunana na kazališni efekat«. ⁴³

Svoj pregled hrvatske književnosti Ježić završava književnošću između dva rata i u tom se poglavlju osvrće na književno stvaralaštvo Mile Budaka i Luke Perkovića. Za pripadnika mlađe književne generacije vrlo dobrih pripovjedača Perkovića, rođenog u Križpolju 1900. godine, Ježić je napisao

⁴⁰ Slavko Ježić, 1944., str. 285.

⁴¹ Slavko Ježić, 1944., str. 285, 386.

⁴² Slavko Ježić, 1944., str. 270.

⁴³ Slavko Ježić, 1944., str. 324.

da je nježan lirik, da donosi »suptilna opažanja i uspjele slike iz života, osobito seoskoga, kadšto prelivene tugom, u najsvjetlijoj realističkoj tradiciji (Novele, 1935.)«,⁴⁴ a starijeg Budaka predstavlja sljedećim riječima: »(...) rodom Ličanin, zvanjem odvjetnik, nekada urednik *Mlade Hrvatske*, uvijek istaknuti pravaš i politički čovjek. Njegova popularnost prva je uspjela potisnuti u pozadinu Miroslava Krležu. Zabavljen zvanjem i javnim poslovima nije dospio na pisanje, sve dok mu diktatura godine 1929. nije dala dovoljno slobodna vremena, zatvorivši ga bez istrage. Zato godine 1930. provaljuje upravo orkanskom snagom u književnost i izdaje svake godine po jednu knjigu (*Pod gorom*, ličke priče, 1930.; *Raspeće, zapisci jednog malog intelektualca*, 1931.; *Na ponorima*, roman 1932.; *Opanci dida Vidurine*, ličke novele 1933.)«. ⁴⁵ Ježić nastavlja opisivati Budakov život u emigraciji, povratak i ministarske poslove koje je obavljao te bilježi izdavanje cijelog niza djela, od romana *Rascvjetana trešnja* i *Direktora Križanića* do pripovijetki *Na veliki petak* i drugih djela, ali posebno ističe najznamenitije Budakovo djelo, veliki roman od preko osam stotina stranica, *Ognjište*. Roman je tiskan godine 1938. u četiri sveska i za njega Ježić tvrdi da je to »jedan od najboljih romana hrvatske književnosti uopće. Tu je Budak ostvario težnju novije svjetske književnosti, da pisac u djelu pokaže rasne i psihičke osobine svoga naroda i svoju povezanost s narodom. Budakovo djelo nije razumska konstrukcija pomno proučenih detalja (...), nego je intuitivno oživljavanje i dozivanje u sjećanje dojmova iz najranijeg djetinjstva. U *Ognjištu* je nezaboravno prikazan čitav duhovni i tjelesni život ličkoga seljaka u svoj njegovoj praiskonskoj snazi i dinamici, sa svim svijetlim i tamnim stranama, a naročito u onoj nagonskoj, bezbrojnim generacijama nasljeđivanoj težnji da se ne utrne ognjište, da se ne prekine kontinuitet obitelji. Pisac je ovim djelom postigao najviši ideal realizma, potpuno objektivno iznošenje predmeta, bez ikakve sjene upletanja piščeve ličnosti«. ⁴⁶ A kako je Budak uz ovu galeriju snažnih seljačkih likova stvorio i galeriju nezaboravnih tipova iz gradske sredine, ističe Ježić dalje, valja ga ubrojiti u redove hrvatskih klasika jer u mnogim prijevodima postaje tumač hrvatske duše pred stranim svijetom.

Točan i skladan Ježićev cjelovit pregled hrvatske književnosti značajan je prilog znanosti o hrvatskoj književnosti,⁴⁷ a podubivši općenito znanje o hrvatskoj književnoj produkciji baca se i posebno svjetlo na pojedine dijelove Hrvatske kao i na pojedina književna razdoblja. Ježićev objektivan informativno-znanstveni pregled cjelokupne hrvatske književnosti zahvatio

⁴⁴ Slavko Ježić, 1944., str. 377.

⁴⁵ Slavko Ježić, 1944., str. 376.

⁴⁶ Slavko Ježić, 1944., str. 377.

⁴⁷ Aleksandar Šljivarić, »Slavko Ježić«, *Croatica*, vol. 1, br. 1, str. 436–437; 1970.

je i Liku i ličke pisce. Opisom točno ciljanih tekstova obogatio je hrvatsku književnu i kulturnu povijest novim spoznajama o ličkom području, prostoru s izuzetno snažnom duhovnom i kulturnom klimom. Evidentna bogata glagoljska baština potvrđuje visoko razvijeni kulturni, vjerski i narodni život tamošnjih ljudi još od davnih vremena. Osim toga, pregled autora zavičajno vezanih uz ovaj prostor i njihovih djela u vremenskom rasponu od gotovo tisuću godina pokušaj je skretanja pažnje na neprekidnost i cjelovitost tijekom hrvatske poezije i proze od početaka do danas na ličkome području koje je često zaboravljeno.

Zaključak

Slavko Ježić bio je neumoran i svestran na gotovo svim poljima književnosti, a njegov književno-kritički i književno-povijesni istraživački rad okrunjen je opsežnim i najzrelijim djelom *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, »koje u velikoj panorami obuhvaća devet stoljeća od Bašćanske ploče do sredine XX. stoljeća. Ta knjiga nije samo prva moderno koncipirana, znanstveno utemeljena i pouzdana sinteza razvojnog puta hrvatske književnosti u tijesnoj svezi s političkom poviješću, izdašna podacima i uravnotežena u ocjenama, nego i primjer autorove znanstvene savjesnosti«. ⁴⁸ Jer je jedna od vrlina ove knjige da je bila sasvim u skladu s tadašnjim stanjem književno-povijesne znanosti i književno-povijesnim znanjem toga vremena. ⁴⁹ »Apsorbirala je sve što je do tada bilo istraženo i poznato, bilo da je riječ o istraživanjima samoga autora, bilo drugih istraživača. Ježić je sve pratio i sve objedinjavao u svoju veliku književno-povijesnu sintezu«. ⁵⁰ Čak i sami popis upotrijebljene literature na kraju knjige svjedoči o autorovoj želji da spozna i obuhvati sve što se zbivalo na području hrvatske književnosti i njezine povijesti.

Nabijenost podacima, čitkost i učenost još su neke karakteristike ovog »sabirališta rasute hrvatske književne bašćine«. ⁵¹

Optimalnim prikazom i skrećući pozornost na pojedine zanemarene sastavnice stvarnoga povijesnog zbivanja, uključujući naročito njegove reflek-

⁴⁸ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 2004., str. 442.

⁴⁹ Slobodan P. Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 417.

⁵⁰ Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 410.

⁵¹ Mislav Ježić, »Napomena uz drugo izdanje 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 421–424.

sije u književnosti prikazao je Ježić cjelovitu povijest hrvatske književnosti, u kojoj je iz napravljene analize moguće uočiti da je podjednako i sustavno zastupio sve krajeve Hrvatske pa tako i ličko područje. Od glagoljaške baštine do Mile Budaka Ježić je izdvojio književna djela neprolaznoga značaja s ličkoga područja i tako osigurao zapamćenost postojećih književno-povijesnih vrijednosti i mogućnost daljnjih proučavanja pisaca i njihovih djela koji bacaju novo svjetlo na ovo često nepravedno zapostavljeno područje naše domovine.

Literatura

- Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije. O nastanku ovoga kraja, njegovima žiteljima i njihovima sudbinama*. Zagreb – Otočac, Hrvatski institut za povijest – Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke, 2010. (Prijevod knjige: Franz Bach: *Otočaner Regimentsgeschichte: vom Ursprung dieser Gegend, ihrer Bevölkerung und ihrer Schicksale*. Karlstadt, 1854.)
- Mile Bogović, »Okolnosti pojave i razvoja glagoljice na hrvatskom području do 1248. godine«, u: Mile Bogović, *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Zagreb – Krk, Staroslavenski institut – Krčka biskupija, 2004., str. 247–260.
- Mile Bogović, »Hrvatsko glagoljaštvo kao inkulturacijski proces«, *Riječki teološki časopis*, 2015., broj 2, str. 322.
- Stjepan Damjanović, »Lički glagoljični tekstovi kao izvor za hrvatsku jezičnu povijest«, u: *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*, Zagreb, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2003., str. 123–128.
- General Nikola Maštrović. Život i djelo jednog hrvatskog časnika* (Monografija), priredio Tihomil Maštrović, Zagreb, 1996.
- Eduard Hercigonja, *Povijest hrvatske književnosti II.*, Zagreb, 1975.
- Eduard Hercigonja, *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*, Zagreb, MH, 1994.
- Željko Holjevac, *Gackom kroz povijest*, Otočac, 2009.
- Mladen Ibler, »Brevijar BORGIANO ILLIRICO 5–6«, *Senjski zbornik*, 2009., broj 36, str. 221–228.
- Katarina Ivon, »Osvrt na hrvatsku književnu povijest«, *Školski vjesnik*, vol. 58, 2009., br. 1, str. 69.
- Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 405–411.
- Mislav Ježić, »Napomena uz drugo izdanje 'Hrvatske književnosti' Slavka Ježića«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 421–424.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944.

- Milan Kruhek, »Velika pobjeda Petra Zrinskog nad Turcima kod Jurjevih stijena nedaleko Otočca«, u: *Grad Otočac 4*, Otočac, 1998., str. 31–44.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, *Acta croatica–Listine hrvatske*, Zagreb, 1863.
- Tihomil Maštrović, »Hrvatsko kazalište u Otočcu godine 1844.«, u: *Grad Otočac 3*, Otočac, 1997., str. 109–120.
- Slobodan P. Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1944., str. 413–414.
- Marija Pantelić, »Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca«, *Radovi*, 1964., broj 5, str. 5–98.
- Petar Runje, »Otočac, srednjovjekovna biskupija i kulturni centar«, *Senjski zbornik*, 2006., broj 33, str. 51–62.
- Milivoj Solar, *Teorija književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 1982.
- Aleksandar Šljivarić, »Slavko Ježić«, *Croatica*, vol. 1, br. 1, str. 436–437; 1970.

LIKA I LIČANI U JEŽIĆEVOM PREGLEDU
 HRVATSKA KNJIŽEVNOST OD POČETAKA DO DANAS (1100 – 1941)

Sažetak

Jedan od najistaknutijih povjesničara hrvatske književnosti Slavko Ježić u svojoj nezaobilaznoj književnopovijesnoj sintezi *Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941.* (1944.) iznio je svoje impresivno književno-povijesno znanje i dao kritički osvrt na cijeli niz hrvatskih pisaca i njihovo stvaralaštvo. Zanimljivo je izdvojiti Ježićev pogled na prostor Like, zanimljiv i osebujan prostor Hrvatske u kulturološkom smislu, ali (pre)često zaboravljen i još uvijek nedovoljno istražen. U svom viđenju hrvatske književnosti kroz stoljeća ovaj književni povjesničar ne zanemaruje iznimno važnu glagoljaška baštinu nastalu na ličkom području, te brojne pisce iz Like, od Ante Starčevića i Frana Kurelca, Jure (Đure) Turića, Josipa Draženovića, do Lavoslava Vukelića, Petra Petrovića Pecije i Mile Budaka. Svi su ti pisci i mnogi drugi iz Like pronašli svoje mjesto u ovom po mnogo čemu iznimnom djelu hrvatske književne historiografije. Na koji način i u kojoj mjeri su Lika i Ličani privukli Ježićevu istraživačku strast i znanstveničku sklonost pokazat će detaljnija analiza njegova književnopovijesnog stvaralaštva.

Ključne riječi: Slavko Ježić, hrvatska književnost, Lika, lička književnost, glagoljica

LIKA AND THE PEOPLE OF LIKA IN JEŽIĆ'S OVERVIEW OF *CROATIAN LITERATURE FROM THE BEGINNING TO THE PRESENT: 1100 – 1941*

Summary

Slavko Ježić, one of the most renowned historians of Croatian literature, is the author of the great literary-historical synthesis *Croatian Literature from the Beginning to the Present: 1100 – 1941* (1944). In the book, he presented his impressive knowledge of literary history and gave a critical review of a number of Croatian writers and their work. It is interesting to highlight Ježić's view of the Lika region, a very significant area in terms of culture, but often forgotten and still insufficiently studied. The extremely important Glagolitic heritage of the Lika area and many writers from Lika such as Ante Starčević and Fran Kurelac, Juro (Đuro) Turić, Josip Draženović, Petar Petrović Pecija, Mile Budak and others have found their place in this in many ways exceptional work of Croatian literary historiography. The analysis of Ježić's work related to literary history will show how and to what extent Lika and the people of Lika attracted his research passion and scientific inclination.

Keywords: Slavko Ježić, Croatian literature, Lika, literature of the Lika region, Glagolitic script

Literatura kaj amuziga parto de »Kroata Esperantisto«.

SE CI SCIUS . . . .

De Slavko Ježić.

Se ci scius, kiel granda

Mordas min doloro,

De ĉagreno kiel mia

Pleniĝis la koro!

Ho pri amo mi revadis,

Pri feliĉo nia

Ĉiu penso mia, ĝemo,

Estis amo ĉia.

Sed, ve, ĉio nur sur nuboj

Estis konstruita,

Kaj de iom da suneroj

Malsupren jetita.

De feliĉo, am lasita

Suferas la koro . . .

Se ci scius, kiel granda

Mordas min doloro! . . . .

Sl. 24: Pjesma Slavka Ježića »Se ci scius...« na esperantu, objavljena u listu *Kroata Esperantisto*, 25. IV. 1910. prva je originalno pisana pjesma na esperantu u Hrvatskoj. *Kroata Esperantisto* službeno je glasilo Društva hrvatskih esperantista osnovanog 1909. u Zagrebu koje je od 1909. do 1911. na esperantu i hrvatskom izdavalo taj časopis sa zadaćom širenja esperanta u Hrvatskoj i promicanja hrvatske književnosti u svijetu prijevodima na esperanto.

Renata Burai

Pučko i gimnazijsko školovanje Slavka Ježića

Izvorni znanstveni članak
UDK 37

Uvod

Hrvatski književni povjesničar Slavko Ježić rodio se u mjestu Dubrava (između Čazme i Vrbovca) 17. veljače 1895. U to vrijeme Dubrava se nalazila u Banskoj Hrvatskoj koja je prema nagodbenim aktima iz 1867./1868. godine bila u sastavu ugarskoga dijela dvojne monarhije, a Dalmacija i Istra u austrijskom dijelu. Pučku školu u četverogodišnjem trajanju Slavko Ježić završio je u rodnom mjestu od 1900. do 1904. Pučka škola u Dubravi među najstarijim je školama u Hrvatskoj jer je ustanovljena koncem XVIII. stoljeća, temeljem školskih reformi Marije Terezije. S obzirom da je već u pučkoj školi pokazao iznimnu nadarenost Ježić je dobio stipendiju i nastavio daljnje školovanje: najprije je pohađao i završio nižu i višu gimnaziju u Bjelovaru (od školske godine 1904./1905. do 1911./1912.), a potom je otišao na studij romanistike i slavistike u Beč gdje je i doktorirao 1916. godine. U ovom radu podrobnije se obrađuje njegovo pučko i gimnazijsko školovanje i povezuje s poviješću i školskim propisima koji su Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. bili u autonomnoj nadležnosti hrvatskoga bana.

Razvoj pučkoga školstva u rodnoj Dubravi Slavka Ježića

Školstvo u Dubravi počinje neposredno nakon vladavine carice Marije Terezije (1740. – 1780.), u doba prosvijećenoga apsolutizma. Carica Marija Terezija imala je viziju modernizacije Habsburške Monarhije; gospodarski, politički i društveno. Temelj modernizacije i prioritet države bilo je putem obrazovanja i opismenjavanja puka formirati lojalno građanstvo. Tako je niže školstvo postalo temelj građanskoga odgoja, a školstvo se stavilo pod državnu upravu. Reforma je postala političko pitanje, ovlasti nad obrazovanjem preuzela je država dok je crkva zadržala ingerenciju nad vjerskim odgojem.

Za vrijeme vladavine carice Marije Terezije donesen je školski zakon *Allgemeine Schulordnung* iz 1774. (Opći školski red) koji se odnosio na škole u austrijskim zemljama i Vojnoj krajini. Ugarska je pružala otpor tomu zakonu zbog nametanja njemačkoga jezika tako da je na inicijativu Marije Terezije 1777. donesen novi Školski red za Ugarsku Hrvatsku i Slavoniju *Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*¹ (Modrić-Blivajs, 2007., str. 10).

16. srpnja 1845. donesena je naredba (novi školski propis) pod nazivom *Systema scholarum elementarium*² koju je u na hrvatskom jeziku objavio Antun Cuvaj pod nazivom *Sustav početnih škola u Ugarskoj (i Hrvatskoj)* (Cuvaj, 2. izd., 1910.). *Systema scholarum elementarium* u Hrvatskoj nije u potpunosti zaživio prije 1848. godine, a za vrijeme neoapsolutizma stavljen je izvan snage. Ponovno je stavljen u uporabu naredbom Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga dvorskog dikasterija od 7. studenoga 1861. (Horbec i dr., 2017., str. 29). Prema njemu se je radilo do 1874. godine (Modrić-Blivajs, 2007., str. 16).

Zakonom³ iz 1868. država je preuzela nadzor i upravu nad školstvom, a djelovanje konfesionalnih škola bilo je dopušteno samo pod određenim uvjetima. U svibnju 1869. i za austrijski dio Monarhije proglašen je »Državni zakon o narodnim školama« koji je jasno izražavao liberalna načela o omogućavanju osnovnoga obrazovanja za svu djecu bez obzira na njihove vjerske, nacionalne, spolne i klasne razlike.⁴

Ban Ivan Mažuranić zajedno je s nekoliko nastavnika⁵ i vladinim predstavnicima kreirao novu školsku zakonsku osnovu: *Zakon ob ustoju pučkih školah i preparandijah, koji je 14. listopada 1874.* dobio potvrdu vladara. Svrha pučkoga školstva prema ovom Zakonu je religijski i moralni odgoj djece i obrazovanje za građanski život. Ujedno je prema ovom zakonu pučka škola postala obvezatna za sve mlade. Za roditelje koji djecu nisu slali u

¹ Zemlje Krune sv. Stjepana imale su pravo koristiti se latinskim kao službenim jezikom u državi. (Horbec i dr., 2017., str. 19)

² Ugarsko namjesničko vijeće na osnovi zaključka Ugarskog sabora zadužilo je grofa Györgyja Apponyija da sastavi prijedlog preustroja školstva u Ugarskoj. Njegov je prijedlog vladar potvrdio 16. srpnja 1845. kao naredbu nazvanu *Systema scholarum elementarium*. Tu je naredbu u prijevodu na hrvatski naslovljenom *Sustav početnih škola u Ugarskoj* objavio Antun Cuvaj.

³ Ugarski ministar kulture Jozsef Eötvös (1813. – 1871.), bio je glavni inicijator donošenja prvog modernog zakona o pučkom školstvu u Monarhiji.

⁴ <https://histedu.isp.hr/mazuraniceva-reforma-skolstva/>, pristupljeno 7. 2. 2021.

⁵ Uz Mažuranića i dva predstavnika odjela za bogoštovlje i nastavu (Pavla Muhića i Janka Jurkovića) na toj su stručnoj konferenciji sudjelovala i dva školska nadzornika iz Vojne Krajine (Živko Vukasović i Andrija Knežević), dva ravnatelja zagrebačkih škola (Franjo Petračić i Franjo Klaić), profesor realke Ivan Stožir, dijecezanski školski nadzornik Adolf Weber i učitelj Ivan Filipović. <https://histedu.isp.hr/mazuraniceva-reforma-skolstva/>, preuzeto 26. 11. 2020.

školu bile su propisane kazne: opomena, novčana kazna i kazna zatvora, a i oduzimanje djece nemarnim roditeljima (Horbec i dr., 2017., str. 354). Niža pučka škola prema novom zakonu sastoji se od 4 razreda, a viši razredi pučke škole nazivaju se građanski, imaju 3 razreda te nisu obvezni. Zakonom iz 1874. podigao se status učitelja, njihove plaće, a poticale su se i izgradnje novih škola i nabava opreme (Raguž, 2010., str. 97).

Političke su se okolnosti dolaskom na čelo Banske Hrvatske bana grofa Karla (Károlya) Khuen-Héderváryja promijenile. Godine 1888. izmijenio je školski zakon⁶ te je pod pritiskom Srpskoga kluba umjesto hrvatskoga nastavnoga jezika u škole uveo hrvatsko-srpski nastavni jezik. Prema novome *Zakonu ob ustroju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* iz 1888. pohađanje preparandija se produljilo za dvije godine, a ukinuta su razna prava učitelja, smanjena im je naknada te im je produžen radni vijek s 30 na 40 godina. Za njegova mandata modificirana je podjela pučkih škola na niže i više pučke škole. Niže su trajale pet godina, a u četverogodišnjem višem pučkom školovanju za mušku djecu uvedena je podjela na tri praktična smjera: obrt, trgovinu i gospodarstvo (Horbec i dr. 2017., str. 42). Preporučalo se spolno odvajanje učenika koje je postalo obvezno nakon 12. godine djevojčica. Učiteljice su mogle raditi samo u prva dva razreda pučke škole, a udajom su se dobrovoljno odrekle službe. Sustav ocjenjivanja i vrednovanja učenika prema Zakonu iz 1888. godine imao je raspon vrednovanja uspjeha učenika od najboljega koji se označavao *prvim redom s odlikom* (najbolji uspjeh); zatim *1. red*, *2. red* i najlošiji uspjeh – *3. red*.

U Zagrebu, dne 18. prosinca 1896. donesena je *Naredba hrvatske kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 13. prosinca 1895. br. 17.667*, kojom se propisuje jedinstvena osnova za sve niže pučke škole. Uz Naredbu je izdan i nastavni plan prema kojem je gradivo bilo raspoređeno na sedmice. Time učitelj nije više morao sastavljati *Dnevnik* te mu je smanjen administrativni posao. Prema tome nastavnom planu u pučkoj školi učili su se nauk vjere (čitanje crkvenoga pisma), hrvatski ili srpski jezik (čitanje i razumijevanje pročitano s vježbom u govoru), računstvo i geometrijsko oblikoslovlje, krasopis, risanje, svjetovno i crkveno pjevanje,

⁶ Prema Zakonu iz 1888. godine propisani nastavni predmeti u nižoj pučkoj školi bili su: Nauk vjere, a za učenike grčko-istočne vjeroispovijesti još i Čitanje crkveno-slovenskoga pisma; Materinski jezik čitanje, pisanje, slovnica, vježbe u govoru i pisanom izrazu i misli, a gdje nije hrvatski ili srpski jezik nastavnim, ima se on kao obvezni predmet učiti; Računstvo i geometrijsko oblikoslovlje; *Najvažnije iz zemljopisa, povijesti, fizike i prirodopisa na temelju čitanaka* (Prema *Naredbi grofa K. Héderváryja iz 1895. godine ti su predmeti izostavljeni iz nastavnoga plana.*); Krasopis; Risanje; Svjetovno i crkveno pjevanje; Gimnastika; Praktična uputa u najvažnije struke gospodarstva; za žensku djecu Ženski ručni rad i uputa u kućanstvo (Horbec i dr., 2017., str. 421).

ručni rad, gimnastika za vrijeme školskoga odmora te radnje u školskom vrtu u izvanškolsko vrijeme. Iz nastavne osnove iz 1895. godine bila je izostavljena stvarna nastava, tj. prirodopis, zemljopis i povijest. Zalaganjem Saveza hrvatskih učiteljskih društava godine 1905. ti su predmeti vraćeni u nastavnu osnovu pučku škole (Franković, 1958., str. 250).

U Dubravi je 1787.⁷ godine otvorena prva pučka škola. Građanska Hrvatska i Slavonija imale su godine 1805. u svem pedeset i pet pučkih škola i osamdeset i četiri učitelja (Cuvaj,^c sv. II, 1910., str. 171). Školu⁸ su sagradili sami župljani od hrastovih dasaka. Za otvaranje škole posebno se zalagao dubravski župnik Kos koji je ujedno postao i njen prvi ravnatelj. Uz njega je nastavu vodio crkveni orguljaš Josip Dermenčić (Šustek, 1929., str. 98). Dobrotvor škole bio je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac koji je učitelju u Dubravi kao godišnju pripomoć davao petnaest forinti u novcu, petnaest požunskih vagana žita i petnaest polića vina (Cuvaj,² 1910., II., str. 171). Roditelji učenika učitelju su trebali godišnje davati školski prinos (tzv. lukno) u žitu, vinu, sijenu, drvima i sl.⁹ U početku je škola bila trogodišnja i jednorazredna, a pohađalo ju je samo osamnaestero učenika. Škola je bila zatvorena 1795., a nekoliko godina kasnije, 1803., ponovo je otvorena. Na mjestu stare škole 1859. godine podignuta je nova školska zgrada (otprilike ispred današnje). S novom školskom zgradom porastao je i broj upisane djece tako da je 1865. školu pohađalo 78 dječaka i 48 djevojčica (Šustek, 1929., str. 98–102). Povećanjem škole povećao se i broj zaposlenih učitelja. Na mjestu gdje se danas nalazi Dom zdravlja 1888. godine sagrađena je tzv. donja škola s jednom učionicom i učiteljskim stanom. Uskoro je započela gradnja još jedne trirazredne školske zgrade (tzv. gornje škole *na učiteljevom vrtu i voćaru* – kraj sadašnje sportske dvorane) koja je otvorena 1897. godine (Šustek, 1929., str. 101).

U vrijeme polaska Slavka Ježića u 1. razred pučke škole, 1900. godine, školu je pohađalo ukupno 288 učenika. Ravnatelj škole bio je Mijo Fundak, no iste godine u prosincu ravnateljsku ulogu preuzeo je učitelj Franjo Ledinić.

⁷ Taj je podatak naveden u valovnici što ih je za škole dao sastaviti car Josip II. (Cuvaj, sv. II., 1910., str. 20).

⁸ 1787. u Dubravi je otvorena pučka škola.

1795. škola je zatvorena. (Cuvaj, II., 171)

1803. škola je ponovo otvorena.

1859. sagrađena je nova školska zgrada na istom mjestu gdje je bila stara škola.

1888. sagrađena je tzv. donja škola s 1 učionicom i školskim stanom.

1897. sagrađena je tzv. gornja škola – trirazredna.

⁹ Školničko lukno je obvezno davanje (daća) roditelja učitelju koja se sastojala od žita, vina, drva i sl.

šćić, koji je u Dubravu došao na vlastiti zahtjev i na mjestu ravnatelja ostao sve do 1935. (od 17. prosinca 1900. – 1935.). Naime, prema njegovu kazivanju o Dubravi mu je pričao otac koji je u mladosti u njoj boravio kao kovački naučnik (Ban i dr. 2007., str. 5).

U školi su u vrijeme njegova školovanja radile tri učiteljice: Amalija (Ljubica) Tkalčević¹⁰ (1898. – 1905.), Antonija Mužar – stalna učiteljica od 1903. – 1935. te Vlasta Ivanuš (1898. – 1903.). Razredna odjeljenja bila su prevelika, tako je npr. 1900. godine Amalija Tkalčević obučavala 98 djece, a Vlasta Ivanuš 91 dijete (Ban i dr., 2007., str. 6). Vjersku obuku držali su kapelan, ili mjesni župnik.

Slavko Ježić – učenik niže pučke škole (1900. – 1904.)

Slavko Ježić, prema Matičnoj knjizi rođenih u Dubravi, rođen je 17. veljače 1895. godine, a u prvi je razred krenuo 1900./1901. školske godine,¹¹ što bi značilo da je pošao u školu s pet godina,¹² no u Školskom imeniku kroz sve četiri godine pučke škole upisana mu je kao godina rođenja 1894.¹³ Pretpostavka je da su roditelji i učitelj radi zadovoljavanja formalnih uvjeta polaska u školu upisali navedenu godinu kako bi je Slavko mogao pohađati ranije (!). Pod tekućim brojem glavnoga imenika 20/285 vodio se učenik Ježić Slavko – rimokatoličke vjere,¹⁴ rođen 17. 2. 1894. godine, domovina Hrvatska i rodno mjesto Dubrava. U prvom poljeću (polugodištu) u 1. razred 1900. godine bilo je upisano 88 učenika, 4 ih se ispisalo, a na kraju poljeća ostalo ih je 84.

¹⁰ Amalija (Ljubica) Tkalčević (1898. – 1905.) bila je omiljena među učenicima, a preminula je od sušice nakon osam godina boravka u Dubravi.

¹¹ »...za seoske niže pučke škole nije točno definiran kalendar školske godine, nego su praznici bili prilagođeni sezonskim poljskim radovima« (Horbec i dr. 2017., str. 29). Prema Ispitnom izvješću Pučke škole u Dubravi iz 1900./1901. vidljivo je da je kraj 1. polugodišta naznačen 1. siječnja 1901. i kraj drugoga polugodišta 30. lipnja 1901.

¹² U članku 46. Zakona ob ustroju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji od 31. listopada 1888. navodi se da »Sposobnost za polaz škole počima s navršenom šestom godinom; obvezanost pako na polaz škole nastaje s navršenom sedmom godinom života« (Horbec i dr. 2017., str. 421).

¹³ U Matičnoj knjizi Dubrava br. 69 na str. 149. pod brojem 24 zapisano je da je 17. veljače 1895. (nedjelja) godine rođen Slavko (Eduardo) Ježić, zakonito dijete Gjure Ježića, kovača, i Antonije Mesaroš, supruge, vjere rimokatoličke, iz Dubrave k. br. 87. Ime i prezime, vjera i stališ njegovih kumova: Martin Domitrović, opančar, i Milka rođ. Mesaroš, supruzi, rimokatolici. Krstio ga je župnik Antun Žugčić. Umro je u Stubičkim toplicama dana 5. 5. 1969. godine. [0296] Zbirka matičnih knjiga rimokatoličkih župa s područja u nadležnosti Državnog arhiva u Bjelovaru; 1685–1949: knj. 410; 17,3 d/m. Matična knjiga rođenih, Matična knjiga rimokatolika Župa Dubrava, Matična knjiga rođenih 1890–1898 (Državni arhiv u Bjelovaru – oznaka SI DAB 269, 69).

¹⁴ U školama se učenici se u to vrijeme nisu razvrstavali po narodnosti, već samo po vjerskoj pripadnosti (Vusić, 2012., str. 51).

POBRATIM
ZABAVNI I POUČNI LIST
• ZA ODRASLIJU MLADEŽ •

Godište XX. Zagreb 15. siječnja 1910. Broj 9.

Izlazi u Zagrebu dva puta u mjesecu. U srpnju i kolovozu ne izlazi. Stoji na godinu (20 brojeva) 6 kruna, na po godinu 3 kruna. — Uredništvo se nalazi u Medulićevoj ulici broj 1. administracija na Preradovićevu trgu br. 9. — Rukopisi se ne vraćaju.

Tugomir Bukovski.

Pjesmi . . .

<p>Kad mi jadi srce stisnu, Kad zaboli grud, Kad nevolja proganja me, Udes bije hud,</p> <p>Pa kad nemam kome otkrit Boli srca svog — Utjeha mi jedina si, Pjesmo, ti i — Bog.</p> <p>Bog mi daje za utjehu, Da me pratiš ti — Ah, spram toga dara drugi Svi su ništa, svi . . .</p>	<p>Da mi daje mjesto tebe Zlato, novac, sjaj, Odbio bih za te, pjesmo, Svaki poklad taj.</p> <p>Duša moje ti si duše, Moja ti si krv, Srce krijepiš, nesmiljeni Što ga grize crv.</p> <p>Na jadnom si tome svijetu Ti mi jedin lijek — Ti me vodi, ti me puti — Slušat ću te vijek . . .</p>
--	--

Tugomir Bukovski.

Ironija.

Gle, zvijezda sja ko suho zlato!
Nju ugledah, poželjeh nato:

„Da sreća sja mi, Bože, tako,
Daj, Višnji — Tebi sve je lako.“

Al u taj mah te zvijezde nesta . . .
Zar sreći mojoj nema mjesta?

Sl. 25.: Još kao gimnazijalac Ježić je svoje pjesme »Pjesmi...« i »Ironija«, pod pseudonimom Tugomir Bukovski, objavio u listu *Pobratim*, 15. siječnja 1910.

S uspjehom *1. red s odlikom* završilo je 20 učenika. U drugom poljeću u 1. r. bila su upisana 84 učenika, 1 se naknadno upisao, te ih je na kraju godine bilo 85. Od toga ih je s uspjehom *1. red s odlikom* prošlo 18.

Plan i program koji je bio na snazi u vrijeme osnovnoga obrazovanja Slavka Ježića bio je izmijenjen u odnosu na prvotni Khuenov program iz 1888. Naime, Naredbom 1895. iz programa su izuzeti predmeti iz prirodoslovlja, povijesti i zemljopisa. Godine 1905. ti su predmeti ponovo vraćeni u program, no za vrijeme njegova pučkoga školovanja nisu bili dio programa. Uz praćenje redovitosti pohađanja nastave, učitelji su bilježili i čudorednost (dobro vladanje) učenika.

Prema zapisima u školskim dokumentima koji se čuvaju u Državnom arhivu u Bjelovaru Slavko Ježić bio je iznimno redoviti učenik. U prvom i drugom razredu izostao je ukupno deset dana s nastave, u 3. razredu samo jedan dan, dok u posljednjem, četvrtom, nije izostao niti jedan dan. Redoviti polazak nastave ukazuje na njegov veliki interes za učenje, motivaciju, odgovornost i ustrajnost. Opći uspjeh kojega je ostvario tijekom pučkoga školovanja zasigurno je bio, između ostaloga, i rezultat redovitoga pohađanja nastave.

Slavko Ježić kroz četverogodišnje pučko školovanje kontinuirano je imao *vrlo pohvalno vladanje*. S obzirom na to da je iz svih predmeta gotovo kroz sve godine općeg obrazovanja imao najviši uspjeh – *prvi red s odlikom*, zaključujemo da je za sve predmete pokazivao velik interes. U prvom razredu, u koji je krenuo s nenavršenih šest godina života, dok su njegovi razredni kolege bili i dvije godine stariji od njega, vrlo dobar uspjeh nije imao jedino iz čitanja crkvenih pisama i računstva s geometrijskim oblikoslovljem (iz toga predmeta dobio je ocjenu dobar), no u narednim razredima i te je predmete završio s najvišim uspjehom. Jedino mu je gimnastika u početku školovanja ocijenjena najvišom ocjenom, a kasnije dobrom.

Nastavak školovanja Slavka Ježića i Kundekova zaklada

S obzirom na izniman uspjeh tijekom pučkoga školovanja u kojem je Slavko Ježić sve četiri godine pučke škole prošao s najvišim uspjehom, prvim redom s odlikom, na prijedlog ravnatelja pučke škole u Dubravi Franje Ledinišića dodijeljena mu je stipendija iz Kundekove zaklade za nastavak školovanja u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Bjelovaru. Kundekova stipendija dodijeljena mu je Odlukom od 1. VIII. br. 11802. u iznosu od 560 kruna. (Glavni imenik o napretku učenika iz 1904./1905. godine Kr. realne gimnazije u Bjelovaru, pod r. br. 17)

Kundekova zaklada osnovana je nakon smrti Đure Kundeka¹⁵ (1854. – 1901.) koji je oporučno ostavio znatnu svotu novca za obrazovanje i gradnju pučkih škola. »Za učenike u srednjim školama ostavio je zaklade od 112.000 kruna, 20.000 forinti za izgradnju pučkih škola. Za učenike srednjih škola utemeljio je zakladu od 50.000 forinti, i to jednu stipendiju za *sinove grada Ivanića*, a *sedam za seljačke sinove iz općina Kloštar Ivanić, Vojni Križ, Čazma, Dubrava kraj Vrbovca, Bregi kraj Ivanića, Ludina u Moslavini i Lupoglav u dugoselskom kotaru* (Szabo, 2012., str., 138–139).

U vrijeme školovanja Slavka Ježića u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Bjelovaru sedamnaest učenika dobivalo je stipendije koje su se kretale od 100 do 560 kruna. Stipendije su davale razne udruge i zaklade, no jedino je Ježić imao Kundekovu stipendiju koja je bila najviša i iznosila 560 kruna tijekom cijelog njegovog srednjoškolskog obrazovanja.

Slavko Ježić – gimnazijalac¹⁶

Već godine 1858. u Bjelovaru je osnovana dvogodišnja Niža realna škola kao nesamostalna škola u sklopu Dječake škole (Glavna škola 1850.). Godine 1863. dobila je treći razred i postala samostalna, a 1875. četvero-razredna te je iduće godine preustrojena u malu realnu gimnaziju djelujući kao Kraljevska mala realna gimnazija do 1901. Godine 1901. godine Vlada je donijela rješenje kojim je gimnazija promijenila ime u Kraljevsku realnu gimnaziju u Bjelovaru i dobila novu zgradu (Raguž, 2010.).

U idućim je godinama gimnazija od 1901. do 1905. dobila svake godine jedan viši razred te je postala osmogodišnja. Realni viši razredi osnovani su

¹⁵ »Đuro Kundek rođen je 16. siječnja 1854. godine u Ivaniću od majke Judite i oca Nikole, imućnoga trgovca suknom i svakovrskom drugom robom, osobito drvom i žitom, u istome gradu. Mladi Đuro Kundek imao je petnaest godina kada je s vrlo dobrim uspjehom izučio trgovačku struku, te se nalazio na praktičnom usavršavanju u Zagrebu, kada mu je umro otac, pa je Đuro najprije pod vodstvom svoje majke Judite, preuzeo očev posao (1869.). Zbog primjerena i uzorna života, njegovi su ga sugrađani, čim je postigao 24. godinu života, (toliko se onda tražilo za punoljetnost), izabrali za gradskog zastupnika (1878.), a kasnije je primio i službu gradonačelnika (1887.) koju je također na opće zadovoljstvo svih, uzorno obavljao sve do svoje smrti (1901.). Đuro Kundek za vrijeme gradonačelničkoga mandata svoju je naknadu dao u humanitarne svrhe. Posebnu je skrb pokazivao za djecu i mladež, posebno za školsku djecu. Oporučno je ostavio ogromnu svotu novca (355.000 kruna), za medicinski fakultet 10.000, a svom rodnom gradu za javne svrhe oko 200.000 kruna, naročito za općinske i školske potrebe«. (Agnesa Szabo, poglavlje »Znameniti i zaslužni Ivanićani«, monografija *Grad Ivanić-Grad*, str. 138–139; Nakladnici Grad Ivanić-Grad i Pučko otvoreno učilište Ivanić-Grad, prosinac 2012.).

¹⁶ Slavko Ježić je tijekom gimnazijskoga obrazovanja u Bjelovaru bio podstanar. Prve četiri godine niže gimnazije, stanovao je kod pekara Eugena Kolonića. To je vrijeme kada iz škole gotovo nije izostao. Sljedeće četiri godine za vrijeme pohađanja više gimnazije svake se godine selio i mijenjao stanodavca, u 5. r. je stanovao kod Edvarda Šokeca, posebnika (privatnik), zatim kod Kolomana Švasnika, krojača, u 7. razredu kod udovice Anice Basariček i na kraju gimnazije kod Marije Kolonić, pekarice (vjerojatno udovice prvog stanodavca kod kojega je proveo prve četiri godine niže gimnazije).

od 1905. do 1909. (Vusić, 2012.). Reforme gimnazija i srednjih škola u Hrvatskoj počele su 1849. godine kada je proglašena Osnova za organizaciju austrijskih gimnazija i realki. Godine 1850. ta je osnova propisana i za naše škole (Cuvaj, ²1910., Građa. III., str. 446, u Franković, 1958., str. 102). Nastavna osnova koja je bila na snazi u vrijeme srednjoškolskoga obrazovanja Slavka Ježića ostala je na principima iz 1849. godine (Franković, 1958., str. 252), a promjene koje su nastavnici početkom XX. stoljeća uspjeli ishoditi bili su neznatne, samo se donekle reducirala građa u nekim predmetima, uvela higijena i izostavili prijevodi s hrvatskoga na klasične jezike. Gimnazija je imala osam razreda od kojih su prva 4 činila nižu gimnaziju koja je pripremala učenike za višu gimnaziju. *Nastavni jezik bio je hrvatski, a njemački je bio obvezan predmet.* Umjesto razrednih nastavnika uvedeni su predmetni nastavnici koji su ujedno bili i razrednici čija je zadaća bila brinuti se oko napretka i vladanja učenika. Polaznici gimnazije plaćali su školarinu, a oni siromašni bili su oslobođeni od plaćanja. Uveden je i ispit zrelosti koji je bio uvjet za upis na sveučilište. Gimnazije su postale svjetovne (Franković, 1958., str. 102). Na ispitu zrelosti bile su samo dvije prolazne ocjene: *zreo i zreo s odlikom* (Vusić, 2012., str. 49). Realni razredi trajali su sedam godina i nakon njih su se učenici usavršavali u zanatu, dok su gimnazijski razredi trajali osam godina nakon kojih se je polagao ispit zrelosti te se moglo nastaviti školovanje na sveučilištu. Prva dva razreda učenici su slušali iste predmete, a u 3. su se podijelili na realne i gimnazijske. Gimnazijski su razredi nastavili učiti *latinski*, dok su u realnim odjeljenjima učili *francuski jezik*. Gimnazijski razredi su u 3. godini dobili i *grčki jezik*, a u oba smjera su od 2. razreda učili *povijest*, dok su od petog do sedmog razreda imali zajedničku nastavu iz povijesti. U drugom razredu svi su učenici pohađali predmet *mjerstvo i mjerstveno risanje*, a u 3. i 4. razredu imali su ga samo realni razredi. U 7. razredu *kemiju* su jednu godinu učila gimnazijska odjeljenja. *Fiziku* su učili u oba smjera i to od 3. do 4. razreda i ponovo u 7. i 8. razredu, ali s različitom satnicom. *Filozofsku prope-deutiku* učenici su slušali samo u 7. i 8. gimnazijskome razredu. Realni su razredi sve četiri godine imali nastavu iz *geometrije i geometrijskoga crtanja*, a u gimnazijama samo u prva dva razreda.¹⁷ U oba smjera uče se *matematika i prirodopis*, ali s razlikama u programu, iako je tjedni broj sati bio isti. Postojala je skupina zajedničkih predmeta s istim programom i tjednim brojem sati: *Nauk vjere, Hrvatski jezik, Njemački jezik, Povijest i Zemljopis*. U višim razredima gimnazije poučavale su se *Logika i Psihologija* (Vusić, 2012., str. 50). Zanimljivo je da je tjedni broj sati za hrvatski jezik bio manji za jedan sat od broja nastavnih sati za strane jezike. Tjedno opterećenje učenika nije prelazilo 30 sati obvezatne nastave (Vusić, 2012., str. 50).

¹⁷ Školske godine 1901./1902. Vlada je zabranila upis učenika u više razrede, što je trajalo do 1907.

Kraljevska realna gimnazija u Bjelovaru bila je dobro opremljena zbir-kama za fiziku, prirodopisnim, kemijskim, geografsko-povijesnim, risar-skim, matematičkim učilima, numizmatičkom zbirkom, zbirkom gimnastič-kih sprava i zbirkom glazbala. Učiteljska knjižnica imala je 1373 djela, a učenička 1633 djela u 2069 sveska (Vusić, 2012., str. 48).

Gimnazijsko školovanje Slavka Ježića u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Bjelovaru (1904. – 1912.)¹⁸

Školske godine 1904./1905. Slavko Ježić polazi u prvi razred Kraljev-ske realne gimnazije u Bjelovaru. Na početku njegova školovanja škola je imala dvanaest razrednih odjela s 366 učenika da bi se na kraju školovanja 1911./1912. broj razrednih odjela povećao na šesnaest (Vusić, 2012.).

Premda je Slavko dobio Kundekovu stipendiju za nastavak školovanja već mu je nakon pohađanja prvoga polugodišta gimnazije 1904./1905. škola-rina bila oproštena Odlukom od 10. ožujka 1905. – 4103, i to za sve vrijeme pohađanja gimnazije u Bjelovaru.¹⁹

Nastavnici Kraljevske realne gimnazije u Bjelovaru

Školske godine 1904./1905. u školi je bilo zaposleno 24 nastavnika (23 učitelja i profesora i jedna pomoćna učiteljica):

*Gustav Fleischer,*²⁰ profesor i ravnatelj; *Josip Hohnjec,* profesor; *Franjo Josip Zorko,* profesor; *Mile Petranović,* profesor; *Rudolf Šega,* profesor; *Ljubomir Ivanković,* profesor; *Milan Suknić,* profesor; *Dragan Martulaš,* profesor; *Đuro Szabo,* profesor; *Janko Bačić,* profesor; *Ivan Kalafatić,* pravi učitelj; *Antun Matković,* pravi učitelj; *Izidor Jung,* pravi učitelj; *Radoslav Grujić,* pravi učitelj, pravoslavni vjeroučitelj; *Dragutin Boršić,* pravi učitelj, kateheta; *Stjepan Vukas,* ispitan i namjesni učitelj; *Ivan Kocijan,* namjesni učitelj; *Mijo Blažur,* namjesni učitelj; *dr. Josip Kružić,* namjesni učitelj; *Andrija Ribar,* namjesni učitelj; *Ilija*

¹⁸ U školskoj godini 1911./1912. uveden je nov način upisivanja učenika u prve razrede. Naime, upisivali su se svi učenici, a na kraju prvog polugodišta oni koji su proglašeni nesposobnima morali su polagati sve predmete i samo uspješni su zapravo mogli upisati prvi razred. Iste je godine učenicima ponuđen tečaj iz vojničkoga gađanja – kojega su upisala 22 učenika 7. i 8. razreda. <https://bjelovarac.hr/najnovije/sve-tajne-bjelovarske-gimnazije-zgrada-u-kojoj-su-stasali-pjesnici-politicari-znanstvenici-vojnici/>, pristupljeno 7. 2. 2020.

¹⁹ Podatci o oprost u školarine Slavku Ježiću navedeni su u Glavnom imeniku 1904./1905. – 1907./1908. i Glavnom katalogu Kraljevske realne gimnazije u Bjelovaru 1908./1909. – 1911./1912.

²⁰ Kosim slovima napisani su nastavnici koji su predavali Slavku Ježiću tijekom 1904./1905. školske godine.

Lazar Brkić, namjesni učitelj; Samuel D. Tauber, kotarski rabin, pomoćni učitelj; Janko Janković, pomoćni učitelj i Draginja Čimić, pomoćna učiteljica.

Izborne (neobligatne) predmete predavali su (besplatno): Gustav Fleischer, ravnatelj, pjevanje, tri sata tjedno; Milan Suknić, profesor, francuski jezik, tri sata tjedno; Ivan Kalafatić, pravi učitelj, stenografija ili brzopis, tri sata tjedno; Antun Matković, talijanski jezik, dva sata tjedno.

Završne godine gimnazije Slavka Ježića, 1911./1912., u školi je radilo 29 redovnih učitelja i profesora i tri vanjska suradnika.

Napredovanje Slavka Ježića kroz gimnazijsko školovanje²¹

Kroz sve razrede niže gimnazije Slavko Ježić imao je prvo *uzorno*, a zatim *pohvalno vladanje*. Izvrsno je bio ocijenjen svih osam godina iz Nauka vjere. Za predmet Hrvatski jezik iskazao je poseban interes, ocjene su mu uglavnom bile izvrsne, ili vrlo dobre. Latinski jezik mu je u početku također bio izvrstan, a kasnije dobar. Grčki je učio od trećeg razreda. U početku ga je teže savladao, no kasnije je iz njega imao ocjenu vrlo dobar. Zemljopis je učio od prvog razreda s velikim interesom, a povijest od drugog razreda. S obzirom na uspjeh može se reći da je bio zainteresiran i za povijest i prirodopis te fiziku koja se po programu izvodila od trećeg razreda niže gimnazije. Grafomotoriku je razvijao u predmetima pod nazivom *prostoruko risanje i krasopis*, dok mu je urednost, odnosno *izvanjski izgled pismenih radnji* bio ocijenjen kao lijep i čist. Kao izborni predmeti u četiri godine niže gimnazije birao je *gimnastiku*, u trećem je razredu uz gimnastiku birao *stenografiju*, te u četvrtom *pjevanje i stenografiju*. U petom razredu više gimnazije izborni predmet mu je bila *stenografija*, u 6. razredu uz *stenografiju* izabrao je *francuski jezik* kojega mu je predavao namjenski učitelj Mihael Ban. U 7. razredu ponovo je birao *stenografiju* koju je ukupno pohađao pet godina. U zadnjem razredu gimnazije nije imao izbornih predmeta. Gimnastika²² mu je u višim razredima postala obvezni predmet, no u 7. i 8. razredu je zbog bolesti bio oslobođen njena pohađanja.

U pohađanju niže gimnazije bio je redovit. U prvom razredu niže gimnazije nije izostao niti jedan sat s nastave, u drugom je razredu izostao tri sata, u trećem razredu 24 i u četvrtom razredu 10 sati. Neopravdanih sati nije

²¹ Izvor: Gimnazija Bjelovar – Bjelovar (1901. – 1976.); 1901. – 1976. [1977. – 1978.]: knj. 250, kut. 71; 12,71 d/m. SI

²² Nastavnu osnovu za gimnastiku predložio je dr. Franjo Bučar 1908. godine Predloženo je da se gimnastika uvede kao obligatni predmet s 2 sata u sve srednje škole. Ima se vršiti na osnovu prostih slobodnih vježbi. Hrvatski Sokol dao je značajan doprinos za razvoj fizičkoga odgoja koji je svoje dvorane i sprave dao na raspolaganje školama (Franković, 1958., str. 273–4).

imao. Sve razrede niže gimnazije prošao je s uspjehom *prvi s odlikom*, tj. s najvišim uspjehom. Zbog bolesti je u trećem razredu više gimnazije izostao 80 sati s nastave, a u četvrtom 57 nastavnih sati. U zadnjem razredu gimnazije neopravdano je s nastave izostao 6 sati što je za njega bilo vrlo neuobičajeno, no moguće da je taj izostanak bio povezan s njegovom aktivnošću u srednjoškolskom pokretu i uredništvu časopisa *Vesna* (!). U višim razredima gimnazije vladanje mu je bilo ocijenjeno kao dobro. Tijekom gimnazijskoga školovanja posebno je pokazao interes za nastavu jezika: hrvatskoga, grčkoga, latinskoga i njemačkoga. U 7. razredu uveden mu je novi predmet: kemija i u 8. filozofijska propedeutika. U oba je predmeta postigao visoka postignuća. U školskoj godini 1911./1912. položio je ispit zrelosti²³ s uspjehom – zreo s odlikom! Te je godine ispitu zrelosti pristupilo, i položilo ga, četrnaest učenika (devet iz gimnazijskoga razreda i pet iz realnoga). Sedam učenika ispit je položilo s ocjenom *zreo s odlikom*. Svim maturantima je u rubrici buduće zvanje bilo upisano buduće opredjeljenje, prema njihovim iskazima. Slavku Ježiću u toj rubrici upisana je *filozofija*.²⁴

Izvanškolske i literarne aktivnosti Slavka Ježića tijekom školovanja

Josip Vusić (2012.) navodi da je u Kraljevskoj realnoj gimnaziji izlazio učenički list *Vesna*, a jedan je od urednika bio i Slavko Ježić, tada učenik osmoga razreda. Izdavanje lista zabranjeno je naredbom Kraljevske zemaljske vlade br. 8754 od 3. travnja 1912. Ukidanje učeničkoga lista najvjerojatnije je bilo povezano sa štrajkom srednjoškolaca (?).

U Izvješću Kraljevske realne gimnazije iz 1911./1912. pohranjenom u Državnom arhivu u Bjelovaru pronađena je otisnuta knjižica pod naslovom *Gjački pokret Preporodom škole – k preporodu naroda!* Napisao ga je Budislav Mirković (August Cesarec),²⁵ 1912. U njemu su navedena dva razloga učeničkoga štrajka: prvo: progon slobodnoga tiska i raspuštanje Sabora, i drugo: odgoj po nesuvremenom, nehumanom i nenarodnom disciplinarnom redu.

²³ Školske godine 1904./1905. učenicima gimnazijskog smjera uvedeno je polaganje ispita zrelosti. Na pisanom dijelu ispita tražile su se zadaće iz hrvatskoga, latinskoga i grčkog jezika te matematike, a na usmenom gradivo iz zemljopisa i fizike.

²⁴ Nismo sigurni znači li to da je htio pohađati Filozofski fakultet ili studij filozofije (!)

²⁵ »Kao maturant, *August Cesarec* bio je uhićen (8. VI. 1912.), na dan atentata protivu komesara Cuvaja, i bačen u Mitrovicu, gdje je ležao sve do uoči rata (1914.)«. <https://www.google.com/search?channel=trow2&client=firefox-b-d&q=august+cesarec>, pristupljeno 4. 5. 2020.

Budislav Mirković (pseud. Augusta Cesarca): *Đački pokret*, Zagreb, 1912. (Franković, 1958., str. 242).

Književni i prevoditeljski rad Slavka Ježića

Tijekom srednjoškolskoga obrazovanja Slavko je pisao i objavljivao pjesme u školskom listu *Vesna*, bavio se prevoditeljstvom, prevodio je pjesme sa slovenskoga, njemačkoga, češkoga te na esperanto. Počeo je objavljivati pjesme 1909. godine u Listu za hrvatsku katoličku mladež *Anđel-Čuvar*,²⁶ u kojem je objavio pjesmu *Neposlušni Hinko*. Tada je pohađao šesti razred gimnazije. Iste godine u časopisu *Kroata Esperantisto*,²⁷ objavio je tri prijevoda na esperanto.²⁸ Radi se o kratkim zapisima Frana Mažuranića: *La universo* (Svemir) i *La patro kaj la filo* (Otac i sin). 1910. godine objavio je u *Kroata Esperantisto* još jedan prijevod, pjesmu Petra Preradovića »Du birdoj«. Pjesma Slavka Ježića »Se ci scius« je prva originalno pisana pjesma na esperantu u Hrvatskoj. (*Croata Esperantisto*, 1909.) U časopisu *Pobratim* 1910. godine objavio je pod pseudonimom Tugomir Bukovski dvije pjesme: »Pjesmi«... i »Ironija«, prijevod s češkog Karela Jaromira Erbena: *Vodnik*, te dvije pjesme pod svojim imenom »Na groblju« i »Smijeh«. Godine 2011. u *Pobratimu* objavljuje prijevod sa slovenskoga Simona Gregorčiča »U mraku«. Godine 1912. objavljuje u školskom časopisu *Vesna* kojega je bio i urednik malu novelu *Baćuška*, tri pjesme: »Adieu, Mademoiselle!«, »Ljerki Kalafatić« i »Ljuljačka« te prijevod s njemačkoga Renea Schickelea: *August Strindberg*. Njegovi poetski uradci bili su vrlo različitih sadržaja i motivacije. Uz pjesme ljubavne tematike (»Ljerki Kalafatić«, »Ljuljačka«), pisao je po- učne, refleksivne i satirične pjesme.

²⁶ *Anđeo Čuvar* bio je mjesečnik za djecu i mladež u prvoj polovini XX. stoljeća. Bio je usmjeren na religiozni i moralni odgoj te promicanje nacionalnoga i katoličkoga identiteta putem književno-umjetničkih proznih i poetskih tekstova i likovnog izražavanja. Kako je bio namijenjen djeci i mladima, bio je vezan uz početak i svršetak školske godine (Hoblaj, 2005., str. 149). Izdavač lista je bila Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda te je zato dolazilo do promjene mjesta uredništva od Koprivnice, Cernika, Iloka, Osijeka, Zagreba, Varaždina (Hoblaj, 2005., 159). U listu se promicala suradnja između svjetovnoga i duhovnoga učiteljstva. Svojim konceptom, *Anđeo Čuvar* djecu je osposobljavao za poštovanje, prihvaćanje, suradnju i solidarnost, stvaralaštvo, scensko i pismeno izražavanje pjesmama i sastavcima ili crtanjem, pridonosio je moralno-etičkomu razvoju mladih. U tom su mjesečniku, osim Slavka Ježića, surađivali i kasnije poznati književnici, npr. Dragutin Tadijanović, Vesna Parun i dr.

²⁷ Prvi broj službenog glasila Društva hrvatskih esperantista izišao je 10. travnja 1909. godine pod uredništvom Danice pl. Bedeković. <https://www.hes-keu.hr/esperant.htm>, pristupljeno 1. 6. 2020.

²⁸ Autor esperanta je dr. Lazar Ludwig Zamenhof, liječnik okulist židovskog porijekla iz Poljske, koji je godine 1887. istupio s udžbenikom tog jezika. Esperanto se tada zapravo zvao jednostavno »Lingvo Internacia« (Međunarodni jezik); »Esperanto« (onaj koji se nada) bio je Zamenhofov pseudonim, kojim je kasnije nazvan i sam jezik. Zamenhof (1859. – 1917.) rođen je u gradu Białystok u današnjoj Poljskoj (tada pod ruskom vlašću). U tom gradu živjeli su Židovi, Poljaci, Rusi, Nijemci i Litvanci – i to strogo međusobno podijeljeni. Svakodnevni život bio je pun mržnje i neprijateljstva između tih naroda. Oni su k tome govorili i različite jezike, te do pravog kontakta nije moglo ni doći. U to je vrijeme Zamenhof došao na ideju o jednom neutralnom jeziku, koji bi svima bio drugi jezik, a kojim bi se prebrodile jezične barijere i kojim bi se došlo do razumijevanja i sloge među narodima. <https://www.esperanto.hr/eo/stojeeo.htm>, pristupljeno 10. 10. 2020.

Sl. 26.: Portret Slavka Ježića izradio je Sava Šumanović u Parizu, 10. rujna 1920.

Zaključno – školski uspjeh i njegova povezanost s individualnim i socijalnim obilježjima

Slavko Ježić bio je jedno od petero djece u obitelji, no imao je svu potrebnu pozornost i potporu roditelja. Oni su prepoznali njegovu darovitost i već su ga 1900. upisali u pučku školu sa samo pet godina, što u to vrijeme nije bilo uobičajeno. Od svojih školskih kolega bio je mlađi dvije i više godina. Prema školskome izvješću Pučke škole u Dubravi, prema kojem je sva 4 razreda završio s prvim redom s odlikom, vidljiva je njegova motivacija i zanimanje za sve predmete. Slavko je već kao dijete uspio uspostaviti kvalitetan odnos sa svojim nastavnicima u pučkoj školi, što je rezultiralo preporukom ravnatelja škole Franje Lediničića za Kundekovu zakladu koja mu je omogućila nastavak školovanja u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Bjelovaru. Dobivanje stipendije i nastavak školovanja odredili su njegov daljnji život i profesionalni razvoj.

Iz Izvješća o uspjehu i školskim postignućima Slavka Ježića od pučke škole do niže i više gimnazije može se zaključiti da je bio iznimno uključen u nastavni proces i aktivan tijekom osnovnoga i gimnazijskoga obrazovanja, postizao je izvrstan uspjeh, sudjelovao u školskim, ili izvanškolskim aktivnostima. Osim redovitoga pohađanja nastave, tijekom gimnazijskoga školovanja pohađao je više izbornih predmeta. Pisao je za školski časopis *Vesna* i bio mu urednik. Pisao je i prevodio pjesme i objavljivao ih je u učeničkim listovima *Anđel-Čuvar*, *Pobratim* i *Kroata Esperantisto*. Uz latinski, grčki, njemački i (dijelom) francuski jezik koje je učio u gimnaziji, samoinicijativno je učio slovenski, češki i esperanto. Postignuti školski uspjeh te uključenost u nastavni proces i druge izvannastavne aktivnosti po novijim pedagoškim istraživanjima, najvećim dijelom, plod su individualnih obilježja učenika kao što su sposobnost i motivacija. Oba obilježja Slavko je iskazao tijekom cijeloga školovanja.

Pučko i srednjoškolsko obrazovanje, zasigurno je imalo važnu ulogu u formiranju njegove osobnosti i interesa te je odredilo njegov daljnji profesionalni razvoj. Završio je studij romanistike i slavistike u Beču 1916. godine i postigao s 21 godinom doktorat s tezom o Franu Krsti Frankopanu koji je obranio *summis auspiciis augustissimi imperatoris ac regis Francisci Iosephi I.*, što je bila izuzetna čast. Godine 1917. položio je profesorske ispite i potom se zaposlio kao profesor u zagrebačkoj gimnaziji. Bio je to tek početak njegova daljnjega plodnog djelovanja.

Da su odgoj i obrazovanje u najranijoj dobi najvažniji i da oblikuju osobnost, pretpostavili su i reformatori školstva kada su u *Općem školskom redu*

carice Marije Terezije iz 1774. napisali: »...o dobru odgoju i vodstvu u prvim godinama sigurno ovisi cijeli kasniji način života svih ljudi i oblikovanje duha te načina razmišljanja cijelih naroda« (Horbec i Švoger, 2010., str. 22).

Literatura

- Agneza Szabo, (ur.), *Grad Ivanić-Grad*, monografija, Nakladnici Grad Ivanić-Grad i Pučko otvoreno učilište Ivanić-Grad, Ivanić-Grad, 2012.
- Alojzije Hobljaj, »Anđeo čuvar« – mjesečnik za djecu i mladež u prvoj polovini 20. stoljeća. Doprinos religioznom odgoju u kontekstu općega odgoja i obrazovanja, *Croatica Christiana periodica*, Vol 29, br. 56, str. 147–169; Zagreb, 2005.
- Antun Cuvaj, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Drugo ispravljeno i popravljeno izdanje od godine 1780. do 2. ožujka 1835., Zagreb, 1910.
- Dragutin Franković, (ur.), *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, PKZ, Zagreb, 1958.
- Dunja Modrić-Blivajs, »Utjecaj školskog zakonodavstva na razvoj školstva u Banskoj Hrvatskoj od 1774. do 1850. godine«, *Povijesni prilozi*, br. 32, str. 209–221; Zagreb, 2007.
- Ivan Dević, *Odrednice školskoga postignuća učenika: provjera modela školske kompetencije*, Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Zagreb, 2015.
- Ivana Horbec, Vlasta Švoger, »Školstvo kao politicum: Opći školski red iz 1974.«, *Anali za povijest odgoja*, Vol. 9, str. 5–47; Zagreb, 2010.
- Ivana Horbec, Maja Matasović, Vlasta Švoger, *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u hrvatskoj: zakonodavni okvir 1*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017.
- Josip Vusić, *Gimnazija u Bjelovaru: 1876.–1978.*, Millennium, Bjelovar, 2012.
- Ljudevit Šustek, *Dubrava u povijesti*, Tiskara Merkantile, Zagreb, 1929.
- Mirko Raguž, »Zakon od 14. listopada 1874. Ob ustroju pučkih škola i preparandija za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji«, *Senjski zbornik*, br. 37, str. 87–98, Senj, 2010.
- Predrag Zarevski, *Struktura i priroda inteligencije* (II. prošireno izdanje), Naklada Slap, Jastrebarsko, 2012.
- Veronika Ban i dr. (ur.), *200 godina škole u Dubravi*, Osnovna škola Dubrava, Zagreb, 2007.
- Vlasta Švoger, »O temeljima modernoga školstva u Habsburškoj Monarhiji i Hrvatskoj«, *Povijesni prilozi*, br. 42 (2012), str. 309–328; Zagreb, 2012.

Arhivsko gradivo, školski propisi i izvori

- Glavna knjiga učenika Gimnazija Bjelovar*, 190.5/06. HR DABJ 113.
- Godišnji izvještaj Gimnazija Bjelovar*, 1901./02., 1903./04. – 1908./09., 1910./11. – 1917./18. – 21 knj., HR DABJ 109, Fond 69.
- Matične knjige rimokatolika 1878. – 1895. Župa Dubrava, Matice se vode od 1677.
- Napredak: časopis za učitelje, uzgojitelje i sve prijatelje mladeži*. Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor: Savez hrvatskih učiteljskih društava, 1859. – 1945. Vrbovac 5. VI. 1897. M. Mayer. XXXVIII.687.
- Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu, od 1. rujna 1885. br. 8876* kojom se proglašuje propis o izpitivanju kandidata za gimnazijsko i realno učiteljstvo u Hrvatskoj i Slavoniji. (otisnuto 1885. u Zagrebu kao knjižica; signatura u NSK II-4.493)
- Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovlje i nastavu od 30. lipnja 1905. broj 11.154* upravljena na ravnateljstvo kr. povjerenstva za ispitivanje kandidata srednjoškolskoga učiteljstva u Zagrebu kojom se proglašuje novi propis o ispitivanju kandidata srednjoškolskoga učiteljstva u Hrvatskoj i Slavoniji. (Otisnuto 1905. kao knjižica; signatura u NSK 10.623).
- Izveštaj ravnateljstva Kr. Realne gimnazije u Bjelovaru o školskoj godini 1911./12.*, Bjelovar, Tisak Lav, Weiss, 1912.
- Službeni glasnik kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjel za bogoštovlje i nastavu*. Izlazio je u Zagrebu 1883–1918 kao službeni list toga djela – signatura u NSK 90.099.
- Teorija nastavne osnove obzirom na pučke škole / napisao J. Turić* (Zagreb, 1900., NSK signatura 152.997)
- Uputa kako se uređuju gimnastične dvorane i kako se izrađuju gimnastične sprave / priredio Ljudevit Sorlini* (Osijek, 1897., NSK signatura 10.634)
- Zakon od 14. listopada 1874. ob ustroju pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Narodna tiskara dr. Ljudevita Gaja, 1874. *Propis o jedinstvenoj nastavnoj osnovi za sve pučke škole iz 1895.*
- [0109] Gimnazija Bjelovar – Bjelovar (1901. – 1976.); 1901. – 1976. [1977. – 1978.]: knj. 250, kut. 71; 12,71 d/m. SI
- [0479] Osnovna škola Dubrava – Dubrava (1875.); 1875. – 1970.: knj. 48, kut. 17; 3 d/m. SI
- [0296] Zbirka matičnih knjiga rimokatoličkih župa s područja u nadležnosti Državnog arhiva u Bjelovaru; 1685. – 1949.: knj. 410; 17,3 d/m. SI DAB 269, 69
- <http://library.foi.hr/knjige/knjiga1.aspx?C=2598&grupa=%8AKOLSTVO&vrsta=ZBI&H=skolstvo>, pristupljeno, 24. srpnja 2020.
- https://archive.org/stream/slubeniglasnik01vjergoog/slubeniglasnik01vjergoog_djvu.txt
- <https://histedu.isp.hr/mazuraniceva-reforma-skolstva/>, pristupljeno, 20. svibnja 2020.
- https://archive.org/details/sluzbeni_glasnik_odjela_za_bogostovlje_i_nastavu, pristupljeno, 21. svibnja 2020.

PUČKO I GIMNAZIJSKO ŠKOLOVANJE SLAVKA JEŽIĆA

Sažetak

Slavko Ježić rodio se u mjestu Dubrava (između Čazme i Vrbovca) 17. veljače 1895. Prva četiri razreda pučke škole završio je u rodnom mjestu od 1900. do 1904. Školovanje je nastavio u gimnaziji u Bjelovaru (1904./1905. do 1911./1912.), a nakon toga studirao je u Beču romanistiku i slavistiku. Kao jednomu od najznatnijih sugrađana, u rodnoj Dubravi godine 1998., u parku ispred mjesne crkve, postavljena mu je spomen bista. U ovom radu obrađuje se njegovo pučkoškolsko i gimnazijsko školovanje.

Ključne riječi: povijest hrvatskoga školstva, pučka škola u Dubravi, Kraljevska realna gimnazija u Bjelovaru, Slavko Ježić

SLAVKO JEŽIĆ'S PRIMARY AND HIGH SCHOOL EDUCATION

Summary

Slavko Ježić was born in Dubrava (between Čazma and Vrbovec) on February 17 1895. From 1900 to 1904 he attended the first four grades of primary school in his hometown. He continued his education at the Royal Real Gymnasium in Bjelovar (1904/1905 to 1911/1912), and after that he studied Romance Languages and Slavic Studies in Vienna. As one of the most prominent citizens, in 1998 in his hometown Dubrava, in the park in front of the local church, a memorial bust made by a sculptor Mladen Mikulin was erected. This paper discusses Ježić's primary and high school education.

Key words: history of Croatian education, primary school in Dubrava, Royal Real, Gymnasium in Bjelovar, Slavko Ježić

Dodatak

Martina Čavar

Nacrt za životopis Slavka Ježića

Stručni članak
UDK 929
821.163.42

Kroatist, slavist, romanist, hrvatski književni povjesničar, povjesničar francuske književnosti, antologičar, književnik, pjesnik i prevoditelj Slavko Ježić rođen je 17. veljače 1895. u obitelji Gjura Ježića, kovača i Antonije rođ. Mesaroš u Dubravi kraj Čazme kao jedno od petero djece.¹ Škoske godine 1900./1901. krenuo je u osnovnu školu. Bio je marljiv učenik te je uz potporu Kundekove zaklade,² zalaganjem učitelja Franje Ledinšćića, gimnazijsko školovanje pohađao 1904. – 1912. u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Bjelovaru.

Za vrijeme gimnazijskog obrazovanja pisao je pjesme, bio urednik gimnazijskog lista *Vesna*, u kojem je i objavljivao kao i u listu za hrvatsku katoličku mladež *Andel-Čuvar* u kojem je godine 1909. objavio pjesmu »Neposlušni Hinko«. Iste godine objavljuje prijevode na esperantu u časopisu *Kroata Esperantisto*: kratki zapis Frana Mažuranića: »La universo« (Svemir) i »La patro kaj la filo« (Otac i sin), a 1910. godine prijevod pjesme Petra Preradovića »Du birdoj«. Slavko Ježić autor je prve pjesme na esperantu u Hrvatskoj naslovljene »Se ci sciuss« u sponantom časopisu *Kroata Esperantisto*, 1909.

Pod pseudonimom Tugomir Bukovski objavljuje u časopisu *Pobratim* godine 1910. dvije pjesme (»Pjesmi...« i »Ironija«) te prijevod s češkog Karla Jaromira Erbena: »Vodnik«.

Studij romanistike i slavistike završio je u Beču gdje je imao vrsne profesore kao Wilhelm Meyer-Lübke iz romanske filologije, Konstantin Jireček iz povijesti i Milan Rešetar iz slavenske filologije,³ a doktorirao je 19. srpnja

¹ Podatci preuzeti iz članka Renate Burai u ovom *Zborniku* (bilj. 14).

² Đuro Kundek (1854. – 1901.) trgovac, gradonačelnik Grada Ivanić-Grada i narodni dobrotvor. Osnovana je zaklada kojoj je Kundek oporučno ostavio ogromna sredstva prvenstveno za školovanje djece i mladeži svoga rodnog kraja (Ivanić-Grad). Detaljnije o tome u spomenutim članku Renate Burai u ovom *Zborniku*.

³ Usp. Akademik Mislav Ježić, »Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895. – 1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti«, *Obnovljeni Život*, Vol. 75, No. 3, str. 293; Zagreb, srpnja 2020.

1916. temom *Die literarische Tätigkeit Fran Krsto Frankapans*. Kao rezultat tog proučavanja nastala je 1921. prva monografija o životu i književnom stvaralaštvu F. Krste Frankapana, *Život i rad Frana Krsta Frankapana*.⁴

Po polaganju profesorskih ispita 1917. godine zapošljava se kao gimnazijski profesor u Zagrebu (1917. – 1929.) i Osijeku (1929. – 1931.). Godine 1921. boravio je u Parizu gdje je usavršavao francuski jezik i književnost. Bio je gimnazijski profesor u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu (1935. – 1937.) i (1941. – 1942.). Ravnatelj je nakladničke kuće Minerva od godine 1935.) i urednik njezinih izdanja hrvatskih pisaca. Od godine 1937. inspektor je srednjoškolske nastave Kraljevske Banske uprave u Zagrebu te je imenovan 18. lipnja 1938. intendantom Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu u sezoni 1938./1939. Nakon jednogodišnjeg mandata objavio je knjigu *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije* (1940.) čime se utkao u teatrološka istraživanja povijesti hrvatskoga kazališta.⁵

Nakon brojnih kazališnih intendantskih obveza vraća se profesorskom radu. Od 1941. do 1943. nadstojnik je Odsjeka za književnost i umjetnost Ministarstva narodne prosvjete. Redoviti je profesor hrvatske književnosti na Visokoj pedagoškoj školi te redoviti profesor francuske književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu do kraja 1945. kada gubi mjesto sveučilišnoga profesora. Godine 1946. profesor je u Visokoj pedagoškoj školi u Splitu, ali i to mjesto gubi. Očito, režimu nije po volji. Zamjećujemo da je rukopis isti, samo su različite taktike, prvo, uništena naklada književne monografije, a onda i gubitak radnoga mjesta. Stigma autora povijesti hrvatske književnosti protumačene u kontekstu hrvatske narodne povijesti nosio je na plećima te stoga u drugoj, komunističkoj Jugoslaviji nije bilo zaposlenja za njega. Kao profesionalni književnik, prevoditelj i publicist Ježić je živio i radio u Zagrebu od 1947. do umirovljenja 1953. Obitelj je prehranjivao radeći honorarne poslove uređivanja kritičkih izdanja hrvatskih pisaca i prevodenjem francuskih i drugih autora.

Ježić je bio osobito darovit za učenje stranih jezika. Učio je u obrazovnom sustavu latinski, grčki, njemački i francuski, a samostalno češki i slovenski, pjesme je pisao i prevodio na esperantu.⁶ Prevodio je sa slovenskog, njemačkog i češkog jezika na hrvatski, a neka djela hrvatskih pisaca na njemački i francuski te na esperanto.

S francuskog je preveo tekstove Edmonda de Rostand (*Petar i Luca*, 1932., romane iz ciklusa *Jean-Christophe*, 1947.), Françoisisa Villona (*Nad-*

⁴ Slavko Ježić, *Život i rad Frana Krsta Frankapana*, S izborom iz njegovih djela. O 250. obljetnici zrinško-frankapanske pogibije, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921.

⁵ O tome detaljnije u članku Ane Lederer u ovome *Zborniku*.

⁶ Podatak preuzet iz članka Renate Burai u ovom *Zborniku* (bilj. 27).

grobница, 1927.), Molièrea (*Tartuffe*, *Mizantrop*, 1942.; *Sganarelle ili umišljeni rogonja*, *Škola za žene*, 1951.), Honoréa de Balzac (*Vragoljaste priče*, 1953.), Guya de Maupassant (*Lijepi Georges*, 1932. i *Pierre et Jean*, 1952.), Alfreda de Musset («Tuga», sonet, 1942.), Jeana de La Fontaine (*Basne*, 1948.), Marcela Prévosta (*Ženska pisma*, 1923.), Gustava Le Bona (Psihološki zakoni o razvoju naroda, 1920.). S engleskoga Williama Shakespearea (*Kako ako vam se sviđa*, 1952.). Pjesme je za *Antologiju svjetske lirike* prevodio s desetak jezika.

Bio je književnik. Objavio je jedan roman (*Brak male Ra*, 1923.), zbirku pjesama (*Somnia vitae*, 1933.), knjigu stihova za djecu (*Dodo i Buco*, 1943.) i zbirku novela (*Životi u sjeni*, 1943.).

Autor je prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti, *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100 – 1941*,⁷ objavljene 1944. u Zagrebu. To je djelo Ježićevo reprezentativno djelo, u kojem je autor donio obilje točnih i preciznih podataka koje je htio prikazati u kontekstu političke i kulturne povijesti, a pri čemu mu je književnost poslužila u oblikovanju hrvatskoga nacionalnoga identiteta. Nažalost, premda je primljena s iznenađenjem i zainteresiranošću, po objavljivanju je imala reduciranu recepciju, budući da nije bila po volji novim vlastodršcima jer im je očito smetao pridjev hrvatski u naslovu, kao i sama činjenica da je objavljena u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, bila je uklonjena od očiju javnosti, uslijedilo je razdoblje percepcijske šutnje koje je trajalo gotovo pola stoljeća. Tek malko povoljnije prilike osjetile su se 70-tih godina XX. st. u vrijeme *Hrvatskoga proljeća*, a revitalizacija Ježićeve prešućivane književne monografije ostvarila se u okrilju demokratskih promjena i stvaranja hrvatske države, osobito objavljivanjem njezina II. izdanja kao i održavanjem znanstvenih skupova njemu u čast, a potom i objavljivanjem znanstvenih članaka, održavanjem okruglih stolova i podizanjem spomen obilježja.

Ježić se osobito bavio hrvatskom književnošću u doba Preporoda, sastavio je *Ilirsku antologiju* i napisao predgovor »Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost«.

Objavljivao je u kritičke prikaze hrvatskih i stranih književnika u periodičkim listovima i časopisima: *Savremeniku*, *Vijencu*, *Književnom životu*, *Hrvatskoj reviji*, *Hrvatskom kolu*, *Narodnom listu* itd.

Priredio je nekoliko antologija: *Ilirska antologija* (1934.), *Hrvatski putopisci XIX. i XX. stoljeća* (1955.) i *Antologija svjetske lirike* (1957. i 1965.).

⁷ Slavko Ježić, *Povijest hrvatske književnosti od početaka do danas 1100 – 1941*, Naklada A. Velzeka, Zagreb, 1944.

Značajan je Ježićev priređivački rad. Suprotno, ondašnjoj praksi, nastojao je sačuvati izvoran piščev jezik te je prema tomu načelu uredio kritičko izdanje *Sabranih djela Augusta Šenoe* u 12 knjiga (1932. – 1935. te 1963. – 1964.), a u zadnjoj knjizi jest monografija o Šenoinu životu i stvaralaštvu.⁸ Upravo, na završetku 12. knjige bio je izložen ideološkim pritiscima da Šenoin jezik uskladi s vukovsko-novosadskim načelima, na što nije pristajao što je rezultiralo narušenim zdravstvenim stanjem (povišenim krvnim tlakom), a onda godine 1964. prvim moždanim udarom.⁹ Zauzimanjem Miroslava Krležje isplaćen mu je honorar za priređivanje *Sabranih djela Augusta Šenoe*, premda nakladnik Znanje nije bio zadovoljan izvršenim poslom! Zdravlje je bilo narušeno, a zahvaljujući predsjedniku Društva hrvatskih književnika Petru Šegedinu i Juri Kaštelanu, Ježić je dobio umjetničku, a ne činovničku mirovinu, za koju nije tražen staž na radnom mjestu. Tako je preživjela Ježićeva obitelj!¹⁰

Objavio je i *Djela Vjenceslava Novaka* (1932. – 1933.). Uredio kritička izdanja djela i drugih hrvatskih književnika (Vjenceslav Novak, Fran Krsto Frankopan, Matija Mažuranić, Stanko Vraz, Antun Nemčić, Mirko Bogović). Izdaje *Djela F. K. Frankapana* (SAN, 1936.), *Djela Vatroslava Jagića* (JAZU, 1953.) te *Pjesnička djela Stanka Vraza* (JAZU, 1953. – 1955.).¹¹

Osobito je zapaženo Ježićevo proučavanje francuske književnosti i kulture. Tom području posvetio je dugo razdoblje svoga profesionalnog rada te je u različitim periodičkim publikacijama objavljivao radove od 1917. do 1966. godine. Priredio je antologije: *Izbor iz francuske poezije* (1924.), *Francuska lirika* (1941.). Značajno djelo hrvatske romanistike jest Ježićeva *Francuska književnost do kraja klasičnog doba* (1928.)¹² koje je temeljeno na tezama Gustava Lansonova. Francusku književnost prikazuje u okviru povijesti francuskoga naroda, a književnost mu je sredstvo za oblikovanje identiteta nacije. Ježićevo povezivanje francuske i hrvatske kulture bilo je izvorište za održavanje Znanstvenog skupa »Hommage à Slavko Ježić« koji je održan

⁸ Slavko Ježić, *Život i djelo Augusta Šenoe*, Sabrana djela Augusta Šenoe, knj. 12.; Znanje, Zagreb, 1964.

⁹ Usp. Akademik Mislav Ježić, »Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895. – 1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti«, *Obnovljeni Život*, Vol. 75, No. 3, str. 295; Zagreb, srpnja 2020.

¹⁰ Prema svjedočenju Ježićeva sina akademika Mislava Ježića u citiranom članku na str. 295.

¹¹ O prinosu Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji vidi u radu Tihomila Maštrovića u ovom Zborniku.

¹² O nedovoljnoj recepciji tog djela ukazala je Gabrijela Vidan u članku: »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 143–153.

u Zagrebu 22. ožujka 2012., a potom je objavljen i *Zbornik*¹³ te je time ispravljena nepravda nanijeta autoru dviju književnih povijesti, prve cjelovite hrvatske povijesti književnosti i prve povijesti francuske književnosti na hrvatskom jeziku.

Važnija Ježićeva djela su i: *Prvi hrvatski pripovjedači iza Preporoda*,¹⁴ *Hrvatski putopisci XIX. i XX. stoljeća* (1955.).

Rabio je pseudonime: Baćuška – Slavko, S. J., Slavko, Slavoljub Ježić, Tugomir Bukovski, Yes.

Jedan je od utemeljitelja hrvatskoga PEN-kluba i član francuskoga PEN-kluba. Član je od 1936. londonskog Royal Society of Arts.

Dio Ježićeve rukopisne ostavštine, Spomen-album sa zapisima i zapisima, slikama i skladbama poznatih domaćih i stranih suvremenika, uključujući Rabindranatha Tagorea (R 7262) i dio korespondencije (R 7176) pohranjeno je u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

Godine 1929. Slavko Ježić se oženio Višnjom Petričević i s njom dobio trojicu sinova. To su: Slavko Eduard »Dodo«, Hrvoje Lujo »Buco« i Branimir Ivan. Godine 1948. civilno se vjenčao, a 1952. i crkveno s Valeriom Noršić (Waldrich), s kojom je dobio četvrtog sina Mislava.¹⁵ Ljubav prema sinovima prelio je u slikovnicu za djecu (*Dodo i Buco. Iz tatine bilježnice*, 1943.)

Umro je 5. svibnja 1969. u Stubičkim Toplicama.

U rodnom mjestu u Dubravi pokraj Čazme u Moslavini podignut je 29. rujna 1996. spomenik Slavku Ježiću, rad akademskog kipara Mladena Mikulina, a spomen-ploča s medaljonom postavljena je 30. rujna 1996. na zgradi u Medulićevoj 5 u Zagrebu gdje je živio i radio od 1938. do 1954. Ime Slavka Ježića nose ulice u Zagrebu, Dubravi i Zadru.

Profesionalna karijera Slavka Ježića obilježena je teškim političkim prilikama o kojima su ovisila i njegova zaposlenja u državnoj službi, bio je premještan kao prosvjetni djelatnik iz Zagreba u Osijek za vrijeme diktature, od godine 1931. do 1937. službovao je izvan državne službe, pa je radio u Zagrebu te ubrzo premješten u Split da bi opet od 1947. pa sve do umirovljenja, 1953. djelovao izvan državne službe. Bez obzira na sve nedaće koji su ga

¹³ *Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta i sveučilišni profesor / Hommage a Slavko Ježić*, Zbornik sa skupa Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012., Sveučilište u Zagrebu, [organizator] Hrvatska udruga stipendista francuske Vlade; [urednica Irena Stopfer]; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

¹⁴ Slavko Ježić, *Prvi hrvatski pripovjedači nakon preporoda*, Minerva, Zagreb, 1935.

¹⁵ Akademik Mislav Ježić (Zagreb, 1952.), indolog, klasični filolog i filozof, poredbeni jezikoslovac ili indoeuropeist.

stizale, bio je vrijedan kulturni djelatnik koji se zahvaljujući svojim talentima, upornosti, akribičnosti i marljivosti ostvario kao književnik, prevoditelj i književni povjesničar, s napomenom da nije u hrvatskoj znanosti o književnosti zadugo pravedno pozicioniran budući da je od jugokomunističkih vlasti prešućivan, djela su mu skrivana od očiju javnosti, ali unatoč svemu, budući da je pravda spora, ali dostižna, Ježićeva pisana riječ revitalizirana je i revalorizirana poglavito stvaranjem hrvatske države, a onda i nizom aktivnosti, poglavito, objavljivanjem drugog izdanja Ježićeve *Hrvatske književnosti*, održavanjem znanstvenih skupova njemu u čast, objavljivanjem znanstvenih zbornika i drugim kulturnim djelatnostima. Tomu svjedoči i 18. znanstveni skup u nizu *Hrvatski književni povjesničari*. Istina, Ježić je već u ovome nizu imao skup i dobio *Zbornik*, no od tada je prošlo više od četvrt stoljeća. Kaže se da vrijeme liječi rane te se osjetilo da njegova osobnost iliti »Povijest jedne odsutnosti«¹⁶ zavređuje da znanstvena zajednica i o 125. obljetnici rođenja¹⁷ progovori o onome koji je imao trnovit i bremenit životni vijek. Ovaj nacrt za životopis obavijesni je putokaz za buduće proučavatelje Ježićeva života i stvaralaštva koji će svojim znanstvenim radovima ispraviti nepravdu nanijetu ovom vrijednom hrvatskom književnom povjesničaru.

Literatura

- Dubravko Jelčić, »Portret Slavka Ježića«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 405–411.
- Slobodan P[rosperov] Novak, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.
- Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997.
- Gabrijela Vidan, »Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice rođenja, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1997., str. 143–153.
- An.[kica] Šu.[njić], »Ježić, Slavko«, *Hrvatski biografski leksikon*, 6, I – KAL, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 489–490.

¹⁶ Prema naslovu članka Slobodana P[rosperova] Novaka, »Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti«, Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100. – 1941.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.

¹⁷ Intencija je bila da se skup održi u 2020. godini, ali zbog epidemiloških okolnosti vezanih uz COVID – 19 nije održan već je prebačen u godinu 2021.

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta i sveučilišni profesor / *Hommage a Slavko Ježić*, Zbornik sa skupa Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012., Sveučilište u Zagrebu, [organizator:] Hrvatska udruga stipendista francuske Vlade; urednica Irena Stopfer; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013.

Mislav Ježić, »Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895. – 1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti«, *Obnovljeni Život*, Vol. 75, No. 3, str. 291–295; Zagreb, srpnja 2020.

Reanata Burai, »Pučko i gimnazijsko školovanje Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, sv. 18, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022., str. 495–512.

Ana Lederer, »Kazališna epizoda Slavka Ježića«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, sv. 18, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022., str. 225–237.

Tihomil Maštrović, »Prinos Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji«, *Zbornik o Slavku Ježiću*, sv. 18, gl. ur. prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb, 2022., str. 137–149.

	Nom : <i>D^r Ježić</i>	ENFANTS au-dessous de 15 ans accompagnant le titulaire de la carte ou résidant avec lui																																	
	Prénoms : <i>Slavko</i>	<table border="1"> <thead> <tr> <th>NOMS</th> <th>PRÉNOMS</th> <th>SEXE</th> <th>AGE</th> <th>LIEU DE NAISSANCE</th> </tr> </thead> <tbody> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> <tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </tbody> </table>					NOMS	PRÉNOMS	SEXE	AGE	LIEU DE NAISSANCE																								
NOMS	PRÉNOMS	SEXE	AGE	LIEU DE NAISSANCE																															
	Né le <i>14 février 1895</i> à <i>Dubrava (Croatie)</i>	RENSEIGNEMENTS SUR LE CONJOINT																																	
Fils de <i>Georges</i>		Nom _____																																	
né le <i>1890</i>		Prénoms _____																																	
à <i>Buzadovac</i>		Né le _____ à _____																																	
Et de <i>Moesaros, Antonia</i>		Nationalité _____																																	
née le <i>1875</i>		REFERENCES A L'ETRANGER																																	
à <i>Mosara</i>		M ^e <i>le Professeur Boesetar</i>																																	
Profession : <i>Professeur en France pour études</i>		demeurant à <i>Zagreb (Croatie)</i>																																	
Nationalité : <i>Serbe</i>		adresse <i>Faculté de lettres</i>																																	
La nationalité actuelle est-elle celle du pays d'origine ? (oui ou non) : <i>oui</i>		M _____																																	
Si non, indiquer : 1° Comment s'est acquise cette nationalité (naturalisation, mariage, etc.) _____		demeurant à _____																																	
2° A quelle date : _____		adresse _____																																	
Situation de famille (marié, célibataire, veuf, divorcé) : <i>célibataire</i>																																			

Sl. 27.: Osobna iskaznica Slavka Ježića (1921.)

Sl. 28.: Slavko Ježić sa suprugom u radnoj sobi

*Bibliografija Slavka Ježića
i literatura o Slavku Ježiću*

Lidija Bogović

Bibliografija Slavka Ježića

Stručni članak

Bibliografija Slavka Ježića priređena za *Zbornik o Slavku Ježiću* temelji se na »Bibliografiji radova dr. Slavka Ježića« koju je prema bilješkama auktorra priredila supruga gđa Valeria Ježić za *Zbornik o Slavku Ježiću (Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb–Zadar, 19. – 22. listopada 1995., ur. prof. dr. Tihomil Maštrović. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 1997.)*. Popis je dopunjen bibliografskim jedinicama i bibliografskim podacima koji su nedostajali, te podacima od 1997. do 2006. poglavito onim dostupnima u Katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, ali i katalozima Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Knjižnica grada Zagreba.

Bibliografija Slavka Ježića sadrži 332 kronološki sastavljene bibliografske jedinice. Unutar pojedine godine na prvom mjestu nalaze se objavljene knjige Slavka Ježića, zatim prijevodi Slavka Ježića u knjigama, a nakon njih autorske bibliografske jedinice objavljene u serijskim publikacijama. Popis je sastavljen kronološki ili abecednim redom prema nazivu publikacije ako nije definirano vrijeme izlaska publikacije. Napomene uz pojedine priloge uglavnom su preuzete iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« gđe Valerie Ježić (1997.). Zvezdicom su obilježeni izvornici do kojih nije bilo moguće doći te su kao takvi ostali neprovjereni. Također, zvezdicom su, uz napomenu, obilježene bibliografske jedinice preuzete iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« gđe Valerie Ježić (1997.) koji nisu sadržavali dovoljno podataka za provjeru ili su neobjavljeni. Uz »Bibliografiju Slavka Ježića«, izrađeno je i kazalo imena abecednim redom, a uz svako navedeno ime označen je broj bibliografske jedinice.

1909.

I.

Neposlušni Hinko – [Slavko Ježić]

Andel čuvar, VIII, br. 6; Ilok, 15. veljače 1909.*

– Pjesme. Nedostupno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

2.

La universo. De Fran Mažuranić. – [Slavko Ježić]

Kroata esperantisto, I, br. 6, str. 47–48; Zagreb, 15. rujna 1909.

– Prijevod na esperanto.

3.

La patro kaj la filo. De Fran Mažuranić – Slavko Ježić

Kroata esperantisto, I, br. 6, str. 48; Zagreb, 15. rujna 1909.

– Prijevod na esperanto.

4.

Cu vi iam vidis...? El Stanko Vraz – Slavoljub Ježić

Kroata esperantisto, I, br. 9–10, str. 87; Zagreb, 24. prosinca 1909.

– Prijevod na esperanto.

1910.**5.**

Pjesmi... – Tugomir Bukovski

Pobratim, XX, br. 9, str. 141; Zagreb, 15. siječnja 1910.

6.

Ironija – Tugomir Bukovski

Pobratim, XX, br. 9, str. 146; Zagreb, 15. siječnja 1910.

7.

Karel Jaromir Erben: Vodnik – Tugomir Bukovski

Pobratim, XX, br. 10–12, str. 162–163, 176–177, 196–197; Zagreb, 1. veljače, 15. veljače, 1. ožujka 1910.

– Pjesma, prijevod s češkoga jezika.

8.

Se ci scius... – Slavko Ježić

Kroata Esperantisto, II, br. 4, str. 40; Zagreb, 25. travnja 1910.

– Pjesma na esperantu.

9.

Na groblju – Tugomir Bukovački

Pobratim, XXI, br. 4, str. 57; Zagreb, 1. studenoga 1910.

10.

Smijeh – Tugomir Bukovački

Pobratim, XXI, br. 2, str. 34; Zagreb, 1. listopada 1910.

11.

Du birdoj. El Petar Preradović – Slavko Ježić

Kroata Esperantisto, II, br. 9–10; Zagreb, 9. prosinca, 28. prosinca 1910.

– Prijevod na esperanto.

1911.**12.**

Simon Gregorič: U mraku – B. Borko

Pobratim, XXI, br. 12, str. 184; Zagreb, 1. ožujka 1911.

– Prijevod sa slovenskoga jezika, greškom tiskano kao ime prevodioca: B. Borko. B. B. je kasnije javio u listu da prijevod nije njegov.

1912.**13.**

Bačuška – Slavko

Vesna, I, br. 1, str. 4; Bjelovar, 1. siječnja 1912.

– Mala novela.

14.

Adieu, mademoiselle! – Slavko

Vesna, I, br. 2, str. 4; Bjelovar, 1. veljače 1912.

– Pjesma.

15.

Ljerki K. – Slavko

Vesna, I, br. 2, str. 4; Bjelovar, 1. veljače 1912.

– Pjesma.

16.

Ljuljačka. – Slavko

Vesna, I, br. 2, str. 4; Bjelovar, 1. veljače 1912.

– Pjesma.

17.

August Strindberg. – Rene Schickele – Slavko

Vesna, I, br. 2, str. 30–31; Bjelovar, 1. veljače 1912.

– Prijevod s njemačkoga jezika

1914.**18.**

Tko na dva stolca sjeda... – Bačuška-Slavko

Nezavisnost, VIII, br. 25, str 1–3; Bjelovar, 16. svibnja 1914.

1915.**19.**

Književna ostavština Frana Krste Frankopana. Priopćio Slavko Ježić. Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1915. – br. str. 48.

– Pretiskano iz *Grade za povijest književnosti hrvatske*, Knjiga 8. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 181–228; Zagreb, 1915.

20.

Književna ostavština Frana Krste Frankopana – Slavko Ježić

Građa za povijest književnosti hrvatske, Knjiga 8. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 181–228; Zagreb, 1915.

21.

Formula – Baćuška Slavko

Nezavisnost, IX, br. 7, str. 1–3; Bjelovar, 9. siječnja 1915.

22.

Fran Krsto Frankopan kao književnik – Slavko Ježić

Savremenik, X, br. 3–4, 5–6, 9–10, 11–12, str. 153–155, 214–218, 378, 468; Zagreb, 1915.

23.

O sljepoći Kupidovoj – Slavko Ježić

Nastavni vjesnik, XXIV, br. 3, str. 196–198; Zagreb, studeni 1915.

24.

Pravopis Frana Krste Frankopana – Slavko Ježić

Nastavni vjesnik, XXIV, br. 3, str. 199–205; Zagreb, studeni 1915.

25.

Eine neue Weltsprache – Slavko Ježić

Agramer Tagblatt, XXX, br. 301, str. 17–18; Zagreb, 24. prosinca 1915.

– Feuilleton, kritika umjetnog jezika »Wede« prof. Baumanna.

1916.**26.**

Magdalenić Matijaš – Slavko Ježić

Hrvatski biografski rječnik. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ogledni arak, Zagreb, veljača 1916.*

– Biografija.

27.

Književne obznane. Dr. David Bogdanović: Pregled književnosti hrvatske i srpske. Knj. I. Drugo izdanje. – Slavko Ježić

Nastavni vjesnik, XXIV, br. 9, str. 628–634; Zagreb, 9. svibnja 1916.

– Kritika.

1917.**28.**

Voltaire kao historik – Slavko Ježić

Savremenik, XII, br. 6, str. 256–265; Zagreb, rujan 1917.

– Esej.

29.

Anketa o Matici hrvatskoj – Slavko Ježić
Savremenik, XII, br. 7, str. 292–298; Zagreb, listopad 1917.

1918.**30.**

Domjanićevi »Kipci i popevke« – Slavko Ježić
Savremenik, XIII, br. 5–7; Zagreb, svibanj, lipanj, srpanj 1918.
– Prikaz.

31.

Kod glasovira – Slavko
Tjednik, XXIX, br. 50, str. 2; Bjelovar, 5. listopada 1918.

1919.**32.**

Značaj Frankopanov i njegovo značenje u književnosti – Dr. Slavko Ježić
Savremenik, XIV, br. 6, str. 291–295; Zagreb, lipanj 1919.

33.

Pabirci iz kritika o jednoj zaboravljenoj knjizi – Slavko Ježić
Savremenik, XIV, br. 7–8; Zagreb, srpanj i kolovoz 1919.
– O knjizi E. Jurkasa: *Dvije renesansne noći*.

34.

Djela Petra Preradovića. I. i II. knjiga. Prvo potpuno i kritično izdanje. Priredio dr. Branko Vodnik. – Dr. Slavko Ježić
Omladina, III, br. 1, str. 21–22; Zagreb, 1. rujna 1919.

35.

Sestre ljubavi – Dr. Slavko Ježić
Novosti, XIII, br. 247, str. 2–3; Zagreb, 14. rujna 1919.
– Feljton o komadu: H. Bataille, *Les Soeurs d'amour*.

36.

Žena i ljubav – Dr. Slavko Ježić
Novosti, XIII, br. 266, str. 2–3; Zagreb, 8. listopada 1919.
– Feljton o knjizi: Scipio Sighele, *Žena i ljubav*.

1920.**37.**

Gustave Le Bon: Psihologijski zakoni o razvoju naroda. S francuskog preveo Dr. Slavko Ježić. Hrvatska politička biblioteka, Djelo III, sv. 3, Štamparija Jugoslavenskog kompas, Zagreb, 1920. – br. str. 165.

38.

Pierre Louÿs – Slavko Ježić.

Afrodita. Pierre Louÿs. Narodna knjižnica, Zagreb, 1920. – [3]–10.

– Biografski esej, kao uvod knjizi: P. Louÿs, *Afrodita*«

39.

Jedanaest baksuza – Dr. Slavko Ježić

Novosti, XIV, br. 5, str. 2–3; Zagreb, 6. siječnja 1920.

– Pismo iz Niša, feljton.

40.

U jugoslavenskom vozu – Dr. Slavko Ježić

Novosti, XIV, br. 10, str. 6–7; Zagreb, 11. siječnja 1920.

– Pismo iz Valjeva, feljton.

41.

Marcel Prévost: Ženski listovi: Ispovjednik – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 1, str. 15; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

42.

Marcel Prévost: Ženski listovi: U svratištu – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 2, str. 30; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

43.

Marcel Prévost: Ženski listovi: Milost! – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 3, str. 49; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

44.

Marcel Prévost: Ženski listovi: Odanost – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 4, str. 67; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

45.

Marcel Prévost: Ženski listovi: Novo proljeće – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 5, str. 88; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

46.

Marcel Prévost: Ženski listovi: Vojna vježba – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 6, str. 103; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

47.

Pretinac male Ra. I. Književni jezik – Slavko Ježić

Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 6, str. 115; Zagreb, 1920.

– Feljton.

48.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Izbor ljubavnika* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 7, str. 133; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

49.

Pretinac male Ra. II. Dokument naših dana III. Iz zemlje dolara – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 7, str. 136; Zagreb, 1920.

– Dva feljtona.

50.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Dvije šiparice* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 8, str. 153; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

51.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Šala* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 9, str. 163; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

52.

Pretinac male Ra. IV. Novija hrvatska drama – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 9, str. 178; Zagreb, 1920.

– Feljton. N. B. u istoj rubrici u br. 11, str. 218. odgovor Đure Dimovića na ovaj feljton.

53.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Vatra!* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 10, str. 191; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

54.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Simonin dnevnik I.* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 10, str. 203; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

55.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Simonin dnevnik II.* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 11, str. 232; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

56.

Moj otac je imao pravo – Dr. Slavko Ježić
Novosti, XIV, br. 152, str. 1–2; Zagreb, 23. srpnja 1920.

– Feljton o komadu: Sacha Guitry, *Mon père avait raison*.

57.

Marcel Prévost. *Ženski listovi: Simonin dnevnik III.* – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 13, str. 251; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

58.

Pretinac male Ra. VI. 22. lipnja 1920. – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 14, str. 263; Zagreb, 1920.

– Feljton.

59.

Pretinac male Ra. V. Mitski heroj i moderna herojina – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 16, str. 303; Zagreb, 1920.

– Feljton.

60.

Marcel Prévost. Ženski listovi: Simonin dnevnik IV. – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 16, str. 303; Zagreb, 1920.

– Prijevod s francuskoga jezika.

61.

Amerikanci kod nas – Dr. Slavko Ježić
Novosti, XIV, br. 163, str. 1–2; Zagreb, 3. kolovoza 1920.

– Feljton o komediji: Brioux. *Les Américains chez nous*.

62.

Pretinac male Ra. VII. Od Venecije do Lutecije – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 21, str. 406; Zagreb, 1920.

– Feljton, dat. 5. 9. 1920.

63.

Moderni Babilon – Yes
Novosti, XIV, br. 205, str. 1–2; Zagreb, 14. rujna 1920.

– Pismo iz Pariza, feljton.

64.

Le Roi-Soleil – Yes
Novosti, XIV, br. 206, str. 1–2; Zagreb, 15. rujna 1920.

– Pismo iz Pariza, feljton.

65.

Pretinac male Ra. VIII. La ville unique – Slavko Ježić
Novi ilustrovani Dom i svijet, XXX, br. 22, str. 428; Zagreb, 1920.

– Feljton, dat. 18. 9. 1920, Venecija.

66.

Talijanske pjesme F. K. Frankopana – Dr. Slavko Ježić
Nastavni vjesnik, XXIX, br. 3–4, str. 123–130; Zagreb, studeni i prosinac 1920.

– Izd. teksta s uvodnim napomenama.

1921.**67.**

Život i rad Frana Krste Frankopana – s izborom iz njegovih djela o 250. obljetnici zrinsko-frankopanske pogibije. Dr. Slavko Ježić. Izvanredno izdanje Matice hrvatske. Zagreb, 1921. – br. str. 181.

68.

Gostovanje moskovskog hudožestvenog teatra – [Slavko Ježić]

Hrvat, Zagreb, 20. prosinca 1920.– 3. veljače 1921.*

– Književna kritika.

69.

Academies italiennes à Vienne. Une traduction Slovene de George Dandin – Slavko Ježić

Revue de Littérature Comparée, I, br. 4, str. 619–621; Pariz, listopad–prosinac 2021.

1922.**70.**

Prix Goncourt 1921. – Jes

Hrvat, IV, br. 620, str. 2, br. 621, str. 2; Zagreb, 24. i 25. ožujka 1922.

71.

Anatole France u svojim razgovorima – Yes

Hrvat, IV, br. 627, str. 3; Zagreb, 1. travnja 1922.

72.

Memento – [Slavko Ježić]

Hrvat, IV, br. 640; Zagreb, 18. travnja 1922.

73.

Vidrićeve pjesme – Yes

Hrvat, IV, br. 644, str. 3; Zagreb, 22. travnja 1922.

74.

Abel Hermant – Yes

Hrvat, IV, br. 655, str. 2; Zagreb, 6. svibnja 1922.

1923.**75.**

Brak male Ra: Roman iz običnog života u veliko doba. Slavko Ježić. Naklada Vijenac, Zagreb, 1923. – br. str. 304.

76.

Charles Perrault: Les Contes, De ma mère l'oie. Uvod i bilješke sastavio dr. Slavko Ježić. Francuska biblioteka 6, 15. Bibliografski zavod d.d., Nakladna knjižara, Zagreb, 1923. – br. str. 64.

77.

Charles Seignobos: Historija suvremene civilizacije. Preveo s francuskoga jezika Slavko Ježić. Izd. knjižare Gjorgje Čelap, Zagreb, 1923. – br. str. 154.

78.

Eugène Scribe: Le verre d'eau, ou, Les effets et les Causes, Comédie en cinq actes. Uvod i bilješke priredio dr. Slavko Ježić. Francuska biblioteka 3, 13. Bibliografski zavod d.d., Nakladna knjižara, Zagreb, 1923. – br. str. 109.

79.

Marcel Prévost: Ženska pisma. Preveo s francuskog Slavko Ježić. Knjige ljubavi, 3. Izdanje Narodne knjižnice, Zagreb, 1923. – br. str. 129.

80.

Molière: Les Précieuses ridicules. Uvod i bilješke priredio dr. Slavko Ježić. Francuska biblioteka 5, 18. Bibliografski zavod d.d., Nakladna knjižara, Zagreb, 1923. – br. str. 75.

81.

Brak male Ra – Roman iz običnog života u veliko doba – Slavko Ježić

Vijenac, I, br. 4–25, str. 62–66, 82–86, 102–103, 122–126, 142–145, 162–163, 182–184, 202–204, 222–225, 242–246, 262–266, 282–284, 302–306, 322–323, 349–352, 365–367, 384–390, 408–414, 423–424, 448–453, 466–472, 487–490; Zagreb, 23. siječnja – 19. lipnja 1923.

82.

Miroslav Krleža: Golgota – Slavko Ježić

Savremenik, XVII, br. 1; Zagreb, siječanj 1923.

– Kazališni kritika.

83.

Literarne nagrade u Francuskoj – Yes

Savremenik, XVII, br. 1; Zagreb, siječanj 1923.

84.

Marcel Proust – Yes

Savremenik, XVII, br. 1; Zagreb, siječanj 1923.

85.

Književne matineje. Nekoliko riječi na razmišljanje – Slavko Ježić

Vijenac I, br. 9, str. 179; Zagreb, 27. veljače 1923.

86.

Bogdan Katerwa: Prolaznik – Slavko Ježić

Savremenik, XVII, br. 3; Zagreb, ožujak 1923.

– Kazališna kritika.

87.

Milan Begović: Svadbeni let – S. J.

Vijenec, I, br. 10; Zagreb, 6. ožujak 1923.

– Prikaz knjige.

88.

Narodna kultura i književnost. Govor držan na svečanoj akademiji »Prosvjetnog saveza« u počast 107. godišnjice Strossmayerova rođenja, 4. II. 1923. – Dr. Slavko Ježić
Vijenac, I, br. 12, str. 235; Zagreb, 20. ožujka 1923.

89.

Lujo Vojnović: Dubrovnik. Jedna istorijska šetnja – S. J.
Vijenac, I, br. 13, str. 259; Zagreb, 27. ožujka 1923.

90.

Eugéne Labiche: Firetinski šešir. Lakrdija u pet činova – S. J.
Vijenac, I, br. 13, str. 259; Zagreb, 27. ožujka 1923.

91.

Tito Strozzi: Ecce homo! – S. J.
Vijenac, I, br. 13, str. 259–260; Zagreb, 27. ožujka 1923.

92.

Francuzi o Josipu Kosoru – S. J.
Vijenac, I, br. 13, str. 260; Zagreb, 27. ožujka 1923.

93.

Kazalište – Slavko Ježić
Savremenik, XVII, br. 4; Zagreb, travanj 1923.
– Božo Lovrić: *Sin*; E. Labiche: *Firentinski šešir*; Milan Begović: *Svadbena let*; Kazališne kritike.

94.

Josip Kosor: Razvrat – Dr. Slavko Ježić
Vijenac, I, br. 17, str. 339; Zagreb, 24. travnja 1923.

95.

Peer Gynt – Slavko Ježić
Savremenik, XVII, br. 5; Zagreb, svibanj 1923.
– Kazališna kritika.

96.

Louis Leger – Dr Slavko Ježić
Vijenac, I, br. 20, str. 399–400; Zagreb, 15. svibnja 1923.

97.

Peer Gynt – Slavko Ježić
Vijenac, I, br. 21, str. 419–420; Zagreb, 22. svibnja 1923.

98.

Kazalište za djecu – S. J.
Vijenac, I, br. 22, str. 439; Zagreb, 29. svibnja 1923.

99.

Pjesme: Ples – Šetnja – Slutnja – Slavko Ježić
Vijenac, I, br. 24, str. 465; Zagreb, 12. lipnja 1923.

100.

Kazalište – Slavko Ježić

Savremenik, XVII, br. 6. i 7; Zagreb, lipanj i srpanj 1923.

– Josip Kosor. *Požar strasti*; Nikolaj Jevrejinov: *Ono, što je najvažnije*; Predstava učenika Glumačke škole; Kazališna kritika.

101.

Milan Begović: Nasmijana srca – S. J.

Vijenac, II, br. 2, str. 62–63; Zagreb, 16. srpnja 1923.

– N. B. U sadržaju »Listka« u *Vijencu* I. knj. dva članciča »Milka Trina« i »Intimno glazbeno veče u DHK«, označena mojim imenom, *nisam ja napisao!*

102.

Govor nad grobom Ulderika Donadinija – Dr. Slavko Ježić

Omladina, VI, br. 1; Zagreb, 20. rujna 1923.

1924.**103.**

Francuska lirika od XV.–XVIII. stoljeća. Izbor iz francuske poezije, I. Priredio dr. Slavko Ježić. Francuska biblioteka 1. Bibliografski zavod d.d., Nakladna knjižara, Zagreb, 1924. – br. str. XXIV–48, bilj. str. 1–23.

104.

Resumés des articles en langues slaves par ordre alphabétique des auteurs – Slavko Ježić
Buličev zbornik, prigodom LXXV. godišnjice njegova života, str. XXIII–XL. Zagreb–Split, 1924.

– Prijevod s hrvatskoga na francuski jezik.

105.

Das Glück am See – Slavko Ježić

Zagreber Tagblatt, XXXIX, br. 22, str. 8; Zagreb, 26. siječnja 1924.

– Njemački prijevod novele. *Ljubav na jezeru*, prevela Zora Vernić; Übers. v. V. K., Katičić-Vernić.

106.

Alkasin i Nikoleta. Starofrancuski ljubavni roman iz početka XII. stoljeća – Verax

Vijenac, III, br. 13–14, str. 402–415; Zagreb, 8. srpnja 1924.

– Prijevod sa staropikardijskoga.

1925.**107.**

Edmond Rostand – Kostim maloga Žaka. Istinita pripovijest – Slavko Ježić

Mladost, III, br. 6, str. 124–126; Zagreb, 1925.

– Prijevod s francuskoga jezika prve Rostandove tiskane stvari u *Le Gaulois*, 2–5, 1887.

1926.**108.**

Vidovićeve dopisna škola za odrasle, Metod za samouke, 1. svezak, Francuski jezik. Napisao dr. Slavko Ježić. Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina u Zagrebu, Zagreb, 1926. – str. 114.

– Izašla svega 4 sveska. Djelo nije dovršeno.

109.

Jean Aicard, A. G. Matoš – Slavko Ježić

Savremenik, XIX, br. 1, str. 36; Zagreb, 1. siječnja 1926.

– Bilješka o inspiraciji Matoševe pjesme »Gospa Marija«.

110.

Ljubav na jezeru – Slavko Ježić

Savremenik, XIX, br. 5–6, str. 141–153; Zagreb, 25. studenoga 1926.

– Novela.

1927.**111.**

Molitva o ponoći – Slavko Ježić

Savremenik, XX, br. 2, str. 59; Zagreb, veljača 1927.

– Pjesma.

112.

Iz stare francuske lirike – Slavko Ježić

Savremenik, XX, br. 7–8, str. 294–297; Zagreb, srpanj–kolovoz 1927.

– Prijevod pjesama iz francuskoga: François Villon, »Nadgrobnica Villonova«; Olivier Basselin, »Svome nosu«; Pierre de Ronsard: »Heleni«; Pierre de Ronsard, »Prestani plakati«; Joachim du Bellay, »Kajanja«; Louise Labé, »Sonet«.

1928.**113.**

Francuska književnost, do kraja klasičnog doba, 842–1715. Napisao dr. Slavko Ježić. Tisak i naklada tiskare »Merkantile«, G. Jutriša i drugovi, Zagreb, 1928. – br. str. XVI, 407.

– Predgovor datiran: 14. jula 1928.

114.

Mala princesa – Slavko Ježić

Savremenik, XXI, br. 1, str. 8–9; Zagreb, siječanj 1928.

– Pjesma.

115.

Siromašni vitez – Slavko Ježić

Savremenik, XXI, br. 1, str. 9–10; Zagreb, siječanj 1928.

– Pjesma.

116.

Prolaznost – Slavko Ježić

Savremenik, XXI, br. 4–5; Zagreb, travanj–svibanj 1928.

– Pjesma.

117.

Pen-klub – Slavko Ježić

Savremenik, XXI, br. 10, str. 439–442; Zagreb, listopad 1928.

– Kratak historijski prikaz, feljton.

118.

Preko mosta, Zbogom i nikad više – Slavko Ježić

Savremenik, XXI, br. 11, str. 478–479; Zagreb, studeni 1928.

– Pjesme.

119.

Književni život. La Vie Littéraire. Mjesečnik za književnu informaciju. Uređuje dr. Slavko Ježić. God. I, br. 1. Listopad 1928. *Entre nous*. – Galerija Književnog života: Ksaver Šandor Gjalski / njem. /, Dragutin M. Domjanić / njem. /*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

120.

Ksaver Šandor Gjalski. God. I, br. 2. Studeni 1928. / Galerija Književnog života: *Vladimir Nazor* /franc./*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

121.

Le Karst Yougoslave, Monographie rédigée par Aleksandar Ugrenović. Zagreb, 1928.*

– Preveo cijelu knjigu s hrvatskoga na francuski, spomenut među suradnicima na str. 12. Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

122.

PEN klub, Internacionalno udruženje književnika, Centar Zagreb. Sastavio dr. Slavko Ježić, Tajnički izvještaj za glavni godišnji sastanak 4. listopada 1928. – br. str. 12.*

– Kratki historijski prikaz P.E.N. kluba. Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

1930.**123.**

»Minerva« – Osijek – Priredio rukopis Frankopanovih djela za Srpsku akademiju nauka.*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

1931.**124.**

Alkasin i Nikoleta. Starofrancuski ljubavni roman iz početka XIII. stoljeća. Priredio i preveo Slavko Ježić. Posebni otisak iz »1000 najljepših novela«. Tiskara Merkantile, Jutriša i Sedmak, Zagreb, 1931. – br. str. 40.

– Prijevod sa staropikardijskoga.

125.

Vjenceslav Novak: Pavao Šegota. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, I. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1931. – br. str. 165.

126.

Vjenceslav Novak: Pod Nehajem. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, II. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1931. – br. str. 156.

127.

Alkasin i Nikoleta. Starofrancuski ljubavni roman iz početka XIII. stoljeća. Priredio i preveo Slavko Ježić. *1000 najljepših novela.* Ur. Ljubo Wiesner. Slovo, Zagreb, 1931.

128.

Etienne Rey: Micheline. Preveo Slavko Ježić – Premijera u Hrvatskom narodnom kazalištu 12. listopada 1931.*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

1932.**129.**

August Šenoa: Pjesme. Priredili o 50. obljetnici pjesnikove smrti dr. Milan Šenoa i dr. Slavko Ježić. Noviji hrvatski pisci, posebno izdanje knjige, izvan serije. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. VIII, 521.

– Tiskanje dovršeno 12. prosinca 1931.

130.

August Šenoa: Zlatarevo zlato. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, VIII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara. Zagreb, 1932. – XV, 278.

131.

August Šenoa: Diogenes. Djela Augusta Šenoa, X. Noviji hrvatski pisci. Tekst priredio dr. S. Ježić. Minerva nakladna knjižara. Zagreb, 1932. – br. str. XV, 307.

132.

August Šenoa: Seljačka buna. Tekst priredio dr. S. Ježić. Djela Augusta Šenoa, XI. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara. Zagreb, 1932. – br. str. XV, 309.

133.

Guy de Maupassant: Lijepi Georges. S francuskog preveo Slavko Ježić. Minerva nakladna knjižara. Mala biblioteka Minerve 1. Zagreb, 1932. – br. str. 207.

134.

Književni život, Mjesečnik za književnu informaciju. Knjiga I. Izdavač i urednik dr. Slavko Ježić. Zagreb, ožujak–rujan 1932. – br. str. 4 nepag. str., 96.

135.

Romain Rolland: Petar i Luca. S francuskoga jezika preveo dr. Slavko Ježić. Mala biblioteka Minerve 10. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 130.

– Dodano otraga: Romain Rolland, biografija, 7 nepag. str.

136.

Vjenceslav Novak: Pavao Šegota. II. izdanje. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, I. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 165.

137.

Vjenceslav Novak: Pod Nehajem. II. izdanje. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, II. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 153.

138.

Vjenceslav Novak: Informator. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, III. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 138.

139.

Vjenceslav Novak: Podgorika. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, IV. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 146.

140.

Vjenceslav Novak: Nikola Baretić. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, V. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 176.

141.

Vjenceslav Novak: Posljednji Stipančići. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, VI. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 194.

142.

Vjenceslav Novak: Dva svijeta. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, VII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 206.

143.

Vjenceslav Novak: Zapreke. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, VIII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1932. – br. str. 280.

144.

Dragutin Tadijanović – Slavko Ježić

Književni život, I, br. 1, str. 14; Zagreb, ožujak 1932.

– Kratki prikaz.

145.

Hitrec-Jurčić-Kovačić: Lirika 1932 – Slavko Ježić

Književni život, I, br. 1, str. 14; Zagreb, ožujak 1932.

– Kratki prikaz.

146.

Georg Fink: Gladan sam. Roman – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 1, str. 14; Zagreb, ožujak 1932.
– Kratki prikaz.

147.

Fortisov tekst »Hasanaginica« – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 2, str. 32; Zagreb, travanj 1932.
– »Dokumenti«: originalni tekst, izd. S. J.

148.

Vladimir Nazor: Heineove pjesme – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 3, str. 44; Zagreb, svibanj 1932.
– Prikaz.

149.

A. Šenoa: Zlatarevo zlato, priredio dr. Josip Andrić, Zagreb, 1932. – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 4, str. 59; Zagreb, lipanj 1932.
– Prikaz.

150.

Gjuro Szabó, Knjiga o starom Zagrebu. Zagreb 1930. – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 4, str. 60; Zagreb, lipanj 1932.
– Prikaz.

151.

Naši životi – Slavko Ježić
Književni život, I, br. 5–7, str. 79; Zagreb, srpanj–rujan 1932.
– Pjesma.

1933.**152.**

August Šenoa: Prva knjiga pripovijesti 1865.–1874. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, III. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 320
– »Turopoljski top«, »Blijedi mjesec«, »Do tri puta Bog pomaže«, »Dusi narodne straže«, »Prijan Lovro«, »Lijepa Anka«, »Kapetan Izailo«, »Barun Ivica«; Dodatak: »Prima donna«.

153.

August Šenoa: Druga knjiga pripovijesti 1875.–1876. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, IV. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 397.
– »Mladi gospodin«, »Čuvaj se senjske ruke«, »Kako došlo tako prošlo«, »Ilijina oporuka«.

154.

August Šenoa: Treća knjiga pripovijesti 1878. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, V. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 254.
– »Karanfil s pjesnikova groba«, »Pruski kralj«, »Turci idu«, »U akvariju«.

155.

Somnia vitae – Pjesme. Slavko Ježić. Književni život. Zagreb, 1933. – br. str. 64.

– Tiskanje ove knjige dovršeno 4. listopada 1933.

156.

Vjenceslav Novak: Tito Dorčić. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, IX. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 182.

157.

Vjenceslav Novak: Podgorske pripovijetke. Francuzovo raskuće. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, X. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 181.

158.

Vjenceslav Novak: Teški život. Što je krivo? Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, XI. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 172.

159.

Vjenceslav Novak: Za narod i omladinu. Priredio dr. Slavko Ježić. Djela Vjenceslava Novaka, XII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933. – br. str. 207.

160.

Vjenceslav Novak: Sabrana djela. U 12 knjiga. Priredio Slavko Ježić. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1931. – 1933.

161.

Zločinstvo Đuke Franića – Slavko Ježić

Hrvatsko kolo, XIV, str. 116–125; Zagreb, 1933.

– Novela.

1934.**162.**

August Šenoa: Pjesme izvorne i prevedene. Priredio Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, I. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934. – br. str. 460.

163.

August Šenoa: Ljubica. Dramski fragmenti. Pjesnička ostavština. Priredio Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, II. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934. – br. str. 173.

164.

August Šenoa: Četvrta knjiga pripovijesti 1879. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoa, VI. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934. – br. str. 334.

– »Vladimir«, »Prosjak Luka«.

165.

August Šenoa: Peta knjiga pripovijesti 1880.–1881. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoae, VII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934. – br. str. 246.

– »Kanmarinčeva ljubovca«, »Zvonar tobdžija«, »Branka«.

166.

August Šenoa: Zagrebulje i drugi feljtoni. Tekst priredio dr. Slavko Ježić. Djela Augusta Šenoae, XII. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934. – br. str. 275.

167.

August Šenoa: Sabrana djela. U 12 knjiga. Priredio Slavko Ježić. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb 1934.

168.

Ilirska antologija – Književni dokumenti hrvatskog preporoda. Sastavio i uvod napisao dr. Slavko Ježić. Sto godina hrvatske književnosti 1830–1930, sv I. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara d.d., Zagreb, 1934. – br. str. 287.

– Tiskanje dovršeno 11. kolovoza 1934.

169.

Silvije Strahimir Kranjčević: Djela. U 4 knjige. Priredio Slavko Ježić. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1933./34.

170.

Sto godina hrvatske književnosti 1830.–1930. U 6 knjiga. Uredio Slavko Ježić. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1934.

171.

Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost. Dr. Slavko Ježić. Studije o ilirizmu, 1. Posebni otisak iz Ilirske antologije. Posveta gospodinu Milanu Rašetaru, svomu profesoru i prvom savjetniku u naučnom radu; mjesto prinosa za »Rešetarov zbornik«, posvećuje ovu radnju njegov zahvalni učenik S. Ježić. Književni život, Zagreb, 1934. – br. str. 77.

172.

Zločinstvo Đuke Franića. Slavko Ježić. Poseban otisak iz »Hrvatskog kola«, XIV, 1933. Zagreb, 1934. – br. str. 12.

173.

Bibliografija Vjenceslava Novaka i njihov kritičar – Dr. Slavko Ježić
Hrvatska revija, VII, br. 1, str. 35–38; Zagreb, siječanj 1934.

– Polemika, odgovor na kritiku bibliografije V. N. od dr. Milana Ivšića, tiskanu u *Hrvatskoj reviji*, prosinac 1933., br. 12.

174.

Molitva o pulnoci – Slavko Ježić

Arche XXII. ročnik, sv. 2, str. 139–140; Izd. Družina literarní a umelečka. Olomouc, 1934.*

1935.**175.**

Hrvatska pripovijetka iza preporoda 1850–1880. Napisao dr. Slavko Ježić. Književni život. Zagreb, 1935. – br. str. 23.

176.

Prvi hrvatski pripovjedači iza preporoda 1850–1880. Uredio dr. Slavko Ježić. Sto godina hrvatske književnosti 1830–1930, sv. II. Noviji hrvatski pisci. Minerva nakladna knjižara. Zagreb, 1935. – br. str. 223.

177.

Kara poznat i nepoznat – Dr. Slavko Ježić

Novosti, XXIX, br. 55, str. 10; Zagreb, 24. veljače 1935.

– Feljton o 25-godišnjici novinarskoga rada Kare.

178.

Pomađarivanje u bivšoj Ugarskoj – Slavko Ježić

Obzor; Zagreb, 29. svibnja 1935.*

– Prikaz knjige dr. Dimitrija Kiriloviča, istoga naslova, izd. u Novom Sadu 1935., str. 144.

179.

Romain Rolland: Životopisna skica – Slavko Ježić

Književni horizonti, II, br. 10–12, str. 242–245; Zagreb, listopad–prosinac 1935.

180.

Neka pisma Srba i o Srbima iz zaostavštine Ljudevita Gaja – Slavko Ježić

Glasnika istorijskog društva u Novom Sadu, XXI, kn. VIII, sv. 2, str. 251–286; Novi Sad, 1935.

1936.**181.**

Djela Frana Krste Frankopana. Priredio dr. Slavko Ježić. Srpska Kraljevska Akademija. Izdanje Zadužbine Koste Stojanovića. Posebna izdanja, knjiga 108. Filozofski i filološki spisi, knjiga 27. Beograd, 1936. – br. str. 235.

182.

Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj, Povodom stogodišnjice hrvatskog preporoda. Dr. Slavko Ježić. Štamparija Jovanović i Bogdanov. Novi Sad, 1936. – br. str. 11.

– Pretiskano iz *Letopisa matice srpske*.

183.

Ilirski pokret u hrvatskoj historiji. Slavko Ježić. »Studije o ilinizmu« 2. Izd. Književni život. Zagreb, 1936. – br. str. 15.

– Esej, pretiskano iz *Književni horizonti*.

184.

Ilirski pokret u hrvatskoj povijesti – Slavko Ježić
Književni horizonti, III, br. 6–7, str. 158–161; Zagreb, lipanj 1936.

– Esej.

185.

Ilirski pokret i nacionalni preporod u Hrvatskoj, Povodom stogodišnjice Hrvatskog preporoda – Dr. Slavko Ježić

Letopis Matice srpske, knj. 346, sv. II, str. 139–147; Novi Sad, rujna–listopad 1936.

– Esej.

186.

Ilirski pokret i Vojvodina, Povodom stogodišnjice Hrvatskog preporoda – Slavko Ježić
Službeni list Dunavske banovine, Kulturno-privredni pregled, II, br. 11, str. 254–255; Novi Sad, 1936.

1937.**187.**

Jules Verne: Le Tour du monde en quatre-vingts jours. Uvod i bilješke priredio dr. Slavko Ježić. Francuski pisci s komentarom, 8. Nakladna knjižara A. Čelap, Zagreb, 1937. – br. str. 195.

188.

G. Umberto Urbanaz – Urbani, O kulturnim vezama talijansko-jugoslavenskima – Yes
Novosti, XXXI, br. 244, str. 14; Zagreb, 5. rujna 1937.

189.

Ivan Cankar: Za dobro naroda – Yes
Novosti, XXXI, br. 278, str. 10; Zagreb, 9. listopada 1937.

190.

Aldo de Benedetti: Crvene ruže – Yes
Novosti, XXXI, br. 279, str. 13; Zagreb, 10. listopada 1937.

191.

Ladislav Fodor: Društvena igra – Yes
Novosti, XXXI, br. 289, str. 10; Zagreb, 20. listopada 1937.

192.

Branislav Nušić: Dr. – Yes
Novosti, XXXI, br. 295, str. 11; Zagreb, 26. listopada 1937.

193.

Dr. Anton Debeljak. Uz 50-godišnjicu života – Yes
Novosti, XXXI, br. 300, str. 10; Zagreb, 31. listopada 1937.

194.

Vilem Werner. Ljudi na santi – Yes
Novosti, XXXI, br. 309, str. 11; Zagreb, 9. studenoga 1937.

195.

Vilem Werner: Ljudi na santi – Yes
Novosti, XXXI, br. 317, str. 16; Zagreb, 17. studenoga 1937.

196.

Nikola Bonifačić: U vrtlogu – Yes
Novosti, XXXI, br. 332, str. 8; Zagreb, 2. prosinca 1937.

197.

Mladež bez Boga. Uz knjigu: Odon von Horvath, Jugend ohne Gott. Roman. Verlag Albert de Lange. Amsterdam 1938. – Verax
Novosti, XXXI, br. 349; Zagreb, 19. prosinca 1937.
– Prikaz.

198.

Potreba kulturne evidencije – Verax
Novosti, XXXI, br. 349, str. 12; Zagreb, 19. prosinca 1937.

199.

G. K. Bulgakov; Novi dom – Jes
Novosti, XXXI, br. 354, str. 8; Zagreb, Božić, 24., 25. i 26. prosinca 1937.

200.

Ilirski prvaci o nacionalnim i političkim problemima svoga vremena – Dr. Slavko Ježić
Novosti, XXXI, Božić, str. X; Zagreb, Božićni prilog 1937.

201.

Manevri – Slavko Ježić
Novosti, XXXI, Božićni prilog, str. XIX–XX; Zagreb, 1937.

202.

Dr. Ljubomir Petrović: Istorija francuske književnosti Srednjeg veka i preporodaja. Beograd, Rajković i komp. 1937. – Slavko Ježić
Letopis Matice srpske, CXI, knj. 348, sv. 2, IX–X, str. 214–215; Novi Sad, 1937.
– Prikaz.

203.

Križni put Imbre Pavrašca – Slavko Ježić
Kalendar Napredak, hrvatski narodni kalendar; Sarajevo 1937.
– Novela.

204.

Komedija u pet činova. Napisao Molière. Preveo Slavko Ježić. Redatelj Ka Mesarić. Premijera ovog prijevoda u Hrvatskom narodnom kazalištu 19. studenoga 1937.*
– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

205.

Aldo Benedetti: Crvene ruže. Gostovanje članova beogradske drame u Malom kazalištu, 3. decembra 1937.*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

1938.**206.**

Molière: Tartuffe. Komedija u pet činova. Preveo Slavko Ježić. Naklada knjižara A. Čelap, Tipografija, Zagreb, 1938. – br. str. 96.

207.

Uvod: Matija Mažuranić. Dr. Slavko Ježić. *Matija Mažuranić: Pogled u Bosnu, ili Kratak put u onu krajinu, učinjen 1839–40. po jednom Domorodcu*. U Zagrebu. Tiskom i troškom kr. pr. ilir. narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja /1842.–/. Str. VII–XI napisao dr. Slavko Ježić. – br. str. 80.

208.

Jean Anouilh: Putnik bez prtljage – Yes

Novosti, XXXII, br. 6, str. 13; Zagreb, 7. siječnja 1938.

– *Le voyager Sans bagages*, komad u pet slika. Prevela Božena Begović. Muzika Dariusza Mihauda. Redatelj Dubravko Dujšin. Kazališni referat.

209.

Branislav Nušić: Pokojnik – Yes

Novosti, XXXII, br. 15, str. 12; Zagreb, 16. siječnja 1938.

– Komedija. Predigra i tri čina. Redatelj: Ka Mesarić. Kazališni referat.

210.

Branislavu Nušiću in memoriam – Verax

Novosti, XXXII, br. 20, str. 10; Zagreb, 21. siječnja 1938.

211.

Gostovanje teatra »Habima« – Yes

Novosti, XXXII, br. 39, str. 10; Zagreb, 9. veljače 1938.

– *Uviel Akosta*, komad u tri čina /6 slika/ od Karla Gutzkova. Kazališni referat.

212.

Drugo gostovanje teatra »Habima« – Yes

Novosti, XXXII, br. 40, str. 10; Zagreb, 10. veljače 1938.

– Kratki petak. Dramska anegdota u pet slika od H. N. Bjalika... *Vječni žid*. Dramska pjesan u dva čina od Davida Pinskog. Kazališni referat.

213.

Treće gostovanje teatra »Habime« – Yes

Novosti, XXXII, br. 41, str. 12; Zagreb, 11. veljače 1938.

– *Dybuke*. Dramska legenda u tri čina. Kazališni referat.

214.

W. Shakespeare: Macbeth – Yes

Novosti, XXXII, br. 43, str. 10; Zagreb, 13. veljače 1938.

– Tragedija u pet činova /deset slika/ preveo: Vladimir Nazor. Redatelj Tito Strozzi. – Repriza 5. i 11. veljače 1938. u Velikom kazalištu. Kazališni referat.

215.

Mark Reed: Imaš pravo, draga kćeri – Yes

Novosti, XXXII, 47, str. 10; Zagreb, 17. veljače 1938.

– *My darling daughter*. Komedija u tri čina. G. B. Redatelj K. Mesarić. Premijera u Velikom kazalištu 15. veljače 1938. Kazališni referat.

216.

»Hrvatski jezik« – Verax

Novosti, XXXII, br. 56, str. 10; Zagreb, 26. veljače 1938.

– Povodom osnutka društva »Hrvatski jezik« i izdavanja njegova lista pod istim imenom.

217.

Edouard Bourdet: Fric-frac – Yes

Novosti, XXXII, br. 67, str. 13; Zagreb, 9. ožujka 1938.

– Komad u pet činova. Redatelj Alfons Verli. Premijera u Velikom kazalištu 5. ožujka 1938. Kazališni referat.

218.

Prvo gostovanje bečkog Josefstadtertheatera – Yes

Novosti, XXXII, br. 68, str. 10; Zagreb, 10. ožujka 1938.

– André Birabeau: *Das Paradies*. Komödie in drei Akten. Deutsch von Robert Blum. Veliko kazalište, 8. ožujka 1938. Kazališni referat.

219.

Drugo gostovanje bečkog Josefstadtertheatera – Yes

Novosti, XXXII, br. 69, str. 11; Zagreb, 11. ožujka 1938.

– Paul Géraldy: *Hochzeitsstage*. Komödie in 4 Akten. Deutsch von Berta Zuckerkandel. U Velikom kazalištu 9. ožujka 1938. Kazališni referat.

220.

F. M. Dostojevski: Braća Karamazovi. Preveo M. L. Dramatizirao u 14. – slika Tito Strozzi. Redatelj Tito Strozzi – Yes

Novosti, XXXII, br. 94; Zagreb, 5. travnja 1938.

– Kazališni referat.

221.

Ka Mesarić: Estera – Yes

Novosti, XXXII, br. 94, str. 11; Zagreb, 10. travnja 1938.

222.

Karol Hubert Rostworowski: Iznenađenje – Yes

Novosti, XXXII, br. 99, str. 13; Zagreb, 10. travnja 1938.

– *Niespodzianka* Istinit događaj u četiri čina. Preveo Julije Benešić. Redatelj Dubravko Dujšin. Premijera u Velikom kazalištu 8. travnja 1938. Kazališni referat.

223.

Listajući stare papire i knjige... – Dr. Slavko Ježić

Novosti, XXXII, Uskršni prilog, str. VI; Zagreb, 17. travnja 1938.

224.

Ladislav Fodor: *Matura* – Yes

Novosti, XXXII, br. 113, str. 12; Zagreb, 26. travnja 1938.

– Gostovanje g. Joze Martinovića i gđice Nevenke Veselinović iz Osijeka u Malom kazalištu 23. travnja 1938. Kazališni referat.

225.

Luigi Pirandello: *Što je istina?* – Yes

Novosti, XXXII, br. 116, str. 11; Zagreb, 29. travnja 1938.

– *Così e se vi pare*. Parabola u tri čina. Preveo Dubravko Dujšin. Redatelj: Tito Strozzi. Scenograf Ljubo Babić. Premijera u Velikom kazalištu 27. travnja 1938. Kazališni referat.

226.

Hrvatski književni jezik – Uz novi dvobroj »Hrvatskog jezika« (god. I. br. 2–3) – Verax
Novosti, XXXII, br. 118, str. 10; Zagreb, 1. svibnja 1938.

227.

Geno Senečić: *Radnički dol* – Yes

Novosti, XXXII, br. 125, str. 9; Zagreb, 8. svibnja 1938.

– Komedija u tri čina. Redatelj Alfons Verli. Scenograf Vlado Mirosavljević. Premijera u Velikom kazalištu u petak dne. 6. svibnja 1938. Kazališni referat.

228.

Radomir Plaović i Milan Doković: *Vođa sa planine* – Yes

Novosti, XXXII, br. 135, str. 10; Zagreb, 18. svibnja 1938.

– Drama borbe novog i starog sela u četiri čina. Režija R. Plaovića. Priredba društva sv. Save u Zagrebu. Gostovanje članova beogradskog Narodnog pozorišta. Prvi put u ponedjeljak 16. svibnja 1938. u Malom kazalištu. Kazališni referat.

229.

Zagrebačko izdanje engleskog pjesnika s njemačkim prijevodom – Verax

Novosti, XXXII, br. 145, str. 10; Zagreb, 29. svibnja 1938.

230.

Marjan Hemar: *Glumica* – Yes

Novosti, XXXII, br. 148, str. 10; Zagreb, 1. lipnja 1938.

– Komedija i tri čina. Preveo R. J. Redatelj K. Mesarić. Premijera 30. svibnja 1938. u Velikom kazalištu. Kazališni referat.

231.

Matica hrvatskih kazališnih dobrovoljaca. Zlata Kolarić-Kišur: *Ljetovanje tetke Anastazije* – Yes

Novosti, XXXII, br. 151, str. 9; Zagreb, 4. lipnja 1938.

232.

XVI Internacionalni kongres Federacije Pen-klubova u Pragu – Verax
Novosti, XXXII, br. 177, str. 10; Zagreb, 1. srpnja 1938.

1939.**233.**

Dr. Julije Adamović: Francuska gramatika za više razrede srednjih škola /Grammaire française Cours supérieur/. Deveto izdanje priredio dr. Slavko Ježić. Troškom i nakladom »Narodne knjižnice«. Tisak Zaklada tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1939. – br. str. 320.

1940.**234.**

Problemi Hrvatskog narodnog kazališta: konstatacije i sugestije. Slavko Ježić. Književni život. Tiskara Ivan Rast, Zagreb, 1940. – br. str. 48.

235.

Le Français Moderne. Revue consacrée à l'étude de la langue française du XVI. Siècle à nos jours... – Slavko Ježić
Nastavni vjesnik, XLVIII, br. 4, str. 300–303; Zagreb, siječanj–veljača 1939. – 1940.

236.

Iz francuske sredovječne lirike – preveo Slavko Ježić
Hrvatska revija, XIII, br. 3, str. 143; Zagreb, 1940.

237.

Francuska lirika u srednjem vijeku – Slavko Ježić
Hrvatska revija, XIII, br. 3, str. 144–146; Zagreb, 1940.

238.

Ludovik Frankovski: Fidiijina Venera. Komedija u tri čina. Preveo Geno R. Senečić. Redatelj Ka Mesarić. Scenograf Marijan Trepša. – Premijera u Hrvatskom narodnom kazalištu, Frankopanska ulica, 14. rujna 1940. – *Spektator*
Sport i korzo, I, br. 1, str. 7; Zagreb, 16. rujna 1940.

239.

Geno R. Senečić: Spis br. 516. – *Spektator*
Sport i korzo, I, br. 2, str. 7; Zagreb, 23. rujna 1940.
– Kazališni referat.

240.

Esej o francuskoj lirici – Pokušaj sinteze – Slavko Ježić
Hrvatska revija, XIII, br. 8, str. 418–421; Zagreb, 1940.

1941.**241.**

Francuska lirika. Slavko Ježić. Naklade zaklade tiskare Narodnih novina, Zagreb, 1941. – br. str. 263.

– Uvod; Osam stoljeća francuske lirike, str. 3–45; Bilješke o pjesnicima, str. 233–251, napisao Slavko Ježić.

242.

Osam stoljeća francuske lirike. Napisao dr. Slavko Ježić. Književni život, Zagreb, 1941. – br. str. 45.

– Povijesni pregled i pokušaj sinteze.

1942.**243.**

Molière: Izabrane komedije – Tartuffe i Mizantrop. Preveo i predgovor napisao Slavko Ježić. Knjižnica svjetskih pisaca, 6, urednik dr. Slavko Ježić. Matica hrvatska, Zagreb, 1942. – br. str. 223.

– Uvod: O »Tartuffeu«, str. 7–13; o »Mizantropu«, str. 133–135.

244.

Alfred de Musset: Tuga. Preveo Slavko Ježić. *Žetva*. Hrvatska čitanka za više razrede srednje škole. I. dio, II, svezak. Sastavio Ljubomir Maraković. Zagreb, 1942.

– Sonet.

245.

Sto godina Matice hrvatske – Slavko Ježić
Prosvjetni život, I, br. 1, str. 15–22; Zagreb, srpanj–kolovoz 1942.

246.

Uređenje narodnog prosvjećivanja i promičbe u Italiji i Njemačkoj – Slavko Ježić
Prosvjetni život, I, br. 1, str. 99–102; Zagreb, srpanj–kolovoz 1942.

247.

Književnost i knjiga o životu naroda. Povodom Dana hrvatske knjige – Slavko Ježić
Hrvatski ženski list, IV, br. 10, str. 1–2; Zagreb, listopad 1942.

1943.**248.**

Dodo i Buce – Iz tatine bilježnice. Slavko Ježić. Promičba ustaške mladeži. Tipografija d.d., Zagreb, 1943. – br. str. 52.

– Dječje pjesmice.

249.

Životi u sjeni – Novele. Slavko Ježić. Hrvatska narodna prosvjeta, knj. 9. Ur. Frano Alfirević. Zagreb, 1943. – br. str. 104.

250.

Prosvjetni život i Glavno ravnateljstvo za opće narodno prosvjetljivanje – Slavko Ježić
Prosvjetni život, II, br. 7–8, str. 5–8; Zagreb, siječanj–veljača 1943.

251.

O značenju i važnosti privodne književnosti – Slavko Ježić
Prosvjetni život, II, br. 14–15, str. 302–303; Zagreb, 1943.
– Krugovalno predavanje, ponedjeljak 28. lipnja 1943.

252.

O privodnoj književnosti (Importanza delle produzioni) – Slavko Ježić
Preporod (Rinascita), II, br. 75; 10. srpnja 1943.*

253.

Suvremeni kulturni život Hrvata 2. Prosvjetni rad. – Slavko Ježić
Naša domovina, sv. 2, str. 1007–1010. Zagreb, 1943.

1944.**254.**

Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941. Slavko Ježić. Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944. – br. str. VIII, 461.

255.

Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX. stoljeća: poviestni pregled i dokumenti. Slavko Ježić. Hrvatska školska knjižnica: pisci i djela, knj. 23. Ur. prof. Vinko Nikolić. Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Zagreb, 1944. – br. str. 312.

256.

Izvornost i vrijednost Starije hrvatske književnosti – [Slavko Ježić]
Hrvatski narod, IV, Uskrs, 10. travnja 1944.*
– Nedostupno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

1947.**257.**

Romain Rolland: Jean Christophe, I. Svitanje, Jutro, Mladić. Na str. 4: Preveo dr. Slavko Ježić. Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947. – br. str. 463.
– Prijevod s francuskoga.

258.

Romain Rolland: Jean Christophe, II. Pobuna, Sajam na trgu. Kao prevodilac označen je Vladislav Kušan. Od drugog djela: »Sajam na trgu« preveo Slavko Ježić. Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947. – br. str. 533.

– Prijevod s francuskoga. Da ne bude previše imena, iza naslova otisnuto je ime V. Kušana kao jedinog prevoditelja. Podatak preuzet iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

259.

Romain Rolland: Jean Christophe, III. Antoinette u kući prijateljice. Na str. 4: Ovaj je svezak preveo: Slavko Ježić. Hrvatska seljačka tiskara, Zagreb, 1947. – br. str. 487.

– Prijevod s francuskoga.

1948.**260.**

Jean de La Fontaine: Basne. S francuskog preveo Slavko Ježić. Novo pokoljenje, Zagreb, 1948. – br. str. 192.

– S ilustracijama G. Doréa.

1950.**261.**

Francusko pjesništvo posljednjeg decenija – S. J.

Narodni list, VI, br. 1154, str. 3; Zagreb, 11. lipnja 1950.

– Feljton.

262.

Nova povijest engleske književnosti – S. J.

Narodni list, VI, br. 1588, str. 2–3; Zagreb, 21. srpnja 1950.

– Feljton, prikaz.

263.

Iz suvremene francuske lirike – Slavko Ježić

Ilustrirani vjesnik, V, br. 261; Zagreb, 26. kolovoza 1950.

– Prijevodi s kratkim uvodom.

264.

Vatroslav Jagić u Zagrebu – S. J.

Narodni list, VI, br. 1627, str. 2; Zagreb, 6. rujna 1950.

– Feljton.

265.

Renesansni festival u Dubrovniku – S. J.

Narodni list, VI, br. 1639, str. 2; Zagreb, 20. rujna 1950.

266.

Stara muzika i stara lirika na dubrovačkom festivalu – S. J.

Narodni list, VI, br. 1644, str. 2; Zagreb, 26. rujna 1950.

267.

Izdanja Odjela za jezik i književnost Jugoslavenske akademije – S. J.

Narodni list, VI, br. 1652, str. 2; Zagreb, 5. listopada 1950.

268.

Stara i nova Akademija – S. J.

Narodni list, VI, br. 1656, str. 2; Zagreb, 9. listopada 1950.

– Ispao u tisku podnaslov: I. Teški porod. Jugoslavenske akademije.

269.

Stara i nova Akademija – Novo doba i obnova Akademije – S. J.
Narodni list, VI, br. 1657, str. 2; Zagreb, 11. listopada 1950.

270.

Nova rasprava o Gunduliću. Stjepan Musulin: Poljaci u Gundulićevu *Osmanu* – S. J.
Narodni list, VI, br. 1690, str. 2; Zagreb, 17. studenoga 1950.

271.

Hrvatska kritika od preporoda do realizma. »Hrvatska književna kritika«. Ur. Petar Lasta. Svezak 1. Od Vraza do Markovića. Priredio: Antun Barac. Izdanje Matice hrvatske 1950. – S. J.
Narodni list, VI, br. 1712, str. 2; Zagreb, 15. prosinca 1950.

1951.**272.**

Bibliografija radova Vjenceslava Novaka. Slavko Ježić. *Vjenceslav Novak: Djela I*. Ur. A Barac. Zora, Zagreb, 1951., str. 25–40.

273.

Molière: Izabrana djela. Svezak prvi, uredio Ivo Hergešić. Prijevodi Slavka Ježića: *Sganarelle*, *Škola za žene*, *Tartuffe*. Str. 33–163 i 217–329. Matica hrvatska, Zagreb, 1951. – br. str. 402.

274.

Kritičarski rad Milana Marjanovića. Hrvatska književna kritika III. Priredio Petar Lasta. Izdanje Matice hrvatske 1950. – S. J.
Narodni list, VII, br. 1767, str. 2; Zagreb, 17. veljače 1951.

275.

Hrvatski realisti u izdanju »Zore«. »Djela hrvatskih pisaca«, ur. Dragutin Tadijanović. (Ante Kovačić, ur. M. Ratković, Josip Kozarac, ur. E. Štampar; Evgenij Kumičić, ur. A. Barac) – S. J.
Narodni list, VII, br. 1789, str. 2; Zagreb, 15. ožujka 1951.

276.

Četiri i po stoljeća Marulićeve *Judite* – S. J.
Narodni list, VII, br. 1801, str. 2; Zagreb, 29. ožujka 1951.

277.

Uz Plautove komedije u hrvatskom prijevodu – S. J.
Narodni list, VII, br. 2027, str. 6; Zagreb, 23. prosinca 1951.

278.

Bilješka o autorima strane lirike u ovom broju »Hrvatskoga kola« – Slavko Ježić
Hrvatsko kolo IV, br. 1, str. 200–202; Zagreb, 1951.

279.

»Djela hrvatskih pisaca« u izdanju »Zore« – Slavko Ježić
Hrvatsko kolo, IV, br. 2–4, str. 365–369; Zagreb, 1951.

1952.

280.

Guy de Maupassant: Pierre i Jean. Preveo Slavko Ježić. Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1952. – br. str. 152.

281.

William Shakespeare: Kako vam se sviđa. Preveo Slavko Ježić. Sabrana djela W. Shakespeara. Matica hrvatska, Zagreb, 1952. – br. str. 152.

– Tiskanje dovršeno 5. siječnja 1952.

282.

La Fontaine: Lisica i roda. Preveo Slavko Ježić. *Čitanka za V. razred osmogodišnje škole i 1. razred gimnazije*, Vice Zaninović. Str. 169. Školska knjiga, Zagreb, 1952.

283.

Nepoznata Jagićeva suradnja u *Naše gore listu* – Dr. S. Ježić
Narodni list, VIII, br. 2041, str. 4; Zagreb, 11. siječnja 1952.

284.

Uz članak »Nepoznata Jagićeva suradnja u *Naše gore listu*« – Dr. S. Ježić
Narodni list, VIII, br. 2042, str. 2; Zagreb, 12. siječnja 1952.

– Otiskan pasus koji je ispao u broju *Narodnog lista* od 11. siječnja 1952.

285.

Pavao Ritter – Vitezović (1652.–1713.). – Dr. S. J.
Narodni list, VIII, br. 2072, str. 4; Zagreb, 16. veljače 1952.

286.

Hrvatske narodne balade i romance. Uredio Olinko Delorko. Izdala »Zora«, državno izdavačko poduzeće Hrvatske. Mala biblioteka 100. Zagreb, 1951. – Dr. S. J.

Narodni list, VIII, br. 2082, str. 4; Zagreb, 28. veljače 1952.

287.

Nekoliko opazaka uz *Rječnik stranih riječi* B. Klaića. – S. J.
Narodni list, VIII; Zagreb, 3. ožujka 1952.*

– Nedostupno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

288.

Novija izdanja našega književnoga folklora (Matica hrvatska, Seljačka sloga, Prosvjeta)
– Dr. S. J.

Narodni list, VIII, br. 2094, str. 4; Zagreb, 13. ožujka 1952.

289.

Novo izdanje hrvatskog pravopisa. Dr. D. Boranić, akademik; Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika. Deseto izdanje. Školska knjiga, Zagreb, 1951. – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2103, str. 4, br. 2104, str. 4; Zagreb, 23. i 25. ožujka 1952.

290.

Sto i deset godina »Matice hrvatske« (1942.–1952.) – Dr. S. J.

Narodni list, VIII, br. 2107, str. 3; Zagreb, 28. ožujka 1952.

291.

Akademijin rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika – Slavko Ježić

Hrvatsko kolo, V, br. 6, str. 374–378; Zagreb, lipanj 1952.

292.

Dimitrie Demeter (1811.–1872.). – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2225, str. 3; Zagreb, 15. kolovoza 1952.

293.

Petar Preradović (1818–1872.). – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2227, str. 3; Zagreb, 17. kolovoza 1952.

294.

Neven zabavni i poučni list (1852–1858) – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2234, str. 3; Zagreb, 26. kolovoza 1952.

295.

Prva hrvatska književno-kritička revija »Kolo« (1842.–1853.). – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2244, str. 3; Zagreb, 6. rujna 1952.

296.

O pisanju stranih imena latinicom – Dr. S. Ježić

Narodni list, VIII, br. 2251, str. 5; Zagreb, 14. rujna 1952.

297.

Jezik. Časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika – S. J.

Narodni list, VIII, br. 2258, str. 3; Zagreb, 20. rujna 1952.

– Referat.

298.

Uz *Iskrice* Nikole Tommasea. Prigodom 150-godišnjice piščeva rođenja (9. listopada 1802.). – Dr. S. J.

Narodni list, VIII, br. 2276, str. 3; Zagreb 14. listopada 1952.

1953.**299.**

Honoré de Balzac: Vragoljaste priče. Prijevod s francuskoga jezika Slavko Ježić. Srpsko kulturno društvo Prosvjeta, Zagreb, 1953. – br. str. 302.

300.

Stanko Vraz: Pjesnička djela, I. Kritičko izdanje priredio Slavko Ježić. Noviji hrvatski pisci. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953. – br. str. 372.

301.

Vatroslav Jagić: Djela IV. Kritičko izdanje priredio Slavko Ježić. Djela Vatroslava Jagića. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953. – br. str. 367

1954.**302.**

Stanko Vraz: Pjesnička djela, II. Kritičko izdanje priredio Slavko Ježić. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1954. – br. str. 451.

1955.**303.**

Hrvatski putopisci XIX. i XX. stoljeća. Priredio Slavko Ježić. Djela hrvatskih pisaca. Izdavačko poduzeće Zora, Zagreb, 1955. – br. str. 681.

304.

Stanko Vraz: Pjesnička djela, III. Kritičko izdanje priredio Slavko Ježić. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1955. – br. str. 519.

1957.**305.**

Antologija svjetske lirike. Uredili Slavko Ježić i Gustav Krklec. Kultura, Zagreb, 1956./57. – br. str. 996.

306.

Mirko Bogović – Antun Nemčić. Priredio Slavko Ježić. Djela hrvatskih pisaca. Zora, Zagreb, 1957. – br. str. 605.

307.

Klasična gimnazija i njeni učenici u hrvatskom preporodnom pokretu – Slavko Ježić
Zbornik Zagrebačke klasične gimnazije 1607.–1957, str. 327–336; Zagreb, 1957.

1958.**308.**

Ivan Mažuranić – Matija Mažuranić – Dimitrije Demeter. Priredio Slavko Ježić. Djela hrvatskih pisaca. Zora, Zagreb, 1958. – br. str. 444.

1959.**309.**

Ewiges Flimmern. Neue Kroatische und Serbische Lyrik. Preveo i uredio Slavko Ježić. Lykos, Zagreb, 1959. – br. str. 149.

310.

Francusko slikarstvo. Bernard Dorival. Preveo Slavko Ježić. Mladost, Zagreb, 1959. – br. str. 335 + 66 str. ilustracija.

1962.**311.**

Honoré de Balzac: Vragoljaste priče. Preveo Slavko Ježić. Nakladnik Otokar Keršovani, Rijeka, 1962. – br. str. 456

312.

La Fontaine: Priče /u prozi/. Priredio Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1962. – br. str. 16

313.

La Fontaine: Priče /za srpsku decu, ćirilica/. Naša djeca, Zagreb, 1962.*

– Bibliografska jedinica preuzeta iz »Bibliografije radova dr. Slavka Ježića« koju je priredila supruga gđa Valeria Ježić 1997.

1963. – 1964.**314.**

Sabrana djela Augusta Šenoa. Kritičko izdanje. Priredio Slavko Ježić. Znanje, Zagreb, 1963–64. – 12 svezaka.

– Sv. 1: »Pjesme«; sv. 2: »Turopoljski top«, »Blijedi mjesec«, »Do tri puta Bog pomaže«, »Dusi narodne straže«, »Zlatarovo zlato«; sv. 3: »Prijan Lovro«, »Lijepa Anka«, »Kapetan Izailo«, »Barun Ivica«, »Mladi gospodin«, »Čuvaj se senjske ruke«, »Kako došlo tako prošlo«, »Ilijina poruka«; sv. 4: »Seljačka buna«, »Diogenes«; sv. 5: »Karamfil s pjesnikova groba«, »Pruski kralj«, »Turci idu«, »U akvariju«, »Vladimir«, »Prosjak Luka«; sv. 6: »Kanarinčeva ljubovca«, »Zvonar tobdžija«, »Branka«, »Ljuica«, »Dramski fragmenti«; sv. 7: »Kletva«: dio 1; sv. 8: »Kletva«: dio 2; sv. 9: »Dopisi iz Praga«, »Različiti članci«, »Feljtoni«, »Zagrebulje«, »Rasprave«; sv. 10: »Kazališne kritike«, »Prilozi« (sastavio Pavao Cindrić); sv. 11: »Putopisi«, »Hrvatski gradovi«, »Književnost i umjetnost«, »Prigodni članci i polemike«, »Različite bilješke«; sv. 12: »Život i djelo Augusta Šenoa«.

1964. – 1965.**315.**

Antologija svjetske lirike. Ur. Slavko Ježić. Naprijed, Zagreb, 1964./65. – br. str. 1029. – Novo izdanje.

1966.**316.**

Guy de Maupassant: Pierre i Jean – Novele. Preveo s francuskoga jezika Slavko Ježić. Naprijed, Zagreb, 1966. – br. str. 312.

1978.**317.**

Guy de Maupassant: Pierre i Jean – Novele. S francuskog preveo Slavko Ježić. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1978. – br. str. 193.

1980.**318.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1980. – br. str. 10.

1982.**319.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1982. – br. str. 12.

1983.**320.**

Članci – Slavko Ježić

PSHK, Zagreb, 1983.*

– Bibliografska jedinica preuzeta je iz rada *Hrvatska književnost od početaka do danas Slavka Ježića* Nine Aleksandrović Pogačnik, objavljenoga u ovom *Zborniku*.

1985.**321.**

Guy de Maupassant: Pierre i Jean – Novele. S francuskog preveo Slavko Ježić. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1985. – br. str. 193.

1986.**322.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1986. – br. str. 12.

1988.**323.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1988. – br. str. 11.

1990.**324.**

Honoré de Balzac: Vragoljaste priče. Prijevod Slavko Ježić. »August Cesarec«, Zagreb, 1990. – br. str. 456.

1991.**325.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 1991. – br. str. 12.

1993.**326.**

Hrvatska književnost od početka do danas: 1100–1941. Slavko Ježić. Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993. – br. str. 464.

327.

La Fontaine: Basne. Prejev Slavko Ježić. Izdanja Antibarbarus, Zagreb, 1993. – br. str. 31.

1999.**328.**

Basne – antologija. Izabrala i priredila Dinka Juričić. Preveli Slavko Ježić, Gustav Krklec, Dinka Juričić. Školska knjiga, Zagreb, 1999. – br. str. 41.

2002.**329.**

Dodo i Bucu – Iz tatine bilježnice. Slavko Ježić. Umjetnički opremio Andrija Maurović. Erasmus naklada, Zagreb, 2002. – br. str. 53.

2003.**330.**

Ivan Kozarac: Đuka Begović – Sudoperka. Predgovor napisao Slavko Ježić. Str. 5–6. Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 2003. – br. str. 128.

2004.**331.**

Gustave Le Bon: Psihologija naroda, gomila, revolucija. »Psihološki zakoni o razvoju naroda« s francuskog preveo Slavko Ježić. Priredio Nikica Mihaljević. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2004. – br. str. 519.

2005.**332.**

Molière: Izabrane komedije – Tartuffe – Mizantrop. S francuskog preveo Slavko Ježić. Globus media, Zagreb, 2005. – br. str. 207.

2006.**333.**

La Fontaine: Basne. Priredio Joža Skok. Preveo Slavko Ježić. Naša djeca, Zagreb, 2006. – br. str. 12.

Lidija Bogović

Kazalo imenā bibliografije Slavka Ježića

A

ADAMOVIĆ, Julije 233
AICARD, Jean 109
ALEKSANDROV POGAČNIK, Nina 320
ALFIREVIĆ, Frano 249
ANDRIĆ, Josip 149
ANOUILH, Jean 208
ANTONALE FRANCE 71

B

BABIĆ, Ljubo 225
BAJLIK, H. N. 212
BALZAC, Honoré de 299, 311, 324
BARAC, Antun 271, 272, 275
BASSELIN, Olivier 112
BATAILLE, Henry 35
BAUMANN 25
BEGOVIĆ, Božena 208
BEGOVIĆ, Milan 87, 93, 101
BELLAY, Joachim du 112
BENEDETTI, Aldo de 190, 205
BENEŠIĆ, Julije 222
BIRABEAU, André
BOGDANOVIĆ, David 27
BOGOVIĆ, Mirko 306
BONIFAČIĆ, Nikola 196
BORANIĆ, Dragutin 289
BOURDET, Edouard 217
BRIEUX, Eugene 61
BULGAKOV, Mihail 199

C

CANKAR, Ivan 189

D

DANDIN, George 69

DEBELJAK, Anton 193
DELORKO, Olinko 286
DEMETER, Dimitrije 292, 308
DIMOVIĆ, Đuro 52
DOKOVIĆ, Milan 228
DOMJANIĆ, Dragutin 30, 119
DONADINI, Ulderiko 102
DORÉ, Gustave 260
DORIVAL, Bernard 310
DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič 220
DUJŠIN, Dubravko 208, 222, 225

E

ERBEN, Karel Jaromir 7

F

FINK, Georg 146
FLIMMERN, Ewiges 309
FODOR, Ladislav 191, 224
FORTIS, Alberto 147
FRANKOPAN, Fran Krsto 19, 20, 22, 24, 32,
66, 67, 123, 181
FRANKOVSKI, Ludovik 238

G

GAJ, Ljudevit 180
GÉRALDY, Paul 219
GJALSKI, Ksaver Šandor 119, 120
GREGORIČ, Simon 12
GUITRY, Sacha 56
GUNDULIĆ, Ivan 270
GUTZKOW, Karl 211

H

HEMAR, Marjan 230
HERGEŠIĆ, Ivo 273

HERMANT, Abel 74
 HITREC, Josip 145
 HORVATH, Odon von 197

I

IVŠIĆ, Milan 173

J

JAGIĆ, Vatroslav 264, 283, 284, 301
 JEVREJINOV, Nikolaj 100
 JEŽIĆ, Valeria 119–123, 128, 204, 205, 258,
 313
 JURČIĆ, Vladimir 145
 JURIČIĆ, Dinka 328
 JURKAS, Eustahije 33

K

KARA, Ljudevit 177
 KATERWA, Bogdan 86
 KIRILOVIĆ, Dimitrije 178
 KLAIĆ, Bratoljub 287
 KOLARIĆ-KIŠUR, Zlata 231
 KOSOR, Josip 92, 94, 100
 KOVAČIĆ, Ante 275
 KOVAČIĆ, Ivan 145
 KOZARAC, Ivan 330
 KOZARAC, Josip 275
 KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir 169
 KRKLEC, Gustav 305, 328
 KRLEŽA, Miroslav 82
 KUMIČIĆ, Eugen 275
 KUŠAN, Vladislav 258

L

LA FONTAINE, Jean de 260, 282, 312, 313,
 318, 319, 321, 323, 325, 327, 333
 LABÉ, Louise 112
 LABICHE, Eugène 90, 93
 LASTA, Petar 271, 274
 LE BON, Gustave 37, 331
 LE ROI-SOLEIL 64
 LEGER, Louis 96
 LOUÏS, Pierre 38
 LOVRIĆ, Božo 93

M

MAGDALENIĆ, Matijaš 26

MARAKOVIĆ, Ljubomir 244
 MARJANOVIĆ, Milan 274
 MARKOVIĆ, Franjo 271
 MARTINOVIĆ, Joza 224
 MARULIĆ, Marko 276
 MATOŠ, Antun Gustav 109
 MAUPASSANT, Guy de 133, 280, 316, 317,
 321
 MAUROVIĆ, Andrija 329
 MAŽURANIĆ, Fran 2, 3
 MAŽURANIĆ, Ivan 308
 MAŽURANIĆ, Matija 207, 308
 MESARIĆ, Kalman Ka 204, 209, 215, 221,
 230, 238
 MIHALJEVIĆ, Nikica 331
 MIHAUD, Darius 208
 MIROSAVLJEVIĆ, Vlado 227
 MOLIÈRE, Jean-Baptiste Poquelin 80, 204,
 206, 243, 273, 332
 MUSSET, Alfred de 244
 MUSULIN, Stjepan 270

N

NAZOR, Vladimir 120, 148, 214
 NEMČIĆ, Antun 306
 NIKOLIĆ, Vinko 255
 NOVAK, Vjenceslav 125, 126, 136–143, 156
 –160, 173, 272
 NUŠIĆ, Branislav 192, 209, 210

P

PERRAULT, Charles 76
 PETROVIĆ, Ljubomir 202
 PINSKI, David 212
 PIRANDELLO, Luigi 225
 PLAHOVIĆ, Radomir 228
 PLAUT, Tit Makcije 277
 PRERADOVIĆ, Petar 11, 34, 293
 PRÉVOST, Marcel 41–46, 48, 50, 51, 53–55,
 57, 60, 79
 PROUST, Marcel 84

R

RATKOVIĆ, Milan 275
 REED, Mark 215
 REŠETAR, Milan 171
 REY, Etienne 128

ROLLAND, Romain 135, 179, 257–259
ROSARD, Pierre de 112
ROSTAND, Edmond 107
ROSTWOROWSKI, Karol Hubert 222

S

SCHICKELE, Rene 17
SCRIBE, Eugène 78
SEIGNOBOS, Charles 77
SENEČIĆ, Geno 227, 238, 239
SHAKESPEARE, William 214, 281
SIGHELE, Scipio 36
SKOK, Joža 318, 319, 321, 323, 325, 332
STROSSMAYER, Josip Juraj 88
STROZZI, Tito 91, 214, 220, 225
SZABÓ, Gjuro 150

Š

ŠENOA, August 129–132, 149, 152–154,
162–167, 314
ŠENOA, Milan 129
ŠTAMPAR, Emil 275

T

TADIJANOVIĆ, Dragutin 144, 275
TEPŠA, Marijan 238

TOMMASEO, Nikola 298

U

UGRENOVIĆ, Aleksandar 121
URBANI (URBANAZ), Umberto 188

V

VERLI, Alfons 217, 227
VERNE, Jules 187
VERNIĆ, Zora 105
VESELINOVIĆ, Nevenka 224
VIDOVIĆ, Miljenko 108
VIDRIĆ, Vladimir 73
VILLON, François 112
VITEZOVIĆ, Pavao Ritter 285
VODNIK, Branko 34
VOJNOVIĆ, Lujo 89
VOLTAIRE, François Marie Arouet 28
VRAZ, Stanko 4, 271, 300, 302, 304

W

WEISNER, Ljubo 127
WERNER, Vilem 194, 195

Z

ZANINOVIĆ, Vice 282

O F F E Q S

SUMMIS AUSPICIIS

AUGUSTISSIMI IMPERATORIS AC REGIS

FRANCISCI IOSEPHI I

IN UNIVERSITATE LITTERARUM VIENNOBONENSI

1899

ADOLPHUS MENZEL

PHYSICORUM ET MATHESICORUM PUBLICE ORDINARIUS IMPERATORIS AUSTRIAE A CONSILIO AULAE

H. T. UNIVERSITATIS RECTOR

GUILIELMUS WIRTINGER

MATHEMATICARUM PUBLICE ORDINARIUS CAES. ACADEMIAE SCIENTIARUM VIENNOBONENSIS SOCIUS

ORDINIS PHILOSOPHORUM H. T. DECANUS

ERNESTUS LECHER

PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTOR DIVINAE PROFESSOR PUBLICE ORDINARIUS IMPERATORIS AUSTRIAE A CONSILIO AULAE
CAES. ACADEMIAE SCIENTIARUM VIENNOBONENSIS SOCIUS

PROMOTOR RITE CONSTITUTUS

— 18 —

VIRUM CLARISSIMUM

SLAVKO JEŽIĆ

EX DUBRAVA IN CROATIA ORIFUNDUM

IN ACADEMIA VIENNOBONENSI UTI DECRETUM JOH. SEVERINI DE TAFLOVITZ ET AN. KRISTO FRANKOPANSKY ET EXAMINIBUS LEONIDIS LAI DARILEM
ET DRIF. NASSI. SLAVO A. DE. DECANI PROBANTE

DOCTORIS PHILOSOPHIAE NOMEN ET HONORES IURA ET PRIVILEGIA

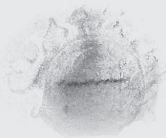
ACADEMIAE VIENNOBONENSI AUCTORITATE CONFERRE CUIUSMODI SUIUS IURE CONFERRE

VIENNOBONAE DIE VII M. JULII MCMX

W. Wirtinger

G. Lecher

1100

Sl. 29.: Doktorska diploma Slavka Ježića

Lidija Bogović

Literatura o Slavku Ježiću

Stručni članak

Popis literature o Slavku Ježiću temelji se na bibliografskim jedinicama koje je pripremila Nedjeljka Paro za *Zbornik o Slavku Ježiću (Znanstveni i književni rad Slavka Ježića. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb –Zadar, 19. – 22. listopada 1995., (gl. ur. prof. dr. Tihomil Maštrović), Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb, 1997., str. 216 – 219)*. Taj je popis nastavak i nadopuna popisa Vere Živančević objavljen u *Leksikonu pisaca Jugoslavije (sv. II, Đ–J, str. 587 – 588; Novi Sad, 1979.)*. Ti su podatci nadopunjeni bibliografskim jedinicama dostupnima u katalozima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Knjižnice grada Zagreba i drugih knjižnica te ostalim enciklopedijskim, leksikonskim i znanstveno-stručnim publikacijama.

Bibliografske jedinice poredane su kronološki. Unutar godine prvo su navedeni prilozi u knjigama, a potom prilozi u časopisima i novinama prema vremenu izlaska publikacije, a ukoliko vrijeme nije definirano, prema abecednom slijedu. Bibliografske jedinice provjerene su i dopunjene podacima koje dosadašnji pregledi nisu sadržavali. Izvornici do kojih nije bilo moguće doći ili nisu sadržavali dovoljno podataka za provjeru obilježeni su zvjezdicom. Na kraju literature o Slavku Ježiću nalazi se autorsko kazalo imena, a uz ime naveden je broj bibliografske jedinice.

1918.

1.

ILEŠIĆ, Fran

Domjanić-Ježić – Dr. Fr. Ilešić

Književni jug, II, br. 3, str. 103–105; Zagreb, 1. kolovoza 1918.

1920.

2.

DIMOVIĆ, Gjuro

Pretinac male Ra – Gjuro Dimovic

Dom i svijet, XXIII, br. 11, str. 218–219; Zagreb, 1920.

1923.**3.**

MAIXNER, Rudolf

Brak male Ra – Rudolf Maixner

Obzor, LXIV, br. 1, str. 212; Zagreb, 2. siječnja 1923.

4.

REŠETAR, Milan

Frankopanove nevolje na književnome polju – M. Rešetar

Vijenac, I, br. 24, str. 478–479; Zagreb, 12. lipnja 1923.

5.

NEVISTIĆ, Ivan

Slavko Ježić, *Brak male Ra* – I. Nevistić

Jugoslavenska njiva, VII, knj. II, br. 3, str. 121–123; Zagreb, kolovoz 1923.

6.

D-N

Slavko Ježić: *Brak male Ra* – d-n

Hrvat, V, br. 2, str. 1004; Zagreb, 1923.

7.

BREŽAN, P. V.

Slavko Ježić, *Brak male Ra* – P. V. B.

Jutarnje novosti, I, br. 2, str. 2; Zagreb, 1923.*

8.

SUŠNIK, Franc

Slavko Ježić, *Brak male Ra* – Franc Sušnik

Jutro, V, br. 5, str. 142; Zagreb, 1924.

9.

NEVISTIĆ, Ivan

Intimna galerija – Nevistić

Orkan, I, str. 1–5; Zagreb, 1923.*

10.

BEGOVIĆ, Milan

Slavko Ježić, *Brak male Ra* – M. Begović

Savremenik, br. 1, str. 348–350; Zagreb, 1923.

1925.**11.**

KRASOVIĆ, Milan

Ježić Slavko – M.

Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti 925–1925, sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskog jezika, te hrv. Vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu. Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva. Tisak i oprema Hrvatskog štamparskog zavoda d.d., Zagreb, 1925., str. 122.

12.

VUKELIĆ, Zyr

»Mozak u retorti« – Zyr Vukelić

Hrvatska metropola I, br. 13, str. 146; Zagreb, 16. svibnja 1925.**1928.****13.**

HERGEŠIĆ, IVO

Ježićeva *Francuska književnost* – Ivo H*Obzor*, LXIX, br. 2–3, str. 311; Zagreb, 2. i 3. siječnja 1928.**14.**

DEBELJAK, A.

Slavko Ježić, *Francuska književnost* – A. D.*Jutro*, Ljubljana, 4. studenoga 1928.*– Nepotpuni podatci, bibliografska jedinica preuzeta je iz *Literature o Slavku Ježiću* Nedjeljke Paro.**1932.****15.**

MARAKOVIĆ, Ljubomir

Kritično izdanje Šenoinih pjesama – Ljubomir Maraković

Hrvatska prosvjeta, XIX, br. 6, str. 139–140; Zagreb, 1. lipnja 1932.**16.**

DEVČIĆ, Stjepan

August Šenoa, *Zlatarovo zlato* (red. i nap. Dr. Slavko Ježić), Zagreb, 1932. – Stj. D.*Književni život*, I, br. 5–7, str. 87; Zagreb, srpanj–rujan 1932.**17.**

DEVČIĆ, Stjepan

Vjenceslav Novak, *Zapreke* (priredio Dr. Slavko Ježić), Zagreb, 1932. – Stj. D.*Književni život*, I, br. 5–7, str. 87–88; Zagreb, srpanj–rujan 1932.**1933.****18.**

HERGEŠIĆ, Ivo

Pjesme Slavka Ježića (*Somnia vitae*) – H-ć*Obzor*, LXXIV, br. 245, str. 3–4; Zagreb, 24. listopada 1933.

19.

[HANŽEKOVIĆ, M.]

Pjesme Slavka Ježića – M. Gabrijel

Danica, III, br. 114, str. 12; Zagreb, 3. prosinca 1933.

– Prema napomeni preuzetoj iz »Literature o Slavku Ježiću« Nedjeljke Paro, autor je M. Hanžeković.

20.

DEBELJAK, A.

Dr. Slavko Ježić – A. Debeljak

Življenje in svet, XIV, br. 23, str. 627; Ljubljana, 3. prosinca 1933.

21.

VERNIĆ, Z.

Von Liebe und Tod. Slavko Ježić, *Somnia vitae* – Z. Vernić

Morgenblatt, XLVIII, br. 286, str. 4; Zagreb, 1933.*

– Nedostupno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

1934.**22.**

MAIXNER, Rudolf

Ilirska antologija – m.

Obzor, LXXV, br. 197, str. 1; Zagreb, 29. kolovoza 1934.

23.

KNEZOVIC, Oton

Ilirska antologija – Dr. Oton Knezović

Glasnik jugoslovenskog profesorskog društva, XV, br. 1, str. 87–89; Beograd, rujana 1934.

24.

KRŠIĆ, Jovan

»Sto godina hrvatske književnosti« – Jovan Kršić

Pregled, VIII, knj. X, br. 129–130, str. 528–529; Sarajevo, rujana–listopad 1934.

25.

GRGEC, Petar

Naše nove antologije – P. G.

Hrvatska straža, VI, br. 235–241; Zagreb, 1934.*

26.

DEVČIĆ, Stjepan

Somnia vitae – Stjepan Devčić

Komedija 1, br. 10, str. 4; Zagreb, 1934.*

27.

K.

Slavko Ježić, *Somnia vitae* – K.

Srpski književni glasnik, XII, br. 6, str. 473–474; Beograd, 1934.

28.

STOJKOVIĆ, Borivoje

G. S. J., *Somnia vitae* – Borivoje Stojković*Život i rad*, VII, br. 109, str. 305–306; Beograd, 1934.**29.**

PETRAVIĆ, Ante

Ilirska antologija – Ante Petravić

Život i rad, VII, br. 124, str. 1257–1259; Beograd, 1934.**1935.****30.**

DEBELJAK, A.

Dr. Slavko Ježić, *Uvod u ilirski pokret i njegovu književnost* – A. D.*Življenje in svet*, XVII, br. 1, str. 17; Ljubljana, 1. siječnja 1935.**31.**

M.

Dostojan spomenik hrvatskog književnog preporoda – M.

Jadranski dnevnik, II, br. 154, str. 6; Split, 7. srpnja 1935.**32.**

NIKOLIĆ, Vinko

Spomenik hrvatskog duha i kulture – *Sto godina hrvatske književnosti 1830. – 1930.* –

Vinko Nikolić

Hrvatski list, XVI, br. 189, str. 6–7; Osijek, 21. srpnja 1935.**33.**

KRMPOTIĆ, Branko

Sto godina hrvatske književnosti – Branko Krmpotić*Novo doba*, XVIII, br. 256, str. 9–10; Split, 2. studenoga 1935.**34.**

KRMPOTIĆ, Branko

Hrvatska pripovijetka iza preporoda (1850 – 1880) – Branko Krmpotić*Novo doba*, XVIII, br. 286, str. 9–10; Split, 7. prosinca 1935.**35.**

TIJAN, Pavao

Knjige o hrvatskom preporodu – Pavao Tijan

Hrvatska prosvjeta, XXII, br. 10, str. 282–289; Zagreb, prosinac 1935.**36.**

NAGY, Josip

Dr. Slavko Ježić, *Ilirska antologija* – Dr. Josip Nagy*Časopis za zgodovino in narodopisje*, XXX, br. 1–2, str. 109–112; Maribor, 1935.

37.

BOGNER, Josip

Dvije značajne knjige o ilirizmu – Fancev: *Dokumenti*; Ježić: *Ilirska antologija* – Dr.

Josip Bogner

Hrvatska revija, VIII, br. 12, str. 667–669; Zagreb, 1935.**38.**

MAMUZIĆ, I.

Ilirska antologija – I. Mamuzić*Jugoslavenski istorijski časopis*, I, br. 3–4, str. 559–562; Ljubljana – Zagreb – Beograd, 1935.**39.**

BUJAS, Gašpar

Sto godina hrvatske književnosti – Fra Gašpar Bujas*Nova revija*, XIV, br. 5, str. 328–340; Makarska, 1935.**40.**

H.

Hrvatski pripovjedači – H.

Obzor, LXXVI, br. 193, str. 1–2; Zagreb, 1935.**1936.****41.**

TIJAN, Pavao

Jedno stoljeće hrvatske književnosti u historijskoj perspektivi – Pavao Tijan

Hrvatska prosvjeta, XXIII, br. 1–2, str. 61–62; Zagreb, siječanj – veljača 1936.**42.**

PETRIS, [H.]

Prvi hrvatski pripovjedači iza Preporoda. *Sto godina hrvatske književnosti II* – Petris.*Omladina*, XIX, br. 6, str. 222–223; Zagreb, 15. veljače 1936.**43.**

MILKOVIĆ, Zlatko

Sto godina hrvatske književnosti – Zlatko Milković*Omladina*, XIX, br. 7, str. 260–261; Zagreb, 15. ožujka 1936.**44.**

[Esih, I.]

Englesko odlikovanje zagrebačkog učenjaka. Dr. Slavko Ježić, izabran za člana londonskog »Royal Society of Arts« – (ie)

Jularnji list, XXV, br. 8770, str. 10; Zagreb, 27. lipnja 1936.**45.**

GEORGIJEVIĆ, Svetozar

Prvi hrvatski pripovijedači iza preporoda (1850 – 1880) – S. Georgijević
Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva, XVI, br. 4, str. 376–377; Beograd, 1935.
 – 1936.

46.

POPOVIĆ, P.

Djela Frana Krste Frankopana. Priredio dr. Slavko Ježić – P. P.
Prilozi, XI, br. 2, str. 360–361; Zagreb, 1936.

1937.**47.**

[I. Esih]

Nova proučavanja života i rada Fran Krste Frankopana – (ie.)
Obzor, LXXVII, br. 185, str. 2; Zagreb, 14. kolovoza 1937.

1938.**48.**

ŠIPRAK, Ivan

Novi intendant zagrebačkog kazališta inspektor dr. Slavko Ježić. Život i rad dra. Ježića na literarnom polju – Ši.
Novosti, XXXII, br. 8, str. 67; Zagreb, 21. lipnja 1938.

49.

KATIĆ, Milan

Zagrebačko kazalište je ponosno na svoju visoku tradiciju i nju treba poštivati i dalje njegovati. Novi upravnik g. dr. Slavko Ježić govori o kazališnim pitanjima – mk
Novosti, XXXII, br. 185, str. 11; Zagreb, 9. srpnja 1938.
 – Intervju sa Slavkom Ježićem.

50.

K.

O prilikama u kazalištu – K.
Novosti, XXXII, Zagreb, 25. rujna 1938.

51.

ŠKRGIĆ, N.

G. dr. Slavko Ježić, predlaže da Beograd, Zagreb i Ljubljana odrede kakvu godišnju književnu nagradu – N. Škrgić
Pravda, XXXIV, br. 11,992, str. 6; Beograd, 1938.*
 – Nedostupno u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

1939.**52.**

MICKY

»Ježić« – Micky

Zagrebački list, Zagreb, 14. travnja 1939.

– Bibliografska jedinica preuzeta je iz rada *Kazališna epizoda Slavka Ježića Ane Lederer*, objavljenoga u ovom *Zborniku*.

1940.

53.

KOVAČEVIĆ, B.

Rasinov *Britanik*, prev. Slavko Ježić – B. K.

Srpski književni glasnik, LX, br. 6–7, str. 546; Beograd, 1940.

1941.

54.

KADIĆ, Branko

»Francuska lirka« – Branko Kadić

Omladina, XXIV, br. 7, str. 174–175; Zagreb, ožujak 1941.

1943.

55.

FEDOROV, Nikolaj

Molière u hrvatskom prievodu – N. F.

Hrvatski narod, V, br. 655, str. 2; Zagreb, 12. veljače 1943.

1944.

56.

NIKOLIĆ, Vinko

Značajno djelo hrvatske književne poviesti. Razgovor s drom Slavkom Ježićem, piscem *Hrvatske književnosti* – Vinko Nikolić

Hrvatski narod, IV, br. 1022, str. 6; Zagreb, 29. travnja 1944.

57.

SMERDEL, Ton

Dr Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100.–1941.* – Dr. Ton Smerdel

Nova Hrvatska, IV, br. 121, str. 5; Zagreb, 25. svibnja 1944.

58.

KRSTIĆ, Kruno

Malo nevezanog i nestručnog razgovora o *Hrvatskoj književnosti* dra Slavka Ježića – Kruno Krstić

Hrvatski narod, IV, br. 1099, str. 5; Zagreb, 3. kolovoza 1944.

59.

BARAC, Antun

Putovi hrvatske književnosti – Antun Barac
Hrvatska revija, XVII, br. 8, str. 401–411; Zagreb, kolovoz 1944.

60.

MRAVAK, D.

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost* – D. Mravak
Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, XXV, br. 3–4, str. 260–261;
Zagreb, prosinac 1944.

1951.**61.**

VIDAČIĆ, M.

Pseudonimi, šifre i znakovi u hrvatskoj književnosti – M. Vidačić
Građa, br. 21, str. 97; Zagreb, 1951.*

– Nepotpuni podatci, bibliografska jedinica preuzeta je iz »Literature o Slavku Ježiću« Nedjeljke Paro.

1956.**62.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, I, Nauka o književnosti, A – K ur.
Mate Ujević, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1956., str. 40,
588.

– Bibliografske jedinice.

63.

KIRILOVIĆ, D.

Slavko Ježić, *Hrvatski putopisci XIX i XX stoljeća*, Zagreb, 1955 – D. Kirilović
Letopis matice srpske, CXXXII, br. 377, sv. 6, str. 606; Beograd; 1956.

1957.**64.**

STANIĆ, M.

Antologija svjetske lirike – M. Stanić

Književnost i jezik, IV, br. 5–6, str. 223–227; Beograd, svibanj–lipanj 1957.

65.

PAVIĆ, Milorad

Antologija svjetske lirike – Milorad Pavić

Književne novine, VIII, br. 55, str. 3; Beograd, 15. sudenoga 1957.

66.

MAĐAREVIĆ, Vlado

Lice i naličje jedne antologije – Vlado Mađarević

Izraz, I, br. 12, str. 637–639; Sarajevo, prosinac 1957.

67.

MAĐAREVIĆ, Vlado, ŠKREB, Zdenko, MILIĆEVIĆ, Nikola, FRANGEŠ, Ivo, GOTOVAC, Vlado, ŠOLJAN, Antun

Antologija svjetske lirike, *Glas Slavonije*, Osijek, 16. VII. 1957; *Krugovi*, VI, 1957., str. 430–443; – V. Mađarević, Z. Škreb, N. Milićević, I. Frangeš, V. Gotovac, A. Šoljan *Narodni list*, Zagreb, 29. i 30. VII. 1957.*

– Nepotpuni podatci, bibliografska jedinica preuzeta je iz »Literature o Slavku Ježiću« Nedjeljke Paro.

1959.**68.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, I, Nauka o književnosti, I/3, historija stranih književnosti, ur. Ivo Horvat, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1959., str. 257–258, 659, 827.

– Bibliografske jedinice.

69.

ŽIVANČEVIĆ, Milorad

Ivan Mažuranić, Matija Mažuranić, Dimitrija Demeter – Milorad Živančević

Letopis matice srpske, CXXXV, br. 383, sv. 3, str. 291–293; Novi Sad, ožujak 1959.

1960.**70.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, II, Jugoslavenska književnost, II/1, poezija, G–LJ, ur. M. Ujević, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1960., str. 179–180.

– Bibliografske jedinice.

71.

[ANONIM]

Ježić Slavko – [Anonim]

Enciklopedija Jugoslavije, kn. 4, Hil–Jugos, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1960., str. 529.

– Enciklopedijska natuknica.

1961.**72.**

VAUPOTIĆ, Miroslav

Ježić Slavko – mv

Književni godišnjak, pisci jugoslavenskih naroda, Lykos, Zagreb, 1961., str. 97–98.

73.

KOMBOL, Mihovil

[Bilješke o literaturi o Zrinskom i F. K. Frankopanu] – Mihovil Kombol

Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, II. izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1961., str. 432, 438.**1965.**

74.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava i članaka, IV, Historija, A–O, ur. M. Ujević, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1965., str. 272–273.

– Bibliografske jedinice.

1968.

75.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava i članaka, IV, Historija, ur. Ivo Horvat, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda, Zagreb, 1968. str. 154.

– Bibliografske jedinice.

1969.

76.

BARAC, Antun

Literatura – Antun Barac

Književnost ilirizma, knj. I, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1964., str. 303, 305.**1969.**

77.

GEORGIJEVIĆ, Krešimir

Frankopanovo pjesničko djelo – Krešimir Georgijević

Hrvatska književnost od XVI. do XVIII. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 106, 111, 113.

78.

CINDRIĆ, Pavao

Ježić Slavko, Hrvatsko narodno kazalište 1894 – 1969, enciklopedijsko izdanje, Zagreb, Naprijed – Pavao Cindrić

Hrvatsko narodno kazalište, ur. Pavao Cindrić, Naprijed, Zagreb, 1969., str. 367.

1970.**79.**

ŠLJIVARIĆ, Aleksandar

Slavko Ježić – Aleksandar Šljivarić

Croatica, I, br. 1, str. 436–437; Zagreb, svibanj 1970.**1971.****80.**

ŠICEL, Miroslav

Putopisi Franje Horvata Kiša – Miroslav Šicel

Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 122.**81.**

ŠICEL, Miroslav

Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti – Miroslav Šicel

Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 329.**82.**

ŽIVANČEVIĆ, Milorad

Ježić Slavko – Milorad Živančević

Jugoslavenski književni leksikon, Novi Sad, Matica srpska, 1971., str. 178.**1975.****83.**

HERCIGONJA, Eduard

Srednjovjekovna književnost – Eduard Hercigonja

Povijest hrvatske književnosti, kn. 2, Liber, Zagreb, 1975., str. 7, 118, 384.**84.**

ŽIVANČEVIĆ, Milorad, FRANGEŠ, Ivo

Ilirizam i realizam – Milorad Živančević; Ivo Frangeš*Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, Liber, Zagreb, 1975., str. 30, 87, 101, 104, 115, 120, 141, 215, 216.**1978.****85.**

ŠICEL, Miroslav

Književnost moderne – Miroslav Šicel*Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Mladost, Zagreb, 1978., str. 213, 226, 286.

86.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Opća enciklopedija jugoslavenskog leksikografskog zavoda, 4, Iz-Kzy, ur. Josip Šentija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978., str. 93.

– Enciklopedijska natuknica.

1979.**87.**

ŽIVANČEVIĆ, Vera

Ježić Slavko – V. Živančević

Leksikon pisaca Jugoslavije, sv. 2., Đ–J, Novi Sad, 1979., str. 587–588.**1983.****88.**

BRATULIĆ, Josip

*Slavko Ježić – Izdanja djela Slavka Ježića – Važnija literatura o Slavku Ježiću – Josip Bratulić*Milan Rešetar et al.: Izabrana djela, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 121/I, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1983., str. 373–384.**89.**

HERCIGONJA, Eduard

Nad iskonom hrvatske knjige, Liber, Zagreb, 1983., str. 90.**1984.****90.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava i članaka, Muzika, A–R, ur. Ivo Cecić, Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1984., str. 360.

– Bibliografske jedinice.

91.

ŽIVANČEVIĆ, Milorad

Ježić Slavko – Milorad Živančević

Jugoslovenski književni leksikon, 2. dopunjeno izdanje, Matica srpska, Novi Sad, 1984., str. 285.**1987.****92.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1836–1940, knj. 9, IZ(vod)–Kalendar I, ur. Petar Rogulja, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, 1987., str. 68–70.

– Bibliografske jedinice.

1988.

93.

BATUŠIĆ, Nikola

Dva zakona iz međuratnog razdoblja – Nikola Batušić

Novi prolog, II (XIX), br. 6–7, str. 157–167; Zagreb, 1987./88.

1990.

94.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Ježić Slavko – T. Maš.

Enciklopedija Jugoslavije, II. izd., sv. 6 (JAP–KAT), Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 1990., str. 94–95

– Enciklopedijska natuknica.

1993.

95.

JELČIĆ, Dubravko

Portret Slavka Ježića – Dubravko Jelčić

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 405–411.

96.

NOVAK, Slobodan Prosperov

Slavko Ježić ili povijest jedne odsutnosti – Slobodan Prosperov Novak

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 413–419.

97.

JEŽIĆ, Mislav

Napomena uz drugo izdanje *Hrvatske književnosti* Slavka Ježića – Mislav Ježić

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 421–424.

98.

JEŽIĆ, Valeria

Bibliografija radova dr. Slavka Ježića (prema bilješkama auktora priredila supruga gđa Valeria Ježić) – Valeria Ježić

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 425–439.

1995.**99.**

JELČIĆ, Dubravko

Portret Slavka Ježića – Dubravko Jelčić

Dubravko Jelčić: *Nove teme i mete*, Nakladnički projekt Verbum Croaticum, Biblioteka Interpretacije i ogledi, knj. 4, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 277–286.

– Objavljeno i u izdanju Ježićeve *Hrvatske književnosti* 1993. godine.

100.

FRANGEŠ, Ivo

Slavko Ježić – Ivo Frangeš

Ivo Frangeš: *Geschichte der kroatischen Literatur von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Böhlau Verlag, Köln–Weimar–Wien, 1995., str. 579–599.

101.

MATIČEVIĆ, Ivica

Povratak »Hrvatske književnosti od početka...« – U povodu 100. godišnjice rođenja Slavka Ježića, znamenitog književnog povjesnika. – Ivica Matičević

Večernji list, XXXVIII, prilog »Kulturni obzor«, br. 46, str. 3; Zagreb, 1. siječnja 1995.

102.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Ježićev povratak i u kazalište. Malo poznato o velikome hrvatskom povjesničaru – Tihomil Maštrović

Večernji list, XXXIX, br. 11575, str. 18, prilog »Kulturni obzor«, II, br. 91, str. 2; Zagreb, 26. studenoga 1995.

103.

PETRAČ, Božidar

Duhovne odrednice hrvatske književnosti – Božidar Petrač

Croatica Christiana Periodica, XVIV, br. 36, str. 77–95; Zagreb, 1995.

1996.**104.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Hrvatski leksikon, I. svezak, A–K, ur. Antun Vujić, Naklada Leksikon, Zagreb, str. 545.

– Leksikonska natuknica.

105.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Hrvatski opći leksikon, A–Ž, ur. August Kovačec, Zagreb, 1996., str. 421.

– Leksikonska natuknica.

1997.

106.

[MAŠTROVIĆ, Tihomil]

Riječ urednika – [Tihomil Maštrović]

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 5–6.

107.

BRATULIĆ, Josip

Slavko Ježić o hrvatskom narodnom preporodu – Josip Bratulić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 9–15.

108.

ŠICEL, Miroslav

Književno-povijesni aspekt ilirizma u viđenju Slavka Ježića – Miroslav Šicel

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb–Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 17–21.

109.

BREŠIĆ, Vinko

Ježićevo poimanje ilirizma – Vinko Brešić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 23–29.

110.

HORVAT, Vladimir

Problem prvoga razdoblja u periodizaciji hrvatskoga narodnoga preporoda prema djelima Slavka Ježića – Vladimir Horvat

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 31–38.

111.

BOTICA, Stipe

Narodna književnost i kultura u Ježićevoj »Hrvatskoj književnosti« – Stipe Botica

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 39–48.

112.

KOLUMBIĆ, Nikica

Periodizacija starije hrvatske književnosti u Ježićevoj »Hrvatskoj književnosti« – Nikica Kolumbić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 49–57.**113.**

PAVEŠKOVIĆ, Antun

Značaj hrvatske dopreporodne drame i kazališta u 'Hrvatskoj književnosti od početaka do danas, 1100.–1941.' Slavka Ježića – Antun Pavešković

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 59–67.**114.**

PETRAČ, Božidar

Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića) – Božidar Petrač

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 69–78.**115.**

MATIČEVIĆ, Ivica

Prikaz hrvatskog ekspresionizma u Ježićevoj »Hrvatskoj književnosti« – Ivica Matičević

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 79–88.**116.**

KOVAČ, Zvonko

Odnos »Hrvatske književnosti« Slavka Ježića prema susjednim slavenskim književnicima – Zvonko Kovač

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 89–98.**117.**

PRANJIĆ, Krunoslav

Znanstveni diskurs u »Hrvatskoj književnosti« Slavka Ježića (Zagreb, 1944.: 1993.) – Krunoslav Pranjić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 99–106.

118.

ŠVELEC, Franjo

Ježićeva izdanja Frankopanove pjesničke ostavštine – Franjo Švelec

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 107–116.

119.

BABIĆ, Stjepan

Jezikoslovni aspekti Ježićeva priređivačkoga rada na Šenoinim djelima – Stjepan Babić
Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 117–129.

120.

MILANJA, Cvjetko

Pjesnički pokušaj Slavka Ježića – Cvjetko Milanja

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 131–135.

121.

NEMEC, Krešimir

Romanesknii pokušaj Slavka Ježića – Krešimir Nemeć

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 137–142.

122.

VIDAN, Gabrijela

Dr. Slavko Ježić, književni povjesničar, prevoditelj i kritičar između hrvatske i francuske književnosti – Gabrijela Vidan

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 143–153.

123.

ŠKAVIĆ, Đurđa; BABIĆ, Zrinka

Uloga Slavka Ježića u hrvatskome dramskome prevodilaštvu – Đurđa Škavić i Zrinka Babić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 155–166.

124.

STOPFER, Irena

Slavko Ježić – zatajeni romanist – Irena Stopfer

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 167–173.

125.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Doprinos Slavka Ježića hrvatskom kazalištu – Tihomil Maštrović

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 175–188.

– Objavljeno i kao poseban otisak.

126.

JEMBRIH, Alojz

Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti – Alojz Jembrih

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 191–196.

127.

JEŽIĆ, Valeria

Bibliografija radova dr. Slavka Ježića – Valeria Ježić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 199–215.

128.

PARO, Nedjeljka

Literatura o Slavku Ježiću – Nedjeljka Paro

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 216–219.

129.

JEŽIĆ, Mislav

Kronika znanstvenoga skupa »Znanstveni i književni rad Slavka Ježića« (Zagreb – Dubrava – Zadar, 19. – 21. listopada 1995.) – Mislav Ježić

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 220–231.

130.

BABIĆ, Stjepan

Spomenik prešućivanomu (Govor pri otkrivanju spomenika u Dubravi) – Stjepan Babić
Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 232–234.

131.

ŠICEL, Miroslav

Pozdravna riječ pri otkrivanju spomenika u Dubravi – Miroslav Šicel

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., gl. ur. Tihomil Maštrović, *Hrvatski književni povjesničari*, sv. 2., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 235–236.

132.

ŠICEL, Miroslav

Hrvatska znanost o književnosti – Miroslav Šicel

Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 265–287.

133.

DONAT, Branimir

Ježić, Slavko – (B. D.)

Tko je tko u NDH – Hrvatska 1941.–1945., ur. Darko Stuparić, Minerva, Zagreb, 1997., str. 173.

2002.**134.**

ŠABIĆ, Marijan

Prema hipertekstualnoj povijesti nacionalne književnosti – Marijan Šabić

Fulminensia, 14, br. 1, str. 31–44; Rijeka, 2002.

2003.**135.**

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Hrvatska enciklopedija, 5, Hu–Km, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2003., str. 356.

– Enciklopedijska natuknica.

2004.

136.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava i članaka, Kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1826–1945, I, A–Ž, ur. Boris Senker, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2004., str. 360.

– Bibliografske jedinice.

137.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Bibliografija rasprava i članaka, Kazalište u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1826–1945, II, ur. Boris Senker, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2004., str. 254.

– Bibliografske jedinice.

2005.

138.

ŠUNJIĆ, Ankica

Ježić, Slavko – An. Šu.

Hrvatski biografski leksikon, 6, I–Kal, ur. Trpimir Macan, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 489–490.

2006.

139.

[ANONIM]

Ježić, Slavko – [Anonim]

Enciklopedija opća i nacionalna u 20 knjiga, X. knjiga, Je–Ki, ur. Antun Vujić, Pro Leksis–Večernji list, Zagreb, 2006., str. 11.

– Enciklopedijska natuknica.

2009.

140.

JELČIĆ, Dubravko

Ježić, Slavko – D. Jelčić

Hrvatska književna enciklopedija, sv. 2, Gl–Ma, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 219–220.

141.

IVON, Katarina

Osvrt na hrvatsku književnu povijest – Katarina Ivon
Školski vjesnik, 58, br. 1, str. 69; Split, 2009.

2010.

142.

MEIĆ, Perina

Slavko Ježić: Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941. (1944., 1993.)
– Perina Meić

Čitanje povijesti književnosti – metodološki modeli književnopovijesnih istraživanja u hrvatskoj znanosti o književnosti, Alfa, Mostar, 2010., str. 94–101.

143.

ŽUŽUL, Ivana

Iluzije književnopovijesne hi-storije – Ivana Žužul
Fulminensia, XXII, br. 2, str. 7–19; Rijeka, 2010.

2011.

144.

ŽUŽUL, Ivana

Povijest književnosti – I. Žužul

Hrvatska književna enciklopedija, sv. 3, Ma–R, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 431–435.

2012.

145.

MATIČEVIĆ, Ivica

Slava tradicije: o hvarskoj književnosti i kazalištu za Nezavisne Države Hrvatske (1941.–1945.) – Ivica Matičević

Dani Hvarskoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, XXXVIII, br. 1, str. 295, 309–311, 318, 319, 321; Književni krug Split; Split, svibanj 2012.

146.

MEIĆ, Perina

Smjerokazi – teorijske i književnopovijesne studije, Synopsis, Zagreb, 2012. – str. 177.

2013.

147.

STOPFER, Irena

Predgovor – Uza Zbornik posvećen Slavku Ježiću – Irena Stopfer

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 1–2.

148.

STOPFER, Irena

Avant-propos de la rédactrice – Au livre en hommage à Slavko Ježić – Irena Stopfer
Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 3–4.

149.

KOVAČEC, August

Proslov Préface – August Kovačec

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 5–8.

150.

PETRAČ, Božidar

Francuski književnici u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* – Božidar Petrač

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 9–18.

151.

PAVLOVIĆ, Cvijeta

Francuska lirika Slavka Ježića 1941. g. – dr. sc. Cvijeta Pavlović

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 19–28.

152.

JELASKA, Zrinka

Francuski prijevodi Slavka Ježića u *Antologiji svjetske lirike* – dr. sc. Zrinka Jelaska

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 29–42.

153.

VIDAN, Gabrijela

Erudicija i nedoumice zaljubljenika u francusku književnost, slučaj Slavka Ježića – dr. sc. Gabrijela Vidan

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 43–49.

154.

VRHOVAC, Yvonne

Le philologue, professeur et pédagogue Slavko Ježić – Yvonne Vrhovac

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 50–65.

155.

LONČAREVIĆ, Vladimir

Recepcija novije hrvatske katoličke književnosti u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* – doc. dr. sc. Vladimir Lončarević

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 66–76.

156.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Slavko Ježić i hrvatsko kazalište – prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 77–97.

157.

JEŽIĆ, Mislav

Slavko Ježić, znalac francuske i hrvatske književnosti – dr. sc. Mislav Ježić

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 98–118.

158.

JEŽIĆ, Ljudevit Fran

Bibliografija knjiga Slavka Ježića – Ljudevit Fran Ježić

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 119–126.

159.

[ANONIM]

Likovni priglog – Dokumenti i djela Slavka Ježića – [Anonim]

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija Hommage à Slavko Ježić. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 127–147.

160.

[ANONIM]

Apel za vraćanje spomen-ploče Slavku Ježiću – [Anonim]

Slavko Ježić, romanist i kroatist, prevoditelj, intendant kazališta, sveučilišni profesor. Radovi sa znanstvenoga simpozija *Hommage à Slavko Ježić*. Skup Hrvatsko-francuski dodiri, Zagreb, 22. ožujka 2012. Sveučilište u Zagrebu, ur. Irena Stopfer. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF – press, Zagreb, 2013., str. 148–152.

– Preslik apela potpisanoga na skupu Hrvatske udruge stipendista Vlade *Hommage à Slavko Ježić* održanoga na Sveučilištu u Zagrebu 22. ožujka 2012.

2015.**161.**

HAMERŠAK, Filip

Nacrt za pristup kulturnoj povijesti prvoga svjetskog rata iz hrvatske perspektive – Filip Hameršak

Dani hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, XLI, br. 1, str. 41, 47, 73; Književni krug Split; Split, travanj 2015.

2019.**162.**

ŽUŽUL, Ivana

Slavko Ježić: *Hrvatska književnost od početaka do danas 1100–1941* – Ivana Žužul
Izmišljanje književnosti, Meandarmedia, Zagreb, 2019. – str. 97–98.

163.

MIOČIĆ, Petra

Plemić duha i znanosti – Petra Miočić

Vijenac, XXVII, br. 659; Zagreb, 6. lipnja 2019.

– U Matici hrvatskoj održan okrugli stol o 50. godišnjici smrti Slavka Ježića, 22. svibnja.

2020.**164.**

JEŽIĆ, Mislav

Stoljeće i četvrt od rođenja Slavka Ježića (1895. – 1969.), pisca prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti – Mislav Ježić

Obnovljeni život, 75, br. 3, str. 291–295; Zagreb, srpanj 2020.

165.

VLAŠIĆ, Vesna

Autorsko traženje Dubravka Jelčića – Vesna Vlašić

Dani hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, XLVI, br. 1, str. 360, 361, 367; Književni krug Split; Split, listopad 2020.

166.

COHA, Suzana

O značenju i recepciji Stanka Vraza u povijesti hrvatske književnosti – Suzana Coha
Kolo, XXX, br. 3, str. 70–83; Zagreb, 2020.

167.

ŠABIĆ, Marijan

Dva pristupa usmenoj književnosti: povijesti književnosti Slavka Ježića i Dubravka
Jelčića – Marijan Šabić

Studia Slavica Academiae scientiarum Hungaricae, 47, br. 3–4, str. 315–322; Mađarska,
2020.

168.

[ANONIM]

Slavko Ježić – [Anonim]

Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Za-
greb, 2020.

2021.**169.**

(hiš)

Održan znanstveni skup o književniku Slavku Ježiću, – (hiš)

Večernji list, str. 32; Zagreb, 18. listopada 2021.

2022.**170.**

ČAVAR, Martina

Znanstveni skup o Slavku Ježiću: 18. znanstveni skup u ediciji Hrvatski književni povje-
sničari. Zagreb – Zadar, 7. – 9. listopada 2021., – Martina Čavar

Obnovljeni život, Vol. 77, br. 1, str. 133–135; Zagreb, 9. veljače 2022.

171.

SAPUNAR KNEŽEVIĆ, Andrea

Veliki prinos Slavka Ježića, – Andrea Sapunar Knežević

Vijenac, XXX, br. 733, str. 12; Zagreb, 7. travnja 2022.

Lidija Bogović

Kazalo imenā literature Slavka Ježića

A

ANONIM 62, 68, 70, 71, 74, 75, 86, 90, 92,
104, 105, 135–137, 139, 159, 160, 168

B

BABIĆ, Stjepan 119, 130
BABIĆ, Zrinka; *vidi*: JELASKA, Zrinka
BARAC, Antun 59, 76
BATUŠIĆ, Nikola 93
BEGOVIĆ, Milan 10
BOGNER, Josip 37
BOTICA, Stipe 111
BRATULIĆ, Josip 88, 107
BREŠIĆ, Vinko 109
BREŽAN, P. V. 7
BUJAS, Gašpar 39

C

CECIĆ, Ivo 90
CINDRIĆ, Pavao 78
COHA, Suzana 166

Ć

ĆAVAR, Martina 170

D

D-N 6
DEBELJAK, A. 14, 20, 30
DEMETER, Dimitrija 69
DEVČIĆ, Stjepan 16, 17, 26
DIMOVIĆ, Gjuro 2
DOMJANIĆ, Dragutin 1
DONAT, Branimir 133

E

ESIH, I. 44, 47

F

FANCEV, Franjo 37
FEDOROV, Nikolaj 55
FRANGEŠ, Ivo 67, 84, 100
FRANKOPAN, Fran Krsto 4, 46, 47, 73, 77,
118

G

GEORGIJEVIĆ, Krešimir 77
GEORGIJEVIĆ, Svetozar 45
GOTOVAC, Vlado 67
GRGEC, Petar 25

H

H. 40
HAMERŠAK, Filip 161
HANŽEKOVIĆ, M. 19
HERCIGONJA, Eduard 83, 89
HERGEŠIĆ, Ivo 13, 18
(hiš) 169
HORVAT, Ivo 68, 75
HORVAT KIŠ, Franjo 80
HORVAT, Vladimir 110

I

ILEŠIĆ, Fran 1
IVON, Katarina 141

J

JELASKA, Zrinka 123, 152
JELČIĆ, Dubravko 95, 99, 140, 168
JEMBRIH, Alojz 126
JEŽIĆ, Ljudevit Fran 158
JEŽIĆ, Mislav 97, 129, 157, 164
JEŽIĆ, Valeria 98, 127

K

K. 27, 50
 KADIĆ, Branko 54
 KATIĆ, Milan 49
 KIRILOVIĆ, D. 63
 KNEZOVIĆ, Oton 23
 KOLUMBIĆ, Nikica 112
 KOMBOL, Mihovil 73
 KOVAČ, Zvonko 116
 KOVAČEC, August 105, 149
 KOVAČEVIĆ, B. 53
 KRASOVIĆ, Milan 11
 KRMPOTIĆ, Branko 33, 34
 KRSTIĆ, Kruno 58
 KRŠIĆ, Jovan 24

L

LEDERER, Ana 52
 LONČAREVIĆ, Vladimir 155

M

M. 31
 MACAN, Trpimir 138
 MAĐAREVIĆ, Vlado 66, 67
 MAIXNER, Rudolf 3, 22
 MAMUZIĆ, I. 38
 MARAKOVIĆ, Ljubomir 15
 MAŠTROVIĆ, Tihomil 94, 102, 106–131,
 156
 MATIČEVIĆ, Ivica 101, 115, 145
 MAŽURANIĆ, Ivan 69
 MAŽURANIĆ, Matija 69
 MEIĆ, Perina 142, 146
 MICKY 52
 MILANJA, Cvjetko 120
 MILIĆEVIĆ, Nikola 67
 MILKOVIĆ, Zlatko 43
 MIOČIĆ, Petra 163
 MOLIÈRE, Jean-Baptiste Poquelin 55
 MRAVAK, D. 60

N

NAGY, Josip 36
 NEMEC, Krešimir 121
 NEVISTIĆ, Ivan 5, 9
 NIKOLIĆ, Vinko 32, 56

NOVAK, Slobodan Prosperov 96
 NOVAK, Vjenceslav 17

P

PARO, Nedjeljka 14, 19, 61, 67, 128
 PAVEŠKOVIĆ, Antun 113
 PAVIĆ, Milorad 65
 PAVLOVIĆ, Cvijeta 151
 PETRAČ, Božidar 103, 114, 150
 PETRAVIĆ, Ante 29
 PETRIS, H. 42
 POPOVIĆ, P. 46
 PRANJIĆ, Krunoslav 117

R

RACINE, Jean 53
 REŠETAR, Milan 4, 88
 ROGULJA, Petar 92

S

SAPUNAR KNEŽEVIĆ, Andrea 171
 SENKER, Boris 136, 137
 SMERDEL, Ton 57
 STANIĆ, M. 64
 STOJKOVIĆ, Borivoje 28
 STOPFER, Irena 124, 147–160
 STUPARIĆ, Darko 133
 SUŠNIK, Franc 8

Š

ŠABIĆ, Marijan 134, 167
 ŠENOA, August 15, 16, 119
 ŠENTIJA, Josip 86
 ŠICEL, Miroslav 80, 81, 85, 108, 131, 132
 ŠIPRAK, Ivan 48
 ŠKAVIĆ, Đurđa 123
 ŠKREB, Zdenko 67
 ŠKRGIĆ, N. 51
 ŠLJIVARIĆ, Aleksandar 79
 ŠOLJAN, Antun 67
 ŠUNJIĆ, Ankica 138
 ŠVELEC, Franjo 118

T

TIJAN, Pavao 35, 41

U

UJEVIĆ, Mate 62, 70, 74

V

VAUPOTIĆ, Miroslav 72
VERNIĆ, Z. 21
VIDAČIĆ, M. 61
VIDAN, Gabrijela 122, 153
VLAŠIĆ, Vesna 165
VRAZ, Stanko 167
VRHOVAC, Yvonne 154
VUJIĆ, Antun 104, 139

VUKELIĆ, Zyr 12

Z

ZRINSKI, Petar 73

Ž

ŽIVANČEVIĆ, Milorad 69, 82, 84, 91
ŽIVANČEVIĆ, Vera 87
ŽUŽUL, Ivana 143, 144, 162

SLAVKO JEŽIĆ

HRVATSKI PREPOROD
U PRVOJ POLOVINI
XIX. STOLJEĆA

POVIESTNI PREGLED I DOKUMENTI

Z A G R E B 1 9 4 4

Sl. 30.: Slavko Ježić, *Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX. stoljeća*
(*poviestni pregled i dokumenti*) (Zagreb, 1944.)

*ZNANSTVENI SKUP
O SLAVKU JEŽÍČU*

Pozdravne riječi

Ivan Koprek

Dobrodošlica Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću

Dobro došli na Znanstveni skup o hrvatskom književnom povjesničaru Slavku Ježiću povodom obilježavanja 125. obljetnice njegova rođenja! Dobro došli u prostore Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu! Čini se da se književnost ne može odvojiti od povijesti, povijesnog konteksta, dok povijest neminovno mora voditi računa da je usko vezana uz ideje koje između ostaloga izvire iz filozofije i religije. Naime, o najvećim duhovima u povijesti, ne može se ozbiljno govoriti a da se, pritom, uz druge probleme, ne dotaknu i oni filozofijski i religijski. Filozofija i religije s kojima se na ovome fakultetu bavimo traže nešto apsolutno, nužno... pa i nevidljivo. Za razliku od pojedinačnih znanosti (koje promatraju iskustvenu zbilju iz nekoga određenoga motrišta i u smislu neke određene metode) filozofija gleda cjelinu, ispitujući ukupnost empirijskoga i povijesnoga u njegovim krajnjim temeljima. U tom smislu filozofija je temeljna znanost, znanost koja oblikuje duhovni kontekst stvarnosti. Ni religije s kojima se na ovome fakultetu bavimo ne zanimaju samo pojedini povijesni aspekti nego cjelovitost zbilje i mjesto čovjeka u njoj. To i religiju čini univerzalnom i temeljnom. U zbiljnost svoje vrste spada i književnost koja u povijesnom kontekstu u sebi uključuje i filozofiju i religiju. Rečeno je svakako jedan od razloga zašto je naš fakultet prihvatio da bude jedan od suorganizatora ovoga skupa. Drugi je pak razlog taj što su među sudionicima znanstvenoga skupa tri nastavnika našeg fakulteta: prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, dr. sc. Daniel Miščin, izv. prof. i akademik Mislav Ježić, sin Slavka Ježića. naš dugodišnji suradnik i zaposlenik. Ujedno, akademik Ježić je predstavnik Fakulteta u Organizacijskom odboru znanstvenoga skupa kojemu je predsjednik prof. dr. sc. T. Maštrović. Ovaj se Fakultet i zato zahvalno uključio u proslavu 125. obljetnice Slavka Ježića – poznatog i priznatog hrvatskoga književnog povjesničara. Svima ovdje okupljenima na znanstvenom skupu o doprinosu Slavka Ježića hrvatskoj književnosti, znanosti i kulturi, želim dobrodošlicu, dobre misli i plodne rasprave.

Sl. 31.: Slavko Ježić i Gustav Krklec priređuju *Antologiju svjetske lirike* (Zagreb, 1936.)

Sl. 32.: Knjigu Augusta Šenoa *Pjesme*, svezak prvi *Djela Augusta Šenoa* priredio je Slavko Ježić (Zagreb, 1954.)

Dubravka Oraić Tolić

Pozdravna riječ Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću

Poštovane dame i gospodo,

Drage kolegice i kolege!

Velika mi je čast i radost pozdraviti vas u ime Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Široko zamišljeni znanstveni skup o Slavku Ježiću dolazi u pravi čas, kada je stasala nova generacija književnih znanstvenika i znanstvenica koji su upoznati s novim pristupima u književnoj historiografiji i kulturologiji.

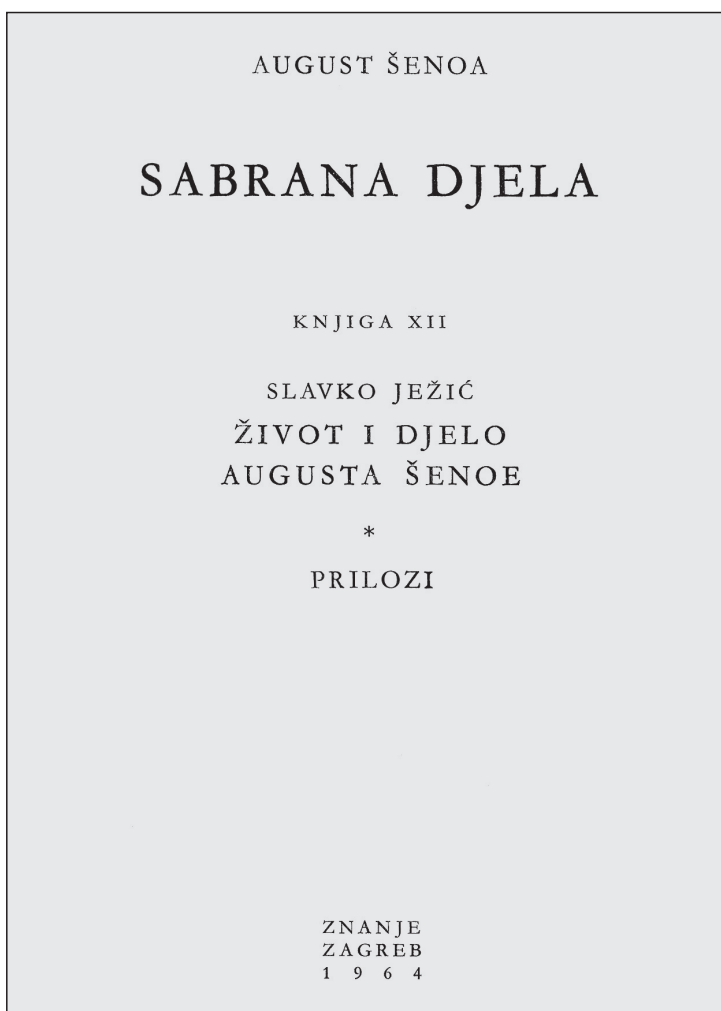
U modernoj kulturi povijest nacionalne književnosti kruna je znanosti o književnosti i jedan od najvažnijih kulturnih proizvoda u izgradnji nacionalnoga identiteta. Hrvatska nacionalna identifikacija obilježena je snažnim diseminacijama i odgodama na svim područjima, od politike do lingvistike. To se jasno vidi i na području hrvatske književne historiografije. Postoje samo tri cjelovite povijesti hrvatske književnosti u XX. stoljeću: *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100. – 1941.* Slavka Ježića, objavljena na izmaku Nezavisne Države Hrvatske godine 1944., *Povijest hrvatske književnosti* Ive Frangeša, pisana i objavljena u posljednjim godinama Jugoslavije 1987. i *Povijest hrvatske književnosti: Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne* Dubravka Jelčića, objavljena na početku nove samostalne Hrvatske 1993.

Tri cjelovite povijesti hrvatske književnosti tri su pokušaja konstrukcije nacionalnoga identiteta u uvjetima jugoslavenske ideje, dviju jugoslavenskih država te jednoga neuspjelog i jednoga uspjelog ostvarenja hrvatske državnosti. Već i u samim povijesnim trenutcima objavljivanja triju cjelovitih povijesti nacionalne književnosti zapisana je njihova sudbina. Ježićeva *Hrvatska književnost* vrhunac je klasičnoga historizma i prvi pokušaj konstrukcije nacionalnoga identiteta u doba totalitarizma. Frangešova je *Povijest* kroatocentrična vizija emancipacije hrvatske nacije na izdisaju jugoslavenske ideje i prijelazu iz moderne kulture u postmodernu i postmodernizam. A Jelčićeva je *Povijest* prva postmodernistička povijest književnosti u doba nove hrvatske države koja ne skriva svoju konstrukciju političkoga i književnoga identiteta.

Nakon polustoljetnoga brisanja iz kulturnoga pamćenja djelo Slavka Ježića iskrsava iz zaborava i postaje znanstvena dužnost i obveza. Vjerujem da će vaš znanstveni skup biti pomak u čitanjima Ježićeva književnopovijesnog doprinosa, hrvatske nacionalne identifikacije i moderne historiografije. U tome smislu želim vam puno novih tema, smionih ideja i kreativnih uvida u jedan od najvažnijih historiografskih opusa u hrvatskoj znanosti o književnosti.

Politički i metodološki konteksti prolaze, a književni i književnopovijesni tekstovi ostaju za nova čitanja.

Incipit lectura nova!

Sl. 33.: Slavko Ježić priredio je kritičko izdanje *Sabranih djela Augusta Šenoa*. U knjizi XII. tiskana je Ježićeva studija »Život i djelo Augusta Šenoa« (Zagreb, 1964.)

Ivo Džinić

Pozdravna riječ sudionicima Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću

Poštovani dekane, profesore Kopreku,
poštovani rektore Boras,
poštovana akademkinjo Oraić Tolić,
poštovani akademiče Ježiću,
poštovani predsjedniče Organizacijskoga odbora Znanstvenoga skupa o
Slavku Ježiću, profesore Maštroviću,
poštovani uzvanici, poštovani izlagači,

zadovoljstvo mi je što vas mogu pozdraviti na otvorenju 18. znanstvenoga skupa u nizu *Hrvatskih književnih povjesničara*, skupu o Slavku Ježiću.

Protetklih nekoliko godina možemo reći da se u prilično zahtjevnom ritmu održavaju skupovi o književnim povjesničarima, pa smo od 2014. održali četiri skupa – o Barcu, Šurminu, Mediniju i Marakoviću, te je ovom prilikom na red, kao peti skup u sedam godina, došao Slavko Ježić, istaknuti hrvatski književni povjesničar, o čijemu ćete znanstvenom i stručnom radu, ali i okolnostima u kojima je djelovao puno više moći čuti i saznati u tri sjednice kroz sljedeća dva dana. Koliko je Ježić bio kompleksna osobnost i vrijedna znanstvena ličnost, čut ćemo od naših izlagača, koji su pripremili, što se vidi iz programa, zanimljiva, interdisciplinarna i multidisciplinarna izlaganja koja će rasvijetliti jednu, počesto nepravedno zapostavljenu ličnost iz hrvatske znanosti, ali i područja kulture. Slavko Ježić nas je iznimno zadužio i zaslužuje da još jednom sagledamo njegov lik i djelo, te nanovo i iz više pozicija utvrdimo poglede na njegovo književnopovijesno stvaralaštvo.

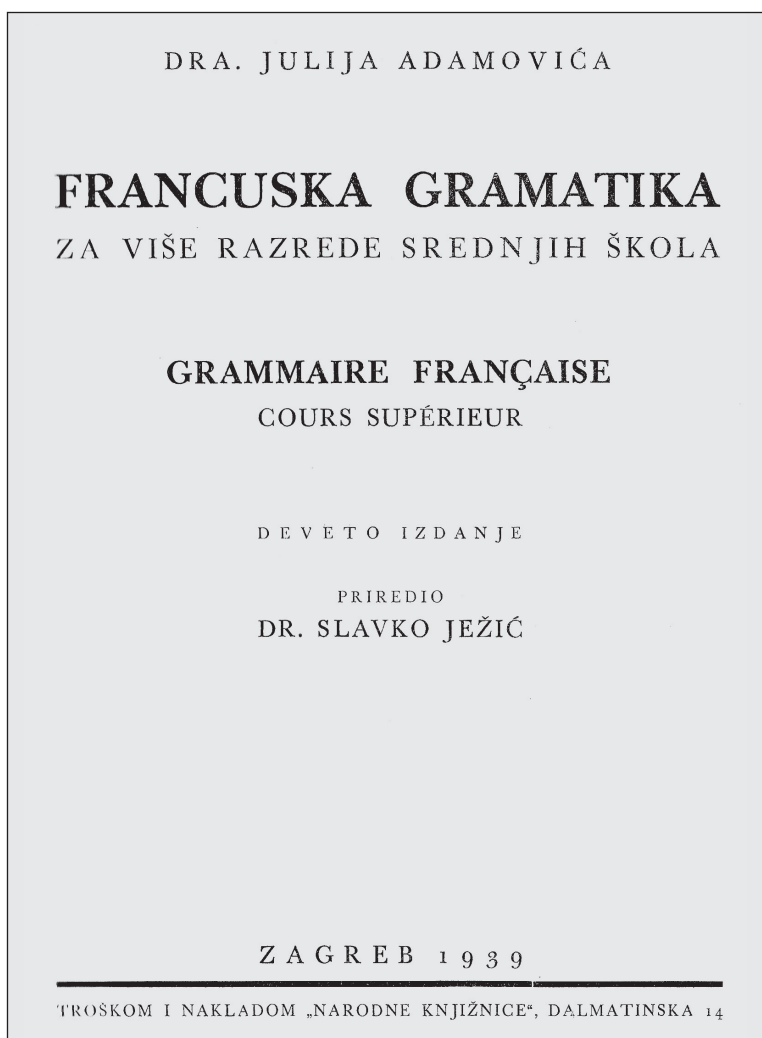
S organizacijske strane, mi s Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu ponosni smo što kontinuirano organiziramo skupove i objavljujemo zbornike u ovome iznimno vrijednome nizu. Tim više smo ponosni što se na ovome projektu okuplja zavidan broj uglednih suorganizatora, jer oni su ogledalo našega rada i iznimne znanstvene i stručne vrijednosti skupova i zbornika iz ovoga niza. Ovim putem svim našim suorganizatorima, te Razredu za književnost HAZU-a upućujem zahvalu na njihovoj potpori i želji da se brojne institucije sličnoga profila povežu i surađuju na proučavanju lika i djela hrvatskih književnih povjesničara. Zahvaljujem vam, te ujedno zahva-

ljudem i profesoru Maštroviću i njegovom timu na uspješnoj organizaciji još jednoga skupa.

Želim vam svako dobro i uspješan rad te sadržajna izlaganja i diskusije u sljedeća dva dana, te da po završetku skupa, kao i svaki puta do sada, zajednički prionemo pripremi još jednoga zborniku u nizu *Hrvatski književni povjesničari*.

Hvala na pažnji!

Sl. 34.: Slavko Ježić priredio je *Francusku gramatiku* Julija Adamovića (Zagreb, 1939.)

Tihomil Maštrović

Riječ predsjednika Organizacijskog odbora Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću

*Zagreb, Dvorana Antuna Bauera Fakulteta
filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u
Zagrebu, četvrtak, 7. studenoga 2021.*

Poštovane dame i gospodo, kolegice i kolege,

Osobita mi je čast što vas, kao predsjednik Organizacijskog odbora, mogu pozdraviti na svečanosti otvaranja *Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću* koji se održava se pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti / Razreda za književnost. To je osamnaesti znanstveni skup u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, što ga uspješno, već niz godina, organizira Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, zajedno sa suorganizatorima: Fakultetom filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sveučilištem u Zadru, Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli, Hrvatskim filološkim društvom iz Zagreba i Ogrankom Matice hrvatske iz Varaždina.

Poslije svakoga znanstvenoga skupa u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, organizatori objavljuju i zbornik s radovima izloženim na pojedinom skupu, čime rezultati znanstvenih i stručnih istraživanja postaju dostupni svekolikoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti. Do sada je tako objavljeno sedamnaest zbornika; to su zbornici o Mihovilu Kombolu, Slavku Ježiću, Franji Fancevu, Tomi Matiću, Albertu Haleru, Branku Vodniku, Ivanu Milčetiću, Dragutinu Prohaski, Milanu Rešetaru, Vatroslavu Jagiću, Šimi Ljubiću, Ivanu pl. Kukuljeviću Sakcinskom, Ivi Frangešu, Antunu Barcu, Đuri Šurminu, Miloradu Mediniju i Ljubomiru Marakoviću. Potonji, sedamnaesti po redu zbornik radova – *Zbornik o Ljubomiru Marakoviću*, bit će predstavljen javnosti nakon Druge sjednice ovoga znanstvenoga skupa, točnije 8. listopada i to u Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru, čime će se nastaviti dobra praksa da svakom narednom znanstvenom skupu u nizu *Hrvatski književni povjesničari* prethodi predstavljanje zbornika s prethodnoga skupa.

Na *Znanstvenom skupu o hrvatskom književnom povjesničaru Slavku Ježiću* svoje sudjelovanje najavilo je tridesetak uglednih znanstvenika iz osam hrvatskih znanstvenih središta (iz Zagreba, Zadra, Osijeka, Splita, Sinja, Gospića i Varaždina) te iz inozemstva (Mostar / Bosna i Hercegovina, Chieti/Pescara / Italija), od kojih neki spadaju među poznate kroatiste, ali isto tako valja istaći i to da se među sudionicima s prihvaćenim izlaganjem na skupu također nalaze imena mlađih znanstvenica i znanstvenika pred kojima se tek otvara buduća znanstvena karijera.

Radni dio *Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću* započet će Prvom sjednicom danas, 7. listopada 2021. u Zagrebu, ovdje, u Dvorani Antuna Bauera Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, a nastavit će se sutra, 8. listopada na Sveučilištu u Zadru, gdje će se održati Druga i Treća radna sjednica skupa. Na tragu uobičajene dobre prakse znanstvenih skupova u projektu *Hrvatski književni povjesničari* da sudionici svakog znanstvenog skupa posjete ona mjesta koja su najuže povezana sa znanstvenikovim životom i radom sudionici skupa, poslije Prve sjednice, posjetit će Dubravu rodno mjesto Slavka Ježića i položiti cvijeće na njegovo spomen-obilježje. Posljednji dan skupa, u subotu, 9. listopada, sudionici će uz stručno vodstvo posjetiti najstariji hrvatski kraljevski grad Nin, razgledati kulturno-umjetničke spomenike i poslušati predavanje o novijim arheološkim istraživanjima srednjovjekovne povijesti tog povijesnog grada.

Podsjećam da se hrvatski književni povjesničar, književnik i prevoditelj Slavko Ježić rodio u Dubravi kraj Čazme, 1895., a umro u Zagrebu, 1969. Završio je romanistiku i slavistiku u Beču, te je bio intendant HNK-a i profesor književnosti na Višoj pedagoškoj školi i Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Autor je prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti (*Hrvatska književnost od početka do danas: 1100 – 1941*, Zagreb, 1944.) koja je *do danas* neizostavan znanstveni priručnik za proučavanje hrvatske književnosti tijekom pet stoljeća. Priredio je sabrana djela A. Šenoe, V. Novaka, djela S. S. Kranjčevića, V. Jagića, S. Vraza, M. Bogovića i A. Nemčića, I. Mažuranića, M. Mažuranića, D. Demetra i dr., koja su prva moderna kritička izdanja hrvatskih novijih pisaca. Osobito se bavio djelom F. K. Frankapana, sastavio je više antologija pisao je i o kazalištu, objavio niz književnih radova, te uspješno prevodio s više jezika, osobito s francuskoga.

Nakon skupa je planirana objava *Zbornika o Slavku Ježiću – 2*. Napominjemo da je prije 25 godina, u Zagrebu i Zadru od 19. do 22. listopada 1995., održan znanstveni skup o Slavku Ježiću povodom njegove 100. obljetnice rođenja. Godine 1997. u Zagrebu, kao drugi svezak edicije HKP, objavljen je *Zbornik o Slavku Ježiću* sa znanstvenim radovima priopćenim na tom skupu,

međutim svojim opsegom te izborom suradnika i tema kao i priloga ostao je ispod razine ostalih zbornika u ediciji HKP. Dosad objavljeni zbornici u ediciji *Hrvatski književni povjesničari* prosječno obasižu oko 600 stranica ili više dok *Zbornik o Slavku Ježiću – I* (1997.) broji tek 246 str.

No, još je važnija činjenica da je u proteklih četvrt stoljeća od prvog znanstvenog skupa o Slavku Ježiću znanost je utvrdila mnoge nove i važne činjenice vezane uz suvremenu recepciju Ježićeva znanstvenoga opusa. Otvoreno je mnogo novih književno-teoretskih i komparatističkih pristupa književnoj historiografiji, posebice pak onih interdisciplinarnih i multidisciplinarnih. U hrvatskoj znanosti o književnosti stasala je nova generacija znanstvenika koja ima potrebu iskazati svoje poglede na književnopovijesno stvaralaštvo Slavka Ježića, a za što im je dobra prilika održavanje znanstvenog skupa o tom ugledniku hrvatske filološke znanosti. Ne manje važna jest i činjenica međunarodne suradnje koja se otvara održavanjem spomenutoga znanstvenog skupa.

Slavka Ježića suvremena znanost smatra jednim od onih književnih povjesničara hrvatske književnosti koji su utrli puteve suvremene književne historiografije u važnom trenutku njezina oblikovanja i stvaranja pretpostavki za modernije pristupe na samom kraju dotadašnje pozitivističke tradicije. Očekuje se da će rezultati i prinosi *Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću*, nakon najavljenih sustavno provedenih književnokritičkih i književnoteoretskih istraživanja najznačajnijih postignuća njegova stvaralačkog opusa, nizom priloga detektirati njegovu usredotočenost ka daljnjem razvoju hrvatske književne znanosti, posebno povijesti književnosti, te ukazati na mjesto Ježićeva ukupnog prinosa hrvatskoj znanosti o književnosti.

U nizu znanstvenih priopćenja što će se iznijeti na *Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću* izvijestit će se o novim viđenjima njegove nenatkriljeve hrvatske povijesti književnosti, ali i o njegovoj povijesti francuske književnosti. Govorit će se o dvjema Ježićevim važnim aktivnostima, znanstvenoj, sadržanoj prije svega u istraživanju bogatoga književnopovijesnoga rada, kao i onog tekstološkog sadržanog u izdavanju kritičkih izdanja hrvatskih kanonskih pisaca. Govorit će se o Ježićevu književnom djelovanju, o njegovom prevoditeljskom i antologičarskom radu, sve do važnog intendantskog djelovanja u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu i onog kulturnog koji se proteže od niza Ježićevih članaka vezanih uz jezična pitanja do uredničkog i publicističkog rada u brojnim časopisima.

Nakon priopćenja iznesenih na *Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću* znanstveni i stručni radovi priredit će se za objavljivanje te će, kako predviđamo, do kraja ove 2021. godine, biti objavljeni u *Zborniku o Slavku Ježiću*,

čime će se, uz iscrpnu Ježićevu bibliografiju i literaturu o njemu na najbolji način široj javnosti približiti lik i djelo hrvatskoga književnog povjesničara i književnika. *Znanstveni skup o Slavku Ježiću* najavljen je 2020., zamišljen kao prinos 125. obljetnici Ježićeva rođenja, no zbog pandemije skup se održava godinu dana kasnije.

Zahvaljujemo Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, posebno njezinu Razredu za književnost, na pokroviteljstvu *Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću*. Osobita hvala Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu na tome što je ustupio ovu prelijepu Dvoranu Antuna Bauera za Prvu sjednicu našega skupa. Održavanje Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću pomogli su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Županija zadarska i Općina Dubrava, na čemu im srdačno zahvaljujemo.

Hvala i svima vama koji ste svojom nazočnošću uzveličali ovu svečanost.

Kronika znanstvenoga skupa

Lidija Bogović

Kronika Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću (Zagreb – Zadar, 7. – 9. listopada 2021.)

Znanstveni skup o Slavku Ježiću, osamnaesti u nizu *Hrvatski književni povjesničari* održan je u Zagrebu i Zadru od 7. do 9. listopada 2021. u organizaciji Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu te u suradnji sa suorganizatorima Fakultetom filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskim filološkim društvom Zagreb, Ogrankom Društva hrvatskih književnika – Zadar, Ogrankom Matice hrvatske u Varaždinu, Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli te Sveučilištem u Zadru, a pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti / Razreda za književnost. Na čelu Organizacijskoga odbora Skupa, kao i kod svih prethodnih skupova bio je predsjednik prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, a u njegovu su radu sudjelovali članovi prof. dr. sc. Robert Bacalja, prof. dr. sc. Stipe Botica, prof. dr. sc. Valnea Delbianco, akademkinja prof. dr. sc. Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer, prof. dr. sc. Viktorija Franić Tomić, akademik prof. dr. sc. Mislav Ježić, prof. dr. sc. Ružica Pšihistal, prof. dr. sc. Diana Vican te prof. dr. sc. Sanja Vulić. Tajnik skupa bio je Tomislav Vodička, prof. a izvršna tajnica Martina Ćavar, prof.

Znanstveni je skup okupio tridesetak znanstvenika iz Hrvatske i inozemstva kako bi predstavili svoja istraživanja o Slavku Ježiću (Dubrava kraj Čazme, 1895. – Zagreb/Stubičke Toplice, 1969.), zaslužnom hrvatskom književniku, književnom povjesničaru i prevoditelju, autoru prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti. Skup je svečano otvoren 7. listopada 2021. u Dvorani Antuna Bauera na Fakultetu filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu odavanjem počasti nedavno preminulim a prijavljenim sudionicima Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću, akademiku Tonku Maroeviću i prof. dr. sc. Jevgeniju Paščenku, čiji su sažetci izlaganja objavljeni u »Knjižici sažetaka« znanstvenoga skupa, nakon čega su uslijedili pozdravni govori. Dobrodošlicu, dobre misli i plodne rasprave poželio je dekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti prof. dr. sc. Ivan Koprek. Akademkinja Dubravka Oraić Tolić prisutne je pozdravila u ime Razreda za književnost Hrvatske akade-

mije znanosti i umjetnosti te je istaknula radost oko prinosa koje će prikazati nova generacija književnih povjesničara okupljena na Skupu. Emotivan govor održao je rektor Zagrebačkoga sveučilišta prof. dr. sc. Damir Boras, koji je s obitelji Slavka Ježića profesionalno, ali i prijateljski povezan. U ime organizatora, Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, prisutne je pozdravio dekan dr. sc. Ivo Džinić, izv. prof., koji je zahvalio suorganizatorima i istaknuo da su znanstveni skupovi *Hrvatski književni povjesničari* najstarija znanstvena manifestacija na Fakultetu hrvatskih studija. Sudionicima skupa i gostima obratio se i predsjednik Organizacijskoga odbora prof. dr. sc. Tihomil Maštrović koji je posebno pozdravio nazočnog sina Slavka Ježića, akademika Mislava Ježića i obitelj Ježić, potom se prisjetio cijeloga niza skupova i znanstvenih zbornika *Hrvatski književni povjesničari*, upoznao sudionike s programom Znanstvenoga skupa te naglasio važnost Slavka Ježića u hrvatskoj književnoj historiografiji.

Radni je dio započeo prvom sjednicom kojom su predsjedali prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, prof. dr. sc. Sanda Ham i prof. dr. sc. Stipe Botica. Niz izlaganja započeo je prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak temom »Ježićeva *Hrvatska književnost* prema svojim žanrovskim srodnicima« u kojoj je istražio mrežu odnosa između *Hrvatske književnosti*, nepravедно zanemarena Slavka Ježića, prema djelima njegovih prethodnika: Đure Šurmina, Davida Bogdanovića, Dragutina Prohaske i Mate Ujevića te je Ježićevu književnu povijest usporedio po dosezima s djelima Mihovila Kombola, Antuna Barca, Ive Frangeša i Dubravka Jelčića. Uslijedilo je izlaganje »Povijest francuske i hrvatske književnosti Slavka Ježića« akademika prof. dr. sc. Mislava Ježića. Akademik Ježić istaknuo je da je, uz to što je bio autor prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti, Slavko Ježić bio i autor prve povijesti francuske književnosti u Hrvata, dok još takva djela nije bilo ni u Slovenaca ni u Srba. Također je naglasio kako je njegova povijest francuske književnosti bila svojevrsna stručna i metodološka priprema za pisanje povijesti hrvatske književnosti.

Ježića kao plodna suradnika Matice hrvatske, ali i jednoga od niza književnih povjesničara koji je u svojoj povijesti književnosti detaljno raščlanio djelo Andrije Kačića Miošića te njime gradio prosvjetiteljska načela u književnom poimanju, istaknuo je u izlaganju »Kačićev odnos prema povijesti, povijesnim dokumentima i poeziji« prof. dr. sc. Stipe Botica. Izv. prof. dr. sc. Daniel Miščin je održao izlaganje »Slavko Ježić o Silviju Strahimiru Kranjčeviću«, u kojem je analizom Ježićeva teksta o Kranjčeviću u njegovoj *Hrvatskoj književnosti* utvrdio je da je pristup velikom pjesniku pouzdan, uravnotežen i realan, osobito u određivanju Kranjčevićeva mjesta u hrvat-

skoj književnosti. »Kazališna epizoda Slavka Ježića« bila je tema izlaganja dr. sc. Ane Lederer u kojem je podsjetila kako je Ježić jednu kazališnu sezonu bio intendant Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu nakon čega je objavio knjigu *Problemi Hrvatskog narodnog kazališta – Konstatacije i sugestije* (1940.), kojom je ostavio nezaobilazan prilog teatrološkim istraživanjima i promišljanjima o uvjetima rada i zadacima hrvatske kazališne produkcije. O »Krstičevoj prosudbe Ježićeve povijesti književnosti« koju je hrvatski filozof, jezikoslovac, albanolog, leksikograf i prevoditelj Kruno Krstić 1944. objavio u listu *Hrvatski narod* pod naslovom »Malo nevezanog i nestručnog razgovora o *Hrvatskoj književnosti* Dra Slavka Ježića«, analizirao je dr. sc. Bojan Marotti. »Ježićeve frankopanske teme« i bavljenje Slavka Ježića povijesnom osobnošću i književnim djelom Frana Krste Frankopana, u svojem je izlaganju izložio dr. sc. Antun Pavešković. Dr. sc. Ivana Žužul, izv. prof. obradila je temu »Povijest književnosti kao znak narodne prošlosti i sadašnjosti« te istaknula kako u odnosu na Ježićeveu *Hrvatsku književnost od početaka do danas: 1100–1941* (1944.), iako je objavljena prije ključnih metodoloških promjena koje su u svjetskim okvirima uzdrmale dotadašnje načine gledanja na upotrebu i prirodu historiografije, teorijske implikacije tih promjena mogu pridonijeti iscrpnijem istraživanju književnopovijesnoga koncepta Ježićeve cjelovite povijesti. O »Pučkom i gimnazijskom školovanju Slavka Ježića« govorila je dr. sc. Renata Burai te iznijela niz nepoznatih činjenica i podataka iz Ježićevih učeničkih dana. Uslijedila je kratka rasprava i završetak prve sjednice.

Istoga dana u Osnovnoj školi Dubrava, u rodnom mjestu Slavka Ježića Dubravi kraj Čazme, sudionike Znanstvenoga skupa pozdravio je i dobrodošlicu im poželio načelnik Općine gospodin Tomislav Okroša. Nazočnima, među kojima su bili i učenici i nastavnici Osnovne škole, obratio se prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak održavši kratko prigodno izlaganje o Slavku Ježiću i njegovu mjestu u hrvatskoj književnoj historiografiji. U ime učenika i djelatnika, dobrodošlicu i čast što je Škola nakratko postala »središtem domovine« izrazila je ravnateljica Marijana Kozumplik Kemenović, nakon čega su u kratkom programu učenice šestoga razreda Lana Bradić i Ema Vukšić Kovačević interpretirale Ježićeveu pjesmu »Molitva o ponoći«, a učenici sedmoga i osmoga razreda Dunja Sever, Luna Bradić, Luka Škrtić i Filip Horvat izveli kao igrokaz Ježićeveu pjesmu »Dodo mora stajati« za koje su ih pripremale učiteljice Ana Badrov Valentak i Ljiljana Bilanović. Akademik prof. dr. sc. Mislav Ježić zahvalio je učenicima i djelatnicima škole na dobrodošlici, prihvativši poziv za novim dolaskom u Dubravu u spomen na njegova oca Slavka Ježića. Potom su prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i Tomislav Vodička,

Sl. 35.: Prva sjednica Znanstvenoga skupa održana je u Zagrebu 7. listopada 2021.

Sl. 36.: Radno predsjedništvo Druge sjednice Znanstvenoga skupa
(R. Pšihistal, E. Fišer, Z. Vidas Sambunjak)

prof., uz prigodan su govor darovali zbornike o hrvatskim književnim povjesničarima knjižničarki škole gospođi Gordani Sever, kao i neke druge knjige. U ime svih sudionika znanstvenoga skupa mr. sc. Ernest Fišer predložio je općini Dubravi i upravi Osnovne škole Dubrava da posjet sudionika Znanstvenoga skupa Dubravi bude povod pokretanja postupka imenovanja škole imenom Slavka Ježića. Nakon svečanosti, izaslanstvo Skupa, akademik Mislav Ježić, prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, dr. sc. Andrea Sapunar Knežević i dr. sc. Renata Burai položili su lovor-vijenac i zapalili svijeću uz spomeničko poprsje Slavka Ježića na Šetalištu Slavka Ježića. Nakon prigodnoga domjenka, što su ga priredili ljubazni domaćini, sudionici Skupa uputili su se prema Zadru.

Drugoga dana, 8. listopada 2021. u Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru Znanstveni je skup nastavio s radom. Rektorica Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Dijana Vican održala je pozdravnu riječ u kojoj je naglasila važnost oživljavanja pomalo zaboravljenih humanističkih znanstvenika i isticanje njihovih zasluga te zaključila da je došlo vrijeme u kojem je iznimno potrebno vraćanje uzorima. Druga je sjednica, kojom su predsjedali prof. dr. sc. Ružica Pšihistal, izv. prof., dr. sc. Zaneta Vidas Sambunjak i mr. sc. Ernest Fišer, započela izlaganjem »O naciji i naraciji uz čitanje Ježićeve *Povijesti hrvatske književnosti*« prof. dr. sc. Ružice Pšihistal koja je analizirala postmodernističke teorije o dekonstrukciji povijesti nacionalne književnosti i potrebu za takvom povijesti književnosti. Prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović i doc. dr. sc. Mirna Sindičić Sabljo u izlaganju »Slavko Ježić i Romain Rolland« podsjetile su na Ježićevu iznimno značajnu posredničku ulogu između hrvatske i francuske kulture, a u središtu je izlaganja bio njegov doprinos hrvatskoj recepciji, danas gotovo zaboravljenoga, francuskoga nobelovca Romaina Rollanda. O »Prinosima Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji« govorio je prof. dr. sc. Tihomil Maštrović naglasivši kako je Ježić priredio izdanja brojnih hrvatskih pisaca, pa tako i ona Vjenceslava Novaka, Silvija Strahimira Kranjčevića, Vatroslava Jagića, Stanka Vraza, Mirka Bogovića, Antuna Nemčića, Ivana Mažuranića, Matije Mažuranića, Dimitrija Demetra i dr., koja su prva moderna kritička izdanja hrvatskih novijih pisaca u kojima je Ježić, suprotno dotadašnjoj praksi priređivanja, nastojao očuvati i posvjedočiti piščev izvorni jezik. Taj je cilj osobito ostvario u *Sabranim djelima Augusta Šenoa*, te je kritičkim izdanjem Šenoina cjelokupnoga opusa nastojao stabilizirati književni opus toga kanonskoga pisca hrvatske književnosti, što je važno za razumijevanje njegova književnoga opusa u cjelini. Prof. dr. sc. Pavo Barišić održao je izlaganje »Romantik ili realist? Književno djelo Ante Starčevića u *Hrvatskoj književnosti Slavka Ježića*« u kojem je razmatrao obilježja književne

romantike i realizma te prikazao osebujno mjesto Ante Starčevića i elemente njegova romantičarskoga idealizma na koje je ukazao Slavko Ježić. »Pravaši i pravaštvo u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*« bila je tema izlaganja prof. dr. sc. Roberta Bacalje u kojem je analizirao Ježićeve osvrte na pravašku politiku u XIX. i XX. stoljeću, posebno njegove prosudbe uloge pravaške politike i pravaša u stvaranju i oblikovanju pojedinih razdoblja hrvatske književnosti, osobito realizma i moderne. Prof. dr. sc. Ivan Pederin dao je »Osvrt na *Hrvatsku književnost od početaka do danas: 1100–1941* (Zagreb, 1944.) Slavka Ježića« te naglasio da nema suvremene nacije bez svoje književnosti i bez cjelovite povijesti te književnosti, a upravo takvu je povijest književnosti napisao i objavio Ježić. U izlaganju »Slavko Ježić o Stanku Vrazu« dr. sc. Andrea Sapunar Knežević istaknula je kako je Ježić o Vrazu pisao u više navrata, a posebnim Ježićevim prinosom poznavanju Vraza smatra činjenicu da je upravo Ježić bio urednik kritičkoga izdanja Vrazovih *Pjesničkih djela* u Akademijinoj ediciji *Noviji pisci hrvatski*. »Nejunačkom vremenu usprkos – društveno-kulturološki i povijesno-politički okvir djelovanja Slavka Ježića« bila je tema izlaganja prof. dr. sc. Stipana Tadića, u kojem se usredotočio na sociokulturne i povijesno-političke (ne)prilike u kojima je djelovao i stvarao Slavko Ježić, a koje su bile obilježene diktaturom, ratom i totalitarnim režimima. Dr. sc. Zaneta Vidas Sambuljak, izv. prof., izložila je temu »Srednji vijek i renesansa u *Hrvatskoj književnosti od početaka do danas: 1100. – 1941.* Slavka Ježića« te je pokušala odgovoriti kako Slavko Ježić gleda na ideju općega i pojedinačnoga u srednjovjekovnoj i renesansnoj hrvatskoj književnosti i kulturi. Izlaganjem »Milan Begović u pregledu hrvatske književnosti Slavka Ježića« u kojem je dr. sc. Miljenko Buljac, izv. prof., obradio i razmotrio način na koji je Ježić proučio, interpretirao i protumačio Begovićeve književna djela, zatvorena je druga sjednica znanstvenoga skupa.

Prema uobičajenoj tradiciji, slijedilo je predstavljanje zbornika radova sa zadnjega održanoga znanstvenoga skupa, *Zbornika o Ljubomiru Marakoviću* – zbornika radova sa znanstvenoga skupa o Ljubomiru Marakoviću (Zagreb – Topusko, 25. – 26. travnja 2019.), sedamnaestoga znanstvenoga zbornika u nizu *Hrvatski književni povjesničari*, objavljenoga u Zagrebu potkraj 2020. Detaljnim izlaganjem Zbornik je predstavila dr. sc. Andrea Sapunar Knežević te je zaključila da je će to djelo biti nezaobilazna i kvalitetna znanstvena literatura svim budućim istraživačima hrvatske književne historiografije.

Istoga dana u poslijepodnevnim satima održana je treća sjednica znanstvenoga skupa kojoj su predsjedali dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek, prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović i prof. dr. sc. Pavo Barišić. Niz izlaganja započela je dr. sc. Hrvojka Mihanović Salopek priopćenjem »Slavko Ježić kao prozni

Sl. 37.: Polaganje vijenca uz spomen obilježje Slavku Ježiću u Dubravi
(T. Okroša, S. P. Novak, M. Ježić, A. Sapunar Knežević, T. Maštrović)

Sl. 38.: Radno predsjedništvo Treće sjednice Znanstvenoga skupa
(H. Mihanović-Salopek, C. Pavlović, P. Barišić)

pisac i njegova književna recepcija« te je naglasila da je Ježić znao i osjetio u kojem će smjeru ići hrvatski roman – neraskidivo vezan s europskim strujanjima. U izlaganju »O značenju naziva serbokroatizam u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*« prof. dr. sc. Sanda Ham pokazala je da Ježić »serbokroatizam« povezuje uz vladavinu hrvatsko-srpske kolonijacije 1906. i uz hrvatsku politiku do Prvoga svjetskoga rata kada serbokroatizam postaje obilježje jugoslavenstva. Fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić održao je izlaganje »Slavko Ježić o književnom radu fra Andrije Kačića Miošića« te istaknuo da Ježić u *Razgovoru ugodnom* prepoznaje tri cjeline: slovinski (hrvatski) vladari i svetcu, borba protiv turskih osvajača i pjesme u čast junaka i gradova. Da se stvaranjem hrvatske države napokon počelo slobodnim znanstvenim diskurzom govoriti o stvarima stuke, što posljednično Ježiću konačno određuje ugledno mjesto u hrvatskoj književnoj historiografiji, naglasila je u svojem izlaganju »Receptivne diskrepancije Ježićeve književnopolovijesne monografije« Martina Čavar, prof. To da je Ježić kao obaviještenu znanstvenik, na osnovi je preciznih analiza djela utvrdio mjesto i značaj varaždinskih *korifeja* i *nastavljača* u hrvatskoj književnoj povijesti, istaknuo je mr. sc. Ernest Fišer u izlaganju »Pisci varaždinskoga književno-jezičnoga kruga u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića«. Posljednje izlaganje održala je dr. sc. Jasminka Brala Mudrovčić pod naslovom: »Lika i Ličani u pregledu hrvatske književnosti Slavka Ježića«, a detaljnom analizom njegova književnopolovijesnoga pregleda pokazala je na koji način i u kojoj mjeri su Lika i Ličani privukli Ježićevu istraživačku strast i savjesnu znanstveničku pozornost.

Nakon kratke rasprave, akademik Mislav Ježić održao je završnu riječ i dao svojevrsni rezime svih održanih izlaganja. Naglasio je kako je dobra znanost ona u kojoj se jedan znanstvenik nastavlja na rad drugoga i proširuje spoznaje prethodnika, ne iscrpljuje se u osobnim relativnim prosudbama te zajedno otvaraju nove perspektive i približavaju istini. Također, naglasio je da se tri dana trajanja znanstvenoga skupa živjelo puno iskrenije i temeljitije u znanstvenoj atmosferi potrage za što boljim razumijevanjem hrvatske književnosti nego što žive oni koji znanost, zato što nije sveznajuća, žele obezvrijediti kao iluziju, i time svoje, najčešće svjetovne interese osloboditi obveze prema istini. Izrazio je misao da ne smijemo dopustiti da nam netko zamagli činjenicu da je Hrvatska postojala prije nego što je postala samostalna država, i to po svojoj kulturi, jeziku i književnosti. Za kraj, riječ je uzeo prof. dr. sc. Tihomil Maštrović koji je zahvalio svim izlagačima, najavio zbornik radova posvećen Slavku Ježiću i zatvorio radni dio skupa.

Nakon formalnoga dijela, sudionici su posjetili Muzej antičkoga stakla u Zadru koji je smješten u obnovljenoj historicističkoj palači obitelji Cosma-

cendi iz druge polovine XIX. stoljeća koji predstavlja jedinstvenu kulturnu ustanovu u Hrvatskoj, ali i u svijetu. Nakon toga sudionici su posjetili obnovljenu Kneževu palaču koju povijesni izvori bilježe već u XIII. stoljeću, a kroz koju je sudionike stručno vodila kustosica Ivana Dražić.

Zadnji dan Znanstvenoga skupa bio je rezerviran za posjet najstarijem hrvatskom kraljevskom gradu Ninu. U Domu kulture u Ninu sudionike je pozdravila i dobrodošlicu im poželjela direktorica Turističke zajednice grada Nina dr. sc. Marija Dejanović. Arheolog prof. dr. sc. Ante Uglešić, profesor emeritus Sveučilišta u Zadru, održao je predavanje »Nin u svjetlu srednjovjekovnih arheoloških nalaza«, uz projekciju slika ninskih arheoloških nalaza. Slijedio je obilazak Nina uz stručno kostimirano vodstvo vodiča Ivice Škriļjevečkoga, odjevena u nošnju Ninjanina Petra Zoranića. Boravak u Ninu zaključen je posjetom Muzeju ninskih starina, ogranku Arheološkoga muzeja u Zadru. Prije povratka u Zagreb, sudionici skupa razgledali su Kraljevske vinograde u Petrčanima, gdje je uz prigodni domjenak i degustaciju biranih vina, završen trodnevni Znanstveni skup o Slavku Ježiću.

Dvadeset i šest godina nakon prvoga znanstvenoga skupa posvećenoga Slavku Ježiću, sa sigurnošću se može reći da je niz *Hrvatski književni povjesničari* još jednom uspješno predstavio nove i važne činjenice vezane uz suvremenu recepciju Ježićeva znanstvenoga opusa, a ime Slavka Ježića učvrstio na zasluženu mjestu u hrvatskoj književnoj historiografiji. Ako se može mjeriti prema uspješnosti organiziranoga ponovljenoga Znanstvenoga skupa u čast Slavku Ježiću, na čemu organizatorima treba posebno čestitati, dvadeset i četiri godine nakon objave prvoga zbornika, najavljeni drugi *Zbornik o Slavku Ježiću*, kako ističe većina sudionika i gostiju znanstvenoga skupa, valja iščekivati s posebnom znanstvenom znatiželjom.

Sl. 39.: Slobodan Prosperov Novak govori u raspravi na skupu

Sl. 40.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjeti Muzeju antičkog stakla u Zadru

ZNANSTVENI SKUP O SLAVKU JEŽIĆU

18. ZNANSTVENI SKUP U NIZU
HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

PROGRAM

ZAGREB – ZADAR, 7. – 9. LISTOPADA 2021.

ORGANIZATOR

Fakultet hrvatskih studija
Sveučilišta u Zagrebu

POKROVITELJ SKUPA

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti / Razred za književnost

SUORGANIZATORI

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatsko filološko društvo Zagreb
Ogranak Društva hrvatskih književnika – Zadar
Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Sveučilište u Zadru

ORGANIZACIJSKI ODBOR***Predsjednik:***

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Članovi:

Prof. dr. sc. Robert Bacalja, prof. dr. sc. Stipe Botica,
prof. dr. sc. Valnea Delbianco, akademkinja prof. dr. sc. Dunja Fališevac,
mr. sc. Ernest Fišer, prof. dr. sc. Ružica Pšihistal,
prof. dr. sc. Viktorija Franić Tomić, akademik prof. dr. sc. Mislav Ježić,
prof. dr. sc. Dijana Vican, prof. dr. sc. Sanja Vulić

Tajnik:

Tomislav Vodička, prof.

Izvršna tajnica:

Martina Ćavar, prof.

ISBN 978-953-8349

PROGRAM

ČETVRTAK, 7. LISTOPADA 2021.

ZAGREB, Dvorana Antuna Bauera Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Jordanovac 110

9.00 *Prva sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: prof. dr. sc. Tihomil Maštrović (Zagreb), Sanda Ham (Osijek), Stipe Botica (Zagreb)

- Pozdravne riječi:

Prof. dr. sc. Ivan Koprek, dekan Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Akademkinja Dubravka Oraić Tolić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti / Razred za književnost

Dr. sc. Ivo Džinić, izv. prof., dekan Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, predsjednik Organizacijskog odbora Znanstvenog skupa o Slavku Ježiću

- Izlaganja:

Prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak (Zagreb): Ježićeva *Hrvatska književnost* prema svojim žanrovskim srodnicima

Dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik (Zagreb): *Hrvatska književnost od početka do danas* Slavka Ježića (Metodološki odabiri i smjernice)

Akademik prof. dr. sc. Mislav Ježić (Zagreb): Povijesti francuske i hrvatske književnosti Slavka Ježića

Prof. dr. sc. Stipe Botica (Zagreb): Kačićev odnos prema povijesti, povijesnim dokumentima i poeziji

Dr. sc. Daniel Miščin, izv. prof. (Zagreb): Slavko Ježić o Silviju Strahimiru Kranjčeviću

Dr. sc. Ana Lederer (Zagreb): Kazališna epizoda Slavka Ježića

- Stanka i osvježenje

Dr. sc. Bojan Marotti (Zagreb): Krstićeva prosudba Ježićeve povijesti književnosti

Dr. sc. Antun Pavešković (Zagreb): Ježićeve Frankopanske teme

Prof. dr. sc. Dean Slavić (Zagreb): Budak i Krleža u Ježića i Frangeša

Dr. sc. Ivana Žužul, izv. prof. (Osijek): Povijest književnosti kao znak narodne prošlosti i sadašnjosti

Dr. sc. Renata Burai (Zagreb): Pučko i gimnazijsko školovanje Slavka Ježića

- Rasprava

12.00 Završetak rada

12.30 Polazak sudionika skupa autobusom za Dubravu (Jordanovac 110, ispred FFRZ)

ČETVRTAK, 7. LISTOPADA 2021.

DUBRAVA, spomen-obilježje Slavku Ježiću

13.30 Dolazak sudionika Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću u Dubravu i svečanost polaganja vijenca na spomen-obilježje Slavku Ježiću

- Osvježenje i prigodni domjenak

16.00 Polazak autobusa za Zadar

ČETVRTAK, 7. LISTOPADA 2021.

ZADAR, Boutique hostel Forum, Dormitorij Sveučilišta u Zadru, hotel Kolovare

19.30 Dolazak sudionika Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću u Zadar i smještaj u Boutique hostelu Forum, Dormitoriju Sveučilišta u Zadru i hotelu Kolovare

PETAK, 8. LISTOPADA 2021.

ZADAR, Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru, Obala kralja Petra Krešimira IV., br. 2

10.00 Druga sjednica znanstvenoga skupa

Predsjedaju: prof. dr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek), Zaneta Vidas Sambunjak, izv. prof. (Zadar), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin),

- Pozdravne riječi

Prof. dr. sc. Dijana Vican, rektorica Sveučilišta u Zadru

- Izlaganja:

Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek): Zašto je Marulićeva *Judita* Bašćanska ploča hrvatske književnosti

Prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović (Zagreb) / doc. dr. sc. Mirna Sindičić Sabljko (Zadar): Slavko Ježić i Romain Rolland

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović (Zagreb), Prinos Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji

Prof. dr. sc. Pavo Barišić (Zagreb): Romantik ili realist? Književno djelo Ante Starčevića u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića

Prof. dr. sc. Robert Bacalja (Zadar): Pravaši i pravaštvo u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*

- Stanka i osvježenje

Prof. dr. sc. Ivan Pederin (Split / Zadar): Osvrt na *Hrvatsku književnost od početka do danas 1100 – 1941* (Zagreb, 1944.) Slavka Ježića

Dr. sc. Andrea Sapunar Knežević (Zagreb): Slavko Ježić o Stanku Vrazu

Prof. dr. sc. Stipan Tadić (Zagreb): Nejunačkom vremenu usprkos – društveno-kulturološki i povijesno-politički okvir djelovanja Slavka Ježića

Dr. sc. Zaneta Vidas Sambunjak, izv. prof. (Zadar): Srednji vijek i renesansa u *Hrvatskoj književnosti od početka do danas: 1100. – 1941.* Slavka Ježića

Dr. sc. Miljenko Buljac, izv. prof. (Mostar, BiH): Milan Begović u pregledu hrvatske književnosti Slavka Ježića

- Rasprava

12.00 Završetak rada

12.15 **Predstavljanje Zbornika o Ljubomiru Marakoviću (17. zbornik u nizu Hrvatski književni povjesničari)**

Zbornik predstavlja: **Dr. sc. Andrea Sapunar Knežević** (Zagreb)

13.00 Ručak (Restoran Barbakan)

PETAK, 8. LISTOPADA 2021.

ZADAR, Svečana dvorana Sveučilišta u Zadru, Obala kralja Petra Krešimira IV., br. 2

15.00 *Treća sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: prof. dr. sc. Pavo Barišić (Zagreb), prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović (Zagreb), dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb)

- Izlaganja:

Dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb): Slavko Ježić kao prozni pisac i njegova književna percepcija

Prof. dr. sc. Sanda Ham (Osijek): O značenju naziva serbokroatizam u Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti*

Fra Hrvatinić Gabrijel Jurišić (Sinj): Slavko Ježić o književnom radu fra Andrije Kačića Miošića

Martina Čavar, prof. (Zagreb): Receptivne diskrepancije Ježićeve književnopovijesne monografije

- Stanka i osvježenje

Mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin): Pisci varaždinskoga književno-jezičnoga kruga u *Hrvatskoj književnosti* Slavka Ježića

Dr. sc. Jasminka Brala Mudrovčić (Gospić): Lika i Ličani u pregledu hrvatske književnosti Slavka Ježića

Doc dr. sc. Dubravka Brunčić (Osijek): Slavonska književnost u književnopovijesnim raščlambama Slavka Ježića

Dr. sc. Persida Lazarević Di Giacomo (Chieti / Pescara, Italija): Slavko Ježić o srpskoj povijesti i književnosti

- Rasprava

- 18.00 Završetak rada
- 19.00 **Posjet Kneževoj palači i Muzeju antičkog stakla u Zadru uz stručno vodstvo**
- 20.00 Domjenak (Rektorat Sveučilišta u Zadru)

SUBOTA, 9. LISTOPADA 2021.

ZADAR, hotel Kolovare (parkiralište)

- 9.30 Polazak sudionika Znanstvenoga skupa za Nin

SUBOTA, 9. LISTOPADA 2021.

NIN, Dom kulture

- 10.00 **Predavanje prof. dr. sc. Ante Uglešića: Nin u svjetlu srednjovjekovnih arheoloških nalaza**
- 10.30 Obilazak Nina uz stručno vodstvo
- 13.00 Ručak za sudionike skupa
- 15.00 Posjet Kraljevskim vinogradima u Petrčanima
- 16.00 Polazak autobusa za Zadar i Zagreb
- 20.00 Dolazak u Zagreb

SUDIONICI
ZNANSTVENOGA SKUPA O SLAVKU JEŽIĆU:

Nina Aleksandrov Pogačnik

Robert Bacalja

Pavo Barišić

Lidija Bogović

Stipe Botica

Jasminka Brala Mudrovčić

Dubravka Brunčić

Miljenko Buljac

Renata Burai

Martina Čavar

Ernest Fišer

Sanda Ham

Mislav Ježić

Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić

Persida Lazarević Di Giacomo

Ana Lederer

Bojan Marotti

Tihomil Maštrović

Hrvojka Mihanović-Salopek

Danijel Miščin

Cvijeta Pavlović

Slobodan Prosperov Novak

Antun Pavešković

Ivan Pederin

Ružica Pšihistal

Andrea Sapunar Knežević

Mirna Sindičić Sabljo

Dean Slavić

Stipan Tadić

Zaneta Vidas Sambunjak

Ivana Žužul

Napomena:

Za sudionike s izlaganjima na skupu osiguran je prijevoz autobusom iz Zagreba u Dubravu, Zadar i Nin, kao i povratak autobusom u Zagreb te hotelski smještaj (dva noćenja) u Zadru.

Na skupu bit će provedene epidemiološke mjere.

Izlaganje sudionika traje 10 minuta, a nakon svake sjednice predviđena je rasprava.

Posjet Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću u Zagrebu i Zadru otvoren je javnosti. Radujemo se Vašem dolasku.

Obavijesti o znanstvenom skupu:

- Tomislav Vodička, prof., tajnik skupa. Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska 83d, 10000 Zagreb, tel.: +385 1 2457 648, fax.: +385 1 2457 636, mob.: +385 91 5185 104, e-pošta: tvodicka@hrstud.hr

ili:

- Martina Čavar, prof., izvršna tajnica skupa. Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Opatička 18, 10000 Zagreb, tel.: +385 1 4895 317, fax.: +385 1 4895 313, e-pošta: mcavar@hazu.hr

Zbornik o Slavku Ježiću:

Molimo referente (koji to već nisu učinili) da radove sa sažetkom na hrvatskom i engleskom jeziku (u opsegu ne većem od jednoga autorskog arka) pošalju najkasnije do kraja listopada 2021. elektroničkom poštom na adresu glavnog urednika *Zbornika o Slavku Ježiću*:

- Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Jordanovac 110, E-pošta: t.mastrovic@ffrz.unizg.hr

Zahvala:

Održavanje skupa pomogli su Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Općina Dubrava te Zaklada HAZU.

Donatori/sponzori:

Turisthotel d.d. Zadar, Turistička zajednica grada Nina i Kraljevski vinogradi d.o.o. Zadar.

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Sl. 1.:	Slavko Ježić, <i>Hrvatska književnost od početka do danas 1100 – 1941</i> (Zagreb, 1944.)	22
Sl. 2.:	Slavko Ježić u svojoj radnoj sobi u Zagrebu	89
Sl. 3.:	Slavko Ježić, <i>Hrvatska književnost od početka do danas 1100 – 1941</i> (2. izd.: Zagreb, 1993.)	90
Sl. 4.:	Slavko Ježić, <i>Francuska književnost do kraja klasičnog doba (842. – 1715.)</i> (Zagreb, 1928.)	118
Sl. 5.:	U Zagrebu je u Medulićevoj ulici broj 5, dne 30. rujna 1996. postavljena spomen ploča s reljefom Slavka Ježića	136
Sl. 6.:	Pred spomenikom Slavku Ježiću u Dubravi – Mislav Ježić i Tihomil Maštrović	149
Sl. 7.:	<i>Prvi hrvatski pripovjedači iza Preporoda 1850 – 1880</i> , uredio: Slavko Ježić (Zagreb, 1935.)	150
Sl. 8.:	Stanko Vraz, <i>Pjesnička djela, I, Đulabije</i> . Priredio: Slavko Ježić (Zagreb, 1953.)	191
Sl. 9.:	Slavko Ježić, <i>Ilirska antologija. Književni dokumenti Hrvatskog preporoda</i> (Zagreb, 1934.)	192
Sl. 10.:	Slavko Ježić, <i>Problemi Hrvatskog narodnog kazališta. Konstatacije i sugestije</i> (Zagreb, 1940.)	224
Sl. 11.:	Iskaznica PEN kluba Slavka Ježića	238
Sl. 12.:	Članska iskaznica Društva hrvatskih književnika Slavka Ježića iz 1925.	258
Sl. 13.:	Slavko Ježić priredio je djela Vjenceslava Novaka. Svezak šesti: <i>Posljednji Stipančići</i> (Zagreb, 1932.)	280
Sl. 14.:	Slavko Ježić je s francuskoga preveo knjigu Charlesa Seignobosa <i>Historija suvremene civilizacije</i> (Zagreb, 1923.)	292
Sl. 15.:	Slavko Ježić i Gustav Krklec uredili su <i>Antologiju svjetske lirike</i> (Zagreb, 1956.)	314

- Sl. 16.: Naslov i posveta pjesme iz Kačićeva *Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga* (2. izdanje – 1759.) 325
- Sl. 17.: Fra Andrija Kačić Miošić, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, Mleczi, 1756. 326
- Sl. 18.: Slavko Ježić, *Dodo i Buco. /Iz tatine bilježnice./* (Zagreb, 1943.) 332
- Sl. 19.: Slavko Ježić, *Brak male Ra. Roman iz običnog života u veliko doba* (Zagreb, 1923.). 336
- Sl. 20.: Slavko Ježić, *Životi u sjeni. Novele* (Zagreb, 1943.) 340
- Sl. 21.: Knjiga Slavka Ježića *Život i rad Frana Krste Frankopana s izborom iz njegovih djela* objavljena je u Zagrebu 1921. o 250. obljetnici Zrinsko-Frankopanske pogibije. 408
- Sl. 22.: Slavko Ježić, *Osam stoljeća francuske lirike. Historijski pregled i pokušaj sinteze* (Zagreb, 1941.). 420
- Sl. 23.: Slavko Ježić, *Alkasin i Nikoleta. Starofrancuski ljubavni roman iz početka XIII. stoljeća* (Zagreb, 1931.) 478
- Sl. 24.: Pjesma Slavka Ježića »Se ci scius...« na esperantu, objavljena u listu *Kroata Esperantisto*, 25. IV. 1910. prva je originalno pisana pjesma na esperantu u Hrvatskoj. *Kroata Esperantisto* službeno je glasilo Društva hrvatskih esperantista osnovanog 1909. u Zagrebu koje je od 1909. do 1911. na esperantu i hrvatskom izdavalo taj časopis sa zadaćom širenja esperanta u Hrvatskoj i promicanju hrvatske književnosti u svijetu prijevodima na esperanto 494
- Sl. 25.: Još kao gimnazijalac Ježić je svoje pjesme »Pjesmi...« i »Ironija«, pod pseudonimom Tugomir Bukovski, objavio u listu *Pobratim*, 15. siječnja 1910.. 500
- Sl. 26.: Portret Slavka Ježića izradio je Sava Šumanović u Parizu, 10. rujna 1920. 508
- Sl. 27.: Osobna iskaznica Slavka Ježića (1921.) 521
- Sl. 28.: Slavko Ježić sa suprugom u radnoj sobi 522
- Sl. 29.: Doktorska diploma Slavka Ježića. 564
- Sl. 30.: Slavko Ježić, *Hrvatski preporod u prvoj polovini XIX stoljeća (poviestni pregled i dokumenti)* (Zagreb, 1944.) 594
- Sl. 31.: Slavko Ježić i Gustav Krklec priređuju *Antologiju svjetske lirike* (Zagreb, 1936.) 600

Sl. 32.: Knjigu Augusta Šenoe <i>Pjesme</i> , svezak prvi <i>Djela Augusta Šenoe</i> priredio je Slavko Ježić (Zagreb, 1954.)	600
Sl. 33.: Slavko Ježić priredio je kritičko izdanje <i>Sabranih djela Augusta Šenoe</i> . U knjizi XII. tiskana je Ježićeva studija »Život i djelo Augusta Šenoe« (Zagreb, 1964.)	602
Sl. 34.: Slavko Ježić priredio je <i>Francusku gramatiku</i> Julija Adamovića (Zagreb, 1939.)	604
Sl. 35.: Prva sjednica Znanstvenoga skupa održana je u Zagrebu 7. listopada 2021.	614
Sl. 36.: Radno predsjedništvo Druge sjednice Znanstvenoga skupa (R. Pšihistal, E. Fišer, Z. Vidas Sambunjak)	614
Sl. 37.: Polaganje vijenca uz spomen obilježje Slavku Ježiću u Dubravi (T. Okroša, S. P. Novak, M. Ježić, A. Sapunar Knežević, T. Maštrović)	617
Sl. 38.: Radno predsjedništvo Treće sjednice Znanstvenoga skupa (H. Mihanović-Salopek, C. Pavlović, P. Barišić)	617
Sl. 39.: Slobodan Prosperov Novak govori u raspravi na skupu	620
Sl. 40.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjeti Muzeju antičkog stakla u Zadru	620
Sl. 41.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjeti Ninu, najstarijem hrvatskom kraljevskom gradu	634
Sl. 42.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjetu Osnovnoj školi Dubrava	636

Sl. 41.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjeti Ninu, najstarijem hrvatskom kraljevskom gradu

N a p o m e n a

Znanstveni skup o Slavku Ježiću, održan u Zagrebu i Zadru od 7. do 9. listopada 2021., okupio je brojne znanstvenike koji u ovom zborniku objavljuju svoje priloge. Tako je, eto, u ediciji *Hrvatski književni povjesničari*, ostvaren cilj Organizacijskog odbora znanstvenoga skupa da svi sudionici skupa svoja priopćenja pripreme za tisak u zborniku, te s rezultatima svojih istraživanja upotpune cjelovitije poznavanje znanstvenikova znanstvenog i kulturnog djelovanja.

Dvoje znanstvenika koji su najavili svoje sudjelovanje na Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću su nažalost preminuli ne dočekavši skup, to su **akademik Tonko Maroević** (1941. – 2020.) koji je za skup poslao temu i sažetak izlaganja, te **prof. dr. sc. Evgenij Paščenko** (1950. – 2021.) koji je stigao poslati i svoj prilog za *Zbornik o Slavku Ježiću*, kao i kolegica **dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik** (1943. – 2022.) koja nas je napustila neposredno pred objavu *Zbornika*. Život i djelo svakoga od njih trajno će ostati u našem sjećanju.

*

Svi znanstveni i stručni prilozima uvršteni u *Zbornik o Slavku Ježiću* prošli su odgovarajući recenzentski postupak tako da su napisane po dvije stručne recenzije za svaki od priloga, a provedena je UDK klasifikacija čime je udovoljeno standardima uređivanja znanstvenih izdanja.

Uredništvo *Zbornika o Slavku Ježiću* zahvaljuje obitelji akademika Mislava Ježića na uvidu u znanstvenikovu književnu ostavštinu, te se neke fotografije i faksimili iz obiteljske pismohrane, njihovom ljubaznošću, objavljuju u ovom *Zborniku*.

Osobite zahvale pripadaju Ministarstvu znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Zakladi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Gradu Zadru koji su novčano poduprli tiskanje *Zbornika o Slavku Ježiću*.

Sl. 42.: Sudionici Znanstvenoga skupa u posjetu Osnovnoj školi Dubrava

Kazalo imenā

A

ADAMOVIĆ, Julije 119, 134, 437, 604
ALAUPOVIĆ, Tugomir 368
ALBINI, Srećko 193
ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 6, 73,
623, 628, 635
ALEKSEJEV, Jurij G. 427
ALONSO, Dàmaso 68
ALTHUSSER, Louis 286
ANAKREONT 161
ANDERSEN, Hans Christian 269, 270, 275
ANDERSON, Benedict 24, 33, 34, 36, 42
ANDRASSY 298
ANDREJEV, Leonid 373
ANDRIĆ, Ivo 28
ANDRIĆ, Nikola 235, 342, 368
ANDRIJA II., *hrv.-ugar. kralj* 354
ANTOLJAK, Stjepan 327, 330, 442, 447
APPONY, György 496
ARAGON, Louis 123
ARALICA, Višeslav 29, 45
ARBANASIN, Barlecio 316
ARENDE, Hannah 25–27, 42, 195
ARIOSTO, Ludovico 56
ARISTOTEL 248
ARNOLD, Đuro 66, 214, 300, 474
ASSMANN, Aleida 27, 41, 42, 259, 267, 274,
276
ASSMANN, Jan 33, 42
AUBURGER, Leopold 209, 211–213, 215–222
AUDÉON, H. 123
AUERBACH, E. 318, 321
AUERSBACH, Berthold 399

B

BABIĆ, Goran 397
BABIĆ, Ljubo 65
BABIĆ, Stjepan 458, 464
BABIĆ, Tomo *fra* 59
BABIĆ, Z. 120

BABIĆ, Zrinka; *vidi*: JELASKA, Zrinka
BABIĆ, Žarko 377, 378
BABUKIĆ, Vjekoslav 218
BACALJA, Robert 2, 293, 296, 302, 311, 611,
616, 622, 625, 628
BACH, Aleksander 61, 63, 70, 140
BACH, Franz 485, 492
BACH, Josip 225
BAČIĆ, Janko 504
BAČUŠKA – SLAVKO, *pseud.* Slavka Ježića
519
BADALIĆ, Josip 74, 87, 193, 348, 350, 435,
448, 451, 456, 466
BADANJKOVIĆ, Deli-paša 380
BADROV VALENTAK, Ana 613
BAGIĆ, Krešimir 151, 163, 171, 246, 253
BAHR, Hermann 66
BAHTIN, Mihail 202, 203, 206
BALASSA de GYARMAT, Ferenc 60
BALOTA, Mate 390, 401
BALTIĆ, Milutin 177
BALZAC, Honoré de 120, 121, 134, 341, 349,
391, 437, 517
BAN, Matija 153, 295, 415
BAN, Mihael 505
BAN, Veronika 499, 510
BANCQUART, Marie-Claire 123, 133
BANOVIĆ, Snježana 388, 389, 406
BARAC, Antun 5, 11, 14–16, 78, 86, 87, 92,
93, 113, 175, 183–187, 189, 218, 251,
253, 257, 264, 270, 271, 273, 276, 301,
306, 350, 443, 444, 453–455, 462, 465,
603, 605, 612
BARAKOVIĆ, Juraj 55, 79
BARANOVIĆ, Krešimir 226
BARBUSSE, Henri 123
BARIŠIĆ, Pavo 151, 158, 164, 171, 615–617,
625, 626, 628
BARRÉS, Maurice 123
BAR-SUR-AUBE, Bertrand de 103
BARTHES, Roland 433

- BARTOLI, Matteo 51
BARTULICA, Milostislav 339
BASARIČEK, Anica 502
BAŠAGIĆ, Safet beg 368
BAŠIĆ, Nataša 211, 221
BATAILLE, Georges 371
BATUŠIĆ, Nikola 236, 364, 276–278, 302, 311
BATUŠIĆ, Slavko 124, 125, 225, 228
BAUDELAIRE, Charles 67
BÄUMLER, Alfred 241, 244, 255
BAZALA, Albert 243, 342
BECKER, Philipp August 103, 106
BEDEKOVIĆ, Danica pl. 507
BÉDIER, Joseph 103, 106
BEDRIČIĆ, Silvester 49
BEETHOVEN, Ludwig van 122, 125
BEGOVIĆ, Milan 66, 70, 144, 309, 334, 337–339, 341–343, 350–352, 367–384, 391, 616, 625
BEKER, Miroslav 286, 289
BELLAY, Joachim du 105
BELOSTENEC, Ivan 473
BELJAN, Iva 39, 42
BENEŠIĆ, Julije 216, 221, 225, 228, 233, 236
BENETOVIĆ, Martin 54
BENKO GRADO, Arthur 368
BENJAMINS, John 277
BERČIĆ, Boran 28, 42
BERGER, Stefan 31, 34, 37, 42–44
BERISLAVIĆ, Petar, *hrv. ban* 379
BERNAND SPLIČANIN 109
BERNAY, Alexandre de 104
BERTIĆ, Živko 368
BESSARION, Bazil *kardinal* 54
BETTI, Emilio 197, 198, 206, 208
BEUST 298
BEZIMENOVIĆ, Nenad, *pseud.* Stanka Vraza; *vidi:* VRAZ, Stanko
BHABHA, Homi K. 24, 42, 261, 277, 445, 448
BILANOVIĆ, Ljiljana 613
BILIĆ, Anica 272, 277
BILOPAVLOVIĆ, Tito 320
BITI, Vladimir 29, 39, 42, 259, 277, 361, 365, 433, 444, 445, 447, 448
BLASINA-MISERI, Antonia 374, 382
BLAŽEK, Tomo 473
BLAŽINA, Josip 241, 242, 254
BLAŽUR, Mijo 504
BLOCH, Jean-Richard 122
BOCCACCIO, Giovanni 65
BOGDANOVIĆ, David 74, 75, 87, 113, 217, 409, 418, 436, 443, 454, 612
BOGDANOVIĆ, Milan 125
BOGIŠIĆ, Rafo 17, 113
BOGNER, Josip 272, 283, 369, 370, 374, 376, 377, 381, 382
BOGNER-ŠABAN, Antonija 382
BOGOVIĆ, Lidija 525, 561, 565, 591, 611, 628
BOGOVIĆ, Mile 199, 481, 483, 492
BOGOVIĆ, Mirko 61, 63, 137, 147, 148, 152, 153, 165, 180, 463, 473, 518, 606, 615
BOILEAU, Nicolas 105
BOJNIČIĆ, Ivan 354
BONIFAČIĆ, Antun 288, 401
BOOKS, Berghahn 42, 44
BORANIĆ, Blaž 483
BORANIĆ, Dragutin 217, 219
BORAS, Damir 603, 612
BORGIA, Stefan 482
BORHES, Jorge Luis 439
BORŠIĆ, Dragutin 504
BOSANAC, Stjepan 217
BOSSUET, Jacques-Bénigne 105
BOŠKOVIĆ, Ruder 58
BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja 17, 113, 114, 319, 321
BOTICA, Stipe 2, 53, 69, 115, 315, 316, 319–321, 330, 425, 431, 436, 458–460, 476, 611, 612, 622, 623, 628
BOTIĆ, Luka 153, 446, 475
BOURDIEU, Pierre 122, 133, 287, 289
BOURGET, Paul 123
BOZANIĆ, Anton 212, 221
BOŽIČEVIĆ, Vanda 318, 321
BRADIĆ, Lana 613
BRADIĆ, Luna 613
BRADLEY, Andrew Cecil 385, 406
BRAGAGLIA, Anton Giulio 374
BRALA-MUDROVČIĆ, Jasminka 479, 618, 626, 628
BRANDT, R. 430

- BRATULIĆ, Josip 62, 74, 87, 156, 157, 171, 350, 411, 417, 435, 436, 448, 451, 456–458, 460, 466
- BRAUDEL, Fernand 436
- BREIER, Eduard 64, 70
- BREŠAN, Ivo 395, 396
- BREŠIĆ, Vinko 23, 42, 124, 260, 261, 263, 277, 300, 311, 411, 417, 436, 444, 448, 458
- BREYER, Mirko 474, 487
- BREZOVAČKI, Tito 60, 263, 473
- BREŽAN, P. V. 334, 350
- BRKIĆ, Ilija Lazar 505
- BRKLJAČIĆ, Maja 43
- BRLIĆ, Andrija Torkvat 180
- BRLIĆ-MAŽURANIĆ, Ivana 26, 263, 269–272, 275, 278, 279
- BRLIĆ, V. 275
- BROADUS, John 243
- BROCADELLI, Lodovico 54
- BROOKE, Rupert 395
- BROZ, Ivan 113, 216, 217, 219, 443
- BROZ, Josip – Tito 16, 27, 68
- BROZOVIĆ, Dalibor 209, 211, 212, 221
- BRUEROVIĆ, Marko 58, 59
- BRUNČIĆ, Dubravka 259, 626, 628
- BRUNEL, Patrick 123, 133
- BÜCHNER, Georg 201, 307
- BUČAR, Franjo 113, 505
- BUDAK, Grozdana 394, 401
- BUDAK, Mile 249, 288, 290, 291, 376, 385–407, 470, 481, 489, 490, 492–494, 624
- BUDINIĆ, Šime 55
- BUDISAVLJEVIĆ, Bude 140, 488
- BUEROV, A. R. *pseud.*; *vidi*: GLAVAŠ, Andrija Radoslav
- BUJAS, Ramiro 243
- BUKOVSKI, Tugomir, *pseud.* Slavka Ježića 500, 507, 515
- BULJAC, Miljenko 367, 372, 373, 381, 382, 616, 625, 628
- BUNIĆ VUČIĆ, Ivan 56, 380
- BURAI, Renata 495, 515, 516, 521, 613, 615, 624, 628
- BURNUS, Robert 185
- BUTKOVIĆ, Ivan 214
- BYRON, Lord 182, 185
- C**
- CAESAR, Julius; *vidi*: CEZAR, Gaj Julije
- CAHNÉ, Pierre 123, 133
- CALDERON DE LA BARCA, Pedro 357
- CAMANO PINEIRO, M.-A. 124
- CAMBI, Francesco 52
- CANTILLY, Ljubica 182
- CAPLAN, Harry 246, 253
- CAR, Milka 316, 321
- CARDINI, Franco 318, 321
- CARDUCCI, Giosué 68
- CENCETTI *prof.* 69
- CERTEAU, Michael de 29, 433, 440–443, 445, 448
- CERVARIĆ, Ivan, *pseud.* Ante Starčevića 157
- CESAREC, August 285, 290, 291, 387, 395, 506
- CESARIĆ, Dobriša 395
- CEZAR, Gaj Julije 109, 282
- CHARRIER, L. 124
- CHEVAL, R. 121
- CICERON, Marko Tulije 57, 246, 253
- CIHLAR NEHAJEV, Milutin 67, 70, 368, 376
- CINDRIĆ, Pavao 139
- CIPRA, Franjo 239, 244, 253
- CIRAKI, Franjo 266
- CLAUDEL, Paul 122
- COHA, Suzana 186, 188, 260, 263, 277
- COLOMBO, Christofer 52
- COMPAGNON, Antoine, 23, 42
- COMTE, Auguste 203
- CONVERSI, Daniele 42
- CORNEILLE, Pierre 105, 437
- CORNIFICIUS, Lucius 246
- CORNIS-POPE, M. 277
- CORTÉZ, Hernán 50
- COSMACENDI, *obitelj* 618, 619
- COWLEY, Abagam 185
- CRANE, R. S. 87
- CRETENSIS, Dictys 104
- CRIJEVIĆ, Ilija 379
- CRIJEVIĆ, Ludovik 379
- CRITICUS; *vidi*: MAHNIĆ, Antun
- CRNKOVIĆ, Milan 341
- CROCE, Benedeto 23, 75, 264
- CROMMELYNCK, Fernand 373

CRONIA, Arturo 443
 CULLER, Jonathan 263, 277
 CUPILI, Stjepan 53
 CUVAJ, Slavko 415, 496, 498, 503, 510
 ČVIJOVIĆ JAVORINA, Ivana 406
 CVITAN, Gabrijel 288

Č

ČAČKOVIĆ VRHOVINSKI, Miroslav 368
 ČALE, Frano 18, 380, 383
 ČALE, Morana 42
 ČENGIĆ, Nata 42
 ČERINA, Vladimir 28, 209, 214
 ČERNI, Andrija 194
 ČIŽEK, Vjenceslav 393, 397, 399
 ČOLAK, Bojan 409, 417
 ČOVIĆ, Marko 388
 ČRNKO, Ferenc 54
 ČUBRANOVIĆ, Andrija 380
 ČUKA, Jakov 214, 221, 301, 311

Ć

ĆAVAR, Martina 2, 451, 515, 611, 618, 622,
 626, 628, 629, 643
 ĆIMIĆ, Draginja 505
 ĆIRIL, *sveti* 48, 111
 ĆOROVIĆ, Vladimir 201–203, 206
 ĆURČIN, Milan 416

D

DAMJANOVIĆ, Stjepan 97, 99, 483, 492
 DANDIN, George 57, 358, 360, 437
 DANDOLO, Vincenzo 51
 DANIČIĆ, Đuro 84, 216, 217, 219
 D'ANNUNZIO, Gabriele 68, 368, 371
 DANTE, Alighieri 18, 128, 129
 DARWIN, Charles 25, 201, 307
 DAVID-FOX, Michael 122, 133
 DÉCAUDIN, Michel 123, 133
 DEJANOVIĆ, Marija 619
 DE JONG, Jaap 246, 256
 DELBIANCO, Valnea 2, 611, 622
 DEMETER, Dimitrije 85, 137, 147, 148, 161,
 177, 183, 190, 219, 228, 349, 446, 463,
 475, 606, 615
 DEMETROVIĆ, Juraj 342
 DENIZOT, M. 123

DERENČIN, Emerik 300
 DERKOS, Ivan 81, 439
 DERMENČIĆ, Josip 498
 DERRIDA, Jacques 38, 433
 DESCARTES, René 105
 DESIDERIUS, pseud. IBLER, Janko
 DEVČIĆ, Ivan 489
 DEVIĆ, Ivan 510
 DEŽELIĆ, Đuro 140, 141, 215, 300
 DEŽMAN, Milivoj 298, 368
 DIKLIĆ, Marjan 296, 311
 DILTHEY, Wilhelm 32, 197
 DIMITROVIĆ KOTARANIN, Špiro 153
 DIMITROVIĆ, Nikola 379
 DIMOV, Dimitar 373
 DIMOVIĆ, Đuro 334, 350
 DIVKOVIĆ, Matija 56
 DLUSTUŠ, Ljuboje 204, 206
 d-n 334, 335, 350
 DOBRENKO, Evgeny 289
 DOBROVSKY, Josip 82
 DODIGOVIĆ, Ana-Marija 183, 189
 DOLEŽEL, Lubomir 29, 30, 32, 42
 DOMIN, Imbro 471
 DOMITROVIĆ, Marin 125
 DOMITROVIĆ, Martin 499
 DOMJANIĆ, Dragutin 66, 86, 368, 369, 371,
 395, 463
 DONAT, Branimir 388
 DOROŠENKO, Dmytro 430
 DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič 26, 202,
 203, 206, 308, 400
 DOŠEN, Vid 263, 279
 DOUGLAS, Gawin 185
 DRAGOŠIĆ, Higin 302
 DRAYTON, M. 185
 DRAŠKOVIĆ, Ivan *grof* 53
 DRAŠKOVIĆ, Janko *grof* 61, 62, 81, 84, 439
 DRAŽENOVIĆ, Josip 299, 481, 488, 489,
 493, 494
 DRAŽIĆ, Ivana 619
 DRECHSLER, Branko; *vidi*: VODNIK, Branko
 DRNDARSKI, Mirjana 319
 DRUMMOND, William 185
 DRŽIĆ, Džore 380
 DRŽIĆ, Marin 53, 80, 379, 391, 395
 DUCHATELET, Bernard 123

DUČIĆ, Jovan 416
 DUHAMEL, Georges 121, 122
 DUJŠIN, Dubravko 225–228, 236
 DUKAT, Vladoje 267, 268, 277, 368, 474
 DUKLJANIN, *pop* 79
 DUMAS, Alexandre 167
 DVORNIKOVIĆ, Ljudevit 193, 197, 206

D

ĐALSKI, Ksaver Šandor 65, 152, 194, 298,
 299, 368, 473
 ĐILAS, Milovan 68
 ĐORDIĆ, Ignacije; *vidi*: ĐURĐEVIĆ, Ignacije
 ĐURĐEVIĆ, Ignacije Džorži 58, 161, 265, 295
 ĐURĐEVIĆ, Stijepo 56

DŽ

DŽAKULA, Branko 106
 DŽINIĆ, Ivo 2, 603, 612, 623

E

EAGLETON, Terry 95–99, 286
 ELIOT, Thomas Stearns 13, 385, 386, 406
 ÉLUARD, Paul 123
 EMRICH, Berthold 47
 ENGELS, Friedrich 25
 EÖTVÖS, Jozsef 496
 ERAK, Nevena 44
 ERBEN, K. Jaromir 185, 507, 515
 ERIKSONAS, Linas 42, 44
 ERLI, Astrid 42, 259, 260, 277
 ESPERANTO, *pseud.* ZAMENHOF, Lazar
 Ludwig
 EZOP S GRIČA, *pseud.* Milana Begovića; *vi-
 di*: BEGOVIĆ, Milan

F

FALIŠEVAC, Dunja 2, 611, 622
 FALLERSLEBEN, August Hoffmann von 58
 FANCEV, Franjo 5, 74, 79, 81, 87, 113, 177,
 217, 348, 350, 413, 435, 443, 444, 448,
 451–453, 456, 466, 471, 605
 FAULKNER, William 402
 FELBINGER, Bartol (Bartolomej) 194
 FELDMAN, Miroslav 371
 FEOFAN, *patrijarh* 428
 FERDINAND I., *car* 61

FERIĆ, Đuro 58, 59, 70
 FEUILLET, Octave 338
 FICHTE, Johann Gottlieb 58, 93
 FILIPOVIĆ, Ivan 245, 253, 496
 FIORENTINA, Pier Angel 185
 FISHER, D. J. 124
 FISHMAN, Joshua A. 41, 42
 FIŠER, Ernest 2, 469, 473, 476, 611, 614, 615,
 618, 622, 625, 626, 628
 FLAKER, Vida 144, 371, 383
 FLAUBERT, Gustave 67, 167, 299
 FLEISCHER, Gustav 504, 505
 FLEX, Walter 395
 FOHRMANN 444
 FOLNEGOVIĆ, Fran 76, 298, 300, 306
 FORKO, Josip 113, 263
 FOSCOLO, Ugo 57
 FOTEZ, Marko 373
 FOUCAULT, Michel 30, 37, 433, 448
 FOWLER, Alastair 270, 277
 FRANCE, Anatole 123
 FRANGEŠ, Ivo 5, 17–19, 21, 45, 74, 81, 82,
 87, 113, 194, 195, 199, 206, 207, 297,
 298, 311, 312, 320, 321, 376–378, 385,
 393–407, 435, 461, 463, 465, 466, 601,
 605, 612, 624
 FRANIČEVIĆ, Marin 17, 113
 FRANIĆ TOMIĆ, Viktorija 2, 611, 622
 FRANK, Anne 139
 FRANK, Josip 66, 71, 298, 302
 FRANKOPAN, Fran Krsto 14, 56, 57, 80,
 137, 147, 276, 281, 293, 301, 312, 349,
 353–366, 408, 409, 417, 459, 462, 484,
 516, 518, 606, 613, 624
 FRANKOPAN, Žigmund 482
 FRANKOPANI 65, 168, 302
 FRANKOVIĆ, Dragutin 498, 503, 505, 506,
 510
 FRANJO, *sveti* 317
 FRANJO II. *car* 60
 FRANJO JOSIP I. 62, 355, 509
 FRASS, Jakob, *pseud.* Stanka Vraza 175
 FREUD, Sigmund 122
 FREUDENREICH, Josip 159, 276
 FRIEDRICH II. 58
 FUDERER, Bruno 429
 FUDERER, Tetyana 431
 FUNDAK, Mijo 498

G

GABIZA prof. 69
 GADAMER, Hans-Georg 197, 206, 207
 GAJ, Ljudevit 32, 61, 63, 81, 83, 84, 140, 155, 156, 169, 175, 177–179, 181, 188, 213, 214, 218, 264, 294, 329, 409, 414, 418, 439, 446, 473, 485, 486, 511
 GALL, Richard 185
 GALOVIĆ, Fran 307
 GALS WORTHY, John 341, 344
 GANDHI, Mahatma 122, 125
 GARAŠANIN, Ilija 219, 220
 GAŠPAR, Angelina 331
 GAŠPAROTI, Hilarion 474
 GAŠPAROVIĆ, Darko 285, 289
 GAT, Azar 35, 43
 GAVELLA, Branko 225, 276
 GENETTE, Gerard 29, 43, 242, 253, 254, 318, 321
 GEORGIJEVIĆ, Krešimir 16, 462, 465
 GIDE, André 122, 123
 GILJEN, Klaudio 361, 365
 GIRARD, René 403
 GIUSTINIANA, Giovanni 379
 GJALSKI, Ksaver Šandor; *vidi*: ĐALSKI, Ksaver Šandor
 GLAVAŠ, Andrija Radoslav 214
 GLAVINIĆ, Frane 49, 55, 56
 GODZICH, Wlad 448
 GOETHE, Johann Wolfgang von 63, 67, 132, 155, 371, 388, 391
 GOLDBLATT, Harvey 412
 GOLDONI, Carlo 371
 GOLDSMITH, Oliver 185
 GOLDSTEIN, Slavko 17–19
 GÓNGORA Y ARGOTE, Luis de 68
 GORKI, Maksim 122, 269, 270, 274
 GOTOVAC, Jakov 372
 GOTTSCHALK 49
 GRABOVAC, Filip 59
 GRABOWSKI, Bronisław Teodor 62, 71, 86
 GRČEVIĆ, Mario 211, 221
 GRDENIĆ, Dragutin 126
 GREENBERG, Robert D. 25, 43
 GREGORČIĆ, Simon 507
 GRGEC, Petar 79, 214, 215
 GRILLPARZER, Franz 371

GRIMM, *braća* 51
 GRKOVIĆ, Mate 228
 GROSS, Mirjana 29, 38, 43, 63, 64, 167, 171, 296, 305, 307, 310, 311, 365
 GRUJIĆ, Radoslav 504
 GRUYTER, Walter de 42, 44, 47
 GRŽANIĆ, Josip 297
 GUARINI, Giovanni Batista 359
 GUBERINA, Petar 216, 219, 221, 239, 240, 253, 254
 GUILLÉN, Claudia 439, 448
 GUILLORY, John 269, 277
 GUNDULIĆ, Dživo Fran 56
 GUNDULIĆ, Ivan 53, 80, 86, 264, 265, 359, 380, 391, 395, 421–432, 474
 GUSIĆ, Luka 144

H

HABDELIĆ, Juraj 56, 473
 HABSBURG LOTARINGIJSKI, Otto 355
 HÄCKEL, Ernst 201, 307
 HAFTEN, Ton Van 246, 256
 HALER, Albert 5, 11, 94, 217, 264, 276, 605
 HAM, Sanda 209, 217, 218, 221, 612, 618, 623, 626, 628
 HAMERŠAK, Filip, 28, 43
 HANSEN-KOKORUŠ, Renate 222
 HARAMBAŠIĆ, August 62, 65, 71, 86, 152, 153, 166, 173, 174, 269–271, 297, 300, 302, 304–306, 310–312, 369
 HARRINGTON, Wilfried J. 360, 365
 HARTMANN, Moritz 201
 HARTMANN, Nikolaj 241, 244, 254, 307
 HASTINGS, Adrian 34, 43
 HATZE, Josip 193
 HAUPTMANN, Gerhart 308, 372, 373
 HAVLIČEK, Ivan 187
 HAWKES, David 406
 HEBRANG GRGIĆ, Ivana 26, 43
 HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich 252
 HEIDEGGER, Martin 197, 207
 HEINE, Heinrich 68, 369
 HEINEMANN, William 246, 253
 HEKTOROVIĆ, *obitelj* 379
 HEKTOROVIĆ, Petar 53, 319, 379, 380, 383
 HERCIGONJA, Eduard 17, 78, 79, 87, 113, 114, 443, 448, 483, 484, 492
 HERDER, Johann Gottfried 31, 34, 82, 94, 155

HEREŠINAC, Petar 472
 HERMAN, David 42, 44
 HERMANS, Felicia 185
 HERRICK, Robert 185
 HESSE, Hermann 122
 HEVAJI USKUFU, Muhamed 56
 HIPOLIT, *pseud.* Milana Begovića; *vidi:* BEGOVIĆ, Milan
 HIRSCHI, Caspar 24, 34–36, 40, 43
 HOBLAJ, Alojzije 507, 510
 HOBSBAWM, Eric 43
 HOFMANNSTHAL, Hugo von 98, 371
 HOHENWART 298
 HOHNJEC, Josip 504
 HÖLDERLIN, Friedrich 129
 HOLJEVAC, Željko 484, 492
 HOMER 26, 104
 HOMJAKOV, Aleksej Stepanovič 185
 HORBEC, Ivana 496, 497, 499, 510
 HORVAT, Filip 613
 HORVAT, Ivo 241, 255
 HORVAT, Josip 155, 171
 HORVAT, Rudolf 193, 474
 HORVAT, Vladimir 55, 69, 109, 115, 434, 436, 448, 451, 458, 459, 466
 HORVATIĆ, Dubravko 393
 HORVAT-KIŠ, Franjo 473
 HRANILOVIĆ, Jovan 214, 300
 HROCH, Miroslav 31, 43
 HUGO, Victor 26, 68
 HÜHN, Peter 44
 HUISMAN, Denis 123, 133
 HUME, Alexander 185
 HUTCHINSON, John 31

I

IBLER, Janko 76, 166, 167, 300, 301, 482, 492
 IBSEN, Henrik 308
 IGGERS, Georg G. 41, 43
 ILJAŠEVIĆ, Stjepan 474
 ILJIĆ, Vojislav 371
 IMMERMANN, Karl 399
 IOVINE, Micael S. 412
 IRIGARAY, Luce 38
 ISER, Wolfgang 360
 ISUS KRIST 104
 IVAKIĆ, Joza 263, 271, 272

IVANDA, Branko 2, 643
 IVANIĆ, Ante 405
 IVANKOVIĆ, Ljubomir 504
 IVANOŠIĆ, Antun 263, 265, 266
 IVANOV, *pseud.* Milivoja Dežmana; *vidi:* DEŽMAN, Milivoj
 IVANUŠ, Vlasta 499
 IVIĆ, Nenad 260, 262, 277
 IVON, Katarina 259, 277, 479, 492
 IVŠIĆ, Stjepan 217–219, 221, 444, 452, 453

J

JACOB, Max 135
 JAGIĆ, Vatroslav 5, 65, 78, 79, 83, 84, 87, 113, 114, 137, 147, 148, 217, 380, 430, 443, 452, 461, 473, 518, 605, 606, 615
 JAHN, Manfred 44
 JAKOV, *sveti* 103
 JAKŠA, Čedomil, *pseud.*; *vidi:* ČUKA, Jakova
 JAMBREŠIĆ, Andrija 60, 412, 474
 JAMESON, Fredric 95, 99
 JANKOVIĆ, Janko 505
 JANSEN, Henrike 246, 256
 JARNEVIĆ, Dragojla 63, 153
 JAUSS, Hans Robert 360
 JAZYKOVA, N. M. 185
 JEANNERET, Yves 120, 123, 133
 JELAČIĆ, Josip, *hrv. ban* 60–64, 70, 71, 485, 486
 JELASKA, Zrinka 458, 459
 JELČIĆ, Dubravko 12, 20, 91, 99, 113–115, 119, 133, 143, 144, 152, 160, 165, 171, 259, 268, 277, 283, 284, 289, 303, 311, 382, 383, 397, 398, 434–436, 448, 457, 462, 463, 466, 469, 470, 476, 491, 492, 520, 601, 612
 JEMBRIH, Alojz 436, 445, 448, 458, 459, 461, 466
 JENKINS, Keith 28, 43
 JEŽIĆ, Branimir Ivan 519
 JEŽIĆ, Eduard (Dodo) 332, 519
 JEŽIĆ, Gjuro 499, 515
 JEŽIĆ, Hrvoje Lujo (Buco) 332, 519
 JEŽIĆ, Mislav 2, 21, 32, 43, 101, 115, 149, 281, 289, 343, 457, 459, 460, 464, 466, 467, 491, 492, 515, 518, 519, 521, 599, 603, 611–613, 615, 617, 618, 622, 623, 628, 633, 635

- JEŽIĆ, Valeria 519, 525
 JIREČEK, Konstantin 52, 515
 JOHNSTONE 444
 JONKE, Ljudevit 217, 218, 222, 410, 418
 JONJIĆ, Tomislav 389, 390, 405, 406
 JORGOVANIĆ, Rikard Flieder 63
 JOSEPH, John E. 34, 43
 JOSIP II., *car Svetog Rimskog Carstva* 50, 58, 356, 498
 JOSIP iz ARIMATEJE 104
 JOŽČENKO; *vidi*: BLAŽINA, Josip
 JOŽIĆ, Blaž 295, 415
 JUKIĆ, Ivan Franjo 63, 295, 415
 JUKIĆ, Luka 415
 JUNG, Izidor 504
 JURGUTIENÉ, Auštra 289
 JURICA, Neven 396
 JURIČIĆ, Juraj 53
 JURIŠIĆ, Hrvatinić Gabrijel *fra* 323, 329, 330, 618, 626, 628
 JURJEVIĆ, Gabrijel 474
 JURKOVIĆ, Janko 153, 263, 264, 266–268, 275, 277, 278, 496
 JUSDANIS, Gregory 260
 JUSUF, Hadži 56
- K**
- K. 227, 236
 KAČIĆ MIOŠIĆ, Andrija *fra* 59, 70, 315–331, 425, 431, 612, 618, 623, 626, 632
 KALAFATIĆ, Ivan 504, 505
 KANGRGA, Leposlava 388
 KANITZ, Magda 125
 KANIŽLIĆ, Antun 263–266, 279
 KAPETANIĆ, Davor 143, 147
 KARADŽIĆ, Vuk Stefanović 56, 63, 64, 84, 159, 160, 216, 217, 219, 220, 294, 295, 412, 414, 415
 KARAMAN, Srećko 288
 KARLO V., *car Svetog Rimskog Carstva* 50
 KARLO I. VELIKI 104
 KARNARUTIĆ, Brne 391
 KARPATI, T. 277
 KASTRIOTIĆ, Juraj; *vidi*: SKENDERBEG
 KAŠAJ, Ela 198
 KAŠIĆ, Bartol 55
 KAŠTELAN, Jure 518
 KATANČIĆ, Matija Petar 59, 263–266
 KATARINA II. Velika 58
 KATIČIĆ, Radoslav 16, 48, 49, 63, 69, 114, 356, 365, 423
 KATIĆ, Milan 236
 KATUNARIĆ, Dražen 124
 KAUNITZ, Oskar 204
 KAVANJIN, Jerolim 58
 KAZAKEVICH, Gennadiy 424, 431
 KAZALI, Antun 153
 KECMANOVIĆ, Ilija 193, 207
 KEILBACH, Vilim 240, 254, 255
 KEMPENAC, Toma 381
 KHUEN-HÉDERVÁRY, KÁROLY 47, 48, 64, 66, 71, 270, 296–298, 307, 312, 313, 497, 501
 KHUN, Thomas 37
 KIRINIĆ, Bruno Robert 429, 431
 KLAIĆ, Adolf Bratoljub 219, 222, 354
 KLAIĆ, Franjo 496
 KLAIĆ, Vjekoslav 473
 KLARIĆ, Branko 288
 KLEIST, Heinrich von 371
 KLUCKHOHN, Paul 63, 69
 KNEŽEVIĆ, Andrija 496
 KNOTT 354
 KOBOR, Toma 368
 KOCIJAN, Ivan 504
 KOETSENUIJTER, Willem 246, 256
 KOKOTOVIĆ, Nikola 300
 KOLAR, Slavko 376, 399, 400
 KÓLLAR, Jan 82, 83, 177, 179
 KOLONIĆ, Eugen 502
 KOLONIĆ, Marija 502
 KOLOWRAT-LIEBSTEINSKY, *grof* Franz Anton von 61
 KOLUMBIĆ, Nikica 47, 70, 108, 109, 115, 436, 458
 KOMARNYCKY, Serĝij 429, 431
 KOMBOL, Mihovil 5, 11, 14, 15, 47, 75, 87, 108, 113, 217, 276, 379–381, 443, 462, 465, 605, 612
 KONZUL ISTRANIN, Stjepan 53
 KONJOVIĆ, Petar 225
 KOPITAR, Jernej (Bartholomäus) 83, 84, 87, 176, 179
 KOPREK, Ivan 599, 603, 611, 623

- KORAJAC, Vilim 266, 267, 277
 KÖRBLER, Đuro 217
 KORDIĆ, Lucijan 288
 KORDIĆ, Snježana 24, 36, 43
 KOREN, Snježana 43
 KOS, *dubravski župnik* 498
 KOS, Vinko 288
 KOSOR, Josip 263, 264, 269–272, 274, 275, 278, 369, 372, 374, 391, 463
 KOSTREŃIĆ, Ivan 293, 357, 358, 364, 365
 KOŠUTAR, Petra 211, 222
 KOŠUTIĆ, Sida 401
 KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, Nevenka 124, 133
 KOTZEBUE, August von 485
 KOVAČ, Zvonko 209, 213, 222, 294, 311, 414, 418, 436, 458
 KOVAČEC, August 105
 KOVAČEVIĆ, Mate 210
 KOVAČEVIĆ, Tomo 295, 415
 KOVAČIĆ, Ante 64, 65, 152, 153, 166, 168, 169, 173, 174, 283, 297, 303, 306, 309, 310
 KOVAČIĆ, Ivan Goran 144, 285, 290, 291, 387, 395
 KOZARAC, Ivan 263, 269, 271, 272, 277, 349
 KOZARAC, Josip 65, 263, 264, 269–272, 368
 KOZARČANIN, Ivo 86
 KOZUMPLIK KEMENOVIĆ, Marijana 613
 KOŽUL, M. 124
 KRAJAČEVIĆ SARTORIUS, Nikola 56
 KRALE, Marko 319
 KRALJEVIĆ, Andrijaš 319, 379
 KRALJEVIĆ, Marko 319, 379
 KRANJČEVIĆ, Ela 193, 194, 199–205, 207, 300
 KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir 65, 86, 137, 144, 147, 148, 166, 193–208, 269, 270, 297, 298, 300, 304, 306, 307, 310, 311, 349, 368, 369, 394, 395, 400, 606, 612, 615, 623
 KRASIĆ, Stjepan 55, 60, 71
 KRAŠIĆ, Wolfy 396, 406
 KRAVAR, Zoran 311, 383
 KRBAVAC, Bartol 483
 KRČELIĆ, Adam Baltazar 474
 KREMPEL, Antun 185
 KREŠEVLJAKOVIĆ, Hamdija 113
 KREŠIĆ, Stjepan 125, 126, 133
 KRIŠTO, Jure 213, 222
 KRIŠTOLOVEC, Ivan 474
 KRIŽANIĆ, Juraj 424–426, 431, 473
 KRKLEC, Gustav 135, 314, 371, 474, 475, 477, 600, 631, 632
 KRLEŽA, Bela 388, 394
 KRLEŽA, Miroslav 26, 84, 86, 162, 195, 207, 217, 285, 289–291, 372, 376, 381, 385–407, 470, 471, 473, 475–477, 490, 518, 624
 KRNDARUTIĆ, Brne 54
 KRNIC, Ivan 217, 307, 368
 KRSTIĆ, Kruno 216, 219, 221, 239–257, 453, 454, 465, 613, 624
 KRŠNJAVI, Izidor 214, 298
 KRUHEK, Milan 484, 493
 KRUŽIĆ, Josip 504
 KUHAČEVIĆ, Antun 485
 KUKOR, Josip 300
 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan 5, 47, 49, 61–63, 71, 84, 113, 165, 219, 473, 482, 493, 605
 KUMIČIĆ, Eugen 65, 76, 77, 152, 153, 166–168, 173, 174, 299–303, 307, 308, 310, 311
 KUNDEK, Đuro 501, 502, 504, 509, 515
 KUNDEK, Judita 502
 KUNDEK, Nikola 502
 KUNIĆ, Rajmund 58
 KUPAREO, Rajmund 288
 KURELAC, Fran 83, 87, 177, 218, 481, 487, 488, 493, 494
 KUŠAN, Vladislav 126, 133
 KUŠAR, Stjepan 29, 30, 44
 KUZMANIĆ, Ante 84, 156, 218, 295
 KVATERNIK, Eugen 151, 153, 167, 296, 298, 302
- L**
- LACAN, Jacques 38, 401
 LaCAPRA, Dominick 262, 266, 277, 433, 438–442, 448
 LADAN, Tomislav 161, 172
 LADANJSKI, Ladislav, *pseud.*; *vidi*: ČAČKOVIĆ VRHOVINSKI, Miroslav
 LA FONTAINE, Jean de 120, 134, 135, 517
 LAJOS, Kossuth 60
 LAMARTINE, Alphonse de 337

- LANSON, Gustav 106, 115, 119, 348, 351, 352, 437, 438, 447, 448, 518
 LAPENDA, Stjepan 124
 LASIĆ, Stanko 17, 163, 171, 285, 289, 388
 LASTA, Petar 175, 189
 LAUER, Reinhard 398
 LAWRENCE, David Herbert 342
 LAWRENCE, Paul 39, 43
 LAZAREVIĆ DI GIACOMO, Persida 409, 413, 418, 626, 628
 LE BON, Gustav 120, 517
 LEDERER, Ana 225, 516, 521, 613, 623, 628
 LEDINŠČIĆ, Franjo 498, 499, 501, 509, 515
 LEHFELDT, Werner 211, 222
 LENORMAND, Henri-René 373
 LEOPOLD II. 413
 LEOPOLD I., *car Svetog Rimskog Carstva* 353
 LEOPOLD VILIM 359
 LERMONTOV, M. S. 185
 LESKOVAR, Janko 368
 LEŠIĆ, Zdenko 406
 LETO, Pomponije 379
 LEUWERS, Daniel 123, 133
 LEVAKOVIĆ, Rafael 55
 LEWIN, Jane E. 242, 254
 LICHTENBERGER, André 241, 245, 254, 255
 LIPNJAK, Vanda 241, 254, 255
 LISIČAR, Matija 368
 LIVADIĆ, Branimir 65, 86, 124, 198, 204, 207, 368
 LONČAREVIĆ, Vladimir 459
 LONČARIĆ, Amalija 200
 LOPAŠIĆ, Radoslav 354
 LORCA, Federico García 68
 LORENZ, Chris 30, 32, 39, 43
 LORKOVIĆ, Ivan 298
 LOTI, Pierre 123
 LOVRENČIĆ, Jakob 474
 LOZOVINA, Vinko 113, 217, 443
 LUCIĆ, Hanibal 86, 176
 LUCIĆ, *obitelj* 379
 LUJ XIV., *kralj Francuske* 102
 LUKJANENKO 354
 LULLY, Jean Baptiste 120
 LUNAČEK, Vladimir 368
 LUTHER, Martin 53
 LYOTARD, Jean-Francois 37, 38, 43
 LY-TAI-FU, *pseud.* Krune Krstića; *vidi:* KRSTIĆ, Kruno
- LJ**
- LJEVAK, Zdenko 144
 LJUBIĆ, Šime 5, 113, 263, 277, 605
- M**
- MACKSEY, Richard 242, 254
 MAETERLINCK, Maurice 66, 308, 371
 MAFEI, A. 185
 MAGDALENIĆ, Matijaš 474
 MAGNIFICO, Lorenzo il 52
 MAGNUSZEWICZ, D. 185
 MAHNIĆ, Antun 196, 197, 202, 203, 206, 212, 214, 222
 MAIXNER, Rudolf 125, 334, 335, 337, 350
 MAJER, Vjekoslav 371
 MAJKOV, A. 141
 MAKSIMOVIĆ, Božo Ž. 222
 MAKOVEJ, Osyp 430, 431
 MALEČIĆ, Gašpar 474
 MALHERBE, François de 105
 MALLARMÉ, Stéphane 67
 MALRAUX, André 123
 MALVOLIO, *pseud.* Milana Begovića; *vidi:* BEGOVIĆ, Milan
 MALJEVAC, Juraj (KAPUCIN, Gregur) 474
 MAMUZIĆ, Ilija 411, 417
 MANDIĆ, Antun, *biskup* 214
 MANDIĆ-PACHL, Helena 105, 124, 133
 MARAKOVIĆ, Ljubomir 5, 80, 214, 215, 218, 221, 270, 272, 276, 277, 283, 373, 374, 381, 388, 392, 406, 473, 603, 605, 616, 626
 MARETIĆ, Tomo 216, 217, 359
 MARGITIĆ MARKOVAC JAJČANIN, Stipan 56, 59, 70
 MARIĆ, Zvonko 406
 MARIJANOVIĆ, Stanislav 263, 277
 MARIJA TEREZIJA, *hrv.-ugar. kraljica* 50, 484, 495, 496, 510
 MARINKOVIĆ, Ranko 395
 MARINO, Giambattista 359
 MARJANOVIĆ, Milan 65, 169, 196, 207, 214, 270, 277, 303, 368

- MARKOVIĆ, Franjo 64, 140, 175, 189, 190, 239, 244, 255, 296
- MARKOVIĆ, Mihajlo 410, 417
- MARKOVIĆ, Zdenka 194, 207, 275
- MAROEVIĆ, Tonko 6, 135, 380, 383, 611, 635
- MAROTTI, Bojan 239, 244, 251, 253, 255, 613, 624, 628
- MARTINAC, *pop* 98, 483
- MARTIN DU GARD, Roger 121
- MARTINOVIĆ, Sonja 183, 189
- MARTULAŠ, Dragan 504
- MARULIĆ, Marko 53, 110, 284, 381, 460, 625
- MARUNA, Boris 393, 395, 397
- MARUŠEVSKI, Olga 194, 207
- MARX, Karl 25
- MASSUMI, BRIAN 448
- MAŠTROVIĆ, Ljubomir 159
- MAŠTROVIĆ, Nikola 485, 492
- MAŠTROVIĆ, Tihomil 2, 6, 7, 47, 48, 53, 55, 60, 62, 67, 69–72, 74, 87, 106, 108, 109, 113, 115, 116, 119, 120, 132–134, 137, 144, 149, 181, 183, 189, 221, 222, 228, 229, 236, 247, 253, 255, 256, 279, 289, 311, 312, 339, 342, 350, 364, 366, 372, 382, 383, 409, 411, 414, 417, 418, 423, 434, 436, 437, 444, 448, 449, 451, 452, 455, 457–461, 464, 466, 476, 485, 492, 493, 518, 520, 521, 525, 565, 599, 603–605, 611–613, 615, 617, 618, 622, 623, 625, 628, 629, 631, 633, 643
- MATAN, Branko 469, 476
- MATASOVIĆ, Maja 510
- MATEŠIĆ, Josip 210, 222
- MATIČEVIĆ, Ivica 67, 70, 109, 115, 247, 255, 383, 388, 406, 436, 458, 459
- MATIČEVIĆ, Stjepan 243
- MATIĆ, Tomo 5, 74, 87, 113, 217, 219, 267, 323–325, 329, 330, 348, 350, 354, 360, 435, 448, 451, 465, 605
- MATIJEVIĆ, Zlatko 209, 212, 213, 215, 222
- MATKOVIĆ, Antun 504, 505
- MATKOVIĆ, Marijan 143, 197, 207
- MATKOVIĆ, Stjepan 151, 157, 160, 165, 167, 171, 172, 389, 390, 405, 406
- MATOŠ, Antun Gustav 67, 77, 86, 144, 152, 162, 205, 207, 263, 264, 266, 269–275, 304, 307, 308, 310, 347, 368, 394, 395, 400, 405, 406
- MAUPASSANT, Guy de 120, 134, 338, 349, 437, 517
- MAZZURA, Šime 298
- MAŽIBRADIĆ, Ignacije 54
- MAŽIBRADIĆ ŠULJAGA, Maroje 54
- MAŽURANIĆ, Antun 218
- MAŽURANIĆ, Fran 311, 507, 515
- MAŽURANIĆ, Ivan 61, 64, 71, 85, 86, 137, 147, 148, 161, 163, 183, 187, 190, 219, 275, 309, 329, 349, 395, 439, 446, 463, 475, 496, 606, 615
- MAŽURANIĆ, Matija 148, 155, 349, 463, 518, 606, 615
- MAŽURANIĆ, Vladimir 275
- MEDEN, Ivan 144, 382
- MEDICI, Caterina de 52
- MEDIĆ, Danilo 299, 488
- MEDINI, Milorad 5, 78, 113, 217, 423, 443, 603, 605
- MEIĆ, Perina 23, 44, 209, 222, 364, 366, 461, 467
- MEIER 359
- MEKULI, Esad 329, 330
- MELANCHTON, Philip 53
- MENČETIĆ, Šiško 379, 380
- MENDÈS, Catull 368
- MESARIĆ, Kalman 410, 417
- MESAROŠ, Antonija 499, 515
- MESAROŠ, Milka 499
- MESIĆ, Matija 184
- MEŠTROVIĆ, Ivan 205, 329
- METHOD, *sveti* 48, 111
- MEYER-LÜBKE, Wilhelm 515
- MEYER-PLANTUREUX, C. 123
- MICHELANGELO, Buonarroti 122, 125
- MICKIEWICZ, Adam 185
- MICKOCZI, Iosephi 413, 417
- MICKY 228, 236
- MIĆANOVIĆ, Krešimir 410, 418
- MIHANOVIĆ, Antun 439
- MIHANOVIĆ, Ivan 424, 431
- MIHANOVIĆ, Nedjeljko 143, 304, 311, 424, 431
- MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka 144, 333, 339, 376, 383, 424, 431, 616, 617, 626, 628, 633
- MIKLOŠIĆ, Fran 83, 87, 179, 180, 185, 219

- MIKLOUŠIĆ, TOMAŠ 474
MIKOCZY-BLUMENTHAL, Josip 412
MIKULIN, Mladen 464, 512, 519
MILANJA, Cvjetko 283, 289, 458
MILČETIĆ, Ivan 5, 113, 217, 444, 452, 473, 605
MILETIĆ, Stjepan 66, 194, 235, 368, 369
MILIČEVIĆ, Slaven 398
MILKOVIĆ, Zlatko 125
MILKOVIĆ, Zvonko 474
MILLER, William 185
MILOVEC, Baltazar 474
MINČETIĆ, Vladislav 380
MIOČIĆ, Petra 460, 467
MIRKOVIĆ, Budislav, pseud. Augusta Cesarca; *vidi*: CESAREC, August
MIŠČEVIĆ, Nenad 31, 44
MIŠČIN, Daniel 193, 194, 204, 205, 207, 599, 612, 623
MK; *vidi*: KATIĆ, Milan
MODRIĆ-BLIVAJS, Dunja 496, 510
MOJSIJE PUTNIK 413
MOLIÈRE, Jean Baptiste Poquelin 57, 105, 119, 120, 134, 349, 360, 363, 392, 437, 517
MONMOUTH, Galfrid (Gaufrey) de 104
MONTAIGNE, Michel de 105, 437
MONTROSE, Louis A. 446, 448
MOORE, Thomas 185
MOSTARKIĆ, Snježana 144
MRDULJAŠ, Igor 227, 236
MRKONJIĆ, Zvonimir 105
MUHIĆ, Pavle 496
MULIH, Juraj 474
MURKO, Matija 177, 443
MUSSET, Alfred de 120, 333, 349, 369, 517
MUSSOLINI, Benito 68, 374
MUŽAR, Antonija 499
MYCOCK, Andrew 42, 44

N

- NADASDY, Franjo, *grof* 328
NADEAU, Maurice 122, 123, 133
NAGY, Josip 145
NAPOLEON BONAPARTE 51, 57, 60, 71, 489
NAZOR, Vladimir 68, 86, 129, 144, 285, 290, 291, 368, 371, 376, 378, 387, 389, 424, 431, 440

- NEMČIĆ GOSTOVINSKI, Antun 63, 137, 147, 148, 155, 183, 277, 349, 463, 473, 518, 606, 615
NEMEC, Krešimir 151, 152, 171, 268, 278, 295, 302, 304, 305, 311, 342–344, 350, 383, 397, 458
NEORČIĆ, Marija 126
NEUBAUER, John 24, 35, 44, 277
NEUMANN, Alfred 341
NEVISTIĆ, Ivan 334, 335, 350
NIEDZWIECKI, Zygmunt 341
NIETZSCHE, Friedrich 163, 241, 244, 255
NIKČEVIĆ, Sanja 397, 398, 406
NIKOLIĆ, Mihovil 193, 368, 369
NIKOLIĆ, Vinko 68, 239, 250, 255, 288, 395, 397, 406, 435, 452, 465
NIKOLIĆ, Vladimir 153
NIVEN, Alex 286, 289
NIZETEO, Antun 288
NOHLEN, Dieter 442, 448
NORDAU, Max 201, 307
NORŠIĆ (WALDRICH), Valeria; *vidi*: JEŽIĆ, Valeria
NOVAK, *knez* 483, 484
NOVAK, Slobodan Prosperov 11, 13, 86–88, 113, 114, 116, 397, 435, 436, 442, 449, 457, 458, 460, 463, 466, 481, 491, 493, 520, 612, 613, 617, 620, 623, 628, 633
NOVAK, Vjenceslav 64, 65, 70, 137, 144, 145, 148, 280, 347, 349, 351, 352, 518, 606, 615, 631
NOVAKOVIĆ, Stefan 414
NOVAKOVIĆ, Stojan 416
NOVALIS 67, 94
NUČIĆ, Hinko 225
NÜNNING, Ansgar 42
NUŠIĆ, Branislav 410, 417

O

- OBRADOVIĆ, Dositej 412–414
OGRIZOVIĆ, Milan 67, 86, 205, 207, 268, 269, 273, 307–310, 368, 373, 374
OHNET, Georges 268
OKROŠA, Tomislav 613, 617, 633
OKRUGIĆ SRIJEMAC, Ilija 153
ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka 23, 37, 38, 44, 601, 603, 611, 623

ORBINI, Mavro 55, 422–425, 427, 431
 ORFELIN, Zaharije 412, 414
 OROSSI, Tommas 185
 ORT 444
 OVIDIJE 357
 OWEN, Wilfred 395

P

PACEL, Vinko 219
 PAIĆ JURINIĆ, Mirjana 42, 44
 PALADINI, *obitelj* 379
 PALMER, Richard E. 197, 207
 PALMOTIĆ, Junije 56
 PALMOVIĆ, Andrija 306, 474
 PALJETAK, Luko 377, 383
 PANONIJE, Jan 379
 PANTELIĆ, Marija 484, 493
 PARIS, Gaston 103
 PARO, Nedjeljka 409, 418, 455, 466, 565
 PARUN, Vesna 507
 PASARIĆ, Josip 77, 298, 301, 312
 PASCAL, Blaiseu 105
 PAŠČENKO, Jevgenij 6, 421, 423–425, 429–432, 611, 635
 PAŠIĆ, Nikola 68, 298
 PAUL, Jean 63
 PAVELIĆ, Ante 298, 388, 389
 PAVELIĆ, Milan 215, 329
 PAVEŠKOVIĆ, Antun 109, 116, 144, 151, 157, 160, 165, 171, 172, 353, 382, 436, 458, 459, 613, 624, 628
 PAVIĆ, *fra* Emerik 329
 PAVLETIĆ, Vlatko 16
 PAVLIČIĆ, Pavao 376, 383
 PAVLOVIĆ, Cvijeta 119, 133, 270, 278, 459, 615–617, 625, 626, 628, 633
 PAVLOVIĆ, Nataša 42
 PAVLYČKA, Dmytra 430
 PÁZMÁNY, Péter 57
 PEČUR MEDINGER, Zrinka 222
 PEDERIN, Ivan 47, 50–52, 55, 57–72, 91, 93–95, 99, 616, 625, 628
 PÉGUY, Charles 122
 PEIĆ, Matko 259, 263, 266, 278
 PEJAKOVIĆ, Stjepan 219
 PELEGRINOVIĆ, Mikša 380
 PELEŠ, Gajo 105
 PERGOŠIĆ, Ivan 471–473, 476, 477
 PERINIĆ, Luka 242, 243, 255
 PERIŠA, Josip 287, 289
 PERKINS, David 23, 30–32, 39–41, 44, 260, 263, 278, 444, 447, 449
 PERKOVAC, Ivan 165
 PERKOVIĆ, Luka 371, 489
 PERRAULT, Charles 105, 119, 349
 PERŠIĆ, I. 298
 PEŠTALIĆ, Grgur 263
 PETRAČ, Božidar 48, 112, 113, 116, 151, 157, 160, 161, 165, 171, 172, 239, 247, 255, 283–285, 289, 434, 436, 449, 458, 459
 PETRAČIĆ, Franjo 184, 496
 PETRANOVIĆ, Martina 45
 PETRANOVIĆ, Mile 504
 PETRARCA, Francesco 18, 52
 PETRIČEVIĆ, Višnja 519
 PETROVIĆ, Ljubomir 410, 418
 PETROVIĆ NJEGOŠ, Petar II. 416
 PETROVIĆ PECIJA, Petar 369, 481, 489, 493, 494
 PHRYGIUS, Dares 104
 PICCHIO, Riccardo 412
 PICCOLOMINI, Enea Silvio Bartolomeo 412
 PIER, John 44
 PILAR, Ivo 289, 368
 PILAT 356
 PIO II., papa 412
 PIRANDELLO, Luigi 371, 373
 PIŠKOREC, Velimir 211, 222
 PITIGRILLI; *vidi*: SEGRE, Dino
 PIVAT, E. 122
 PLATON 318
 PLAUT 80
 PLAVŠIĆ, Dušan 194, 368
 POGAČNIK, Jože 83, 87
 POLIĆ, Nikola 67
 POLIĆ-BOBIĆ, Mirjana 460
 POLIĆ KAMOV, Janko 67, 197, 206, 394
 POLŠEK, Darko 38, 44
 POLJAK, Izidor 196, 202, 207, 474
 POPOVIĆ, Đorđe 84
 POPOVIĆ, Sava 413
 PORFIROGENET, Konstantin 63, 415
 PORTO-RICHE, Georges de 371

- POSAVAC, Zlatko 162, 169, 170, 172–174, 244, 255, 262, 278
 POSILOVIĆ, Juraj 199
 POTOCKI, Waclaw 430
 PRANJIĆ, Krunoslav 436, 458
 PREGELJ, Ivan 342
 PREMIŠLISKI, Kiril 319
 PRERADOVIĆ, Petar 62, 84, 85, 183, 187, 190, 194–196, 205, 206, 208, 329, 446, 475, 486, 507, 515
 PREŠERN, Franc 180
 PRÉVOST, Marcel 120, 337, 341, 349, 517
 PRIBIČEVIĆ, Svetozar 112, 345
 PRLENDA, Sandra 43
 PROHASKA, Dragutin 5, 113, 124, 152, 217, 270, 272, 278, 359, 434, 443, 453, 454, 462, 605, 612
 PROTRKA ŠTIMEC, Marina 260, 265, 266, 268, 275, 278
 PROUST, Marcel 121
 PŠIHISTAL, Ružica 2, 23, 267, 278, 611, 614, 615, 622, 625, 628, 633
 PUCIĆ, Medo 153
 PUŠKIN, Aleksandar Sergejevič 186, 425
- Q**
- QUARLES, Francis 185
- R**
- RABLELAIS, François 105
 RACINE, Jean 26, 105
 RAČKI, Franjo 354, 411, 418, 474
 RADIĆ, Ante 298
 RADIĆ, Antun 66, 132
 RADIĆ, Stjepan 66, 112, 132, 215, 368, 395
 RAGUŽ, Mirko 497, 502, 510
 RAKIĆ, Vikentije 413
 RAKOVAC, Dragutin 175, 179, 180, 474
 RANKOVIĆ, Aleksandar 68
 RANJINA, Nikša 379
 RAPACKA, Joanna 269, 278
 RASTEVČIĆ, A. V., *pseud.* Ante Starčevića; *vidi:* STARČEVIĆ, Ante
 RASTEVČIĆ-ŽITNIČANIN, A. V., *pseud.* Ante Starčevića; *vidi:* STARČEVIĆ, Ante
 RATKAJ, Juraj 474
 RAUCH, Pavao 298
- RAVLIĆ, Jakša 74, 87, 348, 350, 435, 448, 451, 456, 466
 READINGS, Bill 24, 44
 REBIĆ, M. 277
 RELKOVIĆ, Matija Antun 59, 263–266, 278, 279, 315
 REM, Vladimir 263, 278
 REMARQUE, Erich Marije 395
 RENDIĆ, Ivan 194
 REŠETAR, Jakob s Cerovca, *pseud.* Stanka Vraza; *vidi:* VRAZ, Stanko
 REŠETAR, Milan 5, 74, 80, 86, 87, 113, 175, 182, 189, 348, 350, 426, 435, 444, 448, 451, 453, 456, 466, 515, 605
 RHEINHARDT, M. 120
 RIBAR, Andrija 504
 RICHARDS, Ivor Armstrong 13
 RILKE, Rainer Maria 398, 475
 RODGER, Alexander 185
 ROGGENDORF, Wilhelm von 379
 ROKSANDIĆ, Drago 406, 410, 418
 ROLLAND, Romain 119–128 130, 132–134, 349, 437, 615, 625
 ROMAINS, Jules 121
 RONSARD, Pierre de 105
 RORAUER, Julije 300
 ROSAMANI, Enrico 212, 222
 ROSANDIĆ, Dragutin 18
 ROSENBERG, 444
 ROSTAND, Edmondo de 120, 516
 ROUDIL, R. 124
 ROUSSEAU, Jean-Jacques 155, 163
 ROŽIĆ, Ferdo 214
 RUKAVINA, Goran 43
 RUNJE, Petar 482, 493
 RYAN, Marie – Laure 36, 44
- S**
- SABIĆ, Marin 368
 SABLJIĆ TOMIĆ, Helena 263, 278
 SABOTIĆ, Ines 29, 30, 44
 SAFET, Mirza, *pseud.*; *vidi:* BAŠAGIĆ, Safet beg
 SAĞAJDAČKI, Petar 429
 SAID, Edward W. 95, 99
 SAMARDŽIJA, Marko 160, 172, 218, 222
 SANNAZARO, Jacopo 53, 80

- SAPUNAR KNEŽEVIĆ, Andrea 144, 175, 182, 189, 615–617, 625, 626, 628, 633
- SARTRE, Jean – Paul 122
- SAS, Petro 429, 431
- SATKAUSKYTĒ, Dalia 287, 289
- SCARLATTI, Alessandro 120
- SCHACHT, Joseph 52
- SCHAEFFER, Jean-Marie 38, 44
- SCHICKEL, Rene 507
- SCHILLER, Friedrich 181, 371
- SCHLEGEL, Friedrich 35
- SCHLEIERMACHER, Friedrich 94
- SCHMID, Wolf 44
- SCHÖNERT, Jörg 44
- SCHÖNHERR, Karl 308
- SCHOPENHAUER, Arthur 201–203, 208, 307
- SCHWARTZMANTEL, John 387, 406
- SCRIBE, E. 119
- SEDLNICKI, Karol Józef *grof* 61
- SEGRE, Dino 338, 341
- SEIGNOBOS, Charles 292, 631
- SELAK, Ante 476
- SERAVUS, Albert 349
- SEŠAR, Dubravka 211, 222
- SEVER, Dunja 613
- SEVER, Gordana 615
- SEVILJSKI, Izidor 424
- SHAKESPEARE, William 19, 20, 391, 392, 404, 517
- SIBINJANIN, Janko 317, 319
- SIGISMUND III., *kralj* 428, 429
- S. J. *pseud.* Slavka Ježića 519
- SIKSTO IV., *papa* 379
- SIM, Stuart 38, 44
- SINDIČIĆ SABLJO, Mirna 119, 615, 625, 628
- SIVERAC, Radosav 379
- SKENDERBEG 316, 317, 329
- SKERLIĆ, Jovan 216, 217
- SKOK, Joža 476
- SLAMNIG, Ivan 262, 278
- SLAVIĆ, Dean 162, 165, 172, 385, 624, 628
- SLAVKO, *pseud.* Slavka Ježića 519
- SMERDEL, Ton 73, 87, 248–251, 255, 257, 264, 278, 435, 453, 465
- SMIČIKLAS, Dane 125
- SMITH, Anthony D. 31, 33, 34, 37, 39, 44
- SMODEK, Matija 474
- SMODLAKA, Josip 216
- SNOECK HENKEMANS, Arnold Francisca 246, 255
- SOBANET, A. 123
- SOKAL, Alan 38
- SOLAR, Milivoj 23, 44, 249, 256, 406, 479, 493
- SOLARIĆ, Pavle 413, 418
- SOLDO, Josip Ante 383
- SORLINI, Ljudevit 511
- SRKULJ, Stjepan 354
- STADLER, Josip 214
- STAIGER, Emil 197, 207, 391
- STALJIN, Josif 122
- STAMAĆ, Ante 144, 197, 318, 321, 356, 366
- STANONIK, Marija 319
- STARČEVIĆ, Ante 63, 64, 76, 83, 151–174, 215, 218, 220, 294, 295–298, 302–305, 307, 309, 310, 415, 481, 486–488, 493, 494, 615, 625
- STARČEVIĆ, David 47, 48, 297, 487
- STARČEVIĆ-LIČANIN, A. V., *pseud.* Ante Starčevića; *vidi:* STARČEVIĆ, Ante
- STARČEVIĆ, Mile 298, 487
- STARČEVIĆ, Šime 156, 218, 486
- STATIJ, *rimski pjesnik* 104
- STATILEO, Ivan 379
- STERN, L. 123
- STEVEN, Mark 286, 289
- STIPČEVIĆ, Aleksandar 26, 44, 239, 256
- STIPETIĆ, Vladimir 318, 321
- STOJANOVIĆ, Ferdo 153
- STOJANOVIĆ, Ivan 153
- STOJANOVIĆ, Mijat 153
- STOPFER, Irena 119, 120, 132–134, 458, 459, 467, 519, 521
- STOŽIR, Ivan 496
- STRINDBERG, August 338, 507
- STROSSMAYER, Josip Juraj 199, 213, 214, 295, 306
- STROZZI, Tito 225
- SUE, Eugène 167
- SUKNIĆ, Milan 504, 505
- SULEJMAN I., *zvani VELIČANSTVENI* 55
- SUPEK, Ivan 73
- SUPILO, Frano 298

SUŠNIK, Franjo 60, 334, 350, 412, 474
 SVAČIĆ, Petar, *hrvatski kralj* 141, 302
 SZABO, Agneza 502, 510
 SZABO, Đuro 504
 SZÉCHENY, István *grof* 61

Š

ŠABIĆ, Marijan 92, 93, 99
 ŠAFARIK, Pavle Josef 62, 71, 82, 83, 177, 413, 418
 ŠAFRANEK, Ingrid 105
 ŠANC, Franjo 240, 244, 254–256
 ŠANTIĆ, Aleksa 409, 417
 ŠARIĆ, Ivan *Evangelist* 214
 ŠARIĆ, Tatjana 449
 ŠEGA, Rudolf 504
 ŠEGEDIN, Petar 518
 ŠENOA, August 26, 64, 70, 77, 137–149, 166, 183, 190, 235, 266–270, 278, 283, 296, 300–304, 306, 309, 312, 313, 348, 349, 351, 352, 395, 415, 446, 475, 488, 518, 600, 602, 606, 615, 632, 633
 ŠENOA, Branimir 225, 226, 233
 ŠENOA, Milan 137, 145, 368
 ŠENOA, Slava, *rod.* IŠTVANIĆ 140
 ŠENTIJA, Josip 394, 406
 ŠERBEDŽIJA, Rade 12
 Ši.; *vidi:* ŠIPRAK, Ivan
 ŠICEL, Miroslav 16, 48, 72, 113, 114, 181, 189, 304, 305, 308, 312, 436, 458, 462–466
 ŠIMIĆ, Antun Branko 476
 ŠIMIĆ, Stanislav 163, 164, 172
 ŠIMIĆ, Stanko 86
 ŠIMUNDŽA, Drago 124, 383
 ŠIMUNOVIĆ, Dinko 67, 272, 370, 378
 ŠIPRAK, Ivan 226, 236
 ŠIŠIĆ, Ferdo 354
 ŠITOVIĆ, Lovro 59
 ŠIŽGORIĆ, Juraj 379
 ŠKAVIĆ, Đurđa 120, 458
 ŠKILJAN, Dubravko 34, 44
 ŠKREB, Zdenko 356, 366
 ŠKRILJEVEČKI, Ivica 619
 ŠKRINJARIĆ, Blaž 472, 474
 ŠKRTIĆ, Luka 613
 ŠKVORC, Boris 24, 36, 44, 269, 270, 278
 ŠLJIVARIĆ, Aleksandar 456, 465, 490, 493

ŠOKEC, Eduard 502
 ŠOP, Nikola 394, 395
 ŠOŠTARIĆ, Sanja 268, 278
 ŠPANJIĆ, Stjepan 368
 ŠPORDER, David 446, 448
 ŠPUN-STRIŽIĆ, Napoleon 368
 ŠREPEL, Milivoj 196, 207, 381
 ŠTAMPAR, Emil 268
 ŠTULIĆ, Branimir 12
 ŠUBIĆ ZRINSKI, Nikola 50
 ŠUMANOVIĆ, Sava 508
 ŠUNDALIĆ, Zlata 263, 278
 ŠUNJIĆ, Ankica 460, 467, 520
 ŠURMIN, Đuro 5, 12, 60, 61, 71, 74, 81, 108, 113, 179, 217, 434, 452, 454, 603, 605, 612
 ŠUSTEK, Ljudevit 498, 510
 ŠVAB, Mladen 239
 ŠVASNIK, Koloman 502
 ŠVELEC, Franjo 17, 113, 293, 312, 364, 366, 458, 459
 ŠVOGER, Vlasta 510

T

TADIĆ, Stipan 281, 616, 625, 628
 TADIĆ, Tatiana 43
 TADIJANOVIĆ, Dragutin 143, 194, 199–201, 207, 278, 311, 507
 TAFRA, Branka 211, 222
 TAGORE, Rabindranath 122, 519
 TAHI, Franjo 303
 TAINÉ, Hippolyte 85, 391
 TANZLINGER ZANOTTI, Ivan 58, 412
 TARICONE, F. 124
 TARLE, Jere 105
 TASSO, Torquato 56
 TATARIN, Milovan 259, 279
 TAUBER, Samuel D. 505
 TELEČAN, Milivoj 209, 212, 222
 TERENCEIJE 80
 THAUSZY, Franjo 328
 THOW, William 185
 TIJAN, Pavao 219, 222
 TKALČEVIĆ, Amalija (Ljubica) 499
 TOGONAL, Marijana 182, 189
 TOLSTOJ, Lav Nikolajevič 67, 122, 125, 308
 TOMASOVIĆ, Mirko 105, 195, 207

- TOMAŠEVIĆ, Nives 144
 TOMBOR, Janko 153, 154
 TOMIĆ, Janko 245, 256
 TOMIĆ, Josip Eugen 139, 266, 268, 269, 463
 TOMISLAV, *kralj* 48
 TOMMASEO, Nikola 319
 TRAKL, Georg 395
 TRESIĆ-PAVIČIĆ, Ante 74, 152, 300, 302, 311, 368, 374
 TREŠČEC BOROTHA, Vladimir 368
 TRIFONOV, Jordan 329, 330
 TRNSKI, Ivan 66, 140, 474
 TRONTL, Stjepko 376
 TRPIMIR, *hrv. knez* 48
 TRUHELKA, Jagoda 263, 275
 TRUMBIĆ, Ante 68
 TUCIĆ, Srđan 67, 276, 368, 374
 TUĐMAN, Franjo 397, 406
 TUFFRAU, Paul 106
 TULUB, Zinajida 430
 TURGENJEV, Ivan 67
 TURIĆ, Jure 368, 481, 488, 493, 494, 511
 TURKALJ, Jasna 163, 172, 294, 297, 303, 304, 312
 TUŠEK-ŠIMUNKOVIĆ, M. 270, 279
- U**
- UDAINA, Tuone 51
 UGLEŠIĆ, Ante 619, 627
 UJEVIĆ – GALETOVIĆ, Marija 397
 UJEVIĆ, Mate 12, 15, 23, 26, 27, 32, 44, 74, 75, 87, 113, 218, 249, 256, 272, 279, 283, 388, 394, 434, 453, 454, 612
 UJEVIĆ, Tin 67, 68, 86, 144, 197, 207, 371, 395
 UNGNAD, Hans 53
 URŠIĆ, Vlasta 241, 254
- V**
- VALÉRY, Paul 122, 135
 VANDEKAR, Josip 125
 VAUPOTIĆ, Miroslav 456, 465
 VAVRA, Nina 124, 368
 VEBER TKALČEVIĆ, Adolfo 152, 153, 161, 165, 185, 218
 VEESER, H. A. 448
 VEGH, Željko 26, 44
 VEKARIĆ, Nenad 318, 321
 VELYČKO, Samijlo 430
 VENEVITOVA, D. 185
 VERBÖCZY, István 62, 471
 VEREŠ, Blasius 471
 VERGILJE 104, 357
 VERLAINE, Paul 77
 VERNE, Jules 119, 349
 VERUS, *pseud.* Branka Vodnika; *vidi:* VODNIK, Branko
 VESPUCCI, Amerigo 52
 VETRANOVIĆ, Mavro 379
 VEŽA, Mladen 328, 329
 VEŽIĆ, Vladislav 157, 474
 VICAN, Dijana 2, 611, 615, 622, 625
 VIDALI (VITALJIĆ), *obitelj* 379
 VIDAN, Gabrijela 105, 106, 115, 116, 119, 134, 437, 449, 458, 459, 518, 520
 VIDAS SAMBUNJAK, Zaneta 91, 614–616, 625, 628, 633
 VIDRIĆ, Vladimir 66, 86, 273, 368, 369, 443
 VILIM *sveti* 103
 VILLON, François 120, 516
 VILOVIĆ, Đuro 376, 377
 VINSKI, Nina 144, 383
 VINJA, Vojmir 103–105, 116
 VIOLIĆ, Božidar 124
 VISKOVIĆ, Velimir 12, 13, 406
 VITEZ OD SREDNE, Ivan 379
 VITEZOVIĆ, Pavao Ritter 57, 58, 79, 81, 364, 440
 VLAČIĆ FRANKOVIĆ, Andrija 53
 VODIČKA, Felix 92
 VODIČKA, Tomislav 2, 611, 613, 622, 629
 VODNIK, Branko 5, 78, 80, 87, 92, 108, 113, 114, 152, 184, 195, 217, 263, 279, 334, 337, 338, 350, 354, 359, 381, 436, 443, 444, 452–454, 473, 507, 515, 605
 VODNIK, Valentin 185
 VOJNOVIĆ, Ivo 18, 299, 368, 369, 374
 VOLTAIRE 437
 VONČINA, Josip 278, 315, 356, 365
 VRAMEC, Antun 471–473, 477
 VRANČIĆ, Antun 54, 379
 VRANEŠEVIĆ, Đuro 388
 VRAZ, Stanko 61, 83, 85, 137, 147, 148, 175–191, 349, 446, 462, 463, 475, 518, 606, 615, 616, 625, 631

VRCIĆ-MATAIJA, Sanja 259, 277
 VRHOVAC, Maksimilijan 81, 498
 VRHOVEC, Yvone 459
 VUJIĆ, Anton 393
 VUKAS, Stjepan 504
 VUKASOVIĆ, Živko 496
 VUKELIĆ, Ana 199, 205, 207
 VUKELIĆ, Lavoslav 306, 310, 481, 488, 493, 494
 VUKELIĆ, V. 279
 VUKELIĆ, Zvonimir 307
 VUKOTINOVIĆ, Ljudevit 165, 179–182
 VUKŠIĆ KOVAČEVIĆ, Ema 613
 VULIĆ, Sanja 2, 144, 611, 622
 VUSIĆ, Josip 499, 503, 504, 506, 510

W

WACE, *pjesnik* 104
 WALLER, Edmund 185
 WALZEL, Oskar 399
 WATSON, John B. 240, 243, 254, 256
 WEBER, Adolfo 496
 WEBER, Alberto 368
 WELLEK, René 13
 WHITE, Hayden 29, 38, 45, 262, 279, 433, 446
 WIESNER, Ljubo 67, 86, 273, 371
 WINDISCH GRAETZ, Alois 60
 WOLF, Melita 105
 WYATT, Thomas 185

X

XERES DE LA MARAJA, *pseud.* Milana Begovića; *vidi:* BEGOVIĆ, Milan

Y

YAKOBSON, Alexander 35, 43
 YLAJALI, *pseud.*; *vidi:* VAVRA, Nina

Z

ZAJCEV, Vjačeslav 430, 432
 ZAMANJA, Bernard 58
 ZAMANJA, Brnje; *vidi:* ZAMANJA, Bernard

ZAMANJA, Stjepan 379
 ZAMENHOF, Lazar Ludwig 507
 ZAREVSKI, Predrag 510
 ZEČEVIĆ, Divna 17, 113, 319, 321
 ZELINSKI, Dragutin, *pseud.* Dragutina Domjanića; *vidi:* DOMJANIĆ, Dragutin
 ZEUS, grč. Bog 202
 ZIMA, Dubravka 279
 ZIMA, Luka 245, 246, 256, 275
 ZLATARIĆ, Dominko 54
 ZLOBNIK, *pseud.* Milana Begovića; *vidi:* BEGOVIĆ, Milan
 ZMAJEVIĆ, Vicko 57, 72
 ZNIKA, Marija 222
 ZOIS, Sigmund 83
 ZOLA, Émile 65, 66, 77, 121, 133, 166–168, 299, 301, 310
 ZORANIĆ, Petar 53, 619
 ZORKO, Franjo Josip 504
 ZRINSKI, Juraj 471
 ZRINSKI, Katarina 293, 311, 362
 ZRINSKI, Nikola Šubić, *hrv. ban* 54, 57, 380, 462, 471
 ZRINSKI, *obitelj* 54, 56, 65, 168, 293, 302
 ZRINSKI, Petar 56, 57, 293, 301, 302, 354–356, 362, 364, 380, 484, 493
 ZUPPA, Jelena 105
 ZUZORIĆ, Cvijeta 54
 ZVONIMIR (DMITAR) *hrv. kralj* 302
 ZWEIG, Stephan 122, 338, 341

Ž

ŽEŽELJ, Mirko 375, 383
 ŽIVANČEVIĆ, Milorad 17, 74, 82, 87, 113, 456, 463, 465, 466
 ŽIVANČEVIĆ, Vera 74, 456, 465, 565
 ŽMEGAČ, Viktor 311
 ŽUGČIĆ, Antun 499
 ŽUKOVSKI, Vasilij Andrejevič 185
 ŽUŽUL, Ivana 27–31, 35, 36, 45, 92, 93, 99, 209, 213, 222, 260, 261, 279, 433, 449, 461, 467, 613, 624, 628

Kazalo

<i>Riječ urednika</i>	5
RADOVI SA ZNANSTVENOGA SKUPA	
<i>Slobodan Prosperov Novak: O povijesti hrvatske književnosti Slavka Ježića nakon 77 godina</i>	11
<i>Ružica Pšihistal: O naciji i naraciji uz čitanje Ježićeve povijesti hrvatske književnosti (1944.)</i>	23
<i>Ivan Pederin: Osvrt na Hrvatsku književnost od početka do danas 1100 – 1941 (Zagreb, 1944.) Slavka Ježića</i>	47
<u><i>Nina Aleksandrov-Pogačnik</i></u> : <i>Hrvatska književnost od početaka do danas</i> Slavka Ježića (Metodološki odabiri i smjernice)	73
<i>Zaneta Vidas Sambunjak: Srednji vijek i renesansa u Hrvatskoj književnosti od početka do danas: 1100 – 1941</i> Slavka Ježića	91
<i>Mislav Ježić: Povijesti francuske i hrvatske književnosti Slavka Ježića</i>	101
<i>Cvijeta Pavlović / Mirna Sindičić Sabljo: Slavko Ježić i Romain Rolland</i>	119
<u><i>Tonko Maroević</i></u> : <i>Prepjevi s francuskoga Slavka Ježića (sažetak)</i>	135
<i>Tihomil Maštrović: Prinos Slavka Ježića hrvatskoj tekstologiji (Kritičko izdanje <i>Sabranih djela Augusta Šenoae</i>)</i>	137
<i>Pavo Barišić: Romantik ili realist? Književno djelo Ante Starčevića u Hrvatskoj književnosti od početka do danas</i> Slavka Ježića	151
<i>Andrea Sapunar Knežević: Slavko Ježić o Stanku Vrazu</i>	175
<i>Daniel Miščin: Silvije Strahimir Kranjčević u Hrvatskoj književnosti Slavka Ježića</i>	193
<i>Sanda Ham: Ježićevo tumačenje serbokroatizma u Hrvatskoj književnosti</i>	209

<i>Ana Lederer</i> : Kazališna epizoda Slavka Ježića	225
<i>Bojan Marotti</i> : Krstićeva prosudba Ježićeve <i>Hrvatske književnosti</i>	239
<i>Dubravka Brunčić</i> : Oblikovanje slavnskoga književnog kanona u književnopovijesnim raščlambama Slavka Ježića	259
<i>Stipan Tadić</i> : »Nejunačkom vremenu unatoč«: obilježja vremena djelovanja Slavka Ježića	281
<i>Robert Bacalja</i> : Pravaštvo i pravaši u Ježićevoj <i>Hrvatskoj</i> <i>književnosti</i>	293
<i>Stipe Botica</i> : Kačićev odnos prema povijesti, povijesnim dokumentima i poeziji	315
<i>Fra Hrvatin Gabrijel Jurišić</i> : Slavko Ježić o fra Andriji Kačiću Miošiću	323
<i>Hrvojka Mihanović-Salopek</i> : Slavko Ježić kao prozni pisac i njegova književna percepcija	333
<i>Antun Pavešković</i> : Ježićeve frankopanske teme	353
<i>Miljenko Buljac</i> : Milan Begović u pregledu <i>Hrvatska književnost</i> Slavka Ježića	367
<i>Dean Slavić</i> : Budak i Krleža u Ježića i Frangeša	385
<i>Persida Lazarević Di Giacomo</i> : Slavko Ježić o srpskoj povijesti i književnosti	409
<u><i>Jevgenij Paščenko</i></u> : Nove interpretacije baroknog slavizma na tragu doprinosa Slavka Ježića	421
<i>Ivana Žužul</i> : Povijest književnosti kao znak narodne prošlosti i sadašnjosti	433
<i>Martina Ćavar</i> : Receptivne diskrepancije Ježićeve književnopovijesne monografije	451
<i>Ernest Fišer</i> : Pisci varaždinskoga književno-jezičnoga kruga u <i>Hrvatskoj književnosti</i> Slavka Ježića	469
<i>Jasminka Brala-Mudrovčić</i> : Lika i Ličani u Ježićevom pregledu <i>Hrvatska književnost od početaka do danas (1100 – 1941)</i>	479
<i>Renata Burai</i> : Pučko i gimnazijsko školovanje Slavka Ježića	495

DODATAK

Martina Čavar: Nacrt za životopis Slavka Ježića 515

**BIBLIOGRAFIJA SLAVKA JEŽIĆA
I LITERATURA O SLAVKU JEŽIĆU**

Lidija Bogović: Bibliografija Slavka Ježića 525

Lidija Bogović: Kazalo imenā bibliografije Slavka Ježića 561

Lidija Bogović: Literatura o Slavku Ježiću 565

Lidija Bogović: Kazalo imenā literature Slavka Ježića 591

ZNANSTVENI SKUP O SLAVKU JEŽIĆU**Pozdravne riječi**

Ivan Koprek: Dobrodošlica Znanstvenom skupu o Slavku Ježiću . . . 599

Dubravka Oraić Tolić: Pozdravna riječ Znanstvenom skupu
o Slavku Ježiću 601

Ivo Džinić: Pozdravna riječ sudionicima Znanstvenoga skupa
o Slavku Ježiću 603

Tihomil Maštrović: Riječ predsjednika Organizacijskog odbora
Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću 605

Kronika znanstvenoga skupa

Lidija Bogović: Kronika Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću . . . 611

P r o g r a m Znanstvenoga skupa o Slavku Ježiću
(Zagreb – Zadar, 7. – 9. listopada 2021.). 621

Popis slikovnih priloga 631

N a p o m e n a 635

Kazalo imenā 637

ZBORNİK O SLAVKU JEŽIĆU

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI
Sv. 18.

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Tomislav Vodička, prof.

IZVRŠNI TAJNICI UREDNIŠTVA:

Martina Ćavar, prof.

Branko Ivanda, prof.

KOREKTURA:

Martina Ćavar, prof.

UDK KLASIFIKACIJA:

Ružica Grbešić, prof.

KAZALO IMENA:

Martina Ćavar, prof.

**PRIJEVODI SAŽETAKA
NA ENGLLESKI:**

dr. sc. Ana Batinić

RAČUNALNI SLOG:

Edi Ocvirk

TISAK:

Sveučilišna tiskara d.o.o.
Trg republike Hrvatske 14, Zagreb

Tiskanje dovršeno u lipnju 2022.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001140337.

ISBN 978-953-8349-13-3

Tiskanje ove knjige novčano je pomoglo Ministarstvo znanosti i obrazovanja,
te Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Grad Zadar.

JEŽIĆ, Slavko, (Dubrava kraj Čazme, 17. II. 1895. – Stubičke Toplice, 5. V. 1969.), kroatist, slavist, romanist, hrvatski književni povjesničar, povjesničar francuske književnosti, antologičar, književnik i prevoditelj. Studij romanistike i slavistike završio je u Beču gdje je 1916. doktorirao tezom o F. K. Frankopanu. Gimnazijski profesor u Zagrebu i Osijeku, ravnatelj nakladničke kuće Minerva, intendant Hrvatskoga narodnoga kazališta u Zagrebu, nadstojnik Odsjeka za književnost i umjetnost Ministarstva narodne prosvjete, profesor hrvatske književnosti na Visokoj pedagoškoj školi i francuske književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Autor je prve cjelovite povijesti hrvatske književnosti *Povijest hrvatske književnosti od početaka do danas 1100 – 1941* (1944., drugo izdanje 1993.), kao i prve povijesti francuske književnosti u Hrvata – *Francuska književnost do kraja klasičnog doba* (1928.). Uredio je kritičko izdanje *Sabranih djela A. Šenoe*, te sabrana djela V. Jagića, V. Novaka, F. K. Frankopana, M. Mažuranića, S. Vraza, I. Mažuranića, D. Demetra, S. S. Kranjčevića, A. Nemčića, M. Bogovića.

Priredio je više antologija (*Izbor iz francuske poezije*, 1924., *Ilirska antologija* 1934., *Francuska lirika*, 1941; *Hrvatski putopisci XIX. i XX. stoljeća*, 1955; *Antologija svjetske lirike*, s G. Krklecom, 1957. i 1965.). Pisao je o književnosti (*Prvi hrvatski pripovjedači iza Preporoda*, 1935.) i kazalištu (*Problemi Hrvatskog narodnog kazališta*, 1940.). Objavio je roman *Brak male Ra* (1923.), zbirku pjesama *Somnia vitae* (1933.), knjigu stihova za djecu *Dodo i Bucu* (1943.) i novele *Životi u sjeni* (1943.). Prevodio je s više jezika, osobito s francuskoga (djela E. Rostanda, F. Villona, Molièrea, H. de Balzaca, G. de Maupassanta, R. Rollanda i dr.), a prevodio i s hrvatskoga na njemački i francuski.

AUTORI PRILOGA:

Nina Aleksandrov-Pogačnik
Robert Bacalja
Pavo Barišić
Lidija Bogović
Stipe Botica
Jasminka Brala-Mudrovčić
Dubravka Brunčić
Miljenko Buljac
Renata Burai
Martina Ćavar
Ivo Džinić
Ernest Fišer
Sanda Ham
Mislav Ježić
fra Hrvatina Gabrijel Jurišić
Ivan Koprek
Persida Lazarević Di Giacomo
Ana Lederer
Tonko Maroević
Bojan Marotti
Tihomil Maštrović
Hrvojka Mihanović-Salopek
Daniel Miščin
Dubravka Oraić Tolić
Jevgenij Paščenko
Antun Pavešković
Cvijeta Pavlović
Ivan Pederin
Slobodan Prosperov Novak
Ružica Pšihistal
Andrea Sapunar Knežević
Mirna Sindičić Sabljo
Dean Slavić
Stipan Tadić
Zaneta Vidas Sambunjak
Ivana Žužul